НОВИ БЕОГРАД — BEOGRAD D'AUJOURD'HUI

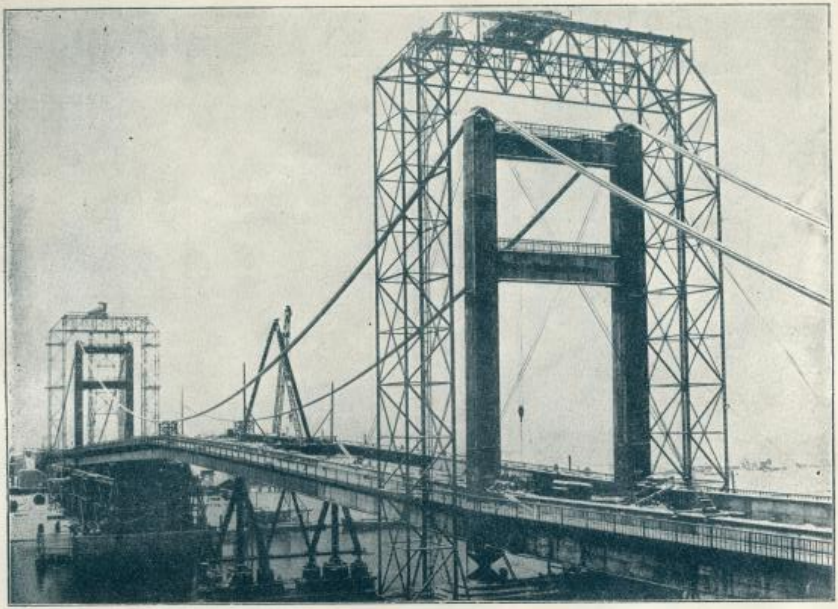

Мост Краља Александра I на Сави, у изградњи
Le nouveau pont du Roi Alexandre I sur la Sava, en construction

(Из фото-архива Одсека за штампу, пропаганду и туризам О. г. Београда)

(Photo-archive du Bureau communal de la presse de Beograd)

Панчевачки мост на Дунаву, у изградњи
Le nouveau pont de Pančevo sur le Danube, en construction

(Из фото-архива Одсека за штампу, пропаганду и туризам О. г. Београда)

(Photo-archive du Bureau communal de la presse de Beograd)

ПОДИЗАЊЕ БЕОГРАДСКЕ ПЕРИФЕРИЈЕ
LES NOUVEAUX FOUBOURGS DE BEOGRAD

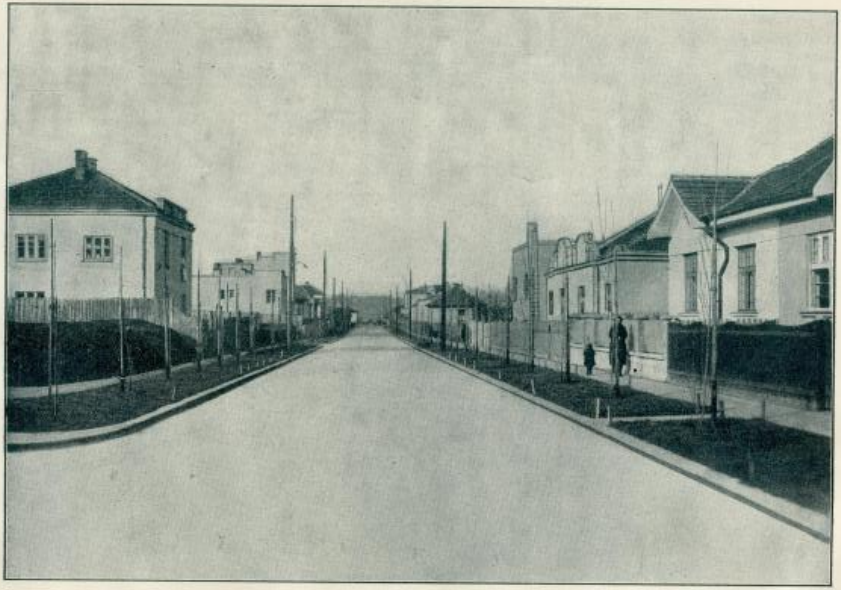

Улица Господара Вучића данас...
(Завршено асфалтирање и изграђивање 1932 год.)
La rue Gospodar Voučić aujourd'hui

(Из фото-архива Отсека за штампу, пропаганду и туризам О. г. Београда)

(Photo-archive du Bureau communal de la presse de Beograd)

Иста улица пре две године...
La même place avant deux ans

(Из фото-архива Отсека за штампу, пропаганду и туризам О. г. Београда)

(Photo-archive du Bureau communal de la presse de Beograd)

2 168
БИБЛИОТЕКА
ОПШТИНЕ ГРАДА БЕОГРАДА
3294

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЧАСОПИС ЗА КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНИ, ПРИВРЕДНИ И КУЛТУРНИ ЖИВОТ БЕОГРАДА

Бр. 1-3
Година 52

РЕДАКЦИОНИ ОДБОР:
Dr. Ксенофон Шаховић, Драгослав Стојадиновић, Мих. Стефановић, Павле Кара-Радовановић, Воја Симић
УРЕДНИК:
Слободан Ж. Видаковић

Видов-дан
1934 год.

Инв. бр. 206/37

Видов-дан 1934*)

Уводна реч претседника Београдске општине, г. Милутина А. Петровића, са програмским говором са свечане седнице приликом пријема дужности претседника Београдске општине на дан 12 маја 1932 године, стр. V

Комунална делатност Београдске општине. — Д-р Коста Кумануди, народни посланик за град Београд и претседник Народне скупштине, стр. IX

Нови рејон Општине београдске. — Бож. Ж. Максимовић, народни посланик за град Београд и Министар правде, стр. XI

Комуналне финансије Београдске општине. — Васа Л. Лазаревић, потпретседник Београдске општине, стр. 4

Социјална и културна акција Београдске општине. — Доброслав Богдановић, потпретседник Београдске општине, стр. 8

Судско одељење Општине града Београда и његов рад. — Добривоје Вујић, кмет-правник Београдске општине, стр. 17

Културно-пропагандни рад Београдске општине. — Сима Пандуровић, хонорарни шеф Културног отсека, стр. 20

Београдске народне школе. (Рад Школског одбора) — Ж. М. Савић, управ. Основне школе Краља Петра и пословођа Школског одбора, стр. . . 25

*) Ова специјална књига часописа „Београдских општинских новина", која је посвећена комуналној делатности Београдске општине, имала је да изађе крајем марта т. г., али усled прибирања статистичког материјала излази на Видов-дан 1934 год. као трострој часописа (1—3 за 1934 год.).

ГРАДСКЕ БИБЛИОТЕКЕ
ПОЛИТИЧКИ МАРКСИЗАМ
БЕОГРАД

ОПШТЕ ОДЕЉЕЊЕ:

Опште одељење. — Боривоје С. Антоновић, в. д. директора Општег одељења, стр. 38

Деловодство одбора и Главна архива. — Бож. Л. Павловић, деловођа Одбора О. г. Београда, стр. . 41

Административни отсек. — Д-р Михаило Т. Арсић, шеф Административног отсека, стр. 42

Персонални отсек и чиновништво Општине града Београда. — Драг. Р. Петровић, шеф Персоналног отсека, стр. 44

Правни отсек Београдске општине. — Никола Ј. Витановић, шеф Правобранилачког отсека, стр. . 51

Статистичка служба Општине града Београда. — М. Д. Дединац, шеф Статистичког отсека, стр. . 52

Војни отсек. — Боривоје С. Антоновић, шеф Војног отсека, стр. 56

ДИРЕКЦИЈА ЗА СОЦИЈАЛНО И ЗДРАВСТВЕНО СТАРАЊЕ:

Дирекција за социјално и здравствено старање Општине града Београда. — Д-р Светислав Стефановић, в. д. директора Дирекције за социјално и здравствено старање, стр. 59

Јавна хигијена. — Д-р Мориц Були, в. д. шефа Јавне хигијене О. г. Б., стр. 68

Рад одељка за одржавање чистоће (шеф: Михаило Бирчанин), стр. 85

Рад одељка за гробља (шеф Никола Богдановић), стр. 85

Отсек за лечење и санитарне установе Општине града Београда. — Д-р Мане Трбојевић, в. д. шефа Отсека за лечење и санитарне установе, стр. . 87

Заштита деце. — *Рад Централног уреда за заштиту матера, деце и младежи Општине града Београда* (шеф: Д-р Марија Вајс—Гајић), стр. . . 102

Помагање социјално слабих грађана у 1933 год. — Д-р Ђура Ђуровић, шеф Отсека за помагање сиротиње и социјалне установе, стр. 109

Дом стараца и старица. — (Лекар дома, д-р Босиљка Зарић—Анђелковић), стр. 113

Извештај о раду Пожарне команде. — Мил. Милосављевић, командант Пожарне команде, стр. . . 116

ПРИВРЕДНО-ФИНАНСИСКА ДИРЕКЦИЈА:

Привредно-финансиска дирекција. — Д-р Драгољуб Т. Ђулизибарић, директор Привредно-финансиске дирекције, стр. 119

Привредно-финансиски секретаријат. — (Главни секретар Светозар Мићовић), стр. 134

Израда и извршење буџета. — Д-р Реља Аранитовић, шеф Буџетског отсека, стр. 135

Таксено-привредни отсек. — Иван Школьник, шеф Таксено-привредног отсека, стр. 145

Београдске пијаце (Референт: М. С. Арсеновић), стр. 156

Ветеринарско-кланични отсек. — Д-р мед. вет. А. Љ. Петровић, шеф Ветеринарско-кланичног отсека, стр. 162

Рад Отсека општинских добара. — Живко Правдић, шеф Отсека општинских добара, стр. . . . 167

Експропријација и апропријација (Шеф инж. Милош Д. Аћелковић), стр. 175

Економат. — Стеван Костић, шеф Економата Општине града Београда, стр. 180

Главно књиговодство. — Љубомир Ј. Николић, шеф Главног књиговодства, стр. 185

Одељак за пенсије Општине града Београда (Референт Александар Доманченко), стр. 190

Главна благајна. — Александар Денић, шеф Главне благајне О. г. Београда, стр. 192

Депозитна благајна (Благајник депозита Душан Живковић), стр. 193

Ликвидатура. — Митар Кнежевић, шеф Отсека ликвидатуре, стр. 194

Трошарина. — Михаило Вељковић, управник трошарине, стр. 197

Општинска месна контрола. — Душан Црногорац, шеф Општинске месне контроле, стр. 199

ТЕХНИЧКА ДИРЕКЦИЈА:

Техничка дирекција Општине града Београда. — Инж. Огњан Кузмановић, директор Техничке дирекције Општине града Београда, стр. 203

Калдрмисање Београда (Рад Инжињерског отсека), — Инж. Х. Розенцвајг, шеф Инжињер. отсека, стр. 212

Одржавање калдрме (Шеф инж. Леонид Николајев), стр. 229

Архитектонска делатност. — Арх. Светозар Ј. Генић, шеф Архитектонског отсека, стр. 235

Грађевински одбор и контрола зидања (Шеф арх. Жарко Крстић), стр. 238

Канализација Београда. — Инж. Миливоје С. Бркић, шеф Канализационог отсека, стр. 242

Водовод. — Инж. Слободан Петровић, управник водовода, стр. 245

Катастар Београда — Арх. Драг. Миленковић, шеф Отсека катастра, стр. 252

Паркови и пошумљавање Београда. — Инж. Александар Крстић, шеф Отсека за паркове и пошумљавање Београда, стр. 257

ДИРЕКЦИЈА ТРАМВАЈА И ОСВЕТЉЕЊА:

Дирекција трамваја и осветљења у 1932 и 1933 год. — Инж. Бора Поповић, директор Д. Т. О., стр. . 264

Електро-техничка служба (Шеф, инж. Н. Илијћ), стр. . 269

Машинска служба (Шеф, инж. Божидар С. Аћимовић), стр. 273

Саобраћајна служба (Шеф, инж. Александар Дојчиновић), стр. 281

Административна служба (Шеф, инж. П. Јоксимовић), стр. 290

ОПШТИНСКА ШТЕДИОНИЦА:

Штедионица и заложни завод Општине града Београда, стр. 299

Слике на корицама: *Јавне зграде Општине града Београда, подигнуте у 1932 и 1933 години.* — Фотомонтажа општин. фотографа г. М. Шнмића.

Милутин А. Петровић,
председник Општине града Београда

И јавна тела као и приватна предузећа имају потребу да, с времена на време изврше једну смотру, један биланс свога пословања. Треба да се види шта је постигнуто а шта није, и да се уђе отворено у узроке и једног и другог.

У свом говору изреченом на првој седници Општинскога одбора, говору, који је са саизволењем свих меродавних фактора постао обавезан програм рада ове општинске управе, програм комуналне политике, отворено смо изнели наше гледиште на проблеме

Г. Милутин А. Петровић
председник Општине града Београда

И Београдска општина даје овом књигом приказ свога рада, са нарочитим осврtом на рад садашње општинске управе.

Захваљујући Највишем поверењу ова општинска управа ступила је на дужност 12 маја 1932 године. Две године протекло је од тога доба. То је и сувише кратко време да би се показали какви знатнији резултати, али ипак довољно да се умотре све оне појаве и факта, која су ометала или помагала ту акцију.

општине. А данас треба исто тако отворено да покажемо све што је помагало или одмагало оне напоре, које смо свесрдно и у пуној мери чинили за остварење постављеног програма.

Што се у тим настојањима није малаксало, на првом месту сматрам за своју дужност, да у име целе општине изразим најсрдачнију и најдубљу благодарност **Његовом Величанству Краљу,** *који је увек показивао најшире интересовање, најбољу вољу и нај-*

интензивнију подршку према комуналним проблемима Београда, најиздашније помагао сваку иницијативу и акцију за унапређење Београда, за добро њених грађана. И када су наилазили тешки, врло тешки моменти за општину београдску, само су се захваљујући њима и предусретљивој благонаклоности **Његовој** *опет могли отклонити. Та благонаклоност била је највећи подстрек за идење напред!*

У толико је и наше осећање дужности и одговорности постајало све јаче. Због тога је за нас рад на добру Београда био само један део оног великог рада за **Краља** *и* **Отаџбину.**

Садашња општинска управа поникла је у оним схватањима које су цео наш политички живот поставиле на нове основе. Шести јануар је извео наш јавни живот из уских видокруга и предрасуда племенских и покрајинских. Из тога реда мисли поникао је и наш програм комуналне политике. Зато та политика за нас није значила само испуњавање низа локалних задатака, већ и тежњу да и наш и свачији други рад који се односи на Београд буде у складу са чињеницом да је Београд престоница Југославије, на коју су управљене очи целе Југославије.

Морамо истаћи да су средства за провођење комуналне политике била врло скромна и врло оскудна.

Не можемо да пређемо преко факта да смо ми примили са општинском управом и једно тешко наслеђе, огромне обавезе, које притискују врло тешко цело општинско газдовање. И што се у комуналној политици није постигао онај успех какав је требало да се постигне, поглавита сметња се налазила у овом тешком наслеђу прошлости.

У тешкоће са којима је ова управа имала да се бори, приликом остваривања својих задатака, морамо убрајати и привредну кризу, која је многе приходе општинске свела на мању меру.

Напоменућемо само да је општинска управа примила своју дужност у времену када је привредна криза била најинтензивнија. Буџетска предвиђања у приходима нису се могла остварити док је буџет био силно оптерећен анутетима за обавезе закључене од ранијих општинских управа.

Али у колико су се предвиђања у следећим буџетима морала снижавати, у толико је морало бити и живље старање да се општински приходи прикупљају што тачније и што уредније. Општинска управа није заостајала ни пред ким у том ставу, желећи да и у примени најригорозније покаже да су сви грађани подједнако дужни да испуњавају своје обавезе према општини. То је можда болно погодило извесне навике али је за добар ред у општинским финансијама представљало једну неопходност.

Наше схватање комуналне политике кулминира у томе: да су сви грађани пред општином једнаки, сви имају да испуњавају своје обавезе али и о свима њима општина има да води рачуна. Никакве преваге није давало ни богатство као ни сиромаштво, нити се смело питати да ли је то центар или крајња периферија. И општина је била дужна да излази на сусрет свима **њиховим** *оправданим захтевима у свима оним пословима чије извођење не би штетило интересе Београда нити осталих грађана. Њен идеал је оно стање општих и комуналних прилика у коме ће грађанин живот у Престоници сматрати не као муку и патњу већ као част и задовољство.*

Зато треба да се види и оцени како је општинска управа ишла томе великоме циљу, а у првом реду то треба да виде грађани београдски, који су, покрај свих економских тешкоћа у којима су се налазили, ипак сјајно испуњавали своје обавезе према општини. И онда када се покушавало са извесних страна саботажа према општини, они су, знајући да је општина заједничка кућа свих грађана, огромним својим делом беспрекорно вршили своје дужности.

Ова књига је намењена њима. Они треба да је читају пажљиво, јер се она у првом реду тиче њих и њиховог града. Ту је изложен један, и то не најбезначајнији део наше националне историје. Ту се види како су тешке прилике и велике сметње изградњи једног великог града. Али ће из ове књиге научити и како се, кад се има одлучности и снаге, може крај свих тешкоћа забележити успех.

А успеха и у миру као и у рату може бити само тако, ако смо испуњени моралним идеалом, ако су нам **Краљ** *и* **Отаџбина** *изнад свега, а дубока вера у нашу будућност подлога на којој се изводи цела акција.*

На Видов-дан 28 јуна 1934 године,
у Београду.

* * *

Примајући дужност претседника Општине града Београда претседник г. Милутин Петровић одржао је на свечаној седници Општинског одбора од 12 маја 1932 године овај програмски говор:

„Господо одборници,

По Највишем поверењу дошли смо до те велике почасти да будемо стављени на чело престоничке општине, и ми смо на ту додељену част врло поносни.

Али такво поверење и таква почаст налажу нам императивно да високо схватимо и јасно обележимо и своју дужност и да уз драгоцену вашу сарадњу, учинимо све што је до нас у циљу њеног испуњења.

Трајање нашег мандата није везано никаквим унапред одређеним временским периодом, од чије би дужине зависили опсежнији или ужи радни програм, али ипак на нама стоји обавеза да у општим цртама кажемо како гледамо на своју, часну и ласкаву али тешку и одговорну дужност, и како је и на који начин мислимо испуњавати.

Наша су гледишта ова:

Финансијска политика

У финансијској политици општина се мора руководити оним истим принципима штедње, који су неопходан услов за све финансије. Општина има да се добро чува да својом финансиском политиком не ослаби привредну снагу својих грађана, већ напротив да јој омогући пун развитак. У томе циљу ова Општинска управа обратиће нарочито пажњу довођењу у склад финансијског оптерећења грађана са њиховом стварном снагом.

Ради тога биће избегавана свака инвестиција већег обима из редовног буџета, макако она била значајна и корисна, да не би овим новим и великим оптерећењима била отежана економска ситуација грађана, коју још притискују последице рата.

У прикупљању буџетских прихода као и у њиховом трошењу вршиће се строга контрола те да се онемогући свака злоупотреба. Не сме бити повређен интерес ни општине, али ни њених грађана.

Техника прибирања прихода мора да иде за тим да се прибирање оствари са што мањим утрошком времена и труда.

Тачности, коју општина захтева од својих грађана у погледу њихових обавеза према себи, она мора претходити потпуним испуњавањем својих обавеза према грађанима. Не сме се допустити да грађани изгубе веру у своју општину и да они виде код општине двојак поступак, према томе: дали се то тиче њених обавеза или њених тражбина.

Грађевинска и саобраћајна политика

У својој грађевинској политици општинска управа стараће се да одржи потпуну хармонију између општинске финансијске моћи и грађевинских радова.

Општина не може улазити у послове чије извођење није толико прешно према приликама данашњице, а који би међутим само умањили у знатној мери финансијску моћ општине за решавање других, за масу грађана много важнијих социјалних и културних проблема (школе, раднички станови, санитетске установе, саобраћај итд.).

И у овој области социјалне грађевинске делатности општина се мора старати да рационализирањем постигне са истим утрошком што већи ефекат, те да, и тим путем смањи финансијско оптерећење својих грађана.

Једном речју, данас грађевинска политика узета у њеном најширем смислу, мора бити еластична и прилагођена стварним приликама у којима се налази и општина и њени грађани.

У саобраћајној политици водиће се рачуна о задовољавању оправданих интереса грађана, и згодним тарифским ставовима олакшаће се приступ грађана њиховим домовима, радионицама, и канцеларијама, и омогућити редовна, брза и јефтина веза периферије са центром града.

Социјално-здравствена политика

У социјалној политици, која ће чинити главно тежиште нашег рада, ми ћемо се руководити интересима најширих слојева. На општини лежи низ задатака, чије испуњење уноси у широке масе осећање друштвене солидарности и социјалне правде.

Општина мора, јер то лежи у њеним главним задатцима, да на себе прими читав низ мера социјалног старања, и да кроз те мере спроведе дух једнакости и справедљивости.

Стварањем разних институција којима је циљ побољшање и олакшање живота широких слојева, запослењем својих грађана, посвећивањем пуне пажње условима рада и живота грађана, општина ће доприносити потребни свој удео у општем настојавању на олакшању тешког положаја који је данашња економска криза изазвала.

Од службе за јавну хигијену и од санитета очекујемо увек што брже и што ефикаснији рад. Ни једна мера која има за циљ спречавање болести и лечење грађана, у првом реду сиромашних не сме и неће бити нама ни туђа ни скупа. И у томе старању, стварањем повољних хигијенских услова становања и рада, општина има код својих предузећа да буде углед свима осталим.

Она не може прећи ћутке преко појава, које отежавају живот и поскупљују исхрану. И у овој области она стоји пред великим задатцима, којима ће допунити старање и рад државе у томе правцу.

У бризи за сиротињу, децу и изнемогле она наилази на једну успешну акцију хуманих друштава међу којима треба са

благодарношћу истаћи она друштва којима руководе наше грађанке, наше жене. Задатак општине биће овде да између ових и својих акција доведе до једне хармоничне целине.

Имајући пред очима рад на неговању југословенске мисли, ова ће општинска управа поклонити пуну пажњу културној и просветној акцији, које имају за циљ подизање духовно, морално, стручно и физичко наших грађана.

За предан и савестан рад општинских функционера

Кретање делатности ове општинске управе, ма кога правца та делатност била, у многоме је већ опредељено буџетом, који је досадашња општинска управа донела и који за нас мора имати потпуну важност једног закона. Али да би се постављени циљеви постигли, да би општина у својој делатности могла да пружи оне резултате, који се од ње с правом траже и очекују, ми морамо, и кад радимо са једним наслеђеним буџетом и кад радимо са буџетом који је наше дело, увек чинити све напоре да се онемогући свако безцилно трошење и радне енергије и средстава.

Ми од функционера општинских захтевамо предан и савестан рад. И као што ћемо се старати о њиховој обезбеђености, тако исто са пуним правом чинимо их одговорним за рад и успех.

У целој администрацији и кроз све области општинске активности да влада дух организоване дисциплине и експедитивности, осећање дужности и предусретљивости према грађанима, као и пуно искоришћавање радне снаге и способности.

Господо Одборници,

Ова општинска управа свесна је свих тешкоћа које проистичу из времена и прилика у којима она прима власт. Али то неће ни најмање успорити нити умањити њене одлучне напоре, њену енергију да одговори својим дужностима. Она неће ниједног тренутка пренебрегнути старање и бригу о онима којима је то потребно, неће изоставити ниједну меру ако треба унапредити и побољшати стање широких слојева њених грађана.

Општина има да постане наша заједничка кућа у којој ће се сваки грађанин осећати као у свом сопственом дому.

Београд, који је у историјској прошлости нашег народа играо велику улогу не може нити ће мање бити важан за будућност. О његове бедеме одбијала се многа навала на наш народ; његовим падинама и улицама провилена је многа драгоцена крв за слободу и уједињење. Још крваве његове ране, још леже разбацане кости његових херојских бранилаца по хумкама и увалама. Оне нас опомињу на велику и тешку дужност која нас чека, и захтевају од нас са правом да дамо себе целе, предано и искрено, у службу народу.

Београд треба да буде град социјалног мира и цветања, град у коме општина није само у зградама и функционерима општинским већ у срцима свих грађана.

Ми хоћемо Београд као жижу југословенства, као орача и сејача југословенске њиве, као расадник патриотских мисли и акција. Београд, као и вазда до сада, има да буде и да остане заточник велике југословенске мисли, носилац и бранилац здравога и недељивог државног и народног јединства. На то он има права, јер му је тело пуно ожиљака од рана из вековне борбе за ту мисао, за остварење југословенске слобое и јединства.

Ми смо дужни да се покажемо достојни Београда. Он има права да од нас тражи енергичан и пун напор за уздизање његово, за његово добро. Служећи њему, ми служимо Краљу и народу.

Мисао водиља нашег целокупног рада биће стално, и она се мора поновити и нарочито истаћи:

Да је Општина ту ради грађана и да она са свима установама има да служи њима.

Грађанин, његов живот, његов економски, морални и културни ниво, његово уздизање до задовољног и свесног сина Југославије, то је мета наших будућих напора. За тај велики и узвишени циљ потребна је сарадња свих грађана, потребно је да односи између општине и грађана буду засновани на поверењу и љубави.

Ми ту сарадњу, у име великог циља који желимо да постигнемо, очекујемо од грађана, а надамо се поуздано да ћемо преданим и одлучним радом за добро и благостање грађана задобити и њихову љубав и поверење.

Дубоко захвални на Највишој почасти, и уз дужно поштовање за племените напоре свих ранијих општинских управа у раду на добру Београда и његових грађана, наглашавамо још једном, и тиме желимо да обележимо овај свечани моменат нашег ступања у функције:

Да ће нам све оно што подиже и унапређује Београд и његове грађане бити прва и једина брига.

И мислим да погађам добро жељу и осећање свих вас, кад на почетку нашег рада за који, нека би Бог дао да буде плодан за Краља и народ, узвикнемо:

Живео Краљ!
Живели грађани Београда!
Живео Југословенски народ!"

Д-р **Коста Кумануди,**
народни посланик за град Београд,
претседник Народне скупштине
Краљевине Југославије

Комунална делатност Београдске општине

Један само поглед бачен на наслове извештаја, чланака, реферата и података из којих је састављен овај број часописа *„Београдских општинских новина"* довољан је да створи уверење о разноврсности, обимности и многобројности послова, предузећа и установа преко којих и кроз које се манифестује управна, просветна, грађевинска, културна и техничка делатност Југословенске престонице. И ако град тек у развићу, Београд може стати у исти ред с највећим европским центрима по напону и бујности свог подизања. Тај полет у свима правцима и дошао је због нагле и интезивне активности која се грозничаво разбуктала. То доказује двоје: прво, да је имало много да се уради, и друго, *да је било потребне одлучности да се постављеним задатцима смело приступи и наће повољно решење.*

Послови једне општине, а нарочито престоничке, како се види из наредних страна, често пута изгледају сићушни и незнатни, али је остварење сваког од њих од битног значаја за грађане и за одржање и напредовање самога града. Зато ни једна општинска управа не би смела занемарити и непосветити своју пажњу ни најмањем делићу или на изглед најбезначајнијем детаљу. У општини је све подједнако важно, и тек кад се све скупа потребе задовоље од копања до рушења па до конструисања и изградње, може се рећи да је њена управа одговорила својим дужностима.

Јер тај збир и крупног и неважног, и битног и споредног, тек све као целина представља резултат од кога зависи живот града и тек са постигнућем свега може се видети успех. Занемари ли се из те целине само један саставни део, то се одазове с многобројним последицама и траговима на све остало.

Кад се тај циљ има на уму, разумљиво је колико је тежак положај управљача једне општине као што је Београдска. Две су погодбе неопходне: воља и енергија с једне и финансиска средства с друге стране. Обично,

Г. Коста Кумануди, народни посланик за град Београд и претседник Народне скупштине

нарочито у временима кризе, та два елемента нису у хармонији. Често одлучности има, али новца недостаје.

Воља, енергија! Кад се говори о једној општинској управи, те речи добијају свој

пуни смисао. Летимично прелиставајући ову свеску *„Београдских општинских новина"* мора сваког обузети помисао како је могуће да неколико људи, стављени на чело Београда, могу за кратко време да савладају овако циновски програм рада. По разноврсности, по распарчаности, по пространству ти послови премашају обим целог једног министарског савета и свих министарских ресора скупа. Зато воља мора бити стално напрегнута и у покрету, и то оба израза узети и у психичком, и у физичком значењу.

На жалост, сви ти напори могу се сломити о неумитне економске и финансиске законе једног доба какво је баш ово које ми преживљујемо. Без обезбеђених средстава и редовних и ванредних, не могу се ни замишљати, ни отпочињати никакви радови, па ни одржавати у пуној мери већ израђени. Ванредна средства престављају зајмове, а њих већ поодавно готово ни на једној светској пијаци нико не емитује. Редовна средства се састоје у правилном и нормалном притицању прихода, а нема скоро ни једног било државног, било општинског буџета последњих година који неби био без осетног дефицита.

Усред таквог стања ствари Општинска управа, којој је за последње две године поверена судбина Београда, како се из овог прегледа јасно види, показала је заиста неочекиване и према постојећим приликама у истини стварне резултате. Залажући се, трошећи своју снагу без поштеде, напрежући своју увек будну пажњу према свему и замашном и ситном, она је, борећи се свакодневно с финансиским тешкоћама, сваке врсте, успела да према средствима, којима располаже, учини и више него што је могућно било. Резултати забележени у овој свесци „Београдских општинских новина" доказ су да рад енергичан и истрајан, може увек да обори препреке и да победи све незгоде.

Бож. Ж. Максимовић,
народни посланик за град Београд,
Министар правде

Нови рејон Општине београдске

Као што се из ове збирке види, напор и жртве Београђана за изградњу и унапређење Престонице нити су мали, нити незнатни. Због тога је најновије проширење рејона Општине београдске могло изазвати оправдана страховања да ће се те жртве на овај начин још више повећати. Уредништву ове збирке, часописа „Београдских општинских новина" које ме је почаствовало љубазним позивом да и сам напишем у њој коју реч, држим да ћу се најбоље одужити ако своја излагања посветим баш тој ствари.

Пратећи доста изблиза развој послератног Београда (једно време као његов општински одборник а доцније као његов народни посланик), смем рећи да је ово проширење рејона неопходна и логична последица тога развоја. Од тога проширења не може бити никакве штете ни Београду, ни припојеним деловима.

(1) Не ширити рејон Београда није могуће, то је стварност већ толико пута до сада показала. Остајати на рејону који би ишао свега до „Славије" и до „Мостара" то је само пуста жеља коју је живот давно надјачао. Формално то би претстављало неко решење, али стварно оно не би значило ништа. Није рејонска граница кинески зид, иза кога не сме бити никаквог насеља, него то насеље ниче, расте и развија се па хтео то Београд или не хтео. И зато Београд не може и не сме уређивати само свој ужи центар а пустити мирно да буде опасан са свих страна насељем са којим прекида сваку везу и о коме неће да има ни појма. То би значило жмурети као ној у песку и правити сам себи штету.

И кад је већ тако, онда је боље још сада увести у рејон цео онај широки појас спољни што опасује Београд, па држати у руци његово парцелисање и изграђивање, него ли долазити на то увек са задоцњењем и са штетом (чему је најбољи пример неправилан развој насеља на Дедињу услед задоцнелог проширења рејона).

(а) У погледу присаједињења Општини београдској сеоских општина из среза врачарског сасвим лепо истакао је разлоге за

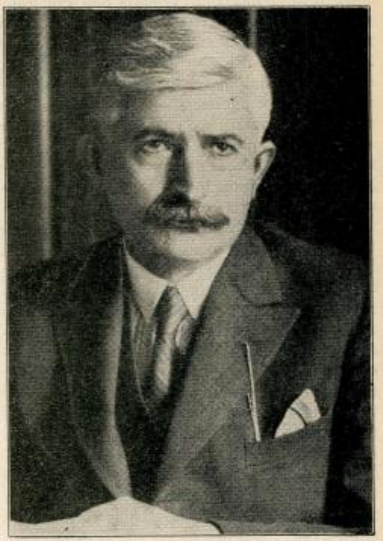

Г. Бож. Ж. Максимовић, народни посланик за град Београд и Министар правде

тај чин Министар унутрашњих послова г. Ж. Лазић, говорећи о томе у Народној скупштини: „Оне су присаједињене зато што се Београд великом брзином и нагло шири, тако да својом периферијом већ додирује те општине. С друге стране, све те сеоске општине имају повезане економске интересе са Бео-

градом, а такође се и грађевински додирују, те Београд као престоничка општина треба да има известан утицај на изграђивање тих околних места. Њихово изграђивање треба да задовољи естетичке и хигијенске интересе, а у складу са њиховим могућностима. На тај начин за та места око самог Београда задовољиће се тежња да се ни са њима пред странцима не постидимо, а да и својим грађевинама даду у сваком погледу боље погодности од садашњих."

Позади Београда није могуће и у будуће радити као и до сада: припајати општинском рејону већ готова и ван рејона изграђена насеља, и санкционисавати увек само свршен чин. Показало се као прескупо и неиздржљиво нематн никаквог утицаја при стварању насеља ивицом београдског рејона, за која правно не важе прописи грађевинског закона београдског а стварно нити ма кога другог, а затим кад она буду, без ичијег надзора и мимо икаквих прописа, венцем саме вароши изграђена, примати их у свој састав а с тиме примати и све обавезе у погледу даљег њиховог дограђивања и подносити огромне издатке око експропријације и осталог уређења које је већ од почетка погрешно започело. До сад се у том погледу ишло у вечном кругу: таман општина с муком и са жртвама доведе улицу до краја свог рејона, а насеље се измакне на суседну њиву и чека да општина поново иде за њим. Међутим, један широки општински рејон, који ће моћи да задовољи потребе можда за читавих сто година, неће никада морати да доводи општину у положај да и даље ради од данас до сутра. Онога часа кад на неизграђеним површинама у целокупној ближој околини Београда нигде више неће моћи важити прешироко слободни сеоски грађевински прописи (или боље речено: кад престане отсуство свих грађевинских прописа), општина ће потпуно моћи бити гарантована од досадашњих изненађења, делећи свој нови рејон чак до његовог краја на регулиране грађевинске појасеве, и вршећи над њима потребну контролу. Другим речима насеља су до сад стално бежала испред рејона а сад је рејон њих за увек престигао.

(Не кажем тиме да је насеље као што је »Јатаган-мала« такође никло због немања грађевинских прописа, или кришом, или изван града, али то је један тежак изузетак, који је нужда наметнула, и који се, надајмо се, неће и не може више поновити).

Селима, која улазе у рејон, не намеће се на овај начин никакав нови режим у погледу грађевинском, нити некакве отежице, пошто ће она задржати свој тип насеља и даље, али на неизграђеним пољима морају неизоставно владати норме целине а не самовоља појединаца и слобода спекуланата. Сиромашни људи, који не беже без невоље од центра, имају право на извесну пажњу општине наспрам њихових нових насеља, али та пажња не може бити тражена за насеља одметнута од свих грађевинских прописа нити сме бити извор профита за спекуланте.

Промет и промена намене непокретних добара не треба да буду отежавани, али исто тако ни претварање њива у градилишта, чиме је тако обилато са свих страна притискивана Општина београдска, не сме да буде без икаквих жртава за самог сопственика. Дужности у том погледу морају постојати и за њега а не само за општину. Сопственик не може да метне паре у џеп и да оде без бриге, а општини, која је допринела да његово имање скочи у вредности, да остави на врату новостворено насеље и старање око претварања ледина у улице. И ван рејона, где у том погледу није владао готово никакав поредак, али и у самом рејону, где парцелисање и изграђивање није могло да буде без знања и одобрења општине, до сад је овај посао по самом свом систему испадао искључиво у корист појединаца, чему има већ да буде крај. Сопственик ће морати не само да се подвргне надзору и одлуци општине у погледу парцелисања него и да претходно оспособи своје имање за насеље, дајући му унапред, и о свом трошку, оно без чега дотични грађевински појас не сме бити (калдрму, евентуално воду, осветленје итд).

У осталом мора се и без даљег разлагања доћи до закључка да је проширење било неминовно и неизбежно. Једно би се могло приговорити о величини али не и потреби проширења. С обзиром на то да почиње отпадати један део узрока који су утицали на бежање од центра, било би, можда, нечег и тачног у замерци као да је оволико проширење ипак сувише пространо, ма да је и то одмеравање ствар индивидуалне оцене. Али чак и кад би

се претпоставило да ће се временом извесни делови поново издвојити у засебне општине или подопштине, опет би у овој фази, кад се трајно даје правац уређења и развоја најближе околине Престонице, било немогуће друкчије поступити.

(б) Што се тиче уласка у нови рејон села с оне стране Дунава, и ту важе исти разлози, и, можда, још у јачој мери.

На другој обали ниће не насеља кроз најкраће време, која ће се претворити у кварторе Београда, чим панчевачки мост проради. Није равнодушно ни за општинску ни за државну управу ко ће се и како тамо насељавати. И урбанистички, и политички, и национално, то је ствар од првореднот значаја. Уношењем ових терена у рејон београдски тај се високи интерес заштићује у највећој мотућој мери, и то у прави час, јер је питање насељавања леве обале Дунава већ јако актуелно.

У последњој етапи овога развића мораће и Панчево ући у састав београдског рејона, тим пре што његов атар долази до под сам Београд.

(в) О потреби проширења рејона београдског на Земун и Бежанију сувишно је и говорити. Мост Краља Александра I претвара Земун и Београд у једну исту варош. А и остали део терена на левој обали Саве непосредно наслоњен на Београд, мост нераздруживо припаја београдском рејону као природни наставак тога рејона (Чукарица—Ада Циганлија—Бежанија), чија употреба, насељавање и изграђивање морају бити још сада стављени под погледе једне исте осматрачнице. Дошло је време да се и формално спроведе оно што је већ постало животна стварност, и што се и пре свршетка рата у напред сматрало једном целином (Никола Пашић, тумачећи Великим савезницима наше ратне циљеве, рекао је једном приликом да је Срем предграђе Београда).

(г) Можемо се само радовати што смо доживели тај дан када Земун, још до јуче по неправди историје капија Аустрије, постаје део југословенске Престонице, Бежанија страдалничка, са чије је косе непријатељска артиљерија разоравала Београд постаје већ предграђе Београда, Овча и Борча, чије је срце и под туђином куцало са Београдом, данас више нису од њега одељене ни државним ни општинским границама, и кад у исти мах с ове стране воде, читав низ врачарских села припадају Београду своју вечно драгу општинску самосталност и своја поља крвљу покропљена.

Пре непуних сто тридесет година, када је Карађорђе ударао на Београд, била је и Топчидерска река велика баријера ослобођењу и напретку Београда. (Прота Матија Ненадовић прича у својим Мемоарима да се том приликом удавило неколико наших војника у р. Топчидеру), а данас, хвала Богу, нису више сметња његовом развоју ни тако огромне воде као што су Сава и Дунав. Пребродили смо преко времена и преко простора, и дочекали да нас те воде снажно спајају а не да нас и даље немилосрдно раздвајају.

(2) Постоји бојазан да ће проширење рејона донети нове дажбине и нове намете како припојеним деловима тако и Београду. Међутим, то не мора ни у колико бити тачно, а уверен сам да неће ни бити.

(а) Што се тиче припојених делова, њихове се све потребе могу подмиривати са истим дажбинама као и до сада, без икаквог повећања. Ово у толико пре што ће и они данкови (ово важи за сеоске општине), који су досад ишли за подмирење бановинских потреба, ићи у општинску благајну и служити искључиво општинским потребама.

Суме, које се на тај начин добијају, иако скромне, ипак нешто претстављају кад се скупе у једну заједничку целину. То се најбоље види из следећег прегледа.

Земун је за ових петнаест година од уједињења до сада укупно имао општинских буџетских расхода 97,8 милиона, зајмова 25.5 милиона, просечну стопу општинског прореза преко 141%, па ипак за све то време није стигао да створи ни канализацију, ни калдрму, ни водовод. Његов последњи буџет расхода износи 11 милиона, буџет прихода (без прореза)7,75 милиона, последња стопа општинског прореза износи 66%, остатак дуговања по зајмовима 23,72 милиона. Са тим истим средствима Земун ће моћи задовољавати све потребе које и до сада. А са повећањем средстава, релативно незнатним, јер би било убрзано појачаним приратајем његовог становништва, Земун би могао ускоро имати и све ово што му сад недостаје, рачунајући ту и трамвајски саобраћај са Београдом (ма да је питање своје електричне централе решио на неторно погрешан начин).

Сеоске општине, укупно узете, имале су за ових петнаест година општинских буџетских расхода најмање 80 милиона (немам тачних података), а уз то срески, жупанијски, обласних и бановинских прireза сигурно још на 80 милиона, а за све те новце нису имали Бог зна шта. Али кад се ти издатци, у употреби распарчани на ситно и због такве издробљености једва од каква утицаја, скупе у веће групе и сукцесивно додељују сваке године на најкрупније ствари тих крајева, онда ће се од тих издатака одмах осетити дејство. Последњи сеоски буџети износе укупно 5,5 милиона, а поврх тога још и 10% бановинског прireза. Без паре повећања, сеоске потребе могу за овај мах да буду са тим задовољаване у потпуности. Сам износ бановинског прireза, као и уштеда у личним издатцима (отпадају чла-

нови њихових досадашњих општинских управа), да се у целини на њих утроши, поред њиховог досадашњег редовног буџета, па је довољно да се врло брзо осети најлепши ефекат у погледу сеоског уређења. У колико би накнадно бановина евентуално повисила своје прireзе, можда ће општина у тој истој мери повишавати и своје намете, али преко

НОВИ АТАР ОПШТИНЕ ГРАДА БЕОГРАДА

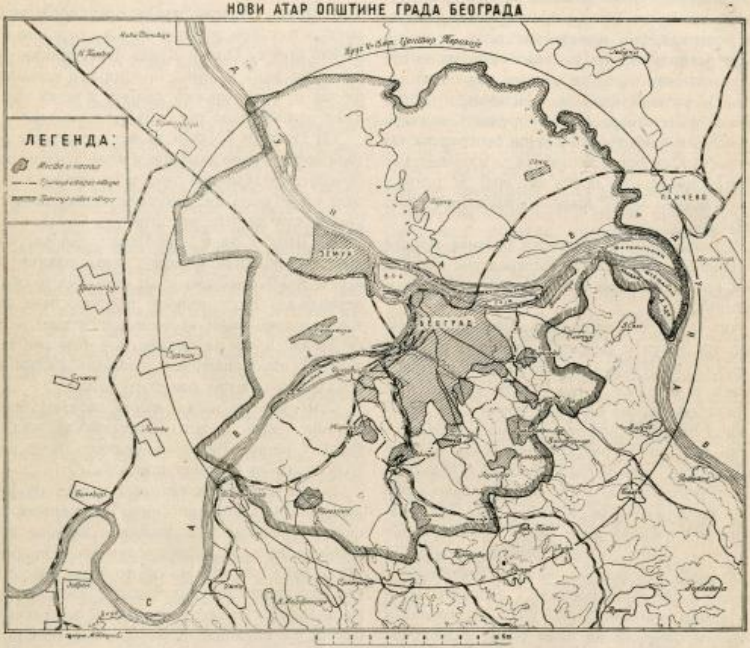

тога она за прво време неће имати ради чега мењати висину својих дажбина.

Имовина са посебном наменом (утрине, испаше, земљишне заједнице итд) остаје и даље да служи тој истој намени. У колико се потреба укаже да се та намена промени, та ће промена опет бити чињена искључиво у интересу дотичног насеља (за подизање школе, амбуланте, пута, бунара, водовода, трамваја итд). Оцену те потребе, њене целисход-

ности и њених политичких последица неће давати само Суд Општине београдске него и Краљевска Влада преко Министра унутрашњих послова, чиме се искључује у највећој могућој мери свака самовоља у овом питању и од целине и од делова.

Трошаринско рејон, остаће исти, не тереће ни у будуће потрошаче сеоске већ искључиво као и до сада потрошаче из града. Он ће се морати проширити једино на Земун, али тек пошто се претходно изоставе они земунски порески облици којима Београд није оптерећен.

(б) Исто тако и Београд се бори нових и великих издатака, који би на њега пали због уређења припојених делова. Нарочито се чују приговори, као да ће села однети огромне милионе за своје нове потребе, које за њих настају уласком у варошки рејон (вода, осветљење, калдрма, експропријација итд.).

Упоредо са тим иде и замерка, као да се центар на овај начин занемарује.

И ове су све бојазни такође неосноване. Претпостављати да ће села, већ самим тим што су ушла у састав Београда, имати на силу да се претварају у варош, и да ће морати на брзу руку да добијају градски тип, значило би и сувише буквално схватити смисао проширења рејона. Декретом и параграфом не претварају се читава ненасељена поља у насеља нити села у градове. То наивно веровање нису имали ни они сељачки спекуланти који су тако ревносно увек настојавали да се њихова села „по изјављеној жељи грађана" проглашавају за варошице, па ће такво веровање, убеђен сам, још мање имати грађани Београда. Издатака који би имали тај циљ и тај обим не може бити и неће бити. Исто тако неће бити никаквих нових персоналних издатака нити њиховог повећавања, јер са овим особљем, које општина данас већ има, може да се подмире све потребе и у новом рејону. А у колико би ипак било издатака, кад средства буду допуштала, на потребну хигијену и подизање припојених села, то би у крајњој линији било на корист центра, јер би појачавало потрошачку моћ нових делова.

У осталом, стари и толико пута понављани приговор, као да се уређење ужега центра запоставља, данас је већ увелико неоснован, после свега што је урађено, па је за то право чинити што се може и за периферију: ближу и даљу.

Разуме се, све то зависи од средстава која се имају на расположењу. Пружати се преко губера није никаква политика. Ту неразмишљеност, уверен сам, неће чинити ни једна општинска управа. Нарочито не данас, када терети ранијих радова и ранијих зајмова тако тешко притискују општински буџет.

Али на појачавање финансијских извора општинских и на сигурнији прилив прихода могу измењене прилике врло брзо извршити повољан утицај.

Београд, иако у напону и полету изграђивања, ипак у главном варош чиновника и ситне буржоазије, није у свом досадашњем склопу имао ни велике индустрије, ни услова за њу (и можда је из многобројних разлога баш добро што је то тако). Сада ће он вероватно добити побољшање услова и у том правцу — у колико опште привредне тешкоће за данас то не ометају — чим се пусти у саобраћај Савски и Дунавски мост и чим преко њих проструји ново гравитирање. Својим проширеним рејоном Београд ће пружити могућности да се и на овом пољу, у колико то зависи од његове општине, ствари развијају у што бољем складу са његовим тежњама и његовим потребама.

Ти ће се утицаји морати у извесној мери осетити и у његовој трговини и целокупној привреди, јер ови нови моменти не могу остати без свога дејства.

(3) Према свему изложеном, овакво решење рејона београдског не само да претставља здраво гледање на уже комуналне интересе Београдске општине него и једну похвалну пажњу надлежних наспрам Београда као Престонице.

По овом свом својству Београд има право да буде општа брига. Само благодарећи чиновским напорима својих грађана, он је од згариште и рушевина постао град пораста и полета. Али Београд треба да буде огледало и понос целе Југославије, и за то би био грех да његови многобројни проблеми остану само на његовим грађанима. Ово у толико пре што му грађани јако посустају и не могу више да издрже тај огромни замах.

Необавештени и злонамерни људи ширили су годинама заблуду, као да Београд ужива неке нарочите повластице и живи под изузетним режимом који се не признаје другим градовима. У ствари никаквих привилегија он нема, већ напротив подноси и оне терете које не подноси апсолутно ни један други град у целој Југославији (такав је, например, један терет у виду права експропријације за државу, који је Београду само у прошлој години однео 417.950 квадратних метара првокласног земљишта без иједне једине паре накнаде).

Време је да то стање буде промењено, и да се жртве Београђана већ почну олакшавати.

Оваквим решењем рејонског питања, које су несумњиво налагале побуде најопштијег карактера, питање Београда почиње да излази из свог узаног локалног оквира и да се пење на степен општег проблема.

Карактеристике становништва најновијег атара Општине града Београда*

Укупан број становника новог атара Општине града Београда, који је установљен § 73 Финансијског закона за 1934/35 годину, моћи ће се тачно утврдити тек кад буду на терену повучене границе новог атара, тј. кад буду прецизно маркирани делови суседних општина, побројани под ставом а) и б) истог параграфа и кад постане неспорно не само која села него и које куће се издвајају из тих суседних општина и прилајају престоничкој општини.

Свако, ко је ма и површно пратио послове око прегруписавања општина, зна на колике се тешкоће наилази приликом повлачења граница на терену које су обележене у једном закону или уредби, и у колико разних варијација могу да се спроведу те законске одредбе. Разлике и у површини и у броју становништва могу да буду знатне; нарочито када се разграничење има да изврши кроз крајеве чији географски називи нису тачно дефинисани, као што је донекле и овде случај.

Треба имати у виду да ни границе атара Општине града Београда, — раније престонице Србије а после ослобођења престонице Југославије, — нису биле тачно обележене све до Закона о атару Београдске општине од октобра 1929 године, који је учинио крај размирицама између престоничке општине и суседних општина око граница припојивши Београдској општини сва предграђа. Па потребно је било да протекне извесно време док су и те границе, много познатије и неспорније, маркиране на терену.

Мораћемо сачекати да се заврши то повлачење атарских граница на терену, па да дођемо у могућност да прорачунамо тачан укупан број становника проширене престонице. Онда ће се моћи издвојити поносни листићи и домаћинске листе становника тих суседних општина, који су постали београдски грађани.

Сада се могу пружити само статистички подаци за оне општине које су целе припојене атару Општине београдске, то јест за општине: Вишњичку, Мириjевску, Маломокролушку, Великомокролушку, Кумодрашку, Јајиначку, Ресничку, Кнежевачку, Жарковачку, Железничку, Бежанијску, Земунску, Борчанску и Овчанску.

Укупна цифра становника неће се вероватно много повећати ни кад се додају цифре становника из делова распарчаних суседних општина, јер то нису густо насељени крајеви.

Густина насеља

Да се прорачуна густина насеља, потребно је имати тачне податке о површини. А ту су статистичари наилазили увек на тешкоће кад је био у питању атар београдске општине.

За атар, означен законом од 1929, прорачуната је прво површина на 75 кв. км. (сама острва: Циганлија, Велико Ратно острво и Хујa имају преко пет и по кв. км.), а доцније је та цифра поправљена, после тачнијег премеравања, на 85 (тачно 85,85) кв. км., како је ушла и у табелу Опште државне статистике.

Кад се има у виду са колико је тешкоћа утврђивана површина досадашњег општинског атара, биће јасно да је ризично правити и приближне процене о површини новог атара. Та је површина означена само приближно у приложеној табели Опште државне статистике, према једној процени Катастарског одсека Општине београдске, са 320 кв. км.

Ако узмемо да је она колико толико вероватна, пада у очи да се површина атара Општине града Београда повећала близу че-

* Подаци, у колико се односе на попис од 1931 год., израђени су сада према непубликованим подацима Опште државне статистике.

тири пута, (за неких 234 кв. км.), док се број становништва повећао тек за нешто више од једне петине (за 50.497 становника).

Док је густина насеља у старом атару Београдске општине на један кв. км. око 1.600 становника, дотле је у свима другим припојеним општинама, кад се узму као целина, просечна густина становништва око 215 становника на један кв. км. Просечна густина становништва је у атару бивше земунске општине (чија површина износи 55 кв. км.) око 510 становника на један кв. км., а просечна густина становништва у осталим припојеним општинама и деловима суседних општина (чија површина треба да износи око 179 кв. км., дакле нешто више него двострука површина старог атара Београдске општине) износи око 125 становника на један кв. км.

Стара Општина града Београда знатно одскаче од новоприпојених општина по наглом повећању становништва после рата. Док је Београд имао 1921 год. 114.753 становника, он је 1931 године имао већ 238.775; повећао се број становништва за неких 108%, дакле више него двоструко. Становништво Земуна за то исто време повећало се за 51,57%, а остале припојене општине показују незнатне разлике у броју становништва.

Развој Београда по броју становника

Мало има европских престоница чији се број становника тако стално и нагло пео од пописа до пописа. 1820 године имао је српски Београд (без турског града) око 5.000 становника. 1834 године Београд броји осам и по хиљада; 1846 броји 14.500 становника; 1850 — 15.500; 1854 — 16.500; 1859 — скоро 19.000; 1867 — скоро 25.000; 1874 — скоро 28.000; 1884 — 35.000; 1890 — 54.000; 1895 — 59.000; 1900 — 70.000; 1905 — 78.000; 1910 — 90.000; 1921 године — 114.753 становника; 1929 године — 226.289, а 1931 године 238.775 становника.

За последњих сто година, од 1834, становништво Београда повећало се за непуних 29 пута, а пет пута се удвостручавало. Док се пре рата удвостручавало просечно у размаку од 18 до 19 година, после рата се више него удвостручило за десет година (од 1921 до 1931). Од државног пописа 1921 до општинског пописа 1929 број београдског становништва повећао се за 111.317 становника; повећање је бивало дакле просечно готово по 14.000 становника годишње. Од 15 априла 1929 до 31 марта 1931 године, за непуне две године, београдско становништво се повећало за 12.486, (за 5,5%), дакле годишње просечно за 6.243 становника. Темпо пораста, како се види, последњих година је ослабио. Интересантно је да је од 1929 до 1931 био огромно већи пораст код женских (чији је број порастао за 9.763) него код мушких (чији је број порастао само за 2.723). Али женских је ипак још увек мање (за близу 20.000).

Број домаћинстава повећао се од 1929 до 1931 године за 5.151. Год. 1929 долазило је на једно домаћинство просечно нешто мало више од 4 лица, а 1931 тачно по 4 лица.

Развој београдског становништва по вероисповести

У саставу београдског становништва по вероисповести осећа се, од једног пописа до другог, све већа диспропорција. Број православних је увек у нормалном порасту и, кад се цифре православних узму саме за себе, нема поремећаја. Али проценат пораста других вероисповести, нарочито католичке, повећао се знатно изнад предратног процента пораста. То се може објаснити већим процентуалним придолажењем становника других вероисповести. Београд од српске постаје југословенска престоница. Велики број католика Хрвата и Словенаца долази у Београд по службеној дужности, као чиновници, војници итд. Али је број православних увек у тако огромној надмоћности да основна верска карактеристика Београда остаје апсолутно непромењена.

Целокупно становништво је порасло од 1921 до 1929 за 102 процента. Број православних се повећао за 76%, број католика, којих је за време Краљевине Србије било врло мало, доцнијим досељавањем порастао је за 248%, евангелика за 216%, муслимана за 162%, Јевреја за 55%.

Целокупно становништво порасло је од 1929 до 1931 за 5,5%. Православни су порасли за 5.543 лица (пораст је нешто преко 3%); римокатолици за 4.422 (нешто преко 12%); евангелисти обе вероисповести за 193 (преко 6%); гркокатолици за 268 (око 190%); старокатолици за 130 (око 433%); муслимани за 300 (око 9,5%); Јевреја за 463 (око 6,25%). Кад се узму сами за себе, највише су порасли процентуално старокатолици, па гркокатолици, па римокатолици. Пораст долази код римокатолика, гркокатолика и старокатолика већином од усељавања.

Процентуални састав становништва београдског према попису од 1931 године изгледа овако (проценти у загради односе се на 1929 год.): православних има 77,7% (79,5%), римокатолика 15,3% (14,2%), јевреја 3,3% (3,3%), муслимана 1,5% (1,5%), евангелика нешто незнатно преко 1,5% (1,3%), свих осталих вероисповести заједно са лицима без конфесије и непознате конфесије има 9 про миле (2 про миле).

Састав београдског становништва по матерњем језику

Наравно, огромна већина становништва говори српскохрватским матерњим језиком.

После тога долази број лица која говоре немачким матерњим језиком, па руским, па мађарским, па словеначким, па чехословачким, па румунским, арнаутским, турским, итд.

Састав београдског становништва по матерњем језику, према попису од 1931 године, изгледа у процентима (проценти у загради односе се на попис од 1929 године): српскохрватским матерњим језиком говори 81,7% целокупног београдског становништва (82,5 од сто), словеначким 2,5% (2,4%) — тако да државним језиком говори укупно 84,2% (84,9%); чехословачким 1,5 (1,3%); руским 4,1% (4,17%); немачким 4,4% (4,1%); мађарским 2,5% (2,2%); румунским 0,5% (0,5%); арнаутским 0,4% (0,4%). Припадници осталих матерњих језика заузимају само по који про миле. Наравно да се готово сво београдско становништво у редовном саобраћају служи српскохрватским језиком.

Састав становништва по поданству

Од Опште државне статистике нисмо још добили обрађене податке о саставу београдског становништва по поданству према државном попису од 1931 године. Зато анализу становништва по тој карактеристици можемо дати само према општинском попису од 1929 год. Али смо видели из досадашњих поређења да се резултати та два пописа, општинског од 1929 и државног од 1931, не разликују много. Управо они се међусобно потврђују. Ситне разлике су слика промена које су се одиграле у становништву од једног до другог пописа. Зато можемо са пуно сигурности дати слику београдског становништва по поданству према попису од 1929.

На дан 15 априла 1929 године било је у Београду 212.250 поданика Краљевине Југославије (93,8%); 8.374 руских поданика (емиграната) (3,7%), — лица међутим која говоре руским матерњим језиком било је 9.432; значи да је тај вишак од 1.058 примило југословенско поданство; 1.816 чехословачких (0,8%). Поданици осталих држава износили су по који про миле. Свих страних поданика у Београду било је 6,2%, а кад се изузму руски емигранти, онда само 2,5%.

Становништво београдско по писмености

Исто тако не можемо дати анализу београдског становништва по писмености на основу пописа од 1931, јер нисмо добили о томе још податке из Опште државне статистике. Зато ћемо се и овде послужити резултатима општинског пописа од 1929 год.

Тада је било у Београду 86% лица изнад 6½ година старости која читају и пишу (89,6% мушких, 81,4% женских), лица која само читају 0,35%, неписмених 12,6% (мушких 9,34%, женских 16,84%), неколико промиле непознато. Оволики проценат неписмених долази услед припајања села и надоласка становништва, неупослених радника и слично, из свих крајева унутрашњости наше државе.

ПРЕГЛЕД СТАНОВНИШТВА НАЈНОВИЈЕГ АТАРА

Састав целокупног становништва најновијег атара Општине града Београда нешто је мало друкчији него напред изнесена слика стањовништва досадашњег атара. Целокупан број становништва новога проширеног Београда, према попису од 1931 године, износи (без становника у деловима окрњених суседних општина) 289.272 (155.400 мушких, 133.872 женских). У досадашњем атару било је 19.789 мушких више него женских, а у најновијем атару има 21.528 мушких више него женских.

У општинама припојеним Београду, узетим као целина, на једно домаћинство долази просечно по 4,7 становника (дакле за 7 десетина више него у досадашњем атару). У најновијем атару као целини долази на једно домаћинство просечно по 4,1 становника.

Пропорција становништва и по матерњем језику и по вероисповести у најновијем атару изменила се због састава земунског становништва — на штету православне вероисповести у корист римокатоличке.

Састав становништва по матерњем језику

Становништво у целокупном најновијем атару О. г. Б. по матерњем језику састављено је овако (цифра у загради означава проценат у досадашњем атару О. г. Б.):

Српскохрватским језиком говори 80% (81,7%); словеначким 2,16% (2,5%), — укупно државним језиком 82,16% (84,2%); чехословачким 1,4% (1,5%); руским 3,7% (4,1%); немачким око 6,8% (4,4%); мађарским 2,3% (2,5%); румунским близу 1% (0,5%); арнаутским нешто 0,4% (0,4%); припадници осталих језика заузимају само по који про миле.

Састав по вероисповести

По вероисповести, земунско становништво је (увек према попису од 1931) састављено овако (цифра у загради означава проценат београдског становништва у старом атару): православних има 45,2% (77,7%); римокатолика 47,6% (15,3%); јевреја нешто мање од 2% (3,3%); муслимана 0,6% (1,5%); евангелиста обе вероисповести 3,8% (нешто преко 1,3%); свих осталих неколико про миле.

У Бежанији 60% становника исповеда православљу, 24% евангелистичку, а 10% римокатоличку вероисповест.

Римокатолика има приличан проценат у Борчи (око 10% борчанског становништва, на 90% православних).

У свима другим новоприпојеним општинама износи проценат православних преко 99%, а негде читавих 100%.

Али, као што напоменусмо, због великог броја земунског становништва, где има релативно највише римокатолика, однос становништва по вероисповести у најновијем атару као целини помера се за нека 2% у корист римокатолика.

Састав становништва у целом најновијем атару по вероисповести изгледа у процентима овако (цифре у загради означавају проценат у старом београдском атару):

Православних има 75,8% (77,7%); римокатолика 17,4% (15,3%); јевреја око 3% (3,3%); муслимана 1,3% (1,5%); евангелика 1,7% (1,3%); свих осталих заједно, са лицима без конфесије и непознате конфесије 8 про миле (9 про миле).

ПОПИС ОД 31 МАРТА 1931 Г.

СТАНОВНИШТВО НОВОГ АТАРА БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНЕ

НАСЕЉЕ	Површина у ha*)	Број				
		Кућа за становање	Домаћинстава	Присутних лица		
				Мушких	Женских	Свега
Београд (стари атар)	8.585	22.938	59.720	129.282	109.493	238.775
Земун		3.637	6.644	14.637	13.437	28.074
Вишњица		249	282	761	806	1.567
Мирјево		267	273	796	816	1.612
Мали Мокри Луг		281	230	616	648	1.264
Велики Мокри Луг		289	289	842	872	1.714
Кумодраж		284	240	783	804	1.587
Јајинци		166	170	461	461	922
Ресник		297	299	930	865	1.795
Кнежевац		160	176	532	412	944
Жарково		420	462	1.191	1.267	2.458
Железник		417	416	1.139	1.197	2.336
Бежанија		504	581	1.850	1.197	3.047
Борча		528	360	854	870	1.724
Овча		327	331	726	727	1.453
		7.521	10.753	26.118	24.379	50.497
Ново придодате општине						
Београд (нови атар)	око: 32.000	30.504	70.473	155.400	133.872	289.272

* Према извештају Катастарског одељења Општине града Београда атар општине Београдске до 1929 год. износио је 3307 хектара. У 1929 год. проширен је и заједно са острвима: Циганлијом, Великим Ратним острвом и Хујом износи 8585 хектара. У 1934 год. проширена је још на Земун и 12 општина, али површина још није израчуната, док се тачно не утврди граница, која ће приближно изнети 32.000 хектара.

ПРИСУТНО СТАНОВНИШТВО ПО ВЕРОИСПОВЕСТИ

НАСЕЉЕ	ВЕРООИСПОВЕСТ											Укупан број становника
	Православна	Римокатоличка	Грко и јерменокатоличка	Старокатоличка	Евангел-аугсбуршка	Евангел-реформ. (калвинистичка)	Остале хришћанске	Исламска (муслиманска)	Јеврејска	Остале	Без конфесије	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Београд (стари атар)	185.519	36.476	410	160	2.755	431	1.106	3.501	7.906	184	327	238.775
Земун	12.721	13.366	33	35	1.000	66	147	180	523	1	2	28.074
Вишњица	1.545	19	—	—	2	—	—	1	—	—	—	1.567
Мирјево	1.610	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1.612
Мали Мокри Луг	1.263	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1.264
Велики Мокри Луг	1.714	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1.714
Кумодраж	1.576	3	—	—	—	—	—	8	—	—	—	1.587
Јајинци	915	4	—	—	—	—	3	—	—	—	—	922
Ресник	1.760	30	—	—	—	—	—	3	—	2	—	1.795
Кнежевац	884	54	—	—	3	—	3	—	—	—	—	944
Жарково	2.429	25	—	—	—	—	—	4	—	—	—	2.458
Железник	2.327	8	—	—	—	—	—	1	—	—	—	2.336
Бежанија	1.970	302	—	—	718	12	17	28	—	—	—	3.047
Борча	1.589	177	—	—	1	5	2	—	—	—	—	1.724
Овча	1.419	23	—	—	8	—	—	—	3	—	—	1.453
Ново придодате општине	33.672	14.014	33	35	1.732	83	172	225	526	3	2	50.497
Београд (нови атар)	219.191	50.490	443	195	4.487	514	1.278	3.726	8.482	187	329	289.272

Васа Л. Лазаревић,
потпретседник Београдске општине

Комуналне финансије Београдске општине

Треба нагласити, а мислим да је то већ и наглашено, да је циљ овоме броју чисто информативан, па су по томе и сви чланци и извешаји који се налазе у њему информативне природе. Обавезе које Београдска општина има у разним правцима врло су зама-

Г. Васа Л. Лазаревић I потпретседник Београдске општине

шне по свом обиму и по материјалним жртвама које оне са собом повлаче за становништво Београда, тако да је потребно у грађанство унети што више обавештености о стању у Општини, изнети шта она данас ради и предузима у својим разноврсним настојањима и у којим се правцима креће њена активност.

Таква повремена исцрпна приказивања стања у једној установи могу бити врло корисна. Она су у стању да рељефно прикажу добре и рђаве стране њене организације, њен историјски развој и да одговарајућим упоређењима прикажу напредак или назадак целокупне установе или појединих њених служби.

Велике општине на страни издају своје годишњаке, у којима износе шта су урадиле у току једне минуле године. Па и овај специјални број наших „Београдских општинских новина" јесте једна врста таквог годишњака.

Године 1926, кад сам дошао за одборника Општине београдске, извршен је први пут један генерални преглед рада и критички изложене њене функције у појединим одељењима, за један период од 7—8 година, — од ослобођења. Тај рад, који је био плод студирања од године и по дана, штампан у једну књигу, од 5—600 страна, обухватио је и систематски средио све податке који се односе на Београдску општину. Он је први пут омогућио појединцима да сазнаду шта представља Београдска општина, колико има доброга и рђавога у њеном раду и у њеној организацији, и послужио је као драгоцени извор информација свима онима који се баве комуналним проблемима. Тај рад значајан је још и по томе што у њему нису били заступљени само општински часнници, већ и представници наших највиших судова, као Касације, Државног савета и Главне контроле, који су такође за све време учествовали у раду и дали своју оцену о раду и организацији Београдске општине. Анкетни одбор сачињавали су: претседник г. Васа Лазаревић, одборник Београдске општине, чланови: Иван Шкарић, члан Државног савета, Велимир Ристић, члан Касационог суда, Илларион Водопивец, члан Главне контроле, професор Јован Дравић, одборник Општине београдске, Милутин Станковић, одборник Општине београдске и инж. Милан Аћимовић, одборник Општине београдске.

Приликом тога студирања организације Београдске општине констатовало се, да је Београдска општина једна институција са

врло добрим приходима, али да постоје многи недостатци како у погледу прибирања истих, тако и у погледу њиховог трошења. Много пута, видело се, да приходи не одлазе на намењене сврхе, и да недостатци у њиховом прикупљању иду један другоме на руку, тако да многи приходи нису уопште ушли у општинску касу, већ негде на другу страну.

Да ли би се могло рећи да су сви ти недостатци, тада констатовани, сада у потпуности отклоњени? Ово указивање пустом на извесне недостатке учинило је да су многи од њих отклоњени и да је извесно побољшање наступило; али исто тако је тачно, да је на томе пољу остало још много да се уради, потребно је предузети још многе и многе мере да се до краја изведе она санација до које се мора доћи, ако се жели да општинске финансије и целокупно њено пословање иду оним током којим треба да иду.

Године 1926 настао је један велики преокрет у погледу уређења Београда. Изводи се низ великих радова са великим полетом. Физиономија Београда за кратко време преображена је, тако да га људи, који га дуже времена нису видели, не могу познати и имају за нови Београд само речи дивљења. Та модернизација Београда врши се на свима пољима.

Али сви ти радови и сав тај полет у модернизацији праћени су и многим задужењима за покриће учињених расхода. За своје улепшавање Београд је морао да поднесе и велике жртве. Учињене су многе непродуктивне инвестиције и добри познаваоци Београда пред његових добрих страна, виде и те недостатке, који су се појавили у виду финансијских тешкоћа.

Учињени зајмови били су краткорочни и са измењеним општим привредним приликама наступиле су многе тешкоће за Општину, као и за све дужнике. Када се узме у обзир да Општина београдска има да отплаћује око 20 разних зајмова, чији годишњи ануитетни износ оптерећује општински буџет са близу 190,000.000.— динара, онда се види да је борба са тим тешкоћама веома велика. Примењивати палијативне мере, којима се питање санирања дугова не скида са дневног реда, значи оставити бригу коју они причињавају Општинским управама да и даље постоји. Не може се замислити да један град, као што је Београд, даје годишње само на ануитете за своје дуговање 190,000.000.— динара, па нека он има и свих 500.000.— становника.

Али финансијске тешкоће Општине не долазе само са те стране, од превисоке суме коју даје годишње за отплату својих дугова. Комисија, која је радила 1926 године, констатовала је један видан недостатак, који се такође запажа и доцније, па и сада, мало измењен, *а то је да се на извесне ствари чине издатци већи него што треба.* У томе погледу, у погледу рационалне организације и контроле издатака могу се очекивати врло повољни резултати по општинске финансије, којима је несавременост организације на томе пољу много сметала. *Општина београдска мора да има једну бољу базу у њеним финансијама и требало би да служи за пример у томе погледу.* Многе се ствари преплаћују због тога несавременог уређења, многе се ствари свршавају на штету општинских интереса и много се што што одлучи онако како не би урадио добар домаћин, а што свакако не би учинили ни представници Београдске општине, кад би успели у њиховим добронамерним настојањима за бољим уређењем финансијске службе.

Већ сам напред поменуо велики недостатак у начину прикупљања прихода. Ту влада таква несавршеност да кад се појаве извесне незгодне ствари, човек се са чуђењем мора да запита, да ли је таква организација у стању да спречи рђаве намере појединаца, да општински приход не оде у општинску касу, већ на другу страну.

Рационална штедња и организација прихода, то би сачињавало један велики програм, један компликовани проблем који се ставља пред чиниоце Општинског суда и који треба решити. Добра воља сама по себи није довољна да се заведе нови режим у том погледу. Потребна је спретна организација, која би одговарала данашњим приликама које владају у Београдској општини. Штедња мора бити разумна и целисходна. *И она се не може појавити одједном као резултат неке добре воље, већ се она мора организовати, спроводити устрајно и систематски, да би се њени резултати појавили једног дана у пуној мери.*

Ми смо под теретом бриге које су разумљиве, али које су такве да их треба решавати са највећом пажњом. Основа са које Општина београдска црпи своје приходе сваким даном је све ужа, пословни и обрт грађана, који сносе терете, сваким даном су све мањи по своме обиму и са те стране не можемо очекивати њихове нове напоре. Свака пара која се издаје мора се прво добро одмерити, јер финансије Општине београдске, ако се не гледају само књиговодствено, него се погледа у стварност, налазе се у врло тешким приликама. Уосталом, то се види и по цифрама које су шефови разних одсека у овој едицији престоничког часописа изнели, са многобројним табелама и детаљима који то стање довољно илуструју.

Како смо ми још увек у периоду кад се Београд треба да изграђује и улепшава, бићемо приморани да и у будућности чинимо разне инвестиције. У толико је више потребна велика пажња на шта се и како троше општински приходи. Не сме се пропустити ниједна ситница, већ се пред очима мора имати увек то, *да се са оптерећењем грађанства*

дошло до максимума и зато се сви планови морају саобразити тој финансијској основи са које Општина црпе своје приходе. Поред тешкоћа које су опште природе, има сигурно и таквих које су резултат нашега рада и које се нашим старањем могу отклонити. Морамо се старати да општинским финансијама обезбедимо нормалан ток, како би се дошло до нормалног функционисања општинских установа, а и до задовољења оних многобројних интересената који су општинским задужењима тангирани.

Када се говори о задужењу Општине београдске, о њеним напорима и о разним пословима који су изведени, треба истакнути да многи од тих послова нису изведени само ради београдских грађана. Треба истаћи улогу Београда као престонице велике и моћне државе Краљевине Југославије. Баш због те улоге Београда као престонице, *Општина београдска морала је да чини многе издатке које иначе, можда, не би чинила.* Београд је седиште нашег љубљеног Краља, наше славне Династије Карађорђевића, он је центар југословенства *и као такав мора да буде израз наше народне снаге и величине.* Београду се намећу обавезе које други градови немају, па би и његов положај у држави требало да буде изузетан. Кад је у другим државама тај проблем престонице решаван, увек се нашло начина да се грађанима престонице олакша овај ласкав, али врло тежак задатак, *нашло се начина да и грађани осталих крајева допринесу свој удео у изграђивању и улепшавању њихове заједничке престонице.* Код нас то није у довољној мери био случај до сада. Али, ја се надам да су наши меродавни чиниоци ипак свесни да Београд има да извршује специјалне задатке као престоница и да они са своје стране треба да учине све што могу да му овај задатак олакшају. Они морају бити свесни да је Београд, некад престоница мале Србије са непуних 100.000 становника, постао данас центар велике Југославије са преко 300.000 становника и да су проблеми, који се стављају пред људе који су на челу Београдске општине, постали много тежи и компликованији и да Београд са средствима својих грађана те проблеме неће бити у стању да реши. *Грађани Београда дали су и сувише и крајње је време да се Београду финансијски притекне у помоћ, а његовим грађанима олакша подношење жртава, које треба да поднесе сви грађани ове земље.*

Једна од најважнијих општинских функција у данашњим приликама постало је социјално старање. Ово се у данашњим приликама испољава кроз упослење беспослених и сиромашних грађана, кроз заштиту деце и у дељењу новчане помоћи сиромашној класи грађана. Још није пречишћено питање, да ли је та социјална делатност спроведена на најбољи начин, али је несумњиво да би она требало да се саобрази савременијим начелима, тако да од ње виде стварне користи све сиромашне породице.

Као и у другим градовима, тако се и код нас поставља питање, да ли се путем радова пружа потребна помоћ сиромашном грађанству. Помоћ путем запослења има то преимућство да је корисна у исто време и по општинске интересе, да чува више достојанство људи, јер им се не даје у виду милостиње. Али Београд има један специјалан положај, а тај је, да се радовима које изводи Општина не пружа корист грађанству Београда, јер су радови такве природе да се на њима упосли око 90% сеоачког света. Веома је мали проценат Београђана који се могу употребити и запослити на тим техничким радовима. Друга једна незгода је у томе да се на радовима, и иначе може упослити веома мали број незапосленог света. Када се томе дода и намера Краљевске владе да приступи растерећењу државне администрације, сигурно је да ће се још један нови велики проценат тога отпуштеног чиновништва обратити својој Општини за помоћ. Начин на који је Општина до сада водила социјално старање неће бити довољан да савлада сву ту беду и немаштину. Биће потребне велике жртве и велике реформе.

Реформе те не могу се извести за 24 сата. Мора се имати у виду да свака реформа, па била и најправичнија, мора водити рачуна о традицијама и потребно је времена да се једна реформа уведе у живот. Дужност је Суда да при тим реформама садашњем начину социјалног старања да савремени карактер, како би се што боље помогло и олакшао живот онима који су у нужди и њиховим породицама. Дужности Београдске општине у данашње доба кризе повећавају се на пољу социјалног старања још и тиме, да она данас мора да води бригу не само о периферијској сиротињи, него и о незаштићеним породицама чиновника, породицама тако званог интелектуалног пролетаријата. Ја сам ту чињеницу нагласио још првог дана када сам ступио на дужност. Као што се види, *овај социјални задатак Београдске општине је веома крупан и тражи велике жртве и то постаје једна од првих и највећих дужности која Општинску управу очекује у овим данима.*

И баш због те велике важности социјалног старања, због тога што ће оно изискивати знатне новчане издатке, ја сам и додирнуо ово питање — остављајући да о свима проблемима социјалног старања даду детаљна обавештења ресорни члан Суда и његови сарадници на томе пољу.

Како је ових дана дошло до проширења атара Општине београдске, поставља се питање каквих ће последица оно имати на општинске финансије. У прво време сигурно је

да ће се изискивати нове жртве. Али ће се, искоришћавањем свих стручних и позитивних снага ипак доћи до нових резултата, који ће само појачати моћ наше драге престонице. Ово проширење донеће и нове проблеме социјалног карактера. Ти проблеми добиће још шири значај него што су га имали до сада. Биће потребно да се удруже приватна и општинска иницијатива на социјалном пољу, па се можемо надати да ће се сва та питања решити на корист Општине и њеног грађанства.

На завршетку ових општих погледа на финансијску ситуацију Београдске општине ја бих изразио свој оптимизам за будућност. Ма какве биле перипетије, кроз које пролази Београдска општина, ма какве биле тешкоће које се појављују у њеном финансирању, здрав организам њен, поткрепљен од београдских грађана и помогнут од стране државе, имаће снаге да преболи и ову данашњу кризу и да постане моћан и јак, како би Београдска општина могла да испуни своје велике задатке који пред њом стоје. Велика Југославија и патриотизам наших грађана јесу гаранција за овај оптимизам и ништа неће моћи да заустави изградњу Београда у будућности, да он постане град онакав какав га ми сви замишљамо у својим идеалима. Болести могу неки пут бити и од користи, јер указују на извесне недостатке, којима се на крају крајева ипак најпе лека.

Доброслав М. Богдановић,
потпретседник О. г. Београда

Социјална и културна акција Београдске општине

I

Комунално-социјална акција све до Светског рата, управо све до Ослобођења, сматрана је као хумано-филантропска дужност друштва и Општине према онима који пате.

Уз Општину, којој је по традицији још из XVI века (захваљујући хуманизму Енглеске Хенрика VIII, чији период владавине претставља колевку данашње савремене комунално-социјалне политике) припадала иницијатива хуманизма, придружила се и приватна, лична или корпоративна хумано-социјална акција. Она се у првим годинама свога развића манифестовала у одевању сироте деце, делењу дрва и понешто новчане помоћи крајњој сиротињи, пред велике хришћанске празнике.

Г. Добра Богдановић, потпретседник Општине београдске

Када се, на пр., у архивама наше престоничке општине прегледају спискови невољника, који су пре Светског рата примали општинску помоћ, пада у очи, да су, сем ситне деце, све друго, у огромној сразмери, били декласирани друштвени редови, просјаци, лумпенпролетаријат, слуге без занимања, сироте и самохране старице, и, најзад, нешто врло мало негда привредног елемента, који је постао жртва привременог или сталног инвалидитета.

То је једна констатација. Друга је, да је број те предратне пуке сиротиње био тако мали и незнатан, да се о тој сиротињи као о социјалној појави није могло ни говорити.

Али данас је та хумана акција престала да буде обична филантропска дужност, љубав према сиромашном човеку, *него је постала социјална дужност градске муниципије, да општим организованим средствима олакша терет живота широким слојевима невољника, који се без своје кривице злопате у животу.*

Данас општа помоћ немоћнима, сиротним, несрећној деци и бедним удовама, и — поврх свега и изнад свега — огромним масама неупослених радника, није више ни мала, ни обична филантропска дужност, *него огромна и основна социјална дужност сваке општине, а на првом месту Београдске као престоничке.*

Београд, као наш престони град, данас је најјача гравитациона тачка за пауперизиране масе сеоског становништва, које хита да овде пласира своју радну снагу. Наше село под ударом мучних привредних односа преживљује тешке потресе. Читави легиони малих сеоских газдинстава пропадају као неминовне жртве ове привредне кризе. Та војска бескућника, гоњена потребама живота и жељом за одржавањем своје егзистенције, гравитира граду, јури за радом, за хлебом!

Београд као престоница неоспорно широкогрудо прихвата ову плиму нових осиромашелих становника, који на проширеним градским периферијама стварају радничка предграђа и читаве квартове беде и сиротиње.

Тиме се социјалне прилике у београдском животу све више компликују, постају тешке, скоро несавладљиве, и у овим данима кризе оне све више и све изразитије заузимају једно од централних места у нашим животним проблемима. Оштрина форме, у којима се оне појављују, потреса друштвену организацију и диктује хитно преоријентисање радне градске муниципије као регулатора коме ће се поверити спровођење једног брзог и снажног програма за уређење социјалних односа у нашем набујалом престоном граду.

Због свега овога, у Београду као граду данашњице, истичу се елементарном снагом социјални проблеми, а они су добили утолико тежу форму, уколико Београд све више постаје град малог човека, ситног сопственика. Ми смо у Београдској општини ових дана проучавали социјалну и економску структуру београдског становништва,* и дошли смо до врло карактеристичних констатација, да се 115.000 продуктивних становника (старешина породица и укућана који привређују) Београда деле по професији на:

I

На групу економско малих или сиромашних грађана, у коју улазе:

1) Чиновника и службеника свих врста (државних и општинских 19.109)	24.697
2) Пенсионера свих врста	5.302
3) Занатлија свих врста	4.803
4) Пољопривредника, ситних кафеџија, малих саобраћајних и др. предузетника	2.453
5) Физичких радника квалификованих	45.926
6) Физичких радника неквалификованих	7.185
7) Шегрта	4.093
8) Разне послуге, (професионал. домаћица, послужитеља, служавки итд.)	9.779
Укупно економски слабих:	**104.238**

II

На групу економско јачих грађана, у коју улазе:

1) Трговаца, индустријалаца, самосталних привредника и сопственика разних предузећа (хотела, великих радионица, предузимачких и грађевинских радњи итд.)	6.182
2) Лекара, адвоката, виших бирократа, прив. професора, разне слободне професије и становника неодређеног занимања („разно")	2.185
3) Великих рентијера	2.501
Укупно економски јачих:	**10.868**

Дакле, Београд је данас град економски малог сиромашног човека, те се због тога и социјална политика Београдске општине — то понова подвлачимо — *мора водити у смислу животних интенција сиромашних породица његових, који у већини случајева немају ни основни материјални минимум за пристојну егзистенцију!*"

Социјална правичност постаје законом друштвенога опстанка у овим данима привредне кризе, јер је цело друштво дужно да се обавезно брине о хиљадама несрећника, који су без своје кривице остали на улици, без крова и хлеба. Ово утолико више, када ова криза у својој најоштријој форми не престане ни у зиму, него заједно са фијуком ветра закуца на залеђеним прозорима сиротињских кућа! Ова комунално-социјална дужност Општине захтева толико огромно енергије, способности и акције, да се само на њој морају жртвовати читаве чете вредних руку и огромни фондови човечанске љубави и комуналног новца.

Ја о овој социјалној дужности збрињавања неупослених пишем на првом месту зато што је она најболнија и најпреча у овим часовима беде и кризе живота, која је сурвала до просјачког штапа хиљаде и хиљаде радних грађана, некада најбољих и најпродуктивнијих елемената нашега друштва... И сваки дан све их је више... Ко је обилазио места где смо неупосленом свету делили храну, наше кујне за неупослене, видео је да се они поменути декларисани елементи губе у хиљадама до скоро привредних и продуктивних грађана, који су до ове кризе другима делили помоћ, а сада скрушени стоје са шерпицама да приме мало куване хране и носе је својима да их колико-толико прехране. Ту има и људи са академском спремом, и бивших познатих занатлија, и добрих мајстора, и вредних трговаца, па чак и некадашњих индустријалаца, које је поломио овај монсум привредне депресије.

Шта је дужност комуналне акције пред овом уистини тешком социјалном појавом!?

Ја се слажем са инструктивним предавањем о социјалној политици, које је одржао на последњем конгресу Југословенских градова, наш најпродуктивнији комунални писац г. Слободан Ж. Видаковић, који баш у том предавању подвлачи, *да се пред мобилизацијом глади има да изврши принудна мобилизација хране.*

„У томе циљу мора се извршити концентрација социјалне помоћи у Београду, као и у свима осталим градовима наше Државе. Немоћна су појединачна сретства не само

* Како Београдска општина још није установила сервис за чисту статистику, то је Претседништво О. г. Б. својом наредбом О. Бр. 2036/1933 год. ставило у дужност шефу одељ. г. Сл. Видаковићу да у Дирекцији општег одељења ради на прикупљању, изради и проучавању статистичког материјала о комунално-урбанистичком, економском и популационом развитку Београда за последњих десет година. Ни статистички подаци из држ. пописа од 1931 год., ни статистички подаци београдских привредних и сталешких комора нису још сређени. Нарочито онај део о економској структури београдског становништва. Зато су се наши органи морали служити при овим израчунавањима како са подацима ранијих пописа (из 1929 год.), тако и са извештајима сталешких организација, те се ови подаци о социјално-економској структури београдског становништва *не могу* сматрати као *дефинитивни.*

Писац.

приватне акције, не само комуналне, него и државне акције; *али већ нису немоћна сва та три удружена средства, паметно организована и још паметније употребљена!"*

Приватну хуману акцију треба спојити, концентрисати. Ма како то изгледало парадоксално може се ипак хумана акција усредсредити у једно егзекутивно тело, а да се ничија гордост или оправдана осетљивост не повреди. То смо ми и на пракси видели у Београдском централном одбору за исхрану неупослених, који је само егзекутива удружене социјално-хумане акције и општине, и државе, и приватне иницијативе.

Када се овако сва акција на помагању сиротиње и неупослених усредсреди у једном извршном телу — онда се приступа не само давању помоћи, јер то је само тренутан лек, *него и извођењу једног добро простудираног плана за упослење те велике фаланге неупослених.*

Ако се то не би благовремено предузело — мали су милиони из месеца у месец да се тим масама одржава само го живот. Чак и кад њихове фаланге не би биле гушће и веће — нема тих буџетских кредита који би могли да осигурају издржавање њихово ако би криза дуже трајала!

Шта нам ваља радити!? Рекосмо да у овој тешкој борби нису довољни само фондови ма како јаки били. Енглески богати фондови „Тредуниона" почели су били у првим данима кризе са царским помоћима неупосленим радницима, а сад су њихови лидери забринути докле ће моћи да деле и ове садашње једва скромне помоћи својим неупосленим друговима.

Шта тек онда да кажемо ми?

Намеће нам се неизбежан закључак:

Да се дистрибуциони систем има да огласи као споредан, а стварање продуктивних извора и запослављање неупослених маса, као главан! То је Београдска општина осетила искуством своје најновије социјалне делатности.

Зато морамо што пре отворити велике јавне радове, продуктивне, рационалне и корисне. Није користан, па ни умесан рад, када се чепрка будаком онде где не треба, само да се људима да посао. То је као онај јунак из класичне јелинске приче, коме су радници пребројавали стара дугмета, само да не седе докони!

Морају се изнаћи опште корисни, на првом месту непосредно продуктивни послови. Упоредо са тим мора се из саме Општине да предузме иницијатива, да се скупоћа живота снизи и утера у њене природне границе. Борба противу картела је не само законска, него и социјално праведна. *Нове зграде данас се на пр. не рентирају и у Београду нико их скоро неће подизати престојеће грађевинске сезоне, јер су картели цемента, бетонског гвожђа и стакла онемогућили сваки грађевински рад, а од грађевинског полета, нарочито од подизања јевтиних малих станова за сиротињу, зависи и наша општа борба противу скупоће, као и добрим делом наша борба противу неупослености.*

Животне намирнице су још далеко од нормалних цена. После Љубљане и Сарајева, Београд је по њима најскупљи град у нашој Држави. *Општина ће морати и ту да предузме једну правилну и савремену апровизациону политику, прожету нитима муниципалистичке интервенције.*

У низу осталих јавних радова, и овај апровизациони муниципализам даће Општини могућности да запосли још неколико стотина неупослених радних снага.

Скептичари ће се упитати, а где су Општини потребни милиони на радне инвестиције и на предузимање великих послова из програма јавних радова и социјалне акције?

Подела општинске помоћи сиромашном грађанству Београда

И ако на први моменат и поглед изгледа да је то питање кредита Гордијев чвор, или још више, да је то она легендарна гранитна стена, о коју се сви наши планови и идеалистичке конструкције имају да разлупају, ипак то није тако. Истина је, да у овим тешким моментима, и Држава и Општина немају довољно пара за све — *али се у финансиској ранглисти мора на прво место истаћи ова гигантска борба противу кризе, глади и неупослености.*

И приватни, и општински, и државни фондови и средства морају се брзо мобилисати и створити могућности за ову колективну борбу.

Меродавни кругови имају да оцене сву озбиљност момента и да нађу начина финансирања ове спасоносне социјалне акције. Да ли ће то бити у форми великог принудног унутрашњег зајма или у облику прогресивног социјалног пореза или градских социјалних прireза за борбу противу неупослености —

то је питање тактике и просуђивања целисходности ове или оне мере.

Општине из својих ликвидних фондова имају да даду све што се може дати, хумана друштва и корпорације исто тако, приватни имућни појединци такође.

Тако формиран један снажан Фонд за борбу противу неупослености — то ће бити доказ наше националне и расне свести; наше дораслости догађајима данашњице.

Гро тога огромног фонда резервисала би Држава за своју социјалну борбу, а извесне солидне кредите стављала би великоградским општинама на расположење за њихову широку социјалну акцију у борби против неупослености.

Ствар је програмских размера, хоће ли формирање тога фонда бити опште, за целу Државу, или локално, за поједине општине. За нас је ирелеватно којим ће се путем доћи до тих средстава. Ако је у овој неиздржљивој кризи непрепоручљиво да се помишља на принудан унутрашњи зајам — које је средство најбрже — онда ће се морати одлучити на специјалан прогресивни порез или социјални градски прирез, и ако је он нешто спорији. *Али у сваком случају финансиска база за ове фондове мора бити обавезна, принудна или фискалног карактера, јер се на хуману акцију и добронамерно филантропство више не сме ослонити!*

Када се створе снажни комунални фондови за социјалну акцију, — мора се у нарочито образованим комуналним одељењима за социјалну политику да приступи извођењу једног широког плана на социјалној акцији.

Животни стандард нашег грађанина пао је ниско и он се не да тако лако подићи ни при обичним нормалним приликама, а камоли у данима ове незапамћене кризе, без добро проучавање и на најширем фронту предузете борбе противу скупоће. Велики је и дугачак беочуг ове наше борбе. Све је у њему челичним спојем везано: велики социјални фондови, концентрација рада, борба противу скупоће, отварање јавних радова, и муниципализам. . . .

Ни једна од ових акција не вреди сама, изолована, и без наслона и везе са оним другима. Свака од њих откинута из свога челичног ланца крахираће и увенуће као тропска биљка, ишчупана из своје земље и отргнута од свога сунца!

* * *

Тешко је изнети главне линије социјално-комуналне делатности у неколико речи и пружити пластичну слику огромног и благотворног поља нашег истинскога рада за добро целе београдске друштвене заједнице.

Зато ћу само оцртати контуре, управо напоменути перспективе тих главних линија нашег социјалног програма, као и основне резултате двогодишње делатности на пољу социјалне политике. Желим, пре свега, да са овога места разбијем једну заблуду, која се у последње време мање—више проширила на одговорне и неодговорне кругове, и која прети да постане догма овом нарштају и иначе без много иницијативе и прегалаштва. Реч је о скроз погрешном тумачењу, *да се због тешке и мучне финансиске ситуације има да ослободе општински буџети сваког непотребног терета, а под тим „непотребним теретом" подразумевају често многи — целокупан конструктиван рад на пољу социјално-комуналне акције.*

Стоји уистини, да тај рад захтева материјалних жртава, као што обделано поље захтева семена, па да тек онда донесе плод и златну жетву!

Али се без тих жртава не може. Њих мора увек бити. А баш сад, у овим данима кризе, привредног мртвила и велике, масовне неупослености, баш је сад, велим, и најпотребнији тај конструктивни социјални рад. Треба подићи општи стандард живота економско малих људи, треба сузбити скупоћу, ренту станбену учинити сношљивом, регулисати цене животних намирница и најглавнијих животних потреба, треба сузбити вештачко уздизање цена од стране картела, треба, једном речју, баш сада, када је живот хиљадама Београђана тако тежак, стати на њихову страну, сачувати широке масе радног грађанства од пропасти: физичке, материјалне и моралне.

То су прави, управо главни циљеви комунално-социјалне политике наших дана. Шта онда значи њена абдикација због немања кредита? Значи, да се пусти да кола пођу низ брдо, и поломе сва. Да ли је то мудра комунална политика, и да ли се она сме проповедати као највиша комунална мудрост, диктована садашњом финансијском депресијом? Или је рационалнија она комунална политика, *која по цену и принудних кредита, по цену најсмелијих комбинација улази у животну борбу, ради, ствара и подиже баш сада, и заповлава масе гладних, а осталима ствара животне услове, несравњено и неупоредиво боље од садашњих, који ће им омогућити да истрају у овој тешкој кризи живота!"*

Стојећи на овом другом становишту, једино правилном, и ми смо зато, да се баш данас развије пун полет стваралачке комуналне, муниципалистичке политике.

Општина, савремена радна општина, треба да нађе могућности да развија своју снажну апровизациону политику. Да и као продуцент јевтиних намирница, и као продавац њихов, утиче на регулисање високих тржишних цена. Исто је тако неопходна интервенција општине и у станбеном питању, нарочито на периферији Београда, где се станбена рента одржава на старој висини, док је цена великих станова пала доста, те би њено даље нагло

снижавање изазвало тешке економске пореме-ћаје. Социјално-комуналну политику интересују мали станови. И зато ми са болом констатујемо, да су станови за хиљаде и хиљаде економско слабих београдских грађана, станови од једне и две собе, остали и данас на висини својих закупнина, као од пре 5 и 6 година.

У Београдској општини вршили смо званично, половином 1933 г., једну теренску социјално-хигијенску анкету свих београдских малих станова, и статистички резултати ове анкете показују нам, да 1 м³ ваздуха у малим становима кошта просечно по 9,90 дин. док у великим становима он стаје 5,03 дин.; да зато у периферијским становима долази просечно по 5 м³ простора и ваздуха (негде пада и до страховите цифре од 2 м³), на једног житеља; да је пренасељеност малих, сиротињских станова све већа, док је празних великих и средњих станова све више.*

Ови тешки, рекли би смо мрачни социјални појави морају да нас забрину, и да нас опомену, да је дошао двanаести час да заједничком јавном социјалном акцијом приступимо лечењу друштвеног организма.

Проблем калдрмисања и саобраћајног везивања периферије стоји пред нама такође отворен. Око још 500 периферијских улица требају калдрме. Општина данас, додуше, нема финансиских могућности за тај велики инвестиционн посао, који има социјалног значаја, кога исто толико имају и проширење водовода, канализационе мреже, изградње санитарних и дечјих установа итд. Али се те финансиске могућности морају створити у најскоријој будућности и приступити овим јавним пословима, на којима почива здравље београдског становништва и од којих добрим делом зависи проблем упославања београдских квалификованих и неквалификованих радних маса.

II

У овом другом делу нашег написа изнећемо информативно опште црте наше комунално-социјалне делатности. Нарочито последњих десетак година радило се живо и урадило се доста на социјално-комуналној политици Београда. И како се иде из године у годину, социјално-комунални проблеми све се више избацују елементарном снагом на дневни ред, и нагоне нас да се цели посветимо њиховом решавању.

Овде ћемо илустрације ради да у најкраћем изводу, без коментарисања, изложимо у основним потезима шта је све урађено на тешком али благотворном пољу културно-социјалне и хигијенско-здравствене акције за последње две године.

Да пођемо прво од заштите деце као еугенички најважније и најосновније наше обавезе, јер су сирота деца најслабија, најнезаштићенија бића друштвене заједнице. Али од тих малих бића, развију се нечујно и полако прави грађани, доцнији носиоци наше југословенске расе и културе.

На комуналној дечјој заштити ради се са планом, добро простудираним и унапред израђеним. Разуме се, да смо још врло далеко од потпуно изграђене свеукупне комуналне дечје заштите, али је главно, да је отпочето да се ради и на овоме пољу социјалне политике. За ове две године подигли смо цео низ дечјих институција, као дечјих саветовалишта, обданишта, школа на ваздуху, основних школа, дечјих склоништа а сада дижемо велико Дечје прихватилиште, са свима потребним пузгредним институцијама. Исто тако организовали смо дечје колоније у шумовитим селима и пределима близу Београда (у Бадањи и Милошевцу) а у току прошлог лета послали смо на опоравак преко пет стотина школске деце, и још скоро толико дошколске дечице. Једне у шуме, друге на море. Одлично је организована и тзв. отворена дечја заштита. Наш Уред за заштиту деце бдио је над 5.325 деце у 1932 и 1933 години, а Општина је успела да збрине просечно 52% од све оне сирочади, која су свирепошћу судбине остала на улици. У колико нас овај лепи успех радује, у толико нас више боли страшна истина, да нам тешке материјалне прилике нису дозволиле да збринемо и спасемо оних преосталих 48% несрећне дечице, јер сва деца имају основно божанско право да траже од друштва пуну заштиту и збрињавање. Али живот је често грубљи и од најбруталнијег џелата!

Ми се преко нашег Уреда за заштиту матера и деце трудимо да спасемо нашу децу, али се социјално-еугенички посао на заштити целокупне деце не може завршити за једну годину дана. Ни за пет година. Нарочито не у средини где је 90% школске деце инфицирано туберкулозом у разним облицима и где скоро 17% умире у првој години свога живота. При том, коче нас и спутавају мала финансиска средства, а без њих се ни један велики социјални програм неможе да оствари.

У своме програму о дечјој заштити, Општина београдска сада проучава могућност отварања једног дечјег санаторијума за децу оболелу од инфективних плућних болести, као и једно блиско климатско лечилиште за београдску децу са туберкулозним хабитусом, али без икаквих отворених процеса.

* Види часопис „Београдске општинске новине", свеску бр. 7—8 за 1933 год., чланак: „Један судбоносан проблем — резултати анкете станова" стр. 504.

Овај табеларни преглед о раду наших дечјих установа у 1932 и 1933 години најбоље ће илустровати наше снажне напоре у комуналној дечјој заштити:

РАЗВОЈ КОМУНАЛНЕ АКЦИЈЕ НА ДЕЧЈОЈ ЗАШТИТИ ОД 1931—1933 ГОД. ЗАКЉУЧНО

година	Деца под сталном свиденцијом Центр. Уреда за заштиту деце		Процентуелни број незбринуте деце, која су збринута или поможена од стране О. г. Б.	Број прегледа и лечења деце у дечјим установама О. г. Б.
	У Београду	У колонијама О. г. Б. ван Београда		
1931	921 (на дан 31-XII-931)	88	65%	11.834
1932	2113	153	54.5%	24.213
1933	3212	157	52%	28.847

Поред овог, неоспорно обимног рада Централног уреда О. г. Б. за заштиту деце, Одељак О. г. Б. за школску хигијену такође је брижно, матерински вршио своју дужност, од превентивне здравствене заштите и млечних кујни за сиромашну школску дечицу до лечења дечјих болести свих врста и облика. Ево једног детаља. Лепог и примерног. У хиљаду других. Кроз наше млечне кујне, које је Општина отворила при 13 основних школа, исхрањивани су бесплатно млеком сиромашни и болешљиви ученици, и то:

година	број ученика, који су свакодневно добијали млеко:
1932	1.008
1933	1.024

Идемо даље.

Колико смо превентивну здравствену заштиту и хигијену код школске деце развили, показује нам стално опадање броја заразних оболења у нашим београдским народним школама:

Врста оболења	у години: 1932	1933	
мрасе (morbilli)	505	250	случајева
дифтерија (diphteria)	84	66	случајева
шарлах (scarlatina)	92	80	случајева
трб. тифус ty abdomin.)	10	2	случајева
итд. итд.			

Ово су такође резултати једног планског рада на целокупној заштити наше деце. „Све модерне државе схватају дечји проблем у најширем обиму. У томе погледу ми смо грешили све до последњих дана. Наши компетентни кругови под дечјим питањем разумевали су само најмизерније збрињавање сирочади. . . .

Међутим, и социјална правда, и захтеви еугенике, и, најзад, асанација целине, императивно траже да се акција Општине распростре над свом децом од рођења до њиховог пуберталног развића.

Чак и мала београдска Општина из 1883 године, и ако је њен рад био далеко од сваке планске социјалне политике — одредила је осмину свога буџета за сиротињу и незаштићену децу. Данас би, према величини свога буџета, Општина београдска требала да троши на горњу сврху око 50,000.000.— динара, па да једва очува неокрњену пропорцију из 1883 године."* Уствари, она данас за заштиту деце не даје ни стоти део свога буџета!

ОДНОС КРЕДИТА ЗА ДЕЧЈУ ЗАШТИТУ ПРЕМА БУЏЕТУ О. Г. Б.

Година	Буџетски кредити за дечји заштиту	Субвенције друшт. за дечју заштиту	Укупан буџет расхода О. г. Б.	Проценат буџета расхода О. г. Б., који је намењен	
				дечјој заштити	дечјим друшт. (субвенције)
1931	1,936.700	788.000	383.854.221	0,5%	0,2%
1932	2,593.600	640.000	340.458.398	0,7%	0,2%
1933	3,156.914	644.000	332.178.913	0,9%	0,2%

Овако даље не може да остане. То се мора исправити и *једну од главних позиција у буџету расхода за социјалну политику Општине београдске има да добије комунална заштита деце.*

*

Прва концентрација хумане, филантропске акције извршена је под иницијативом данашње Општинске управе. То је стварање Централног одбора за исхрану неупослених. И ова тешња колаборација је дала одличних резултата. На исхрани и помагању незапослених радника рађено је пожртвовано и са унапред утврђеним планом и реалном, калкулативном основом.

Београдска, престоничка Општина је у овом случају стала на једно широкогрудо гледиште, *да право на социјалну помоћ имају сви становници Београда, који су у невољи и неупослени, без обзира, јесу ли они грађани Београда или не.* Већ тако не чине многи и многи градови, који помажу само своје суграђане, а друге упућују на њихове Општине. Али Београд је централни град, престони град свих Југословена, и он их широкогрудо дочекује. Колико смо учинили за исхрану неупослених радника, од којих је преко 95% неграђанин Београда, показује, на пример, колосална цифра од 235.982 оброка топле хране, која је у зиму 1932/1933 год. подељена неупосленим радницима. Иста акција, нажалост, са нешто мање средстава али са још већим пожртвовањем, настављена је и 1933 и 1934 г. И захваљујући на првом месту и овога

* „Проблем дечје заштите" — Београдске општ. новине" за 1931.

пута Високој хуманости и уређеном, Великом доброчинству нашега Краља, који је Својим прилозима омогућио да се и ове године отвори и трећа кујна, неупослени радници добијаће и даље топлу храну за себе и своје породице!

Ја сам у начелном делу овога написа рекао, да социјална политика има да базира на *обавези друштва*, а не на *милостињи појединаца*. Овде желим да подвучем да — колико су финансијске прилике дозвољавале — београдска Општина је до максимума вршила своју социјално-хуманитарну дужност. Ево неколико цифрених података, примера ради. У току прошле, 1933 године, Општина је помагала београдску сиротињу, и то н. пр.:

1) **Сталном помоћи** по месецима помагано је укупно 6.742 породице са укупно . . . . . 753.950.— дин.
2) **Тренутну помоћ** добило је 1.590 лица са укупно: . . . . . 46.559.— дин.
3) **Помоћ у виду сирот. пензија** добијало је по месецима укупно 715 породица у свега . . . . . 487.100.— дин.
4) **Потпомогнуто је преко културно-хуманих друштава** са укупном сумом од преко . . . . . 1,000.000.— дин.
5) **Раздељено је дрва** у вредности око 150.000.— дин.
6) **Послато на лечење у бање** 200 сиромашних грађана и за то дато помоћи у . . . . . 110.180.— дин.
7) **Божићне помоћи** подељено око . 500.000.— дин. (и овде је прилог нашег Краља од 100.000.— дин.)
8) **Исплаћено лекова за сиротињу** у вредности око . . . . . 100.000.— дин. итд. итд.

На ову врсту социјалне помоћи дала је Општина преко 3,000.000.— динара у прошлој години, на санатске и основне школе преко 9,000.000.— динара; за заштиту деце и матера преко 3,000.000.— динара; а на запослење што већег броја радника и грађана — јер је то најбоља врста социјалне политике у сузбијању неупослености — дато је у 1932 и 1933 год., преко 80,000.000.— динара. Сума за-награде дневничара, хонорарног и сличног особља прешла је 1933 године 40,000.000.— динара, а само у радовима, које је Техничка Дирекција О. г. Б. изводила у режији, дато је награда радницима у скоро 15,000.000.— дин.

Ово је у општим потезима делатност београдске Општине на пољу социјалне политике.

Оздрављењем комуналних финансија београдске Општине, створиће се могућност да се за социјалну политику, праву социјалну политику да још и много више...

На пољу културне акције такође се доста радило и урадило. Сталним субвенцијама помагали смо све културно-националне, културно-просветне, културно-уметничке и културно-социјалне делатности. Тако је н.пр. нашу специјалну пажњу привлачило од увек Соколство. И ми смо га са пуним еланом помагали.

Између осталих, помагали смо и материјално, и морално наша вредна културно-национална, просветно-уметничка или хумано-социјална друштва, као н.пр. Народну одбрану, Јадранску стражу, Соколска друштва, Средњошколску матицу ратне сирочади „мушке и женске занатске школе, друштва „Књегиње Зорке", „Књегиње Љубице", „Привредника", „Гајрета", интернате руских студената, Удружење домаћица и матера, Феријални савез, „Насушни хлеб", ђачке трпезе, Друштво за помагање сиротиње и сузбијање просјачења, Друштво за заштиту слепих девојака, Материнско удружење, „Српску мајку", Друштво за заштиту девојака, Дом за васпитање малолетника, друштво „Кап млека", друштво „Краљ Дечански", Дом глувонеме деце, Дом слепих Краља Александра (у Земуну), Друштво за васпитање домаћица и матера, Удружење општинских чиновника и службеника, јеврејска хумана друштва као н. пр. Јеврејско женско друштво, јеврејска друштва „Добротвор", „Милосрђе" итд.; даље старо-католичку цркву, Академско друштво „Обилић", Народно позориште, Музичку школу, Филхармонију, интелектуалне раднике итд. Школовали смо сиромашне ученике, чији су родитељи погинули у легендарној одбрани Београда, као и стално помагали сиромашне београдске књижевнике и уметнике.

На ове смо културне циљеве дали у 1933 год. преко милион динара субвенција и помоћи.

Поред овог помагања приватне културно-социјалне делатности, ми смо у 1932 и 1933 г. врло снажно развили и властиту, комуналну културно-пропагандну акцију. Нарочито су уочљиви резултати многоструке делатности нашег одељ. за штампу, туризам и комунално-социјалну пропаганду, који је, између осталог, спроводио успешно и послове националне пропаганде Београда као престонице у иностраној штампи, организовао и припремао материјал за урбанистичке изложбе на страни, издавао недељне службене новине и часопис Београда и вршио све остале послове градског пресбироа, вршио социографска проучавања појединих манифестација београдског живота и то првенствено путем теренских, комунално-социјалних анкета, примао и обавештавао стране новинаре, руководио пропагандом туризма итд. итд.

Све ове многоструке културне делатности, тако значајне за престоницу једне младе али снажне државе од 15 милиона становника, пружиле су лепих успеха и доживеле највећа признања и код нас, и на страни.

Овоме треба додати исто тако делатност Општинске библиотеке и градског музеја, као и остале мисије нашег Културног от-

сека, који руководи свима културно-просветним пословима.

Пређимо сада за моменат на здравствено-хигијенску делатност београдске Општине. Ту смо нарочито живу акцију развили на подизању општег здравственог ниво-а, који у Београду, нарочито по рату, није био ни изблиза нормалан. Кроз асанацију града, изградњу улица, проширење водовода, изградњу канализације, пошумљавање и паркирање, одржавање чистоте града, уопште кроз хигијенизирање градских прилика трудили смо се, да се подигне здравствени ниво наше грађанства. Колико се успело у томе најбоље се види из статистичких података о наглом опадању епидемија, као и броја заразних болести у опште:

КРЕТАЊЕ ЗАРАЗНИХ БОЛЕСТИ У БЕОГРАДУ ОД 1929—1933 ГОДИНЕ

Године	Трбуш. тифус	Дифтерије	Шарлаха
1929	287	433 (1930)	659
1931	242	383	316
1932	177	344	299
1933	53	327	248

Све је у животу повезано, све зависно једно од другог. Овде је материјалистичко схватање и друштва и његових појава неминовно. Јер, чему имамо да захвалимо за снажно опадање свих заразних болести?! Сигурно — бољим хигијенским приликама!

Чистота града све је боља, блата све мање, а са злогласном београдском прашином отишле су и исто толико злогласне београдске епидемије. Чишћење града (чијем се проблему посвећује овогодишња скупштина Уније градова целога света — јула 1934 године у Лиону), вршено је у Београду савесно:

Године 1932: чишћено дневно улица 550, изношено сметлишта из домова 8.200 укупно изношено сметлишта 121.151 м³.

Године 1933: чишћено дневно улица 570, изношено сметлишта из домова 12.000 укупно изношено сметлишта за годину 133.863 м³.

Енглески хигијеничари тврде, да се култура једнога народа мери по потрошњи воде. Можда је ово хиперболисано, али је значај потрошње воде огроман. Београд је нагло проширио своје водоводе, и потрошња воде расте из године у годину:

Година	Потрошња воде просечно по 1 становнику Београда
1921	55,60 литра
1924	90,09 „
1930	119,42 „
1933	128,00 „

Рад општинских купатила, чија је улога у хигијенској политици Београда такође врло значајна, непрекидно се развија и пружа сиромашном грађанству Београда најлепше и најјевтиније могућности хигијенског купања:

ОКУПАНО ЛИЦА У ОПШТИНСКИМ КУПАТИЛИМА:

Година	У топлом, зимском	У хладном, летњем
1932	66.879 лица	69.396 лица
1933	71.786 лица	69.579 лица

Ево још неколико цифара из нашег комунално-хигијенског и санитарног рада у прошлој години. Што је њихов број већи у толико је број заразних болести мањи. На пр. број санитетских принудних прегледа хигијенских прилика (радњи са животним намирницама, кафана, дворишта итд.) износио је:

Година	Број
1929	59.574
1930	66.514
1931	84.675
1932	92.440
1933	106.240

Контрола животних намирница исто се тако нагло развија. Истина још је далеко од свога савршенства, (осуство стручног нижег особља, бактериолошко-хигијенских апаратура, а изнад свега право казнене санкције од стране наше општинске власти, које на пр. имају Загреб и Љубљана итд.), али се ипак у пуној мери развија. Узмимо случај са млеком. Није давно било када нам је једна теренска анкета нашег одличног часописа „Београдских Општинских новина" показала и открила сав очај у снабдевању Београда млеком, за које је статистички тада утврђено, да је у 58% случајева толико загађено да представља више отров него храну. После тих језивих открића ове анкете, која је са правом узбунила сву јавност, предузета је највећа контрола млека. Она се нарочито развијала у 1932 и 1933 години и данас пружа релативно добре резултате:

КОНТРОЛА МЛЕКА:

Година	Прегледано млека:
1932	1,693.000 литара
1933	2,042.832 „

Овим радом побољшан је квалитет београдског пијачног млека бар за 25%!

И све остале животне намирнице су из године у годину све више и све обилније контролисане. За последње две године наша хемијска лабораторија извршила је преко 20.000 разних анализа.

У току 1933 године вршене су исто тако детаљне теренске анкете станова, које су, поред хигијенског испитивања, проучавале и социјалну патологију наших станбених прилика. Та неоспорно тешка открића штампана су у овоме часопису, извештају Јавне хигијене, као и у написима Шефа одељ. г. Сл. Видаковића, који је овим службеним анкетама

и званично руководио. Ове претешке станбене прилике у широким масама нашег грађанства, као и немилосрдни хук кризе и неупослености и учинили су те је — поред свих хигијенизирања наше престонице — Београд и даље остао један од најтуберкулознијих градова у свету. У 1933 год. проценат морталитета од туберкулозе износио је 22,8% а са морталитетом од органа за дисање попео се скоро на 35% од укупног морталитета.

„Туберкулоза је болест сиротиње, широких маса најсиромашнијег грађанства, болест хроничног изгладњавања и станбених уџерица. У Савамалском кварту, који је био типичан претставник ових штенара и склониште фаланги најбедније сиротиње, званичном је статистиком *утврђено бројно већи морталитет од туберкулозе са 232% од морталитета у Теразијском кварту*.

Туберкулоза нам нарочито коси широке масе београдских радника, тога најпродуктивнијег елемента друштвене заједнице.

Од свих радничких занимања туберкулоза је у Београду највише косила опанчаре, типографе, ливце, кројаче, шофере, коларе и инсталатере, где је од свих умрлих више од три четвртине (80%) падало као жртва туберкулозе! Од интелектуалаца и полуинтелектуалаца највећи морталитет од туберкулозе имају нижи приватни чиновници и намештеници, чији проценат прелази 52.1% од свих смртних случајева, а најнижи — београдски банкари и индустријалци, чији је проценат морталитета од туберкулозе 17,3%.*

Како су у свему овоме искључиво социјални узроци, ми смо нарочито пажњу посветили с једне стране сузбијању неупослености и хигијенизирању града, а с друге стране антитуберкулозним диспансерима, које смо почели да отварамо у 1932 год., као и целокупној санитарној служби, чији се рад види из ових цифара:

ДЕЛАТНОСТ АМБУЛАНТИ И КЛИНИКА О. Г. Б.

Врста прегледа односно лечења	Број случајева у години 1932	1933
Општих унутрашњих прегледа и интервенција . .	12048	12569
Општих унутрашњих прегледа (реонских) . . .	2615	5515
хируршких	3338	7163
рентгенолошких	2125	4489
зубних	1735	1853
очних	5969	6190
ушних	3301	3614
гинеколошких	12976	13728
уролошких	4070	4259
кожно-венеричних	28273	22551
хитне помоћи	403	1372
итд. итд.		

Пуна пажња посвећује се специјализираним клиникама и амбулантама (за грло, нос, уши, очи, зубе и уста; за гинекологију и порођаје; за кожне и венеричне болести итд.), пошто је тешка економска криза и снижен стандард живота нагнао и средњи сталеж, занатлију, трговца, чиновника итд., да се обраћа на општински санитет за све лекарске помоћи, па и за специјалистичке.

Приступљено је концентрисању свих ових амбуланти комуналног санитета, преко којих ћемо доћи до једне савремене градске поликлинике.

Овај плодан рад на хигијенизирању Београда крунише се у овај мах подизањем општинске болнице на Булбулдеру, као најгушће насељеној периферији Београда, као и првог Централног дечјег прихватилишта.

Подизање општинске болнице је испуњавање основне комунално-санитарне дужности према оболелим нашим грађанима јер се дешавало, па и сада се дешава, да Општа држ. болница сваког дана врати по најмање два тешка болесника пошто нема (услед пренатрпаности) где да их смести и прими.

На санитарном пољу београдску Општину чекају велики задаци. Али пре тога мора се превасходно решити питање комуналних финансија, и тако материјално омогућити спровођење једног широког социјалног и санитарног плана Београдске општине.

Као што је опасна романтика у комуналној политици, тако је исто у равној мери опасна и комунална резигнација, у којој се живи од дана до дана, у којој се тавори да се исплате чиновници, и која, поред најбољих намера, не може да да велике комуналне потезе . . . . .

Хвала провиђењу, Општина наше Престонице од првог дана по ослобођењу до данас развија све више свој радни програм и пожртвовано, са фанатичком вером у победу својих комунално-социјалних подухвата, иде напред, борећи се и противу предрасуда једних и равнодушности других, и противу материјалне кризе, и противу свих тешких сметњи на путу свога комуналног реформизма.

Али баш зато та тешка борба и чини њене напоре великим, а њене успехе примерним.

* Види књигу „Туберкулоза и сифилис са гледишта социјалне политике".

БИБЛИОТЕКА
ОПШТИНЕ ГРАДА БЕОГРАДА

Добривоје Вујић,
кмет-правник Општине града Београда

Судско одељење Општине града Београда и његов рад

Велика је и значајна улога, коју комунални, општински судови имају у нашем јавном животу, специјално градском. О њиховој улози до сада није скоро ништа обимније писано у нашој правној или социолошкој литератури. Писано је управо свега о т. зв. примирителним судовима, образованих у своје време на основу Закона о грађанском поступку од 1865 (а то су у суштини комунални судови), али је о њима писано искључиво са уско правног становишта а не и са социјално-комуналног.

Међутим, врло је значајан посао, да се добије једна исцрпна студија о значају општинских судова (раније т. зв. примирителних) са гледишта опште комуналне политике и осенчи њихов утицај у животу нашега народа.

Ми, у овоме кратком напису, збијеном у оквиру једнога малог информативног експозеа, немамо намеру да сада пишемо научну студију о значају ових општинских судова. Наш је задатак да само изнесемо рад Судског одељења Општине града Београда у 1933 години.

Али ипак морамо да подвучемо, да би те студије најбоље показале, колико су ови општински судови присни нашем народу, јер тако много одговарају старом патријархалном суђењу код нашега народа. Притом, у овој популарности игра значајну улогу и њихова јевтиноћа расправе, као и упрошћеност исте, што је нарочито значајно за широке масе нашег сиромашног радног грађанства. Ове би студије у равној мери показале, да је наш народ, нарочито грађански и ситнограђански елеменат, у маси ипак склон помирљивим солуцијама, и да ништа није неправедније од општег тврђења, да је наш народ по инстинкту тврдоглав и непомирљив парничар. Праведне и непристрасне судске власти наш сиромашни грађански свет цени изнад свега, поверава им се и њиховим одлукама покорава се без резерве.

Кроз судско одељење Општине града Београда прошло је за ових поратних 15 година око 200.000 разноликих пресуда, решења и других административних већих одлука.

Београд је углавном град малог човека, чиновника, занатлије и радника. Зато социјални значај општинских судова добија своју вредност по превасходству над свима осталима.

Међутим, колико је напоран рад нашег комуналног суда и колико је његовим радом учињено олакшања и државним властима и грађанству Београда разумеће сваки онај који као судски функционер има посла са широким народним фалангама.

Када се томе дода, да по самој формацији ових општинских судова, они „ex offitio" извршују своје пресуде и одлуке, онда је тек јасно колико би огроман државни апарат требао само за егзекуцију општинских одлука кад их оне саме не би извршивале.

* * *

Општински судови у Србији, поред својих многобројних дужности на комуналном и социјалном пољу, јављају се још и као носиоци судске и управне власти, које дубоко задиру у све гране приватног и јавног живота. Ове своје власти општински судови црпе из многобројних закона општег и специјалног карактера, од којих ћемо главније споменути ради тачнијег објашњења нашег извештаја који следује.

Законником о грађанском поступку од 20 фебруара 1865 године установљени су у Србији општински — примирителни судови, као посебни судови за грађанске спорове, који су у смислу чл. 15 Уредбе о убрзању рада код судских и иследних власти од 1922 год. у вези са § 6 Грађанског судског поступка надлежни да суде: све спорове до 500.— динара закључно, изузев случаја предвиђеног § 27 тач. г. грађанског судског поступка у вези чл. 18 Уредбе о убрзању рада, када је Општински суд ненадлежан без обзира на вредност спора, а о непокретностима до 200 динара, и меничним потраживањима до 100.— динара изузев спорова о наслеђу.

Осим тога надлежност општинских судова простире се и на одобравање поравнања за суме до 500.— динара, изузимајући поравнања о непокретностима преко 200.— динара; као и за суђења о пољским службеностима изложеним у § 335 грађанског законика.

Пресуде општинских судова су извршне ако не прелазе вредност од 100.— динара, а

против пресуде у споровима преко 100.— динара, жалба се изјављује надлежном Срезком суду, односно Првостепеном суду где Срески судови још нису образовани. По меничним споровима подлежу жалби све пресуде општинских судова без обзира на вредност спора.

Општински судови код нас извршују своје пресуде и решења по званичној дужности у смислу § 24 грађ. суд. поступка и на тај начин у многоме доприносе ефикасном окончању спорова чиме пружају парничарима и једну врсту специјалних услуга јер их

Кмет-правник г. Добривоје Вујић

на тај начин штеде од трошкова, напора, па и евентуалних многих непријатности скопчаних са извршењем извршне судске одлуке.

Општински судови, као посебни судови за грађанске спорове, показали су се у току свога рада као врло корисни органи правосуђа због чега је законодавац предвидео, — (§§: 1 и 102 Закона о уређењу редовних судова) да се данашњи општински (местни) судови и даље задрже а у чл. 7 уводног закона за законик о судском поступку у грађанским парницама законодавац је изрично предвидео да општински, односно местни судови, као и општински уреди за посредовање, где исти већ постоје, остају и даље. Истим законским прописом овлашћен је г. Министар правде да пропише Уредбом састав и надлежност постојећих општинских (местних) судова и поступак пред њима, а уз то још и да установи општинске судове где они не постоје или их по потреби укине и замени их општинским властима за посредовање. Дакле, општински судови као специјални судови за грађанске спорове функционишу и после 1 јануара 1934 године, кога је дана ступио на снагу законик о судском поступку у грађанским парницама, само у евентуалном другом саставу и надлежности са специјалном уредбом о поступку пред њима.

Управно правосуђе општински судови врше у главном по следећим законима: Казненом законику — III част, Грађанском законику, Санитетском законодавству, Закону о чувању пољског имања и Закону о таксама, као и осталим законима специјалног карактера.

Суд Општине града Београда врши своје право судске власти преко Судског одељења, које стоји под непосредном управом кметаправника, чија је надлежност рада тачно предвиђена чл. 3 ставом 4 Закона о изменама и допунама у Закону о општинама од 12 фебруара 1929 године.

Кмет-правник је по томе законском пропису надлежан за суђење по грађанском судском поступку, Уредби о убрзању рада, као и за иступна дела по општем кривичном законику и по нарочитим законима, који спадају у надлежност општинског суда. У случају кметове спречности или отсуства може га замењивати при суђењу један од општинских службеника, који мора имати свршен Правни факултет, а који је у ту сврху одређен наредбом Претседника или његовог заменика.

Формација Судског одељења утврђена је III Одељком чл. 5 Статута Општине града Београда од 27 септембра 1929 године и по истом Одељење се дели на четири отсека:

1) Отсек за грађанске спорове;
2) Кривични отсек;
3) Извршни отсек; и
4) Отсек за старатељство.

При Судском одељењу функционише и Суд добрих људи, који расправља искључиво све спорове из односа послодаваца и послопримаца по Закону о радњама. Надлежност Суда добрих људи простире се на све спорове чија вредност не прелази 12.000.— динара.

Суд добрих људи функционише као аутономна установа, а спорове расправља по Уредби о Суду добрих људи, на основу принципа слободног судијског уверења.

Општински суд дужан је да сноси све личне и материјалне расходе Суда добрих људи, изузев личне расходе чланова — судија, чија је дужност почасна и бесплатна. Суд Општине града Београда у свему одговара својој законској дужности према Суду добрих људи и тако свесрдно омогућава ус-

пешан рад истог суда, чија је социјално-благотворна интервенција неопходна баш код економски најслабијег дела београдског становништва.

Надлежност појединих Отсека Судског одељења следећа је:

а) Отсек за Грађанске спорове прима све тужбе, тражења обезбеђења и све претставке по одредбама Грађанског судског поступка, Грађанског законика и других специјалних Закона; врши извиђаје и вештачења, одређује суђења и рочишта и врши све заклетве које се имају положити у Суду О. г. Београда;

б) Извршни отсек прима и распоређује све одлуке за извршење; води контролник свих таквих одлука; ради на депозитима и води књиговодство свих новчаних послова у Одељењу;

в) Кривични отсек ислеђује и извиђа кривице по приватним тужбама и рефератима власти, које по постојећим законским прописима спадају у надлежност општинског суда; израђује одлуке суда по овим предметима и кад постану извршни, предаје Извршном отсеку;

г) Отсек за старатељство врши све послове који спадају у надлежност Општинског суда по Закону о старатељству и Закону о општинама.

Рад у Судском одељењу у 1933 години био је врло обилан и разноврстан, о чему најбоље сведочи број заведених аката у деловодни протокол који је на дан 31 децембра 1933 године износио 74.223 предмета.

У појединим отсецима рад се кретао у следећим границама:

1) Отсек за Грађанске спорове са архивом Судског одељења

Од 1 јануара до 31 децембра Отсек је примио и свршио 3.334 решења по забранама, од којих 933 забрана Управе водовода за наплаћивање водоводне таксе. Из 1932 године пренето је 683 несвршених спорова, а у 1933 години примио је 2.981 нове тужбе. За расправу спора по овим тужбама одржано је 2.998 рочишта, после којих је окончано 2.968 спора. Према томе, остало је на раду 696 спора.

Од судских и осталих власти у земљи примљено је у смислу § 58 грађ. суд. пост. и § 83 Крив. пост. 12.767 предмета, а свршено је 12.517 таквих предмета. Остало је 1 јануара 1934 године на раду 250 предмета.

За исто време Отсек је примио 128 спискова пореских управа из Београда и по њима давао обавештења пореским обвезницима за разрез порезе на течевину. Рад по овим списковима потпуно је завршен.

За полагање заклетви по извршним пресудама и пресудама страних судова одређено је и одржано 989 рочишта.

Архива Судског одељења, која је у саставу Отсека за грађанске спорове, завела је у деловодни протокол 74.223 предмета а фасцикулисала 11.425 предмета. Сви заведени предмети одмах се и региструју.

2) Кривични отсек

У Кривичном отсеку било је на раду, од 1 јануара до 31 децембра 1933 године, 2.127 предмета и то: грађевинских 1.432; санитетских 566, бесправно клање 91; потрица 17; неодазивања на позив 20 и таксене кривице 1. Од тога броја је свршено: грађевинских 680; санитетских 301; бесправно клање 48; потрица 10; неодазивање на позив 19; таксене кривице 1.

Укопно је свршено 1.059 предмета, а остало на раду 1.068 предмета.

3) Извршни отсек

Извршни отсек примио је, од 1 јануара до 31 децембра 1933 године, у рад 23.432 предмета од којих грађанских 7.213; кривичних 1.111; административних 10.645; таксено-привредних 4.463. Од тога броја свршио — извршио 13.704 предмета и то: грађанских 5.247; кривичних 743; административних 5.450; таксено-привредних 2.264; тако да је на раду остало још 9.729 предмета. По извршеним предметима Отсек је наплатио динара 2,710.281.23.

Извршујући извршне пресуде по кривицама из грађевинског закона, отсек је, у току 1933 год. порушио 354 грађевинска објекта.

4) Отсек за старатељство

У Отсеку за Старатељство било је на раду 231 предмет из 1932 године, а у 1933 години, од 1 јануара до 31 децембра, дошло је на рад 2.529 предмета. Од тога броја свршено је 2.721 предмет према чему је остало на раду 39 предмета.

Отсек је за горње време наплатио на име пописне таксе 328.343.— динара.

5) Суд добрих људи

Суд добрих људи имао је на раду 2.358 предмета и по истима је одржао 2.786 рочишта за извиђање и пресуђење спорова.

За време од 1 јануара до 20 новембра Суд је одржао још и 939 рочишта за полагање заклетви по донетим пресудама.

По својим извршним пресудама, Суд је наплатио, за горње време 559.566,88 динара.

И многобројност, и разноврсност свих ових судских и правних послова Судског одељења Београдске општине најбоље илуструје како значај овог одељења наше престоничке општине, тако и његов све већи развој и његову све већу мисију у животним, свакодневним односима широких маса београдског грађанства.

Сима Пандуровић
хонор. шеф Културног отсека О. г. Б.

Културно-пропагандски рад Београдске општине

Статутом Општине града Београда од 1929 године, предвиђено је први пут образовање Културнога отсека наше општине. То је била очевидна и несумњива потреба, диктована уверењем да Београд, као престоница Југославије, *не сме ни у културном погледу изостајати много иза осталих главних градова Европе.* Најмање се смело допустити да он у том погледу остане чак и иза неких градова у нашој земљи, који су већ имали своје новинарске и културне отсеке.

Данас је опште признато, да је културна снага једнога народа најбоља основица његове моралне снаге која је, међутим, и поред грандиозног напретка технике у садашњости, још увек на првом месту. Велики народи имају, пре свега, захвалити напретку своје културе за свој престиж у међународним односима и у свету. Да оставимо класичне народе, Египћане, Грке, Римљане, који су у давној прошлости основали свој политички и морални престиж на својој култури. И нека је, примера ради, поменуто само то, да је Француска, једна од најмоћнијих и најутицајнијих земаља данашње Европе, заузела своје угледно место у међународној заједници највише и првенствено развијањем своје културне експанзије, која је чинила да Француска свој престиж задржава чак и онда када га је, привремено, губила на чисто политичком и војном пољу. Ако би се приметило да је Француска најстарија држава Европе, и да је стога имала довољно времена да своју културну експанзију развија и ојача, може се указати на пример Чехословачке, једне нове и младе државе, која је за последњих десетак-петнаест година извојевала угледно место у Европи у првом реду и готово једино развијањем своје културне акције и експанзије. Главно оружје Италије и Совјетске Русије у данашњој међународној борби и утакмици, то је опет *културна пропаганда* која се врши систематски, интензивно и у свима правцима. Најзад, примером нашег и грчког народа, потврђује се уверење да свака акција, и под најтежим политичким околностима, у ропству или потиштености, одржава своју моралну и виталну снагу само онда ако у културном погледу не претставља количину која се може занемарити.

То што важи за народе и државе, важи са потребним ограничењем и за општине, нарочито великих градова и престоница, које у сваком погледу, специјално културном, морају предњачити и давати примере. Ако је Париз „срце Француске", он је то једино по своме културноме значају у Француској. Ако Београд треба да буде „срце Југославије", он *мора да има сличан културни значај у нашој земљи.*

Кад се има на уму да су успеси на културном пољу најтрајнији, да имају највећи просветни, васпитни и морални значај за свакога појединца и сваку заједницу, постаје још јасније да је Београдска општина била принуђена и морално обавезна да обрати пажњу и на ово поље.

Било је управо зазорно, нарочито после успеха које је наш народ показао у Великом рату, да престоница Југославије и њена Општина нема готово ништа што би је у културном погледу могло репрезентовати.

Тако, на пример, Београдска општина није имала све до пре пет година ни свога органа у правом смислу речи, кроз који би се могла вентилирати многобројна питања комуналне, социјалне, техничке, економске, просветне, урбанистичке и културне природе, која су после рата дошла на дневни ред; нити је грађанство могло видети, ни у најопштијим линијама, а не до детаља, резултате рада и настојавања својих комуналних претставника.

И ако један од најстаријих и најинтересантнијих градова у Европи, са најбурнијом историјском прошлошћу, и један од свагдашњих центара пажње на нашем континенту, Београд није имао ни свога музеја, ни своје библиотеке, ни јавних споменика, који би сачували трајну успомену на велике заслуге и жртве нашега народа, и као такви утицали на будућа покољења на којима, по познатој изреци „остаје свет", па према томе и држава.

И ако је имао и има све услове за пажњу и интересовање путника, Београд је доскора остајао ван тога интереса, из простога разлога што дотле није било довољно познат преко стране јавности и што се на подизање престоничког значаја за туризам није ништа предузимало што је био један минус у његовом културном, економском и прометном билансу.

Све што се на културном пољу чинило у та времена било је остављено приватној иницијативи. Али је ту иницијативу, иначе врло важну, ваљало бар помоћи, ојачати и упутити.

Стварањем свога Културног отсека и одељ. за штампу, туризам и комуналну пропаганду, Општина је донста знатно помогла сваку приватну иницијативу у културним правцима, и то систематски, поред тога што је, из сопствених побуда, почела кроз свој часопис „Београдске општинске новине" и иначе покланати знатно већу пажњу многим културним питањима и сврхама.

Преко Културнога отсека Општина града Београда издржава све опште занатске школе у престоници (њих петнаест на броју, са преко 3000 ученика) сумом која се пење на преко 1,000.000 динара• годишње; помаже многобројна удружења и установе, које су основане приватном иницијативом са културно-националним, културно-просветним и културно-уметничким задатцима и циљевима; помаже интелектуалним радницима на свима пољима духовне делатности; даје стипендије сиромашним и добрим ученицима свих школа, чији су оцеви изгинули у одбрани Београда; одржава свој службени орган и свој угледни и одлични часопис „Београдске општинске новине"; снабдева своју библиотеку потребним и корисним научним, уметничким и информативним делима и листовима, а свој музеј објектима од историјске вредности, и културним документима прошлости и садашњости. Поред тога, Културни отсек повремено расписује конкурсе за најбоља дела из књижевности, уметности и друштвено-комуналне области; стара се за одржавање постојећих и подизање нових споменика у престоници; као што настојава планski организованом публицистичком пропагандом, да пробуди и ојача интерес иностранства за наш град.

Тако је конкретно наводећи, прошле године остварена између осталог, и некадашња жеља старога београдског трговца Ванђела Томе, који је, пре више деценија, оставио легат, да се место на т. зв. „Чукур-чесми" видно обележи једним спомеником ради сећања на догађај од 28 маја 1862, који је претходио дефинитивном ослобођењу Београда од Турака. Споменик, дело вајара Г. С. Росандића, постављен је на месту старе „Чукур-чесме".

По општем и неподељеном мишљењу, једини књижевни конкурс који је, у годинама после рата потпуно одговорио својој намени био је конкурс расписан од стране Културног отсека за 1931, на којем је награђен роман *„Fragmenta tragoediae belli"*, од г. М. Голубовића. Дело је од целокупне критике оцењено врло похвално, као најживља уметничка и верна слика догађаја из трагичних дана Београда 1915; оно је прво оштампано у престоничком часопису „Београдским општ. новинама", доживело је, осим тога два засебна издања, ушло у народ, и трајно ће служити поред одличне историографске монографије „Агоније Београда у Светском рату" (такође дело овог Отсека), као документат историјских жртава Београда у борби за ослобођење и уједињење нашег народа. Нека је споменуто, да се данашњи помоћник Министра просвете г. др. Дворниковић, нашао побуђен да појаву овога дела обележи преко јавности као датум наше књижевности.

Споменик на месту где је постојала „Чукур чесма". — Уметнички рад г. С. Росандића.

Настављајући потстицање на стварање и публикацију корисних дела, ове године је расписан од стране Одељ. за штампу и кому-

налну пропаганду и конкурс за најбољу студију о радничким и малим становима у Београду. Награђене су расправе г.г. д-р Драг. Сретеновића, арх. Бранка Максимовића и д-р Мих. Арсића. Њихови радови су такође објављени у часопису Београда „Београдским општинским новинама."

У духу општекорисних културних настојања, Одсек је прошле године, у лицу потписатог, дао један опсежан рад који би, као историјски вођ кроз Београд, пружио многобројна објашњења, тумачења и податке о личностима, нашим и страним, о историјским местима и догађајима, чија су имена дата појединим београдским улицама и трговима, као знак признања и заслуга, и као мала енциклопедија онога што је било од важности за живот Београда, наше земље и нашега народа у прошлости. Дело је било пред стручном комисијом и оцењено је врло похвално; али је до данас још остало необјављено, због непредвиђеног кредита за тај циљ, и ако је са више страна изражавана жеља да се оно објави, што би било од несумњиве користи за сваког грађанина, а нарочито омладину која не треба да изгуби духовни контакт са прошлошћу свога народа и да је, постепено, предаје заборављу. У наступајућем годишту часописа „Београдских општинских новина" оно ће бити објављено, па затим издато у засебну књигу.

Приведена су исто тако крају, два обимна рада, који као документи треба да буду објављени такође у часопису Београдске општине.

Један од тих послова односи се на историјат Београдског гробља, специјално на подробне податке о свима знатнијим личностима јавне, политичке, социјалне, просветне, националне, књижевне, уметничке и опште културне делатности, које су сахрањене у Београдском гробљу, с намером да се њихови гробови очувају и одржавају у похвалном стању и изгледу, што *култ* према заслужним покојницима несумњиво налаже.

Други посао, који се ради у споразуму са шефом одељка за Библиотеку и Музеј г-ђом Dr. Маријом Илић, односи се на стварање једног рукописног одељења при Општинском музеју, у коме би се налазио што већи број *аутографа* свих знаменитијих људи.

Одељак за штампу, пропаганду и туризам, спроводио је своје многобројне послове у заједници са Културним отсеком.

Како се због тешке финансијске кризе није могла да предвиди ни најмања сума за национално, политички и економски значајан промет страница у Београду ,то је овај одељак своју снажну пропагандну акцију вршио преко штампе, стране и наше, трудећи се да се бесплатно пласира што већи број чланака о Београду, нарочито у европске и америчке листове, а из пера самог шефа Одељ. г. Слободана Ж. Видаковића.

Резултати ове пропагандне акције потпуно су успели, и Београд, о коме се до пре четири године у страној штампи писало врло мало, — а и оно што се писало увек је било погрешно или неповољно — доживео је данас најлепша признања готово у свима великим листовима Европе и Америке, што има не само великог комуналног, него и пуног националног значаја, пошто је тако, у исто време и на првом месту, вршена пропаганда престонице.

Обим и резултати ове пропагандне акције су несумњиво широки и многобројни. Кад би се сваки од тих чланака плаћао по уобичајеној цени (што је Београдска општина до пре четири године и радила, и давала стотине хиљада динара за пропаганду кроз *огласе* европских листова) — *за овакву пропаганду од десетине и десетине читавих стубаца и страница посвећених Београду у највећим светским листовима, не би биле довољне ни највеће суме.*

Међутим, *та пропаганда није Београдску општину стала ни паре.* Организована је личном заузимљивошћу и везама г. Сл. Ж. Видаковића, као и потписатог. При томе, *сваки је страни новинар, који би посетио Београд и његову општину, одмах сачекиван, упућен у развитак Београда, а стављани су му од стране Одељ. за штампу и туризам на расположење сви потребни податци, чланци, фотографије итд., што је омогућило да иностранство буде тачно обавештено о престоници Југославије, и да Београд у току последњих пет година доживи најснажнију пропаганду, каква се у опште може замислити.*

Овом приликом нам је дужност да подвучемо благотворан и користан рад Централног пресбироа Претседништва Краљевске владе и сарадњу његову са Београдском општином у овоме правцу.

Ради илустрације успешне пропаганде Београда као престонице у иностраној штампи уопште, нека је наведен један део великих светских листова, чији је тираж милионски, а који су Београду последњих година посветили читаве стубце. То су, између осталих, париски Л'Интрансижан; Пти Журнал; Матен; Ле Нувел Литерер; Д'Европ Нувел; Еклер Д'Ест; Дејли Мел; Ексцелсиор; Њу Јорк Хералд Трибун; Л'Франсе Реалист; јапански „Кубику", њујоршки „Њу Јорк Сан", „Њиер Ист", грчка „Неа Македоника" итд. итд.

Затим, од светских књижевника и новинара, Београд су посетили и о њему писали врло похвално публицисти: г.г. П. Дефонтен, П. М. Кемп, Роже Мије, Харалд Кардозо, Василије Месолонђитисо, Анри де Корб, Жорж Шарансел, поч. Албер Лондр, Чарлс Мајстер, Жан Периго, Анри Шерадам, д-р Јосха Исхигоро, г-ђа Луџза Вајс, Симона Франц итд.; новинари и књижевници данске: Херман Кох, и Фомер Виста, Холанђанин, д-р Слезвиј, д-р До-

лер, такође Холанђанин, Американци д-р Александар Каун, Конан Кенет и Ц. Колдвел, Мерт Ег Робенсои итд. итд.

„Прагер Пресе", „Чикашка Трибуна", Бечки „Тајмс", париски „Ексцелзиор" итд. итд. објавили су низ фотографских прилога новога Београда, снимака фото-архива Одељ. за штампу, туризам и пропаганду.

Поред ове директне, или индиректне, (преко страних новинара) пропаганде Београда, шеф Одељ. г. Сл. Видаковић води у име Отсека пропагандне рубрике (за ширење туризма у Београду) у енглеском недељном листу „Саут Слав Херолд", који излази у Београду, а растура се у Југославији, Лондону и Њујорку. Ма да нам је уредништво поменутог енглеског листа стављало често читаве странице на расположење, није нам зато тражило никакву материјалну рекомпензацију, те ни ова пропагандна акција Београдску општину ништа материјално не кошта.

Нарочито је значајан рад Одељ. за штампу и комуналну пропаганду у погледу социјално - комуналне иницијативе. Тако на пример он спроводи комунално - социјалне анкете на терену, као што су, примера ради, биле анкете о млеку, хлебу, заштити деце и малим радничким становима итд.

Покретањем ових комунално-социјалних анкета, жеља је и циљ да се сва витална питања Београда ставе на дневни ред, расправе у најширим потезима и из тога реазмира једна правилна, општекорисна и објективна одлука. Овим се покретањем, проучавањем и разрадом најактуелнијих комуналних и социјалних проблема, и то путем теренских анкета на широкој основи, помажу напори управе Београдске општине за брзим и коренитим решењем свих тих актуелних и животних проблема Београда.

У 1933 години нарочито су успеле анкете о архитектури и урбанистичком развоју Београда, о проблему естетског уређења Београда као престонице и — на првом месту — о проблему малих и радничких станова. *Резултати ових социјално-иницијативних анкета стекли су похвале и наше и стране јавности, а све анкете су вршене под инструкцијама Редакције и Одбора часописа „Београдских општинских новина", у коме су часопису и штампани како статистички и „др. резултати теренских анкета, тако и сви прилози наших најбољих стручњака из појединих области комуналне и социјалне политике.*

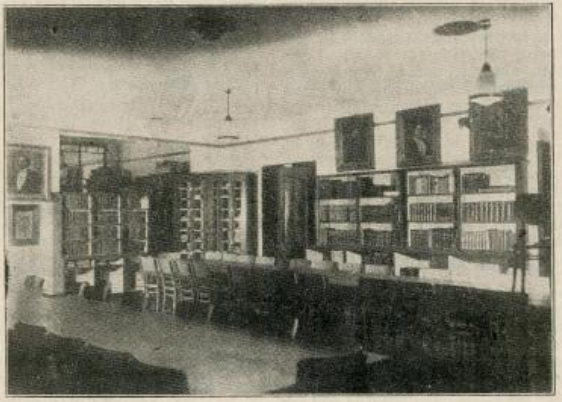

Један кут Општинске библиотеке

У осталој комунално-иницијативној делатности Одељка за штампу, туризам и пропаганду Општине града Београда потребно је напоменути и одличну организацију урбанистичких изложби на страни (на пр. у Женеви), за који је посао, у своје време Суд Општине града Београда добио и писмено признање Претседништва Министарског савета.

Прибрани су, такође, од стране овог Одељка за штампу, пропаганду и туризам, разни историографски подаци за историју Београда (под уредништвом шефа Одељка издата је историографска монографија Одбране Београда итд.), као што је разрађен фото-архив Престонице, у коме се прикупљају снимци старога и новога Београда, као што се фотографишу и све зграде старог Београда пре но што се поруше.

Упоредни изглед старог и новог Београда, који се стално објављује као уметнички прилог часописа Београда „Београдских општинских новина" *врло је лепо поздрављен као најбољи документат гигантског развоја Београда, напора и резултата његових општинских управа.*

У низу проучавања комуналних и социјалних проблема преко Одељка за штампу и комуналну пропаганду пружана је индиректна сарадња за законске пројекте о самоуправи градова, о сузбијању скупоће, заштити градске деце, борби против туберкулозе, становима, реформи комуналних финансија итд. итд.

Исто тако сва информативна као и огласна служба Општине града Београда ишла је преко овог публицистичког одељка О. г. Б.

Основни посао овога одељка био је, разуме се, уређивање службеног недељног листа Општине и месечног часописа „Београдских општинских новина."

Што се тиче уређивања репрезентативног часописа „Београдских општинских новина", Уредник и Редакциони одбор настојали су да лист, као орган и часопис Београда, *служи у пуној мери интересима правилног развитка престонице. Сва животна питања Београда нашла су у часопису својег иницијатора и тумача за све комуналне и социјалне проблеме београдске заједнице.*

Може се рећи да није било значајнијег питања из социјално-комуналне политике, из грађевинско-урбанистичке делатности, из културне области итд. коме, у току 1932 и 1933 год., часопис није посвећено дужну пажњу и све обзире. Наши најбољи ауторитети за све те гране комуналне политике, научници и публицисти, расправљали су преко престоничког часописа, непристрасно, отворено и критички, сва она питања на чијем се правилном решењу има да изради нова комунална политика Београда.

Својим специјалним бројевима, посвећеним у целини анкетама комуналних, урбанистичких, социјалних и здравствених проблема, „Београдске општинске новине" *успеле су да неколико важних питања Београда ставе на дневни ред и убрзају њихово правилно решење. (На пр. анкета о хлебу и хлебарницама, о исхрани београдског становништва, о хигијенској асанацији Београда, о архитектури Београда за последњу деценију, о споменицима и трговина Београда, о београдским становима итд. итд.).*

Без нарочитог истицања, „Београдске општинске новине", са преко 700 штампаних табака, са близу 800 већих чланака, расправа и студија из комуналне и сродних јој наука, из социјалне медицине, из урбанистичко-грађевинских области, социјалних и културних питања, из историје Београда, и свега што је у непосредном додиру и од непосредног интереса за живот Престонице, — дале су у истини завидан резултат, и прикупиле око себе као живог центра, преко 180 преданих сарадника, угледних имена у нашој науци, комуналној делатности и књижевности.

Разуме се да у овом иницијативном правцу припада на првом месту заслуга претставницима Општинске управе, Суда и Одбора Општине града Београда, јер они су, с пуном пажњом и разумевањем подржавали развијање многобројних делатности Одељ. за штампу и пропаганду Општине града Београда, а нарочито снажан развитак престоничког часописа „Београдских општинских новина."

Овакво уређивање „Београдских општинских новина" учинило је да су се оне брзо пласирале и у нашој земљи и у иностранству. Од 150 бројева, у колико су се растурале почетком 1929 год. оне данас имају сталних претплатника преко четири хиљаде, *и својим приходима од претплате покривају све своје материјалне расходе.*

И наши и страни компетентни претставници на пољу комуналне делатности истакли су у својим приказима и критикама, да су *„Београдске општинске новине" једна од најбољих комуналних едиција у Европи и, као таква, чине част престоници Југославије.* Између осталих угледних личности дали су свој неоспорно компетентни суд о нашем часопису г.г. др. Херман Вендел, д-р Филип Илијев, претставник Софије, д-р Лоран, потпретседник париске општине итд. итд.

Недељне службене „Општинске новине" излазе сваког четвртка, и доносиле су сав службени материјал Општине града Београда, као записнике одборских седница, решења, одлуке, расписе, и наредбе Суда Општине града Београда, званичне недељне и месечне извештаје о раду појединих одељења и отсека, службене списокe свих нових грађана Београда, недељни и месечни индекс пијачних цена у Београду , спискове одобрених планова за зидање, затим правилнике, уредбе и осталу општинску реглементацију, све службене огласе и објаве за ифериације и лицитације. На тај начин службене „Општинске новине" *служе као најсигурнији индикатор пословим круговима Београда, а за општинске органе оне су најтачнији кодификатор целокупног општинског устројства.*

Библиотека Општине града Београда и њен Музеј, који су, прописима општинског Статута, предвиђени потпуно у саставу Културног отсека, показали су за последње четири године видан напредак. Библиотека, која је у 1933 години имала близу 12.000 свезака пробране литературе на нашем и страним језицима, Музеј и галерија слика са преко 1000 објеката и документата из прошлости и садашњости Београда, *знатан број посетилаца ових установе, који се увећава, доказују оправданост њеног постојања, осим тога што представљају колико репрезентативну толико ко-*

лико корисну и просветно нужну вредност ове институције.

Систем унутрашњег уређења Библиотеке, статистички подаци о врстама дела, о броју и професијама посетилаца, о делима која се најрадије читају, о резултатима дечје библиотеке, и остало, мора бити предмет једног доцнијег, нарочитог извештаја који ће дати надлежни референт за Библиотеку и Музеј у идућим бројевима „Београд. општ. новина."

Критички и објективно, *било би још дужности и послова у области културних настојања Београдске општине које би требало перфектуирати и задатака који нису могли бити извршени из административних или финансијских разлога.*

Тако, на пример, издање једног репрезентативног албума Београда са већ поменутим и израђеним историјским вођом кроз Београд требало би објавити, пошто би то било од несумњиве информативне, просветне и пропагандне користи за Београд, поред тога што би се трошкови око овог издања (не велики) потпуно исплатили.

Украшавање престонице споменицима као видним признањем заслужнима за народ и отаџбину, и верним сећањем на велике догађаје; даље старање о грађанском просвећивању, путем стварања квартовних библиотека; стварање угледних Музеја престонице, и много друго, били би, наравно, будући задаци који се могу остварити, ако опште околности уз добру вољу, буду наклоњени културном развитку нашега престоничког града.

Али се може рећи, да је Културни отсек са одељ. за штампу, пропаганду и туризам и библиотеком и музејом Београдске општине *већ досада дао резултате од несумњиве важности за интересе и углед Престонице, и да је, за релативно краће време, прикупио, средио и објавио највећи број података за све области социјалног живота, без којих се рационална и здрава комунална политика не може водити, и који ће свакоме који се интересује животом и напретком Београда корисно послужити у будућим правцима рада и оријентацијама развитка Београда у будућности.*

Ж. М. Савић,
упр. Осн. школе Краља Петра и пословођа Школског одбора

Београдске народне школе

— Рад Школског одбора —

Школско питање по својој важности било је увек у средишту актуелних питања која су се наметала свима општинским управама и њему се, као таквом, у разним приликама указивала и различита пажња.

Пре ратова школске прилике у престоници развијале су се нормално и упоредо са свима осталим гранама општинске делатности. Школских зграда било је довољно и добрих а настава се у њима изводила редовно и преко целог дана.

У скорије — послератно — доба, то је питање ушло у ред озбиљних и тешких проблема београдске комуналне политике, јер се неочекиваним порастом становништва и наглим насељавањем пространих периферија број школске деце за минулих неколико година више него утростручио.

Изванредне прилике под којима се Београд у задње време развијао и ширио ометале су јако нормалан и ситематски рад у свима правцима, па се и у погледу развијања и нормализовања основне наставе радило несистематски и на дохват. Такав рад — разуме се — није могао никако довести до радикалног и потпуног решења овога крупног питања које и данас стоји отворено, јер се у највећем делу престонице и сада изводи нередовна — полудневна — настава, за коју се без претеривања може рећи да није много далеко од *полунормалног* школовања.

Београдски школски одбор, — који је по Закону о народним школама, дужан да се брине о подизању и издржавању народних школа у престоници као и за унапређење основне наставе, — залагао се ревносно и све своје напоре упућивао у том правцу, али успех његовог рада није увек зависио само од његове готовости и активности, већ и од многих других чињеница које су биле далеко изван његова домашаја. Какве су школске прилике биле у Београду до ратова и одмах после ратова, као и шта је све Школски одбор у последње време урадио, најбоље ће се моћи видети из кратког прегледа који ћемо овде изложити.

До почетка ратова, управо до 1912 године, у Београду су већ постојале ове школе:

1. Код Саборне цркве	са 13 учионица
2. Теразијска (стара)	са 8 учионица
3. Палилулска	са 9 учионица
4. Дорћолска	са 15 учионица
5. на Источном Врачару (два павиљона)	са 10 учионица
6. На Западном Врачару (два павиљона)	са 10 учионица

7. Вежбаоница Жен. учитељске школе	са	4 учионице
8. Савамалска	са	8 учионица
9. Савиначка	са	12 учионица
10. на Смедеревском Ђерму (један павиљон)	са	4 учионице
11. на Вождовцу (један павиљон)	са	4 учионице
12. на Топчидерском Брду	са	2 учионице
Свега са 99 учионица		

Осн. школа Краља Петра (код Саборне цркве)

Зграда Савамалске школе имала је стварно 16 учионица, али је 8 учионица на спрату било стално заузето за гимназију.

Из овога се види да је у предратном Београду, кад је он имао једва нешто више од

Осн. школа „Јанко Веселиновић" (Дорћолска)

50.000 становника, било 12 школских зграда са 99 учионица. Треба напоменути и то да су све ове школске зграде, изузев три, (Теразијске, Топчидерске и Вежбаонице), биле у то доба нове и модерне, — зидане искључиво за школе, — и да већина од њих, својим уређењем и својом техничком обрадом и данас чине част престоници.

Међутим, ово предратно стање београдских основних школа није се ниуколико изменило и после завршетка свих ратова, све до 1922 године, до кога се времена предратни број становника у Београду више него двоструко увећао.

Разуме се да овај непромењени број школских зграда и учионица, није могао бити довољан и за нови Београд, који се гигантски ширио и развијао и није никакво чудо што тадашње просветне власти, — у недостатку зграда и учионица за редован школски рад, нису могле измислити никакво боље и целисходније решење од завођења полудневне наставе, — једне несрећне полумере, која нас од тога доба неумитно и непрекидно прати.

Изгледа по свему да је тих првих послератних година сав напор надлежних био упућен на унутрашње уређивање постојећих школских зграда, којима су окупаторске власти биле однеле или уништиле како намештај, тако и све архиве, библиотеке, збирке, учила и друго, и оставиле само голе зидове.

1922 године учињен је један мали покрет унапред и у погледу самих зграда. Подигнуте су три нове школске зграде са по 4 учионице: *на Сењаку, Хаџипоповцу и Смедеревском Ђерму* (други павиљон), али се ово повећање није скоро ни осетило, поготову, кад се после тога за читавих пет година није подигла ни једна школска зграда.

Брзи и неочекивани пораст београдског становништва и нагло ширење и изграђивање периферија у томе и касњем времену, као и ови дуги интервали у првој поратној деценији, у којима ни једна школска зграда није подигнута, отежали су јако и скоро паралисали све доцније напоре водећих општинских управа, које су оне предузимале у циљу побољшања школских прилика и повраћаја нормалне — целодневне — наставе.

1928 године први пут се нешто јаче кренуло напред. Озидане су три нове школске зграде: једна *на Булбулдеру* са 8 учионица, друга *на Душановцу* са 6 и трећа *на Вождовцу* (други павиљон) са 4. Сем тога назидани су спратови са по 4 учионице: *на Смедеревском Ђерму* на оба павиљона по 4 и на зградама *на Хаџипоповцу и Сењаку*. Укупно је те године приновљено 34 нове учионице, што је у многоме олакшало ситуацију која је тада, нарочито на периферији, била очајна, јер деца више нису имала ни полудневну наставу, *већ су тек сваког другог дана могла бити по пола дана у школи*.

1929 године није озидана ни једна школска зграда, али су закупљене две приватне зграде на *предграђу Краљице Марије*, у којима је отворена нова школа са 4 учионице, а одмах затим ударен је темељ за нову *Теразијску* школу на место старе која је порушена.

Број школа је у овој години повећан и на тај начин, што су Законом о проширењу атара града Београда, припале Београду, са новим насељима, и основне школе: *Чукаричка* са

три учионице, *Бањичка* са једном и *Мало-Мокролушка* са четири. Ова последња била је смештена у две закупљене приватне зграде и звала се: „Школа на Врачарском пољу."

Проширењем општинског атара школске прилике у Београду не само да нису ништа поправљене, него су се још више погоршале. Та нова насеља — изузев Бањице — у школском погледу много су горе стајала него ли дотадањи Београд, јер се прилив становништва на тим крајње периферијским тачкама нарочито јако осећао.

Ове године смањен је број учионица у *Савиначкој* школи јер су две учионице употребљене за стан и канцеларију.

Са следећом 1930 годином настаје период једног озбиљнијег и енергичнијег рада, који се више неће прекидати. У Дечанској улици на месту где је постојала стара „Теразијска" школа, довршена је нова монументална и луксузна зграда — школа *Краља Александра Првог*, са 12 учионица и великим бројем других просторија за разне хигијенске и социјалне школске установе. И ако по броју учионица није највећа, ова је зграда и по своме спољашњем изгледу и по унутрашњем уређају и комплетном модерном намештају, једна репрезентативна школска зграда, достојна великог имена које носи. Штета је само што место на коме је подигнута не одговара ниуколико једној таквој школској згради.

У исто време подиже се и завршава нови школски павиљон *на Чукарици*, (поред старог), са 4 учионице и старој згради дозиђује једна учионица. *На Душановцу* се надзиђују две учионице на постојећој згради, а одмах затим почиње се грађење велике школске зграде у *Шуматовачкој улици*.*

У току 1931 год. продужује се изградња школске зграде у *Шуматовачкој улици* од 12 учионица и једном засебном учионицом за „Школу на чистом ваздуху" и почиње подизање нове модерне зграде од 6 учионица за *Вежбаоницу женске учитељске школе* коју — на месту старе срушене зграде — подиже г-ђа Перса Миленковић као задужбину себи и своме поч. супругу Ристи Миленковићу, бившем трговцу.

У исто време београдски Школски одбор прима на своје издржавање дотадању приватну школу на *Карабурми* коју је, одмах после ратова 1919 године основала, за децу својих радника, текстилна фабрика Косте Илића и Синова. Ова је школа смештена у приватну зграду од три учионице.

Ове исте године постављају се темељи за две нове модерне школске грађевине — на *Топчидерском брду* и у *улици Војислава Илића*. Ова друга и ако је пројектована за 12 учионица, треба да постане највећи и најпотпунији школски објект у Београду, с обзиром на предвиђене и све остале социјалне и културне потребе, дотле врло оскудне периферије.

Те исте године закупљена је још једна приватна зграда са две учионице за потребе школе на *Врачарском пољу*.

Осн. школа „Вук Караџић" (Палилулска)

Ово је у главном стање које је у погледу школа затекла садашња Општинска управа и са њом и нови Школски одбор, кад су крајем месеца маја 1932 године ступили на дужност.

*

У другој половини 1932 год. завршују се радови око подизања *Вежбаонице женске учитељске школе* и школе на *Топчидерском брду*, а продужује се изградња школске зграде у улици *Војислава Илића*.

Осн. школа „Змај Ј. Јовановић" (Савамалска)

Из свега, до сада наведеног, види се да је после ратова које подигнуто које присаједињено (проширењем атара и закупљивањем приватних зграда) *укупно 10 нових школа са 87 учионица*.

И ако је тих последњих година, као што се види, овоме школском питању посвећена нарочита пажња, и ако се радило интензивно и непрекидно на повећавању школа и учио-

4*

*) Подаци о школама, до краја 1930 године, узети су из студије архитекте г. Жарка К. Крстића: **„Школске зграде за основну наставу у Београду"**, штампане у „Геогр. Општинским новинама" бр. 16 од 16 августа 1931 године.

ница, ипак се школске прилике нису могле поправити јер се у току свих тих година и број становника стално и рапидно повећавао те је број школске деце невероватно нагло растао.

Теразијска основна школа — стара

Какав је однос између броја учионица и броја ђака био тих година и какав је нагли пораст деце био, најбоље ће се видети из прегледа који овде износимо:

Од 1909 до краја 1921 године било је у Београду непрестано: 12 школа са 99 учионица;

1922 године 14 школа са 111 учионица;

1927 године 14 школа са 111 учионица и 4.834 ђака;

1928 године, 17 школа са 145 учионица и 5.230 ђака;

1929 године, 21 школа са 155 учионица и 9.446 ђака;

1930 године, 21 школа са 168 учионица и 12.289 ђака;

1931 године, 22 школе са 184 учионице и 12.485 ђака;

1932 године, до краја маја исти број школа и учионица, али 13.725 ђака.

Савиначка школа сад има свега 10 учионица, пошто су 1929 године две учионице узете за канцеларију и стан.

Осн. школа Краља Александра I (Теразијска)

Ипак првих година стање не би било очајно, чак би до 1928 године било скоро нормално, да је било могуће сву децу правилно расподелити по свима београдским школама. Али је највећа невоља била баш у томе, *што је готово сав прилив београдског становништва стремио ка крајњим периферијским тачкама, где су мађијском брзином ницала нова насеља и где у прво време скоро није ни било школа.* Старе централне школе, нешто због споре реставрације ратом оштећених околних зграда а нешто због претеране скупоће оближњих станова, остајале су са врло малим бројем ђака — готово полупразне.

Хол у осн. школи Краља Александра I

Покушавало се у два-три маха са померањем школских реона, али све то није помагало јер је периферија упорно измицала све даље. Доцније подизане школе, (а све су подизане на периферији, изузев две), нису никад биле довољне да одоле тој навали. Шта више, стање се из године у годину погоршавало и у првој половини 1932 године, — као што смо напред видели, — Београд је за своје основце имао свега 184 учионица у којима је морало радити 13.725 ђака, што значи *да је на једну учионицу долазило по 74 ђака.*

Свуда су овде рачунате праве учионице, тј. оне просторије које су само за ту сврху намењене, али се у извесним већим школским зградама по нужди користиле па и сада још користе за ту сврху и друге просторије као: дворане за свечаности, канцеларије, кабинети, трпезарије итд. Нарочито за одељења са мањим бројем ђака, као што су одељења више народне школе или одељења за слабомислену децу.

Кад се узме у обзир да се на подизању школских зграда радило само 1922, 1928, 1930, 1931 и 1932 године, мора се признати да су општинске управе и школски одбори уложили велике напоре и у том правцу постигли знатне и позитивне резултате. 1930 г., закључила је Београдска општина унутрашњи зајам од дин. 125,000.000.—, од кога је 18,000.000.— одређено за подизање основних школа и довршење кланице, али је главни део ове суме утрошен за подизање школских зграда.

* * *

3 јуна 1932 године, кад је нови Школски одбор одржао прву седницу, имао је дакле на расположењу 22 школе са укупно 184 учионица.

Разлика између стања на које се наишло непосредно после ратова — а које смо у почетку приказали, — и стања које је нови Школски одбор затекао на почетку свога рада, најбоље ће се уочити из прегледа који ћемо сада изнети. Та је разлика у исто време и доказ великих напора школских одбора и општинских управа.

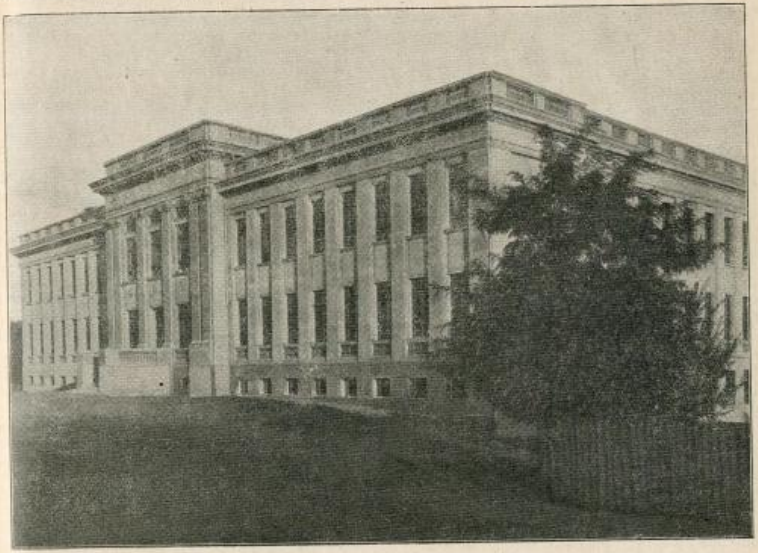

Осн. школа Престолонаследника Петра (угао Шуматовачке и Марулићеве улице)

У Београду су, према томе, месеца јуна 1932 године постојале ове државне народне школе, које су према § 19 Закона о народним школама, добиле и нове називе:

1. „Краља Петра" (код Саборне цркве), са 13 учионица
2. „Краља Александра", (Теразијска), са 12 учионица

3. „Краља Милутина", (Вежбаоница), са 4 учионице
4. „Вука Караџића", (Палилулска), са 9 учионица
5. „Ј. Веселиновића", (Дорћолска), са 15 учионица
6. „Цара Уроша", (Источни Врачар), — 2 павиљона са 10 учионица
7. „Његоша", (Западни Врачар), — 2 павиљона са 10 учионица
8. „Змаја Јована Јовановића", (Савамалска), са 8 учионица
9. „Светог Саве", (Савиначка), раније било 12 учионица, са 10 учионица
17. „Краљице Марије", (Предграђе Краљ. Марије), — приватне зграде са 4 учионице
18. „Ћирила и Методија", (Врач. поље), — прив. зграде са 6 учионица
19. „Краља Дечанског", (Чукаричка), — 2 павиљона са 8 учионица
20. „Цара Лазара", (Бањичка), са 1 учионицом
21. Престолонаследника Петра", (Шуматовачка), са 13 учионица
22. „Јована Цвијића", (Карабурма), — прив. зграда са 3 учионице

Свега са 184 учионице

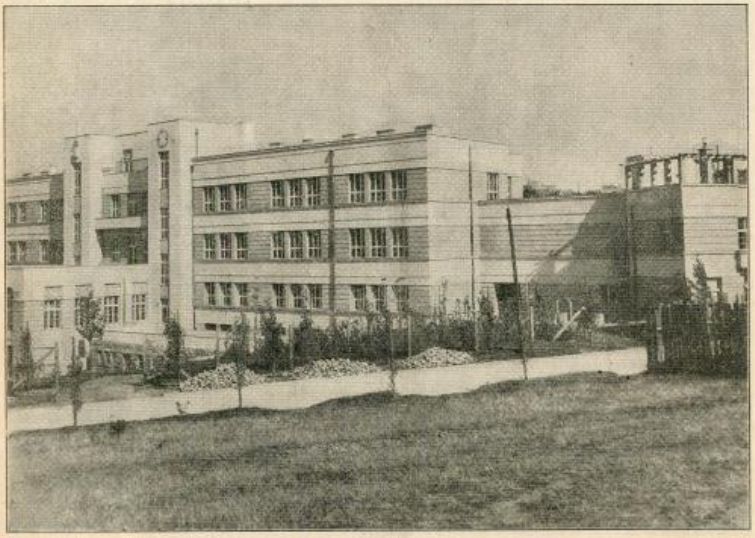

Основна школа у ул. Војислава Илића

10. „Филипа Вишњића", (Смедерев. Ђерам), — 2 павиљона са 16 учионица
11. „Вожда Карађорђа", (Вождовачка), — 2 павиљона са 8 учионица
12. „Бранка Радичевића", (Топчидерска), са 2 учионице
13. „Стевана Немање", (Сењачка), са 8 учионица
14. „Старине Новака", (Хаџипоповачка), са 8 учионица
15. „Цара Душана", (Булбудерска), са 8 учионица
16. „Доситеја Обрадовића", (Душановачка), са 8 учионица

Са напоменом, да се у других 8 учионица школе „Змаја Јована Јовановића" у Савамали налазила још увек Трећа женска гимназија.

Из овог прегледа се види да је у том међувремену учињен занста значајан напредак у погледу подизања школских зграда и повећања броја учионица, али кад се тај напредак упореди са прираштајем ђака последњих неколико година, онда се тек види пред каквом се ситуацијом налазио нови Школски одбор и какве су перспективе биле на почетку његовог рада.

Требало је знаћи се и не оклевати. Благодарећи околности да у Школски одбор улази

известан број чланова по положају, који су перманентни (директор Учитељске школе, три школска надзорника, управитељ грађанске и два по рангу најстарија — управитеља народне школе), — континуитет се несметано наставио и послови се аутоматски пренели на нови Одбор, чији су нови чланови (Претседник, пет општинских одборника, општински декар и архитекта), већ на првим седницама Одбора били упознати са плановима и пословима који су у току и који претстоје.

Према томе, промена у Школском одбору није изазвала никаква потреса ни застоја и сви текући послови настављени су истим темпом којим су и пре тога отправљани.

Већ после прве своје седнице, и нови одбор је био сагласан и једнодушан у томе, *да је нередовна — полудневна — настава један велики минус престонице* и да се решење тога питања мора ставити испред свих осталих школских питања. У томе знаку наставља се и продужује сав будући рад овог Одбора.

Налазећи се у половини рачунске године и са већ утврђеним школским и општинским буџетом, Одбор није могао у овој години ући у остваривање неких својих крупнијих планова, нарочито у погледу подизања школских зграда, већ је настојао да се грађевине које су затечене у изградњи, по већ утврђеном реду завршене и што брже комплетирају потребним намештајем. У изградњи су тада још биле:

1. Школа „Краља Милутина", (Вежбаоница),
2. Школа „Бранка Радичевића", (Топчидерско брдо), и
3. Школа у ул. Војислава Илића.

За прву се чекало на довршење нових ђачких клупа, чија је израда поверена радионицама Дирекције трамваја и осветљења Општине града Београда.

Потребно је овде напоменути да је овај Одбор имао већ на првим седницама да се бави питањем ђачких клупа и школског намештаја у опште. На пракси се већ довољно било утврдило да су сви типови ђачких клупа, којима су до тада биле снабдевене београдске народне школе, — застарели и да имају доста хигијенских и педагошких недостатака. Требало је створити нов тип који би, с обзиром на прилике наших школа и темперамент наше расе, могао задовољити савремене хигијенске и педагошке услове и — уз то — пружити довољну практичну и естетску солидност.

Први модел једне такве клупе од мешовитог материјала — гвоздених цеви и дрвета,— израђен је по инструкцијама и нацрту пословође Ж. Савића. Израдила га је позната фабрика Гоњевац, али су цене које је она поднела биле неприхватљиве за Одбор, те је у радионицама Дирекције трамваја и осветљења на исти начин и под истим руководством израђен други — нешто мало модификован — модел, који је Школски одбор дефинитивно усвојио. Ове су клупе удешене за по два ђака и Одбор их је одмах поручио за све три недовршене школе а такође и сав други намештај, који је исто тако стручно био изабран и усвојен.

Школа „Краљ Милутин" зидана је, као што смо напред већ рекли, о трошку г-ђе Персе Миленковића, а ове друге две из општинског унутрашњег зајма, чија ће квота за школе њиховом изградњом бити исцрпљена.

На периферијама се, међутим, јављају нове потребе и Одбор се још током јуна бави питањем отварања нове школе у *I железничкој колонији у Кошутњаку* и проширењем школе „Ћирило и Методије" на Врачарском пољу.

Како за подизање нових школских зграда у овој години нису била обезбеђена финансијска средства ни у општинском, ни у Школском буџету, — Одбор је одлучио да се привремено закупе две приватне зграде и то: једна у I железничкој колонији у Кошутњаку, улица Пере Велимировића бр. 20, где је октобра месеца у једној учионици — отворена нова четвороразредна школа под називом: *школа „Ђура Јакшића"*, а друга у улици В. Вељковића бр. 4, у којој су смештена два одељења школе „Ћирило и Методије."

У исто време *на Макишу* је отворена самостална четвороразредна школа, коју издржава Стругара Трговачко-индустријске банке, а која се раније водила као одељење Чукаричке основне школе. Ову је школу отворила сама стругара у сопственој згради а за децу свога особља, те је Школски одбор само води у евиденцији.

Школа „Краљ Милутин", завршена и комплетирана, отпочела је рад 1 септембра и тиме ослободила две учионице у школи „Краља Александра", где је била привремено смештена.

На овај начин, до краја 1932 године прионовљена је још једна школа („Ђура Јакшића") која је двадесет трећа по реду у Београду. Број учионица, повећан је само са 4 и то:

У школи „Ђура Јакшића" свега 1 учионица,
у школи „Краља Милутина, више 2 учионице (раније имала 4, сада 6),
у школи „Ћирила и Методија", више 1 учионица (раније имала 6, сада 7).

Свега 4 учионице.

Према томе, на крају 1932 године Београд је имао:

23 школе са 188 учионица, на буџету Школског одбора и

1 школу са 1 учионицом (Макиш), коју је основала и издржавала Трговачко-индустријска банка.

Али питање повећања броја учионица није била једина брига Школског одбора, нити једино питање којим се он у току 1932 године бавио. Од важнијих решења која овде треба да буду поменута, јесте и решење о збрињ-

вању оне деце, која су завршила четврти разред основне школе, а нису из буди којих разлога могла продужити школовање у средњој или грађанској школи.

Кад се зна да је услов за улазак у средње школе свршена основна школа без и једне слабе оцене и положени пријемни испит, а да у Београду сем гимназија постоји само једна грађанска школа која је тада могла да

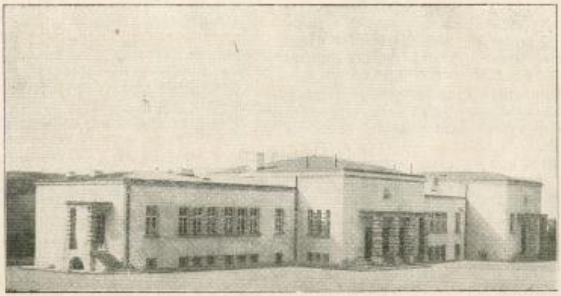

Осн. школа „Бранко Радичевић" (Топчидерска)

прими највише 60 нових ђака, — онда је јасно да свих 3.400 ђака, колико је те године свршило основну школу, није могло отићи у више школе. У најсрећнијем случају могло је отићи 80%, а осталих 20%, обично најсиромашнијих и најнезбринутијих, није имало куд сем на улицу, јер им Закон о радњама онемогућава и оно последње уточиште, — ступање на занат или трговину, док не наврше 14 година. За ту децу од 10 или 11 година морало се нешто учинити. Одбор је нашао да је то питање и важно и прешно, па се обратио Министарству просвете за одобрење да се при неколико постојећих централних школа отворе одељења Више народне школе. Министарство је усвојило разлоге овог Одбора и својом одлуком од 26 јула (О.н.бр. 54850), отворило I разред Више народне школе, у који је већ септембра месеца уписано 620 ђака и подељено у 13 одељења.

Најзад, крајем 1932 године, израђен је и буџет београдског Школског одбора за 1933 годину. То у самој ствари није никакав нередован посао, али начин како је он схваћен и важност која му је том приликом указана, могу лепо да послуже за илустрацију гледишта и схватања целог Одбора.

И ако се у Општини, због опште економске и финансијске кризе, упорно настојавало да се расходи по свима буџетским партијама редуцирају и сведу на најмању меру; и ако је та тенденција енергично спровођена и прошле и ове (1932) године у свима њеним дирекцијама и установама, — ипак је Школски буџет једногласно и чак са ретком дозом одушевљења повећан од 6,432.446.— динара, колико је износио у 1932 години, на 7,747.410.— динара, што значи за читавих 1,314.964.— динара. Не треба сметнути с ума да овај буџет служи искључиво за издржавање постојећих, а не и за подизање нових школа.

Карактеристично је и важно напоменути и то, да је и Општински одбор скоро без дискусије једногласно усвојио ово повећање.

Да би се прави значај овога повећања уочио, изнећемо овде један мали преглед из

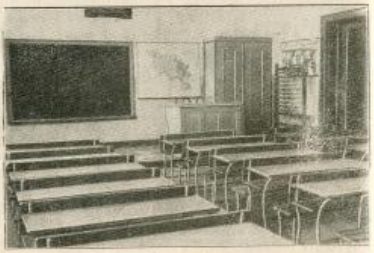

Једна учионица са новим ђачким клупама

кога ће се видети у каквом је односу био Школски буџет према општинском за три последње године:

	Општински буџет	Школски буџет	Сразмера
1931 год.	384,824.882.—	6,465.000.—	60:1
1932 „	340,458.398.—	6,432.446.—	53:1
1933 „	332,178.913.—	7,747.410.—	43:1

Као што се види најбољи однос између Општинског и Школског буџета, у корист школског, постигнут је овим буџетом за 1933 годину, који је у исто време и највећи до данас.

Овом приликом дужни смо напоменути и то, да је у општински буџет за 1933 годину унета специјална позиција од 1,500.000.— динара, за подизање нових школа, пошто је остатак дела унутрашњег општинског зајма, који је био резервисан за подизање школских зграда, — ангажован за израду намештаја и инсталација централног грејања у новим школским зградама на Топчидерском брду и улици Војислава Илића.

Према томе, предвиђено је и припремљено све што је било главно за рад у идућој 1933 години.

*

На првој својој седници у 1933 години, држаној 12 јануара, Одбор је једногласно санкционисао одлуку претседника да се у радионицама Дирекције трамваја и осветљења најхитније изради још 300 ком. ђачких клупа истог модела које би се употребиле за

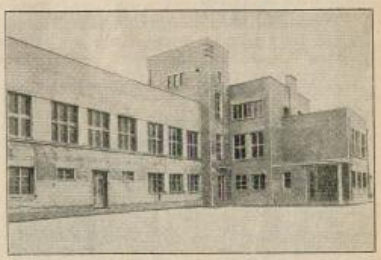

Осн. школа „Јован Цвијић" на Карабурми (у изградњи)

попуну по већ постојећим школама и за евентуална стварања нових одељења. За ово је стављена на расположење унапред сума од динара 100.000.—. Одмах затим и на истој седници решавано је о програму за подизање нових школских зграда. Утврђено је да су најтеже школске прилике на Карабурми где се школа „*Јован Цвијић*" налази у врло неподесној приватној згради, која у једном свом делу, у приземљу, има и кафану; затим у школи „*Ћирило и Методије*" — на Врачарском пољу, која је смештена у четири разбацане и врло неподесне приватне зграде и на послетку у школи „*Краљица Марија*", која је такође смештена у две мале приватне зграде на новом Аваљском путу. Сматрајући да су ту најнезгодније и најтеже прилике и да се ове школе не могу даље у таквим зградама задржати, Одбор је одлучио да се у овој години приступи изградњи нових школских зграда првенствено за ове три школе.

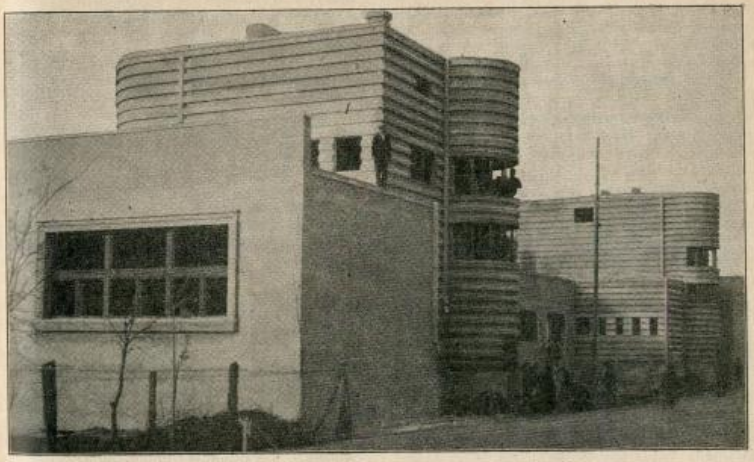

Осн. школа „Краљица Марија" на новом Аваљском путу (у изградњи)

Касније, на молбу грађана — ђачких родитеља из реона школе „Цар Урош", Одбор је дозволио да у дворишту те школе својим средствима могу подићи један павиљон од три учионице.

Подизањем ових поменутих зграда прилике се само донекле поправљају али главни проблем: потпуно отклањање полудневне

Осн. школа „Ћирило и Методије" (на Врачар. пољу)

наставе, остаје нерешен. Због тога се Одбор у току даљег свог рада бавио питањем повећања броја учионица и на друге начине.

За проширење школе „Цар Душан" на Булбулдеру заузето је и преправљено једно крило велике општинске зграде за станове у улици Светог Николе и ту су уређене три учионице са канцеларијом и станом за слу-

Осн. школа у „Прокопу"

житеља. У школи „Свети Сава" поново се узимају за учионице две просторије које су првобитно то и биле али су неколико последњих година служиле за стан и канцеларију. У школи „Цар Лазар", такође се од стана добија једна учионица. На послетку, на енергично заузимање претседника општине, Министарство просвете ослобађа 8 учионица у школи „Змај Јован Јовановић" где се још од пре ратова налазила по нека средња школа — последња је била Трећа женска гимназија.

На овај начин, као што се види, добило се још неких 14 учионица.

Изградња нових школских зграда: на Карабурми, Предграђу Краљице Марије и Врачарском пољу (Мали-Мокри Луг) изводи се у општинској режији, а према плановима које је Техничка дирекција у сарадњи са Школским одбором израдила.

Павиљон, који су зидали ђачки родитељи у дворишту школе „Цар Урош" завршен је већ у месецу септембру те је са њим школа добила још три лепе учионице. Школски одбор је ову акцију ђачких родитеља помогао са укупно 130.000.— динара.

За школу „Јован Цвијић" на Карабурми и за школу „Краљица Марија" на предграђу Краљице Марије пројектоване су модерне школске зграде са по шест учионица и становима за управитеље и служитеље, а за школу „Ћирило и Методије", на Врачарском пољу, откупљена је недовршена школска зграда, коју је Мало-Мокролушка општина била озидала и покрила још онда, кад је тај терен припадао њеном атару. Ова је зграда такође пројектована за школу те нису биле потребне никакве преправке. И у њој се добија 6 нормалних учионица.

Доцније, у току зидања, распоред просторија у новим школским зградама измењен је те су — према тој измени, — школе „Јован Цвијић" и „Краљица Марија" добиле по 8 учионица, поред станова за управитеље и служитеље. Плац за школу „Јован Цвијић" поклонили су браћа Ивковићи индустријалци (Воја, Милан и Сава), а школа „Краљица Марија", подигнута је на општинском плацу — на новом Авалском путу.

Изненадно и непредвиђено Школски одбор добија у овој години још једну нову школску зграду и то опет на таквом месту где је потреба за школском зградом изузетно велика. Личном иницијативом претседника, Суд и Одбор Општине београдске одлучили су да се општинска зграда, звана „Фабрика ималина", која се налази у Прокупачкој улици бр. 41 у „Прокопу", преправи и уреди за школу која ће имати 4 учионице, канцеларију и 2 мања стана. И овај посао општинска Техничка дирекција је изводила у сопственој режији. На тај начин у току 1933 године, подигнуте су четири нове засебне школске зграде и један павиљон у дворишту школе „Цар Урош", не рачунајући ту раније почете и у овој години завршене школске зграде: на Топчидерском брду (школа „Бранко Радичевић") и у улици Војислава Илића.

Према томе, у току 1933 године довршене су (од раније почетих) и изнова подигнуте следеће школске зграде:

1. Школа „Бранко Радичевић" са 4 учионице
2. Школа у Војислава Илића улици са 12 учионица
3. Школа „Цар Урош" — трећи павиљон са 3 учионице
4. Школа „Јован Цвијић" са 8 учионица
5. Школа „Ћирило и Методије" са 6 учионица
6. Школа „Краљица Марија" са 8 учионица
7. Школа у „Прокопу" са 4 учионице

Свега: 45 учионица

Као што се види, у току 1933 године завршено је 7 школских зграда са укупно 45 учионица. Само прве две су почеле раније, а осталих пет је и почето и завршено у овој години.

У исто време и на друге начине приновило се још 14, што укупно износи 59 *потпуно нормалних учионица.*

Наравно да овде треба имати на уму и изградњу и набавку свега потребног намештаја за ове приновљене школе и учионице, што претставља и замашне суме и велике послове. На ипак, изузев школа на Топчидерском брду и оне у Војислава Илића улици, које су грађене средствима унутрашњег општинског зајма, *све остало је рађено из текућих буџетских кредита и у сопственој режији чиме су постигнуте скоро невероватне уштеде и у новцу и у времену.*

Међутим, и ако је у току ове године постигнут овај рекордни број у подизању и згрда и учионица, ипак се целокупно бројно стање београдских основних школа и учионица неће за оволико повећати, јер су извесне од ових школа и раније постојале, једна у сопственој — старој, а друге у закупљеним приватним зградама, које се сад напуштају и враћају сопственицима.

Тако: школа „Бранко Радичевић" напушта 2 учионице
школа „Ћирило и Методије" напушта 7 учионица
школа „Јован Цвијић" напушта 3 учионице и
школа „Краљице Марије" напушта 4 учионице

Свега: 16 учионица.

Из „Прегледа" који се овде излаже, виде се јасно резултати рада овог одбора на подизању нових школских зграда и на повећавању броја учионица у опште.

ПРЕГЛЕД

броја учионица у београдским основним школама, на дан 1 јуна 1932 и њихово повећање до 31 децембра 1933 год.

Редни број	Назив школе	Учионица						
		1 јуна 1932 г. било је свега	До краја 1932 г. приновљено још	Свега на крају 1932 г.	У току 1933 године одпадло због	На друге намене приновљено	Свега за одпадом и приновљењем	Исељавање и пренос. Исељавање и напуш.	На крају 1933 г. остаје за употребу
1	„Краља Петра"	13		13			13		13
2	„Краља Александра I"	12		12			12		12
3	„Краља Милутина"	4	2	6			6		6
4	„Вука Караџића"	9		9			9		9
5	„Јанка Веселиновића"	15		15			15		15
6	„Змаја Јована Јовановића"	8		8		8	16		16
7	„Цара Уроша"	10		10	3		13		13
8	„Његоша"	10		10			10		10
9	„Светог Саве"	10		10		2	12		12
10	„Филипа Вишњића"	16		16			16		16
11	„Вожда Карађорђа"	8		8			8		8
12	„Бранка Радичевића"	2		2	4		6	2	4
13	„Стевана Немање"	8		8			8		8
14	„Старине Новака"	8		8			8		8
15	„Цара Душана"	8		8		3	11		11
16	„Доситеја Обрадовића"	8		8			8		8
17	„Краљице Марије"	4		4	8		12	4	8
18	„Ћирила и Методија"	6	1	7	6		13	7	6
19	„Краља Дечанског"	8		8			8		8
20	„Цара Лазара"	1		1		1	2		2
21	„Престол. Петра"	13		13			13		13
22	„Јована Цвијића"	3		3	8		11	3	8
23	„Буре Јакшића"		1	1			1		1
24	„Војислава Илића"				12		12		12
25	У „Прокопу"				4		4		4
	Свега	184	4	188	45	14	247	16	231

Као двадесет шеста била би четвороразредна школа на Макишу (са 1 учионицом) која се налази у згради Стругаре Трговачко-индустријске банке и коју банка издржава.

Међутим, поред ових правих и нормалних учионица које су овде показане и о којима је до сада било речи, у београдским основним школама егзистира *још 16 учионица* импровизираних по разним другим школским просторијама и употребљених како за мања одељења основне, тако и за вишу народну школу, за помоћна одељења (одељења за слабомислену децу) и за забавишта.

На тај начин данас београдске народне школе имају, не 231 учионицу, колико смо показали правих — нормалних учионица, већ за 16 више, *што чини равно 247.*

Кад се целокупан број ђака који на крају 1933 године износи 15.939, подели на овај број учионица, излази да још увек долази преко 64 ђака на једну учионицу.

Да би се према најновијем бројном стању ђака, могла остварити највећа жеља Школ-

ског одбора: нормална — целодневна — настава у свима београдским народним школама, — потребно би било да Београд има 320 учионица у које би се распоредило по 45—50 ђака просечно, зашта би требало *подићи још 83 нове учионице*. Школски одбор у своме *програму за 1934 годину предвиђа да оствари бар половину овога броја*, а има позитивних знакова да прилив школске деце неће више бити тако велики и нагао као до сада. Према томе има пуно разлога за веровање *да ће се школске прилике у Београду идуће године знатно поправити а ускоро потом и потпуно нормализовати*.

*

Поред старања о подизању нових школских зграда и повећању броја учионица, Школски одбор је, у току прошле 1933 године обратио нарочиту пажњу на уређење школских дворишта, вртова и дечијих игралишта као и на израду најнужнијих прилаза — нарочито за нове школе на крајњој периферији, где још нису све улице калдмисане и уређене.

Благодарећи личној иницијативи и сталној бризи претседника, као и великом ангажовању општинског отсека за паркове, ове године је заиста много урађено у том погледу, — управо више него свих ранијих година укупно. У свима старим централним школама дворишта су преуређена и попуњена зеленилом, а велика и пространа дворишта периферијских школа: „Престолонаследника Петра", „Бранка Радичевића", „Краља Дечанског" и „Војислава Илића", — сада паркирана, засађена дрвећем и шибљем и испуњена травњацима, — личе у свему на лепо уређене градске паркове, те са новим и модерним школским зградама заједно, чине једну изванредно пријатну хармонијску целину. Изглед ових школа чини особити утисак на сваког пролазника и посетиоца а уз то благотворно делује и на васпитање саме школске деце која се на тај начин навикавају на респектовање и чување растиња по свима јавним местима и на подизање и неговање зеленила около својих сопствених домова.

*

Најзад, вредно је напоменути и једну новину коју је Београдски школски одбор увео ове 1933 године, а која има здравствено-социјални карактер. Још приликом израде буџета за 1933 годину, Одбор се бавио питањем организације летовалишта за опорављање сиромашне школске деце и за ту сврху повећао је већ постојећу позицију од 100.000.—, на 200.000.— динара. У месецу априлу 1933 године Одбор се поново вратио на то питање и том приликом донео је одлуку: да се ђачка летовалишта организују и изводе у сопственој режији а уз сарадњу школских управа и то у местима која нису много удаљена од Београда, како се неби издавале велике суме за подвозне трошкове. У том циљу сазвата је конференција школских управитеља на којој је постигнута пуна сагласност о начину образовања и организације ових летовалишта. Решено је, да свака школа за себе или по две-три школе уједно организују по једну ђачку колонију у неком погодном планинском и шумском крају где има довољно животних намирница и где постоји већа школска зграда у којој би колонија могла становати. Поред ових услова, мора се водити рачуна још и о томе, да место има текућу воду за купање и да — по могућству — није много удаљено од железничке или паробродарске линије.

После овога одмах се приступило организацији и резултат овога рада био је више него задовољавајући. Образовано је девет ђачких летовалишта у којима је за време великог школског одмора било смештено једанаест београдских школа и то:

1) Школа „Краља Петра" у варошици Гучи;

2) Школа „Јанко Веселиновић" у Сечој Реци, код Косјерића;

3.) Школа „Старине Новака" у Жичи, код Краљева;

4. Школа „Цара Душана" у Јездини код Чачка;

5. Школа „Вожда Карађорђа" у Доњем Милановцу;

6. Школа „Доситеја Обрадовића" у Предејану;

7. Школа „Стевана Немање" у Цветановцу — Љиг;

8. Школа „Филипа Вишњића" у Петници, код Ваљева;

9. Школе: „Цара Лазара", „Краљице Марије" и „Краља Дечанског" у варошици Ариљу.

У свакој колонији било је просечно по 50—60 ђака, махом сиромашних и слабуњавих, са најпотребнијим особљем: старешином, васпитачем, помоћником и помоћницом васпитача, (обично соколи или ђаци учитељских школа), служитељем, куварицом а негде и са по једном сестром нудиљом.

Старешина је свуда био управитељ или учитељ дотичне школе, а у заједничкој колонији последње три школе, управитељ школе „Цар Лазар."

Укупан број ђака, који су били на једномесечном летовању, не рачунајући ту остало особље, *износи 486*.

Школски одбор је утрошио на ту сврху свега 123.035.— динара што значи да је један ђак просечно коштао 253.40 динара месечно или 8.45 динара дневно — са свима па и путним трошковима као и трошковима за наставничко и друго особље, које није урачунато у број ђака. Овде треба напоменути да су и школе саме прикупиле за ту сврху нешто помоћи од разних установа као Подмла-

тка Црвеног крста, Фондова сиротних ђака и др., а нешто и од ђачких родитеља, но те суме овде нису узете у обзир пошто нису велике и не падају на терет Школског одбора.

Како је ово био први покушај организације ђачких летовалишта ове врсте, може се слободно тврдити, да је успех прешао сва очекивања. Исхрана је била обилна — по 4 и 5 оброка дневно; излети, шетње гимнастичке вежбе и свакодневна купања и сунчања деце, ојачала су их и освежила у толикој мери, да су родитељи били усхићени њиховим изгледом при повратку. Деца су за то време и у тежини знатно добила, (између 1 и 4 килограма), што је редовним и систематским мерењем тачно утврђено. Са васпитног гледишта ово је било такође врло корисно, јер су се деца ту навикавала на колективан живот и узајамно помагање и вршење разних дужности.

Месне школске и политичке власти биле су необично предусретљиве и чиниле све могуће услуге и олакшице нашим колонијама, а тако исто и месно становништво, на које су наши колонисти својим понашањем, заједничким радом у колонији и дисциплином учинили нарочито леп утисак.

Претседник Београдске општине и Школског одбора лично је обишао неколико ових колонија, што је најбољи доказ о томе, колико је интересовање било за саму ствар и за њен добар исход. Стечено искуство у овој години биће драгоцено за припрему и организацију ових летовања у идућој години.

*

На завршетку морамо са задовољством истаћи опште и живо интересовање свих чланова Школског одбора за унапређење народних школа и наставе у Београду, а нарочито сталну бригу и старање Претседника општине, који је готово свима крупнијим потезима и одлукама Школског одбора био главни иницијатор и одлучни заступник и тумач код општинског Суда и Одбора.

Колика се важност придавала и придаје школском питању, најбоље се може закључити из факта, да ни једна седница Школског одбора у овом времену није остала без кворума и да је свакој седници претседавао лично Претседник општине.

Ово су чињенице које не треба губити из вида, јер оне дају довољно разлога да у скорој будућности можемо очекивати не само поправку, него и дефинитивно решење школског питања у престоници: *општу — нормалну наставу за сву дораслу школску децу.*

Боривоје С. Антоновић
в. д. директора Општег одељења О. г. Б.

Опште одељење

Опште одељење до доношења новога Статута О. г. Београда, који је ступио на снагу крајем 1929 године, није постојало.

Раније, пре доношења Закона о изменама и допунама у Закону о општинама од 11 марта 1929 године, Београдска општина имала је више кметова, који су давали директиву извесном броју одељења. Кметови су у своме делокругу рада имали неколико отсека, који су по обимности посла били слични садашњим Дирекцијама. Све важније одлуке, уверења и др. потписивали су кметови О. г. Б.

Према томе формирање Општег одељења, после доношења измена и допуна у Закону о општинама, показало се као неопходно.

Сходно чл. 1 и 5 Статута О. г. Б., у састав Општег одељења улазе:

1. — Кабинет Претседништва;
2. — Деловодство;
3. — Административни отсек;
4. — Персонални отсек;
5. — Правни отсек;
6. — Статистички отсек, и
7. — Војни отсек.

Као што се види, у састав Општег одељења ушао је већи број отсека административно-правне природе.

По доношењу Закона о атару за Београдску општину, наглим приштајем становништва у Београду и као последица тога, снажно повећање послова нагнало је Опште одељење да потпуно изврши реорганизацију својих послова сходно новом Статуту.

После разврставања целокупног општинског особља које је извршено по одредбама чл. 62 Статута Опште одељење О. г. Б. приступило је изради новог буџета. Звања особља и принадлежности ових сваображени су према комисиском разврставању на основи одредаба Статута, које о томе говоре. Ово је потпуно изведено нарочито буџетом за 1932 годину.

Формирање архиве и деловодног протокола Општег одељења, такође је извршено у вези са архивом ранијег Административног одељења.

Буџетом за 1933 годину издвојен је из састава Општег одељења Кабинет Претседништва и стављен је под непосредну контролу Господина Претседника. Овим издвајањем и оснивањем деловодног протокола рад Кабинета се знатно убрзао.

Опште одељење — Дирекција, преко своје Главне архиве врши разна саопштења странкама — појединцима по одлукама Суда, као и по одлукама државних надлештава као: предају аката, решења, уверења, разних наређења итд. Такође, спроводи све наредбе Господина Претседника, Суда и Одбора, како у погледу рада тако и у погледу особља, те се стара да ове буду у потпуности и тачно извршене. Осим тога, Дирекција спроводи разна објашњења и решења других општинских Дирекција а која имају општи карактер.

У вези одредаба Статута, Дирекција Општег одељења води све дисциплинске истраге над чиновништвом преко свога Директора, а у случају спречности овога, преко својих других органа. Наредбом својом Директор за сваки појединачни случај одређује дисциплинског тужиоца по прописима Статута.

Директор Општег одељења својим потписом врши оверу железничких легитимација београдског грађанства у оним случајевима где је то расписима железничких дирекција стављено Општинском суду у дужност, а тако исто тврди, односно издаје пословне књижице за оно помоћно особље — трговачке помоћнике, за које је то стављено у дужност Општинском суду у смислу одредаба Закона о радњама — § 308.

Опште одељење преко своје Главне архиве прима свакодневно са поште предмете — акта, за све Дирекције Општине града Београда и ту пошту отвара, прегледа, заводи у књиге и експедује осталим Дирекцијама.

Број примљених предмета преко београдске поште, за све Дирекције Општине београдске износио је у 1932 години око 80.000 а у 1933 години преко 100.000 предмета.

Број предмета проведених кроз деловодне протоколе у Општем одељењу, по отсецима, износио је у 1933 години:

у Административном отсеку . . .	36.400
у Статистичком отсеку	18.590
у Главној архиви Општег одељења	27.500
у Војном отсеку	123.893
Укупно:	206.383

Као што се види, кроз деловодне протоколе свију отсека Општег одељења прошло је 206.383 предмета док је у осталим Дирекцијама број проведених предмета много мањи, што се види из следећег прегледа за 1933 год.

Тако, било је проведених предмета:

у Дирекцији Т. и О.	49.200
у Техничкој дирекцији	41.357
у Санитетској дирекцији	25.963
у Финансијској дирекцији	68.790
у Судском одељењу	74.223
Укупно:	259.533

Укупан број предмета који су у току 1933 године проведени кроз деловодне протоколе свих Отсека — Дирекција Општине града Београда износи 465.974.

Из упоредног прегледа предмета прошлих кроз деловоднике појединих Дирекција, види се, да највећи део целокупне општинске администрације иде преко Општег одељења. Међутим, према обиму свога рада, Опште одељење има релативно најмањи број службеника.

Образовањем Дирекције Општег одељења успешно је решено и питање надлежности рада појединих отсека, чија се делатност у општим потезима овде излаже:

Деловодство. — Има деловођу Одбора и потребан број особља. У састав деловодства ушла је и Главна архива, као одељак са потребним бројем особља за отправљање свих архивских послова.

Деловодство припрема материјал за Суд и одборске седнице и разрађује њихове одлуке у колико то не би спадало у надлежност кога другог Отсека или Дирекције, води и чува записнике седница Суда и Одбора итд.

Административни отсек. — Чланом 5 Статута Општине града Београда одређена је главна функција Административног отсека — издавање уверења.

По одредбама чл. 3 Закона о изменама и допунама у Закону о општинама од 11 марта 1929 године и специјалног правилника за издавање уверења, прописаног од стране Општинског суда, пренето је издавање уверења са чланова суда и одбора на шефа Административног отсека по тражењу приватних лица, — и на колегијум од 3 чиновника на захтев власти.

Уверења која се издају по званичној дужности издају се без таксе, а уверења по тражењу приватних лица по наплати прописане општинске и државне таксе.

Издавање уверења може бити на основи званичне евиденције, и на основи јемства пуноправних грађана Општине београдске у случајевима где та евиденција не достаје.

Административни отсек ради и послове на потврди уговора о усиновљењу и води целокупну преписку са државним и самоуправним властима у колико се та преписка односи на прибављање потребних података за издавање уверења.

Персонални отсек. — Како је у састав Општег одељења ушао и Персонални отсек, то се ту детаљно расправљају и многа персонална питања.

Устројен је нарочити службенички лист са свима потребним подацима ради годишњег оцењивања особља а по одредбама Статута. Оцењивање особља врше претпостављени шефови како у погледу оцене способности тако и у погледу владања.

Овај Отсек је у сарадњи са Отсеком за извршење буџета у току 1933 године успешно настојавао да се потребним судским решењима сви службеници правилно распореде на позиције буџета ради ликвидирања њихових принадлежности, а са настојавањем државне месне контроле при Општини београдској успешно је завршио посао на прикупљању декретне таксе у оним случајевима где иста није била наплаћена.

Питање принадлежности општинских службеника, решено је правилно Статутом О. г. Београда а исплата истих врши се редовно и на време на благајни општинској.

Особље општинско, по одредбама Статута О. г. Б. после извесног низа година проведених у служби, стиче право на сталност и пенсију, што је од великог значаја за сређивање материјалног стања истих, те се од тако материјално обезбеђених службеника може с пуним правом изискивати већа савесност, солидност и марљивост у вршењу службеничких дужности.

Многи од општинских службеника у току времена стекли су скромна имања на разним крајевима Београда, и тиме се трајно везали за Београд. Ова чињеница неоспорно повољно утиче на ваљаност општинске администрације као и на углед саме Општине.

Службеници општински редовно уплаћују улог за Пенсиони фонд. Из овог Фонда по смрти службеника породица његова има права на пенсију.

Службеници Општине града Београда имају своје удружење, које преко Земаљског Савеза стоји у вези са осталим удруженима самоуправних функционера у земљи и има карактер сталешке организације. Исто удружење пружа својим члановима потпоре у случајевима болести, смрти и тд. службеника.

Из извештаја Персоналног отсека а с обзиром на општу економску кризу може се извести закључак, да је Општинска управа у току 1932 године а нарочито у току 1933 год. *настојавала до крајњих буџетских могућности да запосли у општинској служби што већи број како физичког особља тако и инте-*

лектуалаца, да би на тај начин што више смањила незапосленост истих у престоници.

Правни отсек. — Правни отсек је и поред увећаног броја спорова с обзиром на општу економску кризу и проширење атара, као и поводом новог Закона о установљењу баштинских књига, интензивно деловао у последње две године, да се целокупна општинска имовина заштити. Овај је Отсек по разним предметима осталих Дирекција, давао стручна — правна мишљења, заступао Општину у свима споровима и суђењима, где се Општина појављивала као приватно-правна личност.

Статистички отсек. — У току 1933 године извршио је реорганизацију своје службе, поделивши исту у три групе, имајући при томе у виду нови Закон о држављанству, Закон о бирачким списковима итд.

Прва група обухвата послове настањивања и чланства, друга група прибира податке за бирачке спискове, израђује исте и подноси их на одобрење надлежним судским властима, и трећа група бави се пословима чисте статистике. Тиме је омогућено правилније функционисање послова у овом Отсеку.

Неопходно је потребно да се чистој статистици посвети што већа пажња и да се образује прави одељак за вођење чисте статистике са потребним бројем стручног особља.

Мисија тога одељка нарочито је значајна за Београд, чија комунална политика мора да се оснива на напред проученим и статистички провереним подацима из свих области, урбанизма, комуналне администрације и социјалне делатности.

Ово у толико пре, што се налазимо у времену све јачег градског груписања са веома сложеним социјалним и економским односима појединих друштвених класа и привредних сталежа.

Како се појавила животна потреба, да се научно проучи, проконтролише и среди статистички и др. материјал о урбанистичком и социјалном развитку Београда за последњих десет година, то је Господин Претседник О. г. Б., својом наредбом О.Бр. 20364/1933 г., поверио овај посао Дирекцији Општег одељења с тим да га ради шеф одељ. за штампу и комуналну пропаганду. Тога ради шеф одељ. за штампу г. Сл. Ж. Видаковић упућен је наредбом Г. Претседника у Дирекцију Општег одељења, где, уз своје редовне дужности, ради и на прикупљању, израђивању, проучавању и сређивању статистичког материјала о комуналном, урбанистичком, социјалном, економском и популационом развитку Београда. У низу ових послова, извршено је и неколико теренских анкета ради утврђивања стања појединих социјалних прилика међу београдским грађанством.

Војни отсек. — У току 1932/33 године извршена је подела отсека на службе, што раније није било учињено и тиме је омогућено лакше вођење послова у овом Отсеку.

Мобилизациска служба. — Ова служба ради око сређивања послова за благовремено извршење мобилизације људства и коморе на територији Општине београдске.

Регрутна служба. — Води евиденцију свих младића — регрута и младића из последње одбране.

Обвезничка служба. — Иста води евиденцију свих обвезника како Београдске тако и страних општина.

Морска служба, води евиденцију свију превозних средстава као и стоке — коморе на територији О. г. Б.

Официрска служба. Води евиденцију над свима резервним официрима у Београду.

Добровољачко-инвалидска служба, врши целокупну администрацију са инвалидско-добровољачким предметима.

Архивска служба која врши и обавља све архивске послове.

То је у основним цртама делатност Општег одељења О. г. Б., а извештаји појединих Отсека пружиће у статистичким цифрама детаље свога рада.

*

Комунална администрација у животу општина игра врло значајну улогу, те је она данас подигнута на степен једне специјалне научне гране, и као таква проучава се пред форумом како Међународне уније градова, тако и нашег Савеза градова.

Поимљиво је, да се и београдска комунална администрација, која је у главном поверена Општем одељењу О. г. Б., мора још у многом усавршавати и прегнути да иде колоседом најсавршенијих комуналних администрација и њених норми, утврђених последњих година у свима великим државама Европе.

Бож. Л. Павловић,
деловођа Одбора О. г. Београда

Деловодство одбора и Главна архива

I

Деловодство одбора обавља три главне функције. Прва је функција чисто административна, друга се састоји у спремању предмета по којима Суд треба да донесе начелна решења и, најзад, трећа функција Деловодства одбора састоји се у сређивању предмета по којима Општински одбор на редовним седницама има да донесе своју одлуку.

Сваку од ових функција треба изближе дефинисати и објаснити.

1. — Деловођа Одбора је шеф општинске администрације, па је отуда и функција деловође Одбора у питањима администрације велика и значајна. Та дужност стављена је деловођи Одбора Законом о општинама и Статутом Општине града Београда.

Отуда последица да деловођа Одбора води непосредан надзор над радом Главне архиве.

Највећи број молби и претставки београдских грађана долази код деловође Одбора, који по њима даље поступа, достављајући их надлежним одељењима и дирекцијама Општине на поступак и извршење.

Најзад, преко Деловодства одбора води се углавном преписка Општинског суда са државним и другим властима.

2. — Деловодство одбора спрема предмете за судске седнице. Те предмете групише у дневном реду по њиховој важности и хитности и износи их на решење пред Суд. Кад Суд донесе одлуке по предметима стављеним на дневни ред, онда Деловодство одбора разрађује и расписује те одлуке и доставља их на извршење појединим одељењима и дирекцијама.

Све те одлуке уносе се у записник, који потписују чланови Суда и деловођа.

Из приложене табеле под бр. 1 види се, да је од августа 1932 год., па до краја 1933 године, било укупно 27 судских седница. На тим седницама решено је укупно 711 предмета, врло разноврсних по својој природи и каткад од већег социјалног и комуналног значаја.

3. — Трећа функција Деловодства одбора, која је у исто време и најважнија, јесте у припремању материјала за седнице Општинског одбора. Деловођа Одбора припрема за сваку седницу дневни ред предмета по којима Одбор има на дотичној седници да донесе своју одлуку. О одлукама Одбора саставља се записник, који претставља најважнији посао деловође одбора.

СУД ОПШТИНЕ БЕОГРАДСКЕ

Табеле под бројем 1.

1932 МЕСЕЦ	Одржано седница	Решено разних предмета
Август	4	55
Септембар	1	15
Октобар	1	42
Новембар	1	34
Децембар	1	31
Свега ..	8	177

Укупно решених предмета 177.

СУД ОПШТИНЕ БЕОГРАДСКЕ

1933 МЕСЕЦ	Одржано седница	Решено разних предмета
Јануар	2	72
Фебруар	1	35
Март	2	64
Април	1	45
Мај	3	80
Јуни	2	51
Јули	1	34
Август	1	42
Септембар	1	24
Октобар	1	22
Новембар	1	24
Децембар	3	41
Свега ..	19	534

Укупно решених предмета 534.

Ако је потребно да се прибави одобрење надзорне власти за коју одборску одлуку, онда спровођење и образложење дотичне одлуке врши деловођа Одбора.

Кад одлуке добију одобрење надлежне власти, Деловодство их расписује надлежним дирекцијама и одељењима у даљи рад.

О одлукама Одбора Деловодство води посебан регистар, ради лакшег и бржег проналажења одборских одлука.

Из табеле под бр. 2 види се, да је одборских седница почев од маја месеца 1932 године па до краја 1933 године било 28, на којима је укупно решено 904 предмета.

ОДБОР ОПШТИНЕ БЕОГРАДСКЕ

Табеле под бројем 2.

1932 МЕСЕЦ	Одржане седнице	Решено техничких предмета	Извршене набавке	Решено: Експропријација	Решено: Апропријација	Уступ земљишта хуманим друштвима	Разни закупи	Разни предмети
Мај	2	5	3	—	—	2	2	8
Јуни	1	11	—	—	—	1	5	15
Јули	2	20	9	—	1	1	6	21
Август	2	16	3	—	25	1	5	19
Септембар	1	1	1	—	20	—	1	11
Октобар	1	19	3	—	17	—	2	15
Новембар	2	8	5	—	13	1	22	22
Децембар	2	10	8	—	21	1	17	20
Свега...	13	90	32	—	97	7	60	131

Укупно решено предмета: 417.

ОДБОР ОПШТИНЕ БЕОГРАДСКЕ

1933 МЕСЕЦ	Одржано седница	Решено техничких предмета	Извршене набавке	Решено: Експропријација	Решено: Апропријација	Уступљено земљишта хуманим друштвима	Разни закупи	Разни предмети
Јануар[1])	1	2	—	1	7	2	3	16
Фебруар[2])	1	—	—	—	—	—	—	—
Март	4	21	2	9	1	2	19	25
Април	1	4	—	1	4	1	13	9
Мај	1	6	3	3	5	4	25	13
Јуни	1	8	—	1	5	1	14	12
Јули	1	6	—	—	8	—	11	23
Август	—	—	—	—	—	—	—	—
Септембар	1	17	—	5	17	—	13	17
Октомбар	1	31	5	2	5	—	18	21
Новембар	2	16	1	—	1	1	—	9
Децембар	1	6	—	—	—	—	1	5
Свега...	15	117	11	22	53	11	123	159

Укупно решених предмета 487.

[1]) Трошаринска тарифа.

[2]) Буџет и таксена тарифа.

Може се слободно рећи да се у одборским одлукама углавном огледа рад и активност општинске управе. Целокупна акција на комуналном, социјалном и културном напретку престонице налази своју почетну базу у тим одлукама. То долази отуда, што је за сва важнија питања из делокруга рада и делатности Општине београдске надлежан Општински одбор.

На судским и одборским седницама укупно је решено од маја месеца 1932 па до конца 1933 године 1.615 предмета.

Што се тиче предмета, који долазе у обичан административан круг послова Деловодства одбора, њихов је број два пута, а можда и три пута већи од укупног броја предмета, по којима је донета судска или одборска одлука.

Поред ових главних послова Деловодство врши и друге споредне послове, као што је вођење коректуре записника Одборских седница, сазив појединих секција итд.

II

У састав Деловодства одбора спада и Главна архива Општине београдске. Њен рад у овој години, претстављен укратко и цифрама изгледа овако:

1. — Заведено у деловодном протоколу и регистровано предмета од 1 маја 1932 године па до конца 1933 године 55.185.

2. — Примљено предмета са поште за све дирекције и одељења Општине београдске, отворено, прегледано, у књиге заведено и експедовано од 1 маја 1932 па до конца 1933 године 182.365.

3. — Експедовано по деловодном протоколу од 1 маја 1932 па до конца 1933 године, 55.185 предмета.

Осим горе наведеног Архива врши разна саопштења странкама, предају аката, као и осталу администрацију, која припада Главној архиви.

Несвршених предмета нема.

Деловодни протокол као и експедиција и регистар иду упоредо и у ажурном су стању.

Сва акта припадајућа Главној архиви фасцикулирана су.

Д-р **Михаило Т. Арсић,**
шеф Административног отсека О. г. Б.

Административни отсек

Административни отсек, према чл. 5 Општинског статута, у саставу је Дирекције Општег одељења и поред обављања редовне администрације, издаје уверења у смислу чл. 3 Закона о изменама и допунама у закону о општинама од 11 марта 1929 године и на основу специјалног правилника о издавању уверења у Општини града Београда, који је Општински суд прописао са А.Бр. 14.772, од 12 јула 1929 године.

Послови Административног отсека, у колико се односе на издавање уверења, подељени су у две категорије: на прибирање доказа у циљу издавања уверења по званичној

дужности на захтев власти и на издавање уверења на захтев приватних лица.

Уверења, која овај Отсек издаје на захтев власти, у смислу чл. 3 од 11 марта 1929 године Закона о изменама и допунама у закону о општинама, издају се по званичној дужности и без наплате ма какве таксе. Та уверења, до учињених измена у Закону о општинама, издавао је Суд и Општински одбор, а сада их Отсек издаје преко три члана колегијума, који састављају шеф Административног отсека са још два општинска чиновника. У ову врсту уверења спадају: уверења по кривичној форми, уверења о имовном стању лица осуђених земаљским судовима поред осуде по кривичној части и на плаћања и остале судске трошкове, уверења о државини и т. д. И ако је издавање ових уверења овом законском изменом отежано, јер их је раније Суд и Одбор издавао у већини случајева по личном сазнању чланова Суда и општинских одборника о фактима која су тражена, Отсек их сада ипак на основу прибављених званичних извештаја издаје експедитивно преко поменутог чиновничког колегијума, тако да апсолутно у томе послу до сада није било никаквог ни најмањег застоја.

Друга врста уверења је издавање оних уверења, које поједина приватна лица искоришћују за своју личну употребу, а траже их личним престанком и привођењем грађања, који дају јемство за факта, која се имају у затраженим уверењима истаћи. У издавању ових уверења Отсек се придржава одредбе чл. 4 Правилника о издавању уверења, дајући овим лицима уверења само о оним фактима, чију евиденцију не воде поједини Отсеци. Та уверења Отсек издаје тим лицима уз наплату, поред државне, онолико општинске таксе, колико је то предвидео чл. 18 став II Правилника о издавању уверења. Такса се наплаћује у општинским таксеним маркама. На захтев приватних лица издају се уверења и без наплате таксе, и то само у оним случајевима, где је то законодавац предвидео, као: уверења о сиротном стању, за регулисање инвалидске потпоре и т. д.

Поред ових послова, Отсек обавља и послове административно-правне природе, као: тврди уговоре о усиновљењу, прибира доказна средства у циљу издавања уверења о имовинском стању појединих лица за вођење судских спорова и т. д. И у овим случајевима Отсек прибира приходе у такси за државу и општину, а извесне послове обавља без наплате таксе.

По бројном стању персонала, Административни отсек је најмањи од свих општинских отсека, тако да је режија у погледу личних на и материјалних расхода за овај Отсек најминималнија. Тако, док је за ову 1933 буџетску годину кредит за материјалне расходе за овај Отсек одобрен у износу од свега 2.000 динара, кредит за личне расходе износи свега 189.990 динара, што укупно чини 191.990 динара. Међутим, Отсек даје годишње приход од 500.000 динара од наплате такса општинских за издата уверења. Тај приход правда се упоредним прегледом од наплате општинских такса за издата уверења, која се у овој години креће за протекле месеце, — и то:

1)	— за месец јануар . . .	37.367 дин.
2)	— за месец фебруар . . .	46.275 „
3)	— за месец март . . .	43.015 „
4)	— за месец април . . .	43.500 „
5)	— за месец мај . . .	44.073 „
6)	— за месец јуни . . .	38.584 „
7)	— за месец јули . . .	36.190 „
8)	— за месец август . . .	39.758 „
9)	— за месец септембар . .	43.861 „
10)	— за месец октобар . . .	39.399 „

До 1 новембра свега: 412.022 дин.

У погледу рада на издавању уверења приватним лицима, Отсек је организовао своју службу тако, да се странкама издају оног истог дана уверења, кога их дана и затраже по поднетим молбама и поднетим доказним средствима. Примање молби и доказних средстава од тих лица и издавање затражених уверења обавља се посведневно за пола дана.

До пре две године архива овог Отсека била је једна од најнеуређенијих архива Општинског суда. Сталним прековременим радом, без икакве специјалне награде, целокупног персонала Отсека, постигнуто је, да се сви предмети овог Отсека од 1919 год. па за све наредне године до данас правилно по деловодним протоколима разведу, региструју и фасикулишу. Данас иду упоредо и деловодни протоколи, регистри и фасикулисање, тако да је Отсек данас потпуно ажуран у свима својим пословима.

Драг. Р. Петровић,
шеф Персоналног отсека О. г. Б.

Персонални отсек и чиновништво Општине града Београда

До 1919 године било је запослено у Општини града Београда, према прикупљеним подацима, 700 до 800 чиновника и службеника, који је број повећан до 1.300 чиновника и службеника, када је Општина града Београда почела експлоатацију трамваја и осветљења у сопственој режији.

У то време формација службе била је следећа:

Деловодство Суда и Одбора;
Суд са Отсецима: за Грађанске спорове, Кривичним, Извршним и Мaсовним стараоцем;
Техничка дирекција;
Управа водовода;
Санитет;
Финансијска управа;
Књиговодство;
Главна благајна;
Надзорник Општинских добара;
Статистичко одељење;
Војно одељење;
Стараоц сиротиње;
Управа гробља;
Чистачка колона.

Чиновници и службеници, као и њихове породице, нису били осигурани ни у коме смислу и могли су свакад, без обзира на време проведено у служби бити отпуштени и то без икаквог нарочитог образложења. У то време плате су се кретале од 50 до 500.— динара месечно.

У случају старости и изнемоглости службеници Општине града Београда остајали су у већини случајева без икаквих средстава за живот, а врло мали број је успевао да добије од Општинског суда извесну помоћ у виду буквалне милостиње.

Због тога је, после многих перипетија и расправа, прописана Уредба о постављењу и унапређењу општинских чиновника и службеника и иста је примљена на седници Одбора Општине града Београда од 30 априла 1920 године под А.Бр. 20504, коју је одобрио и г. Министар унутрашњих дела решењем од 18 маја 1920 године.

Том уредбом први пут је покушано да се изврши систематизација звања и плата, па су звања подељена на: чиновнике, службенике и раднике.

Чиновници су подељени на три категорије, а тако исто и званичници.

Уредбом се намеравало да се општинском персоналу обезбеди и социјално осигурање, јер је предвиђено да чиновницима и службеницима припада цела плата са додатцима за време трајања болести до једне године; а није заборављено да се свима чиновницима и службеницима поред плате исплаћује и одговарајућа станарина. Уз то, предвиђено је и оснивање Болесничког фонда чиновника и службеника Општине београдске.

Најзад, први пут је тада регулисано питање личних и породичних пензија општинског особља.

Али све је то остало само на хартији, јер ова прва Уредба уопште није ни увођена у живот због ондашњих било политичких, било финансијских прилика у Београдској општини.

На изради ове прве Уредбе о регулисању положаја престоничких комуналних службеника активно су сарађивали и дали јој дефинитивно редакцију г.г. поч. др. К. Јовановић, ондашњи вршилац дужности Претседника Београдске општине; Таса Милојевић и др. Воја Ђорђевић, тадашњи одборници; Благоје Брачинац, претставник металских радника; Михајло Петровић и Драг. Миловановић, претставници грађевинских радника; Радосав Јанковић, претставник транспортних радника; поч. Света Милинковић и Благоје Марјановић, претставници Удружења општинских чиновника и службеника.

Ова Уредба, и ако није уведена у живот, ипак је одлично послужила као основна база за Уредбу од 25 јуна 1921 године, којом је био први пут реално регулисан положај чиновника и службеника О. г. Б., све до ступања на снагу првог Статута Београдске општине (А.Бр. 2678/22, одобреног одлуком Општинског одбора на седници од 18 јануара 1922 године).

Статутом А.Бр. 2678 који се јавио као последица извршења члана 118-а Закона о општинама, први пут је решено, поред регулисања положаја особља О. г. Б., и питање формације саме службе Општине града Београда.

Служба О. г. Б. је подељена на следећи начин:

1. Административно одељење;
   а) Кабинет Претседништва;
   б) Деловодство;
   в) Персонални отсек и
   г) Правобранилачки отсек.
2. Судско одељење:
   а) Отсек за грађанске спорове;
   б) Извршни отсек;
   в) Кривични отсек и
   г) Отсек за старатељство.
3. Статистичко одељење:
   а) Статистички отсек; и
   б) Војни отсек.
4. Одељење за социјалну политику:
   а) Отсек за помоћ, — и
   б) Културни отсек.

5. Финансијско одељење:
   а) Главно књиговодство;
   б) Ликвидатура;
   в) Главна благајна;
   г) Трошарина;
   д) Таксено-привредни отсек и
   ђ) Контролни отсек.
6. Управа Општинских добара.
7. Економат:
   а) Отсек за набавке;
   б) Отсек за исхрану и
   в) Централни магацин.
8. Техничка дирекција:
   а) Саобраћајно одељење;
   б) Грађевинско одељење;
   в) Катастарско одељење;
   г) Управа водовода и
   д) Канализационо одељење.
9. Санитетско одељење:
   а) Отсек за јавну хигијену;
   б) Отсек за санитарне установе и
   в) Отсек за школску хигијену.
10. Одељење за одржавање чистоће:
    а) Отсек за чишћење вароши;
    б) Отсек возног парка и
    в) Централна Општинска радионица.
11. Ватрогасно одељење.

Целокупно особље подељено је на четири категорије од којих су прве три биле чиновничке а четврта служитељска.

По томе Статуту све особље је постављао, пензионисао и отпуштао општински суд.

Плате су почињале од 1.200.— до 4.000.— динара годишње, а завршавале од 3—12.000 динара годишње.

Чиновници и службеници имали су, поред систематских плата, и лични и породични додатак на скупоћу, а било је изрично предвиђено да се одређена плата ни у ком случају не може смањивати.

Све особље имало је права на 20 дана годишњег одмора, а на боловању службеник је могао провести, са пуном платом, највише годину дана.

После тога времена морао је бити пензионисан или му је служба престајала, ако није стекао право на пензију.

Као један од најважнијих прописа овога Статута био је тај, што су по њему службеници стицали сталност у својим звањима после пет година службе и што је за извињање службеничких кривица био установљен иследни одбор састављен од три кмета и једног деловође — општинског чиновника.

Питање личних пензија такође је тада први пут регулисано на сношљивој основи, јер је сваки службеник после десет година службе стицао права на пензију, те није морао у случају болести или изнемоглости да буде препуштен случају или милости своје околине...

Данашњи положај чиновника и службеника Општине града Београда регулисан је Статутом од 27 септембра 1929 године, који је одобрен од стране г. Министра унутрашњих послова 22 октобра 1929 год. под С.Бр. 4200; а који је прописан на основу законског овлашћења из чл. 4 Закона о изменама и допунама у Закону о општинама од 11 марта 1929 године у вези чл. 3 Закона о изменама и допунама у Закону о општинама од 12 фебруара 1929 године.

По њему се општинска служба врши према следећој подели на одељења — Дирекције и на Отсеке.

I Опште одељење:
   а) Кабинет Председништва са одељ. за штампу;
   б) Деловодство;
   в) Административни отсек;
   г) Персонални отсек;
   д) Правни отсек;
   ђ) Статистички отсек;
   е) Војни отсек;

II Одељење за социјално и здравствено старање:
   а) Отсек за јавну хигијену;
   б) Отсек за лечење и санитарне установе;
   в) Отсек за помагање сиротиње и за социјалне установе;
   г) Културни отсек;
   д) Отсек за гробља;
   ђ) Пожарна команда;

III Судско одељење:
   а) Отсек за грађанске спорове;
   б) Извршни отсек;
   в) Кривични отсек;
   г) Отсек за старатељство.

При судском одељењу дејствује и Суд добрих људи.

IV Привредно-финансијско одељење:
   а) Таксено-привредни отсек;
   б) Трошарина;
   в) Општинска добра;
   г) Економат;
   д) Благајна;
   ђ) Ликвидатура;
   е) Књиговодство;
   ж) Контролни отсек.

V Техничка дирекција:
   а) Инжињерски отсек;
   б) Архитектонски отсек;
   в) Канализација;
   г) Водовод;
   д) Катастар;
   ђ) Отсек за паркове;

VI Дирекција трамваја и осветљења.
   1) Електротехничка служба
   а) Отсек за електрична постројења;
   б) Отсек за мрежу;
   2) Машинска служба
   а) Отсек за парне машине са ложионицом;
   б) Отсек за радионице са депо-ом;
   в) Возни парк;
   3) Саобраћајна служба
   а) Отсек за трамвајске пруге;
   б) Отсек за експлоатацију трамваја;
   4) Административна служба
   а) Отсек за претплату;
   б) Секретаријат;
   в) Централни магацин.

Исте године прописан је и Статут за службенике Дирекције трамваја и осветљења, чији је службени статус регулисан с обзиром на специјалну природу службе коју они врше.

По данашњем Статуту сви се општински чиновници деле на пет категорија, од којих су прве три чиновничке, четврта званичничка а пета служитељска.

У погледу принадлежности данашњи Статут претставља извесну новину, јер је принадлежности поделио на основну и положајну плату, и додатак на звање, док је укинуо лични и породични додатак на скупоћу.

Основне плате сваке категорије деле се на десет степена и крећу се:

у I категорији од 12—30.000.— динара годишње;

у II категорији до 11—20.000.— динара годишње;

у III категорији од 10 — 15.600.— динара годишње;

у IV категорији од 9 — 12.000.— динара годишње;

у V категорији од 8 — 10.250.— динара годишње.

У сваком степену основне плате службеник остаје по три године, а после навршених тридесет година службе, сваком службенику О. г. Б. повисује се основна плата последњег степена са још 10%.

Положајна плата дели се на дванаест класа и износи годишње од 8—48.000.— динара годишње.

Право на унапређење у вишу класу положајне плате стиче се после пет, дванаест и двадесет година службе.

Додатак на звање не преставља никакву загарантовану и сталну принадлежност, јер њега може одредити Општински суд у границама буџета и то само за оне службенике и чиновнике чији су положаји нарочито истакнути по своме значају, као и за службенике чија се служба врши са сталном увеханом пажњом и нарочитим напором или са опасношћу по живот и здравље.

Висина додатка на звање одређује се истом судском одлуком којом се додатак установљава, и он може бити мењан па и укидан.

Поред Статутних службеника у служби Општине града Београда могу постојати контрактуални и хонорарни службеници, као и дневничари.

По овоме Статуту деловођу и благајника поставља Општински одбор, а остале чиновнике Општински суд. Постављање звaничника и служитеља врши Претседник или један од Потпретседника по овлашћењу претседника. Орган који је надлежан да донесе одлуку о пријему у општинску службу односно о првом постављању, надлежан је исто тако да доноси одлуке о унапређењу, отпуштању и пензионисању дотичне категорије службеника.

Хонорарне чиновнике поставља и отпушта Општински суд, а дневничаре могу постављати, одређивати им награду у границама буџета и отпуштати органи које Претседник за то овласти специјалним решењем.

Предвиђено је, да положај хонорарних чиновника и дневничара буде регулисан једним специјалним Правилником, који још није прописан, али се хонорарним службеницима и дневничарима ни у ком случају не може признати право на пензију у општинској служби, нити пак признати године проведене на местима хонорарних чиновника и дневничара као године активног чиновника, ако доцније ступи у регулисану службу.

Хонорарни чиновници узимају се за чиновничке положаје а њихове принадлежности, само у једном облику, одређује Општински суд по своме нахођењу. Дневничари се узимају за рад који врше званичници и служитељи и исплаћују се петнаестодневно уназад. Сви општински дневничари осигурани су у смислу Закона за осигурање радника.

Право на стан у натури имају само службеници чија природа службе то изискује, а Општинском суду остављено је да посебним Правилником пропише коме од особља припада службено радно одело и обућа.

Сви општински службеници имају право на годишњи одмор, који износи:

За чиновнике:

до 5 година службе 10 дана;

до 20 година службе 20 дана;

преко 20 година службе 30 дана.

Званичницима и служитељима припада половина тога времена.

Ако службеник у једној години проведе на осуству или боловању више од месец дана, њему се има одбити од одмора онолико времена колико је провео на осуству и боловању преко месец дана. Остављено је Општинском суду да једним Правилником пропише ближе одредбе о употреби одмора, као и да извесним службеницима, ако је њихова служба сувише напорна, призна право на дужи одмор од онога на који иначе имају право као минимума.

Осуство по важном и хитном приватном послу може службеник добити највише до 15 дана годишње, а ако осуство траје дуже онда се службенику одузимају све принадлежности за то прекорачено време.

Службеници до десет година службе имају у случају болести право на принадлежности до највише три месеца, а службеник са најмање десет година до највише шест месеци. После тога рока активна служба престаје.

Општински службеник може добити боловање због опорављања од болести по одлуци комисије, образоване од два општинска лекара и једног вишег чиновника, али опорављење не може, заједно са временом у коме је службеник отсуствовао од дужности због болести, прећи четири месеца без прекида или осам месеци за службенике који су стекли право на пензију. После тога рока такав се службеник пензионише кад је стекао право на пензију или отпушта са правом на отпремнину.

Општинска је служба после пет година стална и ни један се општински службеник

не може после пет година службе у Општини београдској отпустити.

За ситније повреде службене дужности и службеничког угледа, општински службеници могу бити административно кажњени од директора Одељења опоменом или умањењем плате до 20% и то највише за три месеца. Против такве казне службеник има право жалбе на надлежног члана Суда, чија је одлука извршна. Шефове Отсека и директоре Одељења кажњава за дисциплинске иступе члан Суда који управља Одељењем, у првом, а Суд у другом степену.

Дисциплинске казне, које изриче Општински суд по предлогу Дисциплинске комисије, следеће су:

1) Укор;

2) Умањење плате (основне и положајне) највише до једне године дана с тим, да ово умањење у једном месецу не може да буде веће од 30%;

3) Стављање у пензију без умањења пензијских принадлежности;

4) Стављање у пензију са умањењем пензијских принадлежности највише до 30% месечно а највише за десет година;

5) Отпуштање из општинске службе без обзира да ли је службеник стекао право на пензију.

Све новчане казне изричу се у корист Пензионог фонда удовица и деце особља Општине београдске.

Уз напред побројане дисципланске казне, које изриче Општински суд, дисциплинска комисија има дискрециono право решавања да ли ће се кажњени службеник и за које време зауставити у напредовању на виши степен.

После десет година службе у Београдској општини, службеници стичу право на личну пензију од 40% своје основне и положајне плате, а после сваких пола године општинске службе добијају још по 1½%. Започетих пола године рачуна се као потпуно.

Личне пензије падају на терет буџета општинског, а право на већ одобрену пензију губи се у свима оним случајевима када то губе и државни службеници.

Данас Општина Београдска има 244 личних пензионера по Статуту од 1922 године, чије укупне пензијске принадлежности износе 3,666.558,28 динара годишње и 58 личних пензионера по Статуту од 1929 године, чије укупне пензијске принадлежности износе 95.538,75 динара годишње.

Дакле, свега 302 лична пензионера са укупним годишњим финансијским ефектом од 4,662.097,03 динара.

Осим тога још 47 лица примају милостињу у виду пензије, а финансијски ефекат ове милостиње износи 451.662.— дин. годишње.

Сви су службеници дужни да плаћају улог у Пензиони фонд за удовице и децу умрлих чиновника и службеника Општине београдске.

По правилнику о примени Статута Општине града Београда у погледу регулисања положаја наставница општинских забавишта, ложача и служитеља београдских основних школа сматрају се још као општински службеници: наставнице општинских забавишта, ложачи и служитељи београдских основних школа.

По томе Правилнику наставнице општинских забавишта прима, пензионише и отпушта Општински суд по предлогу Школског одбора за град Београд; а школске ложаче и служитеље прима у службу и отпушта управитељ дотичне школе.

Наставнице општинских забавишта у материјалном погледу потпадају под Школски одбор за град Београд, а у административном и дисциплинском погледу оног управитеља основне школе у чијем се реону забавиште налази.

Наставнице, ложачи и служитељи основних школа имају основну и положајну плату предвиђену Статутом Општине београдске, а истим Статутом је регулисано и њихово право отсуства, боловања, пензије као и дисциплинска одговорност.

Питање породичне пензије службеника Општине београдске решено је на начин, што је основан Пензиони фонд удовица и сирочади умрлих општинских службеника, у који по пола улажу службеници и Општина београдска, а Општина београдска уз то још плаћа, на терет свога буџета, додатак на скупоћу члановима који примају породичну пензију.

Финансијски ефекат тога додатка износи 905.400.— динара годишње.

На пољу социјалног осигурања службеника Општине београдске почело је интензивно да се ради, на основу решења Општинског Суда од 30 маја 1927 године А.Бр. 8771, у смислу тач. XIV Уредбе од 25 јуна 1921 год., којом је допуњен чл. 118 Закона о општинама, *али тај посао ни до данас још није могао бити приведен крају.* Истина, на основу предњег решења Општинског суда, израђен је пројекат Уредбе о помоћном Фонду за особље Општине београдске, по којој су службеници требали имати:

у случају болести лекарску помоћ, лекове и средство за издржавање;

у случају изнемоглости, старости и онеспособљења у несретним случајевима ренту;

у случају смрти ових службеника потпору њиховим породицама.

Особље О. г. Б., које потпада под напред поменуту одредбу Закона о општинама и

улаже у удовички Пензиони фонд, у случају болести бесплатно лечење.

Пројектом Уредбе било је предвиђено, да Фонд егзистира као самоуправна институција Општине града Београда.

Услед измењених политичких прилика пројекат није могао бити остварен, али је питање социјалног осигурања општинских службеника поново покренуто иницијативом Савеза градова, односно захтевом Министарства социјалне политике и народног здравља под Ст.Бр. 19477/33 којим је тражено од Суда Општине града Београда да ово питање регулише у најкраћем року или да све своје службенике осигура код Окружног уреда за осигурање радника. Питање осигурања кроз самостални фонд О. г. Б. узето је поново у проучавање и сви су изгледи да ће бити повољно решено на корист свију службеника Општине београдске.

Службеници Општине београдске допуњују ову празнину у социјалном осигурању међусобном помоћи, која је изражена у Удружењу општинских службеника за међусобно помагање у случају болести и смрти. По Правилима Удружења сви чланови имају, у случају болести, право ца бесплатног лекара и лекове, а у случају смрти породица умрлога члана добија 2.000.— динара на име погребних трошкова. Месечни улог износи цигло 17.— динара, али се, на жалост, може констатовати, да је један огроман број службеника Општине београдске апсолутно индиферентан према своме Удружењу, ма да је оно по правилима позвано и дужно да штити моралне и материјалне интересе свију својих чланова — службеника Општине београдске.

Данашње бројно стање активних службеника Општине београдске следеће је:

ОДЕЉЕЊЕ-ДИРЕКЦИЈА	Бројно стање статутних службеника	Бројно стање хоноарних службеника	Бројно стање дневничара
Кабинет Претседништва	15	1	3
Опште одељење	105	16	20
Одељење за социјално и здравствено старање	267	30	115
Судско одељење са Судом добрих људи	64	10	5
Привредно финанс. одељење	270	207	25
Техничка дирекција	353	105	146
Свега:	1.073	369	314

Осим бројног стања изложеног у предњој табели Општина београдска има запослених још просечно дневно око 450 пролазних дневничара, што значи да Општина београдска омогућава егзистенцију око 2200 породица, а то је несумњиво леп успех на пољу сузбијања данашње неупослености.

Овоме броју неминовно треба додати и број запослених службеника при Дирекцији трамваја и осветљења, која има свој засебан Персонални отсек, па ће се тек онда добити јасна слика да Општина београдска смишљено газдује кредитима одобреним за личне расходе. Утолико пре, што су сви напори Општинског суда усредсређени, на пољу персоналне политике, на то, да буду упослена само она лица која су оптерећена породицом а уз то су економски најпотребитија. И у томе Општински суд успева јер је само у току 1933 године успео, не без огромних напора, да, без икаквог повећања буџетом одобрених кредита за личне расходе, запосли, не рачунајући Дирекцију трамваја и осветљења, још 143 нова лица и на тај начин омогући егзистенцију још 143 београдске породице.

Поред редовних принадлежности службеници Општине града Београда имају право на повлашћене трамвајске карте, као и првенствено право на закуп општинских станова, у којима сада станује 215 службеничких породица. Кирија за ове станове креће се од 4 до 700 динара месечно, с обзиром на величину стана и место где се стан налази. И поред низа најмногобројнијих олакшица, *државни службеници налазе се у преимућству над општинским јер уживају многобројне повластице, које општински службеници немају.* То су на пример:

I. Породични додатак на скупоћу за жену и свако дете;

II. Бенефиције на државним железницима и пародродима за себе и чланове породице;

III. Бенефиције у државним бањама, санаторијумима и болницама за себе и чланове породице;

IV. Бенефиције у плаћању пореза; итд.

Преимућство државних службеника према службеницима Општине београдске, у погледу материјалног обезбеђења, огледа се и из приложене табеле упоредних принадлежности државних службеника и службеника Општине београдске, из које се непобитно утврђује, *да државни службеници, поред горњих повластица имају исте принадлежности као и службеници Општине београдске.*

ПРИНАДЛЕЖНОСТИ ЧИНОВНИКА ОПШТИНЕ БЕОГРАДСКЕ И ОДГОВАРАЈУЋЕГ РАНГА ДРЖАВНИХ ЧИНОВНИКА

Према Статуту Општине Београдске					Одговарајући ранг у државној служби				Примедба
Класе	Категорије	Степен	Годишњи износ плате	Назив службе	Групе	Степен	Годишњи износ плате	Назив службе	
I	I	1—10	60.000 78.000	Директор одељења.	III 1	—	76.440	Генерални директор. Директор	
II	I	1—10	48.000 66.000	Помоћ. дирек. п. шефови са факултетом.	III 2	—	68.640	Начальник мин., Шеф отсека	
III	II	1	41.000	Помоћ. дир. и	IV	—	56.040	Виши саветник, шеф отсека	
IV		2	42.000	шефови от-	1	—			
		3	43.000	сека без фа-		1	58.440		
			44.000	културетске		2	60.840		
		4—10	50.000	спреме.		3	63.840		
IV	I	1	36.000	Референти и	V	—	39.000	Виши секретар	
		2	38.000	чин. I кат. преко 20 г. службе са факултет. спремом.		1	40.200		
		3	40.000			2	41.400		
			42.000						
		4—10	54.000			3	42.600		
V	II	1	35.000	Референт и	V	—	39.000	Инспектор и	
		2	36.000	подшефови		1	40.200	рачуноиспи-	
		3	37.000	без факул-		2	41.400	тач после нај-	
		4—10	38.000	тетске спре-		3		мање 13 год.	
			44.000	ме.			42.600	службе.	
VI	I	1	33.000	Чиновник по-	VI	—	33.600	Секретар после најмање 6 год. службе	
		2	35.000	сле 12 година		1	34.800		
		3	37.000	службе.		2	36.000		
		4—10	39.000			3	37.200		
			51.000						
VI	II	1	32.000	Чиновник по-	VI	—	33.600	Помоћ. секретар после најмање 10 година службе.	
		2	33.000	сле 20 годи-		1	34.800		
		3	34.000	на службе.		2	36.000		
		4—10	33.500			3	37.200		
			41.000						
VII	I	1	30.000	Чиновник по-	VII	—	28.920	Пристав министарства односно банске управе са најмање 3 год. службе.	
		2	32.000	сле 5 година		1	29.640		
		3	34.000	службе.		2	30.360		
		4—10	36.000			3	31.080		
			48.000			4	31.800		
VII	II	1	29.000	Чиновник по-	VII	—	28.920	Књиговођа ревизор, економ после најмање 7 год. службе.	
		2	30.000	сле 12 годи-		1	29.640		
		3	31.000	на службе.		2	30.360		
		4—10	32.000			3	31.080		
			38.000			4	31.800		
VII	III	1	28.000	Чиновник по-	VII	—	28.920	Шеф архиве, гл. арх., пословођа, контролор са најмање 11 год. службе.	
		2	28.600	сле 20 годи-		1	29.640		
		3	29.200	на службе.		2	30.360		
		4—10	29.800			3	31.080		
			33.600			4	31.800		
VII	I	1	27.000	Чиновник пр-	VIII	—	25.260	Писар	Почетна плата
		2	29.000	вих 5 година		2	25.980		
		3	31.000	службе.		2	26.700		
		4—10	33.000			3	27.420		
			45.000						
VIII	II	1	26.000	Чиновник по-	VIII	—	25.260	Чиновник после четири године службе.	
		2	27.000	сле 5 година		1	25.980		
		3	28.000	службе.		2	26.700		
		4—10	29.000			3	27.420		
			35.000						

Према Статуту Општине Београдске					Одговарајући ранг у државној служби				Примедба
Класе	Категорије	Степен	Годишњи износ плате	Назив службе	Групе	Степен	Годишњи износ плате	Назив службе	
VIII	III	1 2 3 4—10	25.000 25.600 26.200 26.800 30.600	Чиновник после 12 година службе.	VIII	— 1 2 3	25.260 25.980 26.700 27.420	Виши рачуновођа, надзорник пословођа после најмање осам год. службе.	
VIII	IV	1 2 3 4—10	24.000 24.300 24.600 24.900 27.000	Чиновник после 20 година службе.	Звaничник Ia	— 1 2 3	21.560 22.170 23.480 24.440		Ова позиција код држав. чиновника не постоји.
IX	II	1 2 3 4—10	23.000 24.000 25.000 26.000 32.000	Чиновник за првих 5 година службе	IX	— 1 2 3	21.900 22.500 23.100 23.760	Чиновник	Почетна плата.
IX	III	1 2 3 4—10	22.000 22.600 23.200 23.800 27.600	Чиновник после 5 година службе	IX Ⓞ	— 1 2 3	21.900 22.500 23.100 23.780	арх. чин., економ, магационер после 4 год. службе.	
IX	IV	1 2 3 4—10	21.000 21.300 21.600 21.900 24.000	Службеник после 12 година службе.	Звaн. I	— 1 2 3	17.460 18.240 19.380 20.340	Звaничник после 12 године службе	
IX	V	1 2 3 4—10	20.000 20.250 20.500 20.750 22.250	После 20 год. службе	Служб. Ia	— 1 2 3	15.240 14.880 16.680 17.400	Служитељ	Ове групе не постоје у државној служби.
X	III	1 2 3—10	20.000 20.600 21.200 25.600	Чиновник за првих 5 год. службе	X	— 1 2	19.200 19.800 20.400	Архивски чиновник рачуновођа	Почетна плата.
X	IV	1 2 3—10	19.000 19.300 19.600 22.000	Звaничник после 5 година службе	Звaн II.	— 2	15.360 16.320 17.280	Звaнич. после 9 година службе.	
X	V	1 2 3 4—10	18.000 18.250 18.500 18.750 20.250	Службеник после 12 година службе	Служб. Ia	— 1 2 3	15.240 15.760 16.680 17.400	Служитељ	Ова група не постоји у државној служби.
XI	IV	1 2 3—10	18.000 18.300 18.600 21.600	Звaничник за првих 5 год. службе	Звaн. III	— 1 2	13.260 14.220 15.180	Звaничник	За прелаз из групе у држ. служби треба 9 год. а у општини 7 год.
XI	V	1 2 3 4—10	17.000 17.250 17.500 17.750 19.250	Службеник после 5 година службе	Служб. I	— 1 2 3	12.900 13.620 14.340 15.060	Службен. после 12 год.	
XII	V	1 2	16.000 16.250	Службеници	Служб. II	— 1 2 3	10.560 11.280 12.000 12.700	Служитељ	За прелаз из групе у државну службу треба 12 год., а у општини 5 година.

НЗ. Све бруто принадлежности општинских службеника изложене у овом прегледу, а које прелазе годишњу суму од 21.600.— динара смањене су на следећи начин:

Службеницима у звању до шефа Отсека са 3%.

Шефовима Отсека са 4%.

Директорима Одељења са 5%.

Службеницима који уживају функциони додатак смањене су статутске принадлежности са 5% без обзира на годишњи износ тих принадлежности.

У изложене плате државних чиновника и службеника унети су и лични додатци на скупоћу, што значи, да се показане суме реално повећавају за онолико, у колико појединци имају права на породични додатак.

Предњи упоредни преглед принадлежности службеника Општине Београдске и државних чиновника и службеника израђен је у Отсеку за израду и извршење буџета О. г. Б.

Целокупна евиденција персонала Општине београдске, осим персонала Дирекције трамваја и осветљења, води се преко Персоналног отсека О. г. Б. који врши све послове персоналне природе (постављања, унапређења, пензионисања, отпуштања, давање отсуства, боловања итд.); води општу евиденцију о стању, кретању и раду службеника; а поред тога прима и спроводи дисциплинској комисији реферате о кривицама службеника и стара се за извршење одлука по предлозима исте комисије.

Ради правилног и благовременог отправљања својих многобројних и разноврсних дужности Персонални отсек О. г. Б. одржава најтешњу сарадњу са свима општинским Дирекцијама — Одељењима, а нарочито са државном Месном контролом и Отсеком за израду и извршење буџета О. г. Б.

Поменутом сарадњом искључује се евентуална могућност оштећења општинских материјалних интереса, јер се одлуке Суда о материјалној обавези Општине београдске, по персоналним питањима, претходно сагледавају свима законским условима и фактичкој финансијској могућности.

На пољу селекције службеника Београдске општине, у погледу квалификација и подобности за поједине послове, Отсек улаже осетне напоре, па *констатује да се и у томе правцу већ постижу одговарајући успеси.*

За време од 1 јануара до 18 новембра 1933 године Отсек је израдио, поднео Суду на потпис и расписао надлежним Одељењима—Дирекцијама следећа решења: о постављењу 216; о отпусту из службе 48; о оставкама на службу 25; о осуствима и годишњим одморима 662; о боловањима 329; о поштедама 98; о пензионисању 3; о унапређењима по сили Статута Општине београдске 495.

За исти период времена примљен је и свршен 2.261 акт административне природе.

У току овогодишњег рада констатована је апсолутна потреба за установљење персоналне картотеке и у томе су смислу предузете све припремне мере, само се чека на одобрење потребног кредита, који ће свакако бити одобрен буџетом за 1934 годину.

Ради што јасније слике напорног рада у Персоналном отсеку подвлачимо, да је Отсек све своје послове отправљао са свега 5 (пет) чиновника.

Никола Ј. Витановић,
шеф Правобранилачког отсека О. г. Б.

Правни отсек Београдске општине

Организацијом општинске службе, изведене на основу Статута Општине града Београда, установљен је при Општем одељењу и Правни отсек, који по својој намењеној функцији врши и отправља послове чисто правне природе. Ти су послови, које Правни отсек врши и отправља, већином по питањима приватно-правног карактера, где се Општина појављује као приватно-правна личност. Поред овога он даје и правна мишљења по свима предметима свих Одељења, а исто тако врши и све друге послове правног карактера, које му Суд ставља у дужност.

Овом Отсеку за ову сврху придодат је и општински пуномоћник, који заступа Општину и њене интересе пред свима судовима и свима административним властима.

Да би благовремено и савесно одговорио свима својим дужностима, које су Правном отсеку Статутом О. г. Б. наложене, малобројно особље овог Отсека морало је до максимума да напрегне своје напоре и снаге, да би се многобројни послови на време свршили и отправили.

Примера ради, ради оцене озбиљности и многобројности рада и послова у Правном отсеку, довољно је ако се само сумарно изнесе један статистички преглед о раду овог Отсека у току н. пр. прошле 1933 године.

Из књига и протокола овога Отсека, који су вођени у прошлој 1933 години, Правном отсеку је у току прошле године упућено било 5.272 предмета по којима је требало или дати какво правно мишљење, или даље по

закону предузети какве кораке и радње за заштиту општинских интереса.

У току прошле године поднето је 420 грађанских тужби од стране Отсека Општинском суду; 69 грађанских тужби код осталих редовних судова; 95 кривичних тужби поднгнуто код Државног тужиоца или Среског суда; поред овога дато је 47 одговора на разне тужбе противу Општине, као и тражење и одобрене 52 забране на тражење Правног отсека. За овим је од стране Правног отсека предато 45 правдајућих тужби; пријављено општинских потраживања у 26 стечаја и код 229 јавних продаја; изјављено је жалби или незадовољства по 126 предмета; одржано је 349 рочишта и 135 претреса; изјављено је преко 50 жалби на пресуде Избраног суда итд.

Када се свему овоме додају преноси имања код судова по апропријацијама и експропријацијама, присуствовања разним увиђајима и проценама имања, подношења кривичних пријава разним квартовима за заузећа општинских имања и ургирања, да се бесправни заузимачи општинске својине и општинских земљишта силом закона изагнају из општинских имања, — онда се тек из овакног сумарног прегледа приближно може оценити, да је Правни отсек у току прошле 1933 године био и сувише преоптерећен пословима и правним радњама. Па ипак он је све ове послове тачно и на време отправљао.

Али има једна околност, коју у овој прилици треба нарочито истаћи и подвући, да је Правни отсек, при отправљању и извршивању свих својих правних послова у много прилика и много случајева наилазио на отпор грађана, који су му у много прилика извршивања ових послова ометали и кочили. То је долазило отуда, што је било и недовољног разумевања самих грађана, који су, мислећи да штите своје интересе, намерно у више прилика загрожавали општинске интересе, а тиме и тако опште интересе свих грађана Београда.

Није потребно нарочито уверавати, да је овакво поступање извесних грађана Београда било на штету не само интереса општинских, него и њихових личних. Желети је, да се оваква поступања више не понављају, како би Правни отсек био у могућности да своје послове и правне радње, које обавља за рачун и интересе Општине, односно њихове опште заједнице, могао са што мање напора и што брже отправљати.

Правни отсек је онај Отсек Општинског суда коме је у дужност стављено да врши све правне послове и све правне радње за рачун Општине и њених интереса пред свима судовима и пред свима административним властима, за чије је отправљање, поред потребног стручног правног знања, потребно и квалификовано чиновништво, да би као такво пред судовима и осталим властима Општину и њене интересе могли успешно заступати и бранити. Међутим, интерес Правног отсека је у овом смислу био испуштен јер је са свега четири чиновника, дипломираних правника, рачунајући ту и шефа Отсека, морао све ове послове свршавати и отправљати. Очевидно је да је овај број квалификованих чиновника за оволики број послова био сувише мали и недовољан.

Па ипак, и поред свих ових тешкоћа, као и многобројности послова, које је Правни отсек у току прошле године свршио и отправио, Правни отсек је изузетно у току прошле и ове текуће године добио и једну нарочиту дужност: *да сва општинска непокретна имовина буде уведена у ново створене баштинске књиге*. А како је приликом катастарског премера утврђено, да су многи појединци сопственици — граничари општинског имања заузели извесне делове и од општинске имовине и како Општина од појединих својих имања није имала ни тапија то је разумљиво да Правни отсек, а нарочито пуномоћник општински, мора највећу пажњу да обрати, да се што од општинске имовине не заузме и тако и на тај начин њени материјални интереси не окриље и непокретна имовина наше комуналне заједнице не умањи.

У надлежност Правног отсека изузетно је пала и дужност у току 1933 и текуће 1934 године, да се расчисти болно и тешко питање *„Јатаган Мале"*, и да се регулишу сви приватно-правни односи између Општине београдске и суседних општина, чија су имања ушла у ново проширени атар Општине београдске.

М. Д. Дединац
шеф Статистичког отсека О. г. Б.

Статистичка служба Општине града Београда

Статистички отсек Општине града Београда, сходно Закону о општинама, Закону о бирачким списковима и Статуту општине града Београда, врши послове, који се могу у главном поделити на три дела — одељка:

I. — Рад по свима питањима завичајности (чланства) — настањивања;

II. — Бирачки спискови; и

III. — Чиста статистика.

ЧЛАНСТВО ОПШТИНЕ — НАСТАЊИВАЊЕ

У послове чланства (настањивања) општине спадају: дозволе за пасоше, уверења страним поданицима да ће бити примљени у завичајност ове општине, ако добију држављанство (чл. 18 Закона о општинама), отпуса уверења (иселиште чл. 16 Закона о општинама), издавање грађанских карата, уверења о завичајности, пријем грађана у чланство општине, докази о чланству у питању болничких трошкова, вођење књига о регистровању академског достојанства и издавање уверења, која се на то односе (чл. 33 Закона о личним именима), вођење књига рођених, венчаних и умрлих лица, вођење књига кажњених (по којима се издају кривична уверења) и др.

Поред тога овде спада и преписка са разним општинским и државним надлештвима, болницама и приватним установама.

Послови по свима питањима чланства општине, због наглог прираштаја становништва и проширења атара, знатно су повећани.

1932 година

У току 1932 године издато је грађанских карата 1737 и уверења о чланству општине 1196.

На име разних такса наплаћено је 115.626 динара.

Грађанству је продато разних формулара и корица за грађанске карте за 20.500 динара.

За нове чланове општине примљено је 1119 лица (414 домаћинства).

Кроз деловодни протокол заведено је 17167 разних предмета.

Извршено је разних исправки у погледу година, места рођења, занимања и др. око 2000.

Сходно чл. 33 Закона о личним именима, у овој години, за 40 лица извршено је регистровање академског достојанства и о томе су издата потребна уверења.

У вези чл. 3 Закона о атару за београдску општину, извршен је пријем у чланство Општине града Београда из следећих општина: Малог Мокрог Луга, Мириjева, Жаркова, Бањице, Кумодража, Великог Мокрог Луга и Чукарице.

Пошто су дужом употребом регистри кажњених лица постали неупотребљиви, то су израђени нови, потпунији регистри, сређени по азбучном реду. Сем тога израђена је картотека кажњених лица, која до сада није постојала.

Општа државна статистика вратила је у 1932 год. један део последњег пописа становништва од 1931 год., ради допуњавања података у XIV квартова. Како је од пописа становништва прошло дуже времена, то су се многа лица у питању иселила из Београда, те се за њих нису могли прибавити тражени подаци. Сви пописивачи за ова лица нису се задовољавали само обавештењима, која су добили од власника зграда и суседа, већ су потребне податке прибављали и од Централне пријавнице управе града Београда, која им је за све такве случајеве званично, на односећој листи потврдила. Исто тако поступљено је и са зградама, које су у међувремену порушене.

1933 година

У години 1933 издато је грађанских карата 1700 и уверења о чланству 1196.

На име разних такса наплаћено је динара 107.674,75.

Грађанству је продато разних формулара и корица за грађанске карте за дин. 17.650.

За нове чланове општине примљено је 979 лица (327 домаћинстава).

Кроз деловодни протокол заведено је 16.458 разних предмета.

Сходно чл. 33 закона о личним именима, у овој години, за 24 лица извршено је регистровање академског достојанства и издата одговарајућа уверења.

Пошто су дугом употребом постале неупотребљиве књиге пописа становништва од 1910 год., то се приступило преписивању ових књига и до краја ове године рад по овоме биће завршен. Употреба ових књига служи нарочито ради података за регистровање у чланство општине сходно чл. 180-а Закона о општинама.

Настављен је рад на пријему у чланство општине према чл. 3 Закона о атару за Београдску општину. Општине из Вел. Мокрог Луга и Кумодража поднеле су накнадне спискове својих грађана, који су примљени за чланове Општине града Београда.

Рад по пријему у чланство општине, сходно чл. 3 Закона о атару, знатно је отежан, што све суседне општине још ни до данас нису доставиле спискове својих чланова, ради увођења у регистре чланова београдске општине. Из ових разлога, Суд општине града Београда био је принуђен, да се жали Министарству унутрашњих послова и тражи да заинтересоване општине поступе одмах у смислу законских прописа.

Према захтеву Окружне команде, а за послове Војног отсека, извршен је целокупан препис домаћинстава пописа становништва за 1931 год. На овоме послу радило је непрекидно пет месеци 20 лица. По завршеном раду сва су домаћинства укоричена и предата на употребу Војном отсеку.

II БИРАЧКИ СПИСКОВИ

1932 година

Пошто на сталном бирачком списку није ништа рађено од 1927 до краја 1931 године, било је потребно да се у 1932 години предузме темељна ревизија Сталног бирачког списка, сходно Закону о бирачким списковима;

да се уведу сва лица, која по закону имају право гласа; да се прикупе подаци о промењеним адресама и занимањима старих бирача и да се то спроведе кроз бирачки списак, као и да се бришу бирачи који су изгубили право гласа. У ту сврху упућене су грађанима Београда нарочито штампане објаве, да дођу и прегледају бирачки списак, па да траже на основи закона потребне исправке и допуне. Неколико хиљада грађана одазвало се томе позиву и прегледало бирачки списак у току месеца јануара 1932 године.

Од свију државних и општинских надлештава тражено је, да поднесу спискове својих чиновника са потребним подацима као и спискове оних чиновника, који су последњих година премештени из Београда или умрли, те тако изгубили право гласа у овој општини. Сва су надлештва по овој претставци доставила своје извештаје, који су упоређени у току месеца јануара са Сталним бирачким списком, а за тим написана потребна решења о изменама и допунама.

Исто тако на основи извештаја Гробљанског отсека О. г. Београда, и других разних извештаја о умрлим лицима, спремљена су решења о брисању умрлих бирача.

Тако је, на основи целокупног тога материјала ,извршена званична исправка Сталног бирачког списка ,како наређује члан 5 Закона о бирачким списковима и 5 фебруара, Општински суд је послао тако исправљен бирачки списак Окружном суду за град Београд, са свима решењима и документима, на оцену и одобрење, као и уношење свих исправки у примерак бирачког списка, који се налази код Окружног суда.

Уписано је у бирачки списак 2126 нових бирача, брисано из списка 134 бирача, 49 бирача пребачено у друга гласачка места и извршена код њих измена података. Решења о изменама података код старих бирача, по одобрењу Окружног суда, одложена су за доцније, због нагомилаености посла, па су спроведена доцније, током године.

До краја месеца фебруара исте године спроведене су све те исправке и кроз примерке Сталног бирачког списка и азбучног именика, који се налазе код Окружног суда за град Београд.

Окружни суд је потврдио Стални бирачки списак Општине града Београда, одобривши све унесене исправке и допуне, и вратио га Општини 1 марта тек. год. Тако потврђен списак изложен је стално у Статистичком отсеку, да би сваки грађанин могао бирачки списак да прегледа, препише, обзнани и штампа и да, било за себе, било за другога, тражи његову исправку, — како наређује § 8 Закона о бирачким списковима. Да је бирачки списак стављен на углед грађанству, обзнанио је Суд Општине града Београда писменим објавама и кроз „Општинске новине."

Преко целе године долазили су грађани у Статистички отсек, прегледали бирачки списак и тражили исправке било за себе било за друге. На основи претставки грађана, које су морале бити поткрепљене приложеним документима, писана су преко целе године решења о исправкама података код старих бирача, о брисању бирача, који су изгубили право гласа и о упису нових бирача и упућивана на одобрење Окружном суду за град Београд.

У месецу марту и априлу завршен је и посао око исправке бирачког списка на основи званичних података оних надлештава, која су доцкан упутила своје извештаје, јер је Окружни суд за град Београд стао на гледиште, да се упис и брисање бирача према званичним пријавама може вршити само од 1 јануара до 5 фебруара сваке године.

Првих месеца исте године преписана је стара картотека бирача из 1927 године на презимена, како наређује Закон о личним именима, и спојена у једну картотеку са картотеком нових бирача.

Извршена је ревизија целокупне картотеке бирача, упоређивање картона са бирачким списковима, са списковима чиновника и службеника и са осталим документима, којима овај отсек располаже, — јер је примећено да неки картони недостају, а да на другима опет нису унесени тачно подаци. Та је контрола била потребна и због тога, што ће се нови бирачки спискови, према подели Београда на нова гласачка места, правити према картонима, који се могу лако прегруписавати и према азбуци и према гласачким местима.

Извршене су припреме за поделу Београда на нова гласачка места и за прављење нових спискова према тим гласачким местима. Суд Општине града Београда узео је у проучавање предлог о подели Београда у нова гласачка места. Ту је поделу неопходно потребно извршити, јер стара подела, — која је вршена одмах после светског рата, — нема тачних и прецизно обележених граница, не одговара приликама новоизграђене престонице, ни повећаном броју становништва. Многи крајеви Београда нагло су се изградили и становништво се у њима веома нагомилало.

Извршен је преглед погодних локала за нова гласачка места и о томе поднесен писмени реферат г. кмету-правнику.

У августу месецу позвани су бирачи једним прогласом, да пријаве своје ново звање и нове станове, како би приликом преписа бирача у нове бирачке спискове били преписани са најновијим подацима. Неколико хиљада бирача прошло је кроз овај Отсек у овоме месецу, прегледали своје картоне и дало податке и документа за исправке.

У месецу септембру завршени су припремни радови за препис Сталног бирачког списка по новим гласачким местима. Суд Општине града Београда стао је на гледиште да

треба задржати територије досадашњих гласачких места са исправљеним границама према новој ситуацији града, које ће се назвати гласачким реонима или кварто вима, а да сваки такав гласачки реон (кварт) треба поделити на неколико гласачких места, према броју бирача у дотичном реону.

Извршено је тако разграничење првих XV гласачких реона и њихова подела на гласачка места. Гласачи који станују у тим реонима распоређени су по новим гласачким местима, према адресама, које су пријавили овоме Одсеку, и срећени су по азбучном реду у сваком гласачком месту. У новембру отпочео је препис бирача у нове бирачке спискове.

У децембру месецу извршене су припреме за ванредну исправку и допуну Сталног бирачког списка, која се имала извршити у јануару и фебруару 1933 године.

1933 година

У јануару и фебруару месецу ове године извршене су исправке Сталног бирачког списка по службеној дужности, према наредби § 5 и 6 Закона о бирачким списковима; ово је одобрено од Окружног суда за град Београд и спроведено кроз примерак бирачког списка, који се налази код Окружног суда. Тада је уписано 1222 нових бирача, извршено је око 300 измена података код раније уписаних бирача и брисано је око 1000 бирача, који су изгубили право гласа.

Крајем фебруара вратио је Окружни суд за град Београд потврђен бирачки списак Општини и он стоји стално изложен у Статистичком одсеку, како то наређује § 8 Закона о бирачким списковима, да би га грађани могли прегледати и тражити у њему исправке или упис нових бирача.

Из ових разлога стално се прима грађанство и припремају се потребна решења, која се шаљу Окружном суду за град Београд на оцену и одобрење. До сада је упућено Окружном суду око 2000 решења о изменама, 557 решења о упису нових бирача, око 100 решења о брисању бирача, који су изгубили право гласа и 3.288 решења о брисању бирача, који су погрешно уписани у бирачке спискове *два или више* пута. Сва та решења спроводе општински чиновници и кроз примерак бирачког списка, који се налази код Окружног суда, пошто их одобре надлежне судије, јер Окружни суд нема за тај посао довољан број својих чиновника.

Према томе извршена је потпуна ревизија садашњих бирачких спискова, на основи докумената надлежних власти. Сем тога, предузета је и реформа Сталног бирачког списка, коју је неопходно потребно спровести, пошто је садашњи бирачки списак рађен по другим законским прописима, који се не слажу са новим Законом о бирачким списковима, а подела града Београда на гласачка места извршена је одмах после рата, када Београд није био изграђен, и многа данашња предграђа нису ни постојала. Садашња подела Београда на гласачка места не одговора броју становништва, груписаности тога становништва у појединим крајевима, ни просторној величини атара Општине града Београда.

Поред тога, сва су гласачка места, уписом нових бирача, добила преко 800 бирача, а тај се број, према § 34 Закона о избору народних посланика, не сме прекорачити.

За то је било неопходно потребно, да се поред темељне ревизије садашњих бирачких спискова, предузме и потпуна реформа спискова, на основи постојећих законских прописа; да се спреме нови спискови, и поднесу на одобрење Државном одбору, када се овај састане, и Окружном суду за град Београд. Утврђен је план за правилно састављање тих нових спискова према новој подели Београда на гласачка места, и отпочео је рад на извођењу тога плана. Задржане су у главном границе досадашњих гласачких места, исправљене према терену и саобраћајним везама, назване гласачким реонима или кварто вима, и подељене на више нових гласачких места (најмање два, а највише пет) према броју гласача, тако да ће свако ново гласачко место имати мање од 800 гласача.

Тако је извршена подела првих 15 гласачких реона на 55 гласачких места, израђени су бирачки спискови бирача, који станују у тих 55 гласачких места, у два примерка — један за Општину, други за Окружни суд. Бирачи су уписани у гласачка места према месту становања и поређани према азбучном реду презимена. Овај рад је морао бити прекинут највише због несташице кредита. Тај би посао требало наставити и завршити. Има да се изврши подела на гласачка места још преосталих 12 реона, да се упишу преостали бирачи у та два нова гласачка места, да се спреми заједнички азбучни именик за све бираче у два примерка, исто као што се раде у два примерка и гласачки спискови, — један за Општину, а други за Окружни суд. Цео тај посао морао би се извршити у току ове буџетске године.

III ЧИСТА СТАТИСТИКА

За сада у Статистичком одсеку у погледу чисте статистике урађено је врло мало. То долази поглавито због недовољног броја особља, за обраду чисто статистичких послова.

У току прошле и ове године израђени су следећи диаграми:

1. — Ко је тражио развод брака у Београду у годинама 1921, 1929 и 1931, и то:

I) муж или жена;
II) вероисповест супружника; и
III) занимање мужа.

Диаграм је израђен у бојама, размер 100×60 с.м. Подаци су узети од црквених установа свију вероисповести.

2. — Становништво града Београда по брачном стању (од 1920—1929 год.).

3. — Становништво града Београда од 1920—1931 године.

4. — Комбинација година брачног живота супружника и броја њихове деце на дан развода у 1929 години.

Стално и детаљно се прикупљају подаци о ценама животних намирница. Поред најнижих и највећих цена о животним намирницама, грађевинском материјалу и др. израђују се и просечне цене (недељне и месечне). Обрада ових цена врши се детаљно и служи врло често званичној употреби за велике државне набавке. Детаљни извештаји — недељни и месечни — пијачних цена редовно се објављују у недељном службеном листу „Општинским новинама."

Прикупљају се редовно подаци од цркава о рођеним, венчаним и умрлим лицима, кретању берзе, грађевинског материјала, потрошњи воде и др.

Чисто статистички бирои функционишу већ дужи низ година у свима напредним државама. Сва важна питања, радови и уопште ништа се не предузима, без претходних исцрпних извештаја од ових бироа. Чак и поједина већа приватна предузећа воде своју статистику. У колико се послови општине више развијају, у толико је потребнија организација статистичке службе. Наглим прирашта-

јем становништва, проширењем атара, развојем трговине и индустрије и др. прилике у Београду потпуно су се измениле, те се потреба формирања одељка за чисту статистику осећа нарочито после рата.

Комунална статистика у суседним државама врло је добро организована и њихови већи градови Пешта, Букурешт, Атина и др. издају редовно статистичке годишњаке и друге повремене статистичке извештаје.

И ако се у главном зна, који послови спадају у дужност општинске статистике, ипак би било неопходно потребно образовати у што краћем времену један комитет, који би израдио план будућег рада општинске статистике. Овај план рада поднео би се Општинском суду на одобрење и будући одељак за чисту статистику, имао би само по њему обављати своје послове.

У предлогу буџета за 1934 год. предвиђено је образовање одељка за чисту статистику, за сада само од шест чиновника, који би били у могућности током идуће године, да раде несметано чисто статистичке послове.

Формирањем новог одељка за чисту статистику омогућило би се прикупљање и обрада статистичког материјала из свих подручја престоничког живота. На темељу ових података, Статистички отсек суда општине града Београда могао би издати Статистички годишњак Београда, који би дао драгоцене користи за све послове комуналне политике, а о Београду, као престоници, пружио леп материјал свима међународним публикацијама.

Боривоје С. Антоновић,
шеф Војног отсека О. г. Б.

Војни отсек

После Ослобођења, пошто су све званичне књиге Војног отсека, по којима је вођена евиденција људства и стоке у општини београдској, као што су: регрутни спискови, регистри обвезника, коморски спискови и т. д., и т. д. уништене од стране непријатеља за време окупације, то је Војни отсек О. г. Б. морао да отпочне свој рад почетком 1919 г. потпуно изнова, те је с тога немогуће изнети преглед рада Војног отсека пре рата.

Послови Војног отсека су сложени и врло деликатни, обзиром на постојећа војна правила и прописе, који у потпуности важе за Војни отсек, који је експонент надлежних војних власти, те је с тога и сам рад на сређивању свих послова у овоме отсеку имао њи упоредо са пословима код команде Београдског војног округа у колико се то односило на Општину београдску.

Потреба, да послови овог отсека буду упоредни са радом у Команди војног округа, диктује вођење мирнодопских послова Војног отсека као: прикупљање и сређивање у миру свих потребних података за тачну евиденцију свих резервних официра, обвезника, стоке, коморе и механичких возова у Општини београдској, да би се дошло до крајњег циља т. ј. да се у даном моменту изврши брза и потпуна мобилизација свог људства, стоке и коморе на атару Општине београдске.

Ради тога је и Статутом о. г. Б. од 1929 године наређено: „да Војни отсек врши све војне послове које је по Закону о устројству војске и др. прописима дужна Општина да врши".

Послови Војног отсека почев од 1919 године стално су се повећавали, што је природна последица наглог развитка Београда у

индустријском, трговачком, занатском и културном погледу као и услед проширења атара Београдске општине законом од 1929 године. Због тога је и број становника нагло растао, па се је следствено томе и број резервних официра, обвезника, регрута, стоке, коморе и механичких возова непрестано увећавао и то непрекидно из године у годину.

Овај пораст послова у Војном отсеку, јасно се види из изложеног делокруга и прегледа рада архиве овог отсека.

Отсек је морао да изврши устројавање доста великог броја помоћних књига сходно постојећим законским одредбама и специјалним наређењима војних власти, те како би се перманентно имала тачна евиденција како људи тако и стоке-механичких возова у Општини београдској. Појединачно набрајање ових устројених књига и спискова не износи се из чисто војничких разлога.

Деликатност послова Војног отсека очигледна је и изискује не само стручност и познавање војних правила и прописа већ и велику савесност, пријежност и поверљивост у раду код особља.

Ранијих се година није обраћала довољна пажња на квалитет и потребан број особља у Војном отсеку те с тога послови у отсеку и нису ишли упоредо са вођењем војне евиденције над резерв. официрима, обвезницима, регрутима, стоком и комором у Београдској општини.

Сређивање и нормализовање послова у Војном отсеку вршило се постепено, обзиром на опште нормализовање поратних животних прилика у Београду.

За последње две године, током 1932/33 године сређивање и нормализовање послова у Војном отсеку кренуло је знатно напред и брзим темпом но ранијих година.

Ово убрзање рада је последица довођења у отсек потребног броја особља са бољом стручном спремом, као и рационалном поделом послова у отсеку на поједине службе; затим повећањем радног времена, честом контролом надлежних војних власти и увођењем непосредног општења и одржавањем конференција по разним важним питањима са надлежним факторима Команде војног округа и Дунавске дивизиске области.

Садања подела послова Војног отсека извршена је током 1932/33 год. на службе и то: мобилизациска, регрутна, обвезничка, коморска, официрска, инвалидско-добровољачка и архивска.

На челу појединих служба, одређене су од стране шефа отсека, старешине, које под надзором шефа обављају и врше контролу свих послова своје службе, и одговорни су за правилно и благовремено отправљање послова.

Послови у појединим службама груписани су према самој природи задатка сваке службе по наособ.

1. — Мобилизациска служба. Послове ове службе води лично шеф отсека а сходно постојећим упутима и наређењима издатих од стране надлежних војних власти. У овој служби разрађује се сав материјал прикупљен из појединих служби отсека, који служи као основа за правилно вођење послова мобилизациске службе.

2. — Регрутна служба. Ова служба води евиденцију свих регрута Општине београдске.

Сваке године, ова служба приводи регруте из Београда, рекрутној комисији Београдског војног округа ради прегледа.

Поред овог посла, ова служба приводи на преглед војној комисији и све оне регруте који нису грађани Београдске општине, али живе у њој.

За извршење ових послова ова служба је дужна да прикупи и среди сав потребни материјал за састављање регрутних спискова у дупликату, на основи којих се врши регрутовање младића. Прикупљање материјала и његово сређивање за коначно устројавање регрутних спискова траје скоро пуних 8 месеци, што зависи од годишњег броја младића који се имају привести на преглед регрутној комисији а који број из године у годину расте.

И поред горе изнетих послова ове службе, иста врши и упут регрута у кадар на одслужење рока и то како регрута Београдске општине тако и регрута страних општина који се даног момента налазе у Београду. Најзад регрутна служба врши сву преписку са свима властима и војним установама у земљи у циљу прибављања разних података за све регруте, као и за све оне младиће који се према закону увршћују у последњу одбрану младића.

У циљу што тачније и брже евиденције над регрутима, устројена је картотека истих, поред осталих прописаних помоћних књига.

3. — Обвезничка служба. Ова служба води евиденцију како свих обвезника Београдске општине, тако исто и обвезника који припадају другим општинама а живе у Београду.

За вођење евиденције над обвезницима Београдске општине устројени су регистри и помоћне књиге прописане војним правилима и наређењима и у исте се уносе сви потребни подаци за сваког обвезника понаособ. Ради бржег и лакшег руковања књигама, као и ради тачније евиденције над обвезницима, устројена је током 1932/33 год. картотека београдских обвезника, која потпуно одговара њеној намени.

За вођење евиденције над страним обвезницима служи устројена књига по војним правилима, као и засебна картотека ових обвезника.

У овој служби врши се саопштавање важних наређења војних власти.

Током 1932/33 године служба је устројила све потребне помоћне књиге прописане војним правилима и наређењима, које се раније нису водиле, и исте се стално допуњују подацима који се преписком прибављају.

Ова служба врши током године, а по специјалним наређењима надлежних војних власти, упут обвезника како ове општине тако и страних општина, на војну вежбу.

Да би се евиденција над свима обвезницима могла тачно водити, ова служба током године прибавља све потребне податке за сваког обвезника по наособ, путем прописане преписке. Овај рад захтева велику марљивост и савесност у послу, па је потребно да тај посао врше чиновници који добро познају све војне прописе.

Најзад, ова служба у самој команди војног округа врши преписе важних наређења и података, сравњивање књига и т. д. и врши припрему потребног материјала за што правилније и брже извршење саопштавања ових и др. наређења обвезницима.

4. — Комерсиска служба. У овој служби врши се прикупљање података за евиденцију стоке, коморе и механичких возова.

Ова евиденција води се по књигама, прописаним војним правилима и специјалним наређењима.

Прикупљање и сређивање ових података траје током целе године, пошто се промене код превозних средстава свакодневно дешавају. Благовремено и правилно уношење свих промена чини суштину тачне евиденције над свима превозним и преносним средствима и стоком, што изискује такође марљив и савестан рад од оних који те послове раде.

И ова служба, као и обвезничка, врши годишње саопштавање важних наређења војних власти.

5. — Официрска служба. Током 1932/33 године устројена је картотека свих резервних официра, који се налазе на територији Београдске општине. Одржавањем ове у исправном стању омогућено је тачно вођење евиденције над резервним официрима.

У току целе године ова служба врши позивање резервних официра а по наређењима надлежних војних власти, ради прикупљања података о истима, и све те податке доставља надлежним командама.

6. — Добровољачко-инвалидска служба. Ова служба обавља све послове — целокупну администрацију — по предметима чисто добровољачко-инвалидске природе са Министарством војске и морнарице, Инвалидским судовима и осталим установама у земљи, којима је специјалним законима стављено у дужност да доносе одлуке по претставкама инвалида и добровољаца.

Инвалиди и добровољци, за прибављање својих права, обраћају се овом отсеку претставкама, по којима се даље поступа по надлежности.

7. — Архивска служба. Ова служба обавља пријем поште, завођење исте у протоколе, дељење поште појединим службама у рад, развод решених предмета, експедицију истих, регистровања и фасцикулирање аката, која се имају чувати у архиви отсека и т. д.

Како је већ поменуто, послови у Војном отсеку почев од ослобођења — 1919 године па на даље, стално су се повећавали, што се јасно може видети из упоредног прегледа проведених предмета — аката кроз деловодне протоколе отсека од 1919 до 1933 год., јер док је 1919 год. заведено 18.843 предмета, дотле се у 1933 год. број попео на 123.893 предмета.

Као што се види из изложеног, у току прошле 1933 године проведено је кроз деловодне протоколе овог отсека 123.893 предмета, те обзиром на број чиновника отсека, који, поред ових редовних послова раде и на разним књигама и списковима, а који се послови изводе упоредо са радом са текућим предметима, види се да је оптерећење чиновника Војног отсека максимално и да број истих ни у ком случају не треба да буде мањи него што је, јер се и са овим бројем чиновника а уз неминовне прековремене радове послови у отсеку једва могу да обављају редовно.

Из свих горе изнетих послова у појединим службама овог отсека, пажљивим расматрањем истих, уочава се не само једна сложена органска целина већ и поверљиви карактер целокупне делатности — рада Војног отсека, као и његова огромна важност, озбиљност и деликатност по интересе Отаџбине и њене престонице Београда.

Д-р Светислав Стефановић,
в. д. директора за Социјално и здравствено
старање О. г. Београда

Дирекција за социјално и здравствено старање Општине града Београда

Постанак и развој Дирекције

Дирекција за социјално и здравствено старање трећа је по величини буџета и једна од најглавнијих у задацима Општине града Београда. Тај њен значај довољно је наглашен и у програму садашње општинске управе. Не може се рећи да је то увек и раније било. Зато су и састав и организација ове Дирекције претрпели знатне промене и од свог почетка и у току последњих година. С тога је потребно у једном кратком, невезаном прегледу осврнути се на постанак и развој ове Дирекције. Она је у своме садањем облику спој ранијег Санитетског одељења Општине града Београда са одељењима за помагање сиротиње. Ово, последње је 1928 године ушло у састав садањег Санитетског одељења. Оно прво, Санитетско одељење постоји као засебна установа у саставу Општине београдске од 1894 године, када је организовано са свега 5 лекара. Као засебно одељење трајало је до 1930 године, онда је при организацији по новом општ. статуту припало у састав садашње Дирекције. У свом засебном самосталном постојању, извршило је оно извесну еволуцију добивши 1909 године хемиску, а 1910 године бактериолошку лабораторију, као и завод за стерилизацију млека. И хемиска и бактериолошка лабораторија биле су сасвим пропале у рату, те су обновљене после, 1923 године већином на рачун репарација. 1926 године отворена је при Заводу за стерилизацију амбуланта за децу, а крајем 1927 године (25 децембра) отворен је Дечји диспансер у Средачкој улици.

1926 године извршена је организација Санитетског одељења, које се онда састојало из:

1) Отсека за школску хигијену;
2) Отсека јавне хигијене;
3) Отсека за санитарне установе;
4) Ветеринарског отсека.

Сем тога је одељењу, као што је већ споменуто, придодато одељење за помагање сиротиње (социјалну помоћ).

1927 године постојале су само Централна амбуланта, Станица за спасавање и амбуланта у Кичевској улици (на Каленића гувну). Од специјалних установа само амбуланта за дечје болести, а у Централној амбуланти радио је лекар—хирург.

1928 године повећан је број амбуланата на периферијама, а 1929 год. има у Одељењу 9 лекара за санитетско-полициску службу, 12 реонских, 3 хонорарна у Централној амбуланти и 4 ветеринара. Крајем 1929 године донет је нови Статут и реорганизација по којој је установљена садашња Дирекција са овим отсецима:

1) Отсек за јавну хигијену;
2) Отсек за лечење и санит. установе;
3) Отсек за помагање сиротиње;
4) Културни отсек;
5) Отсек за гробља;
6) Пожарна команда.

Буџетом за 1933/34 годину из ове Дирекције одвојен је Културни отсек и придодат Кабинету Претседништва, а укинут је Психотехнички институт.

Поред тога, Ветеринарски отсек, који је био у саставу Отсека за јавну хигијену спојен је са Кланичним одељком — и придодат Привредно-финансијској дирекцији.

1933 год. Дирекција се састоји из ових отсека:

1) Отсека за јавну хигијену;
2) Отсека за лечење;
3) Отсека за помагање сиротиње;
4) Пожарне команде;
5) Централног уреда за заштиту деце.

Отсек за гробља и Отсек за чистоћу града ушли су као одељци у састав Отсека за јавну хигијену.

Од важнијих установа подигнути су у току прошлих година кафилерија (која је 1933 заједно са ветеринарском службом пренета у Привредно-финансику дирекцију).

Израђен је и сада потпуно инсталиран завод за дезинфекцију са потпуно модерним уређајем. Од периферијских амбуланата један број затворене су, јер се нису могле афирмирати, било због места, било због зграде, махом бивше напуштене трошаринске станице.

Више година радило се и на подизању општинске болнице и два пута она се појављује у општинском буџету, но доцније је одложе-

но, те се гради тек у јесен 1933 године и то из Фонда пок. великог добротвора Николе Спасића, чији је легат најзад добивен и одобрен за ту сврху, после разних перипетија.

Репарације и општински зајмови у односу на санитет. потребе

Овај кратки осврт показује с једне стране сталну еволуцију санитетско-хигијенске и социјалне службе Општине београдске, с друге стране извесно лутање у задацима и циљевима ове службе изражено и споља у лабилности и колебљивости састава и организације саме ове службе. То објашњава и очевидно заостављање ове службе од стране појединих ранијих општинских управа, које се показује на првом месту у томе што се све институције ове службе прилично споро, и готово случајно и без одређеног плана остварују, често тако да споредне институције долазе пре далеко пречих и најпречих, као изградња кафилерије пре болнице, отварање слабих периферијских амбуланата пре изградње добро и модерно уређење Централне амбуланте поликлиничког типа итд. итд.

То се показује особито драстично у буџетирању ове службе, као и без мало у потпуном занемаривању свих санитетско-хигијенских и социјалних потреба при закључивању толиких бројних и великих зајмова, које је Општина града Београда остварила у току последње деценије. Ово се показало већ и при распореду набавака на рачун репарација из Немачке, када је, за разне потребе Санитета добијен до душе материјал за хемиску и бактериолошку лабораторију, за Пожарну команду, али је изостављен сав потпуно срећен и зготовљен материјал за Општинску болницу. Код зајмова ова је појава још очевиднија: од свију 600,000.000 динара, које је Општина града Београда остварила путем зајмова, једва је 1,000.000 динара одређено за санитетске потребе (208+200+600.000 д.) са нешто преко 14,000.000 динара за социјалне потребе (радничке станове и радничке установе).

Ради поређења и илустрације навешћу како се у том погледу радило и ради на пример у Немачкој и пре и после рата. Од 1904 до 1906 године у 22 већа немачка града направљено је зајмова у 682,000.000 марака, од којих је 78.000.000 тј. 11% потрошено само за зидање болница. Сви њени градови са преко 10 000 становника имали су издатке у 1907 г. 1971 милион марака, од којих 150 милиона за негу болесника и сиротиње, односно за болничке установе. Град Берлин у 1926 год., да наведемо и један послератни пример, правио зајам од 50 милиона марака од којих лаје 8 милиона за подизање и проширивање болница.

Или пример Беча, где су огромне суме новца, у пркос кризе и економског краха, утрошене на подизање радничких установа, а особито установа за заштиту деце, такође је илустративан за тврђење да се комунална политика великих градова не може водити без довољног схватања социјалних и здравствено - хигијенских њиних задатака. Несумњиво да подизање трамваја, градња водовода и канализације престављају такође елементарне задатке комуналне политике великог града, и суме које су на рачун репарација или из зајмова инвестиране у те објекте, значе не само материјално но у многом погледу и здравствено-хигијенско подизање града, јер се без добре канализације, водовода и без добрих саобраћајних средстава не може ни замислити хигијенски живот модерног града.

Дезинфекциони завод О. г. Б.

Али се ни ужи здравстено-хигијенски и социјални задаци једне градске комуне не могу занемаривати. И ту се правилно схваћена комунална политика мора водити са знањем, да здравље и брига за здравље грађана није само дужност општине него је и здраво схваћена корист, материјална добит — са већом хигијеном и бољим здрављем грађана — мањи је број болести, мањи су и приватни и јавни трошкови око лечења болести, много више сачуване и искоришћене радне и привредне способности итд. Пример са тифусом који је доскора био главни и најтежи проблем Санитета града Београда, то ће најбоље илустровати. У последњој деценији Београд је био жртва тифусне епидемије, што се најбоље види из ове табеле:

1927 године	296	случајева тифуса
1928 године	258	„ „
1929 године	587	„ „
1930 године	187	„ „
1931 године	242	„ „
1932 године	177	„ „
1933 године	53	„ „

Када се зна колико је тифус дуготрајна болест, колико онеспособљава човека за рад, коликим трошковима излаже приватног ако се сам лечи, или општину на чији се рачун

лечи, онда се тек може израчунати и материјална штета проузрокована том болешћу, и материјална корист ако се она отклони и спречи. У том погледу 1933 година претставља управо рекордно ниску цифру оболења од тифуса и то већ довољно илуструје оно што хоћемо да овде повучемо, а то је, *да и новац било из редовних буџетских партија, било из зајмова који се инвестира у установе за лечење болесника и још пре на спречавање болести и подизање хигијене, није никако луксуз нити на празно утрошен него је стварно добро и врло добро и са великим и сигурним интересом добро пласиран капитал.*

Ту исту илустрацију добићемо ако бисмо узели у обзир туберкулозу, која је последњих година у Београду у извесној стагнацији — застоју али још не у опадању. Број умрлих од туберкулозе је још увек око 700 на годину, јер с једне стране не постоји могућност изолације болесника, а с друге стране због тешких станбених прилика Београда, особито сиромашне класе становништва. Могућност туберкулозне заразе код нас је неумањена. Тако исто стоји и са маларијом, која у последње време показује извесне изразите тенденције за ширењем у Београду, и то не само доношењем изван Београда, него и развојем у самом Београду, који је у пркос интензивном раду последњих 2 године на асанацији терена — још увек пун места погодних за легла маларичне заразе. Све то показује да је код великог броја и толике суме зајмова Београдске општине, Санитет био у крајњој мери запостављен што претставља поред општег и једну чисту материјалну штету, јер још увек од наведених болести болује и умире знатно већи број грађана, но што би у једном великом модерном граду могло и смело бити.

Тако је санитетско т.ј. здравствено-хигијенско старање и социјална заштита у Београду упућена скоро искључиво на редовне буџетске позиције — (тако је, на пример, Пожарна команда зидана из редовних буџетских прихода и у 1930 години имала је у буџету суму од 5 милиона динара). С тога је рад на овим проблемима већег и ширег замаха ограничен на уска средства редовног годишњег буџета, који још услед опште велике економске и привредне кризе и не може имати тенденцију да се повећава, него пре да се смањује.

Напредак у раду по областима у подручју Дирекције

Крај свих тих пропуштања, учињених раније приликом закључивања зајмова и крај свих ограничења наметнутим општом кризом у буџету, показује се ипак приметан неосподран напредак у интензитету и у квалитету рада у свима областима које су у подручју ове Дирекције: и области хигијене, као старању и заштити од заразе — о чему је пример опадања тифусне епидемије најверније доказ — затим као надзору и контроли животних намирница итд.

То исто показује и област лечења, као указивање лекарске помоћи, било индивидуалне преко лекара, било преко установа за лечење.

То показује и област социјалне помоћи, која је много целисходније организована.

То обилно показује и област социјалне заштите, а особито заштита деце и младежи, која до пре две три године није као функција општине ни постојала, и која сада претставља један велики елан и напор и ове Дирекције и целе Општинске управе.

Да бисмо ово мало ближе показали и илустровали, и тим уједно указали на рад Општинске управе града Београда у области здравља и хигијене, као и социјалног старања и заштите, и да бисмо тако указали и на задатке, циљеве и путеве управе у овој области, осврнућемо се у једном кратком прегледу на стање и развој установа и рада отсека и одељака у саставу ове Дирекције, да бисмо могли бацити поглед и на будући њихов рад и путеве развоја.

Сам буџет ове Дирекције од њене организације 1930 године изгледа приближно фиксиран на суму од 25 до 30 милиона. У први мах Одељак за чистоћу града био је у саставу Возног парка и са овим заједно припадао Дирекцији трамваја и осветљења, одакле је после и пребачен у Дирекцију за социјално и здравствено старање, што је важно знати при читању буџета за 1930 годину и оних доцнијих.

Општа је карактеристика при томе читању стални пораст личних издатака, према мањем порасту материјалних — редовних и ванредних издатака. Ово долази с једне стране због разгранатости појединих грана службе, као и због самих разлика у обради буџета, јер је јасно, да је улаз Чистачке колоне у састав Дирекције, са великим бројем дневничара— чистача, природно морао одједном знатно повећати партију личних расхода.

Тако ради илустрације имамо у буџетима последњих година партије личних расхода у округлим цифрама:

за год. 1930 — 6 милиона, што са Чистачком колоном, која је ту још у саставу Возног парка при Дирекцији трамваја и осветљења, чини без мало 12 милиона.

за год. 1931 — 15 милиона са Чистачком колоном.

за год. 1932 — 14,400.000.

за год. 1933 — 15,200.000, без Културног отсека, и без Ветеринар.-клаичног отсека.

Материјални расходи су за исте године и то:

за год. 1930 — 12 милиона.
за год. 1931 — 17,296.000.
за год. 1932 — 9,460.000.—.
за год. 1933 — 8,873.000.—.

Ванредни материјални расходи:

за 1930 год. — 12 милиона (у овој суми је цео фонд Н. Спасића за болницу од 6,500.000.— и сума од 5,000.000.— за зидање Централе пожарне команде).

за 1931 год. — 5,941.000.—

за 1932 год. — 3,050.000.—

за 1933 год. — 750.000.—

Ако према овим осцилацијама у буџетима последњих година погледамо рад Дирекције по њеним отсецима и установама, добићемо ове слике.

У области хигијене:

Кретање најглавнијих заразних болести: шарлаха, дифтерије и тифуса:

	Шарлах	Дифтерија	Тифус
1927 год.	310	72	296
1928 год.	672	131	258
1929 год.	659	208	587
1930 год.	418	433	187
1931 год.	316	383	166
1932 год.	299	344	177
1933 год.	248	327	53

Од самог тифуса, који је у моћи хигијене и даје се сузбити, умрло је:

1927 год.	44
1928 год.	59
1929 год.	54
1930 год.	28
1931 год.	21
1932 год.	19
1933 год.	6

Од интереса су и подаци о умирању од туберкулозе:

	Морталитет:
1927 год. — 590	20,12%
1928 год. — 739	22,97%
1929 год. — 811	23,57%
1930 год. — 568	21,90%
1931 год. — 752	24,63%
1932 год. — 716	21,08%
1933 год. — 711	22, 8%

Извршено дезинфекција и дезинсекција:

1930 год. 2121+ 79 укупно 2.200.—
1931 год. 1547+345 укупно 1.892.—
1932 год. 1417+306 укупно 1.723.—
1933 год. 901+304 укупно 1.205.—

Санитетско-полициских прегледа:

1927 год.	18.674
1928 год.	68.614
1929 год.	59.574
1930 год.	66.514
1931 год.	84.675
1932 год.	92.440
1933 год.	105.240

Контроле млека:

1932 год.	1,693.000
1933 год.	2,042.832

Саме цифре показују прво, знатно смањење заразних болести, од којих се смањење тифуса несумњиво има приписати бољим хигијенским приликама и мерама, друго, стално и знатно повећање броја санитетске контроле и прегледа како домова и локала, тако и животних намирница.

*Општинска купатила:**

Топло у Мишарској улици и хладно на Сави.

1927 год. купача 57.004+54.594, укупно 113.598.

Приход од оба купатила 560.170 динара.
расход материални 203.340 динара.

1928 године купача 67.664+67.292, укупно 134.866.

приход 611.590 динара.

1929 године купало се 84.305+31.298, укупно 115.603.

приход 664.143 динара.

Приход:

1930 год.	дин. 765.431
1931 год.	дин. 725.496
1932 год.	дин. 644.562
1933 год.	дин. 558.357

Завод за стерилизацију млека имао је годишње на исхрани деце и то:

1919 год.	92
1920 год.	347
1921 год.	397
1922 год.	450
1923 год.	453
1924 год.	589
1925 год.	635
1926 год.	652
1927 год.	534
1928 год.	1.065
1929 год.	1.577
1930 год.	1.602
1931 год.	1.664
1932 год.	2.057
1933 год.	1.721

а давао је прихода:

1927 год.	103.598 динара
1928 год.	146.349 динара
1929 год.	163.331 динара
1930 год.	228.503 динара
1931 год.	214.807 динара
1932 год.	176.334 динара
1933 год.	151.170 динара

Напомена: приход купатила био је:
1925 год. дин. 335.842.—
1926 год. дин. 531.833.—

Код знатно већег броја деце у 1931/32 год., која су била на исхрани у заводу, примећује се опадање прихода, што, бар једним делом, такође може да говори о општој кризи, која се примећује и на другим приходима.

Одељак за чистоћу

Приходи Одељка за чистоћу, по буџету:

1924 године:

од изношења сметлишта	1,200.000.—
од чишћења улица	2,600.000.—
Свега дин:	3,800.000.—

1925 године:

од изношења сметлишта	3,000.000.—
од чишћења улица	3,500.000.—
Свега дин.:	6,500.000.—

1930 године:

од изношења сметлишта	3,500.000.—
од чишћења улица	3,700.000.—
Свега дин.:	7,200.000.—

1931 године:

од изношења сметлишта	5,347.844.—
од чишћења улица	4,545.564.—
Свега дин.:	9,893.408.—

1932 године:

од изношења сметлишта	5,584.023.—
од чишћења улица	6,188.635.—
Свега дин.:	11,772.658.—

1933 године:

од изношења сметлишта	6,794.968.—
од чишћења улица	5,473.884.—
Свега дин.:	12,268.852.—

Расходи овог Одељка кретали су се у истом раздробљу, од 1924—1933 год. од 2½ односно 3 милиона до око 6 односно 7 милиона тј. за два пута, док су се приходи увећали за 3 до близу 4 пута.

1927 године чишћено просечно домова дневно	1.087
чишћено прос. улица дневно	123
измето сметлишта у куб м.	51.816
1928 год. чишћено домова просечно дневно	1.700
изнето сметлишта у куб. м.	62.507
1932 год. чишћено свакодневно улица	550
чишћено повремено улица	50
чишћено домова	8.200
изнето сметлишта у куб. м.	121.152
1933 год. чишћено свакодневно улица	570
повремено чишћено улица	80
изношено сметлиште из домова	12.000
изнето сметлишта у куб м.	134.863

Код овог Одељка потребно је напоменути да он у овој дирекцији има највећи број дневничара, за које уплаћује Окружном уреду око 250.000 динара годишње.

По подацима из осталих Дирекција, Општина гр. Београда даје Уреду око 4,000.000 годишње, од којих се само једна незнатна сума искоришћује за општинско особље. *Више је но јасно да би са годишњим улогом од 4,000.000, Општина могла створити засебан фонд за своје особље, који би њеним члановима донео много више користи, с обзиром на велики број општинских лекара и установа за лечење. Било би умесно ово питање, које смо и пре неку годину покренули, поново узети у разматрање и проучавање.*

У области отсека за лечење

Кроз амбуланте, станицу за спасавање и остале установе прошло је:

1926 год.	48.000
1927 год.	74.349
1928 год.	89.200
1920 год.	111.643
1930 год.	122.337
1931 год.	
1932 год.	121.463
1933 год.	123.388

(без дечјих установа, са овима 1932 укупно 154.502; 1933 — 161.602).

1927 године када је обрађен по други пут извештај о раду Санитетског одељења, речено је да је сваки трећи до четврти Београђанин тражио помоћ у санитетским установама.

Број оних Београђана који у општинским установама траже лекарску помоћ или савет, *данас је далеко премашио половину свих београдских становника и он је више но два пута већи но што је био 1927 године, дакле пре пет година.* Овај се вишак има највише приписати толиким новим, особито специјалним установама, које су последњих година основане ради указивања што потпуније лекарске помоћи.

Ту на првом месту долазе већ постојеће амбуланте за кожне и венеричне болести, за женске болести а особито, што овде треба нарочито подвући, установе за лечење и заштиту деце које крајем 1933 године показују бројно 38.000 лекарских прегледа и савета тј. за пет година овај рад је скоро *удесеторостручен.*

Као узгред али не мање важно треба истаћи да је и рад реонских лекара, који по новом Правилнику врше и хигијенску и куративну службу, знатно повећан а у овој последњој управо удвостручен. То је најбољи доказ да раније подела лекара на санитетско-полицијске и куративне нити је била потребна нити корисна, поред тога што је стварала излишну и нездраву подвојеност у телу општинских лекара.

Стање буџета Дирекције

Ако се осврнемо на буџетско питање ове Дирекције, добићемо ову суму расхода и прихода за године:

	расходи:	приходи:
1930 год.	20,505.000	2,619.029
1931 год.	29,690.000	3,202.425
1932 год.	26,933.000	2,842.268
1933 год.	24,844.000	2,525.230

У суми расхода за 1931 годину унета је и сума ванредних, која износи 6,041.000 динара тако да по одбитку ове, сума редовних износи 23,650.000.— динара.

1932 г. сума ванредних износи 3,050.000.—, без које сума редовних износи 23,900.000.— динара.

Код 1933 године ваља имати на уму да су ту изашли из састава ове Дирекције Културни отсек и Ветеринарска служба.

С друге стране уласком 1932 год. бивше Чистачке колоне, претворене у Одељак за чистоћу, повећан је буџет Дирекције и то на партији личних издатака за око 7 милиона плус 530.000 за материјалне издатке; у 1933 год. 7,481.053 на личне и 330.000 за материјалне.

Ради илустрације наводимо да је 1927 год. код укупног буџета од 131,496.000 било утрошено на личне издатке Санитетског одељења 2,528.033 динара, на материјалне 1,457.440, свега 3,985.473 или 3% од целокупног буџета. Приходи од санитетских такса, купатила и др. износили су 1,445.931 дин. или 36% од свих њених расхода.

Данас буџет расхода ове Дирекције износи знатно већи проценат од целокупног буџета, док буџет прихода покрива само десети део њених расхода.

Према томе се однос прихода према расходу ове Дирекције знатно изменио у сразмери. Но ова сразмера сасвим друкчије изгледа, ако се у буџет ове Дирекције унесу не само расходи Чистачког одељка, но и његи приходи. Ови пак, приходи од чишћења улица и домова, *који се сад показују као приходи Техничке дирекције* — која врши и која може и даље вршити само њихову наплату уз водоводне таксе — износе последњих година око 12 милиона динара. Када се ово дода осталим приходима Дирекције износи за 1932 год. 2,842.268 више; 1933 год. 2,525.230 дин. плус 12 до 12½ милиона динара прихода Чистачког одељка што чини на 14½ до 15 милиона динара. То значи да више од половине, *око 60% свих својих расхода ова Дирекција је у стању да покрије из стварних својих прихода, односно прихода од органа и установа које су у њеном саставу и на њеном буџету расхода.*

Према томе стоји да, ако су расходи ове Дирекције повећани, повећали су се и стварни приходи, које њени органи и установе доносе општини.

ИЗВОД

РЕДОВНИХ ПРИХОДА ОДЕЉЕЊА ЗА СОЦИЈАЛНО И ЗДРАВСТВЕНО СТАРАЊЕ ОД 1927 ГОД. ДО 1933 ГОД.

Тек. број	ОД ЧЕГА	За 1927 г.		За 1928 г.		За 1929 г.		За 1930 г.		За 1931 г.		За 1932 г.		За 1933 г.	
		Дин.	п.	Дин.	п.	Дин.	п.	Дин.	п.	Дин.	п.	Дин.	п.	Дин.	п.
1	Дирекција и станица за спасавање	24.466	20	44.276	—	85.184	80	157.675	—	256.668	—	175.249	—	132,345	—
2	Лекарске услуге	30.563	05	38.290	65	57.909	35	90.809	—	124.902	—	140.229	—	148.990	—
3	Стерилизација млека	103.598	10	146.369	50	163.331	35	228.503	76	214.807	—	176.334	—	151.170	—
4	Хемиска лабораторија	7.350	—	40.000	—	115.000	—	191.720	—	142.982	—	121.591	—	60.631	—
5	Казне по рефератима			332.210	—	397.394	—			37.958	—	35.752	—	21.619	—
6	Од продатих гробница	1,104.556	—	1,939.456	—	1,413.434	—	900.700	—	1,126.260	—	943.810	—	705.140	—
7	Од великих и малих гробова	32.640	—	33.510	—	44.240	—	27.210	—	61.300	—	71.860	—	67.310	—
8	Од обнова турнуса	40.740	—	43.600	—	37.440	—	33.480	—	69.380	—	63.466	—	68.810	—
9	Од одржавања гробова и гробница	370.980	—	315.690	—	483.790	—	255.400	—	356.890	—	323.820	—	306.420	—
10	Од осталих разних такса	36.100	—	41.183	—	55.607	—	68.115	—	85.792	—	145.595	—	305.238	—
11	Хладно купатило	109.802	70	110.027	—	69.724	—	107.349	—	88.000	—	118.190	—	123.722	—
12	Топло купатило	450.368	50	501.563	29	594.419	50	658.082	—	637.496	—	526.372	—	434.635	—
	Укупно	2,311.158	55	3,586.169	44	3,517.474	—	2,719.043	76	3,202.425	—	2,842.2.8	—	2,525.230	—

Приложена табела редовних прихода по установама, које су сада у саставу ове Дирекције од 1927 године даје ове цифре:

1927 год. свега	2,311.158;
1928 год. свега	3,586.109;
1929 год. свега	3,517.474;
1930 год. свега	2,719.043;
1931 год. свега	3,200.425;
1932 год. свега	2,842.268;
1933 год. свега	2,525.230.

Приходи Чистачког одељка, раније Чистачке колоне нису у овој табели, него се показују засебно. Код две три ставке у овој табели вреди се задржати јер су карактеристичне. То је прво приход продатих гробница, који се кретао од

1927 године	1,104.550
1928 године	1,939.450
1929 године	1,413.434
1930 године	900.700
1931 године	1,126.260
1932 године	943.810
1933 године	705.141

Према 1928 год., када је приход достигао суму од близу 2 милиона, пад ове суме на 700.000 динара у 1933 год., говори и сам врло речито о тешкој економској кризи, која је погодила и Београд, као и целу земљу.

То се исто може прочитати из цифара прихода топлог купатила који је

1929 год. био	594.419
1930 год. био	658.082
1931 год. био	637.496
а 1933 год. свега . . . . . дин.	434.635

Код такса за лекарске услуге, за радове у хемијској лабораторији, затим при Станици за спасавање и др. треба напоменути да су све оне од Суда и Одбора примљене и одобрене од надлежних министара, те су приговори који им се овде онде чине, неоправдани и потекли једино из необавештења.

Рад и задаци Дирекције у области соц. болести и соц. заштите

Овако посматрана, са чисто буџетске и финансијске стране, ова Дирекција не даје ни најмање права онима који се врло радо и врло лако одају критиковању ње и виде у њој само повећавање личних издатака итд. На против из ових излагања јасно је, да *не се ретко где нађи једна Дирекција или установа која одговара овој Дирекцији, да у толикој мери подмирује своје потребе из сопствених средстава.* Јер за цело Дирекције за социјално и здравствено старање нису или су најмање позване да дају општини материјалне приходе. Приход који овакве установе треба да дају градовима и грађанству није у новцу, *него у старању и заштити здравља, у чувању радне способности одраслих, и у најширој помоћи и заштити немоћних, слабих и незаштићених, на првом месту сиромашних и можда још пре тога оних који су још теже погођени од саме сиротиње, а то су незбринути болесници и незбринута деца.* У том погледу није могуће прећи без признања и преко старања и пажње коју Управа општине града Београда у последње време поклања овима двама задацима с једне стране дефинитивним отварањем и подизањем болнице из фонда Николе Спасића, отварањем свог првог диспанзера за лечење и борбу против туберкулозе, планом за стварање породилишта се организовањем службе општ. бабица, и најзад широко израђеним планом за заштиту деце и младежи, те подизањем нарочитог Дечјег института, који је већ у грађењу. Потребно је у најкраћим потезима задржати се на појединим од ових програмских и планских задатака Општинске управе, који се данас остварују.

Подизање болнице одговара једној од највећих потреба грађанства и о томе је у јавности толико дискутовано, да је излишно овде се на томе дуже задржавати. Споменућемо само да је, на пример, и у току прошле 1933 године *један знатан број београдских болесника — преко 500 њих — који је био упућен и ношен у болницу средствима наше општинске станице за спасавање и брзу помоћ, из болнице враћен и није могао бити примљен. Сваки ко је ма из ближе околине* имао да посматра и да сазна шта значи и за болесника и за његову околину, бити ношен *и враћен из болнице, знаће колико ће се невоље и беде, горчине и јада отклонити или бар ублажити отварањем задужбинске болнице Николе Спасића,* која по убрзаном раду и могућим предвиђањима може бити остварена већ у другој половини ове, 1934 године. *Но не треба замишљати да је овом задужбинском болницом разрешена Општинска управа даље бриге за смештај и лечење својих болесних сугрђана.* Овде на првом месту мислимо *на болеснике од туберкулозе.* И ако је ова тешка социјална болест последњих година у Београду у застоју, ипак *је она још на првом месту међу задацима социјалног и здравственог старања у нашем граду.* Статистика умрлих од туберкулозе у Београду показује још увек високу цифру од 700 на око 3000 умрлих за годину дана.

Тај број је још увек врло велики, у толико већи што нити има довољно болничких постеља за смештај оних којима је потребна болница, било из разлога изолације, било ради дечења. А сем тога, свега један општински диспансер поред једног државног — и то оба смештена у непосредној близини једног до другог, у истој улици — *далеко је од тога да задовољава и минимум потреба.* Ово последње у толико пре што се диспансерима у последње време даје све већа важност и за

само лечење туберкулозе. Извештаји нашег диспансера у том погледу су врло инструктивни, поред тога што показује и један видан, леп напредак ове општинске установе која заслужује најозбиљнију пажњу. Отварањем сличних установа — диспансера — још у разним деловима града, особито у сиромашним и туберкулози више изложеним крајевима, знатно ће проширити рад и успехе општине на лечењу и сузбијању туберкулозе.

Ипак ће и болнички смештај знатно великог броја туберкулозних остати и даље један од врло важних и преких задатака градске управе. Обично се узима да је према једногодишњем броју смртних случајева туберкулозе потребно обезбедити исто толики број болничких постеља. Из ранијих година остао ће план да се у заједници са државом и Уредом за осигурање радника то питање реши подизањем једног санаторијума на Авали (Шупљој стени). Ма да се на том плану већ више година ради, он се не остварује, чак изгледа, *да је што даље све мање остварљив.* На самом плану има много шта да се замери. Пре свега сама идеја санаторијума није најсретнија, сада када се тај систем лечења туберкулозе и особито њене изолације подвргава критици, поред тога што је и несразмерно најскупљи. Постоје ефикасније и јевтиније институције — болнице, одн. санаторијуми типа болнице — систем колонија са једноставним баракама итд. Код санаторијума на Авали, у коме се предвиђа читав засебан терапијски институт са клиничким одељењима за очне болести, за зубне болести и за оториноларингологију, и који треба да подигне суму коштања санаторијума *на 100 милиона динара,* не само та претерана сума чини особито у садашњим приликама цело питање неизводљивим него и нерационалним. Са трећином удела, који би Општина града Београда имала да припомогне санаторијуму, *очевидно је да Општина београдска може питање смештаја својих туберкулозних болесника и много ефикасније и много економичније решити: било подизањем једне изолационе болнице сасвим једноставног типа, било у комбинацији са једном колонијом за туберкулозне са системом барака, као што се ради у Енглеској.* Овом се питању мора поново посветити најозбиљнија пажња, а дотле интензивно умножити и проширити број и рад антитуберкулозних диспансера.

Лечење кроз диспансер је не само ефикасно него и најекономичније, и ту Општина са најминималнијим средствима, не оптерећујући свој буџет, може одговарати једном од својих битних и крупних социјалних задатака.

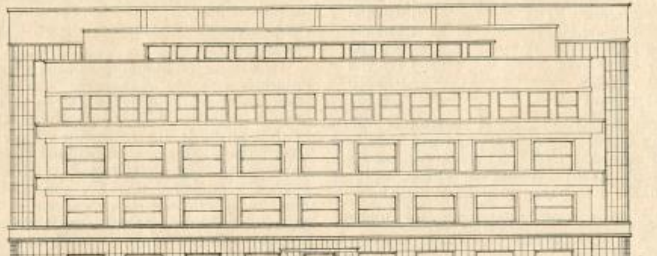

Дечје прихватиште О. г. Б. које је отпочето да се зида у Београду, на блоку имања у Звечанској улици

То исто важи и за остале социјалне болести, особито кожно-венеричне, где је општина уз минимална сретства успела да организује једну установу, чији се развој и ефекат рада најбоље приказује у бројевима учињених интервенција од отварања ове установе:

1928 године:	
(од 7 јуна) свега интервенција .	1.234
1929 године:	
Свега интервенција	15.217
1930 године:	
нових болесника	1.886
поновљених	21.039
Свега:	22.925
1931 године:	
нових болесника	1.711
поновљених	14.652
Свега:	16.363

1932 године:

нових болесника	2.768
поновљених	25.505
Свега:	28.273

1933 године:

нових болесника	2.835
поновљених	19.716
Свега:	22.550

и ако у току последње године нешто ослабљен због незгодног смештаја амбуланте и велике паузе мањка једног од најбитнијих лекова за ову установу (Neosalvarsana).

Више је но оправдано очекивати да ће и ново планирани центар за борбу против рака — по примеру осталих наших установа (малигни тумори дају умрлих годишње већ

Нова Општинска болница, која се зида у улици Св. Николе

преко 200 случајева, што чини смртност од 6,50%), убрзо потврдити све оне важне разлоге који су довели до његовог уношења у програм рада општинског санитета, односно Дирекције. У прво време он ће првенствено служити изналажењу случајева сумњивих на рак, које ће требати прегледом утврдити и упутити на даљу лекарску негу, по принципу да је баш код ове болести од највеће важности што пре открити болест и што пре поставити праву дијагнозу.

Амбуланта за женске болести и порођаје показује такође један импозантан рад:

1928 год. — прегледа	1.800
1929 год. — прегледа	3.500
1930 год. — прегледа	6.500
1931 год. — прегледа	10.400
1932 год. — прегледа	12.976
1933 год. — прегледа	13.728

тако да је више но оправдано проширивати је у правцу акушерске поликлинике и приступити отварању породилишта, које је већ у прошлом буџету било предвиђено но није остварено. У новом буџету треба га не само предвидети него што пре остварити, тим пре што то преставља такође једну од преких потреба града Београда пошто болничко одељење Опште државне болнице располаже са свега неколико постеља (8) за трудне жене.

Сем тога јасно је, да ће тек са отварањем породилишта и рад општинских бабица, које су буџетом предвиђене и сада већ и постављене, бити тек стварно, од пуне користи, онако како је Правилником о тој служби предвиђено и установљено.

Особиту пажњу захтева и заслужује рад на заштити деце, спојен са Дечјим диспансером и Заводом за стерилизацију млека. Још у буџету за 1930 годину ова институција и не постоји, него је у споју са школском хигиједном, која има једног лекара — референта, једног специјалисту лекара и једног хонорарног дечјег лекара. Данас је ово једна импозантна организација са читавим низом лекара и помоћног особља и читавим низом подручних установа — две дечије амбуланте, 7 обданишта, саветовалишта, организација дечијих колонија, летовалишта итд. Сам број прегледа и лечења деце је достигао цифру од 5052 интервенција колико је било у 1928 год. до 38.214 интервенција у 1933 години, дакле за 5 година без мало 8 пута већи.

РАД У ОПШТИН. ДЕЧ. ДИСПАНЗЕРИМА У ГОДИНИ 1928, 1929, 1930, 1931, 1932 И 1933

У години	Колики број деце је уписан у диспанзер, број прегледа и зрачења			Број саветовања у деч. саветовал.	Број прегл. у дечјим обдаништима	Укупно
	Број уписане деце	Број прегледа	Број зрачења			
1928	1171	3207	—	674	—	5052
1929	2066	6763	—	1400	—	10.229
1930	2833	8715	4062	1973	—	17.583
1931	3155	9834	3629	2182	—	18.800
1932	4724	18256	4102	3935	2022	33.039
1933	5152	17317	4215	7305	4225	38.214
	19101	64092	16008	17469	6247	

Унутрашња организација саме службе је систематизована и рационално извршена. Довршавањем прихватилишта, чије је зидање почело у јесен 1933 год., прошириће се акција још живље и велики број оне деце, која данас још немају заштиту, имаће је.

Тако се и код свију других установа ове Дирекције види један стваран и ако скроман напредак: у довршењу Дезинфекционог завода, који је оспособљен за дејство и претставља једну од завидних тековина општинског санитета, у припремама за претварање Централне општинске амбуланте у поликлинику, у живом раду Отсека за социјалну помоћ итд.

У раду Отсека за чистоћу, који је далеко прешао границе свога имена и вршио читав низ и крупнијих асанационих радова, од којих особито треба истаћи чишћење дунавског краја вароши, суделовање у паркирању вароши, што преставља једну од најлепших тековина Општинске управе не само у естетском него и у хигијенском погледу.

Ради организације службе у отсецима и одељцима ове Дирекције, израђени су до сада Правилници о раду општинских реонских лекара, општинских бабица, о здравственој заштити деце (на потврди у Министарству просвете), о гробљима, готов је Правилник о чистоћи града, и о дезинфекционом заводу, који ће ускоро прописним путем бити упућени на одобрење. Извршене су анкете о стању београдских пекарница, о сиротињским становима, при чему су нађене често језиве слике нехигијенског живота и рада. У раду је организоване посебне статистике при овој Дирекцији поштo се из садашњих статистика не могу створити потребне слике о хигијенском стању, о кретању зараза, о морталитету и морбидитету у Београду, све оно што је неопходно потребно за једну исправну санитетску и демографску статистику града.

Исто тако иде се за увођењем неопходно потребне картотеке отсека и одељака, ради јасног увида у рад Дирекције и контроле рада свих подручних органа. Од већих задатака који стоје нерешени и траже решење јесу проблем асанације, уређење и регулација потока који протичу кроз поједине крајеве града: чубурског, славујског, мокролушког; проблем сиротињских и рушења нехигијенских станова; питање претварања садашњег Дома стараца у болницу за хроничне и неизлечиве болести са подизањем азила за старце и изнемогле; питање хигијенских продавница животних намирница, отварање нових диспансера, стварање породилишта, достојан смештај и претварање Централне амбуланте у поликлинику и, као један од главних задатака, подизање једне изолационе болнице за т. в. с. на бази економској и рационалној.

Тако је ова Дирекција, изашла из скромног санитетског одељења, које је још пре неколико година имало свега Централну амбуланту — примитивно уређену са још примитивније снабдевеном Станицом за спасавање и једним врло сиромашним и далеко испод скромности смештеним заводом за стерилизацију млека и заводом за дезинфекцију, представља данас једну велику, солидно организовану дирекцију, са читавим низом установа, од којих неке модерне изградње и организације, и са читавом групом радних снага посвећених истинском раду и служби на социјалном и здравственом старању, као једном од главних задатака праве комуналне политике.

Рад ове Дирекције по отсецима, приказан је у написима, који следују:

Д-р **Мориц Були**
в. д. шефа Јавне хигијене О. г. Београда

Јавна хигијена

Отсек јавне хигијене, као саставни део Дирекције за социјално и здравствено старање, има циљ да изучава све проблеме који се односе на јавну хигијену Београда, да научно признатим методама сузбија узроке и ширење заразних оболења; да врши строгу контролу над изградом и продајом животних намирница, како би исте долазиле у промет у потпуно свежем и исправном стању и, најзад, да се брине о одржавању чистоће јавних локала, кафана, продавница животних намирница, берберница, хотела, дворишта и свега што је у вези са јавном хигијеном.

Остварење ових својих задатака Отсек јавне хигијене спроводи преко својих потчињених одељака и установа:

1) Бактериолошка лабораторија;
2) Хемиска лабораторија;
3) Референтство за школску хигијену;
4) Дезинфекциони завод;
5) Топло и хладно купатило и
6) Санитетско-полицискa службa.

Рад отсека Јавне хигијене и његових органа, изложен је укратко у извештајима који следују.

Кретање заразних болести у току 1932 и 1933 године

Кретању заразних болести отсек Јавне хигијене поклања највећу пажњу. Сваки случај оболења од заразних болести уводи се у нарочиту картотеку и хитно се, према врсти оболења, предузимају потребне мере предохране: дезинфекција, дезинсекција, дедикулација, изоловање болесника, дезинфекција дворишта, клозета и све што је било у додиру са болесником.

Осим тога лекар—епидемиолог отсека Јавне хигијене О. г. Б. испитује епидемиолошке и друге околности у вези са заразним оболењима и предузима све што је потребно да се код лица, која су била у околини болесника, избегну заразна оболења и да се зараза угуши.

Ако је по среди оболење од трбушног тифуса или дизентерије обраћа се нарочита пажња да оболење није било проузроковано употребом загађене воде, млека, или које друге животне намирнице. Исто тако врши се анкета да би се сазнало да ли постоје лица која

су исту болест прележала те као таква могу бити клицоноше, — сејачи болести.

Ова су лица нарочито опасна, јер могу без свога знања, несвесно, да болест пренесу на сва лица са којима дођу у додир а нарочито на укућане.

Како је спровођење свих ових мера разнодико и деликатно, то отсек Јавне хигијене води рачуна, да постоји што интимнија сарадња свих органа и установа отсека Јавне хигијене који раде на овим или сличним задацима.

У кретању заразних болести у Београду у 1932 и 1933 години постоји знатна разлика како у броју укупних оболења тако и по врстама оболења. Нарочито је број тифусних оболења знатно опао. Из упоредне табеле заразних оболења по месецима за 1932 и 1933 годину види се такође опадање знатно код шарлаха и дифтерије.

на вода сасвим искључена из употребе и да се сада савска мрежа напаја једино са исталоженом и довољно хлорисаном савском водом, која је у бактериолошком погледу задовољавајућа.

Истина је да се трбушни тифус у Београду од 1929 године налази у опадању, али је ово опадање необично нагло и можда карактеристично у 1933 години.

године	оболења од трб. тифуса:
1929	587
1930	181
1931	166
1932	177
1933	53

Нема дакле, сумње, да је побољшање општих хигијенских услова у престоници, нарочито проширење водоводне и канализационе

КРЕТАЊЕ ОБОЛЕЊА ОД ЗАРАЗНИХ БОЛЕСТИ У 1932 И 1933 Г. БИЛО ЈЕ СЛЕДЕЋЕ:

	Typh. abdom. et paratyph.		Diphteria		Scarlatina		Dysenteria		Polyomyelitis		Остале болести		Свега	
	1932	1933	1932	1933	1932	1933	1932	1933	1932	1933	1932	1933	1932	1933
Јануар	5	7	31	27	26	22	2	2	—	1	21	20	85	79
Фебруар	5	3	22	43	24	15	1	2	—	—	27	19	79	82
Март	2	—	29	22	32	20	4	—	—	1	27	18	94	61
Април	3	10	17	16	14	10	2	—	—	—	20	28	56	64
Мај	14	6	16	23	13	26	3	8	—	—	25	27	71	90
Јуни	24	—	21	12	15	15	—	1	—	—	23	16	83	44
Јули	10	5	18	16	26	9	7	8	—	—	21	19	82	57
Август	28	6	20	28	17	6	11	24	1	—	39	23	136	87
Септембар	18	8	12	38	17	20	16	21	8	—	32	31	103	118
Октобар	25	3	44	22	30	28	14	13	3	—	18	29	143	95
Новембар	33	4	62	27	41	40	4	7	—	—	28	26	168	144
Децембар	10	1	52	43	40	37	4	2	—	—	29	36	135	119
Свега...	177*	53	344	317	304	228	68	88	12	2	330	256	1235	1000

Док је у 1932 год. било 177 оболења од трбушног тифуса и паратифуса, дотле је у 1933 години било свега 53 случаја оболења од трбушног тифуса. Ма да је још од 1929 год. када је било око 600 случајева, примећено поступно опадање тифуса, ипак ово смањење од 124 случаја за једну годину представља једну необично важну чињеницу.

Поред елементарних и метеоролошких услова, који несумњиво могу играти важну улогу за појаву и јачину инфекције ипак је факат, да је нагло побољшање хигијенских прилика Београда, нарочито његове периферије, повољно утицало на овако нагло смањење тифусних оболења.

Ма да у току прошлих година није имало довољно разлога да се ова оболења приписују заражености воде, ипак овде узгред напомињемо да је у пролеће 1933 год. дунавска реч-

* **Напомена:** Цифре које се односе на трбушни тифус у 1932 год. знатно су веће од раније публикованих у извештајима Санитета Општине града Београда због тога, што су многи случајеви обсервације доцније утврђени као тифусна оболења.

мреже, строга контрола млека, меса и других намирница у погледу њихове исправности и хранљивости, као и заједничка акција свих установа које раде на сузбијању заразних болести, допринело да се убрза опадање трбушног тифуса у Београду.

У борби противу трбушног тифуса један од најважнијих захтева је што потпуније обезбеђење снабдевања грађанства беспрекорном пијаћом водом. Може се слободно рећи да је на овоме пољу, ако не све а оно ипак, доста урађено. Сада Београд има на расположењу довољну количину исправне пијаће воде, а по утврђеном плану отвараће се нови бунари, за подземну воду на Макишу, тако да се несташица воде у будућности неће осећати.

Има лекара који тврде, да се хигијенска свест појединаца као и једне комуналне заједнице цени по количини утрошене воде. Ако је то тачно онда би развитак нашег водовода могао да пружи једну илустрацију нашег хигијенског развитка.

Развитак београдског водовода и потрошња воде по становнику била је:

	потрошња воде годишња у мет. куб.	просечна дневна потрошња по становнику у литрима
1904 год.	1.121	31,07
1905 год.	1,247	34,26
1906 год.	1,352	35,15
1907 год.	1,467	36,7
1908 год.	1,705	41,32
1913 год.	2,730	56,30
1919 год.	2,984	50,41
1921 год.	3,083	55,60
1924 год.	6,222	90,09
1930 год.	8,356	119,42
1933 год.	10,082	128,00

У току 1932—33 године постављено је 30.000 метара нових водоводних цеви а осим тога израђено је 38 нових јавних чесама и уређена четири извора као јавне чесме.

Треба очекивати да се напори београдског водовода и у будуће неће умањити и да ће ускоро водоводне мреже захватити не само удаљену периферију Београда већ и његову ширу позадину.

Поред водовода, нагло ширење канализационе мреже последњих година, имало је такође велики утицај на побољшање хигијенских прилика у Београду и на смањење пребних заразних оболења, нарочито трбушног тифуса.

Ма да је програм о извршењу канализације у Београду био израђен и одобрен још 1905 године, ипак су радови већег обима почели много доцније. Светски рат је затекао Београд са раскопаним улицама од којих су многе морале бити затрпане без положених цеви.

Првих година после рата, услед финансиских тешкоћа, радови на канализацији су веома споро напредовали. Исто је тако ишло споро и везивање зграда за уличну канализацију, јер се је Београд тек изграђивао. Број везаних зграда за уличну канализацију у улицама где је ова постојала, износио је 1927 године једва 50%.

Пошто многи власници зграда нису хтели да своје зграде везују за уличну канализацију то су установљене нарочите таксе за таква умања а општински санитет, са своје стране, предлагао је да се спроведе законом обавезно везивање приватних зграда за уличну канализацију.

Године 1927 почињу канализациони радови већих размера, тако да је до пред крај 1933 год. било израђено преко 160 километара уличних канала и у толико истој дужини попречних цеви. Исто тако број везаних зграда за уличну канализацију стално се је повећавао и 1933 године достигао 85—90%. Вредност обављених канализационих радова од стране општине до краја 1933 године достиже цифру од близу 200 милиона динара.

Ма да је до сада учињено врло много ипак остаје још врло много што тек има и треба да се уради. Да би Београд постао хигијенски град потребно је да се опрости још многобројних помијара, нужничких јама, расутих по његовој периферији и предграђима: Чукарици, Раковици, Бањици, Дедињу, Топчидерском брду, Малом Мокром Лугу и Вождовцу. Ово ће се пак постићи само онда када се канализациона мрежа прошири до њихових крајњих граница.

Укупан број свих заразних оболења у 1932 години био је 1.235, док је у 1933 години број заразних оболења био само 1.000. Ово смањење долази поглавито услед наглог опадања оболења од трбушног тифуса, о чему је већ напред било речи. Осим тога знатно смањење оболења у 1933 години примећује се код шарлаха и дифтерије, док је код дизентерије, било 20 случајева више него 1932 године. Сва ова оболења, као у 1932, тако и у 1933 години имала су махом бенигни карактер, што би се можда, у неколико, могло приписати превентивном систематском вакцинисању београдске школске деце у току од неколико година у назад.

Што се тиче polyomyelitis-a. ту је смањење очигледно јер је 1932 године било 12 оболења а 1933 само два случаја. Изгледа, да је талас инфекције допро до нас са севера, јако ослабљен и да је већ у почетку 1933 год. ишчезао.

Бактериолошка лабораторија

(шеф: Dr. *М. Були*, заступник шефа Dr. *А. Јовановић*)

Бактериолошка лабораторија је стручна установа подређена административно отсеку Јавне хигијене. Ова лабораторија, једина ове врсте у предратној Србији, основана је 1910 године, и њу је тада организовао др. М. Були, којом и сада лично управља. Рад бактериолошке лабораторије, у почетку ограничен на анализу и контролу пијаће воде, поступно је узимао све већи обим, тако да је после рата ова лабораторија, поред анализе воде, вршила и бактериолошку контролу животних намирница, као и сва серолошка, микроскопска и бактериолошка испитивања.

Пошто вода у епидемиолошком погледу има велико значење, као преносилац заразних клица, нарочито тифуса, дизентерије и колере, то се бактериолошкој контроли воде обраћа необично велика пажња. Услед наглог грађевинског развитка Београда одмах после рата, појавила се несташица пијаће воде, те се у почетку није обраћала довољна пажња на квалитет воде у бактериолошком погледу. Бактериолошка лабораторија у свима приликама истицала је важност беспрекорности пијаће воде по здравље грађана. Зато је морала врло често да се сукобљава са извесним настраним гледиштима појединих фактора, који за овај проблем нису могли имати разумевања услед непознавања основних принципа савремене хигијене. Ипак се, најзад, увидело да су императивни захтеви Београдске Бактериолошке лабораторије *„да вода мора бити стерилна"*, били засновани на научним чињени-

дама, и као такви потпуно оправдани. Пијаћа вода, коју сада даје београдски водовод, одиста је *беспрекорна* у бактериолошком погледу, а водоводне инсталације на Белим Водама — Макишу престављају право ремек дело модерне технике.

Контрола пијаће воде. — Необично строга контрола пијаће воде намеће се код нас у толико пре, што у састав наше пијаће воде, поред подземне, улази знатан део прерађене савске - речне воде. Да би пак ова контрола била што ефикаснија, иницијативом Бактериолошке лабораторије Општине града Београда, установљена је при самој централи на Белим Водама једна хемиско-бактериолошка лабораторија. Ова лабораторија, коју сада води инж. г. Свет. Васиљевић, који је провео претходно на раду више месеци на усавршавању у нашој општинској Бактериолошкој лабораторији, врши свакодневне хемиске и бактериолошке анализе свих вода које улазе у састав пијаће воде. Резултати свих ових прегледа пијаће воде објављују се непрекидно у службеном органу Општине града Београда — „Општинским новинама".

Бактериолошка лабораторија, поред свакодневних бактериолошких прегледа воде, водоводних централа на Макишу (Белим водама) и код Шест топола, прегледа такође и воду водоводне мреже у самом граду, свакога дана узетих са најмање 10 разних места. На овај начин добија се потпуно тачна слика о исправности воде како на самим централама, тако и у самој мрежи. Исто тако постоји тесна сарадња између Бактериолошке лабораторије О. г. Б. и Управе водовода, тако да Управа водовода извештава лабораторију о радовима, које предузима те се ново постављене цеви под упуствима и надзором Бактериолошке лабораторије чисте, испирају и стерилизују пре него што се пусте грађанству на употребу.

Поред пијаће воде, Бактериолошка лабораторија стајала је увек на гледишту да и вода намењена купатилима, поливању улица и техничким сврхама не сме бити загађена. Због тога је Бактериолошка лабораторија енергично захтевала, *да се дунавска речна вода искључи из употребе пошто сви покушаји, да се та вода интензивним хлорисањем учини безопасном и употребљивом, нису дали задовољавајуће резултате.* Међутим, ова се дунавска вода искоришћавала нарочито лети на тај начин што се пумпањем убацивала у савску мрежу — где се делимично мешала са хлорисаном савском водом од Шест топола. Бактериолошка лабораторија *је осим тога утврдила и постојање везе на више места између савске мреже и мреже пијаће воде.* Због свега овога бактериолошка лабораторија је захтевала, *да се образује једна стручна комисија, која би имала да реши питање употребе дунавске речне воде и савске код Шест топола.* Општински суд схватио је важност овога питања, па је образовао комисију коју су сачињавали: проф. К. Тодоровић, одборник Општине града Београда, проф. др. К. Шаховић, одборник О. г. Б., др. Протић, санитетски ђенерал, хон. проф. Универзитета, др. Ст. З. Иванић, директор Централног хигијенског завода и приватни доцент за хигијену, инж. Огњан Кузмановић, директор Техничке дирекције О. г. Б., др. Св. Стефановић, в. д. директора Дирекције за социјално и здравствено старање, др. М. Були, в. д. шефа Јавне хигијене и референт бактериолошке лабораторије, и инж. Грицкат. Ова је комисија после свестраног испитивања овога питања, предложила суду О. г. Б., *да се даље дунавска речна вода не употребљава ни за какве сврхе.* Исто тако комисија је дала мишљење да се савска вода код Шест топола, делимично филтрисана, делимично таложена и хлорисана, *не сме давати за пиће али се може употребити за све остале потребе.* Овај последњи предлог је усвојен и прихваћен те је ово важно питање, најзад, добило повољно решење, јер се савска вода, прерађена на горњи начин, безопасно може употребити за купатила, поливање улица и остале техничке сврхе.

Бунари. — Поштo у Београду, а нарочито на периферији и предграђима, има бунара, чија се вода употребљава за пиће, то Бактериолошка лабораторија води евиденцију ових бунара и предузима мере да се јако загађени бунари затрпају, а да се остали држе у исправном стању и по потреби дезинфикују. Благодарећи ширењу водоводне мреже и на предграђа, број бунара у Београду све више опада у колико се водоводна мрежа шири. Тако је у 1929 години било 1.200 бунара, докле је по извршеном попису 1931 године нађено да је овај број пао на 571. Вода из већине бунара не служи за пиће већ за друге домаће потребе. У очекивању да се водоводна мрежа што пре прошири на цео реон Београда, било би неопходно потребно да се у међувремену отвори што већи број јавних чесама где год је то могуће и да се на другим местима поставе бунари са бескрајним платном (систем долапа) или Нортон-ови (абисински) по свима прописима хигијене и савремене санитарне технике.

Поред анализе воде, Бактериолошка лабораторија врши исто тако велики број прегледа животних намирница, које упућују реонски лекари а често и сама публика. Млеко пристигло упућује општински завод за стерилизацију млека и хемиска лабораторија. Остали материјал за анализу упућују општинске амбуланте и установе у циљу дијагностике — серолошке и микроскопске.

Обим и разноврстност посла општинске Бактериолошке лабораторије у 1932 и 1933 години може се укратко видети из следећега упоредног табеларног прегледа анализа.

ПРЕГЛЕД РАДА БАКТЕРИОЛОШКЕ ЛАБОРАТОРИЈЕ О. Г. Б. У 1932 И 1933 ГОДИНИ

	Извршено анализа											
	Крви на W. R.		Крви на малярију		Секрета на дифтерију		Воде на b. coli		Разних анализа	Свега извршених анализа
	позит.	негат.	позит.	негат.	позит.	негат.	позит.	негат.		
1932	390	865	51	74	48	279	5.651	46	1.935	9.339
1933	288	1.231	57	91	61	362	6.131	102	1.924	10.247

У току 1932 године извршено је 9.339 анализа што чини просечно дневно 25,60.

У 1933 год. извршено је 10.247 разних анализа, или просечно дневно 28,08. У 1932 год. било је прегледа крви на W. R. 1.255 од којих су 390 били позитивни; у 1933 год. прегледано је 1.519 крви на W. R. са 288 позитивних налаза. Највећи број ових анализа тражен је од стране општинске амбуланте за кожне и венеричне болести, и вршен је бесплатно, у циљу сузбијања сифилиса. Од других анализа ваља нагласити, да је био знатан број прегледа на Б. дифтерије и то, у 1932 години, 327 прегледа, од којих 48 позитивних; а у 1933 години прегледана су 423 бриса, од којих 61 позитиван на Б. дифтерије.

Осим тога Бактериолошка лабораторија у случају појаве заразних оболења сарађује на предузимању мера предохране и на истраживању порекла и узрока ширења заразе, радећи на њеном што потпунијем угушењу.

Хемиска лабораторија

(шеф др. *М. Мокрањац*)

Један од главних задатака и дужности општинске хемиске лабораторије јесте контрола и преглед намирница за живот, као и других предмета опште употребе, који подлежу испитивању у смислу закона о надзору над намирницама за живот. Сем тога Хемиска лабораторија врши и сва испитивања техничких и других продуката, који се набављају за потребе разних општинских установа, и који се шаљу на преглед хемиској лабораторији. Ту долазе у обзир разне анализе, које се врше за Управу трошарине ради тачног утврђивања трошаринског става, затим анализе разних техничких продуката (угаљ, уље, мазива, бензин, метали и др.) за потребе Дирекције трамваја и осветљења, Техничке дирекције, амбуланти, кланице итд.

Узорци животних намирница, који се прегледају у хемиској лабораторији потичу у главном од реонских санитетско-полицијских органа, који те узорке узимају на основу Закона о надзору над намирницама за живот, а сада само малим делом и од приватних лица, грађана потрошача.

Несумњиво је да је млеко један од најважнијих продуката исхране, нарочито за малу децу. А исто тако је несумњиво да је млеко један од продуката који се највише *и*, што је важно, најлакше фалсификује. У млеко се на пр. просто наспе већа или мања количина воде, и тако се на врло лак начин постигне знатно већа материјална добит. И због тога млеку се, нарочито кад је оно по својој природи врло доброг квалитета, могу додати знатне количине воде, а да то купац пијући млеко и не примети. Али сем додавања воде млеко се може фалсификовати још и на други начин, као на пр. скидањем павлаке, чиме млеко губи знатан део своје вредности одузимањем масти; затим у млеко се могу додавати разна средства за консервирање. Најзад, млеко може бити загађено и инфицирано услед нехигијенске манипулације или услед болести крава. Зато је и природно да се приликом контроле животних намирница обраћа највећа пажња на преглед млека.

Нарочити санитетски контролори свакодневно прегледају млеко на разним крајевима Београда, а помоћу покретних апарата за одређивање процената масти. Сва млека која се приликом овог брзог, сумарног прегледа, учине сумњива, упућују се на детаљан преглед Хемиској лабораторији, где се комплетном детаљном анализом утврђује, да ли је млеко исправно или не. Но сем тога из разних млекарских радњи и народних кујни узимају се у запечаћеним боцама узорци млека, и шаљу на преглед Хемиској лабораторији Општине града Београда.

У току 1933 године, испитано је укупно 1.395 узорака млека. Од овог броја 402 је било неисправно што чини 28,8%, док је у 1932 години проценат неисправних млека износио 32,4%.

Ради добијања тачније слике о врстама неисправности износимо следећу таблицу, у којој су изложене по месецима врсте неисправности констатованих код млека. Ови се подаци односе на млека прегледана у Хемиској лабораторији О. г. Б. у току 1933 год.

УЗРОЦИ НЕИСПРАВНОСТИ КОД МЛЕКА У 1933 ГОДИНИ

	Јануар	Фебруар	Март	Април	Мај	Јуни	Јули	Август	Септембар	Октобар	Новембар	Децембар	Цела год.
Укупан број анализираних млека	95	112	191	130	136	156	114	66	75	110	132	78	1395
Наводњена млека	26	16	49	11	15	26	28	13	28	29	48	32	321
Загађена млека	2	6	1	2	—	1	—	—	1	1	—	—	12
Загађена и наводњена млека	11	3	11	1	7	6	1	2	2	1	3	6	53
Слаба млека (мали % масти)	3	3	8	9	10	7	9	5	5	4	3	3	69

Као што се из ових табеларних прегледа и горњег излагања види, *проценат неисправности млека у Београду је велики.* Али одмах треба истаћи да се овде ради о угледима млека, који се обично већ шаљу лабораторији *као сумњиви.* Према томе просечан састав истих мора бити лошији но што је то случај са стварним просечним саставом београдских пијачних млека. И збиља просечни проценат масти свих београдских, како исправних тако и неисправних млека, која се свакодневно прегледају приликом прве, сумарне котроле на разним местима вароши, износи за сваки месец просечно између 3,6 и 3,8% масноће.

Поред овог свакодневног нормалног рада на прегледу и контроли београдског пијачног млека, у Хемискоj лабораторији је у току 1932 године започета једна анкета у циљу утврђивања стварног квалитета млека из штала, које се налазе у самом Београду, као и у непосредној београдској околини. Ова је анкета још у току. За сада је извршено око 1000 анализа млека, узетих од стране општинских органа из разних штала, и то посебно јутарња, а посебно вечерња мужа. Ова се млека испитују у лабораторији потпуно, а на оне податке, који обично не долазе у обзир за брзе контролне анализе (као на пр. сероскопско одређивање, електро спроводљивост итд.) и према томе рад око тих анализа изискује много више времена но код нормалних анализа.

Ова стручна анкета започета је прво у сврху утврђивања стварног просечног састава млека из Београда и његове околине, што има да послужи као основ за утврђивање норми за београдска пијачна млека. Сем тога ове систематске анализе започете су и у сврху једног стручног питања, на име утврђивања односа између појединих аналитичких података.

И остали млечни продукти су предмет контроле у погледу њихове исправности. Ту долазе у обзир разни сиреви, јогурт, кисело млеко, павлака, бутер, кајмак. Овај последњи долази у ред наших, домаћих специјалитета. Кајмак је код нас још пре рата испитивао пок. др. Зега, и о томе публиковао неке резултате, а сем тога о кајмаку је неке резултате објавио и О. Ласка у једном француском стручном часопису још 1910 године. У општинској Хемискоj лабораторији сада се врше детаљна испитивања оригиналних кајмака из појединих наших крајева, како би се прикупили потребни податци, који ће допунити већ до сада публиковане, и тако послужити за доношење законских норми за наше кајмаке, као и за боље упознавање њиховог квалитета.

У дугачкој листи разних намирница, које су прегледане у Хемискоj лабораторији О. г. Београда, после млека прво место по броју извршених прегледа заузимају разни месната производи. У току 1933 године прегледано је укупно 216 узорака месната производа. Проценат неисправних угледа у току 1932 године износио је 13,5%, а 1933 године 21.7%.

Код нас се неисправност код ових продуката састоји у главном у већем или мањем степену кварења самог продукта, а ређе у додавању брашна и вештачком бојењу. Био је један интересантан случај неисправности услед присуства фосфоресцирајућих бактерија, које чине да месната продукат светлуца у мраку.

Један продукат, који се код нас много троши и који је најчешће предмет разних фалсификата, јесте алева паприка. Овај продукат, који се, као што је познато, продаје најчешће у облику праха, фалсификује се додавањем бариум сулфата, затим додавањем брашна итд. Додавањем знатнијих количина брашна паприка постаје много блеђа, те се због тог првог фалсификовања мора често приступити и другом, то јест оваква паприка се мора улепшати вештачким бојама, како се не би приметило да у тој паприци има брашна.

Од укупног броја угледа паприка, који су анализирани у Хемискоj лабораторији у 1933 години, било је 20,4% неисправних, док је у 1932 години проценат неисправних угледа био 37,5%.

Од зачина који се такође много употребљавају, а исто тако често и фалсификују, друго место, после паприке, заузима бибер. Од укупног броја прегледаних узорака у 1933 години 18% је фалсификовано, док је у 1932 години овај проценат фалсификованих угледа био 33,3%.

Поред напред набројаних продуката у Хемискоj лабораторији испитиване су још следеће намирнице: цимет, млеко у праху, боза, крахер, лимунада, сок од малина, содна вода са сифонским главама, разне воде, разне конзерве, јаја, рибе, свињска маст, кафа, бомбоне, какао, вино, винско сирће, чоколада, мед, колачи, сладолед, суво грожђе, сенф, ванилин шећер, кисео купус, кабезо, боје за намирнице, чај, коњак, ракија, макарони.

Укупан број прегледаних узорака животних намирница у 1933 години износио је 2204. Од укупног броја прегледаних узорака 29,7% је било неисправних, према 30% у 1932 години. Сем тога извршена је 1932 и 1933 године анализа 1000 узорака шталских проба млека, а у циљу анкете о којој је напред било речи.

Као што је напред напоменуто, делатност Хемиске лабораторије распростире се и на вршење техничких, као и клиничних анализа.

Лабораторија добија на преглед најразличитије техничке продукте, који служе за употребу разним општинским установама, што ће се најбоље видети из следећег списка анализираних предмета: разна мазива, угаљ, бензин, разни метали и металне легуре, тканине, каблова маса, нафта, разни хемиски производи, боје, фармацеутски производи, битумен, техничке воде итд.

Укупно је анализирано у току 1933 год., 243 угледа разних техничких производа. Почетком 1933 године у Хемиској лабораторији су престале да се врше анализе угља за потребе Електричне централе, са престанком рада општинске централе. Али на основу споразума постигнутог у Базелу између Општинске управе и Управе друштва Снага и Светлост, већ почетком 1934 године и угљеви које троши Нова електрична централа делом ће се анализирати у општинској Хемиској лабораторији, а тиме ће и општини бити осигуран један приход, који ће, са осталим приходом Хемиске лабораторије (од такса за анализе неисправних животних намирница, као и од других техничких анализа) покрити све трошкове за материјалне издатке Хемиске лабораторије.

Од клиничних анализа извршено је 485 анализа мокраће, од којих је 54,4% било патолошких.

Резимирајући рад Хемиске лабораторије О. г. Б., можемо рећи да се њена делатност креће у главном у два правца. Прво, као орган санитета О .г. Б. она контролише исправност свих намирница за живот које се продају у Београду, штитећи тако грађане од фалсификата, како у хигијенском тако и у економском погледу. Овом контролом сузбијају се фалсификати директно шкодљиви за здравље, али исто тако и они, који, не директно шкодљиви, умањују хранљиву вредност производа и обмањују потрошаче.

Сем тога Хемиска лабораторија, вршећи техничке анализе продуката, који се набављају за разне општинске установе, штити интересе општинске, контролишући квалитет набављених предмета.

Да би овим задацима у потпуности одговорила, Хемијска лабораторија О. г. Б., мора се, као и друге сличне лабораторије великих градских општина на страни, стално одржавати на потребном стручном и научном нивоу, пратећи све новије напретке науке примењене за сузбијање фалсификата, као и уопште напретке примењене хемије. Она то и чини у границама материјалних могућности, условљених данашњим тешким економским приликама.

Школска хигијена

(шеф г-ђа др. *Наталија Николајевић*)

При Отсеку Јавне хигијене установљено је референтство за Школску хигијену, чији је задатак да се брине о здрављу школске деце народних школа као и о хигијени школских зграда. У 1932 години референтство за Школску хигијену водило је надзор над 13.654 деце у 24 основне школе.

Референтство Школске хигијене сарађује са школским поликлиникама Министарства социалне политике и народног здравља, којих има четири у Београду.

Референтство за Школску хигијену концентрише сву своју пажњу на проналажење и сузбијање заразних болести код школске деце, док систематске и амбулантске прегледе, као и специјална лечења врше лекари школских поликлиника. Особље школске хигијене састоји се:

1) Референт за школску хигијену;
2) 1 лекар специјалиста;
3) 16 школских сестара квалификованих.

Сестре су распоређене по основним школама и контрола деце у погледу оболења од заразних болести врши се на тај начин што управитељ сваке школе даје школским сестрама списак деце, која су више од три дана изостала од школе. Школске сестре обилазе изосталу децу од школе, у њиховим становима, проверавају истовремено социјалне услове, а у случају да примете, да је дете оболело од које заразне болести, јављају одмах лекару епидемиологу за Школску хигијену. Лекар—епидемиолог утврђује болест, указује помоћ и предузима потребне мере предохране: изолацију, имунизацију, даје налог за дезинфекцију стана, а по потреби и за распуштање школе, у смислу Правилника о сузбијању заразних болести.

Референтство Школске хигијене са школским поликлиникама предузима имунисање против великих богиња, а по дозволи родитеља против шарлаха и дифтерије; тако је ове године имунизовано:

1) против великих богиња . . .	3.493
2) против шарлаха	755
3) против дифтерије	5.831

Обим рада школских поликлиника и референтства Школске хигијене био је следећи у 1932 години:

Број дечјих посета	51.764
Број родитељских посета . . .	15.191
Број систематских прегледа . .	5.062
Број контролних прегледа . .	31.153
Број амбулантних прегледа . .	31.153
Укупно извршено прегледа:	45.575

Према предњем излази да је свака школска сестра учинила просечно 10.2 посета дневно.

Кретање заразних болести у основним школама у 1932 и 1933 години

Назив болести	оболело ученика 1932 год.	1933 год.
Мрасе (morbilli)	505	250
Шарлах (scarlatina)	92	80
Дифтерија (diphteria)	84	66
Грип (grippe)	182	438
Вел. кашаљ (pertussis)	20	112
Ситне богиње (varicella)	156	319
Заушке (parotitis epid.)	186	248
Рубеола (rubeola)	1	91
Трб. тифус (ty. abdomin.)	10	2
Дизентерија (Dysenteria)	2	1

Назив болести	оболело ученика 1932 год.	1933 год.
Маларија (malaria)	13	21
Зараз. менингитис (mening. epidemica)	2	—
Црвени ветар (erysipelas)	3	2
Дечја парализа (polyomyelitis acuta)	1	—
Беснило (lyssa)	1	—
Свега:	1.228	1.630

Млечних кухиња за сада има у 13 школа. Циљ је ових кухиња да се дављењем млека за доручак (200—250 гр.) деци слабога здравља и из сиромашних породица, помогне ради побољшања њиховога здравља, као и издржљивости при раду у школи.

Издато млека:

	годишње литара	дневно литара	на ученика грама	примало ђака днев.
1932	29.463	209	200—250	1.008
1933	32.123	209	200—250	1.024

КРЕТАЊЕ ЗАРАЗНИХ БОЛЕСТИ ПО МЕСЕЦИМА У ОСНОВНИМ ШКОЛАМА У 1933 Г.

НАЗИВ БОЛЕСТИ	М Е С Е Ц И										
	јануар	фебр.	март	април	мај	јуни	септ.	октоб.	новембр.	децембр.	свега
1. Шарлах (scarlatina)	5	1	9	1	3	1	7	19	25	9	80
2. Дифтерија	4	11	3	1	3	5	8	18	9	4	66
3. Мрасе (morbili)	23	23	45	16	22	5	2	32	85	47	250
4. Велики кашаљ (pertussis)	10	8	21	13	5	7	3	14	23	8	112
5. Грип	33	362	23	3	1	2	—	1	2	11	438
6. Ситне богиње (varicella)	49	48	40	16	22	2	6	31	66	39	319
7. Заушке (parotitis epidemica)	2	1	2	—	3	12	6	21	91	110	248
8. Рубеола	4	11	33	17	17	4	2	—	1	2	91
9. Трбушни тифус	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2
10. Дизентерија	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
11. Црвени ветар (erysipelas)	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2
12. Маларија	—	—	—	—	7	—	12	2	—	—	21
Свега	130	466	178	67	83	38	46	138	254	230	1.630

Из ових цифара види се да је код деце београдских основних школа у току 1933 г. било 402 оболења од заразних болести *више* него у 1932 години. Ово повећање пада поглавито на грип, велики кашаљ, мале богиње и рубеолу. Напротив, оболење од средњих богиња, дифтерије и трбушног тифуса било је знатно мање у 1933 години. Нарочито је карактеристично велико смањење оболења од трбушног тифуса: у 1932 години било је десет случајева оболења од ове болести, док је у 1933 години било свега два.

Највећи број оболења пада на зимске, јесење и пролетње месеце, а најмање на летње. Тако је у фебруару било 466, а у новембру месецу 254 заразних оболења, док је у јуну било само 38, а у септембру 46. Изузев маларије, коју баш у летње дане преносе комарци, скоро код свих других заразних оболења види се јасан утицај спољних, елементарних и метереолошких узрока, при њиховој појави и ширењу. Зато су многа од ових оболења с правом названа сезонским оболењима. Грип је у фебруару месецу добио карактер мање епидемије, без тешких форми, док су се остале болести кретале уобичајеним ритмом.

Референтство Школске хигијене О. г. Б. поред старања о здрављу ученика основних школа, врши такође и сталан надзор над школским зградама, у хигијенском погледу, и управља млечним кухињама.

У 1933 години издато је 2.660 литара млека више него 1932 године.

По месецима млеко је у 1933 години издавано на следећи начин:

јануар	2.688 литара
фебруар	4.205 литара
март	4.784 литара
април	2.509 литара
мај	4.203 литара
јуни	2.964 литара
октобар	3.695 литара
новембар	4.374 литара
децембар	2.701 литара
Свега:	32.123 литара

Свака млечна кујна добијала је 2.000 до 2.500 литара годишње. Млечна кујна основне школе „Филип Вишњић" добила је 4.050 литара и просечно делила 125 порција дневно.

Дезинфекциона служба

У борби на сузбијању заразних болести, Дезинфекционом заводу Отсека Јавне хигијене О. г. Б. поверена је једна од најзначајнијих дужности овога отсека Санитета Општине града Београда. Дезинфекциону службу обавља добро извежбано стручно особље а под управом и контролом лекара, руководаца Завода.

Услед све ширег делокруга рада Дезинфекционог завода и све већих и строжијих захтева савремене градске хигијене, Дезинфекциони завод О. г. Б. ускоро неће моћи да са успехом обавља своје функције ако се у потребним размерама не повећа број стручног и помоћног особља.

По закону о сузбијању заразних болести лекари су дужни да пријављују Отсеку Јавне хигијене О. г. Б. сваки случај оболења од заразних болести који са своје стране одмах предузима потребне мере преко својих органа и установа, да се утврди порекло и узрок оболења и спречи даље ширење. Да би се избегао додир здравих особа са оболелим лицем, испред стана болесникова ставља се табла на

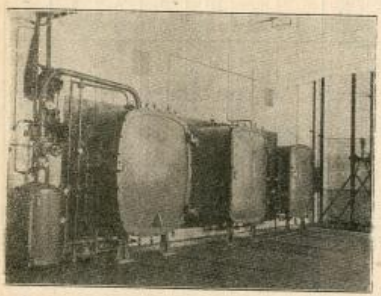

Дезинфекциони завод: апарати за дезинфекцију рубља и одела

којој је исписана дијагноза болести и забрана да се болесник посећује. Исто тако епидемиски лекар Отсека Јавне хигијене, у сарадњи са лекарем који болесника лечи, предузима потребне мере предохране код најближе околине оболелог лица да би се отпорност њиховог организма појачала и избегло ширење заразе. У исто време истражују се лица која би могла бити клицоноше заразне болести ради подвргавања изолацији и специјалном лечењу.

За све време трајања болести, нарочито код отворене туберкулозе, врши се тако звана дезинфекција у току, т.ј. дезинфекција рубља, посуђа, и свих ствари са којима болесник долази у додир или се њима служи.

Када болесник оздрави, пређе у болницу или умре, онда се врши завршна дезинфекција стана у коме је болесник лежао, заједно са свима стварима које се у њему налазе.

Поред дезинфекције станова, у случајевима где је то потребно, врши се и дезинфекција дворишта, нужника, помијара, бунара и свих места и просторија која би могла бити извор заразе.

Код заразних болести, где инсекти и разни паразити играју важну улогу при ширењу ових оболења, врши се дезинсекција.

Дезинфекције и дезинсекције, код случајева заразних оболења обављају се од стране Дезинфекционог завода по тарифи где је урачунат само износ утрошеног материјала. Сиромашни грађани ослобођени су плаћања сваке таксе.

Пошто је дезинсекција врло успешно средство за радикално утамањивање стеница, то се и приватна лица у последње време њоме све више користе. У границама могућности Дезинфекциони завод О. г. Б. врши је дезинсекцију приватних станова и установа по цени од 2 динара по кубном метру, коју је одредио Суд београдске општине.

Београд је још пре 30 година добио свој Дезинфекциони завод. Овај стари Завод учинио је неоцењиве услуге, нарочито за време рата, када је радио и дању и ноћу. За време окупације исто тако апарати су били преоптерећивани. Са апаратима, који су све ово издржали, није се могло дуго рачунати. Ово у толико пре што су се и потребе послератног Београда из дана у дан повећавале. Подизање једног великог и модерног Дезинфекционог завода постајала је све неопходнија потреба наше престонице. У току 1928 године, референт д-р Були обишао је све веће Дезинфекционе заводе у Немачкој и Француској, а исто тако и Завод у Загребу. После ових свестраних испитавања израђен је и усвојен један план Дезинфекционог завода који најбоље одговара нашим приликама и у коме су примењене и најновије тековине на пољу санитарне технике.

Нови Дезинфекциони завод довршен је 15 децембра 1932 године са зидањем. Одмах је затим приступљено увођењу нужних инсталација и монтирању машина.

Поред дезинфекције паром, у Заводу ће се моћи обављати и дезинфекција формалином на сниженој температури. Све су машине најновијег типа.

Главне машине су ове:

1) Универсални Рубнер-ов дезинфекциони апарат;
2) Формалински дезинфекциони апарат;
3) Два дезинфекциона апарата;
4) Парна машина за прање рубља;
5) Казан за кување рубља;
6) Центрифуга за веш;
8) Разан дезинфекциони прибор.

Крајем 1933 године, у присуству стручњака, извршене су потпуно успеле пробе свих апарата у новом Заводу. Сталан рад у новоме Дезинфекционом заводу отпочеће кроз најкраће време.

За зидање Завода утрошено је 1,855.798,03 динара.

За централно грејање и котлове 480.578,48 динара.

За дезинфекционе апарате 1,230.465,26 дин.

Машине за парно грејање и монтажа динара 471.648.—.

Укупно коштање зграде са инсталацијама и машинама износи: динара 4,037.489.—.

По целом свом уређају нови Дезинфекциони завод О. г. Б. може се уврстити у ред најбоље уређених завода ове врсте у целој Европи.

Да би пак дезинфекциона служба удовољила стварним потребама престонице, и да би нови Дезинфекциони завод могао развити своју пуну делатност, нужно је да се пре свега набаве нова превозна средства, да се повећа број стручног особља и изврши што рационалнија подела рада. Под овим условима Дезинфекциони завод, не само што би корисно служио у борби на сузбијању заразних болести, већ би у исто време постао и извор знатних прихода за Београдску општину.

Дезинфекције и дезинсекције по месецима за 1932—1933 годину:

Месеци	1932 године		1933 године	
	Дезинфекција	Дезинсекција	Дезинфекција	Дезинсекција
Јануар	102	7	69	1
Фебруар	182	2	63	2
Март	147	2	79	10
Април	117	27	94	18
Мај	124	45	97	43
Јуни	84	28	41	8
Јули	91	50	94	62
Август	71	30	49	56
Септембар	121	32	63	16
Октобар	105	32	93	31
Новембар	145	37	47	49
Децембар	128	5	112	8
Укупно:	1.417	306	901	304

Дезинфекција је било више у хладнијим и влажнијим месецима, када је и број заразних обољења већи, док су дезинсекције у већем броју вршене за време лета, јер су тада инсекти, а нарочито стенице, досадније.

Обим рада Дезинфекционог завода, како по броју обављених радова, тако и по њиховој важности може се још видети и из следећих цифара:

О Б А В Љ Е Н О:

	Свега	дезинфекција станова	дезинфекција мет. куб	дезинсекција станова	дезинсекција мет. куб.
1932	1.723	1.417	34.760	306	34.733
1933	1.205	901	77.667	304	69.710

Ма да је број обављених радова био знатно мањи у 1933 години, вала одмах истаћи да су обављани радови у становима са већом кубатуром. Целокупна запремина дезинфикованих и дезинсекованих просторија у 1933 год. износи 147.377 м³, а у 1932 год., она је само 69.710 м³.

У погледу дезинсекције треба истаћи, да је тражња од стране приватних лица у 1933 г. била неочекивано велика и да се није могло свима изаћи у сусрет. Ово поглавито због тога што није било на располагању довољне количине потребног материјала, пошто се исти набавља из иностранства, под врло тешким околностима.

Нова Кафилерија О. г. Б. на Карабурми

Познато је, да је стрводерска служба обављана доскора на примитиван начин. Због тога је Општински санитет непрестано истицао потребу да се и ово питање дефинитивно реши у складу са захтевима са-

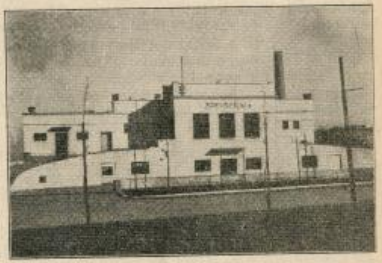

Нова кафилерија О. г. Београда

времене хигијене и применом нових тековина санитетске технике. Оваквим решењем Општински санитет желео је, у исто време, да Општини пружи један нов извор прихода од рационалног искоришћавања животињских лешина и разних органских отпадака животињског порекла.

Сада је међутим и овај проблем успешно решен. Београд је добио модерно уређену кафилерију, која је сграђена поред Дунава, на Карабурми.

Зидање зграде почето је 24 марта 1932 г., а завршено 24 децембра исте године. У току 1933 године извршени су и последњи унутарњи завршни радови као и машинска инсталација.

Вредност зграде са свима инсталацијама и машинама, износи 1,486.420 динара. Појединачни издаци распоређени су овако:

зидање зграде, динара . . .	762.084,74
канализација, динара	66.584,96
довод воде, динара	21.000.—
накнадни завршни радови, дин	36.750,75
машин. инсталација, дин. . .	600.000.—

Машински уређај је најновијег типа, где је до максимума примењен аутоматски систем.

Кафилерија је грађена из буџета Дирекције са социјално и здравствено старање. Ова је Дирекција вршила надзор при обављању радова и после комисијских прегледа и извршених проба примила Кафилерију на даље руковање. Али пре него што је приступљено раду, ова је установа прешла у надлежност Привредно-финансиске дирекције О. г. Б.

Санитетско-полициска инспекција Отсека јавне хигијене

Ради контроле одржавања чистоће по двориштима, приватним домовима, берберницама, продавницама животних намирница, кафанама, хотелима и разним локалима, радионицама и радњама за спремање животних намирница, као и ради контроле о исправности намирница које се продају, при Отсеку Јавне хигијене О. г. Б. успостављене су нарочито санитетско-полициске комисије. Ове се комисије састоје од реонског лекара, санитетско-полицијског контролора и позорника. Свакој оваквој комисији дат је реон величине једнога кварта.

Комисија свакодневно обилази и врши преглед у реону, као и на пијацама где их има. Та комисија подноси Отсеку хигијене дневне извештаје о нађеном стању у реону.

Ради утврђивања каквоће животних намирница у случају сумње у исправност истих, комисија узима узорке и упућује их општинској Бактериолошкој и Хемијској лабораторији ради анализе.

При свима утврђеним случајевима неисправности, реферат се доставља управним властима ради казне.

Сви јавни локали, кафане, хотели, бербернице, радионице и продавнице животних намирница морају имати „Контролник" (контролну књигу) у коју комисија уписује нађено стање о сваком прегледу. У ову књигу уписује се опомена, предлози за казну и изречене казне, а исто тако резултати анализа узетих сумњивих узорака за преглед итд.

Ове комисије често не постигну жељени резултат и поред свих напора, јер се поступак око изрицања казне одуговлачи, што чини да се и у случајевима где дође до казне не постигне потребан ефекат. Рад ових комисија био би далеко успешнији кад би се изрицање казне по кривицама за справљање и продају неисправних намирница пренело на општинску власт. Ово би се нарочито требало да предвиди у будућем Закону о градовима, што је наш Савез градова већ и предложио.

Обим рада санитетско-полицијских комисија у току 1932 и 1933 године био је следећи:

САНИТЕТСКО-ПОЛИЦИСКИ ПРЕГЛЕДИ У 1932 И 1933 ГОДИНИ

МЕСЕЦ	1932				1933			
	исправно	неисправно	референсано	свега прегледано	исправно	неисправно	референсано	свега прегледано
Јануар	5.475	512	120	5.987	6.180	467	162	6.617
фебруар	7.144	1.044	343	8.188	7.747	589	143	8.336
март	6.607	880	252	7.487	9.405	720	297	10.125
април	5.679	1.117	337	6.796	7.715	642	288	3.357
мај	6.113	691	380	6.804	7.756	1.197	239	8.953
јуни	6.290	1.023	559	7.313	8.745	796	218	9.541
јули	8.023	741	578	8.764	8.374	834	200	9.208
август	7.655	1.090	576	8.745	8.200	784	199	8.984
септембар	7.060	1.061	708	8.121	8.210	682	162	8.892
октобар	8.037	796	502	8.833	8.451	648	161	9.099
новембар	7.094	700	315	7.794	8.738	962	185	9.700
децембар	7.023	585	406	7.608	7.759	639	177	8.398
свега	82.200	10.242	5.076	92.440	97.280	8.960	2.530	106.240

Крајње цифре ове табеле показују, да је у 1933 години извршено 13.800 санитетско-полициских прегледа више него у 1932 години. И поред тога неисправности је констатовано само у 8.960 случајева, дакле за 1.280 мање него 1932 године. Осим тога пада у очи, да је број поднетих реферата за казну у 1933 год. за половину мањи од броја реферата у 1932 години, што такође показује да је тежих случајева неисправности све мање, и да се хигијенска свест код београдског грађанства поступно развија.

Према врсти занимања референсана лица у 1932 години распоређују се на следећи начин:

1. млекара и продавница млека . . 1.164
2. месара и кобасичара 155
3. ћевабџија 35
4. бифеа и ужичких производа . . 67
5. кафана, ресторана и хотела . . 281

6. пекарница и продав. хлеба . .	457
7. посластичарница и бозаџиница .	103
8. бурекџиница	32
9. бакалница и пиљарница	407
10. народних кујни и ашчиница . .	174
11. лица која држе свиње	161
12. неисправних и нехиг. станова .	102
13. неисправних дворишта	1.851

Највећи број реферата односи се на млекаре и продавце млека, јер се контроли млека и млечних производа поклања нарочита пажња.

*Преглед рада санитетско-полицијских комисија по кварговима:**

у 1933 години:

Кварт (рејон)	Поднето реферата за казну	Послато угледа на анализу
I	107	60
II	174	60
III	69	36
IV	151	73
V	122	50
VI	235	40
VII	69	75
VIII	162	74
IX	157	59
X	90	67
XI	133	65
XII	78	60
XIII	44	50
XIV	25	51
Свега:	1.616	820

У 1932 као и у 1933 години реферисан је велики број пекарница, продавница хлеба, кафана и народних кујни, бакалница и пиљарница. Све су ове радње махом реферисане због нечистоће или због држања и продаје неисправних животних намирница.

Недавно је Општина града Београда образовала нарочиту анкету ради испитивања хигијенских услова под којима се справља и продаје хлеб у београдским пекарницама. Ова је анкета утврдила да се у великом броју пекарница хлеб још увек справља на веома примитиван и нехигијенски начин и да су услови рада пекарских радника просто убитачни. Санитет О. г. Б., предузео је са своје стране потребне мере да се нехигијенске пекаре преуреде под извесним условима или поруше.

Уклањање нехигиједских зграда у Београду такође је један од важнијих проблема. Ово у толико више што ове зграде, нарочито у центру вароши, престављају право ругло престонице. Нажалост, многобројни реферати санитетских органа остајали су често без жељеног резултата. Тако је једно познато нехигијенско имање у самоме центру вароши, до сада званично реферисано 35 пута. Општински санитет по извршеном комисијском прегледу, израдио је списак нехигијенских зграда које се безусловно морају рушити.

Нарочито су значајне терењске анкете станова, којима је у исто време испитивано и хигијенско стање и социјална патологија београдских станова. Ових анкета станова, које су вршене у заједници Отсека Јавне хигијене и одељ. за штампу и комуналну пропаганду О. г. Б., извршено је три, а последња је извршена у јулу и августу 1933 год. У анкети су учествовали као експерти за хигијенско-здравствени део, лекари Отсека Јавне хигијене, као и епидемиолошки лекар г. др. Србислав Ђонић, а анкетама је руководио шеф одељ. за штампу и комуналну пропаганду г. Сл. Ж. Видаковић, као експерт за социјални део ових анкета. Исто тако учествовао је и званични претставник Радничке коморе.

Извештај о првој нашој службеној анкети станова из 1931 год., завршили смо са поражавајућим статистичким констатацијама.

Ни за резултате анкете малих и радничких станова 1933 г. не може се ништа боље рећи. На против. Тешка економска криза, која се од 1931 до данас све више пооштрава, само је збила сиромашно грађанство у све мање станове и исте претрпала до немогућности. Из доле изнетих проверених статистичких налаза, као и упоредног прегледа овогодишње анкете и оне из 1931 год., јасно се види, да је све већа претрпаност у тим малим становима, у којима данас не долази на једну породицу ни 1,30 оделења, док је 1931 године ипак било нешто боље — око 1,5 оделења на породицу. Упоређујући цене од кубног метра ваздуха у тим анкетираним становима између 1931 год. и 1933 год. види се, истина, једно мало појевтињавање тих т. зв. малих станова на ужој периферији (за око 4%), али је оно не само несразмерно према паду надница и плата масе сиромашних грађана, него је и једно према паду свих осталих цена и вредности!

Упоређујући проценат пренасељености ових малих и радничких станова, добијамо према службеним анкетама из 1931 и 1933 године н.пр. ове односе:

кварт	на једну породицу одаја: 1931 год.	1933 год.
IV	1,75 делова	1,3 делова одаја
IV	1,51 „	1,1 „
X	1,18 „	1 „ итд.

Ове цифре речитије него ма шта друго потврђују истину, да се станбени услови београдских радних маса све више погоршавају, да се и ти давно пренасељени станови, све више претрпавају. А то значи, стварање плодног терена за још веће ширење туберкулозе, и других социјалних болести, као и за још веће рушење основних културних и моралних услова, једном речју рушење целокупног животног нивоа тих широких маса нашег грађанства.

* Овде нису унети реферати о контроли млека и реферати специјалних комисија.

ПРОСЕЧНИ СТАТИСТИЧКИ НАЛАЗИ ПРЕМА СЛУЖБЕНОЈ АНКЕТИ БЕОГРАДСКИХ МАЛИХ И РАДНИЧКИХ СТАНОВА

— ИЗВРШЕНОЈ У ТОКУ МЕСЕЦА ЈУЛА И АВГУСТА 1933 ГОД. —

I

Просечна величина и цена стана

Просечна кубатура једног стана	Просечна висина анкет. станова	Колико одаја (просторија) на једну породицу	На једну просторију настањено особа (укућана)		Колико метара ваздуха на једно лице		Цена једног кубног метра ваздуха	
			у становима од једне собе	у становима од више соба	у становима од једне собе	у становима од више соба	у становима од једне просторије	у становима од две и више соба
33,34 m³	2,18 cm	1,88 просторије	3,75 лица	2,78 лица	5,05 m³	8,97 m³	9,95 дин.	7,69 дин.

II

Просечна здравственост и хигијенска исправност стана

Велика влага у случајевима:	Под од земље	Недовољни прозори и мало светлости	Грађено од слабог материјала	Клозети (загађени, нечисти и нехигијенске јаме и чучавац или осуство ма каквог клозета)	Станови нехигијенски и опасни по здравље становника станова
48,3%	23%	50,5%	87%	69%	91,5%

III.

Величине и цене анкетираних станова по квартовима

К в а р т	Кубатура стана	Колико одаја за породицу	m³ ваздуха од лица	Цена од m³ ваздуха у стану
II	56,8 m³	2,1 одаја	16,1 m³	6,20 дин.
IV	32,5 „	1,3 „	7,5 „	9,30 „
VI	28,3 „	1,1 „	6,3 „	11,65 „
VIII	38 „	1,5 „	9,1 „	6,78 „
IX	32,8 „	1,2 „	7,2 „	13,85 „
X	29 „	1,1 „	5,6 „	8,10 „
XI	35 „	1,4 „	8,2 „	9,20 „
Просечно:	33,34 m³	1,88 одаја	8,55 m³	9,29 дин.

Овде напомињемо да су општинска имања, која су била јако запуштена, сада доведена у ред. Многе старе, као и бесправно подигнуте зграде на општинском земљишту, порушене су, као на пример тако звана „Шпорет мала" поред Дунава, па и један део „Јатаган мале."

Контрола млека

Како млеко преставља једну од најважнијих намирница у погледу градске исхране, нарочито деце и болесника, то је Отсек Јавне хигијене О. г. Б. помоћу својих контролних органа водио најстрожију контролу над исправношћу ове важне намирнице и енергично сузбијао несавесну продају исте у Београду.

При свима улазима трошаринских станица одређени су санитетски контролори са својим помоћницима ради контроле млека. Сва млека која се при овој контроли покажу и најмање сумњива упућују се одмах Бактериолошкој и хемијској лабораторији ради детаљне анализе. Неисправна млека се конфискују, а за теже фалсификате предлаже се примерна казна.

Сваки продавац млека дужан је имати при доношењу млека у Београд своју легитимацију издату од стране Отсека Јавне хигијене

БИБЛИОТЕКА
ОПШТИНЕ ГРАДА БЕОГРАДА

О. г. Б., у којој мора стајати када је извршена туберкулинизација његових крава и с каквим резултатом. Осим тога у легитимацији мора бити назначено и здравствено стање продавца млека (разносача) и његове породице. Осим тога санитетски контролори прегледају продавнице по граду, од којих узимају узорке млека за анализу. Тачна слика о количини прегледаног млека на улазним станицама у 1932 и 1933 години може се најбоље видети из приложене табеле:

премештати се са једног места на друго без превозних средстава. Да би ова врста контроле била ефикасна, потребно је да контролори располажу једним аутомобилом са потпуним уређајем за брзу анализу млека што би им омогућило да се по вароши крећу и да на лицу места врше по београдским улицама преглед тамо где нађу на продавце млека. Само на овај начин моћи ће се потпуно сузбити фалсификовање млека, јер ће продавци млека бити у сталном страху да сва-

ПРЕГЛЕД МЛЕКА У 1932 И 1933 ГОДИНИ

МЕСЕЦИ	1932			1933		
	Исправно	Неисправно	Свега	Исправно	Неисправно	Свега
Јануар	133.791	1.321	135.112	90.485	342	90.827
Фебруар	135.355	1.611	136.966	138.066	581	138.647
Март	120.930	1.620	122.550	170.766	1.459,5	172.225,5
Април	119.153	1.340	124.493	154.712	1.281	155.993
Мај	113.417	1.160	114.577	196.547	980	197.527
Јуни	112.455	822	113.277	204.967	950	205.917
Јули	116.867	1.319	118.186	173.680	910	174.590
Август	170.304	516	170.820	166.916	672	167.588
Септембар	132.505	307	132.812	170.972	532	171.504
Октобар	307.826	175	308.001	193.325	513	193.838
Новембар	96.361	246	96.607	198.686	771	199.457
Децембар	123.123	498	123.621	174.227	542,5	174.769,5
Свега	1,682.087	10.935	1,693.022	2,033.299	9.534	2,042.833

Последње цифре ове табеле показују да је у 1932 години прегледано 1.693.022 литара млека а 1933 године 2,042.833 литара, што значи да је у току 1933 године прегледно 349.811 литара млека више, него у 1932 години. Исто тако пада у очи да и поред тога што је прегледано преко 300.000 литара млека више, неисправног млека нађено је у знатно мањој количини: 9.534 литра, или 0,45%, од целокупне количине прегледаног млека. У 1932 години нађено је неисправног млека 10.935 литара, односно 0,65% целокупне прегледане количине млека.

Ово је несумњиво један од доказа, *да се квалитет београдског пијачног млека* све више побољшава вероватно услед строжије контроле и све већег ризика коме се несавесни продавци излажу.

Како је примећено, да многи продавци млека врше разводњавање и фалсификовање млека у самој вароши, тј. пошто прођу контролне станице на улазу у Београд, то су у току ове године, вршене тако звване „штих пробе" млека у вароши, тј. код оних који су већ једном били контролисани на улазним станицама. Ова врста контроле показала је врло добре резултате и њој се у главном може приписати смањење количине неисправног млека.

На жалост, услед велике пространости Београда, ови прегледи изискују врло велики напор и не могу се лако изводити, јер су контролори са својим особљем у немогућности кога часа могу бити изненађени од контролних органа О. г. Б.

Народна купатила О. г. Б.

Одржавање индивидуалне чистоће представља несумњиво један од основних захтева савремене хигијене. Да би и у овоме помогла, у првом реду својим сиромашним грађанима, Београдска општина подигла је народна купатила: топло купатило у Мишарској улици и хладно пловеће купатило на Сави код „Шест топола", те тако у оквиру своје могућности изашла у сусрет жељама и потребама свога становништва о чему ћемо овде рећи неколико речи:

1) *Топло купатило у Мишарској улици.*

Ово је купатило још одмах после свога отварања постало права благодет за наш сиромашни свет. Број посетилаца из године у годину нагло се је повећавао, тако да за време јаке сезоне купатило није у стању да прими све посетиоце.

Топло купатило:

године:	окупало се лица	приход дин.
1927	57.004	437.072
1928	67.664	496.794
1929	84.305	613.307,50
1930	92.272	656.756
1931	93.937	646.619
1932	66.879	526.171
1933	71.786	453.325

У 1932 години просечно дневно посете било је 182,8, а у 1933 год. 196,1.

Топло купатило ради преко целе године а отворено је непрекидно од 6 часова у јутру до 6 часова у вече, а недељом до подне.

2) *Хладно пловеће купатило на Сави код „Шест топола."*

Купање у Сави за време лета било је од увек једна од најомиљенијих забава београђана. Сава је привлачила велики број купача још и због тога, што њеној води многи приписују и неку лековиту моћ.

Међутим, савска обала постојала је из године у годину све популарнија, јер се поред сунчања и купања развила и читава једна грана спорта на води, тако да је за многе Београђане, боравак од неколико часова на чистоме ваздуху поред воде постао не само здрава и пријатна разонода, већ једна неопходна потреба.

Старо општинско купатило, са свега 80 кабина, рабатно и неугледно, није више одговарало новим приликама. Било је нужно да Општина сагради на Сави једно пространо и хигијенски уређено купатило, које би одговарало потребама најширих слојева грађана.

Благодарећи енергичном заузимању Претседника општине г. Милутина Петровића, створена су средства да се такво једно купатило подигне. Према пројекту арх. г. Ђорђа Лукића, а по кредиту од 700.000 динара стављеном на расположење комисији коју су чинили одборници г.г. Стојадин Анђелковић и Воја Доганџић, арх. Ђорђе Лукић, Брана Марковић и контролни инспектор г. Миша Стојићевић — којима је поверена изградња новог општинског купатила, омогућено је подизање поменутог објекта.

Ново пловеће Општинско купатило састоји се из десет делова, међусобно чврсто спојених јаким гвозденим везама, које се приликом преношења купатила и ради лакшег смештаја у зимовник за време зиме, дају лако демонтирати. Цело купатило покрива површину од близу 2.500 м² и плива на 2.000 празних дрвених буради која су међусобом спојена конструкцијом од три реда греда, и причвршћена за исту тако да се патос купатила, при нормалном оптерећењу, налази за читавих 60 см. изнад површине воде.

Сграђено цело од здраве рендисане чамове и борове грађе и обојено, пријатном за око, зеленом бојом, купатило располаже са 425 лепих и пространих кабина и 3 базена за непливаче. Два већа 8/14 м. (мушки и женски), и један мањи за децу. Над средњим де-

Општинско хладно купатило, на Сави

лом, на коме је постављено неколико већих кабина, магацин за веш, бифе и остало, налази се велика покривена тераса са рестораном сва у цвећу, са које се има леп поглед на Саву и околину.

Узводно, на горњем делу, изграђена је тераса за сунчање у облику троугла — снабдевена клупама, сунцобранима и столицама за лежање и одмарање, на којој се велики део публике радо задржава; на истој тераси а према води намештена је велика — 3 м. висока трамбулина; а широком отвореном пролазу према води, још две мање од 1 м. висине. На сваких 15 м. намештене су лаке и удобне гвоздене степенице за излаз из воде, а целом дужином купатила постављен је јак конопац за прихватање и одмарање пливача.

На доњем делу купатила постоји место одређено искључиво за оне који пецају рибу, снабдевено угодним клупама, и платненом надстрешницом, противу сунца и кише, над истим, што омогућује да се са максимумом

удобности може уживати у лепом пецачком спорту.

На купатило које је дуго 100, а широко 25 м., омогућен је прилаз са обале са три моста — у средини и на оба краја по један — као и комуникација пловећег купатила са оним на обали, које такође располаже још са око 300 кабина, кујном, ресторацом, берберницом за господу и даме, амбулантом, аутом, телефоном итд.

Свака кабина — довољно пространа — има клупу, полицу за шешире, чивилук за одело, и лепо велико огледало. Сви пролази на купатилу застрвени су лепим широким теписима од кокоса. Осим тога, купатило је снабдевено чесмама и тушевима (у сваком басену по један), са пијаћом водоводском водом, ноћу осветљено електричним осветљењем и украшено цвећем, палмама и осталим украсним дрвећем. Обала посута песком уређена је тако да може примити што већи број публике која воли сунчање на песку.

Градња купатила отпочела је 18 маја 1933 године на Макишу под надзором поменуте режијске комисије, и трајала је, и ако у многоме ометана рђавим временом, скоро непрекидно до 26 јула исте год., када је као потпуно готово спуштено низ воду и предато јавној употреби 29 јула 1933 године.

Обилна посета (извесних дана било је преко 5.000 душа на купатилу), најбоље сведочи колико је престонци била потребна једна оваква установа. Ма да је ново купатило на Сави отворено скоро тек на измаку сезоне (стварни рад купатила трајао је око 20 дана), и узевши у обзир рђаво време у поменутом периоду, ипак је број купача био несразмерно већи за то кратко време него прошлих година за време целе сезоне. Исто тако, и поред ниске цене, од само 2 динара, приход је и за ово кратко време био већи него прошлих година, што се види најбоље из ниже изложеног прегледа:

године:	број купача:	приход:
1927	56.594	107.391.—
1928	67.792	105.513.—
1929	31.298	69.724.—
1930	47.834	106.039.—
1931	29.040	63.134.—
1932	69.396	109.855.—
1933 (од 30-VII)	69.579	119.237.—

Из предњих цифара види се, да општинска купатила (топло и хладно) привлаче све већи број купача ширећи свој благотворни утицај. Имајући ово на уму, намеће се само по себи и проширење овог постојећег купатила, коме би требало додати и још два мања и један велики басен за пливаче као и један мали за децу, те на тај начин потпуно удовољити потреби, и купатило оспособити за пријем оноликог броја посетилаца колико оно привлачи.

Осим тога, ове хигијенске установе, и поред минималних цена, пружају Општини и знатне приходе.

Да би пак Београдска општина удовољила и потребама грађанства са периферије и предграђа, требало би на појединим згодним местима подићи мања топла купатила, макар само са тушевима и отворене басене за децу, по угледу на много веће градове на страни.

РАЂАЊА И УМИРАЊА У БЕОГРАДУ 1932—1933 ГОДИНЕ

РАЂАЊА 1932 ГОДИНЕ
(по месецима и вероисповестима)

МЕСЕЦИ	Вероисповести							
	Правосл.	Католика	Мојс. еван. р.	Мојс. сефар. р.	Евангел.	Муслимана	Будиста	Грк. кат.	Свега
Јануар	420	84	4	5	6	2	—	—	521
Фебруар	173	49	2	7	1	4	—	—	836
Март	177	43	5	4	4	2	—	—	235
Април	148	28	2	9	5	2	1	—	205
Мај	92	37	2	1	1	—	—	—	134
Јуни	268	59	3	15	6	6	1	—	351
Јули	386	71	2	3	3	6	1	—	472
Август	372	68	2	8	3	5	—	—	459
Септембар	359	76	—	12	4	2	1	1	455
Октобар	264	48	1	5	3	1	—	1	423
Новембар	255	59	1	2	1	1	1	—	320
Децембар	214	42	1	1	1	1	2	—	262
Свега	3228	675	25	72	38	33	7	2	4080

ПРЕГЛЕД РАЂАЊА ПО МЕСЕЦИМА И ВЕРОИСПОВЕСТИМА У 1933 ГОД.*

МЕСЕЦИ	Православних	Католика	Мојсијев.	Евангел.	Муслимана	Будиста	Грко катол.	Свега
Јануар	238	67	5	5	2	—	—	317
Фебруар	278	61	4	3	6	1	—	353
Март	299	54	11	5	—	1	1	371
Април	285	39	6	8	3	—	1	342
Мај	255	58	7	6	6	2	—	324
Јуни	241	54	9	3	4	—	2	313
Јули	271	46	15	1	6	2	—	341
Август	292	44	15	—	2	—	1	354
Септембар	261	55	7	7	—	1	—	331
Октобар	205	27	8	4	1	—	—	245
Новембар	190	18	4	1	2	—	—	215
Децембар	220	14	2	—	2	—	—	238
Свега	3.035	587	93	43	34	7	5	3.784

Свега је рођено 1932 год. деце оба пола, свих вероисповести 4.080, од тога православне деце 3.228, највише у месецу јануару 420, а најмање у мају месецу 92; запажа се да је

* Ове цифре не дају потпуно тачан број рођене деце у 1933 год. пошто овде нису урачуната деца која су рођена у 1933 години али још нису крштена.

код католика био највећи број рођења такође у јануару 84, а најмање исто тако у мају месецу 37; свега је рођено католика 675.

Интересантно је напоменути да рађање код мојсијеваца сефардиског реда чини изузетак у томе, што се код њих највише родило деце у јуну месецу, док је код осталих вероисповести највећи број рођења забележен у јануару месецу.

Укупан број рођених свих вероисповести највећи је у јануару месецу 521, а најмањи у мају 134.

Ванбрачно рођене деце било је 428 или 11,4%, од укупног броја рођене деце у 1933 години.

Преглед рађања и умирања у 1932 и 1933 год.

	1932		1933	
месецн:	рођено	умрло	рођено	умрло
јануар	521	268	317	231
фебруар	236	264	353	224
март	235	313	371	306
април	205	315	342	283
мај	134	292	334	266
јуни	358	289	313	264
јули	472	331	341	268
август	459	326	354	376
септембар	455	278	331	307
октобар	423	230	245	204
новембар	320	249	215	193
децембар	262	241	238	234
Свега:	4.080	3.396	3.754	3.156

У 1932 години рођено је свега 4.080 деце или 16.32 на ‰. За исто време умрло је 3.396 лица што чини 13,58 на хиљаду становника. Прираст од вишка рођених износи 684 лица.

У 1933 години рођено је 3.754 лица, или 15,02‰, а умрло 3.156 или 12,62‰, што даје годишњи прираст од 598 лица (рачунајући да Београд има 250.000 становника).

Највећа смртност била је 1932 године у месецу јулу, 331 случај, најмања у децембру 241. У току 1933 године највећи број смртних случајева био је у месецу августу: 376, а најмањи у новембру: 193.

Као узрок смрти туберкулоза долази на прво место са 22,8% опште смртности. *Овако висока смртност проузрокована од туберкулозе показује нам да напори који се чине у Београду у борби противу туберкулозе нису још довољни и да је неопходна једна систематска и истрајна акција на томе пољу.*

На друго место по броју смртних случајева долазе болести крвотока, 15,1%, затим болести органа за дисање, 12,7%. Нередовних смрти (самоубиства, убиства, несретни случајеви) било је у 1933 години 293, што чини 9,2% опште смртности.

УПУЋЕНО ЛИЦА У ПАСТЕРОВ ЗАВОД У 1932 И 1933 ГОДИНИ

Који месец	Упућено лица у 1932 год.			Упућено лица у 1933 год.		
	муш.	жен.	свега	муш.	жен.	свега
Јануар	15	11	26	20	35	55
Фебруар	12	7	19	15	10	25
Март	18	20	38	16	15	31
Април	26	23	49	27	9	36
Мај	42	27	62	18	16	34
Јуни	32	20	52	18	9	27
Јули	60	32	92	36	28	64
Август	36	20	56	29	27	56
Септембар	51	22	73	29	18	47
Октобар	19	16	35	22	10	32
Новембар	12	13	25	21	14	35
Децембар	18	15	33	23	17	40
Свега	341	226	567	274	208	482

Свега је упућено лица у Пастеров завод 1932 године 567 лица, а 1933 године 482, тј. 85 лица мање него 1932 године.

МОРТАЛИТЕТ У БЕОГРАДУ 1933 ГОДИНЕ

НАЗИВ БОЛЕСТИ	Јан.		Фебр.		Март		Април		Мај		Јуни		Јули		Авг.		Септ.		Окт.		Нов.		Дец.		Свега	% опште смртности
	у варошн	у болн.	у варошн	у болн.	у варошн	у болн.	у варошн	у болн.	у варошн	у болн.	у варошн	у болн.	у варошн	у болн.	у варошн	у болн.	у варошн	у болн.	у варошн	у болн.	у варошн	у болн.	у варошн	у болн.		
Акут. зараз. бол..	2	11	15	33	1	15	4	9	2	9	5	6	3	10	13	14	3	3	2	10	—	7	2	7	156	4,5%
Хр. зар. бол. тбц.	25	20	29	21	40	34	54	33	33	35	45	24	60	4	57	35	33	13	15	24	18	11	21	23	711	22,8%
Малигни тумори..	7	6	13	14	10	12	6	7	8	8	8	9	17	3	9	6	15	1	8	4	5	14	13	7	209	6,5%
Општ. бол. (конс.)	2	3	1	2	8	7	1	1	4	4	4	3	3	—	8	2	3	2	2	2	1	4	3	1	64	2,1%
Душ. и нерв. бол.	2	4	7	7	8	12	11	5	3	7	7	10	4	17	19	11	11	12	9	9	4	6	8	13	211	6,6%
Бол. орг. за крв..	27	9	25	10	24	20	32	9	21	13	28	10	38	8	30	19	44	17	19	5	20	13	23	7	477	15,1%
„ „ „ дис.	22	20	7	8	37	16	25	2	17	14	14	13	27	7	29	18	24	29	3	11	14	5	19	6	384	12,7%
„ „ „ вар.	4	6	5	1	3	5	6	10	5	17	9	21	18	2	20	11	21	13	13	3	7	14	7	13	234	7,3%
Урогенитал. бол.	4	3	5	5	1	3	4	5	4	1	4	2	9	—	8	1	7	4	2	6	1	—	4	7	90	2,8%
Бол. пуерп. ст. ж.	—	1	—	1	—	4	1	2	—	7	—	3	1	4	1	3	1	2	—	2	—	1	1	6	41	1,3%
Група бол. коже, одојчад, старост	14	12	18	2	26	3	18	10	12	11	20	3	23	2	17	12	12	5	18	17	11	3	17	—	286	9,1%
Нередовне смрти: убиства, самоуб. несрет. случ.	3	24	3	22	1	21	3	24	2	24	6	10	6	5	8	19	17	15	5	15	8	26	8	23	293	9,2%
Свега...	112	119	128	96	154	152	166	117	116	150	150	114	209	59	228	148	191	116	96	108	89	104	121	113	3.156	

у 1932 години највећи број пријављених лица од уједа паса био је у јулу: 92, а најмањи у фебруару: 19. У току 1933 године исто тако, највише је упућених лица у Пастеров завод у месецу јулу: 64, а најмање у фебруару: 25.

РАД ОДЕЉКА ЗА ОДРЖАВАЊЕ ЧИСТОЋЕ 1932—1933 ГОДИНЕ

(Шеф *Михаило Бирчанин*)

Поред водовода и канализације, изношење смётлишта из домова и чишћење улица представљају необично важан проблем савремене градске хигијене, о коме баш сада расправља Међународна унија градова. Када се зна да се ђубриште, домаће и улично, погладнело састоји из органских материја у распадању, које су изврсна подлога за множење заразних клица и разних инсеката, који ове клице преносе, онда је јасно од колике је велике важности редовно и хигијенско чишћење градских улица и домова, у борби против заразних болести.

Изградњом Београда и постављањем модерне калдрме, посао око чишћења улица постао је знатно лакши и ефикаснији. Употребом трамвајских цистерни и моторних кола за аутоматско поливање и чишћење, омогућено је хигијенско чишћење великог броја улица.

Да би се чишћење улица обављало свуда у складу са хигијенским прописима, Отсек јавне хигијене ставио је у дужност реонским лекарима и санитетским контролорима, да на лицу места контролишу рад чистачких колона и њихових надзорника. Исто тако Отсек јавне хигијене, у сарадњи са Одељком за одржавање чистоће, спрема нов правилник о раду овог одељка, тако да ће ускоро бити спроведено потпуно савремено хигијенско чишћење улица.

Обавезним изношењем смётлишта из домова у херметично затвореним кантама, постигнут је један напредак у нашој градској хигијени. Са превозним сретствима, којима се сада располаже, изношење смётлишта из домова обавља се релативно добро, уколико пак, превозна сретства у будуће буду обилнија и савршенија, то ће се и изношење домаћег и уличног смётлишта моћи обављати потпуније и проширити се и на београдска предграђа.

Обим рада Одељка за одржавање чистоће у току 1932 и 1933 године може се видети из ових неколико цифара:

Чишћење улица и изношење смётлишта:

	1932	*1933*
улица чишћено свакодневно	550	570
улица чишћено повремено	50	80
изношено смётлишта из домова	8.200	12.000
изнето куб. мет. за годину	121.152	133.863

Утрошено је:

	1932	*1933*
за чишћење улица дин.	5.929.020	4,750.892
за изношење смётлишта из домова, дин.	1,070.683	1,750.892
Свега динара:	6,999.704	6,486.726

Из предњих цифара види се, да је 1933 године чишћено свакога дана 20 улица више него у 1932 години, а исто тако чишћено је повремено 30 улица више у току 1933 године. У погледу броја домова, из којих је изношено смётлиште, види се да је 1933 године број домова порастао за 3.800. Осим тога у току 1933 године изнето је 12.711 кубних метара смётлишта више него у 1932 години.

И поред већег обима рада у 1933 години издатци у овој години били су за 512.978 динара мањи од издатака у 1932 години.

Да би пак ублажила беспосличу општина је у зимским данима упослила на уклањању уличног снега, преко 600 чистача. Ово је чињено као 1932 тако исто и 1933 године.

РАД ОДЕЉКА ЗА ГРОБЉА

(шеф: *Никола Богдановић*)

I

Приликом пријема дужности шефа Гробљанског одељка, потписати је на лицу места установио, да дотадања организација рада овога Отсека није у складу са нашим локалним приликама и не одговара духу времена у коме живимо, па је приступио систематској реорганизацији уређења и рада на Новом и Топчидерском гробљу.

Пошто је организација рада на Новом и Топчидерском гробљу била заснована на гробљанском правилнику из 1885 године, који апсолутно није одговарао садањим социјалним приликама, израђен је и од Суда О. г. Београда прописан нов Правилник, у коме је тачно предвиђена дужност сваког службеника, како административног тако и техничко-теренског.

Ради једнообразности и што лепшег изгледа београдских гробља приступило се у 1932 години прекопавању 1.200 гробова у 78 парцела. Тај је терен изнивелисан а у 1933

години на њихово место озидане су гробнице, које су одмах стављене у продају. Из истих разлога приступило се прекопавању гробова у 18 парцели, а на њихово место у пројекту је да се такође озидају нове гробнице. Обе ове парцеле налазе се у доњем делу гробља, прва с десне, а друга с леве стране од главног улаза у Ново гробље.

С обзиром на факат, да је овај одељак и материјално активан, а и да би се показала што ефикаснија економија при његовом уређивању, озидана је у 1933 години једна велика зимска цвећара, у коју се преко зиме прима цвеће на чување уз наплату одређене таксе од публике, која има своје цвеће на

Нова мртвачница на Новом гробљу

гробницама и гробовима. Само од овог чувања цвећа одељак има сталног прихода од 6—700 дин. Исто тако одељак у другој својој цвећари производи расаде цвећа и украсног шибља, које по одређеној такси продаје грађанству, од чега има такође врло леп приход.

Пошто је досадашњи терен за сахрањивање на Новом гробљу био апсолутно недовољан, одељку је додељено 34.647 кв. м. од општинског имања „Пионир." Како је овај терен био брдовит и неповодан за отварање нових гробљанских парцела, морало се прво приступити нивелисању и уређивању додељеног имања. По извршеном нивелисању и изради стаза, путева и караула, на том делу отворене су и нове гробљанске парцеле. Изграђене су и једне степенице, које везују доњи део гробља са ново додељеним земљиштем са имања „Пионир". Сви су ови радови завршени у току 1933 године.

По раније постигнутом споразуму са Угарским посланством, њихово војно-ратничко гробље уписано је на једном малом делу, а остатак већег дела терена уступљен је одељку на слободно располагање, с тим да одељак у својој режији и о свом трошку подигне ограду, око њиховог војно-ратничког гробља. Овај рад је у току 1932 и 1933 године дефинитивно завршен, изузев гвоздене конструкције.

Како је терен гробља из улице Св. Николе и Војводе Пећанца и оног дела које се граничи са имањем „Пионир" био ограђен жичаном оградом, која није одговарала естетском изгледу престоничког гробља, то је исто у току 1932 и 1933 године ограђено лепом дашчаном оградом, а дуж ограде (са спољне и унутрашње стране) засађени су јабланови.

На Топчидерском гробљу, које је било прилично запуштено, јер је као такво примљено од Управе Топчидерске економије, изграђене су и пошљунчане стазе, поправљена ограда, изграђене рунделе и засађене цвећем и украсним шибљем. На овом гробљу има још врло мало простора за сахрањивање, па је неопходно потребно да се приступи откупу погодног земљишта, које би било у продужењу или близини садашњег Топчидерског гробља.

Одређивање земљишта за подизање крематоријума спада у надлежност Општинског суда и то питање преко овог одељка уопште до сада није покретано ,и ако оно добија своју пуну актуелност за расправу.

САХРАЊЕНО У 1932 И 1933 ГОДИНИ НА НОВОМ И ТОПЧИДЕРСКОМ ГРОБЉУ

Година	Мушких лица		Женских лица		Војника	Свега
	одраслих	деце	одраслих	деце		
1932	1179	489	981	410	67	3182
1933	1206	338	1039	315	76	2974
Свега	2838	827	2020	731	143	6106

II

Приходи Гробљанског отсека у 1932 и 1933 г.

Наплаћено од зиданих гробница у 1932 г., 974.818 дин., у 1933 год. 704.740 динара.

Наплаћено од великих и малих гробница, 1932 год. 72.040 дин., у 1933 год. 66.930 дин.

Наплаћено од турнуса и отварања гробова и гробница, у 1932 год. 61.865 дин., у 1933 г., 60.870 динара.

Наплаћено од одржавања гробница и гробова, у 1932 год. 315.730 дин., у 1933 године 293.350 динара.

Наплаћено од разних ситних такса и осталих прихода, у 1932 години 154.440 динара, у 1933 години 297.702 динара.

Свега наплаћено: у 1932 години 1,578.914 динара, у 1933 години 1,423.592 динара.

Грађевински радови изграђени путем лицитација

Потпуно је озидано 271 гробница разних димензија и исте су пуштене у продају. Радовима је руководила Техничка дирекција са својим људством, а издатак за обављене ра-

дове исплаћен је предузимачу у износу од 516.000.— динара. У изградњи је мртвачница, којим радовима руководи Техничка дирекција са својим људством, а издатак за обављање радова исплаћује се предузимачу из буџета Техничке дирекције за 1932 годину. Ово зидање уступљено је путем лицитације за суму од 1,270.000.— динара. Поред тога, у столарској радионици Гробљанског одељка израђено је неколико стотина разних предмета, као што су и зидарски, вртарски и остали технички радови овога одељка били врло обимни за последње две године.

Прекопавање гробља

1932 и 1933 године, прекопано је и извршен пренос 1.200 гробова из 78 парцеле и 350 гробова у 18 парцели; терен припремљен за зидање гробница. Извршено је прекопавање и пренос 500 гробова са Аустро-угарског војничког гробља. Извршено је прекопавање преко 1200 гробова на старом јеврејском гробљу у Далматинској улици.

Копање гробова и сахране

1932 године ископано је 1227 великих гробова и 905 малих гробова. У овим гробовима сахрањена су умрла лица и над истима подигнуте прописне хумке.

1933 године, ископано је 2321 великих гробова и 643 малих гробова.

Безбедност гробља

У току 1932 и 1933 године, како дању тако и ноћу чувано је како Ново тако и Топчидерско гробље, да се не би вршиле некада тако честе крађе по гробљима, да се не би кварили објекти и да се не би одигравале ствари које скрнаве светињу гробља.

Д-р **Мане Трбојевић**,
в. д. шефа Одсека за лечење и санитарне установе Општине града Београда

Одсек за лечење и санитарне установе Општине града Београда

Прошле, 1932 године била је Општина града Београда раздељена на 8 санитетских реона.

Општински лекари беху подељени у две групе. Од ових је једна вршила хигијенску и санитетско-полицијску службу, а друга је група била на раду у појединим амбулантама и обилазила оболелу сиротињу по кућама.

Та помоћ била је за сваког сиромашног грађанина *бесплатно*, био то легални грађанин Београдске општине, дошљак или пролазник, па имао или немао од београдске или своје општине уверење о сиромашном стању.

Бесплатну лекарску помоћ примали су у извесној мери и општински чиновници и званичници, као и чланови њихових породица.

Општина је свима својим сиромашним члановима помагала код набављања лекарија, а те помоћи није кратила ни осталој сиротињи, када би се на њу обраћала.

Од 1 јануара прошле године указала се потреба за реорганизацијом лекарске службе. Према политичко-управној подели града на 14 квартова сваком је кварту додељен по један реонски лекар.

Од тога је времена, сообразно са Правилником о раду реонских лекара, објављеним 10 октобра 1932 године у службеним „Општинским новинама" Београдска општина раздељена на 14 санитетских реона, а сваком је лекару стављено у дужност да врши и хигијенску инспекцију у свом реону уз санитетску-полицијску службу, као и лечење оболелих. Сем тога су поједини лекари додељени и на дежурство у Централној амбуланти, (са 2 часа дневног рада), док су за периферијске амбуланте ангажовани лекари — дневничари.

(Недељом су сви лекари дежурством запослени).

Хитну помоћ код случајева унесрећења, тешких озледа, побачаја, крварења и др. вршила је Станица за спасавање и брзу помоћ, којој су преко целог дана била додељена два лекара, а за ноћну службу ангажовани засебни хонорарни лекари.

Према томе се рад у пружању лекарске помоћи становништву Београда врши беспрекидно и дању и ноћу, док периферне амбуланте располажу лекарима у одређено време дана, а болничарима за превијање озледа по цео дан.

До краја априла 1933 год., била је Централна амбуланта смештена у Краља Милана ул. бр. 7, у згради Задужбинског одељења Министарства просвете, где је била још од 1902 године. Поред одељења за општу помоћ било је ту и одељење за хирургију, рентгенске прегледе, оториноларигологију и окули-

стику, сем тога и Станица за брзу помоћ, која је имала засебну кућицу у дворишту зграде. Ту је била импровизирана и гаража за аутомобиле, стаја за два пара коња, као и шупа за фијакер. У подруму зграде смештен је био магацин за санитетски материјал.

Зграда ова била је не само тескобна (без и једне чекаонице за болеснике) већ и стара и скроз нехигијенска. Многа одељења била су мрачна, са трулим подовима и прокислим таваницама. И ако су се оправке често вршиле, темељне оправке нису се дале спровести. То, а и разлози штедње, приморали су Општину, да Централну амбуланту привремено пресели у своје преуђешене зграде на бившем Тркалишту, где је био ранији Одељак за одржавање чистоће. На широком простору сада су тамо три приземне зграде (једна на спрату), у којима су смештена ова одељења:

1) Одељење за опште прегледе, где раде 6 лекара (5 лекара за целокупну медецину и један специјалиста за унутрашње болести;

2) Одељење за хирургију са два лекара (један специјалиста и 1 лекар — помоћник);

3) Рентгенска станица са једним лекарем — специјалистом и рентг.-техничарем.

4) Очно одељење са два лекара (специјалистом и лекар. помоћником);

5) Одељење за грло, уво и нос са два лекара (специјалистом и лекар.—помоћником);

6) Одељење за болести уста и зуба — Зубна станица — са једним лекарем—специјалистом;

7) Станица за спасавање и брзу помоћ са два лекара целокупне медицине.

Сем тога је у засебној згради смештен магацин за санитетски материјал. Свака од ових зграда има по једну, а зграда на спрат по више чекаоница. Тиме је и лекарима рад олакшан, а ни публика не трпи тескобе.

Али ни просторије данашње Централне амбуланте нису довољне да приме све специјалне установе. Тако још преостају:

1) Одељење за женске болести са два лекара (специјалистом и лекарем — помоћником);

2) Одељење за урологију са једним лекарем — специјалистом у ул. Средачкој бр. 2;

3) Одељење за кожне и венеричне болести са два лекара (специјалистом и лекарем — помоћником) у ул. Браће Крсмановића бр. 9;

4) Антитуберкулозни диспансер са једним лекарем—специјалистом у ул. Зрињског 36.

Извршене су припреме да се оснује још Централна станица за испитивање рака (антиканцерозни центар), као и одељење за нервне болести.

Као што је споменуто, зграде за централну амбуланту примљене су само привремено. Све побројане установе биће ускоро концентрисане у једној згради, која се зато већ припређује.

Тада ће општина имати у пуном смислу своју градску поликлинику, поред своје болнице, којој су темељи недавно положени.

Целокупну лекарску службу вршило је у прошлој и овој години свега 36 лекара. Од ових је било 22 лекара за целокупну медицину, 9 лекара специјалиста и 5 лекара—помоћника.

Од помоћнога особља на раду су: 3 званичника, 2 телефониста, 1 лаборант, 12 болничара, 3 сестре болничарке, 2 сестре походиље, једна бабица, 2 послужитеља, 5 праљи—послужитељки ,и две чистачице. У припреми је и постављење 14 реонских бабица (за сваки санитетски реон по једна).

Као помоћна средства има Станица за спасавање 10 аутомобила. Од ових су: четвора кола за превоз болесника, једна за инфективне случајеве, 3 аутомобила за дезинфекцију и дезинсекцију, 2 путничка и један фијакер.

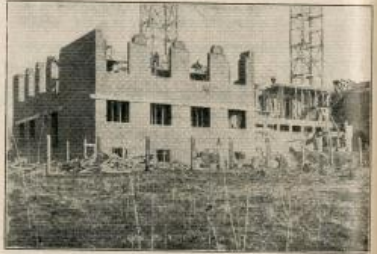

Зидање прве Општинске болнице, задужбина Николе Спасића

Од овога броја данас имамо исправна: троја кола за превоз неинфективних болесника, једна за превоз инфективних (заразних случајева) као и двоја за дезинфекцију, а остала 4 аутомобила су дефектна. Свака кола имају шофера са болничаром.

Код набавке нових кола требаће да се има у виду инсталација за грејање. Досадашње искуство показало је да се публика нерадо служи ћебадима из бојазни да се на ћебетима задржавају вашке и други инсекти. И ако то није тачно, јер се ћебета редовно после сваке употребе дезинфикују, ипак постоји факт, да болесници ћебад често замрљају крвљу или блувотинама, ради чега би се морало имати ћебади у обиљу. С тог разлога боље је, да су кола у хладне дане загрејана својим сопственим гасом, што није тешко спровести на сваким колима.

Ако прегледамо табеларне*) прегледе рада у годинама 1932 и 1933 показаће нам се ова слика: од месеца маја ове године тј. када се је Централна амбуланта преселила у данашње просторије, смањио се и број лекарских интервенција на општем, а нарочито на хируршком одељењу. Разлог том може бити: 1) што просторије Централне амбуланте О. г. Б. нису још потпуно уређене 2) што публика није привикла да долази на ново место које по својој природи није толико приступачно, као што је била стара амбуланта, на врло прометном месту, преко пута хотела „Лондона", а и на раскрсници двеју трамвајских мрежа.

Међутим Станица за спасавање радила је и на новом месту добро и ако још нема својих гаража у кругу амбуланте, већ су оне привремено у Возном парку са аутомобилима ове установе.

Од других специјалних установа порастао је број лекарских интервенција на уролошком, а у сталном је порасту на гинеколошком одељењу; смањен је број на кожно-венеричном одељењу код поновних интервенција, док је број нових болесника нагло порастао.

Врло леп успех показује недавно отворени антитуберкулозни диспанзер, који развија свој рад у свима гранама свога социјалног позива, а предузео је да по једној новој и оригиналној методи сабере целокупни број туберкулозних болесника у Београду.

Статистика о туберкулози била је до сада у многоме нетачна, јер су се једна те иста лица (дакле по више пута) бележила у статистикама разних установа. Упозоравамо на специјални извештај о социјално-профилактичном раду антитуберкулозног диспанзера за прву годину његова рада, који је отштампан у 42 броју службених „Општинских новина" од 19 октобра прошле године.

Периферијске амбуланте за општу помоћ у сталном су напредовању. Од месеца августа прошле године наново је почела рад амбуланта на Каленића Гувну. Као новину у овој години спомињемо привремену амбуланту на општинском купалишту (код „Шест топола"), која је за време главне летње сезоне интервенисала код 263 повређена купача.

Из даљег извештаја о раду реонских лекара и амбуланти О. г. Б. видеће се какво је било здравствено стање широких маса београдског грађанства у току прошлих двеју година и какав је био општи карактер појединих болести, као и сам рад престоничких комуналних санитарних установа. То ће послужити нашим алтруистичким тежњама, да се поједине санитарне установе још боље развију.

I Рад реонских лекара

Сравнимо ли посете реонских лекара у години 1932, са годином 1933 (види табелу) видећемо да је 1933 године, било реонских посета двоструко више (5515:2615).

Овај вишак не иде на рачун повећаног броја епидемичних болести већ на рачун бесплатног лечења незапослених радника и других сиротиње, која се у прошлој години нагло повећавала.

Општински лекари нису правили никакву разлику између неупослених и легалном сиротињом београдском (са званичним уверењима о сиротињском стању). Кадгод се ко обратио за бесплатну лекарску помоћ путем станице за спасавање или директно, тај је одмах и добије.

Београдске периферијске амбуланте: Амбуланта О. г. Б. на Смедеревском Ђерму

Обе прошле године (1932—33) биле су с обзиром на појаву епидемија много сретније од пређашњих. Док је године 1932 у зимским и пролетњим месецима(од фебруара до априла) владала епидемија грипа, прошле је године била ова болест много блажег карактера.

Исто ово вреди и за трбушни тифус, као и дизентерију, које се јављаху само спорадично.

Од дечјих болести посматрано је доста мрасе, а за летњих месеца јављао се шарлах, но више спорадично. Дифтерије је било нешто у већем броју. Према сагласном мишљењу реонских лекара, карактер дифтерије је био много тежи у години 1932 него у пређашњим годинама. Нарочито се истиче, да је било и леталних случајева и међу онима, којима је у право време убризгаван серум или који су одмах по оболењу упућивани у инфективну болницу.

Ова појава је врло значајна. Могло би се веровати да је „Генијус епидемикус" или на-

*) Види табеле на 90 и 91 стр.

ТАБЕЛАРНИ

ОТСЕКА ЗА ЛЕЧЕЊЕ И САНИТАРНЕ

1933 ГОДИНА	ЦЕНТРАЛНА АМБУЛАНТА										
	Интерно одељење	Хируршко одељење			Рентгенолошко одељење	Очно одељење	Одељење за уво, нос и грло	Станица за спасавање			Одељење за болести уста и зуба
Месеци:		лекар. интерв.	прегледи	завоји				лекар. интерв.	хитна помоћ	преноси	
Јануар	740	185	645	1.726	193	401	238	47	174	782	131
Фебруар	1.055	144	501	1.433	319	534	341	49	134	769	115
Март	1.129	196	546	1.483	351	744	376	39	116	773	163
Април	840	223	619	1.631	293	544	300	41	112	683	150
Мај	870	170	520	1.250	298	257	170	38	111	807	186
Јуни	917	137	577	1.364	585	511	330	37	141	771	181
Јули	950	161	631	1.589	661	606	351	42	108	855	188
Август	987	137	717	1.770	500	626	393	50	128	780	190
Септембар	746	154	700	1.745	311	569	345	47	107	770	150
Октобар	650	132	640	1.603	348	483	262	28	98	783	181
Новембар	670	115	547	1.507	344	529	288	21	68	732	115
Децембар	581	102	520	1.422	286	386	220	28	80	749	144
Укупно:	10.135	1.856	7.163	18.523	4.489	6.190	3.614	467	1.372	9.254	1.853

УПОРЕДНИ ПРЕГЛЕД РАДА

	ОПШТИ УНУТРАШЊИ ПРЕГЛЕДИ					СПЕЦИЈАЛНИ			
	Интерних у Централној Амбуланти	Амбуланта у Краља Александра ул. бр. 235	Амбуланта код „Господарске Механе"	Амбуланта у Прест. Петра бр. 6	Преглед по реонима	Хируршких прегледа	Рентгенолошких	Очних	Ушних
Година 1932	11.630	788	630	—	2.615	3.338	2.125	5.969	3.301
Година 1933	10.135	861	1.573	775	5.515	7.163	4.489	6.190	3.614

ПРЕГЛЕД РАДА

УСТАНОВЕ О. Г. Б. ЗА 1933 ГОДИНУ.

Одељење за женске болести и порођаје	Одељење за Урологију	Одељење за кожно-венеричне болести	Амбуланта Краља Александра улица Број 235		Амбуланта код „Господарске Механе"		Амбуланта Престол. Петра бр. 6		Рад рејонских лекара прегледи и посете	Хладно купатило на Сави	Примедба
			прегледи	завоји	прегледи	завоји	прегледи	завоји			
704	377	2.054	50	354	69	40	—	—	464	—	У овој табели није унет број лечених у Антитуберкулозном диспанзеру који износи укупно 858. — (Види засебан извештај).
1.113	501	1.945	58	356	109	60	—	—	719	—	
1.215	548	2.385	78	368	117	90	—	—	561	—	
981	256	1.998	59	327	64	49	—	—	409	—	
1.281	414	1.924	63	348	113	74	—	—	444	—	
1.172	342	1.925	66	417	128	86	—	—	427	—	
1.493	302	1.895	72	544	128	92	—	—	372	—	
1.527	247	1.832	110	874	299	281	69	65	367	263	
1.132	276	1.735	93	728	141	119	205	235	334	—	
1.270	278	1.731	78	688	158	138	187	169	408	—	
907	386	1.438	76	523	120	100	172	239	469	—	
933	332	1.689	58	504	127	127	142	134	541	—	
13.728	4.259	22.551	861	6.031	1.573	1.256	775	822	5.515	263	

У 1932 И 1933 ГОДИНИ

ПРЕГЛЕДИ				ЗАВОЈИ СВИХ АМБУЛАНТИ				Хируршких интервенција	Лекарских интервенција при станици	Хитна помоћ	Преноси колима	Купатило на Сави	УКУПНО
Зубних	Гинеколошких	Уролошких	Кожно-венеричних	Централна Амбуланта	Амбуланта Краља Александра улици бр. 235	Амбуланта код „Господарске Механе"	Амбуланта Престол. Петра бр. 6						
1.735	12.976	4.070	28.273	21.183	5.116	456	—	3.140	—	403	11.812	—	121.463
1.853	13.728	4.259	22.551	18.523	6.031	1.256	822	1.856	467	1.372	9.254	263	122.550

летео са јачом снагом са ендогеним својим особинама, које још нису довољно познате, или се је дечји организам изменио, услед чега је сама одбрањена снага (имунитет) ослабила.

1932 год. било је посматрано и неколико спорадичних случајева дечје парализе (Хајне—Мединове болести).

Све друге инфективне дечје болести (пертусис, варнјола, паротитис итд.) остале су на обичном нивоу градских спорадичних случајева. — Маларије је било у обе прошле године више него обично, а захватила је не само Савски и Дунавски крај, већ је била раширена по целом Београду.

Иначе што се тиче обичајних болести, запажена су преко зиме и пролећа бројнија катаралична оболења у респираторном тракту, као и ревматична оболења у зглобовима и мишићима; лети је било претежно понајвише катаралних запаљења у гастродигестивном тракту.

Занимљиво је, да се и ових година врло често јављају болести јетре, запаљења спроводника жучне бешике, а нису ретке ни констатације каменчића у жучној бешици, као и бубрезима. И у Београду, као и другим већим градовима све чешће су појаве карцинома (претежније код жена) што се и прошле године дало констатовати, док се код плућне туберкулозе почиње запажати извесна стагнација.

Реонски су лекари, поред пружања стручне помоћи, водили бригу и о начину живота, а нарочито о станбеним приликама сиротиње. Нарочита је пажња обраћена немоћним старцима и старицама, који су самохрани и предани на милост и немилост својим комшијама. Сваки такав случај пријављиван је одмах Отсеку за сиротињу, са мишљењем и предлогом да се упути у Дом страраца (старица). То је и успевало код оних страраца, који су још толико у снази да се могу бринути сами о себи и својим телесним потребама.

Али је најгоре са оним немоћним лицима, који су узети (шлогирани) или хроничном болешћу везани за постељу.

Ако су завичајници Општине београдске још којекако. Општина их материјално помаже и уколико има места прима их у Дом страраца и старица. А ако нису, настају тешкоће, често непремостиве. Болница их не прима, а Општина није у могућности да их све збрине. Ова ће се невоља тако дуго и све болније осећати, док у Београду не добијемо Азил за немоћне и неизлечиве болеснике.

I ЦЕНТРАЛНА АМБУЛАНТА

У Централној амбуланти смештена су до данас ова одељења: 1) опште (унутрашње), 2) хируршко, 3) рентгенолошко, 4) очно, 5) за болести ува, носа и грла, 6) за болести уста и зуба, 7) станица за спасавање и брзу помоћ.

1) Опште одељење

(шеф: Dr. *Неда Јовановић*)

У ово одељење примају се болесници свих врста оболења. Сви они случајеви, који не изискују специјалне прегледе, добијају овде лекарску помоћ и долазе на даље амбулантно лечење. А где је карактер болести такав да је потребна и помоћ лекара специјалиста, упућују се на засебна одељења или у Општу држ. болницу.

Одељење ради непрекидно од 7 до 19 часова. На раду се измењује 6 реонских лекара, задржавајући сваки своје време да би могли своје болеснике пратити и лечење непрекидно надзирати. На тај је начин и намењена лекарска помоћ ефикаснија.

Године 1932 и до половине 1933 био је на раду и један лекар-спицијалиста за унутрашње болести (један доцент универзитета), чије је место остало упражњено, а на реду је да се ових дана путем конкурса поново попуни.

Као што је потпуно разумљиво, у овом је одељењу највећи број оболења од унутрашних болести. Тај је број био у прошлој години 5941 од укупнога броја свих посетилаца 10.135.

С обзиром на занимање највећи број долази на радничку и земљорадничку класу (3996). Високи број прегледаних некад економски обезбеђених лица, као занатлија (1209), трговаца (1004), чиновника (1209) указује на економску кризу, која је нарочито захватила и све професије средњег сталежа. То је општа слика данашњег времена, која се више-мање огледа и код тражења помоћи при свима одељењима Цент. амбуланте О. г. Б.

2. Хируршко одељење

(шеф: Dr. *Милоје Васић*)

У овоме одељењу примећује се до краја 1932 год. стални прираштај болесника, према коме расте и број лекарских интервенција.

Док је у години 1928 било интервенција 908, тај је број крајем 1932 порастао на 3140 — дакле више него троструко. Али се у години 1933 смањио до броја 1856 — без мало на половину. Но ипак број завоја није био знатније умањен тако да се не може закључити, да је целокупни рад хируршког одељења много заостао иза прошлих година.

Главни разлог да су мање тражене хируршке интервенције био је вероватно у преселењу Централне амбуланте, која није ни могла бити брзо уређена ни за рад оспособљена. Поштo су просторије, намењене хирургу, биле још влажне, није се смео првих месеци

инструментаријум ризиковати ни соба за хируршке интервенције отварати. А требало је и дуго времена, док се широке масе грађанства упуте где је Централна амбуланта пресељена. Није то ни чудо, кад се узме да је стара Амбуланта била дуги низ година на најживљем, прометном месту, које је и београдској публици било при руци, а и страна, ванбеоградска публика лако је ово место могла пронаћи. Хируршке интервенције траже брзу помоћ, па кад је болесници на старом месту не најоше, потражили су ту помоћ у Државној болници.

Иако нова амбуланта није много удаљена од места старе Централне амбуланте, а може се тврдити: да је баш садашња у правом центру Београда, ипак је разумљиво, да је потребно извесно време, док се престоничко грађанство на њу навикне.

Тако се, последњих месеци запажа поново све веће прибегавање и хируршких случајева, не само лакших, већ и тежих, и нема сумње да ће се број прегледа поново изједначити са бројем првих година.

Хируршки рад је у велико олакшан услед колаборације лекара специјалиста, који су хирургу при руци. Нарочито омогућује брзе хируршке интервенције рентгенолошко одељење код костолома, ишчашења и др. То се је баш и имало у виду кад је распоред рада оба ова одељења утврђен да буде у исто време.

Хируршко одељење води лекар-хирург са једним лекарем-помоћником. Превијање обављају наизменично два превијача и две превијачице. Радно време лекарско је 5 часова дневно, а превијача целога дана.

3. Рентгенолошко одељење

(шеф: Dr. *Душан Михаиловић*)

У 1933 год. ушло је ово одељење у трећу годину свога рада. Док је у првој години било прегледано 945 болесника, овај се број повећава у идућој (1932) години на више од двоструко, а до конца треће (1933) године чак се је и почетверостручио (види табелу).

Оснивањем рентгенске дијагностике постигла се велика добит, нарочито за хитне хируршке интервенције (фрактуре, страна тела и др.), где се већ после ¼ часа има снимак, а раније се морало чекати више од 24 часа, док се могла пружити потребна интервенција.

А и код унутрашњих оболења, као и других грана медицине, пружа рентгенски преглед огромну и благотворну помоћ у утврђивању дијагнозе.

Бројно хоспитирање болесника указује, сем дијагностике, на све већу потребу и за лечењем (терапијом), што ће бити омогућено, кад се буде основало и терапеутско одељење. Али ово одељење за лечење рентгенским зрацима изискује и веће просторије, него што их данас има у својим за сада још тескобним просторијама.

То ће се питање успешно решити по пресељењу Централне амбуланте у нову зграду, коју ћемо у скором времену добити.

За сада у рентгенском одељењу ради један лекар-рентгенолог са једним стручним помоћником 5 часова дневно, а према указаној потреби и дуже, пошто се ниједан болесник не врати, док не буде прегледан.

4. Очно одељење

(шеф: Dr. *Милован Данић*)

И у овом Одељењу запажа се пораст болесника у 1932 години, који се наставља и у 1933 години.

Разноликост оболења веома је велика: од обичних катара очних капака до најсложенијих оболења очне позадине. Број трахоме нешто је слабији у последњој години него у 1932.

Највећи проценат оболења био је по добу између 20—40 година, а по занимању у радничкој класи, дакле у доба најинтензивнијега рада, и по социјалном положају код најсиромашнијих редова нашег грађанства.

Обзиром на стално повећавање рада појављује се све већа и императивнија потреба да се данашњи инструментаријум (са оптичким апаратима за дијагнозу и терапију) комплетира, јер је овај, којим одељење располаже у великој мери недовољан. Сума која је за то предвиђена не би била велика. А да ће тиме и посао узети знатно веће размере, да ће и грађанство Београда имати несравњено веће користи, само се по себи разуме.

У очном одељењу ради данас 1 лекар-окулиста са једним лекарем-помоћником. Обојица раде по 5 часова дневно.

5. Одељење за болести ува, носа и грла

(шеф: Dr. *Угљеша Давидовић*)

И ово је одељење у трећој години свога рада. Пораст болесника према првој години непрекидан је.

У погледу појединих врсти болести све је било заступано из ове специјалности: од обичних оболења ждрела до компликованих мастоидитида и ларингијалних тумора. Највећи је проценат ушних оболења, а готово подједнак број гнојавих запаљења средњега ува и оболења спољњега канала. Прво је чешће зими, а друго, готово у епидемичној слици, кад почне сезона купања. Код нас је специјално запажено у прошле две године око 40 случајева ушних печурака (отомикоза), која је појава у иностранству више него необично ретка.

И у овом одељењу иста је слика: највише оболелих у доба од 20—40 године, а по занимању највише код продуктивних лица у добу најинтензивнијега рада, а по социјалном положају најсиромашнијих радника, као што је то у осталом, случај и у свима другим одељењима Амбуланте О. г. Б.

У одељењу се обављају само ситније хируршке интервенције, за које није потребна нарочита инструментација. Велики број случајева за интервенцију, где нарочито треба примена галванофарадизације, одбијени су: 1) услед недостатка у инструментима и апаратима, 2) услед недостатка просторија и персонала. Персонал за овај рад могао би се створити међу постојећим персоналом и са узајамним услугама међу самим лекарима. И просторије су у изгледу у току ове године. Остаје још једино набавка нових инструмената и апарата, што је и новим буџетом за 1934 годину предвиђено.

У одељењу, поред помоћног особља, раде данас 1 лекар-оториноларинголог са 1 лекарем-помоћником. Трајање рада износи дневно 5 часова.

6. Одељење за болести уста и зуба

(шеф: Dr. *Славка Атанацковић*)

Ово одељење отпочело је рад године 1931 у улици Престолонаследника Петра број 6 (на Каленишта Гувну). Као што сваки почетак има својих потешкоћа, тако је и уређај ове установе имао много невоља док се није приступило раду.

Због удаљености места, а и недовољне инсталације, цео рад је био сведен само на најпотребније — на оперативу, како ће и остати све док се инструментарij не комплетира и не добију техничке радионице.

Пред крај прошле године ова је установа примљена у зграде Централне амбуланте, где сада преставља једно засебно одељење у смислу централизације са осталим специјалистичким одељењима.

Рад у зубном одељењу врши један контрактуални лекар по уговору свега два часа дневно. То је време и сувише мало, да би се могло помоћи оноликој маси света, која се сваког дана повећава. Колико напредује посао и поред свих недостатака које напред споменусмо, види се и по овоме: у години 1931 број интервенција са бројем извађених зуба износио је 1327, а концем године 1933 тај је број порастао на 2772. Према овоме порасту требало би већ сад да се радно време бар удвостручи (од 2 на 4 часа) и да лекар-специјалиста добије или лекара-помоћника или једну сестру-помоћницу.

Кад буде рад удвостручен, инструментариј комплетиран и кад се добије техничка радионица, моћи ће рад и ове установе да потпуно задовоји своме намењеном циљу.

7. Станица за спасавање и брзу помоћ

(шеф: Dr. *Сретен Попадић*)

Станица за спасавање дала је и прошлих двеју година задовољавајуће резултате. Ово се нарочито подвлачи с обзиром на стање кола која данас имамо.

Станица има за пренос неинфективних болесника 4 аутомобила и 1 за заразне случајеве. Овај би број био довољан, кад би сва кола била стално на раду. Али тако није. Санитетски аутомобили О. г. Б. су дотрајали и свакога дана све више подлежу опасности да буду расходовани. Сем споменутих пет постоје још троја кола за дезинфекцију и дезинсекцију и два аутомобила путничка. Но услед квара, станица за брзу помоћ је од овога укупнога броја увек са троја кола мање, чиме јој је и рад врло отежан. Вечите оправке не извршују се идеално брзо а и стају много. Несумњиво је, да би било много рационалније, кад би се место непрестаних оправака набавила двоја модерна нова кола, чиме би се и потрошња материјала знатно смањила, а и грађанство Београда би имало бржу и ефикаснију помоћ.

О неопходној потреби набавке нових кола било је много пута говора и на седницама санитетске секције. Има доста наде да ћемо их по одобрењу буџета за 1934 год. и добити.

Има још недостатака код станице за спасавање: пренос лешева врши се коњским колима, што је у многоме неугодно и непрактично. Нарочито кад се леш нађе на јавном месту, онда се на кола мора дуго чекати, што изазива незадовољство и револт код публике, а често и оправдани гњев код полицијских власти. А рад би станице био много олакшан, кад би гаража за аутомобиле била у кругу Централне амбуланте. То још до данас није могло бити спроведено, већ је гаража у кругу вознога парка. Тиме је прећесто успорено издавање налога за излаз кола, ради чега је било и чешће оправданих замерки због задоцњавања. А задоцњавање је разумљиво, пошто је телефон Вознога парка врло често заузет, па се налог у том случају мора слати по послужитељу, чиме се губи драгоцено, често судбоносно време!

Аутомобили су у години 1933 прешли 77.087 километара и пренели 9.245 болесника. Бензина је утрошено 23.767 килограма. Према томе, средња потрошња бензина била је 16—17 кгр. на 100 километара.

Пренос су платили од укупнога броја превежених 9.245 само 1.907 болесника и од њих је убрано свега 64.308 динара.

Станица ради без прекида и дању и ноћу.

8. Уролошко одељење

(шеф: Dr. *Боривоје П. Борђевић*)

Уролошко одеље отпочело је рад 7 маја 1931 год. До тога времена, услед недо-

статака просторија, најнужнијих инструментаријума и намештаја, уролошке консултације и лечења вршена су у гинеколошкој амбуланти.

За првих осам месеци рада у 1931 год. од 7 маја 1931 до 1 јануара 1932 год. кроз одељење је у свему прошло 1307 болесника, од којих је било 278 ново-прегледаних и 1029 старих болесника на лечењу.

Рад овог одељења сваким даном постајао је све интензивнији тако, да је број прегледаних и лечених болесника у 1932 год. достигао цифру од 4070 а у 1933 год. 4250.

Највише је било прегледа и лечења болесних од мокраћне бешике, затим од бубрега и од мокраћних путева, најзад, од болести полних органа и других болести.

У 1932 години извршено је укупно 108 уролошких интервенција. У 1933 год. број ових интервенција износио је 101. Највише је било цистоскопских интервенција (64 у 1932 год. а 91 у 1933 год.). По резултату долазе на прво место уретроскопија са електрокоагулацијом, па онда катетеризације бубрега и друге.

Од сталежа највећи број болесника долази на домаћице, затим на раднике и раднице, па на чиновнике и чиновнице.

Релативно је најмање било ђака и студената.

Јасно се види да је ,и поред скучених средстава и недостатака у погодним просторијама, број болесника из године у годину расто и да је у 1931 за 8 месеца износио, 1307,

у 1932 4070,

у 1933 4259.

Одељење је смештено у Средачкој улици број 2, у две мале просторије, од којих једно одељење служи за канцеларију лекара, за уписивање и пријем болесника и дијатермију. Друго, много мање одељење, служи за прегледе болесника, за лечења, цистоскопију, катетеризацију бубрега и за све остале уролошке интервенције.

Најнезгодније је то, што болесници који одлазе на лечења или преглед у малу собу, морају проћи кроз прву већу собу у којој је смештена дијатермија. У толико више што у уролошко одељење долазе болесници оба пола. Шеф овог одељења, распоредом рада за лечење дијатермијом и другим мерама, успео је да ублажи ову незгоду, али је није могао потпуно уклонити, јер већина болесника долази на лечење у 6 часова увече, дакле после свршених свакодневних послова.

Осим тога веома је медицински незгодно да се у једној те истој просторији (у овом случају веома малој) врше прегледи и лечења и све остале уролошке интервенције (цистоскопија, катетеризације бубрега, уретроскопије и др.) које изискују специјалну чистоћу.

Природа уролошког посла је таква, да је неопходно потребно да постоји једно лепо уређено одељење, у коме ће се искључиво вршити, поред редовних прегледа, и медикаментарна лечења (испирање бешике и др.) и једно треће одељење, макар и мање, у коме ће се обављати искључиво физикално лечење (дијатермије и др.).

Распоред ових одељења требао би да буде тако удешен да се води рачуна о оба пола болесника.

У прегледу инструментаријума било би неопходно потребно, набавити један ректоскоп, један цистоскоп Макарти, један литотриптор, поред већег броја мање скупих инструмената.

Услед недостатака комплетног инструментаријума дешава се да шеф овог одељења прегледа са инструментима, који не одговарају одређеном циљу, што у многоме кочи дефинитиван резултат лечења.

Тако, например, вршио је ректоскопију са уретроскопом који је, као што је познато, много мањег калибра, много краћи и чија је конструкција уосталом таква, да је веома тешко са њим експлорисати ректум и остали део дебелог црева.

Велики део болесника, којима су били потребни ректоскопски прегледи и лечења, морали су бити упућени у државну болницу.

Шеф-лекар овог одељења је мишљења да би рад у овој установи био далеко интензивнији с обзиром на број болесника, с којим већ сада располаже, ако би се на неки начин уклонили недостатци, на које је имао част упозорити у овоме кратком информативном напису.

Одељење за женске болести и порођаје

(шеф: Dr. *Миленко Берић*)

Да би се што боље видео преглед и развој ове установе, хтео бих у кратким потезима да изнесем њен историјат. Из њега ће се најбоље видети прогрес ове установе и моћи разумети потребе проширења њеног делокруга и рада. Одељење за женске болести и порођаје почело је свој рад почетком 1928 године. Оно је при своме оснивању било смештено у једној преграђеној соби у Централној амбуланти. Почетком 1930 године пресељено је у садашње своје просторије у Средачкој улици број 2. Исте те године извршена је преправка целе зграде и од тада стварно почиње његов нагли развој, јер се налази на месту приступачном са свих крајева, и у крају који је насељен поглавито сиромашнијим становништвом. Број болесница прошлих година кретао се овако:

1928 год. 1800
1929 год. 3500
1930 год. 6500

1931 год. 10400
1932 год. 12976
1933 год. 13728.

Из ових бројева можемо видети, да је рад у амбуланти последње године био **осам пута** већи него прве године њеног оснивања.

Најважнију улогу од свих оболења, која долазе у Амбуланту на лечење, играју запаљиви процеси генералних органа. Па и ако број нових болесница са запаљењима није у апсолутној већини, ипак нам те болести дају највише посла, што најбоље можемо видети када проучимо службени преглед поновних болесница из годишњег извештаја за 1933 годину. Скоро свака она болесница која нам дође са неким запаљењем, остаје нам врло често на лечењу по месец дана, па и дуже, тако да смо 1932 године имали на физикалној терапији 4620, а на медикаментовној терапији 3400 посета. 1933 године на физикалној терапији имали смо 4409, а на медикаментовној терапији 3351.

Приходи Амбуланте од ових лечења били су 1932 године динара 44.754.—, а 1933 године 47.025.—.

Сви апарати, који су набављени у циљу лечења запаљивих процеса генералних органа, исплатили су се из прихода од ове две године. Може се слободно рећи да Општину издржавање једне овако велике Амбуланте, која се не сме сматрати ни за какву привредну установу, скоро не стаје ништа, и ако та Амбуланта има за задатак да лечи најсиромашније београдско становништво. Амбуланта би се могла издржавати сама из својих прихода које прибира обликом минималних такса, што плаћају оне болеснице које немају сиротињска уверења. Те таксе су стварно толике да их могу плаћати и без мало све сиромашне становнице које већином и долазе на лечење у ову Амбуланту.

Осим оних болесница са сиротињским уверењем, у Амбуланту долазе махом жене ситних занатлија, малих чиновника, радника и томе слично. По годинама највише долазе жене између 20 и 30 година.

Трудних жена било је 1932 год. 874, а 1933 — 1275. Дакле преко 2000 трудних жена тражило је помоћ у овој Амбуланти за последње две године.

Гинеколошки део ове Амбуланте, који има за задатак преглед и лечење генералних органа, доста је лепо комплетиран и има све потребне апарате за физикалну терапију, осим тога комплетну хидротерапију. Тако да се данас располаже са свим потребним уређајем и просторијама, које треба да има једна градска модерна гинеколошка амбуланта.

Акушерски део Амбуланте стоји у том погледу горе. Као што сам раније већ напоменуо, број трудних жена био је за последње две године преко 2000. Код њих, сем обичног прегледа и доброг савета, нисмо у стању више ништа да учинимо. У програму је, да се идуће године Амбуланта за женске болести и порођаје прошири у градску *Поликлиннику за женске болести и порођаје*, те да се на тај начин омогући и што боља заштита породиље, јер на овом пољу је до данас код нас врло мало учињено. Што је чињено од стране Општине било је то да је Општина уносила сваке године у свој буџет извесну суму, одакле је плаћала варошке бабице које су порађале жене из сиротих редова грађанства. Та заштита била је недовољна, а контрола над радом приватних бабица била је скоро немогућа. У овој години мислило се да се такво стање побољша, те да се сиромашне породиље порађају под контролом општинских бабица и општинских лекара. Предвиђено је стога 14 места реонских бабица. Но ова места, остала су преко целе године непопуњена, и тек пред крај године приступљено је избору општинских бабица, те се сме надати да ће старање и заштита трудних жена, особито оних сиромашних, током наредне године бити и бољи и већи и стварнији. Ваља имати у виду, да је решавање питања о заштити мајке код нас у Београду врло хитно, а нарочито у садашњим тешким економским приликама. Јер ако се сиромашне мајке оставе без заштите за време трудноће, за време порођаја и дојења, онда када су у немогућности да привређују, биће и оне у немогућности да испуњавају своју дужност према држави и нацији.

Отварање поликлинике и једног општинског породилишта не би много оптеретило општински буџет, јер Општина и сада даје и троши на те сврхе, само што то сада чини у облику субвенција хуманим друштвима и установама, над чијим радом нема праве контроле. Претварање Амбуланте за женске болести и порођаје у градску *Поликлиннику за женске болести и порођаје* неопходно је и због тога, што Општа државна болница располаже са свега 50 порођајних кревета и 8 кревета за труднице. Када се узме у обзир да порођајно одељење Опште државне болнице искоришћује не само Београд, него и цела околина, и када се од овог броја од 50 кревета одбије и број постеља намењених за имућне класне болеснице, тек тада се види колики мали број постеља остаје за сиромашне породиље.

Но, и да Општа државна болница располаже са довољним бројем постеља за породиље, ипак је у оваквом једном великом граду као што је Београд, потребна једна градска Поликлиника, јер је делокруг рада једне Поликлинике у томе, да породиљама указује стручну лекарску помоћ у њиховим домовима за време порођајних компликација. Сви ми знамо да је пренашање породиља, ма и за време нормалног порођаја, непријатно за

породиљу. Опасно је по живот како породиље, тако и детета пренашати је за време порођајних компликација. Нарочито је опасно пренашање сиромашних породиља, јер оне већином станују на периферији често пута у некалдрмисаним улицама, где је приступ аутомобилима Станице за спасавање немогућ. У тим случајевима породиљу у порођајним боловима потребно је носити прво на носилима, често по блату до кола, обично уз асистенцију радозналог света целе те улице. Како то ружно изгледа и каква је то и физичка и душевна тортура за једну породиљу, може се врло лако замислити. Исход једног таквог порођаја обично се не сршава добро јер се најчешће тиме само погоршавају порођајне компликације. Оснивањем једне Поликлинике пренашање болесница вршило би се тек после учињене интервенције, када је жена ван опасности и када јој транспортовање не ће шкоди. Отварање једног мањег Породилишта у Средачкој улици предлаже се и из тог разлога, јер смештање породиља у Општу државну болницу, код којих су лекари Поликлинике вршили интервенције није згодно, јер најприроднији је да породиље остану у сталној вези са оним лекаром који је код њих извршио интервенцију, пошто ће он најбоље знати шта је код ње учињено и под каквим условима и околностима је вршена интервенција, па ће према томе и најбоље моћи одредити правац даље терапије. Због тога је потребно да поликлинички рад буде спојен са породилиштем, где би се такви случајеви могли сместити.

Већ прошле године унета је у буџет сума за остварење овакве једне установе, те ако се то учини и у наредном буџету, моћи ће бити остварена акушерска поликлиника одн. породилиште у којој ће породиље бити много боље заштићене, него што је то до сада било.

Ако се то оствари, Београдској општини припашће част њеног остварења, тим већа што ће то бити прва установа те врсте у нашој земљи.

II ПЕРИФЕРНЕ АМБУЛАНТЕ

У години 1932 радиле су сем Централне амбуланте још две амбуланте на периферији вароши. Једна је од њих у улици Краља Александра бр. 235, а друга у Војводе Мишића улици бр. 24 (преко пута Господарске механе). Прва је радила цело време, а друга од августа месеца 1932 год. Од августа прошле (1933) год. поново наставља рад и трећа периферијска амбуланта у улици Престолонаследника Петра (на пијаци Каленића Гувно).

У овим амбулантама обављају рад лекари-дневничари, а додељена су им и по два превијача, који се на раду измењују: један пре, а други после подне. У прве две амбуланте запослена су по два лекара, а у последњој поред два лекара-дневничара и један реонски лекар.

У амбулантама се примају болесници свих врста оболења. Они болесници, којима је нужна специјална помоћ упућују се специјалистима, а тежи случајеви у болницу; исто се тако и теже повређени шаљу у болницу, док се лакше повређенима пружа помоћ преко целога дана.

Све три периферијске амбуланте намењене су оним грађанима Београда, који су са станом далеко од центра града. Благодарећи предусретљивости и увиђавности надлежних, изишло се тиме у сусрет нарочито сиромашнијим грађанима крајњих периферија Београда.

Запажено је да се рад и у овим амбулантама постепено развија, а услед економске кризе и беспослице, која ову прати, рад ће се све више развијати, док не одговори у пуној мери својој хуманој и социјалној дужности, којој је и намењен.

III УСТАНОВЕ ЗА СОЦИЈАЛНЕ БОЛЕСТИ

Антитуберкулозни диспансер

(шеф *Бор. М. Ђорђевић*)

У своме раније извештају о социјално-профилатичком деловању Антитуберкулозног диспансера О. г. Б. изнели смо („Општ. новине" бр. 42 од 19 октобра 1933 г.), укратко циљ и програм рада Диспансера. Под тачком 1) тога програма изнели смо да је дужност Диспансера поред истраживања туберкулозних болесника исто тако и акција за предузимање свих мера за лечење таквих болесника. Према томе програму и циљу деловање Антитуберкулозног диспансера има три правца:

1) Амбулантни рад, дијагностисирање, тријажа и лечење туберкулозних болесника.

2) Социјално профилактичне мере и анкета;

3) Антитуберкулозна пропаганда, предавања, чланци, давање иницијативе и суделовање у општим социјалним мерама у борби против туберкулозе.

За сваку од ове три врсте рада води се засебна статистика и подноше се засебни периодични извештаји. Извештаје по тач. 2) и 3) већ смо поднели за прошлу 1933 годину. Остаје нам још извештај по тач. 1) који сад подносимо.

Овај последњи извештај има по нашем мишљењу нарочити значај јер изгледа да многима, а нарочито и неким стручњацима за туберкулозу није још довољно јасно која је права улога једног Антитуберкулозног диспансера. Према привредно-финансиским приликама, које данас владају готово у свима земљама, и начин борбе против туберкулозе, почео се поступно мењати. У погледу изола-

ције болесника наилази се на све веће тешкоће. Санаторијуми, ма да одлично средство за изолацију и лечење туберкулозних болесника, показали су се недовољним у борби против туберкулозе. Болест, нарочито код нас, врло брзо напредује док се број санаторијумских постеља врло споро повећава. То исто важи и за болнице за туберкулозне.

Вештачка сунчања у Антитуберкулозном диспансеру

И једне и друге установе су пасивне у толико што оне, према могућности, примају само оне болеснике који су им упућени на лечење по изласку престаје сваки ближи контакт са болесником. Затим, према садашњим економским приликама показало се да су те установе доста скупе и тешком муком и само великим материјалним жртвама остварљиве. У

Кварц-кабинет у Антитуберкулоз. диспансеру О. г. Б.

многим земљама се због тога у последње време обраћа велика пажња на рад других, много покретнијих, лакших и активнијих станица за сузбијање туберкулозе, а то су Антитуберкулозни диспансери, чија је дужност да не чекају само да се болесник спонтано јави на преглед и лекарску помоћ, већ активно да истражују такве болеснике, да врше анкете и саветима, упутима и пропагандом упућују такве болеснике да на време предузму лечење.

I. Насељеност туберкулозних болесника

Туберк. болесници у породици	Свега	Са засебном собом			46
		без засебне собе	Сопственом постељом 93	са децом без деце	61 32
	220	174	Без сопствене постеље 81	без деце с другим	38 43

Туберк. самци		Са засебном собом		65
		Без засебне собе	с постељ.	36
	117		без пост.	16

Туберк. породице	С једним болесником	165
	С више болесника	55

Туберк. породице	С једном 82	Две 90	Више одаја 48	

То лечење може се код великог броја болесника спровести у самом Диспансеру. Постоје извесни облици плућне и ванплућне туберкулозе који се могу успешно лечити у Диспансеру, исто онако као што постоје други облици туберкулозе који треба само у болницама или санаторијумима да се лече. Где који болесник треба да се лечи одређује се лекарским прегледом у Диспансеру, који врши тријажу болесника, одваја здраве од болесних, а болесне упућује на правилно лечење, тако да се избегне лутање и губљење времена које је тако драгоцено кад је у питању лечење туберкулозе.

II. — Хигијенски услови по становима

	Болесника	Чистих		234
		Нечистих		103
Хигијенске прилике	Станови	Здравих 203	Чистих	155
			Нечистих	48
		Нездравих 134	Чистих	63
			Нечистих	71
		Са пљуваоницом		212
		Без пљуваонице		125

III. — Анкета сестара-походиља по становима

Посета	Свега	По	Прва	Поном.	Свега
		Становима	102	44	146
		Болницама	39	16	55
		Школама			
		Радионицама	1		

Имајући у виду оне болеснике којима није потребно болничко или санаторијско лечење, лечење у Диспансеру може бити исто тако успешно као и санаторијално. То се може видети најбоље из приложеног извештаја.

Туберкулоза по годинама болесника	
1—10	1
10—20	39
20—30	143
30—40	90
40—50	43
50—60	15
60—70	6
Свега ...	337

Туберкулоза по квартовима	
Кварт	
I	13
II	11
III	31
IV	18
V	21
VI	40
VII	37
VIII	28
IX	66
X	21
XI	30
XII	2
XIII	6
XIV	6
Са села дошли само на преглед	17

Туберкулоза по занимању	
Домаћице	49
Студенти	11
Ђаци и деца	15
Чиновници	30
Служитељи	28
Трговци	27
Радници	80
Земљорадници	6
Слободног занимања	56
Вешерке	35

VII. — Порекло прегледаних болесника

Родом из Београда	Досељено у Београду пре				Из унутрашности дошли само за преглед
	1—5 месеци	1—5 година	5—10 година	10—15 година	
212	13	200	192	166	55

Ради правилнијег разумевања овог извештаја потребно је неколико напомена.

VIII. Лечење вештачким пнеумотораксом

ДИАГНОЗА	Број	Санатор. лечење поред леч. вештачким пнеумотораксом	Климатско лечење поред лечења вештачким пнеумотор	Без санатор. лечења	Без климат. лечења	Поправило се и опоравило	Без промена	Умрло
Phtis. pulm. fibrocase extensiva	32	24	3	8	7	29	2	1
Phtis. pulm. fibrocas. stationaria	9	2	1	7	7	8	1	
Tbc. pulm. fibricas. post. pleuritica	7	7	1	—	—	6	1	

Пре свега материјална средства којима располаже Диспансер су веома скромна. Сем бесплатних лекова Диспансер није могао пружити никакву другу материјалну помоћ својим болесницима. Помоћ у новцу, храни, дрвима, оделу вршиле су друге установе, а

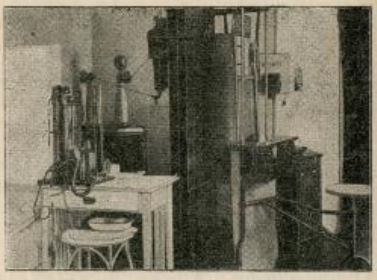

Рентгенолошко одељење у Антитуберкулозном диспансеру О. г. Б.

највише Београдска општина, на предлог и молбу Диспансера. Сем тога Диспансер до скоро није имао сестара—походиља за вршење анкета по вароши. Сада има једну, а друга ради бесплатно већ неколико месеци. Исто тако, један лекар—помоћник ради бесплатно већ дуже времена, пошто је амбулантни рад често толики да га на време не може свршити само један лекар.

Из извештаја се види да је много болесника измакло контроли јер су на преглед долазили само два-три пута у размаку од неколико дана па су потом престали долазити, било зато што су упућени ван Београда на лечење па се више нису враћали, или што су сами напустили Београд или у опште напустили лечење. Анкетом по становима нисмо могли такве болеснике пронаћи. То је лако разумљиво ако се проучи табела VII из

које се види, да највећи број наших болесника сачињавају досељеници из унутрашњости, често пута лица која се само привремено налазе у Београду.

Нешто више од једне трећине свих болесника је било дуже време под контролом (296). Од тога броја је 253 поправљено, оздравило, или се бар знатно оправило, док је код 43 стање остало непромењено. Међу овим случајевима било је и тежих случајева плућне туберкулозе, као што се види из извештаја и међу њима има не само оправљених, него и практично излечених. Детаљне опсервације таквих болесника чувају се у Диспансеру и послужиће за једно стручно саопштење у Фтзиолошком друштву. Главно је да се многи случајеви туберкулозе могу лечити и у Диспансеру.

Од болесника, који су само једном-два пута били на прегледу у Диспансеру, један део (увек када је то било могуће) упућивани су одмах у болницу или у клинику где је предузето даље лечење. Многи од њих су накнадно наставили лечење у Диспансеру.

Лечење вештачким пнеумотораксом је вршено само амбулантно, а за прве инсуфлације упућивани су болесници у болницу или клиника па је потом лечење настављено у Диспансеру. Код многих је лечење настављено тек када су болесници исцрпели право лечења у болници или код Уреда. Дијагноза се онда односи на оно време када је болесник први пут дошао у Диспансер.

Из таб. I види се да већина туберкулозних не станује засебно већ са осталим укућанима у истој соби. Половина нема ни засебне постеље. Највећи број има или једну, највише две собе за становање целе породице. Какви су ти станови најбоље се види из табеле III. Остале табеле су јасне саме по себи и односе се само на број болесника прегледаних у Диспансеру.

Као закључак можемо само поновити да је Антитуберкулозни диспансер у опште једно моћно средство у сузбијању туберкулозе и добро организован и довољно потпомогнут може бити од веома велике користи.

ПРЕГЛЕД АМБУЛАНТНОГ РАДА

Антитуберкулозног Диспансера О.Г.Б. од 24-IX-1932 до 31 децембра 1933.

НАЗИВ БОЛЕСТИ	Укупан број болесника	Били дуже време под контролом	Били само једном-два на прегледу	ЛЕЧЕЊЕ							Потпуно стање радн добро утврђени опоравци	без промене	непознат	упућено одмах у болницу	умрло
				лековима	кап. хлорат препарат	аресп. препарат	холешкоз	вештачки пнеумоторак.	клиника.	санаторијско					
Phtisis extensiva fibrocaseosa stationaria	160	55	105	31	3	1	1	33	16	12	33	22	105	44	5
	52	34	18	18	4	—	1	14	6	6	28	6	18	4	—
Tbc. pulm. ulcero-fibrosa	28	15	13	5	9	—	3	3	4	4	13	2	13	6	—
Pneumona caseosa	3	1	2	—	—	—	—	2	—	—	—	1	2	1	—
Phtis. caseosa extensiva	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tbc pulm. diffusa fibrosa densa	14	10	4	10	1	—	—	—	4	—	7	3	4	1	—
	47	23	24	17	5	—	1	1	7	2	22	1	24	2	—
Tbc pulm. abortiva	22	4	18	3	—	—	—	—	3	—	4	—	18	—	—
Tbc pulm. miliaris discreta	5	2	3	2	—	—	1	—	—	—	2	—	3	—	—
Bronchitis superficialis tbc profunda	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pleuritis recidivans	4	2	2	3	—	1	—	—	1	—	2	—	2	—	—
Tbc pulm. fibrocaseosa postpleuritica fibrosa	12	11	1	7	1	—	—	6	1	5	9	2	1	5	—
	18	11	7	10	—	1	—	1	2	—	11	—	7	1	—
Tbc pulm. congestiva	4	3	1	3	—	—	—	—	1	1	3	—	1	—	—
Tbc gland. tracheobronch.	21	15	6	12	2	2	—	—	3	—	15	—	6	—	—
Scrophulosis	6	1	5	1	—	—	—	—	1	—	1	—	5	1	—
Laryngitis tbc	3	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	1	—
Osteoarthritis tbc	8	3	5	1	—	—	—	—	—	1	2	1	5	3	—
Pleuritis tbc	25	11	14	10	—	—	—	—	3	—	11	—	14	1	—
Peritonitis tbc	1	1	—	1	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—
Enteritis tbc	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lupus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hypertroph. gland. hili	93	24	69	22	—	1	—	—	3	—	23	1	69	—	—
Плућне болести нетуб.	104	42	62	42	—	—	—	—	4	—	40	2	62	4	—
Остале болести	112	27	85	20	1	3	—	—	2	—	26	1	85	8	—
Здрави	95	—	95	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Свега	838	296	542	218	26	9	7	60	62	31	253	43	446	82	5

Одељење за кожно-венеричне болести

(Шеф Др. *Јован К. Спасојевић*)

Ово одељење почело је рад у септембру 1928 године. Од тада промењене су четири зграде у 4 разна краја Београда. Приликом сваке сеобе природно је, да смо изгубили један известан број болесника, и то нарочито оних који се лече од сифилиса. То је донекле утицало, да се број болесничких посета смањио према прошлој години. И то само поновљених болесника, док је број нових болесника ипак порастао.

И поред тога рад амбуланте у 1933 години био је врло интензиван. Поред лечења давали смо и савете нашим болесницима и ни један болесник није отишао а да није био обавештен, колико штете за њега, породицу и друштво има од оних, који се не лече на време од венеричних болести. С обзиром на менталитет нашег народа, стидљивост и страх, — а с обзиром и на то: *да и данас још маса надрилекара лечи венеричне болести у Београду*, амбуланта је ипак постигла врло леп успех, и постала место, где се свако могао савесно лечити и добијати добронамерне савете.

Радно време амбуланте је од 11 до 13 часова за женске, а од 16 до 19 часова за мушке. Амбуланта не ради недељом и државним празницима.

Одржавали смо, као и ранијих година, најлепше везе са свима осталим санитетским установама Општине града Београда. Сваки наш болесник сифилистичар, пре почетка лечења, упућиван је лекару-специјалисти за унутрашње болести, ради детаљног прегледа. Са универзитетском клиником професора г. Др. Ђ. Ђорђевића били смо такође у тесној вези.

Само они болесници, чија је природа болести захтевала нарочиту негу и лежање, упућивани су у болницу, а таквих је било у току целе године свега 27.

Крв на анализу узимана је увек у амбуланти и слата општинској бактериолошкој лабораторији, а мокраћа, кад се је радило о целокупном прегледу, општинској хемијској лабораторији.

Све лекове, као и завојни материјал, набављала је Дирекција за социјално и здравствено старање.

У току 1933 године амбуланта је имала свега 22.551 болесничких посета и то: нових 2835, поновљених 19.716, од којих нових мушкараца 2.118, нових жена 717, поновљених мушкараца 13.868, а поновљених жена 5.848.

У упоређењу са годинама 1932 било је ове године више нових болесника 67, а мање поновљених 5.789.

И код мушкараца и код жена највећи је број био од трипера и луеса.

Ове године забележили смо трипера код девојчица 23 случаја у добу између 3 до 8 година. Скоро код свих ових случајева, и код мајке смо констатовали исто обољење, што значи да је инфекција дошла: путем веша, спавања у истом кревету, и сл.

Забележили смо такође и три случаја трипера код дечака од 11, 12 и 13 година.

У овој години запажено је свега 8 случајева наследног сифилиса и то: 3 мушкарца и 5 девојчица.

По професијама било је највише радника, по годинама у добу од 20 до 30 године.

Ове се године појављује код мушкараца велики број опсервације луеса (258) из разлога, што је Др. Спасојевић по наредби суда вршио за време од 4 месеца, преглед свег саобраћајног особља Дирекције трамваја и осветљења О. г. Б. Сви службеници оболели, или код којих се прегледом крви утврдило обољење, лечени су у овој амбуланти. И ако они припадају Уреду за осигурање, ово је било због тога, да би се лакше контролисало њихово лечење. Напоминьемо, да су се ови прегледи показали као врло корисни и да би их требало обновити бар сваке друге године. Детаљан извештај о тим прегледима поднет је у своје време засебно.

Амбуланта, у току целе године, није остварила никакав приход, јер се венеричне болести као једно социјално зло, по закону лече **бесплатно.**

Наш програм у 1934 години је следећи: лечити интензивно и, по могућству, спречавати венерична обољења, као што је то и до сада рађено. С обзиром на важност венеричних обољења по друштво и по читаву нацију желети је: *да се овој престоничкој амбуланти изађе у сусрет у погледу њених праведних тражења и предлога.*

Напоминьемо на крају, да је зграда, у којој је сада смештена амбуланта, непогодна, и уз то врло трошна и склона паду. Удаљена је доста од центра, јер је место амбуланти за кожне-венеричне болести на Славији или у непосредној близини Славије. Потребно би било сазидати једну зграду намењену искључиво потребама ове амбуланте, а у близини осталих општинских санитарних установа.

У исто време, мислимо, да се у погледу набавке лекова и материјала, ова амбуланта треба да одвоји од Централне амбуланте. Како ова амбуланта има свој специјални буџет, практично је да и све своје набавке врши засебно.

ЗАШТИТА ДЕЦЕ. — РАД ЦЕНТРАЛНОГ УРЕДА ЗА ЗАШТИТУ МАТЕРА, ДЕЦЕ И МЛАДЕЖИ ОПШТИНЕ ГРАДА БЕОГРАДА

(шеф: Dr. *Марија Вајс—Гајић*)

У времену тешких економских прилика од нарочитог је социјалног значаја делатност и рад Општинске дечје заштите. Како је дете већ по природи нежно и немоћно оно је у временима невоље увек јаче погођено од одраслих. Млада људска јединка треба за свој правилан телесни и душевни развитак нарочиту негу и знање. И у времену просперитета постоји један известан број деце, која

Централни уред О. г. Б. за заштиту деце и матера

овај минимум за свој живот не могу наћи у својој родитељској кући, пошто су им родитељи материално или морално недорасли за васпитање, или пошто уопште живих родитеља немају. У временима тешке економске борбе за опстанак повећава се прогресивно број ове деце. Милосрђе и хуманитет делују на људе доброг срца и они помажу ову бедну децу. Само ова добра воља често не помаже истински угрожено дете, пошто је за то потребно поред добре воље и стручно познавање дечјих потреба. Поред тога приватна иницијатива прихваћа обично само поједину децу а велики број малих невољника страда и даље у беди и на улици. Но подизање деце и чување што већег броја душевно и телесно здравог подмлатка није проблем милосрђа или хуманитета него је животни социјални проблем и будућност друштва. С тога се данас у установама јавне дечје заштите ради свесно на томе, да се што већи број деце здравствено и морално сачува за народ. Рад на дечјој заштити води се данас у свим модерним државама према једном нарочитом програму и тај рад уважен је свуда и све општине и јавне друштвене заједнице посвећују му нарочиту пажњу. И Општина града Београда води нарочито рачуна у току последњих година о судбини угрожене београдске деце и концентрисала је сав рад за децу у своме Централном уреду за заштиту матера, деце и младежи. Од нарочите користи по децу показала се организација овог комунално-социјалног надлештва. На једном месту и под једном иницијативом пружа се угроженом детету здравствена, социјална и правна заштита. Мајка са дететом или дете не мора више да лута из канцеларије здравственог отсека до чиновника социјалног отсека, па евентуално у разна друга одељења, него када се дете које је из ма ког разлога угрожено прима као штићеник Дечјег уреда, оно се одмах овде и здравствено прегледа и онда према потреби упућује на збрињавање у породицу, тућу породицу или дечју установу која детету најбоље одговара. Испитивање социјалног стања, као и правних односа овог детета испитује службеник Дечјег уреда, који сврашава за ово дете све потребне интервенције код власти или оних особа које би биле дужне да дете издржавају. У случају да је дете грађанин Београдске општине и да оно нема никога који би се морао бринути за његово издржавање и васпитање, Општински централни уред предлаже за њега старатеља и стара се и сноси све трошкове око његовог издржавања, према одобреним кредитима у Општинском буџету.

Првог јануара 1932 године налазило се под заштитом Дечјег уреда 921 дете. У току те године била су пријављена још 1192 детета. Укупно било је под непосредном заштитом и надзором Дечјег уреда 2113 деце. У току године отселила су се опет нека деца са својим породицама или се стање деце поправило и није им била даље потребна заштита Дечјег уреда. Укупно је у току године престала да се води евиденција у картотеци Дечјег уреда о 584 деце. Крајем 1932 године показала је картотека Дечјег уреда 1530 слу-

чајева, о којима мора Дечји уред Београдске општине да води рачуна. Од ове деце било се пријавило 1145 за указивање помоћи или за збрињавање. Услед недостатака кредита и буџетских немогућности могла се издавати *помоћ или збринути само 676 деце, а за 547 деце није се, на жалост могло ништа учинити.*

деце. Ово су деца у добу почевши од 6 месеци па до 14 година. Здравствено стање као и напредак ове деце у школи били су задовољавајући. Морбидитет и морталитет ове деце био је врло мали; у току године умрло је свега 2 детета. Овај начин збрињавања давао је у нашим приликама врло добре резултате

Број деце, која су била под заштитом Општинског централног уреда за заштиту матера, деце и младежи у 1932 и 1933 години

Година	Број деце, која су била под надзором Централног уреда	Број деце која су се јавила Уреду у току године ради збрињавања и помоћи	Број деце за коју се издејствовало збрињавање и помоћ	Број деце за коју се није могло издејствовати збрињавање или помоћ	% деце која се нису могла збринути или помоћи	Број деце за коју је престала потреба заштите	Број деце који је остао под заштитом крајем године
1932	921	1192	676	547	45.50	583	1530
1933	1530	1682	1014	817	48.00	820	2392

У току 1933 године пријављено је 1072 случаја незбринуте и угрожене деце тако да је Дечји уред у овој години имао у евиденцији 3212 деце. У току године отпало је опет 820 деце тако да данас имамо у евиденцији 2392 детета. Од ове деце, која су се у овој години пријавила Дечјем уреду и обраћала за помоћ, могло се збринути и помоћи само 1014 деце а за 817 деце није се могло ништа учинити, из истих разлога као и у 1932 години. У овим годинама претстављало је збрињавање деце нарочити проблем, пошто Дечји уред не располаже ни са једном установом која је у стању да тренутно прими једно угрожено или напуштено дете. Исто тако немамо довољан број домова и специалних установа за васпитање и подизање деце разног доба. Тако је морало, услед буџетских тешкоћа и због тога што Београд нема Дечје прихватиште, у 1932 години 48% а у 1933 год. 55% угрожене деце, за коју Дечји уред води евиденцију, остати незбринуто на улици. Овај велики проценат незбринуте деце јасно говори о животном задатку Дечјег уреда и показује да одобрени кредити у буџету Београдске општине не одговарају стварним потребама угрожене београдске деце.

Главна помоћна организација Дечјег уреда за потпуно збрињавање београдске сирочади, нахочади и напуштене деце је смештај ове деце у туђе породице или у дечју колонију за одојчад и малу децу у Београду и у селу Милошевцу.

Првог јануара 1932 године налазило се у туђим породицама и у колонијама свега 70 деце. У току године смештено је код разних хранитељица на селу и у Београду још 83 детета. Исто тако отпуштено је или збринуто на други начин 68 деце, тако је на крају 1932 године смештено код хранитељица 85 када се узме у обзир да велики број ове деце потиче од најсиромашнијег дела нашег грађанства и да су многа од њих изгубила своје родитеље од туберкулозе. Ова деца смештена су била у 62 породице, а Дечји уред располагао је са још 90 здравствено и морално испитаних породица где би се деца могла сместити. У току године посетиле су хранитељице 1196 пута саветовалиште за одојчад и малу децу са својим здравим штићеницима

Саветовалиште за одојчад и малу децу на Пашином брду

и 343 пута поликлиннику због прегледа и лечења болесне деце. У кућама код разних хранитељица вршиле су заштитне сестре 3075 посета а лекари обишли су ове породице, које држе ову децу, 306 пута. Издржавање појединог детета заједно са одевањем и школовањем износило је месечно за свако дете око 400 динара а буџетска позиција за ову децу била је у 1932 години 400.000 динара.

Кретање деце смештене у туђим породицама и колонији за одојчад и малу децу у 1932 и 1933 години

Године	Почетком године било је у колонији и туђим породицама	У току године примљено је у колонију и туђу породицу	У току године отпуштено је из колонија и туђих породица	Остало на крају године у колонији и туђој породици	Посете заштитних сестара у кући хранитељице	Посета лекара у кући хранитељице	Посета хранитељице у саветовалишту и поликл.	Умрло деце у години
1932	70	83	68	85	3075	306	1539	2
1933	85	62	38	109	3327	387	1582	2

У току 1933 године смештено је у туђе породице 62 нове деце, 38 деце смештено је у току године код своје породице или у до-

Из дечјих установа О. г. Б.: Мајке и деца

мовима или отпуштено из колоније. Крајем године било је смештено у туђим породицама 109 деце. И ове године било је здрав-

Из обданишта О. г. Б.: Доручак штићеника

ствено стање и школски успех задовољавајући. Умрло је свега 2 детета. У току године долазиле су хранитељице 1198 пута у саветовалиште а 384 пута у дечју поликлинику. Заштитне сестре учиниле су код ове деце 3327 посета, а лекари обишли су дечје домове 387 пута. Издржавање појединог детета заједно са одевањем и школовањем износило је месечно за свако дете око 400 динара, а буџетска позиција била је 1933 године свега 380.000 динара. Како издржавање ове деце износи у последњој години 480.000 динара, вирманисано је у корист ове позиције у току године 100.000 динара. Из ових података може се лако поново утврдити за колико је јефтиније издржавање деце у туђим породицама него ли у Дому. Издржавање овог броја деце у једном дому коштало би најмање двоструко и не би вероватно дало за децу исте здравствене и моралне резултате. За нормално дете је много боље и природније да се гаји и васпита у једној породици, нарочито у нашим приликама где не располажемо са довољним бројем стручног персонала, који би могао дати детету исправну душевну и телесну негу. Поред тога за нормално дете је боље да се оно развија у породици која је у свакодневном додиру са свим проблемима живота него ли у једном дому. За домску децу обично су страни захтеви актуелног живота и врло тешко се сналазе у животној борби. Ипак наш Дечји уред мора да збрињава често такву децу, која се никако не могу сместити у породице и за коју је неопходно потребно васпитање у дому, било из телесних или душевних и умних разлога. За такву децу наша заштита не може ништа учинити чисто из техничких разлога, пошто не располаже у Београду са специјалним домовима. Приликом смештаја деце у туђе породице од велике је штете за децу, да се деца не могу једно извесно време сместити у Дечје прихватиште, где би се најпре могла потпуно испитати, па онда би се тек могла сместити у одговарајуће породице.

Последње 2 године радило се на предрадњи подизања Општинског дечјег прихватишта. Поред фонда од 500.000.— Одељења за социјално и здравствено старање одређено је за тај циљ у 1932 години 150.000 динара у буџету, а у 1933 години одобрено је поновно 150.000 динара као позиција буџета за 1933 годину, а 1,500.000 било је предвиђено у Финансијском овлашћењу. Како су финансијске

прилике последње године биле нарочито тешке, није се могло финансијско овлашћење остварити и тако је у августу ове године расписана лицитација у Архитектонском отсеку Београдске општине за зидање Дечјег прихватишта до првог спрата. Ово зидање стајаће свега 800.000 динара т. ј. колико се има расположивих сретстава за Дечје прихватиште. Неопходно је потребно да се у буџету за 1934 годину одобри толика свота да би се прихватиште могло довршити и да би се тешко стање напуштене београдске деце могло донекле ублажити.

Београдски општински Централни уред за заштиту матера, деце и младежи, водио је бригу и о оправљању својих штићеника за време летњих месеци. Како се међу овом децом налази и један велики број деце претшколског доба, која су здравствено нарочито угрожена, јер њих још није обухватила школа и њене здравствене институције, па како су и велики број штићеника деца између 11—16 године која су или на занату или чекају код куће законско доба за одобрење за ступање на занат, организовао је Дечји уред према одобреним материалним сретствима Фериалне колоније за децу тако, да су се у овим колонијама могла примати деца од 5—16 година живота. Овај начин организације дао је врло добре резултате и деца су се морално и здравствено одлично опоравила. У лето 1932 године била је Фериална дечја колонија у селу Војнику у Словеначкој. 80 београдске деце разног доба била су подељена у четири групе по 20 деце. У свакој групи било је 6 мале претшколске деце, 6 деце у добу шегрта а 8 деце у школском добу. Свака група сачињавала је засебну породицу, имала је једну заштитну сестру а већа деца морала су се бринути и помагати мањој деци. Исте године послато је 30 школске деце у оправилиште подмлатка Црвеног Крста у Омиш на море а 15 деце у бању Бадању. Од деце која су била смештена у Општинској колонији у Војнику, 90% су добила по 1—3 килограма за месец дана. Сва су се деца добро оправила. Због тога организовао је Дечји уред у лето 1933 године у Белановици опет своју колонију по истом систему као и у Војнику и ту је два месеца провело по 80 деце. Због скучених сретстава, а да би се ипак омогућило опорављење што већем броју наших штићеника, упутио је Дечји уред два месеца по 80 деце у дневно оправилиште Црвеног Крста у Кошутњаку. У државно оправилиште у Ковиљачи њаку. У државно оправилиште у Ковиљачи било је послато 30 деце, а у бању Бадању 10 деце. Укупно било је на летовању у 1933 години 363 деце, од којих су близу 90% добила 1—3 килограма и сва су се деца одлично оправила. У Дечјој фериалној колонији била је одређена на 20 деце по једна заштитна сестра, а водство над колонијом имао је лекар Дечјег уреда, који је био стално код деце. У 1932 години било је утрошено за летовање око 65.000 динара, а у 1933 години око 137.000 динара. Ове суме јасно показују да нам је летовање те године за појединo дете било знатно јептиније, а искуство за ове

Изглед кујни у београдским дечјим установама

2 године показало је, да би се летовања могла још практичније организовати и да би се могао већи број деце користити ако би благовремено била одобрена сретства и ако би се још у зимским месецима могло почети са организацијом колонија. Повољно би било да Београдска општина оснује своје стално дечје летње опоравилиште.

Из завода О. г. Б. за стерилизацију млека за одојчад

Штићеници Дечјег уреда нарочито пате услед материјалне немаштине за време зимских месеци и често не могу да похађају обданишта, школе или да иду на занат јер немају ципела или одела. С тога је Дечји уред поделио за божићне празнике својим штићеницима обућу и одела, а сиромашним мајкама веш за њихове бебе. За ту циљ набав-

љен је у 1932 години материјал за око 100.000 динара, а у 1933 години материјал за 60.000 динара. Да би се могао што већи број деце подарити са неопходно потребним стварима, нису се појединa деца потпуно обукла, него према највећој потреби добијала су појединa деца обућу, чарапе и топли веш, друга деца или џемпере и веш или одела

Тип соба за преглед у београдским општинским дечјим диспансерима

и капуте. Јасно је да се са овим сретствима нису могли користити сви штићеници, но Дечји уред потрудио се, да даје барем оној деци која су у најбеднијем стању. Укупно издате су ствари за 500 деце, што значи да је свако дете посебно добило ствари у вредности од 100—200 динара.

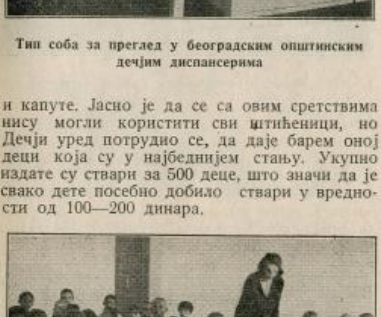

У обданишту: Обучавање деце...

Дечји уред сарађивао је интензивно са установама приватне дечје заштите које су субвенциониране од стране Београдске општине. У 1932 години добијала су субвенције 6 обданишта годишње по 72.000 динара, а једно обданиште 60.000 динара. За дом „Материнског удружења" одређена је била субвенција од 360.000 динара, за диспанзер и обданиште „Српска Мајка" 100.000 динара, за Друштво за заштиту девојака 45.000 динара, за Друштво за заштиту југословенске деце 27.000 динара, за Дом за васпитање малолетника 18.000 динара, за друштво „Кап Млека" 100.000 динара, за друштво „Краљ Дечански" 10.000 динара. У 1933 години одобрене су субвенције истим установама и поред тога за три нова периферијска обданишта по 72.000 динара годишње. Према Финансијском овлашћењу буџета за 1933 годину исплаћене су све субвенције по одбитку од 10%. Диспанзеру „Кап Млека" додељен је на стални рад један лекар Дечјег уреда. У пет обданишта за претшколску децу одређени су лекари Дечјег уреда. Лекари Дечјег уреда вршили су у 1932 години у обдаништима 2022 прегледа, у 1933 години било је 4225 прегледа. Остала обданишта имају своје друштвене лекаре. И ако су појединa обданишта показала у своме раду много воље, ипак је потребно да се рад у појединим установама усавршава у корист наше београдске деце. С тога је Општински дечји уред израдио ове године један нацрт „Правилника о пословању установа полуотворене дечје заштите у Београду". Пројект овог Правилника одобрен је од стране Општинског суда и биће у најкраћем времену примљен и службено обнародован преко „Општинских новина". Овај Правилник, који се односи на рад у београдским дечјим обдаништима, биће од великог значаја за усавршавање рада у појединим дечјим установама. Поред субвенција у новцу, добијају појединe установе од Дечјег уреда и санитетски материјал.

У правном погледу тражио је Дечји уред у 1932 години старатељство за 17 сирочади и нахочади, а у 1933 години за 6 деце. Под старатељством Дечјег уреда налазе се сада 39-торо деце а за 6 деце оно још није решено. У 1932 години тражени су за 60 напуштене деце родитељи преко полицијских и општинских власти. У последњој години тражени су родитељи за 75 деце. Свега за 10 деце пронашли су се родитељи. За ово време упућено је 15 деце на васпитање у Дом за малолетнике.

Како је у Београду још увек један од најважнијих проблема здравствене дечје заштите огромна смртност деце у првој години живота, и како још увек у Београду свако пето одојче умире пре него што наврши прву годину живота, био је један од главних здравствених задатака Дечјег уреда за време ове две године организација борбе против смртности одојчади. Помоћни органи Дечјег уреда у овом раду била су два Општинска дечја диспанзера и 6 Саветовалишта за одојчад и малу децу и Општински завод за стерилизацију млека. Свуда у свету, где се водила успешна борба против смртности одојчади, показало се као најбоље сретство индивидуална здравствена заштита одојчета пу-

тем саветовалишта за одојчад и малу децу. С тога је и Дечји уред основао у току овог времена 4 нова саветовалишта и ступио у сарадњу са државним и приватним носиоцима отворене дечје заштите у Београду. У јесени 1932 године израђен је Правилник за саветовалишта за одојчад и малу децу Општине града Београда, који је 13 октобра 1932 године обнародован у службеном органу Београда „Општинске новине." Овај Правилник предвиђа, поред тачног упутства за сам рад у саветовалишту, још и сарадњу Општинских саветовалишта са саветовалиштем Универзитетске дечје клинике и са саветовалиштем друштва „Српска Мајка". Према овом Правилнику подељен је Београд у 8 реона. Сваки реон има своје саветовалиште за одојчад и малу децу које је надлежно за своју територију. Све дечје листе, посетне листе као и упутства за мајку, предвиђене су подједнако и то према искуствима из праксе. У вези са радом у саветовалиштима организовано је обавезно пријављивање свих порођаја Општинском централном уреду. Београдске бабице добијају штампане пријаве порођаја и дужне су после сваког обављеног порођаја да пошљу пријаву Дечјем уреду још првих дана дечјег живота. За децу, која се роде у породилишту сазнаје заштитна сестра Дечјег уреда која посећује породилиште два пута недељно. Чим Дечји уред сазна за рођење једног детета, он одмах пошаље заштитну сестру у стан дотичне породице, да би се извидело здравствено и социално стање новорођенчета и да би се мајци саветовало да посећује најближе саветовалиште за одојчад. За новорођенчад и одојчад која се налазе у великој беди или која су без стана, посредује Дечји уред за пријем у Дом за одојчад и мајке дојиље или им помаже давањем помоћи у новцу и дечјем вешу. 1932 године и 1933 године посећивано је *5000* новорођенчади и одојчади и приликом ових посета констатовале су заштитне сестре да *700* ове новорођенчади живе у бескрајној беди, од ових *200* у туберкулозној средини. *520* новорођенчади била су ванбрачна деца. У току 1932 године било је у Општинским саветовалиштима *3935* саветовања а у 1933 години било је *7305* саветовања. Ови бројеви показују да је посета саветовалиштима у последњој години била знатно већа и осетно се примећује рад нових периферијских саветовалишта за одојчад. У вези са радом у саветовалиштима набављене су у последњој години анкетне листе за свако новорођенче, које треба да у крајњој линији служе за испитивање узрока велике смртности наше одојчади. Како је Дечји уред ове анкетне листе добио у месецу октобру 1933 г. моћи ће се кроз „Београдске општинске новине" реферисати о овим резултатима тек половином 1934 године. Верујемо да ће овај рад, ако се у будућности прошири и ако Дечји уред буде располагао са довољним бројем стручних заштитних сестара и дечјих лекара, успети да за известан број година смањи смртност београдске одојчади.

У оба општинска диспанзера била су прегледана у 1932 години и то: *18.256* пута *(4724* деце) и то у Дечјем диспанзеру у Средачкој улици *3581* дете *(12.201* пут). Дечји диспанзер

Београдска деца, штићеници Централног уреда за заштиту деце О. г. Б., путују на летовање (1933 г.)

у Ломиној улици *1143* деце *6052* пута. У Дечјем диспанзеру у Средачкој улици зрачено је *260* деце *2561* пута а пелцовано је против великих богиња *450* деце. У Дечјем диспанзеру у Ломиној улици зрачено је *189* деце *1541* пута, а пелцовано је против великих богиња *168* деце.

Београдска деца на летовању у Бадањи (колонија О. г. Б.)

У 1933 години било је у оба диспанзера *5152* деце *17.317* пута прегледано. У Дечјем диспанзеру у Ломиној улици било је *1381* деце прегледано *6367* пута а у Дечјем диспанзеру у Средачкој улици било је *3771* дете прегледано *10.950* пута. у Диспанзеру у Средачкој улици било је сунчано кварц лампом *374* деце *2729* пута а против великих богиња пелцовано је *688* деце. У Диспанзеру у Ломиној улици сунчано је *142* детета *1413* пута, а пелцовано је против великих богиња *119*

деце. Завод за стерилизацију млека издавао је у 1932 години за просечно 400 одојчади дневно, 68.643 литара стерилног и лековитог млека у 493.812 порција. У 1933 години издавао је Завод за просечно 420 одојчади 78.398 литара стерилног и лековитог млека у 541.704 порција.

Вештачко сунчање деце

Заштитне сестре Дечјег уреда воде дневнике о свом раду. Оне раде у Дечјем уреду, у Диспанзерима и саветовалиштима, врше интервенције код власти и у болницама, установама и посећују дечје домове. Сваког дана реферишу о свом раду одређеним лекарима Дечјег уреда. У 1932 години посетиле су сестре 6123 дома и 9892 детета. У 1933 години посећено је 6848 домова и 9576 детета. Укупно је радило просечно на том послу 9—10 заштитних сестара. Како су од овог особља само 5 сестри предвиђене буџетом, остале су дневничари и често су се мењале у послу. За успешан рад Дечјег уреда неопходно је потребно да Дечји уред располаже најмање са 12 заштитних стручних сестара.

Из обданишта О. г. Б.: за време одмора... под надзором лекара...

На челу Централног уреда за заштиту матера, деце и младежи стоји референт који руководи са свим пословима. Са њим сарађују два лекара Дечјег уреда, који поред лекарског посла у Диспанзерима, саветовалишту и обдаништима, врше и сав социални посао Дечјег

Рад Општинских дечјих диспанзера у 1932 и 1933 години

ГОДИНА	Колики број деце је уписан у диспанзере				Број саветовања у саветовалиштима	Број прегледа у дечјим обдаништима	Број посета заштитних сестри код новорођенчади и одојчади
			Број прегледа	Број зрачења			
1932	У Средачкој улици	3581	12204	2561	3935	2022	2277
	У Ломиној улици	1143	6052	1541			
	Укупно:	4724	18256	4102			
1933	У Средачкој улици	3771	10950	2729	7305	4225	3723
	У Ломиној улици	1381	6367	1486			
	Укупно:	5152	17317	4215			

Рад Завода за стерилизацију млека у 1932 и 1933 години

Година	Просечно за колико одојчади дневно	Литара стер. и лековитог млека	У порцијама	Број деце на исхрани
1932	400	68.643	493.812	2057
1933	420	78.398	241.704	1721

уреда. 6 дечјих лекара ради по диспанзерима и саветовалиштима. У заводу за стерилиза-

Београдска сирочад и нахочад у дечјој колонији у Милошевцу.

цију млека запослено је, поред руководаоца завода, 3 административна лица, 8 лица за справљање стерилног и лековитог млека, један машинист и један ложач. Све установе Дечјег уреда имају 4 дневничара за одржавање чистоће. Сада ради у овом надлештву укупно 41 лице.

Како се из овог извештаја види, Општински централни уред за заштиту матера, деце и младежи ради у првом реду на организацији отворене социјалне и здравствене дечје заштите у Београду. Нарочита пажња посвећена је проблему смртности београдске одојчади. Поред свих осталих питања дечје заштите, нарочито је актуелно питање нивоа стручног рада у Дечјим обдаништима. Неопходно је потребно за успешан рад Општинске дечје заштите што скорије отварање Београдског дечјег прихватишта, довољан број стручних заштитних сестара и одобравање потребних буџетских кредита.

Др. Ђура Ђуровић,
шеф Одсека за помагање сиротиње

Помагање социјално слабих грађана у 1933 години

Улога Општине у помагању социјално слабих друштвених редова добија пун свој значај у доба великих економских и социјалних поремећаја, који карактеришу време у коме живимо. Значај те улоге стоји у управној сразмери са бројем становништва. Једна мала варош из унутрашњости неће никад бити стављена пред толико тешке и компликоване проблеме као један град са више стотина хиљада становника. Проблем постаје још компликованији и тежи за решавање ако је тај велики град центар политичког и привредног живота државе, јер тим својим положајем у земљи он постаје стална гравитациона тачка за све оне појединце и породице које је криза оставила без зараде.

Београд се налази у томе положају у Југославији. Ако му припада част престонице и првог града државе, њему припадају и дужности у погледу социјално слабих, једнаке тој неоспорно великој части.

Позната је ствар да је Београд град чиновника, ситних занатлија, радника, трговаца и немногобројних великих предузетника. У кратко речено, то је једна сиромашна и *релативно доста велика варош. Број породица у тој вароши које не само да једва састављају крај с крајем, него које уопште не састављају крај с крајем*, врло је велики. У тачном броју тај факат је немогуће изразити, али чим падне снег, нестане и оно мало злехуде зараде што се нађе у неколико дана једном или ниједном, настаје комешање на периферији и у сиромашним центрима вароши: жене, деца, стари, млади журе Општини, Радничкој комори, Јавној берзи рада више него обично, обраћају се разним хуманим и добротворним друштвима, траже помоћи где се год може добити и ма под којим условима се може добити. А зима не носи само оскудицу у заради него и потребу за дрвима, могућност болести, смрти . . . .

Пред таквим социјалним проблемом, управо комплексом социјалних проблема, налази се Београдска општина на почетку буџетске 1934 године.

Њој је потребна једна велика количина дрва за сиротињу, она мора утрошити знатну суму новаца да у изузетним случајевима притекне у помоћ; број рецепата за бесплатне лекове, број рачуна државних болница за лечење сиротиње, број прегледа, консултација, визита општинских лекара код сиромашних домова повећаваће се из дан у дан у току ове зиме. Питање исхране сиротиње, стотине породица незапослених радника у току ове зиме мора се што пре решити на начин како је то питање било решено и прошле зиме.

Пред том перспективом наступајуће године запитајмо се шта је Општина учинила у 1933 години за ублажавање беде најсиромашнијих својих грађана. И ако то не долази у делокруг рада Социјалног одсека, мора се овде нагласити, да је Општина запослављањем великог броја радништва на пословима које изводи у режији, и неотпуштањем знатног

броја дневничарског и осталог особља запосленог по одељењима и дирекцијама, сачувала врло велики број београдских породица од очигледне пропасти.

На друго место долази њен неоспорно претежан удео на исхрани сиромашног незапосленог света у току прошле зиме. На челу једне ad hoc створене организације за исхрану сиротиње стајао је Претседник Београдске општине г. Милутин Петровић и преко те организације Општина је делала не толико својом директном помоћи, колико моралном гаранцијом за успешан рад. То се нарочито огледа у факту што је Министарство социјалне политике и народног здравља дало преко Општине као државну помоћ за исхрану незапослених суму од 414.000 динара.

Једна од кујни за исхрану незапослених

За спровођење организације за исхрану незапослених у Београду Општина је дала просторије у својој згради у Вишеградској улици бр. 2, затим на имању „Пионир" за организовање једне кујне, три своја чиновника, 18 м³ дрва, 50.000.— динара и свој морални ауторитет.

Резултат ове акције за исхрану незапосленог света објављен је детаљно у часопису „Београдске општинске новине" број 7—8 и 9 из прошле године. Овде је довољно потсетити, да је на ову исхрану утрошено 715.117.— динара што су дали, поред Општине, Држава, разне друге установе као и појединци у виду прилога. За време од 5 јануара до 18 априла 1933 год., колико је трајала исхрана, организована у пет кујни, подељена је импозантна цифра од 235.982 оброка топле хране са парчетом хлеба и меса.

Организовање исхране у овој зими прека је потреба. То је једини начин ефикасне помоћи која са ограниченим средствима може да обухвати велики број породица. Тешкоћа се појављује у овој години у толико што држава неће, изгледа, моћи дати помоћ коју је дала у прошлој зими. За извођење онолике ако не и веће организације за исхрану сиротиње, колика је била у прошлој зими, Општина ће свакако морати жртвовати далеко већа средства. Иначе, исхрана неће моћи обухватити ни приближно онај обим који је обухватила у прошлој години.

На треће место долази помоћ коју је Општина поделила сиротињи на самом почетку минуле године о божићним празницима. Начин како је организована подела ове помоћи изложен је до детаља у јануарском броју „Београдских општинских новина." Овде је потребно, ради потсећања и што боље илустрације изнети само неколико цифара. На 5.192 породице са 14.389 душа подељено је за божићне празнике 1.200 м³ дрва, 100.000 динара помоћи Њ. В. Краља и 177.413 динара помоћи које општинске које оне сакупљене од дарежљивих Београђана. Само у новцу подељено је дакле 277.413 динара, а у дрвима, ако рачунамо метар по 100 динара, 120.000 динара.

Независно од овога Општина је преко фондова сиромашних ученика периферијских основних школа поделила у готову, за набавку одела сиромашним ученицима, 43.000 динара. Затим је поделила у оделу деци сиромашних родитеља преко Уреда за заштиту матера, деце и младежи у вредности од 80.000 динара. На послетку опет о божићним празницима, подељено је преко разних хуманих, добротворних и радничких организација 47.200 динара.

Укупна цифра подељене помоћи о божићним празницима, рачунајући ту добровољне прилоге Београђана и дар Њ. В. Краља као и одело и дрва, износи 592.795 динара.

Ова сума неоспорно није мала. Она показује не само разумевање Општине за социјалну беду београдске сиротиње, него на првом месту велику и увек осведочену дарежљивост Њ. В. Краља као и хуманитарност свег иоле имућнијег становништва престонице. На помагању сиротиње о божићним празницима, као и ранијих година, сарађивали су Двор, Општина и грађанство.

Запослављем радништва на пословима, која Општина изводи у властитој режији, неприступајући редукцији дневничарског и другог особља, исхраном великог броја сиромашних породица и издашним помагањем сиротиње о божићним празницима, Општина је у току прошле године извршила *у велико своју социјалну дужност у борби против неизмерне беде која притискује знатан део београдског становништва.*

Поред ових, да рекнемо ванредних мера, Општина је преко свог Одељења за социјално и здравствено старање отправљала своју редовну социјалну и здравствену службу.

Шта је урађено у циљу отправљања редовне службе само преко Одсека за помагање сиротиње и социјалне установе, који је организовао поделу божићне помоћи и активно

учествовао у раду на исхрани сиротиње, види се из следећег излагања.

Пре свега кад је реч о овоме Отсеку треба знати да криза ни у колико није утицала на повећавање његовог буџета расхода. Напротив. Његови кредити, не узимајући у обзир субвенције, скресани су у 1933 години за 437.710 динара према кредитима из 1932 год.

Услед тога скресавање читаве позиције, на пр. она за исхрану и она за одело сиромашној деци о божићним празницима, пренесене су, путем вирмана, на друге позиције да би се редовно отправљање службе могло обављати. То не значи, да у датом тренутку, не могу се створити кредити, кад се укаже изванредна потреба. Тако је било и на почетку 1933 године кад су створене паре за исхрану сиротиње и за поделу помоћи о божићним празницима.

По кад ствар тако стоји, изгледа да би логичније било, *да сам буџет показује шта све Општина чини за сиротињу, а не да се то показује доцније на завршетку године, из извештаја отсека који ту службу отправља.*

Ако сад, после ове начелне напомене, пређемо на цифарско излагање редовне службе на помагању сиротиње, не обухватајући оно што је већ речено о исхрани и подели божићне помоћи, морамо нагласити да је то помагање у главном двоструког карактера: једно је директно а друго индиректно, путем субвенција хуманим друштвима и установама.

I *Директно помагање обухвата:*

1. Помагање сиротиње у новцу, где долази:
   а) стална помоћ;
   б) пензије у виду сталне помоћи;
   в) тренутна помоћ;
   г) рефундације.
2. Помагање сиротиње у огреву.
3. Лечење сиротиње у бањама и опоравилиштима.
4. Помагање сиротиње у лековима.
5. Сахрана сиротиње.
6. Исхрана и обућа сиромашних војних обвезника.
7. Помагање сиротиње преко социјалних установа (н. пр. Дом стараца и старица).

1. — Помагање сиротиње у новцу

а) *Стална помоћ.* Ову помоћ уживају они појединци и породице, који нису у могућности услед старости, болести или преоптерећености ситном децом да прибаве најпотребнија средства за егзистенцију. Ову помоћ додељује Општински одбор на предлог нарочито установљене комисије за одређивање сталне помоћи.

Ова помоћ почиње од педесет динара као најниже цифре па достиже суму од четири стотине динара. Просечно месечно дељено је: по 50 динара на 12 лица, по 60 динара на 17 лица, по 80 динара на 48 лица, по 100 динара на 305 лица, по 120 динара на 61 лице, по 150 динара на 84 лица, по 180 динара на 6 лица, по 200 динара на 26 лица, и по 400 динара на једно лице. Као што се види, највећи број сиротиње прима по 100 динара, а најмање по 400 динара. У току целе 1933 године додељено је укупно на име сталне помоћи 753.950, или просечно по 62.829 динара на 562 лица.

До краја године на сталну помоћ утрошено је 753.950 динара. У буџету, међутим, предвиђено је за ову помоћ, за дрва сиротињи и бесплатне лекове 800.000 динара.

Очевидно је да је ова цифра недовољна. За ове три потребе у буџету за 1932 годину било је предвиђено 1,100.000 динара. Скресавање ових кредита које је извршено у буџету за 1933 годину *није ни најмање умањило стварне издатке Општине, јер нити је једном одобрена стална помоћ од стране Општинског одбора могла бити осетно редуцирана, нити се могло ограничити набављање дрва за сиротињу у овој зими, нити пак обуставити бесплатно издавање лекова сиротињи преко београдских апотека путем оверавања рецеписа.* Пошто су ово сасвим различите потребе нужно је за њих и предвиђати одвојене кредите у самостлним позицијама. Обичним спајањем позиција стварна потреба се ни мало не умањује.

Стална помоћ по месецима овако се кретала:

Ред. бр.	МЕСЕЦ	Породица	Динара
1	јануар	577	65.490.—
2	фебруар	573	65.080.—
3	март	569	64.660.—
4	април	579	65.870.—
5	мај	583	65.550.—
6	јуни	573	64.030.—
7	јули	561	62.110.—
8	август	551	61.050.—
9	септембар	543	60.260.—
10	октобар	534	59.260.—
11	новембар	538	59.820.—
12	децембар	561	61.270.—
	Свега..	6.742	753.950.—

У току године стална помоћ је повећана за 10 породица у износу од 260 динара, смањена за 22 породице у износу од 1,210 динара, одузета од 64 породице у износу 6930 и додељена 71 породици у износу од 5.830 дин.

б) *Пензије у виду сталне помоћи.*

Ова помоћ издаје се оним бившим службеницима, односно њиховим породицама, који су савесно и предано служили Општину дужи број година, али нису стекли право на пензију. У буџету је за ову помоћ предвиђено 550.000 динара. У току целе 1933 године издато је ове помоћи 485.904 динара расподељених на просечно 59 лица у сваком месецу. Просечно сваког месеца дељено је по 40.591 динар.

Употреба овога кредита зависи од Општинског одбора, који својим одлукама даје ову помоћ у виду пензије.

Из ове табеле види се подела помоћи у виду пензије по месецима:

Ред. број	МЕСЕЦИ	ИСПЛАЋЕНО					
		У готову		Порез	Дато у депозит		Свега
		лица	Дин.	Дин	лица	Дин.	Дин.
1	Јануар	58	41.047	553	2	600	42.200
2	Фебруар	60	41.647	553			42.200
3	Март	60	41.647	553			42.200
4	Април	59	40.661	539			41.200
5	Мај	58	39.870	530			40.400
6	Јуни	58	39.870	530			40.400
7	Јули	57	39.274	530	1	596	40.400
8	Август	58	39.274	526			39.800
9	Септембар	57	39.178	522			39.200
10	Октобар	57	39.178	522			39.700
11	Новембар	57	39.178	522			39.700
12	Децембар	57	39.178	522			39.700
	Свега	715	479.502	6.402	3	1196	487.100

в) *Тренутна помоћ.*

Ова се помоћ даје лицима, односно породицама, запалим у тренутну беду. Из овога кредита дељене су и тако зване рефундације, т.ј. помоћи припадницима страних општина, о чему ће даље бити реч.

Просечно је дељено ове помоћи по 3.880 динара месечно, а укупно је подељено до краја године 46.559 динара.

По месецима овако се кретала тренутна помоћ

МЕСЕЦ	Динара	Лица
Јануар	2.025.—	43
Фебруар	4.485.—	119
Март	4.635.—	200
Април	4.620.—	150
Мај	2.840.—	149
Јуни	2.720.—	151
Јули	2.750.—	118
Август	2.640.—	52
Септембар	3.780.—	81
Октобар	4.760.—	117
Новембар	4.694.—	171
Децембар	6.616.—	183
Свега	46.559.—	1590

Независно од ове тренутне помоћи, која је у буџету предвиђена, у Отсеку је подељено још 56.100 динара из уштеда које су се нашле у Општинској штедионици приликом завршене поделе божићне помоћи. Овај новац који је расподељен на 1578 породица делила је Комисија одборника за поделу помоћи према поднесеним молбама и извршеним проверама на лицу места.

г) *Рефундације.*

Ово је помоћ која се даје грађанима страних општина, који су запали у беду, да би могли отпутовати својој кући или на посао. Са издатом сумом задужује се општина поменутих лица и од њих тражи наплата. Број лица који траже ову помоћ врло је велики, али због ограниченог кредита свима се не може изаћи на сусрет. Помажу се обично они који би пали на терет наше општине, ако им се не изађе на сусрет. До краја године подељено је на име рефундација 3.441 динара на 52 лица. Просечно је додељено сваког месеца по 286 динара распоређених на по 4 лица.

Издавање рефундација по месецима овако се кретало:

Ред. број	МЕСЕЦ	Исплаћено	
		Лица	Динара
1	Јануар	—	—
2	Фебруар	9	515.—
3	Март	8	365.—
4	Април	5	380.—
5	Мај	3	220.—
6	Јуни	4	280.—
7	Јули	2	250.—
8	Август	5	360.—
9	Септембар	3	220.—
10	Октобар	3	240.—
11	Новембар	4	306.—
12	Децембар	6	305.—
	Свега	52	3.441.—

Наплата издатих рефундација врши се са врло великим тешкоћама, поглавито због тога што су за поједина правна подручја различита законодавства која регулишу ово питање. У току ове године наплаћено је од 13 општина свега 892 динара.

2. — Помагање сиротиње у огреву

Гро ове помоћи подељен је о божићним празницима (1200 м³) о чему је напред било речи. После божићне помоћи подељено је 221 метар дрва и то, у јануару пет и по, у фебруару 94, у марту 25, у априлу и мају по један метар и у децембру за католичку, евангелистичку и старокатоличку сиротињу 100 м³ дрва.

У току целе године, према томе, подељено је, рачунајући и дрва подељена за божићне празнике, 1446½ метара дрва.

3. — Лечење сиротиње по бањама и опоравилиштима

У бање и опоравилишта слати су они сиромашни грађани и њихова деца, за које је стручна лекарска комисија утврдила потребу бањског лечења, односно шиљања на опоравак.

Комисија одборника која је решавала о поднетим и од стране стручне лекарске комисије упућеним молбама држала се принципа да се лечењем првенствено помажу деца, па онда одрасли.

Из ове табеле види се шта је учињено на овој врсти помоћи:

Ред. Број	КОЈА БАЊА	ДЕЦА од 5-10 г. мушка	ДЕЦА од 5-10 г. женска	ДЕЦА од 5-10 г. свега	ОДРАСЛИ мушки	ОДРАСЛИ женски	ОДРАСЛИ свега	УКУПНО	издато Динара
1	Бадања	27	22	49	3	30	33	82	42 036
2	Соко Бања...	1	1	2	2	6	8	10	7.560
3	Врњци	—	—	—	1	2	3	3	2.280
4	Село	4	1	5	3	8	16	16	9.250
5	Санаторијум..	1	2	3	4	—	7	7	10.300
6	Опоравилиште	42	38	80	—	—	80	80	38.762
	Свега..	75	64	139	13	46	59	198	110.188

За ову потребу у буџету је предвиђено само 80.000 динара. Разлика је покривена путем вирмана са позиције предвиђене за набавку одела сиромашној деци о божићним празницима.

4. — Помоћ сиротињи у лековима

Ову помоћ Општина даје сиротињи на тај начин што се оверавају поднесени рецепти и са тако овереним рецептима добијају лекови у свакој апотеци на рачун Општине. До краја године оверено је 3718 рецепата, што значи да је оверавано просечно сваког месеца по 310 рецепата.

Вредност овако издатих лекова сиротињи не може се изнети пошто се рачуни ликвидирају у Привредно-финансиском одељењу. Али оно што се мора констатовати то је, *да је у току 1933 године оверено 1185 рецепата више него у току 1932 године.* Међутим, кредит за набавку ових лекова скресан је на тај начин што је ова потреба спојена са помагањем сиротиње у новцу и дрвима и за све те потребе предвиђена једна врло недовољна сума, о чему је напред било речи.

По месецима оверавање рецепата овако се кретало:

Јануар 215, фебруар 372, март 391, април 289, мај 306, јуни 358, јули 323, августа 307, септембар 260, октобар 293, новембар 315, и децембар 289, свега 3.718.

5. — Сахрана сиротиње

Ова се помоћ даје породицама за оне умрле за које се утврди да су били сиромашног стања. Ако је пак моментално немогуће прибавити доказе о сиромашном стању, у том случају лице које прима погребну спрему даје писмену обавезу да ће у одређеном времену или поднети доказе о сиромаштву породице умрлог или исплатити вредност узете погребне спреме.

Целокупан рад око издавања погребне спреме види се из ове табеле:

Редни број	ЧЕГА	Издато у 1933 год. Број	Издато у 1933 год. Динара	Ослобођено Број	Ослобођено Динара	Наплаћено Број	Наплаћено Динара	Предато суду за наплату Број	Предато суду за наплату Динара
1	Гробова	304	30.560	168	8.300	34	3.040	102	19.220
2	Кола	135	6.800	99	5.000	9	450	27	1.350
3	Сандука	167	15.820	105	10.680	18	1.410	44	3 730
4	Крстова	162	1.620	102	1.020	18	180	42	420
	Свега..	—	54.800	—	25.000	—	5.080	—	24.720

6. — Исхрана и обућа сиромашних војних обвезника

Кредит од 5.000 динара предвиђен за ову потребу није утрошен. У опште његово место и није у овоме Отсеку. Са њим треба да располаже шеф Војног отсека, као и да га предвиђа у своме буџету.

7. — Дом старца и старица. О раду ове социјалне установе као и њене болнице поднеси засебан извештај лекар Дома у наставку овог информативног написа.

II. Индиректно помагање

Ово помагање врши се преко разних хуманих друштава и удружења и аутономних социјалних установа, које још нису поднеле своје извештаје, из којих би се могла видети њихова активност. У буџету је предвиђено за издржавање мушког и женског радничког склоништа 45.000.— динара хуманом друштву „Насушни хлеб" 18.000.— динара, Ђачкој трпези 30.000.— динара, Друштву за помагање сиротиње и сузбијање просјачења 20.00.— динара, Одбору госпођа за заштиту слепих девојака 10.00.— динара и Удружењу општинских чиновника и службеника Општине града Београда 5.000.— динара.

ДОМ СТАРАЦА И СТАРИЦА

(Лекар Дома, др, *Босиљка Зарић-Анђелковић*)

У свима већим центрима културних држава, нарочито у престоницама, постоје специјалне хумане установе, чији је главни задатак да прихвате и помогну остареле и изнемогле своје грађане, оба пола.

Такве установе у разним државама имају и различите називе али циљ им је увек исти, тј. да помогну и ублаже невољу људи, који нису способни да се брину о својој егзистенцији ,а по несрећи својој немају никога ближег, ни рођака ни пријатеља, који би по дужности, или из љубави водио рачуна о њима.

Уколико је већи културни ниво појединих земаља, утолико су уређеније те хумане

установе за прихватање и помагање својих остарелих и изнемоглих грађана.

По самој природи својој и према карактеру и достојанству сваког појединца зна се, да се нико од грађана неће обраћати за уточиште у Дом старих и изнемоглих, ако за то није у истини принуђен.

Макако те градске социјалне установе биле хумане и добротворне, ипак се зна, да се у њима мора живети по извесним прописима и утврђеном реду, што често тешко пада различитим карактерима, који су годинама били независни и самостални и који су навикли на свој сопствени начин живота.

Према томе претпоставља се увек да у такве домове одлазе они грађани, који у истини немају никога свога да их прихвати и помогне, као и они који су остали привремено или стално онеспособљени за сваки физички или интелектуални рад.

Дом старица и старица

Тешко се може претпоставити, да ће један грађанин или грађанка пристати да живи једним, донекле изолованим, животом, ако имају од чега да живе и ко да их помаже. Зато треба молбе тих несретних грађана по могућству увек прихватити, помоћи и олакшати им да бар последње дане свога живота проведу на миру и без брига.

Међу штићеницима тих установа има људи из свих друштвених слојева, како оних који су на најнижем интелектуалном ступњу, тако и оних који су у културном погледу на доста високом ступњу, свршили школе, били виђени трговци итд., али су услед неких непредвиђених социјалних разлога или болести остали без средстава за живот и самим тим били просто приморани да потраже овакво уточиште.

Економска криза и социјална беда, која је, нарочито после рата, немилице захватила широке слојеве народних маса, била је један од главних разлога да се повећа потреба за овим хуманим културним установама, које ће те сироте људе прихватити и дати им што је најнужније, обезбедивши тако њихову доживотну егзистенцију.

Данас, када културни свет оснива удружења за заштиту животиња и птица, природно је да је дужност тог културног света да се *првенствено* побрине за људска бића, која су све своје дужности према држави и друштвеној заједници испунили, али имају ту несрећу да су остављени без икога свога и без ичије помоћи.

Такве установе у којима се збрињавају изнемогли и беспомоћни грађани, старци и старице, којима се даје могућност да у миру и безбрижно проведу остатак свога живота, спадају, доиста, међу најузвишеније и најхуманије установе културног човечанства.

Овакву једну установу је и Дом стараца и старица Општине града Београда, основана 1903 године.

Дом је у времену свога оснивања одговарао приликама ондашњег Београда, који се знатно разликује од данашњег.

Сваке године, одговарајући потреби великог града, Дом се морао ширити јер је број штићеника растао из године у годину са бројем становника престонице.

Данашњи Дом налази се у Делиградској улици бр. 33 и претставља једну доста велику зграду са великим и светлим просторијама, али су и оне у последње време мале да приме број сиромашних штићеника који се стално повећава.

Дом се састоји из пет великих одељења, од којих свако има по три велике спаваће собе и по једну велику трпезарију. Собе су видне и потпуно одговарају хигијенским потребама.

Како број изнемоглих и сиромашних београдских грађана расте из године у годину, најбоље се види из следећег бројног стања Дома:

у 1930 год. број штићеника је био 205
у 1931 год. број штићеника је био 232
у 1932 год. број штићеника је био 275
у 1933 год. број штићеника је био 285

Код оваквог бројног стања морале су се просторије Дома повећати што је нарочито било неопходно за оболеле штићенике. Уколико је било могуће, лакше оболели били су изоловани у две собе самога Дома, а теже оболели слати су у Државну болницу.

Због тога се приступило зидању једног павиљона у 1931 години, у који би се сместили само болесни и изнемогли штићеници.

На ову узвишену установу, од како постоји, обраћања је велика пажња, како од стране Управе Општине града Београда, тако и од стране племенитог грађанства престонице, које је својим добровољним прилозима омогућило бољу исхрану и угоднији живот штићеницима.

У 1933 години много се учинило у погледу уређења Дома. Дотле је Дом био без

ограде, а простор иза Дома, који у ствари припада Општини, био је пољана, која је служила деци за игралиште.

Пошто је простор био разграђен, чистоћа, наравно, није могла бити онаква, како је захтевала хигијена саме ове установе.

Дом је сада потпуно ограђен а земљиште које се налази око Дома претворено је делимице, нарочито део испред Дома, у лепу башту са цветним алејама, а остали део је засађен разним воћем, које се искоришћава за исхрану штићеника Дома.

Један већи део простора иза Дома засађен је дрвећем, између којих су смештене клупе за одмор штићеника.

Како у погледу спољњег, тако и у погледу унутарњег уређења Дома урађено је много да се живот штићеника учини што угоднијим и да им се пружи сва потребна нега и пажња. Сви су штићеници снабдевени новим и топлим оделом, као и вешом. Исхрана штићеника врши се према одлуци нарочите комисије, која је јеловник прописала.

Дом има своју капелу, која је такође у 1933 години поправљена и дозидана.

За овакво уређење Дома има се захвалити на првом месту Управи Општине града Београда, која није жалила материјалних средстава и која је честим и личним обилажењем надзиравала рад око уређења Дома.

Велика заслуга припада и племенитим дароватељима, који су прилозима допринели да се олакша и ублажи живот штићеника.

О Крсном имену, Цар Константину и Царици Јелени, као и о већим празницима Дом прима поклоне у натури и у новцу од добрих и племенитих људи. Нарочито са највећом благодарношћу и радошћу штићеници примају поклоне из Интендатуре Њ. В. Краља.

У здравственом погледу Дому се поклања увек највећа пажња. Свако одељење има по две болничарке које су увек од надзорнице контролисане. Свако одељење има купатило где се штићеници најмање један пут недељно купају.

Овако уређен Дом старача и старица труди се да својим старим и изнемоглим штићеницима пружи што већу удобност и пажњу у њиховим старим данима.

Болница Дома старача и старица

Јануара 1932 године, Дом је добио малу али потпуно уређену и са свима болничким потребама снабдевену болницу за изнемогле и оболеле штићенике.

У 1932 години болница се састајала из четири одељења, два мушка и два женска.

Премештањем оболелих и изнемоглих штићеника из саме зграде Дома, допринело је много побољшању хигијенских прилика и удобном размештају самих штићеника.

Болница је снабдевена амбулантом са свима потребним инструментима и лековима, што омогућује да се лечење успешно спроводи. У амбуланти се, поред болесника, врши свакодневно преглед штићеника из самог Дома који се амбулантно лече.

Пошто се број штићеника повећао, а притом и број оболелих, то се морало приступити дозиђивању и проширивању болнице. У 1933 години дозидана су још два одељења, тако да се сад болница састоји из четири велике и две мање собе, које служе за изолацију септечких и тежих болесника.

Данашња болница има четрдесет постеља, које одговарају свима хигијенским условима. Сем тога болница има четири купатила што много доприноси хигијени болесника.

Хитна помоћ указује се у *свако доба*, како болнички тако и свима штићеницима Дома.

Дневну и ноћну службу врше три болничарке и сестра—нудиља.

Болница, као и сви оболели штићеници из Дома, хране се по нарочитој дијетној листи прописаној од лекара Дома.

Овако организована и уређена болница, иако мала, труди се са свим својим особљем да пружи што више неге и помоћи оболелим и изнемоглим штићеницима.

Од 1932 године ниједан штићеник Дома (сем у случају заразних болести) није упућен у Државну болницу, чиме су се трошкови Општине у том погледу знатно смањили.

Кретање болесника у 1932 и 1933 години:

	1932	*1933*
прошло кроз болницу	134	148
излечено	42	71
опорављено	60	36
Умрли	32	41
амбулантни преглед штићеника Дома	600	400

Према броју штићеника из ранијих година морталитет је знатно смањен а штићеницима је пружена могућност брзе и ефикасне помоћи.

Мил. Милисављевић,
командант Пожарне команде

Извештај о раду Пожарне команде

Из ниже наведене табеле може се јасно видети број интервенција Пожарне команде као и величина штете проузроковане пожарима у 1933 години.

КОГА МЕСЕЦА	Гашено		Величина штете у динарима	Лажно јављено за пожар
	Пожара	Дим.		
Јануара	21	28	220.500	1
Фебруара	10	30	135.800	—
Марта	10	27	161.400	2
Априла	7	8	24.200	3
Маја	4	7	11.700	1
Јуна	2	6	2.200	1
Јула	8	5	23.800	4
Августа	13	9	45.500	—
Септембра	8	9	3.900	1
Октобра	7	5	2.300	1
Новембра	10	22	45.600	5
Децембра	30	30	311.400	2
Укупно...	130	186	988.300	21

Пожарна команда је интервенисала и приликом поплава у месецу мају два пута, у јуну два пута и у јулу једанпут. Поплаве су наступиле услед јаких киша (провала облака). Укупан број интервенција Пожарне команде у 1933 години био је 342 пута.

Зграда за централу Пожарне команде

Највећи број гашења био је 4 децембра, кога је дана гашено 8 пожара и 7 димњака, а било је и једно лажно јављање за пожар. Исто тако 4 децембра је гашен и највећи пожар у 1933 години, у улици Жоржа Клемансоа бр. 29 кварт IV.

Када се узме у обзир да Пожарна команда О. г. Б. броји свега 35 пожарника, 4 десетара и 8 шофера, онда се може лако оценити, колико је требало извежбаности, спреме и брзине да се стигне свуда и да се са релативно малом штетом постигне гашење свих упаљених објеката. Нарочито треба узети у обзир и то да атар Општине београдске, дакле реон у коме Пожарна команда мора одмах да интервенише, износи око 8.500 хектара са полупречником од 8 км., а да се зграда Пожарне команде налази на периферији Београда (око 200 м. од Калимегдана).

Нова зграда периферијске Пожарне чете у ул. Краља Александра

За све време од маја до септембра 1933 г., вршена је и вежба пожарника и обука на пожарничким справама. Исто тако Пожарна команда је одржавала целе године теориске и практичне курсеве и предавања којима је био циљ да се што већи број људи извежба у савременим начинима гашења пожара, а нарочито у гашењу и спречавању ширења ватре до доласка професионалне Пожарне чете. Кроз ову обуку — курсеве — прошло је 2300 људи, већином службеника и радника појединих индустриских предузећа, Речне пловидбе, Дирекције државних железница (радници ложионице и радионице за оправку кола), Управе телефона, поште и телеграфа итд.

Ова предавања и обуке у гашењу били су неопходно потребни, јер је данас и сувише велика употреба хемиских производа у свима гранама радиности изазвала потребу употребе све савршенијих и скупљих инструмената и средстава за гашење. Као последица овога долази и све већа потреба за стручним, професионалним пожарничким организацијама. Данас су, аматери или пролазници, који хоће да помогну, врло често *само сметња при раду*

на гашењу пожара. Зато је потребно да онај који хоће да помогне при гашењу мора да има бар мало знања о послу који врши.

Предавања и обуке практичне у гашењу пожара биле су потребне и зато што, према

Гашење пожара у Далматинској улици

морају да имају ватрогасне јединице, добровољне или професионалне, које ће увек моћи да укажу помоћ при гашењу пожара и да спасу или заштите имовину и животе грађана од уништења пожаром, јер је потребно и мора се водити рачуна о једној апсолутној истини: *да сваки пожар смањује — уништава — народну имовину и способност за производњу па макар штета и била покривена осигурањем.*

Ватрогасци при гашењу пожара

Гашење истог објекта после 10 минута

Осим наведеног, курсеви, предавања и практичне обуке које је одржала ова команда у 1933 год. били су неопходно потребни и због тога што у случају непријатељског

Рад пожарника при нападу непријатељских авиона

Закону о организацији ватрогастава у Југославији од 26 јуна 1933 г., сва индустријска предузећа, радионице, општине и велике државне установе *морају* да буду снабдевене справама за гашење пожара, а исто тако

напада из ваздуха пројектилима који пале, или авионима који просипају отрове, потребно је имати врло велики број људи (жена и омладине) који ће бити обучени како ће да бране становништво које у случају рата остаје у позадини. Пожарничке јединици су у целом свету, у свима државама, установе којима је додељена дужност заштите и указивања прве помоћи свима који нису у првој

борбеној линији, а које треба заштитити и указати им помоћ приликом паљевине, које ће непријатељски авиони створити у рату. Како је за овај посао потребна нарочита спрема и опрема то се обука могла вршити само преко стручне пожарничке организације. У овој години то је вршила Пожарна команда Општине београдске.

Сва предавања, теориску и практичну обуку вршио је командант Пожарне команде О. г. Б., у свима напред поменутим установама, фабрикама и другим предузећима, исто тако и у зградама појединих спортских организација.

Као што се из свега напред наведеног види, рад Пожарне команде О. г. Б. није био мали него напротив и сувише велики за овако мали број службеника, којима располаже ова општинска установа. Зато је Суд О. г. Б. имајући у виду све то, а и § 28 Закона о организацији ватрогаства одлучио, да се број пожарника повећа од 36 на 61, број шофера од 8 на 14, а број десетара од 4 на 7. Тако исто пошто је у 1933 год. довршена и примљена зграда за Пожарну станицу, одлучено је, да се одмах попуни са људима чији се број и плате већ три године предвиђају у буџету Општине београдске. Осим тога захваљујући иницијативи Суда Општине београдске у току 1933 године подигнута је, на углу Битољске и Хартвигове улице зграда, која ће бити у току 1934 године довршена, а која је рађена за професионалну пожарничку организацију и у којој ће бити смештена Пожарна команда, која ће се најзад после 50 година преместити из трошне и склоне паду зграде која се налази на периферији садашњег Београда.

У новој згради Пожарне команде израђена је и велика сала за предавања, тако да ће се осим за службенике ове команде, који према Закону о ватрогаству морају да слушају када полажу испите — моћи држати и сва напред наведена предавања и курсеви и за све оне грађане који су дужни да их слушају, а која су до сада вршена често и напољу под ведрим небом.

Д-р **Драгољуб Т. Ђулизибарић,**
директор Привредно-финансиске дирекције

ПРИВРЕДНО-ФИНАНСИСКА ДИРЕКЦИЈА

Организација. — Садашња организација Привредно-финансиске дирекције релативно скорога је датума. Она је произишла из раније Финансиске управе, односно Финансиског одељења.

Непотпуна у својој организацији, некадашња Финансиска управа у главноме руководила је службом књиговодствено-благајничке природе и то само за један део рачунско-финансиских послова, будући да је скоро код сваке данашње дирекције, а нарочито код Дирекције трамваја и осветљења, постојао привредно-финансиски сервис. Другим речима, поједине гране или потпуне службе привредно-финансиског карактера, постојећи при појединим дирекцијама, вршиле су аутономно и потпуно децентрализовано поверене им дужности и задатке. Шта више, општинска добра претстављала су за себе независну и аутономну службу, а што се општинских набавака тиче, оне су се вршиле код сваке поједине дирекције самостално, без учешћа и сарадње Финансиске управе.

То стање ствари мења се доношењем Статута, који, почев од 1930 године, даје дојакошњој Финансиској управи сасвим нову организацију и формира садашњу Привредно-финансиску дирекцију, која од тога времена постаје централни орган за општинска добра и набавке и за целокупну књиговодствено-рачунску, благајничку и финансиску службу.

Статут од 22 октобра 1929 године, даје Привредно-финансиској дирекцији следећу организацију: 1 — Таксено-привредни отсек са рефератом за пијаце и рефератом за кланице; 2 — Трошарина; 3 — Општинска добра; 4 — Економат; 5 — Благајна; 6 — Ликвидатура 7 — Књиговодство; 8 — Контролни отсек.

Ова основна организација Привредно-финансиске дирекције у току извођења претрпела је промене и допуне и, тако измењена, прилагођена је садашњим потребама и позиву општинске службе.

Промене у организацији службе. — Измене и допуне су дотакле у главноме благајну, где је 1931 године формирана и засебно организована Депозитна благајница, која чува и расправља све депозите, који проистичу од кауција и обустава за рачун Државе, Општине и приватних лица; затим Отсек књиговодства из кога је 1931 године издвојена служба по општинскоме буџету, која се организује у засебан Буџетски одељак, реорганизован и установљен 1933 године у Отсек за израду и извршење буџета, с тим да је Отсек књиговодства постао Главно књиговодство за целокупну општинску службу. Поред тога, у 1932 години преведен је из Техничке дирекције у Привредно-финансиску дирекцију Одељак за апропријације и експропријације, а у 1933 години реферат за кланице, обједињен са Ветеринарским одељком Дирекције за социјално и здравствено старање, реорганизован је и коначно формиран у Ветеринарско-кланични отсек. Исто тако у 1932 години издвојен је из Књиговодства сервис за пензије, који се у 1933 години појављује као засебан реферат за пензије општинских службеника. Најзад, основна организација по Статуту допуњена је још и засебним формацијама Одељка архиве и Меринског одељка, који је коначно спојен са трошаринском службом. После ових измена и допуна, Привредно-финансиска дирекција коначно добија 10 отсека и 5 одељака, апстрахујући од ове организације службу Месне државне контроле, која је, и ако потпуно аутономна, у саставу Привредно-финансиске дирекције.

Финансиски надзор. — И поред измена и допуна службе Привредно-финансиске дирекције, извесне гране рачунско-књиговодствене и благајничке службе остале су и надаље у саставу других дирекција и одељења. Али, да би се при свему томе целокупна рачунско-финансиска општинска служба, могла ујединити и тешко повезати, одредбом чл. 14 финансиског овлашћења уз буџет за 1933 годину установљено је правило, да ће се „рачунско-благајничка и књиговодствена служба свију општинских установа вршити под надзором и према упутствима Привредно-финансиске дирекције, која ће вршити контролу целокупног особља запосленог на прикупљању општинских прихода". Овако организована Привредно-финансиска служба претставља за Општину, државне власти и јавност централни орган за општинску привреду и општинске финансије. На челу привредно-финансиске службе стоји директор са секретаријатом и он је, као централна управа, у исто време једина спона између службе и Суда. Тако је спроведено путем уједињења целокупне финансиске службе и начело централизације.

Овлашћења ради убрзања службе. — Као допуна изведеним реформама у служби Привредно-финансиске дирекције дошла је на основу Финансиског закона за 1933/34 годину измена члана 97 тачке II под „в" Закона о општинама према којој је директор, као централна управа привредно - финансиске општинске службе, овлашћен да може наређивати исплате за све личне издатке по платним списковима и појединачним признаницама, као и за материјалне расходе до 10.000,— динара, који се испостављају на основи решења Суда или Одбора Општине града Београда.

Број особља и буџет Привредно-финансиске дирекције. — Посматрана са гледишта броја особља, пошто је коначно организована, Привредно-финансиска дирекција у 1932 години имала је 491 а у 1933 години 547 службеника. Ово незнатно повећање броја особља дошло је у главноме због враћања на снагу старе трошаринске тарифе и због уједињења ветеринарске службе, која је, као што смо напред објаснили, била једним делом у саставу Дирекције за социјално и здравствено старање.

Буџет расхода за одржавање целокупне службе Привредно - финансиске дирекције, дакле подразумевајући ту и личне и материјалне издатке, износио је у 1932 години 16,126.209.— а у 1933 години 16,250.929.— динара.

Из овога поређења расхода за две последње године може се утврдити, да је формација службе Привредно-финансиске дирекције и буџетски коначно стабилизована.

Делокруг рада. — Делокруг рада Привредно-финансиске дирекције обиман је и као такав обухвата израду и извршење општинског буџета, а у вези с тиме и евиденцију о кретању свих општинских прихода и расхода, прикупљање већег дела прихода, стриктно и правилно извршење расхода, ануитетску службу по свима зајмовима, књижење расхода и прихода, све набавке ит.д.

Колико је обиман делокруг рада ове Дирекције, то се најбоље може констатовати на основу огромног броја предмета који су регистровани у архиви Привредно-финансиске дирекције: у 1932 години регистровано је 68.487 предмета а у 1933 години 68.879 предмета. Важно је нагласити да је сваки од ових предмета добио само једну регистрацију, следствено један број, без обзира на то што се скоро по свакоме предмету врше у појединим отсецима многе радње. У ред оваквих предмета долазе на прво место сва новчана документа која, до окончања свога, мора да прођу кроз Дирекцију, Економат, Ликвидатуру, Отсек за израду и извршење буџета, Месну контролу, Благајну и Главно књиговодство.

У овоме делокругу рада најистакнутије место заузима рад на буџету.

Буџет Општине београдске — расходи. — За 1932 годину буџет Општине београдске износио је 340,458.398.— дин. На име личних издатака било је предвиђено 98,585.246.— (28,96%), на име редовно - материјалних 219,466.046.— (64,46%) и на име ванредно-материјалних 22,407.106.— (6,58%).

За 1933 годину општински буџет износио је 339,313.782.— динара. Од овога отпадало је на личне 101,716.696.— (29,99%), на редовно - материјалне 216,569.086.— (63.82%) и на ванредно - материјалне 21,028.000.— (6,19%) динара.

Лични издаци. — Лични издаци у главноме обухватају принадлежности статутног, хонорарног и дневничарског особља, а поред тога принадлежности часништва, пензије, осигурања и помоћи. Број целокупног особља, кретање његових принадлежности и остали лични издаци изгледали су према буџету за 1932 и 1933 годину како је то ниже у два прегледа приказано.

Као што се на напред приказаним прегледима може уочити, од износа личних издатака највише отпада на принадлежности статутнога особља, т.ј. особља чије су принадлежности регулисане према одредбама Општинскога статута. На име принадлежности овога особља, како то показује преглед по буџету за 1933 годину, било је предвиђено у округлој цифри 42,300.000.— динара, или 41,60% од укупног износа личних издатака.

На супрот принадлежности статутнога особља видимо огромну цифру личних издатака предвиђених за дневничаре и хонорарно особље, које се по своме статусу не разликује од дневничара.

За плате дневничара и хонорарнога особља било је буџетом за 1933 годину предвиђено у округлој цифри 40,000.000 динара, или 40% од укупних личних издатака. Међутим, ако би се принадлежности хонорарног особља и дневничара издвојиле из буџета личних издатака и показале тамо где би им било право место, а то је код материјалних издатака, онда би стварно лични издаци, подразумевајући ту и одборничке награде, пензије, помоћи и накнаде за несретне случајеве, изнели 60,000.000 динара, или у округлој цифри 18% целокупног буџета од 339,313.782.— динара.

Висина принадлежности. — Што се тиче висине принадлежности статутнога особља, пада у очи да се на име плате, које се креће од 1000 до 2000 динара месечно, издаје годишње у округлој цифри 28,500.000.—, на плате од 2.000—3.000 месечно у округлој цифри 9,000.000.— динара, док се на плате преко 3.000.— динара месечно издаје свега у округлој цифри 4,800.000.— динара годишње. Из овога приказа произлазе два закључка: 1 —

ПРЕГЛЕД ЛИЧНИХ ИЗДАТАКА И БРОЈА СЛУЖБЕНИКА ПРЕДВИЂЕНИХ ПО БУЏЕТУ ЗА 1932 ГОДИНУ

НАЗИВ	Висина принадлежности												Укупно	
	До 18.000		Од 18-24.000		Од 24-36.000		Од 36-48.000		од 48-60.000		Преко 60.00			
	Службеника	Износ	Службеника	Износ	Службеника	Износ	Службеника	Износ	Службеника	Износ	Службеника	Износ	Службеника	Износ
Статутно особље	373	6,184.460	1018	20,886.640	287	7,945.906	42	1,728.484	28	1,492.468	5	311.744	1753	38,549.702
Хонорарно особље	140	2,187.736	178	3.569.497	95	2,744.430	18	744.598	10	552.820	7	630.740	448	10,429.821
Дневничар. особље													1982	29,883.478
Часништво													4	834.344
Додаци:														
а) функцион														482.780
б) допуински														1,668.261
в) теренски														967.500
г) прековремени														2,758.300
д) специални														724.060
Одборничке награде														586.000
Пензије службеника														7 450.000
Осигур. службеника														2,100.000
Стална помоћ														300.000
Помоћ особљу Д. т. и о.														300 000
Накнада услед несрећних случајева														200.000
Разно														1,400.000
Свега	513	8,372.196	1196	24,456.137	382	10,690.336	60	2,473.082	38	2,045.288	12	942.484	4187	98,585.246

ПРЕГЛЕД ЛИЧНИХ ИЗДАТАКА И БРОЈА СЛУЖБЕНИКА ПРЕДВИЂЕНИХ ПО БУЏЕТУ ЗА 1933 ГОДИНУ

НАЗИВ	Висина принадлежности										Свега		%
	До 20.000		Од 20-24.000		Од 24-36.000		Од 36-48.000		Преко 48.000				
	Бр.	Динара	Бр.	Динара	Бр.	Динара	Бр.	Динара	Бр.	Динара	Бр.	Динара	
Статутно особље													
Чиновници, званичници и служитељи	749	13,298.400	716	15,279.211	311	8,920.008	59	2,470.782	42	2,318.000	1917	42,286.401	41,57%
Хонорарно особље	234	3,982.620	113	2,678.067	18	621.494	13	860.960	—		378	8,143.141	8,01%
Дневничари	—										2463	31,850.430	31,31%
Часништво											4	834.344	0,82%
Додаци:													
а) функц. 508.700													
б) теренски 1,074.800													
в) специјални 1,783.016													
г) додатак на службу 434.800													
д) Преков. 2,711.000												6,512.316	6,40%
Унапређења												422.966	0,42%
Пензије												7,908.498	7,77%
Уреду за осигурање радника												2,100.000	2,07%
Остали лични издаци												1,658.600	1,63%
										Укупно	4723	101,716.696	100,00%

у Општини београдској у 1933 години било је запослено 1.917 статутних службеника и 2.841 лице дневничар, односно хонорарни службеник, и 2 — да од укупнога износа личних издатака 95% припада оним службеницима чија им висина принадлежности једва обезбеђује потребан минимум за егзистенцију, док свега 5% од личних издатака иде на плате оних службеника који примају више од овога минимума.

Буџет Општине београдске — приходи. — Што се тиче прихода за 1932 и 1933 годину, они су предвиђени у истоме износу у коме су били предложени и расходи. Овим фактом доказује се, да је принцип буџетске равнотеже био и у једној и у другој од наведених година испуњен. Међутим они се нису могли остварити у износима који су били буџетом предвиђени, будући да је у току извршења буџета наступило подбацивање.

подбацивање прихода нарочито се запажа код општинских привредних предузећа: Дирекције трамваја и осветљења и Техничке дирекције.

Приход од осветљења, и поред сталног пораста броја претплатника, почео је да показује тенденцију опадања од дана када је уведена државна трошарина на потрошњу електричне енергије. Приход од трамваја, исто тако, знатно је подбацио, што се објашњава прво привредном кризом која упућује на штедњу и друго изградњом улица, која је учинила пешачки промет становника удобним и несметаним. Овим разлозима мора се додати и чињеница, да се је смањење принадлежности државних службеника штетно репертукотовало на приход од трамваја.

Што се тиче прихода које наплаћује Управа водовода, они су у главноме подбацили код накнаде за изграђене тротоаре. Ово подбацивање долази услед све слабије способности плаћања и услед толеранције која се с обзиром на данашње привредно стање према грађанима има. Најзад, поборављаним разлозима треба додати још неликвидиран однос општинских потраживања према државним надлештвима, која са приватним дужницима дугују на име воде, осветљења и накнаде за изграђене тротоаре неколико десетина милиона.

При свему томе, кретање остварених прихода обелодањује за општински буџет приход једну врло повољну појаву, а то је чињеница што се глобална цифра наплаћених прихода поређењем за неколико година показује константном. То се потврђује даље изложеним прегледом остварених прихода за 1930, 1931, 1932 и 1933 годину. Ова константност прихода пружа могућност правилне и поуздане оријентације у одређивању општинских расхода и даљег ангажовања Општине београдске.

ПРЕГЛЕД

Остварених прихода у 1930, 1931, 1932 и привремено у 1933 години

Редни број	НАЗИВ ПРИХОДА	Наплаћено			
		У 1930 години	У 1931 години	У 1932 години	У 1933 години
1	Општински прирез	11,923.348.92	19,238.796.64	17,683 628.46	18,686.560.72
2	Кулучарина	3,309.489.05	8,062.334.03	—	—
3	Трошарина	80.481.711.49	52,871.165.—	33,979.534.64	67,753.080.14
4	1% преносна такса	1,058.841.70	3,387.243.—	4,097.960.81	2,600.408.99
5	Пијачна такса	12,116.181.48	13,754.580.10	15,985.589.57	13,899.742.55
6	Санитетска такса	589.304.62	760.490.60	651.477.62	514.486 50
7	Кланична такса	6,536.022.—	9,251.547.01	11,455.084.95	11,731.866.21
8	Такса за износ сметлишта и чишћење улица	10 964.362.95	10,920.960.04	11,667.483.57	11,750.571.39
9	Канализациона такса	3,281.886.35	3,195.079.18	3,255.233.57	3,375.022.76
10	Остале таксе по Закону о таксама	13,567.943.95	15,311.358 91	13,203.191.21	11,597.339.21
11	Гробљанске таксе	1,611.226.—	1,785.622.—	1,586.200.—	1,452.118.—
12	Мерина	5,429.468.95	5,626.572.—	5,593.019.68	4,272.360.20
13	Апропријације	2,266.849.20	1,748.168.30	2,168 491.—	410.385.10
14	Закуп земљишта и зграда	6,405.179.17	6,705.116.30	11,291.607.84	4,572.192.81
15	Купатила	778.401.—	697.542.—	644.562.—	538.357.—
16	Трамвајске карте	61,283.757.85	65,080.295.50	54,445 277.41	57,410.730.—
17	Аутобуске карте	2,150.291.—	2,753.463.—	2,681.976.50	2,380.028.—
18	Осветљење	67,809.516.87	64,948.236.80	62,053.227.97	45,308.399.32
19	Разни приходи Дирекције трамваја и осветљења	317.120 09	249.441.06	267.973.20	204.371.03
20	Такса за воду	20,201.985.85	20,191.935.57	24,652.321.19	17,299.517.69
21	Парковг и вртови	120.912.35	168.389.20	201.732.20	98.237.20
22	Тротоарске таксе	812.088.45	4,337.646.43	7,045.900.61	8,392.107.47
23	Од продаје таблица за куће нумере	48.706.—	140.704.—	58.600.10	2.120.—
24	Пожарни прирез	847.163.75	866.482.29	775.189.—	1,010.305.65
25	Хартије од вредности	1,597.425.—	1,597.638.—	1,592.487.—	1,525.001.—
26	Поштанска штедионица	—	—	1,534 819.20	—
27	Општинске новине	402.065.05	286.903.25	353.204.19	249.966.11
28	Опште грађевинско А. Д. за камен	10,165.182.79	—	—	—
29	Разни приходи	2,737.897.99	355.756.36	70.035.—	126.912.80
30	Непредвиђени приходи	1,801.268.11	6,822.278.24	18,429.107.03	2,128.772.01
31	Калдрмина	603 497.61	—	—	—
32	Депонована готовина код Општ. штед.	12,399.825.—	13,968.513.25	—	—
33	Одобрена а још неизмирена потраживања од држав. надлештава на име разних општинских прихода	—	—	—	18.828.355.71
		343,748.978.59	334,534.369.06	306,824.745.52	308,238.882.07
	По одбитку кулучарине, Опште - грађевинског А. Д. за камен, калдрмине и депоноване готовине	26,477.994.45	22,030.847.28	—	—
	Свега динара	317,270 984.14	312,503.521.78	306,824.745.52	308,238.882.07

Кад је реч о приходима, умесно је приметити да се Општина ослања највећим делом на приходе које она наплаћује за учињене противуслуге: осветљење, трамваји, вода, сметлиште, чишћење улица, пијаце, тротоари, кланице, кирије, апропријације ит.д. Приходи противуслуга, поређани са фискалним приходима: прирез, трошарина и један незнатан део такса за 1932 годину, стоје у односу 73,33%:26,67%. Ово је исто тако једна повољна појава, а нарочито кад се тај однос прихода од противуслуга и фискалних прихода пореди са односом који у томе погледу показују приходи главних градова Краљевине Југославије, што се види из ниже изложеног упоредног прегледа према буџетима за 1932 годину.

Закључујући овај летимичан приказ о приходима, можемо констатовати да приходи од дажбина имају тенденцију сталног и постепеног пораста и то не због повећања тарифних ставова или прireза, који су последње године били предметом смањења, већ због повећања броја становника, проширења атара и боље организације финанс. службе.

С друге стране, можемо констатовати да општинска привредна предузећа не доносе онај приход који би се од њих, с обзиром на висину режиских трошкова, могао очекивати. Разлог томе лежи на првоме месту у чињеници што Општина, као комунално-социјална установа, не може да стави своја привредна предузећа на чисто комерцијалну основу.

Према томе, за одређивање прихода од својих привредних предузећа, Општина се мора руководити првенствено социјалним моментима. Ово важи нарочито за водовод, канализацију, купатила и општинска добра. На пример, приход од водовода и канализације није у стању да покрије ни режијске трошкове, тако да о амортизацији инвестираног капитала и о добити не може бити ни помена. Исто тако, ни општинска добра не дају онолико прихода колико би се у ствари од њих требало да очекује да су у приватној експлоатацији, са разлога што Општина многа своја добра уступа на бесплатно уживање хуманим, културним и националним установама.

Равнотежа буџета. — Што се тиче извршења буџета расхода за 1932 и 1933 годину, оно се је кретало у границама остварених прихода. Према томе, руководно начело одржавања равнотеже између расхода и стварно наплаћених прихода строго је и доследно примењивано, што ће се потврдити завршним рачунима за наведене две године.

Ануитети. — Код материјалних расхода највидније место заузимају ануитети и остале општинске обавезе. На име материјалних расхода ове врсте по буџету за 1932 годину било је предвиђено 129,313.122.—, а у 1933 години 107,508.813.— динара. У ову последњу цифру не улази издатак предвиђен за исплату електричне енергије Швајцарском друштву Снага и Светлост, који је предвиђен као материјални издатак у износу од 30,000.000 динара код Дирекције трамваја и осветљења.

Ануитети, које Општина плаћа, односе се на зајмове чије је стање са номиналним износом и кретањем ануитета за 1932 и 1933 годину приказано у следећим таблицама;

УПОРЕДНИ ПРЕГЛЕД ПРИХОДА

Према одобреним буџетима за 1932 годину — главних градова Краљевине Југославије.

НАЗИВ	Прирез		Трошарина Увознина		Таксе		Привредна предузећа		Остали приходи		Света	
	Динара	%	Динара	%	Динара	%	Динара	%	Динара	%	Динара	%
Београд...	36,000.000.—	10,57	45,000.000.—	13,22	34,460.000.—	10,12	199,746.000.—	58,67	25,252.398.—	7,42	340,458.398.—	100
Љубљана .	9,366.698.—	9,07	18,700.000.—	18,10	4,492.640.—	4,35	41,702.758.—	40,36	29,052.830.—	28 12	103,314.926·—	100
Загреб	32,064.669.50	14,52	39,900.000.—	18,08	22,253.700.—	10,08	101,977.930.—	46,26	24,408.657,50	11,06	220,604.957.—	100
Осијек	18,978.000.—	60,07	400.000.—	1,26	1,140.252.—	3,61	7,826.304.—	24,77	3,248.000.—	10,29	31,592.556.—	100
Ниш	—	—	3,812.000.—	19,12	3,923.490.—	19,68	7,586.000.—	38,05	4,613.475.56	23,15	19,934.965.56	100
Скопље ...	—	—	10,400.000.—	31,27	5,783.000.—	17,41	1,543.250.—	4,64	15,523.613.37	46,68	33,254.863.37	100
Сарајево ..	6,667.260.—	21,29	10,089.400.—	32,19	3,310.000.—	10,56	9,967.000.—	31,81	1,301.308.—	4,15	31,334.968.—	100
Дубровник	2,309.969.—	15,05	—	—	3,687.600.—	24,04	8,491.858.73	55,35	852.998.27	5,56	15,342.426.—	100
Суботица..	9,472.042.—	27,—	13,157.000.—	37,51	5,859.400.—	16,70	5,375.485.—	15,32	1,216.390.—	3,47	35,080.317.—	100
Сплит	6,912.797.—	25.—	2,116.000.—	7,65	6,439.000.—	23,29	9,706.230.—	35,11	2,475.973.—	8,95	27,650.000.—	100
Битољ	—	—	3,248.440.—	43,35	1,270.610.—	16,96	334.000.—	4,46	2,640.098.09	35,23	7,493.148.09	100

СТАЊЕ ЗАЈМОВА НА ДАН 31 ДЕЦЕМБРА 1932 ГОДИНЕ.

ИЗ ГОДИНЕ	Номинални износ	Годишњи износ ануитета у 1932 год.	Стање зајма на дан 31-XII-1932 год.
	Динара	Динара	Динара
I. ДУГОРОЧНИ ЗАЈМОВИ:			
а — Код Државне хипотекарне банке:			
1911	25,000.000.—	1,544.862.—	22,930.157.10
1921	37,000.000.—	2,665.608.—	35,715.023.90
1923	7.000.000.—	746.068.—	3,404.162.70
1924	7,000.000.—	994.000.—	2,854.800.20
1924	25,000.000.—	3,550.000.—	10,195.711.—
1931	35,000.000.—	6,696.081.—	33,867.117.30
б — Код Министарства социјалне политике:			
1927	10,000.000.—	636.465.—	8,500.267.21
	146,000.000.—	16,803.084.—	117,527.239.41
II. КРАТКОРОЧНИ ЗАЈМОВИ:			
а — Зајам од 26,000.000.— шв. фр.:			
1929	284,934.000.—	25,880.400.—	284,934.000.—
б — Унутрашњи зајам од 125,000.000.— динара:			
1930—32	125,000.000.—	41,187.470.—	73,785.002.66
в — Менични зајам код Месарске банке:			
1931	6,780.000.—	1,015.930.92	4,500.000.—
г — Код Општинске штедионице:			
1931	15,000.000.—	1,256.240.—	13,075.000.—
1931	20,000.000.—	1,347.583.16	16,995.640.—
д — Белгиском друштву:			
1923	12,592.000.—	1,490.000.—	1,250.200.—
ђ — Менични зајам код Прве хрватске штедионице:			
1932	13.554.776.—	1,500.000.—	12,554.776.—
е — Позајмица код Поштанске штедионице:			
1932	15,000.000.—	1,450.000.—	12,500.000.—
	492,860.776.—	75,127.628.08	419,603.618.66
III. РАДОВИ НА КРЕДИТ:			
а — Грађевинско предузеће Ст. Бадер:			
1930	15,377.259.58	3,200.000.—	10,573.296.91
б — Опште грађевинско А. Д.:			
1929	98,284.810.72	17,600.000.—	48,286.867.—
в — Предузеће А. Е. Ерлих:			
1932	3,505.690.36	1,632.000.—	3,505.690.36
	117,167.760.66	22,432.000.—	62,365.854.27
РЕКАПИТУЛАЦИЈА:			
I. Дугорочни зајмови:	146,000.000.—	16,803.084.—	117,527.239.41
II. Краткорочни зајмови	492,860.776.—	75,127.628.08	419,603.618.66
III. Радови на кредит	117,167.760.66	22.432.000.—	62,365.854.27
Свега динара	756,028.536.66	114,362.712.08	599,496.712.34

СТАЊЕ ЗАЈМОВА НА ДАН 31 ДЕЦЕМБРА 1933 ГОДИНЕ.

ИЗ ГОДИНЕ	Номинални износ	Годишњи износ ануитета у 1933 год.	Стање зајма на дан 31-XII-1933 године
	Динара	Динара	Динара
I. ДУГОРОЧНИ ЗАЈМОВИ:			
а — Код Државне хипотекарне банке:			
1911	25,000.000.—	1,550.031.50	22,725.671.90
1921	37,000.000.—	2,570.601.36	35,540.358.90
1923	7,000.000.—	731.347.—	2,917.031.70
1924	7,000.000.—	984.000.—	2,064.817.80
1924	25,000.000.—	3,550.000.—	8,883.906.50
1931	35,000.000.—	4,637.000.—	35,260.332.30
б — Код Министарства социјалне политике:			
1927	10,000.000.—	636.465.—	8,528.357.68
	146,000.000.—	14,769.444.86	113,900.476.78
II. КРАТКОРОЧНИ ЗАЈМОВИ:			
а — Зајам од 26,000.000 шв. фр.:			
1929	284,934.000.—	24,943.117.23	284,934.000.—
б — Унутрашњи зајам од 125,000.000.— динара:			
1929—32	125,000.000.—	27,333.471.65	50,463.920.—
в — Асфалтни зајам од 7,500.000.— дин. код Д. Х Б			
1933	7,500.000.—	1,906.250.—	5,593.750.—
г — Меничин зајам код Месарске банке:			
1931	6,780.000.—	1,600.000.—	2,500.000.—
д — Код Општинске штедионице:			
1931	15,000.000.—	3,282.000.—	9,798.000.—
1931	20,000.000.—	813.571.25	17,002.000.—
ђ — Белгиском друштву:			
1923	12,592.000.—	1,851.156.60	1,569.852.20
е — Меничин зајам код Прве хрватске штедионице:			
1932	13,554.776.—	—	12,554.776.—
ж — Позајмица код Поштанске штедионице:			
1932	15,000.000.—	15,498.023.—	—
	500,360.776.—	77,227.589.73	384,411.298.20
III. РАДОВИ НА КРЕДИТ:			
а — Грађевинско предузеће Ст. Бадер:			
1930	18,513.317.99	3,200.000.—	9,318.355.50
б — Опште грађевинско А. Д.:			
1929	98,344.726.12	15,828.782.87	32,620.828.82
в — Предузеће А. Е. Ерлих:			
1932	6,372.533.89	1,900.489.54	4,472.044.41
	133,230.578.—	20,429.272.41	46,406.228.73
IV. РАЗНО:			
Дуг Реклами „Врачар":			
1933	1,871.816.38	300.000.—	1,571.816.38
РЕКАПИТУЛАЦИЈА:			
I. Дугорочни зајмови	146,000.000.—	14,769.444.86	113,900.476.78
II. Краткорочни зајмови	500,360.776.—	77,227.589.73	384,411.298.20
III. Радови на кредит	123,230.578.—	20,429.272.41	46,406.228.73
IV. Разно	1,871.816.38	300.000.—	1,571.816.38
Свега динара	771,463.170.38	112,726.307.—	546,289.820.09

Зајмови. — И поред увећаних прихода, који су прешли суму од 300,000.000.— динара годишње, Општина није могла подмирити све своје потребе из редовних прихода пошто су ове потребе биле у сталном порасту: морала су се тражити ванбуџетска средства за разне инвестиционе радове на уређењу вароши. Ова средства, то су зајмови који су закључивани под разним условима, било у земљи било у иностранству, са краћим и дужим роковима отплате. Помоћу зајмова Општина је постигла а) интензивнији рад на уређењу вароши, б) расподелила терет ових радова на дужи низ година.

1. — Од предратних зајмова имамо само један по коме се и сада врши ануитетска служба. То је зајам од 25,000.000.— динара у злату, који је реализован 1911 године код Државне хипотекарне банке.

Трајање овога зајма је 50 година са каматом од 5,63%, полугодишњи ануитет износи динара 775.015,70, плаћање је 1 јануара и 1 јула сваке године путем редовних месечних уплата по динара 128.738,50 сваког 5-ога у месецу.

На дан 31 децембра 1933 године стање овога дуга претставља износ од динара 22,725.671,90.

Чињеница да се ануитет по овоме зајму мора полагати у месечним ратама поскупљује овај зајам, те се може рећи да је стварна камата његова већа од номиналне камате.

Овај зајам употребљен је у следеће сврхе:

за водовод, динара	1,400.000.—
за канализацију, динара . .	3,500.000.—
за калдрму, динара . . .	4,500.000.—
за грађевин. радове, динара .	3,000.000.—
за регулацију вароши, дин. .	1,500.000.—
за исплату зајма Д. Х. Б. из 1905 и за исплату ануитета, дин.	11,100.000.—
Укупно динара	25,000.000.—

2. — Први послератни зајам, који је закључила Општина града Београда, то је зајам од 37,000.000.— динара, који је реализован 1921 године код Државне хипотекарне банке.

Трајање овога зајма је 50 година са каматом од 7% годишње; полугодишњи ануитет износи динара 1,335.300,68, плаћање ануитета је 1-I и 1-VII сваке године и то путем редовних месечних уплата по динара 222.134.— свакога 5-ога у месецу.

Стање дуга по овоме зајму на дан 31-XII 1933 године износи динара 35,540.358,90. И код овога зајма, због тога што се ануитетска служба врши у редовним месечним отплатама, стварни интерес већи је од номиналног интереса.

Овај зајам је утрошен на следећи начин:

за водовод, динара . . .	5,144.060,02
за канализацију, динара .	381.474,50
за калдрму, динара . . .	12,422.971,88
за грађевинске радове, дин.	2,338.670,73
за регулацију вароши, дин.	159.999.—
за паркове и вртове, дин. .	445.629,52
за електричне радове, дин.	8,850.000.—
за возни парк, динара . .	951.018,61
за исплату ануитета, дин. .	6,306.175,74
Укупно динара	37,000.000.—

3. — Зајам од 7,000.000.— динара, који је закључен 1923 године код Државне хипотекарне банке на подлози залоге општинских имања на углу улица Радничке, Комнен Барјактара, Херцег Стјепана и Гундулићевог Венца.

Трајање овога зајма је 15 година са каматом:

а) првих 5 година 12%,
б) других 5 година 10%,
в) трећих 5 година 9%,

а поред тога и ½% на име режијских трошкова. Због неједнаке камате мења се и висина ануитета сваке пете године. Ануитет се полаже 1-I и 1-VII сваке године.

Стање дуга по овоме зајму на дан 31-XII 1933 године износи динара 2,917.031,70. Принос овога зајма у износу од 7,000.000.— динара утрошен је за грађевинске радове.

Имајући у виду високу каматну стопу, овај зајам спада у категорију неповољних зајмова.

4. — Зајам од 25,000.000.— динара, који је реализован 1924 године код Државне хипотекарне банке.

Трајање овога зајма је 12 година са 10% годишње камате, полугодишњи ануитет износи 1,775.000.— динара, који се полаже 1-V и 1-XI сваке године. Као залога овога зајма служе приходи од општинске трошарине и остали општински приходи. Може се приметити да се услови овога зајма ни у колико не разликују од услова Државне хипотекарне банке наспрам осталих њених дужника.

Стање овога зајма на дан 31-XII-1933 године износи динара 8,863.906,50.

Овај зајам утрошен је у следеће сврхе:

за водовод, динара	16,408.801,07
за електричне радове и инвестиције, динара	8,247.969.—
за ануитете, динара . . .	343.229,93
Укупно: динара	25,000.000.—

5. — Зајам од 7,000.000.— динара, који је реализован 1924 године код Државне хипотекарне банке.

Трајање овога зајма је 12 година са 10% годишње камате, полугодишњи ануитет износи 497.000.— динара, који се полаже 1-V и 1-XI сваке године. Као залога овога зајма

служе приходи од општинске трошарине и остали општински приходи.

Услови овога зајма истоветни су са условима зајма од 25,000.000.— динара из исте године.

Овај зајам је утрошен на следећи начин:

за калдрму, динара	3,000.000—
за електричне радове, дин. .	3,665.764.—
за ануитет, динара	334.236.—
Укупно динара	7,000.000.—

Стање овога зајма на дан 31-XII-1933 године износи динара 2,064.817,80.

6. — Зајам од 10,000.000.— динара, који је реализован код Министарства социјалне политике 1927 године.

Трајање овога зајма је 25 година са 4% камате, полугодишњи ануитет износи динара 318.232,05, који се полаже по пола, почетком сваког тромесечја тј. I-I, I-IV, I-VII и I-X сваке године.

Стање дуга на дан 31 децембра 1933 године износи суму од динара 8,528.357,68.

Зајам је у целости утрошен на подизање радничких установа.

Као што се види, овај зајам закључен је по врло повољним условима и може се сматрати најповољнијим зајмом, који је до сада добила Београдска општина.

7. — Доларски зајам од 3,000.000 долара реализован је 1927 године код Чез Секјурити Корпорејшен у Њу-Јорку са 7% камате и роком отплате од 3 године. Овај зајам је сав употребљен на велике инвестиционе радове и исплаћен је приносом из Швајцарске позајмице од 26,000.000.— швајцарских франака. Од овога зајма употребљено је:

за санитарне установе, дин.	214.225,75
за водовод, дин.	15,746.039,02
за канализацију, дин. . . .	17,542.527,10
за калдрму, дин.	79,082.362,14
за грађевинске радове, дин.	9,795.816,30
за регулацију вароши, дин. .	19,543.153,17
за кланицу, динара . . .	727.840,85
за паркове и вртове, дин. .	3,914.800,91
за Дирекцију трамваја и осветљења, динара . . .	14,954.627,35
за возни парк, динара . .	556.928.—
за опште трошкове, дин. .	774.212,15
Укупно: динара	162,852.532,74

8. — Доларски зајам од 1,000.000.— долара, који је реализован 1927 године код Босанске банке. Овај зајам закључен је под истим условима као и напред наведени зајам од 3,000.000.— долара, и такође је исплаћен из прихода поменуте швајцарске позајмице.

Утрошен је у следеће сврхе:

за санитарне установе, дин.	208.000.—
за водовод, динара	3,982.727,87
за канализацију, динара . .	6,107.577,50
за калдрму, динара	30,888.604,08
за грађевинске радове, дин.	8,540.483,73
за регулацију вароши, дин.	4,924.806.—
за паркове и вртове, дин. .	806.790,07
за возни парк, динара . .	299.478,30
за опште трошкове, дин. . .	93.071,50
Укупно: динара	55,851.535,05

9. — Ломбардни зајам од 20,000.000.— динара, реализован 1928 године код Државне хипотекарне банке, са 9% камате и тромесечним регулисавањем, исплаћен је у целости.

Утрошен је у следеће сврхе:

за водовод, динара	1,959.605,92
за канализацију, динара . .	4,496.505,24
за калдрму, динара	5,071.848,65
за грађевинске радове, дин.	4,366.978,68
за регулацију вароши, дин.	1,215.000.—
за паркове и вртове, дин. .	142.391,05
за возни парк, дин. . . .	1,644.188.—
за разне трошкове, дин. . .	34.220.—
Укупно: динара	18,930.737,54

10. — Позајмица од 26,000.000.— шв. франака, која је реализована 1929 године код Друштва швајцарске банке у Базелу са 7% камате и 2% комисиона годишње. Рок исплате 3 односно 4 године или по истеку овога рока отплата износи 120 део месечно од норминалног износа а у року од 10 година. Према томе, ова позајмица се може сматрати као краткорочни зајам. Као подлога служе општински приходи са супергаранцијом у форми меничног акцепта са жиром Министарства финансија. Приликом реализовања позајмице исплаћено је повериларкој групи шв. фр. 864.215,80 т.ј. динара 9,470.940,95 на име: интереса, комисиона, дисажије и провизије.

Ова позајмица, с обзиром на услове и околности под којима је била закључена, може се сматрати као позајмица по нужди, пошто је морала бити закључена за исплату доларских зајмова.

Стање позајмице на дан 31-XII-1933 године износи 26,000.000.— швајцарских франака.

Утрошена је и распоређена у следеће сврхе:

Повериларкој групи у име интереса, комисиона, дисажије и провизије, динара . .	9,470.940,95
За исплату доларског зајма од 3,000.000.— долара, дин.	170,880.472.—
За исплату доларског зајма од 1,000.000.— долара, дин.	55,686.561,16
За исплату експропријација и обавеза из ранијих година, динара	12,996.067,82
За калдрмисање улица, д.	12,000.000.—
За подизање теразијске основне школе Краља Александра I, јефтиних станова и радничких склоништа, динара .	5,800.000.—

Општинској штедионици за основни капитал, динара .	3,000.000.—
За рефундовање буџета за 1929 годину, инжињерском одсеку за калдрму дин. . .	3,000.000.—
За повраћај допунских кауција, динара	2,011.252,16
За канализацију, динара .	2,000.000.—
За исплату ломбардног зајма код Државне хипотекарне банке, динара . . .	1,500.000.—
За водоводне радове, дин.	1,400.000.—
За електричне радове, дин.	1,000.000.—
За уређење паркова и гробља, динара	600.000.—
За санитарне установе, д.	600.000.—
За возни парк, динара .	500.000.—
За подизање трошаринских објеката, динара . . .	500.000.—
За ватрогасну чету, динара	500.000.—
За одељење за одржавање чистоће, динара	400.000.—
Субвенције, динара . . .	400.000.—
За сервисне трошкове, дин.	609.438,12
Укупно: динара	284,854.732,21

11. — Дуг Белгијском друштву из 1923 године, установљен пресудом Избраног међународног суда у Паризу од 19-XII-1923 године на име обештећења именованога друштва за трамвајско предузеће и откуп инсталације за осветљење.

Износ дуга износио је 8,079.442.— белг. фр. Рок отплате 10 година са каматом од 6% годишње.

Стање дуга на дан 31-XII-1933 године белг. фр. 1,569. 852,20.

12. — Ломбардни зајам од 5,000.000.— динара, реализован код Народне банке, тромесечно регулисавање, са каматом од 9% на подлози обавезница ратне штете.

Цео је исплаћен из редовног буџета.

Употребљен је за подвоз репарационог материјала.

13. — Зајам од 7,500.000.— динара који је реализован 1931 године код Државне хипотекарне банке, годишња камата 8%, плаћање шестомесечно у року од 5 година. Као гаранција служе општински приходи, а као супергаранција менични акцепт са жиром Општинске штедионице.

Стање дуга на дан 31-XII-1933 године износи динара 5,593.750.—

Овај зајам је употребљен за израду тротоара од асфалта и бетона у грађевинском реону Београда.

14. — Зајам од 35,000.000.— динара, који је реализован 1931 године код Државне хипотекарне банке. Рок исплате 15 година са 9% годишње камате. Полугодишњи ануитет динара 2,103.500.— са роковима плаћања 1-I и 1-VII сваке године.

Стање дуга на дан 31-XII-1933 године је динара 33,260.332,30.

Овај зајам у целости је употребљен за исплату купљеног војно-државног имања „Мањеж".

15. — Унутарњи краткорочни зајам од 125,000.000.— динара, који је реализован у току 1931 и 1932 године.

Зајам су уписале приватне банке и државне новчане установе, и то:

а) приватне банке за дин.	75,000.000.—
б) Државна хипотекарна банка за динара	25,000.000.—
в) Поштанска штедионица за динара	25,000.000.—
Укупно: динара	125,000.000.—

Рок исплате је 3 године од дана реализовања појединих транша. Камата приватним новчаним заводима је покретна и износи 3½% преко камате коју наплаћује Народна банка, а државним новчаним заводима 8%. Камата се плаћа приватним новчаним заводима шестомесечно, а државним тромесечно унапред.

Као први ове врсте и емитован непосредно на београдском новчаном тржишту са курсом ал пари, овај зајам, с обзиром на прилике новчаног тржишта у времену кад је био закључен, може се сматрати врло повољним по Београдску општину, а чињеница да је зајам закључен у овако великом износу на подлози само меничног акцепта Београдске општине са жиром Општинске штедионице доказ је великог поверења и сређености финансија Београдске општине. Вероватно је да овај зајам треба да буде претеча једног већег и дугорочног зајма из чијег би се прихода могла извршити конверзија највећег броја зајмова Општине београдске.

Кратак рок исплате има ту добру страну, што годишњи ануитет преставља већим делом отплату самога дуга, а не само плаћање камате, као што је то случај код дугорочних зајмова.

Стање дуга на дан 31-XII-1933 године је динара 50,463.920.—.

Овај зајам употребљен је у следеће сврхе:

за канализационе радове, дин.	35,000.000.—
за електричне радове, дин. .	7,500.000.—
за подизање школа и општин. кланице, динара . . .	18,000.000.—
за исплату разних обавеза и рачуна, динара	18,000.000.—
за водоводне радове, динара	6,300.000.—
за калдрмисање улица дин.	35,500.000.—
за камату, жиро-провизију и сервисне трошкове зајма дин.	4,700.000.—
Укупно: динара	125,000.000.—

16. — Зајам контокорентни до 20,000.000.— динара, реализован 1931 године код Општинске штедионице са роком отплате од 3 године и каматом од 8% годишње, с тим да се за прве две године плаћа само интерес на изу-

зете суме, а по истеку друге године има да утврди план за амортизацију зајма.

Као подлога овога зајма служи менични акцепт од 17,000.000.— динара са роком од 6 месеци.

Овај зајам је употребљен за исплату дугова проистеклих из експропријација приватних имања за регулацију вароши, као и за исплату осталих обавеза из ранијих година.

Стање дуга на дан 31-XII-1933 године износи динара 17,002.000.—.

17. — Ломбардни зајам од 15,000.000.— динара, који је реализован 1931 године код Општинске штедионице, чији је рок исплате везан за принос од купона 2½% лутријске државне ренте за ратну штету у номиналном износу од 77,000.000.— динара, камата 9% годишње и ¾% провизије тромесечно.

Као подлога овога зајма служе општинске 2½% обвезнице ратне штете.

Овај зајам закључен је у циљу повећања обртног капитала ради исплате разних општинских обавеза.

Стање дуга на дан 31-XII-1933 године износи динара 9,793.000.—.

18. — Куповина имања. — Зајам од 6,780.000.— динара, реализован 1931 године код Месарске банке са следећим условом плаћања: при преносу тапије 2,000.000.— динара, а остатак у року од године дана од дана преноса тапије имања на Општину. Али с тим да се овај рок може продужити и да се за продужено време плаћа 8% годишње камате.

Као што се види ово у ствари није зајам већ дуг Месарској банци за откуп имања за кланицу.

Стање овога дуга на дан 31-XII-1933 године износи динара 2,500.000.—.

19. — Зајам од 13,554.776.— динара, реализован 1932 године код Прве хрватске штедионице за откуп банчиног имања звано „Пионир" за проширење Новога гробља.

Рок исплате 1-IV-1936 године с тим да се 1,000.000.— динара положи одмах при потпису уговора о куповини, а 12,554.776.— динара за годину дана у меницама Општине града Београда.

За пролонговање исплате за прву годину не даје се никакав интерес, а за даље пролонговање плаћа се 8% годишње камате, с тим да се дефинитивна исплата има извршити по истеку 4 године од дана потписа уговора (1-IV-1936).

Стање дуга на дан 31 децембра 1933 године износи 12,554.776.— динара.

20. — Кредит од 15,000.000.— динара, реализован 1932 године код Поштанске штедионице Краљевине Југославије, са роком од године дана (1-XI-1933), са 7% камате годишње с тим да се сваког месеца полаже на име отплате главнога дуга по 1,250.000.— динара од дана реализовања (1-XII-1932). Овај кредит установљен је у циљу привременог повећања обртног капитала ради исплате разних општинских обавеза, а за подлогу служиле су општинске хартије од вредности и 15 меничних акцепата са жиром Општинске штедионице по 1,000.000.— динара.

Овај кредит је исплаћен.

21. — Радови на кредит. — Зајам код Опште грађевинског А. Д. у Београду, закључен 1929 године у циљу модерног калдрмисања престоничких улица, са 9% годишње камате и са роком исплате до 31-XII-1934 год.

Реализовано је према испостављеним ситуацијама извршених радова са каматом и финансирањем набавке камена за динара 98,344.726,12.

Стање дуга на дан 31-XII-1933 године износи динара 32,620.828,82.

Као подлога за овај зајам служе менични акцепти Општине града Београда у износима појединих ситуација извршених радова.

22. — Зајам код Грађевинског предузећа инж. Станојла Бадера у Београду, закључен 1930 године у циљу извршења разних водоводних радова и постројења у границама атара Општине града Београда. Камата 7% годишње са роком исплате до 1-XII-1935 год.

Реализовано је према испостављеним ситуацијама извршених радова са каматом за динара 18,513.317,99.

Стање дуга на дан 31-XII-1933 године износи динара 9,313.355,50.

23. — Зајам код предузећа А. и Е. Ерлих, уговорен 1932 године у циљу извршења канализационих радова. Годишња камата 9%.

Стање дуга на дан 31-XII-1933 године износи динара 4,472.044,41.

Последња три зајма нису у ствари зајмови, већ радови на почек. Помоћу истих Општина је била у стању да изведе неопходне радове у већем обиму и у што краћем року, док је отплата тих радова пренесена на неколико година и то на терет редовних прихода, док би Општина у недостатку овога кредита иначе за извршење споменутих радова морала закључити потребан зајам.

24. — Кредит на бази општинских потраживања. — Напослетку, ради целине, потребно је напоменути да је Општини 2 септембра 1933 године на бази њених потраживања од државних установа за осветљење и остало отворен кредит код Поштанске штедионице у износу од динара 15.000.000.—, с тим да се овај кредит уз 7% камате Штедионици има да исплати у 10-месечних једнаких рата у току 1934 године.

Из напред изложеног види се, да су скоро сви зајмови које је реализовала Општина града Београда употребљени у главном у инвестиционе сврхе, т.ј. за проширење водовода и канализације, електричне и трамвајске мреже, калдрмисање улица, регулацију вароши, откуп имања, грађење школа и уређење паркова, а само делимично и за исплату ранијих зајмова.

Према томе, ни један зајам није употребљен на покриће редовних режијских трошкова.

Општинска имовина. — Закључујући приказ напред побројаних зајмова и њиховог стања на дан 31-XII-1933 године, од интереса је навести стање општинске покретне и непокретне имовине.

Из доле приказаног прегледа види се да је општинска имовина претстављала вредност и то:

у 1926	години динара	1,422.709.977,61
у 1927	„ „	1,522.174.419,04
у 1928	„ „	1,900.111.906,38
у 1929	„ „	1,891.528.639,46
у 1930	„ „	1,756.348.330,33
у 1931	„ „	1,899.289.862,62
у 1932	години по привременом стању	1,899.289.862,62
у 1933	години динара	1,899.289.862,62

Повећање имовине у времену од 1926 до 1933 год. износи дакле динара 476,579.885,01.

Ово повећање активе наступило је куповином имања и извршењем инвестиционих радова.

На основу напред приказаног кретања вредности имовине града Београда примећујемо да се у 1930 години према 1929 години вредност општинске имовине смањила за динара 135,180.309,13, а тако исто у 1929 години према 1928 години видимо смањење вредности општинске имовине за дин. 8,583.266,92.

Ова смањења нису наступила услед отуђења општинске имовине или пак услед стварног смањења њихове вредности, већ су последица комисијских процена појединих непокретних објеката и постројења. Ове процене вршене су врло обазриво, са мањом вредношћу но што поједини објекти по вредности претстављају. Најзад, морамо истаћи да се општинска имовина састоји у главном из непокретности које претстављају око 80% општинске имовине, а од осталих 20% већи део отпада на вредност општинских привредних предузећа, што скупа узев пружа потпуно довољну гаранцију зајмодавцима за обезбеду њихових потраживања.

Интересантно је, да се на овоме месту упознамо са односом између висине зајмова и позајмица и вредности општинске имовине, односно висине остварених прихода и износа ануитета.

Из доле приказане табеле, која је састављена на основу завршних рачуна односно привремених стања за 1932 и 1933 годину Општине града Београда, види се да су зајмови и позајмице претстављали у 1926 години 7,45% вредности општинске имовине, да се тај проценат из године у годину пењао, тако да је крајем 1933 године износ зајмова и позајмица претстављао 28,66% вредности целокупне општинске имовине.

Овај однос ће кроз годину две да се измени у правцу смањења дуга пошто ће се у времену до 1935 године исплатити радови на почек, унутарњи зајам од 125,000.000.— динара и знатан део других општинских обавеза, те ће се на тај начин износ зајмова, позајмица и обавеза смањити за $^1/_3$, док ће се вредност општинске имовине због извршених радова у наредним годинама осетно повећати.

На основу горе изложеног може се тврдити, да ће у најкраће време, после исплате краткорочних зајмова, позајмица и обавеза, износ дугова и обавеза општинских износити свега око 20% вредности општинске имовине.

Као што се из приказане табеле може учити, однос између прихода и износа ануитета такав је, да претставља велики терет за општински буџет, пошто износ ануитета према остареним приходима прелази једну трећину износа ових прихода. Наравно, исплатом краткорочних зајмова и позајмица, овај ће се однос поправити и тиме ће се буџету олакшати. Из напред приказаног стања обавеза, које проистичу за Општину београдску директно из зајмова и разних позајмица, види се да је буџет у главноме оптерећен највише услед инвестиција које је неминован напре-

УПОРЕДНИ ПРЕГЛЕД

зајмова и позајмица према имовини и ануитета према приходима Општине града Београда од 1926 до 1933 године.

Година	Имовина	Зајмови и позајмице	Однос у процентима	Остварени приходи	Ануитет	Однос у процентима
	Динара	Динара	%	Динара	Динара	%
1926	1.422.709.997.61	105.854.557.80	7,45%	237,583.207.50	12.183.047.40	5.14%
1927	1.522.174.419.04	209.869.436.20	14,45%	243.219.116.43	11.126.780.30	4.57%
1928	1.900.111.906.38	342.497.834.90	18,03%	256.423 663.63	18.461.168.05	7,21%
1929	1.891.528.639.46	488.004.578.47	25,82%	295.188.474.87	22.259.441.25	7,54%
1930	1.756.348.330.33	612,026.533.41	34.97%	343.748.978.59	53,814.748.98	15,92%
1931	1.899.289.862.62	657,262.914.52	34,77%	344,534.369.06	91,098.265.27	27.27%
1932	1.899.289.862.62	599,496.712.34	31,57%	306,824.745.52	114,362.712.08	37.27%
1933	1,899.289.862.62	546.289.820.09	28,66%	308,238,882.07	112,726.307.—	36,57%

дак Београда изискивао. Али, у вези са овим инвестицијама, које се у извесној мери из повећања општинских прихода отплаћују, постоји још један озбиљан и велики терет за општинске финансије, који, за разлику од инвестиција, Општини не даје никакав принос.

Експропријације. — Тај други терет долази од експропријација које се ради регулације и извршења генералног плана морају предузимати. Међу овим експропријацијама наравно има и таквих које су извршене због општих државних потреба, као што су експропријације које су пале на терет општинског буџета изградњом моста на Сави.

Кретање овога великога терета, за општинске финансије, који произлази из експропријација види се из ниже изложених цифара.

ПРЕГЛЕД

Исплата за извршене експропријације имања код Општине града Београда за време од 1926—1933 године

I

Из буџета:

1926 године	дин.	1,981.558,90
1927 године	дин.	3,023.233,80
1928 године	дин.	5,179.942,56
1929 године	дин.	5,779.184,90
1930 године	дин.	16,051.213,25
1931 године	дин.	13,382.739,95
1932 године	дин.	3,823.052,60
1933 године	дин.	1,473.241,90
Укупно:	динара	50,693.167,86

Укупно из буџета и зајмова:

1926 године	дин.	1,981.558,90
1927 године	дин.	16,681.196,85
1928 године	дин.	15,373.866,68
1929 године	дин.	14,642.522,12
1930 године	дин.	32,143.589,17
1931 године	дин.	20,774.440,85
1932 године	дин.	3,823.052,60
1933 године	дин.	1,473.241,90
Укупно:	динара	106,893.469,07

Укупна цифра за ово неколико послератних година износи много и она је, нема сумње, претерано осетна за буџет Општине београдске. Са тих разлога, даље вршење експропријација, ма колико да су оне с места на место сасвим оправдане, било је предметом озбиљног проучавања у смислу да ли се оне могу плаћати на досадашњи начин, т.ј. на терет буџета, или на неки други начин. У сваком случају, као што се из ниже приказане табеле види, експросписање приватних добара у циљу проширења улица морало је престати последњих година, док се за то не установи целисходнији начин исплате, како би редовни буџетски приходи очували потребну еластичност за подмирење редовних, односно текућих расхода. Према садашњем стању ствари, решење за даље плаћање експропријација требало би по свој прилици тражити у оснивању једног специјалног фонда који би се установио, једанпут за свагда, из ванредних буџетских средстава, и допуњавао приносом који би се у ту сврху морао затражити од грађана чија имања, регулацијом вароши, добијају у вредности.

Обавезе по уговору о изградњи Нове електричне централе. — Не мање озбиљан терет новога датума за општински буџет претстављају обавезе које су дошле као последица закључења уговора са Швајцарским акционарским друштвом Снага и Светлост.

Као што је познато, уговором од 2 септембра 1929 године, у накнаду за изградњу Нове електричне централе, Друштво Снага и Светлост добило је од Општине београдске концесију од 25 година за снабдевање вароши електричном енергијом, с тим да Општина Друштву гарантује минимум годишње потрошње од 30,000.000 киловат-часова и за ову количину плаћа му за један киловат 1 динар и 27 пара, која се цена плаћа у швајцарским франциma по утврђеној релацији 100 динара = 9 златних франака и 12 сантима.

Обавезе које проистичу из поменутога уговора износе, с обзиром на означену цену и валутну клаузулу, преко 50,000.000.— динара годишње.

II

Из зајмова (за експропријацију)

Године	Из доларског зајма	Из ломб. зајма код Хипотекарне банке	Из швајцарске позајмице од 26 мил. шв. фр.	Из унутр. зајма од 125 мил. дин. код Општ. штед.	Из контокорен. зајма до 20 мил. дин. код Општ. штедионице
1927	13,657.963.05				
1928	10,193.924.12				
1929		1,215.000.—	7,649.337.22		
1930			1,339.001.20	14,753.374.72	
1931					7,391.700.90
Свега:	23,851.887.17	1,215.000.—	8,988.338.42	14,753.374.72	7,391.700.90

Ако се има у виду чињеница да је Општину њена Електрична централа, која сада не ради, коштала око 20,000.000.— динара годишње, онда се тек може уочити тежина овог новог терета за општински буџет, који до пуштања Нове електричне централе у рад, т.ј. до 26 новембра 1932 године, није постојао.

Поред тога што је из поменутога уговора потекла једна овако велика материјална обавеза за Општину, не можемо а да не поменемо још и то, да је уговореном ценом са клаузулом златнога важења у осетној мери онемогућено Општини прилагођавање и подешавање тарифе за употребу електричне енергије и осветљавање. Ово место врло је осетљиво, кад се има на уму промена економских прилика и постојећа криза, а нарочито чињеница, да од цене електричне енергије, коју Општина за своје потребе купује по означеној цени од Друштва Снага и Светлост, зависи и тарифа трамвајског саобраћаја.

Ова последња опаска важи и за цену воде коју грађанство троши, будући да је између Општине и Трговачко-индустријске банке закључен 1927 године уговор и утврђена цена електричној енергији коју речена Банка испоручује за потискивање воде са Белих вода у Београд. И овде утврђена цена за читави низ година унапред знатно отежава Општини политику појефтињавања воде.

У вези уговора који је закључен са Швајцарским акционарским друштвом Снага и Светлост, Општина је закључила 2 септембра 1929 године и уговор о позајмици од 26,000.000.— швајцарских франака са Друштвом швајцарске банке. И овај уговор је собом донео за општински буџет осетан терет, пошто је позајмица релативно краткога рока и пошто је закључена у страној валути која, с обзиром на садашње стање, још више терети општински буџет, а да се и не поминье висина каматне стопе и висина комисиона.

Остали материјални расходи. — Код овако великих издатака на ануитете по зајмовима који су напред детаљно приказани, у буџету за 1932 а исто тако и за 1933 годину није остајало много места за остале материјалне расходе, а особито за нове радове. Ово тим пре, што је међу материјалним расходима требало на првоме месту обезбедити кредите за испуњење обавеза по специјалним законима: издржавање основних, занатских и других школа, Управе града Београда са кварговима и судова, као и осигурање радника.

Обавезе по специјалним законима. — На име обавеза по овим специјалним законима издаци су доста велики и показују тенденцију сталнога пораста, што је сасвим природно кад се има у виду пораст становништва, следствено пораст броја ђака основних, занатских и осталих школа те врсте. С друге стране, проширењем атара увећао се је број кварнова, те према томе и износ издатака за њихово издржавање. По буџету за 1933 годину утрошено је за ове издатке близу 15,000.000.— динара, не рачунајући у ову суму издатке за осветљавање, огрев и воду свих оних установа чије издржавање пада на терет општинског буџета.

Летећи дуг. — Поред тога, кроз буџете за 1930, 1931, 1932 и 1933 годину провлачио се и терет од летећег дуга, који су буџети за означене године наследили из ранијих времена. Тај летећи дуг износио је половином 1930 године преко 100,000.000.— динара. Требало је ради очувања кредита и доброга реда стварн овај летећи дуг што пре исплатити, што је и учињено благодарећи с једне стране ванредним буџетским средствима из којих се је могло нешто издвојити за исплату овога дуга и с друге стране уштедама које су се, компресијом разних издатака, могле последњих година постићи. Настојавање за брзу исплату овога наслеђенога дуга отежало је у извесној мери уредну исплату текућих издатака.

Режија. — Поред напред побројаних обавеза које су по природи својој неминовне и императивне, код материјалних издатака буџет је морао бити безусловно оптерећен и издацима који иду на набавке и одржавање свих општинских објеката. И ови издаци таквога су карактера да се нису могли избећи. Што је најглавније, стварањем нових објеката, па према томе и проширењем постојеће службе, ови издаци исто тако у сталноме су порасту. При свему томе, спроводећи у границама могућности начело рационалнога газдовања и штедње, издаци на режију ипак су свођени до такве мере, да су донекле остављали места за преузимање радова.

Кад је реч о издацима на режију, они се могу поделити на набавке и одржавање објеката. Код набавака разликујемо две врсте: административно-канцелариске и привредне. По буџету за 1933 годину предвиђено је било за привредне близу 65,000.000.— а за административно-канцелариске набавке нешто више од 6,000.000.— динара. Што се тиче одржавања објеката, по буџету за 1933 годину било је предвиђено нешто мање од 16,000.000.— динара.

Радови. — Имајући овакву ситуацију код неминовних и облигатних материјалних издатака, за комуналне радове нису се могли осигуравати оноликн кредити колико су то потребе Београда, а специјално сузбијање неупослености, изискивале. Али, у настојању да се пре свега крајевима периферије створе повољнији услови за живот и упосли што већи број грађана, лични и материјални издаци били су сталним предметом смањења и благодареви тој околности, Општина је ипак могла обезбедити из буџета за 1933 годину око 22,000.000.— динара за радове, поред

ногa износа који се могао утрошити у ове сврхе на терет кулучарине и других ванредних финансиских средстава.

Мере за уравнотежење буџета. — Сталан пораст материјалних издатака, нарочито издатака за ануитете, који се извршују по унапред утврђеном и обавезном плану с једне стране и почетак извршења потпуно нових обавеза, као што је случај са обавезама које проистичу из уговора о изградњи Нове електричне централе, с друге стране, упућивали су на изналажење нових извора прихода, а у првом реду на закључивање нових зајмова. Како је, међутим, констатовано у 1932 год. да буџет не би могао издржати даље задуживање, нити да се установљавају нови извори прихода, то је излаз за одржавање буџетске равнотеже, последње године нарочито, трагао на другој страни: прво у делимичном и касним краткорочном одлагању ануитета по унутрашњем зајму од 125,000.000.— динара; друго, у преиначењу услова под којима је била закључена позајмица од 26,000.000.— швајцарских франака; треће, у олакшавању некојих обавеза које су предвиђене уговором Нове електричне централе и четврто у правичнијој и правилнијој репартицији извесних постојећих терета, односно извора прихода.

У погледу одлагања ануитета, благодарећи увиђавности уписника зајма од динара 125,000.000.—, буџету за 1933 годину олакшано је било за близу 25,000.000.— динара.

Што се тиче преиначења и ублажавања услова под којима су постале обавезе по уговору о позајмици од 26,000.000.— швајцарских франака и уговору о изградњи Нове електричне централе, захваљујући разумевању сауговорача, Општина је путем тих преиначења и измена знатно олакшала буџетску ситуацију.

Споразумом, који је 17 јуна 1933 године закључен са преставницима Друштва швајцарске банке у Базелу, преиначени су услови позајмице од 26,000.000.— швајцарских франака, тако да је каматна стопа од 7 сведена на 5% а комисиона стопа од 2 на 1½% годишње. Према томе, терет уговором предвиђен у висини од 9 смањен је на 6½% годишње. Финансиски ефекат, односно уштеда од овога смањења за време од 1 марта 1933 до 1 септембра 1934 године, период за који има важити овај споразум, износи 975.000.— швајцарских франака, или, према садашњем стању ствари, преко 14,000.000.— динара.

Поред ове уштеде, овим споразумом постигнуто је да се уговором предвиђена амортизациона квота у висини од 9,58% сведе на 2% годишње. Финансиски ефекат овако смањене амортизације, износи за годину дана 1,972.000.— швајцарских франака, или према данашњем стању ствари једно растерећење општинскога буџета до 1 септембра 1934 године за близу 30,000.000.— динара.

Према томе, уштедом од преиначења услова камате и комисиона с једне стране и преиначења амортизационе квоте с друге стране, Општина је за време од 1 марта 1933 до 1 септембра 1934 године растеретила свој буџет за преко 44,000.000.— динара.

Сем напред наведенога споразума, Општина је закључила истога дана у Базелу и један споразум са претставницима Акционарског друштва Снага и Светлост, којим су исто тако постигнути повољни резултати. Ови резултати огледају се пре свега у аранжману о дисажији динара, по коме ће се за време од 2 године режијски трошкови Нове електричне централе обрачунавати по паритетном курсу. Финансиски ефекат, односно уштеда од овога аранжмана за општински буџет износиће за две године преко 9,000.000.— динара. Међутим, ово није све. Овим другим споразумом, изузетно од § 20 уговора о изградњи Нове електричне централе, претставници Друштва Снага и Светлост пристали су да Општини смање терет за 50% од царине коју је Друштво платило за увезене машине, уређаје, прибор ит.д., што претставља уштеду од 500.000.— динара у округлој цифри.

Преиначења таксене тарифе. — У допуну ових мера, Општина је током 1932 године предузела измене и допуне у Таксеној тарифи, која је донесена 30 априла 1924 године. Од означеног датума до тренутка када је предузет рад на изменама и допунама постојећих такса, прилике су се знатно измениле, тако да је промена тих прилика био главни мотив за реформисање Општинске таксене тарифе. Поред тога, ову реформу налагале су измене које је претрпео Закон о таксама, и које су Општини пружиле могућност и основу да, у оквиру тих измена, појача прилив прихода од такса.

Измене и допуне су биле предметом свестраног и озбиљнога проучавања, и оне су почетком 1933 године, пошто их је усвојио Општински одбор, спроведене на даље надлежно одобрење.

Најважнији моменат којим се Општина руководила приликом измена и допуна Таксене тарифе лежао је у интенцији, да се начело правичности задовољи: да се економски слабији растерете на терет економски имућнијих. У колико ће се ова интенција Општине показати правичном, видеће се кад надлежна власт одобри ове измене и кад оне ступе на снагу.

Ревизија трошарине. — Исто тако у настојању да се стара Трошаринска тарифа, која је враћена на снагу 11 фебруара 1933 године, прилагоди данашњој привредно-социјалној структури грађанства, Општина је у току 1933 године ову тарифу узела у претрес и ревизију. Рад на овој ревизији, будући сложен и врло осетљив, трајао је све до краја 1933 године и у главноме окончан је.

И овом ревизијом доминирала је на првом месту тенденција да се изврши потребно растерећење свих оних трошаринских предмета који могу имати јачи утицај на привредно стање ширих слојева грађанства.

Овако ревидирана Трошаринска тарифа заједно са Уредбом, која је такође ревидирана, биће изнесена надлежнима на одобрење, те се може очекивати да ће ускоро ступити на снагу.

На крају овога извештаја у коме су у општим и главним потезима додирнути послови из делокруга Привредно-финансиске дирекције, од интереса је приказати и кретање остварених прихода и извршених расхода по буџетима Општине града Београда од 1919 до 1933 године закључно. Ниже изложени графички преглед указује детаљније и цифарски на неке моменте о којима је у овоме извештају говорено.

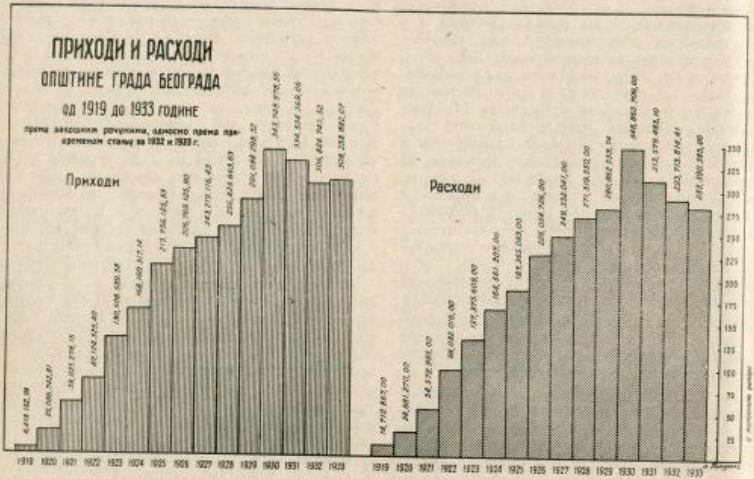

Ближа и појединачна обавештења о раду Привредно-финансиске дирекције у 1932 и 1933 години обухваћена су извештајима њених отсека и одељака који ниже следују.

ПРИВРЕДНО-ФИНАНСИСКИ СЕКРЕТАРИЈАТ

(Главни секретар *Светозар Мићовић*)

Секретаријат Привредно-финансиске дирекције у првоме реду служи да омогући непосредно општење заинтересованих странака са Директором и као такав он преставља главну спону, којом се свакодневно доводе до извршења безброј жеља и диспозиција. Кроз његову артеријску струју живот целе Дирекције. Укратко, он би над радом саме Дирекције, као централе, спушта погледе на рад отсека и одељака подручних Дирекцији. Одржава редовно контакт заинтересоване публике, која је својим пословањем за рачун Општине београдске везана за Дирекцију. Саслушава жеље посетилаца, класификује их обзиром на њихову оправданост и неопходност. Преузима ефикасне мере да се најоправданије и најпрешније потребе странака задовоље у колико се то допушта по овлашћењу ресорног члана Суда и Директора. Тенденција овога рада иде на то, да пружи Финансиском директору што више слободног времена ради проучавања и извршења веома важних и компликованих финансиских проблема, који се због тешке економске депресије сваким даном множе. Даље, на Секретаријату лежи дужност, да многобројну службену пошту свакодневно свестрано прегледа, додељује у рад надлежним отсецима и одељцима и стара се о извршењу у смислу датих инструкција према указаним потребама. И у овоме раду извршено је, обзиром на важност, у извесној мери потребна класификација предмета. По важнијим актима Секретаријат реферише Директору и по добиве-

ним инструкцијама обавља сву потребну администрацију. За овим долази велики број претставки приватних лица, у којима се траже разне информације и изражавају извесни захтеви у погледу материјалних обавеза које постоје због започетих или завршених радова између заинтересованих и Општине београдске. У овој дужности води се нарочито најстрожија контрола да се у поступање узму само оне претставке по којима је наплаћена прописна општинска такса. Затим, треба поменути да Секретаријат свакодневно подноси на потпис Суду пошту Привредно-финансиске дирекције и то ону, коју Директор сматра да о њој и Секретаријат може пружити потребна обавештења члановима Суда.

По свим наређењима која потичу од чланова Суда и Директора, Секретаријат ова преноси на надлежне шефове отсека и референте и истовремено прима на себе потребно старање да се она благовремено и стриктно изврше, у колико не би постојале сметње због саме природе наређења.

По добивеном овлашћењу од Директора, Секретаријат води над свим службеницима Привредно-финансиске дирекције савестан надзор о уредном долажењу на дужност. Затим реферише Директору о констатованим закашњењима и изостанцима, па по добивеном упутству од Директора даље поступа.

У састав Секретаријата улази и Статистичка служба о кретању свих прихода и расхода Општине београдске, која се поред вођења статистике преставља графичким цртежима да би се заинтересованима омогућило лакше и брже упознавање. Јер, несумњиво је тачно да графички цртежи лакше илуструју једно стање од безбројних и хладних цифара, којом се тенденцијом и руководила Дирекција у организацији ове графичке службе. За време двогодишњег интензивног рада ова је служба уплодила похвалним резултатима, будући да сада Дирекција располаже једном великом колекцијом лепих графичких цртежа, чија практична страна лежи у томе, да се лаким начином заинтересованима пруже жељени подаци на први поглед. Ова статистичка служба у главном приказује буџетско кретање прихода и расхода О. г. Б. и то, како у компаративном тако исто и у појединачном смислу, па према томе, може се рећи, да је њена функција у приказивању кретања финасија од драгоценог значаја и у садашњости и у будућности.

Под својим непосредним старешинством, Секретаријат има Архиву Привредно-финансиске дирекције о чијем се раду стара да увек буде постигнута потпуна ажурност и даје упутства у свим конкретним случајевима. Ради прегледније слике, колико је административни промет обилан при Привредно-финансиској дирекцији наводи се овај податак: број заведених и регистрованих предмета преко архиве износи у 1932 години 68.487, а у 1933 години 68.879. Када се узме у обзир да је при завођењу сваки предмет морао бити свестрано прочитан, може се лако доћи до уверења колико је архивска служба Привредно-финансиске дирекције оптерећена и са колико труда учествује у овој и Секретаријат, обзиром да је њему додељено у дужност издавање диспозиција за завод, а поред тога, као што је већ речено, преглед целокупне поште и обављање потребне администрације.

Секретаријат по указаним потребама обавља и спољну службу Дирекције, која се односи на разне интервенције код државних надлештава и новчаних завода, који су у пословним односима са Општином београдском.

Поред свих ових послова, Секретаријат је оптерећен још масом незнатнијих, који ипак траже жртву и у времену и у енергији.

Овим су у главном обухваћене све нијансе у функцији Секретаријата Привредно-финансиске дирекције, које су, као што се види, многобројне и разнолике.

Д-р Реља Аранитовић,
шеф Буџетског отсека О. г. Б.

Израда и извршење буџета

У ред реорганизације финансиске службе у Општини београдској, која је уследила у последње три године, спада и оснивање Отсека за израду и извршење буџета. Тако се у Статуту Општине града Београда, који је ранијег датума, о делокругу рада овога Отсека и не говори. Један део његових послова Статут обухвата у Ликвидатури, и то је контрола кредита, док је други део, израда предлога буџета, унета код Књиговодства.

У буџету за 1931 годину предвиђа се први пут као саставни део Главног књиговодства, Буџетски одељак, са референтом и два хонорарна чиновника. Како је Одељак тек у другој половини године основан, то се у 1932 години појављује исто стање, с том изменом да је Одељак издвојен од Књиговодства и постао саставни део саме Дирекције. У буџету за 1933 годину, Буџетски одељак се појављује као засебан Отсек са знатно увећа-

ним бројем особља, кад заправо и почиње да се организује његов данашњи рад.

Основи рада.

У недостатку Правилника о рачуноводству Општине београдске, неколико година у назад, није ни вођен довољан надзор о самоме извршењу буџета, са рачунско-финансиске стране. *До 1927 године није уопште постојала контрола о утрошку кредита, а књижења су се обављала по већ свршеним — исплаћеним документима што је, разуме се, проузроковало често прекорачење буџетом одобрених кредита.*

Законом о општинама, као и каснијим допунама, нарочито у Закону о окружним и среским и општинским буџетима, није у довољној мери истакнут поступак о руковању Општине са буџетом одобреним кредитима. Чл. 134 Закона о општинама, наглашава да се из касе могу вршити исплате које су буџетом предвиђене, а у случају да се прекорачи тај кредит сматра то злоупотребом. Закон о окружним, среским и општинским буџетима се ограничио свега на један члан и то 11, у коме се говори да се у једном месецу може утрошити од предвиђеног дванаести део, са изузетком случајева где природа набавке захтева другачије.

Тако се морало прибећи, бар у извесним моментима, Закону о рачуноводству иако се овај односи само на државне установе, које фигурирају у државном буџету. Међутим, овде се руководило тиме, што Општина, као самоуправно тело, спада под надзор Државе, односно Главне државне контроле и што је њен начин газдовања донекле идентичан са државним. Тако и сам основ рада овога Отсека потиче из Закона о рачуноводству, који је тачно одредио норме о руковању са буџетом одобреним кредитима. Као један од најважнијих одредаба у томе Закону је чл. 66, који одређује, да „сваки издатак пре него што се ангажује мора имати визу књиговође, да има за то претходно одобрење и отворени кредита и да кредит није исцрпљен". Наредбодавац је ту радњу о кредиту одвојио од радње Месне контроле, па каже: „ова виза не искључује визу Месне контроле, као органа Главне контроле". Колико је значење саме визе контроле кредита јасно се види из другог става поменутог параграфа, који забрањује благајнику сваку исплату без визе о кредиту и визе Месне контроле, а у противном је он, као и рачунополагач у смислу члана 67 Закона о рачуноводству, одговоран поред накнаде штете и кривично.

Закон о рачуноводству пропраћен је великим бројем правилника који га допуњују и тумаче. Ти правилници, детаљније приказујући и рад контроле кредита, разрадили су и сам поступак те радње. Тако се у Правилнику о раду Отсека рачуноводства при Министарствима од 5 фебруара 1929 године каже, у чл. 34, да се виза ставља на сам акт, и тек по извршеној констатацији, да по дотичној партији и позицији има слободног кредита, и да је кредит обезбеђен за издатке у томе акту, може се по дотичном акту продужити редован законски поступак у циљу његовог извршења. Та радња о евиденцији кредита пренета је на друго поље рада, о коме се у чл. 35 поменутог Правилника наводи, да „при убележавању ангажованих издатака у општи контролник Кредита и Расхода, Отсек рачуноводства дужан је да испита акт наредбодавчев, који повлачи издатак из државне касе са буџетске стране и утврди да ли је акт у сагласности са одредбама Закона о рачуноводству итд."

Упуства о кредитима.

У смислу напред изнетих законских одредаба о правилном руковању кредита, Буџетски отсек О. г. Б. је отпочео свој рад. Како до тада није постојала никаква наредба ни упутство о томе, одмах по ступању на снагу буџета за 1933 годину, наредбом Господина Претседника О.Ф.Бр. 22629 (од 5 маја 1933 године), одређено је, да се пре подношења предлога Суду на потпис, којим би се имао извршити издатак било за материјалне сврхе, било за исплату принадлежности особљу, има исти претходно снабдети визом Отсека за израду и извршење буџета, о томе да за ту исплату има довољно слободног кредита и да је потребни кредит ангажован. На основу те наредбе отпочео је рад Отсека. Како је тај начин рада био нов, његово извршење било је скопчано са извесним тешкоћама. Поред тога Наредба је генерално обухватила главну радњу о кредитима, те су јој недостајали детаљи, који су у извесној мери стварали разно њено тумачење. Те појединости нашле су места у Упуствима о кредитима, које је Суд усвојио на својој седници, од 10 октобра 1933 године под О.Ф.Бр. 52360. Упуства се деле на опште одредбе, резервисање кредита, трошење кредита и евиденцију кредита. У општим одредбама је, сходно Закону о рачуноводству, одређено, да свако решење Суда, којим се предвиђа издатак на терет буџета, пре него се стави у извршење мора бити снабдевен визом контроле кредита, установљене при Отсеку за израду и извршење буџета.

Та одредба се протеже и на личне расходе о којима говори и чл. 3 Упустава, по коме за постављење нових службеника или за унапређење оних који су у служби, потребно је, пре подношења предлога Суду на потпис, резервисати потребан кредит за то постављење односно унапређење. Да би се та радња схватила у довољној мери озбиљно, како то тумачи и држава, Суд је у чл. 4 предвидео, да без претходног резервисања кредита — како то и Упуства прописују, — Општина се

не може сматрати обавезном према трећем лицу, а материјална и дисциплинска одговорност пада на директоре који су издејствовали такво решење Суда.

Код резервисања кредита за набавке или радове који ће трајати дуже времена, Упуства прописују, у вези чл. 3 Финансиског овлашћења уз буџет за 1933 годину, да се може кредит резервисати само у висини 3 дванаестине. Преко те границе може се Општина ангажовати само онда, ако Суд о томе прекорачењу донесе специјалну одлуку за сваки појединн случај.

Издаци из буџетом одобрених кредита могу се вршити само из претходно резервисаних кредита, о чему говори чл. 10 и 11 споменутих Упустава.

У евиденцији кредита у главном је одређено Отсеку за израду и извршење буџета на који начин ће водити контролу о утрошцима кредита, и које ће књиге водити,

Организација рада.

Рад Отсека, односно Одељка, пре ступања на снагу поменуте наредбе Господина Претседника, а то је 5 маја 1933 године и Упустава од 10 октобра, састојао се, углавном, на сређивању података о стању прихода. Тако је у току 1932 године заведен контролник прихода, који је дотада делимично водио Отсек ликвидатуре. Одељак је издавао месечна и тромесечна стања. Да би се одржала једнообразност књижења и код других књиговодствених служби — свака Дирекција, односно Одељење има своје књиговодство — сравњивана су сва одговарајућа књижења о приходима, и тако се долазило до сагласног књижења.

Ступањем на снагу буџета за 1933 годину, Отсек је преузео од Главног књиговодства контролу кредита, и цео рад је организован на новој основи. У вези са поменутом наредбом Господина Претседника, а касније и упуствима од 10 октобра 1933 године, створене су главне контуре рада Отсека, које се у главним цртама деле на: 1— резервисање кредита (личних и материјалних); 2— ангажовање кредита; 3 — књижења наплаћених прихода и извршених расхода; 4 — на припремном раду за израду буџета и рад око ликвидације дванаестина.

Резервисање кредита.

Резервисање кредита се раније није довољно разликовало од ангажовања, односно утрошка кредита. Тај посао се данас врши у овом Отсеку на сасвим новој бази. Сваки резервисани кредит по једном акту добива свој засебни конто, и свака радња по њему се ту убележава. Ово је од нарочите важности када су у питању веће набавке, као: дрва, бензина, зоби, набавке разног потрошног материјала итд. У току прошле године Општина је завела строгу штедњу у погледу материјалних издатака. Да би то било што ефикасније спроведено, заведен је систем изградње у властитој режији. За контролу кредита та појава би била нова, али је у новом начину спровођења контроле кредита помоћу контролника резервисаних кредита, тај систем, с рачунске и књиговодствено-буџетске стране, био потпуно задовољен. Важно је да се овде напомене, да се раније није водило рачуна о финансијској и буџетској могућности око великих годишњих набавки, што је често Општину доводило до непредвиђених ситуација. Све то је данас довољно регулисано, да је Финансиска дирекција увек на време обавештена о свима и најмањим обавезама за које је Општина ангажована.

Као засебна група рада око резервисаних кредита, спада и рад на евиденцији личних расхода. Како је Упутствима одређено, ни једно ново постављење, нити унапређење не сме се извршити пре него се добије сагласност од Финансиске дирекције, односно пре него се такво решење снабде потребном визом о стању кредита. Тај рад је потпуно нов, јер пре 5 маја 1933 године то се у Београдској општини није примењивало.

У вези тога, Отсек располаже потребним подацима о стању особља целе Општине, и води строгу евиденцију о томе да се, при постављању или унапређењу, не прекорачe буџетом одобрене суме.

Ангажовање, односно утрошак кредита.

Ангажовање кредита Законом о рачуноводству спада у ред службе рачуноплагача (члан 62), и они су за своју радњу материјално (члан 38 Закона о рачуноводству) и кривично (члан 67 Закона о рачуноводству) одговорни. Закон о Главној контроли у члану 110, међу осталим радњама за које се рачуноплагачи позивају на одговорност убраја, (под 3) „и контролоре кредита ако учине прекорачења по буџетским партијама, односно по одобреним кредитима", док члан 112 истога Закона, цитира, да су одговорни за накнаду штете, поред осталих, контролори за штету која би произашла услед погрешних прорачуна и стављања визе на документима било услед погрешно остварених или издатих налога.

Контрола о ангажовању кредита подељена је у Отсеку на контролу материјалних и контролу личних расхода, пошто се природа једних и других обавеза Општине потпуно разликују.

Како смо навели раније, до 1927 године контролник о ангажовању кредита није ни постојао. 1927 године га је завела Ликвидатура, где је вођен све до 1931 године, када га је преузело Главно књиговодство О. г. Б. Ради тога се и у Статуту од 1929 године, у делокруг рада Отсека ликвидатуре и уноси Контрола о кредитима. Контролор кредита

био је дужан да унесе готов налог за исплату у контролник, и тиме је сва радња око тога била завршена. Често није доспео ни да се потпише, него је стављао свој параф, чиме је и само значење те радње добивало мање више необавезну форму.

Пре ангажовања кредита данас се врши и испитивање документата, што је помогло, да се одстране многе примедбе Месне контроле. Ово нарочито треба истаћи код личних расхода, где се води строго рачуна о утрошку дванаестина и о тачном и једнообразном састављању платних спискова.

У смислу члана 13 Упустава о кредитима, Отсек сравњује Контролник кредита, на једној страни са свима помоћним котролницима појединих дирекција, а на другој, са контролником Државне месне контроле, као и са стањем у Главном књиговодству.

Књижење о наплаћеним приходима и извршеним расходима.

Свој први рад, око сакупљања података о стању прихода, Буџетски отсек је у извесној мери разрадио, тако да је данас Финансиска дирекција у стању да даде у најкраћем времену детаљно стање наплаћених прихода, као и њихов однос према предвиђеним сумама. Поред редовног књижења о наплаћеним приходима, која су подешена да удовољавају потпуно књиговодственој форми и имају јасну прегледност, Отсек води и извесна сконтра која су у вези наплаћивања прихода, као текуће рачуне пореских управа, који се месечно обрачунава, сконтро о приходима наплаћеним преко штедионица итд.

Књижење извршених расхода, подешено је, као и књижење прихода, потребама тачне и брзе оријентације Отсека о целокупном стању. Та књижења су од важности за Отсек ради тога, да се може видети однос за које суме је Општина ангажована, а шта је од тога већ исплатила. Зато се у књижењу извршених исплата посвећује довољна пажња.

Рад у току 1933 године.

Резервисање кредита било је врло активно. Од краја марта до данас визирано је 1356 предмета о резервисању кредита, не рачунајући визирање дерезервисаних предмета нити визирање привремених признаница, у укупном износу од 38,954.631.08 динара. То значи да је у контролнику резервисаних кредита, који се односе на материјалне расходе, отворено 1356 конта. У сваки конто, у току рада, требало је унети сваку промену, као смањења или повећања резервисане суме, исплате по привременим признаницама, у вези са режијским радовима и дефинитивну исплату, чиме се конто гаси. Тако је, на пример, на једној позицији, на партији 108 позиције 9 „Уређење имања Пионир" било отворено 22 конта, односно резервисаних сума, које, свака за себе, претстављају целину; по партији 145 позиции 2 „Непредвиђени расходи" 59 конта. То најбоље доказује опсежан рад око резервисања кредита материјалних расхода.

Код личних резервисања кредита Отсек је издао 406 виза за постављења и премештаја сталних и хоноарних службеника и 41 визу за дневничаре, и убележио и обрачунао у овој години 273 разних решења, у вези са унапређењем.

Отсек за израду и извршење буџета је, од 5 маја до данас, према књизи евиденције, ангажовао кредит по 7510 предмета (не рачунајући предмете по којима се виза одбила, а који претстављају најмање 1/5 од овога броја) у укупном износу од. 222.968.011 динара и $^{87}/_{100}$. Како је било 202 радна дана у то време, просечно је дневно вршено ангажовање кредита по 37 предмета, што је свакако замашан број.

Овоме треба додати ангажовање кредита по личним расходима. По буџету за 1933 годину има 86 партија са 745 позиција личних расхода, (код материјалних редовних расхода има 49 партија са 275 позиција, и материјалних ванредних расхода 10 партија са 43 позиције) односно 745 конта у Контролнику личних кредита. Ако се узме просечно да је по свакоме конту извршено 15 књижења, онда добијамо цифру од 11.175 књижења у Контролнику личних расхода. Међутим, од 1 маја кад је ступио буџет на снагу па до данас, по партији 52 позиција 1 (дневничари Чистачке колоне) прокњижено је 242 предмета, по партији 129 позицији 22 (дневничари Возног парка) 234, по партији 133 позиције 12 (дневничари Отсека за експлоатацију Дирекције трамваја и осветљења) 149 итд. итд.

Рад на расходнику, у овој години је био у великом заостатку због недовољног броја особља. Ипак се и тај посао окончава.

Код књижења прихода, како је раније напоменуто, Буџетски отсек се ове године ограничио на књижење прихода према ликвидационим табацима, односно по већ извршеном примању. Од тога принципа је одступао једино код књижења прireза и наплата преко штедионица, о чему Отсек води евиденцију, и код повраћаја, који се претходно снабдевају визом овога Отсека, а после узимају у поступак, као и сваки други расход. Од почетка рада (а то је од 15 маја 1933 године) до краја 31 децембра 1933 године, Отсек је визирао 1008 предмета о повраћајима на терет прихода, у износу од 4,291.552,01 динара. Највише је визирано повраћаја трошарине, и то 824 предмета. У свему је отворено 22 позиције за повраћај прихода, у које се књиже сваки налог о повраћају, а при извршеној исплати тога повраћаја, преноси се у приходник, где се књижи на терет одговарајуће позиције прихода.

Да би се постигла већа прегледност прихода, поред приходника је устројена картотека прихода, у којој се свакога месеца обрачунава стање остварених прихода према буџетом предвиђеним сумама. На темељу тих стања подноси се извештајн Привредно-финансиској дирекцији. У вези овога израђиване су и разне статистичке табеле и графички прикази.

У вези контролника кредита, Буџетски одсек, подноси, на тражење појединих дирекција — одељења, предлоге Суду о вирманима. У току ове године, Суд је донео, у вези члана 2 Финансиског овлашћења, а на основу чланова 97 и 109 Закона о општинама, 35 решења о вирманисању између 46 позиција истих партија личних расхода, у укупном износу од 1,520.051,02 динара; 74 решења о вирманисању између 95 позиција истих партија материјалних расхода у укупоном износу од 15,397.120,98 динара.

На предлог Суда, Одбор је одобрио, са чиме се сагласио и Господин Министар финансија, да се изврши у шест случајева вирманисање између 58 позиција разних партија материјалних и личних расхода, у укупном износу од 2,787.850.— динара.

Као што се из свега напред изложеног може закључити, рад Буџетског остека у току ове године, састајао се, у главном, у организовању рада, на једној страни, а на другој, у прилагођавању већ постојећег система рада, томе што је Привредно-финансиска дирекција преко овога Отсека заводила као ново. Јасно је да се у току пола године нису могле спровести све тежње Дирекције око потпуног увођења новога поступка при спровођењу њене кредитне политике, јер би то увелико пореметило ток текућег рада целе Општине. Зато су се јаким темпом, уводиле једна по једна нијанса, водећи строго рачуна о томе, да се новим поступком осетно не потреса затечено стање.

УПОРЕДНИ ПРЕГЛЕД МЕСЕЧНОГ ПРИХОДА ОПШТИНЕ ГРАДА БЕОГРАДА

Са просечним дневним приходом у 1933 години (Табела бр. 1)

М Е С Е Ц	Примљено преко Благајне	Примљено преко Штедионица	С в е г а	Број радних дана
	Динара	Динара	Динара	
Јануар:				
Укупно	12,848.518,77	5,440.458.73	18,288.977.50	22
Просечно	584.023.58	247.293.58	831.317.16	
Фебруар:				
Укупно	16,794.047.59	4,751.606.34	21,545.653.93	24
Просечно	699.751.98	197.983.60	897.735.58	
Март:				
Укупно	19,567.491.03	6,537.617.19	26,105.108.22	27
Просечно	724.721 80	242.133.97	966.855.77	
Април:				
Укупно	18,196.883.58	8,875.512.24	27,072.395.82	23
Просечно	791.168.85	385.891.83	1,177.060.68	
Мај:				
Укупно	19,752.717.08	4,682.628.15	24,435.345.23	25
Просечно	790.108.68	187.305.12	977.413.80	
Јуни:				
Укупно	17,561.780.67	4,863.357.70	22,425.138.37	26
Просечно	675.453.10	187.052.22	862.505.32	
Јули:				
Укупно	19,567.858.75	4,988.182.48	24,556.041.23	26
Просечно	752.609.95	191.853.17	944.463.12	
Август:				
Укупно	19,733.711.86	4,214.938.44	23,948.650.30	26
Просечно	738.988.91	162.113.02	921.101.93	
Септембар:				
Укупно	17,534.290.22	4,592.998.39	22,127.288.61	25
Просечно	701.371.61	183.719.93	885.091.54	
Октобар:				
Укупно	20,487.276.36	5,007.498.21	25,494.774.57	26
Просечно	787.972.16	192.596.09	980.568.25	
Новембар:				
Укупно	20,969.213.14	4,874.982.88	25,844.196.02	26
Просечно	806.508.19	187.498.19	994.006.88	
Децембар:				
Укупно	39,734.679.57	6,660.662.70	46,395.342.27	27
Просечно	1,471.654.79	246.691.22	1,718.346.01	
Свега за 1933 годину	242,748.468.62	65,490.413.45	308,238.882.07	303
Просечно дневно	801.150.06	216.139,98	1,017.290.04	
Просечно месечно			25,686.573.51	

Кретање прихода.

Кретање прихода у појединим месецима са просечним дневним износом, приказује нам приложена табела број 1, не узимајући у обзир месец децембар у који је укњижен и приход рачунске 1933 године (а то је у току месеца јануара 1934 г.), најповољији месечни приход био је у априлу, кад је од дванаестог предвиђеног дела прихода остварено 95,742% а није било остварено свега 4,258%. Најнеповољнији месец, био је јануар, када је од предвиђеног остварено свега 64,679%, односно мање него је предвиђено за 35.321%. Ово осетно подбацивање резултира у главном из обрачуна рачунске 1932 године, јер су извесни приходи у току месеца јануара 1933 године пренети у децембар 1932 године. Ако разделимо годину у три периода и то: фебруар, март, април и мај у један; јуни, јули, август и септембар у други; октобар, новембар и децембар у трећи, видимо, да је најповољнији последњи период, у коме се показује од предвиђеног износа вишак од скоро 13 милиона динара (12,9 милиона динара), односно 115,21% од предвиђеног. Иза овога долази период фебруар—мај, када је од предвиђене дванаестине буџетом одобреног кредита за 1933 годину, остварено 89,72%, а у периоду јуни — септембар 83,61%.

Просечан дневни износ у току 1933 године, узимајући у обзир да је било 303 радна дана (колико их је унето у дневник прихода овога Отсека) био је преко благајне 801.150,06 динара, а преко штедионица 216.139,98 динара, свега 1.017.290,04 динара. Ако исти број радних дана поделимо са буџетом предвиђеним износом на име прихода, добивамо просечну цифру од 1.120.827,56 динара. Према томе је у току 1933 године било просечно дневно наплаћено прихода 90,76% од предвиђене суме, а неостварено 103.547,52 динара односно 9,24%.

При упоређењу месечног просечног дневног прихода 1933 године са 1932 годином, коју нам приказује табела број 2, видимо да је 1933 година повољнија. Важно је и то да се приходи у те две године веома приближују, јер разлика између њих износи свега 1.414.146.— динара 55/100, односно — 0,46%, дакле ни један цео. Просечан дневни износ прихода у 1932 години, на 286 дана износио је 1.072.813,80 динара, док је буџетом било предвиђено 1.190.413,98 динара. Према томе је дневно наплаћивано 90,12% од предвиђеног, а ненаплаћено 117.600,18 динара односно 9,88%.

Како се види, у упоређењу 1932 године са 1933 *ова последња је била повољнија за 0,64% при дневној наплати*, и то, ако се узме у обзир онај број дана који је био у појединим годинама. С тога, да се добије тачно цифарско упоређење, разделићемо приход обеју година са бројем дана 1933 године (303), што даје ове резултате просечно наплаћеног прихода:

1932 година динара . . . 1,012.622.93
1933 година динара . . . 1,017.290.04

У току 1933 године дневно је више наплаћивано него 1932 године за 4.667 динара 11/100, односно 0,46%, како смо раније видели.

УПОРЕДНИ ПРЕГЛЕД МЕСЕЧНИХ ПРИХОДА ОПШТИНЕ ГРАДА БЕОГРАДА

са просечним дневним приходом у 1932 год.

(Табела бр. 2)

Месец	Месечни износ динара	Просечни дневни износ динара	Број радних дана
Јануар	19,142.423.25	957.121.16	20
Фебруар	22,795.071.79	949.794.66	24
Март	39,216.773.43	1,452.473.09	27
Април	25,694.027.07	1,027.761.08	25
Мај	23,309.704.85	1,013.465.42	23
Јуни	22,294.820.18	1,013.400.91	22
Јули	20,185.112.61	838.963.02	24
Август	25,721.976.42	1,028.879.05	25
Септембар	47,449.491.83	1,977.062.15	24
Октобар	21,844.434.50	873.777.88	25
Новембар	20,249.055.88	880.393.73	23
Децембар	18,971.853.60	790.493.90	24
Свега..	306,824.745 52	1,072.813,80	286
Просечно месечно...	25,568.728,80		

Табела број 3 приказује нам месечна стања по главним групама (главама) са процентом остварљивости према предвиђању. Као најсигурнији приход показале су се дажбине — прирез и трошарина. Ово се нарочито односи на трошарину, по ступању на снагу старе трошаринске тарифе, јер је у току 1933 године од предвиђеног износа од трошарине наплаћено 127,84%, односно више за 27,84%, док је од прireза наплаћено мање од предвиђеног за 22,16%. Најповољији месец код дажбина био је месец новембар, кад је наплаћено 41,71% више него што је било предвиђено, а најнеповољнији месец јануар, пошто је на терет прихода тога месеца исплаћен знатан број повраћаја.

После дажбина најповољнија је била наплата такса по Закону о таксама, од којих се, према завршној годишњој цифри, наплатило 95,62% од буџетом предвиђеног износа, а није остварено свега 4,38%. Важно је да се таксе кроз целу годину показују веома стабилно, јер у најнеповољнијем месецу, а то је фебруар, проценат остварљивости је 83,99% те се може закључити да је приход од такса био врло повољан.

Приход од разних закупа од зграда и земљишта није дао ни половину од онога што се очекивало. Иначе у најповољнијем месецу наплатило се 74,92% од предвиђеног.

Санитетске и гробљанске таксе су просечно наплаћиване са 83,68%, од предвиђеног износа.

Најважнија позиција у општинском буџету су привредна предузећа, у која се убраја: приход од водовода са приходом од изношења смећишта, чишћењем улица и тротоарском таксом, канализација, купатило и паркови. *У буџету за 1933 годину на приходе од привредних предузећа отпада 60,82% целокупног буџета.* Међутим, од предвиђеног износа остварено је просечно 77,27%, а није остварено просечно 22,73%. Најповољнији приход од привредних предузећа био је у месецу марту, када је остварено од предвиђеног 88,78%.

Код осталих прихода, који су мање важни, приходи су остваривани промењиво.

Највећи дневни приход у току 1933 године био је 20 новембра, кад је наплаћено динара 5,051.953,25, и то преко благајне динара 4,765.718,08, а преко штедионица 286.235,17 динара. Најмање наплаћени приход био је 28 маја, када је наплаћено свега 376,20 динара, (то се појављује услед тога што је књижење прихода тога дана отишло на 29, кога дана је укњижено динара 1,539.969,21).

Извршених повраћаја на терет прихода у току 1933 године било је 3,853.810,47 динара, нерачунајући повраћаје који се не сматрају као приходи Општине — кулук, државна трошарина на осветљење итд.

Кретање расхода.

Табеларни преглед број 4 износи нам кретање расхода по месецима, то је привремено стање. Она анализа, коју смо чинили код прихода, не може се применити код расхода, с тога што се књижења по извршеним исплатама не књиже одмах после исплате, него касније.

МЕСЕЧНА СТАЊА РАСХОДА ОПШТИНЕ БЕОГРАДСКЕ

по буџету за 1933 годину — укњижених до 25 јануара 1934 године — закључно.

(Табела бр. 4)

М Е С Е Ц	Лични расходи	Матер. редовни расходи	Матер. ванредни расходи	Укупан износ
	Динара	Динара	Динара	Динара
Јануар	6,050.382.50	2,112.226.29	158.020.—	8,329.628.79
Фебруар	7,512.367.37	7,006.940.40	233.937.60	14,753.245.37
Март	7,309.850.18	4,488.798.39	228.665.90	12,527.309.47
Април	8,083.897.10	13,542.077.71	182.252.50	21,808.227.31
Мај	8,116.997.29	11,719.699.84	302.080.50	20,138.777.63
Јуни	8,257.483.71	13,549.070.90	336.481.40	22,143.036.10
Јули	8,131.271.33	21,924.709.23	699.589.44	30,755.570.05
Август	8,270.507.76	6,497.414.43	921.515.75	15,689.437.94
Септембар	8,292.676.03	19,259.416.68	543.080.44	28,095.173.15
Октобар	8,227.497.84	7,154.672.06	1,947.687.17	17,329.857.07
Новембар	7,463.809.47	27,991.601.52	1,121.031.88	36,576.442.87
Децембар	9,224.496 79	44,513.605.66	1,505.576.98	55,243.679.43
Свега	95,450.237.37	179,760.228.25	8,179.919.56	283,390.385.18
% извршених	93,84%	82,89%	38,90%	83,44%
% неизвршених	6,16%	17,11%	61,10%	16,56%

Према привременом стању од буџетом предвиђених расхода стварно је утрошено 83,44% док се 16,56% показује као уштеда. Од предвиђеног највише је утрошено на личне расходе, и то 93,84%, а 6,16% остало је неутрошено. Најмање је утрошено од предвиђеног износа на материјалне ванредне издатке и то свега 38,90%, односно мање од пројектоване суме за 61,10%. Од редовних материјалних расхода, која ће се цифра у току рачунске 1933 године, а то је у вези са чланом 30 финансијског овлашћења уз буџет за 1933 годину до 1 априла 1934 године, највише мењати, ради накнадних књижења, показује се као уштеда 17,11% од буџетом предвиђеног износа.

Рад на изради буџета.

Израда буџета се сматра као ванредни посао Буџетског одсека, који се према упутима Дирекције и Суда, брине углавном о техничком сређивању материјала који се добија од појединих дирекција. Тај рад се сваке године шири, и Одсек је повећањем радних снага почео на прикупљању потребне грађе, било у виду евиденције, која се односи на личне расходе, било у облику разних статистичких података.

Као и код Државе, Привредно-финансиска дирекција преко Суда издаје, последњих година, упутства о изради предлога буџета, на основи којих поједине дирекције састављају своје предлоге. Предлози се најпре испитују, у колико су тачно израђени и обрачунати. После сређивања материјала приступа се сакупљању потребне, више статистичке, материје, којом се тумаче поднети предлози, а на темељу којих се саставља дефинитивни појекат предлога буџета.

УПОРЕДНИ ПРЕГЛЕД МЕСЕЧНИХ СТАЊА

У ТОКУ

(По главним групама — и проценат остваре

НАЗИВ МЕСЕЦА	Глава I		Глава II		Глава III		Глава IV	
	Дажбине: прирез и трошарина	Од предв. остварено	Таксе по Закону о таксама и мерила	Од предв. остварено	Закупнина зграда, земљишта и других објеката	Од предв. остварено	Санитетске и гробљанске таксе	Од предв. остварено
	Динара	%	Динара	%	Динара	%	Динара	%
Јануар	2,937.863.15	45,78	2.340.489.38	84,03	412.300.03	48,09	143.665.65	73,36
Фебруар	6,319.541.85	98,49	2.348.403.62	83,99	381.891.03	45,07	183.689.80	93,80
Март	7,118.708.24	110,94	3,022.282.25	108,10	435.203.42	21,36	185.484.15	94,71
Април	7,254.793.61	113,06	2,578.785.40	92,23	617.366.08	72,85	157.473.80	80,41
Мај	7,590.000.14	118,28	2,697.483.63	96,48	466.126.02	55,01	155.796.10	79,25
Јуни	6,494.881.84	101,22	2,391.052.93	85,52	295.921.30	34,92	155.211.25	79,56
Јули	7,068.180.44	110,12	3,121.402.10	111,64	421.451.14	49,74	168.539.20	86,06
Август	8,502.355.15	132,50	2,496.258.78	89,28	634.832.88	74,92	135.190.25	69,09
Септембар	7,474.242.48	116,48	2,502.121.58	89,49	313.583.82	37,01	182.681.20	93,28
Октобар	7,946,707.01	128,84	2,873.308.11	102,76	349.192.35	41 21	163.232.40	83,38
Новембар	9,093.358.71	141,71	3,012.485.06	107,75	293.078.31	34,59	163.026.70	83,28
Децембар	8,640.862.24	134,66	2,976.857.51	96,15	361.691.53	42,69	172.905.—	88,14
Од државе призната а не ликвидирана потраживања								
Свега	86,439.590.86	122,58	32,369.940.95	95,62	4.982.577.91	49.00	1,966.604.50	83,68

ПРИХОДИ И РАСХОДИ ОПШТИНЕ БЕОГРАДСКЕ

од 1919—1933 год. — према буџетом одобреним кредитима и према завршним рачунима

(Табела бр. 5)

ГОДИНА	ПРИХОДИ		РАСХОДИ	
	Буџетом предвиђено	Стварно наплаћено	Буџетом предвиђено	Стварно утрошено
1919[1])	11,128.743.48	6,418.152.93	26,813.720.74	14,712.867.—
1920	61,696.505.97	25,086.742.81	64,940.170.33	28,881.270.—
1921	70,914.647.87	58,025.278.16	70,887.025.20	54,572.995.—
1922	107,678.943.53	87,124.325.40	107,238.795.42	98,032.016.—
1923	133,835.451.—	130.508.589.58	163,158.268.51	137,375.609.—
Од 1919—1923 године	385,249.291.85	307,163.088.88	433,027.980.20	333,574.757.—
1924	217,787.145.—	168,160.317.14	229,787.145.—	164,561.207.—
1925	239.587.798.—	213,756.125.53	252,087.798.—	187,305.083.—
1926	263,363.080.—	226,769.125.90	276,463.000.—	226,054.726.—
1927	307,163.325.—	243,219.116.43	307,163.325.—	249,332.041.—
1928	339,743.700.—	256,423.663.63	339,743.700.—	271,319.550.—
Од 1924—1928 године	1.367,645.048.—	1.108,328.348.63	1.405,244.968.—	1.098,632.607.—
1929	325,500.000.—	291.088.208.32	331,150.750.—	280,862.553.74
1930	372,318.753.—	343,748.978.50	371,090.764.—	348,863,709.03
1931	384,824.882.—	334,534.349.06	389,854.221.—	318,579.483.10
1932[2])	340,458.398.—	306,824.745.52	340,458.398.—	293,713.814.41
1933[2])	339,613.782.—	308,238.882.07	339,613.782.—	283,390.385.18
Од 1929—1933 године	1.762.715.815.—	1.584,435.273.56	1.766,167.915.—	1.520.409.945.46
Свега од 1919—1933 године:	3.515,610.154.85	2.999,926.711.07	3.604,440.863.20	2.952,617.309.46

[1]) За 1919, 1920, 1921 и 1922 годину при обрачунавању буџета Дирекције трамваја и осветљења, која тада није припадала Општини београдској, узимани су у обзир њени завршни рачуни.

[2]) Завршни рачун није готов за 1932 и 1933 годину, те се даје привремено стање.

ПРИХОДА ОПШТИНЕ ГРАДА БЕОГРАДА

1933 ГОД.

них прихода према предвиђеним приходима. (Табела бр. 3)

Глава V		Глава VI		Глава VII		Глава VIII		Укупан износ:	
Приведена предузећа: купатила, кланица, Д.Т.О., водовод, канализ.	Од предв. остварено	Приход од хартија од вредности: принос обвеза 21.2%	Од предв. остварено	Разни приходи: од општ. ном. О. штед. и казне за бесправ. зидање	Од предв. остварено	Непредвиђени приходи	Од предв. остварено		Од предв. остварено
Динара	%	Динара	%	Динара	%	Динара	%	Динара	%
12,412.338.60	72,11	—	—	21.439.—	17,34	11.871.60	2,37	18,288.977.50	64,679
12,254.969.19	71,20	—	—	27.870.55	23,06	29.287.89	5,86	21,545.653.93	76,197
15,283.541.98	88,78	25.466.—	13,73	21.621.25	17,89	12.800.93	2,56	26,105.108.22	92,322
12,872.822.85	74,78	2,315.085.—	1249,09	27.435.50	22,70	1.248.093.60	249,74	27,072.285.82	95,742
13,294.542.65	77,81	—	—	25.858.50	21,31	166.117.04	21.22	24,435.345.23	86,416
13,001.272.39	75,53	—	—	38.134.91	31,56	48.078.90	9,61	22,425.138.37	79,307
13,580.258.67	78,89	—	—	30.549.—	25,28	167.660.68	33,53	24,556.041.25	86,843
12,111.822.96	70,36	—	—	34.209.70	28,31	33.971.58	6,79	23,948.650.30	84,695
12,375,710.93	71,89	815.550.—	440,02	36.875.50	30,51	57.623.10	11,32	22,127.288.61	78,254
14,084.514.05	81,82	—	—	32.193.—	26,64	45.537.65	9,11	25,494.774.57	90,162
12,978.179.85	75,39	—	—	40.801.—	33,75	263.735.79	52,75	25,844.166.02	91,40
15,271.150.53	88,71	—	—	40.417.50	33,45	103.393.25	20,68	27,506.996.56	—
								18,828.355,71	162,56
180,621.133.72	77,27	1,525.001.—	68,57	376.905.41.	25,99	2.128.772.01	35,47	308,238.882.07	90,76

У састав рада на изради буџета спада и ликвидација привремених стања пре ступања на снагу буџета. Та ликвидација буџетирања по дванаестинама у извесној мери је, у упоређењу с начином рада ранијих година, знатно измењена. Том изменом стављено је у дужност овоме Отсеку да сва та књижења среди, сврста, доведе у сагласност са буџетом који ступа на снагу и тако дефинитивно обрађене податке достави Главном књиговодству и осталим помоћним књиговодствима дирекција на поступак. У вези тога спада и само спровођење на снагу буџета, о коме се стара Отсек за израду и извршење буџета.

Стање буџета после рата и њихово остварење.

При статистичком упоређивању буџета за протеклих 15 година потребно је нагласити да то упоређење није сасвим тачно. Вредност динара се знатно мењала од 1919 године до данас, и упоређење износа буџета, односно завршних рачуна би требало да се сообрази и самој вредности динара. То је са становишта више математичког. Ми се тога, уопште узев, нисмо стриктно придржавали због тога, што се буџет за годину на коју се односи, сматра као засебна јединица и као таква се и третира. У колико се прави упоређење између једне и друге године, увек се опериште са њом као јединицом. Било би неосновано закључити да је на пр. буџет прихода за 1933 годину око 305 већи него је био 1919 године када се зна да је вредност динара у 1919 години била далеко већа него је данас. Али, мање је неосновано, ако се цела 1919 година, а то је однос предвиђеног према оствареном, упореди са целом 1933 годином, што ми и чинимо.

Ако проматрамо приложену табелу бр. 5, коју смо ради боље прегледности разредили у три дела, период 1919 — 1923; период 1924 — 1928 и период 1929 — 1933, видимо, да се, како буџети тако и завршни рачуни међусобно често и битно разликују. Остварења предвиђених сума су најповољнија у првом а најповољнија у трећем периоду. Код прихода, у првом периоду је од предвиђеног било остварено 79,730%, у другом 81,039% а у трећем 89,886% односно није било остварено у првом периоду 20,77%, у другом 18,961% а у трећем 10,114%. Тај пад нереализованих према предвиђеним приходима, најбоље илуструје и саму реалност буџета О. г. Београда у тим периодима. Код расхода се показује као неизвршено, у првом периоду 22,967%, у другом 21,820% а у трећем 13,915%, што допуњује раније предочену слику.

Као заједнички закључак свих буџета у односу према њиховом остварењу, био би, да су се у току последњих 15 година приходи буџетом предвиђени остваривали цирка 85,331%, док је било неостварено просечно

14,669%. Код расхода је извршено 81,916% а неизвршено 18,084%.

ПРОЦЕНАТ ОСТВАРЕЊА БУЏЕТА ОПШТИНЕ БЕОГРАДСКЕ

од 1919 до 1933 године

(Табела бр. 6)

Година	Приходи		Расходи	
	остварено %	неостварено %	утрошено %	неутрошено %
1919 год.	57,67	42 33	54,87	45,13
1920 „	40,66	59,34	44,47	55,53
1921 „	81,82	18,18	76,99	23,01
1922 „	80,91	19,09	91,41	8,59
1923 „	97,51	2,49	84,20	15,80
1924 „	77,21	22,79	71,61	28 39
1925 „	89,22	10,78	74,32	25,68
1926 „	86,10	13,10	81,76	18,24
1927 „	79,18	20,82	81,17	18,83
1928 „	75 47	24,53	79,86	20,14
1929 „	89,43	10,57	84,81	15,19
1930 „	92,33	7.67	94,01	5,99
1931 „	86,93	13,07	81,69	18,31
1932 „ пр. ст.	90,12	9,88	86 27	13,73
1933 „ „ „	90,76	9,24	83,44	16,56

Како су се у појединим годинама остваривали буџети приказује нам табела број 6. Код прихода је најповољнија била 1923 година, кад је од предвиђене суме остварено 97,51% а најнеповољнија 1920, кад је више од половине, и то 59,34%, остало неостварено. По скали би, као најповољније реализовање предвиђеног буџета, после 1923 дошла 1930 година, трећа је 1933, четврта 1932, пета 1929; док су као најнеповољније године, после 1920 године, 1919, трећа 1928, четврта 1924 година. Тако се на доњем делу скале налазе године чија су се предвиђања код прихода највише остварила, а на горњем су године са најмање остареним предвиђањима.

Код расхода је скоро иста ситуација. Највише је утрошено, од буџетом одобрених кредита, 1930 године, затим 1923, 1932, 1929 итд. а најмање 1920, 1919, 1924, 1925 итд.

За буџет једне установе важно је, поред тога да ли је реално предвиђен, и то, да ли је, при пројектовању његовом постигнута равнотежа између прихода и расхода. Како нам то показује табела бр. 7, у току последњих 15 година, равнотежа буџета постигнута је у свега четири године и то, 1927, 1928, 1932 и 1933 године, док се, код седам година појављује, према буџету, дефицит, а код ових четири суфицит. По раније утврђеним периодима, буџети од 1919—1923 године завршили су са укупним дефицитом од 47,778.668 динара 44/100; од 1924—1928, са дефицитом од 37,599.920.— динара а од 1929 до 1933 са дефицитом од 3,452.100.— динара. Укупно у свих петнаест година дефицити по одобреним буџетима износе 88,830.708 дин. 44/100.

ВИШКОВИ И МАЊКОВИ

прихода над расходима по одобреним буџетима О. г. Б. од 1919 до 1933 године

(Табела бр. 7)

ГОДИНА	Вишак	Мањак
	Динара	Динара
1919 година		15,684.977.20
1920 „		3.243.664.36
1921 „	27.622.58	
1922 „	440.148.11	
1923 „		29,317.817.51
Од 1919—1923 године:		47,778.668.44
1924 година		12,000.000.—
1925 „		12,500.000.—
1926 „		13,099.920.—
1927 „	—	
1928 „	—	
Од 1924—1928 године:		37,599.920.—
1929 година		5,650.750.—
1930 „	1,227.989.—	
1931 „	970.661.—	
1932 „	—	
1933 „	—	
Од 1929—1933 године:		3,452.100.—
Од 1919—1933 године:		88,830.708.44

ВИШКОВИ И МАЊКОВИ

прихода над расходима — према завршним рачунима Општине београдске од 1919—1933 год.

(Табела бр. 8)

ГОДИНА	Вишак	Мањак	Постотак према непалаћеним приходима
	Динара	Динара	
1919 година		8,294.714.07	129,23
1920 „		3,794.527.19	15,12
1921 „	3,452 283.16		5,94
1922 „		10,907.691.60	12,51
1923 „		6,867.019.42	5,26
Од 1919 до 1923 г.		26,411.669.12	8,60
1924 година	3,599.110.14		2,14
1925 „	26,391.042.53		12,85
1926 „	714.399.90		0,31
1927 „		6,112.924.57	2,51
1928 „		14,895.886.37	5,81
Од 1924 до 1928 г.	9,695.741.63		8,74
1929 година	10,225.744.58		3,51
1930 „		5,114.730.44	1,49
1931 „	20,954.885.96		6,26
1932 „	13,110.961.11		4,27
1933 „	24,848.496.92		8,06
Од 1929 до 1933 г.	64,025.328.07		4,04
Од 1919 до 1933 г.	47,309.400.58		1,58

Донекле измењену слику даје нам табела број 8, која претставља однос прихода према расходима у завршним рачунима појединих

година. Ово је важније него стање по табели број 7, у толико, *што је ово стварно стање општинских финансија у појединој години.* Према овој табели Општина београдска је имала седам година са мањком, односно више је утрошила из редовних буџетских средстава него је наплатила од буџетом предвиђених прихода, док је у осам година имала вишак наплаћених прихода према извршеним расходима у појединим годинама. Карактеристично је да се од 1919—1923 године свега једне године показао завршни рачун са активним салдом, док је код четри остале салдо пасивно, тако да се тај период сврша са укупном пасивом од 26,411.669 динара 12/100, што претставља 8,60% од остварених прихода. У периоду од 1924 до 1928 године три су године активне а две пасивне, а завршно салдо је активно за 9,695.741 динара 63/100, односно 8,74% од наплаћених прихода је остало неутрошено. У трећем периоду, се показује најсрећеније стање, јер је свега једне године — 1930 — завршни рачун закључен са пасивним салдом од 5,114.730 динара 47/100. Та разлика, како је то и назначено у самом завршном рачуну, изравнањем између буџетских и ванбуџетских кредита сведена је на динара 231.650.30. Период завршава, узимајући и привремено стање 1932 и 1933 године, са активним салдом од 64,025.328 динара 07/100.

Према завршним рачунима од 1919 године закључно са 1933 годином показује се активно салдо по завршним рачунима у износу од 47,309.400 динара 58/100.

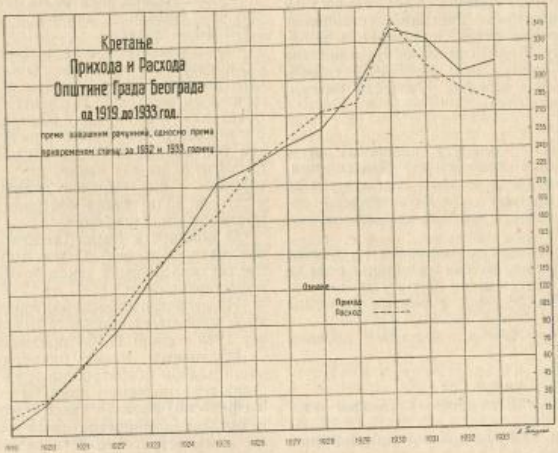

У осталом из горе приказаног графичкога прегледа, може се најбоље посматрати кретање остварених прихода и извршених расхода у размаку од 1919 до 1933 г. закључно.

Иван Школьник,
шеф Таксено-привредног отсека О. г. Б.

Таксено-привредни отсек

Општини београдској, као и осталим општинама у предратним границама Краљевине Србије, одобрена је законом о таксама од 30 марта 1911 године по глави „д" Т.Бр. 333 до 407 наплата административних, судских, санитетских, грађевинских, пијачних и осталих такса, чија се висина кретала у сразмери тадање вредности динара.

По овоме закону вршена је наплата такса све до 21 октобра 1921 године, кога је дана Министарски савет на основу одлуке Суда и Одбора Општине града Београда одобрио измене таксене тарифе и повећање таксених стопа за Општину београдску, а 30 априла 1924 године решењем Господина Министра финансија Бр. 12327 ступила је на снагу таксена тарифа, која је и данас у важности.

Организација:

За наплату ових такса формиран је одмах по ослобођењу и уједињењу тј. 1919 године Таксено-привредни отсек, као засебна административно фискална јединица у саставу Финансиског одељења. Делокруг рада тога Отсека први пут тачно је прописан Статутом Општине београдске од 18 јануара 1922 године. Према одредбама поменутог статута, Отсек је имао да се стара о разрезу, распореду и наплати свих општинских такса, као и о тачности свију мера општинских и приватних.

Током година мењана је како организација, тако и делокруг рада отсека.

Коначна организација отсека извршена је на основи Статута Општине града Београда од 22 октобра 1929 године, којим је у саставу Привредно-финансиске дирекције установљен Таксено-привредни отсек са рефератом за пијаце и кланицу. У овој организацији извршена је измена у толико што је у 1933 години издвојен реферат кланице у засебан Ветеринарско-кланични отсек.

Делокруг рада:

С обзиром на поменуту чињеницу, да је реферат кланице издвојен из Таксено-привредног отсека, он се у овоме извештају неће ни помињати, будући да ће Ветеринарско-кланични отсек поднети засебан елаборат о своме раду.

Делокруг дужности подељен је између Таксено-привредног отсека и Пијачног одељка и то тако што Отсек врши наплату такса и то:

1) По Т.Бр. 396 за запремање тротоара и улица;

2) По Т.Бр. 398 за пристајање пловних објеката;

3) По Т.Бр. 400 за дозволу држања луксузних кола и фијакера;

4) По Т.Бр. 401 за дозволу држања аутомобила;

5) По Т.Бр. 401а за дозволу држања шпедитерских кола;

6) По Т.Бр. 402 за дозволу држања такси-аутомобила и фијакера;

7) По Т.Бр. 402-а за дозволу држања кола, велосипеда и моторцикла;

8) По Т.Бр. 404 за држање и истицање фирми;

9) По Т.Бр. 405 за дозволу истицања плаката;

10) По Т.Бр. 405-а за дозволу истицања реклама;

11) По Т.Бр. 406 за дозволу држања паса;

12) По Т.Бр. 407-за дозволу држања музике и осталих забавних приређивања;

13) По Т.Бр. 409 — таксу на странце.

Поред ових такса Отсек, на основи решења Господина Министра финансија Бр. 42544 од 21 августа 1930 године, врши наплату 1% таксе на вредност купо-продаје непокретних имања, а почев од 1 августа 1933 године, на основи решења Господина Министра финансија Бр. 7272 од 25 јула 1933 године, врши и наплату таксе на аутобуске карте, коју је наплату раније вршио у виду путног доприноса.

Пијачни одељак врши наплату пијачних такса по П.Бр. 397 таксене тарифе и старање о раду и реду на свима београд. пијацама.

За наплату свију напред поменутих такса било је запослено у Таксеном отсеку и пијачном одељку и то:

у 1927	години	57	службеника
„ 1928	„	64	„
„ 1929	„	63	„
„ 1930	„	73	„
„ 1931	„	94	„
„ 1932	„	95	„
„ 1933	„	95	„

У 1932 години издатак на ову службу износио је 1,849.476.— динара, а у 1933 години 1,872.364.— динара.

Из изложеног прегледа види се да је број службеника за последње три године једнак, што доказује да је отсек, и поред повећања делокруга рада због све већег броја таксених обвезника, успео помоћу рационалне унутарње организације да обавља поверене му дужности без повећања броја службеника. Ово је постигнуто на тај начин, што је сваком службенику тачно одређен делокруг дужности, и што се води стална контрола о експедитивности сваког службеника.

О обилности посла сведочи огроман број предмета који овај Отсек добија у рад по предметима разреза такса, молбама, жалбама, претставкама итд.

Из регистра примљених предмета види се, да је кроз отсек прошло у 1932 години 18.410, а у 1933 години 17.934 предмета.

Пословима отсека руководи шеф, који врши надзор и контролише рад свега особља, стара се о правилној примени таксене тарифе, о ефикасној наплати такса и преко секретара и осталог административног особља обавља све административне послове отсека.

После ове административно контролне службе треба споменути књиговодство отсека, које је тесно везано са радом на одређивању висине прописане таксе, које таксени обвезници треба да плате. На овим пословима ради укупно 6 чиновника, од којих 2 врше разрез такса, а остала 4 врше књиговодствену службу.

Књиговодство таксеног отсека састоји се из партијалника за поједине таксене облике по систему персоналних фолија, или пагина. Чиновници књиговодства, поред књижења разреза и извршене наплате, имају дужност да за сваког таксеног обвезника за наплату односних такса спреме налог инкасантима преко којих се врши наплата највећег дела такса, а исто тако, да сталним прегледом задужења партијалника контролишу, да ли се таксе благовремено наплаћују.

Као што смо већ напоменули, послови отсека подељени су међу поједине службенике тако, да сваки има одређен делокруг

рада. Да би се ближе упознали са свима појединостима отсека неопходно је потребно видети на који се начин врши наплата појединих такса. С тога овај рад желимо да прикажемо идући редом по тарифним бројевима таксене тарифе и то:

Запремање тротоара и улица:

Прописом Т.Бр. 396 таксене тарифе предвиђено је, да се за запремање тротоара и улица испред кафанских радњи, као и за запремање улица грађевинским материјалом, отворима са светларинке и отворима за спуштање предмета у подземна одељења, који се налазе ван регулационе линије, наплаћује такса према површини запремљеног земљишта, односно улице или тротоара, и према реду локала и улице. Висина ове таксе за запремање тротоара испред кафанских и других радњи столовима креће се између 6 до 40 динара годишње од 1 м²; за запремање грађевинским материјалом, светларницима и другим отворима од 0,15 до 0,90 динара од 1 м² дневно.

Технички део службе око примене овог законског прописа врше стручна лица (инжењер, геометри и контролори) на тај начин, што по тражењу приватних лица или по службеној дужности премеравају сва запремања у атару Општине града Београда и о томе подносе писмени извештај отсеку ради разреза, задужења и наплате прописне таксе. Њихова дужност састоји се и у контроли већ постојећих и пријављених запремања. О свакој промени ових запремања за све време трајања морају такође извештавати отсек, чиме се постиже правилна примена прописа овога тарифног броја.

У 1932 години било је 1.550, а у 1933 години 1.600 запремања.

Број запремања зависи у првом реду од грађевинске делатности, будући да се тротоари највећим делом запремају за потребе смештаја грађевинског материјала, а у другом реду од временских прилика, пошто се изношење столова, као и остале робе на тротоаре врши само у случају погодног времена.

Како се сва запремања врше у току пролећа и лета, то је и рад на овоме послу највећи у томе периоду времена, с тога се особље запослено на овоме послу зими употребљава за рад на контроли сталних запремања, попису фирми и сличним пословима.

На име таксе по овом тарифном броју наплаћено је:

у 1932 години		902.139,86 динара
„ 1933	„	947.031,78 „

Обалске таксе:

Прописом Т.Бр. 398 таксене тарифе предвиђено је, да се:

1) за пристајање уз обалу Саве и Дунава пароброда, простих лађа, пропелера, сплавова, пешчарица, дрварица, винарица, неврата, шајки, дереглија и других пловних објеката плаћа такса према скали чија се висина креће од 2 до 40 динара дневно.

2) За запремање земљишта билетарницама, магацинима, агенцијама, шупама и другим плаћа се од 1 м² по 10 динара месечно.

3) За држање чамаца на обали плаћа се месечно од 20 до 100 динара, према врсти чамца.

4) За постављање и држање купатила на реци Сави и Дунаву плаћа се од 3.000 до 5.000 динара годишње, према површини купатила.

5) За запремање земљишта на обали за истовар и утовар робе или какву другу употребу плаћа се од 1 м² дневно по 1 до 2 динара, према томе да ли је запремање земљишта трајало 10, 20 или 30 дана.

Наплату таксе за пловне објекте врши Капетанија пристаништа за рачун Општине, а наплату таксе за запремање обале врше три обалска наплаћивача под надзором главног надзорника обале.

Овакав начин наплате таксе за пловне објекте најподеснији је и најефикаснији, пошто се сви ти објекти морају пријавити Капетанији пристаништа, чиме је омогућена тачна контрола и редовна наплата таксе.

Главни надзорник обале, поред надзора, води и књиге свију извршених запремања и наплата и стара се да све наплате буду на време и у тачном износу извршене. Извештава отсек о раду наплаћивача и убирању ових прихода, спроводи реферате за егзекутивну наплату односних такса итд.

По овом тарифном броју наплаћено је:

у 1932 години		368.573.— динара
„ 1933	„	348.347.— „

Подвозна средства:

Сходно Т.Бр. 400 таксене тарифе, за држање луксузних кола и фијакера са запрегом за личну употребу плаћа се такса од 30 до 200 динара годишње и то према томе, да ли је запрега са једним или два коња и да ли је иста луксузна или обична.

По Т.Бр. 401 и 401 а за држање луксузних и путничких аутомобила за личну употребу и за саобраћање шпедитерских кола-вагона плаћа се годишње по 500 динара.

По Т.Бр. 402 и 402 а за дозволу стајања по одређеним станицама превозних средстава плаћа се такса у висини од 10 до 500 динара и то према томе да ли се та дозвола издаје за: велосипед, моторни трицикл, или велосипед са или без корпе, таљиге са једним или два коња, шпедитерска кола са једним или два коња, фијакер или аутомобил.

Наплату ових такса врши никасант који се налази на раду при Саобраћајном одељењу Управе града Београда.

Таксени обвезници приликом регистрације превозних средстава у Саобраћајном одељењу дужни су уплатити и одређену општинску таксу. С обзиром на принудност регистрације и на чињеницу да Саобраћајно одељење не

издаје дозволу пре него што се уплати општинска такса, овај начин наплате је најцелисходнији и најкорисниј по интересе службе.

Такса по означеним тарифним бројевима плаћа се годишње унапред, а најдоцније до 15 фебруара, а на случај да извесно лице у току године прода превозно средство на које је платило таксу, купац истог је такође дужан платити односну таксу без обзира што је ранији сопственик за то време ову већ уплатио. Десили се пак, да извесно лице покуша да избегне плаћању таксе из ових тарифних бројева, отсек предузима у смислу чл. 32 Закона о таксама, а на основи реферата инкасанта, егзекутивни поступак.

Ова такса наплаћена је од сопственика ниже означених превозних средстава и то:

у 1932 години:

Од 1.577 власника аутомобила
Од 1.859 власника шпедитерских кола
Од 1.418 власника моторцикла, бицикла и велосипеда
Од 58 власника фијакера.

у 1933 години:

Од 1.563 власника аутомобила
Од 1.634 власника шпедитерских кола
Од 1.516 власника моторцикла, бицикла и велосипеда
Од 70 власника фијакера.

На име таксе по овим тарифним бројевима наплаћено је:

у 1932 години 1,063.391.50 динара
„ 1933 „ 1,001.590.— „

Такса за аутобуски саобраћај:

Прописом Т.Бр. 402 б таксене тарифе предвиђено је, да се за саобраћање путничких аутобуса у атару Општине града Београда плаћа 25% од бруто вредности аутобуских карата. Истим законским прописом изрично је одређено да предузећа, која имају концесију за обављање аутобуског саобраћаја у Београду, морају сама штампати карте, достављати их Таксено-привредном отсеку, затим, пошто се исте жигошу у Управи града, а по уплати односне таксе, узимати одговарајући број и искоришћавати их при превозу. Право контроле дозвољено је у свако доба на аутобусима и оно припада Дирекцији трамваја и осветљења.

За сопственике аутобуских предузећа, који се огреше о одредбе овог тарифног броја, предвиђена је казна од 1.000 до 5.000 динара, а изрицање исте пада у надлежност Општинског суда.

Концесију за превоз путника у Београду има аутобусно предузеће Љубивоја Перишића и Југословенска аутобуска транспортна компанија К. Д.

Ова предузећа су у 1932 години и до 31 јула 1933 године плаћала на име општинске таксе и то:

1) Од 1 јануара до 21 октобра 1932 године по 10% од вредности продатих карата а по решењу Одбора Општине града Београда од 23 новембра 1928 године.

2) Од 21 октобра до 19 новембра 1932 године путни допринос, чија је висина зависила од цене карте, односно дужине аутобуске пруге, а сходно пропису чл. 14 б упустава М.Г.Бр. 14731 од 14 јуна 1932 године прописаних од стране Министарства грађевина за наплату ванредног путног доприноса за одржавање државних и самоуправних јавних путева.

С обзиром да је поменутим чланом упустава било предвиђено да аутобуске карте за локални и градски саобраћај штампа Европско А. Д. за осигурање робе и путног пртљага, отсек их је од горе означеног дана узимао од овога друштва и уз наплату доприноса вршио и наплату премије за осигурање за рачун Европског А. Д. Премија је друштву исплаћивана сваког месеца уз одбитак 3½% инкасо провизије као накнаде за рад око ове наплате. Ист са се престала наплаћивати 6 новембра 1932 године.

3) Од 19 новембра 1932 године до 30 јуна 1933 године наплаћиван је путни допринос у износу од 10% од вредности продатих аутобуских карата, а по решењу Министарства грађевина Бр. 32135 од 10 новембра 1932 год.

Од 1 августа 1933 године примењују се прописи Т.Бр. 402-б таксене тарифе, који је одобрен решењем Министарства финансија Бр. 7272 од 25 јула 1933 године.

Наплату ове таксе врши отсек преко канцеларског наплаћивача, који се за све време канцеларског рада налази у отсеку и наплаћује све односне таксе од лица која дођу и исту уплате у међувремену кад су остали инкасанти на терену.

Његова је дужност да поред наплате води и књигу примљених и издатих аутобуских карата, а сем тога да се стара о благовременом спремању карата потребних за потрошњу, како не би евентуално било застоја у саобраћају.

На име таксе за аутобуске карте наплаћено је:

у 1932 години 276.767.23 динара
„ 1933 „ 510.713.23 „

Све ове до сад наведене таксе Општина наплаћује уз сарадњу државних органа, чиме је ефикасност наплата ових такса загарантована.

Фирме:

Прописом Т.Бр. 404 таксене тарифе одређено је, да се за истицање и држање фирме на име општинске таксе плаћа годишње према врсти радње, друштва, занимања итд., почев од 30 до 30.000 динара.

За известан део радњи и занимања ова је такса тачно одређена, док се за већи део

радњи, занимања ова такса плаћа према висини порезе.

Кад је фирма написана на више језика плаћа се за сваки натпис одређена такса.

Ову таксу наплаћује отсек преко својих инкасаната, а исту су дужни платити сопственици поменутих радњи и претставници означених друштава, завода и установа унапред за целу годину. Рок за плаћање ове таксе је најдаље до 15 фебруара, а иста се има уплатити без обзира на време за које је у односној години фирма била истакнута. У случају новог истицања фирме у току године дотично лице је дужно ову таксу платити до 15 фебруара, ако је фирма пре тога времена истакнута, а у року од 10 дана ако је фирма после тога рока истакнута.

Рад око примене овога прописа и поступак око наплате таксе је врло велики. Ради контроле да ли су све фирме пријављене и односна такса уплаћена, отсек врши у почетку, као и у току сваке године попис свих фирми помоћу нарочито одређених органа, који овај посао обављају под надзором, контролом и упуствима чиновника, који врше разрез ове таксе. На основи спискова пописа, а према врсти радње и прописа Т.Бр. 404 таксене тарифе, отсек, за свако оно лице, које није фирму на време пријавило и таксу платило, врши разрез и задужење максималном таксом и издаје налог инкасанту за извршење наплате.

У 1933 години било је фирми 8.424, од којих:

индустриских радњи	215
трговачких радњи	3.987
посредничких радњи	75
занатских радњи	3.429
слободне професије	736
акционарских и осигуравајућих друштава, штедионица и задруга	123
уредништва листова	21
биоскопа	12
барова	3
купатила	5
бродарских друштава	17
друштава за ваздушни саобраћај	2
санаторијума и клиника	8
шоферских школа	1

На име таксе по овом тарифном броју наплаћено је:

у 1932 години 2,457.982.— динара
„ 1933 „ 2,534.648.82 „

Рекламна такса:

Прописом 0.Бр. 405, 405-а и 405-б таксене тарифе одређено је да се за одобрење сталног лепљења, вешања и држања плаката, објава, реклама и овоме слично у вароши, као и за рекламе које се по биоскопима и другим јавним местима пројектују на платну, плаћа такса од 5 до 500 динара.

Таксирање се врши према величини објаве, односно плакате и периоду рекламирања. Висина таксе зависи од површине рекламе, односно пројекције и плаћа се унапред према томе, да ли се тражи одобрење за нестални, сталну или пројекциону рекламу.

Без утицаја је на плаћање ове таксе, да ли ће лице, које је одобрење тражило и добило исто искористити за цело време у њему означено или само за 1 или више случајева.

У случају да се нађе прилепљена нестална или намештена стална реклама без одобрења, сопственик тих објеката или лице у чију се корист врши рекламирање мора платити тростручи износ таксе предвиђен овим тарифним бројевима. Овај поступак се примењује и према ономе лицу, које је добило одобрење за лепљење несталних, а намешта сталне рекламе, или обрнуто.

Примена поступка у погледу наплате ове таксе у 1932 и 1933 години није вршена у потпуности и то из разлога, што је Општина право ове наплате била пренела у виду концесије на друштво „Реклама Врачар" А. Д.

Међутим, почетком 1934 године престала је важити концесија и код овога отсека основан је Рекламни одељак, који се стара о рекламирању у Београду и наплати прописне таксе предвиђене овим тарифним бројевима, те се може очекивати знатно повећање овога прихода.

На име ове таксе наплаћено је:

у 1932 години . . . . 88.701.30 динара
у 1933 години . . . . 19.205.— „

Држање паса:

Прописом Т.Бр. 406 таксене тарифе предвиђено је да се за дозволу држања паса у атару Општине града Београда плаћа од 1 пса годишње по 100.— динара.

Ова се такса плаћа у општинским маркама, које се лепе и ниште на за то одређеним формуларима, па се по извршеном задужењу и одужењу односном лицу даје дозвола за дотичну годину. Поред овога постоје и марке за псе са бројевима и ознаком за коју годину важе, а које се издају обвезницима на захтев по цени од 9 динара. Рок за пријаву, односно уплату ове таксе је до 15 фебруара, после кога рока према одговорним лицима следује казнени и егзекутивни поступак.

Ову службу, поред осталих дужности, обавља канцелариски инкасант при отсеку.

Забаве и остала приређивања:

Прописом Т.Бр. 407 таксене тарифе предвиђено је да Општина наплаћује за сва забавна приређивања и држање музике прописну таксу.

Наплату ових такса врши Отсек преко својих инкасаната, изузев за биоскопске претставе, која је предвиђена тач. 20 поменутог тарифног броја, а коју наплаћују Пореске управе у Београду уз наплату државне таксе тј. приликом продаје улазница. Наплаћени новац

на име истих предају месечно општинској благајни.

Таксе из овог тарифног броја плаћају закупци, сопственици локала или приређивачи. Уплата се врши унапред, т.ј. до сваког петог у месецу, ако је такса месечна или дан раније, ако је приређивање повремено.

Ради тачне пријаве и наплате прописне таксе, Отсек преко својих органа врши дневну и ноћну контролу по јавним и друштвеним домовима, па према онима, који не уплате таксу, на основи реферата контролора, врши се разрез и задужење редовном и казненом таксом и предузима егзекутивни поступак.

У 1932 години одржано је:

264 забаве, концерта са играном, матине-а и соареа;

63 концерта без играње;

32 претставе, а било је око 70 локала у којима је свирала стална музика и око 86 у којима је свирала музика с времена на време.

У 1933 години одржано је:

265 забава, концерата са играном, матине-а и соареа;

217 концерата без играње;

22 преставе, а било је око 65 локала и око 90 у којима је свирала музика с времена на време.

На име таксе по овом тарифном броју наплаћено је:

у 1932 години	2,431.776.96	динара
„ 1933 „	2,365.028.—	„

Такса на странце:

Прописом Т.Бр. 409 таксене тарифе предвиђено је да се за бављење странаца у Београду плаћа Општини од 3—10 динара од сваког преноћишта према реду локала.

Под странцем се подразумева свако оно лице које није стално настањено у Београду.

Наплату ове таксе врше сопственици, односно закупци локала по признаничним књижицама, које им према потреби даје отсек. Уникат признанице дају лицу од кога се такса наплаћује, а према дупликату предају наплаћене суме отсеку сваких 10 дана.

Контролу убирања ове таксе врши благајник отсека на тај начин, што сравњује дупликате признаница са полицијском књигом, коју су сопственици односно закупци обавезни водити. У тој књизи морају увек тачно означити све податке о кретању и боравку путника. Контролу ових књига врше органи отсека.

На случај да неки од сопственика, односно закупаца покуша да преда мање или у опште да не преда наплаћену општинску таксу, отсек на основи реферата благајника, а преко Централне пријавнице Управе града Београда, Правног и Извршног отсека, предузима према одговорним лицима кривични и егзекутивни поступак.

Поред контроле при обрачуну ове таксе, као и контроле од стране контролора за непријаву таксе из Т.Бр. 407, отсек врши и сталне ноћне прегледе по свима београдским хотелима, кафанама и сличним радњама, које примају путнике на преноћиште, или врше ма коју радњу из Т.Бр. 407, и таквим радом стара се за што тачнију и ригорознију примену прописа овог тарифног броја.

Да би се могла водити тачна евиденција прихода од ове таксе и провера, да ли су исту уплатили сви сопственици, односно закупци у зато одређеном року и имао тачан преглед о кретању и бављењу странаца у Београду, Отсек води посебан партијалник свију локала и у истом врши задужење и одужење овом таксом.

У 1932 години на име ове таксе наплаћено је 1,000.686, а у 1933 год. динара 1,139.026.75.

*

Преносна такса:

Сем такса по напред означеним тарифним бројевима, Таксено-привредни отсек, на основи овлашћења чл. 5 Закона о продужењу важности измена и допуна одредаба досадашњих финансиских закона, односећих се на самоуправна тела од 23 новембра 1929 године, а у вези решења Господина Министра финансија Бр. 42544 од 21 августа 1930 године, наплаћује и таксу у висини 1% од купо-продајне цене, од свих оних лица, која ма по коме основу врше куповину или продају непокретних добара, која се налазе у атару Општине града Београда.

Ову таксу, на основи акта, којим се, од стране овдашњих среских судова, Окружног суда, Извршног одељења Управе града Београда или Државне хипотекарне банке, упућују заинтересоване странке, наплаћује Отсек преко канцелариског наплаћивача. На примљену суму издаје се признаница, а посебним актом о извршеној наплати извештава се односна установа. Акт Суда односно одељења или банке задржава се ради задужења и одужења.

Контрола тачне примене овог законског прописа припада среским судовима, који врше пренос непокретности. Срески судови не врше ни један пренос док се не увере да је плаћена и општинска такса предвиђена и одобрена поменутим законским прописом и решењем.

У Среском суду за град Београд налази се стално и један чиновник Општине, који помаже око што бржег отправљања радњи, које претходе уплати ове таксе и који сваких 15 дана подноси извештај о извршеним преносима ради сравњења са књигама, а чији се преписи достављају и Рачуноводству водовода ради завођења по књигама задужења.

У 1932 години извршено је 2.474 преноса и на име ове таксе наплаћено 4,258.099.71 динара.

У 1933 години извршено је 2.003 преноса и на име ове таксе наплаћено 2,693.215.49 динара.

Наплатна служба:

Наплата побројаних такса врши се највећим делом путем 9 инкасаната, од којих два раде у канцеларији а остали на терену. Делокруг њихове надлежности је извршење писменог налога, тј. извршење наплате одређене таксе.

По пријему сваког налога инкасант мора одређено лице познати или лично отићи код дужника ради наплате. Врло често они су принуђени позивати и обилазити неколико пута дужнике, па тек пошто исцрпе сва средства за извршење наплате редовним путем, подноше реферат на основу кога се тражи наплата таксе егзекутивним путем. За лица пак, од којих се тражи наплата, а инкасант их није могао пронаћи услед промене стана, радње или места бављења, по добијеним надозима одмах подноси извештај. Затим Одсек предузима потребне мере за проналазак таквих лица.

Наплаћени новац инкасанти предају свакодневно благајнику Одсека по новчаним књигама, а на основи реферата (у дупликату) за овај циљ спремљених, у којима поред суме за предају, морају означити и таксени облик, као и одговарајућу партију и позицију буџета прихода у корист које се има књижити наплаћени износ. Сем тога уз реферат дужни су поднети и преписе признаница са односним налозима за сва лица, од којих је у току дана извршена наплата таксе.

Благајна:

За прикупљање свих наплаћених прихода при Одсеку се налази благајник. Његова је дужност да прима свакодневно наплаћени новац од инкасаната, надзорника пијаца и благајника Ветеринарско-кланичног одељка, а потом да сав примљени новац истога дана преда Главној благајни. Примопредаја новца врши се по новчаним књигама и рефератима у којима мора бити означена тачна спецификација прихода по таксеним облицима и одговарајућим партијама и позицијама буџета прихода. Надлежност је благајника да врши сравњење и да оверава инкасантске преписе признаница на основи којих се врши одузеће наплаћених такса. Преписе ових признаница благајник је дужан свакодневно предавати чиновницима књиговодствене службе, ради развода по књигама.

Овакав начин примо-предаје наплаћених такса, као и спецификацију истих, изабран је као најподеснији у погледу контроле и тачног књижења по одговарајућим партијама и позицијама.

Поред означених послова благајник врши преглед извршене наплате такса на странице по Т.Бр. 409 таксене тарифе и на основу извршеног обрачуна издаје налог за наплату.

Егзекутивна служба:

По предметима, по којима је од стране инкасаната констатована немогућност редовне наплате таксе, било услед тога што односна лица исту нису хтела платити, било због њиховог непроналаска, или промене места бављења, предузимају се потребне мере ради обезбеде оваквих потраживања и ради проналаска дужника, и то за лица у Београду примењује се у смислу чл. 32 Закона о таксама, егзекутивни поступак преко Извршног отсека Општине града Београда, а према онима који су се отселили у неко друго место Краљевине, тражи се наплата односне таксе преко надлежне управне или општинске власти. Овај рад обављају два чиновника која за оваква лица воде нарочито прописане књиге и који се старају за што бржу наплату ових такса.

Сарадња државних власти:

Као што је и напред поменуто наплата извесних такса врши се уз помоћ и сарадњу државних власти.

Тако за наплату таксе за запремање тротоара, држање превозних средстава и истицање реклама пружа Општини обилну помоћ Саобраћајно одељење Управе града Београда.

Наплата обалске таксе врши се уз помоћ Капетаније пристаништа.

Комесар Господина Министра трговине и индустрије у Београду подноси извештаје о свима регистрацијама и изданим дозволама за обављање рада у Београду, те је тиме омогућена контрола и наплата таксе на фирме по Т.Бр. 404.

Одељење кривичне полиције не издаје дозволе за забавна приређивања пре него што се увери да је плаћена прописна такса по Т.Бр. 407 таксене тарифе, а Пореске управе приликом издавања државних улазница за биоскопске претставе наплаћују и општинску таксу.

Органи Централне пријавнице, вршећи контролу над бављењем странаца у Београду, омогућавају тачну наплату таксе на странце.

Срески судови и Извршно одељење Управе града Београда помажу Општини у наплати 1% преносне таксе.

Исто тако у већини случајева и све власти у унутршњости на молбе за наплату дужне таксе одазивају се и врше тражене наплате.

Кретање прихода:

Финансиски ефекат наплате такса, коју отсек врши, најбоље се види из ниже приказаног упоредног прегледа остварених прихода за време од 1927 до 1933 год. закључно.

ПРЕ

ПРЕДВИЂЕНИХ И ОСТВАРЕНИХ ПРИХОДА КОД

Тарифни број	НАЗИВ ТАКСЕ	1927		1928	
		Динара	п.	Динара	п.
396	Запремине тротоара и улица	1,043.666	56	947.497	65
397	Запремање земљишта на трговима	8,795.606	14	7,966.934	59
398	Пловни објекти — обалска такса	92.420	—	—	—
400, 401, 401a, 402, и 402a	Подвозна средства	707.825	—	634.800	—
404	За држање и истицање фирми	946.060	—	942.762	—
405 и 405a	За вешање и лепљење плаката-реклама	21.302	—	28.792	—
406	За дозволу држање паса	124.221	80	56.813	—
407	Музика, забаве, концерти, биоскопи и др.	345.875	40	339.460	—
409	Такса на странце	1,189.892	—	1,387.875	—
—	За оверу аутобуских карата	31.620	—	528.800	—
—	Дугована такса	123.843	60	743.476	98
—	1% преносна такса	—	—	—	—
	Свега остварено	13,422.332	20	13,587.211	22
	Предвиђено по буџету	19,356.000	—	18,202.000	—
	Више остварено	—	—	—	—
	Мање остварено	5,933.667	80	4,614.788	78

На први поглед види се да се износ прихода остварен у 1933 години удвостручио према приходу из 1927 године.

Ово повећање не произилази од неког повећања ставова, будући да таква повећања нису вршена, већ проистиче у првом реду из добре организације рада, а затим и због повећања како самог атара, тако и броја становника.

Вредно је истаћи да се повећање показује код такса: за пристајање пловних објеката уз обалу, — подвозна средства, фирме, забавна приређивања и оверу аутобуских карата.

Приходи од осталих такса показују стабилност, изузимајући приход од 1% преносне таксе, која је у упоређењу са приходом из 1932 године, показала мањак у износу од динара 1,564.884.22, који долази због смањеног промета непокретних имања, која се појава објашњава садашњим привредним и финансиским стањем.

Фискалне таксе и противуслуге:

Од интереса је напоменути, да *знатан део такса претстављају стварне накнаде за противуслуге*, а само незнатан део има карактер фискалних такса.

Тако је од укупног износа такса у 1933 години наплаћено на име накнаде за противуслуге 16,700.000.— динара (тј. 65%) а на име фискалних такса 8,700.000.— (тј. 35%).

Ово је једна повољна чињеница, *која доказује да Београдска општина у својој финансиској политици иде затим да што мање оптерети своје грађанство фискалним дажбинама.*

Измене и допуне Таксене тарифе:

Закључујући приказ о раду Таксено-привредног отсека морамо се критички осврнути на садашњу таксену тарифу, која, као што је већ напоменуто, важи од 30 априла 1924 године, тј. од пре десет година, и која већ самим тим не одговара стварним потребама.

Ова Таксена тарифа, састављена и одобрена у времену кад је Београд у послератно доба тек почео да се изграђује и да се прилагођује многобројним социјалним, хигијенским и другим комуналним потребама великог града — престонице троструко повећане Краљевине, — не одговара више садашњим потребама престоничке Општине, нити потребама његовога становништва.

С обзиром на измењене економске прилике поједине делова Београда, постојећа таксена тарифа је несавремена, непотпуна, недовољна а у многим својим прописима и неправична, те не одговара садашњим приликама.

При том, досадашња тарифа није савремена, јер је административни поступак око

Г Л Е Д

ТАКСЕНО-ПРИВРЕДНОГ ОТСЕКА И ПИЈАЧНОГ ОДЕЉКА

1929		1930		1931		1932		1933	
Динара	п.	Динара	п.	Динара	п.	Динара	п.	Динара	п.
682.797	70	777.250	03	1,170.239	92	902.139	86	947.031	78
11,566.572	07	12,317.025	70	13,726.752	10	15,346.427	57	13,879.505	52
304.816	65	477.181	93	532.840	90	368.573	—	348.347	—
923.200	—	1,042.165	—	1,101.220	—	1,063.391	50	1,001.000	—
1 538.578	—	1,646.812	—	2,974.797	—	2,457.982	—	2,534.648	82
5.400	—	38.290	—	76.624	50	88.701	30	19.205	—
82.400	—	74.630	—	Наплате се врше у општинским таксеним маркама					
2,714.782	29	3,075.896	32	3,144.334	92	2,431.776	96	2,365.028	—
1,311.603	—	1,432.304	—	1,113,510	—	1,000.686	—	1,139.026	75
339.287	50	310,500	—	353.215	—	276.767	23	510,713	23
4,372.874	34	2,245.848	16	947.857	33	978.909	46	У буџету за 1933 г. није предвиђена	
—	—	1,060.157	66	3,823.977	89	4,258.009	71	2,693.215	49
28,842.311	55	24,497.560	80	28,965.369	56	29,173.454	59	25.438.411	59
18,694.000	—	20.860.000	—	24.480.000	—	26,960.000	—	25,350.975	—
5,148,311	55	3,637.560	80	4,485.369	56	2.213.454	59	87.436	59
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

разреза и наплате сувише велики и тежак, тако да изазива велике трошкове и рад.

Тарифа није потпуна, нити довољна, јер није прилагођена законским прописима нових закона (Закон о таксама, Грађевински закон итд.), а поред тога, у току последњих година установљена рентабилна занимања и пословања, нису таксирана. Исто тако тарифи недостају многи прописи, који би регулисали односе између Општине и таксених обвезника.

Неправична је због измењених економских прилика, пошто у многим случајевима оптерећује економски слабије, а повлашћује економски јаче становнике.

У интересу правичног оптерећења, олакшања административног поступка и изналажења нових извора прихода, који би оптеретили економски јаче елементе, а у циљу олакшања ових терета економски слабијим, усвојен је од стране Суда и Одбора и одобрен од Г. Министра унутрашњих послова предлог о изменама и допунама таксене тарифе који је достављен 31 марта 1933 године Господину Министру финансија на одобрење.

Одлике овога предлога састоје се у елементима, који су означени у напред изнесеним чињеницама, тј. *правично оптерећење, прецизност прописа, упрошћење административног поступка и увођење нових социјално правичних и оправданих таксених прихода на луксуз и провод, као и оптерећење објеката, који због општинских инвестиционих радова добијају у својој вредности а да сопственици истој нису ни у колико допринели.* Најзад, може се истаћи да повећање извесних тарифних ставова *није ништа друго до накнада трошкова за противуслуге које Општина чини таксеним обвезницима, будући да нова таксена тарифа садржи у главном не фискалне, већ реалне таксе, те претставља накнаду расхода извршених по захтевима и у корист таксених обвезника.*

Ове измене не могу осетно погодити привреду и привреднике, пошто им се не намећу нови терети.

Водећи рачуна о тешком стању у коме се налази београдска трговина и занатство, као и о потребама повећања промета страница, *овим Предлогом су смањене таксе за ове гране привреде у колико је то било могуће.*

Предлог о изменама и допунама таксене тарифе на првом месту садржи ове значајне измене досадашњих ставова:

1 — Тар.Бр. 335а предвиђа таксу за потврде и признанице примања на општинској благајни.

Ова такса уведена је по угледу на државну таксу из Т.Бр. 33, будући да иста претставља накнаду трошкова око ликвидације и исплате рачуна.

2 — Тар.Бр. 335б предвиђа наплату таксе за понуде — оферте при лицитацијама, аналого државној такси из Т.Бр. 25.

Наплата ове таксе правда се трошковима, које Општина сноси на комисије за отварање и преглед понуда.

3 — Т.Бр. 358а озакоњује у пракси већ постојећу таксу за писмени извештај о извршеном задужењу.

4 — Т.Бр. 374а такса за пријем цесије потраживања предвиђа се по угледу на државну таксу из Т.Бр. 30, а претставља накнаду за административан поступак око пријема цесије.

5 — Став 2 Т.Бр. 376а претставља модификацију досадашње таксе на наслеђа, по угледу на државну таксу из Т.Бр. 23.

Овом модификацијом исправљена је неправичност садашњег тарифног броја, по коме је ова такса наплаћивана од свих наследника подједнако, без обзира на степен сродства, као и на целокупан износ масе, не водећи рачуна и неослобођавајући од плаћања износе којима је маса оптерећена.

Поред тога, нова редакција овог тарифног броја ослобођава плаћања ове *таксе наследника у првом степену сродства, као и између мужа и жене код наслеђа у вредности до 150.000.— динара.*

Оправданост наплате ове таксе заснива се на чињеници да Општина својим административним радом учествује у извршењу пописа а поред тога ,изградњом и одржавањем јавних објеката (улица, тргова, водовода, канализације итд.) омогућава општанак *и повећање вредности приватне својине*, те је право да наплати ову таксу приликом промене сопственика, који у већини случајева нису сарађивали на стварању те вредности, а стичу је путем поклона или наслеђа.

6 — Тар.Бр. 393 мења прописе о наплати пожарне таксе.

Пожарна такса наплаћивана је до сада у износу 10% од основне таксе за воду, што значи да је наплаћивана само од оних сопственика имања, који употребљавају општински водовод.

Међутим, приликом пожара, Општина мора да спасава и она имања која нису везана водоводном мрежом, те је оправдано да и она плаћају пожарну таксу.

Пожара такса која има да оптерети осигуравајућа друштва у износу 1% висине наплаћених премија, предвиђа се као један незнатан део накнаде инвестиција и режијских трошкова Пожарне команде, која спречава уништење имања од пожара, те као таква служи не само интересима грађана, већ у првом реду осигуравајућим друштвима, будући да од успешног рада Пожарне команде зависи првенствено висина накнаде, коју она друштва плаћају својим осигураницима.

7 — Т.Бр. 394 и 395 предвиђа нове таксе за регулациони фонд Општине града Београда сообразно пропису § 124 Грађевинског закона од 7 јуна 1931 године.

Од до сада остварених зајмова Општина је толике стотине и стотине милиона утрошила за израду нових или проширење и регулацију постојећих улица и тргова, као и за уређење (калдрмисање) истих.

У овим трошковима нису до сада суделовали сопственици имања, која се налазе у тим улицама, већ су ти трошкови падали на терет целокупног грађанства, будући да Општина ради исплате ануитета по зајмовима мора убирати дажбине, трошарину и таксе не само од сопственика непокретних имања, већ и од најсиромашнијих својих грађана *што значи да је до сада у плаћању трошкова око уређења улица и тргова суделовала и периферија у корист центра града.*

Најзад, због инвестиционих радова, *повећава се осетно вредност појединих имања, те правичности налаже да у будуће сопственици имања учествују бар делимично у плаћању ових трошкова.*

Из предњег излагања види се, да су нови тарифни ставови малобројни и да су умесни и правични.

Објашњење измена и допуна до сада постојећих тарифних прописа.

I Административне таксе Т.Бр. 333—358а

Код ових такса предвиђа се делимично повећање сразмерно висини таксе, коју за исте и сличне послове наплаћује држава. Ово је повећање потпуно оправдано, будући да административни поступак изискује исти рад општинских органа као и државних, а поред тога, административни трошкови општинске службе, имајући ту у виду личне и материјалне издатке, нису ништа мањи од трошкова државних установа, те је према томе вредност обављеног посла у сразмери предвиђених такса.

Код ових такса вредно је напоменути да је по Тар.Бр. 353—354 за пријем у чланство Општине одређен минимум таксе у циљу сузбијања прилива економски слабих елемената, пошто није у интересу Општине да прима у чланство и она лица, која би због слабог материјалног стања одмах пала Општини на терет.

II Судске таксе Т.Бр. 359—378

Са напред изнесених разлога и код ових такса предвиђа се повећање у сразмери државних такса.

III Санитетске таксе Т.Бр. 379—384

Код ових такса можемо *нарочито подвући да су оне остале непромењене, а делимично и смањене.*

Тар.Бр. 381а и 382 садрже таксе за преглед живе стоке и меса, таксе за клање стоке

и таксе на увезено месо и месне прерађевине са стране. Ове таксе измењене су финансиским овлашћењем уз буџет за 1931, 1932 и 1933 годину и овим се Предлогом предвиђају у досадашњој својој висини.

Т.Бр. 383 одређује таксе за износ сметлишта и ђубрета из домова и дворишта. Ова је такса била до сада наплаћивана само према томе да ли је улица калдрмисана или не, тако да су имања у најбезначајнијим улицама крајње периферије плаћала исту таксу као и имања у најужем центру вароши.

Нова редакција овог тарифног броја предвиђа поделу улица у пет редова према њиховом положају и значају, одређујући висину таксе за поједина имања на основи тога у коме се реду улица иста налазе. На овај начин извршена је правилнија расподела овог оптерећења у *корист периферије*.

Тар.Бр. 384 који одређује до сада постојећу таксу за чишћење улица измењен је у толико, што је извршена нова групација улица и то с обзиром на чињеницу што су у међувремену од 1924 године до данас многе улице промениле свој значај и што је изграђено много нових улица, које у времену доношења постојеће таксене тарифе нису ни постојале.

Исто тако одређен је максимум таксе за чишћење улица и то за сваки ред улице понаособ, те ће се на тај начин олакшати плаћање ове таксе сопственицима оних имања, која се налазе поред главних саобраћајних улица, које су због велике своје ширине у многоме оптерећивале ова имања.

Најзад, Предлогом се предвиђа ослобођење од плаћања ове таксе за баштице и скверове, који се налазе на средини улице, што није случај код постојеће таксене тарифе, по којој се ова такса плаћа и за те површине.

Као еквиваленат за горе споменуто смањење, односно ослобођење, Предлог предвиђа незнатно повећање основне таксе и то код улица II, III и IV реда за 0,20 динара од 1 кв. метра месечно, а код улица V реда за 0,10 динара од 1 кв. метра месечно.

IV Грађевинске таксе Т.Бр. 385—396

Ове таксе предвиђају се већином у досадашњој висини, а сообраћене су у прописима Грађевинског закона, односно упуствима за израду Правилника о грађевинским таксама, издатим од стране Министарства грађевина Бр. 3596 од марта 1933 године.

Вредно је напоменути да су грађевинске таксе предвиђене овим Предлогом мање од такса одређених горе поменутим упуствима, пошто је Суд О. г. Б. нашао да не би требало у оптерећењу овим таксама ићи до границе одређене од стране Министарства грађевина, како би се тиме омогућила грађевинска делатност, а у вези с тиме што веће запослење незапослених радника.

V Остале таксе

Од осталих такса идући редом да напоменемо и сада постојећу таксу за запремање земљишта на трговима по Т.Бр. 397.

Ова је такса модифицирана на следећи начин:

1. — Пијаце су подељене према њиховом положају и значају, те су према томе и таксе одређене;

2. — Извршена је подела објеката којима се заузима пијачно земљиште на непокретне и покретне објекте;

3. — Према досадашњој тарифи за унос робе на пијацу наплаћивана је такса за први и наредне дане понаособ, док се садањим Предлогом предвиђа наплата јединствене таксе и то само једном, приликом уноса робе на пијацу.

Код Т.Бр. 398 модифицирана је наплата таксе за држање купатила на обали реке Саве и Дунава и то на тај начин што се предвиђа такса 10% од вредности улазнице, будући да је досадашњи начин наплате у виду паушала без обзира на место на коме се купатило налази био неправичан и теретио сопственике купатила и онда кад она због временских непогода нису у опште ни радила.

Од даљих тарифних бројева измењен је Т.Бр. 401, који предвиђа наплату таксе за држање моторних саобраћајних средстава и то према тежини истих, а не паушално као што је то сада случај.

Т.Бр. 404 је из основа измењен. При одређивању ове таксе водило се рачуна нарочито о трговцима, занатлијама и слободним професијама, смањујући овима до половине ову таксу, док је задржана у истој висини такса за економски јача и лукративна предузећа.

Т.Бр. 407, који се односи на приређивање забава, утакмица и т.д., у целости је измењен и соображен прописима новог закона о таксама.

Најзад, у жељи да се помогне развијање туризма и хотелске индустрије у Београду, предвиђа се у Т.Бр. 407а смањење таксе за боравак у хотелима, пансионима и преноћиштима.

Завршујући са овим приказ о организацији и раду Таксено-привредног отсека, као и објашњење Предлога о изменама и допунама Таксене тарифе О. г. Београда, да пређемо на извештај о раду Пијачног одељка.

БЕОГРАДСКЕ ПИЈАЦЕ

(Референт: *Милош С. Арсеновић*)

Све до 1926 године Београд је имао ове пијаце: „Велику пијацу", „Цветни трг", „Рибљу пијацу", „Сточну пијацу", „Житарску пијацу" и „Сењску пијацу", које су припадале Општини Београдској и једну једину приватну „Палилулску" пијацу, која је била својина Палилулског друштва „Милошевац". Ова пијаца прешла је у својину општинску 1928 године.

Велика пијаца налазила се на простору на коме се сада налази „Академски парк" преко пута Универзитета с једне стране, а с друге стране старе Управе града Београда.

„Цветни трг" налази се и сада на истом месту, између улица Краља Милана, Његушеве и Студеничке-Гарашанинове.

„Рибља пијаца" за време лета била је испод Душанове улице, на Дунаву, код Електричне централе, а зими је на овоме месту престајала да ради, јер се риба продавала на пијаца „Великој" и „Цветном тргу".

„Сточна пијаца" била је на месту званом „Тркалиште", између улица Краља Александра и Београдске, одакле је пресељена на простор уз саму садању Кланицу.

старих врата, поцепаних јоргана и другог ругла. Наведени број пијаца није могао да задовољи потребе грађанства ни пре рата, а камо ли после рата, када се Београд нагло почео ширити, развијати и намножавати, и услед тога Општини се наметало питање што хитнијег подизања нових пијаца. Тако су 1926 године подигнуте уређене пијаце: „Јованова пијаца „Цветни трг". Прве су три пијаце повишњичеве, Јевремове и Краља Петра (пошто је стара велика пијаца порушена и на њено место Академски парк подигнут), „Зелени Венац" и „Калемиња гувно" и преправљена пијаца „Цветни трг". Прве су три пијаце подигнуте 1926 године а пијаца „Цветни трг" је реновирана 1928 године. Интересантно је изнети шта је све на новим пијацама подигнуто, као и колико коштају нове, напред наведене пијаце:

1) „Јованова пијаца". — На овој пијаци подигнуто је 7 павиљона у укупној корисној површини 1.009,26 м² са 44 зиданих дућана и 31 локалом под аркадом. Зидање ове пијаце је стало 5,543.440.35 динара.

Јованова пијаца

Постојала је а сада не постоји више, „Житна пијаца" на т. зв. Св. Николском тргу, а то је на углу Сарајевске и Моравске улице и „Сењска пијаца" преко пута Карађорђевог парка, на простору између Шумадиске и Војводе Мишића улице.

Све ове пијаце биле су примитивно подигнуте, неуређене и по лединама постављене са великим бројем барака-дашчара и разних настрешница од дрвета, плеха, цирада, асура,

По одређеној такси сви ови дућани дају месечни приход од 65.105.— динара.

Дућани су по бранжама подељени овако:

а) месарских	28
б) рибарских	8
в) млечних производа	6
г) цвећарских	4
д) за продају јаја	3
ђ) пиљарских	26
Укупно локала	75

2) Пијаца „Зелени Венац". — Заузима површину 4.929,67 м² од којих је површина пролаза 804,65 м², под зградама 530.71 м², површина под дућанима 1.027,06 м² и тротоара 2.567,25 м². Подизање ове пијаце стало је 6,370.988,31 динара. Пијаца располаже са 47 дућана и 33 локала под аркадом. Укупно 80 локала.

Такса од ових локала износи месечно 50.000.— динара без 24 ситничарска дућана, који се издају по дневној такси.

Локали су подељени на бранже овако:

а) месарских	22
б) рибарских	6
в) млечних производа	5
г) пиљарских	17
д) цвећарских	3
ђ) за продају јаја	3
ж) за продају ситничарске робе	24
Укупно локала:	80

3) Пијаца „Калемња гувно". — Ово је по реду трећа велика и уређена пијаца са укупном површином од 2.819,85 м². Њена изградња стала је 4,028.911,34 динара. Дућана има 26 и локала под аркадама 18, свега 44 локала, који дају месечну таксу 30.000.— динара.

Дућани су подељени на бранже овако:

а) месарских	20
б) рибарских	2
в) млечних производа	2
г) хлебарских	2
д) за продају јаја	3
ђ) пиљарских	15
Укупно локала:	44

4) Пијаца „Цветни трг". — То је стара пијаца која је 1928 године реновирана и њена оправка стала је 1,440.000.— динара. Ова пијаца под зградама има 427 м², у којој има 21 дућан и 16 покривених тезги, које се издају по месечној такси. Укупна такса ове пијаце од дућана и тезги износи месечно 63.892,85 динара.

Дућани су подељени на бранже овако:

а) месарских	18
б) рибарских	2
в) млечних производа	1
Укупно дућана:	21

5) Пијаца „Смедеревски Ђерам". — Поред напред наведених пијаца које су уређене, подигнута је 1926 године пијаца „Смедеревски ђерам" на леднин, на којој су била подигнута само два зидана рибарска дућана и зграда за надзорништво. На такав исти начин подигнута је и пијаца код „Бајлонове пиваре" са два рибарска дућана и зградом за надзорништво. Палилулска пијаца има две старе зграде са 8 дућана.

Ове последње три пијаце у оваквом стању стајале су све до 1932 године. Тада је Палилулска једним делом бетонирана и Бајлонова је исто тако једним делом бетонирана а другим делом постављена мозаик калдрма. У обе ове пијаце, поред бетонирања и калдрмисања, уведен је и водовод и канализација.

Даље се на пијацама није ништа радило осим што су одржаване у исправном стању. 1933 године показује се велико интересова-

Пијаца у улици Јовановој

ње Суда за пијаце и њихово уређење, као и тежња за отварањем нових пијаца. Тако је уређена прво пијаца „Смедеревски ђерам", у коју је уведена канализација и водовод; сав простор на коме пијаца сада ради бетониран је. Ту су издана приватним лицима места на којима је подигнуто 16 дућана, по типу који је одредила Техничка дирекција Општине београдске, и то 14 месарских, 1 хлебарски и 1 дућан млечних производа. Месечни приход само на заузеће овог земљишта износи 14.000 динара а за 2 рибарска општинска дућана 1.400 динара. Укупно динара 15.400.—.

Један део пијаце „Зелени Венац"

Преко пута Карађорђевог парка, где је постојала „Сењска пијаца", подигнута је пијаца за продају животних намирница, а „Сењска пијаца" измештена је привремено на Бањицу код Трошаринске станице. Ова новоподигнута пијаца за продају животних намирница на „Булевару Ослобођења" има изграђених 6

приватних дућана за месарске и пиљарске радње. Пијаца је отворена новембра месеца 1933 године и она ће се тек развити почетком ове сезоне, јер је њено отварање, као и отварање свих нових периферисних пијаца, пало у зимску и слабу пијачну сезону.

чило из године у годину. Сви ови продавци намирница на велико т. з. „кванташи" налазили су се разбацани по свима пијацама и око свију пијаца. Суд је њих сада све сконцентрисао на две пијаце и то на „Бајлонову" и пијацу „Зелени Венац". Сеоба њихова са

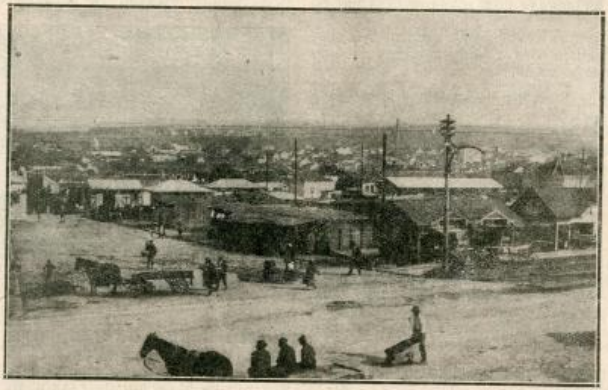

Пијаца на Смедеревском Ђерму

Тако исто подигнуте су нове пијаце на „Душановцу" „Вождовцу" (Чиновничка колонија), „Сењак"—Пробирница и „Карабурми". На овим пијацама, које су све пуштене у рад, осим зграда за надзорништво, кантар као и клозете, нису подигнуте никакве друге зграде, али ће се на истима са развијањем пијаца подизати потребни локали а по већ прописаном типу од стране Техничке дирекције Општине београдске.

Обновљена пијаца на Смедеревском Ђерму

Једно крупно питање било је сконцентрисање продаваца животних намирница на велико („кванташа"), које се нерешено провларазних пијаца на ове две пијаце извршена је 1 новембра 1933 године. За потребе пијаца на велико подигнуте су приватне дрвене бараке по прописаном типу Техничке дирекције О. г. Б. Тако је подигнуто на „Бајлоновој" пијаци 38 барака а на „Зеленом Венцу" 8 барака.

Поред локала, означених на напред поменутим пијацама, постоје на истима још и општинске тезге, које се издају пиљарима и произвођачима по дневној такси од 5.— динара, тако да је у 1933 години било по пијацама у раду ових тезги између 1.200—1.600 дневно.

Ма да се на свима овим пијацама одржава примеран ред и чистоћа (коју је нарочито лепо истакао г. Д-р Роберт Флидер, опуномоћени Министар Чехословачке Републике у своме чланку „Београд" у „Београдским Општинским новинама" за 1933 годину, стр. 145, рекавши од речи до речи „специјално је занимљиво посетити пијаце. Све су апсолутно чисте. . . . . ." Тако исто чистоћи београдских пијаца одао је признање и наш уважени хигијеничар г. Д-р М. Јовановић-Батут у једној својој претставци, упућеној Суду у којој је рекао, да су београдски пијачни реони чисти), као и преглед радњи и намирница од стране лекара (које свака пијаца има), и санитет. контролора, ипак хигијена може бити на завидној висини тек када пијаце буду добиле своје лабораторије за

БИБЛИОТЕКА
ОПШТИНЕ ГРАДА БЕОГРАДА

преглед намирница, као и хладњаче за оставу. Овде треба напоменути да Београђани могу без икакве зебње јести рибу, јер исте купују живе, зато што Београдске пијаце имају локале са базенима у којима је текућа вода.

Сада постоје предлози за подизање пијаце на Чукарици и више Цветкове механе.

За успостављање Сењске пијаце, као и житарске, коју Београд уопште нема, мора се узети у обзир велики довоз сена и жита из појединих крајева, са приступним путевима и најподеснијим за ову циљ. Зато је потребно груписати обе ове пијаце и Сењску и житну, и то на месту где би, поред осталих предуслова, била могућа лакша контрола и мања режија, како у питању пијачних објеката тако и службеног особља.

Питање о измештању садање Сењачке пијаце и о подизању житарске пијаце само се намеће. Садања Сењачка пијаца лежи на главном путу за Авалу, идући на гроб „Незнаног јунака". Њој ту није место а треба спречити и даљи долазак кола натоварених сеном, сламом, кречом, грађом итд. кроз престоницу из хигијенских и естетских разлога. За Сењску пијацу треба одредити место пред улазак у Београд, а то би место могло бити само код Чукарице. На овом месту требало би установити и житарску пијацу, као и пијацу за продају свакодневних намирница. Када се узме да пред Општином стоје данас питања о изградњи пијаца Сењачке, житарске и Чукаричке, за које је тешко наћи места за сваку понаособ и сваку

Нова велика (кванташка) пијаца код Бајлонове пиваре

То је питање за успостављање ове две пијаце везано с успостављањем пијаце на Чукарици, јер Чукарица до сада није ни имала пијацу. Најзгоднији терен за установљење пијаце јесте терен који се налази иза бифеа „Жарково", са десне стране друма, који води за Обреновац; даље између Обреновачке железничке пруге и обале реке Саве. Цео је овај терен празан, изузев неколико приватних барака и дрвара на њему. Ово је место по своме положају врло подесно за пијацу и то већег и ширег обима, јер је пространост терена већа од 20.000 м², а приступачан је са главног друма Београд—Обреновац, железничке пруге, Савске обале и главне Чукаричке улице.

Овај је терен према обали у низини и изложен плављењу те би његово спремање за пијацу мањег обима, само за потребе Чукарице, тражило велике инвестиције. А таква пијаца мањег обима не би пружила довољан рентабилитет, па не би могла ни да покрије трошкове око изградње и издржавања.

особено подизати, онда је најкорисније и најрентабилније на овом месту сконцентрисати ове све три пијаце.

На једном делу овог платоа треба подићи Сењску пијацу, са великом колском вагом, као и пресом за сено и сламу, тако да се купљено сено и купљена слама на овој пијаци уносе у Београд пресована у балама. Од овог би пресовања Општина имала леп приход. До ње одредити место за житарску пијацу, коју Београд сада нема, а која је из економских потреба неопходна и корисна. На њој подићи магацине за вагонску робу. Непосредна близина железничке пруге и обале реке Саве подигле би ове пијаце да би биле главне извозничке пијаце за сву околину Београда, Посавине и Колубаре.

На трећем делу овог платоа подићи пијацу за свакодневне намирнице.

На овај начин би се добило од три пијаце једна велика и рентабилна пијаца, Београд би био чистији, и, уштедило би се на службеном

особљу, а Општина би место да утроши знатну суму на подизање три мале пијаце, свакако са мањом сумом или толико истом, подигла једну велику и корисну пијацу, како за потребе грађанства, тако и за своје интересе.

Пијаца више Цветкове механе. — Још једна пијаца, која се треба што пре подићи, јесте пијаца више Цветкове механе, и то у околини быв. судинице Мало-Мокролушке општине. Проширењем атара и овај простор припао је Општини београдској, а раније је, око ове судинице била сељачка пијаца, која и сада постоји и ако је Суд О. г. Б. није успоставио. Пијаца добро ради суботом и недељом. Како

ТАБЕЛАРНИ

НАПЛАЋЕНЕ ПИЈАЧНЕ ТАКСЕ НА ДОНОС

Редни број	ПИЈАЦЕ	Врста таксе	НАПЛАЋЕНА ТАКСА ПО					
			Јануар	Фебруар	Март	Април	Мај	Јуни
1	ЈОВАНОВА	дневна пијачна ..	85.256.—	76.556.—	89.811.—	98.191.—	107.798.—	108.774.—
		месечна ..	70.422.—	68.455.—	67.197.—	65.437.—	68.985.—	62.505.—
		на робу ..	164.365.—	152.987.—	166.788.—	173.683.—	186.506.—	181.480.—
2	ЗЕЛЕНИ ВЕНАЦ	дневна пијачна ..	56.755.—	48.318.—	59.239.—	68.980.—	77.201.—	65.501.—
		месечна ..	42.749.50	44.825.50	43.913.—	43.782.50	44.308.—	45.737.—
		на робу ..	104.908.—	98.285.—	108.831.—	118.964.—	128.192.—	116.462.—
3	ЦВЕТНИ ТРГ	дневна пијачна ..	43.352.—	38.212.—	47.962.—	54.761.—	64.975.—	74.554.—
		месечна ..	39.437.38	38.343.38	38.517.38	36.749.38	28.916.38	37.119.38
		на робу ..	87.354.—	80.765.—	91.235.—	96.543.—	99.455.—	117.900.—
4	КАЛЕНИЋА ГУВНО	дневна пијачна ..	28.817.—	25.661.—	30.665.—	35.577.—	41.240.—	46.184.—
		месечна ..	31.595.50	32.935.50	32.945.50	28.981.50	38.601.—	31.555.50
		на робу ..	68.735.—	61.820.—	67.110.—	68.110.—	84.232.—	82.756.—
5	СМЕДЕРЕВ. ЂЕРАМ	дневна пијачна ..	24.952.—	24.806.—	29.678.50	33.728.—	40.682.—	40.484.50
		месечна ..	14.492.—	13.682.—	12.597.50	11.402.—	10.232.—	9.443.—
		на робу ..	41.614.—	40.605.—	44.602.—	47.613.—	53.715.—	52.793.—
6	БАЈЛОНОВА	дневна пијачна ..	20.711.05	18.292.25	23.549.30	25.794.50	27.556.55	28.868.50
		месечна ..	10.364.80	10.364.80	10.364.80	10.092.20	10.102.30	10.058.80
		на робу ..	32.785.—	30.233.—	35.780.—	37.861.—	39.731.—	41.068.—
7	ПАЛИЛУЛСКА	дневна пијачна ..	11.734.—	10.825.—	12.638.—	13.512.—	16.687.50	18.329.—
		месечна ..	8.219.—	7.919.—	7.334.—	9.179.—	8.579.—	7.979.—
		на робу ..	10.050.—	10.775.—	13.071.—	13.940.—	14.658.—	14.755.—
8	СЕЊСКА ПИЈАЦА	на нажрнице за сено .. и сламу од кола..	69.—	198.—	210.—	305.—	248.—	267.—
			11.073.—	9.209.—	8.222.—	10.322.—	12.262.—	13.282.—
9	БУЛЕВАР ОСЛОБОЂ.	дневна пијачна ..	—	—	—	—	—	—
		на робу ..	—	—	—	—	—	—
10	ПРОБИРНИЦА СЕЊАК	дневна пијачна ..	—	—	—	—	—	—
		на робу ..	—	—	—	—	—	—
11	ДУШАНОВАЦ	дневна пијачна ..	—	—	—	—	—	—
		на робу ..	—	—	—	—	—	—
12	КАРАБУРМА	дневна пијачна ..	—	—	—	—	—	—
		на робу ..	—	—	—	—	—	—
	Укупно..		1,004.910.23	944.052.43	1,043.160.98	1,104.508.18	1,204.862.73	1,208.025.68

НАПОМЕНА: Пијаца „Булевар ослобођења" нова је и пуштена је у употребу другом половином

пијаца постоји на ледини, а на приватним имањима подигнуте бараке, које су при том јако загађене, труле, то из хигијенских разлога ову пијацу треба што пре преуредити и хигијенски изградити.

Свима овим пијацама управља се по пијачном реду, који је 1933 године промењен и нов донесен сообразен Закону о радњама, пропису § 191 истог закона.

Пијацама управља Пијачни одељак са референтом на челу, који све важније пијачне предмете износи Пијачној секцији на мишљење. Тако исто све своје радове преко Таксеноприведног отсека доставља Привредно-фи-

ПРЕГЛЕД

РОБЕ И ЗАУЗЕЋА ЗЕМЉИШТА У 1933 Г.

МЕСЕЦИМА У 1933 ГОДИНИ						Свега
Јули	Август	Септембар	Октобар	Новембар	Децембар	
109.588.—	107.282.—	108.278.—	113.861.—	75.672.—	66.737.—	1,147.754.—
60.670.—	62.378.—	61.233.—	55.402.—	53.318.—	46.966.—	744.823.—
179.570.—	178.986.—	178.834.—	178.647.—	136.085.—	119.057.—	1,967.868.—
62.833.—	71.358.—	73.150.—	75.234.—	63.961.—	50.010.—	772.680.—
44.680.50	45.166.50	46.198.50	46.151.—	43.643.—	47.226.—	538.391.—
113.437.—	122.993.—	125.912.—	128.062.—	123.522.—	102.584.—	1,392.262.—
81.685.—	79.774.—	80.591.—	76.508.—	73.629.—	47.980.—	763.978.—
38.805.38	39.630.38	37.199.38	37.892.50	35.734.—	38.805.50	447.240.42
128.117.—	125.861.—	124.269.—	120.687.—	115.380.—	91.558.—	1,279.124.—
56.337.—	62.827.—	59.287.—	63.305.—	50.276.—	36.905.—	537.781.—
31.592.50	31.780.50	30.385.50	32.467.—	33.339.50	33.339.50	389.469.—
92.765.—	99.757.—	94.604.—	101.040.—	88.952.—	74.107.—	978.988.—
49.788.50	55.137.—	58.474.—	50.993.—	34.562.—	21.968.50	465.194.—
8.093.—	8.274.50	7.275.50	6.835.50	8.163.50	10.880.—	121.970.50
61.698.—	66.899.—	69.365.—	60.946.—	45.075.—	34.655.—	619.580.—
31.186.55	35.944.55	35.759.50	33.874.50	66.072.50	28.698.55	376.308.30
9.951.80	9.651.80	10.342.80	9.526.80	9.505.30	38.961.80	149.282.10
43.400.—	48.104.—	48.640.—	45.782.—	79.735.—	71.382.—	554.501.—
19.789.—	20.008.—	19.558.—	20.084.—	16.670.—	11.917.—	191.751.50
8.579.—	7.634.—	7.634.—	6.419.—	7.679.—	7.679.—	94.833.—
14.980.—	15.162.—	15.088.70	15.705.—	10.700.—	10.800.—	159.634.70
300.—	250.—	327.—	143.—	29.—	нема	2.486.—
15.412.—	14.264.—	14.338.—	12.151.—	9.031.—	9.000.—	138.566.—
—	—	—	—	708.—	5,157.—	5.865.—
—	—	—	—	746.—	5.175.—	5.921.—
—	—	—	—	—	990.—	990.—
—	—	—	—	—	1.044.—	1.044.—
—	—	—	—	—	203.—	203.—
—	—	—	—	—	214.—	214.—
—	—	—	—	—	430.—	430.—
—	—	—	—	—	453.—	453.—
1,263.858.23	1,309.007.23	1,306,743.88	1,291.705.80	1,182.887.80	1,015.782.85	13,879.505.52

новембра, а пијаце „Душановац", „Сењак-Пробирница" и „Карабурма" нове су и почеле су рад децем. мес. 1933 г.

нансиској дирекцији. Пијачног особља има по буџету 47 и за ново отворене пијаце детаљисано је из других одељења 18. Укупно 65 службеника за 1934 годину.

Ово је особље распоређено по пијацама тако да свака има свога надзорника, потребан број наплаћивача, једног служитеља и једног ноћног чувара.

Контролори врше преглед наплате пијачне таксе по пијацама свакодневно у својим одређеним пијацама, које и они мењају према распореду. Пијачно особље, такође у роковима, премешта се са једне на другу пијацу. Референт Пијачног одељка свакодневно прегледа рад и ред на свима пијацама, као и све новчане књиге, а петнаестодневно тј. 15 и 30 у месецу врши се генерални преглед по свима пијацама од стране Таксено-привредног отсека. Овакоом контролом једино су се могли постићи досадашњи неоспорни резултати на пијацама како у реду, раду, тако и у остварењу прихода, јер су се увек лако проналазиле неправилности и кривци су одмах кажњавани и елиминисани из службе.

Нарочито се води рачуна о произвођачима, који су заштићени и Правилником о реду на пијацама. Њима се додељују особена места на пијацама, а тако се исто води рачуна и о сталним продавцима на пијацама и у свима им се случајевима излази на сусрет и заштићују се од конкуренције безправних продаваца, који се упорно гоне са пијаца, јер на пијацама Суд даје места за рад само онима који имају све законске исправе за рад на пијацама. Да би се дало могућности и најсиромашнијима да раде на пијаци, одређена је такса од 5.— динара дневно за тезге, дакле 150 динара месечно. Поред тога, пред Судом је предлог, да се на новим пијацама смањи ова такса у пола, што ће још више олакшати и дати могућности најсиромашнијим грађанима да се на пијаци као продавци одрже.

До 1929 године пијаце су давале годишњи приход до 7,000.000.— динара а од 1929 године до 1933 године закључно, исте пијаце, по истој такси, давале су приход са остварењем буџета сваке године и више, тако да је годишњи приход достигао тачно *дупло цифру* у 1933 години од 14,000.000.— динара. Ово је доказ да су службеници пијачног одељка радили марљиво, савесно и напорно, а и да је контрола добро вођена.

Овде треба напоменути да је приход у 1933 години подбацио од прихода у 1932 години, који је износио 15,346.427,57 односно више 1,300.000.— динара од прихода у 1933 години.

Узрок су овоме многе реформе, које су због новог закона о радњама, морале бити увођене на пијацама, као: гоњење бесправних продаваца, забрана продаје извесних артикала, забрана заузећа тротоара око пијаца, недозвољавање да се сељачка кола задржавају око пијаца итд. Поред тога је киша и хладна 1933 година утицала на смањење пијачних прихода тј. да се не појави више к у 1933 години као у 1932 години од око 1,300.000.— динара.

Интересантно је видети остварење овог пијачног прихода по пијацама, преко целе године по месецима, што се лепо илуструје из горње табеле наплаћених пијачних прихода у 1933 години.

Осим овог прихода, означеног у предњој табели, на пијацама је, од тако реч ситне мерине, наплаћено на име меринске таксе у 1933 години 140.735.— динара.

Др. Мед. вет. **Александар Љ. Петровић,**
шеф Ветеринарско-кланичног отсека О. г. Б.

Ветеринарско-кланични отсек

Старајући се што више о поправци хигијенских прилика исхране београдског становништва, Општина је сматрала за своју прву дужност, да уреди нову институцију, која игра најважнију улогу при изради једне од најглавнијих животних намирница, у овоме случају меса. То је кланица. Свакоме је познато, да је кланица таква установа у којој се врши не само клање стоке, већ се ту врши и највећа и најстрожија контрола, како меса, тако и свих других органа закланих животиња, дакле свега онога што служи за исхрану градскога становништва. Сва ова стручна испитивања врше се уз припомоћ свих модерних техничких средстава, која су потребна за оваква детаљна испитивања.

Хигијенске прилике у Београдској старој кланици, најблаже речено, биле су очајне. Саме зграде у којима се вршило клање, нису ни најмање одговарале основним захтевима хигијене за овакве установе. Кроз нехигијенске, мрачне, ниске, без икаквих помоћних техничких уређаја, те су зграде, за један прљав и нерационалан посао, захтевале максимум употребе људске снаге. У тој тав, бившој београдској кланици, поред осталих недостатака, постојао је један, који је нарочито стварао могућност загађивања већ израђеног меса, а то је додир живе стоке, која се уводи ради клања, са већ израђеним месом. Не само длаке, већ и сва остала нечистоћа са коже, ногу и репа прелазила је на месо; јер је стока, одређена за клање, морала пролазити поред већ израђеног меса и на тај начин долазила је са њим у сталан и непосредан додир. Начин клања, подизање меса, његово мерење,

изношење и товарење, представљало је веома ружну, скоро полудивљачку слику. Нарочито у хигијенском погледу. То је, поред осталога, упропашћавало и физичку снагу, код запосленога радничког особља.

Ово се најбоље могло видети у одељењу за клање свиња. То одељење, не само што је било исувише мало, већ је за ту сврху било преправљено од неке бивше радионице или штале. И сувише мало да прими потребан број закланих свиња, оно је услед рђаве вентилације, вазда било замрачено густом паром, која се дизала из једнога казана, одређенога за шурење свиња. Вода у овоме казану није се могла никако мењати за време рада, те је већ после кратког времена била страховито прљава. Дрење свиња вршило се свуда по поду и све је месо било изложено загађивању: пљувачком, блатом, обућом итд. Ово исто важи и за одељење где је вршено клање оваца и телади. Најстрашнију слику пружао је т. зв. кутелај, где је вршено чишћење унутарњих органа, као и шурење глава и ногу, од закланих животиња. Тешко је уопште такво једно нехигијенско одељење и замислити, а камо ли описати. О претхладњачи, која је тако неопходно потребна свакој кланици, није могло бити ни говора, пошто она није ни постојала. У самој пак хладњачи, расхлађивање меса вршено је на један, скроз непрактичан и нехигијенски начин и ни у ком случају она није одговарала ономе задатку, ради кога је била и направљена. Све смештено месо, не само да није било расхлађивано,

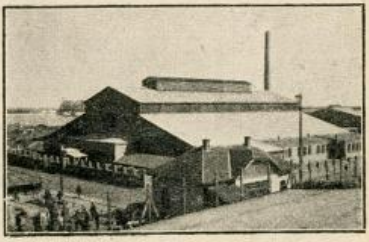

Један део Нове кланице О. г. Б.

већ је било овлажено растапањем леда створенога око цеви, помоћу којих је вршено

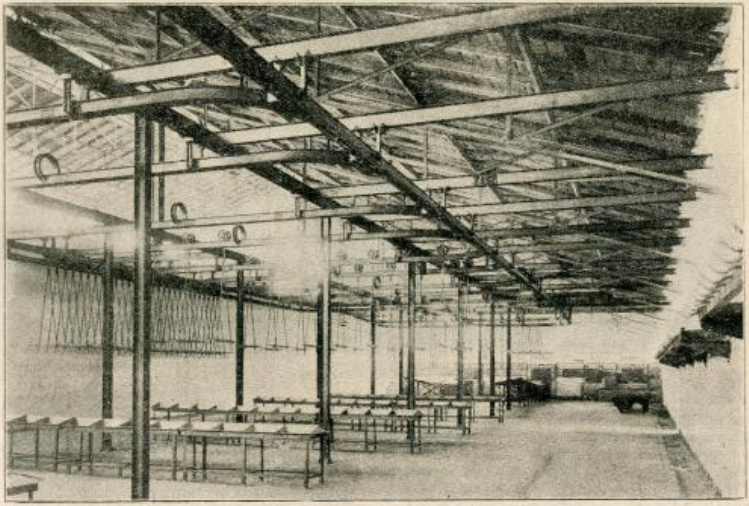

Нова кланица: Одељење за клање свиња

хлађење и тиме је било изложено још бржем кварењу. Поред свега овога, у старој кланици налазио се и врло велики број пацова, који су поред загађивања меса, наносили штете месарима. Њих је нарочито било баш у т. зв. „хладњачи".

Овако нехигијенски услови у престоничкој кланици, нису се више могли дозволити и општинска је Управа приступила одмах изградњи нове и модерне кланице, тако, да је рад у њој после две године могао и отпочети.

Изградња нове кланице претставља дефакто једну културну установу и велики успех у побољшању хигијенских прилика, око исхране београдског становништва. Сви унутарњи уређаји нове кланице потпуно одговарају захтевима савремене хигијене и рад у њима тече много лакше, брже и правилније. У свима одељењима, са новим техничким уређајима, омогућено је одржавање потребне чистоће, како при изради, тако и при изношењу меса и осталих органа заклани животиња. Подизање, преношење, мерење, достављање у предхладњачу, скидање и распарчавање, све се то врши више аутоматским путем и утрошак људске снаге сведен је на минимум. Велика претхладњача омогућава, на првоме месту, постепено расхлађивање меса, а омогућава исто тако и његово чување. Хладњача са својих 108 кабина омогућава свима београдским месарима чување меса и његово хлађење. Хлађење се врши помоћу расхлађеног ваздуха, измешаног са озоном. Ово се врши помоћу специјалнога апарата за производњу озона. Такозвани „кутелај", у новој кланици, потпуно је хигијенски уређен и рад у њему несравњиво је чистији и бољи него у старој кланици. У свима одељењима нове кланице уведена је искључиво пијаћа хладна и топла вода, тако, да никаква друга вода неможе доћи у обзир, што такође преставља један од битних услова за потпуну хигијенску израду меса.

У сваком одељењу ове кланице избегнут је сваки додир живе стоке, са већ израђеним месом. У самоме кланичноме кругу налазе се одељења, као и обори у којима се смешта стока одређена за клање.

Исто тако са отварањем нове кланице уведен је један нов и несравњиво правилнији систем наплате општинских такса за употребу кланице. У старој кланици наплаћивање такса за употребу кланице-аренда, вршено је по комаду и то према појединој врсти стоке, доведене ради клања. И зато се дешавало, да је, на пример, говече од 100 кгр. живе тежине плаћало исту аренду, као и во од 600 или више килограма тежине. То је исто важило и за осталу врсту стоке. Међутим, систем наплаћивања у новој општинској кланици, далеко је правичнији и аренда се наплаћује само на већ израђено месо и то према килограму, а различито према појединим врстама стоке.

Овај систем правилнога наплаћивања допринео је много да се јаче развило клање стоке на овдашњој кланици.

У исто време, на кланици се налази један парни стерилизатор, чиме је створена могућ-

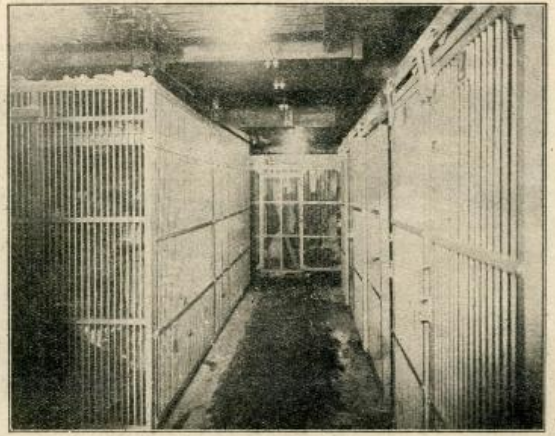

Нова кланична хладњача

ност, да се месо од свиња заражених у мањој мери бобицама, ипак употреби за исхрану становништва, али под декларацијом, као месо мање вредности. Овде се мора напоменути, да у новој кланици постоје нарочита одељења снабдевена топлом и хладном водом и служе за купање месарских радника. Ту се налазе и одељења за пресвлачење радника.

Ради што боље илустрације нарочито ваља истаћи и то, да је оваквим радом на новој кланици омогућен и тачан статистички

јенске зграде и кожаре, у непосредној близини кланице, порушене су. Ускоро новим радовима допринеће се још много у хигијенском уређивању непосредне околине кланице. Овде се мора напоменути, на првоме месту, и ново подигнута Кафилерија, која такође претставља један огромни корак у побољшању хигијенских прилика у Београду. Досадањи начин уништавања лешева, убијање паса, њихово хватање итд., све је то било не само нехигијенско, већ и скроз нехумано. Сада је поди-

Нова кланица: Одељење за клање крупне стоке

преглед не само до сада закланих грла, већ и укупна тежина меса свих врста заклане стоке. Вођење ове статистике необично је важно и свестрано корисно. Раније је у старој кланици, могао се само утврдити број заклане стоке, према врстама, али се никако није могло знати, које су количине меса добијене и изнете ради исхране Београдског становништва. Сада је све то врло добро познато. Али, развијањем Београда, новој кланици постављају се и нови задатци, који су везани са њеним проширењем. Општински Суд је увидео ту важну чињеницу и посветио јој сву своју пажњу. Околина кланице очишћена је и засађена дрвећем. Разне нехигијењем нове Кафилерије, све то другојачије. За уништавање лешева постоје парни котлови, помоћу којих се не само врши потпуна дезинфекција заражених лешева, већ је омогућено и њихово потпуно искоришћавање. Од остатака лешина добија се: т. зв. брашно, маст итд. Добијени продукти служе: за исхрану риба, ђубрење, добијање разних мазива итд. Исто тако искоришћавање се и коже угинулих или убијених животиња. Све ово поред чисто хигијенских успеха престављаће и један нов извор прихода.

Убијање ухваћених паса врши се електричним путем, потпуно хумано. Исто тако, у будуће хватање паса вршиће се на сасвим дру-

ги начин. Пренос како ухваћених паса, тако и лешева, вршиће се нарочитим, већ набављеним аутомобилима.

У откупљеним зградама Месарске банке установљава се контумац кланица и контумац обори. То ће бити потпуно одвојено и ту ће се смештати и клати стока из сумњивих или већ заражених крајева.

Ускоро ће се извршити проширење садање хладњаче и предхладњаче у самој кланици, као и подизање централне прегледаонице меса, за све оно што дође са стране. Само на овај начин створиће се једна ефикасна и строга контрола, над свима животним намирницама анималнога порекла, које долазе са стране. Та је контрола од највеће важности, када је познато да је месо и његове прерађевине — једна од најважнијих животних намирница широких маса грађанства. Пренос приспеле робе вршиће се специјалним трамвајима, као и у другим великим европским градовима. У исто време, само на овај начин, омогућиће се доносиоцима робе да исту могу у случају непродаје (а нарочито за време топлих дана) оставити у кланичним хладњачама. Овај начин уједно биће основ, управо темељ, за стварање т. зв. берзе меса и специјалне кланичне благајне, по примеру других великих градова. Поред регулисања цена месу, стварањем ових институција, биће омогућено продавцима стоке, нарочито сељацима и одгајивачима, да своју стоку могу одмах продати, новац примити, те да не буду изложени дуготрајним чекањима или евентуалним уцењивањима од стране прекупаца. То ће у великој мери подићи промет на Београдској сточној пијаци.

Још ове године подићи ће се велики и модерни обори за смештај свиња и ситне стоке, која буде транспортована вагонима. То и подизање нове покривене сточне пијаце учиниће врло много за што већи развој трговине са стоком на нашој сточној пијаци.

До сада учињени успеси у чисто ветеринарско-полицискем смислу, у току 1933 године, веома су велики и показују знатан напредак. По себи се разуме да се у овоме правцу има још врло много учинити. Одвајањем ветеринарске службе од санитетске и давањем јој слободе у њеном раду, учињено је необично много у погледу саме јавне хигијене Београда. У свима државама, па и код нас, то је одвајање у цивилној и војној служби већ много раније и извршено. Да је ово одвајање било неопходно потребно, показују велики успеси, већ у првој години самосталне ветеринарско-полицискe службе, у чисто ветеринарско-полицијској контроли над животним намирницама анималнога порекла. У току прошле године ухваћен је велики број разних шверцовања меса и месних прерађевина. Сузбијено је у великој мери бесправно клање у реону Београда, као и торбарења месом и његовим прерађевинама. Ово је нарочито важно у погледу заштите становништва од употребе меса и његових прерађевина од болесне, заражене или угинуле стоке, које би несавесна лица покушала да ставе у продају. Уведене су нарочите стручне контроле на улазним станицама. Помагањем у развијању ветеринарско-полицијске службе учиниће се да се београдско становништво заштити од најразноврснијих и најопаснијих обољевања, која наступају при употреби укваренога или зараженога меса и његових прерађевина. А то је и права дужност општинских Управа. По себи се разуме, да је неопходно потребна потпуна сарадња између ветеринарске и санитетске службе и да само њихови развоји у колико буду самосталнији, слободнији и ничим међусобно спутавани, омогућиће прави рад на чувању здравља београдског становништва. Санитетске власти имају исто тако, један од најважнијих задатака у погледу овога заједничкога посла.

Ради илустрације рада на новој кланици изнећу следеће:

У току 1933 године на овдашњој кланици заклано је и прегледано према приложеној табели, велики број разноврсне стоке. У исто време из табеле ће се видети шта је све одбачено и уништено само на кланици, што би било опасно приликом евентуалне употребе по здравље Београђана. Када се овоме дода и све оно што је ухваћено и конфисковано на београдским станицама, онда се свако може уверити колико је овако строга ветеринарско-полициска контрола и важна и потребна.

Врста стоке	Комада	Килограма	Одбачено и уништено цело	Одбачено појединих делова и органа
Говеди.....	32.450	6,345.828	15	5.432
Свиња	63.868	6,128.084	203	4.194
Овнова и оваца....	14.090	215.672	6	7.686
Јагањаца...	47.808	340.487	25	1.080
Телади.....	28.848	1,427.298	3	1.500
Прасади ...	3.592	20.481		201

Да је рад општинске кланице до сада имао лепога успеха, доказ су и похвална писања у страним листовима од стране њихових посетилаца. До сада су кланицу посетили, поред многобројних наших приватних и културних друштава, још и француски, грчки, турски, албански, чехословачки и бугарски привредници.

Живко Правдић,
шеф Отсека општинских добара

Рад Отсека општинских добара

Постанак и организација.

Није давно било када се у Општини београдској пословало као у најобичнијој варошкој општини. Међутим, нагли развој Београда и намена коју му је историја доделила, захтевали су све јаче диференцирање послова, како би се што потпуније одговорило потребама једног модерног града и његових грађана. Да би се постигло ово, учињене су крупне реформе у комуналној администрацији, установљени су нови отсеци, који су по природи посла који долазе у њихов делокруг рада, груписани у дирекције, припремљен је способан и у довољном броју чиновнички кадар.

У тој тежњи да се општинска служба постави на савремену и целисходну основу, установљен је и Отсек општинских добара. Овај отсек у прошлости није имао такав назив, нити је пак његов делокруг рада био тако обиман, као што је данас. Зато, пре него што почнемо са излагањем садашњег рада Отсека и његове делатности, сматрамо да неће бити без интереса да и у најопштијим линијама изложимо развој и историјат овога Отсека.

До 1922 год., старање о општинским добрима вршио је један старији чиновник, коме је као помоћник био придодат један млађи званичник. Првих година по рату, а нарочито пре овог, добар део општинских имања налазио се ван тадашњег атара Општине београдске. Та имања била су обично сеоске утрине, које су служиле за испашу и као терени, који се нису могли ни у ком погледу корисно да употребе. Земљишта у атару у главном су служила за потребе саме Општине, а знатно мањи део издаван је под закуп. Зграде, у колико их је Општина поседовала, поглавито су служиле за смештај њених канцеларија и за смештај државних установа, за које је по специјалним законима Општина београдска била обавезна да прибави просторије. У то време Општина није осећала потребу за узимањем приватних зграда под закуп, као што то данас чини у великој мери. Сем тога, старање о општинској имовини није било централизовано, па кад се све ово има у виду, разумљиво је, што је овај посао обављао само један старији чиновник са својим помоћником, а преко тада постојећих органа т.зв. пољака, јер се тада није осећала потреба за организовањем нарочитог тела које би се старало о целокупној општинској имовини.

Међутим, при оваквом начину управљања општинском имовином, није се могло остати и онда, када се Београд почео нагло развијати, да је убрзо достигао размере једног велеграда; морало се, дакле, неодложно приступити реорганизацији целокупне службе, а у првом реду требало је створити нове финансиске изворе. Једним делом то се дало постићи рационалном експлоатацијом општинских имања и у том циљу Статутом од 1922 године установљена је Управа добара О. г. Б. чији је битни задатак био да се стара о свој општинској имовини.

Управа добара у свом пословању била је мање више аутономна и у опште сва Привредно-финансиска служба у Општини вршена је тада у пуној децентрализацији. Њена надлежност већином кретала се око тога, да се

Велики радови О. г. Б. на „Пиониру": Израда бетонске плоче

што више слободних општинских имања изда у закуп и да се приступи организовању инвентара општинске непокретне имовине. У томе циљу извршено је прикупљање тапија од општинских имања, које су раније биле растурене по разним одељењима, као и прикупљање оних тапија које су пред евакуацију града 1915 године предате војним властима на чување.

И ако је Управа добара издавала општинска имања у закуп, која су била намењена за ту сврху, она није непосредно убирала приходе од закупнина, већ је тај посао обављала тадашња Финансиска управа. Овакав начин прикупљања прихода од закупа није се показао најцелисходнији, те се зато 1928 године показала знатна сума потраживања на име закупа од општинских закупаца, а која се потраживања и данас преносе из године у годину као неубрани општински

приходи. Услед ових околности, Управа добара у месецу јуну 1928 године, овлашћењем Суда, преузела је на себе дужност наплате закупнине од издатих општинских имања. Ова мера показала је позитивне резултате.

Сем овога Управа добара установила је, према прикупљеним тапијама и другим подацима, централни инвентар за сву покретну и непокретну имовину, тако да се у 1926 год.

Велики радови на „Пиониру": Гараже О. г. Б. у градњи

први пут дошло до резултата колика је укупна вредност целокупне општинске имовине. Овакво стање није могло дуго остати, јер су нове прилике неизбежно захтевале да се сав привредно-финансиски сервис централизира. У том циљу Статутом од 1929 год. установљена је Привредно-финансиска дирекција, у чији је састав ушла и Управа добара, само сада под називом Отсек општинских добара и са знатно проширеним делокругом рада.

Зидање модерних штала на „Пиониру" (1933 г.)

Надлежност и рад.

Делатност Отсека добара одређена је једним делом Статутом, а другим, не од мањег значаја, одлукама Суда.

Тако, чланом 5 Статута додељено је Отсеку добара: да води инвентар и баштинску књигу са скицама и плановима свих општинских непокретних добара, као и да се стара да општинска имања буду издата под закуп и да буду уопште што рационалније искоришћена у привредном погледу; да на исти начин закључује уговоре о закупу потребних зграда за општинске потребе и води бригу о томе, да сва општинска имања буду убаштињена и тапије за иста прибављене и предане на чување Општинској штедионици.

У смислу ове статутске одредбе почетком 1930 год. Отсек добара преузео је од Економата дужност узимања у закуп приватних зграда за општинске потребе, као и за потребе државних установа сходно одредбама специјалних закона.

У току даљег рада показало се у интересу што целисходније службе да се Отсеку прошири надлежност. Тако је у 1933 год. одлуком Суда Отсеку стављено у дужност, да почев од 1 марта исте године врши и исплату закупнина за приватне зграде, које се имају у закупу, а тиме се постигла централизација целокупног пословања по питању узимања и издавања у закуп. Поред напред наведеног, у погледу реорганизације службе у Отсеку, иницијативом садање Општинске управе, формирана је једна мешовита комисија у Отсеку са задатком, да врши у режији оправке и преправке свих општинских зграда, као и ограђивање свих општинских имања, а што је раније вршила Техничка дирекција. Ова комисија интензивним радом, у границама одобреног кредита, а за кратко време свога пословања, дала је изразито позитивне резултате, што се види из завршног рачуна. Радом ове комисије оспособљен је већи број општинских имовинских објеката за рационалнију експлоатацију.

При Отсеку добара установљена је и комисија за изналажење и попис општинских имања која су самовласно заузета од стране појединаца. Као и прва, тако и ова друга комисија дала је задовољавајуће резултате, јер је у свом деловању пронашла већи део општинских имања, која су раније самовласно заузета. Она су данас повраћена у државину Београдске општине.

Поред досад изложених послова, који су у тесној вези са проширеном надлежношћу, додељена је Отсеку и надлежност управљања над општинским имањем званим „Пионир." Ово имање купљено је у циљу проширења гробља, али је данашња Општинска управа од овога проширења одустала, јер није било погодно за проширење гробља, пошто се ово земљиште налази скоро у центру самога града. Стога је ово земљиште употребљено за доле означене циљеве.

Општинском имању „Пионир", садашња Општинска управа поклонила је велику паж-

њу, која се огледа у његовом правилном уређењу и наглом и систематском изграђивању у колосалним размерама. Тако, за последњу годину дана, на овом имању подигнут је читав један град нових грађевина намењених општинским потребама. Све до сада подигнуте грађевине, као и оне које су у интензивној изградњи, подигнуте су махом од старог грађевинског материјала, добивеног рушењем старих и дотрајалих општинских објеката и од опека, које су произведене на општинској циглани, а која се налази на истом имању. Употребом овог материјала за изградњу поменутих грађевина, постигла се велика уштеда, јер није било потребно да се чине велике инвестиције, а тиме се избегло и оптерећење општинског буџета. Све ове грађевине, које се подижу на овом општинском имању, намењене су једним делом за смештај појединих општинских канцеларија, као н.пр. Општинске трошарине, Отсека возног парка, Одељка за одржавање чистоће и др., а другим делом, и то већим делом грађевина, намењене су за разноврсне магацине Управе водовода, Инжињерског отсека, Канализационог отсека, Одељка за одржавање калдрме и др., коњушнице, гараже, разноврсне занатл. радионице, као и за станове службеника запослених на овоме имању. Довршењем ових грађевина извршиће се сеоба Возног парка и свих радионица са Таш-Мајдана на имање „Пионир" и тиме ће се дефинитивно ослободити ово земљиште, које треба да се претвори у Централни парк и на коме треба да се подигну јавне грађевине, као: палата Правде, институти Академије наука, Професорски дом и др. Ови послови, који се интензивно обављају на имању „Пионир", само су један део комуналног инвестиционог програма садашње Општинске управе, којим се тежи да се сва општинска имања што рационалније оспособе за постизање циљева, којима су и намењена. Из тих је разлога садашња Општинска управа, спроводећи стриктно унапред утврђени програм своје комуналне политике, поклонила велику пажњу и овом делу свога економског програма. Као што је напред речено, Отсек добара са овако проширеном надлежношћу добио је пун карактер привредног предузећа, или боље речено, економије.

На имању „Пионир", поред изграђених зграда, намењених за смештај канцеларија, подигнута је зграда за коњушницу са модерним уређењем, која је способна да прими око 200 грла теглене стоке. Исто тако на овом имању подигнута је и гаража у површини 2.200 м², покривена бетонском плочом, која је способна да прими око 90 моторних кола. Уз ове грађевине подигнуте су помоћне просторије које су намењене за: марвену амбуланту, коларницу, ковачницу, потковачницу, ауторадионицу за мање оправке и друге помоћне радионице. Поред овога, један део просторија намењен је за: трпезарију са кухињом, одељење за одмор особља, читаоницу, купатила на којима су инсталирани тушеви, а што је све намењено за потребе радника и службеника запослених на овоме имању.

На имању „Пионир", поред напред побројаних објеката, постоји једна циглана, чији је капацитет производње око 600.000 комада опека. Ова циглана, са поменутим капацитетом, способна је да за једну сезону

Улазна врата у зграду нових штала на „Пиониру"

произведе 6 до 7,000.000 опека прве врсте, пошто је земља од које се израђује ова опека првокласног квалитета. Од како је Општина београдска купила ово имање, на поменутој циглани произведено је око 3 милиона опека, које су употребљене за изградњу потребних општинских зграда. Како је за идућу грађевинску сезону предвиђено изграђивање већег броја зграда које ће бити намењене за смештај: квартова, школа, диспансера, обданишта, дечјих прихватишта, саветовалишта и других социјалних и хуманих институција, то садашња Општинска управа настоји, да се ова циглана оспособи за максималну производњу опека, које ће се употребити у напред поменуте инвестиционе

комуналне сврхе. Изградњом поменутих грађевина постићи ће се велика уштеда, јер ће се тиме осетно растеретити општински буџет у коме је предвиђена замашна сума као расход за плаћање закупнина.

Имовина.

Да би се увидела замашност пословања, које Одсек добара врши у кругу своје надлежности и да би се могле схватити размере ове делатности, потребно је изнети у глобалном износу данашње стање покретне и непокретне општинске имовине, о којој се садашња општинска управа стара као добар домаћин и мудар економ преко Одсека добара

Целокупна општинска непокретна имовина — слободна земљишта и плацеви са зградама — имају површину од 8,283.930,30

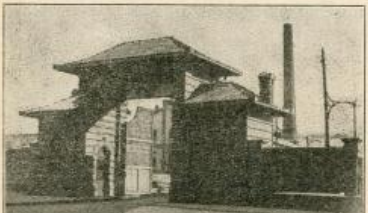

Нова капија на имању О. г. Б. „Пионир"

кв. м., и њихова вредност, по привременом стању код Привредно-финансијске дирекције, у 1933 години, износила је 1,899.289.862,62 динара.

Као што се из предњих података види, главни део општинске имовине састоји се у непокретностима, те зато сматрамо да неће бити без интереса изложити на који се начин ова општинска имовина искоришћује.

Експлоатација непокретне општин. имовине могла би се у главном овако категорисати:

а) за потребе Општине:

1) Дирекција трамваја и осветљења са свима својим инсталацијама заузима површину од 119.698 м² земљишта, од које се површине налази под зградама 38.223 м²;

2) Управа водовода за своје потребе заузима површину од 475.262 м² земљишта, од које површине се налази под зградама 12.768 м²;

3) Под парковима и скверовима налази се површина од 234.154 м²;

4) Гробља, заузимају површину земљишта од 261.510 м²;

5) Кланица са оборима и шталама заузима површину од 147.487 м²;

6) Општинско имање звано „Пионир", о коме је напред детаљно говорено, има површину од 271.095 м²; и

7) Сем напред наведеног, 72 зграде служе за исте потребе, од којих су 26 основне школе и забавишта.

б) За потребе разних удружења:

Хуманим и патриотским удруженьима за подизање домова Општина је уступила на дугорочно уживање бесплатно 26 својих плацева у укупној површини од 185.114 м², на којим су плацевима ова удружења подигла своје домове. На 10 од тих плацева (у површини од 13.523,51 м²) нису још подигнути друштвени домови, и ако су респективна удружења дужна то учинити у року уговором предвиђеном.

Исто тако извесном броју хуманих и патриотских удружења Општина је поклонила својих 5 плацева за подизање друштвених домова у површини од 31.933,51 м². Као пример наводимо случај Инвалидског удружења, коме је Општина поклонила своја два непокретна имања у улици Вилзонов Трг бр. 3 и 5, и Балканској бр. 46, на којим је имањима Општина имала зграде од којих је убирала знатан приход до дана уступања. У истом циљу Општина је извесним сталешким удруженьима продала своја имања, по цени далеко испод прометне вредности, имајући у виду њихову социјалну улогу. Оваквих случајева било је пет, а продато земљиште имало је површину од 10.537,94 м².

Уз ово треба напоменути још и случај, да је Општина у 1921 години уступила на уживање за 20 година своје земљиште на Топчидерском брду, на коме је тадашња Општинска управа отпочела подизање извесног броја грађевина (малих станова), Министарству саобраћаја, које је примило на себе обавезу, да заврши започету изградњу и дозида нове грађевине, намењене сада за станове железничких службеника и то тако, да ово уступљено имање у површини од 13.133 м² са свима постојећим грађевинама на дан 17 маја 1941 године има да пређе у потпуно власништво Општине, без икакве накнаде Министарству.

в) *За потребе државе:*

Општинска имања, које држава искоришћује, могу се поделити у три групе:

1) Имања, која је Општина уступила на уживање држави по специјалним законима;

2) Имања, која је држава заузела перегулисавши претходно односе са Општином, те је то питање и данас отворено; и

3) Имања, која је Општина својом одлуком дала бесплатно на уживање државним установама.

1°) По специјалним законима Општина је за потребе Управе града Београда и војних установа уступила 13 својих зграда.

2°) Држава је заузела за разне своје установе 19 већих терена у укупној површини од 2,281.901 м². За ово земљиште, *које представља више од једне четвртине целокупног општинског непокретног имања, држава не плаћа Општини никакву накнаду на име закупнине.*

те према овом реалном стању Општина је у могућности да тек један мали део својих имања експлоатише путем издавања у закуп.

Слободна површина општинског земљишта износи око 720.000 м². Ово слободно земљиште искоришћује се на два начина: засејавањем сточне хране и поврћа, о чему ће се даље говорити, а једним делом издаје се у закуп грађанима за разну употребу, као за стоваришта дрва и угља и др. материјала, тако да је према стању на дан 1 јануара 1934 год. било издато у закуп 64.040,36 м², на којем је било 120 закупаца, а једногодишња закупнина износила је динара 1,312.487.—. Потпуно слободног неиздатог у закуп земљишта има још, али оно је у таквом поло-

Нове ауто-гараже на имању „Пионир"

3°) За потребе Београдског жандармеријског ескадрона, одлуком Суда и Одбора из 1924 год., уступљено је земљиште у улици Франше Д'Епере-а у површини од 4.560 м², на привремену употребу, а у циљу подизања штала и магацина.

Поред овога, на основи одлуке Одбора из 1913 године, Општина је уступила Београдском универзитету за подизање универзитетских грађевина на уживање своје земљиште у улици Краља Александра у површини од 104.614 м² с тим, да Универзитет има права да искоришћује онолико колико му је потребно за изградњу појединих грађевина, и то од дана када се приступи изградњи.

Приходи.

Напред је наведено у какве се све сврхе употребљава општинска непокретна имовина, жају и на таквом месту да се не може издавати у закуп ма за коју циљ.

Поред ових прихода од земљишта, Општина издаје у закуп, претежно својим службеницима, по нижој цени него што то чине приватни кућевласници, — станове у својим зградама намењеним за ту сврху, тако да је на дан 1 јануара 1934 год. Општина имала 335 својих закупаца станова и локала, од којих добија годишње на име закупнине 1,455.204.— динара.

Сем прихода од напред наведених имања, Општина има 23 киоска, претежно издата у закуп инвалидима, од којих прима годишње на име закупнине 273.240.— динара. Поред ових киоска, по одобрењу Општинског суда, поједини грађани и хумане установе подигли су на општинском земљишту о свом трошку 49 киоска, од којих, на име закупнине за за-

узеће земљишта, прима се годишње 243,200 динара. Подизање киоска од стране грађана и установа условљено је, да по истеку рока од 8 година исти пређу у општинско власништво.

Неколицини трговачких предузећа одобрено је да на тротоарима и скверовима подигну аутоматске бензинске пумпе са подземним резервоарима, тако да се за 35 бензинских пумпи убира приход на име закупнине за узето земљиште годишње динара 231.600.—.

Из предњег се види, да Општина од издатог свог добра у закуп добија на име закупнине годишње 3,615.731.— динар. Међутим, овај годишњи износ ове врсте прихода променљив је, из разлога што је калкулација врше на бази трајања закупа од једне године, а када се има у виду да је већи део закупа привременог карактера, то је остварење ове врсте прихода зависно од закупаца, т.ј. да ли ће и колико они општинско добро држати у закупу или, докле ће их општина као такве држати с обзиром на будуће своје потребе.

Поред поменутих прихода од издатих добара, Отсеку је стављено у дужност да врши наплату ануитета од Задруге државних и самоуправних службеника за подизање станова, за продато јој земљиште на Вождовцу. Месечни ануитет Задруге износи 49.700.— дин. Међутим, Задруга неуредно одговара својим обавезама према Општини, тако да је на дан 1 јануара ове године било заосталих ануитета у укупном износу 680.300.— динара. Због специјалног положаја, у коме се сада налази Задруга, ово питање налази се пред Судом О. г. Б. ради дефинитивне одлуке по истом.

Годишњи приходи од Општинских имања за последње 4 год. показују стално опадање.

Из доле приказаног прегледа види се како су се приходи за последње 4 године кретали:

1930 године, динара	7,233.340,23
1931 године, динара	6,966.213,97
1932 године, динара	11,196.325,34
1933 године, динара	4,558.477,74

Као што се из предњих података види, приходи од издаване у закуп општинске имовине из године у годину су опадали. Опадање ових прихода наступило је не само из оних општих узрока, ради којих су општински приходи подбацили, већ има и других специјалних разлога, као на пример рушење дотрајалих зграда, рушење зграда услед регулације, узимање земљишта за скве-

Унутрашњост нових, хигијенски изграђених штала на „Пиониру"

рове и паркове и друге потребе и, најзад, уступање земљишта на уживање хуманим и патриотским удружењима. Изузетак у погледу висине прихода чини година 1932, у којој је држава Општини признала право на потраживање у суми од 5,442.076,54 динара, и то не за земљиште које заузима, о коме је напред било речи, већ само за оне закупе, који су засновани на уговорној обавези, а ово је потраживање прокњижено као приход. Кад би се овај ванредни приход од државе одбио од укупне суме прихода у 1932 години, видело би се, да је и ова година у опадању према претходној.

Расходи.

Материјалне расходе, које Општина чини преко Отсека добара, у главном су двојаки, и то: 1) расходи за своје потребе; и 2) расходи по обавезама специјалних закона.

1) Пошто Општина нема довољан број својих зграда, погодних за своје потребе, то је ради тога принуђена да узима у закуп при-

ватне зграде и земљишта. Оваквих случајева има 15, за које се плаћа годишње на име закупнине 1,341.600.— динара.

2) Из истих разлога, Београдска општина је принуђена да и за државне установе држи у закупу приватне зграде и то за потребе Управе града Београда 22 закупа, за које се плаћа годишње на име закупнине динара 2,434.800.—; судове (Окружи суд за град Београд, Трговачки Суд и Сречки суд за град Београд) 3 закупа за које се плаћа годишње на име закупнине динара 826.800.—, и за потребе Мешовите грађанске и женске занатске школе 2 закупа, за које се плаћа годишње динара 300.000.—, што укупно износи динара 3,727.194, обавеза по специјалним законима.

Према изложеном, Београдска општина чини материјалне расходе преко Отсека добара у суми од 5,068.794.— динара годишње.

Уз ове расходе о закупнинама за потребе државних установа, Општина је још обавезна да те установе снабдева водом, осветљењем и огревом, што такође претставља један знатан издатак, који се у једном делу врши преко Отсека добара, а другим делом преко Економата О. г. Б.

Као што се види, сума материјалних расхода много је већа од прихода, те да би се колико толико ове две суме расхода и прихода уравнотежиле, Општина је намерна да за идућу годину приступи измени овог стања у корист прихода.

Економија.

Општина располаже већим делом земљишта које се састоји из њива, ливада и утрина. Настојањем садање Општинске управе, а преко Отсека добара и Вртарског отсека, приступљено је култивисању раније необрађених површина. Култивисање овог земљишта састоји се у његовом пољопривредном обрађивању, засејавањем свих врста стрмних жита, намењених сточној исхрани. Тако је у прошлој години један део овог земљишта био први пут засејан јечмом, овсом и др., а други део детелином луцерком, од које је добивено првокласно сено. Ливадско сено у главном добивено је са општинског имања зв. Макиш. Сва ова сточна храна, на овај начин добивена, намењена је за исхрану теглеће стоке којом Општина располаже. Сем добивене сточне хране један мањи део општинског земљишта био је засађен воћем и воћем намењен потребама Дома стараца и старица. Примера ради наводимо да је само на општинском имању зв. „Пионир", засађено до сада око 450 ораховних садница и других племенитих воћки као шљива, кајсија, бресква, вишња, у износу око 1.200 ком.

Приступањем култивисању и обрађивању земљишта, постигла се извесна уштеда у томе, што се добијањем хране за стоку, поврћа и воћа за потребе Дома стараца-ца итд., избегао осетан расход, који је требао да буде учињен при куповини ових пољопривредних производа.

У 1912 години, Општина је узела под закуп у циљу експлоатације у својој режији камени мајдан у селу Добри. Из овог мајдана извађена је велика количина камена, којим су калдрмисане многе београдске улице.

Сада је рад у овом мајдану привремено обустављен, али је данашња Општинска управа приступила испитивању могућности даље експлоатације, како би се у току грађевинске сезоне у овој години отпочела нова експлоатација мајдана за калдрмисање још некалдрмисаних улица и остале општинске потребе.

Кошење овса на имању О. г. Б.

У 1925 години Општина је такође узела у закуп шест шлепова од Дирекције речног саобраћаја са трајањем закупа од 10 година. До јуна 1933 године старање о експлоатисању ових шлепова водио је Отсек добара на тај начин, што се у првим годинама закупа овим шлеповима превозно камен из каменог мајдана Добра, угаљ и др. материјал, а што ће за исте сврхе послужити и у овој години.

Социјално-хумани рад.

Ма да при Општини постоји специјалан Отсек са чисто социјално-хуманим задатком, ипак је Отсек добара по природи свога пословања и интенцијама садашње општинске управе, у знатној мери вршио и једну социјално-хуману акцију.

Сви приходи, који се добијају од издавања у закуп једног дела општин. објеката, у месечном износу од динара 10.417, намењени су као помоћ београдским инвалидима. У том циљу при Општинској штедионици образован је Фонд у који се уносе месечни приход, а што годишње износи Динара 125.004, и ова се сума дели о Божићним празницима као помоћ Београдске општине сиромашним ратним инвалидима и инвалидкињама. Из овог фонда и ове године раздељена је помоћ инвалидима у износу од преко 100.000.— динара.

Исто тако из социјално-хуманих побуда данашња Општинска управа издала је знатан део станова грађанима економски слабим, као и инвалидима, потпуно бесплатно или уз минималну закупнину.

Поред овога, Општина је одобрила подизање 10 киоска Инвалидском удружењу, са мањом закупнином за земљиште за 70% но што плаћају остали грађани за заузеће земљишта са киосцима.

Исто тако, Општина је појединим хуманим и патриотским удружењима дозволила подизање киоска на своме земљишту са знатно повољнијим условима, но што је то приватним дозвољено.

Пољски радови економије Управе добара О. г. Б.: Покошења овас

Из свега напред изложеног види се, да Општина, поред тога што је дала на дугорочно уживање за подизање домова појединих престоничких друштава, она је и преко Отсека добара у знатној мери показала своју социјалну акцију како према сиромашним грађанима и инвалидима, тако и према хуманим и патриотским удружењима.

Насеља звана „Јатаган Мала" и „Прокоп", претстављају и за данашњу Општинску управу крупан социјални проблем. Па и поред тога, што се становници, с обзиром на данашње прилике, нису могли у маси покренути са ових насеља, ипак се може констатовати да је у овом правцу доста учињено. Тако је последњи остатак насеља „Пиштољ Мале" на Дунаву у току прошле године расељен и тиме ослобођен један већи комплекс општинског земљишта за употребу. У „Јатаган - Мали", према потребама Општине, вршено је и врши се постепено расељавање. У насељу званом „Прокоп" још није вршено никакво расељавање, али Отсек добара, према жељи данашње Управе, позвао је све његове становнике у тежњи да се између њих и Општине заснује један регуларан однос, који би истодобно био и социјално праведан.

Особље.

Све напред наведене послове, који су врло обимни и деликатне природе, обавља Отсек добара са једним релативно врло малим бројем особља, те је због тога већи део принуђен да ради преко прописаног канцелариског времена. У Отсеку је запослено 23 службеника. Од овог броја 13 ради ванканцелариске послове везане за терен и то у својству надзорника, инкасанта, чувара зграда и т. сл. Остало особље врши сву административно-финансиску службу, која је врло обимна и разграната. Ради боље илустрације напоменућемо само то, да Општина има преко 520 закупаца и да у закупу има 42 зграде. Онда је несумњиво, да су у овом случају радни односи Отсека добара са закупцима и закуподавцима врло велики и компликовани. Како мора постојати стални додир између ових с једне стране и Општине с друге, то је обимност послова Отсека добара само у овом правцу врло опсежна и деликатна, јер ови послови захтевају максимум напора и пажње за што бољу колаборацију и што боље штићење општинских интереса у оба својства, било да се Општина појављује као закупац, било као закуподавац.

Перспективе будућности.

Будући да су тежње садашње Општинске управе да од Отсека у догледној будућности створи једну узорну муниципалну економију, то нека нам је дозвољено да изнесемо и неке наше сугестије.

Сем раније могућности, које смо узгредно поменули, није неумесно истаћи и ту могућност, што би се у далеко већим размерама приступило гајењу сточарства, живинарства и пчеларства. Овим начином омогућило би се јевтино и брзо снабдевање потребних алиментација за дечје установе, Дом стараца, комуналне кухиње и будућу општинску болницу.

Тако би се, ако се буде приступило упражњавању и ове врсте економије, добивало јевтино млеко, месо, живина, јаја и мед као сурогат шећера. Из овога се види, да би се са мало инвестираног капитала добивало много користи и уштеда, што би било у интересу општинског фискуса, јер за све напред речено има се пуно услова. Овакво схваћена комунална, муниципилизирана економија, могла би да служи као пример за углед и потстрек многим нашим грађанима, који би имали воље и материјалних могућности да се баве овим пословима. На овај би начин Општина исто тако индиректно постигла и свој социјални задатак у апровизацији широкких маса грађанства.

У низу напред изнетих могућности, не би било депласирано истаћи могућност изградње већег броја малих станова, намењених за еко-

номски слабе и пролетеризиране грађане, којима би се омогућило да дођу до јевтиних и хигијенских станова било узимањем у закуп, било на откуп отплаћивањем за дужи низ година уз минималну камату. Овим би се, у већој мери, ублажила социјална беда и на сваки начин постигао овај основни комунални циљ, за којим данас тежи свака савремена општина, а у чему предњачи данашња Управа престоничке општине. Овај посао, и ако колосалних размера, био би остварљив, јер је већ створена могућност за то. Као први услов за то неоспорно је постојање општинске циглане, која би производила циглу и креп за ове сврхе.

Ако би се могле остварити и остале чињенице које су са овим у вези, тиме би се, поред напред реченог, постигла и највећа јавна добит, што би се на тај начни заполио огроман број радника, и тиме смањила неупосленост која влада у свима великим градовима, па и у Београду. На овај начин, предвиђањем и привођењем у дело свих ових јавних радова, ублажила би се унеколико и привредна криза, што је нашло видног изражаја у свестраним, програмским тежњама данашње Општинске управе.

Овим пословима Општина би пружила свој удео у погледу санирања како привредних, тако и социјалних прилика у нашој лепој престоници. Садашња Општинска управа извршењем свих ових послова и јавних радова, а нарочито грађевинских послова изведених у својој режији ,имала је намеру да помаже економски слабе грађане. То се успешно манифестовало у запослењу већег броја београдских квалификованих и мануелних радника, који су имали дневницу релативно већу него што би имали код приватних послодаваца. Самим тим, садашња Општинска управа извршила је још једну дужност која се састоји у знатном ублажавању данашње привредне кризе, која влада и Београдом.

Ето, то је у најмаркантнијим и највидинијим линијама досадашња делатност, као и будући рад садашње Општинске управе преко Отсека добара, која је остала доследна привођењу у дело свога програма, изнетог у декларацији приликом пријема дужности општинске управе престоног нам града Београда.

ЕКСПРОПРИЈАЦИЈА И АПРОПРИЈАЦИЈА

(шеф одељ. за експро-апропријацију О. г. Б. инж. *Милош Д. Анђелковић*)

Београд до 1924 год. имао је своје регулационе планове, који нису потпуно решавали стручну обраду града, већ су више базирали на основним идејама регулације и на ужим основама урбанизма. Као такви били су једнострани. Обзиром на грађевински реон града, као и на сталну тенденцију ширења атара, Београд је морао да прилагоди овим околностима и свој Генерални регулациони план. 1924 година за Београд је важна и веома значајна, јер је ове године Београд добио свој Генерални план, расписан конкурсом. У њему је предвиђено све оно, што је за један модеран град потребно. Добијањем новог Генералног плана створена је једна нова тешкоћа, обзиром да је стари Београд требало саобразити новим регулацијама, широким булеварима, ширим улицама и модерним парковима. За извршење овога, имале су се извршити експропријације приватних добара. Финансирање експропријација вршено је из редовног општинског буџета и из зајмова, и разумљиво је, да у самом почетку, рачунајући од Генералног плана, Општина није могла одмах уносити и ангажовати нарочите суме за извршење регулације, пошто за овај циљ није било финансијске могућности, јер је ово било за Београд ново оптерећење, које се морало и требало одмах ставити на здраву подлогу. Међутим, осећање потребе за образовањем једног специјалног комуналног Одељка за експропријацију појавило се тек 1928 године, када се посао око извршења експропријација толико развио, да није могао бити без једног одређеног одељка са стручним референтом. До тога времена експропријације, у колико су вршене, вршене су без система, тако да се до овог времена буџет експропријација пењао на значајну висину буџета расхода О. г. Б.

Колико је било потребно да се служба по експропријацијама као важан фактор по општинске финансије организује, најбољи је доказ: што је овај одељак почетком 1932 г. прешао из састава Тех. дирекције у састав Финансиске дирекције, да би се створио директан контакт између техничких предлога по експропријацијама и финансиске моћи плаћања. Од овога доба реферат за експропријације стављен је у могућност озбиљних расматрања дотадашњих експропријација, које су осетно погодиле општинске финансије, и са којом се морало у будуће ићи веома опрезно и пажљиво.

Ово се нарочито осетило у периоду год. 1932/933 када је обзиром на општу финансиску кризу, могућност плаћања по обавезама експропријације готово сасвим престала. Што се тиче пак нових, оне су сасвим и обустављене из принципа: да се не могу и не смеју правити нове обавезе, док се старе не ликвидирају.

II.

Одузимање приватних добара за потребе регулације Београда, вршило се на основу

старог Грађевинског закона и општег Закона о експропријацијама. Већим делом експропријације су вршене на основу директних споразума, а у крајњим случајевима, када споразум није могао бити постигнут са сопственицима, прибегавало се законским проценама, у којима је сопственик са своје стране бирао два процениоца, Општина два а ова четворица петог. Овакав начин, разумљиво је, да није био погодан по општинске финансије, јер обично се дешавало, да су проценноци били на страни слабијој тј. сопственика, и на тај начин Општина је по сили Закона морала да прими овако избрани Суд који је био једини власан за одређивање накнаде, која се има дати сопственику одузетог имања, и имање се није могло заузети док се исплата не изврши, без обзира на неопходност јавног интереса.

Доцнијим финансиским овлашћењима, створене су извесне олакшице и у експропријацијама, тј. у погледу одузимања приватних добара. Законске олакшице биле су у толико, што су финансиска овлашћења дала могућност Општини да једно добро може и раније заузети, ако је оно у општем јавном интересу неопходно потребно, но с тим, да се поступак око експропријације настави и чим буде окончан да се исплата изврши.

Колико је ово финансиско олакшање омогућило ефикаснији рад око извршења регулације, види се и по финансиским ефектима извршених експропријација, почевши од 1928 до 1932 године, када је финансиски ефекат заузетих експропријација био достигао суму око 85 милиона динара — платних. За атар Општине града Београда донешен је 1930 г. и специјални закон у погледу експропријација, који је у неколико регулисао односе ново прошареног атара О. г. Б., ограничио и одредио величину грађевин. плацева, у грађевинском и ванграђевинском реону, и у погледу експропријација дао значајна два члана овог закона (чл. 8 и чл. 9) који је прецизирао шта Општина може одмах да заузме од приватних добара и за које потребе: тј. одредио је, да се као неопходни општи интереси имају сматрати само радови око канализације, водовода и осветљења. Чл. 9 прописује законски поступак избраних судова око експропријације, за регулацију и гробља; и овај поступак, кога је до доношења овог закона обављала Општина у своме делокругу, овим законом пребацује се у извршност Управе града, односно појединих квартова. Образоваће Избраног суда је у основи остало исто, но са разликом, што претседника Избраног суда нису бирали четири процениоца (Општинска два и приватна два), но га је одређивао Окружни суд за град Београд.

На овај начин контролу рада Избраних судова узео је Окружни суд у случају изјаве жалбе, и озбиљност ових избраних судова, била је много ефикаснија но раније.

Одељак Е.—А. је могао овим законом да има отворенији и већи обим рада, и с обзиром на велики број извршених прометних вредности имања у Београду, нарочито у периоду 1931/1932 год. могао је да створи тачну евиденцију прометних вредности имања у Београду, кретање њихових цена, и на тај начин обавештавати на време избране судове о прометним вредностима. Исто тако он је послужно и у погледу наплате преносних такса за купо-продају имања код среских и окружних судова. На овај начин, наше се грађанство у широким масама већ почело учити, увидевши да Општина оперише тачним вредностима имања, да претходно приликом купо-продаје или пријаве вредности, пријави тачну прометну вредност. Колико је ово користило како државним приходима, тако и општинским, најбољи је доказ многобројне пријаве од стране среских судова за одређивање прометних вредности, као и пореских одељења, којима су ове прометне вредности биле база за одређивање величине порезе.

Организацијом одељка за експро-апропријацију, на бази стручној, техничко-финансиској, уведена је контрола свих обавеза по експропријацијама извршеним ранијих година, које су вршене без стварно техничких потреба, и на тај начин створена је контрола, која је до периода 1932/933 год. била релативно недовољна, јер узајамна техничко-фин. веза није била овако ефикасна као данас.

Временски период 1932/933 год. може се рећи да је период стагнације по експропријацијама, јер су њихови финансиски ефекти сведени на минимум најнужнијих потреба, контролисани и са техничке стране као неопходне и за ову неопходност обавештена Финансиска дирекција О. г. Б. У ствари експропријације у овом временском периоду биле су онолике, колико је било прихода по извршеним апропријацијама, а то је буџетска равнотежа и одржање већ постављеног принципа: да Општина не може вршити даље обавезе пре но што одговори старима.

Као најбоља слика кретања експропријација нека постужи следећи табеларни преглед:

Година	Утрошена сума на експропријације	Експроприсана површина у м²	Утрошена сума на откупе имања	Површина у м² откупљених имања
1927	Д. 11,234.814	36.242	Д. 5,446.882	12.040
1928	„ 11,085.515	17.574	„ 4,288.347	10.320
1929	„ 5,106.542	41.651	„ 0,538.980	79.780
1930	„ 7,858.610	20.222	„ 24,789.979	340.000
1931	„ 14,780.498	43.475	„ 5,963.942	21.870
1932	„ 656.749	1.742	„ 3,157.303	39.539
1933	„ 1,044.022	2.985	„ 428.219	3.386

Из овог табеларног прегледа јасно се виде резултати извршене регулације Београда и учињени финансиски ефекти по овим експропријацијама.

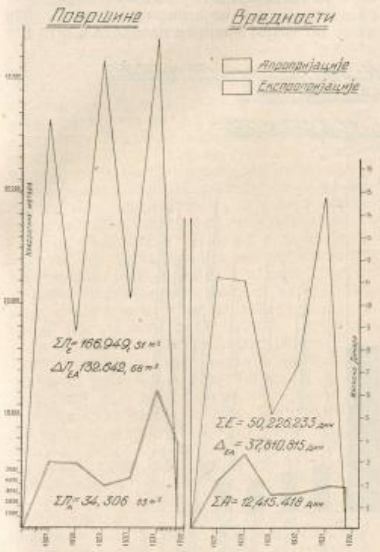

Извршене експропријације и апропријације од 1927—1933 године

На које објекте је Општина плаћала и за који део регулације града?

Експропријације су вршене за регулацију Призренске улице, откуп земљишта за Теразијску терасу, откуп имања за потребе проширења земљишта за потребе Трамваја и Осветљења, регулације и просецање Мајке Јевросиме улице (улазних имања), откуп имања за пијацу на Смед. Ђерму, за регулацију околних мањих улица ради приступа ка пијаци, проширење гробља, изради водоводног резервоара и откуп земљишта у Макишу за потребе Управе водовода, проширење Дединског булевара и околних улица на Дедињу, и, најзад, као најзначајније експропријације за изградњу Савског моста и проширења Бранкове улице, нашта се до сада утрошило 20.842.815 динара.

За 8 година, утрошених 106 милиона динара, на регулацију Београда претстављају значајну суму за општинске финансије, када се зна да је Општина имала, поред ових обавеза, и много других техничко-социјално-културних послова на обнављању и урбанистичко-грађевинском уређењу града.

Ред. бр.	УЛИЦА	У коју сврху експропр.	Површина м²	Динара
1	Призренска Балканска	проширење терасе	6728,7	15,237.812
2	Призренска	проширење Призренске улице	995,9	4,832.310
3	Св. Николе	проширење новог гробља	65452,0	6,427.165
4	Високог Стевана	за Дир. Трама. и Освет.	14452,0	2,953.948
5	Немањина	проширење Вилзоновог трга	3211,4	5,772.789
		Укупно . .	90840,6	35,224.024

Без значајних прихода, без основе за систем уређења радова око извршења регулације — односно експропријације, Одељак за Е.—А. у временском периоду 1932—933 год. створио је предлог и пројекат оног важног фактора у извршењу експропријације, кога је нови Грађевински закон донео и предвидео у § 126 Грађ. закона: образовање Регулационог фонда, који у своме почетку јасно и прецизно упућује на који ће се начин за извођење регулације при свакоме граду и варошици извршити образовање овог Регулационог фонда.

Одељак за Е.—А., узимајући у обзир овај важан члан Грађевинског закона, а по интенцијама Суда и Финансијске дирекције, израдио је нацрт и упут о образовању Регулационог фонда за извршење регулације по Генералном плану, као и начин његовог функционисања. Колико је ово важно питање, није потребно нарочито истицати, али је неоспоран факат, да би се образовањем овога фонда могло скинути са дневног реда најосетљивије питање по општинске финансије, како већ постојећих, тако и будућих експропријација.

Овај предлог општински Суд узеће у најскорије време у озбиљно расматрање, и питање је кратког времена, када ће се овај тако потребан фонд једном ставити на чврсто тле.

Овом приликом изнећемо само графички преглед овог будућег Регулационог фонда, тј. претставу убирања будућих прихода за овај фонд и то за период од 1 године, који претставља суму од 11 милиона. Знајући са колико тешкоћа општински Суд гледа у будуће извршење експропријација у граду, обзиром на последњи потпуно оправдани двогодишњи период 1932/33 год., када су експропријације сведене на минимум, сасвим ће добро доћи образовање једног оваквог регулационог фонда. Ако се ова финансиска стагна-

ција буде проширила на само још три године, значи да би регулациони фонд попео се већ на око 33 милиона, а то је сума са којом се већ може рачунати да се извршују исплате и старих дугујућих сума за експропријацију и сума потребних за даљу регулацију Београда.

које су до почетка 1932 год. износиле неисплаћену суму од 32,132.621.— дин. Друго, да се могу само експроприсати она имања, која су сметња за спровођење општинских радова, и то таквих радова од којих се може очекивати појачање општинских прихода, или да су по својој природи неопходни, што и у

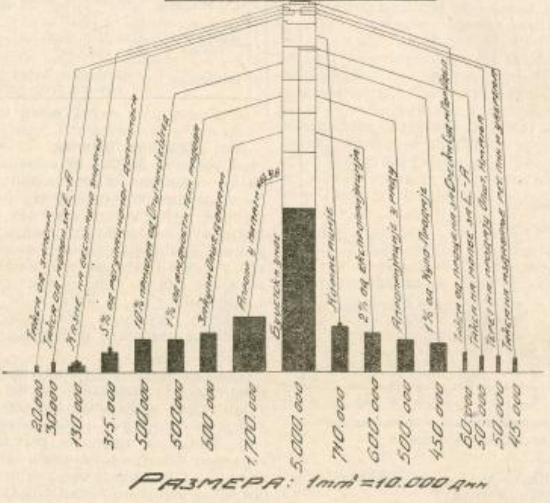

Ово је једини начин, да се финансиски ликвидирају како заостале дужне експропријације, тако исто и да се са будућим радом око експропријација не стане.

Није згорег, да се овом приликом баци летимичан поглед на оне обавезе које су биле до краја 1931 године још неисплаћене и да се види, да је се у овом периоду 1932/933 год. чинило све да се финансиски ефекат по експропријацијама на неки начин сведе на најпотребније обавезе. Поред напред означене добре намере Суда за образовање једног Регулационог фонда, општински Суд је на предлог Финансиске дирекције, а по саслушању Финансиске секције, донео још и следеће закључке: да се на првом месту и у начелу обуставе сваке даље експропријације, будући да за исплату експропријација нема финансиских сретстава. При томе да постоји велики број перфектних експропријација, једном и другом случају мора бити претходно образложено и потврђено од стране Техничке дирекције О. г. Б. Разуме се, да за сваку овакву експропријацију има претходно Финансиска дирекција да осигура кредит. Треће, што се тиче исплате до сада формално експроприсаних имања, ту је општински Суд донео закључке по којима је створена основа за правилну исплату експропријација. Од сада се води рачуна и о следећим околностима:

а) Да ли је формално експроприсано имање и заузето од Општине, и од кога дана то имање Општина користи;

б) Да ли је експроприсано имање потребно Општини или не. У овом другом случају огласити експропријацију неважећом, па приступити новој тек када се зато укаже потреба. У случају под а) тј. ако је формално експроприсано имање и заузето од Општине,

онда се има водити рачуна о датуму од кога је Општина почела то имање да користи, те се у томе случају мора да исплати прво оно имање које је пре заузето од оног које је доцније заузето.

Овим реформама, уведеним у временском периоду 1932/1933 год., учињено је много да се извршене експропријације ставе на праведну и потпуно одређену линију у будућем раду.

На основу ових реформи, Суд општине решењем од 31 маја 1933 год. образује једну комисију од стране одборника, члана Суда, Директора Техничке дирекције и Референта Одељка за Е.—А., којима ставља у дужност да изврше преглед обавеза по експропријацијама имања појединих сопственика, која су већ заузета а неисплаћена, и имања која су експроприсана, незаузета и неисплаћена, а која се обзиром на техничке радове морају заузети. По прегледу свих напред означених имања, комисија је имала у задатак да Суду поднесе образложење: које се експропријације имају првенствено исплатити, а које се имају предложити за измену у регулацији ради ослобођења од експропријације. Одређена комисија је до ситница и потпуно објективно расматрала сваку појединг експропријацију и водећи рачуна о предњим сугестијама Суда нашла је: да се дугујуће обавезе експропријација, које су биле достигле суму до 32 милиона, сведу овом ревизијом на суму од **дин. 9,857.502.—** као најхитнију и најпотребнију за исплату експропријација потребних за извршење регулације за Савски мост и прилаз мосту, као и дуговања која обзиром на већ заузета имања и обзиром на техничке радове морају бити исплаћена.

Овом ревизијом обавеза, постигнуто је двоје: финансиски ефекат дужних експропријација сведен је на минимум потраживања, а ова велика разлика у финансиском ефекту показала се у предлогу комисије за ревизију у Генералном плану оних имања, која су била привидно експроприсана и неисплаћена. Комисија, свршивши свој поверени задатак, доставила је цео елаборат Суду. Суд је овај предлог комисије у погледу извршења измене у Генералном плану, ради смањења финансиског ефекта по експропријацијама, узео у расматрање, пошто су овакви предлози подложни извесним законским процедурама, што захтева и више времена и више техничких студија.

Да би се евидентно могло уочити колико је трошено на регулацију вароши и откуп имања за последњих осам година, изнећемо табеларни преглед исплата по експропријацијама и откупима имања у атару града Београда за време од 1926—1933 године, и то преглед: исплата по годинама предвиђених сума по буџету и сума предвиђених по зајмовима:

Год.	Предвиђено по буџету у дин.	Из зајмова у динара
1926	1,981.558.80	—
1927	3,023.233.80	13,657.963.05
1928	5,179.942.56	10,1[illegible]8.984.12
1929	5,779.184.00	8,864,337.22
1930	16,051.213.25	16,0[illegible]2.375.42
1931	13,382.789.95	7,391,700.90
1932	3,833.052.60	—
1933	1,473.241.90	—

У даљем свом излагању изнећемо исто тако табеларни преглед о убирању прихода по апропријацијама и продаји општинских имања:

Год.	Убрано од апропријација	Апроприсане површине у м²	Примедба
1927	2,152.262	6.010	
1928	3,326.111	5.837	
1929	1,522.237	3.813	
1930	1,643.917	4.417	
1931	1,866.894	12.162	
1932	1,844.000	3.200	
1933	617.000	1.400	

Свега Динара 12,992.421.

Ове апропријације вршене су у вези извршења Генералног плана и то у колико су појединг имања регулацијом морала да излазе на нову регулацију. Разумљиво је, да су ове површине биле већином незнатне и да су зато њихове прометне вредности морале да буду и мање. На неким местима то је чињено бесплатно, јер је стари Грађевински закон давао сопственицима право, да земљишта која се и у колико се апропришу њиховим имањима до 2,5 м¹ дубине испред њихових имања, имају им се апроприсати бесплатно.

Новим Грађевинским законом ова повлашћеност за сопственике је престала и исто онако као што Општина треба и мора да плати сопственицима сваки одузети њихов м² земљишта, исто тако и сопственици имају да плате Општини сваки додати м² њиховом имању. На овај начин и апропријације су постале један део општинских прихода, са којим се може да рачуна.

Поред апропријација као приход, могао би да се примени и чл. 124 Грађевинског закона, о доприносу. Ова новина у Грађевин. закону сасвим је правична, у толико пре, што сваки појединг власник земљишта или имања, треба да надокнади учињене трошкове око израде нових, или проширења и регулације постојећих улица или тргова. Овај члан даје право Општини, да може те трошкове напла-

њивати од власника земљишта, поред којих се ови радови извршују. Разумљиво је и потпуно логично, да извршењем ових јавних радова, приватна имања у вредности скачу и тај вишак вредности од истих узима на првом месту сопственик, па тек онда сам град.

Оживотворење овог члана Грађевинског закона Општински суд до данас није хтео да изврши, и ако га је узимао у расматрање, јер сматра да би у овој финансиској кризи, примена овог законског члана била један нов терет на грађанство, које је за сада моментано и сувише оптерећено.

Одељак Е—А. је у временском периоду 1932/933 год. почео да примењује и поступа по § 57 новог Грађевинског закона у погледу комасације имања. Ово је важно за поједине блокове нашега града јер какви све облици парцела не постоје данас, када је граду потребан и хигијенски и технички предуслов за савремену новоградњу! Комасацијом парцела, регулисаће се многи и многи блокови са неправилним, нерационалним и нехигијенским парцелама, тако, да ће се и са те стране Београд моћи несметано да развија. У овом смислу већ је образована, на захтев Суда О. г. Б., комасациона комисија, којој је стављено у задатак извршење свих ових комасација.

*

Из досадањег излагања по експро-апропријацијама може се створити приближна слика кроз какве је све фазе пролазило извршење регулације Београда, на какве се све тешкоће наилазило када се зна да је Београду било потребно и још увек треба и модерних булевара и широких улица, и паркова и скверова, а да за све ово треба новаца, труда, стрпљења и што је најважније, увиђавности самих грађана: да су грађани Општина, и да они треба и морају да је помажу и морално и материјално у овим великим и тешким прегнућима на пољу гиганске комунално-урбанистичке предузимљивости.

Стеван Костић,
шеф Економата

Економат

По завршетку светског рата, прва ствар, коју су тадање Општинске управе предузеле, било је оспособљавање општинске администрације и економске службе, као нових дужности апровизације, које јој је намећао нагли развитак живота престонице и брзи прилив њеног становништва. И Економат се, заједно са свима осталим општинским установама, постепено развијао и радио додељени му посао. Посао Економата састојао се тада — поред широке апровизационе политике — и у набавкама и деоби канцелариског материјала и канцеларијских потреба са материјалом и прибором за одржавање чистоће, набавком и деобом дрва за огрев, издавањем у закуп, чишћење и изношење фекалија, одржавање лицитација за узимање у закуп зграда и станова за смештај општинских и других надлештава (Управе града Београда, квартова, Првостепеног суда итд.), састављање уговора за ликвидирање плаћања закупа, чишћење димњака и вођење централног инвентара. Тадања Управа добара водила је евиденцију само о непокретним општинским имањима, док је сав остали посао вршио Економат. У то време Економат је водио свој деловодник, а економ, који је стајао на челу Економата, био је непосредни референт Суду. Набавке материјала Економат није вршио, већ је ове набавке вршио сваки Отсек за себе: водовод своје, санитет своје, као и сви остали отсеци. За Дирекцију трамваја и осветљења Економат није у опште набављао никакав материјал, па чак ни канцелариски, пошто је та Дирекција била тада потпуно аутономна, те се сама старала о свима својим потребама.

У овом и оволиком обиму, Економат је радио све до 1930 године. У тој години, примењујући нов статут од 1929 године, Општинска управа је постепено почела концентрисати једнородне послове у засебне отсеке. Тако је тада Економат почео да се формира и добија свој данашњи обим и значај. Сви послови око закупа зграда и имања, као и вођење инвентара непокретности, пренети су дефинитивно на Отсек општинских добара, изношење фекалије на Санитет, док је пак рад око вршења набавака свих врста, па и оних за Дирекцију трамваја и осветљења, пренет потпуно на Економат. Ово преношење послова извршено је тако, да су већ у 1931 години, сви они вршени у Економату. Од тада почиње рад Економата у оном обиму, какав му је намењен и какав му припада. Овакав рад врши Економат кроз све три последње године ма да у 1933 години у много мањем обиму, што долази од велике и опште економске кризе, као и од већег броја послова које општина ради у сопственој режији.

Почев од 1930 године, Економат руководи овим пословима: врши набавке свег потребног материјала за све општинске установе;

врши расподелу канцеларисног материјала и осталих потреба свима општинским установама из свога магацина; води општинску дрварy; прима, распоређује, чува и издаје дрва за огрев; а по извршеном ифероваљу материјала подноси Суду предлог за исплату учињених испорука. Да би ове своје задатке постигао, Економат води сав административни посао и све тачне евиденције у виду једног малог књиговодства. Од књига Економат води: књигу приспелих предмета, регистар, евиденцију требовања, индекс фирми, књиге издатих требовања, књиге рачуна, азбучни списак рачуна, књигу потрошног материјала, магацинску књигу канцеларисног материјала и прибора, књигу цена, књигу примања и издавања дрва, архиву свршених предмета набавака, а уз то и картотеке: о кретању кредита, о кретању цена и учешћу појединих фирми у општинским набавкама. Из овако детаљно вођеног књиговодства могу се и дати тачни статистички подаци о раду Економата за период 1931—1933 године. На жалост, за рад из ранијих година не може се дати ни приближан преглед, пошто не постоје тачни статистички подаци.

Главни посао који обавља Економат јесте вршење набавака. Набавке се врше у главном на два начина: оне у вредности испод 100.000 динара путем понуда, а оне преко 100.000.— динара или набавке, чија се испорука протеже за дужи период времена, путем јавних офертални или усмених лицитација. Затим, по извршеном ифероваљу набављене робе, рачуни испоручених количина робе концентришу се у Економату ради припремања за ликвидацију.

На сваки начин да се у овом формалном поступку поремети рад из разних разлога као на пр.: недовољно прецизан опис тражене набавке, недостатак кредита, тешкоћа око прикупљања понуда, одбијање фирме да материјал испоручи, испадање из обавезе услед прекорачења рока, немогући услови плаћања, одбијање пријема материјала од стране комисије, примедба Државне месне контроле итд. Сви ови и слични разлози су узрок стварања административне преписке која често за врло дуго време поремети правилан ток рада око извршења какве набавке, односно исплате рачуна.

У раду Економата активно учествују неколико комисија, састављених од одборника и чиновника ван Економата. Главни правац у свима питањима делокруга рада Економата дају ове комисије:

1) Економска секција, састављена од седам одборника. Чланови ове секције су стални и делегирани од стране Општин. одбора.

2) Стална комисија састављена од три одборника, једног стручњака—инжињера Техничке дирекције и једног контролног инспектора. Ову комисију одређује својим наређењем Претседник Општине и њени чланови се мењају по истеку једног месеца дана;

3) Комисије састављене од одборника и чиновника, које се одређују за разне врсте радова, по појединим предметима и од случаја до случаја, као и за одржавање лицитација. Мандат ових комисија истиче са завршетком рада по поједином предмету.

Из доњег прегледа може се видети колико су седница те комисије у току последње три године имале и колико је предмета на њима решено:

Која комисија	Број одржаних седница са бројем предмета који су на њима решавани					
	1931 год.		1932 год.		1933 год.	
	седница	предмета	седница	предмета	седница	предмета
Економска секција	—	—	23	34	19	31
Стална комисија	227	1.821	157	1.555	125	838
Комисија за разне лицитације	80	51	108	74	42	23
Разне друге комисије	38	67	93	127	127	121
Свега	345	1.939	381	1.790	313	1.013

Економска секција у 1931 год., није ни постојала, већ је образована тек у јуну 1932 године. Упоређујући рад ове Секције са радом осталих комисија пада у очи, да је секција као у 1932 тако и у 1933 години имала веома мали број седница. Ово долази отуда, што се по усвојеној пракси, секција, као орган Општинског одбора, сазива у седницу само за решавање оних предмета, који се накнадно износе на решавање Општинском одбору. Природно је, да предмета ове врсте има у Економату мали број, према томе је и број седница Економске секције мали.

Међутим, из прегледа се даље види, да је стална комисија имала последње три године највећи број седница са веома великим бројем решених предмета.

Ова комисија, чији се чланови мењају сваких месец дана, и кроз коју су прошла сви г.г. одборници, јесте присан сарадник Економата. Ова комисија решава предмете највећег броја набавака и она је та која предлаже Суду извршиваље набавака. Како су сви г.г. одборници били чланови ових комисија, то је на тај начин дата могућност свима члановима Општинског одбора да се до детаља упознају са начином на који се врше набавке за Општину београдску.

За сваку лицитацију а за набавке преко 100.000.— динара решењем, којим се наређује лицитација, одређују се чланови комисије,

који ће одржати лицитацију. Број ових комисија, као и број предмета, које су оне извршиле сразмерно је мали, пошто је исто тако мали и број јавних лицитација.

Разни други радови Економата, који су поверени комисијама, у којима је увек било чланова Општинског одбора, обављани су у знатном броју. Док је у 1931 години број ових комисија износио 38, у 1932 год. 93, дотле је у 1933 години изнео 127, што речито говори, да су чланови Општинског одбора узимали све активнијег учешћа у раду овог важног отсека Општине београдске, упознавајући се све боље и боље са радом у њему и улазећи све дубље у послове Економата.

Особље Економата, које ради на предметима набавака је: један шеф, један потшеф-стручњак, три писара, један архивар, и једна дактилографкиња. Сем овога особља Економат има још особља, које није у директној вези са извршењем набавака а ти су: један руковалац магацина канцелариског и потрошког материјала, један надзорник општинске дрваре, два служитеља и три чувара дрваре, од којих један врши курирску службу.

Кретање броја особља Економата за последње три године престављено је у следећој табели:

Које особље	1931	1932	1933
Разврстани службеници	8	8	8
Хонорарни	3	2	1
Служитељи.....	2	2	2
Дневничари	3	4	3
Свега	16	16	14

Док је у 1931 и 1932 год., број особља био 16, дотле се у 1933 години тај број смањио на 14, који број тачно одговара потреби и обиму рада Економата за протекле три године (види горњи табеларни преглед).

Из овога прегледа види се да цифре идући од 1931 ка 1933 год., сукцесивно опадају и то готово у свима рубрикама. Ово ће рећи: да и обим рада у Економату опада. То је и тачно, у колико се односи на број предмета. Карактеристично је то, да док у 1932 год. број предмета опада, дотле је вредност уступљених испорука, као и вредност рачуна за испоручени материјал, порасла. То значи, да је већа вредност материјала распоређена у мањи број предмета, дакле да су се поједини Отсеци општински почели навикавати, да једнородне врсте набавака групишу у засебна требовања. О томе сведочи још и број лицитација, који се од 29 из 1931 год., повећао на 34 у 1932 гоидни. 1933-ћа година пак показује смањење у свима позицијама без разлике. Ово се да протумачити великом депресијом, изазваном тешком привредном кризом, која је свој утицај имала и на вођење општинске економске политике. Спровођена је штедња у свима гранама општинске службе и то се нарочито огледало у штедњама учињеним на материјалним издацима. Свако тражење набавака претходно је проконтролисано у погледу неопходности и стварне потребе, па је начелно одобрење за набавку давао Суд тек тада, када је стекао уверење да је ова набавка неопходна. Радећи на тај начин у набавкама, које је вршио Економат у току 1933 године, показује се једна уштеда од близу 13,000.000 динара према вредности извршених набавака у 1932 години. Оваквим радом, Економат је испунио и свој део улоге у раду око санирања општинских финансиских прилика. Ово је до душе тешко падало појединим општинским установама, које су морале трпети оскудицу материјала, али на тај начин су и оне биле приморане, да скучивши свој утрошак материјала, и саме учествују у смањењу расхода. Овај експерименат је показао, да се штедња може спровести и да то не утиче на живот и рад општине као целине, пошто се сав рад обављао и ако је ова велика уштеда потпуно остварена.

Сем главног рада на набавкама и расходовању материјала, у Економату се обављају и други послови, међу које спада и набавка и привилна расподела канцелариског потрош-

ПОСЛОВАЊЕ ЕКОНОМАТА О. Г. Б.

Година	Број требовања разног материјала, по којима су донета решења суда о одобрењу набавака	Број комисијских записника по којима су донета решења Суда о уступању и испоруци разног материјала	Број предмета по којима су донета решења о повраћају кауција	Број предмета по којима су донета решења Суда о расходовању дотрајалих инвентарских ствари	Број успелих лицитација, по којима су донета решења Суда и Одбора о уступању у испоруку	Број издатих требовања за испоруку уступљеног материјала појединим фирмама	Број административних аката различите природе	Број закључених уговора о испоруци	Вредност материјала уступљеног у испоруку по решењима Суда и Одбора	Број рачуна по којима су донета решења о исплати	Вредност рачуна који су прошли кроз књиге Економата
1931	2.896	1.703	45	27	29	3.503	1.311	78	31,082.651.24	3.311	20,555.283.81
1932	1.640	1.305	29	15	34	2.671	893	57	33,448.288.18	2.669	21,239.876.13
1933.	1.108	770	30	7	6	1.083	550	17	20,571.440.73	1.820	13,816.470.78

ног материјала и материјала за одржавање чистоће. Руковалац ручног магацина прима набављени канцеларијски потрошни материјал и материјал за одржавање чистоће и уводи у књигу потрошног материјала, а затим у магацинску књигу, и смешта у магацин. Из ових књига се може видети кад је и од кога шта од потрошног материјала набављено, и кад је коме шта издато. Материјал се издаје на требовања појединих отсека, а по извршеној контроли делегираног члана Контролног отсека. Сем канцеларијског материјала руководиоц магацина издаје и одело и обућу општинским службеницима и о томе води засебну књигу. Из доњег прегледа види се кретање утрошка најглавнијих врста канцеларијског материјала за последње три године, износ вредности потрошеног материјала и број требовања, по којима је овај материјал издат:

Р. број	ПРЕДМЕТ ТРЕБОВАЊА	Јединица	1931 год.	1932 год.	1933 год.
1	Шпартана хартија	риса	458	309	315
2	Нешпартана хартија	„	1.130	906	1.018
3	Деловодни протокол	табака	28.000	7.600	19.000
4	Регистри	„	12.000	5.800	6.000
5	Мастило	литара	325	266	312
6	Коверти	ком.	116.000	117.000	115.000
7	Озалид хартија	ролни	390	270	220
8	Оловке	ком.	9.000	8.461	6.864
9	Хамерова цртаћа хартија	ролни	30	25	13
10	Енглеско платно	„	50	52	19
11	Стенсил	кут.	140	108	94
12	Туш	флашица	1.290	914	800
13	Милиметарске хартије	ролни	40	10	15
14	Паус папир	„	132	136	51
15	Број требовања по којима је издаван материјал		—	810	988
	Вредност набав. матер. Дин.		193.031	151.443	169.833.80

Најмање је овога материјала потрошено у 1932 години, а највише у 1931 години. Ако се узме у обзир да је у магацину на почетку 1932 године било већих количина материјала претеклог из раније године, и да је према томе у тој години набављена много мања количина материјала (нарочито карактеристично код деловодног протокола), а поред тога и лаки скок цена ове робе у 1933 год., долази се до сазнања, да је у току ове две последње године извршено стандардизовање потрошње овог материјала, и то на тај начин, што се строго водило рачуна о издавању овог материјала појединим отсецима. Ако се упореде цифре из две последње колоне види се у највећем броју артикала приближност. Повећање се показује код хартије и мастила, што доказује да се обим пословања општинске администрације неминовно повећава. Код утрошка деловодног протокола јавља се овај случај: у 1931 години утрошак свега износи 28.000.— табака, у 1932 години 7.600, док у 1933 се овај број пење на 19.000 табака. Међутим, према текућим бројевима аката појединих установа не види се, да се овај број у некој нарочитој мери попео. Ако се пак учини збир утрошка за све три ове године и подели, добиће се просечна годишња потрошња од 18.200 ком. табака. Овој цифри најприближнији је утрошак у 1933 години, а из ње се види, да утрошене количине у 1931 и 1932 години не представљају реално стање. Још један доказ више, да је са овом врстом материјала постигнута равнотежа утрошака, што може послужити као база за утврђивање предлога буџета за утрошак на ове сврхе. Сем овога не би се погрешило да се једним правилником, какав постоји код државних установа, регулише начин потрошње канцеларијског материјала.

Општинска дрварa на Дунавском кеју, између улица Цара Уроша и Дубровачке, служи за смештај дрва за гориво за потребе општинске. Београдска општина набавља дрва за огрев првенствено свих својих установа и за основне школе. По чл. 56 тач. 3 Закона о унутрашњој управи, Општина београдска дужна је снабдевати огревом све установе Управе града Београда као: квартове, комесаријата, Техничку и кривичну полицију, централни затвор, гаражу и т. сл., а сем тога Општина београдска поклања дрва за огрев београдској сиротињи и разним хуманим установама — друштвима и институцијама. Дрва се на дрвари приме, укњиже у односну књигу а затим издају по решењу Суда, и то пошто се претходно измере, истружу и општинским превозним средствима одвозе до места употребе. Из доњег прегледа види се, колико је

за прошле три сезоне набављено дрва, за коју суму, и колико је коме дрва издато.

ДРВА	Сезона 1931/32	Сезона 1932/33	Сезона 1933/34
	количина	количина	количина
	м³	м³	м³
Примљено:			
Остало од прошле године	3.180	2.000	1.093
Набављено у току сезоне	9.825	10.300	15.000
Свега..	13.005	12.300	16.093
			Расподељено
Издато:			
Општинским установама	4.148	3.838	4.289
Управи града Београда	1.594	1.614	1.425
Основним школама	2.611	3.300	3.060
Разним хуманим установама и ост.	746	699	851
Београдској сиротињи.	1.906	1.756	1.900
Издато свега	11.005	11.207	11.525
Остаје	2.000	1.093	4.568

Потрошња дрва је више мање уравнотежена, односно она се у врло благој линији пење. Према овом стању може се утврдити, да максимална потрошња дрва за једну сезону неће прећи ни у ком случају 12.000 м³ дрва. До душе у рубрику сезоне 1933/34 год. није ушао стварни утрошак дрва већ само оне количине које су судским решењима и распоредом додељене за потрошњу у овој сезони. И код разних установа из поређења цифара се види, да потрошња варира у малим размерама, и то у толико, да се у укупној количини та варирања губе.

Међутим, код набавке дрва за огрев веома је интересантан успех О. г. Б. постигнут у цени дрва, што се може видети из следећег прегледа:

СЕЗОНА	Цена по једном м³		Укупна вредност дрва са остатком од прошле сезоне
	I класа	II класа	
1931/32	124.75	99.75	1,500.613.75
1932/33	99.—	89.—	1,201.200.—
1933/34	—	60.—	1,001.788.50

Снижење цена је очевидно, а заједно с тим и уштеда постигнута. Ево доказа. Док за сезону 1931/32 Општину београдску 13.000 м³ дрва стаје један и по милион динара, дотле за сезону 1933/34 већа количина дрва од 16.000 м³ стаје свега један милион динара! Овде ваља нарочито нагласити и подвући начин на који се ово смањење цена постигло. У 1931 год., набавка дрва извршена је путем јавне офералне лицитације, у 1932 год., нарочита одборничка комисија обишла је шумске басене и центре за продају дрва за огрев, па је на лицу места закључила погодбу са најповољнијим понуђачем. Овим поступком снижена је цена дрвима за око 16%. У 1933 години пак отишло се још и даље и успело се, да се дрва за огрев добију непосредно из шума на Гочу и Јастребцу, које експлоатише у својој режији Министарство саобраћаја, по цени од 60.— динара метар кубни, франко вагон Београд, односно 63,90 франко уметрено на општинској дрвари.

Овим начином постигао се смањење у цени за још 33%, што представља једну огромну уштеду. Када би се и експлоатација дрва могла уредити на рационалнији начин, снабдевање Општине београдске дрвима било би и економично и беспрекорно.

У следећој табели извршено је поређење цена код оних артикала, код којих је то било могуће, за последње три године:

НАБАВКЕ ТЕХНИЧКОГ МАТЕРИЈАЛА

Ред. број	Назив набављеног материјала		Средње постигнуте цене у години 1931	1932	1933
			Дин.	Дин.	Дин.
1	Алкоход 90%	кгр.	57.—	43.38	50.—
2	Бензин од 720—740 с. т.	„	7.25	6.65	
3	Смеша бензина	„			7.93
4	Битумен	„	1.54	1.92	2.—
5	Восак чист	„	43.86	40.—	30.—
6	Вата чиста бела	„	48.—	45.—	56.—
7	Гвожђе бетонско	„	3.50	3.41	3.60
8	Глас напира 00, 1, 2 и 3	ком.	2.46	1.33	1.—
9	Грађа чамова I кл. даске	мет³	780.—	700.—	640.—
10	Грађа борова I кл. даске	„	950.—	725.—	750.—
11	Гипс	кгр.	1.03	0.86	1.20
12	Епире	„	3.19	3.05	3.80
13	Киселина 22° В. сумпор.	„	3.80	4.—	4.—
14	„ сона	„	3.80	3.10	4.50
15	„ сумпор. конц.	„	8.50	8.35	16.—
16	Карбит	„	6.02	5.70	7.95
17	Крпе беле дезинфикон.	„	8.67	7.80	7.—
18	Креч негашен	„	39.10	37.70	33.—
19	Калај обичан у шипкама	„	44.—	37.66	40.—
20	Кит	„	4.08	3.56	3.80
21	Креолин	„	23.50	23.60	29.—
22	Лизол	„	14.39	13.15	14.50
23	Лим иверн	„	4.14	4.04	4.75
24	Метле сир. без држаље	ком.	4.08	2.74	3.50
25	Минијум	кгр.	13.90	12.22	12.—
26	Нафта	„	2.80	2.83	2.60
27	Петролеум	„	6.41	6.85	6.95
28	Петролат	ком.	4.60	3.80	4.80
29	Сода кристална	кгр.	1.94	1.65	1.75
30	„ камена	„	6.29	5.98	6.—
31	Сапун за веш	„	8.27	6.50	6.90
32	Сапуџе	„	9.10	9.47	9.—
33	Терпентин	„	12.62	10.60	10.—
34	Туткало столарско	„	18.75	15.20	15.50
35	Угаљ ковачки	това	540.—	470.—	580.—
36	Фирнајз 2 пута куван	кгр.	11.74	9.20	10.—
37	Српске храстове даске	мет³	1.400.—	950.—	1.100.—
38	Цемент портланд	100 кгр.	63.50	52.—	57.—
39	Цигла	1000 к.	434.—	425.—	—
40	Цинкајс	кгр.	11.80	9.—	9.—
41	Челик алат. од 5—30 мм.	„	22.00	19.90	21.50
42	Шљунак колубарац	мет³	56.—	45.—	45.—
43	„ моравац	„	64.—	60.—	58.—
44	Шпиритус денатурисан	кгр.	10.30	7.90	10.—
45	Зоб	„	1.75	1.26	0.80

БИБЛИОТЕКА
ОПШТИНЕ ГРАДА БЕОГРАДА

Постојало је стварно варирање цена и то у најглавнијој линији овако: цене за већину домаћих производа у последње три године имале су тенденцију непрекидног смањења. Само изузетно, код појединих артикала тенденција смањења осећа се у 1932 години док се у 1933 години осећа незнатно повећање цена. То долази услед велике поремећености на тржишту у овој години, (и услед необјашњивог губитка вере појединих фирми у платежну моћ Општине београдске). Код већине производа страног порекла у 1932 годи., осећа се смањење цена, док 1933 године напротив несразмеран скок цена. Ово долази услед великих тешкоћа око набавака страних валута, тако да је Београдска општина принуђена да плаћа робу с обзиром на неостварен курс динара.

Својим многоструким пословањем, Економат свршава један огроман посао, имајући увек на првом месту у виду општинске интересе. Из књига, које су устројене у Економату, може се добити јасан преглед рада и тачан ток и поступак по свима предметима пословања у току последњих година.

Сем свог редовног пословања, Економат обавља и следеће послове: подноси Суду предлоге за образовање комисија о расходу дотрајалих инвентарских ствари, по добијеном комисиском извештају подноси Суду и Одбору предлог за расходовање ствари; подноси предлоге Суду о повраћају кауције за уредно испоручени материјал, рукује ручним кредитом за хитне и неодложне ситне набавке, води евиденцију о свима телефонским инсталацијама, претплатама, сеобама, премештајима, међуградским говорима, новим везама, а поред тога води сву преписку проистеклу око привођења у дело свих општинских набавака и ликвидација.

Љубомир Л. Николић,
шеф Главног књиговодства

Главно књиговодство

Кратак историјски преглед.

Од како постоји Београдска општина постоји и општинско књиговодство. Првих година мало, уско, према својевременим потребама општине, ограничено у главном на евидентирање прихода и расхода и „наплату вересије" — дакле, на рачунско - благајничку службу. Доцније, временом, са развитком Београдске општине и њених функција, Књиговодство је проширивано и прилагођавано свима новим гранама општинског организма и његових разноврсних потреба, док се није у најновије доба поставило на чисто комерцијално-буџетску основу двојнога књиговодства у вези одредаба Закона о општинама. А када се овако организовало да бележи све рачунске промене активе и пасиве, да утврђује све реализоване приходе и извршене расходе, водећи при том стално контролу о висини буџетом предвиђених прихода и одобрених расхода — од тада оно стоји на висини модерног књиговодства великих градских општина на западу, крупних банкарских предузећа и великих организованих привредних тела. Пред значајним финансиским операцијама у виду зајмова у земљи и на страни и у вези са тиме нужним пословањима ануитетске службе, ломбарда, есконта, текућих рачуна, меница, обвезница, бонова и др.; пред великим грађевинским радовима у сопственој режији или преко лицитација за модерно уређење престонице, пред великим својим привредним предузећима (трамваји, осветљење, водовод, канализација, кланица) и великим набавкама за одржања ових, као и пред важном улогом општине као привредног чиниоца на домаћем тржишту, исто тако пред појачаним и умноженим односима општине са државом и пред њеном знатно већом заинтересованости за свеколики привредни, социјални, просветни, хигијенски живот њених грађана — рађа проста бележења и „тефтери" устукли су и предани су прошлости уз нужно поштовање, а у Београдској општини заведено је двојно буџетско књиговодство у духу савремених научних принципа и сходно модерном комуналном законодавству. Тада је у Београдској општини установљено Главноцентрално књиговодство за општину као целину, у које се стичу у глобалним износима књиговодства свих одсека, у колико таква постоје. Законске одредбе у рачунско-књиговодственом погледу говоре о уредном прикупљању општинских прихода, о издатцима по буџету, о приходима и расходима, о буџету, годишњем рачуну, набавкама, чувању књига, одговорности рачунополагача и друго.

По природи своја пословања поједине општинске дирекције задржале су и даље своја ужа књиговодства (рачуноводства) у која се бележе задуживања и одуживања за привредне и друге разне таксе (за воду, осветљење, канализацију, тротоарске таксе, санитетске и гробљанске таксе, закупнину општинских имања итд.), као и води евиденција утрошених и резервисаних кредита, док главном, Централном књиговодству шаљу своје дневне и месечне извештаје о променама у укупним

глобалним износима. Таквих рачуноводстава има Управа добара, Управа водовода, Дирекција трамваја и осветљења, Таксено-привредни отсек, Гробљански отсек, Трошарина, Санитетска дирекција. Све ове установе воде и даље своје нужне књиге, као што су: контролник кредита, расходник, приходних, инвентар намештаја, алата и прибора, живи инвентар, списак особља сталног, хонорарног и дневничара. Раније ови су отсеци били као у опште административном тако и у књиговодственом погледу потпуно независни, па су и своје билансе — закључке — независно од књиговодства централе правили, као што је био случај са Дирекцијом трамваја и осветљења све до 1931 године. Тада је ова подвојеност укинута, рачунске радње свих дирекција, одељења и отсека пријављују се Централном књиговодству, које на основу тих докумената књижи на једном месту све рачунске промене и објављује један завршни рачун за целу општину. Ово сконцентрисавање и унифицирање свих књиговодстава на једноме месту диктовано је многим врло важним разлозима, као што су укупна прегледност на једном месту извршења буџета расхода и прихода, уштеда кредита, појачана контрола над извршењем расхода и утрошком кредита, као и повећана интензивност у прибирању прихода. Поред свега тога овим се начином Општина приказује у правој и пуној слици своје привредне снаге и моћи, што је врло важно за домаће и стране интересенте. Из осећаја да врши једну високу јавну функцију и ужива одликовање и поверење својих грађана са једне стране, као и у тежњи да одговори у свему како ваља својим дужностима у благајничко — рачунском правцу, свака је општинска управа настојавала, да јој послови благајне и рачунске природе буду у свему основани на закону и сврсисходни буџету. С тога је од увек благајничко-рачунској, односно књиговодственој служби у Општини, поклањана велика пажња и истицан видно њихов значај и важност. То се најочитије документује чињеницом, да је у првим годинама Београдске општине, особље благајничко-рачунске струке (књиговодства) улазило у виши састав Општинског суда, одмах иза претседника и помоћника претседника. Благајник („касехранилац") био је члан Суда и у буџету је предвиђан одмах иза претседника општине као особено поверљиво лице. То је било до закључно 1892 године, а од тада благајничку дужност врши чиновничко лице. „Касехранилац" имао је 1881/2 године плату са додатком на забројање у 505.— динара и 766.— динара на име додатка на личност док има података да је раније године на забројање добијао 250.— талира. И у доцнијем законодавству општинском па све до овога данашњега исто тако видно је истицана важност благајничке службе, јер поред деловоље само благајника од свега службеног особља Општине београдске бира, одређује му плату и отпушта га Општински одбор (чл. 112), а све остало службено особље поставља и разрешава Општински суд. Првих година општинско рачуноводство садржавало је у себи целокупну финансиску службу општинску (књиговодство, буџет, контрола, пореско одељење, ликвидација и др.). Оно је с тога било по важности равно благајничкој служби и уживало исто поверење као и прва. „Рачуновођа судски једини је био оптерећен целим послом рачунским, што се општинских прихода, расхода и старе вересије тиче, он је уједно и књиговођа и рачуновођа" — тако вели буџетска комисија одборничка у своме предлогу буџета још за 1882/3 г. Од тога периода времена општина је напредовала и развијала се, проширила свој социјално-комунални задатак па је у вези са тиме проширен сразмерно и обим пословања књиговодства, а са тим паралелно порастао је још више његов значај.

Формација.

Осамдесетих година деветнаестог века целокупна благајничко-рачуноводствена служба општинска била је сконцентрисана на четири службена лица („касехранилац", који је био члан Суда, затим рачуновођа, и први и други књиговођа пореског одељења). Почев од 1881 па до 1893 године, годишње укупне принадлежности њихове биле су предвиђане у 4.050.— до 5.156.— дин. за касе-храниоца, 2.500.—, 2.750.— и 3.050.— дин. за рачуновођу судског, 2.250.— до 2.508.— дин. за првог књиговођу пореског, 1.440.— до 2.250.— дин. за другог књиговођу пореског и 2.000.— динара за благајничког књиговођу. У периоду од 1890 до 1900 год. благајничко-књиговодствени отсек био је овако формиран: год. 1890. благајник — члан Суда, главни књиговођа, пом. књиговође и књиговођа порески са укупним год. принадлежностима 12.000.— динара; године 1891 сви напред поменути са додатком једног рачуноиспитача и укупним год. принадлежностима у дин. 15.700.—; у год. 1893 учињене су реформе у томе што су подвојени у засебне отсеке благајна и књиговодство и што је за благајника изабрано службено лице. У отсеку књиговодства била је садржана и контрола и ликвидатура, број запослених износио је 7 лица са укупним годишњим принадлежностима у динара 18.600.—. Поред наведене новине у образовању посебних отсека благајне и књиговодства буџет за 1893 годину доноси још ове новине према ранијим годинама: он се састоји по своме склопу из 4 буџета и то: I *буџет Управе и судства*, II *буџет Београдског водовода*, III *трошаринski буџет* и IV *гробљански буџет*. Ова је новина уведена стога што је сваки овај одељак особене природе и задаће, па да би се приходи сваког овога одељка употребљавали искључиво за покриће

његових потреба — расхода, а не да се приходи једнога одељка троше на подмирење потреба другог. У буџетима водовода и тро-шарине стално се предвиђала посебна позиција за гл. књиговођу. Године 1894 остала је иста формација књиговодства и са истим при-надлежностима као и иста подела буџета. Го-дине 1895 образовано је финансиско одељење у чију су надлежност унети они послови: при-ходи, расходи, књиговодство, благајница, ра-чуноиспитачи. Отсек књиговодства има чети-ри службеника са Дин. 10.600.— год. принадле-жности. На челу Финансиског одељења био је предвиђен шеф са год. платом од 5.000.— ди-нара, за тим секретар са 3.000.— дин. год., по-вереник контроле са 2.400.— дин. год. и ра-чуноиспитач за дневну контролу са 2.000.— дин. год. Године 1896 уводи се, поред раније-ег особља, и књиговођа који је уједно и благај-ник водовода, те број особља износи девет лица. У год. 1897 до 1901 из књиговодства се издвајa ликвидатура („ликвидација") те у књиговодству остају четири лица (узев и контролора главне контроле) са год. прина-длежностима од дин. 11.600.—, 13.600.— — 15.000.—. Буџет за 1899 год. претрпео је још једну измену у своме склопу. На име, установ-љен је специјалан буџет за *Регулациони фонд Општине београдске*, чији су приходи предви-ђени од закупнине и продаје имања, а расхо-ди на откуп плаћева за регулацију и исплате већ извршене регулације. Расходи су ограни-чени на оно и онолико, колико се буде убрало у име прихода овога фонда.

Данас је у Главном књиговодству ангажо-вано 8 стручних сталних службеника и то: је-дан шеф, два референта, четири књиговође, један писар и један дактилограф. Укупне њи-хове год. принадлежности износе 268.240.— динара.

Рад и задатак.

Задатак.

Статутом од 1929 године Отсеку књиго-водства стављено је у дужност да „врши сва књижења о извршеђу буџета, књижи све имовинске промене, приходе и расходе за сва одељења општинска и води о њима рачунску евиденцију; води књигу целокупног инвента-ра и књиге о набавци и утрошку потрошног материјала; склапа месечне и годишње рачу-не, израђује предлоге буџета и завршни ра-чун о буџету минуле године, као и признани-це за потрошњу струје и водовода." Изузев признаница за потрошњу струје и водовода, које израђују надлежни отсеци Дирекције трамваја и осветљења и Техничке дирекције, за тим изузев инвентара кога води Економат, сав остали програм напред истакнут умноженом задаћама, које су резултирале из про-ширеног пословања општине извршује гл. књиговодство. Рад књиговодства приказује се у пуној слици тек од онога момента када је књиговодство Дирекције трамваја и осветље-ња унето у састав Главног књиговодства, а благајница у састав Главне благајне. Као што је већ напред речено, Дирекција трамваја и осветљења имала је до год. 1931 самосталност у прикупљању и трошењу својих прихода (своју благајну), самостално књиговодство и особено је израђивала и објављивала свој го-дишњи завршни рачун. Са општином као це-лином и својом метрополом, Дирекција трам-ваја и осветљења одржавала је рачунске одно-се преко године у виду једног особеног те-кућег рачуна. На први поглед и лаик се може уверити о неподобности ове подвојености, које је нестало унификацијом гл. књиговод-ства и благајни.

Рад.

Рад књиговодства преставља књижење по систему двојног књиговодства свих перфек-тних рачунских радњи и промена, било да су благајничке или приманотне природе, све у вези буџетских одредаба и на основи уредних докумената. Целокупно пословање књиговод-ства заснива се на решењима Суда, буџету и вези Државне контроле при Општини. У књи-говодству воде се ове књиге: 1) *дневник*, 2) *расходник за личне кредите*, 3) *расходник за материјалне кредите*, 4) *приходник*, 5) *главна књига*, 6) *текући рачуни*, 7) *партијалник пове-рилаца*, 8) *сконтро артија од вредности*, 9) *сконтра за све врсте обрачуна*, 10) *приманота* и 11) *роковник*. У *дневник* уносе се свакога дана по ликвидираним табацима сва примања и издавања (приходи и расходи) преко оп-штинских благајна као и преко тек. рачуна у новчаним заводима; све приманотне радње, све ванбуџетске рачунске радње и др. У *ра-сходник личних кредита* уносе се сви извр-шени лични расходи по буџ. партијама и пози-цијама. У *расходник материјалних кредита* уносе се сви извршени материјални редовни и ванредни расходи по буџ. партијама и по-зицијама. Буџет расхода за 1933 годину са-државао је 145 партија и 1093 позиција. У *приходник* се књиже остварени буџет. прихо-ди, који су по буџету за 1933 годину предви-ђени у 16 партија и 65 позиција. И код рас-хода и код прихода води се евиденција о предвиђеним, односно одобреним износима по буџету за односну годину. *Главна књига* приказује месечна и годишња стања имовине (активе) и дуга (пасиве), прихода и расхода и свих ванбуџетских радњи и текућих рачуна. Ова се стања при закључку године уносе у завршни рачун. У *партијалник дужника и поверилаца* бележе се рачунски односи оп-штински према трећим лицима, према томе да ли су ова у улози дужника или повериоца (испорука разне робе и материјала, разни грађевински и други радови, исплате и др.). Сваком интересованом лицу, које има какав рачунски однос са Општином, отвара се у овој књизи партија и у њу бележе сви одно-си по перфектним документима. О дужници-

ма за разне привредне таксе (вода, осветљење, канализација, санитетске таксе, сметлишне таксе, таксе по закону о таксама, закупнина општинских добара и др.) воде се у овој књизи посебни рачуни за сваку врсту ових такса са задужењем и одужењем у глобалним износима за годину дана а по појединим отсека који ове податке достављају Главном књиговодству концем сваке рачунске године. *Сконто хартије од вредности* води евиденцију о општинским хартијама од вредности по серији и броју, комадима и номиналном износу. *У Текућим рачунима* (активним—пасивним) води се евиденција о готовини код појединих новчаних завода, коју Општина директно улаже у сврху спремања средстава за извршење разних плаћања у земљи и на страни, као и о готовини коју грађани полажу чеков. уплатницама у име разних такса и др. *Роковник* води бригу о свима врстама плаћања општинским, која проистичу из разних зајмова, судских решења, решења државних власти и др.

Приходи и расходи.

О кретању општинских прихода и расхода како су ови предвиђени и одобравани буџетима наводимо следеће податке:

Година	РАСХОДИ		ПРИХОДИ*	
	Одобрено	Извршено	Предвиђено	Остварено
1882	465.917.—	465.917.—	465.917.—	465.917.—
1892	1,080.142.—	1,080.142.—	1,080.142.—	1,080.142.—
1902	2,452.582.—	2,452.582.—	2,452.582.—	2,452.582.—
1911	4,986.667.20	4,986.667.20	4,986.667.20	4,986.667.20
1919	26,813.720.74	14,712.867.—	11,128.743.48	6,418.152.93
1920	64,940.170.33	28,881.270.—	61,690.505.97	25,006.742.81
1921	70,887.025.29	54,572.965.—	70,914.647.87	38,025.278.16
1922	107,233.795.42	98,632.016.—	107,673.943.53	87,124.325.40
1923	168,153.268.51	137,375.609.—	133,835.451.—	130,508.589.58
1924	229,787.145.—	164,561.207.—	217,787.145.—	168,160.317.14
1925	252,087.798.—	187,365.083.—	238,587.798.—	213,758.125.53
1926	276,463.000.—	226,054.726.—	263,363.060.—	226,769.125.00
1927	307,163.825.—	249,832.041.—	307,163.825.—	243,219.116.43
1928	339,743.700.—	271,319.550.—	339,743.700.—	256,423.063.63
1929	331,150.750.—	280,802.553.74	325,500.000.—	291,188.298.52
1930	371,090.764.—	348,893.709.03	372,818.753.—	343,748.978.56
1931	383,854.221.—	313,570.488.16	384,824.882.—	334,534.369.06
1932	340,558.298.—	293,713.814.41	340,458.308.—	306,824.745.52
1933	339,613.782.—	283,390.385.15	339,613.782.—	308,238.882.07

Покретна и непокретна имовина.

О кретању вредности покретне и непокретне општинске имовине наводимо следеће податке по завршним рачунима:

Године 1923 Дин. 1,089.189.172.—
Године 1924 Дин. 1,062.837.204.—
Године 1925 Дин. 1,121.188.926.—
Године 1926 Дин. 1,422.709.977.61
Године 1927 Дин. 1,522.174.419.04
Године 1928 Дин. 1,900.111.936.38
Године 1929 Дин. 1,891.528.639.46
Године 1930 Дин. 1,756.348.370.32
Године 1931 Дин. 1,899.289.862.62
Године 1932 Дин. 1,899.289.862.62
Године 1933 Дин. 1,899.289.862.62

Привредна предузећа општинска.

Вредност привредних предузећа општинских овако је нотирана по завршним рачунима:**)

Год.	Канализација	Водовод	Електрична централа
1923	94,094.206	85,035.541	19,620.146
1924	94,094.306	83,334.830	37,428.235
1925	96,817.024	109,500.868	121,536.955
1926	98,330.005	122,813.868	145,715.319
1927	104,9 8.015	104,530.000	192,224.011
1928	129,856.206	139,770.500	218,255.575
1929	145,905.803	167,503.227	234,638.064
1930	148,400.000	196,868.000	249,968.000
1931	177,994.890	128,692.827	307,982.754
1932	177,994.890	126,692.827	307,982.754

Главница.

По завршним рачунима Главница општинска овако је приказана:***)

Год. 1926 Дин. 1,412.835.256.—
Год. 1927 Дин. 1,513.346.176.—
Год. 1928 Дин. 1,902.625.757.—
Год. 1929 Дин. 1,891.528.639.—
Год. 1930 Дин. 1,756.348.330.—
Год. 1931 Дин. 1,899.289.862.—

Приказ буџета из 1881/82 год.

Интересантно је, налазим, бацити мало више историографске светлости на најранији буџет општински, до којега смо могли доћи у овоме моменту, т.ј. приказати га мало детаљније. На тај начин упознаћемо се најбоље интерном организацијом општинском, као и њеном јавном комуналном задаћом тога доба, па упоређењем са последњим буџетом општинским за 1933 годину, који ће се на своме месту такође опширније приказати, извући закључак о великом напретку у свима правцима Општине града Београда за период од пола века.

По буџету за *1881/2 год.* укупан износ расхода личних и материјалних био је престав-

*) Недостају податци за извршење буџета расхода и прихода за године 1882, 1892, 1902, 1909.

Податци о извршењу буџета расхода и прихода за 1932 још неперфектни.

Податци о извршењу буџета расхода и прихода за 1933 још неперфектни.

**) Процену вредности покретне и непокретне имовине, као и привредних предузећа општинских, врши сваке године специјална комисија одборника, претставника Суда и ресорних службеника.

***) На висину главнице утиче крајњи завршетак извршења буџета прихода и расхода, према томе, је ли завршни рачун показао позитивни и негативни резултат, затим, приновљене вредности непокретних добара општинских или отуђивања ових, као и, најзад, строжија или блажа процена вредности целокупне имовине општинске од стране проценилачке комисије.

љен цифром од Динара 465.917,33. Од овога отпада на личне расходе сума од Динара 218.534.92, а на материјалне расходе сума од 247.382.41 динара. Ући ћемо у подробнија расматрања овога буџета.

I БУЏЕТ РАСХОДА

А) Лични расходи

1)	**Чиновништво и судски персонал** (Претседник, 2 члана Суда, од којих је 1 и „касехранилац", 5 пом. кметска, 2 секретара Одбора и Суда, 1 рачуновођа и 2 књиговође пореског одељења)	Дин.	38.011.20
2)	**Званичници за спољне послове** (Инжењер, пом. инжењера, марвени лекар, општински правозаступник, 4 кантарска контролора, 7 кантарских мерача, 2 надзорника општинских добара, 8 контролора касапница, 3 служиоца кланице и 1 званичник за пијачне таксе)	„	36.491.—
3)	**Писари, извршиоци, практиканти**	„	28.500.—
4)	**Разни служиоци** (Фењерџије, калдрмџија, чесмеџија, 91 ноћни стражар, четовођа пожарне чете, 2 старешине и 21 пожарник, 2 кочијаша, чувар парка Калемегдан, чувар друма Топчидерског, пољак, виноградар)	„	103.723.52
5)	**Лекари и бабице**	„	11.809.20
	Укупан износ личних расхода	**Дин.**	**218.534.92**

Б) Материјални расходи

1)	**Интерес и отплата Упр. Фондова**	Дин.	23.400.—
2)	**Лечење и издржавање сиротиње и ванбрачне деце**	„	42.000.—
3)	**За основне школе и њихово одржање** (Учитељима стан и огрев, плате школским фамулузима, потпомагање сиротних ученика, кирија, огрев и осветљење зграда основних школа)	„	77.923.—
4)	**Разне потребе и набавке** (за пожарну чету, водовод, кланицу, кантаре, осветљење варош, набавка фењера, утамањивање паса, оправке калдрме, друмова, канала, ћуприја, општинских добара и канцелар. потребе)	„	72.750.—
5)	**За „Општинске новине"**	„	31.309.41
	Укупан износ материјалних расхода	**Дин.**	**247.382.41**

Укупан буџет расхода износи 465.917.33 динара.

Проценат личних издатака износи 47%.

Проценат материјалних издатака износи 53%.

II БУЏЕТ ПРИХОДА

Укупна цифра свих прихода по буџету за 1881/2 год. изнела је дин. 465.917.33 која се састоји из следећих главних група:

1)	**Приход од непокретних добара** (од 14 дућана, 7 кућа, 2 баште, 1 њива, 19 плацева, 5 леденица, 3 подрума)	Дин.	19.442.65
2)	**Приход од калдрмџије ћумручке**	„	37.000.—
3)	**Приходи од аренди** (говеђа и свињска аренда, механски акцис, кантарија, пијачне таксе, чишћење димњака, цубок, стрводерска аренда)	„	252.650.13
4)	**Приход од водовода** (од појене болнице и 1 пиварске дружине)	„	267.30
5)	**Ванредни приходи** (прирез, трава и попаша, мртвачка кола и коњи, балови, преставе, музике, камени мајдани, таксе на незаграђене плацеве, интерес, казне, разне таксе у канцеларији и непредвиђено)	„	156.557.25
	Укупан износ прихода	**Дин.**	**465.917.33**

Приказ буџета за 1933 год.

По буџету за 1933 годину редовни и ванредни расходи одобрени су у износу од Дин. 339,613.782.— а редовни и ванредни приходи предвиђени су у износу од Дин. 339,613.782.

Рашчлањићемо цео буџет на главније групе расхода и прихода.

I БУЏЕТ РАСХОДА

А) Лични расходи

1)	**Принадлежности часника Суда**	Дин.	834.344.—
2)	**Принадлежности особља**	„	100,882.352.—
	Укупан износ личних расхода	**Дин.**	**101,716.696.—**

Б) Материјални расходи

1)	**У просвете сврхе** (школе: основне, занатске, мешовите)	Дин.	9,019.963.—
2)	**У социјалне и здравствене сврхе**	„	9,623.550.—
2)	**У културне сврхе**	„	774.500.—
4)	**У техничке сврхе** (водовод, канализација, катастар, паркови, вртови, пошумљавање, калдрма, зграде, грађевине)	„	44,154.200.—
5)	**За трамваје и осветљење** (електро-техничка служба, машинска, саобраћајна, разне инсталације, разни објекти, машине, грађевине, материјал)	„	53,973.300.—
6)	**За Управу града и квартове**	„	3,051.080.—
7)	**За општинске обавезе и дугове**	„	100,373.944.—
8)	**За одборске и остале комисије** (свечаности, дочеке, службена путовања, репрезентације, трешутна помоћ)	„	1,250.000.—
9)	**За материјалне потребе** (за трошарину, пијаце, мерину, кланицу, суд, гробље, архиву, статистику, канцеларијске потребе, осветљење, огрев и др.)	„	5,491.680.—
10	За непредвиђене потребе	„	2,750.000.—
	Укупан износ материјал. расхода	**Дин.**	**230,462.217.—**

Укупан буџет личних и материјалних расхода износи динара 332,178.913.—.

Проценат личних расхода износи 30,62%.
Проценат материјалних расхода износи 69,38%.

II БУЏЕТ ПРИХОДА

Укупна цифра предвиђених редовних и ванредних као и непредвиђених прихода по буџету за 1933 год. утврђена је у износу од дин. 339,313.782.— која рашчлањена на значајније групе овако изгледа:

А) Фискални приходи

1) Од прореза	Дин.	24,000.000.—
2) Од трошарине	„	53,000.000.—
3) Од такса по закону о таксама	„	33,550.975.—
Свега Динара:		**110,550.975.—**

Б) Приходи од привредних предузећа

1) Од трамваја	Дин.	65,001.000.—
2) Од осветљења	„	68,400.000.—
3) Од водовода	„	57,350.000.—
4) Од кланице	„	10,510.000.—
5) Од општинских зграда, земљишта и др.	„	10,167.710.—
6) Од санитетских и гробљанских такса	„	2,350.000.—
7) Од купатила	„	650.000.—
8) Од канализације	„	3,350.000.—
9) Од купона са артија од вредности	„	2,224.097.—
10) Од разних и непредвиђених прихода	„	8,760.000.—
Укупан износ прихода	Дин.	**339,313.782.—**

Да наведемо овде једну малу паралелу поводом ова два буџета:

Год. 1881/2 Београд је имао свега 54.763 становника, те од општинског буџета расхода за ту годину од дин. 465.917.33 отпада на 1 становника дин. 8.50 (осам и по).

Год. 1933 Београд је имао 238.775 становника, (по последњем попису из 1931 год.) те од општ. буџета расхода за ту годину у дин. 339,613.782.— отпада на 1 становника динара 1.422,32.—.

Иначе, сви послови у Главном књиговодству свршавају се на време. За доказ служи чињеница да су израђени Завршни рачуни за све претходне године, па и за 1932 годину.

ОДЕЉАК ЗА ПЕНСИЈЕ СЛУЖБЕНИКА О. Г. Б.

(Референт: *Александар Домашченко*)

Кредит за исплате пенсијских принадлежности, који се сваке године уноси у Општински буџет расхода, премаша суму од 6,000.000 динара. До ове не мале позиције у Општинском буџету расхода дошло се на овај начин:

Много и много пре ступања на снагу првог Статута, Одбор Општине града Београда ча седници својој, на дан 14 јуна 1913 године, као да је предосећао последице наступајућег Светског покоља, нашао је за потребно да донесе ову одлуку: „Пенсије може Суд давати по своме нахођењу службеницима Београдске општине, који су у њој провели најмање 10 година службе, односно њиховим породицама, а сразмерно времену проведеном у служби."

Вероватно услед ратних прилика, које су ускоро после тога наступиле, Суд је користио ово широко овлашћење Одбора само у погледу додељивања породичних пенсија: један део ових пребачен је дојције на терет Пенсионог фонда, а осталим члановима породица умрлих чиновника и службеника Општине београдске, додељена је пенсија на основу горње праведне одлуке и данас се редовно исплаћује из општинске касе.

У 1933 години 40 лица примала су из општинске касе на име породичних пенсија динара 451.300,44 што износи 7,16% од целокупног кредита за исплате пенсијских принадлежности у 1933 години.

Први општински Статут, на основу кога је Суд отпочео да службенике, који су испунили услове, ставља у мировно стање, био је Статут Општине града Београда А.Бр. 2678 од 17 фебруара 1922 године. На основу одредаба овога Статута за све време његовог важења пенсионисано је 199 службеника (не рачунајући ту оне који су по одредбама овог Статута изгубили дојције право на пенсију).

Службеницима пенсионисаним по Статуту из 1922 године исплаћено је у 1933 години на општинској каси на име пенсије 3,215.257,84 или 51% од целокупног кредита за исплате пенсијских принадлежности у 1933 години.

Пенсионисања по овом Статуту вршена су овим редом: у 1922 години стављен је у пенсију 1 лекар; у 1923 години — 1 шеф, 1 контролор, 2 надзорника, 1 помоћник трошаринске станице, 1 зидар, 1 мерач, 1 стражар општинске трошарине, 3 служитеља, 3 чувара, 1 позорник, 1 позивар, 4 чистача. Укупно 20 лица. У 1924 години пенсионисани су: 1 шеф, 1 старешина трошаринске станице, 1 писар, 4 надзорника, 1 служитељ, 1 гробар, 2 чистача. Свега 11 лица. У 1925 години пенсионисани су: 1 секретар, 2 старешине трошаринске станице, 1 магационер, 1 мерач и 2 чистача. Свега 7 лица. У 1926 години пенсионисани су: 4 шефа, 2 потшефа, 1 ликвидатор, 1 геометар, 2 старешине трошаринске станице, 1 архивар, 1 извршитељ, 2 контролора, 9 надзорника, 1 електричар, 2 стражара, 1 фигурант, 3 служитеља, 2 чувара, 3 позорника, 1 позивар, 1 друмар и 1 кочијаш. Свега 38 лица. У 1927 години пенсионисани су: 2 шефа, 1 технички чиновник, 1 старешина трошаринске станице, 1 писар, 2 извршитеља, 1 инкасант, 3 надзорника, 1 магационер, 1 лаборант, 1 стражар, 3 служитеља, 1 чувар, 4 пожарника, 1 кочијаш, 5 чистача. Свега 28 лица. У 1928 години пенсионисани су: 1 благајник, 1 деловођа, 2 старешине трошаринских станица, 1 архивар, 1 писар, 3 инкасанта, 1 контролор,

3 надзорника, 1 превијачица, 1 помоћник руководиоца завода, 1 фигурант, 3 служитеља, 1 чувар, 1 позорник, 1 кочијаш и 5 чистача. Свега 27 лица. У 1929 години пенсионисани су: 3 шефа, 1 контролор, 3 надзорника, 1 помоћник старешине трошаринске станице, 1 забављач, 1 десетар, 2 служитеља, 1 чувар, 1 позорник, 1 гробар, 4 кочијаша и 4 чистача. Свега 23 лица. У 1930 години пенсионисани су: 2 шефа, 1 књиговођа, 2 секретара, 1 геометар, 3 старешине трошаринских станица, 1 архивар, 8 контролора, 7 надзорника, 1 маркирач меса, 1 шофер, 4 стражара, 1 фигурант, 2 служитеља, 2 чувара, 1 позорник, 1 повозар, 3 друмара, 2 гробара и 1 чистач. Свега 44 лица.

Статут из 1922 године важио је до 1 јануара 1930 године, када га је заменио Статут Општине града Београда од 27 септембра 1929 године, који је и данас у пуној важности.

Облик пенсијских принадлежности по Статутима из година 1922 и 1929 није исти: диференцирају се осетно; например, службеници пенсионисани по Статуту из 1922, уживају додатак на скупоћу док им Статут из 1929 године то негира на тај начин што им даје веће пенсије, које су код виших чиновника еквивалентне пенсијским принадлежностима по Статуту из 1922 године, а код нижих службеника су знатно мање.

По одредбама Статута из 1929 год., пенсионисано је до данас 58 лица. Службеницима пенсионисаним по Статуту из 1929 године исплаћено је у 1933 години на име пенсија динара 976.379,72 или 15,5% од целокупног кредита за исплату пенсијских принадлежности.

Пенсионисања по одредбама овог Статута вршена су овим редом: у 1930 години пенсионисани су: 1 лекар и 2 чистача. Свега 3 лица. У 1931 години пенсионисани су: 2 шефа, 2 секретара, 1 геометар, 3 писара, 5 надзорника, 1 старешина станице пожарне команде, 1 помоћник надзорника, 1 мерач, 7 стражара, 1 ложач, 2 служитеља, 6 фамулуза основне школе и 10 чистача. Свега 42 лица. У 1932 години пенсионисани су: 1 књиговођа, 2 писара, 1 контролор, 1 превијачица, 1 магационер, 1 дезинфектор, 1 стражар, 1 фигурант и 1 фамулуз основне школе. Свега 10 лица. У 1933 години пенсионисани су: 1 шеф, 1 секретар и 1 стражар. Свега 3 лица.

Целокупна рачунска служба око исплата ових разноврсних пенсијских принадлежности била је раније поверена Ликвидатури О. г. Б. Међутим она је и иначе сувише оптерећена пословима за које постоји; према томе, природно је, да није ни могла у нужној мери да се посвети и организацији рачунске службе око исплата пенсијских принадлежности, послу који обзиром на своју обимност и сложеност захтева да му се посвети нарочита пажња.

ПРЕГЛЕД

пензијских принадлежности исплаћених на каси Општине града Београда у 1933 години

СПЕЦИФИКАЦИЈА	Број лица	Пенсија	Стална помоћ у виду пенсије	Додаци на скупоћу: лични	на жену	на децу	Укупан износ додатка на скупоћу	Свега	у % према кредиту у буџету
I Личне пенсије									
а) Личне пенсије са додацима на скупоћу регулисане по Статуту из 1922 године	199	510.397 84		2,308.860 —	235.800 —	151.200 —	2,695.860 —	3,215.257 84	51,04%
б) Личне пенсије регулисане по Статуту из 1929 године	58	976.379 72						976.379 72	15,5%
II Породичне пенсије									
а) Пенсије породица умрлих чиновника и службеника Општине београдске које падају на терет општин. буџета	45	55.300 44		387.000 —		9.000 —	396.000 —	451.300 44	7,16%
б) Додаци на скупоћу породицама умрлих чиновника и службеника чије пенсије падају на терет Пенсионог фонда	100			848.200 —		50.400 —		898.600 —	14,26%
III Пенсијска помоћ									
Стална помоћ у виду пенсије додељена породицама умрлих чиновника и службеника	47	—	18.024 96	481.350 —		10.800 —	421.150 —	510.174 96	8,1%
	449	1,551.078 —	18.024 96	4,025.410 —	235.800 —	221.400 —	4,482.610 —	6.051.712 96	95,96%

У циљу што боље организације овог посла, у који би се сконцентрисале све рачунске радње како око исплате личних пенсија тако и око исплате породичних пенсија, приступљено је формирању једног специјалног рачунског тела у виду Одељка за пенсије општинских службеника, који је отпочео своју делатност 15 јула 1933 године.

Одељку за пенсије је стављено у дужност, да поред осталог води и Књиговодство Пенсионог фонда, које је до 1920-г. било „двојно", т.ј. књиге су вођене по систему двојног књиговодства којим се служе данас све веће банке, али ради вођења књига по систему двојног књиговодства потребно је особље са стручном спремом.

Завршни рачуни Пенсионог фонда за 1929, 1930, 1931 и 1932 годину овај Одељак је наследио незапочете, „Главна књига", и „Књиговодствени дневник" у опште нису вођене у поменутом периоду, „Сконтра улагача", у којима се провизорно водила евиденција о уплаћеним улозима, нису могла бити упоређивана са „Главном књигом" јер иста није ни постојала.

Сада се успело да се поставе основи организацији овога специјалног пенсијског одељка О. г. Б., у погледу намењеног му задатка и добрим делом овај се посао већ уредно отправља. За ово кратко време уведене су и уређене ове књиге: „Сконтро улагача", који има преко 1200 партија; „Контролник пенсионера, као и лица која уживају сталну помоћ у виду пенсије"; „Главну књигу", „Дневник", „Приходник" и остале потребне књиге за вођење послова књиговодства Пенс. фодна.

Исто тако израђени су Завршни рачуни за 1929 и 1930 годину, који ће се поднети Главној контроли на преглед у циљу разрешнице за наредбодавце и рачунополагаче.

Александар Денић,
шеф Главне благајне О. г. Б.

Главна благајна

Да би благајничка служба одговорила својој намени брзо и правилно, а и омогућила што лакшу контролу извршених наплата — прихода — као и извршених исплата — — расхода — ова се служба морала унифицирати, укидањем благајни код појединих дирекција О. г. Београда.

Укидањем локалних благајница, повећана је делатност рада Главне благајне Општине града Београда, те се и код ове морала извршити реорганизација службе поделом на Благајну прихода и Депозитну благајну. Тиме су одређене и функције Главне, Депозитне као и Благајне прихода.

У делокруг рада *Главне благајне* спада: руковање приходима према уредно издатим налозима, као и прикупљање општинских прихода наплаћених од стране Пореских управа, царинарнице и других надлештава у Београду. *Благајна прихода* има пак дужност, да прикупи целокупан приход од установа Општине града Београда и овај предаје Главној благајни, док у делокруг рада *Депозитне благајне* спада руковање по свима депозитима.

Приход примљен преко *Благајне прихода* кретао се за последње две године 1932 и 1933 овако:

МЕСЕЦ	у 1932	у 1933
Јануар	18,805.543.61	20,680.813.46
Фебруар	26,422.987.70	17,870.070.89
Март	25,402.615.54	20,917.701.06
Април	22,953.507.87	19,262.810,47
Мај	22,756.177.71	20,346,563.28
Јуни	19,920.021.40	17,685.161.05
Јули	18,323.851.49	19,407.773.60
Август	19,122.185.03	20,028.105.—
Септембар	19,282.667.63	18.877.233.—
Октобар	19,721.828.10	21,584.077.50
Новембар	25,717.867.67	21,721.289.27
Децембар	20,423.531.12	21,248.666.09
Укупно	258,352.873.87	239,630.264.67

док су укупна примања и издавања Главне благајне у годинама 1932 и 1933 износила према ниже изложеном прегледу:

МЕСЕЦ	Примања Главне благане у 1932 год.	Примања Главне благане у 1933 год.	МЕСЕЦ	Издавања Главне благајне у 1932 год.	Издавања Главне благајне у 1933 год.
Јануар	18,817.911.94	23,576.080.07	Јануар	4,178.868.33	10,135.650.33
Фебруар	27,269.051.43	22,741.085.04	Фебруар	14,536.626.13	20.622.195.66
Март	28,982.818.99	22,986.806.75	Март	9,064.891.44	20,968.479.85
Април	31,788.738.35	23,111.321.93	Април	44,923.880.84	22,011.694.46
Мај	24,624.035.40	22,349.113.91	Мај	36,450.023.49	27,181.863.87
Јуни	21,122.466.17	22,045.746.43	Јуни	21,909.261.31	16,959.107.06
Јули	19,663.640.22	22,212.756.77	Јули	26,884.560.52	28,660.188.41
Август	20,434.602.27	22,790.863.61	Август	18,941.993.97	21,784.072.86
Септембар	21,347.555.68	22,595.292.04	Септембар	30,168.182.17	22,521.496.19
Октобар	23,603.038.19	22,973.621.05	Октобар	21,765.639.13	21,344.620.41
Новембар	65,280.124.59	23,128.142.55	Новембар	64,082.109.39	19,153.575.28
Децембар	24,445.361.76	30,841.148.40	Децембар	25,409.388.26	21,487.588.27
	326,885.434.99	281,295.978.54		319,120.864.98	252,809.932.60

Из изложеног прегледа види се, смањење обрта Главне благајне, као и прихода примљених преко Благајне прихода у 1933 години. Међутим, рад ових благајни на против се повећао пуштањем сребрног новца у оптицај. Није безразложно ако само напоменемо, да Главна благајна од целокупног прихода прими 10% папирног новца а остатак од 90% у сребру и никлу, што свакако изискује врло напоран рад како при исплати тако исто, и код пребројавања и паковања оваквог новца.

Поред административно свршених предмета Главна благајна је прокњижила кроз дневник касе:

у 1932 години 16.968 предмета;
у 1933 години 19.852 предмета.

Поред овога, Главна благајна има ликвидираних исплата, које се састоје у привременим признаницама, по којима је издат новац за режијске и друге послове, и за које мора водити нарочиту и непрекидну евиденцију, како би се исплате ове врсте ликвидирале у закону предвиђеном року.

Исто тако рад при исплатама захтева обазривост и пажњу, а тиме и више радног времена из разлога, што је дужност Главне благајне да пре исплате провери и утврди: да ли издати налог садржи све законске елементе, да ли је прималац новца одговорно својој пореској обавези итд.

Све ове послове Главна благајна обавља са минималним бројем особља, које улаже много воље и труда да послови буду увек на време и савесно обављени.

ДЕПОЗИТНА БЛАГАЈНА

(Благајник депозита *Душан Живковић*)

Најновија финансиска установа Општине београдске је Депозитна благајна Привредно-финансиске дирекције Општине београдске.

Ова је благајна установљена и почела да функционише 1 јануара 1931 године, и кроз целу половину ове године примала је дужност и посао преко нарочито одређене комисије од стране Суда Општине београдске за одвајање свију депозита из ранијих година и депоа хартија од вредности, који су се дотле водили по књигама Главног књиговодства а чували код Главне благајне Београдске општине.

Стварни почетак Депозитне благајне је 1 март 1931 године, када је своје књиге добила, почела да их води и врши све функције благајне.

Сам почетак око формирања ове благајне је био врло тежак. Немајући довољно особља за рад, дуго није могла на време завршавати своје послове. Тако своје партијалне изводе месечног стања није могла дати од свога установљења па све до 1 јуна 1932 године. Та је невоља, само у малој мери, и данас у овој благајни, јер ова благајна има своје засебно књиговодство и своју новчану архиву, па јој је према томе потребно да има и довољан број стручног особља за вођење књига и послова у Благајни.

Од интереса је поменути и развој послова у овој благајни од почетка до данас, па ће се видети, како је рапидно растао и повећавао се посао.

На крају месеца марта 1931 године, дакле у самоме почетку рада, салдо је било у готову динара 1,231.091.05 и хартијама од вредности динара 1,269.866.52, док је на крају исте године достигло Дин. 5,745.970,16 у готову и динара 19,353.484.63 у хартијама од вредности.

Како је 1931 година, без мало, протекла готово сва у осниваљу и формирању, то је најглавније напоменути и упоредити рад ове благајне за две последње године интензивног рада, за 1932 и 1933 годину, па ће се видети обрт и приратаји посла из изложеног обрта по месецима: (Види табелу на 194 стр.)

У овој благајни воде се разне врсте депозита по посебним рачунима, од којих су највећи 5% допунске кауције, чији је износ на дан 31 децембра 1933 године у динара 1,834.864,32

Дуг особља по административним и суд. забранама Дин. 2,243.876.03

Полагача кауција у хартијама од вредности, динара . . 32,491.089,46

и остали мањи други депозити, чије су вредности испод динара . . . . . 500.000.—

Сем депозита особља Суда, лифераната, предузимача и осталих грађана, ова је благајна оптерећена у 1932 години и са свима депозитима Дирекције трамваја и осветљења а у прошлој и са свима фондовима којима је руковала Главна благајна Београдске општине.

У почетку рада ове благајне стање на крају месеца марта 1931 год., било је:

у хартијама од вредности, дин. 1,269.866,52
у готову 1,231.091,05

а на дан 31 децембра 1933 године:

у хартијама од вредности . . 32,401.089,46
у готову 10,975.245,79

ОБРТ

Улаз — МЕСЕЦ	хартије	у готову	хартије	у готову — Излаз
ЗА 1932 ГОДИНУ				
Јануар	20.000.—	1,284.648.09	1,370.649.50	920.644.08
Фебруар	1,369.212.28	1,405.296.69	283.080.02	1,208.715.01
Март	15,858.017.75	335.481.56	94.434.72	786.220.68
Април	57.875.—	820.124.25	203.882.—	295.903.61
Мај	611.617.53	2,594.966.21	1,923.780.—	493.442.07
Јуни	80.279.35	2,319.292.59	4,023.750.—	3,708.470.43
Јули	18.668.—	1,846.409.01	2,475.972.—	1,005.209.61
Август	1,465.678.07	1,461.345.80	3,908.450.—	1,181.745.72
Септембар	417.820.—	2,495.409.96	109.825.—	1,084.592.57
Октобар	48.583.37	1,777.324.68	970.270.—	2,281.707.47
Новембар	149.278.—	2,044.276.58	93.718.60	2 688.624.01
Децембар	61.614.50	1,355.273.10	495.800.—	621.574.63
Укупно	20,443.143.85	19,747.278.02	15,993.820.84	16,274.949.52
ЗА 1933 ГОДИНУ				
Јануар	44.683.—	679.576.58	103.172.08	1,266.351.04
Фебруар	1,588.478.—	1,756.553.25	1,681.760.85	1,792.724.64
Март	2,022.075.45	1,869.471.25	116.525.—	2,069 661.99
Април	85.918.—	1,531.323.99	104.509.20	1,920.449.86
Мај	4,490.465.70	3,420.256.25	2,657.526 45	1,019 066.62
Јуни	52.000.—	1,624.433.79	645.500.—	1,914.561.44
Јули	118.000.—	1,722.553.03	1,116.000.—	3,142.212.87
Август	201.000.—	2.284.558.52	122.000.—	2.947.749.65
Септембар	20.350.—	1,909.646.82	381.581.—	1,821.523.45
Октобар	7,884.586.—	2.329.231.55	943.225.45	1,397.581.81
Новембар	205.000.—	1,903.020.84	250.100.—	826.915.25
Децембар	1,579.440.75	8,075.828.34	1,176.000.—	1,287 061.41
Укупно	18,249.996.90	24,009.454.26	9.291.990.03	20,985.854.58

Митар Кнежевић,
шеф Отсека ликвидатуре О. г. Б.

Ликвидатура

Пре десет година отсек Ликвидатуре, који је био саставни део овдашње Финансиске управе, имао је свега 3 чиновника: шефа и два писара; 1925-26 год. број овог особља повећао се још са једним писаром; 1927 год. овај број чиновника повећао се још са три чиновника, који су употребљени за вођење контролника кредита, које је до тада водио отсек Главног књиговодства. У међувремену пак од 1930 па до данас број чиновника Ликвидатуре кретао се од 8—10.

Пораст овог броја чиновника у отсеку Ликвидатуре за време од 1924 године па до данас изискивали су послови, који су проистицали из радова око уређења и подизања Београда, те су се рачунски послови око ликвидације материјалних издатака више него удвостручили. Поред тога, пораст овог особља изазвала је и централизација свих рачунских и рачуноводних послова, који су за време последње три године сконцентрисани у Привредно-финансијској дирекцији.

Од 1 јануара 1931 године извршење целокупних расхода и прихода Општине града Београда у погледу ликвидације вршено је и врши се једино преко отсека Ликвидатуре. Поред ликвидирања буџетских расхода и прихода, чији износ достиже суму од динара 339,000.000.— с једне а исто толико и с друге стране, Ликвидатура ликвидира и све ванбуџетске издатке и примања, као и све депозите, који се плаћају преко Депозитне благајне Општине града Београда, а проистичу на основу позитивних закона, судских и административних решења и друго. Дакле, ни један предмет који, повлачи ма какав издатак или примање из општинске касе, био буџетски или ванбуџетски, не постоји а да

не прође кроз отсек Ликвидатуре, где се свестрано прегледа да ли је способан за ликвидацију или не.

Централизација свих рачунских послова у Привредно-финансијској дирекцији највише је погодила отсек Ликвидатуре, јер као што је горе напоменуто, ликвидација свих рачунских послова Општине града Београда, као и Дирекције трамваја и осветљења, прешли су на овај отсек.

Отсек Ликвидатуре, онакав какав је био пре 1931 године, није могао водити строгу и правилну контролу око ликвидације, како личних, тако и материјалних издатака, па је морао у међувремену до данас претрпети извесне промене у реорганизацији н. пр.:

Уведени су регистри и књиге евиденција примљених предмета за рад; партијалници забрана по судским и административним решењима, које је отсек Ликвидатуре приликом образовања Депозитне благајне примио од Главног књиговодства; затим установио регистре ликвидних и платних рачуна, које је до 1931 године слао Главној благајни на исплату, чим су постали плативи, јер је Главна благајна ове рачуне, у колико није имала расположиве готовине за исплату, држала код себе у евиденцији, док међутим, ову евиденцију рачуна сада води само Ликвидатура.

Измена ликвидационих табака. До 1 јануара 1933 год. отсек Ликвидатуре је све налоге за исплату упућене Главној благајни ради исплате, претходно спроводио кроз један ликвидациони табак расхода, а приходе кроз други табак прихода. Али, како се је приликом упоређивања ових ликвидационих табака са дневником касе, констатовало, да већи број ових налога није могао бити исплаћен из разлога: што н. пр. заинтересована странка није имала уверење о плаћеној порези; уредно пуномоћије, ако наплату врши опуномоћено лице, или се странка не јави истога дана за пријем новца итд. — те су се такви налози морали враћати Ликвидатури као неисплаћени и брисати из већ направљеног ликвидационог табака; затим поново регистровати у отсеку као неисплаћени ради даље евиденције. Да би се ово избегло, морало се спроводење кроз табак вршити тек по извршеној исплати.

Једно ради тога, што се ликвидација није могла по принципима Књиговодства т.ј. пре исплате спровести кроз ликвидациони табак и што на дотадањи начин израда ликвидационог табака, није могла послужити даљем раду у Књиговодству у циљу концентрације целокупне благајничке радње, то се одлучило да од 1 јануара 1933 године заведе нов нацрт ликвидационог табака за приходе и расходе уједно.

У току рада констатовала се практичност овог вођења Ликвидационог табака у више праваца. Тако по мишљењу Државне месне контроле при Општини београдској, визирани табак замењивао би потпуно појединa документа, у случају да се неки затури или изгуби; Књиговодству је отпао рад на саставу ставова за књижење, које је радило једно специјално лице; Месна контрола,, Главно књиговодство и Отсек за израду и извршење буџета може одмах и директно из Ликвидационог табака књижити у главним и споредним књигама, јер се књижења кроз ликвидациони табак, овакав какав се данас води, спроведе сређена по врсти расхода, уређена хронолошким редом по партијама и позицијама.

Сем своје практичности у техничком погледу, завођењем овог новог табака, постигла се уштеда у особљу, јер док је у Ликвидатури на раду два ликвидациона табака увек ангажовано два чиновника, дотле данас то обавља само један чиновник, јер је посао недељив.

Увођење картотеке. У делокруг рада отсека Ликвидатуре као један од најважнијих послова спада израда платних спискова целокупног сталног и хонорарног особља Општине града Београда, па у вези са овим мора се нарочито водити рачуна о разноврсним одбицима, који се врше од припадлежности особља; о унапређењима; пенсионисањима, отпуштањима из службе и друго. Да би се овај посао могао правилно обављати и без ушрба по заинтересована лица, морала се целокупна служба реорганизовати, те како би се онемогућиле ненамерне грешке.

Ликвидатура је до 1 јануара т. г. водила контролнике особља припадлежности, у које је књижила исплате чиновничких припадлежности, као и обуставе од истих за рачун државе, али како су се ови у току рада, како у техничком извођењу тако и у самом начину рада, показали непрактични, отсек је у циљу што ефикаснијег контроле предложио Привредно-финансијској дирекцији, да се за обављање горњега посла заведе на место досадашњих књига за контролу припадлежности картотека; и Дирекција је, увиђајући оправданост овог предлога, усвојила завођење картотеке и наредила: да се приступи одмах њеној организацији. Отсек је приступио организацији ове картотеке, набавио потребне картоне и орман за исту и преузео све потребне мере да се овај посао доведе у ажурно стање.

Картони су подешени тако, да се са једне стране може одмах из генералија појединца видети његово кретање у служби од постављења па до прекида службовања. Друга пак страна је намењена чисто обрачунској

сврси, т.ј. величина принадлежности, сви одбици и нето примање; на овој се страни убележавају све промене које имају утицаја на величину принадлежности које прима респективни службеник. Предност картотеке је очигледна у погледу ефикасније контроле, као и брзине завођења података. Омогућава се лако сравњивање платних спискова са овим; затим сравњивање и кретање сваког појединца може се моменталио из овог картона видети.

Сем горњих практичности код картотеке, која као савремено средство, налази своје примене код многих привредних тела, у прилог њен иде још и финансиска страна; тако, до сада да би се постигла ажурност контролника, морало се ангажовати бар два чиновника, док овај посао воде чиновници, који израђују и платне спискове; исто тако контролници кредита морали су се израђивати најмање у пет књига, што је увек коштало око 750.— динара што укупно чини 3.750.— динара, док 5000 картона, колико је довољно за три године, стају свега око 2.000.— динара.

Послови у отсеку Ликвидатуре, нарочито у последње време, доста су велики. Као доказ изнећу статистику свршених послова у току последње године. Од 1 јануара па до 31 децембра 1933 године примљено је у отсеку Ликвидатуре 13.570 предмета у рад, не рачунајући предмете, који су се односили на личне издатке, како сталног и хонорарног особља Општине града Београда; Дирекције трамваја и осветљења, тако и сталних дневничара и повремених радника. Од овог броја примљених докумената за ликвидацију јесу забране на плате и хонораре, које примају општински чиновници и службеници и то:

судске	2.634
административне	55
Свега судских и администр. забрана	2.689

По свима овим забранама врше се обуставе од принадлежности сталних и хонорарних чиновника Општине града Београда, изузимајући Дирекцију трамваја и осветљења, која врши сама те обуставе по одобреним забранама, било то судским или административним, а налоге за исплату обустављених сума упућује Привредно-финансиском одељењу за Ликвидатуру ради ликвидације и исплате. Обустављене суме по претходно добивеним извршним решењима Суда, који је забрану ставио, Ликвидатура издаје налоге депозитној благајни за исплату лицу, за чији се рачун забрана вршила. Оваквих налога Ликвидатура је издала Депозитној благајни у току прошле године преко 5000. Остатак примљених докумената, односно се на ликвидацију рачуна, ситуација, кирија, одборничких и осталих награда, повраћаја трошарине, повраћаја више и погрешно примљених прихода итд. итд.

Поред напред поменутог броја примљених докумената у отсеку, ликвидирано је још и:

1)	Платних спискова сталних и хонорарних чиновника Општине града Београда	828
	Платних спискова пензионера Општине града Београда	12
	Платних спискова удовичких пенсија	24
	Признаница	385
	Свега платних спискова и призн.	1.249
2)	Платних спискова дневничара	922
3)	Платних спискова Занатских школа	254
4)	Повраћаја кауција-депозита	400
5)	Налога благајни прихода за пријем прихода	2.021
6)	Налога Главној благајни за полагање новца Општинској штедионици	175
7)	Извештаја Управи добара о обустављеној кирији од чиновника	165
8)	Налога Депозитној благајни за пријем разног депозита	280
9)	Налога за исплату Главној благајни за оштете за порушене зграде у Јатан мали	17
10)	Разних уверења	236
		4.470

Дакле, укупно је кроз отсек Ликвидатуре проведено докумената, које административне, које рачунске природе 18.040, не рачунајући овде документа хитне природе, која су се свршавала из руке у руку, чији је број био такође прилично велики.

Поред горе изложеног, значајно је напоменути и то: да је у отсеку у току 1933 год. израђено 256 комада ликвидационих табака, кроз које су проведена сва документа примања и издавања преко Главне благајне. Затим исто толики број ликвидационих табака Депозитне благајне, кроз које су проведена сва примања и издавања Депозитне благајне итд.

Михајло Вељковић,
управник Трошарине

Трошарина

Београдска општина, крајем прошлога столећа, одмах иза српско-турског (1875—1878), па затим иза српско-бугарскога рата (1885—1886), стајала је пред великим и тешким задацима. Престоницу Краљевине Србије, која није имала трамваја, електричног осветљења, канализације, водовода, калдрме и других комуналних потреба, требало је колико толико уредити, да бар донекле има изглед великога града. Све друге престонице суседних земаља, које су после Србије збациле турски јарам и извојевале своју слободу, биле су лепше и уређеније. Београд онога времена, није имао скоро никакво уређење, ничег другог привлачног, сем своје славне и горде прошлости и своје природне лепоте.

Пред тако великим потребама, општинске управе онога времена имале су огромне невоље. Престоницу је ваљало изграђивати и подизати, а за то није било нарочитих новчаних средстава. Финансијски извори, који су онда постојали, били су незнатни за ма какве веће потребе. Оно мало прихода од аренде и прireза једва је стизало за подмирење свакодневних редовних потреба. Никакав комунални посао већега стила није се могао започети. У таквој ситуацији онога времена, када су у главним београдским улицама, са џомбастом турском калдрмом, шкиљили фењери, када су трамваји вучени коњском запрегом, када није било ни водовода ни канализације, проучаване су све могућности и тражени нови финансијски извори за извођење јавних радова и улепшавање престонице.

Под утицајем тих приликама донешен је 13 јуна 1884 године, закон о варошкој трошарини у Београду, који је измењен и допуњен изменама од 24 априла 1885 године. На основи овога закона заведена је Уредбом и тарифом од 21 децембра 1890 године варошка трошарина у Београду, са изменама и допунама од 17 јуна 1893 године. Ова Уредба била је на снази све до 20 јуна 1907 године. На дан 20 јуна 1907 године, за министровања Др. Лазе Пачуа, донесена је нова Уредба са тарифом, која је ступила у живот 1 јула исте године. Ова Уредба са изменама и допунама од 20 маја 1920 године и 30 децембра 1921 године била је на снази све до 1924 године. Године 1924 израђена је, по основима царинске тарифе, нова трошаринска Уредба са тарифом, која је била у примени до краја 1929 године. Крајем 1929 године, донесена је опет нова Уредба са једном врло високом — скупом — тарифом, која је после петнаест дана примене укинута и поново враћена у живот тарифа из 1924 године. Овакво стање трајало је до 8 марта 1930 године, када је донесена опет нова трошаринска тарифа са Уредбом и њеним правилницима. Ова тарифа била је на снази до 16 априла 1931 године, када је донесена нова мала трошаринска Уредба и тарифа са 75 тарифних бројева, по којој је трошарина на животне намирнице била укинута, а задржана само на неке предмете луксузне потрошње. Ова тарифа била је у примени до 11 фебруара 1933 године, када је, по сили прилика, опет враћена у живот тарифа из 1930 године са Уредбом од 1931 године.

У 1933 години при Финансијској дирекцији Београдске општине основан је Комитет за израду нове трошаринске Уредбе и тарифе. Овај Комитет стручњака ради на реформи трошарине, на изради Уредбе, трошаринске тарифе и коментара по принципима царинске тарифе.

Иако је београдска трошарина пролазила, као што је наведено, кроз много фаза, и то за релативно кратки период; иако се трошаринска тарифа кретала између најнижих и најјачих ставова, иако је долазило скоро до укидања трошарине, ипак је она била и остала главни финансијски извор Општине београдске. Велики део комуналног програма престоничке општине изведен је у току прошлих година, као и у току 1932 и 1933 године, благодарећи, поред осталога, и средствима, које је трошаринска служба створила. Извођење познатих великих инжињерских радова (који су један од најважнијих послова што их је Београдска општина у последњим годинама свршила) олакшано је, у многоме, приходима од трошарине. Чињеница да су ови приходи, упркос тешке привредне кризе, успешно убирани, најубедљивије говори колико се са трошарином рачунало кадгод су стајале на дневноме реду прешне и неодложне потребе Београдске општине, проузроковане започетим или свршеним радовима. Принцип општости опорезовања трошарином, који је у њеној природи, и ефикасност наплате, која се огледа у постигнутим финансиским ефектима, објашњују зашто су приходи од трошарине доста допринели брзоме отправљању свакодневних исплата на пољу свих комуналних расхода.

Трошарински реон Општине града Београда простире се овим правцем: од горњег

врха острва Хује, пресецајући пут Вишњица —Београд правом линијом, преко коте 238,253 и 240 на раскршће путева Миријево—Смедеревски друм и Миријево—Ново гробље; затим од те тачке на коту 245, па од те коте на Смедеревски друм обележеним сеоским путем низ Милин поток на Мокролушку реку; одатле правом линијом преко гребена Маринкове шуме на сеоски пут Кумодраж—Београд; затим овим путем до раскршћа сеоских путева северозападно од коте 170; одатле сеоским путем који пресеца кумодрашки поток, стари и нови Крагујевачки друм до бањичке кафане, остављајући село Бањицу ван трошаринског реона; одатле правом линијом на коту 201,6 а затим од коте 201,6 низ Јованов поток на бањску реку, па бањском реком на Раковички друм; одатле раковичким друмом на југ до завршетка Кошутњачке шуме; одатле ивицом кошутњачке шуме до Немачког гробља; затим од Немачког гробља правом линијом на северну падину брда Грујина страна; одатле правом линијом на север обухватајући Чукарицу у трошарински реон, избија се на Саву; одатле обалом Саве и Дунава до горњег врха острва Хује.

Дужина трошаринског реона износи око 40 километара. На овој линији налазе се 44 трошаринска објекта: 13 трошаринских станица, 6 експозитура и 25 трошаринских караула. Трошаринска линија у току 1932 године била је поседнута са 160 трошаринских службеника. У току 1933 године, услед промене трошаринске тарифе и увећаног посла, број трошаринских службеника повећан је од 160 на 182. Ово повећање незнатно је према увећаном послу и остареним приходима у 1933 години. Треба имати у виду, да је трошаринска служба непрекидна, у њој нема одмора ни празниковања. Половина трошаринског особља чува трошаринску линију дању, а половина ноћу. *Ради тога је трошаринска служба једна од најтежих при Београдској општини.*

На трошаринским станицама врше трошарински органи, поред наплате трошарине, још и наплату мерине, ветеринарске таксе, пијачне таксе и увознине. Наплата трошарине врши се по трошаринској тарифи, мерина по Закону о мерини, пијачна такса по Закону о таксама, а ветеринарска и увозна такса по чл. 71 финансијског овлашћења уз буџет Београдске општине за 1933 годину.

Наплата ових прихода врши се по признаничним књигама државног издања. За сваку наплату, која се изврши, по претходном прегледу и премеру робе, издаје се признаница снабдевена печатом станице и потписом чиновника који наплату врши. Свака признаница је нумерисана својом серијом и бројем листа. Сваки признанични лист има свој уникат и дупликат. Уникат, истоветан са дупликатом, јер се исписује са двостраним индигом, остаје у признаничној књизи, а дупликат предаје увознику, ради уноса робе у трошарински реон. На тај начин приходи наплаћени на трошаринским станицама регистровани су признаничним књигама, по којима се после наплате предају општинској каси. Сав приход, који се у току једнога дана и ноћи наплати, предаје се по признаничној књизи станичној благајни-старешини, односно благајнику станице, који га прима на потпис, заводи у дневник касе и *истог дана* са рефератом и дневником касе, предаје, на потпис благајни Управе трошарине. Благајна Управе трошарине прима наплаћени приход од свих станица, потврђује пријем у станичним дневницима, књижи их у свој дневник касе, па са својим дневником и рефератима појединих станица предаје сав тај једнодневни приход Главној општинској благајни, која по визи Државне месне контроле, потврђује пријем новца на самом дневнику, па затим књижи овај у своју књигу благајне. Тако је, у главном, изведена организација наплате и предаје општинских прихода, убраних на трошаринским станицама.

Од 1 јануара до 31 децембра 1932 године, реализовала је трошаринска служба следеће приходе:

1) општинска трошарина	дин.	29,425.648,19
2) бановинска трошарина	„	5,986.000,46
3) мерина	„	5,391.379,82
4) пијачна такса	„	8,154.856,55
5) ветеринарска такса	„	269.901,50
6) увознина	„	493.685,50
Укупно	дин.	49,721.472,02

Пословање трошаринске службе у току 1933 године дели се у два периода. Први период трајао је од 1 јануара до 11 фебруара, по старој трошаринској Уредби са тарифом, а други од 11 фебруара до краја године по новој Уредби о трошарини са тарифом. Стара трошаринска тарифа имала је само 75 тарифних бројева, док нова (садашња) трошаринска тарифа има 231 тарифни број. Други период 1933 године, за време примене нове трошаринске тарифе, у погледу остварења прихода, *показује врло добре резултате*. Приходи су, услед веће тарифе, ригорозније примене и ефикасније наплате, много већи од оних, остварених у претпрошлој години. Иако је увоз услед забране слободнога промета са валутама и девизама, знатно мањи, ипак су остварени приходи у прошлој години задовољавајући. По буџету за 1933 годину предвиђено је од општинске и бановинске трошарине 53,000.000 динара. Међутим, за време од 1 јануара до 31 де-

цембра 1933 године, трошаринска служба остварила је и предала општинској каси следеће приходе:

1) општинска и бановинска трошарина	дин.	60,678.481,84
2) мерина	„	3,597.312,—
3) пијачна такса	„	6,558.912,50
4) ветеринарска такса	„	175.632,50
5) увознина	„	116.884,50
Укупно дин.		71,127.223,34

Према томе сумаран преглед делатности трошаринске службе за 1932 и 1933 годину, изражен у цифрама, изгледа овако:

1) година 1932	динара	49,721.472,02
2) „ 1933	„	71,127.223,34
Укупно дин.		120,848.695,36

За одржавање трошаринске службе лични и материјални издатци, по буџету за 1932 и 1933 годину, износе динара 8,473.670. Према томе, на основи досада убраних прихода целокупна режија трошарине износи око 7%.

Једно од главних настојања трошаринске службе, после пажње посвећене примени трошаринске тарифе, јесте рад на сузбијању кријумчарења. Ма да је овај рад у главном крунисан успехима, о чему сведочи многобројни случајеви откривеног и ухваћеног кријумчарења, ипак се не може рећи, да је њиме кријумчарење у Београду потпуно онемогућено. Дужина београдског трошаринског реона од 40 километара не може се потпуно обезбедити просечно са 80 људи ноћне и 80 дневне службе. Многи споредни прилази нису поседнути трошаринским стражом, те се преко њих у ноћи може вршити кријумчарење и мимо трошаринске контроле.

У току 1932 године било је 113 ухваћених случајева кријумчарења. Од њих је ликвидирано 51, а у току ликвидације налазе се 62 случаја. У 1933 години било је 130 случајева кријумчарења, од којих је ликвидирано 106, а у ликвидацији је 24 случаја.

Сва настојања трошаринске власти, да кријумчарење потпуно онемогући, сведена су на многобројна хватања кријумчара. Па и поред свега тога кријумчарење ипак постоји. Узроке за ово ваља тражити у менталитету појединих несавесних увозника, који желе на лак начин да дођу до богатства и који сматрају за нарочито задовољство да оштете било општинску, било државну касу, не схватајући сву тежину кривице коју овим чине противу једнога јавног фискуса. Јер, општинска трошарина је јавна дажбина, она је један облик посредног пореза, који плаћају потрошачи посредством трговаца увозника. Сад, ако неки несавестан увозник кријумчари, он то чини за свој властити рачун. Тако, трошарина, — место да уђе у општинску касу, — остаје у каси увозника, јер он прокријумчарену робу продаје по пијачној цени и ако није платио трошарину. Ако прокријумчарену робу продаје за онолико јевтиније, колики би био износ трошарине, он ствара једну несолидну конкуренцију на тржишту, која наноси штете лојалним увозницима. Спречавајући кријумчарење и сузбијајући га, Општина београдска тако, поред својих властитих интереса, посредно, брани и интересе свих исправних и лојалних увозника, односно трговаца и привредника.

При Управи општинске трошарине, чији апарат — по директивама Финансиске дирекције Београдске општине — убира приходе од трошарине, постоји и магацин књига и образаца за све општинске установе, односно дирекције и одељења. У току 1932 и 1933 године издано је 244.378 комада књига и других образаца за потребе дирекц. и одељења.

Иако је трошаринска служба (која непосредно убира приходе од трошарине), као пореска и царинска, једна поглавито инкасантска служба, где сви органи од реда врше наплате, није забележен ни један случај проневере и дефраудације, током и 1932 и 1933 године.

Душан Црногорац,
шеф Општинске месне контроле

Општинска месна контрола

Контролни отсек установљен је крајем 1929 год. и тач. „Ж", чл. 5 под IV Статута О. г. Београда одређен му је следећи делокруг рада: да води сталну контролу о прибирању општинских прихода и о уредној предаји новца општинској каси, као и контролу целокупне потрошње материјала у појединим отсецима и радионицама; контролише стања магацина путем редовних и ванредних прегледа, сравњујући нађена стања појединих артикала у магацинима са одговарајућим исказом књига у Књиговодству, назад контролише исправност и самог вођења књига у књиговодству, као и стања Бла-

гајне, присуствује при прегледу материјала и закључењу набавака без обзира како се оне врше.

У Контролном отсеку раде: шеф и четири инспектора, од којих су двојица иследници а двоје рачунско-финансијски чиновници. Од ове четворице двоје су ван рада овога отсека, јер су наредбом Суда одређени један при Управи варошке трошарине, а други при режијским комисијама.

Прегледну слику рада Општинске Месне контроле у обиму једног кратког написа, обзиром на многобројност и разноврсност послова, које овај отсек обавља, тешко је дати. Али се може казати да су сви предмети — како административне природе, тако и извиђаји службеничких кривица, извршени у најкраћем року. Ових је било 1816 у 1932 год. и 1561 у 1933 год.

Ма да је статутом Општине града Београда тачно обележен делокруг рада Контролног отсека (Општинске месне контроле), ипак се његови органи нису ограничили само на редовне послове, већ су вршили и друге разне дужности које су се временом и у пракси показале као неопходне и корисне по интересе наше престоничке општине.

Инспектори овога отсека настојавали су увек да, у границама дате им могућности и овлашћења, што целисходније врше поверени им посао обимне контроле у свима правцима. Поред осталих разноврсних послова, *нарочито се мора истаћи надзор и контрола при убирању општинских прихода.*

Поводом наредбе Суда од фебруара 1933 год. поклоњена је нарочита пажња прибирању дуговања општинских потраживања из ранијих година. У овоме правцу постигнут је знатан успех. Тако:

а) Код Дирекције трамваја и осветљења остало је на дугу за електрично осветљење из ранијих година	10,323.452
Од тога напл. у току 1933 г.	8,560.879
Према томе остало још на дугу	1,762.572
Задужење за 1933 год. износи	45,195.534
Од које суме наплаћено	40,891.010
Према томе остало је на дугу, како за раније тако и за 1933 год., укупно	6,067.095

б) Код Управе водовода:

Код водоводних и осталих такса морају се посебно узети дуговања приватних лица и установа а посебно дуговања државних надлештава. Дуговање ових последњих износило је крајем 1933 год. преко 9,500.000 дин.

Код дуговања приватних лица по свима врстама задужења за водоводне и остале таксе, и то како за све раније тако и до краја 1933 год. укупан салдо дуга био је 9,426.986 динара. Од ове суме остало је још да се наплати 3,692.224 динара.

Од како је Управа водовода увела праксу наплате по чековним уплатницама (од 1 јуна 1932 године) ефекат наплаћених сума несразмерно је порастао. Тако од исказаних рачуна у раздобљу од 1-VII до 31-XII-1932 исказано је рачуна у износу од 16,424.199 динара од чега је остало ненаплаћено свега 628.099 динара. Тачно стање за 1933 годину не може се дати пошто су уплатнице за последње тромесечје 1933 год. тек почетком ове 1934 године разаслате, те према томе тачан резултат се још неможе показати.

в) Код Извршног отсека:

Код овог отсека ефекат постигнутих наплата у 1933 год. достигао је суму од динара 1,999.272.

Од нових предмета, од којих је највећи део придошао извршном отсеку крајем 1933 год. и почетком 1934 год. и то за дуговану воду, тротоарску таксу, таксе за фирме итд. у укупном износу од 5,171.792 динара, убрано је на име отплата 813.791 динар, а на дугу остало 4,358.209 дин. (стање 1 фебруара 1934 године).

Извршни отсек улаже потребан труд да се по могућству што већи део овога дуга што пре реализује. Како највећи део овога дуга потиче од водоводних и тротоарских такса (близу три и по милиона динара) за коју суму служе као гаранција објекти — непокретна имања, то ће се несумњиво уз потребан напор, највећи део овога дуга моћи у потпуности да реализује.

Овим смо код ових главних општинских установа цифарски приказали постигнуте резултате.

Што се тиче разноврсности и обимности пословања овога општинског отсека напоменућемо следеће послове:

1) Присуствовало се свима комисијама по разним набавкама, које су вршене у Економату Општине београдске, а таквих је комисија било 1933 године око две стотине и педесет.

2) Један је инспектор члан сталне комисије за набавке, које врши Економат, а други је члан свију режијских комисија.

3) Вршени су повремени прегледи на трошаринским станицама и пијацама.

4) Вршени су прегледи у Управи Општинских добара, Извршном отсеку и укинутом отсеку на Чукарици.

5) Радило се на кулучарини, док овај посао у другој половини 1933 год. није прешао на Привредно-таксени отсек.

6) Вођена је евиденција о утрошку таксених марака, издавању дозвола малопродавцима за продају истих.

7) Вршени су прегледи и стављане визе на рачунима радничких обданишта.

8) Вршене су потврде свих новчаних и магацинских књига свију општин. установа.

9) Вршена је контрола убирања прихода код Дирекције трамваја и осветлења, Управе водовода, Извршног, Масеног и осталих отсека Општине града Београда.

10) Руководиоцима каса и наплаћивачима (инкасантима) давана су упутства у погледу књижења и рада, кад год је то изискивала потреба службе и материјалних интереса Општине града Београда.

Овај летимичан преглед рада Контролног отсека (Општинске месне контроле) у 1932 и 1933 год. најбоље илуструје и обим и значај пословања овог Контролно-финансиског сервиса Општине града Београда, као и резултате његове делатности у прошлим годинама.

Инж. **Огњан Кузмановић,**
директор Техничке дирекције

Техничка дирекција

Организација техничке струке у Општини београдској пре две деценије у многоме се разликовала од данашњег њеног стања. До 1911 године поједини технички одељци били су у међусобном односу потпуно аутономни и независни и њихови шефови референсали су Суду сваки за себе и непосредно. Услед оваквог стања, обавезне колаборације између појединих техничких отсека није било никакве. С времена на време и у појединим случајевима те је заједничке акције било само у толико међу овим независним техничким отсецима, у колико се сам Суд општински у даном случају за то побринуо, односно, у колико су поједини чланови Суда томе поклањали пажње и показивали интереса. Сваки отсек је иначе живео својим засебним административним животом: имао свој засебан деловодник и своју архиву и општио са Судом О. г. Б. непосредно.

Оваква тотална децентрализација техничке струке у Општини београдској постала је и могла се одржати док је Београд био мали, те и поједини технички отсеци неразвијени, са малим бројем особља, а послови лако прегледни. Са рашћењем Београда и повећањем послова техничке струке све се више осећала потреба централизације, тако, да је већ 1910 године почело са њеним увођењем, када је Општина београдска расписала конкурс за једнога директора, „који ће бити на челу свих техничких одељења" и када је 1 марта 1911 године одбор општински за тога Директора изабрао г. Едуарда Лежеа. У скоро су по том захватили ратови, тако, да је све до 1921 године мало што приновљено у смислу даље организације у овом правцу. У јуну 1921 године допуњен је закон о општинама поред осталога и чланом 118а, којим је Београдска општина овлашћена да донесе статут за своје особље. Тај је статут донет 18 јануара 1922. Тим статутом прописана је и организација општинске службе, по којој као осма група фигурише Техничка дирекција са пет одељења. Али је та организација Техничке дирекције мање више била мртво слово на хартији све до 1926 године, када је дошла нова општинска управа и када је почело модернизовање Београда у великим размерама.

Овога пута Техничка дирекција под именом Техничке управе ступа на снагу и као врховна техничка власт доводи у везу сва техничка одељења сем Водовода, тако да је општинска управа почела преко ње као преко једне целине да изводи своје идеје у техничком уређењу Београда. Дирекција трамваја и осветљења статутом од 1922 године није била обухваћена, те је и даље остала аутономна установа. Новопостављени директор техничког одељења општине београдске, поч. В. Вуловић, са почетком великих општинских радова на калдрмисању, проширењу водовода и канализације, подизању општинских зграда, разради генералног плана итд. једновремено и поступно уводи јединство и везу међу техничким одељењима Општине београдске. Трогодишњи рад његов на овом послу дао је видне резултате и поставио темељ садањем стању, које је, после, поново утврђено последњим статутом од 1929 године.

Према Статуту од 1929 године цела техничка струка у Општини београдској подељена је у две групе, у две дирекције:

У Дирекцију трамваја и осветљења, која гради, одржава и експлоатише трамваје, врши сву службу осветљења и управља великим радионицама и целим возним парком општинским и у Техничку дирекцију, која стоји на челу свих осталих техничких служби у општини, сем чишћења улица и гробља.

Техничка дирекција сада има своју управу и шест отсека са десет њихових одељака, и то:

1) Инжињерски отсек, са одељком:
   а) За одржавање калдрме;
   б) За недржавне путеве;
   в) За техничко-рачунску ревизију.
2) Архитектонски отсек, са одељком:
   а) За контролу зидања и Грађев. одбор.
3) Канализациони отсек.
4) Управа водовода, са одељцима:
   а) За мрежу и рачуноводство;
   б) машинским;
   в) грађевинским.
5) Катастарски отсек, са одељцима:
   а) За генерални регулациони план;

б) За извршење регулације;
в) За одржавање катастра.
б) Отсек за паркове и пошумљавање.

Добра колаборација свих напред изложених отсека и одељака императивно захтева, да сви они буду у једној управи, кроз коју

1931 год.: Доњи део „Булбулдера" (у продужењу улица Дим. Туцовића)

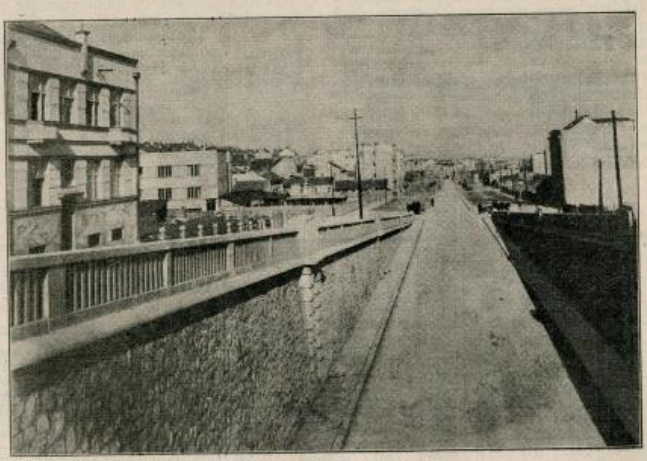

1933 год.: Исто место. Сада Булевар Цвијићев (у продужењу улица Дим. Туцовића)

пролазе сви предмети техничке природе, тако, да та једна управа зна све послове, све задатке и све потребе појединих техничких отсека, чиме се осигурава једнообразност поступка, добра подела рада и међусобно помагање у послу и материјалу.

Према правилнику о устројству и надлежности Техничке дирекције Општине београдске, прописаном на основу чл. 6, 10, 47 и 65 Статута од 1929 године, Техничка дирекција О. г. Б. има задатак, да се преко напред наведених отсека и одељака стара о пројектовању, грађењу и одржавању градских улица, обласних и општинских путова и о изради свих врста калдрме на њима, о пројектовању, грађењу и одржавању општинских зграда и о прописном извођењу приватних грађевина, о грађењу нових и одржавању постојећих уличних канала, као и о прописном извођењу приватне канализације. Даље се стара о снабдевању вароши добром и довољном количином воде за пиће и за поливање улица, о изради нових и одржавању постојећих водоводних инсталација и водоводне мреже и о прописном развођењу воде по приватним кућама, о катастру Београда и о одржавању катастарских знакова и катастра и издавању тапија, о регулацији и нивелацији Београда, о уређењу паркова, скверова и уличних баштица, као и о пошумљавању општинских утрина.

Све напред наведене послове Техничка дирекција изводи својим сталним (регулисаним) и привременим особљем (хонорарно и дневничари). Лични и редовни материјални издатци по правилу се плаћају из буџета, а ванредни материјални издатци из буџета, фондова или зајмова. Овде има и изузетака, јер су код појединих отсека рађени из редовних материјалних издатака и нови објекти, нпр., код инжињерског отсека од 1927 до 1930 год. кредити за нове радове уношени су у редовне материјалне расходе. Исти је случај и у Водоводу.

Како се кретао број особља и кредити Техничке дирекције за личне, редовне и ванредне материјалне расходе од 1927 год. т.ј. од њеног фактичког постанка, па до године 1933 види се из следеће табеле А.

Буџетски кредити од 1927 до 1931 узети су из завршних рачуна, а за остале године из буџета. Између 1929 и 1930 године показује се велико опадање у броју регулисаног особља, док лични расходи показују ипак знатан пораст. То долази отуда, што је од 1930 године почело издавање принадлежности по новом статуту. У рубрици „зајмови" показују се и у 1932 и 1933 години знатне цифре и ако у тим годинама није било никаквог закључења зајмова за техничке радове. То су непотрошени остатци ранијих зајмова.

О фондовима и зајмовима, тим ванбуџетским кредитима, проговорићемо мало доцније нешто опширније, а сада да прећемо на административан рад Техничке дирекције.

До половине 1929 године било је у Техничкој дирекцији осам деловодних протокола. Али од половине 1929 године на овамо, Техничка дирекција има само један деловодни протокол за свих шест отсека и девет одељака. Десети одељак (за контролу зидања и грађевински одбор) води свој засебан деловодник, пошто је референт тога одељка у исто време и секретар Грађевинског одбора, која је институција независна од Техничке дирекције.

Из деловодника се види кретање административног посла Дирекције.

У години 1930 прошло је кроз деловодни протокол Техничке дирекције 32.035 предмета, у 1931 години 41.536, у 1932 години 46.200, а у 1933 години 41.357 предмета. Од заведених предмета скоро 90% су молбе и представке грађанства и предузимача, по којима је Техничка дирекција дала уверења, одобрења, решења, регулационе линије, тапије, ситуације итд. Архива Техничке дирекције је

Табела А:

БРОЈ ОСОБЉА И КРЕДИТА ЦЕЛЕ ТЕХН. ДИРЕКЦИЈЕ ОД 1927—1933 Г.

Година	Број особља				Буџетски кредити			техн. буџ. кредит других одељења мил. дин.	Фондови мил. дин.	Зајмови мил. дин.	Укупни кредити мил. дин
	стал.		Привр.		мил. дин. лични расх.	мил. дин. редов. мат. расх.	мил. дин. ванред. мат. р.				
	рег.	хон.	дн.	укупно							
1927.....	385	5	319	709	6,100	30,221	16,800	2,390	—	82,391	137,902
1928.....	459	6	281	746	7,966	27,791	4,719	1,200	2,599	113,325	157,600
1929.....	484	8	215	707	9,114	30,523	3,447	1,400	14,854	26,684	86,022
1930.....	300	92	280	672	11,117	34,385	4,189	1.500	1,263	83,505	135,959
1931.....	349	128	298	780	13,133	23,766	5,305	4,500	9,206	71,251	118,261
1932.....	349	144	397	890	13,172	29,604	11,065	8,188	2,136	35,411	94,577
1933.....	355	135	331	821	14,573	29,034	15 120	1,070	12,269	8.229	80,294
Свега..	2681	523	2121	5825	75,175	205,324	60,645	15,248	33,327	420,896	810,615
Просечно за 1 годину....	—	—	—	760	10,739	29,332	8,663	2,178	4,761	60,128	115,802

наплатила општинске таксе 1930 год. 196.103 динара и то од 15 септембра када је ступио на снагу нов Правилник о наплати таксе и када су уведене општинске таксене марке па до краја те године, целе 1931 дин. 1,029.900 дин., целе 1932 год. 1,051.687 дин., а целе 1933 године 814.846 динара. У деловодник се предмет заводи једанпут и он даље циркулише кроз отсеке и одељке под тим једним бројем, без даљег завођења. У деловодник се не заводе опомене и извештаји о задужењу, које књиговодство Водовода шаље грађанству. Тих опомена и извештаја има годишње око 40.000.

Грађевински одбор је имао у 1930 години 7.734 заведених предмета у свом деловоднику и његова архива је те године наплатила 366.640 динара општинске таксе, у 1931 години предмета 9.296 са 514.957 дин. таксе, у години 1932 предмета 9.371 са 416.064 дин. таксе, а у 1933 гоидни предмета 7.861 са данара 246.796 таксе.

Административни посао се у Техничкој дирекцији, дакле, из године у годину све више развијао до 1932 године, када је био максимум. Године 1933 је наступило опадање, како целокупног броја предмета, тако и максимума за најобилнији месец, јер док је 1929 године највише предмета било у једном месецу 2.854 (јули), у 1930 години било је 3.300 (јули), у 1931 години 4.441 (јули), у 1932 години 4.932 (октобар), дотле је у 1933 години највише предмета било само 4.029 и то у јулу. Администрација је, дакле, мало опала, што се, у осталом види и по наплаћеној такси, која је подбацила за преко 22% према прошлогодишњој.

Цео посао у администрацији Управе подељен је између директора и његовог помоћника, тако, да се кореспонденција благовремено свршава. Од главних административних послова директор брине о свима решењима, која има да донесе Суд и Одбор, а помоћник брине о ликвидацији послова по одобреним кредитима.

У Управи се врши техничка и рачуиска ревизија (и ако она по правилнику припада Инжињерском отсеку), како лицитационих елабората тако и обрачунских предмета свих отсека. Ту се контролишу платни спискови и врши сва финансијска служба целе дирекције. У Управи се води и контролник кредита за целу Дирекцију.

*

Од 1927 године на овамо, после наглог развитка и великог полета приватне грађевинске делатности у Београду, и Београдска општина је почела своје техничке радове у великом обиму по свима гранама техничке струке. У првоме периоду, од 1927 па до краја 1931 год., извршила је Општина највеће техничке радове, благодарећи на првом месту зајмовима, за тим фондовима и буџету. Ти су радови учинили да је централни део Београда престао бити почетак Оријента, какав је био и за какав је сматран од западњака, највише због његове калдрме, која је целом свету била позната по своме рђавом квалитету. У другом периоду, од почетка 1932 године па до краја 1933 год., нови зајмови нису више закључивани а нови радови су рађени из остатка ранијих зајмова, из фондова и из самих редовних буџета.

Из редовних буџетских средстава Београд не би могао за тако кратко време учинити толики прогрес у техничком, па тиме и у санитарном и естетском погледу. За огромне и скупоцене радове извршене у периоду од почетка 1927 год. до краја 1931 год. има се, дакле, благодарити зајмовима.

Колико су зајмови закључивани и у колико су они трошени на поједине техничке радове у ово доба велике техничке делатности од 1927 године па на овамо види се из следећих података.

1. Доларски зајам је закључен 1927 године у висини од 4,000.000 долара. Овај је зајам закључен за велике инвестиционе радове и он игра улогу пионира на том пољу. Са овим су зајмом у вези, управо, његово је продужење ломбардни зајам од 20,000.000 динара, закључен 1928 као и ломбардни зајам од 5,000.000 дин., закључен 1929 године. Од овога новца утрошила је Техничка дирекција у округлим сумама износе, који се виде из Табеле А,

Сума од 4,970.000 динара утрошена је 1930 године на транспорт репарационог материјала.

2. Зајам од Министарства социјалне политике. У то је време, 1927 године, добијен један кредит од 10,000.000 динара за подизање

Табела А.

Који отсек техничке дирекције	Колико је динара издато за радове из Доларског зајма				
	1927.	1928.	1929.	1930.	Свега
Инжињерски	51,554.000	61,950.000	—	1,530.000	115,033.000
Архитектонски	5,870.000	15,727.000	1,107.000	—	22,704.000
Канализација	11,790.000	16,051.000	305.000	4,970.000	33,116.000
Водовод	9,803.000	11,083.000	802.000	—	21,688.000
Паркови	3,374.000	1,490.000	—	—	4,864.000
Свега	82,891.000	106,310.000	2,214.000	6,500.000	197,415.000

радничких установа у Београду, с тим, да Општина утрошен новац има вратити Министарству. На тај је начин подигнуто грађевина за радничке установе у Београду у вредности:

Табела A_2

Којег отсека радови	Колико је утрошено из кредита Мин. Соц. Политике		
	1928	1929	Свега дин.
Архитектонског ..	7,015.000	2,968.000	9,983.000

Из табеле A_2 види се да је скоро цео кредит ангажован и новац изузет и инвестиран.

3. *Швајцарска позајмица* од 26,000.000 шв. франака, односно од 275,383.791,26 динара, закључен је 1929 године у септембру у главном ради исплате доларског и ломбардног зајма, а поред тога и ради продужења радова. Од те позајмице утрошене су још за техничке радове следеће суме (види табелу A_3)

Табела A_3

КОЈИ ОТСЕК	Колико динара додељено по распореду	Колико је динара утрошено из Швајцарске позајмице			
		1929	1930	1931	Свега дин.
Инжињерски	15,000.000	11,392.000	3,398.000	65.000	14,855.000
Архитектонски	5,800.000	916.000	3,985.000	646.000	5,557.000
Канализациони	2,000.000	2,000.000	—	—	2,000.000
Водовод	1,400.000	1,338.000	62.000	—	1,400.000
Паркови	600.000	64.000	534.000	—	598.000
Свега	24,800.000	15,710.000	7,989.000	711.000	24,410.000

4) После тих зајмова, који су стављали општини на расположење готов новац, из кога су се радили послови за готово, т.ј. плаћали одмах готовим новцем, дошли су зајмови који су Општини давали само кредите у вези са радовима, т.ј. настали су радови на почек, код којих предузеће финансира радове, а Општина их плаћа боновима или меницама, које у кратком року отплаћује. Тако је закључен уговор са *Опште грађевинским* А. Д. за калдрмисање на почек 1929 године, а 1930 године је тај уговор допуњен повећањем програма и кредита. Тим су уговором предвиђени уз радове калдрмисања и они радови водовода и канализације, који су били у вези са калдрмисањем дотичне улице. На тај начин је израђено послова по вредности у динарима (не рачунајући камату), као што се види из табеле А,

Табела A_4

Коме отсеку радови припадају	Колика је вредност радова израђених од Општег Грађевинског А.Д.				
	1929	1930	1931	1932/33	Свега динара
Инжињерском	5,792.000	54,541.000	1,424.000	395.000	62.152.000
Водоводу	—	1,420.000	384.000	59.000	1,863.000
Канализационом	—	3.217.000	109.000	56.000	3,382.000
Свега	5,792.000	59,178.000	1,917.000	510.000	67,397.000

Менични дуг по овоме послу чини много већу цифру због тога, што је у менице унет и интерес до дана плативости дотичне менице.

5) После овога закључен је 1930 године са *предузећем Бадер* уговор за водоводне радове на почек, уз исплату радова меницама. По томе уговору израђено је радова по вредности у динарима (види табелу A_5)

Табела A_5

Који радови	Колика је вредност радова предузећа Бадер				
	1930	1931	1932	1933	свега Дин.
Водоводни	3,820.000	9,631.000	1,479.000	1.308 000	16.238.000

6) Једновремено са овим водоводним радовима на почек закључен је 1930 године и уговор са *предузећем Ерлих* за канализационе радове на почек и за готово (двојаке цене). Како је у то време закључен био и унутрашњи зајам од 125,000.000.— динара, највећи део Ерлихових радова (у вредности дин. 32,000.000) плаћен је готовим новцем по ценама за готово, а само остатак радова, који су рађени када је већ нестало новца из унутра-

шњег зајма, плаћен је меницама по ценама на почек. На тај је начин израђено радова на почек по вредности у динарима:

Табела A₆

Који радови	Колича је вредност Ерлихових радова на почек				
	1930	1931	1932	1933	Свега динара
Канализац.	—	—	3,766.000	1,147.000	4,913.000

7) *Унутрашњи зајам од 125 милиона динара.* После ово неколико радова на почек закључен је 1930 године у септембру један унутрашњи зајам од 125,000.000 динара, од кога је распоредом додељено за нове радове и утрошено за те радове као што се види из следеће табеле A_7

Табела A₇

Коме отсеку радови припадају	Колико распоредом додељено динара	Колико је динара утрошено из Унутрашњег зајма од 125 милиона динара				
		1930	1931	1932	1933	свега дин.
Инжињерском	35,500.000	1,418.000	19,316.000	11,296.000	2,894.000	34,924.000
Архитектонском	18,000.000	2,496.000	9,636.000	4,642.000	520.000	17,294.000
Канализационом	35,000.000	2,104.000	24,781.000	7.389.000	501.000	34,775.000
Водоводу	6,300.000	—	3,083.000	1,664.000	1,401.000	6,148.000
Свега	94,800.000	6,018.000	56,816.000	24,991.000	5,316.000	93,141.000

8) *Контокорентни зајам за тротоаре.* После овог зајма од 125,000.000 динара закључен је 1931 године код Државне хипотекарне банке зајам од 7,500.000 динара по текућем рачуну за израду тротоара. Тај је зајам искоришћен као што се види из следеће табеле A_8

Табела A₈

Радови припадају отсеку	Колико је утрошено по текућем рачуну од 7,5 мил. динара			
	1931	1932	1933	свега д.
Инжињерском	2,276.000	4.665.000	458.000	7,399.000

Из напред изнетих табела види се, да зајмови нису одмах оне године утрошени које су закључени, него је трошење њихово било увек протегнуто на неколико идућих година, паралелно са напредовањем радова.

Поред ових зајмова, који се морају вратити, и поред буџетских кредита рађено је у овом раздобљу од 1927 до 1933 године техничких послова и из разних фондова, који се не морају вратити.

Ти су фондови:

1) *Калдрмински фонд Београдски*, из кога је Општина израдила техничких радова у вредности, као што се види из следеће табеле A_9

Табела A₉

Кога су отсека радови	Колико је динара потрошено из калдрминског фонда за радове							
	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	свега д.
Инжињерског	—	2,599.000	14,854.000	1,263.000	206.000	—	2,859.000	21,781.000

2) *Кулучарина*, која се троши за калдрмисање обласних и општинских путова. Из прихода кулучарине утрошено је до сада динара као што се види из табеле A_{10}

Табела A₁₀

Коме припадају радови	Колико је динара утрошено из кулучарине				
	1930	1931	1932	1933	свега дин.
Инжињерском отсеку	—	—	2,119.000	4,547.000	6,666.000
Одељку за одрж. калдрме	—	—	17.000	413.000	430.000
Свега	—	—	2,136.000	4,960.000	7.096.000

3) *Фонд Николе Спасића*, из кога је 1933 године почето грађење болнице у Булбулдеру. Подизање болничке зграде погођено је са предузећем за 3,680.618 динара, од чега је на име прве ситуације плаћено ове 1933 године 523.141 динар.

4) *Из Фонда Одељења за социјално и здравствено старање* код Општинске штедионице почето је подизање зграде за Дечје прихватилиште. Са предузећем је погођено да за 768.726 динара озида подрум, сутерен, партер и 1 спрат. Године 1933 исплаћено

је 418.655 динара. Ова се грађевина мора довршити из других средстава, пошто је овај Фонд скоро исцрпљен.

Како су суме из зајмова биле подељене на радове по годинама прегледно се види из табеле A_{11}.

Табела A_{11}

КОЈА ГОДИНА	Трошење зајмова подељено по годинама у милионима динара								
	Долар. и Ломб.	Мин. С. Пол.	Швајц.	Почек О. Грађ. А. Д.	Почек Бадер	Почек Ерлих	Унутр. зајам	Тек. рач. од 7,5 м. динара	Укупно
1927	82,891	—	—	—	—	—	—	—	82.891
1928	106,310	7,015	—	—	—	—	—	—	113,325
1929	2.214	2,968	15,710	5,792	—	—	—	—	26,684
1930	6,500	—	7,989	59,178	3,820	—	6,018	—	83,505
1931	—	—	0,771	1,917	9,631	—	56,816	2.276	71,351
1932	—	—	—	0,510	1,479	3,766	24,991	4,685	35.411
1933	—	—	—	—	1,308	1,147	5,316	0,458	8,229
Свега	197,415	9,983	24,410	67,397	16,238	4,913	93,141	7,399	420,896

Како су, пак, трошења на техничке послове из разних фондова била распоређена по годинама види се из идуће табеле A_{12}.

Табела A_{12}

Која година	Трошење фондова подељено по годинама у динарима				
	Калдрм.	Кулучар.	Спасићев	Социј. старање	Укупно динара
1927	—	—	—	—	—
1928	2,599.000	—	—	—	2.599.000
1929	14,854.000	—	—	—	14,854.000
1930	1,263.000	—	—	—	1,263.000
1931	206.000	—	—	—	206.000
1932	—	2,136.000	—	—	2,136.000
1933	2.859.000	4.960.000	3,681.000	769.000	12,269.000
Свега	21,781.000	7,096.000	3,681.000	769.000	33,327.000

На рачун репарација добијен је 1930 године један велики сток гвоздених водоводних и керамичких канализационих цеви, поред другог материјала од мање важности.

Том је приликом Водовод добио гвоздене цеви, машина за водовод, арматура водоводних и водмера у укупној вредности од динара 37,806.428. А канализација је добила том приликом керамичких цеви и осталог канализационог материјала у вредности од динара 19,641.036,99.

Овај материјал је трошен за радове и до данас је у водоводу потрошено око 90%, а у канализацији око 40%.

Доласком данашње Општинске управе престали су зајмови, јер је с једне стране буџет већ био потпуно оптерећен ануитетима ранијих зајмова, а с друге је стране, услед настале тешке економске кризе, престао сваки изглед за закључење новог зајма за радове или за конверзију старих зајмова. Током 1932 и 1933 године трошени су још и последњи остатци ранијих зајмова, поред скромних буџетских кредита, са нешто мало кредита из кулучарине, из Калдрминског и Спасићевог фонда и нешто материјала из репарација.

Потребе, међутим, за техничким радовима у Београду нису престале. Нове техничке тековине, наслеђене од ранијих Управа, морале су се одржавати и проширивати, нарочито на периферији.

Но и поред овако тешке ситуације, технички радови у Општини београдској нису стали ни под данашњом Општинском управом. Са доста скромним средствима радило се је и много, и интензивно, и урадило доста у свима крајевима престонице и по свима техничким гранама. Београд овом приликом није добио много од оне најскупоценије модерне калдрме, којом је центар већ снабдевен, нити је добио какве раскошне нове грађевине, али је Београд овом приликом добио много зеленила у свима крајевима; добио је много јевтине и солидне калдрме која сврси потпуно одговара у крајевима који при том никакву калдрму нису имали, чиме су многе важне комуникације створене; добио је јевтиних нових школских зграда, које су јевтине јер сем учионица и најпотребнијих споредних просторија немају ничега без чега школа може бити, а добио је и пет нових пијаца, и ако скромних размера али прописно и потпуно хигијенски уређених. Многа су општинска имања ограђена, очишћена и засађена. Имање „Пионир" добило је грађевине и уређаје за смештај Возног парка, ракијске пијаце и магацина водовода и канализације, Инжињерског отсека и одељка за одржавање калдрме, тако да ће у најкраћем времену моћи бити уклоњени депои, магацини и шупе са Теркалишта, Ташмајдана и Пробирнице, где им више није место, пошто су у центру вароши.

Из табеле Б види се који су и колики били расположиви кредити за последње две године за калдрму, грађевине, канализацију, водовод и паркове, како за ново грађење тако и за одржавање постојећих објеката, у колико је то одржавање у вези са јавним радовима. (Види табелу Б. на следећој стр.).

Табела Б

Кредити за техничке радове у години 1932 и 1933

ОТСЕК	у милионима динара							Примедба
	буџетски кредит техн. дир. са впрм.	Зајам 125 мил. дин.	Почек	Тек. рач. 7,5 мил. дин.	Кулуч.	Фондови	Укупно	
Инжињерски	4,560	14,190	0,395	5,123	6,666	2,859	33,793	У колону буџ. кредита ушли су и техн. кредити других одељења.
Одржавања калдрме	10,076	—	—	—	0,480	—	10,506	
Архитектонски	20,630	5,162	—	—	—	4,450	30,242	
Канализациони	1,080	7,890	4,969	—	—	—	13,939	
Водовод	5,717	3,065	2,846	—	—	—	11,628	
Паркови	7,330	—	—	—	—	—	7,330	
Укупно	49,393	30,207	8,210	5,123	7,096	7,309	107,438	

Од ових кредита су ангажоване биле за радове и набавке од 1 јануара 1932 до 12 маја 1932, када је општинске послове преузела нова Општинска управа, суме по табели $Б_1$.

Табела $Б_1$

Кредити ангажовани од 1-I-1932 до 12-V-1932

ОТСЕК	у милионима динара						
	буџетски	Зајам 125 м. д.	Почек	тек. рач. од 75 м. д.	Кулучар.	Фондови	Укупно
Инжињерски	0,079	1,398	—	—	2,360	—	3,837
Одржав. калдрме	1,843	—	—	—	—	—	1,843
Архитектонски	6,366	0,380	—	—	—	—	6,746
Канализациони	0,201	0,032	4,969	—	—	—	5,202
Водовод	1,192	0,009	—	—	—	—	1,201
Паркови	0,517	—	—	—	—	—	0,517
Свега	10,198	1,819	4,969	—	2,360	—	19,346

Када се суме из табеле $Б_1$ одузму од сума изнетих у табели Б добијају се суме кредита, којима је садања Општинска управа располагала до сада за нова грађења и за одржавања, која су скопчана са јавним радовима и набавком материјала за њих, а те суме су представљене у табели $Б_2$.

Табела $Б_2$

Кредити ангажовани од 12-V-1932 до краја 1933 године

ОТСЕК	у милионима динара						
	Буџетски	Зајам од 125 мил. д.	Почек	Тек. рач. од 7,5 мил. д.	Кулучарина	Фондови	Укупно
Инжињерски	4,481	12,792	0,395	5,123	4,306	2,859	29,956
Одржав. калдрме	8,233	—	—	—	0,480	—	8,663
Архитектонски	14,264	4,782	—	—	—	4,450	23,496
Канализациони	0,879	7,858	—	—	—	—	8,737
Водовод	4,525	3,056	2,846	—	—	—	10,427
Паркови	6,813	—	—	—	—	—	6,813
Свега	39,195	28,488	3,241	5,123	4,786	7,309	88,092

Како су ти кредити за радове додељивани разним деловима Београда види се из овог нашег табеларног прегледа (табела В).

Табела В

Подела кредита за техничке радове од 12-V-1932 до краја 1933 године

Кварт	Инж. отсек мил. дин.	Одржав. калдрме мил. дин.	Архитекон. одсек мил. дин.	Канализац. одсек мил. дин.	Водовод мил. дин.	Парков мил. дин.	Укупно мил. дин.
I	0,500	0 819	0,584	0,005	0,065	0,837	2,810
II	0,900	0,494	0,417	0,011	0,003	1,051	2,876
III	0,870	0,676	0,545	0,006	0,021	0,953	3,071
IV	0,562	0,428	0,107	0,034	0,014	0,246	1,391
V	4,550	0,670	3,585	0,287	0,371	0,230	9,693
VI	1,600	0,368	6,472	0,724	0,090	0,268	9.522
VII	1,850	1,222	3,408	0,006	0,443	0,146	7,075
VIII	1.300	1.026	0,918	1,018	0,060	0.410	4,732
IX	1,770	0,311	3,238	5,555	0,050	0,175	11,099
X	4,510	0,535	0,165	0,042	0,020	0,442	5.714
XI	5,724	0,650	1,341	0,178	0,421	1,327	9,641
XII	2,250	0,625	0,737	0,253	0,948	0,569	5,382
XIII	2,220	0,247	1,932	0,618	0,303	0,109	5,429
XIV	1.350	0,592	0,047	—	7,618	0,050	9,657
Свега . .	29,956	8,663	23,403	8,737	10,427	6,813	88,092

Од највећег је интереса рашчлањење колоне за паркове из табеле В, тако, да се види колико су који радови и где вршени по вароши и околини. Од највећег интереса су ови радови с тога, што они дају нов карактер вароши: Београд је са својим зеленилом свуда и на свима странама на најбољем путу да постане град у врту. Табела В, даје нам то рашчлањење кредита за паркове.

Табела В1

Подела кредита за паркове од 12-V-1932 до краја 1933 године

Кварт	Нови радови у мил. динара					Одржав. мил. дин.	Укупно мил. дин.
	Баштине	Паркови	Дрво-реди	Пошум-љав.	Свега мил. д.		
I	0,085	0,371	0,005	—	0,461	0,376	0,837
II	0,022	0,003	0,016	—	0,041	1,010	1,051
III	0,087	0,162	0,026	0,032	0,307	0,646	0,953
IV	0,085	0,007	0,035	—	0,127	0,119	0,246
V	0,049	0,026	0,051	0,018	0,144	0,086	0,230
VI	0,031	0,001	0,018	0,077	0,127	0,141	0,268
VII	0,018	0,086	0,010	0,009	0,123	0,023	0,146
VIII	0,090	0,002	0,027	—	0,119	0,291	0,410
IX	0,073	—	0,004	0,001	0,078	0,097	0,175
X	0,069	0,060	0,003	—	0,132	0,310	0,442
XI	0,097	—	0,018	0,044	0,159	0,168	1,327
XII	0,009	0,209	0,043	0,105	0,366	0,203	0,569
XIII	0,001	—	0,019	—	0,020	0,089	0,109
XIV	0,008	0,028	0,006	0,006	0,048	0,002	0 050
	0,724	0,955	0,281	0,292	2,252	4,561	6,813

Из табеле В види се као су кредити за техничке радове за последње две године били распоређени по квартовима. Од не мањег је интереса видети, како су такви кредити били распоређени у ранијим годинама, од 1927 до 1931 године закључно. У тим су годинама били претежни и меродавни ванбуџетски кредити (зајмови и фондови), с тога ћемо овде узети у рачун само њих.

За ову илустрацију потребно је претходно показати поделу ових кредита, односно утрошених сума по отсецима. Ту поделу нам даје табела Г.

Табела Г

Који зајам или фонд	Колико је утрошено за техничке радове 1927-1931 мил. дин.	Како су ове суме подељене по отсецима				
		Инж. мил. дин.	Арх. мил. дин.	Кан. мил. дин.	Вод. мил. дин.	Парк. мил. дин.
Доларски 1927-1930	197,410	115,043	22,704	33,116	21,688	4,864
Мин. Соц. Пол. 1928-1929	9,983	—	9,983	—	—	—
Швајцарски 1929-1931	24,410	14,855	5,557	2,000	1,400	0,598
Опште грађ. 1929-1931	66 887	61,757	—	3,326	1,804	—
Балер 1930-1931	13,451	—	—	—	13,451	—
Унутрашње 1930-1931	62,834	20.734	12,132	20,885	3,083	—
Тек. рачуна. 1931	2.276	2,276	—	—	—	—
Калдрмински фонд 1928-1931	18,922	18,922	—	—	—	—
Свега .	396,178	233,587	50,376	65,327	41,426	5,462

Поделу по квартовима тих сума из зајмова и фондова, утрошених за јавне радове у годи-

нама од 1927 до 1931 закључно, видимо у табели Д.

Табела Д

Кварт	За техн. радове утрошене суме из зајмова и фондова од 1927 до закљ. 1931 г.					
	Инж. отс. мил. дин.	Арх. отс. мил. дин.	Канал. мил. дин.	Водовод. мил. дин.	Паркови мил. дин.	Свега мил. дин.
I	30 973	4,985	0,319	0,236	0,221	36,684
II	20,149	6,358	—	0,710	4,842	31,619
III	18,142	4,116	2,508	0,707	—	25,473
IV	23,469	3,352	0,033	0,423	—	27,277
V	27,903	9,076	10,414	0,646	—	48,039
VI	16,135	4,076	3,231	1,033	0,240	24,715
VII	9,711	5,100	6,478	1,740	—	23,029
VIII	32,811	—	4,414	1,143	—	38,370
IX	12,648	2,090	28,537	0,662	—	43,937
X	10,082	8,008	5,480	0,083	0,220	24,473
XI	1,634	1,486	1,586	1,568	—	6,274
XII	25,506	0,900	1,759	7,549	0,439	36,147
XIII	2,698	—	—	5,665	—	8,363
XIV	1,726	0,879	0,568	18,005	—	21,778
Свега . .	288,587	50,376	65,827	41,426	5,46	396,178

*

Детаљније о радовима и пословању појединих одсека и одељака изнеће поједини шефови њихови у даљем излагању, а овде ћемо се задржати још само на једноме послу, који је почет 1904 године а дефинитивно завршен 1933 године. То је катастар Београда.

На катастру Београда ради се од 4 јуна 1904 године. Тај рад је систематски почет уз вођство и контролу једне сталне комисије, која је почела рад 1 фебруара 1905 год., па је радила само годину дана, јер је после промене Општинске управе замењена другом комисијом, која је још једно време радила, па је и она престала, после чега је престао и систематски рад на Катастру Београда тако, да је све до светског рата, до 1914 године, рађено с времена на време по нешто на самом катастру, а највећи део времена је трошен на текуће послове, којима је Катастарски отсек био претрпан (издавање тапија, регулационих линија итд.). После светског рата Катастарски отсек је, поред редовног посла, добио још један велики посао око спремања података за расписивање светског конкурса за генерални план Београда, а затим око утврђивања и разраде новог генералног плана. Одмах после рата настављен је, истина, и рад на самоме Катастру, у колико се поред осталог акутног посла стизало, али је то рађено делимично и то само до средине 1923 године, када је посао на Катастру са свим обустављен, пошто је Катастарски отсек имао пуне руке другог посла у периоди великог грађевинског полета Београда на свима странама. Тек 1930 године настављен је рад на Катастру. Тај је рад тада био омогућен оснивањем једног привременог али потпуно одвојеног одељка за катастарско снимање, чиме је посао око израде Катастра био потпуно сачуван од опасне мешавине са текућим пословима администрације. Тада је тај рад још био олакшан и нормализован тиме, што је 1929 г. већ ступио био на снагу Закон о катастру земљишта и што су одмах после тога били публиковани сви потребни правилници за израду Катастра и Закона о земљишним књигама.

Одмах приликом наставка радова на Катастру, Техничка дирекција је увидела, да је за ове радове потребна стална сарадња надлежних државних органа, како би се од тих меродавних фактора одмах и најкраћим путем могла добити сва потребна обавештења. Другим речима, настала је потреба за истом оваквом стручном комисијом, каква је била образована у почетку рада на Катастру још 1905 године. Решењем Суда од 27 августа 1931 године та је стална катастарска комисија и образована.

Чланови те комисије били су:

1) Начелник Одељења катастра и добара при Министарству финансија, који је у исто време и претседник комисије;

2) Начелник Војног географског института;

3) Шеф Катастарског отсека при министарству финансија;

4) Шеф отсека за земљишне књиге при Министарству правде;

5) Директор Техничке дирекције Општине београдске;

6) Шеф Катастарског отсека Општине београдске.

Ово решење Суда о образовању ове сталне комисије Одбор општински је усвојио на седници од 15 октобра 1931 године. Ту одлуку је одобрио г. Министар унутрашњих послова, а г.г. Министри финансија, војске и морнарице и правде су се са њом сагласили и одобрили својим функционерима да буду чланови ове комисије, тако, да је комисија могла да почне рад 4 новембра 1931 године.

У јануару месецу 1932 године комисија је предложила Суду, да се у интересу убрзања рада доведе из државног катастра привремено на рад у Општину особље већ рутинирано у овом послу. Тако је и за референта одељка за Катастарско снимање и руководиоца радова дошао инж. г. А. Костић, коме припада част, да је завршен давно жељени Катастар Београда. Катастар је крајем прошле године завршен са довршењем целог техничког дела његовог, заједно са јавним излагањем планова. И та су излагања, дакле, у свима катастарским општинама Београда завршена.

Још у почетку 1933 године било је почето са излагањем катастарских операта појединих катастарских општина Београда, којих има седам, а како је која општина завршавала излагања, одмах је Министарство правде

установљавало повереништва за оснивање земљишних књига. Тај је посао сада у раду, т.ј. судије — повереници оснивају земљишне књиге, што ће у току 1934 године такође бити завршено.

Одељак за катастарско снимање основан је почетком 1930 године, а укинут је 31 децембра 1933 године. За то је време одељак имао следеће расходе:

По буџету за 1930 годину парт. 67	дин.	1,500.000
По буџету за 1931 годину парт. 106	дин.	2,000.000
Повећање вирманом . .	дин.	300.000
По буџету за 1932 годину пар. 129	дин.	2,860.000
По буџету за 1933 годину парт. 120	дин.	1,620.000
Повећање вирманом . .	дин.	170.000
Свега:	дин.	8,450.000

Довршење катастра Београда изнело је, дакле, 8,450.000 динара. Са том сумом новаца Београд је скинуо тридесетогодишњу бригу с врата и задовољио једну горућу потребу. Општинска управа је добила детаљне и сигурне планове за све своје многоструке потребе, а грађанство ће после оснутка земљишних књига осетити сву благодет овога рада.

. . инж. **Х. Розенцвајг**
шеф Инжињерског отсека О. г. Београда

Калдрмисање Београда

— Рад Инжињерског отсека —

I Општи преглед радова од 1929 до 1933 године

Према Правилнику о устројству и надлежности Техничке дирекције Општине београдске, Инжињерски отсек стара се у првом реду о пројектовању и грађењу градских улица и путева, као и о изради свих врста калдрма на њима, подразумевајући ту и старање о свима инжињерским објектима као саставним деловима улица и путева.

Одржавање калдрме и објеката на њој, и ако по поменутом Правилнику такође спада у надлежност овога Отсека, издвојено је из њега 1930 године специјалним решењем Општинског суда, и овај посао од тада врши Одељак за одржавање калдрме, који је као самостална јединица непосредно подређен Техничкој дирекцији.

Као што је већ у самом уводу Управе Техничке дирекције напоменуто, почев од 1927 године па на овамо, нарочито је много уређено у погледу београдске калдрме, која је за неколико година великим својим делом уређена. Ово је у многоме допринело да Београд уђе у погледу свога уређења у ред осталих културних центара Европе.

До 1911 године Београд је имао само калдрму од ломљеног камена, такозвану турску калдрму, нешто калдрме од полуобрађеног камена а у понеким главним улицама од каменних полукоцака или коцака, све на подлози песка или шљаке.

После образовања прве Техничке управе, 1911 год., први пут се приступило у Београду изради модерне калдрме у центру града и то од дрвених коцака са асфалтним тротоарима у Кнез Михаиловој улици, на Теразијама, у улици Краља Милана од „Москве" до „Лондона", у улици Краља Петра од Основне школе до Узун Миркове улице, у улици Вука Караџића и у Чика Љубиној улици. Тада је калдрмисана и улица Милоша Великог зв. „Шеталиште" од камених коцака и призама, са баштицама, пешачким стазама од асфалтног макадама између дрвореда и тротоарима од камених плоча, и то цела улица од „Лондона" до „Губеревца."

Да није наступио Балкански, а после њега и Светски рат, који су прекинули сваки даљи рад на уређењу Београда, вероватно би се тада још продужили започети радови, но овако, не само да се десет година није ништа ново радило, већ је за време ратова, услед прекомерног искоришћавања, — нарочито за време окупације Београда, — у великој мери пропала и дотле израђена модерна калдрма. Зато се после Ослобођења стајало пред решавањем једног врло тешког и компликованог проблема, на чије се решење без великих материјалних средстава није могло ни помислити.

Због тога се, првих година по ослобођењу радило само на претресу и крпежу постојећих старијих и новијих пропалих калдрма.

Тек у времену од 1922—1926 године отпочела је да се израђује у Београду понова модерна калдрма у неколико улица. Тада је рађен први пут у Београду коловоз од збијеног асфалта и то у Дечанској, Поенкареовој и једном делу Скопљанске улице, на Кнез Михајловом Венцу, у Сарајевској улици, у Васиној улици и код железничке станице пред излазом.

Кад се овоме дода да су у оно доба т.ј. 1926 год. и у центру вароши скоро све улице имале просту турску калдрму и да су од пе-

риферијских улица, само по неке биле уопште калдрмисане, док су све остале улице, па доста њих и у самом центру Београда, биле још некалдрмисане, лако ћемо себи обновити ону стару слику стања београдске калдрме, сећајући се огромног блата, које смо газили и оне несносне сахарске прашине, која нас је при сувом времену буквално гушила. А тек оне ружне слике, коју је представљало такво стање после кише!... Овде морамо да напоменемо и тешке саобраћајне прилике, које су тада владале у Београду баш због рђаве калдрме.

Од тог доба па до данас одвајају нас свега тек око седам година и шта је за све то сразмерно врло кратко време урађено баш на пољу калдрмисања београдских улица, видимо и знамо сви ми, који у Београду живимо, а то нам признају и сви странци, који овамо свраћају и који се дивe овом успешном раду. Но нико сем општинских функционера и техничких чиновника, нарочито инжињера, који су на овоме огромноме послу сарађивали, не зна, колико је требало тешкоћа превродити да се до овог уређеног стања дође, колико је требало пожртвовања, добре воље, знања и труда уложити, да се створи ово, што данас имамо: *добру и савремену калдрму у центру вароши и на ближној периферији и многе калдрмисане улице чак и на крајњој периферији Београда:* на Душановцу, „Мариковој Бари", на Вождовцу, на Чукарици, у Раковици и др.

Ови велики, такорећи епохални радови на калдрмисању београдских улица и путева започети су у лето 1927 године, после закључења *великог зајма од 3,000.000 долара.*

На терет тога зајма, као и на терет допуне тога *зајма од 1,000.000 долара* и доцније закљученог *ломбардног зајма од 25,000.000 динара* калдрмисане су следеће улице:

1) Балканска од „Москве" до Босанске улице;
2) Бана Јелачића од Венизелосове до Трга бр. 21;
3) Бирчанинова од Булевара Ослобођења до Катићеве ул.;
4) Браће Рибникара од Св. Николе до Петраљичке;
5) Брегалничка од Кајмакчаланске до Краља Александра;
6) Брестовачка на Душановцу цела;
7) Бријанова (Дворска) од Краља Милана до Кр. Александра;
8) Булевар Ослобођења (Шумадијска) од Славије до Франше Д'Епереа;
9) Булевар Војводе Путника од „Мостара" до Економије;
10) Варовничка од Прешевске до Св. Николе;
11) Варшавска од Цвијићеве до Кружне;
12) Вишњички друм од Кнез Милетине до општинске трошарине;
13) Влајковићева од Косовске до Хиландарске;
14) Војводе Анђелка од Краља Александра до Димитрија Туцовића;
15) Војводе Бране од Расинске до Ћирила и Методија;
17) Војводе Добрњца од Радничке до Таковске;
18) Војводе Петка од Милешевске до Војвођанске;
19) Војислава Илића од Жичке до Господара Вучића;
20) Вразова (Качаничка) од Браће Рибникара до Ртањске;

Кнез Михаилова улица (пред калдрмисањем 1927 г.)

21) Вршачка од Француске до Панчевачке;
22) Вука Караџића (од „Пролећа") до Краљевог Трга;
23) Гајева (Слобода) од Краља Александра до Кајмакчаланске;

Исти део Кнез Михаилове улице данас

24) Гарашанинова (Студеничка) од Немањине до Краља Милана;
25) Гетеова (Гробљанска) од Краља Александра до индустр.;
26) Господар Јевремова од Француске до Вишњићеве;

27) Господар Јованова од Капетан Мишине до Вишњићеве;
28) Гробљанска од виадукта до рунделе;
29) Гружанска од Младенагоричанске до Жичке;
30) Гундулићев Венац од Кнез Милетине до Радничке;
31) Далматинска од Старине Новака до Гетеове (делимично плаћање из овога зајма);
32) Доситејева од Узун Миркове до Југовићеве;
33) Драгачевска од Браничевске до Чубурске;

Почетак калдрмисања Косовске улице (1927 г.)

34) Др. Кестера (Краља Милутина) од Крушке до Краља Александра;
35) Друм од Топчидерске цркве до Дедиња — ул. Ђенерала Ковачевића;
36) Дубљанска од Браничевске до Граничарске;
37) Дубровачка од Душанове до Дунавске;
38) Ђаковичка од Тршћанске до пијаце Смедеревски ћерам;
39) Ђевђелијска од Тршћанске до пијаце Смедеревски ћерам;
40) Ђурићева од Димитрија Туцовића до Југословенске;

Косовска улица данас

41) Ђушина од Краљице Марије до Драже Павловића;
42) Жоржа Клемансоа (Битољска) од Кондине до Таковске;
43) Загребачка од Карађорђеве до Босанске;
44) Захумска од Расинске до Челопечке;
45) Зрињског (Ресавска) од Краља Милана до Немањине;
46) Зрињског (Ресавске) од Бирчанинове до Војводе Миленка;
47) Звезда на Топчидерском брду;
48) Јанка Веселиновића од Престолонаследника Петра до Краља Звонимира;
49) Једрејска од Краља Александра до Ђаковачке;
50) Јована Ристића (Студеничка) од Краља Милана до Кр. Александра;
51) Југословенска од Крфске до Димитрија Катића;

Косовска улица у току калдрмисања (1927 г.)

52) Кајмакчаланска (Ивковићева) од Војвођанске до Брегалничке;
53) Капетан Мишина од Југовићеве до Господар Јованове;
54) Катанићева од Св. Савске до Цара Николе II;
55) Катићева од Булевара Ослобођења до Тиршове (делимично плаћање из овога зајма);
56) Кнез Данилова од Далматинске до Гетеове;
57) Кнез Милетина од Цетињске до Кланице;
58) Кнез Михајлова од Калемегдана до Коларчеве;

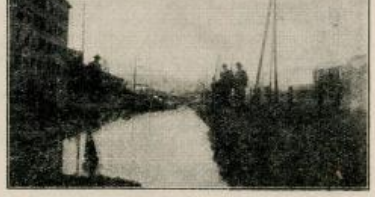

Штросмајерова улица (део од М. Поцерца ка Вишеградској) пре калдрмисања (1933 г.)

59) Књегиње Љубице од Обилићевог Венца до Васе Чарапића;
60) Коларчева од Теразија до Поенкареове;
61) Копаоничка од Краља Александра до Кичевске;
62) Корушка од Краљевића Томислава до Хаџи Мелентијеве;
63) Косовска од Пашићеве до Таковске;
64) Краља Александра од Теразија до Гетеове;

65) Краља Звонимира (Војводе Путника) од Браничевске до Престол. Петра;
66) Краља Милана од Лоидона до Трга Ослобођења (Славија);
67) Краља Милутина од Немањине до Крунске;
68) Краљевића Томислава од Небојшине до Јанка Веселиновића;
69) Краљице Наталије од Милоша Великог до Зеленог Венца;
70) Крунска од Добрињске до Хартвигове (делимично плаћање из овога зајма);
71) Крфска од Димитрија Туцовића до Св. Николе;
72) Ламартинова од Небојшине до Краља Звонимира;
73) Лисинског (Кланична) од Војводе Добрила до Шајкашке;
74) Малајничка од Цара Николе II до Браничевске;
75) Милорада Митровића (Обреновачка) од Хаџи Мелентијеве до Јужног Булевара;
76) Милоша Поцерца од Зрињскове до Штросмајерове;
77) Младонагоричанска од Дим. Туцовића до Гружанске;
78) Млатишумина од Краља Александра до краја;
79) Млетачка од Ђорђа Вашингтона до Радничке;
80) Новосадска од Радничке до Млетачке;
81) Његушева од Краља Милана до Молерове;
82) Орловића Павла (Орловска) од Чубурске до Престолонаследника Петра;
83) Пастерова (Милоша Поцерца) од Булевара Ослобођења до Зрињског;
84) Петра Кочића (Чубурска) од Краља Звонимира до Краљевића Томислава;
85) Пијаца на Смедеревском Ђерму;
86) Позоришни Трг (Кнежев Споменик);
87) Престолонаследников Трг (Теразије) од Коларчеве до „Москве";
88) Призренска од „Балкана" до Зеленог Венца;
89) Пристаниште ка Дунавском штеку;
90) Престолонаследника Петра (Кичевска) од Крунског Венца до Јужног Булевара;
91) Прешевска од Тошићанске до Варовничке;
92) Пришгинска од Војводе Драгомира до Милешевске;
93) Радничка од општ. станова до Кланичке станице (делимично плаћање из овога зајма);
94) Расинска од Краља Александра до Димитрија Туцовића;
95) Раскрсница „Лондон";
96) Рачкова од Цвијићеве до Бана Јелачића;
97) Римска од Ђорђа Вашингтона до Гундулићевог Венца;
98) Рудничка од Булевара Ослобођења до Небојшине;
99) Румунска, од „Звезде" до Генерала Ковачевића;
100) Св. Николе од општ. станова до Гробљанске;
101) Светог Саве од Трга Ослобођења до Каталићеве;
102) Сењанин Ива од Комнен Барјактара до Француске;
103) Синђелићева од Милешевске до Краља Александра;
104) Смичничка од Булевара Војводе Путника до Кабланске;
105) Скерлићева од Небојшине до Браничевске;
106) Смедеревска од Венизелосове до Варшавске;
107) Србобранска од Комнен Барјактара до Херцег Степана;
108) Старца Вујадина (Поштанска) од Краља Александра до Кајмакчаланске;
109) Сточни Трг;
110) Стојана Новаковића од Кнез Милетине до Трга бр. 21;
111) Стишка, од Милешевске до Кр. Александра;
112) Тиршова (Војводе Миленка) од Булевара Ослобођења до Ђ. Јовановића;
113) Томаша Јежа (Поцерска) од Пожаревачке до Милешевске;
114) Трг Бранилаца Београда („Мостар");
115) Трг Ослобођења („Славија");
116) Трнска од Милешевске до Хаџи Ђерине;
117) Ускочка од Узун Миркове до Кнез Михајлове;
118) Франкопанова (Ресавска) од Кр. Милана до Кр. Александра;
119) Хартвигова (Београдска) од Кр. Милана до Кр. Александра;

Штросмајерова ул. — код „Жељезничке Поште" — у очи радова на калдрмисању (11-V-1933 г.)

120) Хаџи Ђерина од Копаоничке до Трнске;
121) Хаџи Мелентијева од Небојшине до Престолонаследника Петра;
122) Хаџи Мустафина од Тршћанске до Варовничке;
123) Хаџи Проданова од Хаџи Ђерине до Кичевске;
124) Хиландарска од Поенкареове до Ђорђа Вашингтона;

Штросмајерова улица данас

125) Цара Николе II (Макензијева) од Трга Ослобођења до Новопазарске;
126) Цетињска од Поенкареове до Ђорђа Вашингтона;
127) Чика Љубина од Кнез Михајлове до Позоришног Трга;
128) Шајканска од Радничке до Кнез Милетине;
129) Шантићева од Гундулићевог Венца до Будимске;
130) Шарена Ђуприја на Бањичком брду;

131) Ловћенска ул. од Поп Лукине до краја;
132) Милешевска од Трнске до Приштинске;
133) Булевар Војводе Мишића — оправка;

За калдрмисање напред побројаних 133 улице исплаћена је предузимачима и разним ликерантима материјала укупна сума од 115,043.000 динара.

Калдрмисање Трга Бранилаца Београда (1932 г.)

Да би се овај доларски зајам могао исплатити и ови епохални радови могли продужити закључила је Општина београдска 1929 године *нов зајам од 26,000.000 швајцарских франака*, што чини око динара 275,383.791.26, од које је суме утрошено за калдрмисање, као и за набавку материјала потребног за калдрмисање, свега 14,855.000 динара.

Калдрмисање Пожаревачке улице (1932 г.)

На терет Швајцарског зајма калдрмисане су 1929 и 1930 године следеће улице:

1) Високог Стевана од Капетан Мишине до Књегиње Љубице;
2) Гундулићев Венац од Позоришне до Добрачине;
3) Далматинска од Старине Новака до Гетеове (делимично плаћена раније);
4) Катићева од Булевара Ослобођења до Тиршове (делимично плаћена раније);
5) Крунска од Двора до Студеничке (делимично плаћена раније);
6) Кнез Милетина (тротоари);
7) Набавка камених израђевина за разне улице;
8) Поп Лукина од Космајске до Црногорске;
9) Радничка од Позоришне до станице Кланица (делимично плаћена раније);
10) Раскрснице Румунске и Темишварске;
11) Топчидерски пут од „Звезде" до цркве;

Према уговору, који је Општина београдска закључила месеца августа 1929 год., са фирмом Опште грађевинско А. Д. и према допуни тога уговора од месеца марта 1930 г., извршено је већим делом тих година калдрмисање београдских улица модерном калдрмом (коловоза и тротоара) у великим размерама на *почек*, укупно у вредности од динара 62,152.000.—, у коју је суму урачунато и финансирање набавке камених израђевина (коцке и ивичњака). Овој суми треба додати и вредност оних радова водовода и канализације, који су били у вези са калдрмисањем дотичних улица, што чини још 5,245.000 динара или сви радови укупно 67,397.000 дин.

За поменуту суму калдрмисане су следеће улице:

1) Балканска од Немањине до Босанске;
2) Бирчанинова од Катићеве до Милоша Великог;
3) Богојављенска од Поп Лукине до Париске;
4) Босанска од Поп Лукине до Балканске;
5) Булевар Кнеза Александра Карађорђевића (продуж. земљ. радови);
6) Булевар Кнеза Александра Карађорђевића од Ортопедског завода до Рунделе на Дедињу;
7) Влајковићева од Дечанске до Косовске;
8) Гарашанинова (Студеничка) од Немањине до Пастерове;
9) Господар Јевремова од Риге од Фере до Капетан Мишине;
10) Господар Јованова од Кн. Михајловог Венца до Краља Петра ул. и од Капетан Мишине до Француске;
11) Грачаничка од Париске до Вука Караџића;
12) Ђорђа Вашингтова (Видинска) од Цара Душана до Таковске;
13) Ђорђа Јовановића (Делиградска) од Немањине до Пастерове;
14) Ђуре Јакшића од Кнез Михајлове до Обилићевог Венца;
15) Ђуре Даничића од Ђорђа Вашингтона до Хилендарске;
16) Жоржа Клемансоа од Таковске до Карнегијеве улице;
17) Зрињског (Ресавска) од Вишеградске до Немањине;
18) Југовићева од Поенкареове до Вишњићеве;
19) Југ Богдана од Зеленог Венца до Јаворске;
20) Кондина од Косовске до Жоржа Клемансоа;
21) Космајска од Поп Лукине до Драшковићеве;
22) Кнез Милетина од Цетињске до Позоришне са Змај Јовином;
23) Књегиње Зорке од Булевара Ослобођења до Његушеве ул. и од Књегиње Персиде ул. до Краља Александра;
24) Књегиње Персиде од Хартвигове до Курсулине;
25) Краља Александра од Гетеове до „Звезде";
26) Краља Милутина од Немањине до Пастерове;
27) Краљице Марије (Ратарска) од Таковске до Краља Александра;
28) Мајке Јевросиме од Таковске до Кондине;

29) Милоша Великог од Краља Милана до Краља Александра;
30) Николе Спасића од Кнез Михајлове до Грачаничке;
31) Обилићев Венац од броја 2—36;
32) Палмотићева од Жоржа Клемансоа до Хиландарске и сокаче М. Стојановића;
33) Милоша Поцерца од Зрињског до Милоша Великог;
34) Поп Лукина од Богојављенске до Космајске;
35) Призренска од Теразија до Рељине, продужење ка Зеленом Венцу са делом Бранкове улице;
36) Рајићева од Грачаничке до Узун Миркове;
37) Симина од Вишњићеве до Позоришне;
38) Старине Новака од Жоржа Клемансоа до Краљице Марије;
39) Топличин Венац и Вука Караџића од Чубрине до Грачаничке;
40) Таковска од Краља Александра до Чиновничке;
41) Трг Краља Петра поред „Македоније" од Васине до Југовићеве;
42) Ускочка од Кнез Михајлове до Делијске;
43) Француска од Позоришта до Страхињића Бана;
44) Цара Душана од Маршала Пилсудског до Скадарске;
45) Цара Лазара од Краља Петра до Вука Караџића;
46) Цара Уроша од Узун Миркове до Кнез Михајлове;
47) Царице Милице од Вука Караџића до Бранкове;
48) Црногорска од Јаворске до Карађорђеве;

У даљем току великих радова на уређењу Београда закључила је Београдска општина у месецу септембру 1930 године код домаћих банака *унутрашњи зајам од 125,000.000 динара* од које је утрошено за калдрмисање 34,924.000 динара. Калдрмисање на терет овог зајма почето је крајем 1930 год. и продужено је у 1931, 1932 и 1933 години, дакле и за време садашње Општинске управе.

На терет зајма од 125,000.000 динара калдрмисане су следеће улице:

а) у години 1930 и 1931:

1) Балтазара Богишића цела;
2) Вишњићева од Југовићеве до Цара Уроша;
3) Владетина од Кнез Данилове до Далматинске;
4) Војводе Гагора од Господара Вучића до Ђурђевске;
5) Војводе Миленка од Зрињског до Милоша Великог;
6) Вучитрнска од Штипске до краја;
7) Белимена;
8) Гучића Миленка од Господара Вучића до Петроварадинске;
9) Далматинска од Гетеове до проф. 136, 00;
10) Доситејева од Васе Чарапића до Цара Душана;
11) Дражићева од Гетеове до Челопечке;
12) Илирска од Кнез Милетине до Османа Ђикића;
13) Јанка Вукотића један део;
14) Кнез Михајлов Венац, тротоари поред Малог Калимегдана;
15) Кнегиње Љубице од Васе Чарапића до Цара Душана;
16) Косовске Девојке од Краља Милана до Краљице Наталије;
17) Косте Нешића од Супилове до Астроном. опсерваторије;
18) Косте Стојановића, сокаче цело;
19) Краља Петра од Узун Миркове до Цара Душана;
20) Крушевачка од Господара Вучића до Војводе Гагора;
21) Курсумлина од Цара Николе II до Кнегиње Персиде;
22) Љубе Недића (Занатлијска) од Табановачке до Војводе Скопљанца;
23) Љутице Богдана од Булевара Ослобођења до Булевара Кнеза Александра Карађорђевића.
24) Марулићева од Престолонаследника Петра до Шуматовачке;
25) Милоша Великог, тротоари од Дурмиторске до Трга Бранилаца;
26) Палмотићева (Гундулићева) од Косовске до Жоржа Клемансоа;
27) Петраљичка од Војводе Бране до Славујског Венца;
28) Пут од Топчидерског друма до I Железничке колоније у Раковици;
29) Пут за Горњи град код Малог Калемегдана;
30) Пут од Булевара Војводе Мишића до Боб клуба;
31) Пут за Дом госпођа на Дедињу;
32) Рељина од Призренске до Краљице Наталије;

Израда тротоара у Ломиној улици (1932 г.)

33) Сарајевска од Дринске до Трга Бранилаца;
34) Скадарска од Новосадске до Ђорђа Вашингтона;
35) Скендер Бегова од Француске до Добрачине;
36) Славујски Венац од Петраљичке до Нове ул.;
37) Солунска од Маршала Пилсудског до Цара Уроша;
38) Сребрничка (степенице);
39) Станоја Главаша од Далматинске до Цвијићеве;
40) Стеријина од Кнез Милетине до Османа Ђикића;
41) Теслина од Војводе Миленка до Милоша Поцерца;
42) Трг Бранилаца Београда;
43) Трг Краља Петра од Васе Чарапића до Браће Југовића;
44) Трговачка од Булевара Војводе Мишића до Школске, (довршена 1932);
45) Тузланска, од Цареве Ћуприје до Гледстонове;
46) Цара Уроша од Узун Миркове до Господар Јовановe;
47) Шафарикова од Даничићеве до проф. 46,17;

б) у години 1932 и 1933:

48) Америчка цела;
49) Булевар Војводе Мишића од Трга Бранилаца до Манасијске;
50) Булевар Ослобођења (Шумадијска) од Булевара Франше Д'Епере до Ауто команде;
51) Варовничка, цела тротоари;

52) Васе Чарапића пред Државном хипотекарном банком;
53) Велисава Вуловића од Дедиња до Жељезничке колоније;
54) Вишњички пут (Бањалучка) од Радоњићеве;
55) Војислава Илића од Господарског пута до проф. 218,90;
56) Војводе Пријезде од Господарског пута до Сплитске;
57) Војводе Скопљанца од Недића до Љубићске;
58) Вучедолска од Вардарске до Саве Текелије;
59) Господарски пут од Војводе Глигора до Краља Александра;
60) Гетеова код виадукта;
61) Ђердапска од Господарског пута до Шуматовачке;
62) Ђурђевска од Стевана Првовенчаног до Љубићске;
63) Зрмањска од Пожешке до проф. 436,00;
64) Јаше Игњатовића од Ђурђевске до Цара Душана;
65) Кнеза Арсена од Булевара Кнеза Александра Карађорђевића до Лисичијег потока;

Први радови на калдрмисању Јеврејске улице (1932 г.)

66) Куршумлијска од Штипске до краја;
67) Кнез Милетина од Скадарске до проф. 51,85;
68) Леди Мортон од Булевара Кнеза Александра Карађорђевића до Љутице Богдана;
69) Љубићска од Табановачке до Ђурђевске;
70) Макаријева (тротоари) на Бањици пред основном школом;
71) Мајке Јевросиме од проф. 42,85 до проф. 76,75;
72) Милоша Поцерца од Сарајевске до Штросмајерове;
73) Миљковићева од Бањалучке до Браће Ивковића;
74) Молерова од Хаџи Ђерине до Краља Александра;
75) Нова улица на Смедеревском ђерму поред пожарне станице;
76) Нова улица бр. 21 од Вилзоновог Трга до Босанске ;
77) Нова улица између Битољске и Мајке Јевросиме;
78) Његушева од Молерове до Курсулине;
79) Опатијска од Живка Давидовића до Јукићеве;
80) Пере Велимировића (са каналом) Железничка колонија;
81) Попречне улице на Булевару Кнеза Александра Карађорђевића (калдрмисање навоза);
82) Прешернова (тротоар) од Табановачке до Ст. Првовенчаног;
83) Призренска, проширење пред хотел Балканом";
84) Пут од Топчидерске железничке станице до Топчидерског гробља;
85) Радоњићева од Вишњичког друма до Браће Ивковића;
86) Раскрсница код игралишта Б. С. К.;
87) Раскрсница испред виле Њ. В. Краља;
88) Раскрсница Ускочке и Цара Лазара;
89) Раскрсница Поп Лукине и Црногорске;
90) Руска од Сање Живановића до Булевара Војводе Мишића;
91) Сазонова од Вучедолске до Ђердапске;
92) Сање Живановића од Цареве ћуприје до Гледстонове;
93) Св. Николе од општинских станова до Шарпланинске;
94) Сокобањска од Љутице Богдана до проф. 134,80;
95) Стјепана Љубише од Гробљанске до Димитрија Туцовића;
96) Сувоборска од Љубе Јовановића до Кабларске;
97) Узун Миркова од Краља Петра до Краљевог Трга;
98) Хусова од Ђурђевске до Љубићске;
99) Цвијићева од Кнез Милетине до Варшавске, и од Бистричке до Гробљанског виадукта;
100) Четничка од Миодрага Давидовића до Сање Живановића;
101) Шарпланинска од Гершићеве до Светог Николе.

Године 1931 закључен је код Државне хипотекарне банке зајам *од 7,500.000 динара по текућем рачуну за израду тротоара* од асфалта и бетона, већим делом без коловоза и на терет тога зајма утрошено је у року од три године т.ј. 1931, 1932 и 1933 године свега сума од 7,399.000 динара.

Од ове суме утрошено је под ранијом општинском управом 2,276.000 динара а под садашњом 5,123.000 динара.

На терет овога зајма израђени су модерни тротоари (са коловозом од ломљеног камена; на песку) у следећим улицама:

1) Авалска од ул. Књегиње Зорке до Катанићеве;
2) Адмирала Гепрата од Балканске до Милоша Великог;
3) Алексе Ненадовића од Цара Николе II до Кнегиње Персиде;
4) Банатска од Кнеза Михаиловог Венца до Дубровачке ул.;
5) Бацетина од Приштинске до Милешевске;
6) Бојанска од Крајинске до Војвођанске;
7) Браће Недића од Кнегиње Персиде до Краља Александра;
8) Брегалничка од Жичке до Краља Александра;
9) Булевар Ослобођења од Војводе Миленка до Булевара Франше Д'Епереа;
10) Војводе Драгомира од Новопазарске до Приштинске;
11) Војводе Протића од Милешевске до Пожаревачке;
12) Добрачина од Васе Чарапића до Цара Душана;
13) Добре Митровића од Жоржа Клемансоа до Мајора Илића;
14) Добрињска од Босанске до Краљице Наталије;
15) Дринчићева од Млетачке до Гундулићевог Венца;
16) Ђевђелијска од Тршћанске до краја;
17) Звечанска од Булевара Ослобођења до Гучевске;
18) Златиборска од Престолонаследника Петра до Милешевске;

19) Јаворска од Црногорске до Карађорђеве;
20) Јеврејска од Цара Душана до Банатске;
21) Личка од Карађорђеве до Босанске;
22) Ломина од Балканске до Југ Богданове;
23) Каменичка од Карађорђеве до Краљице Наталије;
24) Карловачка од Видовданске до Гружанске;
25) Краљевића Марка од Југ Богданове до Карађорђеве;
26) Кумановска од Крунске до Краља Александра;
27) Курсулина од Цара Николе II до Књегиње Персиде;
28) Мајора Илића од Жоржа Клемансоа до Краљице Марије;
29) Милашева од Цвијићеве до Прерадовићеве;
30) Милоша Миловановића (Тетовска) од Карађорђеве до Босанске;
31) Мирочка од Жоржа Клемансоа до Краљице Марије;
32) Молерова од Цара Николе II до Краља Александра;
33) Мраовића сокаче од Краљице Марије до Војводе Бране;
34) Мутапова од Браничевске до Његушеве;
35) Новопазарска од Цара Николе II до Војводе Драгомира;
36) Петроградска од Милешевске до Престолонаследника Петра;
37) Пијаца код Смедеревског ђерма и Краља Александра;
38) Пожаревачка од Синђелићеве до Кнез Иве од Семберије;
39) Поп Стојанова од Жичке до Краља Александра;
40) Поречка од Милетине до Радничке;
41) Престолонаследника Петра од Милешевске до Дубљанске;
42) Проте Матеје Ненадовића од Цара Николе II до Краља Александра;
43) Радничка, угао Цара Душана;
44) Рига од Фере од Господар Јевременове до Цара Душана;
46) Симина од Змај Јове до Француске;
47) Смиљанићева од Цара Николе II до Краља Александра;
48) Средачка од Нишке до Војвођанске;
49) Станоја Главаша од Краљице Марије до Далматинске;
50) Старца Вујадина од Краља Александра до Кајмакчаланске;
51) Станична са делом Теслине од Немањине до Војводе Миленка;
52) Страхињића Бана од Француске до Кнез Михајловог Венца;
53) Таковска од Краља Александра до Мајке Јевросиме;
54) Теслина од Александра Глишића до Војводе Миленка;
55) Тимочка од Карловачке до Грчића Миленка;
56) Хајдук Вељков Венац од Немањине до Бирчанинове;
57) Хартвигова (Београдска), од Краља Александра до Жоржа Клемансоа;
58) Хаџи Рувимова од Милешевске до Пожаревачке;
59) Цара Николе II од Новопазарске до Чубурске;
60) Цариградска од Гундулићевог Венца до Војводе Добрњца;
61) Шарпланинска од Краља Александра до Димитрија Туцовића.

Поред напред наведених зајмова и радова на почек, калдрмисање београдских улица извршено је почев од 1928 год. једним делом и на терет *посебног калдрминског фонда Општине београдске.* Тај се фонд налази код Државне хипотекарне банке и њиме рукује г. Министар финансија.

На терет тога Фонда утрошено је до краја 1933 године сума од 21,781.000 динара, од које под ранијим општинским управама динара 18,922.000, а под садашњом управом динара 2,859.000 и са тим сумама калдрмисане су модерном калдрмом следеће улице:

1) Карађорђева од Вилсоновог Трга до Париске;
2) Париска од Карађорђеве до Богојављенске;
3) Вилсонов Трг код железничке станице;
4) Немањина од Вилсоновог Трга до Трга Ослобођења (Славија);
5) Штросмајерова од Вилсоновог Трга до Трга Бранилаца Београда (Мостар);
6) Набављено је коцке за горе наведене улице као и за Булевар Ослобођења од Карађорђевог парка до Рудничке;

Калдрмисање Видинске улице (1930 г.)

По закону о недржавним путевима убира се на територији града Београда *откупнина личног рада* (кулучарина) за израду и одржавање категорисаних општинских путева, као и делова бановинских путева, који пролазе кроз територију града Београда.

Из прихода кулучарине утрошено је 1932 и 1933 године 6,666.000.— динара, са којом су сумом калдрмисани следећи општински, односно, бановински путеви, цели или њихови делови:

1) Општински пут Београд—Кумодраж од Ђурђевске до Крушевачке ул. (зв. ул. Војводе Глигора);
2) Бановински пут Београд—Манастир Раковица од Кошутњачке железничке рампе до краја атара;
3) Бановински пут Београд—Обреновац од крајње трамвајске станице на Чукарици до границе атара: проширење и појачање Макишког насипа;
4) Део општинског пута као под 1) поред Душановачке основне школе;
5) Општински пут за стари Сењак (улица Миодрага Давидовића од Кабларске до улице Војводе Путника);
6) Бановински пут Београд—Сланци—Вишњичка ул. од штофаре Илића до границе атара код Роспи ћуприје;
7) Осигурање бановинског пута под 6) код Кланице и код Трошаринске станице;
8) Општински пут као под 1) део кроз улицу Пеке Павловића;
9) Бановински пут Београд—Дедиње—Бањица од улице Краљице Ане до Бањичког Венца зв. Бањичка ул. (поред трибина на Бањици);
10) Општински пут Стари крагујевачки друм (ул. Војводе Степе) од Табановачке ул. до границе атара.

Поред напред наведених зајмова, рада на почек, калдрминског фонда и кулучарине, у току периода великих радова на уређењу београдске калдрме утрошена је за калдрмисање још *из чисто буџетских средстава Општине београдске*, и сума од 58,706.000 динара и то у времену од 1927 до 1933 године закључно, у коју је суму урачунато и одржавање калдрме до краја 1930 године у суми од око 20.000.000 динара.

У том времену калдрмисане су на терет буџета следеће улице и у вредности од 38,706.000 динара.

У 1927—1928 години:

1) Вишеградска;
2) Ломина — продужење поред пијаце Зелени Венац;
3) Милорада Драшковића (Сремска)—Кнез Михајлова—Косовска;
4) Сењак—18 пук;
5) Деспотовачка;

Булевар Кнеза Александра Карађорђевића (1930 г.)

6) Енглеска;
7) Четничка;
8) Сењак;
9) Мало пристаниште;
10) Драже Павловића (Чиновничка);
11) Косте Стојановића;
12) Лозничка;
13) Подрињска;
14) Сокаче код цркве Св. Марка;
15) Руска;
16) Горњачка;
17) Загорска;
18) Метохијска;
19) Рашкеова;
20) Соиборска;
21) Градиштанска;
22) Пут код Господарске Механе;
23) Штипска;
24) Московска;
25) Бранчевеска;
26) Сање Живановића;
27) Косте Главиновића (Мајданска);
28) Пор-Ташкова;
29) Молерова;
30) Албанска;
31) Добропољска;
32) Манасијева;
33) Дурмиторска;
34) Вишеградска;
35) Ловћенска;
36) Војвођанска;
37) Војводе Драгомира;
38) Новопазарска;
39) Тополска;
40) Мишарска;
41) Зајечарска (Хрвојева);
42) Тригласка;
43) Мутапова;
44) Голубачка;
45) Дрвчка;
46) Грујића Миленка;
47) Двориште Савске основне школе;
48) „Чубура" Трг;
49) Позоришна (Француска);
50) Фрушкогорска;
51) Гастон Гравија;
52) Уникрсне улице на пијаци код Бајлонове пиваре;
53) Ул. код Студенског дома;
54) Челопечка;
55) Војводе Саватија;
56) Драшковићева (Прерадовићева);
57) Пут код моста за изб. фекалија;
58) Шуматовачка;
59) Гостиварска;
60) Сокаче Обилићев Венац — Космајска;
61) Прилаз ка бари „Венеција";
62) Палмотићева (Гундулићева);
63) Прилаз ка жељезничкој станици;
64) Калдрма око општинске трошаринске станице;
65) Двориште школе Смедеревски Ђерам;
66) Ивина (Кнеза од Семберије);
67) Граховска;
68) Милешевска;
69) Трошаринска;
70) Вардарска;
71) Толстојева (Приједорска);

У 1929—1930 години:

1) Раскрсница код хотела „Српски Краљ";
2) Војводе Мишића од Вапе до Господарске Механе;
3) Сокаче код општинског Суда;
4) Савско пристаниште;
5) Мала улица;
6) Котеж Неимар;
7) Кнез Милошева од Дринске до Сарајевске;
8) Прилаз ка пашњаку Цвијете Зузорић;
9) Доње Павловића (Чиновничка);
10) Руварчева;
11) Сање Живановића;
12) Обреновачка;
13) Чубурска;
14) Вардарска;
15) Вуковарска;
16) Симићева;
17) Зеничка;
18) Херцег Степана;
19) Улица код Интерне клинике;
20) Приједорска;
21) Кнез Михајлов Венац ка Чукарици;
22) Пут од Топчидерског друма до основне школе;
23) Дубљанска I и II део;
24) Клиничка;
25) Добрачина од Душанове до Гундулићевог Венца;
26) Иванковачка од Кнез Данилове до Далматинске;
27) Калдрма око Топчидерске трошарине;
28) Ветернчка;
29) Чика Јовина;
30) Горњачка;
31) Богдана Марковића;
32) Чика Јовина — прилаз ка општинским становима;
33) Војводе Путника;
34) Шуматовачка;
35) Табановачка;
36) Бокељска;
37) Војводе Гангора;

38) Војводе Миленка од Теслине до Сарајевске;
39) Св. Наума;
40) Кнегиње Љубице од Бачванске до Високог Стевана;
41) Булевар Војводе Мишића код Бабуне;
42) Дворишне основне школе на Булбудеру;
43) Улица Уједињења;
44) Царинска;
45) Смедеревска;
46) Чубрина од Краља Петра до Ивангбегове;
47) Бана Јелачића са делом Стојана Новаковића;
48) Део Варшавске са Смедеревском;
49) Главна стаза на Новом гробљу;
50) Чубурска од Дубљанске до Престолонаследникове;
51) Вешзелосова од Милетине до Стој. Новаковића I и II део;
52) Злетовска од Драже Павловића до Далматинске;
53) Сање Живановића од Руске до Љубовијске;
54) Вардарска;
55) Мионичка;
56) Улице и стазе око нове Кланице;
57) Рајково сокаче поред Возног парка О. г. Б.;
58) Војводе Пешанца I и II део;
59) Булевар Војводе Мишића од Бабуне до Кабларске;
60) Глестонова;
61) Пут за сеизмолошки завод код Новог гробља;
62) Пут ка мосту за избацивање фекалија;
63) Ужичка;
64) Прилаз ауто гаражи у кругу;
65) Приступни пут ка сточном тргу;
66) Загребачка;
67) Тротоар код Медицинског факултета;
68) Шуматовачка.

У 1931 години:

1) Савско пристаниште;
2) Трошаринска вага;
3) Стаза на малом Калемегдану;
4) Јавка Вукотића — један део;
5) Браће Југовића од Поенкареове до Кнез Милетине.

У 1932 години:

1) Александра Стамболијског;
2) Ботићева;
3) Улица око „Сузора";
4) Брегалничка.

У 1933 години:

1) Требињска;
2) Банатска;
3) Прерадовићева;
4) Браће Ивковића;
5) Кичевска;
6) Каленићева;
7) Руидела код гробља;
9) Таковска;
10) Господар Јованова пред бр. 25;
11) Цара Душана;
12) Француска;
14) Борча Вашингтона;
15) Балканска;
16) Девојачка;
17) Бирчанинова;
18) Војводе Мишића;
19) Дравска;
20) Јагићева;
21) Владетина;
22) Иванковачка;
23) Прилаз ка имању Др. Јовановића;
24) Капетана Коче;
25) Облаковска;

Булевар Кнеза Александра Карађорђевића (1930 г.)

26) Цариградска;
27) Раскрсница Бранкове и Царице Милице;
28) Јефтановићева;
29) Османа Ђикића (II део);
30) Гучевска;
31) Драже Павловића — продужење;
32) Скадарска;
33) Александра Глишића;
34) Димитрија Туцовића (леви тротоар);
35) Баба Вишњина;
36) Кружна улица поред „Сузора" (тротоар);
37) Цара Уроша улица (тротоар);
38) Угао Франше Д'Епереа и Булевара Ослобођења;
39) Св. Николе;
40) Цвијићева;
41) Војводе Миленка;
42) Војводе Анђелка;
43) Милоша Великог пред Мин. социјалне политике;
44) Прилаз ка Дому средњошколаца;
45) Угао Босанске и Милована Миловановића;

Калемегданска падина пре 40 година, пре 5 година и данас

46) Господара Вучића код Осн. школе (тротоар);
47) Улица између Незнањине и Александра Главинића;
48) Гетеова поред Јеврејског гробља (тротоар);
49) Љубићска;
50) Јована Суботића;
51) Дипарска;
52) Прилепска;
53) Сурдуличка;
54) Витановачка;
55) Истарска;
56) Гучевска (продужење од Звечанске до Прокупачке);
57) Стаза до општ. станова у Франше Д' Епереа;
58) Стаза код Жандармеријског ескадрона на Булевару Ослобођења.

У предњим појединим прегледима калдрмисаних улица понеке улице помињу се два и више пута. То долази отуда, што су те улице у току времена од 1927 до 1933 године по два пута рађене (прво провизорно, па доцније сталном калдрмом) и што се поједине дуже улице (као н. пр. улица Краља Александра, Милетина и др.) нису у једној години калдрмисале целе, већ по деоницама.

Количине извршених радова приказане су прегледно у следећим графиконима а утрошене суме за радове од 1927 до 1933 год., у табеларном прегледу, из кога се види, *да је за уређење калдрме у Београду за последњих седам година утрошена сума од 321,526.000 динара, од које отпада на чисто буџетске расходе сразмерно мала сума од 58,706.000 динара, док је сума од 262,820.000 динара утрошена из закључених великих и мањих општинских зајмова, рачунајући ту и радове извршене на почек, који су плаћани меницама.* Поштo се 1931 године Одељак за одржавање калдрме буџетски издвојио из Инжињерског отсека ,није у цифру од 321,526.000 динара ушла и сума од 14,900.000 динара колико је тај Одељак утрошио највећим делом за одржавање калдрме. Преме томе, за *последњих седам година Београд је утрошио за калдрму 336,426.000 динара, што чини близу половину свих издатака за техничке радове у том времену.*

Оправке асфалта

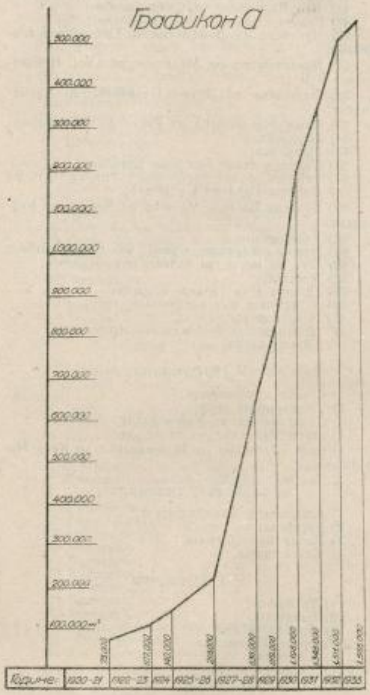

ГРАФИКОН А

Преставља у м² стање површине *модерне* уличне калдрме на крају сваке године, почев од 1920/21 па до 1933 закључно.

Из овога се графикона види пораст модерне калдрме и нагао скок линије њеног пораста, нарочито у периоду од 1927 у 1931 год., када су закључивани велики зајмови, као и када је калдрма рађена на почек.

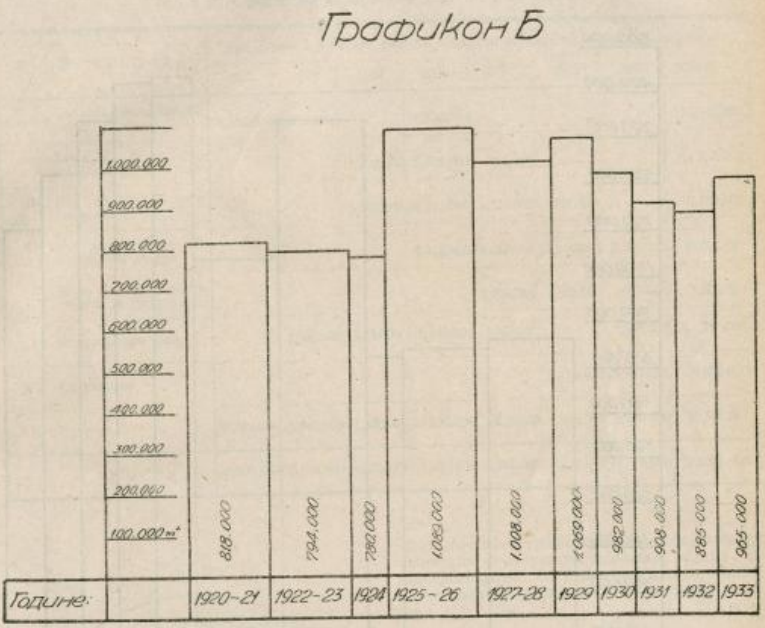

ГРАФИКОН Б

Преставља у м² стање површине обичне калдрме на крају сваке године почев од год. 1920/21 до краја 1933 год. Код овога се графикона не види сталан годишњи пораст укупне површине израђене калдрме, као што је случај за модерну калдрму код графикона А., већ се овде на против јавља чак и опадање, и ако је и ова обична калдрма рађена сваке године у већем обиму. Ово долази отуда што је стара турска калдрма, нарочито у радном периоду од 1927 до 1930 г., у великој површини (већином у центру вароши) порушена и замењена модерном калдрмом и то у већој мери него што је од ове врсте израђена нова калдрма на периферији.

У обичну калдрму убраја се калдрма од ломљеног камена на песку или на асфалтне обраде и ове се врсте калдрме употребљавају данас у Београду само још у периферијским улицама и приступним путевима, као провизорна калдрма, која ће се доцније заменити сталнијом калдрмом, када то финансијске прилике буду дозволиле.

Ова је калдрма јевтинија и ипак задовољава потребе, а и оправка њена иако је и јевтина, те се због тога у последње време и примењује у већем обиму.

Графикон В

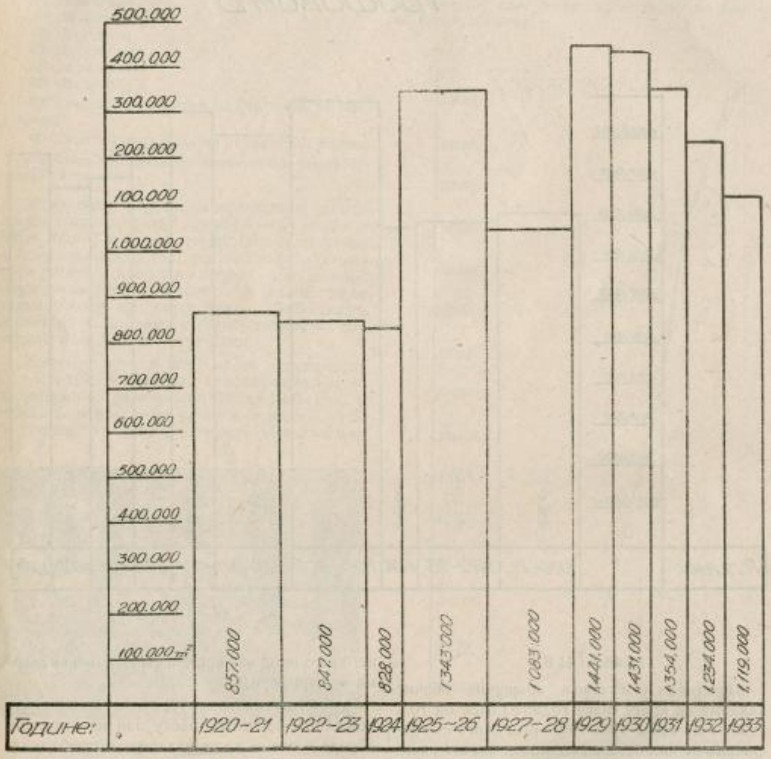

ГРАФИКОН В

Показује у м² колика је улична површина остала некалдрмисана на крају сваке године. Из њега се види, да је крајем 1931 год. било у Београду 857.000 м² некалдрмисане уличне површине. Међутим та је површина на крају 1933 године већа и износи 1,119.000 м² и ако је у међувремену израђено око 2,5 милиона м² нове калдрме. Ово се објашњава тиме, што је градски реон (атар) у међувремену проширен и што се парцелисањем имања сваке године отварају нове улице, услед чега се повећава укупна улична површина.

Из овог графикона В се види да у Београду има још око 112 хектара некалдрмисане површине, тј. да се има још много да уради на овоме пољу, за шта, међутим, Општина Београдска нема довољно средстава. Зато се сада изводе само најхитнији послови.

ГРАФИКОН Г

Шематични нам приказује како се распоређује целокупна улична површина у Београду, која крајем 1933 године износи око 3,650.000 м², на некалдрмисану, модерно калдрмисану и обичном калдрмом снабдевену површину.

ТАБЕЛАРНИ ПРЕГЛЕД УТРОШЕНИХ СУМА ЗА КАЛДРМИСАЊЕ

улица и путева у Београду у временском периоду почев од 1927 до закључно 1933 год., као и за одржавање калдрме од 1927 до 1933 године

ВРСТА КРЕДИТА	Вредности извршених радова, односно исплаћених сума у Динарима							
	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	Свега
I Доларски и ломбардни зајам	51,554.000	61,959.000		1,530.000				115,043.000
II Зајам од 26 милиона швајцарских франака			11,392.000	3,398.000	65.000			14,855.000
III Рад на почек (Опште Грађевинско а. д.)			5,792.000	54,541.000	1,424.000	395.000		62,152.000
IV Унутрашњи зајам од 125,000.000 динара				1,418.000	19,316.000	11,296.000	2,894.000	34,924.000
V Зајам од 7,5 милиона динара за тротоаре					2,276.000	4,665.000	458.00	7,399.000
VI Калдрмински фонд		2,599.000	14,854.000	1,268.000	260.000		2,859.000	21,781.000
VII Кулучарина						2,119.000	4,547.000	6,666.000
VIII Буџетски	16,746.000	11,046.000	11,536.000	13,100.000	1,718.000	500.000	4,060.000	58,706.000
У к у п н о:	68,300.000	75,604.000	43,574.000	75,250.000	25,005.000	18,975.000	14,818.000	321,526.000

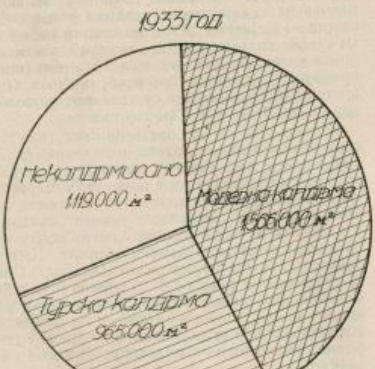

Графикон Г

Из предњих графикона, као и из осталих техничких и рачунских података, којима Инжињерски отсек Техничке дирекције Општине београдске располаже, резултирају следећи

општи статистички податци о београдској калдрми

1) Београд је до 1921 године имао само 309 улица, у 1928 год. имао је већ 576 улица; 1930 год. преко 700 улица, а данас око 950 озваничених улица. Овако нагао пораст броја улица долази с једне стране отуда, што је атар града Београда 1929 године проширен, те су у мрежу београдских улица ушле и улице, које су раније припадале сеоским општинама: Раковици, Чукарици, Великом и Малом Мокром Лугу, Бањици и др., а с друге стране, овај се нагао пораст броја улица објашњава и тиме, што се сваке године парцелише већи број приватних имања, чиме се отварају и нове улице.

2) Од наведеног укупног броја улица данас има калдрмисаних око 650, дакле више него што је било улица у Београду 1928 године (576), али има и некалдрмисаних још око 300 улица.

3) Од калдрмисаних 650 улица има 250 са савременом (модерном) калдрмом и око 400 са обичном калдрмом. У модерну калдрму спада: калдрма од свих врста асфалта, од дрвене коцке, од камене коцке и призме, од асфалтом пенетрисаног и спрамексираног макадама и од мозаика (ломљеног камена или бираног туцаника) у бетону, а у обичну — просту калдрму спада: калдрма од ломљеног камена на песку или на шљаци и обични и примитивни макадами.

4) По дужини Београд има данас око 300.000 м¹ или 300 км. улица и путова; од тога око 200 км. калдрмисаних и око 100 км. некалдрмисаних. Од калдрмисаних 200 км., отпада половина на модерно калдрмисане, а друга половина на обично калдрмисане улице и путеве.

5) Улична површина са скверовима и травњацима износи данас око 3,650.000 м² или 365 хектара. Од тога има калдрмисане површине око 2,531.000 м² или 253 хектара, а некалдрмисане око 1,119.000 м² или 112 хектара. Модерно калдрмисана површина (коловоза и тротоара) износи око 1,566.000 м² или 156.6 хектара а обично калдрмисана око 965.000 м² или 96,5 хектара.

II Радови извршени за време садашње општинске управе

(од 12 маја 1932 до краја 1933 године)

После периода највећих радова на уређењу београдске калдрме, који је трајао пет година, од 1927 до 1931 год., сви су изгледи били да ће наступити потпун застој и на пољу калдрмисања, јер је општа економска криза, која је завладала целим светом, захватила и нашу државу, па и Београд, као њену престоницу, те се морало у сваком пословању прибећи највећој штедњи, због чега се за последње две године нису могли стварати нови издашнији извори за велике радове. Сем тога — што је и најзначајније — баш у времену ове највеће кризе, *требало је и отплаћивати општинске дугове за раније закључене зајмове, као и за радове извршене на почек, што је скоро аспорбовало наше општинске буџете.* Поред свега тога радови на калдрмисању нису стали, већ су напротив интензивно продужени. Рационалном употребом и искоришћавањем остатака раније закључених зајмова довршени су 1932 године многи раније започети радови, а започети и окончани и многобројни нови радови. Створена су и нова, и ако скромнија материјална средства из буџета, из калдрмиског фонда и из кулучарине, која су дата за нова калдрмисања, тако, да је за ове две године могла са остатцима раније закључених зајмова, да се утроши за калдрмисање сума од 33,793.000 динара и са том сумом дати су на пољу калдрмисања видни и одлични резултати, који у погледу своје важности и корисности никако не заостају иза оних великих радова из периода од 1927 до 1931 год., који су изведени на терет великих зајмова.

Принцип рада био је, да се са расположивим скромним средствима што више уради, т.ј. да се што већа некалдрмисана улична површина поплоча, нарочито на периферији Београда, чије, махом сиромашније становништво, са правом захтева да се, бар после уређења центра, и периферија уреди. *И баш у томе погледу, много је урађено за последње две године, у којима су скоро све важније периферијске саобраћајне артерије калдрмисане, оне у првом реду, које везују периферију са центром. Сем тога и многе су улице на ближој и даљој периферији међусобно везане калдрмом, што у многоме олакшава колски и пешачки саобраћај у тим периферијским крајевима.*

Придржавајући се поменутог принципа: са расположивим средствима што више урадити, изабране су у последње време јевтиније врсте калдрме и то у улицама са јаким и тешким колским и аутомобилским саобраћајем, цементом заливена калдрма од ситнијег ломљеног камена у бетону т.зв. мозаик калдрма, и у улицама са мањим и лакшим саобраћајем ломљен камен на песку или на шљаци и макадам лакшег и примитивнијег типа. Само изузетно, у нарочито важним саобраћајним улицама, употребљена је скупоценија калдрма као: ситна коцка, асфалт и асфалтом пенетрисан и спрамексиран макадам.

Овде морамо напоменути, да је 1927 и 1928 год., дакле у првим годинама великих радова на калдрмисању, калдрма у коловозу извршена највећим делом по старим системима сталне калдрме као што су: крупна камена коцка и призма, дрвена коцка и збијени (компримирани) асфалт на бетонској подлози. Ове врсте калдрме сматране су тада као најбоље, али су при том биле и најскупље.

Ослањајући се на сопствено искуство, у току даљих великих радова, изведених на терет дочније закључених зајмова, одустали смо од веће примене горе поменутих старијих система калдрме у коловозу, те смо почев од 1929 године од савремених типова калдрме у коловозу највише радили: ситну коцку на бетонској подлози и ваљани асфалт (место збијеног) такође на бетонској подлози. Ови су се системи у року од 4—5 година показали одлични, у већини случајева много бољи од крупне камене коцке и призме и од збијеног асфалта. И, што је најважније, њихово је коштање било скоро *за половину* ниже од ранијих.

Но, као што смо већ напред напоменули, и на овоме се није стало, већ се тражио и нашао један још јефтинији систем калдрме, који ипак задовољава захтеве модерне калдрме тј. да буде за саобраћај удобна, у хигијенском

погледу добра и да има карактер сталности, а то је мозаик калдрма или калдрма од ситног ломљеног камена у бетону са спојницама заливеним цементним малтером. И ова се калдрма показала врло добра, ако је само изведена стручно и са довољном пажњом, а кошта у пола од ситне коцке.

У раније делу овога извештаја побројани су сви радови који су изведени на терет појединих врста кредита од 1927—1933 год.

Од тих радова истаћићемо овде само најважније од оних који су извршени под данашњом Општинском управом:

У 1932 години:

а) довршено је калдрмисање *I дела Трговачке улице на Чукарици* до трошаринске станице, који је посао почет још 1931 године, а продужено је и довршено калдрмисање II дела те улице до краја густог насеља на Чукарици;

б) довршена је реконструкција коловоза бановинског пута *Кошутњак—Раковица до краја атара Београда*, који је посао такође почет још 1931 године;

в) довршено је калдрмисање улице *Велисава Вуловића* (пут кроз Лисичији поток);

г) завршено је калдрмисање улице *Пере Велимировића*, на I железничкој колонији у Раковици, од улице Велисава Вуловића до везе са путом Кошутњак—Топчидер.

Са израдом калдрме „б", „в" и „г", добивена је кружна веза од друма за Раковицу преко железничке колоније и Дедиња до кафане „Мостар" с једне стране, и веза са авалским путем с друге стране;

д) довршени су радови на уређењу калдрме на *Крагујевачком друму* поред Топовских шупа и Ауто-команде, са две велике раскрснице код Сењачке пијаце и код Табановачке улице, чиме је добивена солидна саобраћајна веза између центра вароши и новог асфалтираног Крагујевачког друма до Авале;

ђ) довршено је уређење *раскрснице* код кафане „Мостар";

е) довршено је подизање *моста — вијадукта у Гробљанској улици*, који је рад почет крајем 1930 године, а у исто време уређена је калдрма у околини тог моста, како у Гробљанској тако и у деловима Цвијићеве и улице Димитрија Туцовића;

ж) довршено је калдрмисање улице *Господара Вучића (Господарски пут)** у дужини око 3 км. и тиме створена попречна саобраћајна веза између Крагујевачког друма код Сењачке пијаце и Смедеревског друма (Александрове улице) код Цветкове механе.

з) започети су радови на повишењу и појачању *Макишког насипа* — пута Чукарица—Обреновац у атару града Београда, који је посао требало свршити у 1932 години, али то није било могуће јер је сметала дуготрајна велика вода а и предузимач је у току радова пао под стечај и умро, а што је проузроковало компликације и прекид радова, који се сада довршују у мешовитој режији. Овим послом осигурани су бановински пут Чукарица—Обреновац и водоводне инсталације на Белим Водама од будућих поплава;

и) започето је калдрмисање улице *Мите Драгића Давидовића* (раније Сењачка ул.) али се није могао посао довршити, јер је доцкан почет те се тек сада приводи крају;

ј) започето је калдрмисање *трећег дела Вишњичке улице као дела бановинског пута Београд—Вишњица*, од краја густог насеља на Карабурми до границе атара код Роспи Ћуприје, који је посао у току зиме окончан. Па како је 1932 године довршено и калдрмисање дела овога друма кроз Карабурму, а и Вишњичка општина донекле уредила део тога пута у атару Општине Вишњица, добила се на тај начин добра саобраћајна веза од Београда до Вишњице;

к) довршено је калдрмисање пијаце у *Видинској улици*, почето калдрмисање пијаце на *Смедеревском Ђерму*, који се посао продужио у 1933 години, тако да су сада поплочана два највећа квадранта те пијаце према Александровој улици;

л) у центру вароши допуњени су коловоз и тротоари у многим улицама, које су у раније годинама калдрмисане, али се онда нису могле потпуно довршити, због несвршених експропријација приватних имања, која су заузимала делове тих улица или трговa (као н.пр. на Зеленом Венцу, у Југ Богдановој ул., у Узун Мирковој улици, у Васиној ул. и др.);

љ) израда тротоара без коловоза од бетона и од асфалта у многим улицама центра вароши и ближе периферије, такође спада међу важније радове, које је Инжињерски отсек извео већим делом у 1932/33 години као и калдрмисање многобројних улица на периферији, чији смо списак већ навели у предњем делу овог написа.

У 1933 години извршени су следећи већи и важнији радови:

а) продужени су и довршени су или се сада довршавају радови набројани напред под I/з, и, ј, к и м);

б) израђен је коловоз од ситне коцке на бетонској подлози у *Штросмајеровој улици* (раније Моравској ул.) од Трга Ослобођења код железничке станице до Трга Бранилаца Београда код кафане „Мостар", чиме је највећи део тешког теретног саобраћаја пренет из Сарајевске улице у Штросмајерову, као најкраћу и непосредну везу од пристаништа и железничке станице за Сењак, Топчидер и Дедиње. У вези са овом улицом уређен је и коловоз и тротоар на самом Тргу преко пута железничке станице, пред хотелом „Петроград" и пред новом палатом Окружног уреда за осигурање радника;

в) калдрмисана је у режији улица Војводе Степе (стари Авалски друм), општински пут Београд—Кумодраж, који има дужину око

* Види слике у фотографском прилогу ове свеске.

5.000 м. или 5 км. Коловоз је рађен до крајње трамвајске станице са мозаик калдрмом у бетону а тротоари од бетона, док је на даљем делу улице до границе града Београда извршена реконструкција постојећег коловоза од макадама;

г) израђен је коловоз од макадама у до сад некалдрмисаној *Бањичкој улици*, која везује нови Авалски друм поред трибина на Бањици, преко улице Леди Каудри са Дедињем, Раковицом и Топчидером;

д) израђена је калдрма у Цвијићевој улици и тиме везана Гробљанска улица са Кнез Милетином улицом;

ђ) калдрмисан је сталном калдрмом (мозаик) део улице *Војводе Глигора* од Небојшине улице до улице Господара Вучића, тако, да је сада цела ова улица добила сталну калдрму до основне школе на Душановцу;

е) на Душановцу калдрмисане су многе улице, међу којима: *Бурђевска, Љубићска, Прешевска, Јаше Игњатовића* и њено продужење до општинског имања код „Маринкове шуме", ул. *Јована Суботића, Спасићева* и др., чиме је овај крај потпуно везан за центар Београда;

ж) почето је калдрмисање *Црнопоточке улице — пута Београд—Миријево*, али због настале зиме радови су прекинути;

з) од важнијих улица, калдрмисаних такође 1933 године у разним крајевима Београда, ваља напомену ти: Дравску, Скадарску, Требињску, Облаковску, Гучевску, Банатску, Цара Уроша (асфалтни тротоари) Браће Ивковића, Цариградску, Војводе Анђелка, Истарску, Шарпланинску и везу Св. Николе ул. са њом, као и I део ул. Адмирала Пико-а у продужењу Гробљанске улице, до главног улаза у велико општинско имање „Пионир" и калдрмисање путева и стазе на самом овом имању које је још у току радова;

и) бетонирање су нове пијаце и то: на Булевару Ослобођења, на Булевару Војводе Мишића, ул. Јове Илића, на Карабурми и на Душановцу.

Поред овде набројаних важнијих и већих радова, калдрмисане су још многе мање улице на периферији, а у центру вароши допуњавани су и ове године на многим местима коловоз и тротоари, која се места приликом раније калдрмисања дотичних улица нису могла калдрмисати, јер су била заузета приватним зградама, које су тек доцније експроприсане. Таква су места н.пр. код порушеног хотела „Балкан", у Јовановој улици код бр. 25, поред Терасице терасе и др.

Већ и ове чињенице, без цифарних статистичких података, и саме нам пружају довољно доказа о великом обиму радова изведених 1932/33 године, што је у великој мери допринело ублажавање невоља незапослених физичких радника у времену ове велике економске кризе, јер је само на калдрмисању, које је извршено преко Инжињерског отсека, било запослено просечно око 300 радника дневно преко целе године, док је за време грађевинске сезоне било запослено дневно од 500 до 1000 радника на истоме послу.

О количинама извршених радова у 1932 и 1933 години дају нам обавештења следећи статистички податци:

1) Нова калдрма у коловозу израђена је у 147 улица, односно делова улица, а нове тротоаре добиле су 168 улица, односно њихови делови.

2) По површини нова калдрма у коловозу износи 273.000 м² а у тротоарима 106.000 м², свега 379.000 м², од које површине отпада на модерне коловозе и тротоаре 218.000 м², а на примитиван коловоз и тротоаре 161.000 м².

За све ове радове, којима треба додати још израду једног већег моста — виадукта, 79 м² пропуста, 600 м³ потпорних зидова, 170,00 м² дренажних ровова и 130.000 м² појачаног одбранбеног насипа, који су послови сви изведени за последње две године, утрошена је као што је већ раније наведено, сума од 33,793.000 динара, од које у 1932 години динара 18,975.000 и у 1933 години динара 14,818.000.—.

Поред извођења теренских радова и са њим скопчане техничко-рачунске администрације, Инжињерски отсек врши још две важне техничке функције и то: пројектовање улица (калдрме) са утврђивањем нивелета и састављање спискова задужења са тротоарском таксом, за већ израђене сталне тротоаре у смислу Правилника за наплату тротоарских такса у Београду.

Пројекага израђено је у 1932 години 127, а у 1933 години 110, свега за две године 237.

Спискова задужења са тротоарском таксом израђено је у 1932 години за 48 улица, у вредности 10,200.000 динара а у 1933 години за 146 улица у вредности од 14,400.000 динара, свега за две године за 194 улице у вредности од 24,600.000 динара.

Укупно задужење са тротоарском таксом по горе поменутом Правилнику, који је ступио на снагу 1930 године износи до данас 51,400.000 динара а односи се на 243 улице. Од ове суме Општина београдска наплатила је око 19,600.000 динара, тако, да остаје још за наплату од сопственика имања, пред којима су тротоари израђени, сума од 31,800.000 динара. Ова се сума у смислу Правилника наплаћује у четири шестомесечне рате, рачунајући од дана саопштења задужења сопственику.

*

Из целог овог написа, који само у главним потезима преставља рад Инжињерског отсека од 1927 године до данас, види се да је на пољу уређења београдске калдрме за ових седам година заиста врло много урађено, те се може само жалити, што је општа економска и финансијска криза спречила Општину београдску, да овај велики посао у најкраћем року и потпуно оконча.

ОДРЖАВАЊЕ КАЛДРМЕ

(Шеф: инж. *Леонид Николајев*)

С обзиром на огромне издатке, које Општина београдска чини од 1927 год. за калдрмисање Београда, као и на то да гарантни рок разних предузећа на изградњи модерне калдрме постепено истиче, Општински Суд донео је одлуку ТДБр. 4184 од 8 марта 1930 год., да се организује реферат, предвиђен у чл. 23 „Правилника о устројству и надлежности Техничке дирекције", који ће непосредно под Техничком дирекцијом, организовати службу одржавања - целокупне општинске калдрме. Ово је диктовао сам живот, јер је овај посао, који је дотле био узгредан задатак Инжињерског отсека; снажно захтевао рационалну организацију те службе.

На основу овога решења, Техничка дирекција организовала је Одељак за одржавање калдрме, који је отпочео свој рад од 1 јула 1930 год. са врло малим бројем особља, додељеног му из других отсека. Функције овог одељка су следеће:

1) — Да се стара да коловози и тротоари у свима улицама и приступним путевима Београда, као и мостови, буду увек у исправном стању, те да одговарају потребама престоничког саобраћаја као и самом угледу престонице. Ради овога одељак одржава стални контакт са свима техничким отсецима, који морају да раскопавају калдрму због подземних радова. Он води евиденцију о свима манама калдрме, било због дотрајалости, било због несолидне израде, а исто тако он се стара, да се свака штета нанета калдрми од стране приватних лица надокнади општинској каси.

2) — Да предузме све мере, да предузећа, која сносе гаранцију за изведену калдрму, одржавају исту у уговореном року у исправном стању, да се не би Општина ускоро изложила огромним новим трошковима, јер, и при незнатним кваровима, ови се брзо проширују због атмосферских и саобраћајних утицаја на околину квара.

Најчешће се дешава, да предузеће занемарује своје уговорне обавезе чак и онда, кад је њихова одговорност за квар потпуно јасна. Али има опет и таквих случајева, када је та апстиненција сасвим или донекле оправдана, јер се у међувремену дотична калдрма кварила од стране водовода, канализације и т. д., као и од стране приватних лица, те се одговорност за реперкусије тих намерних кварова, нарочито кад се налазе у непосредној близини конструктивно осетљивијих места, не може констатовати без више комисијских увиђаја и дугачке административне процедуре.

3) — Да спрема предлоге за извођење разних измена у постојећој калдрми у складу са потребама саобраћаја и изграђивањем Београда; да проучава нове методе ради рационалног одржавања калдрме и да спрема специјалне услове за поједине радове и набавке.

Сви ови изложени задатци на огромној мрежи улица и путева Београда од око 300 километара укупне дужине, са његових 650 калдрмисаних улица, чија површина мери преко два и по милиона квадратних метара, убрзо су показали, да се рационално одржавање калдрме може изводити само са довољним бројем стручног особља и радничких екипа, као што је то случај у свима великим европским градовима. Само што је та служба у Београду знатно отежана, јер је наша престоница још увек у изградњи, те се и скупоцена калдрма често квари ради подземних постројења и т. д.

Ради илустрације горње примедбе наводимо, да је било таквих намерних кварова у 1931 год. 670, у 1932 год. 962 и у 1933 год. 739, од којих кварова отпада до 60% на општинске техничке отсеке а 40% на становништво, коме се такође морају одобравати намерна кварења калдрме ради водоводних и канализационих веза, уз одговарајућу кауцију према срачунатој вредности реконструкције учињеног квара.

Исто је тако искуство утврдило, да су ради ефикасног и јефтиног одржавања престоничке калдрме потребне четири инжињерске реонске секције, што је од 1934 године већ уведено у живот, тако, да се организација службе одржавања београдске калдрме може сматрати стабилизираном за дужи низ година. Свака секција има, поред инжињера-руководиоца, једног геометра и 5—8 надзорника, према важности и броју подређених јој улица.

Осим те четири реонске секције, овај Одељак има и специјалну, пету секцију са једним инжињером на челу, који руководи целокупним радом општинске асфалтне радионице, коју је Одељак организовао у 1931 год. ради спремања свих потребних мешавина асфалта за калдрму и ради извођења целокупног крпежа асфалтне калдрме у општинској режији, као и за пенетрисање и спрамексирање макадама. Искоришћујући за додатак асфалтним мешавинама стари материјал из асфалтних коловоза и тротоара сви се асфалтни радови за последње две године изводе уз врло ниске цене.

До 80% и осталих својих радова Одељак је приморан да врши у својој режији, јер су

ови радови релативно ситни, многобројни, раштркани и разноврсни. Издавање таквих радова разним мањим предузећима с времена на време или једном генералном концесионеру за све оправке било би тешко изводљиво, јер се крпеж не може изводити по напред предвиђеном реду и поступку. Околности, у којима се овај крпеж обавља, у погледу времена, места и техничких дисциплина, не могу се унапред утврдити, те се не би могле назначити ни све појединачне цене, по којима би се исплаћивао тај рад концесионеру или предузимачу, те би рекламације постале обичним и у многоме основним пратиоцем таквог рада. При свем том број надзорног особља не би се могао смањити осетно, јер за радове у бетону и асфалту никада тога надзора није доста.

Просечне цене око изведених радова у току времена од 1930 до 1933 год., са целокупним утрошеним материјалом, износиле су по 1 кв. м. у 1931 год. — 25,80 дин. у 1932 год. — 1933 21,50 динара. Ове су ставке добијене дељењем издатака Одељка и то у 1930 год. 1,350 мил. дин., у 1931 год. 4,400 мил. динара, у 1932 и 1933 години 10,500 мил. дин. на површине изведене калдрме у истим годинама, односно на 69.550 м², 170.269 м² и 469.315 м² (в. даље таб. I).

Посао око набавке, диспозиције и евиденције потрошње материјала централизован је у специјалној 6 секцији Одељка са једним инжињером на челу и подређеним му магационером и надзорним особљем, које свакодневно контролише стање у депонијама и потрошњу материјала према грађевинским дневницама свију осталих пет секција.

Рад је организован у Одељку тако, да се о сваком кварту калдрме у улицама мора знати на надлежном месту и да се овај може уклонити у најкраћем року а по некад одмах, макар и ноћу, исто тако да се потребне генералне оправке дотрајале калдрме врше по извесном систему и са што већом штедњом. Мора се признати да су некада легендарно познате рупе у београдској калдрми, нарочито турској, у току последњих година нишчеле.

Сем својих непосредних функција око одржавања калдрме, а по специјалним наређењима, користећи се шљунком и отпатцима камена, који му преостају после претреса дотрајале турске калдрме, Одељак за одржавање калдрме изводи и нову калдрму најпростијих врста, обично на периферији, а у појединим случајевима поверено је Одељку извршење и прописне турске калдрме у режији са његовим извежбаним радничким екипама.

У 1930 год. од целокупне површине изведене калдрме у надлежности Одељка за одржавање калдрме, односно од 69.550 кв. м., отпада на израду примитивне калдрме у дотле некалдрмисаним улицама свега 2.800 кв. м., али већ у 1931 год. од 170.269 кв. м. целокупног рада Одељка на израду нове калдрме отпада 49.730 кв. м.; у 1932 год. од 260.210 кв. м. отпада на нову калдрму 64.450 кв. м., а у 1933 год. од 209.105 кв. м. целокупне изведене калдрме отпада на нову калдрму 61.900 кв. мет.

У табели бр. I побројани су сви радови, које је Одељак извршио у току три и по године свог постојања, а у табели бр. II дати су податци за време од 12 маја 1932 год. до 31 децембра 1933 год., односно за време рада данашње Општинске управе.

ТАБЕЛА БРОЈ I

Радови, извршени у надлежности Одељка у току 3½ године

Редни број	Назив радова	1930 година од 1. VII. до 31. XII. м²	1931 година	1932 година	1933 година
1	Претрес и крпеж турске калдрме	42.800	69.000	93.140	69.005
2	Оправка макадама	16.700	28.306	30.960	46.700
3	Претрес и крпеж модер. калдрме	7.250	10.233	19.000	13.000
4	Спрамексирање	—	19.000	41.010	11.300
5	Прерада турске калдрме у модерни макадам	—	—	11.650	15.300
6	Израда нове обичне калдрме у коловозу и тротоару	—	8.730	28.550	15.700
7	Израда примитивне калдрме у коловозу и тротоару	2.800	41.000	35.900	46.200
	Укупно м²	69.550	170.269	260.210	209.105

ТАБЕЛА БРОЈ II

Радови, извршени од 12 маја 1932 до 31 децембра 1933 год.

Редни број	Називи радова	Од 12 маја 1932 године до 31 децембра 1933 године
1	Претрес и крпеж турске калдрме	148.400
2	Оправка макадама	77.660
3	Претрес и крпеж модерне калдрме	22.600
4	Спрамексирање	33.365
5	Прерада турске калдрме у модерни макадам	19.700
6	Израда нове обичне калдрме у коловозу и тротоару	41.400
7	Израда примитивне калдрме у коловозу и тротоару	82.160
	Укупно м²	425.285

Као што се види из табеле II, за време данашње Општинске управе, Одељак за одр-

жавање калдрме израдио је разних својих послова у површини од 425.285 кв. м. За извршење ових радова, који су подробније назначени у табелама бр. III, IV и V, Одељак је утрошио 8,663.000 динара, од које суме 73% отпада на радове око одржавања калдрме, а остало на нову турску и примитивну калдрму, изведену у надлежности Одељка у разним улицама, углавном периферијским.

Из табеле бр. III види се, да је калдрма била оправљена у току назначеног периода времена у 377 улица, што износи 60% од целокупног броја калдрмисаних улица у Београду, а даје оспособљење дотле некалдрмисаних улица за саобраћај извршено у 161 улици, што износи око 50% од целокупног броја некалдрмисаних улица. Затим се види, да највећи број градилишта, где су улице

ТАБЕЛА БРОЈ III

Бројно стање оправљених улица и улица оспособљених за саобраћај од 12 маја 1932 до краја 1933 године по квартовима

Кварт	Одржавање калдрме							Израда нове калдрме					Број улица скупа
	Генералне оправке		Већи крпежи свију врста калдрме	Ситни крпежи свију врста калдрме	Спрамексиране модерног макадама	Прерада обичне калдрме у модерни макадам	Укупно	Турска калдрма и мозаик		Примитивна калдрма		Укупно	
	Турска калдрма и макадам	Модерна калдрма на бетону						Коловоз	Тротоар	Коловоз	Тротоар		
I.	2	4	1	19	—	—	26	—	2	—	—	2	28
II.	8	1	2	26	—	—	32	—	—	—	—	—	32
III.	8	—	5	25	—	1	39	—	—	4	—	4	43
IV.	4	1	6	14	2	—	27	1	1	—	—	2	29
V.	8	2	4	25	3	—	42	3	—	10	—	13	55
VI.	7	—	3	14	1	—	25	1	14	8	3	26	51
VII.	4	—	9	19	—	3	35	2	—	6	7	15	50
VIII.	12	—	3	41	3	1	60	1	1	2	1	5	65
IX.	1	—	—	8	—	—	9	4	6	3	3	16	25
X.	5	1	9	19	—	1	35	1	1	1	—	3	38
XI.	—	—	—	11	—	—	11	6	16	13	20	55	66
XII.	5	—	1	7	2	—	15	2	—	5	1	8	23
XIII.	2	—	—	10	—	1	13	2	—	3	—	5	18
XIV.	2	—	3	1	—	2	8	—	3	2	2	7	15
Свега . .	68	9	46	239	11	9	377	23	44	57	37	161	538

ТАБЕЛА БРОЈ IV

Извршени радови у кв. мет. по квартовима од 12 маја 1932 год. до краја 1933 године

Кварт	Одржање калдрме							Израда нове калдрме					Свега м²
	Генералне оправке		Већи крпежи свију врста калдрме	Ситни крпежи свију врста калдрме	Спрамексиране модерног макадама	Прерада обичне калдрме у модерни макадам	Укупно м²	Турска калдрма и мозаик		Примитивна калдрма		Укупно м²	
	Турска калдрма и макадам	Модерна калдрма на бетону						Коловоз	Тротоар	Коловоз	Тротоар		
I.	4.235	6.080	150	1.350	—	—	12.415	—	1.500	—	—	1.500	13.915
II.	3.820	2.400	1.950	1.700	—	—	9.870	—	—	—	—	—	9.870
III.	10.530	—	6.750	200	—	7.650	25.130	—	—	8.800	—	8.800	33.930
IV.	7.360	560	3.950	6.000	2.460	—	20.330	700	480	—	—	1.180	21.710
V.	16.510	660	2.080	6.600	5.610	—	31.460	2.170	—	8.300	—	10.470	41.930
VI.	4.400	—	1.190	1.100	2.525	—	9.215	350	6.000	4.500	1.100	11.950	21.165
VII.	22.860	—	13.155	200	—	4.080	40.890	4.360	—	8.500	2.500	15.360	56.250
VIII.	33.680	—	3.700	3.000	6.110	920	47.410	1.010	85	2.650	50	3.795	51.205
IX.	2.900	—	—	870	—	—	3.770	3.880	1.350	1.100	680	6.990	10.760
X.	5.450	910	6.450	400	—	2.520	15.730	2.040	190	500	—	2.730	18.460
XI.	—	—	—	1.700	—	—	1.700	8.855	5.600	17.200	6.600	38.255	39.955
XII.	6.710	—	800	420	16.660	1.900	26.490	650	—	15.000	600	16.250	42.740
XIII	2.600	—	—	600	—	2.000	4.720	1.700	—	1.900	—	3.600	8.320
XIV	49.700	—	2.425	330	—	—	52.455	—	500	1.400	720	2.620	55.075
Свега . .	170.385	11.210	42.595	24.470	33.365	19.760	301.785	25.695	15.705	69.850	12.250	123.500	425.285

оправљене и оспособљаване, пада на XI кварт, а затим следују: VIII, V, VI, VII, III, X, II, IV, I, IX, XII, XIII и XIV. У погледу броја улица, где су вршене само оправке постојеће калдрме, на првом месту стоји VIII и даље следују кварто̀ви V, III, VII, X, II, IV, I, VI, XII, XIII, XI, IX и XIV.

Из табеле IV опажа се, да је највећу површину оправљених улица добио Кварт XIV, што се објашњава тиме, што је у овој години оправљено око 6,5 километара пута за Обреновац, као и Паштровићева улица. Затим следује Кварт VIII, који претставља једно од највише изграђених делова Београда са огромном површином улица од турске калдрме, која се нарочито квари због врло тешког и фреквентног саобраћаја у овом крају. Треће место припада VII Кварту, који у погледу наведених услова личи на VIII Кварт, а затим следују: Кварт V, XII, где су исто тако ове године оправљене велике површине макадамских путева и даље Квартови III, IV, X, I, II, VI, XIII, IX и XI.

Највећу површину оспособљених улица за саобраћај добио је XI Кварт, а за тим следују Квартови XII, VII, VI, V, III, IX, VIII, XIII, X, XIV, I и IV, док међутим II Кварт, који је сав калдрмисан, није ништа ни требао у том погледу.

У погледу расподеле утрошених кредита међу Квартовима на првом место стоји Кварт VII, на другом Кварт VIII а затим следују Квартови I, III, V, XI, XII, XIV, X, II, IV, VI, IX и на последњем месту кварт XIII.

Велики издатци у VII Кварту објашњавају се прошлогодишњом оправком Смедеревског друма све до границе општинског атара као и прерадом дотрајале турске калдрме у Пожаревачкој улици, Војв. Протића и Бацетиној у модерне макадаме. Осим тога доведене су у ред улице: Кн. од Семберије, Старца Вујадина, Јиречекова, Војвођанска, Жичка, Воj. Илића, Гвоздићева, Приштинска, Милешевска, Цељска, Сазонова, Церска и Младеновачка (горњи део), а покрпљено је 19 улица. Нова калдрма израђена је у улицама: Неготинској, Метохијској, Видовданској, Улпијанској, Свет. Николајевића, Барањској, Саве Текелије, и израђене су привремене стазе у улицама: В. Бабунског, Дојранској, Шибеничкој, Равничкој, Кулина Бана и Ген. Хорватовића.

У следећем Кварту VIII нову калдрму добиле су само улица Тригланска (делом турску и делом примитивну), Мавровска и нешто тротоара Мутапова ул. до Браничевске, као и Граничарска ул., али су зато доведене у потпуни ред улице Проте Матеје, Смиљанићева, Мутапова, Молерова, Которска, Прест. Петра, Ал. Ненадовића, Крушедолска, Кр. Звонимира, Бокељска, Војв. Глигора, делимично Небојшина, Чубурска, Шуматовачка, Курсулина, Синђелићева и раскопане улице на Котежу „Неимару", које ће се тек идуће године спрамексирати; осим тога извршен је крпеж у 41 улици и прерађена је у модеран макадам дотрајала турска калдрма у Авалској улици.

У I Кварту потпуно су уређене претресом улице Адм. Гепрата, Добрињска од Адм. Гепрата до Кр. Наталије, Зрињског од Масарикове до Немањине, Немањина, Дечанска, која је добила нову асфалтну превлаку, као и сокаче из Пашићеве ул .поред Мијовићеве куће. Осим тога покрпљено је 19 улица, док је нова калдрма од мозаика израђена у тротоарским баштицама улице Јов. Ристића и Његушевој за пиљарске тезге, а цела пропала асфалтна калдрма поред шина у Кр. Милановој ул., између „Лондона" и „Славије" замењена је са мозаиком у бетону и лауферима од ситне коцке. Исто тако ,али без мозаика, већ само са ситном коцком, замењена је пропала асфалтна калдрма у Кр. Александровој ул. на свима раскрсницама од Копаоничке до Франкопанове ул.

У III Кварту потпуно су уређене улице Добрачина, Банатска, Солунска код Дубровачке, Кн. Љубице код Централе, Косачина, Змај од Ноћаја, Јеврејска, Француска код Душанове, Вис. Стевана, Милорада Гавриловића, Гунд. Венац, Риге од Фере и осим тога извршен је крпеж у 25 улица. Улица Страх. Бана прерађена је у модеран мекадам, а примитивна калдрма изведена је у ул. Цара Уроша, између Дунавске ул. и обале, у улици Панчићевој, Кап. Мишиној, између Вис. Стевана и нове централе и у Дубровачкој од Гунд. Венца ка обали.

У V Кварту потпуно су уређене претресом улице Стан. Главаша, Хартвигова (између Битољске и Кр. Александрове), Ђушина, Карнегијева, Бистричка, Љубе Дидића, Кланичка, улица Кр. Марије (асфалт и уштеда од мозаика), Драже Павловића (бетонска калдрма), Стој. Новаковића, Бана Јелачића, Варшавска, Радоњићева, Старине Новака, Албанска, пут за извожење фекалија, и покрпљено је 25 улица, а поред тога дата је нова калдрма улицама Воjв. Вука, Милошевој, у продужењу Драже Павловића, у улици Лисинског, Кр. Драгутина, Дидићевој код Прерадовићеве, Хварској, Бистричкој (између Војв. Вука и Прерадовићеве), у сокачету код Техничког факултета и у Вишњићевој ул. на дужини од 120 м. од границе мозаика. Осим тога су у раду Прибојска и ул. Гасоа.

XI Кварт, који је на првом месту у погледу броја улица, у којима је рађено, у току последње године добио је највише од свих осталих квартова у погледу турске и примитивне калдрме и то у улицама: Криволачкој, Пр. Петра (између Војв. Глигора и Стев. Првовенчаног), у околини Пашине чесме, у ул. Адм. Вуковића, Борисављевићевој, Рибничкој, Шубићевој, Николићевој, Горничевској, Миладиновој, Јуријевој, Нушићевој, Манди-

ловој, Кубанској и на раскрсници улице Живка Давидовића и Опатијске. Осим тога израђени су тротоари у улици Крижанићевој, Госпићској, Кн. Павла, Белимарковићевој, Пашманској, Др. Мишића, Бр. Илића, Беличкој, Романијској, Лимској, Боже Јанковића, Костолачкој, Дојчиновићевој, на Булевару Ослобођења (између Франше Д'Епере-а и Љутице Богдана), а у раду су тротоари у улици Раде Неимара, као и коловоз и тротоари у Јове Илића ул. Поред тога израђене су привремене стазе што од отпадака а што од шљаке у улици Живка Давидовића, Љубе Давидовића, Подујевској, Ставрићевој, Кр. Остоје, Мил. Свилара, Јасеничкој, Ђоке Крстића, Ђ. Кратовца, Бијанкинијевој, Ђурђевској у продужењу В. Илића, као и у ул. Браће Илића, Струмичкој, Ибарској, Мурској, Томазеовој, Кр. Ђорђа, Бакићевој и веза Торлачке са Пеке Павловића улицом.

У следећем по реду, XII Кварту, оправљене су новом превлаком од спрамекса улице Румунска, Ген. Ковачевића и Толстојева, као и велике површине обичних макадама у улици Леди Каудри, на путу из Бањичког Венцу, у Бањичкој ул., на путу из Кошутњака између Православног и Немачког гробља, а прерађена су и два већа дрвена моста у Топчидеру. Крпеж је рађен у свега 7 улица, а нова турска калдрма изведена је на раскрсници ул. Сердар Јола и Ал. Стамболијског, као и у малој уличици, која води из Румунске ка Толстојевој ул. Примитивна калдрма израђена је у коловозу Топчидерског Венца између Звезде и Б.С.К., у Деспотовачкој ул., Макаријевој, Пауновој и од Лисичјег потока за мајдан „Страна", као и више стаза од шљаке у Раковици.

У XIV Кварту, поред напред пом. радова на путу за Обреновац и у Паштровићевој ул., извршене су веће оправке у ул. Трговачкој, Зрмањској и Високој и изведена је нова калдрма у улици Доксимовој. Поред тога изведени су примитивни тротоари — стазе у ул. Школској, Мандиловој, Пуковника Љешанина, Рајка од Расине, као и веза Пожешке са Љешком, а исто тако код С.К. на Чукарици.

У X Кварту уређене су улице Мил. Миловановића, Бр. Крсмановића, Кр. Марка, Ломина, Личка, Сарајевска, Хајд. Вељков Венац, Карађорђева, Вилз. Трг, Жељезничка, Јаворска, Каменичка, Бирчанинова, као и обала на Сави, а осим тога извршен је ситан крпеж у 19 улица. Нову калдрму добила је Каменичка ул. на свом делу између Босанске и Карађорђеве, а примитивна калдрма је рађена у прошлој години у Штросмајеровој ул. код Поште, која је сада замењена модерном калдрмом у надлежности Инжињерског отсека. Доцкан у јесен изведен је велики посао око планирања и модерног калдрмисања нове Кванташке пијаце на Зел. Венцу.

У II Кварту нису изведени никакви нови радови, већ су извршене генералне оправке и то: у ул. Кр. Петра, где је стара иструлела дрвена коцка замењена набављеном каменом ситном коцком и делимично, код Народне банке, новом дрвеном коцком; у Добрачиној ул. на делу од Васине до Луговићеве; у ул. Иван Беговој, Узун Мирковој, на целом друму у Доњем Граду, као и на Савској обали између Капетаније Пристаништа и моста Краља Александра. Крпеж је изведен у 26 улица, претежно од модерне калдрме.

У IV Кварту оправљени су претресом коловози у ул. Цариградској, Дринчићевој, Ст. Сремца, Таковској, између војводе Добрњца и Кн. Милетине, Светозара Милетића, Млетачкој, Новосадској, Римској, Палмотићевој, Војв. Добрњца и већи су крпежи извршени у ул. Радничкој и Поенкареовој, где је дотрајала асф. калдрма замењена мозаиком у бетону на раскрсницама Пашићеве, Кондине и Хилендарске. Осим велике површине крпежа, који је изведен у других 14 улица од модерне и обичне калдрме овога Кварта, изведена је нова калдрма од мозаика у ул. Ген. Лешјанина, као и тротоар од ломљеног камена у Косовској ул. поред Скупштине.

У VI Кварту извршена је генерална оправка улица на Смедеревској пијаци, као и у ул. В. Богдана, Пеђској, Ген. Мирка, Гершићевој, Градиштанској код ул. Дим. Туцовића и стазе на Новом Гробљу. Крпеж је извршен у 14 улица. Овоме Кварту припада друго место у погледу добијене примитивне калдрме и то: у коловозу ул. Ђевђелијске, Петрањичке од Слав. Венца до ул. Св. Николе, Ртањској, Шабачкој, Сомборској и на Миријевском путу од Тршћанске до Брунцликовог имања, као и у сокачету поред Брунцликовог имања до ул. Кр. Александра. Тротоари су израђени у ул. Кладовској, Књажевачкој, Тривавској, Н. Церовића, Вараждинској, Л. Мушицког, Бана Иванишa, стаза преко пољане за Опсерваторију, у ул. Земунској и Власотиначкој, Патријарха Рајачића, у продужењу Прешевске, местимично у ул. Дим. Туцовића, као и стазе у Мариборској и Супиловој ул. Мали кредит, који је за све ово утрошен, објашњава се великом количином отпадака, који су се могли пренети из претрешених улица у VIII и V Кварту.

У IX Кварту, где су изведени минимални радови на одржавању, на име само претрес у Добропољској ул. и крпежи у 8 других улица, доста је изведено нове турске и примитивне калдрме, и то у улицама: Кавадарској, Горњачкој, Биничкој, Мокрањчевој, тротоари у Лазара Сочице ул., Малешкој, Лапској, као и стазе од шљаке у Облаковској, Франше Д-Епере-а, Ветерничкој, Словенској, а исто тако је калдрмисано двориште општинских станова код аутокоманде. У раду је сада Прокупачка улица.

У XIII Кварту израђен је у прошлој години пенетрисани макадам са кошуљицом од спрамекса на обали код „Шест Топола", а у овој години прерађена је у модерни макадам Енглеска улица. Осим тога оправљен је макадам ул. Косте Главинића, а који ће се идуће године спрамексирати, и израђено је што турске а што примитивне калдрме у ул. Козјачкој, Овчарској, Чолак Антиној и у дворишту новог Дезинфекционог завода. Ситнији крпежи изведени су у 10 улица.

Из табеле IV и V види се, да су у току назначеног периода постигнуте следеће јединичне цене на радовима одељка за одржавање калдрме, рачунајући све трошкове на радну снагу, ново набављени материјал, транспорт, а донекле и земљане радове и то: 1 кв. м. генералне оправке турске калдрме коштао је просечно 18.10 дин.; исти посао на модерној калдрми, узевши у обрачун велике количине утрошене новонабављене коцке, коштао је 95.70 дин., у коју је цену ушла и оправка бетонске подлоге. Цена 1 кв. м. изведених крпежа свију врста калдрме креће се између 16.10 и 10.50 дин. Спрамексирање модерних макадама 11.70 дин. по 1 кв. м., а прерада обичне турске калдрме у модеран макадам, са набавком туцаника и асфалтирањем површине, коштала је просечно 42 дин. по 1 кв. м. Израда нове калдрме од новог камена у песку коштала је просечно 35.60 дин. по 1 кв. м., а тротоари, за које је употребљен делимично и стари материјал, 14.40 дин. по 1 кв. м., али треба имати у виду, да ова цена не може служити за калкулацију израде такве калдрме од туцаника, већ само од отпадака, јер је она добијена само зато, што су неке примитивне калдрме израђене од отпадака, који су се налазили од раније на самом градилишту, те су коштали по 6.70 дин. по кв. м., док друге улице, где је требало тај отпадак носити, коштале су по некад и преко 30 дин. по кв. м., а оно неколико примитивних макадама од туцаника без подлоге, са копањем постељице, коштало је и преко 40 дин. по 1 кв. м. Примитивнији тротоари од отпадака и шљаке коштали су просечно по 5 дин. од 1 кв. м.

Овоме је потребно додати и постигнуте цене на режијским радовима на крпежу асфалтне превлаке. У току извештајног периода према грађевинским књигама покрпљено је око 4.900 кв. м. асфалтне калдрме и то: у коловозу око 2.660 и у тротоару 2.240 кв. м., а утрошен је на овим радовима за рад и целокупан материјал и транспорт 140.100 дин. односно 37.200 дин. те према томе 1 кв. м. израђеног асфалта у коловозу коштао је са делимичним додавањем у мешавину старога асфалта око 52 дин., а у тротоару 16 дин.

На својим режијским радовима, који су расли из године у годину, Одељак је имао од радне снаге у другој половини 1930 год. око 11.000 мајсторских и надничарских надница и око 1.300 надница за приватна кола, а у 1931 год. број ових надница износио је око 26.500 и односно око 2.900; у 1932 год. било је око 38.000 надница радничких и око 4.000 колских, а у 1933 год. око 47.500 радничких и око 4.700 колских надница.

ТАБЕЛА БРОЈ V

Распоред кредита на извршене радове по квартовима од 12 маја 1932 до краја 1933 год. у милионима динара

Кварт	Одржавање калдрме							Израда нове калдрме					Укупно у милионима дин.
	Генералне оправке		Већи крпежи свију врста калдрма	Ситни крпежи свију врста калдрма	Спрамексирање модерног макадама	Прерада обичне калдрме у модерни макадам	Укупно	Турска калдрма и макадам		Примитивна калдрма		Укупно	
	Турска калдрма и макадам	Модерна калдрма на бетону						Коловоз	Тротоар	Коловоз	Тротоар		
I.	0.107	0.654	0.018	0.013	—	—	0.792	—	0.027	—	—	0.027	0.819
II.	0.132	0.300	0.034	0.028	—	—	0.494	—	—	—	—	—	0.494
III.	0.188	—	0.085	0.003	—	0.293	0.576	—	—	0.100	—	0.100	0.676
IV.	0.104	0.070	0.081	0.079	0.050	—	0.384	0.034	0.010	—	—	0.044	0.428
V.	0.313	0.025	0.028	0.064	0.032	—	0.462	0.077	—	0.131	—	0.208	0.670
VI.	0.108		0.017	0.008	0.036	—	0.169	0.012	0.086	0.096	0.005	0.199	0.368
VII.	0.528		0.147	0.002	—	0.207	0.884	0.145	—	0.181	0.012	0.338	1.222
VIII.	0.718	—	0.040	0.026	0.112	0.048	0.944	0.031	0.001	0.050	—	0.082	1.026
IX.	0.004	—	—	0.008	—	—	0.072	0.184	0.026	0.023	0.006	0.239	0.311
X.	0.124	0.017	0.172	0.004	—	0.131	0.448	0.073	0.003	0.011	—	0.087	0.535
XI.	—	—	—	0.011	—	—	0.011	0.295	0.066	0.248	0.030	0.639	0.650
XII.	0.132	—	0.009	0.008	0.160	0.045	0.349	0.015	—	0.258	0.003	0.276	0.625
XIII.	0.058	—	—	0.003	—	0.096	0.157	0.050	—	0.040	—	0.090	0.247
XIV.	0.508	—	0.047	0.003	—	—	0.558	—	0.007	0.022	0.005	0.034	0.592
Свега . .	3.081	1.066	0.688	0.255	0.390	0.820	6.300	0.916	0.226	1.160	0.061	2.363	8.663

Овај пораст надница објашњава се у главноме порастом нових радова на периферији Београда.

Паралелно са порастом послова на терену расте и администрација Одељка, која се је попела од 2.950 бројева предмета, унуђених преко архиве Техничке дирекције, и 315 спремљених Судских решења у 1931 год. на 3.415 предмета и 485 спремљених решења у 1933 години.

Арх. Светозар Ј. Генић,
шеф Архитектонског отсека О. г. Б.

Архитектонска делатност

Послератно изграђивање Београда са архитектонске стране уследило је делом из економно-политичких услова а делом из комунално-социјалних потреба, којима су се општинске управе у своме раду руководиле. Грађевинска акција се манифестовала одмах по свршетку рата, али, обзиром на финансијске прилике и оскудицу материјала, први радови Општине Београдске ограничили су се на довођење порушених грађевинских објеката у ред, да би се оспособили за употребу у циљу нормалног вршења редовне општинске службе.

Тек од 1924 год. стабилизацијом и срећивањем животних прилика, а уз то и наглим развићем самога града великим приливом становника, јављају се потребе за решењем многих комунално-социјалних и грађевинско-хигијенских проблема.

На основу овога Општина београдска приступа извођењу радова свих врста, а међу њима и извођењу знатног броја својих грађевина општег карактера, чиме су се постепено решавала питања која су падала у задатак Општине по природи њеног самоуправног комунално-социјалног пословања.

Али је Општина београдска своју грађевинску делатност развила до пуног полета, по свима гранама техничке струке тек од 1927 год., када су за велике техничке радове добивена финансијска средства закључењем *доларског зајма од 3 милиона динара*, који је 1928 године допуњен још са једним милионом долара, што је у нашем новцу износило суму око *226,567.000.— динара*. Ова је сума за даље општинске радове повећана још са т.зв. *ломбардним зајмом од 25 милиона динара*, који је закључен 1929 године.

За општинску делатност у техничким радовима по архитектонској грани из напред поменутих финансијских средстава извођене су општинске зграде, школе и општинска кланица. Утрошено је и плаћено и то:

1927 године	5,870.000.—	динара
1928 године	15,727.000.—	„
1929 године	1,107.000.—	„
Укупно	**22,704.000.— динара**	

Осим означених сума из доларског зајма, Општина београдска је 1928 год., добила од Министарства социјалне политике кредит од *10,000.000.— динара са којим је образован Фонд* за подизање и одржавање радничких установа у Београду, но с тим да ову суму Општина има вратити Министарству.

Из овог фонда је инвестиран кредит за подизање зграда за женско радничко склониште у Млетачкој ул., за мушко радничко склониште у Милоша Поцерца улици, и за дечије обданиште, такође у Милоша Поцерца

Улаз са архитектонском оградом Академског парка

улици. Грађење нових објеката трајало је две године а утрошено је и плаћено и то:

1928 године	7,015.000.—	динара
1929 године	2,968.000.—	„
Укупно	**9,983.000.— динара**	

Но како је требало извесне започете радове, који су били отпочети на терет доларског и ломбардног зајма, завршити, то је утрошено из т. зв. *швајцарске позајмице од 26 милиона швајцарских франака* и то:

У 1929 години за општинске грађевине и за нову зграду за основну школу Краља Александра I исплаћено је динара . .	916.000.—
У 1930 год. за основне школе и кланицу исплаћено је дин. .	3,995.000.—
У 1931 год. за завршне радове на зградама јефтиних станова код Топовских шупа исплаћено је динара	646.000.—
Укупно дин.	**5,557.000.—**

У даљем спровођењу општинске грађевинске политике по архитектонској грани из т. зв. *унутрашњег зајма у суми од 125 мил.* динара распоредом о његовом утрошку додељена је за подизање нових зграда основних школа и завршење општинске кланице сума од 18 милиона динара, из које су извршени и исплаћени радови и то:

у 1930 години динара . . .	2,496.000.—
у 1931 години динара . . .	9,535.000.—
у 1932 години динара . . .	4,642.000.—
и у 1933 години динара . . .	520.000.—
односно у укупној суми **динара**	**17,294.000.—**

Зграда претседништва Београдске општине

Осим извршених и исплаћених радова како је напред изложено приступљено је крајем 1933 године извођењу извесних објеката из посебних фондова и то:

Фонд Николе Спасића, из кога је ове године почето грађење општинске болнице на Булбулдеру. Подизање болничке зграде је уступљено предузећу у извођење за суму од 3,680.618.— динара, од чега је на име прве ситуације исплаћено 1933 године 523.141.— динар.

Фонд одељења за Социјално и здравствено старање код Општинске штедионице, на рачун кога је почето подизање зграде за дечје прихватиште. Радови за ову зграду и то темељ, подрум, сутерен, приземље и I спрат погођени су са предузећем за 768.726.— дин., од којих је на име прве рате исплаћено до сада 418.655.— динара.

*

* *

Доласком данашње општинске управе престали су зајмови, али су технички радови ипак продужени.

Најпре из мањих средстава, заосталих од раније инвестиционих зајмова, а затим поглавито из редовних буџетских кредита Општина београдска је у периоду своје грађевинске делатности за време од 12 маја 1932 год. до краја 1933 године, између осталог, приступила задовољењу акутних потреба свога грађанства, подизањем нових школских зграда ради повећања броја учионица, пошто досадање школе ни из далека не подмирују потребу.

Нове четири школске зграде: на Карабурми и предграђу Краљице Марије са по 8 учионица, у Малом Мокром Лугу са 6 учионица и у Прокупачкој улици са 4 учионице, у колико су својим изгледом повећавале број лепих варошких грађевина, још су у већој мери задовољиле елементарне потребе грађана по периферији да им деца добију основну наставу у пространим, здравим и хигијенским учионицама. Поред поменутих нових школа, завршена је током ове године школска зграда у Војислава Илића улици, која има 12 учионица.

Наглим развијањем варошког реона осетила се потреба за повећањем броја пијаца, те је Општина београдска приступила одређивању нових места за њих и изграђивању нових пијаца. У овом циљу све су пијаце изведене модерног типа: бетоном поплочане и снабдевене, поред подигнутих зграда за општинску пијачну службу, грађевинско-хигијенским инсталацијама за чисто и уредно одржавање. Нове пијаце, које су распоређене и подигнуте све на општинским теренима, према месним приликама и потребама самог грађанства, налазе се на овим местима: Булевару Ослобођења, Вождовцу, Душановцу, Пробирници и Карабурми, те је, као што се види, по реонима који им гравитирају, скоро цео град задовољен пијацама. У Александровој улици, на Смедеревском Ђерму, раније почета пијаца је овом приликом проширена.

У низу грађевина по санитетској струци завршена је раније започета зграда за Кафилерију на Карабурми као и зграда Дезифекционог завода на Булевару Франшеа Депереа, а продужено је по устаљеном реду изграђивање нових — великих, средњих и малих — гробница на Новом Гробљу, те је у току 1932 године израђено укупно 104 комада, а у току

1933 г. још 73 комада. Осим тога током ове године продужени су радови на довршењу зграде за Мртвачницу, чиме ће се решити и проблем савременог сахрањивања.

За указивање брзе помоћи у несретним случајевима, као и за потребно амбулантно лечење, искоришћен је комплекс постојећих зграда на општинском имању зв. „Тркалиште". Ту су поједине зграде адаптиране за санитетске потребе и оне, до потпуног решења питања зграде за Централну варошку амбуланту, добро служе одређеном циљу.

хватиште, које подиже на своме имању више Звечанске улице из посебног фонда Одељења за социјално и здравствено старање код Општинске штедионице. Како је зграда за Дечје Прихватиште пројектована по последњој речи технике и хигијене, а величина њена је знатна, то је и њено изграђивање предвиђено за сада само једним делом — подрум, сутерен, приземље и I спрат — у колико је стигао расположиви кредит.

Захваљујући фонду поч. Николе Спасића Општина београдска је добила могућност да

Општински станови на Топчидерском брду

Но поред решења предњег питања, током 1933 године је задовољена велика културно-хигијенска потреба тиме што је Општина за своје грађане подигла ново хладно купатило код „Шест топола" на Сави. Ово купатило, снабдевено је са 500 кабина и 3 базена: за мушке, женске и децу, показало је видне резултате, како по броју купача, тако и по самом приходу, ма да са минималном таксом за купање, чиме је доказана неминовна потреба да Београд има овакву тековину, као и то да се Општина старала да задовољи ову потребу својих грађана.

За потпуно савремено уређење пожарних скипа израђена је Пожарна Станица у Александровој улици и започета је велика зграда за Пожарну Централу на „Таш-Мајдану". Досадањим радовима ова последња грађевина је доведена под кров.

Осим већ изведених грађевинских објеката за опште народне потребе: школа, пијаца, купатила итд. Општина је по своме културно-социјалном задатку пришла решењу питања о збрињавању и осигурању мале деце и одојчади тиме што је у програм свога рада унела 1933 год. изграђивање зграде за Дечја Прис-

приступи извођењу нове зграде за општинску болницу, која се подиже у Булбулдеру. Ова болница је предвиђена са санитетско-грађевинским уређајем за 110 постеља а послужиће за све врсте болести, сем инфективних.

Најзад, једно од великих питања општинских биће решено тиме што ће се знатан комплекс општинског имања на „Таш-Мајдану" ослободити и моћи употребити за паркирање како је то генералним планом предвиђено. Данашњи т.зв. Возни парк пренеће се са свим својим објектима на ново купљено општинско имање зв. „Пионир", чијем је нарочитом уређењу већ приступљено. „Пионир", на коме је за извесно време задржата даља израда цигала за општинске потребе, данас се по све разликује од раније изгледа, када је био само терен за добијање цигларске земље. Сав изнивелан по природном паду, дуж граница снабдевен солидном оградом, са уређеним стазама и калдрмисаним приступом за пешаке, кола и аутомобиле, — што је све изграђено крајем 1932 и током 1933 године, — „Пионир" је снабдевен грађевинским постројењима чије је потпуно завршење питање

дана, тако, да ће једна ново-подигнута зграда са површином од 3.000 м², служити као коњушница за смештај 220 коња из Возног парка, друга нова грађевина са површином од 2.200 м², одређена за смештај 72 општинска аутомобила, биће снабдевена са свим потребним уређајем за оправку и одржавање кола. Сем поменутих двеју главних зграда — коњушнице и гараже — на „Пиониру" су изграђени објекти за ракијску пијацу, бравarско-столарску радионицу и магацине са свима потребним споредним одељењима и просторима којима се употпуњује велики будући општински депо материјала и Возног Парка. Сав круг „Пиониpa", чија површина износи око 30 хектара, снабдевен је водоводном мрежом и канализацијом.

Важно је још истаћи да је програмом за извршење општинских радова, по коме се исти током 1932 године и 1933 већ изводе, предвиђено и постепено подизање сопствених зграда ради смештаја установа за које Општина плаћа велике закупнине. У овом циљу већ је отпочето зидање пројектоване зграде у површини од 300 м² за смештај жандарма I кварта а у дворишту општинског имања у Мишарској улици бр. 3, где ће се постојећа зграда с лица преправити за канцеларије самога кварта.

Но осим изграђивања нових објеката, као што је напред изложено, Општина београдска посветила је у току 1932 и 1933 године велико старање и бригу оправкама и преправкама постојећих грађевина да би оне могле потпуно послужити циљевима којима су намењене.

За све изложене техничке радове по архитектонској грани, извршене у времену од 12 маја 1932 године до краја 1933 године, данашња општинска управа је располагала, како је напред већ речено, финансијским средствима у првом реду из редовних буџетских кредита, а у другом реду врло скромним остатцима из ранијих зајмова или фондова.

Однос употребљених кредита, у времену од 12 маја 1932 године до краја 1933 године, а којима су извршени напред изложени радови је следећи:

из редовних буџетских прихода	14,264.000.— дин.
из унутарњег зајма од 125 милиона . . .	4,782.000.— „
из фондова	4,450.000.— „
Укупно	**23,496.000.— дин.**

Из овога новца утрошено је на оправке и ситна дозиђивања општинских грађевина, школа и квартова 5,500.000.— дин. а сав остатак на подизање нових грађевина. Од нових грађевина подигнуто је следеће:

У I кварту озидана је нова зграда за жандарме; у III кварту подигнута је нова зграда имамата; у V кварту озидана је пожарна централа, уређена централна амбуланта, подигнута је нова пијаца и нова основна школа на Карабурми; у VI кварту уређено је имање „Пионир", проширена пијаца на Смедеревском ћерму и почета болница у Св. Николе улици; у VII кварту довршена је основна школа у Војислава Илића улици; у IX кварту подигнута је пијаца на булевару Ослобођења, почето је зидање дечијег прихватишта, дозидан је азил, преправљена је општинска зграда за основну школу у Прокупачкој улици и довршен је дезинфекциони завод; у XI кварту довршена је основна школа у Живка Давидовића улици, израђене две нове пијаце (на Душановцу и на Вождовцу) и озидана је нова основна школа у предграђу Краљице Марије и у XIII кварту довршена је нова основна школа на Топчидерском брду, израђена нова пијаца код Пробирнице и израђено је ново хладно купатило на Сави код „Шест Топола".

Излажући предње о радовима, које је Општина београдска по архитектонској грани своје техничке службе извршила у двогодишњем периоду за 1932 и 1933 год., потребно је нагласити да су поменути послови, сви сем зграда за Дечије Прихватиште, Пожарну централу и општинску болницу из фонда Спасићевог, изведени у директној општинској режији употребом материјала који се налазио на појединим општинским слагалиштима, а тек у недостатку истога купован је нови потребни материјал.

Радна снага узимана је првенствено из реда оних лица који су жители Београда, па тек од осталих незапослених радника, којима Београдска општина у спровођењу своје социјалне политике најширокогрудије помаже.

ГРАЂЕВИНСКИ ОДБОР И КОНТРОЛА ЗИДАЊА

(шеф: арх. *Жарко Крстић*)

Архитектонски отсек има одељак за Грађевински одбор и контролу зидања. Референт тога одељка је и секретар Грађевинског одбора. Послови Грађевинског одбора су независни од Техничке дирекције.

Посматрајући приватну грађевинску делатност за последњих петнаест послератних година, а према статистичким податцима, који се налазе у Одељку за грађевински одбор и контролу зидања, види се, да је у Београду после рата подигнута читава нова варош, што нам сведоче цели озидани нови крајеви Београда, као што су: Котеж Неимар, Професорска колонија, Чиновничка колонија на

Вождовцу, Железничка колонија у Раковици, Предграђе Краљице Марије, Душановац итд. Тако огромна грађевинска делатност не примењује се много у центру града с тога, што је Београд зидан у свима, па и у најудаљенијим крајевима атара. Сам центар Београда остао је још до данас доста неизграђен и није много промењио предратни изглед. Ово нарочито важи за Теразије, улицу Краља Александра, Трг код Славије и Трг код Споменика. Остале улице у центру местимично су обогаћене високим зградама и лепим фасадама и по њима се већ може назирати како ће центар града изгледати када се буде озидао. Од овога чине изузетак поједине улице које су мање више целе озидане новим зградама, али је њихов број ипак релативно мали.

1932 и 1933 година у приватној грађевинској делатности заузимају такође видно место, нарочито 1932 година, која је после рата најјача година по броју подигнутих приватних грађевина. Међутим, грађевинска делатност у 1933 години већ је у наглом опадању.

Према прикупљеним податцима показаћемо у бројевима каква је била грађевинска делатност у 1932 и 1933 години и каква је разлика у бројном стању подигнутих зграда.

Упоредни преглед приватне грађевинске делатности у 1932 и 1933 години према прикупљеним статистичким податцима изгледа овако:

Нових зграда у 1932 год. озидано је 694; у 1933 години 370, разлика 324.

Укупно спратова са урачунатим приземљем у 1932 години израђено је 1463; у 1933 години 847, разлика 616.

Приземних зграда у 1932 години озидано је 309; у 1933 години 182, разлика 127.

Зграда са 1 спратом у 1932 години озидано је 200; у 1933 години 103, разлика 97.

Са више спратова у 1932 години озидано је 181; у 1933 години 104, разлика 77.

Зграда са 1 станом у 1932 години озидано је 284; у 1933 години 153, разлика 131.

Зграда са више станова у 1932 години озидано је 334; у 1933 години 213, разлика 121.

Малих станова у 1932 години приновљено је 1320; у 1933 години 679, разлика 641.

Великих станова са 3 и више соба и остало у 1932 години озидано је 901; у 1933 години 590, разлика 311.

Број соба у 1932 години увећан је са 5759; у 1933 години са 3295; разлика 2464.

Број кујни у 1932 години увећан је са 2212; у 1933 години 1295, разлика 917.

Број дућана у 1932 години увећан је са 228; у 1933 години са 165, разлика 63.

Број купатила у 1932 години увећан је са 1663; у 1933 години са 1072, разлика 591.

Број клозета у 1932 години увећан је са 3301; у 1933 години са 2118, разлика 1183.

Укупан број простора у 1932 години увећан је са 13.853 ;у 1933 години са 13.603, разлика 245.

Број лифтова у 1932 години увећан је са 52; у 1933 години са 45, разлика 7.

Број зграда са централ. грејањем у 1932 години увећан је са 26; у 1933 години са 24, разлика 2.

Једна од нових вила на Котеж Неимару

Површина под зградама у 1932 год. увећана је са 110.544 м²., у 1933 год. са 64.056 м², разлика 46.488 м².

Укупно озидане површине по спратовима, у 1932 години израђено је 281.285 м²; у 1933 години са 16.841 м², разлика 112.834 м².

Вредност нових зграда у 1932 години износи 267,568.244 дин.; у 1933 год. 152,407.750 дин.; разлика 115,160.494 динара.

Угао Поп-Лукине улице данас (грађевинска делатност 1932—1933)

Из предњих података јасно се види, да је грађевинска делатност у 1933 години у односу на 1932 год. знатно опала, што се могло видети и обичним посматрањем на самом терену. У процентима изражено, још ће се боље видети колика је та разлика.

у 1933 години подигнуто је:

Нових зграда	за 47%	мање
Спратова	за 42%	„
Приземних зграда	за 41%	„
Зграда са 1 спратом	за 48%	„
Вишеспратних згр.	за 43%	„
Малих станова	за 48%	„
Великих станова	за 35%	„
Соба	за 43%	„
Дућана	за 28%	„
Купатила	за 36%	„
Површина под зградама озидано	за 42%	„
Вредност новца уложеног	за 43%	„

Са Зеленог Венца (грађевинска делатност 1932/33 г.)

Следствено овоме и административан посао у Одељку за Грађевински одбор је смањен, што се најбоље види из следећих података. У 1932 години био је 9371 предмет заведен у деловодник Одељка, а за 1933 год. 7861, мање заведено 1510 предмета; на седницама Грађевинског одбора донето је мишљење за 3487 разних предмета у 1932 години, а за 1933 годину за 2434, односно мање за 1053 предмета. Нарочито је осетна разлика у општинским приходима који су придолазили у виду грађевинских такса наплаћених у општинским маркама. Тако је у 1932 години наплаћено за 416.064 динара таксе а 1933 године 246.796.— динара, мање наплаћено 169.268 динара; број прегледаних зграда био је 1932 године 629, а у 1933 години 486, мање прегледано 143 зграде.

Сада је интересантно видети у коме се крају Београда највише зидало, упоређујући 1392 и 1933 годину. Како се крајеви Београда не могу тачно обележити, то ћемо овде показати по квартовима, јер се и статистика води по квартовима.

Број новоподигнутих зграда у Београду по квартовима у 1932 и 1933 год. је следећи:

У	1932	год.	кварт	I	30	нових	зграда
„	1932	„	„	II	14	„	„
„	1932	„	„	III	30	„	„
„	1932	„	„	IV	54	„	„
„	1932	„	„	V	66	„	„
„	1932	„	„	VI	30	„	„
„	1932	„	„	VII	86	„	„
„	1932	„	„	VIII	108	„	„
„	1932	„	„	IX	19	„	„
„	1932	„	„	X	19	„	„
„	1932	„	„	XI	142	„	„
„	1932	„	„	XII	48	„	„
„	1932	„	„	XIII	41	„	„
„	1932	„	„	XIV	7	„	„
У	1933	год.	кварт	I	11	нових	зграда
„	1933	„	„	II	10	„	„
„	1933	„	„	III	20	„	„
„	1933	„	„	IV	18	„	„
„	1933	„	„	V	32	„	„
„	1933	„	„	VI	41	„	„
„	1933	„	„	VII	43	„	„
„	1933	„	„	VIII	86	„	„
„	1933	„	„	IX	22	„	„
„	1933	„	„	X	5	„	„
„	1933	„	„	XI	74	„	„
„	1933	„	„	XII	27	„	„
„	1933	„	„	XIII	28	„	„
„	1933	„	„	XIV	3	„	„

Из предњег прегледа види се, да је најјаче изграђивање било у обе последње године у XI кварту, који је по пространству један од највећих квартова и заузима: Пашино Брдо, Предграђе Војводе Степе, један део код Цветкове механе, Душановац, Вождовац и Чиновничку колонију — са 142 зграде у 1932 години и са 74 зграде у 1933 години. Следећи кварт по јачини изграђивања био је VIII кв. са 108 зграда у 1932 години, а VII кварт са 43 зграде у 1933 години.

Из овога се види, да се периферија вароши интензивно изграђује и попуњава великим бројем зграда, али су зато оне мале, већином приземне па ипак удобне, хигијенске и доста естетичне. Овде се јасно да видети, да се град шири ка јужној периферији, па чак и ван утврђеног грађевинског реона, а не поред Саве и Дунава, јер овде нема тако погодних терена за подизање мањих и јевтинијих зграда. Овде се још истиче и љубав појединаца према своме сопственом огњишту и крову и

жеља за неком врстом економске самосталности. Отуда и долази избегавање, да ови махом сиромашнији људи станују као закупци у великим зградама у вароши у улицама добро калдрмисаним, каналисаним а уз то много ближим и за отправљање његових свакодневних послова. На ширење града ка периферији утиче још један врло важан фактор а то је, да је тамо терен сразмерно јевтин и да је према имовном стању појединаца најповољнији за куповину ради насељавања. Зграде подигнуте за ове две последње године у погледу архитектонске обраде, солидности израде и употребљеног материјала разликују се много од зграда ранијих година подигнутих, нарочито од оних које су подигнуте одмах после рата па до 1925 године. Те су зграде до 1925 г. зидане без довољног надзора и од нестручних људи тако, да и ако је прошло тек десет година од како су подигнуте, сада изгледају као старе зграде, дотрајале, са исквареном столаријом, патосима, итд. Данашње зграде по спољној обради и по прецизности израде су боље, а израде су чисте и прецизне и поред тога што су цене знатно опале. Сада је утакмица између предузимача много јача, те се зграде много солидније и јевтиније изводе. Благодарећи овој утакмици, већем искуству грађевинских мајстора и предузимача, а и опрезности сопственика, смемо слободно рећи, да са садашњим изграђивањем и обрадом зграда можемо потпуно бити задовољни.

Сем зидања приватних зграда у Београду, за које су добивене уредне грађевинске дозволе и које су изведене по свима законским прописима, има велики број бесправно подигнутих зграда. Ове су зграде махом зидане на периферији и од слабог материјала, са свим мале и неугледне. Њих зида сиротиња и то у већини ван грађевинског реона. О овим бесправно подигнутим зградама води рачуна Контрола зидања. У току 1932 године поднето је 1180 реферата, а 1933 год., тај се број пење на 1334 реферата. У овај број нису ушле само целе бесправно подигнуте зграде, но и дозиђивања, као и разне мање и веће преправке и сви грађевински радови за које је потребно прибављање грађевинске дозволе и одобрење Суда Општине града Београда. Сви ови реферати поднети од стране Контроле зидања достављају се у најкраћем року Кривичном одсеку О. г. Б., на даљи законски поступак.

И ако је рад Контроле зидања предан и савестан, бесправно се зидање не може у корену пресећи. Успех овог посла зависи од активности полицијских власти, које су једино у моћи да осетно казне свако лице без дуге администрације, било сопственика, било извођача који бесправно зида. Сви ови бесправни радови срећом су мале вредности.

Према свему раније реченом може се извести закључак, да је изградња Београда на добром путу. Само сопственици зграда, у свом личном интересу, морају више обратити пажњу на пројектанте и извођаче, ако хоће да им зграде буду и удобне и солидне и лепе.

Једна вила на Сењаку
(грађевинска делатност 1932/1933 г.)

Уопште узевши грађевинска делатност у Београду је таква, да са њоме можемо бити задовољни и поред свих недостатака који се опажају у начину изграђивања. Задоцнели Грађевински закон, који је ступио на снагу 16 децембра 1931 године, затим очекивање да се израде Уредба и Грађевински правилник,

Једна вила у улици Милешевској
(грађевинска делатност 1932/1933 г.)

смета да се једном пође правим путем ка модерном изграђивању Београда а уједно поведе и много жешћа борба протнву сваког бесправног зидања. Можемо се надати да ће све ове тешкоће бити ускоро превођене, те да ће се од половине 1934 године моћи поћи сигурним и сталним правцем, који ће омогућити да се Београд изграђује по свима модерним урбанистичким прописима.

Инж. **Миливоје С. Бркић,**
шеф Канализационог отсека о. г. Б.

Канализација Београда

У Одборској седници од 4 децембра 1880 год. предложио је тадашњи Претседник општине пок. Живко Карабиберовић, да се ради добијања потребних прихода за извршење водовода, канализације, школа, калдрме и других потреба уведе у Београду трошарина.

Ово је први пут, да се пред Одбором београдске Општине покреће питање о канализацији Београда. Од тога дана па све до, по канализацију Београда значајног датума, 20 јуна 1905 г., водили су се само преговори, прикупљани податци, саслушавана разна мишљења, образоване разне стручне комисије, давати у израду планови за канализацију страним стручњацима, прављене комбинације са разним плановима страних стручњака, позивати стране експерти, примане су понуде од разних страних и домаћих предузимача итд. У опште ни једна општинска управа није хтела, да отпочне тако велике и важне радове на асанацији Београда пре, но што се потпуно не увери о важности и ваљаности израђених планова и најбољем решењу како да се Београд канализше.

Рад на канализацији Београда: Багер у покрету

Тако је, најзад, 12 децембра 1903 год. од стране Општинског одбора изабрана стручна комисија за организацију Канализационог отсека и за вођење надзора над тим Отсеком.

Од тада Канализациони отсек постоји и од тада су почети прави и озбиљни радови прво на претходним радовима а затим на изради планова па, најзад, и на извођењу канализације, када је Одбор општински на седници својој од 20 јуна 1905 год. решио да усвоји програм и распоред за израду канализације, наређујући да се још у току 1905 год. има извршити 2.410 м. каналске мреже у вредности 400.000 златних динара.

Важно је за Београдску канализацију, што је по предлогу стручне комисије још тада начињен програм извршења целокупне канализације и што тај програм ни једна доцнија општинска управа није мењала. На тај начин Београдска канализација развијала се нормално и по предвиђеном програму требала је да буде потпуно завршена 1913 год.

По програму прво се почело са изградњом Дунавског и Савског колектора за нечисту и метеорску воду.

Од ушћа у Дунав код стругаре Прометне банке па продужењем Добрњчеве и старом Радничком улицом, избијајући на Душанову улицу, израђен је 1905/6 г. велики колектор, који сада прима сву воду са горњег Савског и горњег Дунавског слива, као I деоница Београдске канализације.

Од ушћа у Саву 300 м. узводно од новог моста Краља Александра израђен је у исто време велики колектор за метеорску воду, који преко баре „Венеције" иде до Карађорђеве улице и прелазећи преко Вилзоновог Трга иде Немањином улицом до пресека ове са Сарајевском улицом. Ово је II деоница Београдске канализације.

Са довршењем I и II деонице омогућено је канализање вароши у ужем смислу те се у 1907 години већ ради III деоница која обухвата тадашњу Варош-капију, као најнасељенији део Београда, а привремено је везана са Савским колектором.

Ову су канализацију већ изводили домаћи предузимачи, док су I и II деоницу изводила страна предузећа.

У опште све даље деонице изводили су домаћи предузимачи, разуме се под надзором и по плановима Канализационог отсека, док је само керамички материјал набављан са стране, пошто у тадашњој Србији није било керамичких фабрика које би производиле првокласни керамички материјал, како је то за београдску канализацију било предвиђено.

Затим се ређају IV V, VI, VII, VIII и IX деоница које су све рађене до светског рата и којима су канализане горње зоне Дунавског и Савског слива. Од ових деоница нарочито је важна VII деоница — тунел испод Београда — који почиње од раскршћа Балканске и Босанске улице па испод Теразија, Косовске и Видинске улице избија на Цариградску улицу и везује се са главним колектором у Радничкој улици.

Са извршењем овог тунела омогућено је пребацивање целе горње зоне Савског слива у Дунавски слив и тиме је испуњен захтев Санитетског савета, да се нечиста вода Савског слива не излива у Саву већ у Дунав.

Тако је израду IX деонице — Врачар — затекао већ светски рат и она је тек после рата и довршена.

Ратови, прво Балкански а затим и светски, омели су и завршење београдске канализације, а после рата, кад је Београд постао престоница Југославије, кад се становништво Београда готово утростручило и кад се због тога грађевински реон Београда знатно проширио показало се, да је у садашњем Београду извршена канализација тек у једној трећини града и да се програм за извршење целокупне канализације мора проширити и његово извођење продужити још за извесан низ година.

Послератне финансиске прилике и привредна криза знатно су утицали на даљу изградњу београдске канализације. Радови су се и даље вршили по деоницама али с прекидима.

Са израдом X деонице, која је обухватила раније неизвршени део Косанчићевог Венца, Фрушкогорске, Ловћенске и околних улица као и израдом XI деонице, која је обухватила Палилулу, готово је био и завршен првобитни програм за канализацију предратног Београда.

Остале деонице које су као и X и XI рађене после рата и које су се по редним бројевима ређале, већ су обухватиле и проширени део. Тако су редом канализани Професорска колонија, један део Булбулдера, Чиновничка колонија на Аваљском путу, Котеж Неимар, један део Чукарице, регулација Личиџер потока, канализација једног дела Дедиња, Сењака и Ђурђевог брда.

Држећи се принципа, да велике инвестиционе радове, специјално канализацију и водовод треба извршивати из зајмова, тако да и доцнија поколења имају удела у исплати тих зајмова, пошто ће се и она користити сад изведеном канализацијом, све досадашње управе одобравале су извршење већих канализационих радова из разних зајмова, као што су Доларски, Швајцарски, Унутрашњи и други. Из свију тих зајмова увек је додељивана већа или мања сума и за канализационе радове.

Тако је садашња Општинска управа у 1932 години затекла београдску канализацију у пуном јеку радова. Извршивали су се велики канализациони радови из зајма од 125,000.000 динара, односно 35,000.000 динара додељених из тога зајма канализацији.

Година 1932 затекла је ове радове у најживљем извођењу, јер је по уговору са предузимачем овај велики посао имао бити завршен у року од две године а 1932 година била је већ друга година и са њеним крајем имали су бити завршени и уговорени велики радови у сливу Мокролушког, Чубурског, Бањичког и Булбулдерског потока.

Канализација Београда: копање канала пред кафаном Бабуном

Како се додељена сума од 35,000.000.— динара смањила за читавих 3,000.000.— динара због извршења хитних канализација на

Нова канализација Београда: први радови на новим каналима...

Дедињу и Сењаку, то је, по претходном одобрењу Одбора Општине београдске и Министра финансија, одобрено још радова за бли-

зу 5,000.000.— динара на почек за три године и за коју је суму истом предузећу А. и Е. Ерлих уступљено послова опет у горе поменутим сливовима. Предузеће је поверене му послове у уговореном року и завршило и концем 1932 године већ су били пуштени у функ-

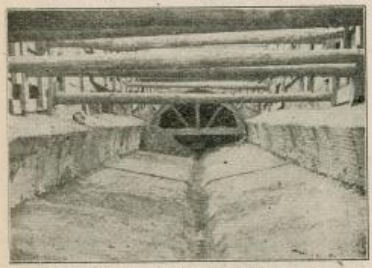

Канализација: Канал у раду

Канализација Београда: израда једног од нових канала IX деонице

цију канали и испусти у сливу Мокролушког и Булбулдерског потока.

Поред ових послова у већем обиму, разним решењима Суда а током друге половине 1932 године уступани су у израду уличні канали и другим предузимачима, тако, да се 1932 година завршила са израђених 3.500 м. бетонских испуста и колектора и 6.100 мет. цевних канала димензија 25, 30, 35 и 40 см. пречника, разуме се, са свима планом предвиђеним силазима, шиберима, капцима, вентилацијама итд. Тако су концем 1932 године, поред већ раније пуштених улица, могле бити пуштене у функцију следеће улице: Франше Депере, Булевар Ослобођења, Табановачка, Облаковска, Рудничка, Небојшина, Михајла Гавриловића, Војводе Путника, Бокељска, Јужни Булевар, Краљевића Томислава, Милорада Митровића, Ситничка, Манасијева, Вајфертова, Америчка, Чиновничка колонија, Француска, Нова бр. 21, Војводе Степе, Љутице Богдана, Димитрија Туцовића, Љубе Дидића, Приморска, Бистричка, Албанска и Светозара Марковића.

Привредна криза и незапосленост утицали су на општинску комуналну политику тако, да се у другој половини 1932 године већ другим очима гледало на режијске радове уопште, те је то и био повод, да се у циљу запослења незапослених изврши у режији око 168 комплетних сливника, 42 бубња и 8 таложника, као и 8 кућних каналских инсталација општинских зграда и одводњавања околних бара. Исто тако на одржавању мреже, која је на крају 1932 године износила око 158.000м., употребљени су поред сталног особља и дневничари, тако да је укупан број утрошених надница изнео 14.332 у вредности 512.000.— динара, чиме је преко канализације, поможено и великом броју неупослених радника и њихових породица.

Годину 1933 Отсек за канализацију дочекује готово без икаквих финансиских средстава за радове у већем стилу.

Од разних претеклих кредита ранијег зајма од 125,000.000.— дин. остало је још око 600.000 динара са којим се новцем ипак успело да се изведе канализација у појединим крајњим улицама на раније извршеним деоницама, а које су биле изостале било услед неизвршене експропријације, било услед исцрпености кредита кад су те деонице рађене. Тако је ипак у току 1933 године израђена канализација у улицама Јанка Веселиновића, Хаџи Мелентијевој, Ранкеовој, Гастона Гравијеа, Главној бр. 1 на Чиновничком насељу, Прерадовићевој, Гетеовој, Адмирала Пикова, Јове Илића, Звечанској и једном делу Ситничке улице.

Поред ових уличних канализација Отсек је у току 1933 године, било у својој режији, било у режији путем ситног акорда извршио и канализање општинског имања „Пионир", Централног хигијенског завода, Просјачког азила на углу Гучевске и Франше Депереа улице, као и канализање нових пијаца на: Бу-

левару Ослобођења, Насељу Вождовац, на Сењаку (код Пробирнице), на Карабурми, на Душановцу и на Смедеревском ђерму, а све према плановима такође у Отсеку израђеним.

Поред ових послова у Отсеку за канализацију прегледани су и одобравани планови за све приватне канализације; од стране Отсека вођен је надзор над извршењем тих приватних канализација; вршен је комисијски преглед извршених приватних канализација и о томе издавана уверења приватним сопственицима.

Број оваквих комисија за преглед приватних канализација изнео је у току 1933 године 510 и тиме је Отсек, издавајући уверења о исправности дотичних канализација, привредио Општини око 53.000.— динара.

Поред свију ових послова, Отсек је вршио и одржавање целокупне мреже, прикупљао податке за студију и пројектовања нових канализација које су се проширењем грађевинског реона такорећи наметнуле и са досадашњом мрежом немају никакве везе.

Са завршетком ове 1933 године Отсек канализациони у могућности је да пружи интересантне статистичке податке и у цифрама изнесе стање београдске канализације. Тако, до сада је изведено свега у Београду.

1) Цевних и бетонских канала	154.223	м¹
2) Бетонских испуста	6.840	м¹
3) Силаза (ревизионих окана)	3.215	ком.
4) Уличних сливника	5.350	„
5) Везано је приватних зграда са уличним каналима . .	6.480	„
6) Одобрено је канализационих планова	7.927	„
7) Изведено је по свима зградама:		
а) клозета	39.929	„
б) купатила по приватним становима	12.634	„
в) чесама по приватним становима	46.409	„

Инж. **Слободан Петровић,**
управник Водовода

Водовод

I. Кратак историјат Београдског водовода

Београдски водовод отпочео је рад 29 јуна 1892 године, са капацитетом од 2800 м³ на дан. Вода је добивана из пет бунара у Макишу, слата у Београд кроз довод од 300 мм. пречника и подизана у варошку мрежу и главни резервоар на коти 145,75 у Војвођанској улици. На тај начин отпочело је снабдевање водом данашње ниске варошке зоне — испод коте 145.00.

Ускоро по пуштању водовода у рад, већ 1894 године, показало се да горња количина воде није била довољна да подмири потребе ондашњег Београда, па је приступано повременим проширењима: израдама нових бунара, у главном, све до 1906 год., када је водовод био у стању да произведе око 4000 м³ воде на дан.

1906/7 године водовод је опет појачан. Тада је израђен још један довод пречника 450 мм од Белих Вода до резервоара и појачана је машинска инсталација са две парне црпке, тако, да је капацитет водовода повећан до 6.000 м³ на дан.

1910/11 год. израђен је и други резервоар и то на коти 202, код Јаћимовића циглане, положен је довод од 300 мм пречника од главног резервоара у Војвођанској ул. до овога резервоара и израђена машинска инсталација код резервоара у Војвођанској улици за подизање воде у горњу зону — изнад коте 145. На тај начин отпочело је снабдевање друге висинске зоне вароши—између кота 145 и 202.

За време рата 1914/18 год., инсталација водовода и цевна мрежа претрпеле су трајне кварове и штете, нешто од непријатељских зрна, а нешто услед недовољног и неуредног одржавања, тако да се одмах по ослобођењу осетила животна потреба за што бржом обновом.

По ослобођењу, 1919 и првих наредних година, престоница се почела нагло насељавати, тако да је број становника у тим првим поратним годинама растао много брже но што су тадања скромна финансијска средства Општине допуштала одговарајуће проширење водовода, те се оскудица у води из дана у дан све јаче поостравала.

Обнова водовода и његово проширење до оне мере која би била довољна да задовољи многобројне захтеве и потребе једног града, који се почео развијати америчанском брзином, изнели су на дневни ред многобројне проблеме: најбржа могућа обнова, уз искоришћење до максимума свих постојећих објеката, али са веома ограниченим кредитима и поред веома тешких услова за нове набавке материјала; што сигурније снабдевање водом, електрификација водоводних инсталација, до које границе и мере треба предвиђати проширење; колика ће бити престоница после де-

сет година, што нико није могао поуздано рећи; где ће се наћи потребне количине воде; да ли у подземљу, у Макишу, или у Сави; како ће се финансирати радови; итд. Сва та питања и проблеми задавали су веома много бриге и позваним техничарима и администраторима, и свима ондашњим Општинским управама.

Изглед нове машинске зграде на Белим водама са главног улаза

Међутим, и поред свих тешкоћа, захваљујући систематском, преданом и истрајном раду и брзи како Управе водовода, тако и свих Општинских управа, Београдски водовод је после рата сукцесивно обновљен у потребном обиму толико, да данас задовољава све животне и хигијенске потребе престонице.

Изглед резервоара у Војвођанској улици (покривен травњаком и садницама)

Водовод данас располаже двема различитим мрежама: једном мрежом за пијаћу воду, са 291.317 метара уличних цеви, и другом за речну воду, са 72.200 метара положених уличних цеви, не рачунајући у те цифре дужине цеви које служе за приватне спојеве.

Напајање ова два система обављају две различите инсталације: за савску воду код Шест топола, а за пијаћу воду инсталација на Белим Водама.

За подизање воде у горњу зону — изнад коте 145 до коте 202, служе две водостанице: стара у Војвођанској улици и нова у улици Генерала Ковачевића у Топчидеру.

Нарочито је од значаја истаћи активност у погледу проширења у периоду од 1927 до 1933 год., за које се време може рећи да је урађен главни, најкрупнији и најскупљи део послова.

Та активност може се мерити сумом утрошених кредита за инвестиционе сврхе, што се види из таблице I.

ТАБЛИЦА I.

Кредити дати за проширење водовода од 1927—1933 године

У години	КОЈИ КРЕДИТ	Колико динара	По годинама укупно динара
1927	Из Доларског зајма	9,803.200	9,803.200
1928	„ „ „	11,083.000	11,083.000
1929	„ „ „	802.000	
„	Из Швајцар. зајма	1,338.000	2,140.000
1930	„ „ „	62.000	
„	Опште Грађев. (поч.)	1,420.000	
„	Станојла Бадера	3,820.000	5,302.000
1931	Опште Грађев. (поч.)	384.000	
„	Станојла Бадера (почек)	9,631.000	
„	Из унутрашњег зајма од 125,000.000 д.	3,083.000	13,098.000
1932	Опште Грађев. (поч).	59.000	
„	Станојла Бадера (почек)	1,479.000	
„	Из унутрашњег зајма од 125,000,000 дин.	1,664.000	3,202.000
1933	Станојла Бадера (почек)	1,308.000	
„	Из унутрашњег зајма од 125,000.000 дин.	1,401.000	2,709.000
1929/30	Из реперација примљено материјала у вредности		37,806.428
	Свега		85,143.628

Исто тако, развој водоводне мреже, показан у наредној таблици II, карактерише активност на проширењу мреже за последњих седам година.

Резултат непрекидног рада на обнови водовода, започетог одмах после рата, био је видан већ 1929 године. Београдски водовод од тада снабдева престоницу водом, чији квалитет и количина одговарају условима снабдевања и других великих европских градова.

Међутим, Београд је у сталном порасту, и поред све економско-финансиске кризе, која је захватила, поред осталих, и нашу земљу и њену престоницу. Ово показују како статистика зидања, тако исто и статистика потрошње воде.

Таблица II

Преглед дужина положених цеви у варошкој мрежи

Година полагања	Поцинкованих гвозд. цеви од 8/4" до 2/4"		Ливених цеви разних пречника		Укупно	
	за пијаћу воду м.	за речну воду м.	за пијаћу воду м.	за речну воду м.	за пијаћу воду м.	за речну воду м.
До 1918	22.836	—	91.034	—	113.870	—
1919/20	—	—	3.869	—	3.869	—
1921	2.157	—	5.498	—	7.655	—
1922	287	—	2.070	—	2.357	—
1923	1.503	—	4.998	—	6.501	—
1924	2.453	—	7.298	19.917	9.751	19.917
1925	1.572	—	6.025	177	7.597	177
1926	2.078	—	3.616	386	5.694	386
1927	5.267	1.025	12.364	18.350	17.631	19.375
1928	3.729	3.047	12.694	5.301	16.423	8.348
1929	643	2.163	9.365	3.471	10.008	5.634
1930	1.531	1.588	25.624	9.995	27.155	11.583
1931	—	68	32.817	4.574	32.817	4.637
1932	5.802	836	15.214	72	21.816	908
1933	6.006	1.244	2.877	—	8.973	1.244
Свега:	55.954	9.966	235.363	62.243	291.317	72.209

Заиста, из графикона и таблица VI, VII, VIII и IX констатује се следеће:

У 1931 години, просечна дневна потрошња воде по једном становнику износила је 126 литара; док је највећа потрошња била 178 литара по становнику на дан, при укупној годишњој потрошњи од 11,156.000 м³.

У 1932 години просечна потрошња воде по 1 становнику била је 126,5 лит. на дан, а највећа дневна потрошња 185 литара, док је укупна годишња потрошња достигла 11,569.084 м³ тј. порасла је према претходној години за 3.7 %.

Ни у 1933 години, која је била изразито кишна, пораст потрошње према раније годинама није изостао. Статистика опажаних података на сигурним и прецизним мерилима, показана у графикону и таблици VIII и IX показује у 1933 години средњу потрошњу воде од 128 лит. по становнику на дан, при укупној годишњој количини од 12,060.293 м³. И у тој години пораст укупне годишње потрошње према претходној износи 4,27 %.

Према статистичким подацима Београдске општине, број становника престонице расте са 3,37 % годишње. Овај средњи прираштај, потврђен пописима становништва од 1890 до 1931 год., може се сигурно очекивати и у идућој деценији, јер га скоро апсолутно потврђују и статистички подаци о потрошњи воде.

Дакле, и поред нарочите пажње, која је поклањана проширењу водовода од свих досадашњих Општинских управа, и значајних финансијских напора и поред видних техничких резултата постигнутих на овоме послу, у који је уложено преко 180 милиона динара, ипак, водовод услед сталног и великог пораста потрошње воде, *неће бити у стању да продужи досадашње редовно снабдевање свих крајева вароши, ни да задовољи све хигијенске потребе престонице ни у најближој будућности, ако се одмах не приступи проширењу каптажних инсталација, зато што је максимална дневна потрошња пијаће воде достигла цифру од 37.413 м³, а та цифра управо претставља највећи капацитет каптажних инсталација и филтара за пијаћу воду, и то у најбољем случају, кад су услови за прераду речне воде сасвим повољни, и ниво подземне воде релативно висок.*

Сем званичне статистике о потрошњи воде, као доказ о новим потребама служи и преко четрдесет колективних претставки грађана, *којима се тражи увођење воде у нових сто двадесет пет улица.*

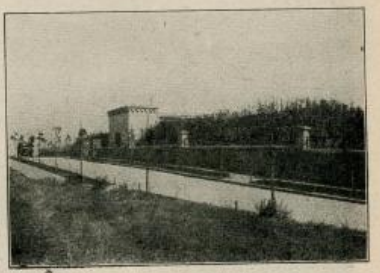

Изглед резервоара на Дедињу

Увиђајући предња факта, Суд Београдске општине је, решењем под Т.Д.Бр. 4029 од 20 фебруара 1933 утврдио програм за проширење каптажних инсталација у Макишу, којим се предвиђају:

1. Израда у 1933, 1934, 1935 и 1936 години низа нових бунара за подземну воду у Макишу;

2. Израда у 1933/34 год. северне бунарске натеге у Макишу за 19 нових бунара.

3. Израда водостанице у Макишу за црпење воде из нових бунара и потискивање на филтре.

4. Израда гвозденог довода од 700 мм пречника за провођење воде од водостанице под 3) на филтре.

5. Израда нове инсталације за одгвожђавање и филтровање подземне воде на Белим Водама.

Под Т.Д.Бр. 26933 од 30 августа 1933 год., одобрен је буџетски кредит за северну натегу у Макишу, али је посао на овоме објекту могао отпочети тек септембра месеца, кад су се просушиле баре и оцедила унутрашња вода из Макиша.

15 септембра 1933 год., Суд је донео решење, којим се одобрава програм за проширење уличне мреже у 1934 години. Овим програмом предвиђа се полагање водоводних цеви у 125 нових улица у укупној дужини од 54.170 м.

Довршењем објеката, предвиђених програмом од 20 фебруара 1933 године, водовод ће бити у стању да произведе до 50.000 м³ на дан пијаће воде, поред 10.000 м³ на дан речне воде. *На тај начин биће довршен програм послератне обнове водовода*, на којој је рађено

ција за црпке на Белим Водама. Ова инсталација подиже пијаћу воду из филтарске инсталације у варошку мрежу и резервоаре. Она је заменила стару инсталацију, монтирану 1892 и проширену 1907, чије су машине услед дугогодишњег непрекидног рада дотрајале и постале сувише мале да обављају посао, који се од њих тражи.

Стара инсталација била је у стању да шаље у мрежу највише 35.000 м³ воде на дан, док је капацитет нове инсталације 100.000 м³ на дан.

Филтери за речну воду

ових последњих четрнаест година. Ако се специфична потрошња воде, која у главном зависи од навика и начина живота, буде и у будућности кретала данашњим темпом, и ако прираштај становништва задржи данашњу висину, може се очекивати да ће и обновљени водовод одговарати очекивањима, али само још за идућу декаду, тј. до 1944 год.

После тог термина, наметнуће се потреба за изградом једног новог водовода за велики Београд.

II. — О радовима на проширењу у 1932/33 г.

У години 1932/33 год., радило се доста интензивно на проширењу објеката и мреже, и поред тешких финансијских прилика и оскудице у великим кредитима.

14 јануара 1933 год., довршена је и пуштена у рад нова централна машинска инстала-

Зграда за нову машинску инсталацију на Белим Водама, довршена је у току 1932 године.

Поред машинске зграде, на Белим Водама је израђен двојни канал којим вода долази из филтара под црпке, као и преливни и испустни канали, и везе постојећих главних довода са новим машинама; сем тога израђене су: канализације са септичком таложницом за употребљену воду и фекалије; водоводна мрежа са хидрантима за цео круг инсталације, итд.

1933 год., пре паркирања, круг инсталације на Белим Водама калдрмисан је модерном калдрмом; израђене су пешачке стазе у парку; положени индустриски колосеци и подигнута је стална гвоздена ограда.

У 1933 години израђен је бунар № 34, за подземну воду; положена доводна цев 600 мм пречника у Макишу, за довођење воде из бунара на филтре и израђено је 219 метара северне бунарске натеге.

У току 1933 год., парочита пажња је обраћена уређењу кругова на свим инсталацијама водовода; израђене су сталне ограде; око

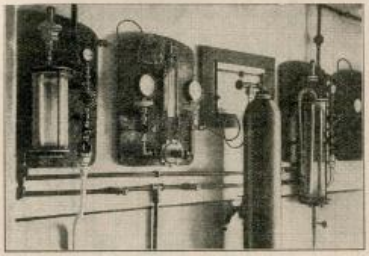

Нови уређај за хлорисање воде

плаца главног резервоара у Војвођанској ул., око резервоара на Дедињу; око водостанице у Топчидеру, око Пробирнице и око хидрофорске водостанице за Опсерваторију у Супиловој улици итд.

Све слободне површине кругова инсталација у вароши и кругова инсталације и радничких станова на Белим Водама паркиране су и засађене, и то: око резервоара на Дедињу, код водостанице у Топчидеру, код инсталација код Шест топола, у Пробирници, око Главног резервоара у Војвођанској улици, код Хидрофорске станице за Опсерваторију у Супиловој улици, и око резервоара код Јањимовића циглане.

Да би се добила потпунија слика о овим вртарским радовима, наводимо следеће цифре: паркирано је 16.140 м²; пошумљено 38.340 м²; израђено стаза 1987 м.; засађено је 5186 лишћара, 360 воћних садница; разног украсног шибља засађено је 13.990 комада, ружа и других садница 1470; перена и цвећа 1095.

На многобројне колективне молбе грађана, и поред оскудице у водоводним цевима од

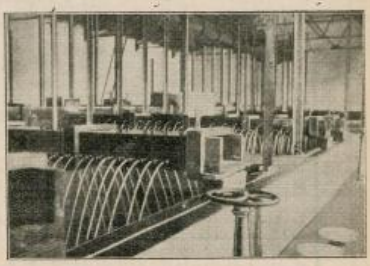

Ветрење подземне воде на Белим водама

ливеног гвожђа, положено је у 1932/33 год., у 102 улице 30.464 м¹ водоводних цеви — већином малог пречника — и привременог карактера.

Положена је водоводна мрежа са хидрантима за заливање растиња у 13 јавних паркова, у круговима ђачких склоништа, школа, општинских станова и установа.

Филтри за речну воду

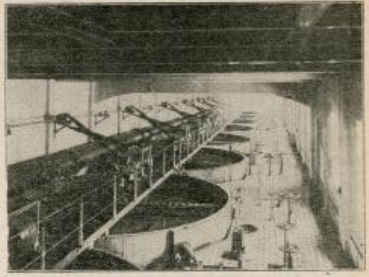

Нови филтри за подземну воду

У години 1932/33 израђено је 38 нових јавних чесама и уређена четири извора као јавне чесме.

Да би се олакшала пожарна служба у вароши, као и манипулација на водоводној мрежи, обележени су зидним таблицама хидранти и затварачи.

Графикон VIII
Годишња потрошња воде

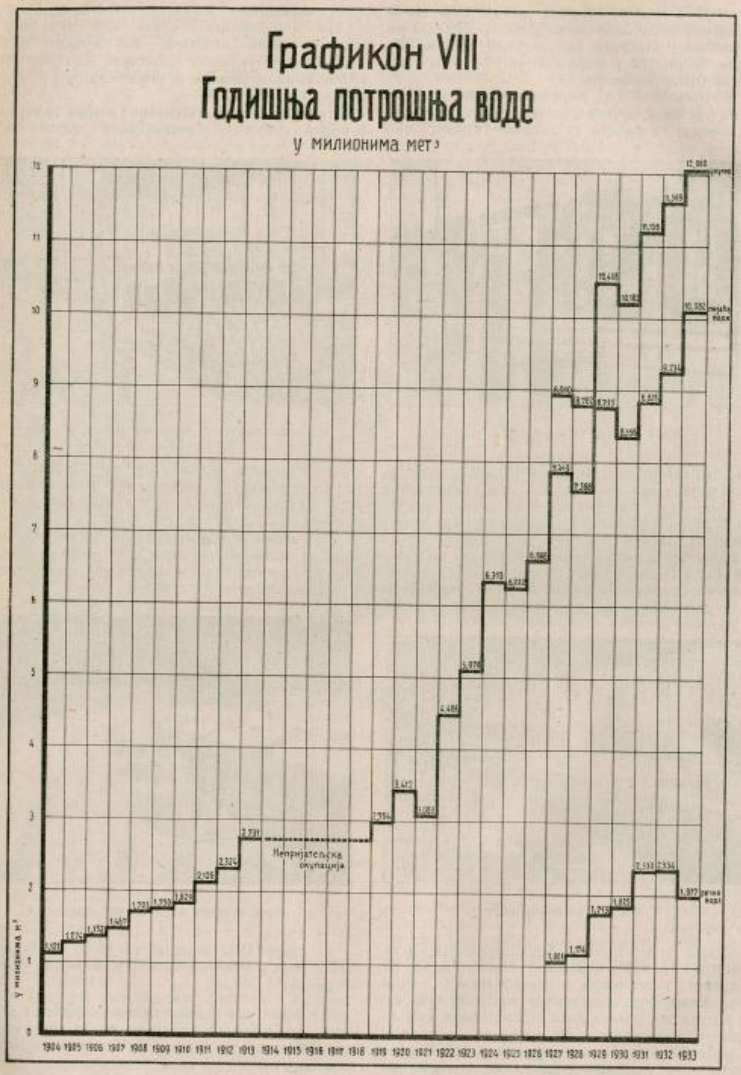

Висина утрошених кредита за ове радове и њихова расподела на поједине квартове, изложена је у таблици III.

Таблица III. Распоред утрошених кредита на радове у водоводу од 12 маја 1932 г. до краја 1933 год., по кварговима:

Кварт	Вредност радова
I	65.000.—
II	3.000.—
III	21.000.—
IV	14.000.—
V	371.000.—
VI	90.000.—
VII	443.000.—
VIII	60.000.—
IX	50.000.—
X	20.000.—
XI	421.000.—
XII	948.000.—
XIII	303.000.—
XIV	13.000.—
Беле Воде	7.608.000.—
Укупно	10,427.000.—

Буџетски лични и материјални расходи водовода у 1932 и 1933 год., кретали су се као што се види из таблице IV.

Таблица IV

Расходи

Расходи	1932 Дин.	1933 Дин.	Разлика Дин. више:	Разлика Дин. мање:
Редовни лични и материјални по буџету	21,595.635	20,731.430.80	—	864.205

Што значи да су у 1933 год., расходи били мањи за 4% према расходима у 1932 г., док су остварени приходи били већи за 10% према приходима у 1932, као што се види из таблице V.

Таблица V

Приходи

Остварени приходи	1932 Дин.	1933. Дин.	Разлика Динара више:	Разлика Динара мање:
1. Од такса за воду	18,573.329	20,345.058	1,771.729	—
2. Од кирије за водомере	500.000	616.011	115.871	—
3. Разни приходи	254.793	369.002	114.209	—
Укупно Дин.	19,328.262	21,330.071	2,001.809	—

Таблица VI

ИЗВЕШТАЈ О ПОТРОШЊИ ВОДЕ У 1932 ГОДИНИ

У МЕСЕЦУ	1. ПИЈАЋА ВОДА						2. РЕЧНА ВОДА (Савска)						3. УКУПНО (1) + (2)					
	Месечна потрошња м³	Датум	Дневна максимална м³	Датум	Дневна минимална м³	Просеч. дневна потрошња м³	Месечна потрошња м³	Датум	Дневна максимална м³	Датум	Дневна минимална м³	Просеч. дневна потрошња м³	Месечна потрошња м³	Датум	Дневна максимална м³	Датум	Дневна минимална м³	Просеч. дневна потрошња м³
Јануару	640.475	4	25.355	17	17.700	20.660	132.800	6	6.700	19	3.000	4.283	773.275	4	31.555	17	21.100	24.944
Фебруару	614.090	4	24.660	14	17.850	21.175	135.900	28	6.800	18	3.300	4.686	749.990	27	29.550	15	21.760	25.862
Марту	600.400	19	23.410	13	16.820	21.803	176.100	9	7.200	2	3.400	5.680	836.500	14	29.510	6	23.250	26.984
Априлу	661.705	30	25.770	24	19.570	22.056	164.950	20	7.400	3	4.200	5.498	826.655	30	33.170	24	24.320	27.555
Мају	756.640	21	29.280	1	19.560	24.407	218.600	13	8.100	3	4.800	7.051	975.240	21	37.180	1	25.460	31.459
Јуну	864.902	22	34.829	9	23.390	28.830	256.700	14	9.600	25	5.500	8.556	1,121.602	22	44.120	25	30.680	37.387
Јулу	951.857	5	37.780	24	21.890	30.698	264.500	16	9.600	22	6.800	8.532	1,216.157	5	46.280	24	28.990	39.231
Августу	902.170	23	33.670	6	23.700	29.102	266.100	31	9.800	7	6.500	8.583	1,168.270	23	43.170	6	30.700	37.686
Септембру	902.405	1	32.310	2	26.900	30.080	269.000	7	9.700	30	7.000	8.966	1,171.405	1	41.110	2	35.700	39.047
Октобру	809.500	2	31.160	16	23.350	26.112	184.800	3	7.600	1	4.000	5.961	994.300	2	37.800	16	28.450	32.074
Новембру	738.070	12	28.680	20	21.220	24.602	140.400	4	6.200	21	3.600	4.680	878.470	12	33.280	30	25.430	29.282
Децембру	782.220	2	25.210	4	20.920	23.620	125.000	1	5.900	26	3.300	4.032	857.220	2	29.510	4	24.720	27.652
Укупно:	9 234.234					25.220	2,334.850					6.375	11,569.084					31.597

1. Број становника у 1932 години 249.680.
2. Средња потрошња по становнику у литрима на дан: пијаће воде 101 l. /ст./ дан, речне 25,5 l. /ст./ дан, укупно 126,5 l. /ст./ дан.
3. Најмања дневна потрошња по становнику у литрима на дан: 84,5
4. Највећа дневна потрошња по становнику у литрима на дан: 185,3.

Таблица VII

ИЗВЕШТАЈ О ПОТРОШЊИ ВОДЕ У 1933 ГОДИНИ

У МЕСЕЦУ	1. ПИЈАЋА ВОДА						2. РЕЧНА ВОДА (Савска)						3. УКУПНО (1) + (2)					
	Месечна потрошња м³	Датум	Дневна максимална м³	Датум	Дневна минимална м³	Просеч. дневна потрошња м³	Месечна потрошња м³	Датум	Дневна максимална м³	Датум	Дневна минимална м³	Просеч. дневна потрошња м³	Месечна потрошња м³	Датум	Дневна максимална м³	Датум	Дневна минимална м³	Просеч. дневна потрошња м³
Јануару ..	783.782	23	29.900	2	22.140	25.281	186.100	22	5.200	7	3.000	4.390	919.832	23	34.900	7	26.100	29.672
Фебруару	764.823	25	31.213	19	22.621	27.315	132.900	22	5.200	20	4.200	4.746	897.723	25	36.213	19	27.021	32.025
Марту ...	816.940	15	29.985	5	23.586	26.352	151.100	9	5.500	7	3.900	4.874	968.040	15	35.385	5	27.786	31.227
Априлу ..	788.268	15	30.920	16	21.741	26.275	152.500	1	5.400	9	4.600	5.083	940.768	15	36.100	16	26.341	31.358
Мају	868.292	8	32.895	21	25.260	28.009	147.800	6	5.300	28	3.900	4.767	1,016.092	8	37.905	21	30.560	32.777
Јуну	854.128	22	32.645	13	24.396	28.470	167.700	21	8.600	14	4.900	5.590	1,021.828	22	40.645	13	29.896	34.060
Јулу	954.663	28	37.413	2	24.781	30.795	237.700	28	9.500	8	4.900	7.667	1,192.363	28	47.313	2	29.781	38.403
Августу ..	968.621	22	36.650	13	26.975	31.518	288.500	12	10.400	2	4.800	7.693	1,257.121	12	46.500	2	32.660	38.939
Септембру	905.576	12	32.926	3	26.364	30.185	194.000	12	10.200	18	4.300	6.466	1,099.576	12	43.626	18	33.069	36.652
Октобру	841.607	3	31.066	15	23.130	27.146	159.400	3	8.300	21	3.900	5.141	1,001.007	3	39.366	15	27.330	32.290
Новембру	756.076	4	28.021	19	22.527	25.202	122.900	8	5.000	24	3.400	4.096	878.976	4	33.521	19	26.827	29.298
Децембру	779.767	27	28.520	17	23.291	25.153	137.200	21	7.900	11	2.500	4.425	916.967	27	35.220	17	26.091	29.579
Укупно:	10,082.493					27.641	1,977.800					5.411	12,060.293					33.028

1. Број становника у 1933 години 257.388.
2. Средња потрошња по становнику у литрима на дан: пијаће воде 107 l. /ст./ дан, речне 21 l. /ст./ дан, укупно 128 l. /ст./ дан.
3. Најмања дневна потрошња по становнику у литрима на дан: 101.
4. Највећа дневна потрошња по становнику у литрима на дан: 183.

Таблица расхода показује извесну компресију расхода према претходној 1932 год., која произилази у главном услед постигнутих уштеда у материјалним расходима, док с друге стране остварени приходи показују у 1933 год., знатни прираштај од 10% према претходној 1932 години. Овај прираштај прихода може се приписати на првом месту већој потрошњи воде у 1933 год., него у 1932, даље, већем броју нових претплатника, и *најзад реформи рачуноводства прихода воводова које ради од 1 јула 1932 год., по новом систему.*

арх. **Драг. Миленковић,**
шеф Отсека катастра о. г. Б.

Катастар Београда

Делокруг рада Катастарског отсека састојао се до краја 1933 год. у главном из четири гране послова: 1) Катастарско снимање и израде Катастарских планова и операта; 2) израда регулационих генералних и детаљних планова; 3) примена регулације у циљу извршења регулације за уређење вароши и њеног изграђивања и 4) издавање тапија. Од почетка 1934 год. отпала је израда катастра пошто је он свршен, те је због тога укинут Одељак за катастарско снимање, а настало је одржавање катастра, због чега је установљен одељак за одржавање катастра.

1. Израда катастра

Несумњиво је, да је извршење Катастарског премера једног града и од највеће важности не само за правилно регулисање и изградњу града, већ и за лаку расправу свију приватно-правних односа.

Београдска општина почела се бавити питањем израде катастра још 1904 године, кад је и основан Катастарски отсек са тим задатком, који је успешно почео са радовима. Али доцније, ометан разним текућим пословима друге природе, није био у могућности да свој првобитни циљ приведе крају. Тек у току 1930 године извршена је реорганизација отсека оснивањем засебног Одељка за катастарско снимање са буџетом одвојеним од осталих одељака Катастарског отсека. У току 1930 и 1931 год. нови одељак је несметано радио на катастру, вршећи снимање источних периферијских делова општине, пошто је претходно попуњена тригонометријска мре-

жа и везана за државну триангулацију у новом координатном систему.

Али је питање довршења катастра Београда добило своје дефинитивно решење концем 1931 године, када је по решењу Суда и Одбора образована стална катастарска комисија у коју су, поред представника Општине, ушли и претставници: Министарства финансија, Министарства војске и морнарице и Министарства правде.

Комисија образована у циљу непосредног надзора над израдом катастра и ради координације у раду између општинских органа, који раде на катастру и надлежних државних институција, као и ради упрошћења метода рада и убрзања довршења катастра путем међусобног помагања у смислу рационалног искоришћења радних снага и инвентара заинтересованих институција, имала је задатак да своје радове заврши до конца 1933 године.

У том смислу међу првим својим пословима комисија је издејствовала одобрење Министра финансија за раније извршену поделу атара београдског у седам катастарских општина у циљу рационалнијег рада и лакшег доцнијег одржавања катастра, као и у циљу брже израде земљишних књига, обухватајући целе квартове у поједине општине, тако, да:

Катастарска општина бр. 1 обухвата квартове II, III, IV и Велико ратно острво;

Катастарска општина бр. 2 обухвата квартове V, VI и острво Хују;

Катастарска општина број 3 обухвата кварт XI;

Катастарска општина бр. 4 обухвата квартове VII и VIII;

Катастарска општина бр. 5 обухвата квартове I, IX и X;

Катастарска општина бр. 6 обухвата квартове XIII, XIV и острво Цигланију;

Катастарска општина број 7 обухвата кварт XII.

Затим је комисија ради извођења својих одлука у организационом и техничком смислу донела одлуку и издејствовала преко Суда општине одлуку Министра финансија да се руковођење пословима на изради катастра Београда повери г. Александру Костићу, инжињеру одељења Катастра Министарства финансија. После тога је приступљено сређивању и одабирању најбољег материјала у елаборату и организацији радова, као и попуњавању особља новим стручним лицима, чији се број једно време у току радова попео на 130 лица.

Утврдивши принципе и по извршеној организацији и детаљној разради упустава на основу постојећих законских и правилничких прописа приступило се пуном паром радовима на терену и у канцеларији. При овоме је потребно нагласити, да је извођење ових радова у овако великом обиму било олакшано тиме, што су надлежне институције, а нарочито Министарство финансија, изашло у сусрет позајмицом потребних инструмената и осталог инвентара, чиме су материјални издатци јако смањени.

У своме раду Одељак за снимање добио је од комисије наређење, да искористи све дотле прикупљене податке, од 1904 године до тада, пошто их претходно проконтролише на терену и у елаборату, и да у блоковима, где су раније снимљене површине, изврши реамбулацију и потребно накнадно снимање. Тај је одељак, даље, имао упуство, да цео премер наслони на државни координатни систем, ради чега је морала бити извршена трансформација координата самосталног београдског координатног система за сва раније снимања, извршена пре утврђења државног координатног система (пре 1928 године).

Могућност трансформације самосталних координата тригонометријских тачака београдске тригонометријске мреже у општи државни координатни систем била је утврђена упоређењем дужина нађених из координата за заједничке стране између тригонометријских тачака 1 реда и нађена разлика износи:

1) Опсерваторија — Милићево брдо — 0,051 м. (на дужини од 8.857,516 м.) односно за $\frac{1}{173.678}$.

2) Авала — Милићево брдо — 0,184 м. (на дужини од 14777,731 м.) односно за $\frac{1}{80.315}$.

3) Опсерваторија — Авала — 0,150 м. (на дужини од 15596,738 м.) односно за $\frac{1}{103.979}$.

Као дефинитивне координате старе београдске триангулације усвојене су координате добивене трансформацијом помоћу стране: Опсерваторија — Авала.

На тај начин била је створена могућност везе између тригонометријских тачака старе београдске триангулације и околних тачака државне триангулације и могућност проширења и попуњавања старе београдске тригонометријске мреже.

Комисија је исто тако решила, да се планови израде: за узидани део у размери 1:500, за неузидани део у размери 1:1000 и за обале река Саве и Дунава и острва у размери 1:2500 — и да садрже све податке, који интересују катастар, земљишну књигу и разна техничка надлештва.

У току 1932 и 1933 год., под руководством сталне катастарске комисије, извршени су следећи радови, којима је катастар Београда завршен:

1) Попуњена је тригонометријска мрежа виших и нижих редова на левим обалама река Саве и Дунава и одређене су координате новопостављених тачака. Ове су радове

извели органи Одељења катастра Министарства финансија.

2) Попуњена је нивелманска мрежа новим реперима на неузиданом делу терена и завршено нивелање у целој општини у дужини од 1080 км.

Исто тако је завршено изравнавање и рачунање надморских висина репера, нивелаких у овом периоду тако да сви репери и велики број тригонометријских тачака имају сада одређене надморске висине у целој општини.

Густина репера је задовољавајућа и њихове надморске висине су одређене за главну нивелманску мрежу са тачношћу, као за прецизни нивелман 2 реда а за остале као за прецизни нивелман 3 реда.

3) Продужено је и завршено омеђавање и то за 5000 имања на површини од 2700 ха. При томе је обележено 13.000 међних белега (од камена, цигле или гвоздених болцнова) и откривено 3000 старих белега.

4) На целом терену, који је сниман, обележена је полигона и линијска мрежа и контролисана мерењем и прерачуната цела предратна полигона мрежа, јер се установило да су многе тачке померене из свог првобитног положаја услед калдрмисања итд.

На овим радовима свега је:

обележено полигоних и малих тачака	5.500;
измерено углова	5.400 и
измерено дужина страна	4.900.

5) Продужено је и завршено снимање детаља ортогоналном методом и прецизном тахиметријом и извршена је реамбулација и контрола оних делова, који су снимљени пре и после рата и то свега: снимљено или реамбулисано парцела 21000 на површини од 4800 ха.

6) За преставу терена у висинском погледу нивелано је и тахиметрисано расутим тачкама и по профилима на површини од 6000 ха.

7) Органи — агрономи Одељења катастра Министарства финансија извршили су класирање земљишта на целом атару.

8) У погледу рачунања извршено је поред осталог:

Трансформисано координата у државни координатни систем 29000;

Израчунато координата полигоних, малих и међних тачака 35000 и дужина за 30900 фронтова.

9) Извршено је картирање и извлачење планова на 400 листова од укупно 429 (остатак је био раније картиран), од којих у размери 1:500 има 298, у размери 1:1000 има 112 а у размери 1:2500 има 19 листова.

На плановима су уписане надморске висине за преставу терена у висинском погледу и интерполоване изохипсе на свим плановима ван узиданог детаља.

10) Извршено је парцелисање и рачунање површина из координата међних тачака у узиданом детаљу и планиметром на осталом делу и то за све зграде и за 31000 парцела, колико из Београд сада има.

Дефинитивна површина атара београдске општине, без острва и припадајућих делова река Саве и Дунава, износи 7164 ха 11 а и 75,1 м² а са овима заједно износи 8585 ха 23 а 33,2 м².

Поред ових чисто техничких радова извршено је још и следеће:

1) исписани су азбучни регистри (20.000 за све сопственике и 30.000 позива).

2) Извршено је излагање планова у свима катастарским општинама и позвато на излагање око 20.000 сопственика.

3) Уписано је до сада 16.000 поседовних листова.

4) Умножено (репродуковано) је 300 планова у 9760 копија и поред тога приступило се у Заводу за умножавање планова Министарства финансија смањивању планова фотографским путем и изради генералних ситуационих планова у размери 1:2500, а предвиђена је израда и у размери 1:500 1:5000 и 1:10000 са изохипсама.

Паралелно са излагањем планова приступило је Министарство правде преко својих органа (судија — повереника за оснивање земљишних књига) извиђајима и оснивању земљишних књига. Ступање на снагу земљишних књига у појединим катастарским општинама условиће у овој 1934 години. Ускоро ће ступити на снагу земљишна књига за трећу катастарску општину (XI кварт) и она ће бити прва. За њом следују друге.

На тај начин су катастарска комисија и Одељак за снимање завршили свој задатак у предвиђеном року *и Београд је, најзад, после 30 година добио свој катастар.*

Да би се и даље одржала стална сагласност планова са стварним стањем на терену услед разних промена (парцелисање, експропријација, апропријација, комасација, регулација поседа и т. д.) образован је Одељак за одржавање катастра који је по закону под надзором Министарства финансија, са рефератом г. инж. Бранком Дидићем на челу. Функција досадашњег Одељка за катастарско снимање престала је крајем децембра 1933 и он је избрисан из буџета.

На крају важно је констатовати, да су користи од овог свршеног рада и за државу и за општину, и за грађанство многоструке и нарочито од великог значаја за будућу општинску делатност у техничком погледу.

У првом реду завршен је један посао, који је почет још 1904 године, и за који је општина поднела велике материјалне издатке.

Поред тога рашчистиће се, најзад, поседовни односи у погледу граница и сопстве-

ности земљишта и отклонити многи спорови или ће се дефинитивно решити.

Затим, Општина је добила сада све ситуационе планове, којима до сада није располагала у потпуности. Ово је чинило великих тешкоћа и изискивало потребу за већим бројем особља по другим отсецима и одељцима а самим тим и веће новчане издатке.

Ови планови омогућују сада разраду генералног плана, односно разраду регулационог и нивелационог плана за целу територију Београда и пружају основу за преношење истих на терен. Исто тако омогућују израду ситуационих планова водоводне и канализационе мреже, електричних и телефонских каблова и њихових објеката, разна пројектовања и т. д.

Исто тако могу се добити интересантни и потребни статистички подаци у погледу броја зграда, површине узиданог дела, улица и путева, као и површине општинских имања и т. д.

Овим премером и класирањем добија се основа за правилно и праведно опорезивање земљишта у смислу Закона о непосредној порези и Закона о катастру земљишта, и исто тако и основа за израду земљишних књига.

Ступањем на снагу модерне установе земљишних књига биће стављени ван снаге сви дотадањи документи о својини (тапије), који су за данашње приватно-правне односе застарели и били подложни споровима, нарочито техничке природе.

Најзад, потребно је напоменути да катастарски планови имају и свој посебан значај за војне циљеве, чија се примена неминовно наметнула у последњем рату.

2. Регулациони план

Друга грана послова Катастарског отсека, која највише и тангира уређење града, је регулациони план.

Регулацијом Београда руководило је Министарство грађевина све до 1892 године, када је Краљевским Указом пренето право извршења регулације вароши на Општину београдску. Први регулациони планови, који у оригиналу нису сачувани, датирају из 1867 године, када је тако звани градски реон обухватао свега око 203 хектара. Доцније, са развићем града, ови се планови проширују и у 1878 години обухватају простор од 463 хектара, у 1884 години регулациони планови обухватају градски реон од 576 хектара. То су све измене регулације и проширења реона у времену док је тиме руководило Министарство грађевина, тј. до 1892 године.

Прво проширење грађевинског реона и израда регулационих планова после преласка овога посла у општинске руке датирају из 1907 године а за грађевински реон од 1091 хектар. Та регулација остаје у важности све до последњег генералног плана од 1923 године, наравно са извесним изменама. По рату одмах се, по наређењу Суда, образује једна шира комисија са задатком да изради програм и стечај за израду генералног плана Београда, а према свима захтевима и потребама, које се после рата показаху. Ова комисија даје свој програм и потребне податке, на основу чега се расписује међународни конкурс, а иста комисија, састављена од наших признатих стручњака и заинтересованих Министарства, по извршеном жирију доставља и резултат конкурса. Планови са конкурса нису у потпуности задовољили очекивања, било услед својих мана и недостатака, било услед претераних идеја појединих конкурената, које су идеје биле неостварљиве у финансијском погледу.

Зато је Суд одлучио, да се израда генералног плана повери једној комисији, која ће на основу свију добивених конкурсних планова израдити један, који ће одговарати не само потребама Београда, већ бар и за даљу будућност бити изводљив.

Такав је план, најзад, и израђен у 1923 години и одобрен од стране надлежних власти маја 1924 године. Тај генерални регулациони план обухватио је реон око 1148 хектара. На основу тога генералног плана настала је израда детаљних регулационих планова.

Доцније се, услед наглог ширења Београда, приступа проширењу грађевинског реона и тако у 1928 години грађевински реон проширује се на површину од 2317 хектара, а проширењем атара у 1929 години на површину од 2697 хектара, у 1931 години се грађевински реон проширује на површину од 2858 хектара а у 1932 години на површину од 2974 хектара. Као што се види грађевински реон рапидно је прошираван и скоро обухватио цео стари атар Београда, па се чак шта више распростро и на проширени део атара. Сада грађевински реон износи око 3320 хектара.

Новим грађевинским законом је регулисано да свака општина пропише Уредбу за извршење свога регулационог плана и Правилник за изградњу града. На овом се опсежном послу сада ради. Због хитности потребе пре овога донета су привремена упутства за парцелисање и поделу земљишта, која рашчишћавају и прецизирају сва питања парцелације и поделе земљишта, те је тиме пресечено досадање произвољно парцелисање имања са стварањем непредвиђених и непрописних улица и грађев. плацева. Овим привременим упутствима за парцелацију Општина је добила средство за контролу у погледу промене стања, а то је од велике важности за одржавање катастарских планова и операта. Сада ни један власник земљишта не може извршити поделу свога имања док претходно не испуни услове грађевинског закона и упутства за парцелисање и док те планове не одобри Општински суд.

Послове око генералног регулационог плана врши Одељак за регулациони план. Тај је Одељак у 1933 години израдио нових регулација пет и то: за комплекс око циглане „Стиг", за нову Реонску улицу, за Витановачку улицу, за комплекс између ул. Генерала Ковачевића и Команде Краљеве Гарде, за насеље Краља Александра Карађорђевића. Последњих дана узета је у студију регулација Раковице, на основу снимака Државног Катастра.

Измена регулације је било много више, 36 на броју. Повода изменама било је разних, и то:

Три измене изазване су променом железничког пројекта у улицама Карађорђевој, Личанској, Босанској и Ломиној на улазу пројектованог тунела, и у улици Позоришној на излазу из истог тунела, затим због подвожњака код Радничке улице на станици Кланица, у улици Маршала Пилсудског и Дубровачкој.

Три измене изазване су потребом да се Општина ослободи обавезе из § 53 Грађевинског закона према коме би имала да откупи имања којима се регулацијом укида приступ на јавни пут. Те су измене: испод Гледстонове улице, отварање улице Ђенерала Лешјанина и отварање једне бочне комуникације из Румунског сокачета.

Извршена је такође измена регулације на откупљеном имању „Пионира".

Известан број измена учињен је да би се смањиле експропријације с обзиром на данашњу економску ситуацију, а приватна имања ослободила дугогодишње резервације.

Прва таква измена била би код Теразијске терасе. Новим пројектом тераса је сведена на општинско земљиште, док се приватно ослобађа за зидање. Друга таква измена је у блоковима између Савске обале, Карађорђеве улице и ул. Браће Крсмановића. Овде је пројекат израђен тако да се што више поштеде имања, како би се омогућило што пре извођење регулације, али без великог финансијског ангажовања Општине.

Из истих разлога измењен је и трг „Славија".

Остале измене су мање обима. Оне су извршене било да би се неком имању омогућило изграђивање, било да би се смањила експропријација, или зато што се стање на терену не слаже са генералним планом због тога што није постојао тачан катастарски снимак кад је регулација рађена.

Поред пројеката нових регулација и измена, израђено је 12 мањих исправака, већином из техничких разлога.

Затим, разрађена је регулација на 295 секција старог и новог снимања у размери 1:500, 1:1000, 1:2500.

Даље, спремани су потребни планови за грађевинску поделу Београда, и прикупљани су подаци за израду Уредбе о извођењу регулационог плана.

Поред тога, Одељак је доста времена утрошио на разне извештаје и обавештења, на израду различитих скица, на преглед планова и давање мишљења код 105 парцелација имања.

3. Извршене регулације

Трећа грана овога отсека — извршење регулације — је чисто примена регулационог плана и увођење његово у живот. Ова грана отсека зависи непосредно од саме грађевинске делатности града и финансијске моћи како општине, тако и појединаца, те се и мења сваке године. Овим радом руководи Одељак за извршење регулације. Највећа се приватна делатност осетила после рата, која се, може се рећи, одржавала са мањом или већом разликом све до најскоријег времена. Економска криза и ту се осетила. Јер, док је у 1932 години дато 875 протокола регулације и 1418 уверења о регулацији у 1933 години је дато само 515 протокола и 1057 уверења.

Извршење великих општинских радова на калдрмисању, водоводу, канализацији и другом уређењу у тесној су вези са радом овога одељка, јер се без регулације ови послови не могу изводити. Просецање нових улица и њихово уређење, подизање нових зграда, како приватних тако и општинских и јавних, извршење потребне експропријације и апропријације, које су последица регулације, све ово чини да је ова грана послова захтевала великог и напорног рада, како би се на време удовољило свима захтевима приватних лица и осталих техничких одељења овога Суда, те да послови буду на време и без препреке завршени.

4. Издавање тапија

До увођења земљишних књига право сопствености непокретних имања доказује се путем тапија, а дужност је катастарског отсека да израђује тапије, који је посао исто тако велики и изискује много труда и пажње. Са техничке стране израда тапија врши се на основу катастарских премера и ту ретко има узрока одлагања, али са правне стране има узрока одлагања врло много, пошто молиоци врло често са недовољним или нејасним документима траже убаштињења, а најдуже одлагање причињава лабав одзив граничара, који својим недоласком и неприсуством највише отежавају правилно функционисање овога рада. Сва је срећа, што ће овај посао око тапија крајем 1934 године престати за увек, пошто ће тада ступити на снагу земљишне књиге.

У 1932 години је било издато 769 нових тапија, а у 1933 само 703, док је, међутим, код преноса имања био обрнут случај, јер је у 1932 години извршено 2417 преноса имања, а у 1933 години 2668.

Инж. **Александар Крстић**,
шеф Одсека за паркове и пошумљавање
Београда

Паркови и пошумљавање Београда

У упоређењу са ранијим годинама, делатност Општине београдске у правцу обраде зелених варошких површина може забележити за последње две године нарочиту активност. Ма да и раније године далеко од тога да су биле неактивне у обрадама ове врсте, програм баш ове последње 1933 године по количини извршених радова знатно је превазишао просечну годишњу радиност Одсека за паркове и пошумљавање. Шта више, у појединим својим радовима ова делатност претставља по количини извршених радова вишегодишњи програм а неке од њих се ове године појављују као сасвим нове.

* * *

Модерно уређење једног насеља у здравственом и естетском погледу не да се ни замислити без довољног градског зеленила. Користи које грађанима пружа уређена зелена варошка површина су неоцењиве и о томе као и о урбанистичком значају њеном већ је било речи у часопису „Београдским општинским новинама". Остаје још само да напоменемо, о чему раније није било говора, да постоји још један значајан разлог који иде у прилог што већег облачења градова у зеленило, а то је стратегијски, с обзиром на модерну војну сутрашњице. Сви великоградски, а нарочито политички и индустријски центри, претстављају изврсне објекте за напад из ваздуха. У сваком случају густо насеље са великом концентрацијом становништва много је повољнија мета безобзирном непријатељу него ли насеља ретка, раштркана и у зеленилу. Београд, и ако је још далеко од идеалног стања у погледу градског зеленила, а нарочито у квалитативном погледу, последње године знатно је коракануо напред, специјално у погледу количине. Београдска општина са своје стране чини у том правцу много и труди се на све могуће начине да малим материјалним средствима постигне максимални ефекат. *Овогодишњи радови на подизању зеленила су осим тога били у духу равномерне поделе по свима крајевима града, а нарочито у деловима Београда оскудним у том погледу. Застарело је већ гледиште да комунално зеленило треба да служи искључиво као средство за улепшавање респективног насеља.* Данас се оно третира онако како треба, то јест, као нешто неопходно потребно за градски живот, нешто што треба свима градским крајевима равномерно поделити. Ово важи нарочито када су у питању великоградска деца, којима је чист ваздух највише потребан. Увидело се, најзад, да је зеленило најважније и најбоље асанационо средство у великоградским насељима.

У духу ових принципа кретала се наша делатност 1933 године, а тим истим принципима биће руковођена и наредних година.

Почетак теренских радова за нови парк Њ. В. Престолонаследника Петра (1932 год.)

Осим тога, она је била и у знаку пропаганде код најширих слојева грађанства, како би се и они навикли на чување постојећег и подизање новог зеленила. Жеља је била да се да потстрека и приватнима да и они са своје

Поглед на исти део новог парка Њ. В. Престолонаследника Петра (1933 год.)

стране уреде своја имања, баште и дворишта. Овде Општина има један од најкрупнијих проблема пред собом, јер није свеједно да ли ће те градске површине бити уређене или ће и даље услед нечистоће и неуређености служи-

ти као извор разних нехигијенских недаћа. Да ли је могућа коначна асанација градског насеља без тога? Кад се има у виду да је, према новом Грађевинском закону, општим упутствима за израду уредбе о извођењу регулационог плана и Грађевинског правилника, регулисан однос изидане према неизиданој површини градилишта, односно да ће се Грађевинским правилником тај одос дефинитивно нормирати, онда је лако извести закључак, да није свеједно да ли ће се та слободна површина градске територије уредити или ће остати неуређена. То није свеједно ни са гле-

Данас Универзитетски парк

А некада (до пре 7 година) пијаца...

дишта индивидуалног, власничког, а још мање са опште-комуналног, јер су у питању велике површине скупоценог градског терена. Најзад, чему треба да служи нормирање тог односа ако не хигијени становања? А зар хигијена стана није илузорна без хигијене дворишта? Ако је законом потребно регулисати односе у људским агломерацијама, а који односи по природи саме ствари постоје, у нашем конкретном случају та се потреба још јаче намеће. Јер за житеље није свеједно, да ли суседно двориште, башта или имање услед нечистоће и неуређености служи за извор разних нехигијенских зала или ће, поред свог естетског задатка, пружити својим зеленилом и укућанима и суседном грађанству све оне благодети које се с правом очекују од лепо уређених објеката ове врсте. Баш с обзиром на ту околност што правилно уређење дворишта и башта тангира један шири друштвени круг (јер главни елемената који овде долази у обзир — свеж ваздух — је општи, свачији) потребна је комунална интервенција ради нормирања грађевинских прилика и односа, то јест, потребна је обавезна изградња дворишта и башта.

Код нас се одомаћило становиште, чију једностраност не можемо а да не истакнемо, да слободни и неизграђени простори имају само да омогуће довољно светлости за станове, да су само ради тога законом и предвиђени и искључиво у ту сврху резервисани. Да ти слободни простори, међутим, треба да служе и као резервоари свежег ваздуха, што је код њих битно, на то се потпуно заборавило. Ето зашто се често пута постиже супротно ономе што се желело. Треба само анализати улогу (и нехигијенску и неестетску), једног светларника загађеног отпацима, за који често пута не постоји ни прилаз ради чишћења! Резултат сасвим обрнут ономе који је законодавац хтео постићи. А зар је таквих светларника мало у Београду? Слично је и са двориштима, домаћим баштама итд. Ма да Грађевински закон не даје никакве диспозиције у погледу уређења неизиданих површина, ипак је јасно да су ти простори резервисани првенствено за домаће баште и дворишта. Природно је, исто тако, да није довољно те просторе само оградити па да они пруже оно што се од њих очекује!

До душе чланом 8 поменутих општих упустава дати су извесни прописи за уређење дворишта, док се за баште ништа не одређује и ако § 2 Грађевинског закона третира и башту (врт) као грађевину. Она у ствари то и јесте, али ово просто категорисање није довољно да се дође до жељених резултата. За имања, пак, постоје само прописи о обавезном ограђивању и то више из разлога безбедносних него ли којих других. Даље постоје још извесни законски прописи санитарног карактера о чистоћи свих ових простора и то је све.

Општинска се власт сматра надлежном контролом за уређење сваког квадратног метра у своме атару. Али у недостатку потребних законских прописа та контрола не може да буде увек ефикасна. Зато није ни чудо што се мора прибећи другим срествима, као н. пр. пропаганди, апелу на грађанску свест и солидарност итд. која средства, у осталом, могу бити исто тако ефикасна, па чак шта више често и са бољим резултатима него кад би се ишло оним првим путем. Али да би све то урадила, Општина је морала прво своја имања, баште и дворишта уредити, па тек онда приватнима се обратити и од њих захтевати то исто. Међутим, то није био мали посао, ако се узме у обзир само ограђивање општинских земљишта. Ипак иницијативом садашње Општинске управе и овај је посао, и ако по на-

чину израде скромно, али по количини 1933 године снажно напредовао. Можемо рећи да је данас близу свога завршетка. При свим тим радовима није се заборавило ни на утилизацију општинских земљишта, која су до сада лежала потпуно неискоришћена. Да се делатност заиста кретала у овом правцу извршени радови ће то потврдити, чији ћемо статистички преглед овде дати.

За упоређење радова извршених у 1932 и 1933 години у односу на радове из ранијих година служи следећи дијаграм, развитка паркова Општине београдске, из кога на први поглед отскаче нарочито велика радиност Отсека у 1933 буџетској години. (Види дијаграм на страни 262).

дило због тога што је Отсек потпуно организован за радове у режији, те су многи ситни послови, чије је извршење било хитно, аутоматски били додељивани овом Отсеку.

Као што је већ споменуто, 1933 године се јављају на пољу делатности Београдске општине у повећању зелене површине, поред старих, и са свим нове врсте радова.

Тако је са пошумљавањем у већем обиму од стране Општине отпочето тек 1933 године, док је ранијих година ту службу вршила искључиво Држава и то преко Одбора за пошумљавање и уређење околине Београда, а који је у овој акцији и Општину знатно и стално потпомагао.

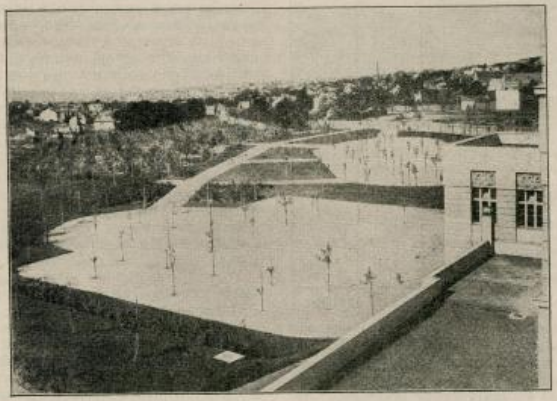

Пошумљавање Београда у 1933 год. (терени код школе Војислава Илића)

Све послове Отсек извршује у апсолутној општинској режији, пошто такав поступак захтева сам карактер вртарских радова, јер се овде ради о количинама више мање неизвесним, које се у предрачуну не могу ни издалека тачно предвидети. Из цифара које следују добија се претстава о количини рада. Овај моменат треба нарочито имати у виду при оцени радиности овог Отсека. Тако, од 1 јануара до 1 октобра Отсек је утрошио 100.715 радничких надница.

Поред зелене обраде варошких површина и радова који су у вези са тим, Отсеку су били додељивани и послови који по својој природи не спадају у изрични делокруг његовог рада. Тако на пр. извршене су многе ситније оправке општинских зграда и др. објеката. Даље, подигнуто је око 10 километара разне ограде итд. — даклем радови који немају ничег заједничког са вртарством. Ово је усле-

У пролеће 1933 год. пошумљено је 82,85 хек. са 141.019 комада садница. Сезона је била необично повољна што се тиче временских прилика за ову врсту радова. У погледу метеоролошком у 20 година се деси једна овако погодна за пошумљавање као што је била ова 1933 г. Благодарећи овако изузетним временским приликама, као и великој пажњи при сађењу, проценат примања може се изразити са 96%, што у сваком случају претставља рекордни успех при пролећној садњи.

Следећи списак пошумљених терена најбоље ће показати да се радило у свима крајевима Београда, не чинећи у том погледу никакве разлике. Где год је било расположивог земљишта приступило се одмах засађивању, без обзира на регулацију, јер по природи самог посла овде није потребно скидање резервација и томе слично. Ова ће земљишта, обучена у зеленило, служити као првокласни

резервоари свежег ваздуха, а доцније ће, када садиште подрасту, бити одлична места за излетишта Београђана, а нарочито сиромашнијих слојева грађанства.

СПИСАК

пошумљених терена у пролеће у 1933 години од стране Општине београдске

Редни бр.	НАЗИВ ТЕРЕНА	Површина у хект.	Комада садница
1	На Дунаву	3.30	10.540
2	Топчидерско брдо, око Задужбине Њ. В. Краља	9.69	10.791
3	Општински станови, Б. С. К. и Прокоп	15.88	21.508
4	Мијовићево имање	2.78	8.420
5	Маринкова шума	9.11	18.380
6	До игралишта С. К. Југосл.	6.06	5.279
7	Код 18 пешадијског пука	3.43	6.180
8	Код Шарене Џуприје	2.55	3.617
9	Код Електричне централе	1.20	3.705
10	Лауданов Шанац	1.90	4.657
11	Код станова офиц. удовица Звечанска улица	1,90	263
12	На Бањици	0.14	5.263
13	На Пиониру	11.82	26.370
14	Код општинских станова на Булбудеру	3.37	7.313
15	Код Основне школе у Војислава Илића улици	3.51	2.257
16	Код Основне школе у Шуматовачкој улици	2.30	2.217
17	Код Кланице	1.50	9.051
18	Попуњавање	—	248
	Свега	82,85	141.019

Једновремено са пошумљавањем извршено је и ограђивање ових имања, а ради заштите младица док ојачају. Ово, пак, ограђивање има и тај значај, што је омогућило и утилизацију до тада у опште неискоришћених површина. Тако смо већ прве године имали поред једног отказа и отаву, на који је начин потпуно подмирена потреба Општине у сену. Но поред тога на неким од ових имања приступило се експлоатацији у пољопривредном смислу. Тако су сађене воћке и поврћњаци, сејана жита и детелина. На овај начин добијено је разних продуката у вредности од 400.000.— динара. Када се, пак, доцније укаже потреба, ова ће имања изврсно послужити за подизање разних комунално-социјалних установа, које ће одмах доћи у већ готов зелени оквир.

Поштo нам претстоји и уређење општинских земљишта у ранијем атару Баничке и Јајиначке општине, није било забрањено на припрему биљног материјала и за тај циљ. Тако у Новом општинском расаднику на Вождовцу, расађено је око 400.000 садница.

Овим пошумљавањем постигнуто је асанирање многих земљишта у атару Општине београдске. Терени, који су скоро до јуче претстављали ругло и легло свих могућих зараза, претворени су данас у лепо уређена имања. Тамо где је прошле године било ђубриште или баруштина, данас је парк са дечјим игралиштем! Кад се има у виду да је ова трансформација праћена, поред здравствених и изнесним материјалним користима, онда се лако могу разумети разлози зашто се приступило овако интензивном раду у овом правцу. Земљишта разграђена служила су до јуче за истовар разних отпадака, док данас она пружају Београдској општини извесну ренту. У пројекту је, *да се у будуће пошумљавање врши са што више воћних садница, нарочито тамо где су за то прилике повољне.* Било је и таквих простора, који нису имали никакву или скоро никакву вредност, док данас амелиорисани, они знатно повећавају општинску имовину. Примера ради навешћемо плавна земљишта поред Дунава: до јуче легло комараца — данас су насипањем и пошумљавањем претворена у корисне површине од велике вредности. Но, поред тога, постоји још један разлог више за што јачи рад на уређењу општинских имања. Ограђена, она ће бити боље сачувана. Доцније, пак, кад младице ојачају кроз сва та земљишта просећи ће се стазе, паркирати, поставити клупе и приступ грађанству учинити слободним, у колико не буду искоришћена у друге сврхе. Ово је у ствари конзервисање општинских земљишта у циљу смањивања отуђења. Овакав поступак, и ако прост, ипак је ефикасан, јер ће Општини сачувати многа имања.

Толико у основним цртама о комуналној акцији на пошумљавању Београда.

Паркирања је било и ранијих година.

Као што се из дијаграма види, 1933 године је паркирана површина повећана за 28% док апсолутни порасt чини 15,06 хектара. Овде спада изградња паркова, скверова и уређење башта и дворишта разних установа. Поред редовних радова на одржавању свих вртарских објеката, споменућемо од новоградњи следеће:

1. Парк Њ. В. Престолонаследника Петра у површини од 27.500 кв. мет. Овај парк у центру вароши, поред Мањежа, у крају који није имао зелене површине, много је допринео његовом улепшавању. Осим тога, он је знатно олакшао и пешачку комуникацију. Огромну свакодневну посету коју овај парк има (нарочито деце) као и релативно мали издатак скопчан са његовом изградњом потпуно оправдавају потребу и умесност овог великог потхвата. Решен на апсолутно модеран начин, како у погледу ситуационе обраде тако и у погледу садње, он ће задовољити у сваком погледу, а нарочито кроз 2—3 године, када засади подрасту и пруже максимум ефекта, који се од модерне садње очекује. Растиње, груписано по карактеру узраста, претставља новину што се тиче зелене обраде код нас. Такав поступак при сађењу не даје жељене резултате првих година, али се

за то доцније у дуплој мери одужи својом рељефном пластиком. И ако отворен грађанству овај се нови парк не може сматрати завршеним, јер ту претстоје још многи радови. Баш ови радови треба највише да га украсе и да му дају дефинитиван и складан изглед. Они су, међутим, одложени за доцнија времена када финансијске прилике буду повољније. Али и овом приликом желимо напоменути да овај парк заслужује нашу највећу пажњу. Најзад, да споменемо да су се овде од 11.711 садница, осушиле до сада снега 2, што претставља резултат примања, који код нас до сада уопште није био забележен.

2. Парк код Господарске механе у површини од 10.070 кв. мет., поред главних прилазних артерија Београда, на најеклатантнији начин показује да је паркирање најбоље и најјевтиније сретство не само за естетско побољшање изгледа Престонице већ и за њену здравствену асанацију. До јуче баруштина са жабокречином, данас пролазнику својим пелузама пружа врло пријатан изглед.

3. Парк код нове Електричне централе у површини од 16.680 кв. мет., израђен је за потребе дотичнога краја као и за радништво Дирекције трамваја и осветљења и Електричне централе.

4. Нових скверова у овој години подигнуто је 14 и то у разним крајевима Београда. Од њих да споменемо само веће као: код „Три кључа", који у ствари претставља продужење парка „Лепи изглед", сквер „Старине Новака" испод Далматинске улице, скверови у Палмотићевој улици, на раскршћу Кнез Милетине и Цвијићевог Булевара, на Сењаку, итд.

5. Ове године уређено је исто тако 38 дворишта разних установа. Ради лепшег и репрезентативнијег изгледа својих установа, ради веће чистоће и реда у њима, Општина је уредила њихова дворишта и баште. Најзад, у многим случајевима ово је била и насушна потреба тих установа, а много је тога рађено и ради пропаганде и популарисања породичног вртарства. Ово нарочито важи за школе и др. дечје институције. Тако, на пр., уређено је и паркирано само 1933 године 6 дворишта основних школа док су друга 4 у раду. Нека од њих по величини претстављају праве паркове, као оно код школе у Војислава Илића улици, у Шуматовачкој, на Чукарици, Топчидеру и др. Осим тога уређиване су и баште и дворишта гимназија, обданишта, цркава, општинских станова, амбуланти, Дома старца и старица, Кланице и многих других. Потпомагано је и уређење соколских вежбалишта, кругова појединих војних јединица, гробља, а нарочито резервоара и осталих установа Управе водовода. Специјално треба истаћи уређење круга на Белим Водама, где је подигнут читав један парк код општинских инсталација, што у многоме доприноси лепшем и репрезентативнијем изгледу ових објеката, а то је нарочито важно с обзиром на њихову улогу и значај. На крају треба споменути да ће сви ови радови у највећој мери допринети ширењу и напретку вртарства код нас.

Дрвореди и баштице неговане су и прошлих година, али је 1933 год. далеко надмашила раније године.

Кад је у питању садња уличних дрвореда, ми имамо много разлога да са тим послом не

Пошумљавање Београда: Поглед на новоизграђену улицу Господара Вучића и пошумљавање тога краја

оклевамо и не губимо у драгоценом времену. И ако ће се користи од ове садње у пуној мери осетити тек кроз неколико година, то нам несме бити разлог да овај рад одлажемо, јер ће те користи бити многостране и неоцењиве. У један од најлепших немачких градова убраја се Дрезда, само благодарећи мноштву уличних дрвореда, а алеје старих платана по

Топчидерски парк

париским булеварима чине да су они познати широм целог света. Дрвореди смањују топлотну емanацију асфалта и бетона, а својим хладом чине улице пријатнијим за ход, одстрањујући несносну припеку. Осим тога ублажују и непријатно дејство ветра на пролазника, а абсорбују у већој мери и варошку прашину, те на тај начин у извесној мери

служе као дестилатори градске атмосфере. Најзад пречишћују ваздух природном функцијом свога зеленила.

Београд има нарочитих разлога да дворедима поклони највећу пажњу. Са великим топлотним екстремима, јаком кошавом и при-

Нова зграда Отсека за паркове и пошумљавање (на Малом Калемегдану)

леком, он је и сувише изложен свим тим неповољним утицајима, те је све добро дошло што ублажује његову климу. То су основни разлози што се са садњом дворедa толико форсирало.

вореда у Београду а проценат примања је био изванредан. Ово су количине са којима би се могао поносити и сваки други град, много већи од Београда. При избору врста садница узимане су у обзир локалне прилике сваке улице и урбанистичко-вртарски прописи, али све то у границама могућности, јер је у многоме ометао ове принципе оскудан извор садница. Поред свега тога са радошћу можемо констатовати, да је остао још само мали број улица незасађених, а да ће се у следећим годинама наша делатност кретати у правцу засађивања прилазних путева Београду и то све до границе атара.

Што се тиче уличних баштица тај рад говори сам за себе. Неоспорно је, да је сваки Београђанин и странац осетио болитак који ове баштице пружају. Пре свега оне су допринеле не само естетском изгледу улица, већ и њиховој чистоћи, односно хигијени. Раније, још незатрављене, оне су служиле као извор блата, те се и код најлепше калдрмисаних улица није осетила благодет у пуној мери, док данас оне освежавају пролазнике својим зеленилом, а у многоме помажу и бржи узраст самог дрвећа. Београд се може похвалити овим баштицама јер ни у једном граду оне нису у оволиком обиму рађене. До душе, њихово одржавање је скопчано са трошковима, али су увек ти трошкови мањи него што би из-

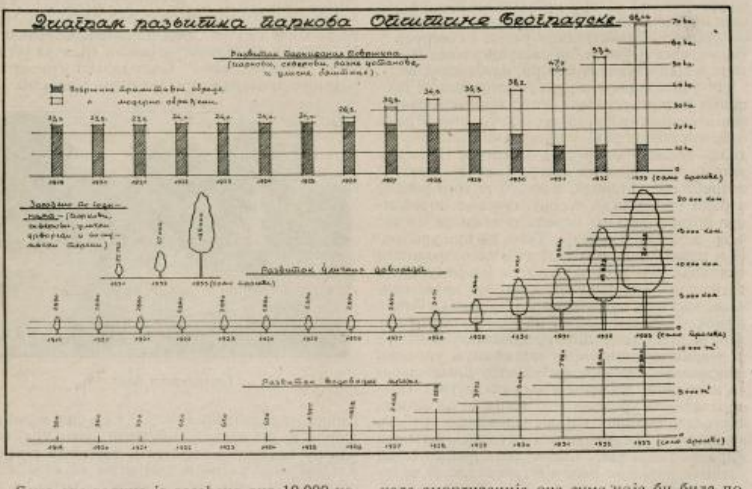

Само ове године је засађено око 10.000 комада садница алејског дрвећа, у дужини од 60 км., а у 86 улица. Према томе овогодишња садња представља скоро 50% целокупног дрнела амортизација оне суме која би била потребна за калдрмисање тих баштица, да и не помињемо и друге користи, као на пр. лакше чишћење улица, уштеде бензина на поло-

вину итд. Руковођени принципом да се сваки некалдрмисани квадратни метар у граду затрави, како се не би разносило блато, ми смо у томе успели, тако, да данас на целој територији Београда нема више незасејаних баштица, изузимајући оне улице које су још у раду или које уопште немају баштице. На овај начин посејано је уличних баштица у дужини око 80 км., а у целокупној површини од око 17 хектара, а то је количина која би и код највеће активности требала да представља вишегодишњи програм.

Рекапитулирајући све напред наведено видимо, да је 1933 године створено нових зелених површина 116.321 хектар, а укупно засађено 226.653 комада садница. Тако радови на подизању зеленог појаса према Генералном плану интензивно напредују а горе наведене цифре морају импоновати свакоме. Ако се продужи истим темпом, Београд ће за једну деценију реализовати свој зелени појас. Од после рата на овамо засађено је у Београду т.ј. у границама његовог атара 4,000.000 садница, не рачунајући ту приватну акцију, која је свакако исто тако значајна.

У расадницима је интензивно рађено на размножавању биљног материјала, кога с обзиром на велике радове никад нема довољно. Само ове године размножено је око 400.000 садница, али од ових се релативно само мали број може употребити идуће сезоне за расађивање по терену. Ово из разлога, што многе културе изискују вишегодишњу расадничку негу.

Најзад, да споменемо и декоративну службу коју Отсек за паркове врши а која одузима доста труда и времена. Мањих и већих декорација 1933 године је извршено много, међу којима је најупадљивија била декорација Општинског купатила код Шест топола.

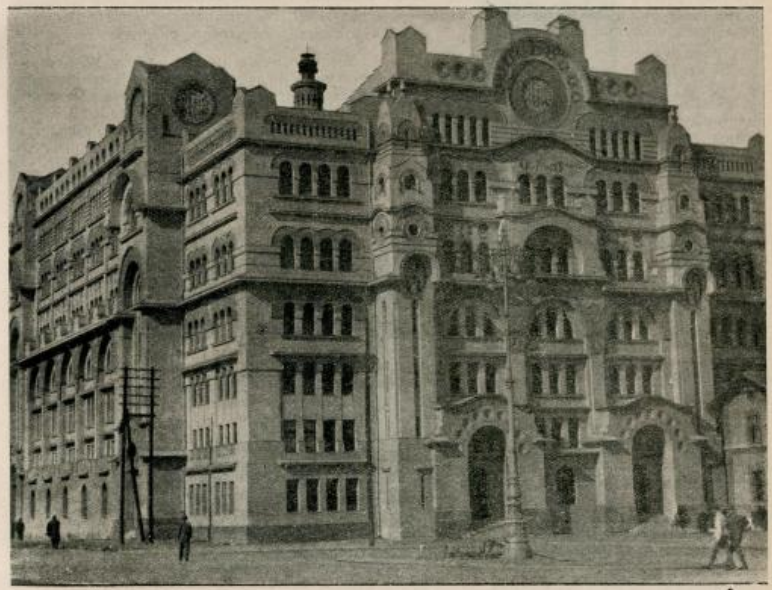

инж. **Борд Поповић**
директор Трамваја и осветљења О. г. Б.

Дирекција трамваја и осветљења

Из центра наше престонице, са угла Кнез Михајлове и Књегиње Љубице улице, могу се видети огромни творнички димњаци, симбол једне радне насеобине на Дорћолу, која у миру и неприметно отаљава своју дужност регулатора саобраћаја и осветљења у Београду. То је тако звана електрична централа, или, званичним наименовањем, Дирекција трамваја и осветљења. У тој насеобини и њеним подручјима живи у раду близу 2.500 људи, читав стоти део целокупног становништва наше престонице.

У рано јутро хрле са свих страна поворке радног света у просторије ове установе, а из ње одлазе у разне правце редови трамваја, аутобуса и аутомобила: регуларни живот ове радне насеобине почиње. Већ је више од 40 година како се истом каденцом обављају исти гестови, другим речима, како ово радно насеље живи, мисли и ради.

Мењао се само обим и облик. Некада су тињали општински и механицијски фењери, чије је благодети осветљавања грабио за пред своју кућу многи утицајнији стари Београђанин. Затим је дошло доба лучних лампи, „које су давале обилно осветљење варошким алејама и улицама" — како су писале Београдске новине из тих времена. Било је и доба коњских трамваја („београдске варошке железнице"), чија живописна слика још живи у успоменама. Еволуција ствари иде лагано, кроз напоре и труд тог радног насеља, ка данашњем изгледу саобраћаја и осветљења, у коме се све механизује и аутоматизује.

Дирекција трамваја и осветљења је део самоуправног тела Општине града Београда. Она улази скоро за $^{1}/_{4}$ у расходе општинског буџета и приближно за $^{1}/_{2}$ у његове приходе. Није ли тиме довољно наглашена важност ове установе, а истовремено и право београдских грађана да буду обавештени о њеним резултатима рада.*)

Послови Дирекције трамваја и осветљења односе се у пословној години 1933, као и дотле, на производњу електричне енергије, на њено развођење за саобраћај и осветљење, на експлоатацију саобраћаја и одржавање саобраћајних средстава, трамвајских и аутобуских, и, најзад, на многе узгредне послове у којима се Дирекција јавља као неопходни помоћни орган у разним гранама делатности Општине града Београда.

Производња електричне енергије

Морамо одмах истаћи да је у 1933 години производња електричне енергије стајала само кратковремено у дужности ове Дирекције О. г. Б. Нова електрична централа „Снага и Светлост" почела је рад крајем прошле године, те су постепено везивани на њене изворе поједини експлоатацијски сектори, док најзад, 14 маја 1933 године, није обустављен погон машина за производњу у старој електричној централи Дирекције. Тако је посао производње потпуно и коначно испао из надлежности ове Дирекције. По томе ће ова пословна година обележити важан датум у развитку ове установе Београдске општине. Производњу стога нисмо могли пратити током целе године у свима њеним елементима. Статистички подаци месечних обрачуна показују да се и даље одржава тенденција пораста производње, која се усталом почела манифестовати још одмах после рата и развијала се континуално до 1932 године, када се укупна годишња производња пење на око 32,000.000 kWh, од неких 4,000.000 колико је износила 1920 год. И у овој пословној години остварен је известан пораст производње. Процентуално годишњи пораст иде без наглих скокова, показујући тек 1932 године знаке стагнације: крива годишње производње скреће ка хоризонтали. У толико и тек у томе времену је општа економска криза могла утицати.

*) Почетком децембра 1933 год., изашао је из штампе извештај о развоју и делатности Дирекције у току пуних 40 година: од њеног постанка 1892 г., па до почетка 1933 године. Тај извештај не може, на жалост, из финансијских разлога бити приступачан ширем кругу јавности. Ступци „Београдских општинских новина" ће поправити тај недостатак дајући места овоме извештају, као и једном обимном резимеу те одличне едиције Дирекције трамваја и осветљења Општине града Београда.

Уредништво

цати на производњу електричне енергије. Нема разлога бојазни да ће производња, а с њом у вези и продаја електричне енергије, се додаду цифре некадање сопствене потрошње за производњу, ипак претстављати извесан пораст производње према 1932 год.

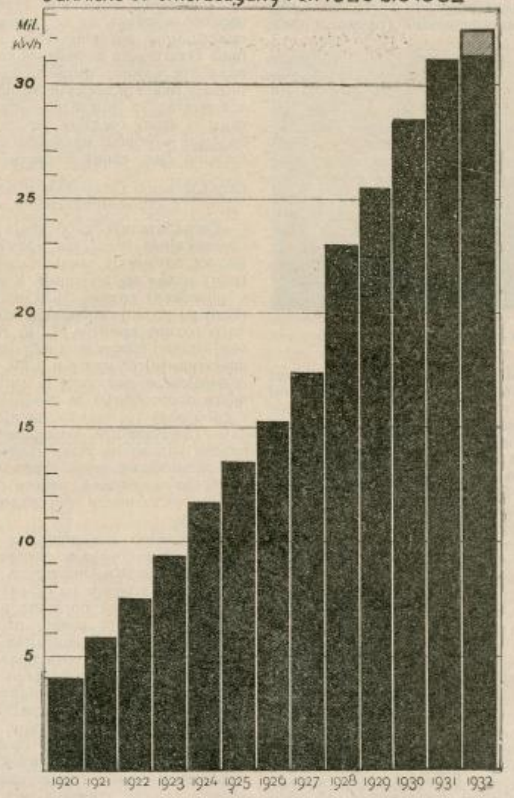

опадати у Београду. Према статистичким подацима производња ће и ове године премашити цифру од 30,000.000 kWh., што ће, ако

Експлоатација електричне енергије

Експлоатација електричне енергије за јавни саобраћај и приватну употребу осве-

тљења, индустријског погона итд., претставља је у току ове пословне године најглавнији предмет пажње. Не толико проблеми техничког извођења, о којима је исцрпно говорено у следећим извештајима појединих служби, већ проблеми проширења експлоатације путем повећања приватне потрошње постају најважнија питања за Дирекцију. У будуће се производња јавља као сасвим одређени фактор у рачуну рентабилитета, јер се сва произведена количина енергије од стране централе „Снага и Светлост" има платити по одређеној цени, са обавезом уз то да се има омогућити једна минимална граница произ-

Нова Електрична централа

водње. Проблем експлоатације се зато више но досад намеће нашој пажњи. У техничком погледу он за нас претставља усавршавање целокупног разводног постројења до крајње границе могућности, како би се губици на мрежи свели на минимум; у економском погледу тај проблем претставља усавршавање тарифне политике, како би се повољним условима за све могуће врсте примене електрицитета привукао што већи број потрошача. Део извештаја Електро-техничке службе, који говори о одржавању електричне мреже и новоградњама, показује да је током ове пословне године утрошено преко динара 20,000.000.— у сврху проширења експлоатационих сектора и њиховог уредног одржавања. У питању пак тарифирања остала је у овој години на снази тарифа од августа 1932 године. Она је била створена са предвиђањем нових прилика експлоатације, које су наступиле обуставом производње у нашој централи. Да је уистини та тарифа допринела оживљавању потрошње може се видети по прегледу обављених радова у отсеку претплате Административне службе и у отсеку мреже и инсталација Електро-техничке службе.

Пропаганда примене електрицитета

Успех експлоатације ће у многоме зависити и од пропаганде која би се имала организовати за што ширу примену електрицитета у свима гранама домаће и јавне радиности. Примена електрицитета већ и само по себи напредује у целом свету. Колико смо ми у Београду ипак релативно заостали у томе погледу иза великих културних градова види се по томе, што годишња потрошња електрицитета по једној глави становника код нас износи, сумарно обрачунати, око 90 kWh., док се та цифра пење на 6—700 kWh. у појединим градовима Европе, а у Америци чак достиже цифру од преко 1.100 kWh. То зависи додуше од просечног животног стандарда, али је неоспоран факат, да се пропагандом у томе смислу могу постићи лепи резултати. Данашња Општинска управа, показујући разумевање тог важног питања, одобрила је уношење у буџет једне суме за пропаганду електрицитета. Та похвална новина — новина само за нашу средину, јер се у целом свету не жале утрошци на пропаганду — донеће, сигурни смо, лепих користи.

Експлоатација саобраћаја и одржавање саобраћајних средстава

Експлоатација саобраћаја и одржавање саобраћајних средстава, трамвајских и аутобуских, заузимају такође важно место у програму рада ове Дирекције. У томе погледу је у пословној години 1933 продужен рад по плану за развој саобраћаја, који се већ неколико година примењује. По томе плану је у овој години спроведена изградња око 1.050 м. нове трамвајске пруге и 8 км. нове ваздушне трамвајске мреже, чиме је и раније изграђена пруга оспособљена за саобраћај; пуштена је у саобраћај трамвајска линија бр. 11, Теразије—Пристаниште, и извршени су сви предвиђени радови на усавршавању већ постојећих трамвајских пруга. У редовима извештаја Саобраћајне службе изнети су исцрпно сви подаци о величини тих радова и њиховом коштању.

Рационално искоришћење трамвајског и аутобуског саобраћаја захтева нових инвестиција. Данашња Општинска управа интересовала се за то, те је од стране ове Дирекције поднет предлог за појачање возила трамвајског и аутобуског возног парка. Надати се је, да ће се наћи финансијске могућности за спровођење у дело тога предлога, чиме ће, ван сваке сумње, грађанство добити удобнопшу саобраћаја, док ће рационалност искоришћења саобраћајних средстава појачати новчане приходе за Општину.

Упоредно проучавање саобраћајних статистика појединих великих градова у иностранству и нашега града указује нам на чињеницу, да је коефицијент оптерећености трамвајског саобраћаја код нас много јачи но ма у ком другом месту. Поредимо, на пример, Цирих и Београд, два града приближно једнака по броју становника. Коефицијент оптерећености трамвајског саобраћаја износи

у Цириху 4,5 — док је он код нас 5,8; на једна трамвајска кола у Цириху долази 634 становника — а код нас 1461; број трамвајских кола у Цириху је 420 — а код нас 171; дужина трамвајске пруге је тамо 55 км. док је она код нас 66,5 км. Ово поређење је у свему поучно. За похвалу су настојања Општинске управе да се то стање ствари поправи. Удобност саобраћаја, рекли смо, повећаће број путника, а експлоатација ће се рационализовати још и смањењем хабања возила, које долази њиховом претераном употребом.

Статистике експлоатације аутобуског саобраћаја не показују много повољне резултате: чист приход једва премаша коју стотину хиљада динара. То је, налазимо, резултат једног начелно погрешног решења начина експлоатације аутобуског саобраћаја. У томе погледу је код нас у пракси подвојеност управе над тим саобраћајем (он је делимично уступљен приватним лицима у експлоатацију), каква је мало где у свету примењена, судећи према извештајима међународног трамвајског конгреса у Копенхагену. Тај начин управљања кочи слободу организације саобраћаја и изазива сметње, које не би могле постојати да је експлоатација сведена под исту управу. То питање ће такође бити ускоро решено иницијативом Општинске управе. Она је исто тако узела у проматрање предлог о проширењу аутобуског возног парка. На тај начин ће аутобуски саобраћај моћи бити подигнут до висине потребне за град Београд, чија се топографска структура повинује врло добро условима потребним за рентабилну експлоатацију аутобуског саобраћаја, као и трамвајског уосталом.

Одржавање моторних и запрежних возила. Радионице. Трошкови производње.

У надлежност Дирекције спада, најзад, и старање о одржавању свих саобраћајних, моторних и запрежних возила, којима располаже Општина града Београда. Радови у вези са тим одржавањем спадају у делокруг радионица Машинске службе. Све те радионице су смештене у круг електричне централе и устројене су једна с другом по логичној вези послова које обављају. Технички су врло добро опремљене, а испуњавају и све прописе социјалнога старања на пољу индустријске делатности. У машинску опрему тих радионица и у потребне просторије за њих инвестиране су у току времена знатне суме. У делу извештаја Машинске службе могу се видети подробни подаци о делатности радионица.

Разумљиво је да организација рада тих радионица мора бити предмет сталне контроле и напрегнуте пажње од стране Дирекције трамваја и осветљења. Јер, на крају крајева, од правилне и целисходне организације зависи успех рада. — У томе низу идеја је по својој важности највише скретало на себе пажњу питање трошкова производње.

Годинама већ стоји се пред питањем: како да се смање трошкови производње.

Три фактора утичу на те трошкове: радна снага, режија и материјал. У нашем случају анализа та три фактора изгледа како следује.

Висину издатака на радну снагу утврђује просечно општа пијаца, те је и код нас висина дневница и плата сведена на нормалан ниво. Како је само предузеће пак социјално привредна установа, комунализирана, то у њему као таквом сврха зараде има подједнако значаја и са задатком делања за напредак грађана, чијој општинској заједници предузеће и припада. Даља редукција издатака на радну снагу одвела би нас само смањењу ефекта рада. Једино би још усавршавање механизације рада могло смањити издатке на радну снагу, за што су пак, с друге стране, потребне велике инвестиције а коначно би ипак извесан део грађана остао без упослења.

Од много већег значаја су уштеде које треба тражити на смањењу режијских издатака и трошкова за набавку материјала.

Овде ваља напоменути да је наше предузеће, у општим и основним цртама свога данашњег изгледа, произашло из једног ембрионалног предузећа, заснованог у доба када се није могао предвиђати овако нагли и у великом стилу изведени развој. Оно због тога пати и данас од извесних наслеђених недостатака у својој организацији. Неке реформе, коренито изведене у последње време (на пример концентрација радионица и њихово логично повезивање) допринеле су у многоме смањењу трошкова манипулације и омогућиле су строжију контролу рада, поред тога што су и трошкови одржавања чистоће, осветљења, вентилације итд. могли бити снижени. Али то није све, и у томе смислу никад неће бити учињено довољно напретка. Трудом и старањем општинске управе успеће се ипак, надамо се, да се ти наслеђени недостаци изгладе — што је, подвлачимо, добрим делом и урађено у последње време — и да се омогући рационализација рада у најмодернијем смислу речи.

У питању режијских трошкова, као што смо рекли, пресудну улогу играју издаци за администрирање производње. Администрација... довољно је споменути саму реч! Ипак морамо са радошћу констатовати, да је данашња Општинска управа са смелошћу узела у разматрање то шкакљиво али витално питање: она је предузела једну врсту филтраже целокупног административног особља. Резултате тог анкетног рада лако је предвидети: они ће бити, начелно, у знаку тешке болести администрације. Што се тиче ужег дело-

круга Дирекције трамваја и осветљења — њене експлоатације трамваја и осветљења и њихових помоћних органа — ствари у томе погледу стоје овако: ту нема људи, ми то смело тврдимо, који нису на своме месту, а међутим — режија је у трошковима производње ипак на висини нечега скоро недопуштеног. Тај апсурд се објашњава тиме *што сам систем администрације, заснован на начелима неповерења, носи са собом гломазност која не само спутава експедитивност послова, већ и повишава коштање производње.* Смемо ли овде напоменути, да су већ у деветој деценији прошлога века, када је буџет Београдске општине износио око 600.000.— динара, персонални издаци премашали део намењен јавним радовима, и да се слично стање, поред свег настојања да се ствари поправе, протеже неизлечивом инерцијом до у наше доба. Ако данашња Општинска управа буде могла повући конкретније из административне анкете коју је предузела, и ако том похвалном иницијативом ствари у томе смислу буду доведене у ред — њеном општем успеху неће требати других похвала. — Што се саме Дирекције трамваја и осветљења тиче, административне реформе би се имале извести употпуњавањем реорганизације рада у духу индустријско-трговачких предузећа. Тек онда ће терет режијских трошкова, односно персоналних издатака, смањити на разумну меру свој постотак утицаја на трошкове производње.

Долази, најзад, материјал као трећи фактор у трошковима производње. Његова набавка изведена на време, стручно, да би у потпуности одговарала намени у квалитативном и у квантитативном погледу, а плаћена стварним тржишним ценама доба набавке, отвара велико поље за уштеде производње. Дирекција трамваја и осветљења је у току 1933 године завела један нов начин администрирања рада у радионицама, по коме је контрола утрошка материјала, радне снаге и коштање израђевина спроведена стриктно и систематски. Када се статистички подаци тога начина рада буду средили — а тај посао је у току — моћи ће се за сваки појединн радионички производ, од најситнијих завртања до гломазних осовина и разних посача, не само контролисати евентуална отступања утрошка од предвиђених количина материјала, његово коштање са коштањем радне снаге и режије, већ и средити један тачан емпириски регистар, по коме ће се унапред моћи одредити укупно потребне све количине за све поједине врсте израђевина.

Сва та питања у вези са радионицама заузимала су наше време и била су предмет нашег труда у току пословне год. 1932 и 1933. Разумљиво је уосталом, да се њима мора поклонити озбиљна пажња. Радионице, као установа, врше двојаку функцију: оне пре свега, израђују данас, скоро све од нашег материјала, кад и колико нам треба, све оно што смо некад по скупе новце набављали из иностранства; а затим, што није њихова најпосреднија улога, оне упослују наш радни свет. Ћа тај се начин отеловљује, у најлепшем смислу речи, социјално привредни смисао ове установе.

Данашња Општинска управа поклања своје старање тој установи. Поред осталог она је својим решењем О.бр. 7496 од 9 марта 1933 године санкционисала предлоге Дирекције трамваја и осветљења о успостављању Занатлијске школе при овој Дирекцији. Та школа показује већ данас лепе резултате у образовању стручног занатлијског подмлатка.

Дирекција као неопходни помоћни орган О. г. Београда

Поред своје основне дужности регулатора саобраћаја и осветљења, својим радионицама Дирекција постаје неопходни помоћни орган Општине града Београда у свима многобројним и разнородним гранама њеног пословања. Требало би загледати преглед обављених радова у радионицама, па се уверити о дубокој испреплетаности пословних односа између Општине града Београда и Дирекције трамваја и осветљења. Мало која радионица служи искључиво за послове Дирекције у ужем смислу. На пример: ауто-радионица оправља све аутомобиле; ковачница израђује све гвоздене конструкције за потребе свих установа Општине града Београда; браварница израђује кључеве за уличне хидранте, наставке за шибере, кофе за уличне сливнике, гвоздена колица за камен, песак и ћубре, канте за ћубре, ћубровнике, будаке, пијуке, разне алате, ограде за паркове, ограде за степеништа итд.; лимарница врши све грађевинско-лимарске радове (олуке, кровове, сливнике); столарска радионица израђује сав канцеларијски намештај, прозоре и врата за зграде, школске клупе, катедре, табле. Преглед радова ливнице показује колико је она неопходна за канализацију и водовод, итд.

У главним линијама је у горњим редовима приказано цело пространо поље делатности Дирекције трамваја и осветљења. Систематски приказ те делатности следоваће у редовима извештаја појединих служби. Ти извештаји ће послужити правилној оцени уложених жртава и стечених резултата. Објективна критика, надамо се, неће нам моћи пребацити изгубљено време и наш рад огласити узалудним.

Ми смо, међутим, потпуно свесни да ће увек преостајати новог поља рада и да ће увек бити извесног прогреса који треба учинити. Зар и сам еволутивни пут којим смо прошли није довољно поучан у томе погледу. Наш град је почео свој развој у атмосфери изразито балканског, турског изгледа ствари. Уџерице су били наши домови и јавне зграде,

улицама се саобраћало преко џомбаве, расклиматане „турске" калдрме и чкиљили су у ноћи мизерни фењери. Међутим, једва је прошло пола столећа откако се престала вити турска застава на Београдском граду, а све те слике и прилике ишчезле су неповратно у заборав минулих ствари. Од великог села, у европском смислу речи, наша варош се најједном обрела у велики модерни град, где материјални и културни услови живота заостају мало за градовима који за собом имају читава столећа цивилизаторског делања. Уз то се још може рећи, да су сва материјална добра нашега града, у данашњем његовом изгледу, стечена махом у уском периоду времена од рата до данас. Може ли се притом не осећати извесан понос као савременик тако активнога доба!

Наш град је, уосталом, предестиниран прогресу, као центар југоистока Европе и као престоница младе и здраве југословенске расе. Тај прогрес нашега града јесте циљ и смисао свих наших настојања. Јуче као и данас, у овим тешким моментима економских прекретница, ми упиремо очи у будућност а посвећујемо се делима садашњице — увек у мислима праћени тај прогрес нашега лепог града, наше дичне престонице.

Радно насеље са Дорћола, о коме смо у овим редовима говорили, није, мислимо, било нетрудољубиви сарадник на томе прогресу.

ЕЛЕКТРО - ТЕХНИЧКА СЛУЖБА

(Шеф: инж. *Никола Илић*)

У надлежност електро-техничке службе спадају следећи послови:

1. — Монтажа, погон, одржавање и руковање свим електричним постројењима.

2. — Оправке, намотавање и испитивање мотора, генератора и трансформатора.

3. — Изградња, погон и одржавање ваздушне и подземне мреже за осветљење, моторе и трамваје.

4. — Изградња, погон и одржавање трансформаторских и разводних станица за осветљење и моторе и потстаница за трамваје.

5. — Изградња и одржавање електричних инсталација и телефон. инсталација у општинским зградама и у зградама Дирекције трамваја и осветљења.

6. — Преглед и пријем државних и приватних електричних инсталација изграђених од стране државних органа или од стране овлашћених електро-инсталатера.

7. — Израђивање пројеката и предрачуна за своје радове, као и обављање свих послова, које је позвана да врши као служба.

Електро-техничка служба обухвата два отсека: отсек централе и отсек мреже и инсталације.

I Отсек централе има за задатак да се брине о погону електричних машина за претварање трофазне струје у једносмислену од 12×120 волти и од 600 волти за погон трамваја, о разводу електричне енергије, о погону трамвајских потстаница, о трамвајској акумулаторској батерији и о раду у електро-виклерској радионици.

На основу уговора закљученог између Општине града Београда и Удружења швајцарских банака за подизање Електричне централе, ступила је нова централа у живот 26 новембра 1932 год. Тога датума нова централа је преузела на себе напајање трамвајске потстанице у Горњем Депо-у, у Краља Александра улици у јачини од 1.300 KW. Ово преузимање напајања градске мреже од стране нове централе ишло је постепено и трајало све до 14 маја 1933 год., када је последња кабловска линија „Дунавске пумпе" пребачена на нову централу и тада је стара централа Општине града Београда обуставила рад на производњи електричне енергије. Пребацивање градске мреже са старе централе Општине града Београда на нову централу вршено је према једном унапред утврђеном програму.

Према томе од делокруга рада отсека централе отпадају само оне електричне машине, које су производиле електричну енергију и за чије одржавање није ни употребљавано специјално особље, јер је оно минимално, а целокупан посао отсека централе напред поменут остаје и даље да се обавља појачан још радом у двема новим потстаницама за трансформирање и раздеобу електричне енергије из нове електричне централе.

На основу горе реченог уговора Удружење швајцарских банака саградило је две разводне потстанице: потстаницу бр. I код саме општинске електричне централе, потстаницу бр. II у парку код Мостара, обадве у јачини од по 11.000 kVA, т.ј. са укупном снагом од 22.000 kVA.

Према члану 16 Правилника (о мерењу утрошка електричне енергије, о толеранцијама за варирање напона и броја периода код испоруке електричне енергије Општине града Београда из нове електричне централе као и о одржавању и погону постанице), особље које има да рукује у потстаницама бр. I и II на доводним и одводним линијама, као и на електричним везама, поставља ће и плаћа ће Општина. Зато се Друштво обавезује, да Општини даје једну паушалну суму од 300.000.— динара годишње, те целокупно одржавање и погон ових потстаница имају да падну и даље у делокруг отсека централе. Људство за одржавање ових потстаница употребљено је исто, које је руковало погоном Општинске електричне централе, те према томе и поред тога што стаје производња електричне енер-

гије, *Отсек централе морао је задржати скоро исти број људи* због напред изнетог свог делокруга рада, који није ни уколико умањен радом нове централе и у који спада:

1. — Руковање и погон потстанице бр. I у јачини од 11.000 киловолтампера.

2. — Руковање и погон потстанице бр. II у јачини од 11.000 киловолтампера.

3. — Одржавање и погон мотор-генераторских група и акумулатора у старој Општинској централи.

4. — Одржавање и руковање разводног постројења од 2.100 волти и трансформатора од 6300/2100 волти у старој централи.

5. — Руковање и погон трамвајске потстанице код „Академије" у јачини од 200 киловата.

6. — Одржавање и погон трамвајске потстанице код „Москве" у јачини од 800 киловата.

7. — Одржавање и погон трамвајске потстанице „Горњи Депо" у јачини од 1.300 киловата.

8. — Руковање и погон потстанице „Добро Поље" у јачини од 520 киловата.

Целокупна трамвајска мрежа напаја се сада из четири велике потстанице и то су: потстаница на Престолонаследниковом Тргу, (Москва; потстаница код „Доброг Поља", потстаница у Краља Александра улици (Горњи Депо), и једна резервна потстаница на углу Милоша Великог и Немањине ул. (Академија).

Трамвајска потстаница у самој Електричној централи састоји се из једне моторсинхроне групе у јачини од 1.000 KW, струја високог напона јесте 2.100 волти 50 периода. Исто тако у централи налазе се две мотор-генераторске групе свака од 200 KW, свега 400 KW., чији су генератори монтирани у серију 2×300 волти за давање једносмислене струје 600 волти. Мотори ових група кретани су са струјом 3×2100 волти. Све ове наведене групе у централи раде паралелно са акумулаторском батеријом 600 волти 600/А/Ч. Регулисање напона код ових група омогућено је на самим генераторима а помоћу реостата монтираних у кругу бућења.

Трамвајска потстаница код „Доброг Поља" на Топчидерском друму располаже са два комада глајхрихтера, сваки од по 260 KW., укупне снаге 520 KW. трајнога рада. Струја високог напона 6250 волти 50 периода доводи се једним каблом 3×50 мм², који служи само за напајање ове потстанице. Исто тако предвиђен је и резервни довод за струју високог напона 6250 волти ваздушном линијом, која редовно напаја трансформаторе на мрежи. Ова струја високог напона одлази у одговарајуће трансформаторе а одатле у глајхрихтере. Регулисање напона једносмислене струје врши се на страни високог напона. Регулисање напона може да се врши од 600 волти до 700 волти.

Потстаница „Москва" на Престолонаследниковом Тргу располаже са два комада глајхрихтера сваки од по 400 KW. трајнога рада. Ови глајхрихтери монтирани су 1926 године. Струја високог напона 2100 волти доводи се са каблом 3×120 мм². Такође ова потстаница може да се напаја и једним другим каблом који редовно напаја трансформаторе на мрежи.

Ова струја високог напона одлази у одговарајуће трансформаторе који напајају глајхрихтере. Регулисање напона једносмислене струје врши се на страни високог напона 2100 V. Регулисање напона може да се врши у границама од 600 до 700 V.

Ова потстаница јесте једна потстаница типа за централно напајање јер из ове потстанице иду подземни трамвајски фидери на све стране.

Трамвајска потстаница Горњи Депо у Краља Александра улици има два комада глајхрихтера сваки од 650 KW. Струја високог напона 6250 волти 50 периода доводи се каблом 3×50 мм² који служи само за напајање ове потстанице. Исто тако предвиђена је и резерва у напајању и то са кабловима 3×95 мм² и 3×50 мм² који служи за погон осветљења.

Регулисање напона једносмислене струје овде није предвиђено, него су само трансформатори глајхрихтера предвиђени за 6000 волти и за +4% од те вредности.

Потстаница „Академија" налази се код угла Немањине и Милоша Великог ул., састоји се из мотор-генераторске групе у јачини од 300 KW. Ова група ради увек паралелно са потстаницом у Електричној централи са којом је везана каблом 2×400 мм² од 1600 мет. дужине.

Све глајхрихтерске потстанице напајане су кабловима који искључиво служе за те потстанице. *Овим се постигло да се искључивањем ових линија не ремети погон осветљења.* За хлађење глајхрихтера предвиђена су два водоводна довода, један је вод пијаће воде, а други водоводни вод је вода за поливање вароши. Поред тога, у свакој глајхрихтерској потстаници инсталирани су резервоари са хладном водом, који ће се употребити у случају нестанка воде код двају речених водоводних довода.

Све потстанице раде потпуно засебно и свака има свој део трамвајске мреже који напаја. Из ових потстаница одлазе напајни трамвајски фидери и сваки од ових напаја одређену линију која је секционирана т.ј. одвојена од остале мреже. Омогућено је да у случају дефекта једнога напајног фидера укључи се одмах други резервни напајни фидер из исте или из суседне потстанице.

Повратна струја повраћа се првенствено трамвајским шинама које су швајсоване и на изолованој асфалтној подлози, што смањује расипање исте струје, поред тога положени су каблови за повратну струју и то највише једнополни. Мерењима и контролом проверава се отпор шина, наша се нарочито обраћа паж-

ња, *како би се сва струја вратила своме извору шинама и бакарним проводницима.*

У току 1932 и 1933 године у електро-виклерској радионици вршени су следећи радови: *премотано је 180 трамвајских мотора, оправљено 149 трамвајских анкера, 413 магнета за трамвајске моторе, 131 ком. разних мотора, 38 ком. динамо-машина за аутомобил. моторе, оправљено је и напуњено 312 ком. акумулатора, оправљено је 174 разних апарата, израђено је 441 ком. трамвајских секционера, премотано је и оправљено 51 ком. трансформатора.* Цео посао око одржавања отсека централе и рад електро-виклерске радионице коштао је, урачунавши радну снагу и материјал, динара 1,958.684,70.—.

II. Отсек мреже и инсталације обуставом продукције електричне енергије ни уколико не умањава свој делокруг рада, који се у свему баш још и повећава сваке године са порастом електричне мреже за осветљење као и трамвајске мреже.

Овај отсек има за задатак да одржава и изграђује целокупну електричну мрежу са трансформаторским станицама за снабдевање Београда електричном енергијом за осветљење, моторну снагу, а тако исто и мрежу за погон трамваја.

Ту спада у главном одржавање (према данашњем стању):

21.600 мет. ваздушне примарске мреже;
87.800 мет. подземне примарске мреже;
136.000 мет. ваздушне секундарне мреже;
75.000 мет. подземне секундарне мреже;
66.500 мет. ваздушне трамвајске мреже;
17.000 мет. трамвајских подземних напајања;
205 ком. трансформатор. и развод. постаница;
590 ком. разводних шахтова подземне мреже;
1.200 мет. главног кабловског канала;
5.601 ком. светлећих тела на уличном осветљењу.

Све инсталације осветљења, мотора, телефона, звона и других апарата Дирекције трамваја и осветљења и свију зграда Општине града Београда.

При одржавању ове мреже у току 1932 и 1933 године, утрошено је 620 комада дрвених стубова, 47 комада гвоздених, 1950 кгр. бакарне жице, 600 кгр. тролне бакарне жице и око 4200 мет. изоловане жице разне димензије и разни други ситнији електрични материјал.

Оправљено је око 23.000 мањих кварова на везама претплатника, замењено је око 23.000 прегорелих сијалица на уличном осветљењу и 1000 комада у просторијама Општине града Београда и Дирекције трамваја и осветљења, *прегледано је око 11.000 старих приватних кућних инсталација због пребацивања на нов напон 380/220 волти и претплатници упућени да своје инсталације преуреде и у погледу извођења и у погледу материјала сагласно новом напону.* Лични и материјални издатци који су на овоме учињени износе укупно динара 8,296.792,54.

У току 1932 и 1933 године отсек мреже и инсталације изградио је 17.630 метара нове секундарне ваздушне мреже, 2450 метара примарске ваздушне мреже, положено је у земљу 13.006 метара секундарних каблова и 19.841 метара примарских каблова, дато је 2070 комада кућних веза за осветљење и 145 комада за моторе. Монтирано је 878 комада светлећих тела укупне снаге 119 KW. Изграђено је 8 км. нове ваздушне трамвај. мреже.) Подигнуто је пет нових трансформатор. станица. Изграђено је осигурање 45.000 мет. трамвајског вода. Пребачено је са 2 на 3 kV. 104 км. примарске линије са 145 трансформаторских станица. Изграђене су нове инсталације Дирекције трамваја и осветљења са 105 сијаличних места, 11 телефона, 22 мотора и апарата. Изграђене су инсталације за Општину града Београда са 824 сијаличних места, 70 звона, 15 телефона и апарата, 33 мотора, извршен је и преглед 7873 нових приватних инсталација.*

Приликом изградње мреже Дирекција трамваја и осветљења руководила се, *да за потрошаче електрично енергије увек и у сваком моменту пружи довољно електричне енергије, под сталним нормалним карактеристикама напона и броја периода, као и један сигуран и трајан електрични погон. Цела је мрежа према томе сада добро димензионирана и изграђена са добрим конструктивним материјалом.* Готово цела ваздушна мрежа, како примарска тако и секундарна, изграђена је на гвозденим и импрегнираним стубовима. Све трансформаторске и разводне баракe изграђене су од чврстог материјала са пространим бетонским ћелијама за смештај уљних аутоматских прекидача, трополних прекидача, трансформатора и других апарата. Све обе бетонске бараке снабдевене су са одговарајућом вентилацијом. *Скоро целокупна мрежа високог напона изграђена је у затвореним круговима, што омогућава напајање једнога краја са више тачака.* На мрежи високог напона постигнута је „селективност" помоћу аутоматских уљних прекидача, који су сви снабдевени са релемна за максималну струју и уређајем за одређивање времена. У рејону подземне мреже ниског напона на свима угловима улица изграђени су разводници за подземну мрежу, који су или зидани или од ливеног гвожђа, у којима се стичу линије ниског напона са више страна, *те се тако омогућава да се један део улице прекључава на више разних напајних тачака, чиме је постигнута велика сигурност погона. На периферији града Београда, где су трансформаторски рејони веома пространи, извршено је аутомати-*

*) Поредећи ову цифру са изградњом трамвајских колосека, види се да је она већа за 3,4 км. То произлази отуда што је нова ваздушна трамвајска мрежа израђена дуплеје на појединим линијама (Теразије—Пристаниште, Дедиње).

ширање уличног осветљења. Ово аутоматизирање извршено је помоћу „дальних релеа" који аутоматски укључују своје одговарајуће реоне, а на команду једног централног часовника помоћу електричног импулса.

Порастом оптерећења и проширењем атара Београда показала се потреба да се на овако изграђеној мрежи ниског напона уведе већи напон 3×380/220 волти на место напона 3×206/120 волти, који је увело Белгијско друштво. Ова се потреба првенствено указала много раније на периферији него у самом центру града, а из разлога што су трансформаторски реони на периферији много пространији и што је за развођење електричне енергије ниског напона грађена само ваздушна мрежа код које није могуће из монтажних механичких разлога постављање спроводника великих пресека, *те су према томе и губитни електричне енергије као и пад напона били много већи него ли у центру града, где је употребљена подземна мрежа за развођење електричне енергије, која је и јаче димензионирана.*

Одлуком Суда и Одбора Општине града Београда у 1933 години, решено је, *да се уведе у целом Београду нов систем развода електричне енергије на ниском напону т. ј. 380/220 V. Увођење новога напона спроводи се постепено по трансформаторским реонима.* Цео овај посао биће завршен у току 1934 год. На тај начин ускоро ће у целом Београду бити једнообразно развођење електричне енергије на ниском напону са системом 3×380/220 волти.

У току 1932 и 1933 год. уведен је нов напон у 83 реона трансформаторских, а у току идуће године 1934 има се увести нов напон у преосталу градску мрежу, што чини још 40 реона трансформаторских. За извођење овога посла електро-техничка служба има претходно извршити ове радове: *преглед свих кућевних инсталација, спремити опомене за све оне претплатнике чије инсталације нису исправне, поновна провера и пријем оправљених инсталација, упутити писма свима моторним претплатницима као и пријем оспособљених пријемника за 380/220 волти,* преуређење ваздушне и подземне мреже ради постављања прописних осигурача за кућевне везе, целокупан технички рад на терену у вези с увођењем 380/220 волти као искључивање и укључивање линија и трансформатора, пренос трансформатора и замена уличних сијалица.

У току 1932 и 1933 год., на пребацивању мреже у главном урађено је следеће:

Пребачено је са 2.000 волти 42 периоде на 6.000 волти 50 периода 67 км. *(шездесет седам хиљада метара)* примарске мреже са 71 ком. трансформаторских станица, пребачено је са 2.000 волти 42 периоде на 3.000 волти 50 периода 36.970 м. *(тридесет шест хиљада девет стотина седамдесет метара)* примарске мреже са 74 трансформаторских станица, са 2.000 волти 42 периоде на 2.000 волти 50 периода 4150 метара примарске мреже са 15 комада трансформаторских станица.

Овај прецизан и деликатан посао пребацивања целокупне мреже на струју других карактеристика и много већег напона обављен је на такав начин да није **било ни једне рекламације претплатника нити једног прекида струје у доба када је потребно осветљење.** Цео посао око извођења новоградњи и пребацивања на нове напоне коштао је, радна снага и материјал, динара 12,175.720,12—.

Напајање градске мреже врши се из нове централе преко двеју потстаница, једна је сграђена код саме старе централе електричне у Књегиње Љубице улици а друга је сграђена у Парку на Тргу Ослобођења Београда у Милоша Великог улици. Из ових потстаница разводи се електрична енергија у градску мрежу поглавито са напоном 6000 волти 50 периода, а из потстанице бр. 1 за центар вароши и са напоном 3.000 волти 50 периода. Један врло мали део мреже високог напона и ако на 50 периода још се напаја са 2.000 волти, али је ово привремено и биће ускоро замењено са 3000 волти

Напајањем целокупне електричне мреже у Београду из нове Електричне централе сви потрошачи електричне енергије добили су нормалан број периода, т.ј. 50 на место 42 периоде, колико је давала стара Електрична централа.

Како се Београд нагло ширио, потреба за саобраћајем била је једна од најпрешнијих потреба самога грађанства, те је Дирекција трамваја и осветљења идући за потребама грађанства изграђивала сваке године све нову и нову трамвајску мрежу. Данас Београд има 66,5 километара трамвајске мреже. За напајање ове трамвајске мреже служе 5 потстаница и то: две са ротативним машинама у снази 1700 KW и три потстанице са глајхрихтерима у снази од 2.620 KW. Цела трамвајска мрежа изграђена је на гвозденим стубовима, материјал употребљен за монтажу трамвајске мреже, као скретнице, крстови, клемови итд. првокласан је и резултат најмодернијег сазнања савремене технике. Монтажа трамвајске мреже изведена је са осигурањима. Ова осигурања код трамвајске мреже, која је монтирана на конзолама, изведена су у виду ланчанице које су монтиране изнад тролне жице и о којој је еластично обешена тролна жица. Код монтаже трамвајске мреже на затегама, ово осигурање изведено је помоћу једноструких или двоструких мостова.

Овим се постигло да је тролна жица на распону од 37 метара од стуба до стуба ухваћена још на два места, тако да је тролна жица обешена на сваких 12 метара. Услед тога смањена је стрела распона тролне жице, тролна жица је много равнија, те је контакт са тролним точком много сигурнији и бољи.

Исто тако избегнута су клаћења тролне жице на дужини 37 метара од стуба до стуба (што је обично после извесног времена доводило до кварова) него се та клаћења врше само на дужини од 12 метара, *чиме су многи кварови избегнути.*

Сви радови који су у овом извештају наведени извршила је електро-техничка служба у **режији** *т. ј. са својим људима и по упутствима и надзором инжењера, органа ове службе.*

РАЗВОЈ УЛИЧНОГ ОСВЕТЉЕЊА, МРЕЖЕ И ТРАНСФОРМАТОРА

		1919	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932
Улично осветљење и јачина	Светлећа тела ком.	1.350	1.475	1.813	2.763	3.780	4.019	4.436	4.803	5.249
	kW	90	147	168	368	474	517	611	670	757
Ваздушна секундар. мрежа	км.	130	230	260	270	280	290	311	323	335
Ваздушна примарна мрежа	км.	25	27	28.5	29.6	33	34	41	25	25
Подземна секундар. мрежа	км.	20	36	40.5	43.1	47.3	62	69	79	94
Подземна примарна мрежа	км.	2.5	18	25	29.5	40	51	56	71	87
Трансформатори и снага трансформатора	Комада	70	120	135	145	150	154	167	180	182
	kVA	1.300	5.280	5.852	6.042	6.300	6.700	7.536	8.258	12.963

Материјални расходи Електро-техничке службе у 1932 и 1933 години

А. Отсек централе

1. Одржавање, радна снага и материјал дин. 1,297.299,06

2. Рад у електро-виклерској радионици, дин. 661.385,64

Б. Отсек мреже и инсталације:

1. Одржавање целокуп. мреже, динара 8,296.792,54

2. Новоградње, динара . . 12,175.720,12

или укупно утрошено у електротехничкој служби за материјал и раду снагу, на радове у 1932 и 1933 год., динара . . . 22,431.197,36

МАШИНСКА СЛУЖБА

(Шеф: инж. *Божидар С. Аћимовић*)

Машинска служба Дирекције трамваја и осветљења у својој данашњој формацији обухвата машинска постројења и ложионицу, отсек радионица и депоа и отсек Возног парка са ливницом, гаражом и коњушницама. Ова служба има 919 службеника, што чини 40% целокупног броја службеника Дирекције.

Буџетом за 1933 год. одобрено је за Машинску службу на име личних расхода динара *23,418.984*, а на име материјалних расхода *15,023.000.— динара.*

Машинска служба рукује приближно једном половином инвентарске имовине Дирекције трамваја и осветљења у вредности од око *115,000.000.— динара.*

Вредност постројења у Машинској дворани, ложионици и дунавској пумпи по инвентару за 1933 годину износи *30,375.318.— дин.*

Инвентарска вредност трамвајских кола за 1933 год. износи и то за:

23 моторна четвороосовна кола,
2 четвороосовне прскалице,
76 моторних двоосовних кола, и
70 двоосовних приколица,

укупно 171 кола у вредности од *55,972.684.— динара.*

У инвентару Машинске службе воде се 87 аутомобила и то: 8 путничких, 31 камион, 6 камионета, 20 прскалица, 11 чистилица, 1 ауто-кула и 10 аутобуса, чија је данашња вредност *14,263.000 динара.*

За сечење дрва за потребе свих установа Општине града Београда ова Служба располаже са две електричне и једном бензинском циркуларном тестером.

Поред аутомобила своје дирекције, Машинска служба оправља, одржава и снабдева погонским материјалом и 42 аутомобила осталих одељења Општине града Београда (10 санитетских, 16 Пожарне команде, 14 Техничке дирекције, 2 Привредно-финансијског одељења), затим 3 моторцикла Општине града Београда.

Снабдевање аутомобила погонским материјалом врши се из двеју цистерни за бензин од по 15.000 литара и пумпе за уље са 4 резервоара од по 1.000 кгр. Вредност цистерни и пумпе износи *185.000 динара.*

Возни парк има за сада *209* коњских грла у вредности око *600.000 динара.*

Вредност запрежних кола цени се на 1,500.000 динара, а њихово бројно стање је

следеће: 10 фијакера, 6 чеза, 1 кола за превоз хране, 2 штајер-вагена, 3 мртвачка кола, 1 кола за лешеве, 1 дезинфекциона кола, 10 багера за канализацију, 13 прскалица, 8 шпедитерских кола, 16 фуражних кола, 6 таљига, 42 њубретарска кола и 12 саоница. Поред тога у 1933 години израђена су још двоја шпедитерска и троја фуражна кола.

Машине алатљике, ковачке ватре и алат претстављају вредност од око *4,500.000 дин.*

Производња електричне енергије обустављена је престанком рада старе централе на дан 14 маја 1933 г., после пуне 4 деценије рада овог старог постројења. Услед тога укинут је досадашњи отсек парних машина и ложионице, а редуцирано је око 100 службеника, који су већином радили на манипулацији угља и у ложионици. Регулисано стручно особље упућено је на рад у радионице. Код машинског постројења и ложионице постоји још екипа од 23 службеника, која има за задатак, да целокупно постројење одржава у исправном стању, како би стара централа могла да послужи као резерва на случај потребе. Поред тога у ложионици се од новембра до марта стално ложи један котао за парно грејање радионица и депоа.

Активност остала два отсека у годинама 1932 и 1933 била је врло изразита, и у главним цртама пружала је:

I. ОТСЕК РАДИОНИЦА И ДЕПО-А

Првобитне мале радионице за одржавање трамвајских кола и оправке парних машина, сталним развојем и концентрисањем свих општинских радионица у надлежност Дирекције трамваја и осветљења, развиле су се последњих дана *у један комплекс међусобно органски везаних радионица за обраду метала и дрвета, ливење гвожђа и метала, поред радионица других помоћних заната. Све ове радионице смештене су данас у простране, светле, чисте, добро вентилиране и грејане зграде, у којима се рад обавља под најбољим хигијенским условима. Радионице су снабдевене покретним електричним дизалицама и модерним машинама алатљикама.* Све машине алатљике имају погон од засебног електромотора, чиме је добивено у сигурности, избегавањем преносних каиша, и постигнута мања потрошња енергије.

У току 1932 г. инсталирана је у радионици за обраду дрвета специјална инсталација за исисавање струготина и прашине произведене радом машина, чиме је добивено много у хигијенском погледу.

У вези развитка својих установа за последње две године, 1932 и 1933 годину, овај отсек располаже данас следећим радионицама:

1. — Стругарница, која запошљава у две смене 30 стручних и 4 помоћних радника.

Машине алатљике су следеће: 10 стругова за обраду метала, 2 велика специјална струга за обраду бандажа и точкова, 1 универзална и 2 обичне бушалице, 3 шепинг и 1 хобел-машина, 3 фрез-машине, од којих је једна специјална за израду зупчаника, 1 машина за глачање, 1 штос-машина, 1 машина за израду завртња и 2 тоцила за оштрење алата.

Дуж целе радионице креће се сада покретни мост — електрична дизалица — носивости 2.000 кгр. за пренос, намештање и скидање тежих објеката приликом обраде на машинама и то: осовина, бандажа и точкова трамвајских кола и аутомобила, анкера трамвајских електромотора итд.

У стругарници се израђују и обрађују разни трамвајски и аутомобилски делови од најмањих, као што су трамвајски точкови и осовине, до најситнијих прецизних зупчаника и објеката фине механике за потребе лабораторијске.

У току 1932 и 1933 год., услед великог броја главних ревизионих оправака трамваја и аутомобила, и због тешкоће набавке оригиналних фабричких делова, стругарница добива велики број налога, те се рад обавља у две смене по 8 часова и то од 6 до 14 и од 14 до 22 часа. За идућу годину предвиђено је повећање броја машина, пошто се све оправке врше у општинској **режији**, а радионица треба да удовољи потребама свих општинских установа као канализације, водовода, кланице, санитетских завода итд.

2. — Ковачница је снабдевена са 5 дуплих и 1 обичном ватром, једном ватром за загревање већих предмета, пламеном пећи за загревање листова гибњева, једном пећи за загревање бандажа ради навлачења на точкове трамвајских кола, специјалном машином за испитивање лиснатих и спиралних гибњева, са 3 ваздушна чекића, 12 наковања и комплетним ковачким алатом за 10 ковача и 10 помоћника.

Одвођење дима са ватри и из пећи врши електрични вентилатор кроз подземне лимене канале, док се сабијени ваздух за форсирање ватре доводи цевима помоћу електричне дуваљке.

Ковачница располаже покретном електричном дизалицом носивости 2.000 кгр.

Ковачница ради све ковачке послове, а специјално израђује нове и оправља старе аутомобилске гибњеве свих врста, који се затим испитују и контролишу на нарочитом апарату за испитивање гибњева, једином те врсте у Београду. Ваздушни чекићи могу откивати гвоздене комаде до 200 кгр. тежине.

3. — *Столарска радионица.* По важности, броју радника и величини радова које обавља спада она радионица у најмање и најважније. Смештена је у два одељења. У првом се врши механичка обрада дрвета са 5 специјалних столарских машина, а у другом је рад искључиво ручни, без машина. У столарској радионици упослено је 45 квалификованих и 10 помоћних радника. Према потреби може

радионица да прими још 25 столарских радника, *као што је то сада био случај приликом израде школског намештаја и столарије за нове школске и пијачне зграде.*

У редовне послове ове радионице спада израда и оправка каросерија за трамваје, аутомобиле и аутобусе ,израда намештаја за сва одељења Општине града Београда, и за све установе које снабдева Општина, као: полиција, основне и грађанске школе, затим израда пијачних тезги, сандука за ђубре, мртвачких сандука, крстача и столарија за све врсте зграда и трамвајских чекаоница.

У току 1932 и 1933 год., поред редовних послова за ову Дирекцију, столарница је извршила следеће радове већег обима **у режији:**

1) *800 комада школских клупа* у укупној вредности 250.000 динара за нове школе: Бранка Радичевића, Краља Милутина, Војислава Илића и за допуњавање осталих основних школа клупама.

2) *Сав школски и канцеларијски намештај* за нове школе Бранка Радичевића и Краља Милутина: катедре, зидне табле, подијуме, ормане за учила и библиотеке, чивилуке, писаће столове, намештај за забавиште и гимнастичку дворану у укупној вредности 70.000 динара.

3) *Све столарске послове на новим грађевинама за школе* у Малом Мокром Лугу и у предграђу Краљице Марије у укупној вредности од око 150.000 динара.

4) *Све столарске послове на новим пијачним зградама* и то: Булевар Ослобођења, Пробирница, Карабурма, Душановац, Вождовац у укупној вредности око 80.000 динара.

Примљени су у рад још следећи послови:

1) Школски и канцеларијски намештај за нову школу у Војислава Илића ул., у Малом Мокром Лугу, на Карабурми, на предграђу Краљице Марије и у Прокупачкој улици у укупној вредности 370.000 динара.

2) Столарски радови за нову зграду мртвачнице на Новом Гробљу.

4. — *Браварска радионица* дели се на два дела: машинско-браварски и грађевинско-браварски део. Машинско-браварски део располаже једном електричном бушилицом и једном електричном универзалном машином за сечење лима и профилисаног гвожђа. У тој се радионици израђују машински делови за трамваје, аутомобиле, арматуре за трамвајску, ваздушну и подземну мрежу и за трансформаторске кућице, врше се оправке и израда свих осталих машинских делова и конструкција. Грађевинско-браварски део израђује гвоздене конструкције, решеткасте стубове за електричну мрежу, канте за ђубре, ђубровнике, гвоздени намештај, оков, алат за земљане радове, делове за уличне хидранте и сливнике, гвоздена ручна колица, ограде, степенице итд.

У радионици је запослено око 30 квалификованих и 10 помоћних радника.

У 1933 години сем редовних послова, браварница је извршила следеће веће радове у **режији:**

1) 280 кофа за уличне сливнике за канализацију, у вредности 85.137.— динара.

2) 100 ручних гвоздених колица за Техничку дирекцију, у вредности 23.653.— динара.

3) 200 ђубровника за чистачку колону, у вредности 10.000.— динара.

4) 60 транспортера за месо за Кланицу, у вредности динара 40.812.—.

5) 60 гвоздених прозора за „Пионир" у вредности динара 25.579.—.

6) 7 стубова за осветљење паркова, у вредности динара 22.180.—.

Примљено у рад:

1) 8 дизалица за мртвачницу у вредности динара 67.000.—.

2) гвоздена ограда и капије за школу на Предграђу Краљице Марије, у вредности динара 9.500.—.

3) ограда за степениште у школи на Карабурми, у вредности динара 10.000.—.

5. — Лимарница је снабдевена комплетним лимарским алатом и једним стругом за фазонирање. У истој су запослени 8 квалификованих радника на изради грађевинско-лимарских радова, канти, кофа, кутија, олука, фењера итд., а специјално за оправку и израду хладњака аутомобила, аутомобилских крила, као и свих лимарских радова у вези са оправком трамваја и аутомобила.

6. — Радионица за аутогено и електрично заваривање располаже са једним апаратом за електрично и 4 апарата за аутогено заваривање. Четири квалификована радника врше све заваривачке радове код оправке и фабрикације нових објеката.

7. — Алатница као специјална радионица снабдева све остале машинске радионице ручним алатом и врши израду новог и оправку старог алата. Снабдевена је потребним машинама за оштрење алата и упосљава 8 специјалних радника.

8. — Фарбарско - лакирерска радионица обавља бојење трамваја и аутомобила, као и других израђевина. Упосљава 34 до 45 радника према потреби. Бојење се врши ручно, уљеним бојама, а у овој 1933 години *увођено је пнеуматично бојење и лакирање нитро-целулозним супстанцама.*

9. — Тапетарско-сарачка и стаклорезачка радионица врши одговарајуће послове на трамвајима, аутомобилима и фијакерима, затим тапацирање намештаја, постављање стакла у зградама и тд.; упосљава око 10 радника.

Према извршеном обрачуну за 1933 годину, обављени су у свима овим радионицама за рачун Дирекције трамваја и осветљења радо-

ви у износу *4,950.053,62 дин.*, а за остала општинска одељења у вредности од *1,027.836,76 динара.*

Трамвајски депо

У састав Отсека радионица и депоа спадају и сви трамвајски депои и то: стари депо у Бачванској улици, три нова, дрвена у Високог Стевана улици и Горњи депо у Краља Александра улици.

Депо служи за смешај 171 трамвајских кола, њихов преглед и оправку, снабдевање мазивом, прање и чишћење.

Ноћу се врши преглед свих кола, која се врате из саобраћаја и одмах обављају мале оправке, затим се кола перу, чисте и снабдевају мазивом, те остају спремна за следећи дан. *Средњи број кола у саобраћају је 82 моторна кола и 38 приколица.*

Дежурна дневна партија у депоу и на прузи врши прегледе и евентуалне оправке и даје замену кола према потреби.

Веће оправке трамвајских кола врше се у засебном делу депоа — монтажи, у склопу осталих радионица. Ова просторија може да прими 6 до 10 трамвајских кола и снабдевена је потребним алатом. За оправке електро-мотора, контролера и аутомата, као и ваљкастих лежаја, постоји засебна просторија. Премотавање мотора се врши у специјалној виклерској радионици.

Садашњи број кола недовољан је за београдски саобраћај, те је оптерећење кола прекомерно, услед чега је и одржавање отежано. Данас у Београду постоје дванаест трамвајских линија, укупне километраже колосека 66,5 километара. Сва трамвајска кола прешла су у 1932 год. укупно 7,720.246 километара, а у 1933 г. 8.009.128 км.

Оправке трамвајских кола деле се на:

1) Главне ревизионе оправке — после пређених 120.000 км., које се врше сваке треће године;

2) Главне оправке — после пређених 60.000 километара;

3) Периодични преглед — после пређених 30.000 километара.

У 1932 години извршена је у депоу:

главна ревизиона оправка на 11 моторних и 1 прик. кола;

Трамвајска радионица

главна оправка на 15 моторних и 17 прик. кола;

периодични преглед на 5 моторних и 1 прик. кола;

мање оправке на 230 моторних и 208 прик. кола.

У току 1933 год. извршена је:

главна рев. оправка на 19 моторних кола у вредности од *1,640.423,09 динара;*

главна оправка за 4 моторна и 12 прикључних кола у укупној вредности од *динара 455.528,83,*

периодични преглед на 4 моторних кола и 1 приколица у вредности *100.968 динара.*

За одржавање и оправку трамвајских кола одобрен је буџетом за 1933 годину кредит од 1,200.000 динара за моторна кола и 180.000 динара за прикључна кола, док је за одржавање чистоће, осветљење, песак и со за кола одобрено 200.000 динара.

Мазива је утрошено током 1933 године у вредности *481.380,55 динара.* Папуча за кочнице утрошено је 9.664 комада у тежини 86.976 кгр., а у вредности *217.440.— динара.*

У депоима је запослено 99 занатлија, 38 помоћних радника и 66 чистачица.

II. ОТСЕК ВОЗНОГ ПАРКА

Овај Отсек се дели на радионице и то: аутомеханичку радионицу, коларско-ковачко-браварску радионицу, четкарску радионицу, ливницу са моделарницом и затим гаражу са пириучном радионицом за летеће оправке и коњушнице с поткивачком и сарачком радионицом, као и амбулантом за лечење коњских грла.

Према горњем Отсек возног парка рукује, оправља, одржава и распоређује на рад сва механичка и запрежна возила Општине града Београда.

Аутомеханичка радионица

За ову радионицу саграђена је засебна зграда у кругу Дирекције трамваја и осветљења у улици Високог Стевана. Располаже са 18 канала за оправку и може да прими око 20 до 22 аутомобила, односно аутобуса. Упослени су 30 квалификованих и 5 помоћних радника.

Радионица је снабдевена електричном тромоторном дизалицом, носивости 2.000 кгр., која се креће дуж целе радионице.

За испитивање и оправку електричних постројења и акумулатора аутомобила и аутобуса постоји засебна радионица, снабдевена специјалним прибором у вредности 50.000 дин.

Ауторадионица одржава и оправља сва општинска моторна возила којих има 132 на броју. Рад се обавља у осмочасовном радном времену, а преко ноћи постоји дежурна екипа за преглед и мање оправке аутобуса као и њихово чишћење, подмазивање и припрему за следећи дан.

Оправке аутомобила се деле на:

главне ревизионе оправке после пређених 50.000 километара;

главне оправке после пређених 25.000 км.;

периодни преглед после пређених 5.000 км.

У 1932 години извршена је оправка возила Дирекције трамваја и осветљења и то:

главна ревиз. оправка на 26 аутомобила;

главна оправка на 23 аутомобила;

периодни преглед на 33 аутомобила;

мањих оправака извршено је на 83 аутом..

Укупна вредност ових оправака је била *1,715.622 динара.*

Сем горњег извршено је за остала општинска одељења: Техничку дирекцију, Санитет, Пожарну команду и Привредно-финансијско одељење оправака разних аутомобила у вредности *223.190,90 динара.*

У току 1933 године извршена је на аутомобилима Дирекције трамваја и осветљења:

главна ревизиона оправка на 13 аутомобила у вредности дин.	460.285,10
главна оправка на 19 аутомобила у вредности динара . . .	520.003,37
периодних прегледа на 12 аутомобила у вредности дин. .	219.471,15
мањих оправака и прегледа на 87 аутомобила у вредности динара	1,637.481,33
Свега динара	2,837.240,95

На аутомобилима осталих општинских одељења извршено је у 1933 години:

12 главних оправака у вредности динара	203.022,01
3 главне оправке у вред. дин.	18.294,19
6 периодних прегледа у вредности динара	23.472,82
мањих оправака и прегледа на 26 аутомобила, 2 моторцикла, 1 моторни ваљак и 1 мот. пумпа у вредности динара . .	91.122,49
Свега динара	335.911,51

Вредност започетих радова који нису били довршени на дан 1 јануара 1934 године износи за 1933 год. динара . . 178.508,76.

Укупна вредност свих извршених радова у 1933 години на аутомобилима Општине београдске, урачунавши сав употребљени материјал, прибор, гуме, радну снагу и режијске трошкове износе динара . . . 3,351.661,22

Обнова аутомобилског возног парка намеће се у најскоријем времену из два разлога:

1) што је садашњи возни парк састављен поглавито од аутомобила *старог типа,* добивених на име репарација, *чији је рад неекономичан услед велике потрошње горива и мазива, а одржавање скупо.* Поред тога, већина ових возова је на еластичним гумама, чија је употреба ограничена Законом о путовима до 1 јануара 1935 године.

2) *садашњих 8 аутобуса новијег типа и 2 старог типа недовољни су за потребе саобраћаја, те је набавка већег броја аутобуса за градски саобраћај неопходна.*

У саобраћају је просечно 5—6 аутобуса. У 1932 години прешли су укупно 341.570 км. а у 1933 години 307.806 км.

Коларска, ковачка и браварска радионица Возног парка врше оправку и одржавање 136 запрежних кола, као и све оправке каросерија камиона и путничких аутомобила. Упослено је 12 квалификованих и 2 помоћна радника.

Четкарска радионица израђује метле ваљкастог облика за 11 моторних чистилица од специјалне афричке траве „пијасаве." Сем тога израђује све четке од коњске длаке, мексиканске жиле и др. за тимарење коња, прање трамвајских кола и аутобуса, разне четке за чишћење радионица и канцеларија, као и специјалне четке за механичко и ручно прање боца у Заводу за стерилизацију млека. Раде 2 стручна радника.

Ливница је пренета из круга Возног парка у нову, модерну зграду у кругу Дирекције трамваја и осветљења. Снабдевена је куполном пећи капацитета 5.500 кгр. текућег гвожђа на час, трима зиданим пећима за графитне лонце и једном окретном пећи капацитета 300 кгр. Ливница има постројење за рад са сабијеним ваздухом на 7 атм., 2 форм-машине и ручне пнеуматичне набијаче песка. Предвиђена је нарочита сушница за сушење језгра и калупа. Покретна тромоторна електрична дизалица за 3.000 кгр. носивости креће се целом дужином ливнице.

Производња ливнице у 1932 год. била је:
210.929 кгр. сивог лива;
17.702 кгр. металних легура.

Укупна вредност горње производње је *1,303.202 динара.*

У 1933 години, утрошено је у ливници:
20.877 кгр. сировог гвожђа;
208.348 кгр. старог лива;
7.588 кгр. феросилицијума.
82.962 кгр. кокса.

Производња у 1933 години била је:
217.268 кгр. сивог лива;
13.154 кгр. металног лива.

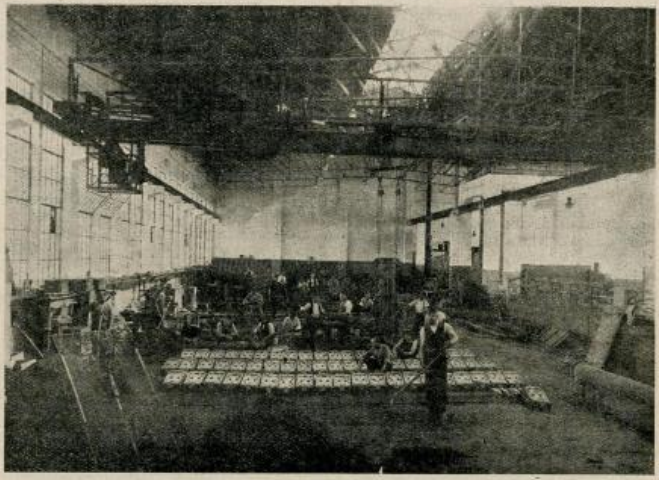

Ливница

У 1933 години ливница је добила у рад велике поруџбине Управе водовода, канализације и ливење радиатора за „Пионир" и то:

480 ком., решетки за канализацију, тежине 67.700 кгр., у вредности од 197.208.— дин.;

таблица, четвртки и уши за хидранте и фланше за водовод и канализацију тежине 7,760 кгр., у вредности 66.050.— динара;

20 ком., тежине 15.720 кгр., бунарских гарнитура за водовод, у вредности 123.900 дин.;

25 ком. затварача за водовод, тежине 2.000 кгр., у вредности од 27.702.— динара;

45 ком., фасонских комада за водовод, тежине 16.000 кгр., у вредности од 90.750.— динара.

85 радиатора и 68 колена за „Пионир", тежине 8.136 кгр., у вредности од 43.000.— дин.

Укупна тежина горњих специјалних поруубина износи 217.768 кгр., а вредност је *548.610.— динара.*

шине мреже свим потребним арматурама и израда свих ливених делова за трамваје, аутомобиле и запрежна кола.

1925-1932

Производња ливнице: дијаграм тежина лива (I гвожђе, II метал) и њихова укупна вредност у дин. (III)
Production de la fonderie: I poids de fonte, II poids des alliages non-ferrés III valeur totale en dinars
Foundry output: curves showing casting weights (I iron, II non-ferrous alloys and their total value in dinars (III)
Giessereierzeugung: I Gusseisen, II nichteiserne Legierungen, III Gesamtwert in Dinar

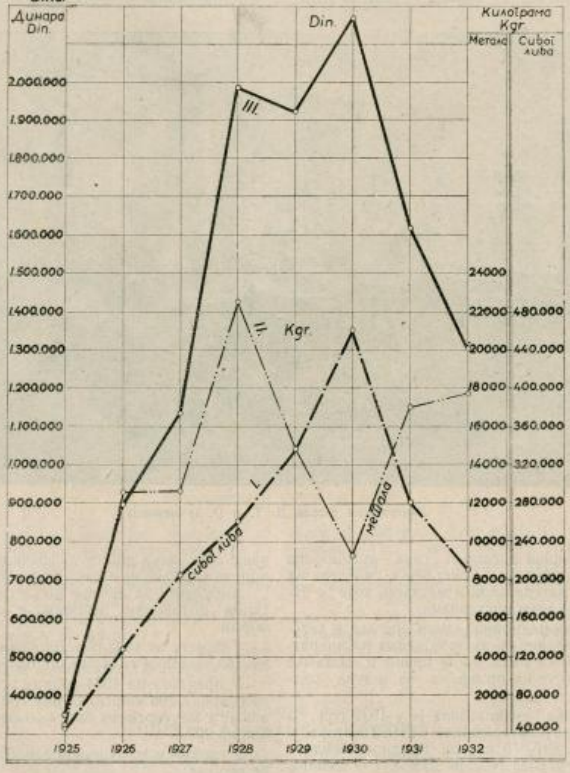

Редовни послови ливнице јесу: израда 9000 ком. годишње папуча за трамвајска кола, у тежини 80.000 кгр. вредности *320.000 динара*, затим снабдевање електричне подземне и ваздушне

У ливници ради 17 квалификованих и 14 помоћних радника.

Моделарница израђује све врсте модела за ливницу и има збирку од око 40.000

модела. Упослено је 4 квалификована радника.

Данашњи уређај и капацитет ливнице је такав да се могу задовољити потребе свих општинских установа.

Гаража са приручном радионицом за летење оправке.

За сада се ова гаража налази у кругу отсека Возног парка на Таш-мајдану, али ни уколико не задовољава потребе, те је у 1933 години започето зидање модерних нових гаража на имању „Пионир", где ће се гаража преселити по завршетку радова у току ове год.

У 1933 години она износи:

уља 30.398 литара;
масти 1.914 кгр.

Укупна вредност мазива за 1933 год. је *350.794,26 динара.*

Коњушнице са поткивачко-сарачком радионицом и амбулантом за лечење коња.

Коњушнице су старе и од слабог материјала, те ће се још у току ове године преселити у нове, модерне коњушнице на имању „Пионир."

У поткивачкој радионици врши се поткивање свих коња док се у сарачкој радионици поправљају амови и сав запрежни прибор.

Амбуланта за лечење коња снабдевена је свима потребним лековима и осталим прибором.

У буџету за 1933 год. одобрен је за исхрану *160* теглећих грла кредит од *500.000 дин.*

У предлогу за 1934 годину предложено је за исхрану 196 коњских грла 700.000 динара, али је у међувремену број коњских грла повећан на 209.

У гаражи и коњушници запослено је следеће особље:

Надзорног и канцеларијског особља 15; шофера 59; помоћника шофера 21; кочијаша 84; занатлија 12; стражара и обичних радника 32.

Занатлијска школа Д. Т. и О. (учионица)

Гаража врши распоред свих аутомобила Дирекције трамваја и осветљења, снабдева их погонским материјалом и мазивом, које се чува у специјалним цистернама.

Приручна радионица врши преглед и летење, мање оправке на аутомобилима по повратку њиховом са рада, врши прање и чишћење аутомобила, те их припрема за идући радни дан.

Потрошња бензина била је у 1932 год., за све аутобусе и аутомобиле 718.993 литара, а у 1933 год. 615.875 литара. Вредност бензина утрошеног у 1933 год. је *3,557.839,99 динара.*

Потрошња мазива за аутомобиле била је у 1932 год.:

уља 37.771 литара;
масти 1.921,5 кгр.

Мушка занатлијска школа Дирекције трамваја и осветљења

Буџетом Машинске службе обухваћена је и Мушка занатлијска школа Дирекције трамваја и осветљења, која је отпочела са радом у почетку 1933 године.

Школа је смештена у једну бондручну зграду у новом кругу Дирекције трамваја и осветљења, које ту дужност обавља бесплатно, а за практичну наставу школи је додељено 5 мајстора, добрих познаваоца заната.

Својим решењем I бр. 37263/Н Министарство трговине и индустрије одобрило је рад ове школе и дало јој право јавности.

До сада је у школи одржан један шестомесечни курс за ученике који су се затекли у ра-

Са свечаног отварања Прве мушке занатске школе Дирекције трамваја и осветљења О.г.Б.: кмет-правник г. Д. Вујић, директор Д. Т. О. инж. Бора Поповић са одборницима О. г. Б. г. г. Фиртом, М. Ђорђевићем, наставницима и ученицима школе

љења и има за сада 2 одељења: учионицу за теоријску и учионицу за практичну наставу — радионицу. За теоријску наставу школа располаже свим потребним училима, а за практичну школа има потребне машине алатљике и алат. Поред тога упућују се ученици на рад у специјалне радионице Дирекције.

Наставници су за теоријску наставу само стручно особље Дирекције трамваја и осветзним радионицама Дирекције трамваја и осветљења. Од 1 септембра 1933 године почела је у школи редовна настава, која према одобреном Правилнику траје 3 године.

У овој школској години примљена су у школу 32 ученика, а за потпуни рад школе, када буду отворена сва три разреда, предвиђа се да број ученика буде око 90.

САОБРАЋАЈНА СЛУЖБА

(Шеф: инж. *Александар Дојчиновић*)

Цео посао Саобраћајне службе може се поделити на:

I. — Редовно одржавање свих трамвајских пруга.

II. — Редовно одржавање свих грађевина и осталих грађевинских инсталација.

III. — Изградња нових трамвајских пруга.

IV. — Изградња нових грађевина и грађевинских инсталација.

V. — Експлоатација трамвај. и аутоб. саобраћаја.

Година 1932

I РЕДОВНО ОДРЖАВАЊЕ ТРАМВАЈСКИХ ПРУГА

У почетку 1932 године дужина трамвајских пруга износила је 61.944,33 м., а на крају године 65.500,00 м., те се је према томе повећала за *3.555,67 м.*

На крају 1932 год. укупна дужина колосека износила је и то:

1. — од шина 180/180 м/м	28317,68 м.
2. — од шина 160/160 м/м.	24872 м.
3. — од вињолових шина 107 м/м висине	5852,32 м.
4. — од шина 130/130 и 150/180 и 130180 старих у депоима	3712,00 м.
Свега	62.754,00 м.

Нова трамвајска линија бр. 11 (у Призренској улици — Теразије—Сава)

5. — Остатак дужине од 2.746,00 м. отпада на објекте: скретнице и крстове од којих су:

Скретнице од шина профила 180/180	103 к.
Скретнице од шина профила 150/160	79 к.
Крстови од шина профила 180/180	31 к.
Крстови од шина профила 150/160	13 к.
Свега објеката	226 к.

Сав колосек положен је на разним подлогама и то:

1. — на бетонској подлози са подливањем асфалта	23.858,44 м.
2. — на макадаму	19.763,90 м.
3. — на туцанику са дрвеним праговима	21.179,00 м.
4. — изнад канала у депоима	698,60 м.
Свега колосека	65.500,00 м.

Дужина колосека који се експлоатише на отвореним пругама износи укупно 57.714,24 м.

Дужина колосека у депоима, на стоваришту угља и оних који нису пуштени у саобраћај износи 7785,76 м.

Свега *65.500,00 м.*

За одржавање свих трамвајских пруга у 1932 год., упослено је просечно дневно по 108 радника, 9 кована, 3 калдрмџије, 1 швајсер и 4 чувара. *Најмања* дневница за осмочасовни рад износила је *30 динара.*

За одржавање 1 км. трамвајске пруге потребно је дневно 1,65 радника, 0,137 кована, и 0,046 калдрмџије.

На 1 км. трамвајске пруге утрошено је годишње рад. снаге 15.152 дин.
и материјала 4488 дин.

Свега 19.640 дин.

За целу годину утрошено је
на радну снагу 999.415,95 дин.
за материјал 206.050,38 дин.

Свега 1,295.466,33 дин.

II РЕДОВНО ОДРЖАВАЊЕ СВИХ ГРАЂЕВИНА И ЊИХОВИХ ИНСТАЛАЦИЈА

Укупна површина под зградама Дирекције трамваја и осветљења износи 16.847,38 м², а сем тога има 54 трансф. зградица, 7 трамвај. чекаоница, 43 подземне кабине и 5 конверт. потстаница.

Сваког дана просечно запослено је 33,4 радника, 8 зидара, 5 тесача и 1 ковач, што на сваких 100 м² износи дневно 0,198 радничких надница, 0,047 зидарских, 0,028 тесачких надница.

За одржавање свију грађевина и грађевинских објеката утрошено је у току 1932 год.

а) за раду снагу	287.429,18 дин.
б) за материјал	130.202,34 дин.
Свега	*417.631,52 дин.*

III ИЗГРАДЊА НОВИХ ТРАМВАЈСКИХ ПРУГА

1. — *Довршење радова на реконструкцији трамвајског дуплог колосека низ Калемегданску падину поред „Националa" од нових трамвајских шина 180/180 мм. на подлози дрвених прагова са туцаником, а местимично на бетонској подлози са подливеним асфалтом.* Свуда швајсовани саставци изузев кривина, где су шине са широким олуком, швајсовано је 118 саставака. *Дужина оба колосека од „Српске круне" до „Чокота" износи 1335 м.*

За радове у 1932 год. утрошено у режији 72.193 дин.
предузимачу 317,848 дин.

Свега 390.041 дин.

За радове у 1931 год., утрошено у режији 31.742 дин.
предузимачу 604.510 дин.
Свега 636.252 дин.

За шине, скретнице, подвезице, траверзе, шрафове, швајс материјал, утрошена је сума од динара 534.850.—

Овде није узето у обзир коштање ваздушне линије.

Укупно је издато предузимачу 922.358 дин.
за радове у режији 103.935 дин.
за горњи строј 534.850 дин.
Укупно 1,561.143 дин.

за радове у режији у 1931 г. 29.737,94 дин.
у 1932 години 79.037,69 дин.
Свега 108.775.— дин.

За шине, скретнице, подвезице, траверзе, шрафове, швајс материјал и рачунајући шине, траверзе и скретнице да су 5 година у употреби и да им се вредност 5-то годишње амортизује што износи дин. 258.728.— Укупно коштање ове пруге износи дин. 1,473.266.—

Овде није урачунато коштање ваздушне линије.

Од овог у 1932 год., је утрошено за радну снагу и материјал заједно са горњим стројем динара 652.232,69.

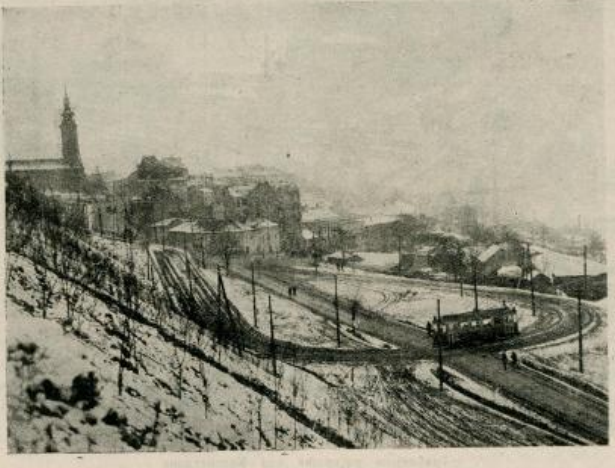

Кривина и успон под Калемегданом

2. — *Довршење трамвајске пруге Сењак—Дедиње* од старих, употребљиваних трамвајских шина на 160/150 мм. а један део у дужини 269,75 м. колосека од виљолових шина 107 мм. висине а у почетку на дужини од 18,04 м. од шина 180/180 мм. *Дужина колосека са укрсницама износи 3.296,82 м.* Од овог је постављено у 1931 години 2.158 м .а у 1932 год. 1.098,82 м., све на подлози туцаника на дрвеним праговима. Саставци су сви швајсовани, изузев на делу где су виљолове шине. Израда је извршена из зајма од 125,000.000.— динара.

Исплаћено је предузимачу у 1931 години 614.811.— дин.
у 1932 години 490.952.— дин.
Свега 1,105.763.— дин.

3. — *Довршење левог колосека у Гробљанској улици од „Жагубице" до Новог гробља* од шина нових 180/180 мм. у дужини од 140 м колосека (само део преко новог моста). Све на дрвеним праговима на подлози туцаника са швајсованим саставцима. Зашвајсовано 32 саставка.

Целокупна дужина колосека 690 м.
Предузимачу је исплаћено:
у 1931 години, 105.295,73 дин.
у 1932 години 25.796,72 дин.
Свега 131.092,45 дин.

за радове у режији у 1932 31.557,31 дин.
за шине, траверзе, шрафове и швајсматеријал утрошено 51.800.— дин.
Укупно утрошено у 1932 г. *109.154,30 дин.*

Овде није урачунато коштање ваздушне линије.

4. — *Израда леве стране трамвајског колосека на повратном кругу пред Гробљанском капијом* од нових шина 180/180 мм. са широким олуком са механичким саставцима и једном абнормалном скретницом. *Дужина колосека 86,89* м. Све на дрвеним праговима са подлогом од туцаника а на прелазу на бетонској подлози са подливањем.

које су биле у колосеку. *Дужина оба колосека износила је 1.106 м.* Вредност шина, траверза и осталог гвозденог материјала није урачуната, пошто је употребљен исти материјал, док су швајс порције урачунате. За радове у режији Дирекције трамваја и осветљења утрошено је радне снаге 98.431,91 дин.
материјала 107.848.— дин.

Свега 206.315,91 дин.

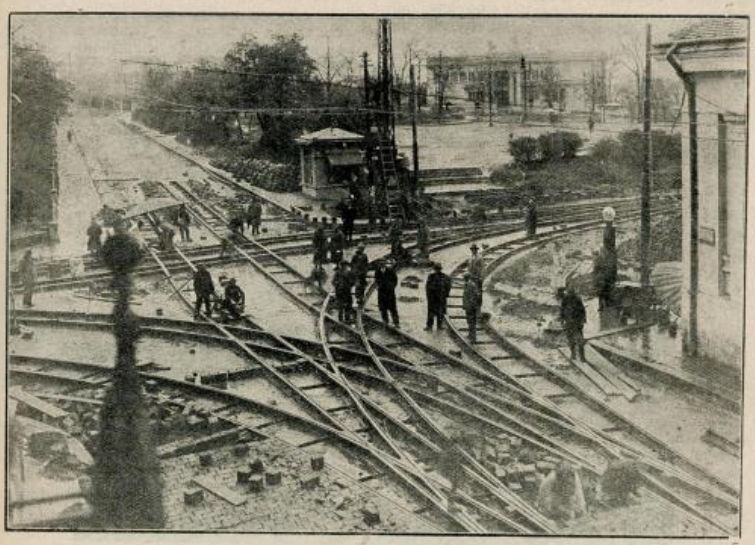

Трамвајско раскршће код Калемегдана

За радове у режији 12.581,80 дин.
За шине, подвезице, шрафове, једну абнормалну скретницу утрошено 33031+30189,00 = 63.220 динара, свега 75.801,80 дин.

5. — *На делу од „Лондона" па до трга Славија на оба колосека* сви саставци су зашвајсовани, пошто је претходно порушен асфалт и бетон, затим шине дигнуте, демонтиране и зашвајсовани саставци. После овог понова су шине монтиране, колосек постављен, регулисан и подливен асфалтом. Поновно бетонирање око шина, као и израду мозајика и постављање камених коцки око шина, *израдила* је Техничка дирекција, зашто јој је стављен кредит од 100.000.— динара од стране ове Дирекције. Употребљене су исте шине 160/150 мм

6. — *Израда везе у Призренској улици код бив. хотел „Балкана" са убацивањем двеју скретница.* Дужина колосека 68,40 м са швајсованим саставцима на осталим местима код скретница са механичким саставцима. Шине нове 180/180. Заједно са подливањем, монтирањем и регулисањем колосека, без бетонске подлоге.

Утрошено је радне снаге 1.395.— дин.
материјала 1.410.— дин.
гвозденог материјала 85.160.— дин.

Свега 87.965.— дин.

Овде није урачуната ваздушна линија.

7. — *Довршење колосека у Црногорској ул. на дужини* од 13,20 м. од нових шина 180/180 мм. са швајсованим саставцима, подливањем

испод шина, без бетонске подлоге и калдрме, свега динара 828,60.

8. — *Реконструкција укрснице у Војводе Драгомира улици према новој регулацији на макадамској подлози са механичким саставцима* на дужини укупној од 208,22 м. Од шина старих употребљивих 160/150 са избацивањем једне скретнице а убацивањем једне друге. Раскопавање калдрме и демонтирање постојеће укрснице, копање ровова, постављање подлоге од камена и туцаника, монтирање колосека, регулисање и подбијање као и калдрмисање турске калдрме око њега. За камен туцаник старе подвезице, шрафове без шина, траверза, скретница и ваздушне линије утрошено је:

радна снага	8.623,42 дин.
материјал	1.776.— дин.
Свега	*10.399,42 дин.*

9. — *Реконструкција трамвајског колосека на Крагујевачком Берму* у укупној дужини од 272,36 м од ових шина 180/180 мм и швајсовањем саставка. Демонтирање постојећег колосека од шина 160/150 мм са депоновањем истих у страну. Колосек израђен на праговима на подлози туцаница. Од овога 164,75 м од шина 180/180 мм а 107,61 од шина 160/150 на бетонској подлози 61,43 м а на праговима 210,93 м.

За радну снагу, туцаник, прагове, копање постељице, гвоздене ексере, подвезице, траверзе, шрафове и подливање швајс порције, шљунак и друго утрошено је 12.141,06 дин.

Овде није урачуната бетонска подлога и шине 160/150 које су већ биле у колосеку, као ни ваздушна линија.

радна снага и материјал	12.141,06 дин.
гвоздени материјал	60.957.— дин.
Свега	*73.098,06 дин.*

10. — *Израда трамвајског колосека Господарска Механа—Чукарица у укупној дужини од 2.144,54 м.* Од овога је урађено у 1932 год. 1.973,69 м од шина 160/150 мм швајсованим саставцима и двема скретницама од шина 180/180 а двема 160/150 мм. Колосек је постављен на дрвеним праговима са туцаником и штајсованим саставцима. Са подлогом туцаника 1.312,22 м, на макадамској подлози 320,94 м, а на бетонској подлози 340,53 м.

За радну снагу, предузимачу за рад и материјал, шине рачунате као 5 година у употреби, траверзе, шрафове, швајс порције, подливање испод шина, калдрмисање око шина, без бетонске подлоге и ваздушне линије а са куповном коцком за 15.000.— дин. од Техничке дирекције износи:

Предузимачу за рад и материјал по обрачуну,	204.320,04 дин.
швајс порције,	76.005,50 дин.
радна снага у режији,	71.217,67 дин.
подливањем асфалтом и заливање саставака,	38.558,72 дин.
за шине и скретнице и остали гвоздени материјал,	633.240.— дин.
Свега	*1,020.341,93 дин.*

11. — *Израда матичњака пред новим тремим дрвеним депоом у кругу централе.* Матичњак за 5 колосека од шине 180/180 постављен је на макадамској подлози, а шине су старе употребљене 160/150 мм. на истој подлози.

за шине и матичњак (25536 + д. 120.507,75) дин.	146.043,74 дин.
за материјал и рад у режији	24.018,75 дин.
Свега:	170.062,50 дин.

Свега за израду нових и реконструкцију постојећих пруга 2,782.851,02 дин.

IV ИЗГРАДЊА НОВИХ ГРАЂЕВИНА И ГРАЂЕВИНСКИХ ОБЈЕКАТА

Изградња грађевина и осталих грађевинских објеката може се поделити у два дела, и то на оне које су изведене путем предузимача и на оне које су изведене у *режији* Дирекције трамваја и осветљења.

а) Грађевине путем предузимача:

	Динара
1. — Трансформаторска зградица на углу Цвијићеве и Љубе Дидића улице	*16.378,60*
2. — Трансформаторска зградица на углу Франше Д'Епереа и Гучевске улице	*27.654,67*
3. — Трансформаторска зградица на углу Јужног Булевара и Грчића Миленка улице	*16.189,95*
4. — Трансформаторска зградица на Сави (код станице „Сава")	*17.549,78*
5. — Проширење постојеће надземне трансф. зградице на Сењаку	*16.416,10*
6. — Проширење постојеће надземне трансф.	*10.640,64*
7. — Проширење постојеће надземне трансф. зградице на углу Далматинске и Гробљанске улице	*11.520,40*
8. — Проширење постојеће надземне трансф. зградице на углу Петроградске и Милешевске улице	*10.640,64*
9. — Проширење подземне кабине на углу Авалске и Зорине улице	*20.518,97*
10. — Проширење подземне кабине на углу Краља Александрове и Брајанове улице	*30.206,79*
11. — Проширење постојеће подземне кабине на углу Јањићевог Сокачета и Жоржа Клемансоа улице	*19.652,37*
12. — Проширење постојеће подземне кабине на Топличином Венцу	*19.986,94*
Свега	*217.253,31*

б) у режији:

	Динара
1. — Довршење трење бондручне радионице	*27.793,67*
2. — Проширење трансформ. зградице на Дедињу	*17.228,25*
3. — Израда трансформ. зградице код „Ковнице"	*18.321,10*
4. — Довршење проширења трансф. зградице на углу Небојшине и Браничевске улице	*3.177,45*
5. — Израда ограде Возног Парка	*8.872,23*
6. — Израда купатила на Дунаву изнад Нове Централе	*29.700,36*
7. — Израда другог моста за истовар угља	*6.702,76*
8. — Бетонирање у трансф. зградици у Румунској улици	*166,40*
9. — Израда бетонског постоља за машину која плете жицу	*700,56*
10. — Малтерисање цемент. малтером унутрашњост каблонског канала у Кн. Љубине улици	*2.420,26*
11. — Израда нових капија у огради до Електро-тех. службе	*856,32*
12. — Израда ногара за дизање крова приколица	*397.36*
13. — Покривање шупе у Горњем Депоу	*700,—*
14. — Израда скеле за постављење дизалице у Ливници	*1.669,84*
15. — Бетонирање патоса у трансфор. зградици у Рankeовој и Небојшикој ул.	*427.—*
16. — Бетонирање патоса у трансфор. зградици у Бирчаниновој и Сарајевској ул.	*683,75*
17. — Бетонирање патоса у трнасформаторској зградици у Горњем Депоу	*1.585,40*
18. — Израда темеља од набијеног бетона за трећи привремени депо	*25.476,93*
19. — Израда једног дела радова у трећем привременом депоу (копање земље у каналу, зидање зидова, израда стубова, израда стубова за капије, израда канализације и водовода без радне снаге за капије:	
за радну снагу	*50.482,04*
за материјал	*53.521,81*
Свега	*104.003,85*
20. — Израда четири трансформаторске зградице на железничкој станици и то једна код железничких станова у Моравској улици, друга код ложионице, трећа код спороводних магацина, а четврта код водоцрпа на Сави. Ове су зградице потпуно израђене. Укупно је утрошено:	
радне снаге	*42.718,79*
материјала	*32.775,39*
Свега	*75.494,18*
21. — Израда травајске чекаонице код трамвајске пруге на Дедињу. Утрошено је:	
за радну снагу	*4.687,46*
за материјал	*5.670,05*
Свега	*10.357,51*
Свега за нове грађевине у режији	*332.732,18*
Укупно за нове грађевине	*548.985,49*

Укупно за грађевинске радове и изградњу пруге у 1932 (549.985,49 д. + 2,782.851,02 д.) 3.332.836,51 д.

Година 1933

I РЕДОВНО ОДРЖАВАЊЕ ТРАМВАЈСКИХ ПРУГА

На почетку 1933 године, дужина трамвајске пруге *износила је 65.500* м² а на дан 1 новембра 1933 год. дужина се повећала на *66.555,39* м. Значи да је повећање износило само 1055,30 м. *Овако мало повећање дужине не значи да се на пругама није ништа ново градило,* **већ напротив постојећи колосеци су премештани на друга места и са другом подлогом.** Затим швајсовање саставака, местимично и замена шина. На дан 1 новембра 1933 године дужина колосека износила је:

1. — од шина 180/180 мм.	28.586,68
2. — од шина 150/160 мм.	24.942,45
3. — од виљолових шина 107 мм.	5.819,06
4. — од шина 130/130, 150/180 мм.	3.852,21
Свега дужина колосека	**63.190,40 м**

Остатак дужине колосека до 66.555,39 м² т.ј. 3.364,99 отпада на крстове и скретнице од којих су:

Скретница од шина профил 180/180 мм.	101 ком.
Скретница од шина профил 150/160 мм.	89 ком.
Крстови од шина профил 180/180 мм.	25 ком.
Крстови од шина профил 150/160 мм.	12 ком.
Свега:	*227 ком.*

Трамвајски колосек постављен је на разним подлогама тако да отпада и то:

1. — на бетонску подлогу са подливањем шина асфалтом	23.919,99 м.
2. — на макадам. подлогу	20.147,88 м.
3. — на туцанику са дрвеним праговима	21.788,86 м.
4. — испод канала у депоима	698,66 м.
Свега дуж.:	*66.555,39 м.*

Ове године пуштена је у саобраћај и трамвајска пруга у Југ Богдановој улици те укупна дужина колосека који се експлоатише износи **58.740,60 м.**

Дужина колосека у депоима на стоваришту угља, са циглану „Пионир" и оних који нису у саобраћају износи 7,814,70 м.

Свега 66.555,30 м.

Ове године највећа пажња обраћена је на побољшање постојећих трамвајских колосека, тако да су свуда трули прагови замењени новим праговима, колосеци подигнути и убачена довољна количина туцаника.

Нарочито је предузето швајсовање саставака на појединим пругама, *тако да се је на*

тај начин постигла много угодинија вожња, мање кварење колосека, као и кола и на тај начин смањено је коштање око одржавања колосека.

Док је у 1932 год. на редовном одржавању зашвајсовано на Вождовачкој пруги свега 27 саставака, *дотле је у овој години нарочита пажња на ово обраћена.*

Зашвајсовано је и то:

1. — Од Славије до Звездаре проф. 150/160 мм.	42 саставка
2. — Поред Универзитета, проф. 150/160 мм.	16 саставака
3. — У Васиној улици проф. 150/160 мм.	50 саставака
4. — На Калемегдану проф. 150/160 мм.	12 саставака
5. — У Узун Мирковој улици проф. 150/160 мм.	46 саставака
6. — у Макензијевој (Цара Николе ул., профил 150/160 мм.	52 саставака
7. — у Краља Александра ул. код „Гашине кафане" профил 160/160 мм.	28 саставака
8. — у Светосавској ул. проф. 160/160 мм.	48 саставака
Свега	*294 саставка*

Сем тога оправљени су швајсовањем на појединим пругама и то проф. 180/180 мм. 10 саставака
са шинама проф. 150/160 мм. 6 саставака

Свега је швајсовано саставака на редовном одржавању колосека:

од шина 180/180	10 саставака
од шина 150/160	300 саставака
укупно швајс.	310 саставака

Око трамвајског колосека постављена је калдрма, коју Дирекција одржава на ширини од 2,20 м. а према врсти калдрме износи:

камена коцка на дужини од	15.807 м колос.
мозаик и турска калдрма на дужини од	7,708 м колос.
дрвена коцка на дуж. од	3.251 м колос.
збијени асфалт	1.582 м колос.
камена коцка поред шина а остало асфалт	2.872 м колос.
у баштицама на средини улице на дужини од	4.475 м колос.
у баштицама са стране коловоза	23.120 м колос.
у засебном профилу са отвореним шинама	5.773 м колос.
изнад канала на дуж. од	710.20 м колос.
пруге у земљи	1.257,30 м колос.
Свега:	*66.555,30 м колос.*

Од укупне дужине трамвајских пруга отпада 33.368 м. колосека у слободним баштицама, а остатак у коловозу и депоима.

За одржавање свих трамвајских пруга у 1933 год. упослено је дневно:

обичних радника 81,26 рад. надн.
калдрмџије 3,18 надн.
ковач 6,61 ковач. надн.
швајсер 1,45 швајс. надн.
надзорник 4,45 надз. над.

За одржавање 1 км. трамвајске пруге, потребно је дневно 1,24 рад. над.; 0,048 калдр. надн. и 0,099 ков. надница, 0,068 надз. надн., и 0,021 швајс. надница.

Просечна дневница обичног радника *33,93 дин.*, ковача *74,23 д.*, а *калдрмџије 56,95 дин.* и надз. пруге 89,07 дин.

За редовно одржавање трамвајских колосека у 1933 год., утрошено је:

а) за радну снагу	1.411.651,14 дин.
б) за материјал	410.198.22 дин.
Укупно	*1.821.859,36 дин.*

На један километар трамвајске пруге која је у експлоатацији отпада у 1933 год.:

а) радна снага	21.360.— дин.
б) за материјал	6.160.— дин.
Свега	*27.520.— дин.*

У току 1933 год. предузета је генерална оправка колосека у Краља Александра улици од Дворске до Гробљанске. Свуда су шине подигнуте и подливене на поново израђена калдрма. Исто тако пред Универзитетом колосек, пошто је швајсован, поновa је закалдрмисан.

Ради правилног одводњавања скретница уведена је канализација код скретница везом за уличну канализацију.

II. — РЕДОВНО ОДРЖАВАЊЕ СВИХ ГРАЂЕВИНА И ОСТАЛИХ ГРАЂЕВИНСКИХ ОБЈЕКАТА У 1933 Г.

Укупна површина под зградама Дирекције трамваја и осветљења заједно са возним парком износи:

1. — Под зградама од тврдог материјала	17.221 м²
2. — Под зградама од слабог материјала	13.111 м²
Свега	*30.332 м²*

3. — Под димњацима од којих је 1 висине 65 м а други 80 м има	128 м²
4. — Под каналом (подземним)	2.887 м²
5. — Трансфор. зградица	72 ком.
6. — Подземних кабина	48 ком.
7. — Конверторских станица има 4 надземних, 1 подземна, у површини	446 м²
8. — Трансформатор. дрвених кабина има	15 ком.
9. — Трансфор. гвоздених кабина има	3 ком.
10. — Трамвајских чекаоница има 9 од који је једна од тврдог материјала а 8 од слабог. Свега у површини	95 м²

Ово повећање површина зграда према површини зграда у 1932 г. долази отуда, што су сада уплеле у обзир и зграде Возног парка, приновљених 4 комада трансформаторских зградица и једна зграда у новом парку до Ел. централе, а остатак се до сада водио код Електро-техничке службе.

На одржавање свих грађевина и грађевинских објеката запослено је просечно дневно по 29 радника, 5,58 зидара, 2,52 тесача и 0,93 бравара.

Просечна дневница радника износи 32,12 дин., зидара 58,64 дин., тесача 65 дин., а бравара 50 дин.

На редовно одржавање грађевина утрошено је:

радне снаге	403.645,32 дин.
материјала	92.275,32 дин.
Свега	*498.920,75 дин.*

Ако се узме да се подједнако троши на одржавање зграда од тврдог и меког материјала излази да одржавање једног квадратног метра зграде кошта годишње 13,30 дин.

III. — ИЗРАДА НОВИХ ТРАМВАЈСКИХ ПРУГА И РЕКОНСТРУКЦИЈА ПОСТОЈЕЋИХ ЛИНИЈА У 1933 ГОДИНИ:

1. — *Реконструкција дуплог трамвајског колосека на пруги бр. 3 између „Мостара" и „Сењака"* у вези са израдом другог коловоза улице. Изведена је путем режијске комисије од шина проф. 160/150 мм., које су биле раније употребљене на истој прузи. Дужина реконструкције износи *1.011,43* м¹ од те дужине: 944,43 м¹ на праговима, а 67,0 м¹ на макадаму. Швајсовано је 116 комада саставака, али само уз објекте остављене су механичке спојнице.

Земљани радови изведени су путем предузимача, те су коштали 18.117,84 дин.

Материјал: туцаник, прагови, шљунак	137.534,21 дин.
Радна снага у режији	58.709,46 дин.
Швајс порције	36.192 дин.
Свега:	*250.653,51 дин.*

2. — *Израда везе између колосека на пруги бр. 3, код Војне академије ради олакшавања маневрисања, од 2 нормалне* 1:6 проф. 160/150 мм. и шина истог профила са механичким спојницама. Извршено је претходно рушење калдрме од камене коцке, постављање колосека на макадамској подлози и поновно калдрмисање; дужина исте износи 54,00 м¹. Рад је извршен у *режији* и коштао је:

радна снага	4.252,61 дин.
материјал	1.145.— дин.
Свега	*5.397,61 дин.*

3. — *Израда реконструкције колосека на пруги бр. 3 од Дурмиторске до „Мостара."* Услед изградње зграде Министарства социјалне политике и нар. здравља, пруга је постављена у баштицу поред коловоза, а на делу који пролази у скверу поред Губеревца, колосек је услед мочварног терена издигнут и одмакнут од јарка.

Дужина реконструкције 330,80 м¹ од којих 143,55 м¹ изведено је од шина проф. 160/150 мм. а осталих 187,27 м¹ од шина проф. 180/180 мм. За ту сврху донето је 172 м нових шина 180/180 мм.

Швајсовано је 14 ком. саставака 180/180 мм. Остали су штосови са механичким спојницама, све на макадамској подлози. Рад је изведен у *режији*.

Коштање материјала	11.373,78 дин.
радна снага	27.615,53 дин.
швајс-порције	4.480.— дин.
Свега:	*43.469,31 дин.*

4. — *Изградња трамвајског колосека за општинско имање „Пионир."* Пруга је намењена за транспорт материјала, има дужину 358,90 м¹, од старих употребљених шина: са две нормалне скретнице 1:6, проф. 160 мм. и са механичким спојницама постављена је на макадамској подлози са слојем шљаке одозго.

Рад је извршен у *режији*.

Коштање матер. износи	26.169,84 дин.
Коштање шина, скретница и ситног прибора, динара	358,90×117,25=42.081,02
коштање рада	5.451,55 дин.
Свега:	*73.702,44 дин.*

5. — *Израда везе између колосека на пруги бр. 3 код Топчидерске чекаонице од две нормалне скретнице* 1:6, проф. 160/150 мм. и шина истог профила. Дужина износи заједно са скретницама 29,75 мм., све на праговима. Приликом постављања везе избачено је 33,26 м¹ колосека виљол.

Рад је извршен у режији и коштао је:

материјал	160,12 дин.
радна снага	7.341,05 дин.
Свега:	*8.944,17 дин.*

6. — *Израда везе између колосека у улици Краља Александра код Дворске ул. од две лево скретнице* 1:6 и шина проф. 180/180 мм. дужина 29,55 м¹ колосека. Извршено је разбијање слоја бетона око шина, постављање шина, поново бетонирање и постављање слоја ливеног асфалта одозго.

Рад је изведен у *режији* и коштао је 8.500.— дин.

7. — *Реконструкција пруге бр. 1 у Васиној улици и код кафане „Македонија"* ради избацивања оштрих кривина и постављања блажи-

јих са већим полупречником. Дужина реконструкције 6,45+56,08+49,36 = 165,89 м², од употребљених шина проф. 160/150 мм. швајсовањем саставака, на макадамској подлози, са претходним рушењем калдрме и поновним калдрмисањем.

Зашвајсовано је 50 саставака.

Рад је извршен *у режији* и коштао је:

материјал	23.934,95 дин.
радна снага	23.906,98 дин.
Свега:	*47.841,93 дин.*

2. — *Израда водовода и канализације III депоа:*

радна снага	26.024,09 дин.
Свега:	*45.479,60 дин.*

3. — *Пошумљавање имања позади ливнице:*

радна снага	11.390,10 дин.
материјал	221,40 дин.
Свега:	*11.611,50 дин.*

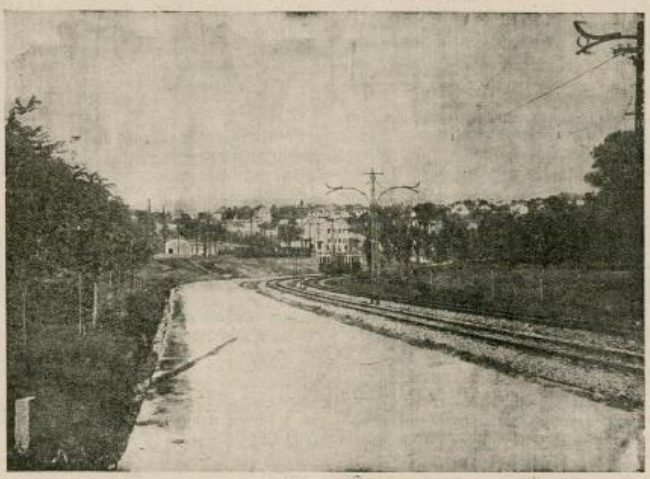

Деоница пруге бр. 3 у Топчидеру

8. — *Довршење колосека у III привременом депоу од старих шина* проф. 160 мм. са механичким спојницама, на макадамској подлози:

Рад је извршен *у режији:*

Коштање рада	25.352,02 дин.
коштање материјала	2.232,63 дин.
Свега:	*27.584,66 дин.*

Укупно за израду нових трамвајских пруга *462.093,60 дин.*

IV. — ИЗРАДА НОВИХ ГРАЂЕВИНА И ГРАЂЕВИНСКИХ ОБЈЕКАТА

Нови радови:

1. — *Израда III привременог депоа:*

радна снага	23.505,83 дин.
материјал	3.805,66 дин.
Свега:	*27.311,09 дин.*

4. — *Ограђивање око парка код ливнице:*

радна снага	33.048,28 дин.
материјал	1.787,33 дин.
Свега:	*34.835,61 дин.*

5. — *Ограђивање имања Општине града Београда, Ракиска пијаца:*

радна снага	25.256,53 дин.
материјал	1.262,13 дин.
Свега:	*26.518,66 дин.*

6. — *Ограђивање школа:*

радна снага	18.019,24 дин.
материјал	132.— дин.
Свега:	*18.151.24 дин.*

7. — *Ограђивање Централне амбуланте:*

радна снага	4.296,61 дин.
материјал	53,91 дин.
Свега:	*4.350,52 дин.*

8. — *Ограђивање у Штросмајеровој ул.*

радна снага	4.843,92 дин.

9. — *Израда чекаонице код „Соколовића":*

радна снага	19.210,49 дин.
материјал	6.613,14 дин.
Свега:	*17.823,63 дин.*

10. — *Довршење чекаонице на Дедињу:*

радна снага	2.078,74 дин.
материјал	439,61 дин.
Свега	*2.518,35 дин.*

11. — *Израда чекаонице „Котеж Неимар":*

радна снага	6.698,01 дин.
материјал	2.509,77 дин.
Свега:	*11.207,78 дин.*

12. — *Довршење трансформатора на Железничкој станици:*

радна снага	5.583,75
материјал	9.529.—
Свега:	*15.112,75 дин.*

13. — *Израда резервоара код потстанице „Москва", „Добро поље" и „Горњи Депо":*

радна снага	12.343,03
материјал	9.589,57
Свега:	*21.932,60 дин.*

14. — *Израда кућице у парку за чувара:*

радна снага	29.909,74
материјал	23.225,86
Свега:	*53.135,59 дин.*

Свега за израду нових грађевина динара 341.826,64.

Укупно за нове трамвајске пруге и грађевине *803.920,24 дин.*

V Саобраћај у 1932 и 1933 години

У току 1932 године радило је у саобраћају просечно дневно 80 моторних и 40 прикључних трамвајских кола, свега 120 трамваја и 5 аутобуса.

Број превезених путника био је:

на трамвајима	*44,383,731.—*
на аутобусима	*1,173.587.—*
Свега путника	*45,557.318.—*

Приход од продатих трамвајских карата, (редовних, претплатних и ђачких) био је:

на трамвајима, дин.	61,406.397.50
на аутобусима, дин.	2,684.081.—
Свега: дин.	*64,090.478.50*

У години 1933 радило је у саобраћају просечно дневно:

82 моторна и 38 прикључних кола, свега *120 трамваја и 6 аутобуса.*

Број превезених путника био је:

на трамвајима	*42.642.269*
на атуобусима	*1,031.850*
Свега путника:	*43,674.119*

Приход од продатих трамвајских карата (редовних, претплатних и ђачких) био је:

на трамвајима	*57,881.350.— дин.*
на аутобусима	*2,390.029.— дин.*
Свега:	*60.271.379.— дин.*

У ниже приложеним табеларним прегледима могу се наћи подаци о трамвајском саобраћају.

ПРЕГЛЕД

остварених саобраћајних прихода Д. Т. О. за 1932 годину

МЕСЕЦ	Број превезених путника			Реализовано прихода									
				Од продаје карата				Од претплатних карата				Ванред. приходи	Свега
	На трамвајима	На аутобусима	Свега	Трамвајн		Аутобуси		Службених		Ђачких		Аутобус. за пратње	
				Динара	п.	Динара	п.	Динара	п.	Дин.	п.	Дин. п.	Динара п.
Јануар	3,458.482	90.038	3,548.520	4,718.328	50	217.538	—	93.820	—	24.848	—	400 —	5,054.934 50
Фебруар	2,996.441	81.815	3,078.256	4,068.319	—	199.273	—	115.520	—	34.994	50	— —	4,418.106 50
Март	3,366.964	87.751	3,454.715	4,547.089	—	210.997	—	106.180	—	43.884	—	900 —	4,909.050 —
Април	3,791.834	94.847	3,886.681	5,155.559	50	226.347	—	100.530	—	38.423	—	— —	5,520.859 50
Мај	4,004.137	103.012	4,107.149	5,561.705	—	262.388	—	92.390	—	27.099	—	1.210 —	5,944.792 —
Јуни	3,826.627	118.712	3,945.339	5,297.485	—	284.301	—	101.700	—	12.236	—	— —	5,695.722 —
Јули	3.771.019	116.407	3,887.426	5,060.297	—	264.836	—	92.150	—	—	—	— —	5,426.283 —
Август	3,745.018	100.843	3,845.861	4,991.285	50	220.506	25	104.920	—	—	—	— —	5,316.801 75
Септембар	3,974.141	105.306	4,079.447	5,322.296	—	208.018	10	99.220	—	8.172	50	— —	5,637.706 60
Октобар	4,124.779	99.413	4,224.192	5,470.563	50	209.451	90	93.660	—	36.576	50	— —	5,813.251 90
Новембар	3,746.613	93.763	3,840.376	4,950.118	50	190.211	65	93.280	—	51.705	—	— —	5,285.310 15
Децембар	3,577.676	81.680	3,659.356	4,733.507	50	190.124	—	89.240	—	54.789	—	— —	5,067 660 50
Укупно	44,383.731	1,173.587	45,557.318	59,885.549	—	2,684.081	90	1,185.610	—	332.727	50	2.510 —	64,090.478 40

ПРЕГЛЕД

остварених саобраћајних прихода Д.Т.О. за 1933 годину

МЕСЕЦ	Број превезених путника			Реализовано прихода									
				Од продаје карата				Од претплатних карата			Ванред. приходи		Свега
	На трамвајима	На аутобусима	Свега	Трамвајем		Аутобусом		Службених		Тачких	Аутобуси		
				Динара	п.	Динара	п.	Динара	п.	Дин. п.	Дин.	п.	Дин. п.
Јануар	3,301.969	71.485	3,373.454	4,334.585	50	164.616	50	—	—	29.451 —	200	—	4,528.803 —
Фебруар	2,905.753	60.103	2,965.856	3,824.551	—	138.410	50	167.570	—	47.470 50			4,178.002 —
Март	3,540.426	66.287	3,606.713	4,653.895	50	152.700	50	100.300	—	52.602 50			4,959.594 50
Април	3,743.680	85.375	3,829.055	4,963.563	50	199.578	50	96.190	—	39.456 50			5,298.728 50
Мај	3,781.159	97.055	3,878.214	5,032.933	50	227.090	—	94.320	—	35.715 50			5,390.059 —
Јуни	3,709.052	98.062	3,808.114	4,965.322	—	227.662	—	94.710	—	11.589 —			5,299.283 —
Јули	3,633.346	97.228	3,725.574	4,877.855	—	212.805	—	97.090	—	— —			5,187.750 —
Август	3,515.852	85.505	3,600.757	4,672.077	50	195.055	—	103.440	—	— —			4,970.572 50
Септембар	3,687.213	94.537	3,781.750	4,859.228	—	221.153	—	102.780	—	— —			5,183.161 —
Октобар	3,878.424	96.678	3,975.102	5,087.930	—	226.859	—	102.750	—	27.653 50			5,445.172 50
Новембар	3,606.566	99.647	3,706.213	4,718.244	50	229.255	—	101.910	—	47.054 —			5,096.463 50
Децембар	3,339.429	84.888	3,424.317	5,385.090	50	194.768	—	100.020	—	53.092 50			4,733.790 —
Свега	42,642.269	1,031.850	43,674.119	56,375.145	50	2,390.029	—	1,161.020	—	344.985 —	200	—	60,271.379 —

АДМИНИСТРАТИВНА СЛУЖБА

(Шеф: инж. *П. Јоксимовић*)

Административна служба не бави се искључиво вођењем администрације Дирекције трамваја и осветљења, нарочито не вођењем администрације у оном ужем смислу, коју реч администрација код нас има.

Задатци ове Службе могу се поделити у две радне групе: у једну унутрашњу т.ј. саму Дирекцију трамваја и осветљења и једну спољашњу, т.ј. све оно што је ван те Дирекције. У свакој од ових група, задаци Административне службе гранају се у два правца. У једном административном у ужем смислу и једном који се бави господарским искоришћењем материјала и производа и господарском анализом и проучавањем појединих радова и производа осталих служби.

У излагању рада ове службе, држећи се у главном горе наведене поделе и прелазећи групу по групу, упознаће се целокупан рад Административне службе при овој Дирекцији.

Унутрашње послове чисто административне природе обавља ова Служба преко следећих тела: Персоналног, који свршава све послове који се тичу персоналних питања, израђује решења о постављању, отпуштању и кажњавању службеника, води службеничке листове за сваког службеника и расправља све службеничке односе; Рачуноводства, које поред својих рачунских послова врши и све послове око кратких набавака, за хитно потребан материјал разних служби; Секретаријата, који прима целокупну преписку од Служби, води деловоднике и архиву, и најзад, упућује пошту појединим службама.

Послове који се тичу једног дела рационалног рада и експлоатације целокупног предузећа, обавља ова Служба преко свога магацина, магацинског књиговодства, књиговодства радова и отсека претплате.

Магацин прима, чува и издаје материјал за све службе, било да тај материјал долази споља или из самих служби, на пр. из радионица Машинске службе.

Контрола и тачан преглед стања у магацину води се у магацинском књиговодству, које води тачну евиденцију о количинама и вредности материјала, и то, како примљеног и издатог, тако и оног који се налази у магацину.

Преко књиговодства радова утврђује се коштање сваког предузетог рада, односно, колико је коштао сваки израђени предмет, како се цена истог рада, односно предмета кретала раније, и траже се узроци ако међу ценама садањим и ранијим има разлике.

Преко отсека за претплату, одржавају се, контролишу и оправљају сви струјомери који су својина ове Дирекције, а исто тако води и тачна евиденција о бројном стању струјомера у мрежи.

Најважнији задатак пак ове Службе је експлоатација и тарификација електричне енергије за потребе осветљења и индустрије.

Што се тиче спољашњег рада ове Службе може се и ту извршити подела на чисто административне и на послове експлоатације.

Чисто административни послови су одржавање везе између Дирекције и осталих одељења Општине града Београда. Ови послови се обављају у главном преко Секретаријата, рачуноводства и персоналног отсека.

Послове експлоатације врши Отсек за претплату. Један од главних задатака Дирекције трамваја и осветљења, као што јој и само име каже, јесте да становнике града Београда и подручних му предграђа снабде електричном енергијом потребном за осветљење и моторски погон, а то су дужности Отсека за претплату.

До 1929 године Отсек за претплату био је

подељен на два одељка: рачуноводство са благајном осветљења и лабораторија.

Рачуноводство вршило је обрачун утрошене електричне енергије, издавало рачуне за наплату и водило књиге о целом овом промету. Наплата је вршена прво на благајни Управе трамваја и осветљења, потом преко инкасаната, затим преко Поштанске штедионице, 1926 и 1927 год., после чега се опет враћа на наплату преко инкасаната, која се пак дефинитивно укида 1929 године, увођењем наплате на благајни путем извештаја.

Рачуноводство није израђивало статистику утрошене електричне енергије, већ се цео посао вршио у делокругу рачунске радње. Услед тога недостају тачни податци о утрошку електричне енергије мерене код самих потрошача, по врстама претплатника, као и сам број претплатника по категоријама, те су исти морали бити накнадно одређивани.

Лабораторија је имала у свом делокругу давање и укидање спојева, постављање и скидање струјомера, оправке и одржавање струјомера, израду и прераду орми за струјомере и читање струјомера.

Највеће тешкоће рада претстављала је ова подела отсека, а нарочито преписка са претплатницима и међу отсецима.

Спајањем оба горе поменута тела у једно, увођењем пријава и одјава и претставки у виду налога у више копија, наплатом таксе и депозита одмах при пријави и увођењем картотека за струјомере, инсталације, за претплатнике по азбучном реду и броју текућих рачуна, као и увођењем читања из читачких картона, посао се много побољшао и добро организовао. На тај начин било је омогућено задржавањем истог броја текућег рачуна претплатника, без обзира на промену адресе и године, да се створи *тачнија* евиденција.

Отсек претплате је подељен у седам секција, од којих свака има свој одређени делокруг рада:

1) Секција пријава и одјава;
2) Читачка секција;
3) Секција монтера;
4) Контролна секција;
5) Секција инвентара и картотеке;
6) Секција обрачуна и израде чекова; и
7) Секција задужења и одужења.

Сем ових секција установљена је и Благајна осветљења.

У састав Отсека претплате долази још и механичка радионица за оправку и регулисање струјомера и апарата. Радионица је тако устројена, да може истодобно ставити на испитивање пет стотина комада монофазних струјомера.

Сви ново набављени струјомери као и стари, пролазе кроз ову радионицу, где се стављају на испитивање и оверу од стране Средишње управе за мере и драгоцене метале.

Шта је све у овој Служби по разним гранама урађено 1933 године, види се из ниже изложених података:

Отсек претплате:

Отсек претплате извршио је од јануара 1933 год. до 31 децембра 1933 године, следеће послове:

1. — Примљено је у секцији за пријаве и претставке:	
а) пријава	*16.239*
б) претставки	*19.020*
Укупно:	*35.259*
2. — Дато спојева:	
а) за станове и радионице	*14.261*
б) за локале, радње, биоскопе и канцеларије	*1.664*
в) за моторе	*381*
Укупно:	*16.306*
3. — Укинуто спојева:	
а) за станове и радионице	*11.732*
б) за локале, радње, биоскопе и канцеларије	*1.855*
в) за моторе	*288*
Укупно:	*13.875*
4. — Прикључене нове инсталације:	
а) станови и радионице	*2.618*
б) локали, радње, биоскопи и канцеларије	*289*
в) мотори	*314*
Укупно:	*3.221*
5. — Број прикључних места нових инсталација:	
а) станови и радионице	*22.137*
б) локали, радње, биоскопи и канцеларије	*1.970*
в) мотори	*396*
Укупно:	*24.503*
6. — Укупно оптерећење у ватима за нове инсталације:	
а) станови и радионице	*477.600*
б) локали, радње, биоскопи и канцеларије	*80.085*
в) мотори	*904.590*
Укупно:	*1,462.275*
7. — Намештање и скидање струјомера Дирекције трамваја и осветљења и приватне својине:	
а) намештено струјомера Д. Т. и О.	*9.360*
б) скинуто струјомера Д. Т. и О.	*5.286*
виших намештених струјомера	*4.074*
а) намештено струјомера приватних	*2.028*
б) скинуто струјомера приватних виших скинутих струјомера	*2.550*
	522
Број извршених послова на терену од стране монтера износи	*82.200*
8. — Оправљено у механичкој радионици струјомера	*6.147*
9. — Од 1-I-1933 год. до 31-XII-1933 године било је уговорних претплатника 330.	
а) по двојној тарифи за моторе	*88*
б) по двојној тарифи за радње	*101*
в) двотарифних претплатника за станове	*108*
г) двотарифних претплатника за моторе	*4*
д) уговорних претплатника	*16*
ђ) ноћна тарифа	*3*
одобравајућих	*10*
Укупно:	*330*

10. — Стање задужења и одужења:

Целокупно задужење депоа признаница од приватних и државних установа:

Задужење од 1 јануара 1933 до 31 децембра 1933 год., дин.	68,654.476,71
Целокупно одужење депоа признаница од државних и приватних установа од 1 јануара 1933 до 31 децембра 1933 године,	
свега наплаћено, дин.	53,379.135,31
(мање држ. трошарина) Дин.	4,972.306.—
Свега: динара:	*48,406.829,31*
(мање) аванс, динара	*2,256.322,80*
Остварен приход дин.:	*46,150.506,51*
(мање) таксе и везе, дин.	*1,218.244.—*
Чист приход од осветљ. Дин.	**44,932.262,51**

11. — *Извештај о раду секције за промену напона у времену од 1 јануара до 31 децембра 1933 године:*

а) број претплатника који су добили за осветљење напон од 220 волти,	12.488
б) број издатих сијалица за те претплатнике износи	112.459
в) свега наплаћено динара за продате сијалице	*724.675.—*

12. — *Секција обрачуна* за време од 1 јануара до 31 децембра 1933 године обрачунала је и израдила 461.501 чековну уплатницу и послала их за наплату претплатницима осветљења.

13. — *Сем тога код овог Отсека набављено* од 1 јануара до 31 децембра 1933 године:

а) 500 ком. струјомера Ганц1, 5—10—220 V Динара 79.500.—

б) 1 ком. преносни волтметар Но. 14497 Динара 1.940.—

в) 3000 комада струјомера Ганц 1,5 до 10—220 V Динара 477.000.—

г) 10 ком. одобравајућих струјомера С. Ш. Динара 5.400.—

д) 110 ком. струјомера и 60 ком. часовника електричних Ландис Динара 146.846.—

ђ) 1 мали носиви амперметар Но. 1152303 Динара 1.750.—

е) 1 Вистонов мост „Понтави" Но. 1156695 Динара 2.995.

ж) 350 ком. струјомера Ганц 3×10 А — 3×380 220 V Динара 185.400.

з) 250 ком. струјомера Ериксон 10 А — 220 V Динара 39.750.

и) 1 ком. машина „Адрема" друк модела ИБА 11 Но. 47203 са мотором Но. 388138 — 220 V Дин. 63.700.

14. — Укупан утрошак електричне енергије за годину 1933 износи:

1. Приватни претплатници:	
а) мотори	2.225.330 кWh
б) станови и радионице	4,021.657 кWh
в) локали и радње	1,938.130 кWh
Свега:	*8,185.117 кWh*
2. Државна надлештва:	
а) мотори	2,063.114 кWh
б) осветљење	797.604 кWh
Свега:	*2,860.718 кWh*
3. Општинска надлештва:	
а) мотори	283.645 кWh
б) канцеларије	300.590 кWh
Свега:	*584.235 кWh*
4. Улично осветљење	3,030.694 кWh
5. Дирекција трамваја и осветљење (укупно)	391.934 кWh
6. Накнадно издати рачуни у 1933 години	1,164.679 кWh
7. Сторнирано у 1933 год. (мање)	575.805 кWh
Укупан утрошак:	*15,641.572 кWh*

Магацинско књиговодство

У току 1933 године примљено је 2.128 рачуна за испоручену робу од разних лифераната и извршено је књижење и то: задужење магацина за износ од 17,108.418,24 динара, која је сума и одобрена рачуну поверитеља по фактурама за материјал као и разведена кроз сва одговарајућа сконтра.

Примљено је 48 рачуна за испоручен угаљ од разних лифераната и извршено је задужење угља за износ од данара 3,577.939,46, која је сума одобрена рачуну поверитеља по фактурама за угаљ као и разведена кроз сва одговарајућа сконтра.

Примљено је и прокњижено 43.873 комада требовања материјала разних одељења за поједине радове, иста су обрачуната и дупликати тих требовања достављени су радионицама ради обрачуна вредности свршених послова у току месеца..

Поред горе наведеног вршено је редовно ангажовање кредита како за материјалне тако и за личне издатке. Редовно су подношена стања Дирекцији и свима службама. Према указаној потреби чињени су предлози за извршење вирмана по позицијама личних и материјалних издатака.

Сви остали административни послови вођени су уредно и без застоја.

Персонални референт

За време од 1 јануара до 31 децембра 1933 године извршио је следеће послове:

1) Израђено је решења о постављању за 176 лица;

2) Израђено је решења о отпусту за 167 лица;

3) Израђено је решења о унапређењу за 8 лица;

4) Израђено је решења о разврставању за 122 лица;

5) Израђено је решења о повишици дневничара за 40 лица;

6) Израђено је решења о отсуству дневничара за 280 лица;

7) Израђено је решења о отсуству месечара за 119 лица;

8) Израђено је решења о казнама месечара за 248 лица;

9) Израђено је решења о казнама дневничара за 402 лица;

10) Израђено је решења о годишњем одмору за 186 лица;

11) Израђено је решења о административним забранама за 109 лица;

12) Израђено је решења о пензионисању за 15 лица;

13) Израђено је решења о помоћи за 13 лица;

14) Израђено је исплатних обрачуна месечара за 9.449 лица;

15) Израђено је месечних обрачуна дневничара за 18.375 лица;

16) Израђене су и издате признанице, спискови прековременог рада и процента продатих карата месечара и дневничара за 14.506 лица;

17) Израђено је и потпуно ликвидирано са свим обуставама 208 комада платних спискова месечара за 10.248 лица;

18) Израђено је и потпуно ликвидирано 1.842 комада платних спискова дневничара за 110.310 лица;

19) Израђено и предато Уреду за осигурање радника 177 ком. уредских спискова за месечаре, за 8.775 лица;

20) Израђено и предато Уреду за осигурање радника 562 ком. уредских спискова за дневничаре, за 33.266 лица;

21) Израђено (администрирано) по извршеном саопштењу и предаји позива по тражењу самоуправних и државних власти, предмета за 9.238 лица;

22) Израда уверења о службовању за 369 лица;

23) Вођена евиденција боловања и обуставе хранарине за 443 лица;

24) Унета пореза у пор. књижице свих службеника за 2.329 лица;

25) Извршена је подела свих бројева „Београдских општинских новина" и личне поште;

26) Извршена су разна ислеђења по указаној потреби.

27) Спроведена су кроз главне књиге сва постављења, пензионисања и отпуштања.

28) Све промене по свим решењима спроведена су кроз службеничке листове у картотеци, а решења расписана надлежним службама, а где је била потреба издати су преписи решења.

Из следећег дијаграма и прегледа могу се видети подаци о службеницима и персоналним расходима:

Рачуноводство

1) Примљено је и експедовано Економату Општине града Београда 201 требовање за набавку разног материјала.

2) Примљено је из Економата Општине града Београда 262 требовања за испоруку разног материјала а по извршеним пословима предато разним фирмама ради испоруке.

3) Извршено је 1.260 кратких набавака.

4) Примљено је и свршено 6.571 предмета.

5) Примљено је и свршено и достављено за експедицију 1.918 ком. рачуна од разних фирми за испоруку разног материјала.

6) Поред већ изложеног рађени су и сви остали текући послови.

ПРЕГЛЕД СТАЊА

о кретању службеника Д. Т. и О. и личних расхода у времену од 1929 до 1933 године

Године	1929			1930			1931			1932			1933		
Службеници	месечара	дневничара	свега	месечара	дневничара	свега	месечара	дневничара	свега	месечара	дневничара	свега	месечара	дневничара	свега
Админ. чиновници . .	149	83	232	88	104	192	99	119	218	83	102	185	93	105	198
Техн. службеници . .	819	263	1082	577	810	1387	564	911	1475	590	856	1478	578	883	1456
Радници	87	452	539	74	1155	1229	39	692	768	32	625	630	30	624	654
Укупно	1055	798	1853	749	2009	2898[1])	702	1722	2424[2])	705	1583	2288	696	1612	2308[3])
Лични расходи	42,845.277			52,389.085			53,951.732			45,946.673			47,294.218		

[1]) 1930 год. ушао је у састав Д.Т.О. Возни парк са чистачком колоном.

[2]) 1931 год. отпала је од Д.Т.О. Чистачка колона, а Возни парк је остао.

[3]) Подаци за 1933 г. унети су по оствареном предлогу буџета за исту годину.

Секретаријат

1) Примљено је у току 1933 године предмета и заведено у деловодни протокол (обични) 48.286.

и то од:

а) државних и самоуправ. установа	14.752
б) од приватних лица и фирми	15.819
в) од Служби Дирекције трамваја и осветљења	16.715

од тога упућено у рад:

Административној служби	*17.208*
Саобраћајној служби	*2.271*
Машинској служби	*2.057*
Електро-техничкој служби	*2.140*
Магацинском књиговодству	*2.593*
Књиговодству радова	*1.801*
Економату	*1.968*
Инсталационом одсеку	*4.277*
Ликвидатури трамвајских карата	*1.270*
Рачуноводству	*3.106*
Главној благајни	*803*
Амбуланти	*69*
Помоћнику директора	*968*
Техничком већу	*104*
Персоналном референту	*3.115*
Стављено у касу	*17*
Стављено у акта	*4.327*
Стављено у евиденцију	*274*
Укупно предмета:	*49.286*

Сви предмети су регистровани.

2) Заведено поверљивих предмета	*281*
а) од тога свршено	*251*
б) и у раду	*30*
3) Експедовано писама путем поште	*2.466*
4) Експедовано на експедициону књигу предмета	*15.187*
5) Издато наредаба	*55*
6) Наплаћено општинске таксе у општинским маркама, које су на предметима утиснуте и прописно поништене динара	*62.577.—*
7) Утрошено поштанских марака за експедицију писама динара	*2.579.50*

8) Сви свршени предмети стављени су у акта и фасцикулирани.

Преко Секретаријата иде целокупна администрација како спољна тако и унутрашња, водећи искључиво један деловодни протокол за обичну пошту и један деловодни протокол за поверљиву пошту, прима, заводи и даље распоређује разне молбе, претставке, званична акта примљена од државних и самоуправних власти упућена на адресу Дирекције; чува и држи у реду целокупну архиву Дирекције трамваја и осветљења; спроводи све наредбе Дирекције и Општинског суда — Службама на извршење.

Поред свих редовних послова Секретаријат обавља и све друге послове који спадају у делокруг рада ове Дирекције.

Књиговодство радова

У делокруг рада Књиговодства радова спада на првом месту књижење утрошка материјала и радне снаге као и тачно утврђивање вредности свих израђевина обављених у свима радионицама Дирекције трамваја и осветљења.

Да би се ово могло утврдити, ни један рад ма какве врсте он био и ма где се обављао, не сме се отпочети нити обавити без „Поруџбине за израду" коју издаје Књиговодство радова.

Поред редовних и нових радова, у које спадају целокупно одржавање свих објеката и инвестиција Дирекције трамваја и осветљења, обављају се у радионицама Дирекције трамваја и осветљења и ванредни радови, који су проузроковани вис мајором и случајним непредвиђеним потребама Дирекције трамваја и осветљења, *као и сви радови за сва одељења Суда Општине града Београда.*

За све редовне радове Књиговодство радова издаје поруџбине за израду одмах у почетку сваке године, а за остале радове по потреби на основу писмених захтева и одобрења Дирекције.

На основу предњег Књиговодство радова издало је до краја 1933 године свега *2.088* комада поруџбина, за радове по потреби свих Служби ове Дирекције, као и за одељења Суда Општине града Београда и приватних послова.

ЗАКЉУЧАК

Према изложеним подацима може се судити о резултатима постигнутим у делокругу рада на који се протеже надлежност ове Дирекције. Потребно је нарочито истаћи, колико је обиман тај делокруг рада и колико је у њему остварена дубока пенетрација пословних односа између Општине града Београда и Дирекције трамваја и осветљења. Ако се изузму питања јавног саобраћаја и осветљења, на којима Д. Т. и О. непосредно извршује своју улогу, преостаје још много других питања огромне и разноврсне делатности Општине града Београда у којима се ова Дирекција јавља као неопходни помоћни орган. У делу овога извештаја који говори о радионицама може се читати, да су услуге Д. Т. и О. осећају у најудаљенијим и свима разнородним гранама пословања Општине града Београда. У томе смислу је важност ове установе постајала из дана у дан све већа, а с тим у вези, и величина њене одговорности.

За последњих десет година рада успело се од ове установе створити предузеће које у пуној мери одговара својим задацима. Својом техничком опремом то је предузеће данас такво да се с правом могу очекивати повољни резултати рада. Радионице су довољно развијене, модерно опремљене и хигијенски уређене; саобраћајна средства и прилике знатно су побољшане, као што су и услови за успешнију експлоатацију електричне енергије постали повољнији. Правилност рада овога

предузећа сведочи, уосталом, о усавршености његове организације.

У овоме добу општег пословног застоја треба прибрати снаге и извршити потребно одабирање према резултатима стеченога искуства. Треба координирати нове проблеме, ставити их у светлост искуства, омогућити да нас наук прошлости прожме и инспирише наше методе рада. Јер тек у нормалним пословним приликама, којима се лагано враћамо, животна способност оваквог једног предузећа има бити одмерена.

За Дирекцију трамваја и осветљења јавља се проблем експлоатације електричне енергије као основни проблем у будућности. Више но досад, јер производња електричне енергије коју врши централа „Снага и Светлост", улази у будуће у обзир као одређена количина. Главни задатак ће се зато састојати у томе да се сви елементи експлоатације проуче, среде и практично најрационалније изведу. Ту долазе првенствено у обзир питања саобраћаја и осветљења и, с њима у вези, питање развода електричне енергије, питање тарифирања, питања одржавања и проширења возног парка, рационализација рада у радионицама, и, свакако упрошћења администрат. поступка.

У питању организације рада стоји такође отворено начелно питање о њеној комерцијализацији. Досадање искуство, како на страни код свих предузећа ове врсте, тако и код нас (на пр. у Загребу, Сарајеву, Марибору итд.), указује на то, да главни и основни услов коме сва та предузећа дугују свој просперитет лежи баш у томе, што је организација рада спроведена на индустријско-трговачкој основи. И ми морамо употпунити комерцијалну организацију рада у нашем предузећу, морамо осигурати разумну и економну набавку материјала, морамо се трудити да ефекат рада подигнемо и ослободимо установу свега што је у експедитивности спутава. То се може постићи реорганизацијом рада у предузећу на бази трговачко-индустријској, дајући му — као делу самоуправног тела — самосталност по примеру рада и делања Општинских штедионица.

Чине се сви напори да се планови Дирекције трамваја и осветљења, у вези са тим новим задацима спроведу у дело што скорије. Сигурно је, да ће и иначе знатан приход који Дирекција трамваја и осветљења доприноси Општини постати на тај начин још знатнији, и да ће се истовремено корисно послужити потребама грађана, чији животни просперитет мора остати сврха и смисао сваке делатности Општине града Београда, па следствено и Дирекције трамваја и осветљења.

Општинска штедионица и Заложни завод града Београда*

На основу чл. 45 Правила, Управни одбор Општинске штедионице и Заложног завода града Београда поднео је Суду и Одбору Општине града Београда закључне рачуне, заједно са извештајем о раду Општинске штедионице у прошлој 1933 години.

Одбор Београдске општине, на седници својој од 26 јануара 1933 г., одобрио је закључне рачуне Штедионице за 1932 год., као и извештај Управног и Надзорног одбора о раду Штедионице у току 1932 г., и дао Управном и Надзорном одбору разрешницу за рад и рачуне у 1932 г.

Ову одлуку одборску одобрио је Г. Министар унутрашњих послова, решењем својим од 4 фебруара 1933 г., IV бр. 236.

За претседника Управног одбора Општинске штедионице именован је, актом Општине града Београда Обр. 22402 од 7 новембра 1933 год., г. Васа Лазаревић, 1 апретседник Београдске општине.

„Ми смо у нашем извештају за 1932 годину изнели све тешкоће и незгоде с којима су имале да се боре све оне установе, које се баве прикупљањем штедње на штедне књижице или на који други начин. Цела 1933-ћа година протекла је у борби с тим незгодама и ми с правом можемо рећи, да су најтежи дани данас већ прешли и да је идеја о штедњи већ победила један велики део тешкоћа, које су јој стајале на путу.

Рад наше Штедионице у том времену кретао се у главном у три правца.

На првом месту њена главна брига била је у томе, да обезбеди сигурност свих уложених сума код ње. У томе послу Штедионица је потпуно успела, као што се то из биланса и службених статистичких података види. Рад на овоме послу био је у толико више отежан, што Штедионица, ни једног момента, није смела остати на ликвидирању само старих својих потраживања и постепено свести цео свој рад на ликвидацију, него је морала за цело време и активно радити и давати зајмове и онда, кад је код већег дела новчаних установа било обустављено свако давање нових зајмова.

Поред сигурности уложених сума на штедњу, Штедионица је морала строго водити рачуна о ликвидности улога на штедњу и бити спремна да увек и у свако доба буде готова, на сваку тражњу улагача одговорити исплатом тражених сума на своме шалтеру.

Због тога Штедионица је морала држати велике готовине у својим касама и ограничити давање зајмова на меру која неће ићи на штету ликвидитета. Велике неупослене суме биле су велики терет за Штедионицу, јер је она, с једне стране, плаћала интерес на примљени новац, а, с друге стране, морала држати велике количине неупосленог новца без икаквог или са веома малим приносом. Из истог разлога Штедионица није смела ући у примање великих улога на штедњу, и морала се ограничити на мање улоге, а наочито није смела примати улоге, који нису били доношени у Штедионицу ради пласирања, него само ради привременог краткорочног чувања.

Захваљујући Народној банци Штедионица је могла на један део свога неупосленог новца вући известан принос купујући благајничке записе Банчине и на тај начин колико толико надокнадити губитак на камати који је имала, држећи велике неупослене готовине ради осигурања ликвидитета. У првој половини године тај принос на боновима био је добар, али у другој тај принос био је и сувише мали.

Поставља се питање, у интересу саме штедње, како ће се апсолутно ликвидно моћи уносити, под повољним приносом, све оне суме, које свака штедионица мора и треба да има у готову, да би обавези враћања улога могла увек и у свако доба одговорити, јер се само враћањем улога на сваку тражњу може стећи и осигурати поверење штедиша у штедионице и подићи дух штедње код целог народа.

Дух штедње мора се стварати и неговати. Општинска штедионица је и у прошлој години, као и дотле увек, радила живом речју, штампом, летцима и пропагандним саставима на неговању и подизању тога духа. Тај посао је био веома тежак услед тешких економских прилика, које још увек владају целим светом па и нашом земљом. У неговању и подизању духа штедње велике је потпоре имала Штедионица у изјавама г. Претседника Министарског савета и г. Министра финансија, да је питање стабилности вредности динара ван сваке дискусије.

Ипак, и поред свега овога и поред свих сигурности и ликвидности које Општинска штедионица пружа својим улагачима, штедња у прошлој години није у потпуности за-

* Овај напис је информативни извод из „Извештаја за 1933 годину Општинске штедионице и Заложног завода града Београда".

довољила наша очекивања. Истина је, да се Штедионица у главном обраћала на малога човека, на децу, на ђаке у основним школама, и на раднике. Али ипак и ако се Штедионица не може потужити на своје штедише и на поверење, које су јој они указивали, ипак може зажалити што нема више оних који штеде. Штедионица сматра, да је штедња најпре врлина, а затим исто тако и дужност сваког грађанина у нашој државној заједници, и да нема прихода од кога се не би могло што уштедети.

3) од д. 500.— за најбољи чланак са темом: „Жена као кућа почива" написан о улози и значају жене у улози домаће штедње;

4) две награде од по д. 500.— за приче о штедњи, једну за школску децу а другу за раднички свет; затим,

5) да Штедионица да, као свој дар, сваком новорођенчету у недељи штедње, на подручју атара Општине града Београда, уложну књижицу са почетним везаним улогом од д. 50.—

Истога дана Штедионица је откупила 3.000 комада ванредног издања „Весника", које је за тај пропагандни дан специјално

Преглед кретања улога на штедњу по годинама

Година	УЛОЖЕНО					ИСПЛАЋЕНО					Стање улога са камотом на крају године
	Нових улога		Старих улога		Укупно	Појединачне суме		У целости		Укупно	
	ком.	динара	ком.	динара	динара	ком.	динара	к.	динара	динара	
од 1-X-1929 до 31-XII-30	2247	15,249.759.30	5453	12,700.059.—	27,955.818.30	3547	11,748.859.10	337	1,617.148.80	13,366.007.90	16,866.801.70
1931	2284	19,899.308.10	9767	38,458.761.95	48,358.070.05	5919	26.243.782.05	659	4,888.101.90	31,131.883.95	28,901.063.80
1932	1422	7,682.324.40	10904	47,453.611.80	55,135.936.20	8934	25,569.384.23	751	4,478.776.60	30,048.160.83	26,856.169.63
1933	1747	5,703.532.74	12103	42,891.604.27	48,595.137.01	9538	19,055.812.50	572	3 691.942.—	22,747.754.50	27,480.430.—

Стање улога на крају ове године порасло је, према стању за 1932 годину, за динара 624.260.37, а број улагача попео се од 4.206 на 5.268 штедиша. Нових улагача је у 1933 години било 1.747 са сумом од 5,703.532.74 д., а целих улога исплаћено је по 685 партија за дин. 3,691.942.—

Стање улога на штедњу, без омладинске штедње, на дан 31 децембра 1933 год. износило је дин. 27,480.430.— са 5.268 партија.

Као што се види, број нових улагача, према онима који су подигли целе своје улоге, знатно је већи и то је, за данашње прилике, успешна појава, која сведочи о поверењу које улагачи и сада указују овој установи. Поред овако знатног броја нових штедиша, укупна сума улога није много већа, у поређењу са 1932 г., али она, уједно, показује, да Општинска штедионица има велики број малих штедиша, међ сиромашнијим светом, што је доказ, да је наша установа позната најширим редовима београдског грађанства.

Приликом прославе Међународног дана штедње, на дан 31 октобра прошле године, Општинска штедионица је, у циљу пропаганде и ширења духа штедње у београдском грађанству и код омладине, расписала конкурс са овим наградама:

1) од д. 1.000.— за најбоље предавање о штедњи, које буде било одржано на дан прославе по гимназијама на родитељским већима;

2) од д. 1.000.— за најбоље предавање, које се буде било одржало на дан прославе по основним школама на родитељским већима;

припремио Савез штедионица Краљевине Југославије, 10.000 комада чланака о пропаганди штедње међ школском децом, 2.000 комада причица о жени „Шкртица" и 5.000 комада чланака о пропаганди штедње међ радницима и војницима и све то бесплатно раздала својим улагачима и осталим грађанима у циљу буђења свести о штедњи.

Улози на штедњу по текућим рачунима

Ову врсту послова Штедионица више не ради, али је из раније године остао само један улагач, који треба овај свој улог да пренесе на редован улог на штедњу, или да свој новац подигне. Други текући рачуни су само општинских установа или општинских штедионица у нашој Краљевини с којима наша Штедионица има пословних веза.

Стање ових улога износило је 31 децембра 1933 год. по 10 партија д. 1,126.058.50.

Омладинска штедња

У циљу бољег и успешнијег рада на овој штедњи предузимане су у 1933 г. разне мере. Тако нпр. набављени су преко нашег Посланства у Берлину, проспекти о раду на школској штедњи у Немачкој, где се сада уводи нов начин, по угледу на рад у Шведској, а, што је најглавније, решено је да се рад на омладинској штедњи прошири и на средње школе, по мушким и женским гимназијама, и то најпре на више разреде, од I до IV.

Као што је познато, наша Штедионица отпочела је са пропагандом штедње међ

школском децом по основним школама почетком 1930 године. Организација је спроведена кроз све београдске основне школе, изузев оне на Западном Врачару, где је ова организација изведена од стране Поштанске штедионице.

Број ђака штедиша пење се сваке године, али, и поред овог пораста у броју штедиша, пада у очи да су 1932, а нарочито 1933 године, полагања улога знатно подбацила, како у бројном тако и у вредносном износу, док су, напротив, подизања уложених сума за последње две године, особито у прошлој години, далеко надмашила претходне године, и бројно и по вредности, а и појединачно подигнуте суме све су веће.

Овде морамо нагласити, да је Штедионица, у свакој прилици, где је то било оправдано, враћала родитељима уложени дечији новац, ма да је улог, по овој омладинској штедњи, везан за 10 година. Као најчешћи случај за подизање новца са ђачких књижица, наводећи је: немаштина, беспослица, болест у кући, оскудица у оделу, обући, огреву и др. Родитељи би требали да схвате, да је ово новац њихове деце, намењен њима када одрасту, а не за одело и друго, и да деца, штедећи за 10 година, навикну на врлину штедње, како би, доцније, били спремнији за живот. За потребе у оделу, обући, ђачким књигама и за случај болести и др. морали би родитељи да нарочито штеде и, у том случају, улози њихове деце не би били подизани.

Између других узрока, који су утицали на слабије улагање и на јаче подизање новца по омладинској штедњи, од којих један треба тражити у данашњој општој кризи, свакако да је сметало, што је организација била ограничена само на основне школе, те свршени ђаци основних школа, преласком у гимназије, нису могли на лак начин да продуже штедњу, већ су морали своје уштеђевине да доносе у Штедионицу.

Потребно је стога извести организацију омладинске штедње и по гимназијама, која не може бити иста као у основним школама, пошто је у гимназијама настава везана за већи број наставника у једном разреду и разредни старешина није у додиру са децом у оној мери, као учитељи по основним школама.

Преглед кретања улога омладинске штедње по годинама

У години	Бр. ђака	Бр. улагача	Бр. промена	Динара		Стање на крају године са каматом
				уложено	исплаћено	
1930	12.289	9.805	57.756	1,193.454.05	20.880.45	1,194.155.59
1931	14.422	11.687	37.243	1,186.094.85	74.039.20	2,410.708.06
1932	18.777	13.817	18.858	790.700.70	198.709.20	3 161.076.01
1933	17.509	14.487	15.884	613.912.65	249.352.45	3,722.708.30

Детаљи за техничко спровођење штедње по гимназијама мораће се утврдити споразумно са директорима гимназија, што се може очекивати у 1934 г., тако да са новом школском годином отпочне редовна омладинска штедња и по средњим школама.

И прошле године, као и у 1932 г., Штедионица је била сазвала конференцију у Општини на дан 26 октобра 1933 г., на коју су позвани сви управитељи и надзорници основних школа у Београду, директори гимназија, претставници Министарства просвете, финансија и други, у жељи да их обавести и упозна с радом на пропаганди штедње и да чује њихова мишљења и гледишта.

По одобрењу и препоруци г. Министра просвете одржана су 31 октобра 1933 године, на дан Међународног дана штедње, предавања по свим школама (основним и гимназијама) ђацима и родитељима на родитељским већима о штедњи.

Овом приликом Штедионица сматра за своју дужност да ода захвалност г. Министру просвете и његовим органима на помоћи, која је у свакој прилици указивана од њихове стране за постизање што већег успеха у ширењу штедње код наше омладине. Учитељима и управитељима основних школа, који су главни сарадници и помоћници Штедионице у раду на спровођењу и извођењу штедње по основним школама, Управа Штедионице и овога пута дугује нарочито признање.

Потребно је подвући, да Штедионицу у целом послу на организацији, спровођењу и прикупљању улога од омладине — ђака — по школама што је све скопчано са издацима, не руководе никакви материјални интереси, већ једино васпитавање и навикавање нашег света, првенствено омладине, да научи да штеди, јер, по мудрим речима Њ. В. Краља: *„Штедња је основ среће сваке породице и државе и њихове економске слободе и самосталности."*

У току 1933 год. прикупљено је дечијих уштеда за дин. 613.912.65, а исплаћено — враћено укупно дин. 249.352.45.

Број улагача омладинске штедње повећао се у 1933 год. за 620.

Стање улога омладинске штедње износило је на дан 31 децембра 1933 год. динара 3,722.708.36 (са укапиталисаном каматом) са 14.437 штедиша, према стању од 31 децембра 1932 г. од 13.817 штедиша са уложених динара 3,161.076.01.

Кредитни послови — Есконт меница

Као што је речено у извештају за 1932 г., давање нових меничних зајмова обустављено је било сасвим од почетка августа 1932 год. и само изузетно, у ретким и доказаним хитним потребама, даване су једино ситније суме.

Прилике, које су биле нагнале Управу да престане са давањем меничних зајмова, нису се измениле ни почетком 1933 године. Улози на штедњу, у то време, показивали су, поред повећања броја нових улагача, једно незнатно, али стално опадање и да би се имало могућности да се увек одговори обавезама према улагачима, — Штедионица је била принуђена да и од својих дужника по меницама тражи о роковима прописне отплате.

Радећи овако, есконт се, с једне стране, стално смањивао, али с друге стране, повећаван је, на тај начин, резерва у готовини. У то време почињу појединци да се обраћају Штедионици за меничне зајмове, често пута за мале суме, којима су ти зајмови били потребни више као моментана помоћ у случајевима болести, операције или томе слично. Требало је грађанима Београда показати добру вољу, да им се Штедионица није у невољи, и већ почетком марта 1933 год. Управа доноси решење, да се отпочне са давањем меничних зајмова, за те случајеве неопходних потреба, одређујући, у исто време, да укупна сума одобрених зајмова у једном месецу не сме прећи 25.000.— д., а зајам једном лицу да не може бити већи од 5.000.— дин. Решавање о овим зајмовима остављено је било једном ужем одбору од четворице чланова Управе, без икакве награде за овај рад, који су, при одобравању, имали да воде рачуна о наведеним потребама молилаца, али, на првом месту, о сигурности потписника.

Ова сума од 25.000.— дин., одређена за давање меничних зајмова у једном месецу, повећана је, с обзиром на ондашња новчана средства, на 80.000.— дин. за месец јуни и да једно лице може добити највећи зајам до 10.000.— дин., а у месецу јулу већ је исплаћено на име нових меничних зајмова дин. 123.000.—. Од тада почињу да се примају молбе за меничне зајмове од сваког лица, а од августа месеца примају се молбе и за хипотекарне зајмове, које Штедионица почиње да даје најпре до 30.000.—, а затим до динара 50.000.— на прво место, а највише до половине процењене вредности имања, а чему решава цео Управни одбор.

Као што се види, Штедионица је већ отпочела била с давањем нових зајмова у већој мери и тако је настављено све до краја године. Да би се могло, при оцени, имати сигурних података о кредитној способности молиоца и његових жирената тражене су информације за ова лица, која, ако су имала дуг код Штедионице, или ако није протекло најмање месец дана од када су стари дуг исплатили, нису могла добити нов зајам.

Општински службеници обраћали су се врло често за меничне зајмове. Управа је водила рачуна о њиховим траженьима и излазила на сусрет, ако су у Општини стекли сталност, или имају најмање две године службе општинске, а њихови потписници имају сталност, и ако молиоци немају забрана на плату.

Стојећи на гледишту, да се кредитна способност једног човека мери, у главном према његовим приходима и имовном стању, — Управни одбор донео је био одлуку, да се онима, који, сем плате, немају других прихода нити непокретности, могу одобравати менични зајмови највише до висине износа њихове двомесечне плате (принадлежности).

Из табеларних прегледа, изложених на крају званичног извештаја, види се рад цензурних седница и Управног одбора на давању меничних зајмова. Према тим подацима решавано је на 19 цензурних седница о поднесених 920 молби за тражење зајмова у износу динара 4,171.650.—, од којих је одобрено по 462 молбе укупно динара 2,015.600.—.

Највећа сума одобреног зајма износила је 50.000.— динара (на хипотеке), а најмања динара 600.—.

Поред све строгости у цензурисању ранијих и прошле године осетило се и у 1933 години да извесни дужници по меницама теже одговарају својим обавезама и стога пуштају да им менице иду на протест, а неке адвокату за тужбу. Таквих нерегулисаних меница било је протестовано 1051 комад у износу динара 5,086.590.—, од којих је брзо регулисано, без интервенције власти, 839 комада меница у износу динара 3,897.400.—, а посредством адвоката било је регулисано 111 комада меница у износу динара 613.580.—.

Управни одбор узео је, на крају године, у оцену све менице, које су дате адвокату за наплату у 1933 години, и решио да се, из добити за 1933 годину, отпишу 38 комада меница у вредности динара 164.700.— као и трошкови у динара 61.283.80.—, учињени у прошлој години по меницама око подизања тужби, што значи укупно за отпис 225.973.80.— динара. Све остале тужене менице из 1933 године и то: 97 комада у износу дин. 279.250.—

(личан кредит) и 9 комада у износу динара 283.900.— (са интабулацијом). Укупно 106 комада меница у вредности дин. 563.150.—, узете су као сигурне, с обзиром на потписнике и добивена обезбеђења.

На дан 31 децембра 1933 год. било је есконтованих меница 1.616 комада у укупном износу дин. 7,542.740.—, од којих је 153 комада меница обезбеђено хипотеком за износ од дин. 3,886.600.—, а остале су зајмови на личан кредит са најмање три потписа.

У статистичким подацима, који иду уз службени извештај, могу се видети кретања, како у погледу давања нових зајмова, тако и у погледу наплате и неплаћања истих.

Зајмови по текућим рачунима. Давање кредита по овој врсти зајмова престало је у 1932 години, пошто исто није у складу са новим Правилима.

Од старих зајмова, који никад нису били бројни, остао је још само један зајам, али и он треба да буде угашен у овој години.

Заложни послови

У прошлој 1933 год. продужен је рад са истим врстама заложних послова: на ломбард, на драгоцености и на ручну залогу (ствари). С обзиром на повољније прилике, Штедионица је оно ограничење из 1932 године, да се једном лицу не може дати већи зајам од 5.000.— дин., проширила и, од маја 1933 године, отпочето је давање зајмова до 10.000.— динара. Ово решење, у колико се односи на давање зајмова на драгоцености и на хартије од вредности, измењено је у августу пр. године, када је Штедионица већ располагала знатном готовином, и од тада се дају ови зајмови, истина изузетно, до динара 25.000.— једном лицу.

Ломбард је обављен једино на државне хартије од вредности и то, као и раније, највише на обвезнице 2½% ренте ратне штете, на које су давани зајмови по 100.— динара, а доцније, са побољшањем њиховог курса, по 120.— дин. од комада. Поред повољних услова, у погледу камате, ова врста заложних послова не показује већи напредак, а то свакако стога, што је мали сопственик отуђио ове хартије, у времену њиховог наглог пада.

Искуство раније стечено, налагало је највећу обазривост при раду са хартијама, Од раније заложених хартија државних обвезница или приватних установа, у времену када је њихов курс био нешто бољи, остало је нерегулисано 104 залоге у 1933 год. и њих је требало ликвидирати. Сопственици ових залога, у колико су они били познати, позивани су да регулишу своја дуговања, па када то није помогло, морало се приступити продаји заложених хартија преко берзе. Продаја је вршена у два маха и све те заложене хартије, на којима је изгубљено укупно 71.840.50.— динара, Штедионица је била купила за свој рачун, рачунајући на побољшање њиховог курса, што се доцније и потврдило. Радећи овако, Штедионица је, приликом продаје при крају 1933 год. свих тих заложених хартија, које је била купила у 1932 и 1933 години, постигла леп успех и у неколико умањила губитак који је имала на заложеним хартијама у 1932 и 1933 години.

На овај начин Штедионица је ликвидирала све оне раније залоге, које су, због пада курса, остале биле непокривене, тако да се може рећи да је сада цела сума, дана на залогу хартија од вредности, потпуно покривена.

Стање ових зајмова износило је на дан 31 децембра 1933 год. дин. 1,852.806.— по 1.069 залога.

Зајмови на драгоцености показују у 1933 г. знатно повећање, које је могло бити још боље, да није тако велики број установа, које раде ову врсту послова, под много тежим условима за залагаче, али које дају зајмове до максимума процењене вредности.

Организација ове врсте зајмова искључује сваку штету по Штедионицу, и стога на јавним продајама, које су обављане у 1933 год. због нерегулисања о роковима (било је 4 продаје, за наплату нашег потраживања од дин. 58.160.— по 184 залоге) Штедионица није имала губитка.

У 1933 год. издано је на име зајмова укупно дин. 1,608.110.—, по 2.523 залоге. Највећа сума једног зајма износила је дин. 21.000.—, а најмања дин. 20.—.

Стање ових зајмова износило је на дан 31 децембра 1933 год. 2.109 залога за дин. 1,428.785.—.

Ручна залога (на ствари), залагаоница. Ова врста послова показује леп напредак и она се стално повећава. Једина сметња потпуном развијању ове врсте залога јесте оскудица у локалу. Садашње просторије, које су потпуно искоришћене, недовољне су и ускоро неће моћи више да послуже своме циљу. Док се не реши питање изградње сопствене зграде, у којој ће бити предвиђено све што треба за ову врсту послова, мораће се или ограничити даље давање зајмова или узети под закуп неку подесну зграда у близини садашње зграде.

Закон о радњама даје првенство општинским штедионицама за ову врсту послова и наша Штедионица ће, ако не одмах, али кроз неколико година, бити приморана да прими на себе сав рад са ручном залогом и отвори своје залагаонице по крајевима Београда. Од овога посла штедионице немају готово никакве користи, јер камата не сме бити велика, пошто је то у ствари помагање сиротињег грађанства, а режија је скупа. Без об-

зира на евентуалну штету од овог посла, која би се морала да покрива из других прихода, — наша Штедионица сматра као једну од својих дужности да преко својих залагаоница помогне београдском грађанству.

У 1933 год. дано је на име нових зајмова на ручну залогу дин. 1,024.770.— по 3.675 залога, а стање на дан 31 децембра 1933 год. износило је по 1.703 залоге дин. 513.270.—.

Залоге, нерегулисане о роковима, продаване су на јавним лицитацијама, којима је увек присуствовао по један члан Управе. Тако је у прошлој години одржано 4 лицитације, на којима је било продано предмета за наплату нашег потраживања од динара 36.710.— из 141 залоге.

Штедионица на овој врсти посла није никад имала губитка.

Каматна стопа

Каматна стопа по зајмовима свих врста остала је у 1933 год. иста, као што је била и у 1932 год., и то: на есконт и на све врсте залога по 12%.

Каматна стопа на улоге на штедњу остала је иста као и ранијих година, тј. 7%.

Нова Уредба о максимирању камата, која је ступила на снагу 5 јануара 1934 год., прописује:

1) да камата на позајмљени новац може бити највише за 5% већа од есконтне стопе Народне банке; и

2) да камата на улоге не може бити већа од есконтне стопе Народне банке смањене за 1%.

Имајући у виду ову Уредбу, и с обзиром на данашњу есконтну стопу Народне банке од 7½%, Штедионица је решила да, док Народна банка не промени ову своју есконтну стопу, наплаћује и даље 12% на зајмове по есконту, а на редовне улоге на штедњу да плаћа убудуће по 6% годишње камате.

Уредба о максимирању камата не ограничава камату по зајмовима на залоге, за које важи закон о радњама, и стога је решено да камата на све врсте зајмова на залоге остане и даље 12%, рачунајући поред тога и један вишак, по одређеној скали, на име провизије, осигурања и осталих трошкова.

Послови са Београдском општином

Послови, које је Штедионица обављала ранијих година за рачун Београдске општине, настављени су и у 1933 години.

Сем тих ранијих послова, Општина је у 1933 год. улагала код Штедионице приходе наплаћене на својој каси од осветљења, као и приходе од воде.

Тако исто Општина је, извесно време, предавала Штедионици сваког радног дана приходе од општинске трошарине.

Она два зајма, која је Штедионица раније дала Општини, остала су и даље: зајам по текућем рачуну од 20,000.000.— дин. остао је готово непромењен и он је износио 31 децембра 1933 год., са каматом, 17,002.000.— дин.; онај други зајам, ломбардни, на подлози хартија од вредности, који је првобитно био 15,000.000.— дин. смањио се отплатама на динара 9,793.000.—.

Као што се види дуговање Општине града Београда Општинској штедионици по рачуну зајма од 15,000.000.— дин. уредно се отплатама смањује.

У току 1933-ће године Општина је отплатила својих дугова са жиром Општинске штедионице за суму од 53,863.376.37 дин., и на тај начин за ту суму ослободила Општинску штедионицу датог жира по општинским меницама.

Од укупне суме до сада датих жира за Општину београдску у суми од 178,788.896.92 дин. остала је још сума од дин. 63,836.779.46, која ће се редовним и уредним отплатама и даље смањивати.

У погледу вршења *благајничке службе за општину и њена предузећа* Штедионица је обавила у току 1933 год. ове послове:

а) *општинских таксених марака* Штедионица је у 1933 год. продала за 3,122.250.— дин.; на дан 31 децембра 1933 год. остало је у трезору непродатих ових марака укупно за динара 9,395.000.—;

б) *на име електричне енергије* Штедионица је наплатила од разних лица у 1933 г., по 77.375 упутница, укупно динара 8,661.429,32.

в) *на име водоводне таксе* наплаћено је од разних лица у 1933 год. по 18.365 упутница за дин. 7,397.407.15.

Осим овога посла Штедионица је вршила исплате и наплате и по другим разним рачунима Београдске општине: по редовном текућем рачуну Београдске општине; по рачуну отплата општинског дуга по интерном зајму од 125,000.000.— дин. и другим ануитетним плаћањима; из фонда за социјално и здравствено старање; по разним депозитима и др. рачунима. Укупно је у 1933 год. примљено дин. 103,821.163.08, а исплаћено за динара 102,081.787.05.

Гарантна писма

Нова гарантна писма Штедионица не издаје више, јер је то противно новим Правилима, а стара гарантна писма, по истеку посла за који су дата, постепено се повлаче.

На крају 1933 год. остало је још 7 гарантних писама, у износу дин. 1,108.500.—.

Рад филијале у Краља Александра ул. бр. 97

Послови у овом филијалу, обављају се исто као и у 1932 г., тј. наплаћују се раније одобрени зајмови по меницама, примају се и исплаћују улози на штедњу и наплаћује: за рачун Београдске општине, за електричну енергију и воду. Нови меничии зајмови не одобравају се више преко филијала.

Као што се види, рад у филијалу сведен је на најмању меру.

Филијал је био основан у времену напредовања, када се још нису били осетили ударци кризе. Као последица кризе дошао је ретрингиран рад филијала, али, несумњиво је, да ће се и посао филијала развити чим се прилике поправе.

Питање подизања зграде

Зграда у којој се сада налази Штедионица и коју је она узела под закуп од Београдске општине, не може, оваква каква је сада, да послужи циљу. Ма да место, на којем је зграда, има све најлепше услове за пословање које ради Штедионица, — ипак то није довољно, јер сама зграда, која је давно зидана за другу намену, па доцније преправљена и удешавана за Штедионицу, мора да се осигурава, зашто ће требати много новаца, а, што је најглавније, нема довољно просторија за заложне послове.

Питању подизања нове зграде Управа је у 1933 год. посветила највећу пажњу. Одмах по извештају стручне комисије, коју је, на захтев Штедионице, образовала Општина, и која је (комисија) препоручила да се грађевина поруши и подигне нова на регулационој линији, — Управа је била донела одлуку да се Штедионица исели из ове зграде и обрати Општини за други подесан плац, на којем би подигла нову зграду за своје потребе.

На овом питању рађено је и даље и спремљен нацрт шта све треба предвидети у новој згради за потребе Штедионице. Сем тога лично се настојало код Суда да додели Штедионици потребан плац за зидање њене зграде. Одржана је била једна конференција у Општини за утврђивање програма за зидање зграде у Александровој улици за потребе Штедионице и других општинских одељења.

Питање о оснивању дражбованице (аукционог завода), за јавну продају ствари, у тесној је вези са питањем зграде и док ово питање не буде било решено неће се моћи почети с овим послом, од којег Штедионица треба да има користи.

Можемо се надати, да ће питање о подизању зграде бити решено дефинитивно у 1934 години и на тај начин Штедионици дала би се могућност да задовољи своје потребе и развије послове, нарочито оне са ручном залогом.

* * *

У рачуну Изравнања изложено је стање Штедионице на дан 31 децембра 1933 год., а из рачуна Губитка и добитка види се успех рада за прошлу 1933 годину.

Укупни приходи за 1933 г. изнели су		д. 5.786.827.24
Укупни расходи и отписи		д. 4,575.328.44
Чист приход за 1933 год. био је		д. 1,211.498.80
Кад се од овог чистог прихода одбије по чл. 47 Правила:		
10% за стални резервни фонд	д. 121.149.88	
3½% за тантијеме Упр. одбору	д. 42.402.46	
1½% за тантијеме Надз. одбору	д. 18.172.48	
5% за тантијеме чиновницима	д. 60.574.94	
5% за пенз. фонд чин. и службеника	д. 60.574.94	д. 302.874.70
остаје чист добитак од		д. 908.624.10
Од овог чистог добитка по чл. 48 Правила уноси се:		
75% у општи резервни фонд		д. 681.468.08
25% у фонд Заложног завода		д. 227.156.02

Власник: Општина Београдска. — Уредник Слободан Видаковић, шеф одељ. за штампу, туризам и комуналну пропаганду ОГБ. Престолонаследника Петра 103. — Државна штампарија — Београд.

ПОСВЕЋЕНО ЗАШТИТИ ДЕЦЕ

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЧАСОПИС ЗА КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНИ, ПРИВРЕДНИ И КУЛТУРНИ ЖИВОТ БЕОГРАДА

Бр. 4-5
Година 52

РЕДАКЦИОНИ ОДБОР:
Dr. Ксенофон Шаховић, Драгослав Стојадиновић, Мих. Стефановић, Павле Кара-Радовановић, Воја Симић

УРЕДНИК:
Слободан Ж. Видаковић

Април-Мај
1934 год.

Мај 1934

I

РАДИМО ЗА ЈУГОСЛОВЕНСКУ ДЕЦУ! — Њено Величанство Краљица Марија, стр. 307

II

НАЦИОНАЛНИ И СОЦИЈАЛНИ ПРОБЛЕМИ ДЕЧЈЕ ЗАШТИТЕ:

Колонизација деце у сеоске породице — Д-р. Јосип Шиловић, професор Универзитета, сенатор и претседник земаљ. Уније за заштиту деце, стр. 309

Социална заштита детета. — Д-р Милош Ђ. Поповић, члан Гл. управе Уније за заштиту деце, стр. . 313

Каритас и дужност у заштити деце. — Д-р Матија Амброжић, проф. Универзитета, стр. 318

Национални и расни проблеми дечје заштите. — Д-р Милан Петровић, стр. 322

Државна заштита деце и младежи. — Милена Ј. Атанацковић, шеф Отсека за заштиту деце Министарства социјалне политике и народног здравља, стр. 325

Дечје трпезе Њ. В. Краљице Марије. — Д-р Наталија Николајевић, шеф Школске поликлинике, стр. . 328

Здравствени и васпитни значај школских кухиња. — Д-р Чед. Ђурђевић, санитетски ђенерал у пенсији, стр. 330

Заштита деце. — Васа Л. Лазаревић, члан Гл. Управе Земаљске уније за заштиту деце, стр. 333

Мисија соколства на изградњи национално и социално снажних генерација. — Доброслав М. Богдановић, старешина Соколског друштва у Београду, стр. 335

Комунално-социални проблеми дечје заштите. — Слободан Ж. Видаковић, отправник послова Савеза

градова и члан Главне управе Уније за заштиту деце Краљевине Југославије, стр. 339

III

ЗДРАВСТВЕНА ПИТАЊА ИЗ ДЕЧЈЕ ЗАШТИТЕ:

Здравствене задруге и заштита деце. — Д-р Стеван З. Иванић, директор Централног хигијенског завода, стр. 347

Рад Уреда за заштиту матера деце и младежи града Београда, стр. 349

Утицај дечјих болести на дечје развијање. — Д-р Коста М. Јовановић, стр. 354

Здрава деца — највршња подлога за будућност народа. — Д-р Миливој Сарван, асистент дечје Универзитетске клинике, стр. 356

Како да заштитимо нашу децу од туберкулозе. — Д-р Стаја Стајић, дечји лекар, стр. 358

IV

ПРОБЛЕМИ МОРАЛНОГ И ИНТЕЛЕКТУАЛНОГ ВАСПИТАЊА ДЕЦЕ:

Морална заштита деце и младежи. — Проф. Божидар Зечевић, главни секретар Гл. управе Уније за заштиту деце, стр. 361

Дете и цивилизација. — Д-р Милорад Драгић, стр. . 365

Старање о душевном здрављу детета. — Д-р Светислав Стефановић, в. д. директора Социјално-здравствене дирекције О. г. Београда, стр. 367

Заштита абнормалне деце. — Антон Скала, рефрент Министарства просвете, стр. 369

Средњешколски проблеми. — Проф. Катарина Јовичић, стр. 374

Београдска општина за хигијенске и здраве школе. — Воја Симић, одборник О. г. Београда и члан Школског одбора за град Београд, стр. . . . 376

Београдска општина даје београдској деци што више сунца, ваздуха и зеленила. — А. Б. Херенда, стр. 378

Општинска летовалишта сиромашних ђака основних школа. — Д-р Неда Јовановић, лекар, члан Школског одбора града Београда, стр. . . . 381

Развој дечје заштите у Југославији. (Кратак историски преглед). — Д-р М. Ђ. Поповић, стр. . . 383

Женевска декларација, стр. 386

ДРУШТВЕНА ХРОНИКА:

Преко сто хиљада Београђана и око двадесет хиљада ратника из свију крајева наше Отаџбине одали су достојно признање и дубоко се поклонили сенима херојских бранилаца Београда из 1915 године. — С. М., стр. 387

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ:

Емил Патаки: *Комунално-социјални рад града Брода* 401

Деца и родитељи, месечни часопис. Уредници: Д-р Миливоје Сарван и д-р Жика Марковић, дечји лекари, стр. 401

Уметнички рад на корицама од г. Косте Хакмана, академског сликара.

Наша Највећа Мајка: Њено Величанство Краљица Марија са Престолонаследником Петром и Краљевићима Томиславом и Андрејом

Деца су понос, нада и будућност наше државе, нашег народа, наше расе.

БИБЛИОТЕКА
ОПШТИНЕ ГРАДА БЕОГРАДА

РАДИМО ЗА ЈУГОСЛОВЕНСКУ ДЕЦУ!

Наша деца су нам највећа брига, наш најдрагоценији понос и ружичаста нада наше светле будућности.

Старање о животу, здрављу и васпитању деце није само најсветија дужност мајки и родитељских домова, него први и најважнији задатак хуманих друштава, општина, градова, па и саме државе.

Снага једног народа мери се по моралном и физичком здрављу деце, а његове способности по добро организованој дечјој заштити.

Ако хоћемо да се одужимо своме јуначком народу, ако хоћемо да приведемо нашу лепу домовину напретку, посветимо нашу сталну, искрену и топлу љубав југословенској деци.

Нека ни једно југословенско дете не остане незбринуто, незаштићено, нека сва наша деца весело живе и напредују и нека се њихова, дечја песма среће разлеже по свима крајевима дивне Југославије.

Марија

Њено Величанство Краљица Марија, као Прва југословенска Мајка, дубоко дирнута дечјим проблемом, нарочито проблемом незаштићене и незбринуте деце, — према којој је Она од увек била Највећи заштитник и добротвор — благоизволела је написати за часопис Београда, „Београдске општинске новине", овај афористички уводник, ове лапидарне речи, речи дубоке истине и вере у напредак југословенске деце.

Деца Краљевине Југославије доживела су данас један срећан и епохалан дан. Од сада ће Велика Мајка, Њено Величанство Краљица Марија, као почасна Председница Земаљске Уније за заштиту деце Краљевине Југославије, стајати на челу свих оних који се пожртвовано боре за праведну ствар тих малих и милих бића, за животну заштиту свих пет и по милиона југословенске деце — поноса, наде и будућности наше државе, нашег народа, наше расе.

Уредништво „Београдских општинских новина"

Д-р **Јосип Шиловић**,
професор Универзитета, сенатор и претседник земаљске Уније за заштиту деце

Колонизација деце у сеоске породице

Дубоко су се у душу моју урезале речи, које сам читао као натпис на вратима једног дечјег дома у Риму, када сам се године 1887 спремао за катедру професора казненог права на универзитету у Загребу, а које гласе:

„Parum est improbos coircere paena, nisi probos efficias disciplina" „мало вреди кажњавати кривце, ако не узгајаш ваљане грађане".

Проучавајући дубље узроке злочина у својој домовини, дошао сам до резултата, да су код нас два главна узрока злочина, и то: алкохолизам и запуштена и занемарена деца.

Нису крива запуштена и занемарена деца, ако их отрује улица, те гладна и жедна, гола и боса посрну, већ је криво друштво, које им није надокнадило осуство родитељског дома, није им надокнадило губитак мајке, најбоље и најприроднije одгојитељице деце.

Природно да се и преда мном створио проблем, како ваља одгајити ову незбринуту децу, да ли у домовима, у заводима за децу и младеж или у сељачким породицама малих привредника на селу и у малим варошицама.

За мене беше већ у мојој младости јасно, да је код нас немогуће сместити не само сву него и већи део запуштене и занемарене деце у дечје домове, јер је Југославија аграрна земља малопоседника, која не може подизати и издржавати довољан број домова за ову децу. Па када би то и било могуће, ја сам уверен, да је породица бољи узгајач од дечјег дома, јер породица има мајку, која је најбољи узгајач не само своје рођене деце него и оне, коју није родила, али ју је узела к себи, да се за њу брине и да је одгаја.

Уз то има одгој у породицама још једну предност пред одгојем у дечјим домовима, а та је, да деца одмах долазе у околину, у којој ће провести сав свој живот, те се на ту околину већ у најранијој младости лако привикну. Она пак деца, која се подижу у дечјим затвореним домовима, долазе у нову околину, у којој ће живети, али тек после навршене 14, 16 или чак 18 године, те се на нове животне прилике ван дечјег дома тешко привикавају и у њима сналазе. Особито им је то тешко онда, ако су навикла у дому на бољи живот него ли га имаду, кад ступе у праву животну борбу за егзистенцију и хлеб.

С тих разлога сам ја већ на почетку свога рада на заштити запуштене деце био за то, да се та деца спасавају смештањем у породице. Само још нисам имао искустава хоће ли ми то поћи за руком, хоће ли се код нас наћи довољан број сељачких породица, које би биле вољне примити ову сиротну децу у свој дом без сваке накнаде.

У овоме и теориском и практичном проучавању дечје заштите дошла је и година 1917, која беше управо катастрофална за наш народ у Босни и Херцеговини, Далмацији и Истри, јер је суша и туча уништила сав приход, а благо и стока беху по војним властима реквирирани. Са ових страна наше домовине долажаху „Народној заштити" ужасни гласови, да народ, а особито деца умиру у групама од глади. .

Ради илустрације стања у Истри доказује најбоље овај случај учитељице из Нерезина:

„Њени малишани испод шест година, одкад нема више ни хљеба ни паленте, постадоше шутљиви, тужни и поспани.

И учитељица је ослабила. С муком се креће, а још теже говори. Једног дана донесе јој око 10 сати служавка комадић црног хлеба. Мало га је било, колико би два пута на зуб.. Нема ту шта да се дели, и учитељица, да је деца не виде, окрену се и кришом заложи оно нешто тврде корице...

Кад се опет окрене, има шта и видети! Троје или четворо деце допузало јој до ногу и оквашеним прстима хватају сићушне мрвице хлеба, што су учитељици испале из руке, и приносе их к уснама"...

Тако је то било...

Један свештеник из Херцеговине послао ми је поштом крух, који народ тамо једе. Тај крух је мешан од папрати и храстове коре без и једног зрна брашна. У писму ми

уједно јавља, да народ кува и једе траву без труна ма каквог смока!

У исто доба причао ми је један поморски официр, да је 1917 године са подморницом дошао на оток Корчулу у једно село и да је тражио од сељанке, да му прода ракије. Она му одговори, да хоће ако јој за ракију даде круха. Он одговори, да нема

Деца из Кључа, Босна, када су узета на прехрану од „Народне заштите"

круха, али ће јој дати новац. Она му одврати: шта ће ми новац, кад за њ не могу купити хране, да нахраним дечицу своју, која умиру од глади. Ја напајам децу ракијом, да ми не раздиру срце вичући непрекидно за крухом.

У то су време у Хрватској и у Војводини биле сасвим нормалне прехрамбене прилике, јер је година била родна и свет сељачки је имао од чега да пристојно живи.

Деца из Кључа, Босна, после шест месеци прехране у сеоским колонијама

Ја сам као претседник „Народне заштите" разаслао по Хрватској и Војводини десетину својих људи, да прикажу сељачком народу ужасне прилике у којима живу дечица браће наше у наведеним покрајинама и да потраже породице, које би биле вољне по које дете између 6 и 14 година да узму у свој дом.

Бојећи се, да не би успео, ако будем превише тражио, ја сам им рекао, да кажу људима, да ће то смештање у породице трајати само неколико месеци најдаље до пролећа 1918 године.

Одзив је био ванредан тако, да је године 1917 смештено преко „Народне заштите" на прехрану у сељачке породице 16.568 деце, а године 1918 смештено их је још 20.648.

Како су та деца изгледала, када су смештена у сељачке породице, види се из ове фотографије, која нам приказује децу из Кључа у Босни, која су дошла на прехрану 27 априла (слика I). Шест месеци након што су боравила ова дечица у сељачким породицама у Хрватској изгледала су овако (слика II). Тада сам дефинитивно дошао до закључка да спас наше дечје заштите лежи у колонизацији градске деце у наше сеоске породице.

Како је красан наш сељачки свет, доказује овај доцнији пример.

Ма да је „Народна заштита" колонизирала само децу од 6 до 12 година, увукла се у влак, који је возно децу из Брода према Срему и једна млада жена са синчићем од 3 године и кћерком од 5 година, јер јој је муж пао у рату, а она није имала нигде ничега ни никога. Казала је мом изасланику: ако ме вратиш кући, баци ћу себе и децу под точкове воза. И он је узе собом на њену и њезине деце срећу. У једном селу у Срему узела ју је са децом к себи стара сељанка, која има красну кућу и 50 јутара, земље, јер јој је муж умро, а два сина погинула у рату. Старица је заволела њу и децу јој, као да их је родила, удала ју је за једног честитог момка и с децом уписала у своју задругу.

Многа дечица, коју смо тада примили, бејаху већ тако ослабила од глади, да нису подносила обичне хране, већ смо их у прво време морали хранити само млеком, а некоја су нам путем и умрла.

Од спасене дечице од глади колонизацијом беше 7.175 српске деце из Босне и Херцеговине. Како су та деца ужасно трпела за време рата код куће, најбоље доказује овај случај:

На путу из Бос. Брода једна девојчица се у влаку срушила, јер ју је ухватила падавица. Када јој је прошао напад, саопштила је изасланику „Народне заштите", да нема нигде никога, да су јој оца обесили, а мајку одвели у лудницу у Сарајеву. На питање изасланиково, ко јој је обесио оца, одговори: аустријски војници. Кад су га вешали о дуд у авлији, ја сам гледала с прозора, а он ме спазио па повика: Маро, моја Маро! А ја падох, спопала ме је тада први пут ова невоља као и данас. Мајка ми је тада полу-

дела, отрчала у село и од онда је више нисам видела.

Мари је било онда 14 година, а била је од глади и невоље суха као трска и слаба као да ће сваки час издахнути. Кад је влак дошао у одредиште, одвезоше је у болницу, у којој је исте ноћи умрла.

Све оне сеоске породице у које дођоше деца, тако су заволела сву ту децу као своју рођену и придржаше великодушно сву до године 1920, када дођоше родитељи по своју децу, јер су се прилике код куће биле у велико поправиле.

Али сада настаде права мука, јер хранитељи нехтедоше да даду децу, а ни деца не хтедоше ништа да пођу од својих хранитеља, које називаху оцем и мајком.....

Ваља, наиме, знати, да је један, и то већи део Југославије плодан, а други мањи кршовит, горовит и неплодан тако, да морају очеви породица ићи у свет на зараду, да прехране породицу код куће. А управо ове породице у кршовитом и неплодном делу Југославије имају много деце, док породице у плоднијим крајевима необилују толико децом.

Природно је, дакле, да се ова деца нису дала кући у сиромаштво, кад су се навикла овде на бољи и угоднији живот.

Кући су се вратила само она деца, која су имала код куће родитеље или барем мајку и кућице и бар нешто земљишта, а остадоше код хранитеља сва остала деца, која не имађаху код куће ни оца, ни мајке, или ако имађаху мајку, она их није имала чиме да прехрани.

Ова се деца овде удомише, поудаше и поженише и данас живе сретно и задовољно у својим домовима.

Природно је, да смо кроз „Народну заштиту" после оваквог сјајног успеха у ово катастрофално доба, наставили са колонизацијом деце у сеоске породице. Она је сместила у току година свога колонизационог рада:

На прехрану:	На занат:	Под своје:	Укупно:
54.204 детета	2.701	416	57.321 дете

Ради животне потврде нашег принципа о значају колонизације деце у сеоске породице изнећемо још један конкретан пример.

Почетком претпрошле године уништио је јак потрес у Јужној Србији многе сељачке домове тако, да су многе породице остале без крова.

„Народна заштита" обратила се одмах бану Вардарске бановине, да јој пошаље сиромашну децу, која остадоше без дома, да их смести у Хрватској, у сељачке породице, и то у Подравини, где је наш сељачки народ један од најнапреднијих у целој Југославији, и то не само у ратарству него и у сточарству и коњарству.

„Народна заштита" је одмах допремила 40 деце између 6 и 14 година, те их је сместила у села у околици Бјеловара. Ја сам сам ту децу лично онамо одвео и био свједок управо срдачног дочека те деце у Бјеловару (слика III).

Довођење деце пострадалих родитеља из Јужне Србије у хрватска села. (са децом лично и сам г. Др. Јосип Шиловић)

Сељаци, који су се пријавили, да ће да приме децу из Јужне Србије пак је нису добили, јер је дошло премало деце да се даде свима, били су ожалошћени, да и они нису добили деце.

Када су лане родитељи дошли по своју децу, јер су подигли нове своје домове, настала је опет кукњава за децом, те су се хранитељи са сузама у очима од њих де-

Дечје градско обданиште

лили. Две су породице на своју највећу радост могле придржати децу, јер су сирочад без оца и мајке, те их није нико натраг кући тражио.

Ова је љубав према деци са стране њихових хранитеља са нашег села посве природна, јер сељаку требају деца у његовом господарству, јер када остари за њега вреди потпуно она наша стара пословица, да на

млађима свет остаје, јер та деца одмах ступају у породични живот, у коме се развија међусобна љубав и поштовање.

Хранитељи су дужни слати децу у основну школу, те се деца одмах одузимају онима, који неће да је дају у основну школу.

Надзор над том децом води у првом реду цело село, које је у правом смислу речи проширена породица.

Градска деца у сеоским колонијама (село Милошевац)

У селу се зна тачно, што се у свакој кући догађа, а напосе се пази, како се поступа са туђим дететом, које се налази у породици, те се јавља „Народној заштити", ако се не поступа с дететом као са својим властитим.

Онде где се налазе хигијенске станице, имају надзор над том децом директори тих станица и сестре помоћнице.

Мимо тога има „Народна заштита" у сваком селу, у коме су колонизовани њени штићеници, свог повереника или повереницу, који над том децом воде тачну евиденцију и одузму децу хранитељима, који не поступају с њом као са својом властитом и предају је на одхрану другим хранитељима и о томе одмах извештавају „Народну заштиту".

Повереници „Народне заштите" су редовно учитељи и учитељице основних школа, јер су они у најужем контакту са народом, познају прилике сваког хранитеља у свом селу и имаду љубави за сирочад.

Онде, где нема подесног учитеља или учитељице, поверава се надзор над колонизованом децом домаћим угледним људима, који се баве социјалним радом.

Поред тога одлази изасланик „Народне заштите" с времена на време по селима у којима су колонизирани штићеници наши, те обилази сву ову децу и издаје нужне одредбе, односно одређује промене хранитеља итд.

Ово су наша животна искуства на пољу заштите деце. Искуства добра и плодна, и она треба да служе за углед и пример како свима градовима и општинама, тако и свима каритативним друштвима, која се баве највећим социјалним радом — спасавањем деце!

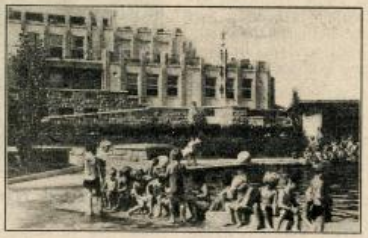

Д-р **Милош Ђ. Поповић,**
члан Гл. управе Уније за заштиту деце
Краљ. Југославије

Социална заштита детета

У људском друштву све је већи број оних којима је угрожен опстанак и који немају сретстава за живот. Све те чланове друштва зовемо заједничким именом *социално слабијим*. Међу њима, а према узроцима њихове социалне слабости, разликујемо оне које треба помагати и заштићавати, зато што су по природи беспомоћни, то су у првом реду деца и недорасли, о којима се морамо старати све док се не оспособе за рад и привређивање. Исто тако и стари, болесни, инвалиди нису у стању да за себе привређују, и њих мора други да издржава.

Али осим ових, по природи слабијих, увек је било људи, а у последње време све их је више који су способни за рад, који хоће да раде, али који не могу да нађу посла и немају према томе никакве могућности данас да зараде и да се издржавају. То су милиони неупослених радника на целом свету, па и код нас, иако у мањој мери.

Ма да нас поглавито интересују овог пута деца као социално слабији чланови друштва, о чијој заштити у првом реду треба да се старамо, ипак не можемо децу издвојити из целе групе социално слабијих, а још мање је могуће да их заштитимо док се год не реши питање опште социалне заштите људи.

Ако, дакле, схватимо заштиту деце у најширем обиму, онда је дужност друштва или државе, зависи ко ту дужност узима на себе, да пре свега спречи зачеће и рађање деце зачете од заражених, наследно оптерећених и дегенерисаних родитеља, како не би са највећом сигурношћу долазила на свет оптерећена наследним манама и осуђена да, или још у раном детињству изумиру, или, ако остану и дуже у животу, целог века буду због своје неспособности или недостатака на терету друштву, или да постану за своју околину велика опасност као криминални типови.

О том питању баве се данас врло озбиљно многе државе и уводе врло енергичне мере за поправку расе, као што је стерилизовање свих дегенерисаних и неспособних, као и опште регулисање рађања.

Али и деца рођена од здравих родитеља изложена су многим опасностима, а њихов опстанак, добро здравље и спрема за живот, зависан је од многих других услова. Социална заштита детета захтева, даље, да свако дете његова мати доји и негује, да свако дете одрасте у породици и да му породица и друштво пружи све услове за његово развиће и спрему за живот. Да би се ови услови могли испунити, потребно је даље, пре свега, социално заштитити матер детињу, дати јој могућности да може своје дете сама да храни, негује и подиже. Оваку заштиту мати може имати најбоље у *материално потпуно обезбеђеној породици*. А материјално обезбедити *сваку* породицу, то је данас највеће друштвено питање, питање основног преуређења свих друштвених економских и моралних односа у друштву. Све до коначног решења овог питања и дечје питање и дечја заштита састојаће се у *олакшању само једног малог дела дечје беде*.

Иако смо дакле, врло далеко од остварења идеалне заштите детета, морамо се задовољити да бар колико је год могуће, учинимо, да се поправи зло стање ма и једном делу наше деце и да се уклоне бар они узроци који се могу отклонити и у данашњим приликама.

Олакшање дечје беде постиже се извесним законским одредбама, али данас још много више *приватном иницијативом*.

Прва идеја о заштити детета и потекла је са приватне стране, као израз осећања за ближње, и жеља да се невољноме помогне.

Први извор овом социалном осећању треба тражити у материнској љубави. Она се преноси на све шире кругове, почевши од уже породице, на родбину, пријатеље, познанике, саплеменике и, најзад, на све људе уопште. И доиста је људе дуго роководило само осећање милосрђа према ближњима, у колико је било таквих људи и у колико се и са тим „милосрђем" искрено мислило и доследно поступало. Свакако да су се људи, који су у почетку једино из милосрђа помагали постепено научили да *социално мисле* и да увиде, да је милосрђе недовољно да да заштиту и помоћ ближњима, па и деци. Заштиту деце треба ставити на сасвим друге основе. Од заштите и помоћи свима који су у невољи, треба створити *социалну* дужност, да поред чисто сентименталних побуда, које многе руководе

у овоме раду, морамо рачунати са реалним материалним чињеницама, које нас упућују да је друштво, односно држава као његов претставник и главни чинилац дужна, и да је њен животни интерес да заштићује и помаже децу.

Тако је постало *дечје право* — право детета да буде рођено од здравих родитеља, да га његова мати доји и гаји и право да добије васпитање и спрему за живот. На темељу тога *права детета* донесена је и позната међународна *Женевска декларација и дечја повеља* којима се проглашавају захтеви за дечји бољитак и напредак. Али све ове племените и правичне изјаве остају само лепе, али за сад још далеко од свога остварења жеље добронамерних људи и жена, и биће све дотле док год ти захтеви не постану *закони* који се дословно морају испуњавати, док год се не уклоне узроци због којих постаје дечја као и општа социална беда и неправде које стварају и дечју беду.

Рекли смо, да је држави не само дужност, већ и велики интерес, да се стара и заштићује свој подмладак, ако уопште хоће и зна да води рачуна и о свом *живом материалу*, који је несумњиво прави извор снаге и једина гаранција за опстанак и напредак једне нације.

Свако дете које болује и умире пре него што постане привредни члан друштва, пре него што се може одужити за све оно што је за њега учињено, претставља чист губитак и пада на терет у првом реду својој породици а затим целом друштву и држави.

Наравна ствар да једна здрава и разумна социална политика мора водити рачуна о томе, да таквих губитака мора бити што мање. Ти огромни материални губитци, који износе на милијарде годишње, могу се избећи, али опет по цену извесних, сразмерно много мањих материалних жртава.

Друштво као и државе, изгледа да ово још не увиђају, и због тога, као и сваки нерационалан економ, ускраћују помоћ и материјална средства, другим речима не улажу у свој живи материјал — у обнову живља, зато им се те привидне уштеде страховито свете и излажу их огромним губитцима. По једном приближном рачуну, услед велике смртности деце, која је два и више пута већа код нас него код других напредних народа, губимо годишње око 50.000 деце, то је половина целокупног годишњег прираштаја. Кад се деси неки несрећан случај, кад страда само неколико лица, узбуни се цела јавност и дуго се о томе пише и говори, а ми сасвим равнодушно пролазимо поред десетина хиљада жртава нашег немара, незнања, заблуда и грешака несвесних, а често и свесних. И није чудо, што се поставља питање: да ли не би било боље да се те десетине хиљада деце уопште и не роде, другим речима да се спречи не само њихово зачеће, већ и њихов долазак на свет, ако ће се од њих правити мали мученици, ако ће се на њих и њихово лечење и узалудно подизање трошити драгоцено време, материно здравље упропашћавати и трошити силна материјална средства.

Код оваквог стања ствари: несхватљивост осуства сваке социалне свести, неразумевања и погрешне социалне рачунице, поред страховитих тешкоћа у откланању првобитних узрока не само дечје, већ целокупне људске беде доиста је тешко замислити пуну социалну заштиту детета а још мање њено извођење и остварење. Па ипак, мора се радити, мора се бар и најмањи део дечје беде ублажавати.

Учињен је при свем том један корак унапред, помоћ и заштита детета не сматра се више само као дело милосрђа добрих људи, већ се сматра као *социална дужност*, увиђа се да је дечја невоља само део опште људске невоље, увиђа се да се она радикално да лечити само откланањем најдубљих узрока, стварањем других, правичнијих и здравијих услова у људском друштву.

Приватна иницијатива која је предходила многим друштвеним установама и уређењима, и у питању дечје заштите, нарочито социалне заштите, има своју врло важну улогу социалног просвећивања, буђења социалне свести и социалног васпитања широких народних маса.

Ниједно друштвено питање не поставља се док год се не осети пека потреба за његово решавање. Несумњиво је, да постоји дечја беда, и то не само сирочади, напуштене, заостале и болесне деце, већ и огромног броја деце коју, ма да су и материјално обезбеђена, и имају родитеље, на други начин ипак треба заштићавати.

Према тим разноврсним потребама и опасностима, којима су деца изложена, разликујемо и више врста социалне дечје заштите и делимо их на:

Превентивну заштиту деце у коју долазе све мере предохране, да се спречи зачеће и рађање болесне и наследно оптерећене деце, затим и све оне мере које би се предузимале да се спречи ширење заразних и других болести. Свакако да у те мере предохране долази добра исхрана и нега деце, мера која је скопчана са највећим тешкоћама и у приликама којима данас живимо, неостварљива, нако се уништавају огромни стокови хране, просипају читаве реке млека и спаљују читаве милионске жетве!

Поред здравствене заштите деце постоји врло важна правна заштита деце, која би нарочито имала да се бави заштитом деце на раду.

Наравна ствар, да су само деца сиромашних родитеља или деца без родитеља принуђена да и пре времена раде те *још и данас*

постоји код нас тешко експлоатисање деце на раду.

Најзад, готово за сву децу уопште, потребна је *ментална заштита* деце и младих. Јер као што постоји хигијена тела, тако постоји и душевна хигијена. Та душевна или ментална хигијена стара се да се душевни живот детета заштити од свих опасности и повреда које им може нанети средина у којој живе, па било да је то и сам родитељски дом у коме, на жалост, деца данас често ништа добро ни корисно не могу да виде и да науче, било да је то неподесан начин и поступање у радионицама, па чак и у школама, где су рђаве хигијенске прилике и где деца добијају наро-

Дужни и позвани смо сви да вршимо ову заштиту, не само своје деце, већ уопште деце, у првом реду дужни су да то врше сви органи социалне заштите, приватне, општинске, градске, државни и међународни. Искуство нас је научило да су за непосредно извођење заштите детета најподеснији у нашим приликама приватне установе, које то врше са највише добре воље и разумевања.

Држава као и самоуправне установе треба да дају обилна материална средства и моралну потпору. Овакав начин помоћи мора се изводити све дотле, док се не спроведе опште обезбеђење и коренито не измене прилике и односи у друштву, када ће нестати и потреба

Њ. В. Краљица Марија обилази установе за дечју заштиту у Београду

чите „школске болести". Највише су пак деца изложена *опасности улице* и штетном утицају биоскопа, претераног спорта, а поглавито алкохола и алкохолних обичаја, у којима данас деца готово без изузетка расту и на сваком кораку имају рђаве примере.

Непосредно указивање помоћи треба вршити у сваком случају где је зато потреба. И у тим случајевима треба се држати начела и указивати помоћ у најтежим случајевима, указивати је брзо, без непотребних формалности и бирократизма, који може сваку социалну помоћ да компромитује. И у том случају често се поступа врло нерационално. Док се у много случајева улаже велики труд и велика материална средства да се по сваку цену одрже у животу телесни и душевни богаљи, пуштамо да остају без икакве помоћи масе здраве деце, која пропадају само зато што немају ни хране, ни неге. Најзад, треба да видимо ко је најпозванији и најспремнији да врши функције социалне заштите детета?

за многе врсте помоћи, и кад ће свака помоћ сама по себи да се подразумева.

Социална заштита детета биће идеално остварена тек онда, кад престане потреба да се врши помоћ. Дотле, сви наши напори морају се ограничити да се олакша бар једном малом делу дечје беде и то не увек најпотребнијем и не увек довољно рационалио. Али поред испуњавања тога задатка, наш је задатак да путем дечје заштите, социално просвећујемо и социално васпитавамо цео народ и да га оспособимо и спремимо за коначно решење социалног питања, а тиме и коначно решење питања дечје заштите.

На свечаној академији дечје недеље, у присуству Њ. В. Краљице Марије, сада почасне претседнице Југословенске уније за заштиту деце, прочитана је дечја повеља, којом дечји пријатељи проглашавају захтеве за дечји и народни бољитак и напредак, и која гласи:

I. Опште начело

1) Деца су најдрагоценији народни иметак, а све материјалне жртве које се учине за децу многоструко ће се накнадити као опште народно благостање.

2) Заштита и помоћ деци не сме бити само дело милосрђа, већ дужност друштва и државе.

II. Заштита пре рођења

3) Свакоме детету се мора обезбедити од стране општине и државе материнска нега, исхрана, здрав стан и васпитање а према његовим способностима и општим потребама образовање и спрема за живот.

IV. Лекарска помоћ и установе пре школе

10) Мора се сваком детету и матери, која носи, дои и чува дете, обезбедити лекарска помоћ и сва средства за лечење. Морају се применити све превентивне мере противу заразних болести код деце.

Трошкове сносе општина и држава.

11) У сваком већем месту морају се подићи установе за децу. Дечје станице, саветишта за матере, породилишта, чувалишта за децу чије су матере на раду, обданишта за децу сиромашних родитеља.

12) За исхрану и лечење болешљиве и болесне деце морају се установити дечји диспанзери, болнице, санаторији и лето-

Тераса за сунчање деце у дому Материнског удружења

4) Свако дете има право да буде од здравих родитеља, с тога се тражи да се спречи склапање бракова и рађање деце од болесних и наследно оптерећених родитеља.

5) За уништавање здраве клице и зачетка морају се прописати најстрожије казне.

III. Заштита материнства

6) Мати која носи, дои и гаји дете мора да буде потпуно материјално обезбеђена да може у пуној мери извршивати све своје материнске дужности, а свака мати дужна је да своје дете дои.

7) За исхрану мале деце морају се обезбедити довољне количине млека.

8) Приликом снабдевања становима морају се снабдети добрим и здравим становима на првом месту породице са децом.

9) Треба гледати да свако дете остане у породици. Децу без родитеља првенствено сместити у породице.

валишта. Трошкове сносе општине и држава.

13) У свим женским школама има се увести као обавезан предмет хигијена и нега деце.

V. Школско доба

14) Школске зграде морају бити хигијенске и снабдевене хигијенским установама: купатилом, игралиштем, радионицом, вртом итд. Сиромашна школска деца морају се о трошку општине снабдевати добром храном и свима другим потребама.

15) У школама се мора обраћати подједнака пажња и на телесно, као и на морално и интелектуално образовање и васпитање.

16) Све школе треба да су снабдевене школским лекарима и специалистима.

17) За децу из удаљених места од школе мора се подићи при школи стан и трпеза, или се за те крајеве имају установити путне школе.

18) Деци до осамнаесте године има се забранити давање алкохолних пића, као и посета локала, где се точи алкохол. Сопственици и родитељи, односно старатељи биће кажњавани за ово.

19) Деци до 18 године треба забранити пушење дувана.

20) За анормалну децу морају се установити нарочите школе и установе.

VI. Деца на раду

21) Деца млађа од 16 година не смеју се употребљавати на рад као најамна снага у индустриским предузећима, а у радионицама испод 18 година. За ноћну службу не смеју се употребљавати млађи испод 21 године.

22) Женска младеж до 21 године не сме се уопште употребљавати ни за ноћни рад ни у локалима где се продаје алкохол.

23) За децу од 12—14 година треба установити *дечје радионице* за избор заната, где ће поред обуке у занату добијати и општу наставу и хигијенско васпитање.

24) До навршене 18 године сви ученици заната дужни су да посећују у радно време и општу наставу.

25) Радно време за децу од 14—18 године не сме бити дуже од 6 часова, не рачунајући ту допунску наставу од највише 2 ч.

26) Сваки послодавац је дужан да својим ученицима да добру храну и здрав стан.

27) Деца на селу млађа од 16 год. морају такође бити заштићена од тешких пољских радова.

28) За децу на селу и пољопривредним предузећима морају се установити зимски течајеви за општу наставу и ручне радове.

VII. Ванбрачна деца

29) Сваком ванбрачном детету мора да се истражује отац, који је дужан да га издржава до 16 год., а матер за време од 2 год.

31) Свако ванбрачно дете има иста права као и остала деца.

31) Ванбрачна деца, као и њихове матере, стајаће под надзором лекара и власти дечје заштите.

VIII. Дечји судови и безбедност

32) Морају се установити нарочити судови за децу и нарочита полиција (безбедност) за децу, са стручним особљем и потребним установама.

IX. Дечје законодавство

33) Закон о заштити деце мора обухватити целокупну заштиту како ратне сирочади, тако и сву осталу децу којој је потребна ма каква помоћ или заштита. Све одредбе морају имати силу закона и свако неиспуњавање законских одредаба мора повлачити нарочите казне.

34) Држава и градске општине морају узети у заштиту и бринути се о сваком детету које је ма на који начин незаштићено или незбринуто, било да се налази код послодавца, старатеља или родитеља.

Једна мајка (из београдског женског радничког склоништа — одељење за мајке дојиље)

35) Потребна средства, за целокупну дечју заштиту треба да се покрију из нарочитог прогресивног дечјег пореза. — Нарочит порез да плаћају неожењени људи преко 30 година — и ожењени без деце преко 35 година.

Сматрајући дечје питање као део општег друштвеног питања, све што иде у прилог решавању општег друштвеног питања ићи ће у прилог и правилном и потпуном решењу дечјег питања. Зато се и све мере за делимично решење сматрају само као привремене и недовољне мере, које могу ублажити само крајњу дечју беду.

Д-р **Матија Амброжић**, проф. универзитета

Каритас и дужност у заштити деце

Родитељи се старају за своју децу из љубави. Родитељима је и дужност да се старају за своју децу.

Ако дете остане без родитеља, за њега се брине она тетка, која га највише воли. Ако не тетка, онда баба, или комшиница или пријатељ, који га највише воли. Ако се таква душа, пуна љубави, не нађе у околини детета, оно је осуђено на пропаст.

каритас је наступила тек са вишом културом човечанства. Религије, нарочито хришћанске, довеле су организовану каритас према детету до вишег степена. Али и ван званичних и догматских религија било је и данас постоји организована каритас. Нарочито у данашње доба има у свима културно организованим народима, па и у нашој земљи, много каритативних удружења којима је један од циљева,

Игралиште дечјег радничког обданишта у ул. Милоша Поцерца (Београд)

На неминовну пропаст? У сваком случају? Не, још има наде за дете. — Нађи ће се можда нека добра душа, која ће дете примити из саосећајности, иако није имала раније прилике да дете заволи. Можда ће га заволети касније, можда га чак и неће моћи заволети, али саосећајност према њему остаће жива и спасиће дете.

Брига за немоћне и невољне из саосећајности, где нема личне љубави, је Каритас. Уместо: каритас, веома често се каже и хуманост. Али хуманост је шири појам. Сем бриге за немоћне и невољне, хуманост значи и много што шта друго. И доброчинство није сасвим исто што је каритас, иако се оба појма у многоме стварно покривају.

Лична доброчинства су вршена према деци, откад има људског рода. *Организована* или главни, или једини циљ: заштита незбринуте или недовољно збринуте деце.

Та друштва се често називају и хуманим друштвима. Тај назив није најбољи. И рад на заштити животиња и биљка је хуман, и рад на сузбијању проституције је хуман, и рад на измирењу народа је хуман, али све то није и каритас. И заштита деце спада у ред хуманих предузимања; али у ред тих предузимања, рад на заштити деце спада у ону групу, коју најбоље и најпрецизније означује назив: каритас. Каритас је један део хуманости.

Каритативни рад често се идентификује и са социјалним радом. И то само са делимичним оправдањем. Као последицу такве идентификације исувише често видимо, како се у

нашем друштву сматра да је социјално питање само питање доброчинства према сиромасима. Социјални рад је много шири него каритативан рад. Социјалан рад је рад на целокупном подизању уређења човечјег друштва. Виртуелан идеал социјалног рада је такво уређење друштва, где не би било ни неправде, ни глади, ни искоришћавања, ни незбринуте деце. Док свега тога има, каритативан рад је један од важних саставних делова социјалног рада. А пошто човек, због неусавршености свога интелекта и свога карактера, не може да постигне свој виртуелан идеал социјалног уређења, каритас ће остати увек важан и потребан саставни део рада на социјалном по-

Када би сви родитељи без изузетка имали према својој деци истинску, пуну и праву родитељску љубав, појам родитељске дужности у човечанству уопште не би постојао, јер би био излишан, неразумљив. — Када би каритас била у човечанству толико јака колико је велика невоља незбринуте деце, када би каритас била у човечјем друштву толико густо сејана колико има сирочади и недовољно збринуте деце: онда се у проблемима културног човечанства никада не би појавило питање: *које дужности има друштво према детету.*

Има ли друштво уопште дужности према детету? — Да не лутамо надалеко, тражећи одговора, задубимо се само у душу човечју.

Терасе у Београдском обданишту за одојчад и малу децу

љу. Што буде боље уређење друштва, толико мање поље рада ће имати каритас. Што мање се друштво приближава своме идеалу савршене социјалне организације, толико више посла ће имати каритас.

Каритас је осушила многе горке сузе, излечила је многе болеснике, спасла је животе многобројној напуштеној деци, извела је на пут великог броја залуталих дечака и девојчица. Каритас религијозних установа, каритас племенитих појединаца и каритас приватних удружења афирмирала се је у друштву својим успешним радом. Да су оне особине човечје душе, које дају потстрека за каритативан рад, у јачој мери заступане у душама појединаца и да појединаца са таквим особинама има у већем броју, каритас би била у стању да излечи све ране које задаје тежак живот појединцу, каритас би извела на пут и у здрав живот сву сирочад и сву залуталу и сву болесну и болешљиву децу.

Неки тајни глас у нама, не знамо одакле долази, често га називамо глас савести, одговори нам одмах, без икаквог размишљања и без тражења ма каквих разлога: *има дужности.*

Али глас савести појединог човечјег бића је, можда, меродаван само за њега, а на погрешном је, можда, путу када је у питању друштво. Иако је глас савести непокварености појединца и у личним и друштвеним питањима најбољи путоказ, ипак питајмо и друштвене јединице.

Породица, најмања друштвена ћелија, која има жељу да се очува кроз више генерација, осећа веома интензивно *дужности према својој деци.*

Све географско-политичке организације човечјег друштва, државе, које су имале истинску вољу и здраву снагу за живот, доказале су, у своме законодавству и својој организацији да *осећају велике дужности према деци.* Законодавство је било, можда, неусавршено, организација помоћи деци недовољна,

али осећај дужности је био увек ту и покушаји воље да томе осећају удовоље су доказ да је осећај постојао. Питање доброг људског подмлатка сматрало се, а у новије време све више се сматра као важно *државно* питање.

Саветовалиште за колоњиску децу у селу Милошевцу

Народи, велике језиковно-етничке јединице човечјег друштва, чим се појави опасност разнародовања, у националној борби најпре помишљају на своју децу и организују од-

Из Диспансера универзитетске дечје клинике

бранбене мере. Старање за бројни, чврст и добро васпитан народни подмладак сматра се данас, у доба национализма, најеминентнија *национална* дужност.

И где год се на нашој планети појављује свест друштвене заједнице, без обзира на државне и националне границе, било да се ограничава само на поједине делове или поједине слојеве државе или народа, било да се шири преко граница многих држава или народа, било да се таква друштвена свест појављује као племенска, регијонална или класна, било да се појављује као расна или свечовечанска тенденција: увек се у низу питања такве групе друштва, у низу његових животних проблема, појављује и дечје питање као проблем *друштвене, социјалне* дужности.

И савест појединца, и савест породице, и савест државе, и савест народа, и савест ма какве формације човечјег друштва, која је свесна себе и жели да се одржи у животу: и индивидуална и колективна савест каже нам да *друштво има дужности према детету*.

Дужности организованог друштва према детету су много обимније но што их може решавати каритас. Не спада у те дужности само помоћ оној деци коју је задесила невоља и помоћ деци којој родитељи не могу или не умеју пружати све оно што треба: у те дужности спада, пре свега, таква организација друштва (породице и општине, просвете и здравства, рада и зараде итд. итд.), да је бројно довољан, здрав, добро васпитан и морално јак подмладак обезбеђен. Дакако спада у дужности друштва и све оно што би каритас у теорији могла да сврши а због своје слабе развијености не може. Друштвена савест осећа, да друштвени подмладак *не може и не сме остати зависан само од добре воље каритативно настројених појединаца и удружења*.

Рђаво би прошла деца у породици где би их родитељи неговали, чували и васпитали само по дужности, па макар био осећај дужности још два пута толико развијен. Тек родитељска љубав даје осећају дужности онај полет који је потребан да мајка издржи у свим оним тешким данима и ноћима када дете тражи сву њену пожртвованост па да се одржи живо и здраво подигне.

Како ће тек проћи дете без родбине које зависи само од осећаја дужности неке шире друштвене јединице?! Заиста, нација или држава, која би базирала дечју заштиту једино на дужности, ускоро би остала без подмлатка. Ни добра нега, ни добра храна, ни добро васпитање не може се детету дати под нагајком дужности, бирократски, са строгим поштовањем службених прописа и уредовних часова. Рад по дужности, без љубави, ни у јавној дечјој заштити не може дати добре резултате.

Срећом природа, када је жени усадила у срце семе материнске љубави, није одредила да из тог семена може порасти биљка и цвет љубави само за дете које ће се родити из њеног тела. Жена је од природе примила способност да може постати пожртвована мајка сваком детету са којим дуже живи у заје-

ници. *Та способност жене омогућава друштвеној заједници да своје дужности може да у потпуности испуњава.* Код жене као стручне раднице у установама дечје заштите, као неговатељице деце, као сестре-нудиље, као забављиље, као васпитачице, код жене као хранитељице деце смештене у туђој породици, убрзо се развије каритас према свој повереној јој деци, а када је дуже са дететом, у њој се развије и права индивидуална материнска љубав. И то је највећа срећа. Јер без тога ни народ, ни држава, ни општина, па ни једно приватно удружење у својим настојањима на пољу заштите деце не би могло имати правог успеха.

У породици има родитељске љубави и родитељских дужности и на мушкој и на женској страни. Али је природа мајци дала јачу љубав, а оцу је и природа и организована друштвена заједница дала одговорније дужности.

И у јавној друштвеној заштити деце је мушки елеменат главни носилац дужности, док жени у првом реду припада у део каритас.

Али како у породици нема среће и доброг васпитања за децу ако влада дисхармонија између оца и мајке, тако и у јавној заштити неће бити успеха, ако мушки и женски елемент не сарађује у најинтимнијој колаборацији, јер су и ту, као и у породици, задаци толико испреплетани, да се тачне границе не могу поставити.

Исто важи и за односе добровољне приватне заштите деце, у чији домен спада каритас, према облигатној јавној заштити (државној, самоуправној, општинској), која је базирана на основној социјалној дужности. Оне се међусобно допуњавају и могу рачунати на добар успех само онда, када иду раме уз раме у пуној сарадњи и хармоничном споразуму.

Игралиште у Београдском обданишту (у ул. Млетачкој)

Др. Милан Петровић,
шеф одељења за дечје болести
Државне болнице

Национални и расни проблеми дечје заштите

Опстанак и напредак једне нације у многоме је под утицајем спољних фактора, географског положаја, климатских прилика, политичких, империјалистичких и асимилаторских тенденција и културне моћи суседних народа и држава. Али су и опстанак и развиће и напредак зависни од квалитета генерација. Морално и физички здраве генерације су те које праве епохе у развићу политичком и културном једног народа. Материјална, западњачка, одн. техничка култура једног народа није стечена искључиво трудом и успехом обдарених духова, она је дело једне или више квалитетно јаких генерација. Старе и источне културе су још већи доказ ове тврдње. Старе културе, прихваћене су и ношене генерацијама морално и физички здравим и, чим су генерације дегенерисале морално и физички, културе, а с њима и нације, су пропадале. Историју једног народа, у позитивном смислу, граде само те физички и морално јаке генерације, вођене духом времена. Дух времена то су идеје крилатице, рођене под тешким приликама великих душевних, физичких и материјалних страдања. Само се у необично тешким и очајним душевним и физичким борбама стварају идеје које загосподаре осећајима генерације. Из тих под т. з духом времена створених осећаја постају политичке тенденције које се реализују под видом разних политичких струја. Уколико су јачи осећаји, у колико је реактивност једног расног темперамента већа у толико је динамичност политичког живота развијенија и у толико више обилује историја тог и таквог народа светлим временима херојским подвизима и сјајним епохама. Динамика освежава живот једног народа, помаже искристалисање оних времена које све епохе и сва времена у историји сматрају за одлике расних карактера.

Игралиште дечјег обданишта на Булбуларедеру (Београд)

И све те високе моралне особине није у стању да прихвати потомство физички и морално слабо. За одржање једне цивилизације, за продужење националних карактерних својстава, најзад за одржање, јачање, за опстанак и напредак нације и државе по-

требне су, опет понављамо, физички и морално здраве генерације. А те се подижу само тако ако сву дуговану пажњу дамо и обратимо нашој деци као будућим грађанима.

Негда, у ери раног Хришћанства, почело се с оплемењивањем људских нарави. Главни морални принцип Христове науке: Љубав према ближњем, почео је улазити у морал. Исус је као и сваки моралиста ценио значај деце и потомства па је зато и призивао, прихватао и звао децу да му приступе. Хуманост је постепено улазила у хришћански морал. Самилост је била проповедана пре 19 векова а да се ни у епоси највећих верских пожртвовања не може наћи друкчије него у траговима.

Хуманост је постојала па постоји и сада у нехришћанским, источним културама, њени су видови записани од религиозних догми, племенских, регионалних и класних обичаја и традиција итд. Али хришћанству је доиста дуго и дуго требало, да Христову хуманост, љубав према ближњем и према деци, т.ј. према себи самом у даљем току односа, подеси према стању цивилизације дотичне епохе. Најзад се ова најлепша хришћанска врлина, под утицајем материјалистичких схватања, последњих деценија прошлог века прилагођава „духу времена". Она није више искључиви атрибут племенитих срдаца, мање или више трајна или случајна болећивост и саосећајност обичних, потиштених или ганутљивост моћних и богатих. Она постаје општа дужност друштвене заједнице! Да! Љубав према ближњем није више један више или мање пролазан афект који се појављује у извесном тренутку под нарочитим околностима и траје краће или дуже. Реалнији вид узима ова врлина кад постаје дужност она се појављује као тежња за обвезним збрињавањем и помагањем слабих и потребитих. Њено право име је социјално старање, њена је крајња сврха социјална правда. То је крајњи беочуг у кружном ланцу коју чини хуманост у свом развиђу кроз векове и саставља са светом, примитивном основицом Христова учења о љубави према ближњем са хуманошћу нашег времена, у виду социјалног старања.

А један значајан део тог кружног ланца које је сковала данашњица то је старање о деци, о подмлатку, о нараштају. Покрет који је још пре три деценије био у повоју, узео је сад маха широм целог културног света. Детету почиње да се обраћа пажња као наследиом носиоцу националних обележја, детету се, као будућем грађанину, признаје право на нормалан физички и душевни одгој. Принципе и правила за нормалан, савремен, хигијенски одгој деце и младежи дала је пуерикултура и еугеника а социјални радници и филантропи, удружени првобитно у појединим покретима за збрињавање напуштене деце, сирочади, ванбрачне и дефектне деце дали су потстрека за преузимање обвеза старања о тој деци организованом друштву. Тако је дошло до тога да држава и самоуправа (нарочито градске) приме на себе сву законску и социјалну заштиту а и један део моралне и здравствене заштите деце и младежи. Приватној иницијативи је при том ипак остављено широко поље рада и сарађивања и са државом и са градским

Градска деца у сеоским колонијама

самоуправама. Тако се од чувене Женевске декларације о правима детета, потекле из чисте филантропије и хуманости, пред призором ратом разрушених огњишта, када су деца без родитеља, без склоништа пропадала у моралној и физичкој беди. Поратно стање духова, настало услед економских и политичких поремећаја, које је рат оставио за собом, наметнуло је обвезе држави односно општини и друштву да се стара о економски слабима и незаштићенима. Велики губитци у људству као и мањак у новорођенима истакли су на прво место националну потребу да се тај мањак попуни. Осим тога новоствореие границе европских држава захтевала су сливање, стапање и кристализо-

вање нација. Отуда је потекла императивна дужност организоване нације, т.ј. државе да што већу пажњу сконцентрише на нараштаје који долазе, да они буду оспособљени, бројно, физички и морално да прихвате и одрже, да појачају и унапреде све од прошлих генерација наслеђено добро.

Овим се сада проширује заштита деце, не мисли се само на сирочад без родитеља, на физички, умно или морално дефектну или на децу из породица опустошених материјалном или моралном бедом. *Заштита деце обухвата сву децу једног народа.* Ако желимо напредак нације онда се не смемо задовољити чисто филантропским и хуманим тежњама дечје заштите него морамо да у заштити деце гледамо изграђивање основе, темеља на коме ће наша нација и наше друштво стајати и развијати се кад нас више не буде било међу живима или се притиснути старачким недузима морамо повући и препустити вођење ствари млађима, пуним акције и животне свежине.

Из свега што смо напред изложили јасно се виде две главне групе циљева и задатака дечје заштите као расног и националног проблема: прво је унапређење физичког, душевног и нервног здравља деце и друго развијање моралних снага. Путеви за постизање истакнутих задатака јесу многобројни и зато треба да су вођени једном организацијом, једном заједничком вољом. Све акције треба да су координоване а не расуте. Рад појединаца и појединих приватних добротворних удружења треба да је административно и законски омогућен, морално па и материјално помаган. Законом треба да је одређена дужност оца и мајке, даље породице, завичајне општине, шире самоуправе и најзад државе у збрињавању деце, у старању здравственом, материјалном, социјалном и моралном на првом месту деце без породица или морално или правно дефектних породица.

Несумњиво је да породица претставља најважнијег чиниоца за нормално подизање деце. А породица је за друштво и државу оно што и ћелија за организам. Физички и морално здрава породица је основ за физички и морално здрав друштвени и државни организам. Зато је дужност и државе и друштва као и појединаца да ту основну ћелију друштвеног организма морално и правно учврсти, економски подигне и хигијенски просвети. Тако хигијенски свесна, физички и морално здрава, привредно срећена породица је најбоља гаранција за правилан и нормалан одгој здрава потомства. С тога је у заштити сирочади, напуштене деце једна од првих потреба да им се породица створи, т.ј. да се таква деца поверe од стране градских општина добрим домаћинским сеоским породицама на чување под контролом стручних лица. Зато и у морално дефектној породици мора и држава и друштво да наметне силом закона своју заштиту.

На крају ових наших излагања изводимо закључак да заштита деце и младежи претставља дужност државе, општине и друштва од чијег испуњења зависи судбина нашег друштва, народа и државе, а јасно се указује пут да ће се та заштита најбоље постићи ако се спроводи кроз породицу која је први и природни заштитник деце.

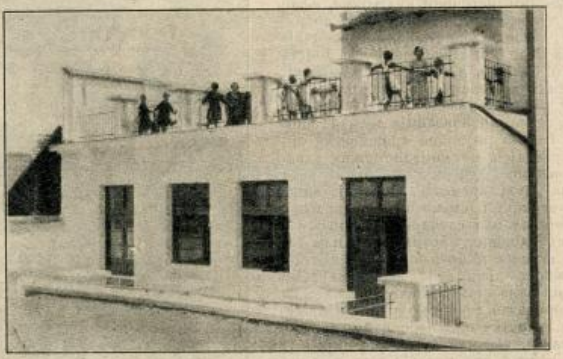

Тераса на периферском дечјем обданишту (Београд)

Мидена Ј. Атанацковић,
шеф Одсека за заштиту деце Министарства социјалне политике и народног здравља

Државна заштита деце и младежи

Старање државе за децу и омладину, мора се осећати у целокупној државној политици, у раду свих јавних органа и оцртавати у свима земаљским законима. Али када говоримо о државној заштити деце и младежи, мисли се у ужем смислу на непосредно старање државе за ону децу, која не могу добити довољне, или не могу добити никакву, заштиту од својих природних старалаца, т.ј. од родитеља или најближе родбине; у ширем смислу речи, државна заштита обезбеди најпотребнију бригу за његов развитак, која траје све до потпуног оспособљења младога грађанина за привреду, као душевно и физички потпуно корисног члана друштва.

У раду на заштити деце јасно се оцртавају два делокруга рада: хигијенска и социјална заштита. Ова два делокруга рада стоје у тесној вези један с другим, и без упоредне хигијенске и социјалне заштите, систематски и добро спроведене, не можемо замислити

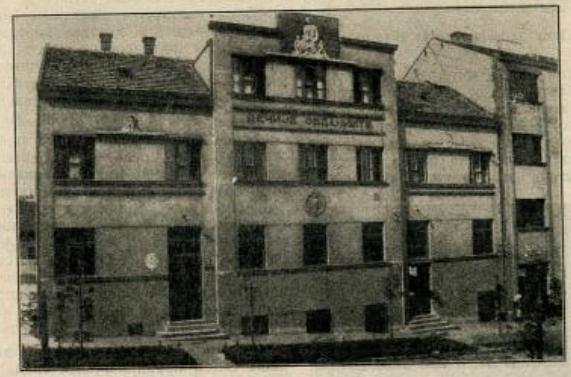

Дечје обданиште

се односи на целокупан онај рад државних органа, који иде за тим, да се деци и омладини осигурају сви услови за нормални физички и морални развитак.

Да би овај задатак испунила, држава се мора старати о сваком своме новом грађанину, од самога његовог зачећа, па чак и пре зачећа, у циљу да му осигура долазак на свет без тешких преоптерећења, која доцније у његовом животу могу постати судбоносни, и извор највећих човекових мука и патњи. Затим чим новорођенче дође на свет, државна заштита се мора постарати да му ни једну ефикасно уређену заштиту деце у држави.

Први почетак старања заштите деце, пре и после рођења, састоји се у главном у томе, да се обезбеде новоме грађанину сви услови за његов нормални развитак. Како је његов развитак у томе добу у најтешњој вези са животом матере, то се и прва заштита детету састоји у најефикаснијој моралној и материалној помоћи, која се има пружити матери и одојчету. Многобројне установе, државне, самоуправне и приватне у нашој земљи говоре јасно у коликој је мери раз-

граната брига државе у овом добу детињег развитка.

Кад дете наврши једну годину живота, оно почиње да постаје мање зависно од матере, и све више постаје оно само центар старања државне заштите деце. Но, не губећи из вида да је здрава породица незаменљиви одгојитељ деце, и да је топли породични амбијент најдрагоценији и најповољ-

Мајке у Дому за мајке-дојиље (Београд)

нији за њихов одгој, интерес државне заштите деце захтева да се детету првенствено омогући развитак у његовој рођеној породици. Тек ако је дете своју породицу изгубило, или ако је она сама, из специјалних узрока, постала опасна за његов опстанак, државна заштита се има постарати да по-

Саветовалиште за одојчад и малу децу Завода за здравствену заштиту матера и деце

родицу замени каквим дечјим домом, или што је најповољније, да рођену породицу замени туђом, која ће прихватити птиче туђега гнезда у своје топло огњиште. Породични живот, па ма и туђе породице, најбоље ће маломе детету заменити и надокнадити прерано изгубљену своју рођену породицу; ту ће за њега бити најповољнији узгој у свакоме погледу, нарочито до завршене основне школе. Социјална заштита деце у томе добу живота, веома је разнолика, и мора се прилагодити свима оним потребама и средини, у којој се дете налази. Ако помислимо колики је данас број деце, која у томе добу живота не могу да добију од својих родитеља или старатеља онај најнеопходнији минимум потребан за живот, број који сваким даном постаје све већи, услед општих економских невоља, — онда тек можемо схватити колико је велики задатак државне заштите деце да сваком малом члану нашега друштва обезбеди оно што му је за живот најпотребније. Принцип, да се уложе сви напори, да би се детету првенствено помогло у његовој породици, мора увек да руководи сваку пружену помоћ. Са растењем детета, све јача и постаје брига за моралним одгојем његовим. Та брига за моралним одгојем постаје тежа и деликатнија, када дете достигне 12 или 14 година живота. Опасности ђавске околине, недовољног надзора, варошка улица, која на сваком кораку вреба омладинца оба пола, постаје најважнији проблем у заштити омладине. Тада задатак државне заштите постаје двоструко тежи: обезбеђење физичког развоја у пубертету и настојању да се морално и душевно до максимума развије, то је највећа дужност добре заштите деце и омладине, са којом има да се крунише свеукупно дело.

Поред овога, једно тешко поглавље државне заштите деце, јесте брига за децом „недужном", како их ми називамо, са децом, која услед разних телесних мана захтевају специјалну бригу и старање, да би се оспособила за живот, па затим брига о оним малолетним несретницима, за које друштво најтежу одговорност сноси, а то су деца морално већ страдала. То сачињава најделикатнији делокруг рада дечје заштите, и та заштита мора да је најчвршће у рукама и под директним надзором државних органа.

Све ово, веома сумарно изложено, сачињава склоп проблема, који спадају у делокруг рада државне заштите деце и младежи. Ни један делокруг рада државних органа није толико везан за рад приватне иницијативе, за допринос добровољнога рада, као што је то рад на заштити деце. Круте норме државне администрације далеко су од тога да би се преко њих могла спровести заштита деце у једној земљи. Држава даје законе, она мора да пружи највећа сретства за рад, да да стручно особље и да руководи целокупним радом са строгим надзором. Њено ће руководство тек онда моћи дати најбоље резултате, ако у раду на заштити деце прикупи све добровољне снаге и моћи, које се пружају само из љубави према делу, из љубави према народу.

У нашој младој држави треба још много да се ради на заштити деце. Она је још сасвим у почетку свог развитка. Овај рад је у толико значајнији, што је наш несретни народ био вековима прождиран од туђинаца, и

снаге удруже на конструктивном делу, на светом задатку, да однегујемо најделикатнији и најдрагоценији плод нашега народа — а то је наш подмладак. Нека се у томе конструктивном раду, у коме нас везује чи-

Сунчалиште деце у једном од београдских обданишта

што су његови синови вековима били однарођавани туђинском власти. Стога у данашњој нашој држави одгајимо душевно и телесно здрав подмладак, што ће се моћи постићи само систематско уређеном и разгранатом заштитом деце. На томе делу удружимо све наше најбоље снаге. Под руководством државе, нека се све наше најбоље

ста љубав према нашем подмлатку, удруже наши најнесебичнији радници, са јасном вером, да држава без сарадње широких редова наших најбољих радника не може извршити тај велики задатак. Само удружени на томе великом делу, на коме нас спаја љубав према подмлатку, можемо тријумфовати над егоистичким тежњама данашњице.

Др. Наталија Николајевић
шеф Школске поликлинике у Београду

Дечје трпезе Њ. В. Краљице Марије

Економска криза и незапосленост родитеља најјаче погађају школску децу. Деца су мали грађани са обавезама без обзира на њихове социјалне прилике. Они морају ићи у школу гладни или сити, обувени или боси, одевени или голи, здрави или болесни. Да све ове недаће савладају брину се и држава

Једна група сиромашне деце, која се хране у Трпези Њ. В. Краљице у Београду

и родитељи, ну онде где родитељи немогу да савладају животне недаће прискочила је у помоћ **Њено Величанство Краљица Марија** својом високом хуманошћу.

Група радничке сиромашне деце, „Краљичине деце", одлази из Београда на опоравилиште на Локрум

Већ од пре десет година даје Она обилату помоћ специјално за исхрану најсиромашније школске деце. До сада су се организовале сталне Трпезе **Њ. В. Краљице Марије** у Београду од 1926 год., где се свакодневно исхрањује око 150 сиромашне деце. Деца се одабирају преко лекара Школске поликлинике и то она која су ослабила услед недовољне исхране код куће. То су у већини деца сирочад, без оца и без мајке, оца инвалида и изнурених у рату а нарочито деца радника и радница која су моментално у невољи услед незапослености. У овој Трпези деца имају хигијенски обилат ручак, купање и надзор тако да су у стању да се опораве и да се сачувају од зла улице. Ради илустрације обимне делатности ове Трпезе да наведем неколико статистичких података. Тако је у год. 1932/33 издато:

1) Ђацима из средње и основне школе укупно ручкова у Београду издато . 20.995

До сада од постанка издато у Београду оброка ђацима из средње и основне школе 177.259

Одевено сиромашне школске деце 267

Одевено и послато на опоравак сиромашне школске деце 270

Може се сигурно рећи да у Београду нема скоро ниједног сиромашног ђака који није био у Ђачкој трпези и који није уживао ма коју помоћ од **Њ. В. Краљице Марије.** Они и сами себе називају „Краљичина ђеца" и веома су поносита на свога заштитника принца **Андреја,** чију и славу заједно са Њиме славе у својој Трпези.

Оваквих Трпеза за дечју исхрану има и у другим центрима, где се сиромаштво и економска криза јаче осећа.

2) У Загребу је основана Трпеза **Њ. В Краљице Марије** 1929 године. Прошле се године сазидало нарочито склониште за средње школе, те је у овој трпези проширен рад тако да се данас у њој стално храни дневно 400 ђака.

Од 1 септембра 1933 год. до 31 децембра 1933 год. издато је укупно ручкова ђацима из средње школе 31.064

Поред ових Трпеза, отворене су у току последњих година Трпезе **Њ. В. Краљице Марије** још и у овим градовима:

ГРАД	Година оснивања	Издато ручкова и вечера у року једног тромесечја	За које време
Љубљани	1-XI-1929	6.555	од 1-IX-1933 до 31-XII-1933
Скопљу	1-VIII-1930	6.205	од 1-X-1933 до 31-XII-1933
Сарајеву	1-II-1930	16.245 (ручкова и ужина)	од 1-IX-1933 до 31-XII-1933
Цетињу	1-XI-1930	5.794	од 1-X-1933 до 31-XII-1933
Сплиту	1-XI-1930	5.906	од 1-XI-1933 до 31-XII-1933
Цељу	1-XI-1930	19.058	од 1-IX-1933 до 31-XII-1933
Марибору (млечна кухиња)	1-XI-1930	51.167 (порција млека)	од 1-IX-1933 до 31-XII-1933
Крижевци	1-IV-1933	8.146	од 1-IX-1933 до 31-XII-1933
Плевљима	1-XI-1932	око 10 800	1933

Из овог летимичног прегледа обимности рада ових трпеза за раздобље од неколико месеци, најбоље се види сва социјална и здравствено-еугеничка благодет ових дечјих Трпеза **Њ. В. Краљице Марије.**

У свим Трпезама **Њ. В. Краљице Марије** за четверомесечје укупно издато од 1 септембра 1933 год. до 31 децембра 1933 год.

Укупно издато ручкова	72.432
Укупно издато ужина	31.951
Укупно издато вечера	2.666
Укупно издато порција млека .	13.244
Свеукупно издато оброка . . .	120.293
Просечно је дневно ручавало особа	969
Просечно је дневно ужинало особа	357
Просечно је дневно вечерало особа	23
Просечно је дневно добијало порција млека	710
Свеукупно се дневно издаје оброка	2.059

Сем ових Трпеза које **Њ. В. Краљица Марија** редовно свакога месеца помаже, и у другим местима шаље Она годишње помоћи за ђачке Трпезе као н. пр. у Дебру, Крагујевцу, Тетову, Пећи, итд. у којима се такође хране сиромашна школска деца.

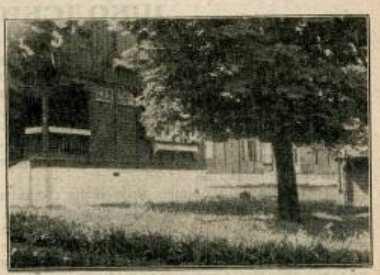

Школска поликлиника у Београду

Поред свих трпеза, Њ. В. Краљица Марија издржава и Домаћичке течајеве при свима овим **трпезама.**

Оваквим Високо хуманим радом Наша Краљица и велика дечија Мајка задужила је не само хиљаде и хиљаде сиромашних радничких породица, него цео наш народ.

Д-р **Чед. Ђурђевић,**
санитетски ђенерал у пензији

Здравствени и васпитни значај школских кухиња

„На млађима свет остаје". То је једна дубока друштвена и биолошка мисао. Једно поколење не може вечито да живи, а још мање да буде стваралац и господар за дуго у држави и породици. Свако ко се роди, напредује, расте, држи се дуже време на извесној висини и после, раније или доцније опада док не заврши.

Стога свако покољење, које је на снази и које се стара и управља једним народом, мора да је свесно да ако хоће један народ да буде стално ваљан, душевно, телесно и социјално, мора да се стара о њима, који долазе, који ће бити у даљем току времена

Трпеза обданишта радничке деце Бр. 2 (Београд)

господари и управљачи истог народа. Дакле, данашња генерација на крмилу живота има да се стара о деци и омладини; и то не само појединачно већ и скупно.

Одрасли се уопште старају двојако о деци, као родитељи и скупно као чланови заједнице, као чланови општине, области, установа, државе, народа.

Дужност о старању за децу треба да буде и пре рођења, шта више и пре зачетка. Данашње поколење, које господари и доноси законе има да се постара, да се само они чланови једнога народа могу размножавати, који су по способностима изнад просечног и који потичу из породица потпуно умно и телесно здравих, без икаквих душевних наследних болести. Они се даље могу размножавати, и то ако нису алкохоличари, или склони ма коме патолошком пороку.

Многе државе су у томе погледу знатно корачнуле. Да наведемо само Америку, а у првом реду Сједињене Америчке Државе, па и Мексико и др. У Европи Швајцарску а у последње време и Немачку, која је најозбиљније и систематично, као што то Немци уопште могу да ураде, приступила решавању проблема *еугенике* или како је Немци зову *расне хигијене*.

У здравственом погледу у погледу *спречавања туберкулозе као најопасније социјалне болести* у роду човечјем, од рођења, *долази запајање новорођенчади мајом против туберкулозе по Калмет-Герену*. И ако се број за поједине одојчади, неке деце па и одраслих приближује сада крају другога милиона, опет тај начин заштите деце слабо продире код нас. Кривица је до недовољне обавештености, а доста и до колебања неких лекара, који као стручњаци последњи верују у успешност методе, иако сви верују да је нешкодљива.

* * *

Ми ћемо се овде позабавити са једним специјалним проблемом деце заштите са питањем исхране школске деце, у првом реду ученика основних школа.

Иако се мора признати да породица игра главну улогу у подизању деце и омладине, и да се не сме бежати од породице и она потискивати, ипак се мора признати, да је подела потрошних добара по породицама далеко од тога, да то служи као искључива основа подизању и исхрани школске деце и целокупне омладине.

Ту мора цела заједница да помаже. Она мора приватним и званичним путем да помогне Средишну организацију и установу за допуну исхране школске деце, мора да помогне Средишњи одбор нашег Подмлатка Црвеног крста, који је узео на себе ту благотворну и узвишену улогу у погледу ста-

рања о исхрани школске деце, поред породице.

Који су разлози нагнали цео свет, т.ј. све напредније народе да се посвете томе по превасходству социјалном питању и да га успешно шире?

У школи се — мислимо у првом реду на нормалну основну школу — скупља све што је способно за напредовање у учењу, све што је здраво, умно и телесно, те има изгледа да постане ваљан и способан члан нашега друштва. Дакле *самим школовањем је извршено одабирање* (селекција) *способнијег за живот*. Према томе помагање одгоја школске деце нормалних школа је *еугенична метода*, начин помагања способнијег за живот, да се подигне и одржи. Тај се еугеничан начин мора све више ширити не само у целом свету, већ и код нас.

Помагање способних, а недораслих за живот не дејствује деморалисујући, изопачавајући, јер се тиме код деце не помаже лењствовање и лакомисленост, као што је то донекле, кад се даје одраслима, здравима и способнима за рад оно, што они нису сами заслужили, сами зарадили. У томе погледу предузимљу се потребне мере код напредних народа. У томе погледу могла би нам послужити за углед Енглеска, Немачка и друге.

Наша сирота школска деца заслужују ту помоћ у погледу исхране, јер она уредним школовањем враћају заједници својим радом у школи оно што су добили од заједнице. И са тога гледишта помоћ у исхрани не дејствује понижавајуће на децу, не срозава њихов морал као понекада код одраслих. Та помоћ у исхрани није милосрђе, већ је она обавеза, дужност друштва према будућим генерацијама свога народа.

Родитељи који имају децу за школовање не смеју да забораве да морају да се старају и за добро здравље остале деце која иду у школу, јер рђавом исхраном, као и рђавим здравственим приликама, даје се могућност ширењу заразних болести код деце, а у првом реду туберкулозе, која се лако развија код неуређеног детета сиромашних и онда преноси и на добро исхрањену децу имућнијих. И зато је помагање и исхрањивање сироте деце не милостиња него дужност, обавеза.

* * *

Радом за школске кухиње васпитавају се социјално и сама школска деца, прво тиме што поједине основне школе у богатијим крајевима постају као такове помагачи школама у оскудним крајевима. Школе добротворке шаљу сиротињим средства за школске кухиње — старају се стално о њима.

На други се начин деца социјално васпитавају тиме што сама лично раде по школским вртовима, који своје производе прилажу за школске кухиње. То је један потез од огромног васпитног значаја. *Деца се уче и навикавају на здрав и користан телесни рад, на рад у врту и на рад за другога.* Код нас је био досадањи систем у васпитању само обраћање пажње на умни рад. То је и створило такво поколење, које се данас либи телесног корисног рада, и сматра га да је испод достојанства за „господина".

Ево само због тога, а да и не говрио о огромном социјалном и здравственом значају школских кухиња, требало би обратити велику пажњу школским вртовима, и у великим градовима као што је Београд, не рачунајући ни то што треба деци да се омили рад у врту и да се деца — нарочито на селу — обучавају пољопривреди. Ово у толико пре што се основна школа сада проширава на 8 година.

Из школске кујне

Рад у школским кухињама за децу има значај као и школа за домаћинство у маломе. То је рад на „терену", рад примером и непосредним упутом, а не само рад речима и онде где треба да се показује примером. Ту деца стичу добре појмове и добре здравствене навике о значају и каквоћи намирница и хране, као и о одржавању чистоће, реду итд.

Из свега досадањег види се да је рад на помагању школских кухиња један конструктиван социјални и државнички рад највишега реда. Његов је васпитни значај не само за децу у смислу целисходног социјалног васпитања ради подизања радног, способног и социјално васпитаног будућег поколења. Ни једна врста дечје заштите, па ни ова, не сме се схватити као чисто, често и слепо милосрђе, већ као виша увиђавност код напреднот човечанства, која долази до сазнања, да ће свима бити добро, ако будуће поколење буде што здравије, што способније и што радније.

Основно начело данашњег друштва мора бити: нормална, способна, здрава омладина,

која обећава да ће у будућности дати способне радне и социјално васпитане грађане и добре браниоце човечанских слобода. Та омладина мора доћи испред оне деце са дефектима, умним и телесним. И милосрђе друштвено и појединаца, иако је већим делом осећање, не треба да носи чисто инстинктивни, нагонски карактер, већ и њиме треба да управља смисао и логика, треба да носи конструктиван карактер.

Родитељски нагон и осећања, да треба да одрже све своје потомке без обзира на њихову вредност и употребљивост, пренео се слепо и на заједницу, друштво, државу, иако се интереси друштвене заједнице баш у томе проблему јако разилазе са интересима и осећањима родитеља.

Целоме се друштву данас налаже да врши социјалну предохрану т.ј. да све треба да уради, да се спречи појава деце на свет и у свету са дефектима умним, телесним и моралним. Здравим и способним помоћи свима средствима, па и исхраном, да се одрже, напредују и постану корисни чланови друштва. Пре и изнад свега помагати здраве и регенеративно снажне јединке националног подмлатка!

* * *

У том погледу ми видимо у нашем јавном животу сјајан пример основан на приватној иницијативи, видимо покрет за допуну исхране школске деце у облику школских кухиња. Подмладак Црвеногa крста Краљевине Југославије узео је на себе да организује на лицу места тај посао, а његов Централни одбор управља целим покретом, који је и досада дао већ добре резултате, а желети је да у будуће буду још и бољи.

У 1928/29 школској години било је 517 основних школа, које су имале своју школску кухињу, која је била у вези са Средишним одбором Подмлатка Црвеног крста. Прехрањено је 23.626 ђака, просечно издато 1.532 дин. на школску кухињу а 33,50 дин. на ђака. Сам Главни одбор Подмлатка издао је у тој години 770.000 дин. од којих је 700.000 дин. добио од Главног одбора Црвеног крста а 70.000 дин. сакупљено је раније у фонду школских кухиња. Школски одбори Подмлатка Црвеног крста прикупили су и послали у намирницама и новцу преко 3,000.000 дин. Министарство народног здравља издало је 1,000.000 дин. преко својих социјалних друштвених установа, преко хигијенских завода, Домова здравља итд.

Сем тога су оснивању и раду школских кухиња много допринела и хумана и културна друштва, међу којима су и обласни одбори Црвеног крста, а на првом месту Њ. В. Краљица Марија, која издржава цео низ Својих трпеза за исхрану школске сиромашне деце, већином деце неупослених радника и ратних инвалида.

Новим законима о народним школама извршен је известан преокрет у нашем јавном животу, нарочито на селу, као што су постављене нове широке основе за просвећивање, не само деце већ и одраслих.

Тим законом стављено је у дужност школским општинама у глави III § 23 т. 5: *да се старају по могућности за школске кухиње, као и за обданишта за децу.*

У глави IV истог закона а у § 52 предвиђено је, да *уза сваку сеоску народну школу, мора бити школски врт.*

Штета је велика што се није донела одредба да се школски вртови морају подизати и у градовима, где год је могућно, нарочито код нових школа. Ми видимо једну жалосну појаву у Београду, да нема вртова ни код оних народних школа, где има простора за то.

Иако и код нас бесни привредна криза, опет је рад на школским кухињама отишао даље у ширину иако не у висину, као што се из извештаја о раду последње 1932-1933 године најбоље види:

Према примљеним на крају године извештајима у школ. години 1932/33 радило је 694 кухиња Подмлатка Црвеногa крста у разним крајевима наше државе. Од ових кухиња 494 само су обновиле свој рад, а 200 њих било је ново основаних.

У кухињама се прехрањивало 40.355 деце.

По бановинама је радило кухиња:

Вардарска	79
Врбаска	31
Дравска	32
Дринска	93
Дунавска	33
Зетска	90
Моравска	72
Приморска	148
Савска	106
Управа града Београда	10
	694

Иако помоћ Главног одбора Подмлатка и осталих Одбора није била тако обилата као ранијих година у доба јачег благостања и привредног просперитета, као н. пр. у години 1928/29, ипак показује да је покрет за помагање школске деце у облику школских кухиња наше велике државе. Желети је само да се Главном одбору Подмлатка пружи већа помоћ као средишном органу, за ту тако социјалну, васпитну и здравствену установу у области наше дечје заштите.

Подизати школске кухиње данас значи штедети у будућности на подизању болница и изолационих азила за туберкулозне и болесне чланове наше друштвене заједнице.

Васа Л. Лазаревић,
члан Главне управе Земаљске уније за заштиту деце

Заштита деце

Кад је реч о заштити слабих и немоћних, треба имати на уму да су најважнији видови те заштите, заштита деце и заштита стараца и старица. Кад се направи упоређење између ове две врсте заштите, видеће се да се заштити деце даје велика предност пред овим другим видом заштите, и да на једно друштво за заштиту стараца долази двадесет и више друштава за заштиту деце. И то је сасвим разумљиво, зато што заштита деце представља осигурање будућности, она изражава нашу жељу да одржимо континуитет у нашој раси, да сачувамо наш народ да буде здрав и снажан, да се он одликује са свима особинама које карактеришу једну расу. По интересовању људи који улажу своје напоре на његовом решавању, овај проблем и по својој замашности премаша све проблеме.

У погледу заштите деце код нас се много ради у последњим годинама. На томе проблему ради се, можда, не тако систематски како би се могло желети, нарочито не у границама старе Србије, али се из дана у дан уноси све више усавршавања у тај проблем и тај рад је веома обиман и велики. Познаваоци тих проблема могу да посведоче, да је факат да наш свет, који има пуно самилости, има пуно разумевања за ове проблеме и да он, и ако недовољно организовано, ради и даје много на пољу заштите деце. Мисао да се деца заштите путем једне специјалне организације, *путем једне Уније која треба да доведе до координације све племените напоре, та мисао је и здрава и добра и даће све плодове и добре резултате, далеко јаче него што је до сада било.*

Има много разних видова заштите деце. Та заштита може имати васпитни циљ, поуку деце, спрему њихову за живот и упућивање на исправне путеве живота. Као што се види то је проблем који у себи садржи најразноврсније проблеме који се тичу заштите деце. Један проблем за себе била би заштита деце која су заиста незаштићена, која су напуштена и која заиста траже помоћ и заштиту. У ту сврху заштите долазе она деца која су током живота остала незбринута, чији је нормалан развитак поремећен. Број те деце није тако мали, као што се може мислити и специјално после рата тој деци морала се посветити велика пажња. Било је много друштава која су заштиту те деце прихватила. И ово је схватање сасвим оправдано, јер ако процењат те деце у упоређењу са целокупним бројем није велики, њихов утицај по штети коју може да нанесе врло је значајан и врло незгодан. И да би се паралисале те њихове негативне стране и утицаји, да би се надокнадила оскудица у њиховом упућивању на прави пут, морају се употребити и нарочите организације, и специјални домови за њих, и све друге мере које та заштита за собом повлачи. Држава је у томе правцу предузимала иницијативу

Из Београдског обданишта за одојчад и малу децу

и са своје стране, припомажући снима средствима приватну иницијативу, да би се тај ред незаштићене младежи преобразио и упутио на прави пут.

Једно што нарочито можемо да истакнемо, то је да је заштита деце у нашој земљи на добром путу. Веома је велики број људи који на то мисле и на томе раде и можемо са великим оптимизмом да рачунамо на добар успех и немамо разлога да се одајемо песимизму и да кажемо да су наша деца упуштена. Можда у неком правцу организација још није најбоља, али кад узмемо у обзир средства са којима располажемо и добру вољу приватне иницијативе која се манифестује кроз разне организације, кон-

статоваћемо да је та акција велика и силна и да она сигурно много утиче на добро васпитање наше младежи.

Жеља би била да се кроз Земаљску унију за заштиту деце организација заштите деце усавршн, али исто тако да се сва прегнућа приватне иницијативе, која се појављују и која постоје, да се то све саобрази и ступи

Игралиште у обданишту за радничку децу дошколског доба

под окриље Уније, јер кад једног дана будемо постигли да Унија доведе до координације напоре свих појединих организација, ми ћемо у томе правцу учинити такве напретке и постићи такве успехе какве сваки доброжељатељ ове земље може само пожелети. А са колико тек оптимизма морамо

Београдска деца у колонији за малу децу у у Милошевцу

неровати у успехе заштите деце сад, кад се на чело Уније за заштиту деце ставила Њено Величанство Краљица Марија, која је и иначе својом племенитошћу предњачила увек и давала тон и импулс за правилно решавање оваквих проблема. Сада, када Она целокупним својим моћним ауторитетом помаже ту акцију, наша је дужност да на овом проблему радимо са још више преданости и да чинимо и многе друге жртве које буду биле потребне.

Нарочито данас кад се говори о тешкоћама животним, брига старијих генерација за млади нараштај треба да је све већа, треба му пружити добру заштиту и добре савете, како би се од младих генерација одневале такве генерације које ће и у најтежим приликама моћи одржати свој став исправних грађана, добрих националиста и патриота и украшених свима особинама племенитог човека.

Познате су земље на Северу које су у погледу социјалног старања у толикој мери напредовале, да је код њих и питање заштите младости и питање заштите старости скинуто са дневног реда. Генерације које су моћне и способне за рад, могу кроз те организације да осигурају себи егзистенцију у старости, улажући један проценат својих уштеђевина за људе који су дугом борбом кроз живот стављени у стање немоћи. Те се земље могу сматрати као Елдорадо старости, где нико и не помишља на своју будућност у старости, јер зна да ће имати оволико колико му буде потребно за његов скромни живот у последњим данима живота.

Оваквим прегнућима код нас, ако ми нашу социјалну организацију још усавршимо, ми ћемо, према добром расположењу и условима који постоје у нашем народу, моћи заиста да кажемо да смо за кратак период времена дошли у ред народа као што су Данска, Холандија и остале северне државе. Тиме се решава један крупан социјални проблем, а његовим решавањем решавају се и многи други, непредвиђени, нежељени и натурени проблеми, чије нерешавање, или недовољно решавање доводи до тешких социјалних заоштрености, поремећености и потреса.

Шта је циљ заштите деце? Њен је циљ да васпитањем младежи очува добре племенске традиције, да се нове генерације очврсну у ведром духу и добром расположењу, да могу доцније заузети место старијих генерација и као борци и као добри и плодни грађани, који треба са новим полетом и са дубљим искуством да повећају вредност онога што су старије генерације дале. Ако постоје какве болести у друштву и какве негативне струје, дужност је садашњих генерација да млађе генерације одвраћају са тих путева, и да их доведу до стања да могу собом владати.

Како човек буде сејао, тако ће и да ниче. Ако будемо осигурали здрав смисао заштите деце, онда ће и резултати бити здрави и добри.

Доброслав М. Богдановић,
старешина Соколског друштва у Београду

Мисија соколства на изградњи национално и социјално снажних генерација

Веома су узвишени и корисни циљеви Соколства били од самог његовог почетка, а нарочито данас. Поникао у братском Чехо-Словачком народу, Соко се постепено преносио и развијао код других Словенских народа: Руса, Пољака и код нас Југословена.

Соколство има у главном ове циљеве: да подигне *телесно здраве, морално јаке и национално свесне држављане.*

Соколство тежи да створи што боље, честитије и социјално корисније чланове људског друштва.

Као важно средство соколског васпитања, сматра Соколство телесно вежбање по Тиршевом систему и његовој методи, којим се постизава пуно и складно развијање тела и душе, као и дисциплина и јачање воље. Развијањем и јачањем физичког организма јача се и дух, јер у здравом телу је и здрав дух.

У Соколству важи принцип једнакости без обзира на друштвене, класне и друге разлике и сви припадници Соколства се узајамно зобу „браћа", јер Соколство цени људе по њиховој личној вредности.

Соколство много полаже на збрињавање слабих и сиромашних чланова, према томе оно је неоспорно и социјални покрет, и од својих чланова тражи да се у приватном и јавном животу, кад год се укрштавају њихови интереси са интересима других, увек опредељују према захтевима социјалне правде и соколског братства.

У Соколству је жена изједначена потпуно са човеком, јер у Соколству влада начело равноправности чланова без обзира на пол.

Соколско васпитање је национално васпитање, јер оно тежи за тим да изгради национално свесне генерације целокупне југословенске омладине и да у њима формира националну свест и развије љубав према своме народу, Краљу и држави и наоружано овом љубављу Соколство постаје пуна гаранција за несметан развој народа и државе у границама своје територијалности. Соколство, младо и снажно, спремно је да брани у сваком тренутку *јединство, слободу и независност Краљевине Југославије против свих непријатеља.*

Нарочито је важна мисија Соколства на селу. Сеоске чете на селу, као лепо организоване, дисциплиноване и добро васпитане јединице, постају важан центар за напредак

Њ. В. Престолонаследник Петар

села. Помоћу ових чета спроводи се, поред *редовног* соколског васпитања сеоске омладине, и рад на културном и економском пољу, и тако су сеоске чете данас код нас постале прави народни универзитети, на којима се људи на селу уче многим корисним знањима.

Наш југословенски национализам и наше словенско осећање мора бити у складу са општим људским идеалима и тежњама за напретком читавог човечанства.

*

Не постоји данас ни једна организација, која је поникла у срцу самога народа, која ради и живи за свој народ, и која је по своме утицају на духовни и физички развитак његове омладине дала сјајније резултате него што је то *Југословенски Сокo*.

Многи погрешно мисле, да је Југословенски Сокo обична гимнастичка организација, којој је једино задатак да ствара јаке мишиће својим члановима. *У* ствари, то је мишљење само стоти део истине. Стоји у суштини: да је за Југословенски Сокo важније крепко дечје здравље од правила латинске коњугације; и да је снажна дечја душа важнија за њега од свих „синуса" и „осинуса", али

Игралиште градског дечјег обданишта

је ипак улога Југословенског Сокола у животу југословенске деце, омладине и народа несравњено шира, безгранично благороднија и значајнија од овога уског схватања. Када се дубоко и објективно проучи утицај Југословенског Сокола у широким масама нашега народа и кад се свестрано простудира Устав Соколства — онда ће нам се у јасној светлости оцртати његови прави задатци и права историска мисија. Пре свега један од основних задатака Соколства *јесте снажење југословенске душе у нашој омладини. Духовно јединство јаче је од политичког јединства. Ако политичко јединство једног народа не извире из духовног јединства, оно је онда прелазно, слабо и неотпорно. А кад је политичко јединство засновано на духовном, када је оно армирани темељ његове политике архитектуре — као што је наше народно јединство — онда ће такво народно јединство пркосити свима бурама живота, свима ударцима судбине и људи, онако исто као што је наш народ кроз своју славну и мученичку историју пркосно инвазији свих својих непријатеља, савлађивао их и на њиховим гробовима, побијао заставу својих трофеја.*

Снажећи једновремено и хармонично духовне и физичке снаге своје деце и омладине, Југословенски Сокo полако а постепено формира у њима људе достојне нашега бурног века, гранитно снажне, духовно несаломљиве, национално свесне и човечански солидарне према свима онима који социјално пате и боре се за боље дане целокупног југословенског народа.

Кад не би било ничега другог до ове психолшке револуције, коју наш Сокo врши у душама своје омладине, па би његова историска улога била света и колосална.

Зар је то мало, да се стотинама и стотинама, а сутра милионима Југословенске деце и омладине упуте једном здравом и конструктивном народу, једној снажној и позитивној дисциплини воље, а не да мекушни, бескичмени и нагрижени омладински редови морално заражавају здраве редове наше деце и нашег народа?

Соколство не трпи алкохолизам ни у својим редовима, ни у свом позиву. Оно истиче трезвеност духа као највишу моралну вољу. Оно не трпи млаке, безвољне и ништавне омладинске редове, него тражи снажну југословенску и социјалну свест и челичну мишицу у којој неће подрхтавати застава националне и социјалне правде на свима овим кошавама, којима је наш народ изложен.

Југословенски сокo спасава своју децу и омладину од разорног утицаја улице и кафане, од сваког злочиначког универзитета апашких романа и криминалних филмова, од морално нездравих спортова и од свих нездравих и моралних перверзија наших изопачених дана, па их упућује и организује да у здравој националној идеологији, у здравој и широкој *човечанској солидарности* траже *највиши идеал* данашњих генерација.

Југословенски Сокo не допушта да цвр локалног шовинизма нагриза снажно југословенско стабло; он свим својим моћним утицајем сузбија сваку појаву верске нетолеранције и прозелитизма. Њему су све вере подједнако добре, подједнако законите и подједнако равноправне, јер Соколство сматра да је верски осећај најинтимнији акт човечанске бриге, нешто најприснije у њој, и да ни културни човек, ни културно друштво немају права да ометају те верске осећаје.

И ова велика улога буђења верске толеранције, верскога мира и сношљивости, показује, да је наш Сокo моћан фактор националног, културног и верског прогреса.

Поред овог сплета идеала, који он буди систематски у југословенској деци и младежи, поред описане велике историске мисије, коју наш Сокo са толико части и пожр-

твованља изводи у најгушћим редовима југословенског народа — ја сам у овом чланку изабрао да говорим о једној новој, исто тако великој улози, која је до сада у нашој јавности најмање осенчена и најмање обрађена. *То су његови социјални задаци, то је социјална улога Југословенског сокола у градовима и селима.*

Није проста жеља добронамерних људи да се Југословенски соко заложи свом својом у истини исполинском снагом за остварење својих *социјалних* задатака. Напротив, ти социјални задаци нашега Сокола потичу из самог духа његовога битисања, из самог његовог устава.

Наше је село запуштено, некултурно осиротело. Њега у многоме даве незнање, неписменост, алкохолизам, беда материјална и духовна.

Нема народа који је по благородству своје душе достојнији среће, а да живи несрећније од наших сеоских маса; нема народа у свету који је виши по природним особинама духа од нашег народа, а да живи нижим и примитивнијим животом од југословенског сељака.

Соколство, преко својих сеоских чета, одређено је својом историском мисијом, да постане један од највећих и најпресуднијих фактора његове цивилизације и најјачих бо-

У дечјем обданишту дошколске радничке деце (Београд)

раца за ренесансу југословенског народа преко изграђивања нових генерација.

У њему су, као светиња, исписани животно снажни редови: да је једна од најсветијих дужности Сокола, да сваки његов члан постане до највише могућности физички, морално, интелектуално и економски *усавршена социјална јединица.*

А да ли један човек може да то постане, кад је неписмен, кад га притискује беда духа и тела, скученог предрасудама и незнањем, кад га дави тешка економска потчињеност, која често одлази до понижавајућих граница ропства, и низак стандард живота, толико низак да он у њему толико пута завиди животу богаташких паса?!

Ето, зато су социјалне дужности Соколства еминентно високе, и по своме рангу долазе на једно од првих места у дугачком низу његових дужности и његовог животног програма.

Југословенско Соколство мора да сузбија неписменост у народу, јер неписмен је народ као слеп човек, који не види лепоте природе, која га окружава. Оно има да разбија тврђаву његових укорењених предрасуда, ропских заблуда и празноверица, у којима се његов дух апатично ваљуљкује толиким празним вековима.

Соколство исто тако има да уништи алкохоличарску манију, лудило пијанчења, култ ракије у нашем добром али непросвећеном народу, јер је трезвеност битан услов за велики препород југословенских маса.

Соколство има да се свим својим силама бори у борби противу туберкулозе у народу, и да у томе правцу буде најбољи помагач и

најјача армада антитуберкулозне Лиге у Краљевини Југославији.

У редовима Југословенског Сокола има хиљадама тешке сиротиње, неупослених маса, које се преливају богаством у души, али које леди сиротиња и немаштина. *И ту Југословенски Соко има да одигра своју високу улогу апсолутне социјалне правде.* Треба неупосленима помоћи да дођу до рада, треба сиромашнима помоћи да им материална сиротиња не спречава полет и богаство духа.

То не значи да Соколство треба да постане нека хумано-културна установа. У осталом, највиша хуманост није у виду помоћи, у давању милостиње, *него у социјалном уздизању широких народних маса, у буђењу солидарности, у организовању и снажној борби да се песма радости и среће захори свима југословенским дубравама од Ветерника до Краса, од Тимока до Јадранског мора — а и ту улогу, свету, апостолску и велику, Југословенски Соко умеће витешки да изврши.*

Београдска соколица
(уметнички рад акад. сликара М. Голубовића)

Слободан Ж. Видаковић,
Отправник послова Савеза градова и члан Гл. управе Уније за заштиту деце Краљевине Југославије

Комунално-социјални проблеми дечје заштите

Нигде се у културном свету не схвата површније и уже проблем дечје заштите него у Југославији. Они који га познају из основа и у свима његовим танчинама, немају обично снаге да своја схватања наметну у облику обавезног радног програма, а они који имају снаге, најчешће га не схватају ни по обиму, ни по дубини. Чак многи налазе, да је дечја заштита нека врста комунално-социјалног луксуза и непотребне раскоши у овим данима привредно-финансијске депресије. Најнепомирљивији противници њени одлазе чак до комичне аргументације: да су југословенска деца живела хиљадама година без дечје заштите, још од времена кад смо се доселили из наше класичне постојбине Бојке, па ће моћи и сада да живе без ње!

Није онда чудо што се под утицајем таквих схватања формирало код многих државних и комуналних фактора једно погрешно уверење, да је дечје питање један облик филантропске акције, које улази мање више у искључиву компетенцију каритативних и хуманих друштава, а општина и држава треба само да субвенирају та друштва и тиме да испуне цео свој дуг према својој деци!

Да би се дечје питање једном и у комуналној политици поставило на право место, да би се дало тачно обележје његовог социјалног значаја, и да би се разбиле заблуде, које су везане за њега, ми ћемо у овој краткој расправи изнети неколико есенцијелних одлика проблема дечје заштите.*

Деца су темељ породице, темељ народа, темељ државе. Коме онда међу нама може и сме да буде свеједно, да ли ће ти темељи бити челично снажни или слаби и трошни, на стакленим ногама?!

Ако су ти темељи јаки — јака је будућност државе и народа; ако су слаби — чемерна је онда будућност државе и народа, и целе југословенске нације. Ако градске муниципије и држава штеде данас на дечјем здрављу — даваће доцније сто пута више на болнице и санаторијуме; ако штеде на дечјем социјалном и моралном узгоју — даваће доцније сто пута више за казнене заводе.

Права штедња није штедња на деци, него штедња за децу.

Дечји проблем мора да се схвати и решава у његовом најширем обиму. Државна и комунална заштита не простире се само над убогом децом; она, у највишем интересу друштва и човечанства, мора да обухвати сву децу од рођења до 16 године старости, без обзира да ли су деца обезбеђена или не, да ли су у наследно болешљу оптерећена или не, ли су брачна или деца конкубината.

Југославија мора да решава питање дечје заштите онако како се оно *мора* решавати. У томе погледу много се грешило све до последњих дана. Наши водећи кругови и данас под дечјим питањем разумевају само најмизерније збрињавање сирочади. Погрешно се уопште разумева заштита деце. Врло уско и неправилно. Њоме су обухваћена данас само напуштена, сирота и потпуно убога деца, па чак и та деца тек једним врло малим делом. У ствари, социјална заштита деце, схваћена у правом смислу, обухвата сву децу, обухвата их у свима периодима њиховог живота, од рођења до колевке, од колевке до забавишта, основне и занатске школе, заната и гимназије.

Контуре комуналне дечје заштите

Чим се дете роди треба да постане мали и пуноправни грађанин своје градске општине, која се преко одређених лекара има да стара о његовом правилном развићу. Све врсте вакцинација и ортопедских корекција (ако су потребне) имају се вршити по службеној дужности, обавезно и бесплатно. Ако је дете од болесних родитеља има да се одмах обавезно издвоји у дечје колоније.

* Види нашу студију о дечјем питању „Проблем дечје заштите" у делу „Наши социјални проблеми", од стр. 12—101. Издање Геце Кона. У том свом делу обимније смо обрадили овај значајни социјални проблем, а сада, у овом чланку, држимо се само најактуелнијих момената из социјално-комуналне области дечје заштите. При изради овог чланка служили смо се поменутом нашом студијом о пробленму дечје заштите.

Нарочита пажња да се обрати на децу са туберкулозним хабитусом. Читав низ енергичних мера предузети да се дете сачува од наследних оптерећења. Свако новорођено дете треба да добије у градском дечјем уреду свој здравствени картон. Надлежни квартовни лекар дечјег завода да га обилази стално од рођења до четврте године старости, бележећи све примећене појаве у здравствени картон, а све поремећаје детињег здравља, лично или преко специјалиста, да доводи одмах у ред. Од навршене четврте године, обавезна градска забавишта да примахају сву децу.

Сиромашну децу давати у нарочите дечје домове, у обданишта или колоније. На пракси наше комуналне дечје заштите показало се, да је најбољи начин, да се та деца дају у здраве и боље сеоске породице. Ми мислимо да се овде мора отићи још један корак даље, те да се у тим одређеним, климатски повољним селима, створе дечје колоније, где ће деца имати све: од лекарског надзора до најскупљих алиментационих препарата. Купатила, природна и вештачка сунчања, мале гимнастичке сале, хелио-терасе, радио-концерте, педагошке биоскопе, све оно што може да утиче на развиће духовно и физичко треба ставити на расположење овој деци. Нарочиту предострожност, — дивљења и религијског пијетета достојну — предузети ту, да би се онемогућиле епидемије међу децом, јер оне претстављају једину мрачну страну већих дечјих агломерација. У Русији, на пример, деца се у обдаништима и дечјим установама издвајају у посебне групе од 12—15 бројно, да би се у случају појаве епидемије, она брзо и успешно локализовала.

Али говорити о најтананијим финесама комуналне дечје заштите непрактично је, јер наши градови немају ни све основне установе за старање о деци.

Београд н. пр. не само да бројно има врло мало комуналних дечјих установа, него им је и капацитет врло слаб. Једва да приме коју стотину одојчади и мале деце. То су готово мање више огледне станице за социјалне експерименте, него за комунално-социјално старање над заштитом целокупне деце. С обзиром на проширеност Београда, његову величину и све јаче запошљавање жена у индустрији и трговини — Београд би требао да има место осам — тридесет обданишта за 4.000 мале деце, који се број треба да сматра као минималан на 70.000 деце, — колико их Београд данас има.

Морталитет деце у свима нашим градовима непрекидно расте, и он се данас креће од 20—25%, док је у Енглеској, Немачкој и Швајцарској пао на 9%, па и 7%. У братској Русији, где је по рату смртност одојчади и деце била запрепашћујућа и извесно већа но игде на културном свету, сада је — захваљујући планској државној и локалној дечјој заштити — боља него у старој Русији за читавих 30%.* Здравствени статус наше градске деце више је него рђав. Туберкулоза, рахитис, општа дегенерација, ортопедске мане, лимфна обољења, шкрофулоза — сви ти недузи косе крваву жетву у нашем подмлатку, а само туберкулоза у својим разним облицима продрла је у организме код читавих 90% наше школске градске деце. Исто тако званично је утврђено, да нам се преко 17% од све новорођенчади, још првих дана живота инфицира туберкулозом!

У комуналну дечју заштиту мора се унети много више практичног смисла и много више организаторског духа. Све градске дечје установе морају се реформисати тако како би престале бити обични азили за исхрану и спавање малишана и постале истински заводи за професионално, физичко, морално и духовно васпитање наше деце.

Ми имамо милосрђа за псе и коње. Оснивамо чак друштва за заштиту животиња у часу када имамо 185.000 незбринуте деце на улици, и када од 5,500.000 југословенске деце — 70% потребује социјалну заштиту!

Све градске општине морају предузети широку и систематску социјално-комуналну акцију за нашу децу и њихову будућност. За пример, похвалан пример, нека им служи дечја заштита европских градова, на првом месту држава великословенских.

„Ко данас не даје за децу, даваће сутра за казнене заводе" струји кроз атмосферу градова свих културних народа, почевши од дивних Ценклових домова у Прашком Кречу, па до Беле куће у Вашингтону.

Не само држава, у главним линијама, него су и сви градови дужни да дечјом старању посвете велику пажњу. Програм комуналног рада на решењу дечјег проблема тако је обиман, да се он доиста не може цео извести и у читавој деценији и при несравњено бољим приликама, него што су ове данашње.

У целини, у правој и идеалној форми, дечји се проблем може решавати тек у једној правичније уређеној социјалној средини! Зато ни велике Западне државе нису успеле да изведу дечју заштиту до њених крајњих, идеалних могућности. Дијалектично схватање друштвених односа конзеквентно је и овде: у пркос свих мера, дечје питање постојаће све док трају социјално-економски услови, који га изазивају и одржавају.

То још не значи да не треба данас ништа радити и припремати дечје генерације за боље дане; напротив, пропуштени дани и нерад у дечјем старању исто су као и пропуштени дани у епидемији или помору: од варнице, пламен прождире читаве квартове; код пропуштеног појединачног заразног обољења, болесна поплава обухвата читава на-

* Види: „La protection de la maternité et l'enfance dans L'Union Soviétique" — Dr. E. Conus.

БИБЛИОТЕКА
ОПШТИНЕ ГРАДА БЕОГРАДА

сеља; од малих, изгладнелих дечјих несретника стварају се туберкулозна гробља, пуне се казамати преступницима и венеричне болнице блудницама.

А каква ли је тек будућност нашег градског подмлатка, код кога је — да поновимо и подвучемо — већ сада туберкулоза продрла у разним облицима у 90%!?

Зато свака градска општина, ма како мала била, у низу других социјалних дужности има да истакне и нагласи и свој радни програм на дечјој заштити.

Као и у целокупној социјалној политици, тако и овде треба извести најдоследнију децентрализацију у акцији, а централизацију у директиви. Да би се идеално спровела ова дужност градске муниципије према деци, треба извести читав низ превентивних и куративних мера, како медицинских, тако и социјалних.

Примера ради напоменућемо само још неколико од тих мера из обимне области комуналне дечје заштите:

1) Обавезно пелцовање све деце противу туберкулозе и свих других заразних болести.

2) Принудну изолацију од родитеља заражених отвореном туберкулозом и сифилисом.

Службеном анкетом утврдили смо, да у нашим великим градовима — првенствено Београду — 85% сиромашних туберкулозних болесника, родитеља и рођака, спавају у истој соби, често и у истој постељи, са дечицом која су самим тим осуђена на неизбежну туберкулозну смрт.

3) Принудну изолацију уопште све деце која се развијају и расту под немогућим условима: бедом, хроничним гладовањем, у нехигијенским становима, у алкохоличарској или неморалној средини.

4) Усвајање система отворене дечје заштите и упућивање сиромашне, као и болешљиве градске деце у слободне дечје колоније, које треба стварати по могућству у шумовитим климатским пределима или на приморју.

Ову колониску дечју заштиту отпочеле су да организују добро општине у Загребу* и у Београду, те други градови треба да је тамо у детаљима проуче; дечјем се питању морају посветити бескрајно већи морални и материјални ефекти него н.пр. заштити стараца, којој данас многи од наших градова обраћају два пута већу пажњу.

5) Организација исхране све деце млеком, званим „Дринк-милк" без пастеризације ма којег система, пошто све оне ниште витаминску вредност млека;

6) Подизање што већег броја дечјих диспансера, болница и санаторијума за туберкулозну децу, школских поликлиника, покретних зубних клиника, као и свих установа за дечју заштиту.

7) Подизање нарочитих просветно-привредних радионица, где би се обавезно водило рачуна о свој оној деци, која су завршила основну школу, а још нису пошла на занат. Те четири нерадне године судбоносне су, јер је дете тада препуштено градској улици, која уништава све што год је школа дала, и од дечје душе ствара најчешће моралне развалине.

Комунално старање над децом има да отпочне од самог почетка мајчине трудноће. Тога ради за све недовољно материјално обезбеђене мајке, градске су општине *дужне* да воде бригу:

1) Да оне добијају јачу храну, нарочито увећане оброке снажног и бесплатно дељеног млека;

2) Да им се што више смањују часови дневног рада, ако су оне запослене у привреди;

3) Због смањивања радних часова, па према томе и смањивања зараде, да им се разлика исплаћује у виду сталне новчане помоћи;

4) Да се припреми унапред и организује при градским дечјим уредима дојиљска служба, као најбоља и најпроднија у физичком одгоју беба;

5) Да се створи установа комуналних одељака за дистрибуцију дечјег рубља за сиромашне мајке.

Неда се замислити заштита деце без заштите мајки, без читаве духовне и материјалне обнове наших *жена*. Мајке се морају заштитити још од дана утврђене трудноће. Први услов за правилну заштиту матера и деце јесте предавање врховне директиве и акције за заштиту деце у руке — *матера* и жена!

Мора се отворено и безобзирно устати противу некултурног и реакционарног покрета, који тражи уклањање жена, упослених у јавним пословима. Тај нам је реакционарни покрет дошао из фашистичке Италије и Немачке и наишао је код нас на плодно земљиште јер су људи безазлено поверовали, да су жене узрок њиховој професионалној кризи и неупослености.

Права, пуна и политичко-правна еманципација жена не може се извести без *привредног* изједначења њеног са људима. Учешће, активно учешће жена у комунално-социјалном животу више је него драгоцено; а учешће жена у државној, комуналној и друштвеној заштити деце — то је природна, самим рођењем дестинирана дужност жена и *мајки*. Провођењем су оне одређене да у решавању дечјег питања одиграју најдостојнију улогу.

Само рука мајке уме да утре сузе дечјег бола!

* Види нашу расправу о дечјој заштити у Загребу, објављену у часопису „Живот и Рад", за 1933 г.

*
* *

Друга значајна фаза у развићу детета, којој градска општина такође мора да посвети пажњу, јесте период кад дете ступи у основну школу, па док не изађе из ње.

Проучавајући социјална питања, ми смо проучили неколико држава на Балкану. И нигде нисмо наишли на један социјално-савремен систем основне наставе.* При том, скоро свуда, а нарочито у Југославији, градске школе 85% су нехигијенске, пресићене прашином, недовољно зрачне, загушљиве. Деца су збијена у клупе и ту се држе по неколико часова дневно. Излети су оглашени за луксуз, гимнастика за беспослицу. Под таквим околностима није ни чудо што су наше школе постале расадници свих могућих болештина, од туберкулозе до скрабиеса. Школска су купатила у нашим сеоским и маловарошким школама беле вране, а о зимским вештачким сунчалиштима нико и не сања. Међутим, такав систем школа мора да буде одмах одбачен. Деца су нежнија него тропске биљке и за њихов одгој, душевни и физички, треба и пуно напора и пуно разумевања. Старе и недовољно зрачне градске школске палате одбацују се у садашњости. Место њих се подижу мале школе у врту и зеленилу, за највише стотину ученика, јер је модерна школска хигијена изрично противу великих ученичких агломерација. Оне су непогодне и због недовољне студије деце, и због опасности од епидемија. Свака мала школа, поред осталога, има и то преимућство што постепено постаје и психофизички институт за те малишане, те их наставно особље брзо упозна као своју рођену децу. А познавање деце и њихове психе претставља први и најглавнији услов васпитања и одгоја.

Данас се у паметном свету мора обраћати пажња и на физички и морални одгој деце. Та акција на хармоничном васпитању и душе и тела треба да почиње од четврте и пете године.

Физичко и морално васпитање пречe је од умног, јер се до десете године дечјег живота ударају најважнији основи за будуће здравље организма и полако се отпочиње формирање моралне личности. Формирање књишког интелекта може, а и треба да отпочне касније, јер за њега није никад то доцкан.

*
* *

Да би се комунална акција на дечјој заштити могла правилно и плански да развија, неопходно је потребно да се при свакој већој градској општини оснује засебан отсек за заштиту матера и деце.

На нашу иницијативу и предлог надлежног шефа-лекара дечје амбуланте, у Београдској општини створен је пре три године први у нашој држави градски Централни уред за заштиту деце, младежи и матера.

Кратко је доба, можда, врло кратко, које нас раздваја од дана кад је установљен овај комунални Централни уред, али се ипак резултати његовог рада неоспорно осећају. Што он није дао пун капацитет, који би могао да се да разлог је, као и свуда, у немању довољно материјалних средстава. Међутим, чим се донесе Закон о градовима и нов Закон о дечјој заштити — а њих морамо што пре добити — и овај ће први градски Дечји уред имати на диспозицији све што му треба, и тада ће он, надамо се, оправдати све наде, које у њега полажемо још од дана оснивања.

Једна од најглавнијих парола, коју је Централни уред одмах прокламовао, то је објава правог рата противу ненормалне смртности одојчади у Београду. И доиста, наша престоница туче рекорд у том правцу. Не треба ни да помињемо шта тај жалосни рекорд значи за наш национални углед и културни престиж у спољнем свету. Сме ли се поред других разлога расних, економских и еугеничких, дозволити да се једно страшно мишљење кристалише о нашој културној дораслости?!

Кад какав манијак у наступу бесомучног лудила, изазваног најчешће дуготрајном економском бедом, побије своју децу и сам заврши самоубиством, цео се Београд најежи, и са пуно саучешћа ожали невине жртве! Али тај исти Београд и не слути да постоји још један много већи и страшнији манијак, који годишње убија преко 50.000 невине југословенске деце; над његовим жртвама не пада суза саучешћа, нити се чује протест наше савести! Тај манијак, то је само наше друштво, сви ми укупно, а та жртва — то су наша рођена деца!

Београдска општина у последње време показала је извесне успехе и у збрињавању и смештају деце, која би без тога била плен или смрти или улице. Само што су сви ти успеси — због осуства материјалних сретстава — још минијатурни, скоро више комунални експерименти него снажна комунална заштита све незбринуте деце. У току прошле године од пријављене деце, збринуто је и обезбеђено 1014 деце. На жалост, из финансијских разлога, ништа се није могло да учини за преко 48% од све деце, која су закуцала на врата Централног уреда за заштиту деце. Шта је било са њима? Остављена су својој очајној судбини, остављена су улици, у најбољем случају туберкулози или проституцији! Зар није више него страшно, кад се мора отворено да призна, да се толи-

* Види нашу студију: „Школско питање" — у збирци „Наши социјални проблеми" — Издање Геце Кона. 1932 године.

кој деци, која су се обратила Дечјем уреду за збрињавање, није могло ништа да помогне?

Кад би се прикупила сва београдска деца, бедна и без довољне заштите, која захтевају хитан спас, њихов број био би страховито велики за наше прилике, и ми би се сви запрепастили колико јада и беде прекрива Београд међу својим најмлађим члановима? Такве деце — према једном нашем приближном прорачуну — у Београду има око 4.000 до 5.000. Према том броју деце проценат досадашњег комуналног збрињавања био би једва 25%, а сада је 52%!...

Колико је државна и комунална заштита деце неопходна нашим градовима, а на првом месту Београду, Загребу и Љубљани — најбоље се види по броју деце, која вапију за брзом и свестраном заштитом и по овом бедном броју деце, која ту заштиту уживају.

Из прикупљених статистичких података видели смо, да за најшири и најидеалнији заштиту деце од рођења до 16 година старости има у Југославији око 5,500.000 деце. А оне, која трпе и која су изложена свима свирепостима живота и људи, без заштите и без елементарних потреба за правилан духовни и физички одгој, имало је у Југославији преко 185.000.*)

Од те деце држава и све градске општине заштитиле су у току последње 3 године накнадно око 80.000, а преко 100.000 те дечице и данас су остала изван сваке заштите, остављена или сама себи, или бедној мајци (без оца), која у своме печалном и бесхлебном животу не може ништа да учини ни за њихов физички, а камо ли морални и духовни живот!

Колико је овај број у току последње две године сад повећан не треба ни часа сумњати. Тешко да у овим данима кризе није пребацио давно и пола милиона незбринуте деце! Ту више не треба чак ни анкета, јер је ситуација до очајања јасна. Доста је кад смо подвукли, да ни Београдска општина у току 1933 године није била у материјалној могућности да збрине преко хиљаду несретне напуштене деце, која су са улице закуцала на њена врата.

Поред фаланги те уличне деце, у свакој породици радничкој, сеоској или породици сиромашног интелектуалца, које трпе дугу и хроничну незапосленост, сва деца из реда постали су силом економских прилика сиже за државну и комуналну заштиту. А таквих породица, чији су хранитељи потпуно неупослени, има у Југославији преко 200.000! Нека су просечно само два детета на породицу, то се укупан број пеше на 400—500.000 деце! И та деца под тешким игом породичне несреће и немаштине беже из породице на улицу. Не мора се ићи далеко. Треба проћи само периферијом Београда па видети те чопоре мале, голуждраве и поцрнеле дечице, којима улица са њеним каналима и недовршеним грађевинама постаје све више и забавиште, и школа!

Шта тек да се каже о читавим легионима малих Гавроша и Скампола, које ће први вихор да баци на оптуженичку клупу или у проституцију, физичку и духовну.

Она спавају по каналима, и канализационим цевима, доскора по напуштеним гробницама Старог гробља, хране се оним отпатцима са пијаца, и чежњиво слушају приче о великим америчанским гангстерима, које су код њих заменили приче сретних дечјих генерација о Краљевићу Марку или о Шехерезади!

А у каквој моралној средини живе сва та наша деца?...

Старе, моралне вредности падају; нове се још не стварају. Оно мало њих што нису поклецнули подају се брзо резигнацији и мисле да је најпаметније, да се са филозофским презирањем прати ова сулуда трка за зарадом и профитом! А деца наша посматрају то од куће до улице и школе, и као на преси примају све. Оно што не ваља прима се брзо, расте и шикља као изданци киселог дрвета, а оно што је добро — теже се прима него тропска биљка у хладном поднебљу!

Тако је морално васпитање и подизање наше градске деце. А нико и не помишља куда све то води? Школа, безмерно далеко од онога што треба да буде, постала је, на жалост, расадник болести и физичких, и моралних. Место корисног знања, а на првом месту ваздуха, сунца и кретања, — те су велике ђачке агломерације увек опасне као огњишта епидемија. О душевном и моралном здрављу наше деце нико се не брине. Наша је школска омладина у слободним часовима без васпитача и васпитачице,*) те се узајамно морално трује оним што јој улица, сензационални романи и криминални филмови пруже у изобиљу. Фудбал јој је још једини идеал; а то не сме да буде, и ако је он у истини један здрав и леп спорт, али и он је, као и све друго, у декаденцији: место да буде спорт за мале дечаке, да га играју и да се снаже, он је постао чудан монопол свршених људи, који га професионално воде, а од деце су створили болесно страсне навијаче и кибицере. Тиме фудбалски спорт губи свој смисао и постаје обичан занат!

Али оно што је од свега социјално најопасније у морално-духовном развоју наше

* Види наш чланак „Заштита деце": „Београдске општинске новине" — комплет за 1931 год.

*) Кад већ наставно особље, доиста преоптерећено у београдским школама, не може свуда да стигне, зашто ученици-це IV раз. учитељске школе не би на смену дежурали у београдским основним школама, и вршили дужност васпитача. То би им био у исто време и практичан курс!

деце то је факат, да се у свој деци, и оној коју васпитавају школа и родитељи, и у оној коју одржава улица — развија све јаче индивидуализам. Социјални осећај је свуда замро или је још непробуђен. Док чак и Мусолинијева фашистичка Италија ствара џиновске дечје и омладинске организације „Балила", и док је основни циљ тих организација да у омладини буде осећај солидарности, свесности заједнице, дотле се код нас не стиже да реши у многим случајевима ни питање дечјег хлеба, а камо ли питање дечјег срца и душе.

Шта тек да се каже о хиљадама и хиљадама радничке деце, које је тешка криза живота отргла од дома и родитељског загрљаја и бацила под точак најбездушније експлоатације капитала и отерала у фабрике и индустрије, где, конкуришући родитељима и њиховој нешто већој надници, срожавају животни стандард своје породице испод тачке мржњења! Ако је државна заштита радничке деце била потребна са шездесет процената пре 3—4 год., данас је она потребна са 100%! Наднице, плате, уопште зарада свих економски слабих редова, срозала се вратоломно, те и ако је живот са скоро 25% јевтиниji, животни стандард тих редова пао је са 65%, и све је нижи, све је мањи, а њихове могућности за исхрану деце *све проблематичније!*

Безобзирно и неограничено искоришћавање најаке радне снаге, превелики телесни напори, терет ноћног рада и нехигијенских прилика, ниске, мизерне наднице од неколико динара, и општа беда са хроничним изгладњавањем косе нашу радничку омладину по свима нашим градовима. Сама државна Инспекција рада утврдила је, да од свих запослених индустријских и других радника у нашим градовима долази на децу од 12—16 година старости читавих 25%.

Хронично изгладњавање, стално тровање у перифериjским учионицама и немилосрдна, при том *прерана* експлоатација градске радничке деце, објашњава наш статистички утврђени налаз: да од свих занимања туберкулоза највише коси у Београду поједине радничке струке, где се морталитет од туберкулозе пење чак и до 95,9%, а просечна дужина живота срожава на испод 27 година!*

Да слика буде још мрачнија потрудиле су се тешке станбене прилике, у којима живе та деца.

Дечја повеља, која је прокламована од наших каритативних друштава, посвећује читаве ставове станбеним приликама југословенске деце, нарочито градске.

И ми смо у току последњих 10 година, у неколико наврата, износили дирљиве конкретне прилике наше станбене беде. Треба видети непристрасно и без класних предилекција, где данас живе преко 70% београдске деце, у каквом се ужасу од прљавштине, влаге и гробног задаха развијају ти мали животи,* па заблагодарити васиони, што нам туберкулоза, рахитис, скрофулоза, анемија и друге болештине нису покосиле сву ту децу! Ипак је природа милостивија и од људи, и од друштва!

И ако изгледа несхватљиво на први поглед, ипак у нашим градовима има читав један ред људи, који не спадају у економски најниже редове, а који се са својом децом налазе у стварно најтежим околностима, врло често тежим него и код најнижих врста мануелних радника! То су редови малих самоуправних и државних службеника, пензионера до 1.000.— динара месечне пензије, ратних удовица, инвалида итд.

Рађичка се класа користи бар колико толико Уредом, болесничким фондовима и њиховим другим социјално-здравственим бенефицијама. Њих помажу у извесном бар минималном степену и њихове синдикалне организације, па и каритативна друштва. Крајња и декларисана сиротиња опет, ужива помоћ општине и хуманитарних фондова. Та помоћ је свакако незнатна, али ипак значи нешто, бар данас. Али ова средња сиротиња, која има довољно да јој деца не умру буквално од глади, али која нема довољно да би јој деца могла да живе како треба — она је за своју децу најтежа. — Ту сиротињу нико не помаже; она је изван свију могућности да јој се у недаћама когод нађе. Њихове жене завиде ванбрачним мајкама, чију децу гледа и подиже држава, општина и јавна хуманост: њихова деца завиде малим збринутим преступницима, о којима се стара држава; њихове кћери у дубини своје разочаране душе злобе посрнулим девојкама, јер се и за њих неко колико толико стара!

Сме ли то и даље да буде? И да ли је то социјална педагогија да они, који још нису поклизнули, завиде онима над чијом је главом друштвени морал изломио свој штап?

Концентрација хумане акције

Као у многим другим социјалним питањима, тако и у односу на проблем дечје заштите кристалисано је полако једно скроз погрешно уверење, да је дечје питање по превасходству питање хуманитарно, и да, као такво, улази у искључиву компетенцију каритативних и хуманих друштава.

Нико не може спорити значај хуманих и филантропских друштава. Она су доста урадила, доста дала и даће и у будућности. Али

* Види нашу књигу „Туберкулоза и сифилис са гледишта социјалне политике". Издање књижаре С. Б. Цвијановић.

* Види наш чланак: „Резултати службене анкете малих и радничких станова у Београду" — „Београдске општинске новине" бр. 7—8 за 1933 год.

се дечји проблем, као најосновнији и најсуптилнији проблем народне и расне будућности, не може и несме искључиво везивати ни за какву неодговорну и приватну акцију.

Дечји проблем је еминентно државни проблем. Чак и Енглеска, земља приватне иницијативе, прелази у дечјој заштити све више од хуманитарне иницијативе на државне и комуналне институције. Каритативна друштва дечје заштите могу само да асистирају, да олакшавају напоре државе и муниципије а не да дају тон и директиву.

Али и ова асистенција њихова биће од снажнијих резултата само тако, ако се акција сродних хуманитарних друштава концентрише. Овако, без те неопходне концентрације, она ће бити разбацана, и распрштена у ситне бисерне капи, али без потребних и снажних млазева милосрђа. И ако хумани фондови Југославије достижу око једну милијарду динара, ипак њихова акција (зато што је разједињена) не одговара по резултатима ни изблиза финансијској снази својих фондова.

Узмимо на пример Београдско друштво за заштиту деце или Материнско удружење.

Та су друштва извесно дала најбоље резултате. Колико би тек њихова акција била безмерно плоднија да су сва каритативна друштва тога типа удружила своју акцију, слила се у једно, и пред великим и критичним данима данашњице абдицирала куражно, и на свој индивидуалитет, и на ситне сујете својих претседника и управних одбора. Данас није моменат ни за чију гордост сем за културну гордост народа и државе!

Није довољно да се изведе само концентрација хуманог рада. Морао би се учинити још један корак даље на путу наше еволуције, па извести и пуну централизацију свих локалних, месних, социјалних, хуманих и комуналних акција исте и сродне врсте. Само не бирократску централизацију, која сваки полет и сваку иницијативу сахрањује у празне и отужне бирократске форме. Него извести централизацију у директиви, а децентрализацију у акцији.

Ми смо још пре неколико година (види комплет часописа Београда „Београдске општинске новине" за 1930 годину) пледирали за овакву централизацију директиве и у правцу дечје заштите, јер би њоме напори државе и општине били знатно олакшани, а дечји проблем добио би још више гаранције да ће се решити и по ширини и по брзини онако како он по својој еминентној важности заслужује.

У толико смо радоснije дочекали установу и формирање Земаљске Уније за заштиту деце, која ће — ако се буде здраво водила и плански развијала — моћи да пружи пуну централизацију директиве дечје заштите у Краљевини Југославији.

Заштита сеоске деце

Када се говори и пише о дечјем питању — мисли се по правилу на градове и градску децу. Од некуд се укоренило мишљење, да сеоска деца живе под несравњено бољим околностима и да се са државном заштитом према њима може још дуго чекати! Неки међу нама одлазе чак дотле, да је државна заштита сеоској деци савршено непотребна.

У ствари и једно и друго мишљење представља страшну заблуду. Друго — још и сурову неправду према четири милиона наше сеоске деце. Село је гро ове државе. Оно представља 85% целокупног становништва. Његова деца износе преко осам десетина од свеколике Југословенске деце. Кад неби постојао ни један други разлог, довољно је само то, па да се са потребном озбиљношћу говори о судбини и будућности те деце.

Међутим, како деца на селу живе једним у истини несрећним животом, који даје све услове за њихову неизбежну дегенерацију, то се у толико више и пре мора са родитељском бригом и државничком мудрошћу да приступи проучавању и решењу дечјег проблема на селу.

Наш сељак живи у огромној већини тешко и нечално. Његова деца још теже. Нешто примитивност, а нешто и тешке економске прилике на селу задњих година учиниле су, да је живот сеоске деце раван поступку према сеоским пилићима: они, као и пилићи, чим проходају, по цео дан живе у дворишту, и обучени у какву ритаву и прљаву кошуљицу, тумарају од буњишта до буњишта, остављени Богу и природи. И кад та деца поодрасту — комад недопечене, гњецаве проје — то им је цео јеловник!... Тако проводе дане и године!

Како живе сеоска школска деца, то су нам у ванредно пластичним сликама, а у једном болном тону изнели Драгиша Лапчевић и др. Богић. Др. Богић описује да сеоска деца долазе и у школу са комадом недопечене и нездраве проје. Многи чак ни то немају. У јеној сеоској школи, где је г. др. Богић вршио анкету, само два три детета имала су, поред проје, још и парченце сира!

Кад је учитељ упитао ову већину деце, што нису имали ни мрвице у својој ђачкој торбици (а треба знати да сеоска школска деца по правилу не иду кући у подне) одговорили су му: Нама су код куће рекли, да ми идемо у топлу школу, па ће нам то бити доста, јер смо јутрос рано, пре поласка, јели проје!

Има изузетака од оваквог очајног сеоског живота дечјег, али они падају на богатија прекосавска села или на мали број имућних сеоских породица. А сеоска деца Македони-

је, Предкумановске Србије, Босне, Херцеговине, Црне Горе, Санџака, Лике и једног дела Далмације живе у већини примитивним, нехигијенским и тешко оскудним животом. Још да им није чистог ваздуха и лепих вода и шума, наш би се сеоски свет брзо упропастио и дегенерисао!

Потреба за државном заштитом сеоске деце вапијућа је. И држава, и Бановине, и општине дужни су да што пре израде један програм за заштиту сеоске деце и да на његовом остварењу раде као на једном од најважнијих државних задатака.

Све велике западне државе полако распростиру државну заштиту деце и на село. Русија је у том погледу отишла у културном свету најдаље. Она је у дечјој заштити извела један у истини џиновски подухват: у року од 5 година створила је пет милиона „дечјих кревета" у обдаништима за сеоску децу, која се издржавају о државном трошку (буџет комесаријата за народно здравље). 1928 број дечјих кревета, „јасли", износио је 251.000, а 1933 год. попео се на 5,000.000 кревета у сеоским обдаништима, на чије је издржавање држава дала преко 25,000.000 рубаља у 1932 г. Исто тако смештено је 4,000.000 деце, од 4—7 година у т.зв. дечје вртове са интернатом. Преко 90% од све пређколске деце смештено је у ове јединствене дечје установе.

Финансијска страна дечјег питања и Закон о заштити деце

Као и у свима великим социјално-комуналним проблемима, тако и у проблему дечје заштите не може се, и поред најбоље воље, урадити ништа од већег значаја без сигурне финансијске базе. А неман кризе немилосрдно прождире све лепе планове и све комуналне реформистичке програме, па и оне на пољу дечје заштите.

Међутим, кад се изврши једна дубља објективна и социална анализа ове очајне кризе да „нема буџетских кредита", утврдићемо, да је и она, као и многе друге, нетачна, стереотипна и несоцијална.

Позната је истина, да једна социјална реформа повлачи другу. То је закон друштвене корелације. Дечје се питање не може реформисати у комунално-социјалном смислу без комунално-финансијске реформе. Кад би се извела једна коренита финансијска реформа, нарочито код великих градова наших, било би довољно материјалних средстава за решење дечјег питања.

Од главних финансијских извора, које треба увести за дечју заштиту, поменућемо примера ради следеће:

1) Целебатерски порез. Тај је порез у користи деце изнео у Италији за једну годину дана око 60.000.000.— лира.

2) Општи порез за дечју заштиту, заснован на прогресивној основи.

3) Специјалан порез на имућне брачне без деце; као и на брачне са једним дететом.

4) Стална дотација општинама, односно Бановинама, Министарства социјалне политике;

5) Обавезна концентрација новчаних фондова свих хуманих друштава за заштиту деце.

6) И најзад, комунални и бановински дугорочни зајмови за подизање дечјих превентивних и куративних институција.

Из досадашњег излагања манифестује се неизбежна потреба за доношењем једног савременог Закона о заштити Југословенске деце.

Тај закон морао би се заснивати на дубоком познавању услова живота и потреба наше сеоске и градске деце, као и на свима научним тековинама културних народа на пољу свих облика и врста дечје заштите.

Заштиту деце треба законом прогласити за једну од централних дужности државе и општине, а врховну дирекцију над државном заштитом деце поверити — *мајкама*.

Једновремено се мора прекинути са досадашњим хуманитарним просјачењем за децу. Деца су више него очи нације. За све се друго може немати; али се за децу мора имати, имати све оно што њихова физичка, морална и духовна будућност захтева.

Питање обавезног подизања и установљења дечјих забавишта, хигијенских школа, целокупне здравствене превенције, летовалишта, градских и бановинских прихватилишта, домова за одојчад и мајке, обданишта за малу децу, саветовалишта за трудне жене и матере, дечјих градских забавишта, школских кухиња и трпезарија, школских поликлиника и бесплатних амбуланти за болесну децу, установа дојиљске службе, домова за дефектну децу и децу морално угрожену, општинских комуналних здравствених картона за сву децу, санаторијума, дечјих болница итд., има се детаљно и на обавезној основи, са снажним санкцијама, уредити једним савременим Законом о дечјој заштити. Изграђивање целокупне дечје заштите има да буде обавезно и рационално. Подизање дечјих установа од стране државе и градских општина има да буде брзо и обавезно, и ништа од превентивних и куративних дечјих институција да се не оставља ни приватној иницијативи, ни дискреционарном схватању општина и муниципија!

Хоћемо ли здраву, снажну и велику југословенску државу, морамо свима силама, свом снагом и моралном, и материјалном, поставити здраве основе дечјем питању.

Д-р **Стеван З. Иванић**,
директор Централног хигијенског завода

Здравствене задруге и заштита деце

Развиће здравствене заштите деце ишло је упоредо с развитком социјално здравствене заштите уопште. Све се више долазило до сазнања и искуства, да ће се потпуна заштита здравља моћи спровести и извести тек ако цео народ сарађује на том послу, ако се они, којима треба здравствена заштита, активирају за рад у том правцу. Забадава су и стручне установе и стручни радници, ако немају за сараднике народне масе. Социјално медицинска заштита се не може замислити без те народне сарадње. Установе и стручњаци су неопходни за овај рад, али они су само вође у послу. Здравствену заштиту и чување народног здравља могу пак систематски спроводити само ако имају народне масе са собом.

Није довољно да те масе народне само искоришћују ове установе и стручњаке, да траже њихову помоћ у случају потребе, да се користе повластицама које у њима имају, а да су пасивне према њима, да саме не учествују активно у њиховом подизању и одржавању. Такав систем социјално медицинске и хигијенске заштите је недовољан, да уведе праву профилактичну службу против социјално здравствених зала. У свом даљем развитку ова служба све више тражи да се ослони на организован народ, који ће непосредно сарађивати с установама и стручњацима за здравствену заштиту и за чување народног здравља.

Здравствене задруге су такве организације. Основане на начелима задругарства, оне су већ по томе инструмент сарадње, самопомоћи и узајамности. У првој деценији свога живота, оне су већ преживеле једну значајну еволуцију. Основане с основним задацима да снабдевају задругаре лековима и лекарском помоћи, да им у болести обезбеде хитно и јевтино лечење код њихове куће, у селу — оне су у даљем развићу морале преузимати све нове и нове задатке. Оне су прешле на хигијенску и на социјално-медицинску заштиту, почеле су преузимати асанационе радове, увиделе су важност напредне пољопривреде за здравствено благостање, напрегле све своје силе за подизање просвећености на селу. Једном речи здравствене задруге су постале, нако недовољно помагане, готово остављене саме себи, средишта око којих су се окупили сви послови за подизање здравственог благостања. Али ни то није све. Здравствене задруге увлаче и упућују у послове здравствене заштите саме оне којима треба та заштита.

За здравствену заштиту деце постоји читав низ разних установа. Ту спадају саветовалишта, диспанзери, поликлинике за школску децу, покретне изложбе дечје, прихватилишта, обданишта, опоравилишта, дечје колоније, лечилишта итд. Све ове установе примају мајке и децу, упућују их, лече, саветују. У 1932 било је у нашој држави 56 уста-

Дечја колонија Централног уреда за заштиту деце и матера Београдске општине у Милошевцу

нова за заштиту матера, одојчади и мале деце и 115 школских поликлиника. Све ове установе биле су по већим или мањим варошима и варошицама. Њихов рад се ограничио поглавито на варошка насеља. Рад њихов био је обилан и успешан, али се ограничио на један део становника. Сеоска деца нису била под овом заштитом.

Међутим, наша земља је поглавито земљорадничка. Више од три четвртине нашег народа живи по селима. По попису од 1921 било је у нашој земљи деце:

0—5 године	1,411.949
6—11 године	1,772.802
12—14 године	883.317
Свега:	4,068.068

Преко четири милиона деце коју треба заштитити. А под заштитом није било ни 300.000 деце, па и то, с изузетком школске деце, не под обавезном већ под случајном заштитом. Ако су мајке чуле за саветовалиште или диспанзер, искористиле су га. А

здравствена заштита деце мора постати општом и обавезном. И не само то, мајке морају постати активни сарадници у тој заштити. Према томе јасно је, да за заштиту матера, одојчади, мале и школске деце нису довољне само установе. Ту је потребнија више него и за коју другу врсту здравствене заштите организована сарадња самих матера, оне морају бити непосредно запослене у раду на заштити деце, јер та заштита не може и не сме бити само појединачна. Основно начело заштите одојчади и мале деце састоји се у мајчиној нези и старању. Али није довољна само брига *мајке за своје* дете. Да би се дете заиста заштитило у пуној мери мора се установити и брига *свих мајки* за *сву децу*. Морају мајке бити организоване за непосредан рад у овој заштити.

И зато што се у здравственим задругама може постићи овај оптимум здравствене заштите деце, — зато баш на њих треба обратити што више пажње и потпомоћи их да овај задатак и изведу.

Већ годинама задруге се старају о овим пословима према својим скромним и незнатним средствима. Оне су успеле да унесу начела савремене заштите деце у многа села. Сваке године стоје под заштитом лекара здравствених задруга матере и одојчад, мала и школска деца, врше се цепљења против дифтерије и скрлети, упућују се и саветују мајке. Али тај посао не помажу ни држава ни бановине, ни општине, а средства су мала, иако су могућности за правилну и потпуну заштиту неизмерљиве.

За пет година, са скромним средствима здравствених задруга, прегледано је:

одојчади	6.525
мајки	1.026
школске деце	54.174
вакциновано	105.950

Ово је свакако кап воде у мору, али несумњив је доказ да се и на селу може спровести здравствена заштита деце и да су здравствене задруге заиста подесне установе за ову заштиту. Оне су учиниле према својим незнатним средствима много. Али оне би могле све кад би се на њих ослонила здравствена заштита сеоске деце и кад би им се дало материјалних средстава. А та материјална средства су много скромнија од оних, која тражи варошка заштита.

Али ова заштита може бити још на бољу основу постављена данас, кад постоје женски одељци „задругарки" при здравственим задругама.

Женске организације су поглавито по варошима. Слабо се шире по селима, можда што су за сељанку сувише неинтересантни проблеми којима се баве. Други опет мисле, јер је сељанка непросвећена за те савремене погледе о женским питањима и стању жене у свету. Свеједно и није много важно. Тек таквих организација нема на селу.

Београдска деца у дечјој колонији у шумадиском селу

Међутим, Савез здравствених задруга имао је сасвим друго искуство. Он је успео, да организује жене задругарке у женске одељке. Можда зато, што је погодио потребе тих жена на селу. Ти одељци су постали расадници за просвећивање жена у привредном и здравственом погледу. Тек је година дана прошла како постоје, али показују велику радљивост у свима правцима. И баш нарочито у колико се тиче заштите деце. Већ постоје покушаји да се оснују дечја обданишта преко дана, док су жене на раду у пољу. А развија се велики рад у правцу боље неге одојчади, мале и школске деце. Ове задругарке су у сталној вези с лекарем задруге. Њих посећују сестре и држе с њима течајеве по разним питањима хигијене, а средиште је дете.

Нигде јаче него на селу испољава се начело, да мушкарац издржава а жена одржава кућу. Али да би то било на срећу и благостање села, жена мора много знати. И збиља нико више не тежи да више научи и зна него наша жена на селу, али треба погодити оно, што њој треба, треба поћи правилним правцем. Тај правац су пронашле здравствене задруге у заштити деце. Треба их потпомоћи, да га до краја изведу.

Рад уреда за заштиту матера, деце и младежи града Београда

У историји човечанства материнство заузима примарно место у борби за опстанак и за одржавање људскога рода. Немогуће би било подићи нежно и немоћно људско новорођенче без природне мајчине помоћи. С тога се опажају у историји разних народа напори да се мајци осигура социјални и материјални положај законским или религиозним одредбама, чим се у једној људској заједници утврди, да мајка као таква није у стању самостално да помаже себи и своме детету. Према епохи, обичајима и потреби, помоћ мајци и детету указана је индивидуално од стране оца породице, који се морао старати о своме огњишту, или је мајка имала сва права, која су њој обезбедила најбоље услове за живот и повлашћен положај у дотичној заједници, или је мајка била под скупном заштитом заједнице итд. Мајка инстиктивно помаже своме детету и веза између мајке и детета је први израз људске помоћи уопште. У приликама где мајчина помоћ више није довољна или није дорасла подизању детета, развија се спонтано јавна заштита подмлатка. Чим социјална структура и прилике указују на чињеницу, да велики број деце није индивидуално збринут и да му није обезбеђен минимум, који је потребан за правилан духовни и телесни развитак, јавни претставници друштвене организације старају се обавезно за заштиту и подизање свога подмлатка. Тако се оснивају разне дечје установе, према томе које је питање дечје заштите нарочито актуелно за респективну заједницу. Данас се у свим културним земљама води снажан покрет, који се бори за духовно и телесно добро, за социјалну заштиту и правну помоћ подмлатка. Како се ова помоћ односи на све функције живота младог људског бића, почевши од његовог зачетка па све до пунолетства, претставља она један сложен и врло велики делокруг рада. С тога су у разним државама и градовима широм целог света основани нарочити комунални дечји уреди, који се искључиво баве са питањима и пословима који се односе на правилан духовни и телесни развитак деце.

Примером великих културних центра пошао је и Београд и престоничка општина основала је у мају 1931 године Централни уред за заштиту матера, деце и младежи. У овој установи концентрише се сав рад комуналне дечје заштите. До данас то је прва и једина комунална установа ове врсте у нашој Краљевини, па и на Балкану.

У Београду, као и у другим градовима света, бринули су се најпре за судбину напуштене и сиротне деце појединци — приватна лица. Страдање ове невине деце изазвало је хуманитет и милосрђе добрих људи. Заједничко саосећање са овим невиним жртвама друштвених прилика створило се од жеља појединаца да помогну деци нарочита друштва са задатком: *помоћ сирочади*. Тако се први пут јавља у Београду друштво за васпитање сиротне деце 1880 године. Ово хумано друштво било је јаван израз тога доба и захтевало је да се њене могућност за збрињавање сирочади и напуштене деце из престонице. Вероватно под утицајем јавног мишљења и због стварне потребе предвидела је ондашња мала Београдска општина у свом буџету (још 1883 године) једну знатну своту за помагање сиротиње и незбрињене деце. Најстарије београдско друштво, које се бавило помагањем сиротне школске деце, је Женско друштво, које је основано још 1875 године. Друштво за помагање и васпитање сиротне деце успело је 8 година после свог оснивања да сазида Дечји Дом. У оно доба појавила се потреба за збрињавање и васпитање дефектне деце и тако је друштво Краљ Дечански (основао поч. Св. Николајевић), примило своје прве глувонеме штићенике 1896 године.

У почетку нашег столећа констатовала је јавност у Београду потребу да се сачува од страдања одојчад — сирочад и нахочад и да се предузме нека акција против велике смртности одојчади. С тога је основано још 1904 године Материнско удружење, које је први пут примало нахочад и незбринуту одојчад у свом дому 15 јануара 1906 године. У оно доба било је на Западу актуелно отварање млечних кујни, које су у вези и са-

радњи са дечјим диспанзерима — консултацијама водиле снажну борбу против смртности одојчади. Инспирисана овом акцијом Београдска општина основала је 1905 године Завод за стерилизацију млека, у коме се трудила да пружи одојчади, која немају при-

Београдска општина преко свога Дечјег уреда облачи децу сиромашног грађанства. Раздеоби одела и поклона присуствују потпретседник г. Д. Богдановић, одборници г. г. Јов. Гавриловић и адв. М. Стефановић и шеф дечјег уреда г-ђа Др. М. Гајић

родну исхрану на мајчиној дојци, исправно кравље млеко. Акције Београдске приватне иницијативе као и општинског санитета сведоче нам да су се друштво и јавни фактори већ у оно доба забринули због велике смртности одојчади у Београду. У оно доба приступило се помагању деце са много љубави,

Сунчање деце кварц-лампом у дечјим установама Београдске општине

али резултати су били мали. Велики број деце, који је био примљен у дом Материнског удружења, није се могао очувати у животу. Нити је зграда одговарала потребама дома, нити су деца имала стручну негу. Ка заштити деце увек води прво срце и саучешће, али љубав сама не може деци помоћи него је неопходно потребно *и стручно знање*.

Права заштита деце је тековина последњих година, пошто она иде упоредо са ванредним развитком модерне науке.

Ратничке године, тешке и пуне патњи, прекинуле су сваки друштвени и грађански живот. По завршетку рата биле су многе београдске улице, куће и домови разрушени, и у том времену не може се говорити о неким установама дечје заштите. Сви који су пре рата радили на том пољу били су још ван Београда. Почетком 1919 године постојало је у Београду свега једно уточиште за напуштену децу, такозвана „Дечја Станица", која је примала мале невољнике још последњих година рата и која је била смештена према приликама, једном у баракама, једном у другим нехигијенским просторијама. Како је „Дечја Станица" била примитивна и мала, није могла примити већи број деце, то и није претстављала неку стварну помоћ или заштиту напуштеној деци и многобројној ратној сирочади. У 1922 години почела су поново свој рад предратна друштва за помоћ деци, а основан је и један цео низ државних и приватних установа којима је био циљ помоћ угроженом детету. Смишљено и стручно организован је рад школске хигијене, а од нарочитог значаја за стручан ниво рада на дечјем питању било је оснивање катедре за дечју медицину на Београдском медицинском факултету.

У послератној деценији подигле су се у Београду поједине дечје установе, које раде предано и са стручним знањем. Ипак и поред активности на овом раду и љубави појединаца за децу, не може се у овим годинама још говорити о функционисању дечје заштите. Закон о заштити деце и младежи који је био донет још 1922 године, био је основан на раду области. Чим су области укинуте, Закон није више имао извршних органа. Сем тога сви ови напори нису упоредо ишли са ванредним развитком престонице, тако да је, и поред добре воље појединих друштава и власти, дечје питање остало нерешено. Број незаштићене и незбринуте деце још увек је огроман. Истините су речи нашег поборника за дечју заштиту професора Др. М. Амброжића: „До сада у Београду има не мали број установа дечје заштите (приватних, државних, општинских, мешовитих). Има и не мали број организација за децу. *Али заштите деце нема*".

Београдска општина оценила је сву важност заштите њеног подмлатка и одлучила је да оснује један засебан одељак у коме ће се сконцентрисати сва питања дечје заштите. Тако је у мају 1931 године Централни уред за заштиту матера, деце и младежи почео

свој рад. Пре свега, било је потребно створити један основ помоћу кога се може планиски и корисно приступити послу. Један од првих организационих радова Централног уреда било је спремање правилника, који утврђује програм и правац рада. Овај правилник озакоњен је и обнародован у комуналном листу престоничке општине, у мају исте године. Тако је правилник о надлежности и пословању прве наше дечје комуналне институције и пре доношења новог Закона о заштити деце и младежи дао дечјој заштити у Београду здрав и добар правац: „Општински Централни уред за заштиту матера, деце и младежи", руководи целокупном заштитом матера, деце и младежи на територији Општине града Београда у оквиру своје законске надлежности. Он врши јавну заштиту (пуну или делимичну) над свом децом и младежи, која у својој породици нису могла бити никако или нису довољно заштићена!

Према томе уред развија своју делатност на здравственом, као и на социјалном пољу. Он прихваћа дете са свим његовим потребама. Дете више не лута од установе или од надлештва до надлештва, него угрожено дете, чим је пронађено са стране уредских органа, збрињава се, према постојећим приликама и захтевима дечјег организма, а сву бригу око срећивања правних и економских прилика детета спроводи ауторитативно уред. С тога је један од првих задатака уреда да потпомогне старатељске власти. „У случају кад се за дете не може наћи други старатељ, чиновници општинског Централног уреда за заштиту матера, деце и младежи могу се примити дужности старатеља, и то за једно или више деце". Ова тачка правилника је од нарочите важности за наше локалне прилике, јер у Београду још не постоји званично старатељство, које је срж дечје заштите. Чињеница да су чиновници уреда старатељи за већи број деце основ је за развитак званичног старатељства код нас. Централни уред поклања велику пажњу овом проблему и вероватно ће се скупљањем драгоценог материјала и искуством знатно допринети, да се питање званичног дечјег старатељства и код нас реши у што краћем времену, јер само онда ће уложени труд и средства одређена за дечју заштиту донети жељену корист општини, држави и друштвеној заједници, ако се званично и јавно води о томе рачуна, да се све што је детету намењено најсавесније искористи. Дете се штити док не одрасте и док се не оспособи за самосталну животну борбу. Сва деца, којима породица из ма кога разлога не може осигурати права на живот, морају наћи уточиште у дечјем уреду, где ће се званично и ауторитативно бранити дечје право.

Централни уред, као сасвим нова установа ове врсте, успео је за три године свога рада, да оствари донекле и свој програм, иако су материјална средства, којим је располагао, била врло скромна. Велика пажња посвећена је информативном делу рада како би се што боље уочиле потребе угрожене београдске деце, те се према томе и развио начин рада.

За прве три године било је уписано у картотеку Централног уреда 3.795 деце, која су делом била доведена у ову установу, делом су била пронађена од стране уредских органа. У току овог времена престала је да се води евиденција у картотеци дечјег уреда о 1.403 детета, пошто им или није више била потребна јавна заштита, или су се одселила из Београда. У почетку 1934 године води Дечји уред евиденцију о 2.392 деце.

Купање одојчади у обдаништима за одојчад (Београд)

За ово време могао је дечји уред за просечно 57% деце да интервенише позитивно а за 43% незаштићене и незбринуте деце није се могло интервенисати услед отсуства материјалних средстава. Збрињавање деце претстављао је нарочити проблем, пошто Централни уред не располаже ни са једном установом, која је у стању да тренутно прими угрожено или напуштено дете. Такође, немамо довољан број домова и специјалних установа за васпитање и подизање деце разног доба. С тога је Београдска општина, на иницијативу Централног уреда, и поред тешких економских прилика, приступила 1933 године подизању Дечјег прихватишта, које ће се у овој години и завршити. Дечје прихватиште је неопходна установа престоничке Општине, јер оно је кључ и врата за дечју заштиту уопште. Дечје прихватиште се по-

диже по организационом плану и примеру таквих установа у другим културним земљама. Само је организација прилагођена нашим локалним приликама. Чим прихватиште буде довршено, Централни уред биће у стању да прихвати тренутно свако угрожено и незаштићено дете од рођења до навршене 16 године живота оба пола. Дете ће остати у прихватишту док се не упозна његово здравствено, морално, социјално и правно стање. После тога упутиће се дете у одговарајуће установе, у своју или туђу породицу. До сада је главна помоћна организација Дечјег уреда за потпуно збрињавање београдске сирочади, нахочади и напуштене деце, смештај деце у туђу породицу у или ван дечје колоније за одојчад и малу децу у Београду и селу Милошевцу. За ово време збринуо је Дечји уред 233 деце у туђе породице. Деца, која су смештена у туђе породице, била су стара од 6

Тип дечјих гардероба у Београдским обдаништима Централног уреда за заштиту деце и матера

месеци до 12 година. Овај начин збрињавања показао се врло практичан и добар за наше прилике. Деца, која су често здравствено и морално била у врло тешком стању, неваспитана, болесна и запуштена, опоравила су се у новој породици брзо и добро. Један известан број нашао је чак и родитељску кућу. Било је хранитељица које су толико заволеле своја штићеника да су после извесног времена тражиле од нас, да им дамо дете под своје. Успех овог начина збрињавања деце најјасније показује и низки морталитет наших штићеника. Изгубили смо болешљу свега четворо деце, т.ј. испод 2%. Код овог броја несмемо изгубити из вида, да смо велики број деце примили из туберкулозне средине. Школска деца показала су задовољавајући успех и нису изгубила у времену. Деца живе под сталним лекарским надзором. Заштитне сестре посећују сваког месеца све домове, где деца станују. Исто тако је обавезно за хранитељице, да месечно једанпут или више пута, према добу свога штићеника, донесу га у саветовалиште. Чим се које дете разболи, хранитељица пријави одмах случај Дечјем уреду и дете се према потреби оставља у кућној нези или упућује у болницу. Издржавање појединог детета заједно са одевањем и школовањем, износило је месечно просечно око 400 динара. Крајем 1933 године издржавао је Централни уред у туђим породицама 109 деце. Остала деца била су у току времена дата под своје, упућена у надлежне Бановине, дечје домове или су предата својим родитељима на издржавање.

Централни уред за заштиту матера, деце и младежи водио је бригу и о опорављању својих штићеника за време летњих месеци. Према својим буџетским могућностима послао је 565 деце у своје фериалне колоније ван Београда, и у дечје дневно опоравилиште у Кошутњаку. За време зимских месеци издата је помоћ у оделу и обући за 1.220 деце.

Централни уред за заштиту матера, деце и младежи тражио је одмах контакт са приватном иницијативом и са државним властима, које се баве дечјим питањем. Како је један велики број приватних дечјих установа и друштва субвенциониран од стране Београдске општине, била је сарадња са овим установама природна. Правилник о надлештву и пословању одређује Дечји уред као контролни орган над свим субвенцинираним приватним дечјим установама. Стога је Дечји уред захтевао од свих установа месечне и годишње извештаје о њиховом раду, бринуо се и имао у виду потребе појединих институција и потрудио се, да у сваком погледу са саветом, материалном помоћи и помоћи у особљу подигне стручан ниво и рад око неге и васпитања деце. Како је већина приватних друштава основала установе полуотворене дечје заштите т.ј. дечја обданишта, показало се као неопходно потребно, да се створи један заједнички основ за вођење рада за сва обданишта, како би деца у свима била истински збринута. Зато је израђен нацрт правилника за рад у дечјим београдским обдаништима, који ће ускоро бити озакоњен. Овај правилник придонеће много за исправно неговање и васпитање београдске претшколске деце, ако се његове одредбе остаре и помогну довољним материалним средствима. У тесној је вези Централни уред и са приватним установама затворене и отворене дечје заштите.

Са заводом за здравствену заштиту матера и деце сарађује Дечји уред у свим принципиелним питањима здравствене заштите деце. Нарочито је развијена сарадња на пољу отворене дечје заштите, пошто је Дечји уред већи број својих штићеника збринуо у колонију за одојчад и малу децу. Један од главних проблема здравствене заштите деце у Београду претставља још увек огромна смртност деце

градске одојчади. *Свако пето дете које се роди у Београду умире пре навршене пете године живота.* Ова велика смртност је огроман социални и економски губитак за нашу средину. С тога је Дечји уред нарочиту пажњу посветио борби против смртности одојчади у престоници. Широм целог света показало се у борби против смртности одојчади као најефикасније средство индивидуална здравствена заштита одојчади, која се врши по саветовалиштима за одојчад. Како је код нас морбидитет и морталитет мале деце тј. деце од друге па до навршене седме године живота тако ће јако велики, било је важно да се у Београду оснују саветовалишта за одојчад и малу децу. Дечји уред основао је на територији града Београда 6 саветовалишта за одојчад и малу децу, која су смештена на периферији како би била приступачна сиромашном и непросвећеном делу нашег грађанства. Крајем 1932 године израђен је и обнародован правилник за саветовалишта за одојчад и малу децу Општине града Београда. Овај правилник предвиђа, поред тачног упутства за сам рад у саветовалишту, и сарадњу општинских саветовалишта са саветовалиштем завода за здравствену заштиту матера и деце и са саветовалиштем „Српске мајке."

Картотека саветовалишта је подеснана за све установе у Београду. У вези са радом у саветовалиштима за одојчад и малу децу организовано је обавезно пријављивање свих порођаја Централном уреду за заштиту матера, деце и младежи. Начелник одељења социјалне политике и народног здравља Управе града Београда, наредио је, на иницијативу Централног уреда за заштиту матера, деце и младежи, свим београдским бабицама, да сваки порођај још првих дана дечјег живота пријаве Централном уреду. Сем тога обилазе заштитне сестре Уреда два пута недељно породилиште, како би благовремено добиле податке о новорођеној деци. Чим Дечји уред сазна за рођење једног детета, шаље се одмах заштитна сестра у стан дотичне породице, да би се извидило здравствено и социално стање новорођенчета. Заштитна сестра саветује мајци да посећује најближе саветовалиште за одојчад и предаје јој штампана упутства за негу одојчета са адресом саветовалишта. За новорођенчад и одојчад, која се налазе у великој беди или која су без стана, посредује Дечји уред пријем у Дом за одојчад и мајке дојиље, или се издаје помоћ у новцу и дечијем вешу. Мајке, које су осигуране у радничком осигурању, упућују се да приме надлежну помоћ за себе и дете. Од почетка рада Дечјег уреда посећивано је 5 805 новорођенчади и одојчади и приликом ових посета утврдиле су заштитне сестре, да 780 новорођенчади живе у великој беди. Преко 200 ове деце рођена су у очитој туберкулозној средини, а 568 од ове деце била су ванбрачна. Ови бројеви показују нам да је потребно било код више од 12% новорођенчади материално и здравствено интервенисати. Дечји уред није могао пружити свима потребну материалну помоћ, пошто није располагао са довољним средствима.

Рад у саветовалиштима стално напредује, што се јасно види из ових бројева:

1931 год. било је 2.182 консултација у саветовалиштима;

1932 год. било је 3.935 консултација у саветовалиштима;

1933 год. било је 7.305 консултација у саветовалиштима.

У вези са радом у саветовалиштима, набављене су последње године анкетне листе, које има да служе за испитивање узрока велике смртности наше одојчади. Пожељно је, да се овај рад прошири и ако ће Централни уред располагати са довољним бројем стручних заштитних сестара и дечјих лекара, сигурно је, да ће се за известан број година успети у борби против смртности београдске одојчади.

Помоћни органи Централног уреда су два Дечја диспанзера, чији се рад од године до године повећава. Они примају на преглед и лечење сиромашну, болесну децу. У оба диспанзера намештене су кварц-лампе за сунчање деце. Као млечна кујна диспанзерима, саветовалиштима и свим осталим установама у Београду, служи Завод за стерилизацију млека. За последње три године било је у диспанзерима уписано 13.031 деце, вршени 45.407 прегледа и 11.946 зрачења. Завод за стерилизацију млека издаје дневно просечно за 420 одојчади стерилно и лековито млеко.

Централни уред има још много задатака. У првом реду концентрисан рад на изграђивању отворене здравствене и социјалне заштите. Чим се доврши и проради Дечје прихватилиште, за дечју заштиту у Београду почеће ново доба. Неопходно је потребно, да се обезбеде довољна средства. Нарочито у временима привредне кризе, морају се позиције за дечју заштиту и помоћ повећати. Општина града Београда је осигурањем своје дечје заштите и доношењем правилника о регулисању дечје заштите у престоници признала, *да свако београдско дете има право на то да постане здрав и користан члан људске заједнице. Ако му то породица не обезбеђује, Општина узима судбину детета у своје руке. Примером Београдске општине морали би моћи сви градови у нашој Краљевини. Заједничким радом и бригом око подизања деце допринели би много за наше највеће национално благо, за снажан и здрав подмладак.*

Др. Коста М. Јовановић

Утицај дечјих болести на дечје развијање

У прво време при развијању и напредовању дечје медицине, нарочито се обраћала пажња да се што више смањи смртност деце, а напосе, као најглавнији задатак дечје медицине, било је смањивање смртности код одојчади. Последњих година, поред осталога, обратила се нарочита пажња на утицај болести на душевно и телесно развијање деце. Ово се у неколико објашњава тиме, јер смањујући смртност код одојчади борбом против заразних болести и сузбијањем социјалних неприлика, ово је питање у неколико дошло у позадину.

Поподневни одмор у обданишту за малу децу (Београд)

С друге стране, материјална криза нас натерује, разуме се са чисто национално-економске стране, да у данашње тешко привредно доба водимо рачуна у колико се, с обзиром на опште издатке такав рад рентира. Јер се при примени сретстава мора водити рачуна да се од болесне деце створе здрави људи, који ће у доцнијем времену бити потпуно способни за рад. Овде не мислимо да прибегнемо оном старом погледу из доба Шпартанаца, да оставимо њиховим судбинама све индивидуе слабе и неспособне за живот, као што се данас предлаже са многих страна, нарочито у Немачкој. Нихилизам ове врсте никако се не би могао сложити са појмовима лекарске етике.

Али у данашње време изгледа да се ми и невољно приближавамо оваквим опасним погледима, јер нам то показују огромне тешкоће с којима се боре разни домови за одојчад, склоништа за децу и њима сличне установе; затим дечје болнице и дечја одељења при болницама, разне уредске касе итд., а то све због тешког финансиског стања не само општина већ и саме државе. Изгледа ми, да се можемо сложити са оном Шлосмановом речју где каже, *да идемо тако да ћемо изгубити и последњи наш капитал, а то је народно здравље*. Светска криза је учинила, да овакво стање није само код нас већ и на свима крајевима кугле земљине.

У оваквим временима од велике је важности и преко је потребно решити какав став треба узети на питање, какав утицај имају дечје болести, или још боље речено, какав утицај имају болести у детињству прележане, на дечје развиће.

Почнимо са судбином недоношчади. О судбини недоношчади за њихов доцнији живот, још увек постоје подељена мишљења. Докле Лотер тврди да данашња медицина и техника тако стоје да су све муке око труда за подизање недоношчади на крају крајева награђене успехом, дотле Кортхауер долази до другог краја када каже, да подизање недоношчади са економско-привредног гледишта утроши велика добра, а са гледишта расне хигијене ништа се не добија. Ипак, из личног искуства, као и користећи се литературом, можемо потврдити да су резултати задовољавајући. Тако при посматрању 3176 недоношчади само су 8,7% показали душевно неупотребљиве индивидуе, што значи да је највећи део такве деце постао потпуно нормално развијен. При упоређењу са осталом нормалном децом 30% осе деце показала су бољу интелигенцију од њих. На крају, ово нам потврђује, да је труд око подизања и одгајивања недоношчади ипак награђен.

Што се тиче оболења од разних поремећаја у исхрани одојчади, ту можемо показати, ако се све чини по правилима дечје медицине, огромне успехе. Најстарија дечја меди-

цинска наука почела је са лечењем поремећаја у исхрани одојчади и одатле се развијала и дошла до данашњег напретка. Најтежа оболења и атрофије услед оваквих поремећаја при доцнијем развићу, нису сметали да се дете развије у здравог и способног човека. Једини изузетак овде чине болесници са тешким рахитисом — енглеском болешћу. Поред тога што ова болест може да учини тешке промене у костима грудног коша, што доцније даје врло велику наклоност за развијање туберкулозе у плућима, поменућемо искривљеност удова, нарочито ногу, што у крајњем случају начини кепеца од човека, што иначе услед деформације чини од детета човеком богаља, што му смета у његовом свакодневном животу. Овде ћемо још нарочито напоменути промене у карличним костима, које доводе до сужавања истих што у доцнијем животу може да има опасне последице, нарочито код женске деце. Нарочито се за последњих неколико година врло много учинило у профилакси ове болести, тако да данас ретко наилазимо на тешке случајеве оболења од рахитиса, као што данас ретко наилазимо на тешке последице рђаве и неправилне дечије исхране.

Овде треба обратити нарочиту пажњу, а на првом месту са социјалне стране, на доцније развијање туберкулозне деце. У раније доба се са нарочитим песимизмом посматрало туберкулозно оболење код одојчади, који је од неколико година на овамо у многоме попустио. Ипак треба примити за исправне оне погледе, за које је врло важно у коме је добу старости инфицирано дете од туберкулозе. Не треба ни спомињати од колике је вредности систематска профилакса у борби против ове опаке болести, а ту је баш потребна пажња о добу заражавања. Данас се може са позитивношћу тврдити да многа деца која су још у раној младости боловала од туберкулозе, да су се доцније развила у потпуно нормалне људе. Шта више, имамо случајева где су се одојчад са туберкулозним кавернама у плућима потпуно излечила, када се употребио одговарајући начин лечења. Велики део туберкулозних оболења код деце у својим разноврсним појавама, почев од малих местимичних плућних оболења до туберкулозних оболења жљезда, излече се под мало повољнијим и бољим приликама за живот тако, да не праве никакве сметње и наћ ћемо на њих тек када се деца у већој мери прегледају као на пр.: у школама, интернатима и т. д. Код туберкулозе костију могу појединн тешки случајеви да направе деформације костију, које се у доцнијем животу јаче

Штићеници Централног уреда за заштиту деце у туђој породици на Душановцу

показују и сметају. Уопште, ако туберкулоза у дечјем добу не нападне на меке мождане опне, може се рећи да се туберкулоза под повољним условима може да излечи да у доцнијем одраслом добу апсолутно ништа не смета.

Ово питање *„утицај дечјих болести на развијање детета"* изнели смо овде укратко, са нарочито изабраних неколико најглавнијих болести, а нисмо узели ред свију дечјих болести, јер би нас то одвело исувише далеко. Ови примери, које смо овде изнели, показаће светле и мрачне стране, како би се спречиле појаве нихилизма у подизању деце, њиховом одгајивању за доцнији живот с обзиром на данашњу кризу и данашње време. Нарочито смо хтели да унесемо оптимизам у руке онима, који бранећи расну хигијену те и одабирање расе, иду и сувише далеко у лево ка нихилизму подизања и бирања подмлатка људског.

Др. Миливој Сарван
асистент дечје универзитетске клинике

Здрава деца — најчвршћа подлога за будућност народа

Важност детета за будућност нације увидела се тек онда када се крајем прошлога века у многим културним земљама, услед смањивања рађања и великог броја умирања деце, приметило опадање броја становништва. Тада се почиње са интензивним радом, при чему државе стављају у покрет многа средства (законодавство, новац, пропаганду) у циљу отстрањивања опасности депопулације.

Кад на тај рад погледамо уназад за последњих тридесет година можемо утврдити, да се у погледу појачања нације, путем подизања новог нараштаја, досада прешло три етапе, која свака за себе одговара једној нарочитој методи рада.

У првој етапи рад на подмлађивању нације основа се на принципу „што више порођаја, што више деце". То се може видети нарочито у Француској, у којој се, уосталом, прво и приметило нагло опадање становништва. Да се постигне смањивање или заустављање тога опадања унете су у француско законодавство извесне одредбе, које, на пример, дају нарочите пореске олакшице за породице са много деце, затим повластице у војној служби и друге помоћи, као премије итд. итд.

Не може се рећи да је овај начин рада донео оне резултате који су од њега очекивани. Узрок лежи у томе што проблем опадања рађања није увек у економским разлозима, већ је врло често моралне природе. Зато управо даје доказа сама Француска, где је наталитет почео да опада прво у горњим слојевима друштва, код имућнијих и просвећенијих, па тек онда код средњег сталежа и радничког живља.

У другој етапи видимо да се држава, као и меродавни хигијеничари, у својим настојањима за подмлађивањем народа мање руководе принципом „што више деце" већ више начелом „пошто-пото очувати све оно што се роди." Тај је правац рада нарочито спроведен у Немачкој, где је смртност деце, а специјално одојчади, смањена скоро на половину дотадашње цифре. Томе је много допринело немачко законодавство. О заштити мајке и деце (забрана фабричког рада пре и после порођаја; помоћ сиромашној породиљи и њеном детету; збрињавање невенчане жене и ванбрачног детета итд.), о разним установама за отворену, полуотворену и затворену заштиту одојчета и његове мајке (дечји домови, где се примају и мајка и дете; обданишта, где се прима дете ван куће запослене мајке; саветовалишта, где се врши контрола развића деце и пропаганда природног храњења; поликлинике, где се лече сиромашна деца итд.).

Овакав начин рада, који се састоји у сузбијању смртности деце, показао се несумњиво продуктивнијим од првога, када се настојало једино на рађању што већег броја деце. Њиме се у многим земљама спустила смртност деце на ниво који више не може претстављати велику опасност за нацију. Али, мора се признати, да извођење оваквог начина заштите матера и деце захтева велика материјална средства, која многим народима не стоје на расположењу, у садашњим временима економске изнурености свих земаља.

У новије време настојава се на томе — пропагирајући и даље рађање већег броја деце и трудећи се да се што већи број те деце одржи у животу — да се рад на подизању нације основе на начелу *„дати на свет само здраву децу, коју је такође лакше у животу и одржати."* Овакав систем рада показао се добар у појединим земљама Сједињених северноамеричких држава, а сада се у последње време интензивно спроводи у Немачкој. Он има своје оправдање у чињеници, што је до сада често пута улагано много труда и средстава на одржање у животу оне деце, која у ствари нису у себи носила животне способности, те је после извесног времена цео тај труд испао узалудан, будући да су таква деца унапред била осуђена на изумирање.

Како пак само здрави родитељи могу дати здраву децу, овај најновији начин рада састоји се у томе, да се брачни кандидати још раније, пре ступања у брак, обавесте о важности претходног лекарског прегледа за будући брак и за њихово потомство. То се ради преко такозваних брачних саветовалишта, у којима се нарочито води рачуна о болестима и порођима које утичу на оштећење плода као што су на пример сифилис или

алкохолизам. О свему томе, као и о другим питањима у вези са брачним животом, будући брачни пар добија потребна обавештења. Ако је неко од брачних кандидата болестан, он добија упутства за своје лечење итд.

Идући даље за постављеним начелом „рађати само здраву децу" Немачка је опет по примеру Северних америчких земаља — последњих дана отишла толико радикално у погледу одабирања оних, који треба да стварају темеље нацији, да јој дају подмладак, па је увела обавезу стерилизације свих особа оптерећених нервним наследством, урођеним осакаћењима и злочиначким потхватима.

И наша земља није поштеђена од оног неминовног процеса, кроз кога су пре нас прошле друге европске државе. Број рађања, нарочито у неким покрајинама, *почиње да се осетно смањује*. Али, срећом, ипак не у толикој мери као у појединим другим државама. Што се тиче смртности деце, специјално одојчади, она је такође још доста висока, чак много виша него у многим западноевропским државама.

Узевши све у обзир, поставља се питање каквим путевима ићи код нас у стварању једне обилне резерве у деци, као и здравог и отпорног подмлатка?

Сигурно је, да ми немамо потребе да улажемо онолико средстава у борбу за депопулацијом услед недостатка рађања као што то морају понеке европске земље. Код нас на првом месту опадање наталитета није толико велико, а поред тога видели смо, да је боље резултате показала акција око сузбијања смртности већ рођене деце, него око настојавања да се рађа што већи њихов број, па ма какав она била.

Потребно је, према томе, *разгранати на целу земљу нашу организацију заштите матера и детета, која је, нажалост, још сасвим недовољна, пошто је за сада ограничена једино на веће градске центре*. Потребно је, такође, дати *више практичне примене нашем социјалном законодавству*, које по примеру осталих европских држава осигурава трудној жени, породиљи и жени у бабињама, као и њеном детету ону заштиту, коју јој друштво дугује. Али за све то морамо имати — поред добре воље — и много материјалних средстава, која се тешко налазе у садашњим временима, ма да све оно што се у децу улаже преставља жив капитал, који посигурно уроди добрим плодом.

У нашим настојавањима морамо водити рачуна и о најновијим искуствима на заштити детета, то јест, да је лакше одржати у животу оно дете, које се рађа здраво, те морамо обратити највећу пажњу на пренаталну заштиту, која код нас још чека да буде организована. Нема сумње да најновији закон о

У Саветовалишту за децу на територији Београда: лекари на раду...

сузбијању венеричних болести — који налаже мушкарцу обавезан лекарски преглед пре ступања у брак — преставља један покушај, од кога треба очекивати добре резултате.

Штићеници Централног уреда за заштиту деце у туђој породици на предграђу Војводе Степе

Наша земља има све услове да има добру и чврсту подлогу у здравој и отпорној омладини, у нашој деци. Потребно је продужити и допунити наше напоре за смањивањем смртности деце, специјално одојчади. Да би се то постигло морамо такође настојавати, да нам се рађа што више здраве и за живот способније деце.

Д-р **Стаја Стајић**, дечји лекар

Како да заштитимо нашу децу од туберкулозе

Туберкулоза је с правом означена као најраспрострањенија социјална болест или у ширем смислу болест човечанства, јер јој без мало све људске расе (изузетак чине само људи црне расе због неке расне отпорности, али само док су у својој домовини), — сваке године жртвују стотине хиљада живота. Ова је болест пружила своје корење у све друштвене слојеве, не штеди ни сиромаха, ни богаташа, ни одрасла ни децу, и прати нас од колевке до најдубље старости.

Одлазак деце у феријалну колонију Београдске општине (у Словеначку и Шумадију)

Статистике нам говоре да и у нашој земљи има много туберкулозе, а нарочито код деце. Више него што се то обично и мисли. То не верују само они, који су далеко од тмурних болничких зидова, од бедних уцерица и сиромашних насеља и у градовима и у селима, где нам страховите слике живота откривају пуну реалност. У нашој земљи сваке године болује око 800.000 људи од туберкулозе, а умире око 50.000. Нарочито је у нашим великим градовима распрострањена туберкулоза и Београд предњачи у томе. На његових 300.000 становника сваке године болује око 20.000, умире преко 2.000. И што је најгоре, највећи број ових болесника, болује код својих кућа, јер немамо болница за њихово изоловање. Ови болесници, живећи у кругу своје породице шире туберкулозу око себе, а нарочито су изложена и највише страдају деца, чији је нејак организам лак плен туберкулозних бацила; за њих је туберкулоза најопаснија и брзо их убија.

Треба само проћи кроз многобројна дворишта у квартовима Саве и Дунава, и видети реалну слику беде и болести, видети читава легла туберкулозе, у којима живе хиљаде и хиљаде деце, често са видним знацима туберкулозе: испијена и бедна лица, светле очи са дугим трепавицама, узан грудни кош и мршави удови, дају познату слику латентне туберкулозе — типичан изглед назван habitus phtisicus, који потајно нагриза њихов и онако слабачки организам.

Ова деца, будућа нада породице и своје отаџбине, траже помоћ и ако им на време не помогнемо и не заштитимо, они ће бити унапред одређене жртве туберкулозе, која их већ држи у својим рукама.

Туберкулоза код деце се манифестује у разним облицима и напада дете још одмах по рођењу. Она је нарочито тешког облика код одојчета и у раном детињству уопште. Као општа инфекциозна болест брзо *трује* млад организам и брзо убија. Код веће деце из школског доба, врло су честе форме те латентне туберкулозе; која тиња у њима као слаб пламен, увек спреман да се разбукти у плућну тубрекулозу, запаљење можданих опни или милијарну општу туберкулозу.

Болничка и клиничка дечја одељења и њихове статистике пружиће доказа о реалној слици и донекле и о броју туберкулозе у дечјем добу код нас. *Више од једне трећине укупног броја болесне деце, која у београдским болницама траже лека, болују од туберкулозе,* а то је цифра пред којом и најтврђе срце мора да осети бол и страх.

Многи лајици говоре о директном наслеђу туберкулозе од болесних родитеља, али је то једна велика заблуда, коју треба овако путем популарне публицистике свима разјаснити, јер је туберкулоза инфекциозна болест, као и друге инфекциозне болести. Њу проузрокује Кохов бацил и преноси се од туберкулозног човека на здравог и туберкулозна инфекција обично почне још у раном детињству. Раније

доктрине и догме о наследности туберкулозног оболења одавна су напуштене; директна наследност рађањем не постоји.

Дете се не рађа туберкулозно, него постаје туберкулозно, инфицира се, ако живи у кругу болесних.

Научно је доказана истина да и туберкулозни родитељи рађају здраву децу *и ако се она издвоје од њих још у првим данима по рођењу, она остају здрава као и деца од здравих родитеља*, јер су удаљена од живог огњишта заразе, њихове туберкулозне мајке, оца или других укућана. Ако остану да живе са њима, она су *неминовно* изложена инфекцији и сигурно оболе. Ово је доказано и клиничким испитивањима, као и лабораторијским.

Отуда је и највећи број туберкулозне деце у породицама туберкулозних, а у 65% случајева деца се инфицирају туберкулозом од своје болесне мајке, јер је она у најближем и најчешћем додиру са децом.

Пошто те директне и биолошке наследности код деце нема, онда је потребно да се највећа пажња обрати и да се највише труда уложи за извођење свију превентивних мера, јер то доминира у заштити деце од туберкулозе и у општој борби противу туберкулозе.

Најефикаснија мера је без сумње рано и обавезно издвајање деце од туберкулозних родитеља и њихова здравствена и социјална заштита.

Француски лекар Grancher, први је дошао на идеју издвајања здраве деце од болесних родитеља и 1903 године основао прва склоништа за њих; тих склоништа има сада на хиљаде у Француској и постигнути резултати су врло добри. Ова деца, живећи у здравој средини, ојачана и здравог организма, улазе доцније у нормални живот као корисни чланови своје државе и друштва.

Овакве корисне установе потребне су и у нашој земљи, јер има хиљаде деце туберкулозних родитеља, коју би требало прихватити, склонити и очувати, јер остављена својој судбини она ће бити сигурно изгубљена.

Сву децу, а ноpичито предиспонирану, слабе телесне конструкције деку туберкулозних родитеља или већ инфицирану треба упућивати на хигијенски живот, на спортове, на живот на чистом ваздуху, на сунце, на боравак у планинским крајевима или на мору, где би ојачали свој организам за бобру противу инфекције туберкулозним бацилима, на које ће у своме животу свуда наићи. У колико је јачи организам у толико ће и борба противу болести бити срећнијег исхода.

Нарочито је то потребно за децу из школског доба, специјално градску, чији је и физички и психички живот у то доба у већој активности. Уз припомоћ иницијативе појединаца, удружења, градских општина и државе оснивати свуда феријалне ћачке колоније и опоравилишта у климатским местима. Они нам увек пружају велике користи, деца се отуда враћају ојачана и са побољшаним здрављем. Она су потребна првенствено деци социјално и материјално незаштићених родитеља, јер они нису у могућности да шаљу своју децу, где би желели. Деца имућнијих могу да иду и са својим родитељима

Већ оболелу туберкулозну децу треба рано на време лечити у специјалним дечјим лечилиштима — санаторијама, јер лечење туберкулозе у почетку даје врло добре резултате: — има често доброћудних излечивих облика туберкулозе код деце.

Доказана је опасност туберкулозне инфекције код школске деце од туберкулозних наставника, који некада и не знају да су болесни, али тако несметано инфицирају читав један низ генерација школске деце. Лекарска

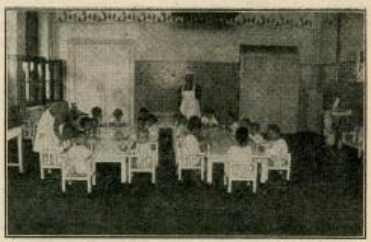

Дечја трпезарија у Београдском обданишту

контрола над њима и неминовно уклањање из школа претставља једну од ефикасних мера за заштиту деце од туберкулозе, коју треба спроводити и код нас, као што се већ ради у многим културним земљама.

Често се заборавља на једну важну чињеницу, која је само нехат и на коју треба увек мислити. То је могућност и честих инфекција деце туберкулом од стране туберкулозне послуге, којој се нарочито у великим градовима, као Београду, поверава чување, неговање и васпитање деце. Колико примера за то имамо у свакодневном животу? Узалуд се тражи извор инфекције у породици, родитељи су здрави људи, а деца умиру од туберкулозе. Огњиште заразе је неко од послуге, који болује од туберкулозе. Проблем здраве послуге је данас у толикој мери значајан, да би га наша Општина требала да реши низом ефикасних мера, које ће бити предмет расправе једног нашег идућег чланка у часопису Београда.

Законом обавезан лекарски преглед будућих супружника и забрана удаје и женидбе туберкулозним, било би потребно за опште добро свију. Забрану рушне, нехигијенске и опасне навике — пљувања свуда, треба зако-

ном утврдити, јер у испљувку бар две трећине од оних што пљују, има туберкулозних бацила, које сасушене сви удишу са ваздухом.

Постоји и вакцина за заштиту новорођенчета од туберкулозе, која се даје првих 10 дана по рођењу. Тај генијални проналазак, опробано, бесопасно и корисно средство — Калмет-Геренова вакцина — или B. C. G. у велико је примљена у целоме свету и код нас се већ више година спроводи. Она је потребна најпре деци туберкулозних родитеља.

Изоловање и смештај туберкулозних у специјална лечилишта је једна императивна потреба за нашу земљу, нарочито за наше веће градове, и једно од најважнијих средстава за борбу противу туберкулозе. Њима је тамо место, јер остављени у својим домовима они су вечита опасност за укућане, а нарочито за децу. И у социјалном и економском погледу ово је од највеће важности. Велики број лечених болесника у болницама био би излечен и оспособљен за живот и рад и користан породици, друштву и држави. Остављени више од две трећине умиру, шире болести и на терету су и својима и држави.

Болнице и санаторијуми за туберкулозне су потребни, а нарочито за Београд једна болница за туберкулозну децу, поред неколико санаторијума у држави, јер Београд има много туберкулозне деце, која би се на време лечена могла посигурно да излече. У нашим дечјим одељењима туберкулозна деца су у уском додиру са децом, која болују од других болести, јер немамо специјалних одељења, а камо ли болница за оне прве. Таква атмосфера је очајна и здрава деца се неминовно инфицирају. Држава није у могућности сама да учини што је потребно. Спас наше деце зависи од нас самих, ако сви заједнички и појединци, и друштво, и градске општине и држава, ступимо у борбу противу туберкулозе, која дави наш народ и нашу децу, а нарочито нашу децу. Треба да подижемо дечје болнице и санаторије и да спасавамо и заштитимо наш подмладак унапред, јер је то боље, јефтиније и ефикасније, него да сакупљамо већ пале жртве.

Деца у Београдском обданишту у улици Млетачкој

Проф. **Божидар Зечевић,**
главни секретар *Уније за заштиту деце*

Морална заштита деце и младежи

Кад се говори о заштити детета обично се мисли или само на његово материјално обезбеђење или се поред издржавања мисли још и на здравствену заштиту и образовање, а превиђа се оно што је и за дете и за друштво од највећег значаја, а то је његова морална заштита и његово друштвено васпитање. Детињство је спрема за живот и за то време треба да се код детета развију оне позитивне способности, које ће га учинити добрим грађанином и корисним чланом друштвене заједнице. Вредност човека у животу мери се по ставу који он заузима према другима, према члановима своје породице, према својим сарадницима, према општини, држави и према другим људским заједницама и идеалним тежњама и стремљењима људског духа. Тај однос човека према човеку, односно према људским групама и заједницама, према њиховим вишим тежњама и идеалима, називамо *моралом*.

Свакако да је племенит сваки рад, који доприноси чувању дечјег живота, али треба томе животу створити могућности да се развија не само физички и интелектуално, него и морално и социјално. Ако се тако складно развијају све позитивне склоности и способности дечје, онда се оно спрема за активног друштвеног члана, који ће у сарадњи са другима радити на узајамном помагању и усавршавању и на постизању високих човекових задатака.

Материјалистичко схватање које влада у свету учинило је да и филантропи често заборављају и занемарују оне нежне стране људске душе, који су основи породичног, друштвеног и грађанског живота. Занемарити морално васпитање значи затрпати оне животворне изворе, које детету треба да дају прави смисао живота и из којих оно има да црпе снагу за вршење својих виших социјалних дужности целога века. Погрешним васпитањем ми упућујемо дете на странпутицу од које ће и оно и његова околина имати само непријатности и штете, јер ће стално долазити до разилажења и до конфликта са постојећим традицијама и обичајима, са нормама и законима који у друштву вреде.

Тачно је рекао Жан Пол: Ја се бојим свих одраслих, који својим косматим, грубим рукама неспретно баратају по нежном цветном праху дечјег цвећа, стресајући овде једну боју, тамо другу, да би добили разнобојне цветове.

При збрињавању и заштити детета треба да се увек прво мисли на његово морално заштићавање и на развијање његове моралне личности. Здравље, способност, вештина, знање све су то вредности које се могу у животу употребити за добро човека и друштва, али могу исто тако послужити у извесним моментима и на њихову штету. Је-

(Уметничка скица акад. сликара г-ђе Б. Вукановић)

дино што је без ограничења добро, то је „добра воља" каже Кант. Ту апсолутну добру вољу, која је садржана у доброти, племенитости, љубави и самопожртвовању треба развијати код све деце која су поверена на васпитање јавним друштвима и установама. Ми смо позвани да се ова златна полуга будућег дечјег живота створи још у раној младости, док је дете на бризи племенитих људи. Морална индивидуалност ће се развити ако код детета пробудимо свест о одговорности и

дужности, ако развијемо у његовој души осећања личног достојанства и поштовања других, ако у његову душу усадимо љубав према своме народу, привржености националној култури и одушевљење за узвишене идеале човечанства. Ако не негујемо код деце по нарочитом систему њихове прирођене социјалне инстинкте они ће да закржљају и да се извргну. У психо-биолошкој конституцији дечјој налазе се само диспозиције и осећајне тенденције, које се целисходним васпитањем могу да развију до најлепших врлина, али које исто тако могу да исчезну из његове душе. На те инстинктивне младиће, које се показују у дечјој души, треба накалемити осећања чистог дружељубља, несебичне љубави, поштовања других, треба развијати дечје частољубље, треба будити поштовање према друштвеним уредбама и њиховим законима. Тако ћемо моралним васпитањем разбити егоцентричност код деце и навикнути их на самоодрицање и на пожртвовање, на вршење дужности и служење људском друштву.

Морално васпитање треба да почне код деце већ из ране младости. Ма какве биле његове урођене склоности, нежношћу, љубављу и добрим системом дете се може морално васпитати и учинити корисним чланом друштва. Мајчино срце, које је непресушни извор љубави за своје дете, ствара срдачне везе између два бића и самим тим чини мајку првим и најбољим васпитачем. Мајка обасипа стално своје дете љубављу под чијим се топлим зрацима развијају нежна дечја осећања привржености и љубави и тиме се оно морално васпита. *При збрињавању нарочито комуналном, мале деце, треба увек мислити да се дете не раставља од своје мајке, а ако се мора раставити онда да се одржава интимна и што тешња веза међу њима.* Кад је мајка спремна и способна да негује и васпита своје дете, онда се дете не сме раставити од мајке, не само ради тога што је њена љубав најсигурнија заштита детета, него што се том љубављу оплемењује и мајка и што се на тим нежним односима мајке према детету васпита цела околина, којој мајка и њена љубав према детету служе за пример. Материнска љубав, која зрачи из њеног срца, растапа лед саможивости свуда докле год она допире. Кад је дете лишено благодати материнске љубави онда му је треба тражити код оних који му је унеколико могу надоместити. Жене из најближе родбине, друге мајке и друге жене уопште, у којима трепери материнска љубав, могу да унеколико замене рођену мајку и дете морално васпитају.

Кад се има у виду да је *родитељски дом школа навика* по којима се живи цео век, онда је јасно да је здраво и природно васпитање у њему највећа благодат за дете, а највећа корист за друштво и државу. Смештање сирочади и напуштене деце од стране градских општина у честите породице, које су под контролом стручних лица и општинских лекара, много је боље него одвајање деце од породице и смештање у заједничке домове. То је правило у културном свету и примљено. У неким селима и у мањим местима има толико градске смештене сирочади у породицама, да чине читаве колоније.

Ако у родитељској кући не можемо детету дати потребно морално васпитање, онда треба децу смештати у забавишта где се под стручним надзором деца морално васпитају. Корифеји модерне педагогије Јан Амос Коменски и Фридрих Фребл, увидели су како је васпитање деце у раном детињству од велике важности за цео будући живот човека и створили су нарочите системе за васпитање деце те доби *у забавиштима и дечјим вртовима.* У тим дечјим установама нове генерације треба да физички јачају, да стичу основна знања и да се навикавају на друштвени живот. Код деце постоји потреба за кретањем и игром па те природне нагоне васпитачи сходним играма могу да воде ка постављеним педагошким циљевима.

Слободна *дечја игра* је најзгоднији начин да се дете физички нормално развија и да се васпита у друштвеним и грађанским дужностима. У игри се развијају органи, вежбају чула, оштри моћ мишљења и расуђивања, а машта потстиче на живљи рад. Разним играма деца стичу животно искуство, уче се окретности, спретности и довитљивости, троми се терају на живљи рад, а нагли и напрасити дисциплинују. У играма и утакмицама деца упознају своје способности, способности и преимућства својих другова, они при том увиђају зависност једног човека од другога, схватају вредност другога и удруженог дела уопште. Спочетка у заједничкој игри сви су чланови једнаки, а после се они деле у групе и тимове и диференцирају према својим способностима, што упућује младе људе на смисао и потребу демократског друштвеног уређаја. У игри дете осети први пут задовољство од свога сопственог рада и активности, осети задовољство над постигнутим успехом и изживљује се на разне начине, а сви утисци са игралишта остану дубоко урезани у младој дечјој души.

Игра је припрема за заједнички друштвени живот, јер се њом узоре земљиште људске душе да после, кад дете узрасте и исчезне жеља за игром, остане земљиште очишћено од корова и спремно да прими семе које носи плодове људских вредности. *Наставници и васпитачи треба да игри посвете највећу пажњу и да често је се од стране општина оснивају игралишта поред свих школа, забавишта, склоништа и других дечјих установа, као њихови саставни делови и као вежбаонице за друштвено васпитање.*

Поред игре деца треба да се вежбају у *песми и музици* и да се ова уметност негује

свуда где деца живе у заједници. Заједничким и складним певањем и музиком уопште оплемењује се дечји дух, а поред тога деца проводе време у добром расположењу које је „најбоља храна за наше живце."

Од великог је васпитног значаја за формирање моралног карактера, за неговање племенитости и ублажавање ниских страсти детета *неговање цвећа и гајење домаћих животиња*, па ради тога деца треба своје слободно време да проводе у природи и по могућству негујући цвеће и животиње. Још је од веће васпитне важности кад се од тога рада има нека материјална корист, и кад се ти приходи труда и напора дечјих употребе за заједницу, за добротворне сврхе, за помагање оскудних другова и хуманих установа.

Наше су школе и друге дечје установе тако уређене да се у њима највише пажње посвећује интелектуалном образовању, затим физичком развијању и здравственом просвећивању, а најмање практично моралном васпитању. У школама се још увек морал учи из књига, уче се многе фразе, поучне реченице и пословице, читају приповетке моралног садржаја и износе на углед светли карактери из историје, али се мало приступа моралним акцијама саме деце, које најбоље могу да васпитају. „Делање је важније од размишљања; бића делују пре него што могу размишљати" рекао је Гистав Ле Бон.

Сви су признати педагози уочили важност дечјег нагона за радиношћу и тај нагон се узима као најважнији фактор за образовање и васпитање омладине. Фребл каже: „Прво и најбитније — пословање јесте делање; дете расте у занимању, стварању послова". Као што је за друго васпитање тако и за морално васпитање активна дечја делатност треба да послужи и моралном васпитању.

У последње време у школе се уводе многе *дечје, омладинске и ђачке организације*, које употпуњују школско, већином интелектуалистичко, образовање. Некима је од ових дечјих друштава први и главни задатак да упознају своје чланове са извесним моралним нормама и да се они у њима вежбају. Таква је организација *Подмлатка Црвеног крста* чији је циљ да се деца целога света међусобно упознају, да се удруже под једну заставу, да се узајамно помажу и да се одгајају и васпитају у истим тежњама и заносе истим идеалима, да се уче љубави и поштовању, да развијају међусобну солидарност и братство међу људима целога света и тако припремају светски мир. Чланови Подмлатка Црвеног крста уче се да се сами брину о своме здрављу, да шире законе школске и друштвене хигијене, да настоје да помогну сваком детету које је у невољи, а у смислу свог гесла „ја служим." Они се вежбају да сваки дан чине по неко добро дело и да осете радост кад учине некоме услугу или кад, на било који други начин, помогну своме ближњему. Оваквим радом они се вежбају у разним врлинама, у њихова срца усађују се високи идеали Црвеног крста. Поред неговања осећања љубави и братства чланови се упућују и на међународну солидарност на којој ће се нови свет уредити и препородити.

Поред организације Подмлатка Црвеног крста и *Скаутизам* је васпитни систем у коме се деца и омладина навикава на законе друштвеног живота, проводећи време већином у природи и спремајући се корисним радом за добре грађане. У својим четама и стеговима, на излетима и у логорима Скаути се поучавају разним корисним пословањима и стичу добре навике, које им служе за стварање њиховог моралног карактера. У Скаутизму се одржава дисциплина и добровољна послушност, али без штете на развијање иницијативе,

Исхрана деце у Београдским обдаништима

самопоуздања и дечјег поноса. Ред и дисциплина настају као последица задружног живљења, заједничког делања, поделе рада и потребе за свршавањем извесних задатака. Скаути су дужни да помажу друговима који су у невољи, али да при том пазе да ниједан дан не пропусте а да не учине које добро дело.

Скаутски покрет почео је у Енгелској и спонтано се проширио по целоме свету и сада броји у својим редовима милионе младих људи, који делају по истим методама и васпитају се по систему коме је темеље поставио оснивач Скаутизма Сер Роберт Баден Паул. Самим тим што су Скаути међународна организација, што се чланови разних држава састају на заједничким састанцима званим „џембори", у овој се установи гаје осећања међународне солидарности који је пут за приближавање народа разних раса и религија за међународно споразумевање и сарадњу.

Етичком уздизању омладине служе и *трезвењачке омладинске организације* чији чланови морају да се уздржавају уживања алкохолних пића и тако се опредељују за један нарочити поглед на свет и на трезвен живот.

Соколство исто тако васпитава децу за послушност и дисциплину, за подвргавање своје личности општим циљевима, за националне и словенске идеале. Чисти национализам тражи потпуно и предано служење својим сународницима, својој нацији и својој држави, тражи велике жртве самопрегорења и самозатаје, па је према томе и то пут којим стреми човечји дух вишем животу и као такав је етичан.

Има и других дечјих и омладинских организација у Београду и нашој држави где се млади људи и будући грађани удружују у циљу успешнијег етичког васпитања. Али она су куд и камо бројнија на страни. Таква су друштва школске задруге у Француској, удружења добре воље и друга разна удружења, којима је више или мање у програму етичко уздизање детета.

Дечје групе треба стварати већ од ране младости, а удружења су најпотребнија младежи од 14—20 година, доба на име у коме се формира карактер, развија машта и осећања, доба када се почиње осећати јачина и способност, када се радо критикује а нерадо покорава. У то доба омладина се уводи у стварни живот, почима да појима наше обичаје и да се привикава на форме опхођења са људима. Ж. Ж. Русо у своме „Емилу" предвиђа да се он од 15 година почиње морално и друштвено васпитати, пошто је дотле стекао елементарна знања о животу и природи. Не треба губити из вида да за морално васпитање и за вођење омладинских организација приватне или комуналне иницијативе морамо имати *искусних стручњака*, који ће омладину са љубави и вештином водити.

Од колике је важности за стварање свесних и корисних грађана васпитање деце и омладине у организованим заједницама, види се по томе што неки педагози захтевају да се и школе организују као животне заједнице (Lebensgemeinschaftsschulen, Life community schools) или као општине (School community) или као државе (School sity system).

Свакако да ће се и будућа школа и будућа општина и држава све више занимати дечјим етичким склоностима и начином њиховог васпитања. Док то не буде, треба појединци и градска приватна друштва, која се баве заштитом деце, да питање моралне заштите имају увек у виду. Таквим радом они ће своје питомце учинити корисним грађанима, а показаће уједно пут којим треба да иду сви они којима је дужност да се брину о деци и омладини. Ако тако будемо радили неће нам требати заводи за моралну поправку деце, домови за малолетнике у које долазе они који су због занемареног васпитања пошли странпутицом, те се за њих морају употребити нарочити методи да се преваспитају и да постану корисни чланови друштва.

Васпитањем се могу деца оплеменити, њихови инстикти могу се повести добрим путем, али има деце која носе у себи клице неморала, а те клице се у првој прилици развију и доведу дете у сукоб са друштвом и његовим законима. То су деца са моралним дефектима која носе тешко наслеђе од својих родитеља. *Спречити зачеће такве деце значи заштитити их од незаслужених мука и болова, а друштво од једног тешког терета и једне сталне претеће опасности.*

Дође ли дете на свет здраво и са лепим моралним диспозицијама, онда је највећи народни губитак ако услед занемареног васпитања та преимућства остану неразвијена и ако се дозволи да коров буја и да преузме маха у његовој души. Прирођени нижи инстикти у сваком се детету развијају и изопачавају ако се систематским васпитањем они не сублимишу и ако се племенита осећања не усаде у њихова млада срца.

Пример је нарочито у етичком васпитању најбољи учитељ. Од деце се мора удаљити све оно што их може да саблазни, а то је код градске деце у првом реду лоше друштво, затим порнографска литература и у последње време сензационални филмови. Место штетних импресија, које лоша околина даје детету, треба му створити васпитну средину која ће свим средствима утицати на стварање и развијање светлих етичких карактера, који су нашем народу и човечанству данас најпотребнији.

Др. Милорад Драгић

Дете и цивилизација

У нашем данашњем друштву веома се често истичу проблеми заштите детета. Као централно језгро ових проблема износи се питање о здравственој, односно социјално-медицинској заштити. Ова питања, као резултат новијих социјалних схватања, ушла су — сасвим оправдано — у програм социјално-медицинског рада државних и комуналних установа, и у програм рада многих организација приватне иницијативе.

И досадашњи рад на овим пољима дао је већ извесне резултате. Јасно је, да ова заштита детета није могла да се до сада изведе у пуној мери. Чак ни близу томе. Али сматрамо као веома потребно, да се створи у свести извесно схватање, да друштво мора да проналази путеве и ствара институције социјалне и здравствене заштите. Без обзира, да ли су те институције довољно савршене или их треба још доста усавршавати.

Оваква свест претставља значајан морални фактор друштвеног напретка. Из овакве свести јавља се и осећање права на заштиту. А свест о праву на заштиту претставља виши облик социјалне свести.

Али заштита и подизање детета треба да има још знатно шири, пунији видокруг. Родитељска, друштвена и државна заштита детета треба уједно да буде сагласна циљевима више цивилизације. Цивилизаторска мисија почиње још са малим дететом. Још од детињства могу да се формирају тежње према вишим облицима социјалног и према супстилнијој цивилизацији.

Изгледа нам, да су ове тежње ка вишој цивилизацији доста занемарене у данашњим облицима друштвене заштите детета. Чак, рекли би, да и највећи број родитеља *занемарује код детета усађивање и развијање виших, суптилнијих потреба културе и цивилизације.*

*

Здравље детета претставља неоспорно базу, од које се мора поћи. Здравље као услов живота, па према томе и као извор свих позитивних, здравих животних сензација.

Али на здравље не сме се гледати као личну, а несоцијалну вредност. Здравствено васпитање и здравствена култура мора имати своју душу и социјалну стику. Тек у том случају здравље може сигурно да служи као основ личне среће и социјалног напретка.

У овоме погледу могли би рећи, да само физичко здравље, *без моралног здравља, претставља веома сумњив капитал.* Дете, навикнуто да се само усмерава њему лично и искључиво условима његовог физичког здравља, може лако да постане *егоцентрично,* да цео свет посматра кроз призму и *интерес своје личности.* Таква деца, размажена од раног детињства, често се доцније развијају у *себичне, неактивне и несоцијалне* личности. А немајући у себи више моралне, естетске и друштвене идеале, оваква деца доста често доцније олако упропасте ово физичко здравље. *Животан укус, естетски и морални идеали претстављају најбољег чувара физичког, телесног здравља.*

Због тога и почетно здравствено подизање и васпитање мора ићи паралелно са великом цивилизаторском мисијом.

*

Још при почетном подизању и васпитању детета треба уносити елементе више културе, цивилизације и здравог морала. У толико пре, што конструкција дечије душе има у себи пуно хаотичних, дисхармоничких елемената: нежног и социјалног, примитивног, асоцијалног и апсурдног.

Инстикти дечији, недисциплиновани, имају често карактер прединстикта ранога детињства човечанства. Због тога ови инстикти могу имати кадгод и криминалан карактер. Многе дечје игре носе у себи отисак већих или мањих асоцијалних криминалних радњи. Из ових игара еволуира кадгод и дечји криминалитет.

Постоје многи случајеви криминалног подражавања код деце. Познат је случај једног шестогодишњег детета, које је положило на земљу свога млађег брата, покушавајући да му прободе ексере кроз руке: тако је на њега деловала прича о распећу Исуса Христа. И случај трогодишњег дечка, који је преклао ножем своју малу сестрицу, јер је хтео да види да ли ће при томе и његова сестра да виче онако, као свиња коју је пре тога заклао његов отац.

Затим долазе свакодневни призори дечје зависти, љубоморе, егоизма, срџбе, варварства, мучење животиња, често и мржња, на-

купљена нарочито у душама деце сурових родитеља.

С друге стране наилазимо у дечјој психи и понашању на елементе и читаве комплексе нежности и алтруизма. Жива фантазија детета, нахрањена лепим садржајем бајки, буди тежње за велике социјалне и алтруистичке активности.

Социјална осећања долазе код деце кадгод до најлепшег изражаја. Ови социјални инстикти долазе наслеђени са сумом других, често сасвим супротних инстиката. Дубока вредност ових социјалних инстиката веома се лепо огледа у дечјем удруживању и многим њиховим заједничким играма.

За душу детињу све је интересантно и све претставља проблем. И месец, кога жели да дохвати својим ручицама; и куца, коју жели да загрли; и простор, у који жели да се баци и да скочи. На сваку нову појаву мало и здраво дете реагује са интересом и радосно. Дете се радује свету и животу. Ведро отвара очи на сваку боју, а пажљиво окреће главу на звук.

Све су то елементи, из којих се могу конструисати виша естетска осећања, радост и животни оптимизам. Ова виша естетска осећања престављају праву вредност цивилизације. Из ових осећања граде се уједно нити вишег социјалног живота.

А већ при раном подизању детета треба мислити на ове више животне вредности. Живот са свима својим вредностима мора далеко да зрачи изнад материје. Дар живота може да се развије и изваја до неслућено фиших облика, из којих зраче и светле осећања величине, благости и дубоке среће. Тако се стање ствара са високом цивилизацијом. А путеве за овакво стање цивилизације треба крчити још од раног подизања и неговања малог детета.

Мало дете нема развијена естетска осећања. Дете је способно само да непосредно осети чулна задовољства. Али ова задовољства чине основу и полазну тачку за виша естетска осећања. Детиње чуло вида изазива допадање или недопадање, а из ових елемената развија се смисао за укус и естетска осећања. Постепено, појам лепота издваја се од материје, стварајући радосна осећања.

Ова радосна осећања, и ако чврсто спојена са материјом, могу бити веома изразита и код малога детета. Дете се радује светлости, бојама, предметима које види око себе, људима и животињама. Из оваквог реаговања малог детета могу се доцније развити суптилна и отмена естетска осећања. А људи суптилних осећања претстављају динамичну снагу једне више цивилизације.

Због свега тога, маломе детету треба приступати са пуно пажње, такта. И са пуним поштовањем према новом животу, који треба да се развија до савршенијих облика телесног и душевног.

Грех је не обраћати пажњу и не задовољити радозналост детета за сва оправдана и многобројна питања, која испуњавају детињу душу. Мудро је давати детету пуна и идејна обавештења о свету, у коме се дете креће и који за њега преставља новину.

Није никада излишно улазити и у финија тумачења света и појава. Нека дете зна, да је она светла кугла сунце, наука целог нашег живота; да се сваког трепутка мењају облици; да се све развија и мења; да ништа не остаје, а ипак да ништа и не пропада; да је свако ишчекивање уједно рађање нечега новог; да живот природе, као и наш лични живот, претставља нешто велико. Да је човек способан да се даље развија итд. итд. И да зато треба неговати здравље и више облике живота.

Ова вера у живот и укус према животу може на тај начин да се усади још у раноме детињству. Тиме се уједно дете оспособљава за виши лични живот. А доцније, од овакве деце постају активни фактори више цивилизације.

Такве личности траже свуда проблем и акцију. Због ове акције ове личности претстављају и социјалне вредности.

Даље наше социјално подизање и усавршавање цивилизације зависи у многоме од тога, да ли васпитним системом будимо у детету егоизам и искључиву веру у материју или васпитавамо дете преко здравих моралних рефлекција у вери према вишем достојанству човечје личности и заједнице. И вишим вредности човечјег духа и цивилизације.

Д-р **Светислав Стефановић,**
в. д. директора Социјално-здравствене
дирекције О. г. Београда

Старање о душевном здрављу детета

По једном парадоксу историје дошла је у медицини брига и старање о здрављу као последња, најмлађа област сазнања и рада.

Док се доскора медицина учила на лешу и практично бавила само болешћу и болесним човеком, тек у последње време тежи она да се изучава на живом људском створу, и да се њен рад у пракси све више забави старањем за људско здравље. Брига и заштита здравог човека тако све више долази до значаја у медицини, као што физиологија и психологија постају исто тако важни, као анатомија и патологија. Медицина излази из става науке у односу према смрти и болести и тражи да се афирмира у ставу према животу и здрављу.

Тако се промена овог става осећа не само у области физичког живота људског, него и у области његове душе и његовог душевног живота. Душевна хигијена постаје једна од најмлађих грана медицинске науке, и она се, и ако сама формирана једва пре двадесет година, шири и брзо прелази са одраслог и на дете, на душевни живот и здравље детета.

Брига и старање о душевном здрављу детета једна је од последњих области медицинског рада и једно од последњих сазнања медицинске науке, које је у току последњих неколико година довело до сасвим нових погледа у области душевног живота детињег. Психологија не само младости, него и детињства, чак до психологије и психопатологије малог детета и одојчета најактуелнија су поља за испитивање у теорији и пракси медицине.

У том погледу су нарочито паралелна испитивања психологије и психопатологије детета са испитивањима примитивних људских раса и примитивних људи, довела до сасвим битних основних измена у нашим сазнањима. Постало је већ скоро опште сазнање, да се душевни свет детета далеко више и далеко дубље пројицира на цео душевни живот одраслог, него што се то раније и замислити могло. Не само биолошки фактори наслеђа, него и чисто психолошки фактори раног и најранијег детињства су они, који скоро предодређују, а у сваком случају најактивније формирају душевни живот целог човека.

Саме болести одраслог често нису ништа друго, него враћања на извесна стања, која су у раном или најранијем детињству била општа и нормална, или су постојала у животу предака до најудаљенијих времена. Већ Фројд, оснивач и организатор психоанализе, који је сасвим радикално, ма колико једнострано и симплицистички, открио значај потсвесног живота, те и значај психологије раног детињства, и психе примитивног човека, запажа да: „Сваки болесник се у својим симптомима и њиховим последицама враћа на извесну периоду своје прошлости и бира за то чак *врло ране* фазе. Стари начини дејства душевног апарата поново оживљују, онако као што су дејствовали у *првом детињству*, или можда још у преисторијским временима. Кроз њих давно потонули начини држања, облици мишљења, фантазије и поступања постају поново активни".[1])

Да бисмо разумели човека, морамо често покушати **да у њему пронађемо дете, и да бисмо разумели дете,** *морамо често у њему да пронађемо његове давне, исконске претке.*

Овака проучавања довела су до тога, да се на пример и један од најтежих комплекса детиње и људске психе уопште, по Фројду познати и озлоглашени Едипов комплекс, — веза детета за родитеља, — објашњава на један далеко бољи и лепши начин. Едипов комплекс излази из сфере сексуса, као што га тумачи Фројд и уопште из сфере индивидуалног живота, и тумачи се исконским социјалним условима живота и првим облицима организовања породице, када је мати била не само носилац породице него и носилац друштва и друштвене власти.

Значај и улога матере у животу детета, која се тако да пратити до најстаријег доба људске историје, до епохе матриархата, коју је први проучио и темељно утврдио Бахофен, запажен већ од Фр. Енгелса у његовој можда научно најбољој књизи „О постанку породице",[2]) постаје данас поново предмет научног испитивања баш у области саме медицине детета и детињства, те чини да мати и дете стварно престављају не само биолошку и социолошку него и психолошку целину. Психолошка симбиоза детета са родитељима, са

[1]) S. Freud: Vorl. z. Einf. in d. Psychoanalyse.
[2]) Fr. Engels: Ursprung der Familie.

околином проблем је најновијих научних испитивања о којима баш ових дана професор психопатологије раног дечијег узраста др. Е. Бењамин даје једну изванредно сугестивну књигу под насловом „Болест цивилизације".[*])

(уметничка скица акад. сликара г. Балажа)

Болест цивилизације, болест културе је у **основи болест детета,** *на првом месту болест* **детиње душе,** *и чување, старање и заштита здравља детиње душе то је заштита и спас културе.*

У једном од највећих и најоригиналнијих одељака своје књиге, професор Бењамин проучава опадање и боловање културе старих Грка и Римљана напоредо са све већим, квантитативним и квалитативним оболевањима детиње душе. Филозофи и умни људи већ код тих старих народа, запажали су на души деце све оне болесне појаве, које и данас задају бриге не само родитељима и васпитачима, него и управљачима народа: као карактер и душа јединог детета, проблем прерано сазреле деце, деце лишене или искинуте из своје природне социјалне средине, породице итд. Плутарх, Хипократ, Катон, Сенека и толики други, већ далеко пре наших дана постављали су проблем душевних оболења детета и бриге и старања о душевном здрављу детета.

Тај проблем, та брига и старање стоји и пред нама и захтева најозбиљнију пажњу. Прошла су времена када смо се бринули само за лечење оболелог детета. Пролази и време када смо се бринули само о заштити телесног здравља детета. Дохвата нас дужност да се старамо и о заштити душевног здравља детета, наше деце, свесни да у старању за душевно здравље наше деце лежи и старање за душевно здравље нашег човека и нашег народа.

У практичном погледу то значи, морамо приступити и организованом старању за душевно здравље наше деце. Зато морамо проучити и појаве душевних оболења наше деце од најобичнијих појава неуроза тако зване нервозне деце до тешких појава душевних поремећаја абнормалне, испод-нормалне па и изнад-нормалне деце. Психотехника може ту послужити као једно од помоћних средстава испитивања, далеко од тога да буде једино и увек сигурно. Сем тога она се даје применити на децу старијег узраста, не и на ону раног и најранијег детињства. А душевна оболења, па и заштита од њих почињу баш у тим најранијим добима детињства.

Зато би не само при школским поликлиникама него и при градским диспанзерима и саветовалиштима за одојчад и малу децу требало приступити организацији рада на проучавању душевног живота деце и заштити њиховог душевног здравља.

То је један од крупних и тешких, али и племенитих и светих задатака нашег комунално-социјалног старања за децу и наше дечје заштите.

*) Prof. Dr. E. Benjamin: Die Krankheit der Zivilisation, München 1934.

Антон Скала,
референт Министарства просвете

Заштита абнормалне деце

Свакоме детету потребна је за његов развој и напредак помоћ и заштита друштвене заједнице. Без помоћи и заштите друштвене заједнице ни једно дете не може напредовати и формирати се у корисну друштвену јединку. Ако ово важи за свако нормално дете, у толико пре све ово важи за децу са разним телесним или душевним недостацима или неправилностима, то јест за слепу, глухонему, наглуху, кратковиду, душевно заосталу, психопатичну, богаљасту или епилептичну децу, укратко речено за децу коју називамо *абнормалном децом*.

Породица, школа, занат па и сама младеж су оне друштвене средине, које највише утичу на развој деце. Њихов утицај је природан и веома успешан, кад је у питању нормално дете, али кад је у питању абнормално дете, оне се не могу снаћи. Родитељи брзо примете да њихове способности, па и средства, која иначе с успехом употребљавају у нези и васпитању нормалног детета, никако нису довољна да би са њима могли и своје абнормално дете извести на пут и помоћи да и оно нешто постигне у животу. Основна школа, која је тако уређена да само нормалноме детету пружи потребна знања и умења, налази се исто тако у недоумици, кад прими неко абнормално дете у своју средину, јер сва њезина настојања, да би и оно постигло основна знања, остају обично безуспешна. На занату абнормално дете без подесног образовања не може напредовати, јер су недовољна сва она средства која се с успехом употребљавају за занатску обуку нормалног детета.

Али и абнормална деца имају право на заштиту и помоћ и ми смо дужни да се о њима бринемо, да их, према њиховим способностима, васпитавамо и да им помажемо у сваком погледу. Наши Закони и њима признају сва она права и прописују нарочите установе за заштиту и васпитање абнормалне деце. Готово нема такве мајке, која не би своме телесно или душевно недовољно развијеноме детету желела све оно што жели и своме нормално развијеном детету. Шта више, она се за ово своје недужно дете још више брине, све предузима и свуда тражи савете, шта би још могла учинити, па да би и ово њено дете било способно за живот, да би и оно било корисно за друштво. Сами родитељи или сама школа нису кадри да даду абнормалној деци сву ону помоћ, која је потребна за обезбеђење њихове боље будућности. Помоћ и заштита абнормалне деце није и не може бити задатак и циљ само појединe друштвене средине него је заштита абнормалне деце проблем, који треба да се реши заједничким радом и заједничким настојањима државе, самоуправних тела, хуманих удружења и приватне иницијативе.

Проблем заштите абнормалне деце није нов. Културни народи су се увек бринули и о абнормалној деци. Напретком културе развијало се и схватање заштите абнормалне деце. У своје доба веровало се да абнормално дете, нарочито слепо или глухонемо, не може да постане користан или продуктиван члан друштва. Зато су се у то време абнормална деца издржавала од милостиње, а у појединим случајевима и од помоћи у неком манастиру или у некој болници. Али усавршавањем медицине и педагогике абнормалност је данас већ дотле испитана и проучена, да се може у појединим случајевима и предупретити, а у многим случајевима помоћу нарочитог педагошког и здравственог лечења и савладати. Данас се заштита абнормалне деце не састоји више у томе да се обезбеди њихово издржавање и склоњање, него у правилном разумевању, лечењу и васпитавању деце која су ма на који начин у своме телесном или душевном развоју ометена. Сврха данашње заштите је дакле оспособити абнормално дете за корисстан и продуктиван рад у друштвеној заједници. Овај циљ може се најбоље постићи у разним установама, у којима се абнормална деца негују, васпитавају и образују. Овакве установе су: завод за негу и заштиту; школе и одељења у којима се абнормална деца васпитавају по нарочитим програмима и методама, који су удешени према индивидуалним способностима и склоностима појединих врста абнормалне деце; домови са потпуно уређеним радионицама у којима ова деца могу да изуче онај занат за који имају највише телесних и душевних способности; домови у којима одраслија абнормална деца,

која су већ изучила неки занат или се иначе оспособила за самосталан живот, али нема ко да се за њих брине, могу наћи склониште и зараду, док се и за њих не нађе подесно место у некој радњи или неком предузећу; а најзад установе за заштиту оне абнормалне деце, која нису способна да се својим радом издржавају. Овде треба да напоменемо и све мере које се предузимају да се абнормална деца заштите од искоришћавања ма од које стране и ма у које доба њиховог живота, као и све мере које се примењују за предупређивање или сузбијање абнормалности.

Заштита абнормалне деце не обухвата само неко одређено доба абнормалног детета, него се она може вршити кроз цео његов живот, те се према средствима која се употребљавају дели на заштиту абнормалне деце у предшколско, школско и послешколско доба.

О васпитању и образовању абнормалне деце на овом месту нећемо да говоримо, јер васпитање, и ако има непосредних додирних тачака са заштитом, претставља нарочити проблем, који треба да решавају васпитачи према науци о упознавању и разумевању абнормалне деце и о њиховом лечењу са нарочитим васпитним и наставним средствима.

Наш задатак је да се упознамо са заштитом абнормалне деце и то у предшколско, школско и после школско доба.

Заштита абнормалне деце у предшколско доба

Малена абнормална деца обично уживају негу родитеља и заштиту породичне куће. Мајка је прва која примети да се по неко дете не развија онако како би требало. Сва је забринута, кад види да ће јој једно њено дете остати слепо, или глухонемо, или богаљасто, или да показује нарочите знакове на основу којих може закључити да јој се дете не развија нормално. Сва средства, све мере, које је с најбољим успехом примењивала у нези остале своје деце, остају код ових недужних појединаца безуспешне. Ова констатација доводи мајке у очајавање. Саме немоћне и недорасле тешкоме задатку неговања ове своје недужне деце, траже савете свуда и пробају све што им се каже. Али пошто добијају савете већином од људи који су и сами неуки, то се губи само време, а стање ове деце никако се не поправља. Мајке плачу и кукају, и догађа се да своју у развоју ометену децу сувише мазе, те их размазе, или их сасвим запусте. Последица је таквог поступка, да се код ове деце није развила и ојачала ни једна добра особина и склоност, која би могла послужити као основ за њихов будући развој, него су се код ове деце у највише случајева развијале и преовладале лоше и штетне особине и склоности, које доцније и стручни васпитачи само са великим напором отстрањују. Услед оваквих појава, које нису тако ретке, потребно је и ради се на томе да се помогну и заштите већ малена абнормална деца, јер што се болест раније почне лечити, то се бољи успех може очекивати.

Прво треба родитеље упознати са абнормалном децом и саветовати их како се она негују и помажу, а за случајеве кад нема могућности или услова да се ова деца негују код куће, треба подизати установе за заштиту и негу малене абнормалне деце.

Заштита абнормалне деце у предшколско доба састоји се, дакле, у томе да се утврде и у живот спроведу оне мере, помоћу којих ће се сачувати породица од абнормалне деце или ће се избећи штетне последице неправилног неговања абнормалне деце. Држава и градске општине при том имају велике социјалне задатке. Оне се боре противу злоупотребе алкохола и наркотичних средстава, противу полних болести и туберкулозе, као главних узрока абнормалних порођаја. Држава и градске општине боре се и противу социјалне беде као што су незапосленост, оскудица у становима, недовољна исхрана, што све утиче да деца, која се у оваквим приликама рађају и развијају, показују разне недостатке код неправилности, било у телесном или душевном развоју. Важне мере предохране које прописује држава у циљу сузбијања узрока абнормалности јесу још: забрана брака међу сродницима; забрана брака са нерасудљивим лицима; гоњење и кажњавање лица која са слабомисленим женскињама полно живе, и предупређење расплођавања абнормалних (стерилизација).

Циљ је овде поменутих мера, које прописује држава као највиша социјално политичка и здравствена власт, да се породица, друштво и народ, чија морална и здравствена стања треба што више подићи, упознају са узроцима, који стварају све више и више абнормалних, а да сви по својој доброј вољи и својим способностима помажу, да се отстрани што већи број ових судбоносних узрока.

Поред ових мера предохране заштита се користи још и средствима, помоћу којих се избегавају штетне последице неправилног неговања малене абнормалне деце. У ту сврху подижу се саветовалишта за мајке, пропишују се мере за заштиту материнства; оснивају се прихватилишта (пестовалишта), склоништа, обданишта и забавишта, дакле, установе у којима добивају одојчад и малена деца потпуну заштиту и негу, а мајке најбоље савете за опхођење са својом децом и чување свога здравља за време трудноће.

Пошто у појединим местима наше државе нема толики број абнормалне деце, да би се основале нарочите установе само за њихову заштиту и негу, примају се у највише случајева и абнормална деца у поменуте установе за заштиту деце. Осим тога Завод за слепе у Земуну и Завод за глухонеме у Јагодини примају малену слепу, односно глухонему децу у своја интернатски уређена забавишта.

Заштита абнормалне деце у школско доба

Као што је у свима државама тако је и у нашој држави највише развијена заштита абнормалне деце у школско доба. У то доба долази до заједничког рада дома и школе. Многа абнормална деца упишу се у народне школе за нормалну децу. И ако нормална школа по своме уређењу није у могућности да абнормалној деци пружи што је потребно за њихов развој, ипак је утицај школе важан, јер школа може најлакше и најуспешније саветовати родитеље како треба да васпитавају своју децу. Ако су школа, лекар и свештеник успели да родитеље убеде да и њихово абнормално дете може нешто постићи у животу, али само кад се развијају његове добре особине, те се никад у присуству детета не помињу његови недостаци, и не даје повода да се дете услед својег недостатка осећа мање вредним, онда су школа и други, и ако не стручни саветници, већ много допринели за заштиту абнормалне деце. Али пошто се највећи број абнормалне деце не може с успехом неговати и васпитавати ни код куће ни у нормалној школи, оснивају се за поједине врсте абнормалне деце школског доба нарочите установе. Ове установе могу бити или интернатски уређени заводи, или школе, у којима се абнормална деца васпитавају и уживају сву потребну помоћ.

У нашој држави постоје заводи за слепу децу у Земуну, Загребу и у Кочевју у дравској бановини, заводи за глухонему децу у Београду, Загребу, Љубљани и Јагодини. Сви ови заводи су интернатски уређени. За душевно заосталу децу не постоји још ни један интернатски уређен завод, него само школе и поједина одељења при нормалним основним школама. Таквих школа, које се зову помоћне школе „Hilfschulen" и помоћних одељења „Hilfsklassen" имамо више. Најстарије су помоћне школе у Љубљани и Марибору, од 1911 и 1913 године, новијег датума су помоћне школе у Новом Саду, Загребу, Земуну, Сарајеву и Скопљу. Помоћних одељења при основним школама има 45 у разним местима. За теже случајеве душевно заостале деце оснива се интернатско уређени завод у Великој Горици. За богаљасту децу уређује се већи завод при ортопедској клиници у Загребу. За морално угрожену и морално покварену децу постоје шест завода за васпитање деце и млађих малолетника и то по један у Београду, Глини, Славонској Пожеги за женску децу, у Клинча Селима код Загреба, у Пахинском и у Литији.

У свима овим заводима деца уживају сву помоћ и васпитавају се с обзиром на њихове телесне или душевне недостатке, и њихове способности. Деца која после завршног васпитања и образовања у заводским радионицама напусте завод, оспособљена су да могу самостално зарађивати хлеб. На жалост број оваквих завода није довољан да би се могао примити већи део абнормалне деце. У садашњим приликама привредне кризе тешко је и ове заводе напунити. Сваки завод могао би да прими више деце него што их прима, али родитељи немају средстава за издржавање. Сиромашнијим родитељима помажу у томе држава, бановина и градске општине издржавајући децу на терет својих буџета. И хумана друштва и поједини добротвори помажу абнормалну децу и старају се о њиховој бољој будућности, али све то још није довољно.

Најстарије хумано друштво, које се стара о абнормалној деци у нашој држави је *друштво „Краљ Дечански" за васпитање и образовање глухонеме и слепе деце*, основано 1893 године у Београду. Ово друштво, које је прошле године прославило четрдесетогодишњицу свога рада подигло је у Београду свој дом, у који сваке године прима до 15 нових глухонемих питомаца. За 40 година рада овог друштва оспособило се у овом дому преко 400 глухонеме деце (дечака и девојчица) за самосталан живот и рад и тиме их спасло беде и просјачења.

За глухонему децу стара се још и *„Друштво за припомоћ глухонеме деце у Загребу"*, основано 1902 године. Нарочита сврха овог друштва је да се брине за занатску обуку свршених питомаца Завода за одгој глухонеме деце у Загребу, те да их смешта у разне обрте. У Загребу су и одрасли глухонеми основали 1929 године своје *Удружење глухонемих „Добротвор"* са задатком, да унапређује образовање глухонеме деце оснивањем школа, да оснује свој дом глухонемих и да у невољи и материјално помаже своје чланове.

У Љубљани постоји *Друштво за помагање глухонеме младежи за дравску бановину* основано 1930 године. Циљ је овог друштва исти као и осталих већ поменутих друштава за помоћ и заштиту глухонеме деце.

Најстарије друштво које се стара о помоћи и васпитању слепих је *„Друштво св. Вида за подупирање слијепаца у Загребу"*, основано 1893 године. Задатак је овог друштва да асполвиране питомце Завода за одгој слепе деце у Загребу помаже и да им омогући

самсталан привредни рад. Друштво има у ту сврху и своју установу „Дом слепих" у Загребу. За време прекида рада Друштва Св. Вида од 1920 до 1926 године, управљала је друштвеном имовином покрајинска влада у Загребу, која је преместила сву слепу децу из поменутих домова и завода на своје добро у Поповачу. У то време су одрасли слепи основали 1922 године своје *„Удружење самосталних и изображених слијепаца у Загребу."* То друштво је отворило 1925 године своју радњу у Илици, где су се продавали разни радови чланова, а 1927 године основало је и свој привремени дом на Св. Духу. Кад је *Друштво Св. Вида* 1926 године поново прорадило, дошло је после дужих преговора 1929 године до фузије обадва друштва тако да сада на подручју Савске бановине делује на заштити слепих само *Друштво Светог Вида у Загребу.*

У Београду су милосрдне госпође основале 1926 године *Друштво за заштиту слепих девојака.* Ово друштво, које веома успешно ради, има свој *Завод за слепе девојке* на добру „Моја воља", код Инђије, где слепе девојке уживају сву потребну заштиту.

У Љубљани су одрасли слепи основали 1920 године *„Друштво за помоћ слепих у дравској бановини."* Задатак је тог друштва заинтересовати јавност за заштиту и образовање слепих и материјално помагати своје слепе чланове.

Поред овог друштва постоји у Љубљани још и *друштво „Дом слепих"* основано 1923 године са циљем да подигне модеран завод за слепе. На слепе земљаке нису заборавили ни Словенци у Америци. Основали су амерички фонд и послали га у домовину у сврху да се подигне „Дом слепих."

Заштита абнормалне деце у послешколско доба

Већ из ових кратких података о организацији заштите абнормалне деце могли смо увидети, да задатак заштите: да се абнормално дете оспособи за самосталан и продуктиван рад, те да се спасе беде и просјачења, никако не престане са завршеним радом у *школско доба детета,* него да управо сада отпочне најважнији део заштите, наиме саветовати сваком детету подесно звање, оспособити га за самосталан рад и наћи му место, где се неће услед својих телесних или душевних недостатака искоришћавати, него где ће му бити обезбеђена зарада и будућност.

Да би се тај најважнији циљ заштите абнормалне деце што боље и сигурније постигао, потребно је да имају сви заводи за васпитање абнормалне деце или потпуно уређене радионице за оне занате, који су најподеснији за поједину врсту дефектности, или пак уређену економију где би се тежи случајеви абнормалне деце, који нису способни за занатску обуку, оспособили за разне земљорадничке послове. Без овако уређених завода заштита абнормалне деце тешко постизава свој циљ. Пошто сви наши заводи немају још подесних радионица, веома је хвале вредно што су поједина хумана друштва за помоћ абнормалној деци, правилно схватила свој задатак, ставила себи у дужност да се брину и о занатској обуци ове деце.

Један од најважнијих тренутака у животу сваког човека је онај, кад по свршеном школовању и образовању или по свршеној обуци ступи први пут у службу и почиње да зарађује свој хлеб. Нормално развијеном детету сада није више потребна нарочита помоћ, али заштита абнормалног детета има, међутим, још увек велику обавезност према својим штићеницима. Кад је заштита сместила своје штићенике код ранзих мајстора и у разна предузећа, брине се о томе, да се ни једно дете услед својих недостатака не искоришћује, а у случају бездушног и себичног поступања, одузима дете и налази му боље место.

Пошто је због привредне кризе скоро у свима предузећима дошло до смањивања рада у пола, а многе су радње престале радити, услед чега се повећао број беспослених, све је теже наћи место абнормалном детету. Али пошто број абнормалне деце ни у једној па ни у нашој држави није мален, а издржавање абнормалних који не могу ништа зарадити знаци за породицу, друштво, општине и државу велики терет, потребно је да се целокупна државна, самоуправна и приватна заштита абнормалне деце организује тако, да би се могао спасти што већи број абнормалне деце у корист народне привреде и националног благостања. То ће се постићи на тај начин да се за абнормалну децу у школско доба подижу васпитни заводи са потпуно уређеним радионицама за занатску обуку, а за абнормалне после школског доба установе интернатски уређене радње, предузећа или економије, у којима би радили и зарађивали абнормални штићеници док им се не нађе подесно место ван ових заштитних предузећа. Оваква интернатски уређена предузећа за привремено смештање абнормалних занатлија, постоје у свима културним земљама и свуда су пробитачна и за абнормалне и за заштиту. У нашој ће држави Министарство социјалне политике и народног здравља подићи прву такву установу за слепе у Земуну под именом *Дом за доживотни смештај слепих.* Оваква установа у минијатури биће и Дом слепих девојака „Моја воља" код Инђије.

За остале врсте абнормалне деце у нашој земљи још немамо слично уређених установа. Али кад се буду сви меродавни кругови уверили да нешколовано и незаштићено абнормално дете значи већи терет за дру-

штво и државу него васпитано и заштићено, те да може образовано абнормално дете исто тако помоћи напредак народне привреде, а да је нашој младој држави потребна помоћ сваког појединца, онда ће се и код нас заштити абнормалне деце посветити потпуна пажња и подићи ће се још више установа за васпитање, образовање и заштиту абнормалне деце.

Подаци о бројном стању абнормалне деце и о помоћи у нашој држави

Према статистичким подацима у нашој држави је било 1931 године 17691 глухонемих, 12246 слепих и 21475 слабоумних и умоболних, од тога је било до 17 година живота 4367 глухонеме, 973 слепе и 3429 слабоумне деце и младежи. Ови подаци о слабоумној деци важе само за најтеже случајеве као што су идиоти и кретени. О осталој абнормалној деци као што су душевно мање вредна, наглуха, кратковида, богаљаста, епилептична и психопатична деца немамо тачних података. Из података основних школа у нашој држави о деци која су се уписала у нормалне школе али услед својих телесних или душевних недостатака нису могла пратити наставу у нормалној школи, види се, да је 1931 године такве деце било око 20000. Овој се деци у препуним одељењима нормалних основних разреда не може посветити довољно пажње и тако се ова деца исписују из школе без икаквих постигнутих резултата и неспособна за самосталан живот.

Неки број абнормалне деце васпитава се у већ поменутим заводима. У нашим заводима за слепе васпитава се и ужива помоћ око 250 слепих, а више од 700 слепе деце још није заштићено. У четири завода за глухонеме смештено је око 400 глухонеме деце, што значи да још 3000 глухонеме деце и младежи не ужива никакву помоћ. Од 23400 недовољно развијене деце васпитава се у нарочитим школама и одељењима око 1300 деце, те према томе још око 22000 абнормалне деце не ужива подесно васпитање и помоћ.

Нису нам познати подаци колики број ове незаштићене, и у више случајева напуштене деце, услед своје неурачуњивости служи као слепо оруђе разним заводницима у њиховим подухватима и колики се број деце из истих разлога предао скитању и крађи, али је чињеница да 6 наших завода за васпитање деце и млађих малолетника у којима се годишње поправља око 400 деце, не могу примити сву ону децу, за коју родитељи или старатељи моле да буду примљена или која би по пресуди морала бити примљена. А друга је чињеница да би ови заводи остали упола празни, кад би се абнормална деца заштитила и помогла већ у предшколско и школско доба. Пракса је показала и педагози су утврдили да се за сваки завод који се подиже за заштиту и васпитање абнормалне деце, може затворити по један казнени завод.

Заштиту абнормалне деце издашно помажу и новчаним средствима како држава тако и самоуправна тела и приватна иницијатива. Из буџета Краљевских банских управа за 1931 годину види се да све банске управе према својим приликама воде рачуна и о подизању нарочитих завода за абнормалну децу. Све банске управе основале су наиме нарочите фондове за подизање таквих установа или одредиле потребне суме за издржавање већ постојећих установа. Тако је Дравска бановина унела у свој буџет за 1931 годину у поменуте сврхе 1.513.992 динара; Дунавска бановина 200.000 динара; Врбаска бановина 100.000 динара; Дринска бановина 300.000 динара; Вардарска бановина 150.000 динара; Зетска бановина 20.000 динара; Моравска бановина 125.000 динара; Приморска бановина 60.000 динара, и Савска бановина 1,110.000 динара.

Министарство социјалне политике и народног здравља издало је 1931 године динара 1,400.000 за издржавање и развој Дома слепих у Земуну и Дома глухонемих у Јагодини, те је и обезбедило потребне своте за подизање Дома за доживотни смештај слепих у Земуну.

Министарство правде је 1931 године издало за заводе за васпитање и поправљање деце и малолетника 36,193.730 динара, а Министарство просвете је у свима овим заводима и школама поставило наставнике и васпитаче на терет свога буџета.

Материјална помоћ градских општина није незнатна. Општине се у појединим случајевима брину за издржавање ових установа, за намештај и потребна васпитна средства, а у много случајева издржавају на терет својих буџета абнормалну децу сиромашних родитеља у поменутим заводима.

Из дневних новина можемо се сваког дана уверити да се и многа приватна лица радо сећају недужне деце и шаљу заводима или друштвима своје прилоге као помоћ за заштиту и образовање абнормалне деце.

Сви ови мали и велики добротвори и помажући чланови стварају са поменутим друштвима и установама за заштиту и васпитање абнормалне деце ону друштвену средину, која је свесна да је дужност свих здравих чланова народне заједнице да помажу и оне чланове који су без своје кривице а услед разних друштвених заблуда или животних несрећа заостали у своме телесном или душевном развоју.

Катарина Јовичић, професор

Средњешколски проблеми

Васпитање ученика у средњим школама обухвата време од 11—19 година, дакле доба живог развитка телесне грађе и душевних функција. Ученик доживљује важне промене којима руководе спољни утицаји, утицаји средине, и унутрашње силе наслеђа. За време тих промена, особине будућег грађанина се рађају, јачају и испољавају на различите начине. За осам година те промене су огромне, и од детета какво је ушло у први разред излази формиран, зрео човек. Природно је да је васпитање у то доба од огромног значаја и по личност и по народ, и да му треба обратити највећу пажњу. Васпитање подмлатка мора бити рационално, на научној основи, да одговара индивидуалним особинама васпитаника, економској структури земље, културном нивоу народа и његовим идеалима. У једној културној земљи, сва деца, без разлике пола, порекла, вере, народности и материјалног стања, имају право на васпитање, на развитак свих својих најбољих способности до највеће мере.

Социјална правда и корист заједнице захтевају да се од сваке јединке, оба пола, изучује максимум вредности.

Складно развијање ученичког тела и духа, оспособљавање за сталну активност и самостално иступање у животу, као и припрема за дужности у заједници спроводи средња школа кроз своје планове и програме.

Ови планови и програми се код нас, као и у свима високо културним земљама, савесно проучавају, одабирају и стално прилагођавају савременом напретку, педагошком искуству и специјалним условима живота нашег народа. Из тих разлога, средњешколски проблеми су увек на дневном реду, за њих се сви интересују, и о њима би хтели сви да суде. Из тих разлога је васпитање у средњим школама најосетљивије, наставничка улога најделикатнија.

Преко плана и програма ученик стиче аналитички и синтетички метод рада, развија способност логичког мишљења, меморију, апстракцију, конкретна запажања итд. Сваки предмет има особену вредност, а сви скупа су неопходни за културу духа. Општа култура има две основе: природу и човека. За њихово проучавање служе природне науке, математика, географија и историја. Техничка грана су језици. Философија и религија воде ученика стазом вишег човека, који се кроз векове развијао и још увек усавршава. Музика и пластичне уметности развијају естетичне способности. Хигијена и гимнастика управљају телесним развитком ученика.

Народни језик и књижевност, народна историја са географијом и народна уметност чине основну, народну културу, језгро, око кога се у концентричним круговима шири општа култура.

Социјални идеал је дужност. Дужност је рад. Радом се постаје користан члан заједнице. Радом се успева на стази културе.

Средња школа одлично припрема ученика за живот путем рада, прилагођавајући дете раду и сталној акцији на све педагошке начине. У непрекидним напорима ума, који пружају истинску радост сваком просвећеном лицу, постиже се култура духа и правилна оријентација у животу. У сталном додиру са највећим творевинама људског духа, човек се ослобађа предрасуда и заблуда, оспособљава се да свет посматра реалним очима, богати се искуством и дисциплинује дух.

Интелектуално добро развијен, довољно упућен у потребу удубљавања у сваку ствар и посао који предузима, наш средњошколац неће стукнути у одлучном часу пред обавезом да савесно врши дужност коју му живот наметне.

И у колико је систематско образовање увећало ученичке физичке и духовне силе, у толико ће више дати непосредне користи друштву.

Васпитна вредност целокупне наставе у средњој школи постигнута је ако смо наше ученике научили да правилно мисле, логички говоре, да спонтано и добро иступају, да прилагоде став и акцију у критичним тренутцима, да у свима својим поступцима очувају достојанство честита и образована човека, да су активни и социјални, родољубиви и човекољубиви да осете, схвате и теже лепоти и истини, правди и доброти.

Средња школа је и политичко-економски инструменат. Она формира јединку за колективан живот. Ни основна ни стручна школа не уједначава тако разлике ученика у пореклу, вери, раси, народности, сталежу и материјалном стању. Њен принцип је једнакост,

братство и љубав међу ученицима. Једина разлика међу њима је њихова способност и вредноћа, њихов карактер и здравље.

Средња школа припрема нове нараштаје у родољубивом и човекољубивом духу, у осећању наклоности за децу других народа. Ту је залога за нови поредак у свету, који би за увек онемогућио рат међу културним народима и сачувао цивилизацију.

Досадашња средња школа имала је само наставнике који су се бринули о формирању народног подмлатка. Модерна средња школа отвара врата родитељима и лекарима у циљу заједничке сарадње на проналажењу могућности за телесно, интелектуално и морално усавршавање детета, за развијање добрих особина, ублаживаље и отстрањиваље мана и порока, за победу благородних инстиката, за подизање вере у себе, за потстицање у добром, за утишавање бурних и немирних духова, за одмеравање количине и квалоће рада, једном речи, за заједнички рад на складном развијању људског биђа, како би васпитање текло једним одмереним током, без нервозе и журбе, без непотребних неспоразума и сукоба, који често доводе до несрећних последица по ученички живот и будућност.

Развити у свакога ученика способности да оствари максимум људске могућности, а да не изгуби здравље, ведрину и срдачност, то је циљ заједничке сарадње родитеља, учитеља и лекара. Ако постигнемо да ученику уштедимо излишне патње, прибавимо све за његову радост и срећу, и учинимо да му и сама успомена на школоваље буде довољна да га окрепи у часовима клонулости и неизбежним тешкоћама модерног живота, онда је наш заједнички рад крунисан успехом.

Утицај породице је пресудан у образовању моралних вредности детета.

Здрава, морално јака и духовно развијена породица је основа здраве егзистенције једног народа. Породица даје основу у васпитању карактера детета и прва развије у детету основне елементе морала, љубав, поверење, дружељубље, несебичност итд.

Школа има више успеха тамо где је породично васпитање пружило све услове развитка за прво детињство, где је учврстило и припремило подлогу на даљи рад.

Тешкоће садашњице, неизвесност за будућност чине породичан живот брижним, неизвесним, нервозним, а таква атмосфера не пружа услове за детињи правилан развој. Опадање мирног породичног живота, проузроковано ратовима, а појачано економским невољама, претставља праву опасност по дечији живот, јер нестаје оне тихе и складне средине у којој дете има сву заштиту у најосетљивијем периоду свога развитка.

Тешко је замислити какве ће последице имати овакво стање ствари на будуће грађане кад су лишени тог најважнијег фактора у доба најинтензивнијег развића, у доба кад се код детета буди савест, вера у људе и будућност, осећање дужности и љубави према ближњем; кад се исправљају наслеђене мане; кад се сузбија грубост и себичност; кад се стичу навике реда, рада и чистоће; кад се јавља одвратност према лажи и притварању итд.

Нашим савременицима се поставља озбиљан проблем како да осигурају подмлатку услове за његово пуно развиће усред оволиких тешкоћа, и како да сачувају и ојачају телесно, морално и умно здраве младим нараштајима, живом благу нашега народа.

У одбрану дечијег живота, народне задужбине, устали су васпитачи омладине и други родољубиви трудбеници, те основаше многа приватна удружења, у намери, да подмладак приближе правим природним условима здрава живота и да допуне негде и замене недовољно старање у родитељској кући. Подмладак Црвеног крста, Савез сокола, Феријални савез, Савез трезвене младежи, скаути, затим заједнице дома и школе као и разни комунални фондови познати су са огромног материјалног значаја по школску омладину. Данашња средња школа, потпомогнута државом и приватним друштвима, пружа својим ученицима, у много случајева, исхрану, одело, обућу, школске уџбенике, лектиру и др. потребе. Слабуњаве ученике шаље на летовање, а код школске поликлинике нису то већ учиниле. Школа се стара да прибави средства и за екскурзије у циљу упознавања домовине и развијања тешње везе са децом других крајева наше државе. Облик школског рада сваким даном је све већи а наставничке дужности све многобројније.

Нека би ови напори ојачали здравље тела и духа наших ученика, јер је здравље основа за морално и интелектуално формиране свакога појединца, па и читавог народа.

Воја Симић,
одборник О. т. Београда и члан Школског одбора за град Београд

Београдска општина за хигијенске и здраве школе

Југословенски народ је велики по своме духу и славан по својим јуначким подвизима; да би своју слободу сачувао он је вековима за своју слободу крв лио. Све је жртвовао за њу, и кроз уста свога народнога песника, из кога избија неупоредиви пример љубави за свој народ и његову слободу, цео народ кличе:

Падајте браћо! Пливите у крви!
Оставте села, да гори пламен,
Бацајте сами у огањ децу;
стресте с' себе ропство и срам!

И Југословенски народ бацао је своју децу на жртвеник слободе и није имао времена у вековном ропству, да се *својој деци*

Нова основна школа у улици Војислава Илића

посвети. Дајући оно што му је најсветије, своју рођену децу, наш херојски народ извојевао је своју слободу.

Али и после ослобођења од непријатељског робовања, наш се народ дуго, стотину година борио са промењливом јуначком срећом и хватао се у коштац са много јачим непријатељем, све до онога часа, док није пошао у борбу за коначно народно ослобођење и уједињење.

Сада, када су спуштене и савијене славом увенчане националне заставе, наш се народ посвећује својој деци — нашој узданици. Деца су будућност срећнијих дана за нашу лепу Југославију. Ми, који смо стварали велику отаџбину, морамо се побринути да је оставимо у аманет и духовно и физички снажној деци, која морају бити задахнута оним великим националним духом, који живи у историји Југословенског народа.

Да би наша деца могла постати понос нације, света нам је дужност да учинимо све, да она још у њиховом раном детињству осете што је могуће мање горчине. Посветимо се како њиховом просвећивању, школској програмској настави, тако исто и изградњи њиховог телесног развијања, јер у здравом телу и дух је здрав.

У широким слојевима нашега народа, деца код својих родитеља не живе онако како би требала да живе, што долази једино из неразумевања основних појмова дечје заштите, како физичке, тако и моралне. То се мора поправити на тај начин, што се имају организовати у народу предавања о дечјој заштити. Та предавања најлакше би одржавали свештеници, учитељи и срески лекари, они су најближи народу и они ће широке масе народа поучити у каквом стању треба своју децу хигијенски одржавати, исхрањивати и васпитавати.

*

Данашња Општинска управа града Београда поклонила је пуну пажњу дечјим установама, а специјално основним школама. Школски одбор за град Београд, на чијем је челу сам претседник Београдске општине, има свој радни програм о даљем подизању хигијенски изграђених школа, тако да ће у извођењу свога школског програма ићи до крајњих граница могућности, ценећи са једне стране велики значај здравих школа, а са друге стране вредност *пуне дневне* наставе. Између осталих, у пројекту су и ове нове школе: на Чукарици (или Бановом Брду), Душановцу (или Маринковој Бари), Железничкој колонији у Кошутњаку, Булбулдеру, Гундулићевом Венцу и Дедињу.

Општина је у прошлој години, и поред великих финансијских тешкоћа, које су последица и резултат светске економске кризе, и отплата ранијих дугова, ипак успела да подигне низ нових, савремено изграђених школа са свима хигијенским прописима, и у њима је отворила 57 нових учионица.

Школски одбор, уз одлично разумевање и помоћ Општинске управе, у повољном је положају, да посвећује пуну пажњу и здравственом и моралном подизању деце београдских основних школа, те је на својим последњим седницама израдио и обиман програм за летовање школске деце. За ту је сврху одредио суму од 200.000 динара, којом ће сумом омогућити великом броју београдске сиромашне деце да проведу извесно време на чистом зраку у ближој околини Београда, како би се деци пружила могућност да, поред користи за своје здравље, упознају и ближу околину Београда.

Општина београдска стално се стара у границама своје финансијске моћи, да до максимума побољша хигијенски положај по основним школама, обдаништима и занатским школама, као и створи што више школских кујни за исхрану сиромашне деце. И у тој бризи она је обезбедила велике суме за заштиту деце и подизање њиховог просветног и здравственог нивоа. Тако је одредила у своме школском буџету, н. пр. за летовање деце ван Београда 200000; за сиромашне ђаке, материјал за ручне радове 20.000 дин.; фондовима сиромашних ђака 130.000 д.; Друштву ђачких обданишта 100.000; сиромашним ђацима за учила 200.000 итд. Издржавање занатских школа стаје Београдску општину преко милион динара, а Централни уред за заштиту деце, младежи и матера, који је прва установа ове врсте на Балкану и у коме Београдска општина концентрише целокупну заштиту београдске деце и матера, има буџет од око 4,000.000 динара. Развој дечје заштите диктује нам све веће изграђивање комуналних дечјих установа.

Комунална политика престоничке Општине посвећује све већу пажњу целокупној дечјој заштити, од подизања одојчади до издржавања стручних и занатских школа. Савремена комунална политика има великог инте-

Нова основна школа у улици Шуматовачкој

реса и за сам васпитни и школски програм, нарочито код основне и средње наставе, и Београдска општина мораће у најскоријој будућности да узме реч и за савремену реформу школског питања, без које се реформе не може ни спровести комунално-социјални програм пуне дечје заштите.

Основна школа на предграђу Краљице Марије (школа још у изградњи)

А. Б. Херенда

Београдска општина даје београдској деци што више сунца, ваздуха и зеленила

Ваздух, сунце и зеленило су битни услов здравља. И не само физичког здравља, *него и душевне ведрине, душевног одмора и освежавања душевне снаге.*

Али, ови толико потребни и благотворни елементи природе, које она тако штедро даје човечанству, врло често постају неприступачни стотинама хиљада становника великих градова. На неколико километара свега удаљени од зелених брда и сунчаних равница, стотине хиљада становника великих градова, везани пословима, нису у могућности да прођу сваког дана то мало растојање и да искористе те благотворне дарове природе. На неколико километара удаљени од природе, они готово цео свој живот морају да проводе у затвореним и задимљеним просторијама канцеларија и радионица, у прашини и загушљивости градских улица, у сивим облицима архитектонских фасада, које ипак никад не могу накнадити лепоту разграната зеленог дрвећа, на глатком асфалту, који ипак никада не може накнадити лепоту једне пољске стазе у цвету.

Њ. В. Престолонаследник Петар са Њ. В. Краљевићима Томиславом и Андрејом у шетњи по нашим парковима

Питање сунца, ваздуха и зеленила постало је крупан проблем великих градских насеља, нарочито за децу. И, последњих деценија, комунална политика почела је интензивно да се бави тим питањем, улажући све напоре да деци градског становништва накнади бар у највећој могућој мери оно, што у том погледу сретнија сеоска деца имају у толиком изобиљу. Видело се да једном великом граду није довољно имати један или два велика репрезентативна парка са водоскоцима и споменицима, јер има много становника који, везани својим пословима, не стигну ни у недељи дана једанпут до тих паркова. Видело се исто тако, да великој вароши није довољно неколико пространих и раскошних тргова, јер има много становника које ни једанпут дневно не води пут преко тих тргова.

Приступило се решавању овог проблема подизањем што већег броја малих паркова и скверова на сваком слободном простору у граду, засађивањем дрвореда дуж свих уличних тротоара, стварањем зелених површина у свима улицама. А великим трговима модерна урбанистика претпоставља широке и право просечене улице, у правцу сунца.

Што се тиче улица, Београд је имао ту сретну околност, да су његове улице, према висини кућа, биле већ раније доста широко и добро просечене. Београд је град ниских кућа.

Питање зеленила било је у Београду много крупније. До пре неколико година Београд је располагао свега једним мало већим парком, Калимегданом, и то на крају града. Поред тога постојао је само мали Железнички парк код железничке станице. Уличног зеленила није било, а уличних дрвореда било је у врло мало улица и у сасвим запуштеном стању.

Па ипак, дуго после рата није се урадило ништа на паркирању Београда. Тек од пре неколико година Отсек за паркове О. г. Б. почео је да посвећује пуну пажњу парковима и зеленилу у Београду. А нарочито интензиван рад у томе правцу предузет је доласком садашње општинске управе. Док је на пр. 1930 године било у Београду 38.2 хектара

паркираних површина, прошле године било је већ 70 хектара, дакле готово 100% више. Године 1930 било је по уличним дрворедима засађено 8.021 дрво, а прошле године 19.334 дрвета, док се ове године број већ попео на 35.697 дрвета. Само у току прошле године Београдска општина пошумила је 82 хектара, на којима је засадила 141.019 садница. Паркирано је у свима крајевима Београда 16 хектара са 50.863 комада шибља и 24.771 садница.

Резултати овога рада већ су сасвим видљиви: ту су безбројни травници који се ведрим зеленилом пружају дуж сивих тротоара, неколико нових и већ омиљених паркова, нарочито паркови код Народне скупштине и

природа може да пробуди, нарочито у младим бићима, тако подложним спољним утицајима.

Већ самим стварањем толиких зелених површина, Београдска општина је много учинила за физички и духовни развитак београдске деце. Али, упоредо са тим, Београдска општина је и нарочиту пажњу посветила искључиво деци.

Специално уређена дечја игралишта по свима београдским већим парковима и по многим скверовима, а затим двориштa многобројних београдских школа и дечјих установа за то су најлепши видљиви доказ.

Шеф Отсека за паркове О. г. Б. инж. Г. А. Крстић, о томе вели:

Један део новог парка Престолонаследника Петра. (Израђен 1932/33 године)

на Батал-џамији, па онда дрвореди у свима важнијим улицама, чије је дрвеће већ постигло леп развој. А кад се ово дрвеће потпуно развије, нарочито зелени шумски појас око Београда, Београд ће заиста бити дивна варош у бујном зеленилу, прави рај за десетине хиљада наше деце.

Водећи на овај начин рачуна о свом становништву уопште, Београдска општина је нарочито водила рачуна и о својим најмањим становницима, о београдској деци. Сунце, ваздух и зеленило, толико важно за и физичко здравље и за душевну ведрину одраслих, за децу постаје насушна потреба, исто као и свакодневна исхрана. Препуштена прашини тротоара и сивој суморности улица, млада плућа губе најпотребније елементе за своје здраво развијање, *а и духу недостаје развитак осећаја оне племенитости, коју само*

— У циљу превентивне хигијене детета и да би се дете уклонило са градске улице, од прашине, опасних оболења и несретних случајева, радили смо интензивно на изградњи дечјих игралишта. Руководили смо се пажњом, да се деци пружи могућност да што више проведу у зеленилу, по угледу на запад, нарочито на Париз, који отвара дечја игралишта не само по парковима, него и по скверовима. Исти је случај у Немачкој. У Келну, на пример, директно у шуми, у зеленом појасу, подигнута су за децу читава спортска игралишта. У томе се некад иде толико далеко, да се у корист деце, запоставља и естетска страна. По узору на Запад, и ми смо у току последње две године форсирали изградњу дечјих игралишта. Данас их има у Београду не само у сваком парку, него и по скверовима.

Највеће београдско дечје игралиште налази се на Малом Калимегдану. Оно обухвата 10.000 квадратних метара, а располаже разним атракцијама за децу, као љуљашкама, клацкалицом, рингешпилом, што претставља праву дечју радост, те је у стању да привуче децу са уличних тротоара. Изграђен је и нарочити базен са песком за најмању децу. Колико се нашој, београдској деци оваква игралишта свиђају види се најбоље по томе, што се на игралишту Малог Калимегдана свакодневно налази по више стотина деце, која проводе време у игри и разоноди на чистом ваздуху и сунцу, окружена зеленилом, који врше једно снажно оплемењавање дечје душе и формирање снажног дечјег духа. Пуног оптимизма и несебичности.

Мање дечје игралиште изграђено је и у новом парку код Народне скупштине, а по разним парковима и скверовима има укупно 26 дечјих игралишта. То је све подигнуто за последње две-три године.

Особиту пажњу посветила је Београдска општина уређењу и паркирању дворишта основних школа. Уређена су тако и засађена 24 школска дворишта. При томе се водило рачуна о двема околностима, за децу врло важним, а то је слободан простор за игру на сунцу и ваздуху, и круг зеленила, који тај простор освежава, заштићује га од градске прашине, дима и ларме. Обраћена је пажња и на флору школских дворишта, те је засађена разнолика вегетација, *да би се тако постигло и васпитно — поучно дејство изазивањем интересовања код деце* за разне врсте растиња и буђење љубави за природу, што је градској деци нарочито потребно за оплемењивање њиховог духа.

Нека од школских дворишта су тако велика, да сама по себи претстављају читаве паркове, као школа у Шуматовачкој улици, школа у улици Војислава Илића и у Топчидеру. У току 1932—1933 године засадила је Београдска општина у дворишту школе у Војислава Илића улици 1759 комада шибља и 276 садница, у дворишту школе у Шуматовачкој улици 1177 комада шибља и 287 садница, у дворишту школе на Чукарици 1540 комада шибља и 190 садница, у дворишту школе у Топчидеру 600 комада шибља и 156 садница, у дворишту Палилулске школе 326 комада шибља и 106 садница, у дворишту школе Св. Саве 329 комада шибља и 138 садница, а уопште нема ни једне београдске основне школе у чијем дворишту није засађено шибље или саднице у највећој мери коју је простор дозвољавао. Овим је Београдска општина урадила неоспорно врло много за здравље, и физичко, и душевно, београдске деце.

Врло лепо уређена дечја игралишта и паркирана дворишта добиће нове школе Њ. В. Краљице Марије, у Прокопу и на Карабурми.

Није се Београдска општина само на овоме задржала. Она је исто тако приступила уређењу игралишта и паркирању дворишта у разним обдаништима, дечјим прихватилиштима и другим дечјим социалним установама, и то у њих 80 на броју.

О одраслијој деци и омладини Општина је такође повела рачуна и предузела радове у дворштима београдских гимназија. Само у дворишту Треће гимназије засађено је 326 садница.

Исто тако вршени су радови на уређењу и паркирању црквених порти (црква Св. Александра Невског, на Чукарици и Вознесенска), где деца проводе сунчане дане у игри и витлању. У порти Вознесенске цркве засађено је 615 садница, а у порти цркве на Чукарици 806 комада шибља, поред 67 садница.

На овоме што је до сада урађено Београдска општина неће стати. Она ће и даље најактивније предузимати радове тако корисне и потребне превентивној дечјој хигијени и дечјем здрављу.

За сад је у пројекту изградња базена за воду и за сунчање на дечјем игралишту на Малом Калимегдану, а затим изградња великог модерног дечјег игралишта на ново пошумљеном терену испод игралишта спортског клуба Југославија, које ће бити снабдевено најпривлачнијим дечјим атракцијама, спортским дечјим справама, па евентуално и малим „пони" коњићима. Доцније, кад се развије пространи засађени зелени појас, који ће окруживати Београд великом густом шумом, биће предвиђен у сред шуме велики простор резервисан и уређен специално за дечју забаву и дечји одмор.

Као што се види, Београдска општина схватила је у последње време велики значај ваздуха, сунца и зеленила за децу, те је посветила највећу пажњу развитку здравог тела и здравог духа београдске деце, будућих грађана престонице, од чије ће животне енергије и здравих погледа зависити даљи напредак и процват Београда.

Д-р **Неда Јовановић,**
лекар, члан Школског одбора града Београда

Општинска летовалишта сиромашних ђака основних школа

Београдски школски одбор у 1932-33-ћој години живо се интересовао свима школским проблемима. Нарочито је била управљена његова активност у изграђивању неопходно потребних школских зграда и у здравствено социјалном правцу, у оснивању летовалишта за слабуњаве сиромашне ђаке београдских основних школа.

Идеја о организовању општинских летовалишта за сиромашне ђаке основних школа појавила се још крајем 1932 г. приликом израде буџета за 1933 г. и баш због тога је и повећана буџетска позиција са сумом од 100%!

У месецу априлу 1933 год. Одбор се опет интересовао организацијом летовалишта и донео је одлуку, да се оснују општинска летовалишта за сиромашне ђаке основних школа, да се организација изведе у сопственој режији.

Приступило се одмах раду а на сарадњу позване су све школске управе, које су се одазвале са пуним разумевањем. Школске управе, не само да су узеле учешће у раду, већ су развиле снажну активност, не само у организацији летовалишта но и у оснивању и извођењу истих.

Ранијих година у 1929-ој, 1931 и 1932-гој, пре оснивања наших летовалишта сиромашни ђаци основних школа упућивани су у летовалишта у шуме или на море у колоније, које су се формирале у школској поликлиници, а на трошак одобрених кредита школског одбора. Колоније школске поликлинике летовале су на Локруму, у Краљевици, Селцу, Суметлици, Ковиљачи, Вишем и са колонијом Црвеног крста на Хвару.

Из реферата школске поликлинике види се следеће:

У 1929-ој год. Општина београдска одобрила је кредит од 183.000 дин. за опоравак сиромашне школске деце На терет тога кредита упућен је у разна шумска и морска опоравилишта 221 ђак.

1) У опоравилиште Локрум 50 ђака, цена је једномесечни опоравак 900 дин.

2) У опоравилиште Краљевици 20 ђака, цена је једномесечни опоравак 1000 дин.

3) У опоравилиште Венац 27 ђака, цена је једномесечни опоравак 600 дин.

4) У опоравилиште Суметлица 47 ђака, цена је једномесечни опоравак 1000 дин.

5) У опоравилиште Црвеног крста Хвар 20 ђака, цена је једномесечни опоравак 1000 динара.

6) У опоравилиште Ковиљачу 57 ђака, цена је једномесечни опоравак 600 дин.

У 1931 години одобрена је сума од 65.000 дин. од стране општине за опоравак сиромашних ђака основних школа и упућено је у разна летовалишта морска и шумска 78 ђака.

1) На Венац упућено је 38 ђака, цена је једномесечни опоравак 750 дин.

2) На Локрум упућено је 40 ђака, цена је једномесечни опоравак 750 дин.

За путне трошкове деце до Локрума 5.900 дин.

За путне трошкове деце до Венца 600 дин.

У 1932 години одобрен је кредит од 100.000 дин. а упућено је у разна летовалишта 128 ђака.

1) У опоравилиште Локрум 65 ђака, цена је једномесечни опоравак 600 дин.

2) У опоравилиште Селце 23 ђака, цена је једномесечни опоравак 600 дин.

3) У опоравилиште Венац 40 ђака, цена је једномесечни опоравак 600 дин.

Као што се види из ових статистика општина је и ранијих година новчано помагала летовање сиромашних ђака основних школа. У београдским основним школама има око 13.000 ђака, а број упућених у летовалишта врло је незнатан према стварном броју оних ђака, који из здравствено-економских разлога неизоставно треба да буду упућени на летовање. Нарочито је та цифра велика последњих година кад је привредно-економска криза захватила све друштвене слојеве, а зна се већ, да су деца прва, која то на себи осете и на које ти социјални поремећаји у здравственом погледу тако штетно делују. С тога се месеца априла 1933 г. у школском одбору решило, да се са повећаним кредитом на ту позицију организују општинска летовалишта у сопственој режији а у близини Београда, да се избегну замашнији путни трошкови а

да би се према стварној потреби што више деце упутило у летовалишта.

На предлог школских управа одабрани су сиромашни и слабуњави ђаци за колонију а прегледани су од стране лекара да се утврди њихово здравствено стање. Тако је свака основна школа, али по једна-две заједно, образовала по једну колонију, у којој је било од 50—60 ђака. Свака колонија имала је за старешину управитеља школе, или најстарији учитеља, имала је своје васпитаче и васпитачице (соколе или ђаке учитељских школа), неке и сестру нудиљу, служитеље и куварицу.

У сарадњи са школским управама извршен је избор места за летовалишта. При избору места руководило се најповољнијим извештајима о обиљу животних намирница, о климатским приликама места, о водама за пиће и купање, и о самом положају места према саобраћајним линијама итд. Узети су у обзир лекарски извештаји о здравственом стању у месту и извештаји о грађевинском стању школске зграде, јер су оне одређене да приме под кров београдске ђачке колоније.

Избор је пао на Гучу, Ариље, Доњи Милановац, Јездине, Жичу, Предејане, Цветановце, Сеча Река и Петницу.

Једанаест београдских основних школа образовале су 9 колонија и то су биле овако распоређене:

1) Школа „Краља Петра" у Гучи.

2) Школа „Јанка Веселиновића" у Сечој Реци.

3) Школа „Старине Новака" у Жичи.

4) Школа „Цара Душана" у Јездини.

5) Школа „Вожда Карађорђа" у Доњем Милановцу.

6) Школа „Доситеја Обрадовића" у Предејанима.

7) Школа „Стевана Немање" у Цветановцу.

8) Школа „Филипа Вишњића" у Петници.

9) Школа „Цара Лазара", „Кајмиће Марије" и „Краља Дечанског" у Ариљу.

Укупни број ђака, који су били на једномесечном летовању, био је 486.

За сва летовалишта утрошено је свега 123.038 динара, што значи да један ђак стаје 253.40 динара месечно, или 8,45 дин. дневно, рачунајући ту путне трошкове и трошкове за остало особље колоније.

После кратког пута колоније су стигле у одређена места, где су им школске управе и месне власти изашле у сусрет и помогле да живот у колонији потече одмах нормално, весело и пријатно. Чисте, свеже окречене школске зграде, претвориле су се у угодне зграде за живот ђачке колоније са предвиђеним одељењима: спаваонице, ручаонице, маганици, кујне и канцеларије. Деца су понела од куће преобуку, празне сламарице и покриваче. Изобиље у животним намирницама и њихова повољна цена олакшале су исхрану наше деце. Деца су имала по пет обилних, рационално спремљених оброка. Добра унутрашња организација колоније, сам колективан живот, добра исхрана, одличан планински ваздух, добре изворске воде, купање у реци, сунчање на жалима реке, излети, соколске вежбе, све је то учинило да се наша деца преобразе за 2—3 недеље. Постала су жива и веселија, доброг апетита, сваког дана образа све руменијих и округлијих, слободно су диасла свежи планински ваздух пуном плућном површином. Сва су деца убрзо добила у тежини од 1—5 килограма. Телесна тежина контролисана је, мерење је вршено често и систематски. Како у здравственом, тако и у васпитном погледу наше колоније имале су успеха. Деца су упознала нове лепе крајеве наше земље, честим излетима. Упознала су живописну околину летовалишта. Упознали су се са друговима, мештанима, са њима су припређивала излете по околини и развијали осећај дружељубља у колонији и ван ње.

После једномесечног летовања а брзог и лаког путовања, наша школска деца вратила су се својим кућама одморна, освежена, опорављена и весела.

У погледу постељине све колоније нису биле подједнако и добро снабдевене, јер наши ђаци нису могли из својих кућа економско слабих, ни више ни боље да понесу собом, тако, да то што су понели често пута није било ни довољно, нити је испуњавало хигијенске услове. Нашим малишанима треба помоћи и набавити им добру, једнообразну хигијенску постељину из општинских сретстава.

Надам се да ће се још овог лета задовољити ова битна потреба наших летовалишта, познавајући готовост целог Школског одбора, на челу са претседником О. г. Београда г. Милутином Петровићем, да учини све за потребе школе и школске деце.

И ако се број ђака, који је прошао кроз наше летовалиште, већ удостручио прошлог лета, ипак не можемо бити задовољни, но треба енергично настојати да наша летовалишта у будуће приме стварно сву ону београдску сиромашну децу којој је потребан опоравак.

Број такве деце доста је велики, нарочито данас, у време привредне и економске депресије, али добра организација колонија и искуство из прошлих година, а нарочито повећани кредити у те сврхе, омогућиће њихов одлазак у летовалишта Београдске општине.

Д-р М. Ђ. Поповић

Развој дечје заштите у Југославији

Кратак историски преглед

Дечја заштита, као део социалног старања, различно се развијала у разним временима и крајевима. О неком систематском социалном старању, не само у старим нашим државама, већ уопште у прошлим вековима, не може се ни говорити. У државама са патријархалним начином живота, а таква је била и наша средњевековна држава, не налазимо ни помена о неком нарочитом старању и заштити деце. То исто важи и за време турске владавине, као и у првим деценијама нове српске државе. Сиротиње и сирочади било је свакако, али је сирочад увек налазила склоништа у *задругама* које су постојале још дуго и после ослобођења. Тек деобом и распадањем задруга, кад су остале мање породице од неколико чланова, а нарочито после ратова, могло је бити говора о незбринутој сирочади. Наши крајеви који су били под другим управама (Аустријом и Мађарском) у погледу социалне заштите ишли су напоредо са уређењем тих држава.

У Србији је прва идеја о спасавању и помагању деце поникла после ратова 1879. У књизи *Дечји јади* д-р Никола Петровић је изнео проблем заштите ратне сирочади и велику важност спасавања деце и за сам живот и напредак друштва и државе. 16/12 1879 основано је у Београду *Друштво за потпомагање незбринуте и напуштене деце*. 20/1 1880 потврђена су правила овог друштва. Прва замисао о заштити деце била је у давању деце појединим породицама. Плаћало се за појединo дете 30 динара месечно. Кад се утврдило, да је то тешко изводљиво, приступило се 1887 подизању нарочитог дома за децу. Д-р Н. Петровић био је за све време па до своје смрти претседник и главни руковалац друштва и дома сиротне деце.

1904 основано је Материнско удружење, иницијативом г-ђе д-р Драге Љочић—Милошевић. Оно сад има велики дом у Београду. Дугогодишња претседница и најактивнија сарадница је г-ђа Зорка Влајић. 1894 основано је, иницијативом Светомира Николајевића, друштво „Краљ Дечански" за слепу и глувонему децу. И оно има свој велики дом, само у њему нису никад деца била смештена. 1908 основано је иницијативом поч. д-р Ј. Јовановића друштво „Српска Мајка". 1914/15 било је врло активно друштво Ср. Јелене, основано и вођено од стране г-ђе М. Миловановић и Данице Христић.

У Сплиту налази се још од 1704 једно од најстаријих установа „Находиште за ванбрачну децу", а од 1885, завештањем добротвора де Марши забавиште и обданиште, поред још многих добротворних друштава.

У Хрватској је био већи број друштава и установа за децу (Удруга учитељица секција за одојчад). Патронажа и Лига за заштиту деце, Друштво Св. Винка, Земаљско сиротиште (задужбина бана Јелачића), Завод за глуво-нему децу итд. За збрињавање занатског подмлатка установљена су два велика друштва Привредник и Радиша.

У Босни су 1866 две Енгелскиње, Мис Макензијева и Мис Ирбијева, основале завод за српску женску сирочад. 1878 ред траписта основао је Сиротиште за децу. Градске општине — вакуфи су обично помагали из својих средстава децу и сиротињу. Највише су радила друштва: Просвјета (основано 1903), Гајрет и Напредак на збрињавању привредног и другог подмлатка, поред још многих других.

У Словеначкој од 1908 ред Св. Винсента (Маријаниште) и Св. Ћирил и Метод, као и салезијански ред оснивају заводе за напуштену децу, а д-р Фран Милчински, судија, најзаслужнији је пропагатор и оснивач друштва за заштиту деце. Осим тога основана су и друштва за глуво-нему и слепу децу.

Војводина је имала већину завода за децу основаних од власти који су имали, уз сврху да помажу децу, и главну сврху да словенску децу помађаре. Постојале су и многе чисто српске установе за децу са великим легатима (Трандафил).

Прилком бомбардовања Битоља, (1916 и 1917 г.), налазио се у Водену велики број избеглица, а још више избегличке незбринуте и напуштене деце. Поред помагања од стране наших власти, организована је и нарочита помоћ тој деци, образовањем једног дечјег логора (логор малих четника-скаута) по систему скаутском, а иницијативом писца ових редова развило се доцније *Друштво за заштиту југословенске деце* 25/6 1917. Друштво је ускоро имало своје филијале на Крфу и у Женеви (сарадњом г. Ђ. Стајића и г-ђе З. Влајић). У исто је доба Serbian Aide

Fund из Лондона издржавао је један већи број деце у Соровићу на Солунском фронту. У Солуну је основана Школска матица (Хенрих Лилер). Друштво за заштиту југословенске деце збринуло је око 500 деце за време од две године. По пробоју фронта у ослобођеној земљи приступило се оснивању нових одбора (у Битољу, Прилепу, Скопљу, Нишу и другим местима).

Образовањем Друштва за заштиту југословенске деце, почиње нова епоха у дечјем питању у нашој држави, специјално Београду. Друштво жели, да се дечје питање постави на модерну основу, и да се стави у дужност *друштву и држави*, да се стара о сваком детету, у колико год је у питању телесно и морално здравље, напредак и образовање. Друштво је за кратко време скупило велике суме новца и велике количине хране и одела, и почело помагати децу у Београду и унутрашњости преко својих пододбора и домова (1919 имало је 24 пододбора и 19 домова). Друштво је настојало да одмах дође у везу са свима страним мисијама за помоћ деци како би олакшало рад. Исте године је основан *Међусавезнички одбор за помоћ деци*. Исти одбор настајао је код владе, те је образовано 1919 наročито *Државно одељење за заштиту деце*, (поверено д-р М. Ђ. Поповићу да га као први његов начелник организује). Доцније је одељење придато Министарству за социјалну политику, као Одељење за заштиту деце и младежи. После годину дана одељење је успело да преко својих области, окружних и месних заштита прикупи податке и указује помоћ, и то деци без родитеља 31.964, без једног родитеља 124.781, ванбрачној деци 18.884, свега 174.729. До краја 1920 основано је 50 државних и 98 приватних установа (домова за децу).

Друштво за заштиту југословенске деце, које се доцније спојило са друштвом д-ра Н. Петровића у *Друштво за васпитање и заштиту деце*, издало је 1921, 1922 и 1923 год., стручно-популарни лист *Народни Подмладак* за дечје питање под уредништвом д-ра М. Ђ. Поповића и проф. П. Илића. Уз припомоћ других друштава приређивало је од 1919 сваке године *дечје дане и дечје изложбе* са наградама за најбоље одnegовану децу.

1920 образован је *Народни одбор за помоћ деци*, као средишни и саветодавни орган за везу између Одељења, домаћих и страних друштава — доцније се он организовао као *Одбор за дечје питање*. Претставници одбора проф. Шиловић и д-р М. Ђ. Поповић учествовали су на међународним конгресима за заштиту деце у Бриселу, Женеви, Бечу и Пешти.

За то време у Загребу, под претседништвом проф. д-р Ј. Шиловића, најзаслужнији сарадника на дечјем питању окупљена сва друштва, за помоћ и заштиту деце у *Средишни одбор Народне заштите*, које издаје неколико година часопис *Народна Заштита* под уредништвом д-р Ђ. Басаричека, а по његовој трагичној смрти г. Колина.

За време Светског рата установљено је више међународних организација за помоћ деци, нарочито у Америци и Енглеској, поред друштва Црвеног крста, која су такође помагала врло обилно децу.

Иницијативом г-ђе Даре Грујић образован је у Америци Фонд *америчко-српског орфелината* на челу са г. Frotingham-ом који је издржавао један од најбоље уређених дечјих домова у *Каменици*, а под управом г-ђе Грујић. Aid Fund из Лондона дуго је сарађивао и издржавао више дечјих домова. Једна од најзаслужнијих сарадница г-ђа Haverfild нашла је и смрт на раду у Бајиној Башти. Dr. Macfail управљала је доскора дечјом болницом од 1919 год. у Београду. Америчка мисија под управом Dr. Ridder-a, чинила је велике услуге, нарочито у хигијенском просвећивању, и оснивању здравствених задруга. Г-ђа Мабел Грујић скупљала је у Америци велике суме новаца и преко Кола Српских Сестара помагала новчано хиљадама ратне сирочади и издржава летње опоравилиште на приморју. Г-ђа поч. М. Весниħа, посланика у Паризу, скупила је такође обилна средства и помагала је поједине наше установе за децу. Француска мисија Goutte de lait и данас врши, под управом Dr. Garnier-a врло предано своју мисију лечења и сузбијања болести код одојчади.

Број страних мисија и њихов рад био је врло велики и ако изводјен без много система, и уз велике режијске трошкове.

Од наших друштава помагали су децу: Друштво Српског црвеног крста, Коло Српских сестара, Женски народни савез, чија је претседница поч. г-ђа Даница Христић била најактивнији сарадник на заштити деце.

Последњих година Министарство социјалне политике и народног здравља отвара по градовима школске поликлинике и установе за одојчад и на тај начин подиже дечје здравље.

Одељење за заштиту деце и младежи на жалост, укинуто је и данас постоји само један мали отсек, чији је делокруг и буџет још више ограничен. И док је државни буџет сваке године све више растао, дотле је буџет за заштиту деце као и за целокупну социјалну политику и њене установе бивао све мањи. Постепено су укидане поједине установе, укинуте су обласне заштите, а најзад, и све месне заштите.

Као врло важан и нов датум на заштити деце можемо забележити оснивање *Југословенске уније за заштиту деце* чија су правила потврђена 1 августа 1933 године, а коју је основало 40 друштава и савеза оснивача из целе земље на челу са друштвом Црвеног

крста Краљевине Југославије а уз сарадњу Савеза градова Краљевине Југославије.

Задатак је Југословенске уније за заштиту деце да:

1) ради на остварењу Женевске декларације у свести нашега народа и у законодавству наше земље;

2) потпомаже проучавање метода заштите деце у стручним заводима, на стручним конгресима и састанцима као и путем стручних публикација; врши пропаганду најподеснијих метода дечје заштите;

3) ствара везу између учлањених организација и ради на здравој координацији њихове делатности пропагира и помаже здраву координацију рада на пољу дечје заштите свих приватних организација, као и кооперацију и координацију рада приватне иницијативе са државном и општинском, у границама постојећих законских прописа;

4) прикупља сретсва и материјално потпомаже учлањене организације;

5) даје иницијативу и активно потпомаже стварање нових организација за све врсте заштите деце свуда тамо где је то потребно;

6) у случајевима нарочите хитне потребе и сама организација предузима непосредне акције за заштиту деце;

7) члан је Међународне уније за помоћ деци у Женеви;

8) претставља своје чланове у другим међународним организацијама и на међународним конгресима и другим приредбама;

9) издаје свој информативни орган за претресање дечјег питања и друге публикације из те области;

10) организује сваке године Дечји дан;

11) предузима и све друге активности које се односе на заштиту деце и биле у њену корист.

Њ. В. Краљица Марија примила се за почасну претседницу Уније и тиме је указана највиша пажња и призната еминентна вредност ове установе. За првог претседника Уније изабран је проф. д-р Ј. Шиловић, а у одбор су ушли наши најистакнутији радници за заштиту деце.

Установљењем бановина и хигијенских завода, сви државни Дечји домови и установе прешле су под управу бановина, а при хигијенским заводима установљене су здравствене заштите матера и деце. При Централном хигијенском заводу постоји централни уред за здравствену заштиту матера и деце под управом проф. д-р М. Амброшића агилног радника на заштити деце и признатог стручњака за дечје болести.

Напоредо са развојем дечје заштите после рата постало је и прво *дечје законодавство*. Установљењем државног одељења за заштиту деце 5 фебруара 1919 године дата је прва директива новом одељењу и постављен општи задатак: да помаже невољној деци, у првом реду ратној сирочади, а затим да се стара о примени свих мера ради заштите живота, здравља и напретка народнога подмлатка. На основи те уредбе донет је одмах и правилник о уређењу државног одељења за заштиту деце по коме је задаћа одељења била:

да се стара за ваљан душевни и телесни одгој младежи у опште у целој држави;

да прибира податке о деци;

да проучава и спроводи све мере потребне за спречавање побољења и смртности код деце;

да израђује законске одредбе за заштиту деце и да успоставља везу између свих државних, домаћих и страних добротворних друштава и да им указује моралну и материјалну потпору.

Истом уредбом се установљавају обласни окружни (жупанијски) и месни одбори састављени од претставника власти и добротворних установа, тако да је дата могућност пуне *сарадње* са приватном иницијативом и тиме ослободи ову социалну функцију крут бирократизма.

Најзад је 27 децембра 1921 год. примљен у XXXVII седници Законодавног одбора Народне скупштине и *Закон о заштити деце и младежи*, али на жалост, не онако како је то стручна комисија предложила (д-р М. Ђ. Поповић, проф. Шиловић и Вл. Вујновић) већ редигован у одбору који је закон потпуно *бирократизовао* и одстрано сваку сарадњу приватне иницијативе. Дотадашње обласне, окружне и месне заштите које су биле по првом правилнику састављене од претставника власти и приватних организација и врло добро функционисале, претворене су у обичне надлештва, и тиме изгубили своју праву социјалну вредност. Убрзо су укинуте обласне и окружне заштите, док и цео закон није укинут, а дечја заштита остављена да чека нека боља економско-социална времена.

Женевска декларација

Овом декларацијом права детета, названом „Женевском декларацијом", признају људи и жене свих народа, да човечанство дугује детету све што има најбоље и оглашују ове своје дужности, без обзира на расу, нацију и веру, овим речима:

I. *Детету* се морају створити услови за нормалан телесни и духовни развитак.

II. *Дете* гладно мора се нахранити, болесно — неговати, заостало — потпомоћи, заблудело — извести на прави пут, а сироче и напуштено — прихватити и обезбедити.

III. *Детету* се мора у случајевима великих несрећа прво помоћи.

IV. *Дете* се мора оспособити да се само издржава и заштити од сваког искоришћавања.

V. *Дете* се мора васпитати у духу да својим способностима послужи другима.

Друштвена хроника:

Преко сто хиљада Београђана и око двадесет хиљада ратника из свију крајева наше отаџбине одали су достојно признање и дубоко се поклонили сенима херојских бранилаца Београда из 1915 год.

— У присуству изасланика Њ. В. Краља, Краљевске владе, преставника Сената, Народне скупштине, Београдске општине, Академије наука, страних изасланика, претставника свих војних и грађанских власти и безбројног грађанства, а уз асистенцију штипског епископа г. Венијамина, и седамдесет свештеника, Њ. Св. Патријарх Варнава лично је чинодејствовао на опелу и опростио се са сенима незнаних јунака, храбрих бранилаца Београда —

Пре скоро пуних двадесет година Београд је преживљавао најтрагичније дане. У јесен, септембра 1915 године, по београдским улицама водиле су се крваве и неравне борбе на нож и смрт између малог броја српских војника, четника, добровољаца, жандарма, дечака и голоруких грађана са многобројним пуковима аустро-немачке војске. Најогорченије и најкрвавије борбе водиле су се на прагу наше Отаџбине, на Дунавском Кеју и пољани Јалија, испод бедема старе београдске тврђаве. У овој неравној борби до самоодрицања пало је храбро око деведесет наших официра и око шест хиљада војника. Београдске улице биле су тада попрскане крвљу и прекривене искасапљеним лешевима храбрих бранилаца, који су се херојски борили до последњег. Борбе на нож водиле су се по београдским улицама од 24 до 26 септембра 1915 године, а тек 27 септембра, кад је и последњи бранилац пао, или смртно рањен напустио бојиште, непријатељ је успео да преко мртвих тела изгинулих бранилаца уђе у Београд.

Искасапљене и унакажене лешеве бранилаца Београда непријатељ је покопао како је стигао. Неке је сахранио у заједничке гробнице, а неке је затрпао земљом у рупчаге, које су саме гранате ископале, на месту њихове јуначке погибије.

Тек 1930 год., после пуних петнаест година, од дана јуначке погибије храбрих бранилаца Београда, Удружење резервних официра и ратника, уз припомоћ Општине града Београда, саградило је наш национални Пантеон — Костурницу бранилаца Београда, и у њега је сместило преко 4.000 костура изгинулих бранилаца. Осталих 2.000 костура још нису пронађени. Они, расејани по свима крајевима Београда, почивају дубоко у земљи, у темељима наше престонице, коју су толико волели да су за њу и своје животе положили. На овим костима изграђена је нова престоница велике, моћне и сложне Краљевине Југославије, у којој сада тече нов, миран и напредан живот.

Почетком априла о. г., када су радници вршили нивелацију улице Маршала Пилсудског, где се некада налазила чувена „Робијашка башта", и где су се у јесен 1915 године водиле најкрвавије борбе, ископано је на простору од само 100 квадратних метара 50 костура изгинулих бранилаца Београда, што најречитије говори о надљудској и страшној борби до истребљења бранилаца са нападачем.

Удружење бранилаца Београда, уз сарадњу Општине града Београда, образовало је Одбор за сахрану ових ископаних костура бранилаца Београда. Овај Одбор, на челу са г. Добром Богдановићем, првим потпретседником Удружења бранилаца Београда и потпретседником Београдске општине, на дан 29 априла т. г., обавио је свечану сахрану, на којој је узело учешћа преко 150.000 Београђана и грађана из унутрашњости.

Поред ковчега са костурима продефиловало је са заставама око 20.000 ратника и 130.000 грађана

Још у рану зору, у три часа у јутру, ковчег са костурима изгинулих бранилаца, у пратњи два учесника из одбране Београда, г.г. Тешимира Лозића и Животија Лазаревића, пренесен је из капеле са Новог Гробља и постављен на катафалк, на углу улица Маршала Пилсудског и Душанове. Поред ковчега била је постављена почасна straža од четири наоружана жандарма. Около су гореле четири велике воштанице.

Дан је био ведар и леп. Још у само свитање на Мали Калимегдан почеле су да при-

стижу групе разних друштава и корпорација са својим заставама. Међу првима стигли су у живописној народној ношњи делегати из Скопске Црне Горе, који су, као први регрути из 1914 године из Јужне Србије, бранили Београд у десетом кадровском пуку. За њима су одмах дошли четници са својим црним заставама, из свију крајева државе. Већ око 8 часова сва места на Малом Калимегдану била су поседнута. Преко 50.000 људи тискало се да прође поред ковчега са костурима и да се поклони сенима витезова, палих у одбрани Београда. Преко десет певачких друштава заузело је место иза ковчега.

Неколико минута после 9 часова на почасну трибину испред ковчега ступио је председник Краљевске владе, г. Никола Узуновић, је такође активно и херојски учествовао у одбрани Београда. На почасној трибини заузели су места претставници Београдске општине, на челу са претседником г. Милутином Петровићем, и потпретседницима г. г. Васом Лазаревићем и Добром Богдановићем, који је као претседник Одбора за ову сахрану на место свечаности дошао још у 7 часова, и кметом-правником господином Добривојем Вујићем.

Од страних претставника први је стигао румунски посланик на нашем Двору г. Гураческу, а затим грчки г. Мелас, затим пољски г. Шварцбург Гинтер, белгијски г. Ромре де Вишне и други. Истовремено су стигли војни аташеи свих држава, које су за време Светског рата војевале на страни Савезника.

На почасној трибини: изасланик Њ. В. Краља ђенерал г. Павловић, Претседник Краљевске Владе г. Никола Узуновић, министри: г. г. Бож. Ж. Максимовић, ђенерал г. Миловановић, Улмански и др., претседник Народне скупштине г. Др. Коста Кумануди, претседник Сената г. Др. Томашић, страни дипломатски кор, Суд О. г. Б., претставници Краљ. Академије, Држ. савета, врховни рабин г. Др. Алкалај и т. д.

са Министрима: г. г. Божом Максимовићем, Гргом Анђелиновићем, др. Деметровићем, Улманским и др. Новаком. Претседник Сената, г. др. Томашић, дошао је са сенаторима у друштву претседника Народне скупштине, г. др. Косте Кумануди и потпретседника г. Хасанбеговића. На челу генералитета дошао је командант Београда армиски ђенерал г. Војислав Томић са Министром војске и морнарице арм. ђенералом г. Миловановићем. У првим редовима био је и маршал Двора, дивизиски ђенерал г. Аца Димитријевић, који

На пет минута пре 9,30 часова довезао се у пратњи епископа г. Венијамина Њ. Св. Патријарх, кога је у црним одеждама дочекало око 70 свештеника а после Њега дошао је изасланик Њ. В. Краља, ђенерал г. Павле Павловић.

Чим је стигао изасланик Њ. В. Краља и заузео почасно место на трибини, Њ. Св. Патријарх, уз асистенцију епископа г. Венијамина и око 70 свештеника, отпочео је опело. На јектеније наизменично су одговарала певачка друштва: Прво београдско и хор студената Теолошког факултета.

Пре опела радио репортер објавио је почетак свечаности, па је музика интонирала „на молитву" и опело је отпочело.

Говор Њ. Св. Патријарха

После завршеног опела Њ. Св. Патријарх одржао је следећи говор:

— Земља на којој стојимо данас јесте света земља, земља града Београда, града мученичког, који је кроз све векове свога постојања трпео велике муке и невоље, да би оправдао ону мисију, коју му је Господ Бог доделио. И онда када нас није било, и у оном преисторијском времену, овде су људи живели, основавши овај град. Од тада па све до данас, овај град није мировао, јер положај на коме је чинио га је привлачним. Овде је велика крв у току векова проливена, како преисторијског времена тако и доцније за време владавине моћне Римске империје и Византијске царевине.

Али никада од како се зна није овај град тако пострадао и тако заливен крвљу као 1914 и 1915 године, када се на овом месту у лутом бојном окршају решавала судбина херојског, маленог а у истини великог српског племна и Краљевине Србије, као и великог српства потлаченог и васколиког словенства поробљеног. Тада је била силна борба. Страх и трепет на земљи и у ваздуху, силна тутњава од које се небо проламало овладали су тада овим белим градом. Но благодарећи Божијем благослову, победила је и тада велика идеологија изражавана кроз векове: гинути часно за своју веру, за своју отаџбину, за своју рођену груду и за свог љубљеног Краља. (Поклици: „Живео Краљ", „Живео Краљ")...

...То су били врло трагични и болни догађаји. Није наша реч моћна да то изрази, нити има кога песника у свету, који би то могао описати, те трагичне моменте, којима је био подвргнут српски народ за време оне неравне борбе са вековним непријатељем, борбе не противу српског народа, него противу правде, противу слободе.

Падали су овде људи као снопље, падали јунаци без крика, борили се до последњег даха. Окупили се тада беху у крилу овог поносног града браћа са свих страна. Брат брату пружао је руку. Придружише се и они из Сремског добровољачког одреда и борци са осталих југословенских страна, да у последњем тренутку манифестују ону вековну идеологију српског народа, хрватског и словеначког, која је морала на крају крајева да победи и која је победила.

Београд је био Пијемонт изградитељства и сабирателства, као и наследник вековних традиција и аманета не само српског, него васколиког југословенског народа. Београд никад није претендовао на неку хегемонију над осталим градовима: над Загребом, ни над Љубљаном, ни над царским Скопљем, ни над Цетињем, ни над Сарајевом, него је вршно увек ону мисију коју му је Господ Бог, кроз историју и векове доделио. Београд је био сабирателски. Прикупљао је не само српски него и велики словенски род. У Београду су налазили уточишта сви они који су били потиштени под ропством турским или аустроугарским, или ма којим другим.

Дична Шумадија, она мала Шумадија, онај дивни и племенити народ, који је био од вајкада на херојској нози у борби са вековним непријатељем, не за своје добро, јер то за њега лично није било потребно, него за све остале, за опште добро, у првом реду, разуме се, српско, а потом словенско, за ослобођење и уједињење урадио је много тај народ из Шумадије.

Па и она деца са оних кршевитих брда Босне и Херцеговине, и Јужне класичне нам Србије и Војводине, и свих других крајева, долазили су у Београд, без разлике вере и племена, и налазила уточишта у Београду, мајци свих градова југословенских и искреном граду љубави и братства. Београд никад није ни за један тренутак као Пијемонт српства и југословенства помишљао да потчини кога од своје браће, већ на против да их сложи у братству и љубави и у заједничкој борби за изграђивањем вековне мисли и српског, и хрватског, и словеначког народа. У оним трагичним моментима робовања у Београд су долазили и велики бискуп Ђаковачки Штросмајер, и покојни Стјепан Радић, и Рачки, и други велики синови хрватски, словеначки, и бугарски, а да и не говорим о српским. Долазили су они у Београд и упирали очи у њега. Када је покојни Стјепан Радић хтео да иде у Русију, нашу вековну покровитељицу, свраћао је у Београд и тражио од митрополита Михаила препоруку. И у Русију је ишао као носилац наше заједничке југословенске мисли. Није издвајао хрватство, српство и словенство.

То вам је био Београд. То је Београд и данас у пуном смислу свога сјаја и величине, што је он потпуно кроз све векове и заслужио. Било је додељено, специјално српском народу, да овај град, у најтежим тренутцима 1915 године залије својом чистом родољубивом крвљу својих синова, који су падали, као што рекох, као снопље да данас ми живимо у њему, у нашем дивном и великом белом граду као престоници свеколике Југосла-

вије, у коме је седиште нашег узвишеног и јуначког Владара, Његовог Величанства Краља Александра Првог. („Живео Краљ", „Живео Краљ").

Та велика идеологија српског народа нашла је живог одјека у уједињењу, којим руководи наш узвишени Владар, водећи увек рачуна о оном неисцрпном извору наше националне снаге, свога васколиког народа и српског, и хрватског, и словеначког, у овој моћној држави Југославији, водећи рачуна да то буде у братству и љубави али да се никада ни за један моменат не смеју заборавити оне жртве малене Шумадије, предратне Краљевине Србије, које је она уложила и узидала у темеље ове велике и снажне државе.

И зато данас дубоко клањајући се пред овим посмртним остацима бесмртних душа, оних који су на овом месту пали у борби за наше опште добро, борећи се противу вековног непријатеља, сетило се да је њиховим костима синула слобода и уједињење не само српству, него и хрватству и словенаштву.

Верујмо нашој престоници славној, чувајмо је као зеницу ока свога, јер нам је Господом Богом предана у аманет да кроз њу испунимо вековну тежњу југословенског народа, на славу не само нас самих, него и наших пријатеља, и свих оних који желе да се кроз мир, љубав и слогу заведе братство свеколиких народа без даљег проливања крви.

Доста је било, браћо, проливања крви, чувајмо сада своју рођену груду да се не посрамимо и не огрешимо пред бесмртним душама славних ратника, чувара наше славе, наше отаџбине и града Београда.

Нека је вечан покој душама палих и бораца и ратника за очување слободе Београда. Слава им.

Говор г. Ђорђа Роша

Одмах после говора Њ. Св. Патријарха, у име живих учесника у одбрани Београда, говорио је капетан—инвалид, г. Ђорђе Рош, који је и сам тешко рањен на самом месту где су костури ископани. Г. Рош се са својим ратним друговима опростио овим јуначким речима:

— Ратни другови!

Ви сте витешки вршили Вашу дужност, доследни завету Ваших предака. Судбина и воља Свевишњег хтела је, да поднесете на тај жртвеник оно што Вам је најдрагоценије било — Ваше животе. Са пуно самопрегоревања полетели сте у смрт...

Као један од Ваших другова који су Вас на овоме месту водили, ја сам очевидац Вашег херојства. Окићени белим шумбулом јурили сте у сигурну смрт, док су Вам на уснама изумирале речи: Живео Краљ! Живео Београд! И умрли сте у верности љубљеном Краљу, Отаџбини и Београду. Умрли сте уједињени и Ви из Шумадије, и Ви из Срема и Баната, и Ви са Вардара, Брегалнице и Косова Поља. Официри, војници, добровољци, жандарми, грађани и нејака деца. Ваша крв текла је по олуцима ових улица, сливајући се у једну велику заједничку свету жртву. Сви заједно за један идеал: **за слободну, велику, сложну и сретну Југославију.**

Прохујало је готово 20 година од тих крвавих али славних дана. И као што је песник певао Наполеоновим гренадирима, да ће они из гробова устати, када буду поново чули звуке фанфара и тресак добоша победоносних армија — тако сте се и Ви појавили на знак војничке трубе са бедема Царскога Скопља, где се окупљаху Ваши у животу остали ратни другови.

Ви нам говорите немо али разумљиво: „Чувајте оно за што смо животе дали. Збијте се око нашег љубљеног Краља, нашег највећег ратног друга. Будите сложни онако као што смо и ми сложни пошли у смрт: И Ви што водите и Ви што сте вођени. Тако скупљени и сложни осигурајте, кроз векове напаћеном Југословенском Народу слободу и срећу. Не дозволите, да наше жртве — стотине хиљада Ваших у ратовима за ослобођење палих другова буду узалудне и **да по други пут пропадне Душаново Царство".**

Спавајте мирно ратници — ветезови ове легенде. Ваши ратни другови неће Вас изневерити. Југословенски народ поштује и цени̂ће Ваше жртве. Југословенска омладина ићи ће Вашим великим примером.

Ја се пак у име Ваших живих другова са дубоким пијететом клањам Вашим Сенима и праштајући се од Вас кличем: **Хвала вам витезови! Хвала вам за ваше жртве и хвала вам на вашој опомени, хвала вам и бесмртна вам слава!**

Пред крај говора г. Роша у ваздуху су се појавиле две ескадриле авиона, који су једини хуком својих мотора нарушавали побожни мир и тишину која је владала за све време опела. Један авион се, као птица из јата, издвојио и спустио скоро над ковчег. Тада је авијатичар из авиона спустио на ковчег са костурима ловоров венац.

Кретање поворке

За време док су авиони кружили над ковчегом, са катафалка су два добровољца из Сремског одреда, два жандарма и два подофицира из десетог кадровског пука подигли ковчег и поставили га на лафет. Око лафета, као почасна стража, заузели су места осам подофицира, у пуној ратној опреми са шлемовима. И тад је поворка кренула.

Напред је носио крст један од живих учесника одбране Београда, каплар Крста Недић, а кољиво је носио Милутин Јанковић, који је као добровољац у Сремском одреду такође учествовао у одбрани Београда. Иза крста и кољива ишла је војна музика, а иза ње ступао је, са пет малишана обучених у четничка одела, погнуте главе стари четнички војвода, Таса Донић. Сигурним корацима за војводом Донићем ступали су, са девет црних застава, наши четници са реденицима и оружјем, који су из целе земље дошли да се поклоне сенима изгинулих бранилаца Београда и да их испрате до вечне куће. Поред четника ишли су делегати из Скопске Црне Горе, на челу са г. Илијом Сидићем, који су из Јужне Србије дошли, да се као ратници и браниоци Београда, опросте са својим изгинулим друговима. Четници и бив. ратници из Јужне Србине на присутне су оставили дубок утисак. Одмах иза њих војничким кораком ступао је почасни вод 18 пешадиског пука са потпуном опремом и шлемовима на главама, а за њима корачао је уз звуке посмртног марша почасни вод жандармерије, који је овим одавао почаст изгинулим жандармима у одбрани Београда. Врло дубок утисак оставили су на присутне наши Соколи. Они су тога дана одложили своју годишњу делегатску скупштину за по подне, па су сви, са делегатима из целе земље дошли да у лепим соколским одорама узму учешћа на сахрани и тиме у име свих Сокола одаду последњу пошту и признање палим херојима. Они су ишли са заставом на челу, поред које је корачао потстарешина Сокола г. Гангл. Иза Сокола и соколица ступала је са својом заставом Јадранска стража,

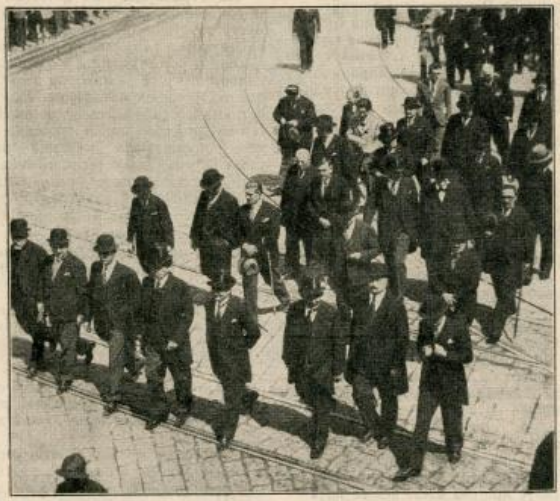

Претседништво Суда О. г. Б. са Одбором О. г. Б. и члановима Управе Удружења Бранилаца Београда

на челу са министром г. Пелешем, па су онда у два реда ишли скаути са својим заставицама, а иза њих ученици и ученице средњих школа. Са лица ученица и ученика, нестало је за тренутак оног уобичајеног детињег безбрижног осмеха. Озбиљни и скрушени ђаци су корачали са мислима упућеним онима, који за њихову слободу и напредак положише своје животе. Иза ђака средњих школа ступали су по осам у реду студенти Београдског универзитета. Поворку ђака и студената завршавало је преко десет београдских певачких друштава са својим заставама, а иза певачких друштава ишло је око 70 свештеника, у

црним одеждама и са воштаницама у рукама, на челу са епископом г. Венијамином. Пред свештенством осам дечака у црквеним одеждама носило је крстове, рипиде и чираке са запаљеним свећама. Иза свештенства седам вранаца вукли су лафет са ковчегом, за којим су ишле породице изгинулих бранилаца Београда, брат погинулог потпоручника из десетог кадровског пука пок. Мих. Ерића, и брат погинулог војника пок. Ристића, а са десне стране са сузама у очима тужно је корачао брат погинулог жанд. наредника пок. Чеде Петровића. Иза њих сва у црнини, као Мајка Југовића, стегнутог срца, ступала је седа старица мајка погинулог великог јунака капетана пок. Велибора Великића, а поред ње ишле су г-ђа пок. мајора Љубомира Николајевића и удова погинулог Радојице Јовановића.

Иза родбине погинулих бранилаца Београда ступао је Суд и Одбор Београдске општине, на челу са претседником г. Милутином Петровићем. На челу Одбора за сахрану ишао је г. Добра Богдановић, први потпретседник Удружења бранилаца Београда и претседник Одбора.

Иза Одбора за сахрану ишао је претседник Краљевске владе г. Никола Узуновић, са министрима: г.г. Божом Максимовићем, Миловановићем, Деметровићем, Новаком, Гргом Анђелиновићем и Улманским, у истом реду са претставницима Сената и Народне скупштине. Са нашим министрима ишао је и грчки Министар привреде г. Песмазоглу, који је такође дошао да ода почаст изгинулим јунацима. После Владе ступали су претставници нашег и страног дипломатског кора, са претставницима Академије наука, Државног савета, Касације, Апелације, Универзитета итд. Генералитет је предводио командат Београда, армиски генерал г. Војислав Томић.

Одмах иза генералитета ступала је група живих бранилаца, на челу са својим див. командантима: г.г. генералом Момчиловићем, пуковницима Игњатом Кирхнером, Миланом Радојевићем, Гавриловићем и другима. Групу живих бранилаца Београда сачињавали су ратници из свију крајева наше земље који су за време одбране Београда служили у свима јединицама и родовима војске.

Нарочиту су пажњу на себе сврaћали остатци јуначког Сремског одреда, који су ишли са својим поседњим старешином, сада капетаном-инвалидом г. Живком Кезићем.

Крај поворке сачињавли су многа витешка и културна друштва са својим заставама, официрски кор и неколико хиљада грађана.

За време кретања поворке

За све време кретања поворке звона су звонила на свима црквама. Авиони су кружили над Београдом и хуком снажних мотора одавали последњи поздрав палим херојима за слободу и част наше престонице. Све улице од Дунава до гробља биле су поседнуте масом народа, да се тротоарима није могло кретати. Шпалир по улицама сачињавала су деца основних школа, која су бацала цвеће на ковчег са костурима изгинулих бранилаца Београда. Сви балкони и сви прозори на београдским кућама били су потпуно начичкани светом, који је такође на ковчег бацао цвеће. Доклегод се поворка кретала улицама, радио репортер је живо и лепо описивао кретање по ворке и догађаје, које је преносило неколико радио звучника тако да су и они на гробљу и они на Теразијама знали шта се догађа на Дунаву.

Моменти на Теразијама

На Теразијама код „Москве" постављена је говорница, обмотана сва у црно. На овом месту заустависо се лафет са ковчегом. Певачка друштва: „Станковић", „Обилић" „Маринковић" и хор студената Теолошког факултета издвојили су се из поворке и заузели место са десне стране од катафалка. Тад је међу присутнима настала мртва тишина. Радио репортер са „Москве" преко звучника објавио је:

— Свуда влада побожна тишина и мир. Само се чини да у васиони лебде душе оних који храбо падоше на прагу наше отаџбине, за мир, слободу и напредак престонице велике, моћне и сложне Краљевине Југославије.

Говор претседника Београдске општине г. Милутина Петровића

Тада се на Теразијама, у име града Београда опростио његов претседник г. Милутин Петровић овим лепим и дирљивим речима:

— Грађани!

Ове свете кости мученика који храбро падоше на бранику Отаџбине евоцираћу у нама низ узвишених слика на којима ће се васпитавати и загревати наша поколења.

Кад је велики Његош рекао: „А Муџије, шта је и Сцевола, кад Обилић стане на поприште!", он није ни мислио да ће плеяаде нових Обилића кренути одушевљено у бој на душмана, који је хтео да заузме и покори малу Србију, да ће земља бити покривена безбројним костурницама, у којима ће наћи уточишта хероји, што дадоше без страха и колебања своје животе за Краља и Отаџбину, за своје огњиште, за своју родну груду.

Београд, горда и поносна престоница имала је своје Термопиле, свој Ватерло, али и своју Марну.

Ципанлија, Дунавска и Савска обала, тврђава, сви би имали да испричају по какву историју, која иде у најлепше стране епопеје светског рата.

Или су крв борци, падали у одбрани свога седога града, који је био жижа и

понос не само Срба, већ и осталих Југословена, у који су упирали очи, и њиме загревали своја срца снажним надама а ојачаном вером у дане ослобођења и уједињења. Борили се и падали не само Београђани, већ и они из других крајева Србије, па и они храбри синови осталих делова Југославије, који похиташе да се нађу својој браћи у невољи и положише своје животе за част и величину Отаџбине; не само наши борци са свих страна наше велике националне и храбре војничке јединице наших великих савезника браће по оружју и по идеалима; не само одабрани челични пукови наше узданице војске већ и жандарми, финанси, добровољци; не само младићи, које су једва гариле науснице, већ и старци чија су плећа била натоварена бременом година, али зато срца била испуњена снагом и одушевљењем.

Храбри синови наше мајке Отаџбине! Ви пролазите кроз велики и слободан град. Ваши снови, ваши идеали, ради којих сте положили ваше животе, остварени су. Сава и Дунав, не само да нису више границе ваше Отаџбине, већ ни вашег поносног града Београда, ради кога падосте. Београд, вековни титан, који је одолевао увек свима невољама и искушењима, данас је пружио своје руке и преко Саве и преко Дунава, грлећи своју браћу и са оне обале.

И данас, Београд плаче али се и радује. Плаче, јер види жртве, које су пале за његову слободу и величину, радује се јер у његових синова има нешто што је јаче од смрти, а то је љубав према Отаџбини. Београд ће умети те жртве да цени и поштује и над њима ће увек припаљивати оно кандило болног сећања и дубоке захвалности.

Опростите, драге сени, што смо вас узнемирили у вашем тихом спокојству, што вас уморне и исцрпене крећемо на овај последњи напорни марш. Ми знамо да је свугде груда Отаџбине, да вас, ма где лежали, прати успомена и захвалност свих нас. Али ми хоћемо, указујући овај побожни пијетет вама, доводећи вас овамо, да вас понова удружимо са вашим друговима палим за исту мисао, за исти циљ. Хоћемо да извршимо једну свету дужност према вама. Хоћемо да покажемо новима и младима, да они, који умиру за Краља и Отаџбину, вечито живе, праћени благодарношћу Отаџбине.

Претседник О. г. Београда г. Милутин Петровић говори у име целокупног грађанства Престонице

Као да гледамо, како из зидина београдских излазе и корачају уз вас — војнике Краља Петра Великог Ослободиоца, и узвишеног вође и узданице нашег целокупног народа Краља Александра I — мушка и одважна, мрка и препланула лица, са шешанама и кубурама, војници неумрлог Вожда Карађорђа, коме је слободан Београд био једна од првих брига. Пролазите сви поносно улицама великог и слободног Београда, сада престонице велике Југославије праћени погледима ваших другова из дана борбе и крви, праћени захвалношћу нових поколења, која нису имала ту част да буду непосредни неимари слободе и уједињења наше велике Отаџбине. Вас гледају хиљаде оних који осташе, да леже на разним ограшјима: Мачквом Камену, Бобијама и Буква-

ма, Церу, Кајмакчалану, Добром Пољу, и на оним другим положајима где се борило за Краља и Отаџбину.

На вас ће поносно гледати велика ратничка фигура Краља Петра Великог Ослободиоца, са великог споменика, који ће Му благодарна Отаџбина баш овде подићи. На вас ће другарски гледати онај усамљени Незнани Јунак са плаве Авале, који са вама није хтео да гледа мирно у огњен час, нити да презре своју браћу, нити да се оглуши о њихове невоље и болове. Ви сте запалили зубљу слободе нашој пространој Отаџбини, која ће као вечна ватра горети у оном националном храму на Авали, што ће га подигнути наш Врховни Командант као вечити симбол и сећање на највиши али и најтежи период наше националне историје. Нека и наш бол за вама буде изражен онако како се најдубљи бол изражава: ћутањем. Наместо језика и очију нека говоре наша срца.

Ваша уста не говоре, али ми осећамо шта нам ви поручујете, шта нам ви заповедате:

„Ми смо пали за Краља и Отаџбину. Ви се челичите нашим примерима и учите како се служи Краљу и како се воли Отаџбина. На нашим костима изграђена је нова Отаџбина. Наше дело је свршено. На вама је да га чувате и негујете."

А ви, учесници ове тужне светковине, из Београда и ви из других крајева наше простране државе, који сте схватили своју дужност према мртвима и који знате да су њихова дела бесмртна — несумњиво показујете да сте припремни да њиховом примеру увек следите.

И зато у име свих вас можемо довикнути онима који положише животе за Отаџбину:

Јунаци! Пођите са миром! Ми смо чули и разумели вишу поруку. Ми ћемо кроз озбиљан и миран и културан економски рад наставити ваше херојско дело. Ми ћемо се залагати за исте идеале за које и ви. И слободна и велика Отаџбина лебдиће нам увек, као и вама пред очима, и за њу и за нашег Краља бићемо увек готови да пођемо истим путем којим и ви, кроз смрт у вечни живот.

Пођите с миром! Београд, Србија, Југославија иду са вама!

Слава вама и вашим безбројним друговима!

После говора г. Милутина Петровића, који је од присутних пажљиво саслушан, као командант десетог кадровског пука из одбране Београда, са својим војницима се опростио генерал г. Миливоје Момчиловић.

Говор генерала г. Миливоја Момчиловића

— Као Ваш командант из 1915 године обраћам се Вама, драги ратници моји!

Провиђење је хтело, да част за одбрану престонице не падне у део само ратницима из једног краја наше Отаџбине.

Провиђење је хтело, да Ви и Ваши другови за одбрану наше миле Престонице, за одбрану нашег дичног и лепог Београда, будете сакупљени и уједињени из свих крајева сада сложне, моћне и велике Отаџбине, Краљевине Југославије.

Њ. В. наш омиљени Краљ Александар I, талашњи наш Врховни Командант, поверио је одбрану Његове престонице Вама и Вашим друговима и Ви сте то поверење потпуно оправдали. Тако сте, још тих критичних дана из 1915 године дали доказа целом свету о својој вољи, о својој жаркој жељи за уједињењем, са онда маленом Краљевином Србијом.

Ваши неопојани гробови, Ваши сада, скоро после 20 година, нађени костури сведоче нам, како сте смело стајали на бранику своје Отаџбине, сведоче нам да нисте ни стопе узмакли пред огромном надмоћношћу непријатељевом; сведоче нам колико сте били решени да му дозволите улазак само преко Ваших мртвих тела.

Скоро пуне две деценије, храбри моји ратници, прохујале су од дана, када сте Ви, пуни младости и пожртвовања, без страха кренули у смрт са бедема древне београдске тврђаве, да по заповести Вашег команданта на Дунавском кеју и Јалији примите неравну борбу са надмоћнијим непријатељем и да му покажете, како се гине за Краља и Отаџбину, како се умире за част и слободу. И пали сте на прагу престонице, на прагу нашег дичног Београда. Вашој надчовечанској храбрости дивио се и сам непријатељ, који је замишљао, да после ураганске ватре његових многобројних топова највећих калибара, неће никога наћи на обали Дунава. Цео свет Вама се дивио, јер сте се борили скоро три дана, до последњег даха, до последње капи крви своје, борили сте се док нисте изгинули један до другога. И тек тада, када је из Ваших јуначких срдаца истекла и последња капљица крви Ваше, непријатељ је могао ући у Београд.

Дубоко дирнут, што Вам се одаје пуно признање са Највишег Места, да Ваше жртве нису биле узалудне, јер је на Вашим костима подигнут нови Београд, обновљена престоница Краљевине Југославије, у којој струји нов, снажан, миран и слободан живот,

Дубоко дирнут, добри моји Јунаци, што се сенима Вашим са пијететом и захвалношћу клања цео Београд, Београд, кога сте Ви волели више него себе,

Ја Вам се на растанку, на путу у Вашу вечну кућу, где почивају толике хиљаде Ваших старешина и другова, такође изгинулих у одбрани Београда и Отаџбине, ја Вам се као Ваш командант дубоко клањам и из дубине срца свога кличем:
Слава Вам и хвала Јунаци!

Говор првог потпретседника Удружења бранилаца Београда г. Добре Богдановића

Кад је генерал г. Момчиловић завршио свој говор, на говорницу је ступио први потпретседник Удружења бранилаца Београда и потпретседник Београдске општине, г. Добра Богдановић, који се и сам у одбрани Београда борио као ђак-водник у деветнаестом кадровском пуку. Он се са сенима храбрих бранилаца опростио овим лепим и узбудљивим говором:

— У име Удружења живих Бранилаца Београда, као 1 потпретседник Удружења, хоћу да се опростим са нашим палим друговима, и још једном да захвалим многобројним незнаним јунацима, који почивају у темељима новог Београда.

Никада Београд није доживео болији али и осећајнији дан него данас, када се престоница, а преко ње цео југословенски народ клања сенима својих витешки палих синова, и када са племенитом гордошћу Београд показује још једном колико је његова душа велика, колико он уме да буде захвалан за борбу и жртве великих синова свога народа, и колико моралне снаге налази у њиховом за све историје света безпримерном херојству и пожртвовању!

Постављен судбином на вратницама Запада, наш горди, велики и мученички Београд, хиљадама година преживљава дане патњи, славе и херојства. Да није било Београда, изчезла би давно култура Запада, која се само благодарећи њему културно развијала у миру, док је Београд својим грудима две хиљаде година одбијао све најезде Варвара. О камене зидине Београда разбијале су се хорде Римљана, Авара, Хуна, Сармата, Гота, Гепида, Византинаца, Монгола и Османлија, да се, најзад, пре непуне две деценије разбију и огромне армаде Ћесарове војске!

У овом тренутку побожном и болном — када се из заборава садашњице отимају и васкрсавају ти велики часови херојске Одбране Београда — оживимо за моменат те тешке, крваве али и поносите успомене, оживимо овде, пред овим светим костима незнаних храбрих витезова, на њиховом последњем путу ка кући вечитог мира и тишине, ка нашем националном Пантеону, где у Костурници Бранилаца Београда почива 4.000 њихових, наших другова.

Те тужне и суморне јесени 1915 године, када су плакала оба неба, и оно горе, и оно у души нашој, још једном се одиграла историја Митскога Голијата и Давида.

Густе и непробојне армије Ћесарове војске нагрнуле су на Београд да га здробе и збришу са географске карте као гнездо Пијемонта Југословенског националног полета, као центар целокупног духовног живота свих Јужних Словена!

Један део српских регуларних трупа из Одбране Београда био је отпослат на друге положаје, а Београд је остала да брани једна шака српских Леонида, војника из неколико пукова, добровољаца, жандарма, омладине, па чак и праве нејаке деце!...

Дозволите ми сени палих другова, најбољих међу најбољима, да у спомен Вашег херојства евоцирам само неколико слика из тих мучних дана фанатизованог јунаштва; неколико слика из момената, када смо Вам и ми, ђаци водници из 19 кадровског пука, дојурили са Бугарске границе да заједнички са Вама, већ изранављеним и преморених, који сте примили прве и најјаче ударце непријатеља у борби за свога узвишеног и љубљеног Краља и нашу милу отаџбину, за наш драги Београд.

Топови са Аустриских монитора и Бежаниске косе просипали су тада ураган ватре и смрти. Београдска калдрма била је већ буквално преорана са преко 100 хиљада топовских ђулади и граната. На свима крајевима мученичког Београда модро-црвени пламенови запаљених домова дизали су своје злокобне стубове к небу.

Београд, наш драги Београд горео је, док су велики плавни објекти непријатељске флоте, под заштитом топовске и миналеске ватре, отпочели прво истоваривање десетине и десетине хиљада Ћесарских војника... И оно што историја човечанства непамти, што се никада није до тада догодило, херојство каквог нема у историји херојизма људи и народа, одиграло се тада у та три последња али и најкрвавија дана Одбране Београда у септембру месецу 1915 године. Пред многобројним и богато снабдевеним непријатељским армадама, пред десетине и десетине хиљада модерно наоружаних освајача, уставили су своје груди неколико хиљада недовољно наоружаних вој-

ника, помогнутих четницима, жандармима, добровољцима и дечацима, ђацима, голоруким без муниције, са једва којом четничком бомбом око паса. То није била обична војска; то је била фаланга хероја! Са бајонетом у руци, са мало муниције, гладни, неспавани, изранављени и измучени дано-ноћном борбом, али са јуначким срцем, решени од првог до последњег да само преко својих мртвих тела дозволе да се обесвети свето огњиште њиховог драгог Београда — они су, ето тако, исписали најпоноснije **дане** *наше народне историје!*

Опет је настала борба прса у прса. На једног нашег борца долазило је десетине непријатељских војника. Проређена фаланга наших витезова бранила је и даље пожртвовано част Београда. Падали су са песмом на уснама, фанатизовани, решени унапред да положе своје животе на прагу свога светог града. Свака стопа тада изгубљеног земљишта заливена је крвљу и животима наших палих другова. На свакој подигнутој уличној барикади — а непријатељу су требала три пуна дана да освоји улицу по улицу, од Дунава до Славије — расејане су гомиле најбоље

Потпретседник Београдске општине и претседник Одбора за сахрану г. Доброслав Богдановић, говори у име Удружења бранилаца Београда

А када се ипак бројно надмоћнији непријатељ искрцао на тле Београда, настала је једна дивља и избезумљена борба, борба прса у прса, клање до изнемоглости, крчење крвавог пута бајонетима кроз густе и збијене редове аустријских трупа.

После двадесетчасовне надчовечанске борбе, крваво јутарње сунце на хоризонту зоре, 25 септембра 1915 године, обасјало је закрвављени Дунав пун лешева аустријских војника. Бесарове трупе, и ако десетину пута многобројније, биле су још једном десетковане и одбијене, и добрим делом и подављене у таласима Дунава! Своје свето огњиште браниоци Београда нису дали да се оскрнави!...

Али су онда дошла опет нова и све многобројнија аустријска појачања, читаве нове армаде свеже и одморне војске и гоњење у смрт аустријским митраљезима са монитора, који им овога пута нису дали да се побеђени и осрамоћени врате.

српске деце, најбољих српских синова!

И када је после три дана и три ноћи незапамћене људске кланице, освануо последњи крвави дан, аустријске су трупе ушле у Београд пуст, порушен, запаљен. Његовим разривеним улицама посејани су били мртви витезови, са поломљеним бајонетима и мржњом према освајачу у укоченим зеницама!

Кости тих витезова, који су тако пожртвовано и са жаром највише националне љубави бранили част наше престонице, њену свету слободу, понос старог и непобедног Београда — **ето, ту леже,** *ту пред нама, ископане из темеља Београда — а Београд, велики Југословенски Београд, подигнут је цео на костима својих бранилаца!*

Као што се по Христовој параболи добра дела чине тајно, без позе и хвалисања, тако се и дужност према Отаџбини врши из дубоког моралног осећања, без разметања, без геста, без користољубља. Оличење те велике истине, јесу ови не-

знани јунаци из легендарне Одбране Београда! Ми знамо само то, да су ово кости наше најмилије деце, наших најбољих синова, наших најхрабријих бранилаца Београда. Поименце чије су оне — то не зна нико! Ми у њима видимо хиљаде палих бранилаца Београда, чије су кости и даље остале расејане под улицама и темељима Београда. Они, који су пре двадесет година дали беспримерно херојство у одбрани свога дичног града, пали су на крвавом огњишу, не тражећи ни већу њиву, ни већи положај, нити какве заслуге и награде! Пали су храбро, као што падају јунаци, пали су некористољубиво, као што падају синови наше Отаџбине.

И ми сви, који данас уживамо слободу и мир у сенци њихових трофеја, не можемо им се боље одужити за њихов безмерни дуг Отаџбини и Београду, него да се пред овим последњим светим остацима трошног људског тела заветујемо, сви колико год нас има, од деце до стараца:

Да ћемо поштовати њихову велику успомену; да ћемо бити највећи чувари мира и слободе, који су овако скупим жртвама плаћени; да ћемо увек — ако затреба — ићи за њиховим светим примером; и да ћемо своју децу, наду и понос Југославије, учити вазда да се на мученичкој и херојској смрти бранилаца Београда уче љубави према завичају и према својој родној груди!

А Ви, незнани хероји Београда, који сте своје младе и невине животе узидали у храм његове слободе и среће — путујте у вечност мира и спокојства, јер сте свој дуг према Отаџбини беспримерно одужили, јер за собом остављате ослобођени, велики Београд, чија деца никада неће осрамотити Вашу успомену, чији ће се потомци показати достојни Ваших жртава и Ваше мученичке смрти!

Нека Вам је слава вечита, вечита док траје наш горди Београд!

После узбудљивог говора г. Добре Богдановића, у име академске омладине говорио је г. Иван Радојковић, студент права Београдског универзитета.

Говор студента г. Ивана Радојковића

— У овом часу тишине и бола, када безброј занемелих душа, уз пијетет и дубоку захвалност одаје дужну почаст светлој сени Бранилаца Београда, — у тај општи венац поште и признања, и ми млађи нараштаји, Југословенска омладина — желимо да уплетемо неколико скромних цветова. Јер ми смо живи изданак оног покољења, које је дивовски пролетало кроз страховиту кишу граната и пушчаних зрна, газило по врелој крви рођене браће и синова, улажући своју младост и херојску снагу у одбрану свога поноса и свог достојанства.

Пуних 19 година раздваја нас овог тренутка од оних тешких дана, кад је једна храбра генерација наших ратника, преморена од напора, измучена болом, и крај свега, надчовечански истрајна, — нашла своју смрт на крилима овог града, борећи се за основна човекова права и жртвујући своју снагу идеалу слободе. И заиста, то је био неописиво дирљив тренутак. Гледало се смрти у очи, и — гинуло се. Тешко је било губити животе, а још теже растати се од овог убавог града, на који су вековима налетали непријатељи. Имала се прихватити девиза: не дати га или погинути. И њихова несрећна судба нашла је најзад у овом последњем свој трагични исход.

Ведра духа и челичне снаге, они нису никад посустали. Из њих је била енергија и зрачила младост. Они нису осећали ни тмурне дане, ни бесане ноћи. Поуздана нада у храбру мишицу и непоколебљива вера у правду, проводиле су их кроз највеће патње и пожртвовања. Неизмерна љубав према родној груди и неугасла чежња за златном слободом, гонила их је да лавовски пролећу кроз језиву атмосферу ватре и фијука. Њихова бујна тела и младалачку снагу разносиле су непријатељске гранате. И они су падали, часно и достојанствено, без гласа, без јаука, без писке, без бола. Њихова топла крв је оросила ово тле, њихов последњи поглед се заустављо на њему и њихов задњи поздрав, који је у крајњем тренутку прострујао кроз њихово биће, — упућен је одатле њиховој деци и свима вољеним и драгим.

У последњем часу они су помислили сигурно на своју драгу дечицу, али можда тада нису знали, да ће се ускоро на њиховим костима изградити слобода, у којој ће њихова деца моћи несметано да им чувају успомену. А овај данашњи свечан дан јесте један доказ више, да се тај болни факат и остварује. Пре можда него ико други, та иста деца, у знак признања и вечите благодарности, имају њихове свете хумке да заливају врелом сузом. Да покажу, да не заборављају на оне који су за увек отишли из живота, да би њихова будућност била светлија, на оне, из чије је мученичке смрти васкрснуо један нови живот, а из којега зато треба да — попут капи њихове крви — прену искре захвалности, поштовања и признања.

То је и наша дужност и наш завет. И ово неколико наших једнодушних и спон-

таних откуцаја, нека буду видан доказ да их остварујемо.

Нека је вечита хвала јуначким Браниоцима Београда, који су своје драгоцене животе великодушно заложили за слободу, правду и човечност, које су најзад морале победити, и том идеалу посветили своје снове, своју крв и херојску снагу.

Пружимо им овог пута искрен, дубок и захвални поздрав, и завет целокупне Југословенске омладине!

Слава им!

Истим редом, као са Дунава, поворка је са ковчегом прошла испод импровизоване капије, која је била подигнута у част и славу изгинулих бранилаца, окићена црним драперијама, државним грбовима и зеленилом, на чијем је врху црним словима било исписано: „Слава и хвала храбро палим баниоцима Београда."

За све време док се поворка, праћена авионима, кретала улицама, звучници су преносили посмртне маршеве и звона са цркава, тако да је изгледало као да се цео Београд

Командант града Београда армијски ђенерал г. Војислав Томић отпратио је посмртне остатке Бранилаца Београда до саме Костурнице палих Бранилаца

Београдска певачка друштва са посмртним остатцима изгинулих бранилаца Београда опраштају се песмом „Хеј, трубачу"

По завршеним говорима, београдска певачка друштва: „Обилић", „Станковић", „Маринковић" и хор студената Теолошког факултета, отпевали су сложно и громко песму „Хеј, трубачу с бујне Дрине". То је била песма са којом су браниоци Београда, пре скоро пуних двадесет година, храбро пошли у смрт.

После отпеване песме, која је на присутне оставила дубок утисак, поворка се кренула ка гробљу.

претворио у храм из кога се разлежу звуци и откуцаји срца побожног пијетета захвалности према палим браниоцима.

На гробљу

Кад је почетак погребне поворке са крстом и кољивом прошао кроз гробљанску капију, крај поворке био је тек на Теразијама. Према улазу у костурницу места су заузели четници са својим заставама и делегати из Скопске Црне Горе. Света је на гробљу било исто толико као и на Теразијама.

У Костурници банилаца Београда владала је тишина и побожан мир. Воштанице, које

су у костурници припалиле мајке и сестре, чији синови и браћа изгинуше на бојним пољима као незнани јунаци, лагано су догоревале. Када је на улазу у гробље са звоника одјекнуо тужан звук звона, који је објавио улазак лафета са костурима на путу у њихову вечну кућу, једна седа старица, сва у црнини болно је завапила:

— Сине, ево ти твоји другови долазе!

Ковчег су до самог гробља допратили Министар војни г. Миловановић, командант Београда г. Војислав Томић, претседник Народне скупштине г. Коста Кумануди, претседник Сената г. Томашић, Министри г.г. Божа Максимовић и Анђелиновић, претставници Београдске општине: г.г. претседник Милутин Петровић, и Добра Богдановић, кмет-правник г. Д. Вујић, са Одбором за сахрану и претставници страних држава.

Говор г. Свете Милутиновића

Последњи се опростио са својим ратним друговима, пред нашим националним и светим Пантеоном, г. Света Милутиновић, новинар, један од живих јунака наше минуле епопеје бола и поноса, овим дирљивим речима:

— Никад незаборављени моји драги ратни другови,
са Дунавског кеја и Јалије!

Дозволите да се Ваш ратни друг, у име најмлађих бранилаца Београда, оних дечака, који напустише радионице и школе, оставише школске уџбенике, аласке и скамије, па уместо машке за мету и фудбалске лопте зграбише чврсто брзометке и бомбе у руке, па Вам добровољно притекоше у помоћ, да са Вама заједно својим дечачким животима бране част неправедно нападнуте Отаџбине; дозволите да се у име тих дечака — јунака данас, на овај тужни историски дан, са искреним болом у срцу, са Вама на вечном растанку опростим.

Ви сте били војници, млади кадровци из свих крајева малене наше предратне Србије, а ми смо били млади београдски дечаци; дечаци који су уместо у школи играња или на дансингу уз фијуке непријатељских куршума заиграли први валцер и танго у своме младом животу

Једна група живих бранилаца Београда из Скопске Црне Горе и бранилаца Београда — четника из свих крајева државе, са заставама четника и заставом легендарног сремског добровољачког одреда

Кад је ковчег са костурима понесен ка улазу у Костурницу, четници су своје заставе са мртвачким главама и укрштеним костима спустили у знак одавања поште изгинулим браниоцима.

Маса света опет је прекрилила цело гробље. Око 50.000 Београђана дошло је и заузело места око Костурнице.

У побожној тишини епископ г. Венијамин уз асистенцију 70 свештеника над ковчегом обавио је последње опело, па је затим посмртне остатке прелио вином. „Вјечнаја памјат" отпевао је хор студената Теолошког факултета.

на бојиште пољу, а партнерка која се вила око наших слабачких и нежних дечачких тела, била је страшна и грозна хладна смрт!

Моја генерација, опадашњих дечака између петнаесте и шеснаесте године, дала је Сремском добровољачком одреду преко 250 добровољаца од којих њих око 220 храбро изгинуше са Вама заједно на Дунавском кеју и Јалији, тако да нас је данас из те генерације — дечака добровољаца остало још свега око 20 у животу, али сви са ожиљцима на телу од непријатељских куршума и шрапнела, који ће нас до смрти потсећати на најтрагичније дане наше Престонице и њене легендарне одбране, када смо својом дечачком врелом крвљу заливали београдске улице, попрскали београдске куће и својим младим телима попунили рупчаге разривене непријатељским гранатама.

Тешко је и болно, некадашњи моји ратни другови, данас, после скоро пуних двадесет година, гледати у ваше трошне костуре; тешко, јер Вас ја знам какво сте млади и снажни изгледали у животу, јер смо тада заједно у Горњем граду, на Ади Циганлији и Мадар-Ади певали, играли, и последњи залогај војничких порција делили, један другог после заморне мртве страже, на киши и зими, шињелима покривали и заједнички делили радост и патње. Али, авај! Ваше руке, које су ме некад покривале, које су ми у рову комад хлеба пружале, сад су сви костури, а Ваши шињели којим сте ме често младог покривали када сам уморан био у дубоком сну испруљили су заједно са Вашим топлим телима.

Тешко је, добри моји другови, данас и помислити а камо ли знати, да се у костурници, у коју Ви сада за навек одлазите, сада налазе преко 220 костура и мојих милих другова — дечака, који би тек сад требало да живе и да својим родитељима буду уздапица, радост, потпора и у старачким данима нежни синови и утешитељи!

Па ипак, другови, поносите се, јер се ми живи са Вама мртвима поносимо, и почивајте мирно у тој историјској костурници, коју Вам сградише Ваши ратни другови, јер ми, које је само пуки случај одвојио од Вас те не лежимо са Вама заједно, верујемо да ће на Вашим костурима поникнути вечни мир, вечан као и Ваш сан, слобода и љубав и социјална правда на радост нашу и будућих генерација, због којих Ви своје младе животе положисте!

Нека Вам је вечни мир, венча слава и нека вечна успомена на Вас живи докле год траје ове костурнице и нека Вам је вечна хвала и — до виђења моји ратни другови!

После говора г. Милутиновића, ратни другови изгинулих банилаца спустили су ковчег са костурима у костурницу. Затим су ратници улазили у костурницу и својим изгинулим друговима палили воштанице и сећали се успомена на заједнички проведене часове и борбе из најтрагичнијих дана наше престонице, мученичког али гордог и славног Београда.

С. М.

Књижевне белешке

Комунално-социјални рад града Брода

(Емил Патаки. Штампано у Броду 1934 г.)

Захваљујући савременим директивама Савеза градова који, као врховни комунални форум у нашој Краљевини, даје и идеолошке и практичне потстреке нашим градовима за спровођење комуналне политике — многи наши градови приступили су похвално програмској социјалној делатности. Скопље, Осијек, Љубљана, Загреб, Сушак, Нови Сад, Ниш, Брод, Сарајево итд. и тд., већ су и у своме комуналном животу манифестовали лепе резултате на пољу социјалне акције, нарочито на помагању неупослених грађана путем правичног, специјалног социјалног прореза.

О овом социјалном раду у нашим градовима посветићемо у часопису Београда специјалну расправу; а сада ћемо се задржати на приказу једне књижице о комунално-социјалном раду града Брода.

Г. Патаки описује детаљно резултате комунално-социјалне делатности града Брода, који има ту срећу да му на челу буде један лекар са смислом за социјалну политику и уроњеним хуманизмом, г. д-р Хенри Дуфек, који се и на пленумима Савеза градова истакао предирањем за једну социјално правичну комуналну делатност.

Овај мали али значајан град наше лепе Славоније добио је тако цео низ комунално-социјалних установа, као: пучких кујни, трпеза за исхрану неупослених, дечје обданиште, убошки дом, склониште невољних грађана. Нарочита је пажња посвећена дечјој заштити. Поред дечјег обданишта, и др. градска управа Брода исхрањује 250 сиромашне и радничке деце. Свакога дана око 320 сиромашних ученика бродских основних школа примају бесплатно топлу храну од стране народне кујне градске управе. Исто тако градска општина облачи и одева 460 сиромашних ученика својих школа итд. итд.

О целокупном овом социјалном раду, који је још у зачетку, али који је ипак дао добре резултате, детаљно говори г. Патаки. Ми би желели само једно: *да се сви наши градови угледају на социјалну делатност Брода, Новог Сада, Осијека, Загреба, Љубљане, и осталих социјално већ формираних градских управа.*

„Деца и родитељи"

Месечни часопис — нега, исхрана, васпитање деце — здравље родитеља

(Уредници: Д-р **Миливоје Сарван** — Д-р **Жика Марковић**, дечји лекари

Истовремено када југословенска унија за заштиту деце организује дечје дане, подсећајући нас на велику важност дечјег питања, појављује се и часопис „Деца и родитељи" намењен поучавању родитеља о свему што морају знати о нези, исхрани, васпитању деце, као и свом сопственом здрављу.

Појављивање часописа „Деца и родитељи", првог и јединог своје врсте у нашој земљи, преставља несумњиво један значајан догађај у ширењу хигијене у нашем народу, јер је круг оних који су били жељни знања о здрављу и о болести детета бивао све већи, а нови лист одговара потпуно потребама оних за које је писан.

Доследан своме програму, часопис „Деца и родитељи" доноси у овом првом броју следеће чланке:

Проф. Д-р *М. Амброжић:* Рахитис или енглеска болест. — Д-р *Бранко Драгишић:* Д-р *Жика Марковић*, дечји лекари) Мало дијете и опасности којима је изложено. — Д-р *Марија Вајс-Гајић:* Једиче. — Д-р *Ж. С. Борђевић:* Љубав и васпитање. — Д-р *Миодраг Швабић:* Хигијена школског детета у родитељској кући. — Д-р *Љубомир Вуловић:* О затвору код деце. — Д-р *Надежда Станојевић:* О бледом детету. — Проф. Д-р *Милош Богдановић:* Хигијена трудноће. — Проф. Д-р *Димитрије Антић:* О артериосклерози. — *Милена Атанацковић:* Највећи капитал једног народа јесу деца.

Кратке поуке: Одојче: — Опасности по одојче. — Мир и сан. — Ново дечје рубље. — *Из васпитања:* Не треба попуштати. — Деца и штедња. — Васпитање и развод брака. — *За трудне жене:* Жена у трудном стању и путовање. — Трудна жена и затвор. — Трудноћа и одлив крви. — Трудна жена и исхрана.

Власник: Општина Београдска. — Уредник Слободан Видаковић, шеф одељ. за штампу, туризам и комуналну пропаганду ОГБ. Престолонаследника Петра 103. — Државна штампарија — Београд.

НОВИ БЕОГРАД — BEOGRAD D'AUJOURD'HUI

Кнез Михајлов венац, испод Малог Калимегдана
Le rond du Prince Mihaïlo, près du parc Petit Kalimegdan

(Из фото-архива Одсека за штампу, пропаганду и туризам О. г. Београда)

(Photo-archive du Bureau communal de la presse de Beograd)

СТАРИ БЕОГРАД — ANCIEN BEOGRAD

Исти венац пре двадесет година
Le même rond avant vingt ans

(Из фото-архива Одсека за штампу, пропаганду и туризам О. г. Београда)

(Photo-archive du Bureau communal de la presse de Beograd)

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЧАСОПИС ЗА КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНИ, ПРИВРЕДНИ И КУЛТУРНИ ЖИВОТ БЕОГРАДА

Број 6
Година 52

РЕДАКЦИОНИ ОДБОР:
Dr. Ксенофон Шаховић, Драгослав Стојадиновић, Мих. Стефановић, Павле Кара-Радовановић, Воја Симић

УРЕДНИК:
Слободан Ж. Видаковић

Јуни
1934 год.

Јуни 1934

За правилно уређење чиновничког питања у Београдској општини. — Слободан Ж. Видаковић, шеф Одељ. О. гр. Б. и претседник Радног одбора Земаљског савеза чиновника градских и сеоских општина Краљевине Југославије, стр. . . 409

Проблеми службеног особља Београдске општине. — Павле Карарадовановић, новинар и одборник О. г. Б., стр. 417

Однос између самоуправних тела и њихових штедионица. — Др. Бранислав Борота, градоначелник града Новог Сада, стр. 420

Позив, спрема и положај чиновника комуналних штедионица. — Д-р Вита Кајон, директор штедионице града Сарајева, стр. 424

Рационална помоћ социално-слабијим члановима општина. — Др. Милош Ђ. Поповић, стр. . . . 429

Милостиња или друштвена обавеза? — Љубомир Нинић, новинар, секретар О. г. Б., стр. 431

Проблем сузбијања сифилиса у Београду (II). — Д-р Божидар Р. Петровић, држ. хемичар, стр. . . 433

Незапосленост интелектуалних радника и чиновника у Београду. — А. Б. Херенда, стр. 437

Неколико социјалних проблема у Београду. — Дим. Ј. Стојановић, стр. 444

ЈАВНА ГОВОРНИЦА:

Питање самачких станова. — Света Милутиновић, новинар, стр. 446

ДРУШТВЕНА ХРОНИКА:

Претставници Париза у Београду, стр. 449

Београд је свечано прославио своју славу, Спасов-дан, стр. 463

Француски министар спољних послова г. Луј Барту у Београду, стр. 465
Њ. В. Краљ поклонио је Нови двор за Краљевски музеј уметности и археологије, стр. 469
Њ. В. Краљ осветио је темељ споменика Незнаном јунаку, стр. 470
Слава Певачког друштва „Никола Тесла", стр. . . . 471

ПОЛИТИЧКИ ЖИВОТ БЕОГРАДА:
Велика вечера Југословенске националне странке у Београду, стр. 473

КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНА ХРОНИКА:
Пословни пленум Савеза градова у Београду, стр. . . 477
Први конгрес самоуправних штедионица у Краљевини Југославији, стр. 486
Манифестација дечје заштите, стр. 488

„Београдске општинске новине" излазе једанпут месечно као часопис за комунално-социјални, привредни и културни живот Београда и једанпут недељно (сваког четвртка) као службени недељни лист Општине града Београда.

Претплата на оба издања износи укупно:

за годину дана 150 динара

за пола године 80 динара.

Претплата се прима само на оба издања. Чековни рачун код Поштанске штедионице бр. 54.300.

Уредништво се налази у ул. Косовској бр. 39/IV. Телефон 26-242.

Администрација се налази у улици Узун Мирковој бр. 1/II. Телефон 23-331.

Рукописи се не враћају.

Слика на корицама: *Из новог атара Београдске општине: Једна стрма улица у Земуну*, уметнички рад г. Б. Војновића-Пеликана.

Слободан Ж. Видаковић,
шеф одељ. О. г. Б., претседник Радног одбора земаљског Савеза чиновника градских и сеоских општина Југославије

За правично уређење чиновничког питања у Београдској општини

Ових дана осећа се у целом свету акција владајућих режима, да се у санирању државних и самоуправних буџета редуцирају плате њихових респективних органа. Разуме се да се на целом фронту осећа и контраакција чиновничких организација. Тај неминовни појав достигао је и нас. Државни и самоуправни службеници Југославије такође су стално изложени осетним редукцијама, повчаним и персоналним. Њихове, и без тога недовољне, плате још се већма смањују, а стандард живота малих и средњих чиновничких група срозава испод нивоа просечног животног минимума.

Пада у очи, да у овим уистини тешким и критичним часовима финансиске депресије целога света, одговорни кругови, као духовни близнаци, никако не могу да се емансипују баналних и застарелих финансиских лекова, и као да немају снаге да закораче у област озбиљнијих реформа.

Без обзира на многобројне осетне или незнатне политичке нијансе европских режима — сви они без изузетка гледају у редукцији чиновничких плата једно од моћних средстава за финансиску санацију и за успостављање буџетске равнотеже. Није чудо онда што и наши компетентни кругови у истој мери гледају у редукцији чиновничких плата моћан финансиски лек за оздрављење буџетских дефицита. Још једна болна констатација: када се у нашем јавном животу, приватном иницијативом, истакне на дневни ред каква одлучија и социјално — праведнија мера — одмах се она разбије о челични бедем оних класа које владају финансиским животом Југославије. Свима је нама познато како је н.пр. прошао предлог сенатора Шерифа Арнаутовића о принудном унутарњем зајму. Два најјача претставника индустрије гг. Дунђерски и В. Илић, — чије прослављене коњушнице коштају више него један осредњи градски самоуправни буџет — смрвили су својом изјавом овај неоспорно користан предлог у прах и пепео . . . Онда је сасвим разумљиво што се данас према фронту финансиских магната и перова поставио фронт финансиског плебса.

Данас светом владају професионалне организације и све ће више владати. То је необорив факат у друштвеној еволуцији. Оне се боре о престиж и заштиту својих економских интереса. Ту велику истину, коју треба подвући у свакој згодној прилици, осетили су сви комунални службеници не само бановинских центара, него сви други од најмањих сеоских службеника до високих функционера Југословенске резиденције. И та свест о заједници интереса, о потреби снажне професионалне организације није дошла доцкан. Напротив, социјално буђење стигло је у добар час. Никад до сада чиновници наших општина уопште, а специјално градских, нису били организовани на професионалној бази ни здружењи у једно јако сталешко тело, које ће по самој социјалној динамици да игра врло значајну и конструктивну улогу у нашем јавном животу, специјално комуналном животу наших градова.

Најзад, и компетентни кругови дошли су до пуног уверења, да комунални чиновници имају своју јавну улогу ни мало мање значајну од улоге самих идејних и водећих комуналних фактора, који као градске управе или комунални теоретичари израђују комуналне планове и програме. Комунални чиновници нису само обични административни органи; они су у ствари комунална егзекутива, која идејне планове у свој њиховој просторности има практички да спроведе у дело. И како свакога дана све више и више Држава самим развитком живота мора да делегира читав низ својих функција општинама — то општине, нарочито градске, постају све више државе у маломе, постају главни, мермерни и челични стубови њени, можда још више — армирани темељи њене целокупне организације. Какви су ови темељи, таква је и Држава! А ти темељи не могу бити ни јаки, ни вечити ако комунални службеници нису социјално осигурани и материјално обезбеђени како треба. Није довољно да се комунални органи награде само материјално по заслузи. Они морају, у интересу саме комуналне службе, бити осигурани од моралног до пот-

пуно социјалног осигурања. Доклегод један политички вихор може да убаци комуналног чиновника у општину, да би га ускоро други политички вихор избацио из ње, све дотле не може бити ни говора ни о јакој комуналној организацији, ни о јакој општини, па ни о административно снажној држави. Један службеник, државни или самоуправни, свестан несигурности своје службе, треба да буде етички савршен па да не мисли на саботажу и корупцију. А у јавном животу не зна се шта је опасније: *поштен нерад или непоштен рад!*

У обостраном је интересу и Државе, и општина, да се питање осигурања самоуправних службеника изведе на потпуно задовољство и једних и других. Зато не треба ни много жртава, ни много труда. Довољно је разумевање једних и једнодушност других.

Колико јуче са врха Београдске општинске управе чули смо, да сама Београдска комунална управа жели да чује жеље и предлоге својих чиновника и да проучи њихов план за санирање финансија Београдске општине, које се налазе неоспорно у тешкој ситуацији. Ми са задовољством истичемо, да се на крају дошло до једног здравог посматрања и у Београдској општини: да се персонална реформа и уопште буџетска асанација не може у општини извести без консултације оних, којих се она највише тиче, — без сарадње самих градских чиновника.

То је знак да је учињен један снажан и одлучан корак у еволуцији комуналног схватања. Он је у исто време и једна од гаранција да ће се посао око оздрављења општинских финансија извести и правилно и правично.

Само у пуној сарадњи са квалитативно добрим комуналним чиновништвом, градске ће управе регенерисати нашу комуналну политику . . .

Самоуправни службеници у неколико наших већих градова — где је комунална политика добила уистo време и један степен вишег развоја — успели су у својој дугогодишњој жилавој борби да кроз многе градске статуте и прагматике обезбеде себи већу плату него што је имају државни органи одговарајућег ранга.. Овај успех лежи у факту, да државни чиновници нису били у том положају борбе и слободнијег и ако не и слободног уговарања, и њима је закон једнообразно решио питање плата и других новчаних *принадлежности*. Али ова нешто већа плата градских службеника потпуно је оправдана. Стварн треба увек објективно посматрати. Пре свега, апсолутно је нетачно тврђење, да сви градски службеници имају веће плате од државних службеника. Напротив, преко 60% градских службеника имају их мање, 25% једнаке и свега око 15% веће, и то у већини само формално веће.

Подвукли смо *само формално веће принадлежности*, јер када се изврши једна детаљна анализа, види се:

1) да градски службеници немају у апсолутној већини ни специјалне хонораре и комисиске дневнице, као што немају ни 50% повластице на железнички и паробродски подвоз, бесплатно болничко лечење, повластице на бањско и купалишно лечење и лекове, право набавки каменог угља и дрва из државних рудника и шума, на ослобођење од декретних и осталих такса, од разних пореза итд., што све имају државни службеници. Притом државни службеници уживају многобројне материјалне повластице и по струкама. (да примера ради наведемо неколико конкретних случајева: § 105 Закона о унутрашњој управи дао је среским начелницима бесплатан стан, огрев и осветљење, а § 119 пружио је свима службеницима унутрашње управе паушални додатак на одело. § 80 истога закона предвиђа специјалне награде у форми такса чиновницима унутрашње управе код свих послова, који се предузимају у циљу заштите приватних интереса грађана, Поред тога окружни инспектори и бановински начелници имају нарочите новчане додатке од 1300—1500 динара месечно и то све мимо принадлежности, које добивају по закону о чиновницима. Закон о школама дао је учитељима право на станарину у новцу, која се креће од 250—1000 динара месечно, као и специјалне награде у занатским школама. Уредбом о принадлежности у натури шумскостручног особља, добили су шумарски државни чиновници не само потребно огревно дрво, него и „депутатно земљиште", које им доноси приходе поред плате. Чиновници Министарства финансија уживају специјалне награде за убирање пореза, честе комисије, удела код казни итд. Царински и слични чиновници имају додатак на униформу, награде за ухваћене кријумчаре, награде за прековремене радне сатове итд. Поштански чиновници имају специјалне награде за рад, а разврстани су у II категорију и службеници са квалификацијама за III категорију. Чиновници Министарства саобраћаја уживају специјалне благодети „Законом о саобраћајном особљу", као на пр. режиска путовања, награде за ноћну службу, километражу, право на бесплатан подвоз хране и огрева итд. У просветној струци видимо право на искоришћавање испитних такса и станарину, а у судској знатне приходе од комисија и специјални положај за напредовање итд., итд.).

Ово неколико конкретних и потпуно оправданих случајева специјалног награђивања државних службеника навели смо само да покажемо да градски службеници не уживају ни једну од тих многобројних благодети и бенефиција.

II) Градски самоуправни службеник не може се премештати по молби у друга и јевтинија места (његова непремештивост је основни постулат локалне самоуправе и специфичног карактера њене комуналне делатности), него су везани за градове у којима је живот често пута врло скуп.

III) Градски службеник не може никада имати каријеру државног службеника, јер у државној служби постоји читав низ високих чиновничких положаја, као на пр. помоћник министра, бан итд., а у градској служби дође се до шефа одељења и ту се стане кроз цео живот.

Поред ових и многих других потпуно оправданих разлога у корист већих принадлежности (нарочито у великим градовима) што је истакао једногласно и последњи пленум Савеза градова у Београду, говори и факат да градски чиновник врши послове комунално-социјалне природе, који су компликованији, многострукији и тежи, и који поред неограниченог радног времена захтевају уз општу и специјалну комуналну спрему. Притом, самоуправна служба, везана непосредно за сам живот широких маса народа и подложна његовој пуној и сталној контроли, не сме бити ни бирократизирана, ни аутоматизирана, ни строго подељена, ни временски ограничена, и зато она својим напорима у стварању што повољнијих услова за живот грађанства немилосрдно троши и нервну и физичку снагу градских службеника. То је подвукао и сам Савез градова, као врховни комунални форум Југославије у својој резолуцији од 1 јуна 1934 г. у чијем образложењу вели:

„Законом мора бити осигуран и материјални положај чиновника; он мора бити сталан и сигуран тако да му се омогући непристрасност и пристојна егзистенција... У погледу висине плата мора се уважити да градски чиновници врше и управне и самоуправне послове, да морају водити и финансијску политику и спроводити газдовање општине, а да имају и знатне репрезентативне, друштвене и социјалне обавезе, јер морају да живе у најужем контакту са грађанством, са националним, културним, хуманим и социјалним организацијама и установама, шта више, да у великом делу морају бити и бесплатни функционери у тим установама (н. пр. у ватрогасним организацијама, у организацијама за физичко васпитање народа, у Црвеном крсту и т.д.). Како је и живот у градовима скупљи, а одговорност службе већа, мора се омогућити да градови боље награђују своје службенике, поготову оне, који су специјални стручњаци за поједине гране управе и самоуправе, а нарочито за привредна предузећа, као што су у градовима водовод, трамвај, канализација итд., где просперитет тих предузећа зависи не само о ревности и општој способности водећих чиновника, већ и о њиховим специјалним организаторским, техничким и комерцијалним способностима. Поврх тога иронија је говорити о социјалном старању за цело грађанство, кад сами градски службеници немају ни она подвозна права која добивају излетници и туристи, а плата им се већ умањује на 500 или 1000 динара тако, да имамо просечно градске службенике са 1500 динара месечних принадлежности, а највишим чиновницима са преко 30 година службе снижене су плате на половину."

Борити се зато, да се нешто мало веће плате самоуправних службеника наших највећих градова изједначе са платама државних чиновника, значи бранити назадак, бранити једну реакционарну нивелацију. Место тога треба се борити да се нешто мање плате државних чиновника попну на висину плата тих великоградских службеника, а да се плате свих осталих градских службеника попну на висину плата државних службеника. Само је та борба социјална и напредна.

Плате градских службеника треба да се уређују статутом у неприкосновеном оквиру највише градске самоуправе, с једним једним ограничењем, да не смеју бити мање од принадлежности државних службеника.

*

У даљем нашем излагању показаћемо колико су економски реакционарне и опасне све те тежње *за нивелацијом у злу*. Само је једна нивелација оправдана, а то је — *нивелација у добром!...*

Заборавимо за тренутак да је редукција плата комуналним службеницима, ма у којој форми она била, социјално неправедна, па испитајмо непристрасно и без предрасуда њене финансиске ефекте; а ми се сви слажемо у томе, да финансијски лек, који не би имао снажног новчаног ефекта, није уопште лек, без обзира да ли је он напредан или несоцијалан.

Узмимо, као пример, чиновништво Београдске општине, за које се наш часопис као орган Београда одувек највише и интересује.

Наша, Београдска општина има данас 4723 активна службеника на платном списку. Од тога броја има:

1) регулисаних чиновника		631
2) званичника и служитеља		1246
3) нерегулисаних:		
а) хонорарних	378	
б) дневничара	2463	2806

На личне издатке по буџету од 1933 год. Београд. општина даје годишње 101,716.697 динара или око 29% целокупног свог буџета, односно 86.504.154 динара за активне службенике и раднике. На терет горње суме од 86.500.000 динара креће се плате комуналних службеника Београдске општине овако:

1) 3346 службеника примају годишње до 18.000.— динара;

2) 829 службеника примају годишње до 24.000.— динара;

3) 329 службеника примају годишње до 36.000.— динара;

4) 69 службеника примају годишње до 48.000.— динара;

5) 45 службеника примају годишње преко 48.000.— динара.

Из ових цифара и доњег табеларног статистичког прегледа о величини плата види се до очигледности јасно, да би се редукција плата могла да врши једино код 4 и 5 групе, управо код оних 114 чиновника, који имају преко 48.000.— динара годишње или око 4000 динара месечно плате. Целокупан износ њихових плата нешто је изнад пет и по милиона динара годишње. Чак и кад би се узела најсвирепија могућност, да се тим чиновницима, поред ранијих редукција, снизи плата са још 10%, добила би се годишња уштеда од — пола милиона динара! Зар та уштеда није зрно песка у бескрајном мору персоналних издатака Београдске општине? А зар она не претставља озбиљан финансиски губитак за тих 114 главних комуналних функционера наше престонице.

БРОЈНО СТАЊЕ ОСОБЉА И ФИНАНСИСКИ ЕФЕКАТ ПРИНАДЛЕЖНОСТИ О. Г. Б.

Према буџету за 1933 годину

НАЗИВ	Са годишњим принадлежностима до 20.000 дин.		Са годишњим принадлежностима од 20 000 до 24.000 дин.		Са годишњим принадлежностима од 24.000 до 36.000 дин.		Са годишњим принадлежностима од 36.000 до 48.000 дин.		Са годишњим принадлежностима преко 48.000 дин.		Свега		%
	Бр.	Динара	Бр.	Динара	Бр.	Динара	Бр.	Динара	Бр.	Динара	Бр.	Динара	
Чиновници	—	—	257	5,491.620	273	7,951.682	59	2,470.782	42	2,318.000	631	18,232.084	17,92
Звањичници и служитељи	749	13,298.400	459	9,787.591	38	968.326	—	—	—	—	1246	24,054.317	23,65
Хонорарни	234	3,982.620	113	2,678.067	18	621.494	10	527.300	3	333.000	378	8,143.141	8,01
Свега	983	17,281.020	829	17,957.278	329	9,541.502	69	2,998.142	45	2,651.000	2255	50,429.542	49,58
Дневничари	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2463	31,850.430	31,31
Чланови суда	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	834.344	0,82
Унапређења	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	422.966	0,42
Додаци:													
Функциони	—		508.700		—	—	—	—	—	—	—	—	—
Терески	—		1,074.800		—	—	—	—	—	—	—	—	—
Специјални Д. т. и о.	—		1,783.016		—	—	—	—	—	—	—	—	—
Додатак на службу	—		434.800		—	—	—	—	—	—	—	3,801.316	3,74
Свега активни службеници											4722	87,388.598	85,87
Пензионери											519	7,908.498	7,77
Прековремени рад радника											—	2,711.000	2,66
Уреду за осигурање радника											—	2,100.000	2,07
Накнада за несретне случајеве, казукарина, награде поротницима, проценат кондукторима и слично											—	1,688.000	1,68
Укупно											5241	101,716.696	100,00

Буџет Београдске општине треба олакшати за скоро 50 милиона динара. Лавовски део тог буџетског редуцирања тражи се да падне на персоналне издатке. Изнели смо да персонални издатци, ако се не дира у основни минимум егзистенције, не могу да пруже више од пола милиона динара уштеде. Даље се не сме ићи, јер док ових 114 чиновника имају приближно око 4.000.— динара месечно, дотле сви остали општински службеници у укупном броју од 4608 имају платне принадлежности од 800—3000 динара месечно, (просечно око 1500), те се оне не би могле да подвргавају апсолутно никаквој значајнијој

редукцији, а да се то не одазове катастрофално и на животни ниво њихових породица, и на квалитативни ниво саме комуналне службе, па и на сам привредни живот Београда, у коме су државни и самоуправни службеници главни потрошачи. Укупан износ свих њихових принадлежности износи годишње око 81 милион динара.

Ни редукција од по 10% — која би буквално парализовала службенике Београдске општине — не би могла да пружи више од максимум 9 милиона динара уштеде. Пет хиљада породица општинских органа били би тешко погођени, а финансиски ефекат не би био ни за шестину од онога што би се желело у буџету да смањи према притицању прихода!

Још је најбеднији финансиски ефекат кад би се извело редуцирање плата службеника Београдске општине према платама државних службеника. Управо ту апсолутно никакве уштеде не би ни било.

На овоме тврђењу морамо се мало више да задржимо јер оно руши једну одавна искристалисану фаму у београдском јавном животу, да су плате службеника Београдске општине исувише високе и да су те принадлежности далеко веће од принадлежности државних службеника.

Колико је то далеко од истине и правог стања ствари, послужићемо се детаљним статистичким подацима, које је сада објективно средила данашња Управа Удружења особља Општине града Београда,*) из тих се података, између осталог, види и ово:

На личне издатке намењено је 29,97% од укупног износа годишњих буџетских расхода; 54,96% т.ј. ½ ових личних расхода намењено је за исплату дневничара, званичника и службеља, а само 25,9% тј. једна четвртина издаје се на плате чиновника.

Од износа личних издатака највише отпада на принадлежности статутног особља, тј. особља чије су принадлежности регулисане одредбама Општинског статута. На име принадлежности овога особља, како то показује преглед по буџету за 1933 годину, било је предвиђено у округлој цифри 42,300.000— динара, или 41,60% од укупног износа личних издатака.

На супрот принадлежности статутнога особља видимо огромну цифру личних издатака предвиђених за дневничаре и хонорарно особље које се по своме статусу не разликује од дневничара.

За плате дневничара и хонорарног особља било је буџетом за 1933 годину предвиђено у округлој цифри 40,000.000.— динара, или 40% од укупних личних издатака. Међутим, ако би се принадлежности хонорарног особља и дневничара издвојиле из буџета личних издатака и показале тамо где би им било право место, а то је *код материјалних издатака*, онда би стварно лични издаци, подразумевајући ту и одборничке награде, пензије, помоћи и накнаде за несретне случајеве, изнели 60,000.000.— динара, или у округлој цифри 18% целокупног буџета од 339,313.782.— динара.

Ове бројке показују: да највећи део личних издатака иде на исплату радника и службеника запослених у општинским привредним предузећима јавног карактера, који чине платежне услуге грађанству, и то на плате баш оних који су социјално најмање обезбеђени, на плате радника...

Потребно је показати висину просечних плата и то:

1) Ефективна просечна месечна плата: свих општинских службеника, којих је 4722 на броју, је *динара 1.541,34;*

2) Просечна плата Статутом регулисаног службеника је *динара 2.407,16;*

3) Просечни месечни хонорар хонорарних службеника износи *динара 1.795,16;*

4) Просечна дневница свих 2463 дневничара, *динара 35,9.*

Сада упоредимо ове плате са платама државних службеника. Према државном буџету за 1933-34 годину и према прегледу бројног стања државних службеника, број државних службеника износи 207.130, са укупним принадлежностима од *динара 4,932.261.246.—*

Одавде се види: да Држава издаје на личне расходе 47,25% од годишњег износа буџета расхода, тј. скоро половину од свих својих буџетских издатака, док Београдска општина у ту исту сврху издаје нешто изнад четвртине буџета.

Просечна месечна плата државног службеника износи месечно *дин. 1.571,73,* према *динара 1.541,34,* колико Општина плаћа свога активног службеника, што значи:

да је просечна плата општинског службеника за 2% мања од просечне плате државног службеника.

Средња месечна плата државног чиновника, званичника и службеља, којих има 116.234, са укупним годишњим ефектом од динара 3,581.987.199.— износи *2,567,44 динара* према динара 2.097,50, колико Београдска општина просечно плаћа чиновницима, званичницима и службељима, *што значи да је просечна плата чиновника, званичника и службеља Београдске општине за 22% мања од његовог друга у државној служби.*

Да би ова статистика била потпуна, потребно је поредити и плате појединих службеничких категорија, те добити јаснију слику односа између плате државног слу-

*) Управа Удружења особља О. г. Београда предала је Суду О. г. Б. свој обимни и детаљно образложени предлог по питању платних принадлежности О. г. Београда.

жбеника и плате службеника Београдске општине.

На име:

1) Почетна плата државног чиновника са факултетском спремом, ожењеног и са 1 дететом, у месту I разреда скупоће износи *динара 2.195.*— у служби Београдске општине она износи *динара 2.182,50.*

2) Почетна месечна плата чиновника са средњошколском спремом, ожењеног са 1 дететом у државној служби износи *динара 1.930.*— а у општинској служби *дин. 1.839,16.*

3) Почетна месечна плата државног чиновника без пуне средњошколске спреме, ожењеног и са 1 дететом, је *дин. 1.730.*—, у Београдској општини она је *дин. 1.666,66.*

4) Почетна месечна плата државног званичника, ожењеног са 1 дететом износи *дин. 1.660.*—, док је она у Општини *дин. 1.500.*—.

5) Почетна месечна плата служитеља у државној служби, у месту I разреда скупоће, ожењеног и са 1 дететом износи *динара 1.290.*—, а она је у Београдској општини *дин. 1.333.*—

Да би ово поређење обухватило апсолутно све случајеве, поредимо сем просечних плата највећег броја службеника још и плате високих државних чиновника са платама општинских чиновника одговарајућих квалификација и положаја. Тако:

1) Директор у Министарству финансија III положајне групе I степена, ожењен прима годишње *динара 69.720.*—

Финансиски директор Општине београдске прима *динара 60.800.* —

2) Генрални инспектор за хигијену Министарства социјалне политике и народног здравље у III положајној групи I степена, са женом и двоје деце прима *дин. 73.080.*—, док директор Дирекције за социјал. и здравствено старање Београдске општине, који сем тога ужива *највећу* систематску плату од свих статутних чиновника Београдске општине, прима годишње *динара 72.280.*—.

Из ових 6 упоредних података јасан је закључак:

Да су данашње систематске плате чиновника Београдске општине мање од одговарајућих плата њихових другова једнаких по квалификацијама и социјалном положају у државној служби."

* * *

По нашем мишљењу лек тешком стању наших комуналних финансија не лежи тамо где се он непрекидно тражи. Он најмање лежи у редукцији каква се са многих страна предлаже, било ма у којој форми, која није социјално праведна и која не пружа озбиљне финансиске ефекте.

Лек лежи у многобројним финансиским реформама, како система извора прихода (на пр. увођење прогресивних и социјалних прireза, на вишак вредности имања итд.), тако и система расхода (конверзија дугова, смањивање анунитета, који односе 50% буџета, рационализација комуналне администрације и економске службе итд.). Али да се тренутно задржимо само на персоналним издатцима Београдске општине. Они су претешки, око сто милиона динара, као што је и број од близу 5000 службеника превелик. Тежина ситуације захтева пуну беспристрасност и искреност. Београдска општина још од пре пола века расправља своје чиновничко питање али оно је из године у годину све теже. Нарочито у току последњих година, под притиском кризе и неупослености, Београдска општина није могла да се одупре навали непотребног чиновништва и кроз капиџик личних веза, из политичког атара или пријатељског севапа ушла је у службу Београдске општине за ових десетак година читава мала армија сувишног и прекобројног чиновништва. То је истина, као што је истина да отпуштања службеника *ан мас* претставља у овим временима један социјалан грех исто толико колико и један тежак комунални проблем.

Али је исто тако у интересу саме комуналне службе неопходно потребна једна морална и пословна селекција тога набацаног и нерегулисаног особља. Од 5000 службеника, Београдска општина има статутно регулисаних и везаних дефинитивно својом будућношћу за комуналну службу престоније нешто око 631 чиновника и 1246 званичника и службеника. Осталих 3000 нерегулисаних службеника — међу којима такође има одличних, често и најбољих службеника, морају претрпети једну селекцију својих редова, једну дубоку дестилацију, поштену, корисну, али и безобзирну. Говоримо искрено. Тешко је одличном и пожртвованом комуналном чиновнику, који је сав свој живот посветио марљивом раду, да гледа поред себе људе, који као по праву наслеђа и мирне савести, од своје службе праве синекуре, од општинске имовине апанажу и стално не раде, не долазе у канцеларију, а и уколико дођу цинизмом и саботажом само сметају правилном раду оних, који свој посао врше са идеализмом и преданошћу.

Ми смо већ подвукли да редукција плата уопште није никакво реално средство уштеда. Ако је она по једном општем проценту, без аритметичке прогресије, она онда погађа подједнако све из реда, и оне који нешто имају и оне који ништа немају. Сви су у истој мери жртве. Та је редукција неправедна. Ако се чиновницима општинским узме од плате мало, не постиже се апсолутно никакав финансиски ефекат; ако им се узме много, релативно много, онда се тешко погађају хи-

љадама њихових породица, које су и до сада мучно животариле.

Заблуда је исто тако узети плате државних чиновника као критеријум за редукцију плата великоградских службеника. Државни чиновници претстављају златну сиротињу. Ова је заблуда ухватила прилично корена, јер је некритички примљена претпоставка да је живот данас појевтинио у току последње две године за 30—40%!

У ствари, животне су намирнице и потребе појевтињале само у односу према оној ранијој неиздржљивој скупоћи од пре 6—7 година, а не у односу на плате државних чиновника и самоуправних органа. Та ранија скупоћа била је несразмерно већа од плата радника, општинских чиновника и државних службеника. Она је успела да сурва општи стандард живота на један мизеран ниво и да живот малих и средњих економских људи учини просто немогућим. Та, и само та наша легендарна скупоћа је прилично попустила, али стварна и у односу на чиновничке плате апсолутна скупоћа још и данас царује на београдском тржишту.

Када се детаљно проуче индекси цена Београдских пијаца, које статистички отсек О.г.Б. сваке недеље објављује у службеним „Општинским новинама" онда излази, да цене животних намирница укупно нису пале више од 10—15%. Али су зато плате чиновника, самоуправних службеника и радника пале несразмерно ниже. Надница у Београдској општини у току последњих година пала је просечно за 30%, специјални чиновнички додаци, уколико још уопште остаје — за 50%, а плате чиновника просечно за 10%. Ништа није боље ни у другим општинама. Тако је н. пр. у једном прекосавском граду најстаријем чиновнику-шефу целокупне комуналне администрације са 32 године непрекидне службе — плата се кретала овако:

1932	године	6.700
1933	„	5.670
1934	„	4.536
односно нето		3.961

Узели смо овај конкретан пример, пошто се он односи на једног од најстаријих и најбољих високих комуналних функционера, чији је научни ауторитет одавна прешао границе наше Државе! Па ипак, ето и његова је плата у непрекидном катастрофалном опадању. Док приходи тих људи катастрофално опадају из године у годину, дотле је пад скупоће врло слабога темпа и скоро релативан. При том, мали и хигијенски станови за те хиљаде београдских сиромашних општинских и државних службеника не само да нису ништа јевтинији, него су са неколико процената и скупљи, јер је њих данас врло мало, а тражња им је из дана у дан све већа.

А држава са општином уместо да помаже што живљу изградњу таквих малих станова, она је прећутно дозволила, да се предњеним очима *створе картели цемента, бетонског гвожђа и стакла*, који су учинили да данас нико нема рачуна да зида, јер су цене тих картелских артикала неподношљиво високе. Та оскудица јевтиних станова чини, те се чак ни овај мали проценат појевтињавања животних намирница не осећа на периферији Београда (а ту баш станује гро малих државних и општинских службеника, радника, подофицира и занатлија). Због скупљег подвоза, слабијег обрта, мањег профита (јер је роба купљена из друге или треће руке) живот малих општинских чиновника на периферији Београда није апсолутно ништа јевтинији но пре две-три године. А оном робом — чије су цене доиста осетно пале (одело, штоф итд), чиновничко-радничка се периферија слабо и користи, јер откако је завладала ова ужасна криза, периферички човек ништа не купује, него већином продаје све што има само да би могао да одржи свој и својих породица голи живот. Дакле најосновније потребе живота: стан, поврће, месо, маст, млеко, огрев, лекови итд., нису доживели не само какав уображени катастрофалан пад — о коме се у београдској сталешкој штампи само напамет говори — него се њихове цене одржавају безмало на старој и за економски малог човека неподношљивој висини.

* * *

Ситуација финансија Београдске општине и ако је врло тешка, далеко још да је критична, а најмање да је безизлазна. Нема зла коме се не може наћи лека, само треба имати добре воље, довољно снаге, па без предрасуда и конвенционалних обзира прићи поступу спасавања. На пола пута не сме се стати, нити се заваравати полумерама. Цензорски систем у буџетској политици, систем црвене оловке, тако радо одомаћен у нашим комуналним финансијама, унстини је најлакши и најбржи, али је унстини и најкобнији.

Морамо овде објективно да подвучемо, да се данашња Општинска управа још од првог дана своја ступања на власт изјаснила противу несоцијалне редукције особља „ан мас", као и неправичне редукције плата. У овом правцу она претставља један изузетак достојан јавног признања. Додуше, она није о овоме давала никакве декларације, али се из њених поступака изводи, да она у смањивању плата не види тражени камен мудрости.

Исто тако и код службеника, чије су плате осетно редуциране, појављује се нерад, саботажа и у најмању руку радна депресија и свако осуство иницијативе и полета, тако потребног у свима врстама комунално-социјалне акције. А све то, уосталом, износи на

крају крајева сто пута већу ефективну штету него што добивена сума редуцираних њихових плата претставља ефективну корист!

Ово су велике, животом утврђене истине. Али исто тако велика је истина, да је у Београдској општини извршено нагомилавање непотребног и неупотребљивог особља до тољких мера да у појединим случајевима то више личи на азил него на радну институцију. Зато је редукција у овом конкретном случају ипак *неминовна*. Са тим се морају помирити сви. Само што та редукција не сме да буде ни пристрасна, ни политичка. Она треба да изврши пурификацију Београдског комуналног чиновништва на бази њихових стручних и моралних квалитета. Зато она мора да је вршена од једног широког и потпуно независног стручног форума, у коме има неизоставно да учествује и претставник удружења особља Београдске општине.

Оваква редукција претставља унапред читав низ реформа из области свих манифестација јавног живота. Те се реформе имају спровести у живот координирајућим радом Општине и државе. Ту се на пр. имају прво предузети јавни општински послови на најширој основи. Они би имали два циља: да пруже зараде неупосленим масама, и тиме изазову јачу привредну пулзацију, као и да те послове, који одавно чекају на свој дан, приведу једном у дело. Ма да се питање стварања јавних послова не да ни замислити без државне колаборације, ипак се за ово најживотније питање морају створити потребни кредити, јер, најзад, ти су расходи продуктивни и у погледу националне привреде регенеративни. Ако потреба буде захтевала, не би би се смело бежати ни од једног строгог принудног унутрашњег зајма, распоређеног пропорционално према богаству појединих грађана, ма колико да извесни заинтересовани кругови тврде да је он данас тобоже финансиски неизводљив!.. Зашто неизводљив када су га баш ових дана са успехом извеле две европске државе?

Упоредо са јавним радовима, Београдска општина мора установити Отсек за сузбијање скупоће и за апровизацију са највишом компетенцијом, безмало диктаторском!

На када се путем ових и осталих мера у великом комунално-социјалном телу створе и организују нове ћелије, нова продуктивна места, нови корисни радови, онда се тек административно тело сме и може да ослобађа сувишних персоналних оптерећења. Општина у својој комуналној администрацији не треба да трпи скупу а јалову беспослицу; али исто тако она не треба да ствара неупосленост, она не треба никога да баца на улицу, никога да остави без хлеба и рада. То би било не само несоцијално него и државнички опасно. То би био један неопростив злочин. Општина је збир свих грађана, она не може да буде непријатељ ни једног од њих, па ни својих службеника. Вршећи ову неопходну редукцију она мора, пре свега, да поштује сва стечена права својих службеника. Тај основни принцип правно уређеног поретка подвлачи и категорички брани и сам Савез градова у својој резолуцији од 1 јуна 1934 године, где вели:

> *„Савез градова предлаже, да се градским службеницима будућим законом о градовима призна сталност, право на пензију, личну и породичну, обавезно социјално и здравствено осигурање и апсолутна непремештивост.*
>
> *У вези са тим моли Савез градова да се у уређивању службених односа градских службеника и њихових принадлежности као и досадањих пензија афирмира начело стечених права. У народу треба сваком згодом утврдити поверење у право, у законом створени правни поредак, у права стечена законским путем. Савез градова жели да то врховно начело у пуној мери дође до изражаја и у закону о градовима."....*

У даљем спровођењу селективне редукције мора се имати на уму и социјални критеријум, и настати да удар платне или положајне редукције погоди оне који имају сем своје плате још какву већу ренту или сличне приходе, довољне за егзистенцију породице. Поврат за што правичнијом поделом прихода у државној и самоуправној служби оснаја терен у целом свету. Само што се од њега не сме да прави несоцијална карикатура!

Најзад, злоупотреба овог неминовног зла — редукције особља — светиње се оном истом друштву које је злоупотребе, било лично, било политички. То је социјална правда, и она се не може избећи!

*

У решавању свих ових службеничких питања мора да се увек чује прва реч — Удружења особља О. г. Б., које је данас члан Земаљског савеза свих организација комуналних функционера, Савеза који говори у име једног снажног сталежа од преко 60.000 самоуправних чиновника. Чланови овога Савеза — од најпростијих општинских радника до главних шефова и директора — претстављају једну значајну армију, са којом сваки паметан човек мора да унапред рачуна!

Да ли је онда целисходно да се деликатно питање њиховог положаја и њихових принадлежности решава без њихове консултације?!

На овој снажној и свесној армади самоуправних чиновника и службеника почива добрим делом данашњи правни поредак Државе. Она претставља ако не темеље Државе а оно каријатиде на којима почива државна архитектура.

Павле Кара-Радовановић,
новинар и одборник О. г. Београда

Проблем службеног особља Београдске општине

Како се доношење буџета О. г. Б. за 1934 год. налази на дневном реду, а пошто је једно од најосетљивијих актуелних питања Београдске општине — питање социјално - правичног регулисања положаја општинског особља О. г. Б. — то одлуком Редакционог одбора „Београдских општинских новина", објављујемо овај чланак нашег најстаријег одборника О. г. Б., г. Павла Кара-Радовановића, који подвлачи, да се само са способним општинским службеницима може регенерисати наша комунална служба, а способно се чиновништво може имати само ако је материјално обезбеђено, морално заштићено и независно од свих спољних и нежељених тразвица.

Овим чланком г. Кара-Радовановића, часопис О. г. Београда отвара анкету по овом компликованом али животном проблему Београдске општине, проблему који захтева свестране студије и детаљне расправе пре него што се донесе ма какво решење.

Пошто смо пред решавањем општинскога буџета за 1934 год., који се овога пута мора ставити на потпуно реалну основу, то је неопходно потребно да проговоримо о истакнутом проблему. Наравно, само се по себи разуме нема и не може бити реалног буџета, ако се на здравој основи предходно не реши проблем службеног особља наше Општине. Само здравим решавањем овога особито важнога питања може се помишљати на реалан буџет. Решење питања службеногa особља чека још од постанка Београдске општине па све до данас. Да је којом срећом, као што није, ово питање мудро и савесно решено још одавно, ствари Општине београдске биле би данас на завидној висини. Али у то тако важно питање није марљиво и строго схватљиво ушла ни једна општинска управа. Први пут је у ово питање, само у неколико, ушла Општинска управа, којој је на челу био покојни Добра Митровић. Али, на жалост, прилике су биле у то време тако мутне и несређене, да ни ово питање није могло бити решено онако како су то изискивали општи интереси Београда и његове општине.

И због тога што питање општинског службеног особља није решено у своје време онако како га је ваљало решити, Општина је у свима правцима свога рада губила и персонално стање јој никад није могло бити стављено на здравој основи. Пред тим се решењем овога тешког проблема, рекли би Гордијевог чвора, налази и данашња Општинска управа, пошто су надлежни меродавни и довели данашњу Општинску управу, да решава и реши сва она питања неопходна Београдској општини, која нису могла решити претходне општинске управе. Желим да моје мишљење, као старог одборника, није усамљено, ако кажем, да данашња Општинска управа, као напреднија и савременија мора приступити решавању питања сређења и уређења положаја својега службеногa особља. Ваља знати, да пре решења овога питања, Општинска управа са сигурношћу не може рачунати на ма какав успешан рад у својим пословима. Са овим мишљењем излазим и овога пута и на овом месту у жељи и тежњи, да се ово врло крупно и врло значајно питање овога пута реши пре овогодишњег општинског буџета. Понављам, само ако решимо чиновничко питање — уз питања ануитета — пре решења буџета, ми ћемо моћи поставити буџет на здравој и реалној основи и избећи буџетске дефиците.

А како ово питање ваља решити?

Пре свега ваља имати на уму, да је службено особље за општину оно што су чланови породичне задруге за њихов заједнички дом. Опште је позната стварда да једна породична задруга не може показати жељеногa успеха у свом раду, ако њени чланови, задругари, нису правично у послу распоређени и ако им задруга није обезбедила праведно солидан живот и тиме им омилила сам задружни рад и живот. То исто важи за радништво у фабрикама, предузећима, радионицама и трговинама. А то што важи за чланове породичних задруга и радништва фабрика, предузећа, радионица и трговина, важи и за државно и општинско особље. Свакоме ваља правичношћу и солидном наградом омилити посао и привезати га за исти. Ради најпотпунијега успеха у раду, ваља правичношћу и солидном наградом привезати посленика и служ-

беника за предузеће у којем ради и установу у којој служи и где заснива живот и опстанак свој и своје породице.

Правичност и потпуно обезбеђење живота радника и службеника Београдске општине и њихових породица морају бити толико реални, да код службеника и радника створе убеђење, да је њихов живот и њихових породица везан за ову установу у којој раде и чији су службеници. А стекне ли чиновник, службеник и радник то убеђење, онда ће се сав својски, од срца и свом снагом залагати за успех установе чији је службеник. Тако обезбеђен службеник ни за један тренутак неће жалити труда да послове обави онако и онолико како и колико изискују општи интереси установе у којој ради и од које са породицом зависи.

После свих општих напомена, ваља ми прећи на излагање мишљења о нашем општинском службеном особљу. Ваља да изврши свој задатак, која ме је определила да ове радове пишем пред решењем буџета Београдске општине у жељи и тежњи, да се оба ова крупна питања доведу у везу и сагласно реше.

И ако је од вајкада опште позната ствар, да општи и свестрани интереси општинског императивно изискују, *да се питање службеног особља реши на једној здравој и солидној основи, ипак оно ни до данашњега дана није решено.* И ако се врло добро зна да Општинска управа, ма колико била вредна и савесна, поштена и способна, *не може обавити општинске послове како би требало и како би она желела, јер је спутава и омета нерешено питање службеног особља. И ако је ово неоспорна истина коју су знале све Општинске управе, ипак још није до овога часа коренито ни покренуто, а камо ли решено ово прешно и тако важно питање.*

Па како ја лично мислим, да би данашњој Општинској управи чинило част да у ово питање уђе са највећим и најпотпунијим разумевањем обостраних интереса и општине као целине, и општинског особља, као сарадника Општинске управе, то ово питање, као најстарији одборник О. г. Београда и овом приликом на овом месту покрећем и стављам га на дневни ред. Ово чиним из тврдога убеђења, *да животни интереси Београдске општине изискују да се ово питање мудро, корисно и што пре реши.* Настојаћу и у Општинском одбору да се ово питање реши још у овој години. У расправи овога питања ја сам инспирисан искључиво великим интересима наше престоничке општине, која треба у свему да предњачи осталим градским општинама у нашој земљи.

Мишљења сам да ово питање, за сад, ваља решити, на овај начин:

Сад — пре решења буџета — Општински суд ваља да марљиво изради једну уредбу за своје службено особље свију својих установа. Ову уредбу ваља израдити по принципима и основама Закона о чиновницима и службеницима грађанског реда за државно службено особље. *Све оно што је обезбеђено Законом државном службеном особљу, ваља дословно обезбедити уредбом општинском службеном особљу и то као минимум.* У томе се мора бити у највећој мери правичан.

За све положаје општинске службе морају се предвидети потребне квалификације какве изискују послови који се дотичном службенику поверавају. Морају се особито марљиво обрадити дирекције са утврђеним њиховим бројем, као и отсеци у истим. Директори могу бити, као строго стручни и искусни људи, и уговорни. Али, уопште узев, они имају бити што и директори министарстава и са истим принадлежностима. Шефови отсека ваља да буду што и виши инспектори и шефови одељења у министарствима, са њиховим принадлежностима. Стручни чиновници: инжењери, лекари, финансиски стручњаци итд. — имају положај и принадлежности њихових колега у државној служби. Сви остали чиновници имају бити оно што и њихове колеге у државној служби, са бар толиким принадлежностима и са истим обезбеђењем у служби. (Овде не треба изгубити из вида, да и општинским, као и државним чиновницима, треба дати додатак на жену и децу, станарину, повластицу у возњи на државним железницама и бродовима за њих и њихове чланове породице, које сада општински чиновници уопште немају). *У већим градовима у којима је живот скупљи и тежи (Београд, Загреб, Љубљана, и др.), могу се чинити изузетци са повећањем принадлежности.* Овај изузетак дозвољава се поред осталога — и због тога, што државни чиновник, ако му је материјално немогуће да издржи скупоћу великог града, може да тражи и да лако добије премештај за унутрашњост, где је живот јевтиниji, док је то немогуће градском општинском чиновнику, који је службом везан једино и искључиво за свој град. *Свима одозго до доле има се обезбедити сталност у служби и периодска повишица плате и осталих принадлежности.* Исто тако напредовање у служби, и по степену, и по звању, има да буде регулисано и обезбеђено као и у државној служби, док је до сада напредовање општинским службеницима у Београдској општини било обезбеђено само по степену, *али не и по звању.*

Једном речи, службено особље Београдске општине ваља у свему изравнати са државним службеним особљем у свима правима. У принадлежностима пак, *треба се придржавати горе истакнутог принципа повећања принадлежности, према образложењу, које је тако горе наведено.* Разлика ваља да буде још и у томе, што Општина у једном догледном времену ваља да подигне здраве

и јевтине станове за све своје службено особље. Овим јевтиним и погодним становима Општина би још више привезала своје особље за своју службу и да у служби буде у највећој мери исправно. Итд.

Као што рекох, поменуту уредбу треба да изради Општински суд са својим стручним органима; да исту свестрано претресе и одобри Општински одбор. По одобрењу надлежнога министарства и обнародовања у нашим Општинским службеним новинама уредба добија силу закона обавезног за обе стране.

Како се сада ради и Закон о градским општинама, то основне принципе овог статута — уредбе ваља унети у тај нови Закон о градским општинама и тиме ово најкрупније питање повољно решити за будућност. Наравно само се по себи разуме, поменута уредба има регулисати положај припадлежности и квалификованог радништва, као што је то регулисано у државним установама и на исти начин. Правичност има доминирати свуда и у свему.

Ја сам, као што се из напред изложеног јасно види, ово најкрупније питање по Општину београдску само принципијелно додирнуо и покренуо благовремено. Осталима у општинској управи, као надлежнима и позванима остављам, да о овоме размисле и да и ово тако важно питање реше као што су решили и многа друга значајна питања. Увести строг и правичан рад у општинској служби, то је највећи интерес општински. Јер, као што је познато, данашње стање у овој ствари не само што личи *но и представља разграђену њиву у коју несметано улази ко хоће и кад хоће.*

Ваља знати, и то ни за тренутак не губити из вида, да се само на овај начин може решити ово крупно питање, и да тек тада Београдска општина може стати на здраве ноге у свима правцима њеног деловања. И зато сам мишљења да би данашња Општинска управа и њени одговорни чиновници, носили велики грех на својој души, ако баш сад ово питање не би решили. Ја лично са себе овим скидам сваку одговорност по овоме питању, као општински одборник, јер сам овим извршио своју дужност.

На крају имам да учиним још и ову изјаву: да бих се особито радовао, ако се покаже и мишљење противно мојим разлозима изнетим у овоме напису. Јер је опште позната ствар, да ће се овако питање боље и правилније решити ако буде од више њих свестрано проучено и претресено. Пошто је ово крупно комунално питање, то на сваки начин ступи нашег престоничког часописа стоје свакоме за објективно расправљање овога питања.

Др. Бранислав Борота
градоначелник града Новог Сада

Однос између самоуправних тела и њихових штедионица

Уставом Краљевине Југославије у члановима 88 и 96 предвиђена су као самоуправна тела: бановине и општине. Посебни закони о њиховом делокругу прописују задатке, које та тела треба да у својој надлежности решавају. Тако је Законом о банској управи у §-у 29 прописано, да ће бан, поред послова опште управе, који су пренесени у надлежност бана, у погледу бановинских послова и буџетирања *старати се* за привредне, хуманитарне, здравствене, социјалне, саобраћајне и културне интересе бановине и њеног становништва, уколико се односе на задатке, који по свом значају прелазе обим и потребе појединих општина и обухватају веће делове бановине, а немају важности за целу државу. У том циљу бан може на основу одобреног бановинског буџета *оснивати и потпомагати* заводе, предузећа и установе, у циљу: развијања и унапређења телесног и моралног добра и образовања народног, *за* побољшање саобраћајних, станбених, здравствених и социјалних прилика или за задовољавање културних или привредних *потреба* народа у бановини. Исто тако су и они послови, који су по посебним законским прописима спадали у надлежност обласних и среских самоуправа, §-ом 43 истог закона прешли у надлежност бана. — Новим законом о општинама у §-у 76 је одређен делокруг општина, који обухвата све послове, који се тичу интереса општинске заједнице, а односе се на економски, културни и социјални напредак у општини, затим се ексемплификативно наводе под тачком 1) „оснивање општинских предузећа", као задатак имовинске политике, под тачком 2) грађење и одржавање путева, канала, осветљење, као задатак саобраћајне политике, под тачком 4) старање за здраву воду и пиће, унапређење градње здравих станова, снабдевање животним намирницама као задатак здравствене политике, затим под тачком 5) као задатак опште економске политике побољшавање плодности земљишта, оснивање завода за штедњу итд. У погледу општинских предузећа § 105 прописује, да ова по врсти и обиму не смеју прелазити економску снагу општине и сметати је у вршењу њених јавно-правних задатака, а по §-у 106 водиће се иста по трговачким начелима.

Како бановине, тако и општине као самоуправна тела имају дакле да извршују најразновршније задатке из свих области народног живота, међу којима се поред хуманитарних, здравствених и просветних задатака нарочито наглашују *социјални и економски* интереси заједнице. Заиста обилан и замашан програм, огромно и разнолико поље рада, али поред свих тих разноликости, поједини делови су ипак повезани тако, да се не може замислити успешан рад ни на једном од посебних задатака, ако се истовремено не води рачуна и о осталим задацима, јер је њихова међусобна зависност предодређена тиме, што се све то односи на живот једне одређене локалне заједнице; према томе сваки рад на посебном задатку ваља тако изводити, да истовремено послужи и извођењу осталих задатака.

Међу појединим самоуправним заједницама, међутим, постоје такве разлике у погледу предуслова за извршење ових задатака, да се успешно извођење њихово само тако може осигурати, ако се начин и средства извођења одреде према њиховим особеним приликама. Поред све разноврсности задатака, дакле, у једној одређеној заједници постојаће увек унутрашња повезаност њихова, због чега ће се извођење морати вршити по сложеној методи, дочим су разноликости међу разним заједницама такве врсте, да се извођење истих задатака може и мора извршавати само по оној специјалној методи, која најбоље одговара приликама дотичне заједнице.

Овај принцип је имао пред очима и законодавац, када је како у закону о банској управи, тако и у закону о општинама прописао само оквире тих задатака, а начин њиховог извођења је препустио надлежним органима, да их уредбама односно правилницима регулишу.

У разна времена разно се и гледало на задатке појединих заједница, а и појединн задаци су на различити начин просуђивани у току времена.

Од оснивања првих самоуправних штедионица до данас прошле су оне кроз различите фазе, као што је и њихово оснивање у разна времена због различитих потреба на-

стајало. Оснивање њихово резултирало је из потреба тадашњих прилика и потреба заједнице, а добијале су оно уређење, које је такођер резултирало из тих прилика и потреба. Шта више у оквиру потреба и прилика разних држава оснивање, уређење и развитак ових установа — као и свих других — уследило је, односно узело је различите форме, јер је суштина те установе била задовољење потреба, које су у разна доба и код разних народа према степену њихова развитка и стања у коме су се налазила биле различите.

Када дакле желимо да расправимо питање какав однос треба да установимо између самоуправног тела и његове штедионице, не можемо мимоићи питање, како данас у опште гледамо на задатак или задатке штедионице. Ако би хтели, да тај задатак исцрпно одредимо према оним схватањима, која владају код других народа, пошто су та схватања различита, морали би приступити анализи свих прилика у којима се ти народи налазе, па да пронађемо онај народ, који је у свему или бар приближно исти и у истом положају као наш. Тим путем не би дошли до жељеног резултата, ма да упоређење увек даје драгоцене податке за тачније решавање конкретног случаја. Испитивање наших прилика и наших потреба нас ће, међутим, сигурно повести правим путем, на коме ће нам туђи примери и искуства свакако олакшати решење проблема.

Сви се слажемо у томе, да је штедионица, како нам законодавац вели, „завод за штедњу", те да је циљ штедионица, да упућују најшире слојеве народа на штедњу. Неки се задовољавају са овим и оволиким задатком штедионице. Пројект новог закона о штедионицама ограничио се у том погледу на ове одредбе: „задатак је штедионице, да у најширим слојевима становништва развију у њима смисао за штедњу. У том циљу штедионице пружају прилику за сигурно улагање и укамаћивање првенствено ситних уштеда". Међутим јасно је, да овако сакупљени новац *неможе остати у каси* беспослен и неплодан, јер онда не може бити речи о укамаћивању, те да тај новац мора тражити и свој пласман, мора извршити свој задатак у народној привреди, јер он није циљ, него средство. А чим пређемо на питање пласмана, одмах искрсава и питање: на што да се употреби тај новац? Према томе мора се одредити и онај не мање важан проблем и сиим у вези *задатак* штедионице, како има да поступи штедионица са прикупљеним новцем, какву кредитну политику треба да води. Ово је исто тако важан задатак, као и онај о прикупљању штедних улога. У том погледу су мишљења подељена, а од сретног решења тога питања зависи код нас и даљи развитак комуналног штедионичарства у опште.

Савез штедионица је заузео становиште, да се међу задатке штедионица има поред унапређења штедње уврстити као задатак штедионице и то:

да јевтиним кредитима и зајмовима унапређује радиност и предузимљивост *појединаца*, па и *самоуправно* и *задружно господарство*.

Држим, да је ово становиште савеза потпуно исправно, а као доказ за ову тврдњу позивам се на горе цитиране захтеве законодаваца, који траже од самоуправне заједнице, у којој је самоуправна штедионица само један саставни део, да унапређује и развија поред културних и све социјалне и привредне прилике дотичне заједнице. Може ли се дакле једна „кредитна" установа, као што је штедионица, коју оснива та комунална заједница, потпуно *изоловати* у том општем раду за унапређење господарства, па се ограничити само на то, да само прикупља улоге, а да не сматра за себе обавезним, да истакне на свој барјак и лозинку своје кредитне политике, те да ту лозинку *као свој битни задатак* и остварује. Многима се чинило лакшим послом, да кредитну политику препусте јачим новчаним заводима, предавајући њима прикупљени новац, или су пак хтели да се ослоне на јавне папире, који имају берзански промет. Све се то пропагирало у име сигурности, мобилности и ликвидитета штедионица, а избегавало се давање кредита у вези са изграђивањем дотичне локалне заједнице, а поготово финансирањем оснивача. Показало се, међутим, да су опште прилике јаче од свих тих мера предострожности, те да су услед општих привредних прилика дошли у потешкоће и они заводи, који су се уздали у пупилност својих пласмана, а да су напротив штедионице, које су учествовале у општој привредној делатности свога оснивача, па чак и оне, које су horribile dictu водиле корисна предузећа, не само стекле заслуге у општем унапређењу своје заједнице, већ су остале поред сигурности, још и мобилне и ликвидне.

Ограничавање кредитног задатка штедионице на мању меру, него што је то Савез у своме пројекту предвидео, играло би одсудну улогу при питању оснивања нових комуналних штедионица. Прво и најважније питање је наиме за сваку самоуправну заједницу, које ће задатке моћи решити оснивањем своје штедионице и то основно питање је уједно и прво питање, које нам се намеће при расправљању општег питања: *односа самоуправног тела према својој штедионици*. Ако се тај однос у погледу задатка не може онако засновати, како то целокупни интереси дотичне заједнице изискују, или се тај однос у погледу задатака мора у току времена да мења на уштрб интереса заједнице, у првом случају неће доћи до оснивања штедионице, а у потоњем случају долази у питање

ликвидација њена, у оба случаја на штету задатка штедње.

За здраве односе између самоуправног тела и његове штедионице дакле је први услов, *да се законским одредбама омогући успостављање хармоније између задатака штедионице и дотичног самоуправног тела, према његовим законом одређеним задацима, а према посебним приликама појединих заједница.* Потребан је, дакле, оквирни закон који ће омогућити задовољење специјалних потреба различитих локалних заједница, а које ће се за сваки поједини случај регулисати правилима дотичне штедионице.

Слажемо се у томе, *да све спекулативне послове треба искључити из пословања штедионице;* те послове треба да врши приватни капитал, који се у ту сврху организовао. С друге стране пак призната је могућност, да штедионице — без повреде својих животних интереса — могу вршити *неутралне* послове за своје клијенте, чак могу управљати осим готовине малолетника — и њиховом другом имовином. Али се већ оспорава право, да би се штедионици смело поверити управљање *самоуправним предузећима.* Не обилује свака самоуправна заједница људима, које може поразделити на управе неколико предузећа, поред тога, што је посебно управљање скопчано са исто толико пута већим трошковима. Концентрација управе разних опште корисних предузећа већ сама по себи претставља рационализацију вођства, а да то вођство према приликама и потреби тамо где се то тако жели, неби могло бити у рукама вођства штедионице као привредне установе, не може се пресудним аргументима утврдити. У општинском закону није предвиђена та могућност, јер у његову материју и не спада то питање, већ у материју закона о комуналним штедионицама. За рачун оснивача управљање његовом имовином не претставља за штедионицу нити спекулативни посао, а нити се може претпоставити, да ће бирократско управљање с тим предузећима бити успешније од вођења по трговачким методама; ова потоња примедба важи за градове у оним крајевима наше земље, где још данас постојећи стари закони онемогућују стварање посебних трговачких организација за ова предузећа.

Најважнији проблем у односу оснивача и штедионице јесте питање кредитирања оснивача са стране штедионице. Око тога се највише копаља поломило. И заиста правилно решење тога питања је од пресудног значаја за опстанак сваке штедионице. Не можемо се сложити са онима, који међу разлозима за оснивање штедионица убрајају и то, да ће на тај начин оснивач моћи доћи до јевтиног кредита. На против, сматрамо најидеалнијим онај однос, када оснивач не само да не дугује својој штедионици, већ још више када он улаже своје готовине код своје штедионице. Не може бити најздравије газдовање оне самоуправе, која нема ни паре готовине, резерве. Као и у приватној економији, тако мора и самоуправно тело, које је и приватноправна личност, да обезбеди своју егзистенцију према оном старом правилу са имовином: у 1/3 у готовом, 1/3 у некретнини, а у 1/3 у осталом привредном раду. Пошто пак то није увек случај, ваља се определити по питању: да ли се уопште може дозволити, да штедионица од својих прикупљених средстава кредитира оснивача, у потврдном случају, до кога износа. Држим да се без повреде битних интереса штедионице може *потврдно* одговорити на прво питање, али само уз ограничење да *тај износ несме прекорачити сразмеран део свих средстава штедионице.* Самоуправна тела претстављају имовинску снагу не само по величини своје приватне имовине, већ и по своме јавно-правном овлашћењу, да могу убирати порезе и друге јавне дажбине, да према томе располажу и са извесним делом имовинске снаге и својих чланова. Ова економска снага ће бити увек довољна, да одговори обавезама и према штедионици. Поред те имовинске снаге још јачу улогу мора да игра морална снага самоуправног тела, као моралне личности, која мора у својој штедионици да гледа *свој образ,* који се мора одржати и бранити и са жртвама. Ово начело вреди не само када је реч о враћању дуга штедионици, већ уопште у свима приликама, када оснивач и није дужан штедионици, а тиче се помоћи, да штедионица удовољи својим обавезама. Само са таквим схватањем се може стећи поверење у штедионицу, односно стечено поверење очувати.

Најважније и битне услове здравог односа између оснивача и штедионице изложили смо у горе изнесеном. Преостаје још питања која према овим битним условима ваља као даље правне конзеквенције повући.

Оснивањем штедионице постаје *нова правна личност,* која само задатке, организацију и имовину прима од оснивача, иначе је од њега одвојена и потпуно самостална у своме правном бићу, у своме раду. Оснивач *јамчи* за све обавезе њене, јер то захтева како имовински, тако и нарочито морални принцип, пошто је извор поверења у овакову установу у првом реду морални карактер његове личности. Међутим, баш због тога неограниченог јамства, оснивачу мора да припада право , да *контролише* рад штедионице. Ово се врши у два правца; надзорни одбор је наиме обично по правилу из редова претставника оснивача, а годишњи извештај о раду и билансу проконтролише претставништво оснивача, јер оснивач нема права тутеле над штедионицом, нити има права, да чланове управе обавезује на извесне радње, па и ако су они бирани из редова самих претставника оснивача. Сасвим је споредна околност у по-

гледу одвојености од оснивача то што су чланови управе бирани или именовани од претставништва оснивача, јер оснивач нема права тутеле над штедионицом, нити има права, да чланове управе обавезује на извесне радње, па и ако су они бирани из редова самих претставника оснивача, пошто су они у штедионичном пословању везани само за Законе и правила, а никаква друга упутства оснивача њих не везују.

Али баш из ових разлога *не може се примити* ни оно становиште, да је оснивач оснивањем штедионице завршио све, на што је имао права, а да после тога штедионица више никакве везе нема са оснивачем. Према томе становишту надзор над штедионицом припада после тога само државној власти, а о престанку штедионице не одлучује више оснивач, већ сама штедионица. *То је становиште немогуће и због тога, јер оснивач јамчи за све обавезе штедионице, те је потребно да буде обавештен о стању тих обавеза, како би могао предузети потребне мере за очување својих интереса, а тако исто оснивач мора имати права, да одлучује и то само он, о престанку штедионице, пошто се не може од њега као јемца ускратити, да сам одлучи, докле хоће да пружи то јемство, односно, да други одлучује о томе, да ли треба он и надаље путем штедионице да испуњава свој задатак на пољу развијања штедње и унапређења господарства уопште, а које му је задатке законодавац ставио у дужност.*

Установа збора улагача са циљем, да се тамо прочита извештај управног одбора и закључни рачуни, не би имао другог значења, већ само то, да се и на тај начин да публицитет рада, па је поред публицитета, који је већ омогућен путем штампе, потпуно излишан; а чим би се дало право да збор и одлучује у погледу разрешнице и даљег рада, постао би врло опасна установа по оснивача, јер би угрозила његове јавне и имовинске интересе. Штедионица са установом збора улагача може се само тако замислити, ако се потпуно апстрахира од њене везе са осталим комуналним задацима, када се она гледа само као и други приватни капитал, који се организовао, да послужи приватним интересима.

Наша самоуправна тела у данашњим општим приликама морају предузимати и развијати на свима пољима народног живота најразноврсније акције, не само зато, што им је ту улогу законодавац делимично препустио, већ и зато, да би и са своје стране допринела општем сређивању прилика и сузбијању штетних појава нагле еволуције, у којој се после светског рата скоро сви народи једва сналазе. После огромних напора и жртава, које је наш народ за ослобођење и уједињење поднео, с правом очекује, да ће сада у миру сваки његов члан од најмањег до највећег према својим силама приионути на рад, како би се скупо плаћене тековине очувале и на општу корист унапредиле. У овом послу значајну улогу могу да одиграју наше самоуправне штедионице, ако им се према потребама данашњег времена осигура могућност да делују као *социјално-привредни инструменти наших самоуправа*, које без овакових инструмената не би могле одговарати својим најсавременијим задацима.

Dr. Вита Кајон,
директор Штедионице града Сарајева

Позив, спрема и положај чиновника комуналних штедионица

При оснивању градских општинских штедионица у нашој Краљевини, са изузетком регулативних, мислило се поглавито само на то, да се пружи грађанима могућност за сигурно улагање њихове уштеђевине, а под јемством општина као оснивача тих установа. Дух и начин рада био је у прво време једнак као и код новчаних установа приватног карактера. Ове штедионице нису биле истога типа ни по своме облику, ни по свом правном темељу, као ни по своме делокругу. То је разумљиво, кад помислимо да није постојао — као што ни данас не постоји — посебни закон по коме би се оне оснивале и да су њихове статуте одобравале надлежне власти из разних правних области, па према томе и по различитим законским нормама. Међу општинским штедионицама није постојала никаква идејна веза нити пословна сарадња, па се природно није могла развити једна јединствена свест о посебном значењу и позиву тих завода. Није чудо, да се под оваквим приликама није могла проводити организована акција за промицање штедње у нашој народној привреди и да се нису појавили никакви жилавији пропагатори штедње као опште народне врлине. Ми се не можемо похвалити ни са каквом нарочитом литературом или стручним и популарним написима из области штедње.

Оснивањем Савеза штедионица ударен је темељ систематском, организованом раду на изграђивању штедионичке идеологије и смишљеном координирању стремљења свих наших самоуправних штедионица ка главном њиховом циљу: *подизању воље за штедњом у народу и сабирању уштеђених капитала.* Напори нашег Савеза у том правцу неће моћи, дакако, забележити веће успехе све дотле док држава не учини своју дужност према улагачима као најпозитивнијим стваралацима народног капитала и благостања, те док се не донесе једном толико очекивани *Закон о штедионицама.* Овим законом учиниће се први и најглавнији корак за организацију и заштиту штедње код нас и даће се најјачи подстицај за полетније оснивање самоуправних штедионица као установа јавноправног карактера. Ове ће штедионице, по свом утврђеном делокругу, фунгирати као главни фактори у формирању националног капитала и заузеће врло важно место у нашој новчаној привреди.

Други предуслов за успешно функционисање општинских штедионица и подизање духа штедње у народу је стварање *стручног, поузданог и агилног штедионичког чиновништва.*

Позив штедионичког службеника је данас одговорнији и важнији но икада. И ако нису капитали којима он управља, по њиховом укупном износу, толико знатни његово руковање многобројним ситним уштедама изискује ипак многе и велике напоре. Управник штедионице мора водити рачуна о интересима привреде свога места, те тако распоредити залиху расположивог капитала, да се праведно удовољи *социјалном задатку* поверене му установе, и што већи број потребних грађана задовољи кредитима, а под што повољнијим условима. Но његов посао није компликован само у том правцу. Ни у погледу кретања уложака није његов позив више тако једноставан као некада. Не штеди се више као што је пре бивало само из навике. Грађанин поставља данас својој штедњи један одређен циљ: он одваја од свога прихода колико може, било за градњу крова над главом, било за школовање своје деце, за подузимање једног извесног путовања, и т. д. Штедња наилази данас све више и на препреке и сметње, које потичу већином из конкуренције него је то пре био случај. Штедионички службеник је позван да живом речи и убедљивим разлозима растера многе сумње штедише у смисао и вредност његовог труда. Мора да агитује и пропагује штедњу са аргументима којима ће учврстити прирођено расположење грађанина за разумну штедњу.

По овом свом посебном позиву, чиновник комуналне штедионице има један цели сплет разних дужности и послова које дају његовом занимању сасвим други значај, него што га има чиновник једне банке или приватног новчаног завода. Чиновник општинске штедионице мора имати увек у виду да служи у *заводу са изразито социјалном сврхом.* Његова служба има, донекле, и званичан карактер, јер је намештеник општинског

или бановинског института. Но поред тога мора ипак да буде и трговац и привредник. Спрема оваквог чиновника мора обзиром на тако компликовану службу бити посебне врсте. Да може са успехом водити поверени му јавно-правни завод потребно му је да темељито познаје своју струку, и да при пласирању расположивих новчаних сретстава спроводи опрезну и здраву политику, али исто толико мора пазити и на то да се у свом раду руководи и обзирима који не играју никакве улоге код његовога колеге у приватном новчаном заводу.

Чиновник штедионице несме никад заборавити, *да стоји у служби једне комуналне установе и да мора према томе водити свој посао у сагласности са социјалним и привредним задацима које јој је основач поставио.* Они се састоје понајпре у томе да штедионице мобилишу ситни капитал који се у незнатним износима налази у рукама малога човека па да концентрисањем тога иначе раштрканог и невидљивог блага прибаве народу потребну економску подлогу за његова културна и политичка стремљења. Штедионички ће функционер стога пре него одобри који зајам испитивати може ли се исти дати и са становишта целокупне привредне територије на коју се протеже рад његовог завода. Може се десити да штедионица подели, изузетно, извесни кредит који је првенствено у јавноме интересу. На овакав се кредитни посао не би никад одлучио приватни новчани завод течевне природе.

Док је тако самоуправној штедионици више стало до тога да се њеном политиком подигне и унапреди привреда њеног подручја, дотле се приватном новчаном заводу ради само о томе, хоће ли му поједини посао донети толико добитка колико може очекивати према даним приликама. Видимо, дакле, да чиновник штедионице при решавању својих послова има да оцењује и уважава разне комуналне и економске моменте и интересе који никако не долазе у обзир за чиновника приватног завода. Директор банке је на пр. потпуно успео у свом раду, ако је завршио своје годишње пословање са извесним добитком. Управник штедионице мора исто тако получити неки добитак, али упоредо с тиме још и доказати, да је новчана средства употребио на опште добро и својим пословањем допринео развоју и напредовању привреде у свом граду. Такав функционер је најбоље задовољио, ако крајем пословне године покаже да је давао кредите уз што нижи каматњак, и да је повећан број грађана и занимања на које су ти кредити распоређени. Његова способност ће се више огледати у порасту броја улагача-штедиша на завршетку пословне године него ли у повећаном укупном новчаном износу самих штедних улога.

Из свега се овог види колико мора бити развијен смисао за позив и осећај одговорности код службеника комуналних штедионица.

Моменат *одговорности* у пословању наших установа треба нарочито нагласити, јер је структура штедионица другачија него приватних новчаних завода. Код ових имају главну реч у вођењу послова чланови Управе и Надзорног одбора, који су у ствари и материјално ангажовани у заводу те као његови акционари очекују од свога ангажмана и одговарајући профит. Зато акционари заузимају често у оваквим установама и водеће чиновничке положаје. Разуме се, да за пословање у оваквим заводима пада и одговорност у главном на интересоване чланове управног и надзорног одбора. Однос одговорности у нашим штедионицама је обратан. Чланови управе штедионице не стичу свој мандат по каквом свом материјалном интересу већ или као претставници оснивача — градских самоуправа, — или грађана и улагача, дакле по сасвим другом критерију.

Главно тежиште одговорности у раду наших комуналних штедионица лежи према томе на чиновницима, чија је егзистенција везана за просперитет завода као јавне установе. Ова је одговорност код службеника штедионице појачана, јер се ови у првом реду позивају на одговорност. Њихов положај у том правцу је тежи него чланова управе у приватном заводу, јер је њихова служба више јавноправног карактера. Осим потребне интерне дисциплинске стеге и одговорности и пред законом се њима суди по строжим обзирима.

За овакав социјални позив није довољна само школска и стручна квалификација. Потребна је и посебна љубав и наклоност према идеалној служби коју је одабрао. Ко се одлучио да ступи у рад комуналне штедионице мора се пуним срцем посветити њезином високом социјалном задатку. Прави штедионички службеник не налази своје задовољство само у својим приналежностима, колико у свести, да својим практичним деловањем доприноси подизању народног благостања, те одржавању и јачању самосталних људских егзистенција. Прожет оваквом сталешком свести и уверен да је његова функција органски повезана са напретком друштва и моралним подизањем народа, штедионички чиновник вршиће одушевљено улогу пропагатора идеала штедње и уносиће у свој прегалачки рад, сву своју добру вољу и стручну способност. Овако високо схватање штедионичког позива учиниће, да ће ступити у тешњу сарадњу и другарске односе не само сви намештеници и чиновници појединачне штедионице него ће и саме самоуправне штедионице у нашој земљи створити и изградити једну радну и идејну заједницу .Тако ће се, у етапама, с једне стране развијати наше штедиоништво као скуп алтруистичких и социјалних новчаних установа, а с друге

ће се образовати кадар специјалних чиновника који ће бити носиоци идеје штедње — темеља моралне снаге и привредне самосталности народа.

Поред закона о штедионицама, који ће нам дати правну и организаторску подлогу за стварање штедионица као посебног типа новчаних завода, вршиће дакле васпитање и спремање штедионичког особља у духу и схватању изложених идеја пресудну улогу при изграђивању наше југословенске штедионичке идеологије.

Службеник који ће веровати у социални смисао свога позива биће свестан своје дужности у правцу васпитавања народа, упућујући га неуморно на потребу штедљивог господарења. Кроз сав рад правог штедионичког чиновника треба да провејава његова тежња за остваривањем идеала комуналне штедионице као опште корисне, социјалне установе, којој није коначна сврха зарада него „да у колективном добру тражи услове свога просперитета". За разлику од банкарског чиновника, који је само послован човек, чиновник штедионице, који је схватио замашај свога позива, испољаваће у свакој прилици своју штедионичко-политичку оријентацију.

Код нас се још није изградио овај посебан тип чиновника који одговара савременој штедионичкој служби. Како није постојала ни нарочита штедионичарска идеологија, нису се досад тражиле ни посебне квалификације за чиновника комуналне штедионице. Сада, када смо, благодарећи настојању Савеза, кренули путем свесног, идеолошки одређеног штедионичког рада и организовања, неминовно је потребно да посветимо посебну бригу стручном одгајању нашег особља. Не смета, што су наши чиновници прешли у службу штедионице било из банковних завода било из општинске или које друге службе. Све њих треба сада да придобијемо за једно идејно схватање њихове службе и да им дајемо подстрека да удесе свој рад и своје научно спремање према функцији коју имају штедионице у привреди као сабиралишта народних приштедња.

Као и у свима другим смеровима јединственог организовања штедионичког живота, ми се налазимо и у погледу *просвећивања* нашег чиновништва на почетку рада.

У другим земљама где су јавне штедионице далеко изграђеније и врше пресудан утицај на народну привреду, проблем васпитања и образовања специјалног штедионичког чиновништва стално је на дневном реду и истиче се као централно питање не само за саме службенике, колико за будућност штедионица уопште. У Немачкој, класичној земљи штедионништва, израђен је цео систем наставе за штедионичко особље, почевши од стручних предавања, чиновничких просветних састанака, годишњих течајева и савезних школа за штедионичку струку до курсева за даље стручно васпитање и оспособљавање виших штедионичких чиновника за вођење управничке положаје и коначно до научног института за комуналну штедионичку и кредитну службу. Тамо је познавање организације штедионица и њиховог пословања ушло и у наставу на трговачким школама и академијама, као што се о њима предаје и на високим школама. — У Чехословачкој су исто тако под вођством агилног братског „Свааза чсл. спорителен" организовани стални годишњи течајеви за научну и практичну спрему штедионичких службеника. И тако се редом у свим напредним државама води велика брига око образовања штедионичког особља, које се мора трудити да стиче и допуњује своје знање у интересу успешнијег вршења веома разгранате штедионичке службе. Путем свих ових просветних установа и течајева чиновници имају прилике да прошире своје знање у свим подручјима науке, која их могу интересовати као штедионичке функционере.

Предавања обухватају разне предмете из области банкарско-техничке струке, књиговодства, трговачког, меничног, чековног и грађанског права, затим из националне економије и њеног учења о суштини новца и техници новчаног промета, о кредиту, тржишту капитала, коњуктури итд. те коначно из области правне организације и пословања комуналних штедионица, њихових савеза, те свим предностима и облицима савезног организованог рада. Сувишно је напоменути да није у том наставном плану занемарена комунална политика и привреда те комунална финансијска и кредитна техника. То је огромно и врло широко поље знања, које је овде оцртано у најкрупнијим обрисима. Чиновник, који хоће да савлада сву ову материју, упућен је у првом реду на самог себе, *на сопствени драговољни студиј*, те да поступним, систематским и непопустљивим радом постигне потребно стручно знање. То је главни услов и почетак озбиљног рада свугде, па и тамо, где иначе постоје обилне могућности учења и специјалног штедионичког образовања у нарочитим школама и курсевима. Код нас не преостаје нашим свесним и амбициозним чиновницима друго до да узму своје даљње оспособљавање сами у своје руке. Али је, ипак, првенствена дужност нашег Савеза самоуправних штедионица, да се појачаним пређлучем посвети образовању и стручном одгајању штедионичких службеника.

Можда би се могли и код нас, као код неких иностраних штедионица, завести обавезни повремени *састанци чиновника*, на којима они у присуству директора и шефова слободно измењују мисли о актуелним привредним и комуналним проблемима, који засецају у интересе и задатке штедионица. Ова

би установа, без сумње, била од велике користи за нас, јер би се путем заједничког претресања разних питања из штедионичког света, постепено почело формирати једнако посматрање појава у области наше струке, како га диктује идејни принцип штедионичког рада.

И поводом *Светског дана штедње* могли би се чиновници привући на активну сарадњу. Савез би пре свега морао ставити у дужност својим члановима да на дан Светског дана штедње приреде посебна предавања за чиновнике и њих упознају са циљевима *међународног покрета за пропаганду штедње*. Способнији и интелигентнији чиновници би могли и изравно учествовати у том раду, било публиковањем стручних чланака у локалној штампи било предавањима на Народном универзитету и у разним установама.

Други напор Савеза у том циљу било би што скорије издавање једног *Приручника* као упута у све гране пословања самоуправне штедионице, и њене правне основе и главне задатке. Овакво је дело потребно у првом реду за наше службенике, али и за оне наше функционере којима се у смислу наших правила поверава управљање нашим заводима. Приручник би битно и много допринео јединаком схватању задатака наших штедионица, једнообразности њеног пословања, истоветном образовању штедничког особља и јачању сарадње и солидарности како међу самим штедионицама тако и међу њиховим чиновницима.

Савез штедионица би, даље, морао утицати на своје подручне, нарочито старије и организованије штедионице, да за извесно време пристану на *измењивање одређеног броја чиновника* из разних штедионица, како би се на тај начин дала истима прилика, да се усаврше у свом практичном штединичком раду, упознају са новијим техничким уређајима, савршенијом организацијом извесног пословног огранка итд. Тиме би се много помогло настојање чиновника са бољим оспособљењем за штедионички позив и употпуњавањем свога знања.

Израђивањем разних *директива*, односно организовањем *просветних течајева* за чиновништво већих штедионица, евентуалним достављањем умножених *предавања* из штедионичке струке, прописивањем *Правилника за полагање чиновничких испита* из најважнијих штедионичких материја, те давањем подесних сугестија у циљу васпитавања и просвећивања штединичког чиновничког подмлатка, могао би Савез да за прво време, док се јаче не развије наше штединичарство, надокнадити нашу оскудицу на подручју образовања нашег чиновничког кадра. А врло много ће се постићи, ако старешине приступе нашим чиновницима као сарадницима, с пажњом и разумевањем загревајући их за лепу социјалну дужност, коју им намеће штединичка служба. Будећи у њима љубав за занимање и струку, изненадићемо се, како ће брзо они постати ревносни посленици у покрету за организовану штедњу, уносећи у народ занос и делотворни смисао за ову активност која је предуслов за стварање народног благостања. И ако, можда, изгледа да је превише и претерано захтевати све то од нашег младог Савеза штедионица, ово ипак није неостварљиво, када помислимо да имамо у земљи преко 60 одличних самоуправних штедионица.

При концу да истакнем још један врло важан моменат од кога зависи сав стварни успех и ефекат деловања штединичког службеника, па и стручно најквалификованијег. То је питање, како је заштићен и регулисан његов *положај*. Од чиновника који има са толиком вољом и одговорношћу да врши своју службу може се очекивати потпуна преданост послу, *само ако се он морално осигура и материјално обезбеди*. Чиновник комуналне установе долази у непосредан контакт са грађанима свих друштвених редова па је често изложен јачој критици него који други службеник. Према томе ће такав чиновник моћи савесно и слободно према сваком заступати становиште које му императивно намеће интерес службе једино, ако му се одмах при његовом примању у сталност регулишу сви правни и материјални услови и односи његове службе. Његове принадлежности морају бити јасно и одређено одмерене. Само ће у том случају оне бити и морална гаранција за исправно и поштено вршење службе, те се чиновник неће доводити у положај да попустљивошћу или чак удварањем и каквом протууслугом на штету завода изради себи повољније материјалне услове. Савез би имао дужност да пружи, где је то од потребе, и *заштиту* штединичким чиновницима улагањем свог моралног престижа и ауторитета код оних својих чланова, који неоправдано прикраћују или иначе оштећују своје чиновнике, а нарочито у случајевима кад чиновник изгуби поверење и наклоност својих претпостављених само с разлога, што није хтео да суделује код какве повреде статута, закона или интереса завода. Чиновник, коме је унапред регулисан положај и заједчен не сме страдати, осим ако се огреши о своју службу, и биће увек толико морално јак, да ће заступати оно, што му савест налаже. Штедионички интереси трпе понајвише кад су чиновници повођљиви и карактерно слаби, а то су они редовно кад служе у заводима који им нису материјално обезбедили положај.

У земљама развијенијег штедиништва Савези издају *шеме за принадлежности* штединичког особља разних категорија и правилнике у којима су садржани услови за њихово намештање, авансовање, регулисање њихових плата, пензија итд. Ми смо још

далеко од оваквог *скупног регулисавања* свих службених односа нашег особља али ћемо у заједничком решавању многих наших штедионичких ствари често наилазити и на питање правног и материјалног *уређивања односа* наших чиновника. Тако ћемо постепено стварати директиве и упуства у том правцу, на којима ће се једног дана моћи изградити и посебно *право штедионичког чиновништва*. Једно свакако стоји: да је задовољство чиновника главни услов за савестан, одушевљен и конструктиван рад. По готову је потребно да штедионице, које имају своју посебну мисију у народу и врше компликовану, многоструку и одговорну службу тако осигурају своје чиновнике, како ће радити у заводу као да раде за свој сопствени интерес, са активним, будним прегнућем, не долазећи никад у искушење и улажући сву своју личност у заводско деловање, од којега толико много зависи подизање радиности и целе привреде подручне градске територије па и саме државе.

То су од прилике захтеви које ставља време на наше штедионичке заводе и чиновнике. Развој наших штедионица условљен је тиме, да ли ћемо и у колико мери успети да овим потребама удовољимо. Позив штедионичког човека је данас свестран те захвата у многе гране социјалног и економског живота грађана, но најглавнији импулс у штедионичком раду долази од спремности чиновника да предано служи народу и привреди. У овом настојању највише ће постићи ако буде увек држао на уму интересе улагача-штедише који ствара капитал потребан за живот и напредак привреде. Ако ово вредо пресуши, замреће и целокупна привреда. Свесни оволике далекосежности њиховог животног занимања по интересе друштва и државе, чиновници самоуправних штедионица могу, без претеривања, да истичу етичку и социјалну страну свога опште корисног стварања у служби народу.

Д-р Милош Ђ. Поповић

Рационална помоћ социално-слабијима члановима општине

Рационална социална помоћ састоји се у томе, да се социално слабијим члановима градске општине, са минималним сретствима, укаже помоћ и постигну највећи резултати. Према разним узроцима, разликујемо и разне врсте социално слабијих.

У први ред долазе они који су за рад неспособни стално (инвалиди), или привремено (болесни) или су недорасли (деца) још неспособна за рад, или стари, који су такође неспособни за привређивање услед старости; те не претстављају никакав привредни елемената и падају потпуно на терет другима. Наше старање за њих треба дакле да буде управљено на то, да деца што мање умиру, и да што пре и што солидније буду спремна за привређивање, и да та њихова способност за рад и привређивање што дуже траје. Да се дакле смањи што више боловање и умирање пре времена, да буде што мањи број инвалида — хроничних и неизлечивих болесника, нарочито од тубрекулозе.

У другом реду су социално слабији они који су за рад потпуно способни и здрави, али који немају посла и због тога или морају да падају на терет другима, или су осуђени на гладовање и сваку другу оскудицу, услед чега чешће и теже оболевају и тиме постају неспособни и за рад и увећавају ону прву групу социално слабијих.

За рационалну организацију комуналне социалне помоћи исто су тако од важности и превентивне мере. Најбољи пример за ово даје нам алкохолизам. Познато је да наши радници по градовима највише страдају од алкохолизма и да је један од најважнијих задатака борбе противу алкохолизма, баш рад на сузбијању алкохолизма код радног света и градске сиротиње. Ако не предузимамо никакве мере за сузбијање алкохолизма, биће последица, један велики број алкохоличара услед оболења, неспособности за рад, преране смрти, душевних болести, разних изгреда и злочина, проституције, погоршања других болести, осиромашења, упропашћавања породичног живота, што све пада на терет градској општини и друштву, и стаје не само огромне суме новаца за њихово лечење и издржавање, судске трошкове, дангубе и друго, већ алкохоличари претстављају сталну опасност за друге становнике чији живот сваког часа могу да угрозе.

Друго важно превентивно сретство су *здрави раднички станови*. Ништа горе не утиче на здравље, но што су нездрави, тескобни и влажни раднички станови нарочито без канализације. Они су непресушни извор разних оболења, а нарочито туберкулозе и тифуса.

Ако дакле градска општина, друштво и држава хоће рационално да указују социалну помоћ својим грађанима, оне би у овом случају биле дужне да превентивним мерама сузбијају алкохолизам. Превентивне мере би биле разноврсне: Прво да помажу приватну иницијативу и организације које то већ добровољно и с највећим одушевљењем и вољом раде. На жалост, Београдска општина као и многе друге, наше градске општине, већ дуги низ година у своме буџету не уносе никакву помоћ друштвима трезвености, која би са сразмерно мало сретстава могла врло много да ураде — шире поуке, држе предавања, растурају летке, листове, брошуре, слике и раде на спасавању пијаница и њихових породица.

Друга мера за сузбијање алкохолизма била би да се помогне производња и потрошња безалкохолних пића и отварање безалкохолних локала: млекарника,[1]) здрављака, безалкохолних ресторана, итд. и у исто доба да се забрани отварање нехигијенских и у сваком погледу убитачних ракиџиница, бифеа, продавница „ужичких производа" (ракије), смештених по подрумима и њумезима на периферији па чак и у центру а које највише похађају радници и у којима остављају и последњу своју пару од злехудне и тешке зараде.

По општинској статистици, Београд попије око 15 милиона литара разног пића, што се изда преко 150 милиона динара. На сваког Београђанина долази дакле око 400 динара издатка на пиће. Само нешто већа количина потроши се млека, у вредности 30,000.000 динара или 120 динара на једног

[1]) Ово дана V југословенска Ложа гуттемплерска отворила је свој први млекарник за раднике при Београдском радничком склоништу.

становника. *Значи да Београђани два пута више дају на алкохол него на млеко, које треба да буде главна храна, нарочито за децу.*

Превентивне мере у погледу сузбијања алкохолизма, требале би у Београду да иду за тим, да се смањи потрошња алкохола и повећа потрошња здравих и корисних намирница, у првом реду млека, воћа и безалкохолних воћних производа. Због тога требало би ослободити све намирнице од свих терета, да би и њихова потрошња могла да буде што већа. То би у исто време била не само корист по здравље грађана, већ и велика добит за народну привреду.

У погледу поправке станбених прилика сиромашних слојева, потребно је да се нађу средства, најбоље путем једног *дугорочног хипотекарног зајма за подизање радничких станова*, који би имали да замене разне „мале" (јатаган, пиштољ итд.), које не само што су ругло престонице, већ и легло сваке заразе и порока, те је крајње време да се приступи њиховом хитном решењу.

Овом приликом да наведемо, сугестије и предлоге и неколико установа које би претстављале сталну и рационалну помоћ.

Београдска општина помаже у главном сиротињу у виду бесплатне лекарске помоћи, лекова, и новчане помоћи у хитним случајевима или у виду сталне помоћи, много мање и ретко у материјалу (храни, дрвима и др.). Буџет за ову помоћ (санитет и социалну помоћ) износи 11,000.000 од чега долази половина на личне издатке, а цела сума претставља само 25-ти део од целокупног буџета. Бечка општина на пр. издаје читаву *четвртину буџета* за социално старање. Из овога видимо да је буџет социалног старања врло мали, а затим, да се посве *нерационално* троши, јер се на превентивне мере готово ништа не издаје, а оно што се даје као помоћ, даје се само у виду милостиње — у готову, и то без обзира да ли се даје болеснима или здравима, способним или неспособним за рад, *што претставља један од примитивних и застарелих облика социалне помоћи.*

Као стварна и рационална помоћ оскудном становништву београдском требало би да буде организација *јевтине исхране.* Поводом тога питања чињени су више пута предлози за *задружно снабдевање* животних намирница, или бар раздавање *помоћи у виду намирница*, или другог потребног материјала. И у овом случају морамо водити рачуна о врсти оних, којима се указује помоћ. Стварна помоћ болеснима и неспособнима за рад једино се може указивати у виду новчане или друге помоћи, а свима осталим који су за рад способни мора се наћи други начин помоћи који би био за човека и достојнији и ефикаснији. Давно су прошла времена кад је могао свако, ко је хтео да ради, наћи посла, и кад се могао сматрати за лењог и поročног сваки беспослен.

Обе ове врсте помоћи: материјална помоћ и упошљење, могу најбоље да се изведу задружним путем. Али пошто задружна свест београдског становништва није ни изблиза толико развијена да може сама узимати иницијативу, потребно је да Београдска општина бар једним делом помогне задружно организовање, на тај начин, што би и сама постала задруга са већим улогом, који би се могао скупљати у виду „задружног прireза" свих грађана, јер за један обиман задружни посао потребан је велики капитал и кредит.

У исто доба требало би да се све задружне организације ослободе или бар мање оптерете таксама и трошаринама, што би само допринело помагању и развијању задружног покрета. У сваком случају, ову задружну акцију требало би спроводити у вези и споразуму са главним савезом С. З. З. а нарочито са произвођачким задругама.

Исто као што се може вршити снабдевање сиромашних слојева задружним путем, исто тако може се спроводити и лечење и снабдевање лековима путем здравствених задруга. На тај начин, не само што би се најбоље указивала лекарска помоћ оним који су највише потребни, већ би и питање незапослености београдских лекара или бар неравномерно упослење и награда лекарских могло се повољно решити.

Али најважнија и најкориснија установа и начин за указивање помоћи способним и незапосленим члановима општине биле би *општинске задружне радионице* које постоје у свима већим градовима у Европи и у којима раде сви они који немају посла и којима се на тај начин указује помоћ место да им се дели милостиња. Овакве радионице, (кројачке, обућарске, столарске, плетарске, шиварске итд.) као и предузимање других радова а нарочито зидарских служиле би у првом реду за сиромашне грађане, и на тај начин их помагале да могу најповољније задовољити своје потребе.

*

Ова тако важна питања и реформе не би требало да се скидају с дневног реда све дотле, док се не нађе најповољније решење за њих. А дужност је не само Београдске општине већ и свих њених грађана да сарађују на њима.

Љубомир Нинић, новинар,
секретар О. г. Београда

Милостиња или друштвена обавеза?

Било је срећних времена, када је милосрђе појединаца било довољно да у неколико ублажи беду оних који својим радом нису били у стању да себи обезбеде и најскромнију егзистенцију. Број таквих бедника није био велики и зато је њихово збрињавање претстављало најмању бригу државе и општине. Али су се времена променила и број невољника после рата нагло је порастао. Њихове потребе постале су толике, да милосрђе није више у стању да их све подмири. И из те потребе појавила се друштвена обавеза. Са терена хришћанског самарићанства прешло се на терен позитивног законодавства и еванђелске догме уступиле су место позитивним, императивним законским одредбама. Друштво је дошло у положај да се у интересу своје безбедности и мирног и правилног развоја мора свим силама борити против беде својих невољних чланова.

То старање главна је брига свију режима у свету, били они демократски, фашистички, или засновани на неким широким пуномоћијима ма које врсте. Немачки канцелар г. Адолф Хитлер, у своме говору академској омладини и школској деци истиче, да ће његова странка као прву тачку наставног програма научити немачку децу, да онај који нема посла има права на живот и да је прва дужност сваког детета да таквог бедника помогне. Италијански претседник владе г. Мусолини, посвећује велики део свога старања питању беде. Материјално благостаље појединих чланова друштва претстављено је по његовој замисли у облику круга и они који су на периферији круга у најгорем су положају, али је савремено социјално старање посвећено томе да се баш њима помогне у првом реду. У исто време финансиски диктатор г. Рузвелт, говорећи о истом питању, залаже се за подизање општег благостања, првенствено оних који су у беди.

Буџет Париске општине показује још јаснију слику докле се отишло у томе старању. Половина стварних расхода овога буџета троши се на социјално старање. Буџет Париске општине износи око 2,5 милијарде франака. Половина од тога иде на отплату ануитета разних дугова, а 1,200.000.000 франака износе стварни расходи. Од тога, преко 600.000.000 фр. иде на социјално и здравствено старање (око 1,800.000.000 динара). На неупослене раднике даје се годишње сума од преко 600 милиона динара; помоћ старцима, болеснима и неизлечивима 560 милиона динара; на помагање и заштиту деце 200 милиона динара итд.

И наше општине, нарочито београдске, све више подижу помоћ невољнима на степен једне друштвене обавезе. Милосрђе, које се испољава у добровољним прилозима, све више показује своју недовољност у данашњим данима. На последњем конгресу градова у Новом Саду, дати су о томе детаљни реферати и изношени су неки врло интересантни примери. Претседник једног града навео је пример једног богатог трговца из свога града, који је, мада најбогатији у томе месту, за исхрану беспослених радника подарио неколико килограма пиринча. Још неки примери изнети су у томе смислу, што је нагнало многе градске општине на завођење „социјалног прireза", намењеног искључиво за помагање невољника и неупослених. Од њега су ослобођени сви они који падају на терет општине да их помаже, док је на остале редове прогресивно распоређен, тако да свако доприноси сразмерно својој материјалној снази. Тако су, како они вели, све оне добронамерне жене које се баве прикупљањем добровољних прилога, поштеђене од непријатности да буду одбијене тамо где би требало стварно да буду примљене са предусретљивошћу, и да примају од економски слабијих, али увиђавнијих грађана, оно што они с тешком муком дају.

Кад је реч о социјалном старању у Београду, мора се имати у виду да се ради о једном до скора неизграђеном граду, који на својим леђима носи краткорочне зајмове за своје брзо изграђивање последњих година. *Мада би буџет наше Престонице морао и требао бити много „социјалнији"*, под данашњим приликама тешко је донети какво побољшање путем повећавања кредита, из простог разлога што се те суме не би имале откуда узети. Остаје једино *пут рационалније употребе* оних сума са којима се у те сврхе у буџету располаже, као и оних сума које се добијају путем добровољних прилога. Ако би се на неки начин успело да краткорочни дугови претворе у дугорочне, могло би се помишљати да се поће путем осталих великих градских општина у земљи у

завођењу „социјалног прireза." Иначе остаје једино пут најкорисније употребе расположивих кредита.

Пре свега треба расправити питање давања новчаних помоћи и *уклонити све оно што би личило на милостињу*. Јер, дељење новчане помоћи има код нас још увек онај свој првобитни карактер, који је имало у првим својим данима. Дошло се до тога да су извесни људи створили од тога као неку професију. Очекују само дан када ће Отсек за помагање сиротиње примити новац, па да напуне ходнике молећи за помоћ, која у већини случајева не износи више од 20 динара. Тај се новац истог дана потроши у оближњим бифеима и чека се нова помоћ. Тај новац у 90% случајева бачен је новац и ни из далека није постигао своју праву намену!

Да би се са тим новцем постигли жељени резултати, најбоље је знатно повећати суму одређену за исхрану сиротиње. Управо би сума од 100.000 динара била довољна за овакве врсте помоћи, док би се сума од 800.000 динара, предвиђена у буџету за помоћ сиротињи у новцу, много корисније употребила у кујнама, где би сви, којима је стало до помоћи и којима је она неопходна, могли добијати свакодневно храну у данима оскудице и неупослености. То већ не би била милостиња. То би већ било испуњавање једне друштвене обавезе на један достојан начин од стране добро организованог друштва.

Друга мера, ако се не дође до „социјалног прireза" већ се остане при данашњем систему прикупљања добровољних прилога, било би пребацивање свих тих прихода на помагање сиротиње опет у натури, било у храни по појединим кујнама, било у хлебу или дрвима. Божићна помоћ организована је у погледу дељења до савршенства и више се гаранција не може тражити, *али она сама по себи претставља једну застарелост, крајњу нерационалност и донекле хипокризију*. Са новцем који се добија као добровољни прилог, као и са оним који Београдска општина само доприноси, могле би кујне за исхрану сиротиње функционисати целе зиме. Јер ако се на име Божићне помоћи изда око 700.000 до 800.000 динара, онда се са тим новцем, према ценама једног оброка, може добити око 300.000 оброка топле хране, а то је довољно да се сва београдска сиротиња може хранити непрекидно скоро три месеца.

Трећа мера била би концентрација, још јача, свих хуманих друштава, њихово прегруписавање, рационална употреба свих средстава са којима располажу и упрошћавање и редуцирање свих њихових административних и уопште режиских трошкова. Ми са мало средстава имамо много хуманих друштава. Велика већина толико рамље, није у стању да испуњава намењене циљеве, да би била права благодет и за њих и за друштво да се некако групишу и тако створе јача средства. Јер општина не види велике користи од друштава која се још нису честито ни формирала, а већ су јој пала на врат. Труд свих тих племенитих особа био би много корисији под повољнијим условима за рад.

Са ограниченим материјалним средствима, Београдска општина мора из свога социјалног старања избацити све оно што би излазило из оквира њених строго утврђених практичних циљева, као и све оно што би носило карактер *милостиње*. Пошто новчана помоћ која се даје сиротињи не може бити таква да омогућава какву било егзистенцију, она неминовно има карактер *милостиње* и потребно је заменити је *дељењем хране*. Довољна ће бити карта да је неко неупослен или без средстава за живот да би се могла примити храна по општинским кујнама. Тиме ће се ипак у већој мери сачувати *достојанство* оних који су приморани да такву врсту помоћи примају, а *практично дејство* такве помоћи биће далеко веће. То ће бити не *милостиња* већ испуњавање једне *друштвене обавезе*.

Д-р **Божидар Р. Петровић**, држ. хемичар

Проблеми сузбијања сифилиса у Београду

II

Пре извесног времена донет је и дефинитивно изгласан у Народној скупштини и Сенату нови Закон о сузбијању заразних полних болести. Главне одлике овог закона јесу: аболиција реглементације, затварање јавних кућа, затим обавезно лечење свих оболелих од венеричних болести, строго кажњавање оних оболелих који се не лече, преглед мушкараца пре ступања у брак у погледу оболења од полних заразних болести и, што је од највеће важности, завођење специјалних мера за превентивну заштиту и сузбијање венеричних болести, као што су: сексуално обавештавање и васпитање омладине и пропаганда код најшире масе становништва ради превентивне борбе противу венеричних болести. Исто тако, овим се законом предвиђа истраживање извора заразе венеричним болестима, да би се на тај начин што више допринело њиховом сузбијању.

Овај закон, као што се из горњег излагања види, односи се нарочито на оне заразне венеричне болести, које се шире конгениталним путем.

Нас овде, међутим, интересује проблем преношења, ширења и сузбијања полних болести екстрагениталног порекла па и сифилиса — дакле оног сифилиса, што се преноси и шири наивним путем из рђавих навика специјално градског становништва и његове необавештености о томе, какве се све опасности крију од могућности заражавања венеричним болестима а нарочито сифилисом и у обичном животу, код упражњавања разних заната и привређивања.

Да би се допринело што ефикаснијој превентивној заштити и борби противу заразе и ширења полних болести наивним путем, ми смо у првом делу овог чланка под горњим насловом (а у броју 9 нашег престоничког часописа од септембра 1933 год.) изнели и побројали низ разних околности, код којих су дате могућности за „наивно" али исто тако опасно преношење и ширење полних болести, нарочито сифилиса.

Као што је разумљиво, извор заразних полних болести, па и сифилиса, и овде је индиректно првобитно конгенитално заражено лице, које затим неизлечено, залечено или као клицоноша ма и несвесно преноси и шири ову опаку болест.

У првом делу нашег чланка набројане су могућности заразе и ширење полних болести наивним путем, нарочито с обзиром на често поновно јављање залеченог сифилиса као и на постојање имуних сифилистичара клицоноша, који су у стању да и даље сеју заразне клице, чини овај проблем сузбијања сифилиса нарочито тешким у градовима ниске хигијенске културе, посебице у градовима са пауперизираним становништвом, и налаже нам зато да до детаља употпунимо, размотримо и упозоримо на све случајеве, где су дате прилике и могућности да се преноси и шири ова страшна социјална болест. Јер као што и раније рекосмо, *само истрајна систематска превентивна санитарна борба у свима правцима противу ове опште немани човечанства може нас повести сигурном успеху. А у овој борби прву реч и акцију треба да воде градски комунални санитети и отсеци јавне хигијене.*

Ово наше настојање у проналажењу и упозоравању на узроке екстрагениталне заразе полним болестима императивно нам налаже и сам нови закон о сузбијању полних болести, чија је такође једна од најглавнијих одлика: свестрана и најшира превентивна борба санитарним, пропагандним и социјалним мерама, у циљу *уклањања и сузбијања* венеричних заразних болести.

У првом делу нашега чланка упозорили смо *на неопходну реформу коју неодложно очекује садашњи начин вршења обреда светог причешћа наше Српске православне цркве, то јест реформу садашњег начина давања светог причешћа свима вернима из једног истог путира, једном истом кашичицом и брисања уста свима вернима после примљеног причешћа једним истим убрусом, што по нашем мишљењу апсолутно није без замерке са здравствено-социјалног гледишта, нарочито у погледу пренашања заразних болести, које се преносе непосредно додиром или посредно* путем додира устима и дахом овлаженог предмета, као што су болести: ангина, грип, дифтерија, шарлах, туберкулоза, па и сифилис у случају сифилитичних раница у устима, грлу, па макар оне биле и залечене.

[1]) Види 1 део ове расправе у „Београдским Општинским Новинама" бр. 9/1933, страна 570.

Да се суштина светог причешћа као таквог не би ипак мењала и да би овај црквени обред и са здравственог гледишта у сваком погледу био исправан, овај би обред требало у толико предругојачити, што ће ипак сваки верни хришћанин православне цркве добијати освећено вино из једног истог путира, само сада сваки појединац другом лажичицом, тј. лажичицом која је већ употребљавана али пре нове употребе прокувана у кључалој води, затим пажљиво оprana чистом прокуваном водом па просушена на чистом месту. У градовима, као Београду, где има чисте водоводске воде, прање кашичица се може вршити и том свежом водоводском водом. У случају бунарске чесмене воде, треба употребљавати само прокувану воду.

За потребе оваквог са гледишта строге хигијене потпуно исправног причешћивања, требаће међутим не 1 или 2 кашичице већ 50 комада па и више, с обзиром на мноштво људи, нарочито ђака при причешћивању у првој посној недељи великих постова пред светле хришћанске празнике.

Имајући у виду факат да је код наших основних и средњих школа причешћивање ђака обавезно, ми не можемо овом приликом пропустити а да не укажемо још једном на неопходну реформу вршења причешћа у смислу горњег излагања. Ако се у најскоријем времену не би усвојила ова хигијенска реформа чинио би се један грех много тежи и већи него 90 % трехова из црквеног индекса.

За бољу илустрацију овог питања нека се помисли само на случај једне редње (ако не и епидемије) на пример заразне болести дифтерије код деце, код које су деца по прездрављењу више недеља клицоноше дифтеричних бацила у грлу. Таква једна редња, подпомогнута оваквом нехигијенском поделом светог причешћа, имала би тешких, судбоносних последица по будућност наше школске деце. Овде не треба заборавити и на често тешке последице и компликације од дифтерије (шарлаха и сл.), које могу прозроковати и доживотне физичке мане и слабости. Осим тога, и трошкови око лечења ове опаке заразне болести велики су и у овом економски тешком времену могу довести до задуживања лечења, што може бити фатално по живот деце у случају дифтерије, где за сваки дан задуженог лечења проценат смртности прогресивно расте...

Један врло рђав и нездрав обичај код нашег београдског становништва, а нарочито оног хигијенски непросвећенијег на многољудој периферији, јесте љубљење у уста са њиховим најближим рођацима, затим при честитању ступања у брак, после венчања у цркви, при одласку на пут, честитању славе итд. итд.

С обзиром на наша раније излагања у погледу пренашања заразних болести па и сифилиса путем љубљења у уста, јасно је да овај начин честитања и поздрава апсолутно треба сузбијати, па макар и присилно, законски. Просто руковање при честитању пригодом разних празника и свечаности потпуно је довољно и хигијенски куд и камо умесније.

Најзад, ради допуне низа конкретних примера и начина, који пружају могућност заразе сифилиса, изнетих у првом делу ове наше расправе, напоменућемо још два три.

Свакодневно се види на београдским трамвајима, како општински кондуктер који издаје трамвајске карте, лизне или пљуне на прсте када кида туамвајске карте и затим их даје грађанству, које их мора за време вожње чувати ради контроле. Истина, код извесног броја кондуктера налази се на кајишу о прсима и једна порцуланска теглица (од какве помаде) са влажним парчетом сунђера у њој за влажење прстију при кидању карата. На тај начин је код те неколицине београдских трамвајских кондуктера бар донекле поможено принципу јавне хигијене, али се ипак кондуктер често заборави па из навике опет лизне или пљуне на прсте, што смо се једнога дана вршећи једну малу анкету кроз све београдске трамваје, лично уверили у скоро 90% случајева!

С друге стране пак познато је да је свако влажно место па и онај влажни сунђер у теглици, врло погодно за скупљање и пребивање разних па и заразних бактерија на пр. у времену редњи грипа, ангине, и др. заразних болести. Бактеријама и у опште микроорганизмима преко је потребна за њихов живот и множење влажна средина. Влажан сунђерчић у теглици код наших трамвајских кондуктера је као поручен за пребивање свих могућих заразних бактерија.

Из ових разлога сматрамо, да је целисходније и по опште здравље београдских грађана боље да кондуктери, који наплаћују и издају карте за вожњу на београдским трамвајима и аутобусима, употребљавају при одвајању и кидању трамвајских карата са свешчица обичну гумену храпаву навлаку на незарезаном крају оловке, која навлака за ову сврху не мора да се влажи и врло лако одваја поједине листиће са књижице, док се, на пример, самим зарезаним делом оловке може прецртавањем да ништи билет, превлачећи ону станицу на билети где се респективни путник попео на трамвај.

Овакав начин одвајања и издавања трамвајских карата од стране кондуктера на трамвајима и аутобусима лично сам видео у Берлину и налазим да у сваком погледу одговара савременим прописима хигијене, те би исти требало обавезно завести и на београдским комуналним саобраћајним средствима, трамвајима и аутобусима.

Не мање је рђава и нездрава навика код наших београдских приватних, самоуправних и државних административних чиновника, да при прегледању и разматрању разних аката и досијеа, судских и других, пљувачком влаже прсте при превртању листова.

Није потребно много памети па увидети, да се и овде ствара прилика за преношење заразних болести на пример у случају сифилистичних раница у устима па и залечених или код других заразних и хроничних болести као што су туберкулоза, ангина, грип, и друге.

Кад се има на уму да многа акта и досијеи пролазе до дефинитивног решења често кроз десетину и више разних руку виших и нижих чиновника, тек се онда да наслутити шта може учинити пљувачка са раницама у устима, па и ако је залечени сифилистичар, или пак хронично туберкулозног чиновника, који годинама животари и пљуцка заразне клице сејући несвесно своју неизлечиву болест на своју ближу или даљу околину.

Једна превентивна заштита од сличних зараза појединих, ближих и дальих чиновника и сарадника на разним актима јесте, да се сваки било приватни или државни чиновник безусловно одвикне од влажења прстију пљувачком при раду са актима. Ово нарочито важи и за све врсте благајника у приватним, самоуправним или државним институцијама, који врше наплате и исплате новчаницама, које обично најпре пребројавају влажећи прсте најчешће пљувачком што је у опште штетно по опште здравље, па самим тим и хигијенски недопуштено.

*

* *

Као што је познато даље, најглавнији извор заразе венеричним болестима је ипак тајна проституција, коју је апсолутно немогуће контролисати.

Највећи део проститутки, било јавних или тајних, либерују у Београду женска деца, која су *услед бедних економских прилика* и рђавог васпитања од родитеља напуштена, затим вавбрачна незаштићена женска деца која често долазе у експлоататорске руке извесних људи, који поседују нарочите јазбине „белог робља" на периферији Београда, а друга пак женска деца под видом прошње и тражења рада у ствари нуде своје тело за парче хлеба.

Често се у Београду и дан данас виђају женска деца, коју несавесни експлоататори, били они родитељи или не, уче и гоне да просе и траже милостињу по београдским улицама, кафанама или ресторанима. Ово та несрећна деца врше под претњом батина, да би својим експлоататорима донела новаца за дуван и ракију. Овакве женске чељад поставши неминовно тајне проститутке, преносе и шире у главном заразне полне болести.

Према томе, стварање проституције од напуштене и незаштићене женске деце јесте једна тешка социјална појава и нашег београдског друштвеног живота, што је кривац индолентности и себичности нашег данашњег друштва, морално угушеног нездравим и тешким економским приликама. Зато то исто друштво са својим разним приватним и самоуправним комунално - социјалним установама треба а и дужност му је, да настоји свим силама да нађе материјалних средстава, како би сву напуштену и залуталу женску децу свих категорија узело у заштиту и спасло од сигурне моралне и физичке пропасти. Спасавајући и заштићујући ову децу од неминовне пропасти, градска општина у исто време врши и најбољу превентивну борбу у циљу сузбијања заразних венеричних болести.

Поред државних и приватних установа за ову сврху на првом месту је овде дужност Отсека за социјално старање и јавне хигијене Београдске општине, да морално а нарочито материјално потпомаже сваку искрену иницијативу и рад у циљу заштите и васпитања напуштене, поклизнуле и залуталe београдске женске младежи, која се срета на свима забаченијим „сокацима" београдске периферије.

Београдска општина мораће да посвети већу пажњу преко свога комуналног Уреда за заштиту деце свима приватним акцијама на дечјој заштити, и да их много више материјално помогне него што је то до сада чинила. На тај би начин сва друштва још јаче повећала своју племениту акцију. Тако би се, на пример, београдском Друштву за заштиту девојака дало материјалне могућности да има своју сталну полицију — женске агенте, који би крстарили по Београду, на јавним трговима, по улицама са нарочито живим саобраћајем, на железничкој станици и тражили би и проналазили женску децу, којој је заштита потребна, коју би даље упућивало друштво у користан и добар живот.

Овакви агилни женски агенти били би Друштву заштите девојака од неизходне и неоцењиве користи не само по заштиту напуштене деце већ и зато, што одвраћају и спасавају сигурне будуће тајне проститутке, које су у Београду најглавнији извор венеричних болести, па и сифилиса.

Поред свих горе наведених мера у сврху сузбијања полних болести у Београду, неопходно је потребно организовати целисходно и унапред планом утврђено сексуално обавештавање омладине, како мушкараца тако и женскиња, најбоље од стране лекара-хигијеничара Београдске општине и по свима могућним средствима, која за ту сврху стоје на расположењу, као: јавна хигијенско-сексуална предавања уз припомоћ згодних, нарочито спремљених пропагандистичких фил-

мова са што очигледнијим представљањем нарочито штетних последица нездравог и у последње време јако развијеног перверзног сексуалног задовољења; затим установљење сталне хигијенско-анатомске изложбе препарата и мулажа разних случаја обољења од полних болести и њихових страшних последица итд.

Сексуално целисходно обавештавање треба да се протегне и код београдске одрасле средњешколске, стручне и универзитетске омладине, код одраслих ученика трговачко-занатских школа, а затим и за остало београдско грађанство мушко и женско, неожењено и ожењено, неудато и удато.

Имајући у виду често веома тешке последице венеричних болести, нарочито сифилиса, по наталитет, нараштај и генерације, још уз то да постоје и тако звани имуни сифилитичари клицоноше, који су за себе здрави али су у стању друге да заразе овом тешком социјалном болести, потребно је још једном најозбиљније нагласити потребу сексуалног обавештавања не само најширих маса београдског грађанства, већ исто тако обратити нарочиту пажњу на систематско и свестрано хигијенско просвећивање београдске деце, младежи и грађанства уопште.

А ово су основне дужности одељења комуналне хигијене и санитета О. г. Београда, које он још ни до данас није почео да врши.

Људски савремени живот је јако компликован и свако опште социјално и здравствено дегенеративно зло може се сузбити само, ако се у исто време и на свима фронтовима буде водила планski утврђена превентивна борба, инспирисана и руковођена надлежним градским комунално-санитетским институцијама.

А. Б. Херенда

Незапосленост интелектуалних радника и чиновника у Београду

Интелектуални радници деле се у две групе:

1. Интелектуални радници у ужем смислу.
2. Интелектуални радници у ширем смислу.

Под интелектуалним радницима у ужем смислу подразумевају се она лица, која имају највишу универзитетску или стручну школску спрему за интелектуалан рад.

Под интелектуалним радницима у ширем смислу подразумевају се сва она лица, која, без обзира на висину својих школских квалификација, раде у виду сталне професије известан канцеларијско-административан посао као чиновници државних, самоуправних или приватних институција.

Интелектуални радници у ужем смислу

Интелектуални радници у ужем смислу, по завршетку студија упућени су код нас на упослење:

1. Или у државној, односно самоуправној служби;
2. Или у слободним професијама;
3. Или у приватној служби.

Пре рата, као и после рата, главни део лица са највишим школским квалификацијама упошљавао се у државној и самоуправној служби. Држави и самоуправним телима већих градова били су такви чиновници потребни, а и њима је државна или самоуправна служба највише конвенирала. Од после рата па све до 1928 године тај однос према интелектуалца у државну или самоуправну службу и њихове понуде био је сасвим нормалан, те готово није било случаја да је интелектуалац тражио такву службу, а да је није добио. Од 1928 године овакво наметнуто постало је знатно теже. Али ипак, све до 1930 године, интелектуалци са највишим школским квалификацијама успевали су да добију места у државној и самоуправној служби, која су њиховој спреми одговарала.

Овај однос од 1930 године на овамо нагло се мења. Понуда постаје много већа од тражње. На то су утицали многи фактори, о којима ће доцније бити речи.

Друга, мања група интелектуалаца са највишим школским квалификацијама, посвећивала се слободним професијама. То су били самостални лекари, адвокати, инжињери, новинари. До почетка кризе било је тешко рећи која од тих професија боље пролази. Данас, врло је тешко рећи која од њих горе пролази. Изјаве појединих комора и удружења, у којима су окупљене ове групе интелектуалаца, као и изјаве појединаца, о којима је у последње време било доста говора у београдској штампи, најбоље показују да настала тешка и врло озбиљна пауперизација ових друштвених интелектуалних редова, а да би прилив нових снага у те редове био свакако катастрофалан.

У последњу групу интелектуалаца са највишом школском спремом спадају они, који су налазили упослење у приватним предузећима, трговачким и индустријским. Треба нагласити, да су ову врсту упослења бирале и добијале баш најбоље снаге. Послодавци су од ових лица тражили не само одличну теоријску спрему, већ и најбољу практичну примену, савестан и напоран рад. У накнаду за то, послодавац је таква лица обилно награђивао, а то је и био главни узрок, који је многе најспособније интелектуалце одвео у приватне службе.

Данас се цео тај однос потпуно пореметио. Криза, која је погодила приватна предузећа, учинила је, да су многа уопште обуставила рад, а многа га свела на најмању меру. Интелектуалци упослени у тим предузећима, већином су изгубили места, а онај мањи број, који је остао, морао је да пристане на најтеже услове рада за минималне плате, тако да је данас њихов положај несравњено гори него ли положај интелектуалаца у државној и самоуправној служби.

На хиљаде и хиљаде молби интелектуалаца са највишим школским квалификацијама лежи данас по архивама београдских државних и самоуправних надлештава. Из дана у дан они обилазе канцеларије, чекају у суморним ходницима, прелиставају своје родословље, да би нашли неку родбинску везу са неком утицајном личношћу, која би њихову молбу поткрепила једном препоруком. А дотле архивска прашина молбу све више затрпава и безнадежност резигнације обузима толике младе и вредне људе, жељне да дају стварног и практичног доказа свог тешком муком стеченог знања.

Који су узроци утицали на постанак овако несразмерног односа између понуде и тражње запослења интелектуалацау у жем смислу?

Већином чује се на то један одговор: „Хиперпродукција интелектуалаца". Но, овај би се одговор више мање могао назвати крилатицом, док стварних узрока има више и знатно су компликованији.

Интелектуални радници у ширем смислу

Под интелектуалним радницима у ширем смислу подразумевају се, као што смо раније рекли, сва она лица, која, без обзира на висину својих школских квалификација, раде у виду сталне професије известан канцеларијско административан или стручан посао, као чиновници државних, самоуправних или приватних институција. У овај појам, који је много општирнији, улазе и интелектуални радници у ужем смислу, т.ј. лица са највишим школским квалификацијама.

Њихове стање не само што није боље, него, узевши уопште, још је теже од стања интелектуалаца у ограниченом ужем смислу. Цифре ће нам то показати.

Незапосленост интелектуалних радника и чиновника

У почетку ове зимске сезоне, то јест у октобру месецу 1933 године, према званичним извештајима Јавне берзе рада и Средишње управе за посредовање рада, било је у Београду, са преосталима из месеца септембра, 1012 пријављених чиновника без посла, и то:

мушких 790, женских 222. Свега 1012.

По струкама, неупосленост интелектуалних радника чиновника у ширем смислу, пријављених Јавној берзи рада и Средишњој управи за посредовање рада у Београду, кретала се овако:

Струка	Мушких	Женских	Свега
1. Пољопривреда и шумарство	8	—	8
2. Рударство	1	—	1
3. Прерађивање ковина	1	—	1
3. Индустрија стројева, инструмената, апарата итд.	5	—	5
5. Индустрија дрвене и резбарске робе	1	—	1
6. Текстилна индустрија	1	—	1
7. Индустрија живот. намирница	2	—	2
8. Гостионичарско крчмарски обрт	2	—	2
9. Грађевинска индустрија	6	1	7
10. Трговачка струка	32	22	54
11. Саобраћајна предузећа	11	—	11
12. Сва слобод. звања (приватни намештеници)	720	199	919
Свега	790	222	1012

Међутим, у току месеца октобра, попуњен је рад преко Јавне берзе рада и Средишње управе за посредовање рада у Београду свега за 18 приватних чиновника, и то за 14 мушкараца и 4 жене.

12% незапослених интелектуалних радника у Београду

Крајња цифра неупослених чиновника може на први поглед да не изгледа сувише велика. Али, ако тај однос испитамо у процентима и у осталим детаљима, видећемо да је цифра и сувише велика.

Београд има 240.000 становника. Од тога, као способних за привређивање, одбивши децу, старце и жене домаћице, остаје, према статистичким подацима, око 100.000. На рентијере, тј. особе којима није потребно привређивање најамним радом, треба одбити просечно 5%, тако да нам остаје цифра од 95.000. Од ових просечно отпада на интелектуалне раднике у ширем смислу 25%, на трговце и самосталне занатлије 15%, а на раднике уопште (квалификоване, неквалификоване и намештенике) 60%. Број интелектуалних радника у Београду износи уопште, у округлој цифри око 25.000.. Кад се од овога одбије још 10%, колико отприлике отпада на слободне професије, онда нам остаје у округлој цифри 22.500.

Интелектуални радници, кад остану без посла, врло се ретко пријављују јавним институцијама за посредовање рада и за помоћ незапосленима. Берзи рада пријављују се у најмањој мери, а нешто више Средишњој управи за посредовање рад. Но, морамо узети као позитивно, да се бар половина незапослених интелектуалних радника не пријављује ни једној јавној институцији. Онда се и цифра незапослених интелектуалних радника у Београду, према званичној цифри од 1012, мора повећати на преко 2000. Додајмо томе нови прилив интелектуалних радника, који сваке године излазе из београдских виших, средњих и стручних школа и који очекују рада; узмимо да је њихов број свега 500. Онда се цифра повећава на 2500. А то у процентима претставља око 12% незапослених интелектуалних радника у Београду. Да је ова цифра тачна најбоље доказује факат, што само у Београдској општини има преко 2500 молби за постављење чиновника.

Узроци незапослености

Незапосленост интелектуалних радника у ширем смислу стварају више фактора, а то су у главном:

1. Државни и самоуправни буџети, који, услед штедње, не могу више предвиђати нове персоналне расходе.

2. Криза у слободним професијама интелектуалаца, која с једне стране натерује мно-

ге из тих професија да траже упослење у државној и самоуправној служби, а с друге стране онемогућава нова упослења у тим професијама.

3. Криза у приватним предузећима, која натерују огромну већину приватно упослених интелектуалних радника да се, исто тако, за упослење обраћају државним и самоуправним установама и, с друге стране, исто такву немогућност нових упослења у тим предузећима.

4. Ранија послератна велика потреба у државном и самоуправном особљу, услед које су многи без потребних квалификација заузели у државној и самоуправној служби места, која им по теоријској спреми не би припадала, а закони и уредбе су им обезбедили та места као стечено право службе.

5. Прилив жена у јавне службе.

Хиперпродукција интелектуалаца, по нашем мишљењу, остала би у основи својој само крилатица и не би могла уопште да се узима у обзир при оцењивању узрока незапослености интелектуалних радника, што ће се видети из даљег разлагања и објашњења горњих тачака.

1. Штедња у буџетима

Привредно-финансијске прилике приморале су Државу и самоуправе, нарочито градске, да кроз своје буџете спроведу принцип највеће штедње. Та штедња огледа се и у буџету персоналних расхода.

И тако, у новим буџетима нова места се не предвиђају, а извесна већ постојећа и упражњена, ако нису неопходна, не попуњавају се. Шта то значи? Значи, да се нова упослења у државним и самоуправним службама могу добити само у случајевима кад се извесно место упразни и само ако је то место неопходно потребно. Да ли ће се место упразнити случајно (смрћу, пензионисањем или оставком лица које га већ заузима) или насилно (отпуштањем), то је у овом случају иредевантно. Тако је с једне стране постављена брана повећању персоналних расхода у томе правцу.

Но, с друге стране, ми имамо аутоматско повећање персоналних расхода, у облику повећања принадлежности лицима која су већ у служби и која, на основу закона, уредби или статута, стичу право на то (напредовања по степенима и групама).

Држава и самоуправа нису приватна предузећа, него високе социалне установе, и њихово делање апсолутно **мора** да буде руковођено принципима социалне правде и социалних потреба.

Не би било социално кад би држава и самоуправа отпустила своје старије и боље плаћене чиновнике, зато што се други, са истим квалификацијам и способностима, нуде за исти рад по јевтинијој цени.

Али, социална правичност би на сваки начин захтевала једно компромисно решење. Оправдано је да државни и самоуправни чиновник, који као почетник ступа у службу са заиста врло малим принадлежностима, у току даљег рада те принадлежности повећа. Али, није оправдано, у данашњим приликама живота и рада, да та повећања иду аутоматски, без икакве његове нарочите заслуге и нарочите способности.

Поред минимума егзистенције, који је чак сувише минимиран за почетнике и ниже и средње чиновништво у државној и самоуправној служби, требало би исто тако максимирати границу стварних потреба код аутоматског стицања високих степена и група, а увести само одређене додатке на стварна виша звања, до којих ће појединци долазити или по својим способностима, или (што је неизбежно) по нахођењу и поверењу својих старешина, но с тим да и број тих звања буде максимиран према стварним потребама и да им додатци припадају само док та звања стварно заузимају.

Данашњи Закон о чиновницима, на који се више мање ослањају и многи самоуправни статути, састављен је у приликама које нису одговарале данашњим (без обзира на промене после 6 јануара, база за напредовање и принадлежности остала је иста као и у ранијем закону). Аутоматским и загарантованим напредовањем чиновника до великих принадлежности хтело се привући што већи број способних снага у државну и самоуправну службу, јер су се најспособнији, услед малих почетничких принадлежности, посвећивали слободним професијама и приватним службама. Данас је тај однос потпуно измењен и има велики број најспособнијих, који не само што желе и траже државну или самоуправну службу, него у њој виде своју једину егзистенцију.

Дакле, појављује се неопходна потреба измене Закона о чиновницима, а са њим у вези и персоналних одредаба самоуправних статута, на основу данашњег стварног стања у социалном односу и у односу повуде и тражње упослења.

2. Криза у слободним професијама

Криза у слободним професијама натерује многе да те професије напуштају, јер немају више могућности егзистенције. И они су у данашњим приликама упућени да траже излаз у државним и самоуправним службама.

Социални обзир захтева, да се овим лицима у оваквој ситуацији изађе у сусрет, у колико могућности дозвољавају. Не треба при томе заборавити, да се међу њима обич-

но налазе врло способни и да ће они, ступањем у јевне службе, унети ту и своју способност, и своје искуство, и своју навику за много већи и савеснији рад, него што се то обично у јавним службама улаже.

Али, није једини излаз нити једина могућност у томе, да се свима који не могу да егзистирају у слободним професијама да место у државној или самоуправној служби. Биле би потребне и друге социалне мере, које би многима од њих створиле даљу могућност рада и у слободним професијама.

Да адвокатском сталежу уопште иде врло тешко, ван сваке је сумње. Али, исто је тако тачно, да још увек има адвокатских канцеларија које, користећи се овим или оним околностима, раде одлично. Као помоћно особље у тим канцеларијама појављују се тако звани „адвокатски писари". То су редовно лица без квалификација, чији је главни посао не само да пред надлештвима, те у судским и полицијским ходницима врбују клијенте за своје принципале, него да свршавају многе стварно адвокатске послове и интервенције по појединим јавним надлештвима у име адвокатске канцеларије код које су ангажовани. Против прве дужности ових лица, т. ј. врбовања клијената, принципиелно се не може изнети ништа. Али, против њиховог свршавања адвокатских послова у име адвокатских канцеларија свакако да треба одлучно устати.

Ову појаву могла би да спречи принудна одредба, да свака адвокатска канцеларија која упошљава једног т.зв. „двокатског писара", мора да упосли и једног адвокатског приправника, т.ј. лице са правничким квалификацијама. С тим у вези требала би да буде и одредба, да се у јавним надлештвима, приликом свршавања адвокатских послова и интервенција, излази у сусрет само лицима која за то имају потребне исправе адвокатске коморе, без обзира коју адвокатску канцеларију заступају.

Могло би се приговорити, да би то још више погодило већ иначе погођен адвокатски сталеж, јер би им се, плаћањем приправника, наметнуо нови терет. Но, адвоката који, услед слабог посла, ради већ сам, то не би погодило. А онај који плаћа „писара" имао би да га замени квалификованим лицем. Још би се можда могло приговорити, да би се тиме једно лице упослило, али би друго остало без посла. Међутим, т.зв. „адвокатском писару" остао би увек његов први посао врбовања клијената, у чему би се, ако има за то способности, свакако одржао.

У оваквим случајевима би било врло вероватно, да ће они београдски адвокати, којима још послови добро иду, имати могућност да, осем приправника, запосле и друге своје колеге адвокате, који нису у могућности да се самостално одрже. У иностранству је врло чест случај, да у извесној већој адвокатској канцеларији раде више адвоката са одређеном платом, а таквих случајева имамо и у нашим новим крајевима, где су такви адвокати, упослени код других адвоката, познати под називом адвокатских пристава.

Стање самосталних инжињера у Београду изгледа исто толико тешко као и стање адвоката. Па ипак, и њима се може помоћи као и адвокатима. Има још увек предузимачких предузећа која добро раде. Та предузећа употребљавају инжињере само за оно што је неизбежно, а то су махом повремене израде планова. Па и то, захваљујући бесловици, плаћају по багателној цени. Била би потребна одредба, да свако предузимачко предузеће мора запослити онолики број инжињера, колико одговара његовим пословима, као и то, да фабричка и индустријска предузећа морају имати инжињере упослене на свима пословима за које се тражи стручна техничка спрема. Тиме се не би одузела зарада другим нестручним или полустручним лицима, јер би она заузела нижа и друга места, која њиховој спреми одговарају.

И стање слободне лекарске професије је врло тешко. Али, ту постоје велика диференцирања и свакако највеће социалне неправилности од свих осталих слободних професија. Док један државни или самоуправни чиновник правник или судија не може по закону да врши адвокатску праксу те да тиме конкурише адвокатима; док један државни или самоуправни чиновник инжињер врло тешко може да се бави и приватним инжињерским пословима, јер му зато недостаје времена, дотле један државни или самоуправни чиновник лекар то може да ради, и у већини случајева ради, одузимајући тако зараду својим колегама, који нису успели да добију државну или самоуправну службу, већ живе једино од приватне праксе.

Ствар је доста деликатна. Јер, не може се, најзад, забранити пацијенту да има више поверења у једног чувеног професора медицинског факултета, у једног шефа или примаријуса болничког одељења, него ли у једног приватног лекара, за чије име можда никада није чуо. Изгледа нам због тога, да би свака одредба о забрани приватне праксе лекарима државним и самоуправним била илузорна. Много би ефикаснија била одредба, да сваки лекар, државни или самоуправни чиновник, који држи и приватну праксу, мора да упосли бар по једног, или према обиму посла, више лекара асистената, који нису у јавним службама.

3. Приватни чиновници

Нема сумње да је најтеже стање интелектуалних радника у приватним службама. Велика већина је изгубила службу. Док код сло-

бодних професија настаје постепено осиромашење, постепено опадање прихода, услед чега се могућност егзистенције смањује све више, дотле приватни чиновник, кад изгуби службу, остаје потпуно на улици, без икаквог обезбеђења за себе и за породицу.

О овој околности како држава, тако и самоуправа, требају, при пријему у службу, да воде врло озбиљно рачуна. Не треба заборавити да статистике о самоубиствима због беде и беспослице, како у иностранству, тако и код нас у Београду, бележе највећи проценат баш приватних чиновника, који су остали без посла. Ти људи имају и сувише поноса да би пали на тротоар од глади и, кад већ исцрпе последња средства, остаје им једино да раскрсте са животом. Њихова самоубиства у ствари су убиства, која друштво према њима врши.

4. Високи функционери без квалификација

Питање оних, који у државној и самоуправној служби заузимају висока места, која им не би припадала по њиховим квалификацијама и спреми, у тесној је вези са питањем високих аутоматски стечених плата, о којима је било општирно говора у одељку под 1).

Ако је социално неоправдано да, у данашњим приликама, један чиновник има сувише високе принадлежности, које превазилазе стварне потребе, чак и кад има пуне квалификације, у толико је социално неоправдање, да те исте претеране принадлежности има чиновник, који чак и не располаже потребним квалификацијама и стручном школском спремом. Нисмо мишљења да би ове чиновнике требало уклонити из службе, јер се тиме не би учинило никакво социјално добро.

5. Прилив жена у јавне службе

Питање прилива жена у службу, државну, самоуправну и приватну, је једно врло важно, а у исто време врло деликатно питање.

Расправљање принципа, да ли је уопште жена позвана за јавни рад или не, није ни у колико предмет ове студије. Питање, да ли ће њено потпуно изједначење са човеком у свима јавним пословима донети срећу и жени и човечанству, или несрећу жени а срећу човечанству, или срећу човечанству а несрећу жени, или несрећу и жени и човечанству, предмет је дугих теоријских студија и жучних полемика. Интересантан је у томе сукоб најновијих концепција, које се из основа разилазе. Имамо у Европи две државе, које су унеле радикално нове концепције у питању схватања државе и државног уређења. Једна је Совјетска Русија, а друга нова Немачка. Док је прва стала на гледиште потпуног изједначења жене у свима јавним пословима са мушкарцем, друга смарта да жену треба вратити кући и породици. Но, док прва, Русија, нема проблем незапослености, тако да жена као јавни радник никоме економски не смета, дотле друга, Немачка, тај проблем и сувише осећа, те сматра да би враћање жене у кућу донело велико олакшање решењу незапослености. Кад би се сутра промениле економске прилике у тим земљама, да ли би се промењено и мишљење о учешћу жене у јавним пословима?

Не улазећи, као што рекосмо, у теоријску страну тог питања, за нас, у колико се тиче наших незапослених интелектуалних радника, ван сваке је сумње да би то питање било из основа решено, **кад би се жене уклониле из државне и самоуправне службе.**

Ако узмемо у обзир чиновништво државно и самоуправно у Београду (искључујући војску, као и све службенике који нису упослени на интелектуалном, административном и канцеларијском раду), онда и у државној и у самоуправној служби имамо око 25% женског особља. Кад узмемо у обзир да је просечна цифра незапослених интелектуалних радника у Београду 12%, онда излази јасно, да би уклањањем жена из државне и самоуправне службе питање незапослености у овом правцу било сасвим решено.

Али, поставља се одмах други проблем. Опште је већ познато и осветљено питање, да је жене у јавне службе довела у малој мањини амбиција и жеља да буду равне мушкарцу, а у великој већини стварна нужда, јер све мањи приходи њихових оцева и мужева нису више били у стању да издржавају породицу, а то је и данас случај.

Дакле, отпуштање жена из државне и самоуправне службе изазвало би у великој већини њихових породица тешке економске ударце, који можда не би били мањи него кад би се приступило редукцији мушкараца.

Постоји један једно решење, које би било корисно и жени, и пордици, и мужу, и држави као социјалној заједници. То би било уклањање свог женског особља из државне и самоуправне службе, но с тим, да се сваком женењем мушкарцу чиновнику изда довољан додатак на жену и породицу.

У државној служби тај додатак већ сада постоји, али је толико незнатан, да за женењег чиновника претставља заиста сувише неефикасну помоћ. Према данашњим приликама, да би додатак на жену био ефикасан, морао би износити бар 500 динара месечно, а у Београду свакако и више.

Кад узмемо као сразмеру жена у државној и самоуправној служби 25% онда излази, да на три мушкарца долази једна жена.

Просечан приход једне жене у државној или самоуправној служби износи данас 1500 динара месечно. Кад би се та жена уклонила

из службе и удала за државног или самоуправног чиновника, она више не би стајала 1500 динара, него свега, према претпостављеном додатку, 500 динар месечно. Другим речима направила би се уштеда од 1000 динара месечно. Таква уштеда на три удате чиновнице омогућила би постављење два нова чиновника са по 1500 динара месечно. У радној снази не би се изгубило готово ништа, јер би на место три раније чиновнице дошла два нова чиновника, односно, посао који је раније радило 12 чиновничких снага, сада би требало да обављају 11, а то је свакако потпуно могуће, а да посао баш ништа не трпи.

Ово у случају и под претпоставком, да чиновник венча чиновницу. Но, кад би жењени чиновник добијао додатак, а то би било и једино социјално оправдано, без обзира да ли се венчао са чиновницом или не, онда би рачун изгледао овако. На 9 чиновника отпустиле би се три чиновнице, чији би приходи износили просечно 4500 динара месечно. Од 9 чиновника, по рачуну вероватноће, било би жењених две трећине, т.ј. 6 (данас, с обзиром на тешке услове за живот, број жењених износи свега нешто више од једне половине). Издаци на жене ових чиновника износили би 3000 динара месечно. Државни или самоуправи остала би још сума од 1500 динара месечно, са којом би могла да упосли једног интелектуалног радника. Посао, који је раније обављало 6 чиновничких снага, сада би обављало 5, а то је сасвим могуће, без икакве штете како за особље, тако и за правилно одвијање послова.

На горњи начин, с обзиром на проценат жена у државној и самоуправној служби и с обзиром на број незапослених интелектуалних радника у Београду, створило би се места за скоро све незапослене интелектуалне раднике. Овим би истина многе жене биле тренутно јако погођене, али би нови повољни услови за брак државних и самоуправних чиновника, створени знатним додатком, дејствовали на много већи број склапања бракова, и жене би ту нашле своје обезбеђење, а да не истичемо колико би тим потпуним враћањем великог броја жена кући и породици били појачани темељи данас већ јако пољуљаног морала и патријахалног породичног живота, који треба да претставља основу сваке државе.

Са овом реформом, у вези да реформом новог максимирања плата изнетом у тачци под 1) и у вези са реформама за упослење слободних професија изнетим у тачци под 2), питање незапослених интелектуалних радника у Београду било би скоро потпуно решено

Селекција при пријему у службу

Питање селекције при садашњим новим постављењима у државним и самоуправним службама мора овде да буде предмет неколико речи. У том погледу персонална политика није баш за нарочиту похвалу. Нећемо заступати гледиште да приликом нових постављења треба указати првенство лицима са већим квалификацијама, на штету оних са мањим квалификацијама. Напротив, стањемо на гледишту, да је исто толико социјално упослити лице са најмањим, као и оно са највећим квалификацијама. Исто тако није несоцијално да се лицу са највећим квалификацијама да и најмања служба, кад му је она потребна као једини извор егзистенције.

Али, при првој могућности, треба лицу са одговарајућим квалификацијама дати одговарајуће место, а не доводити лица са много нижим квалификацијама, и школским и стручним, на много боље и више положаје. Не само што су такве појаве штетне по морал чиновника, него се онда намеће и питање, због чега држава троши толике милионе на државне средње, стручне и више школе, кад доцније она сама те школске квалификације не цени и не признаје, бар у пракси. Ако је тако, онда школе треба схватити као луксуз и пустити да их издржавају они, који хоће да тај луксуз употребљавају, т. ј. сами ђаци и њихови родитељи. Према томе, дужност државе ограничила би се само на издржавање основних школа, а све остало имало би се препустити приватној иницијативи. Оваква гледишта данас, истина, неке државе већ заступају.

Овом напису није циљ да третира горње питање. Али, несумњиво је да се треба решити: 1) Или на издржавање свих средњих, стручних и виших школа, с тим да се њихове сведоџбе цене као заиста меродавне при одређивању доцнијег положаја у јавним службама; 2) или на сматрање средњих, стручних и виших школа луксузом, па према томе препустити њихов опстанак приватној иницијативи.

Хиперпродукција интелектуалаца

Питање хиперпродукције интелектуалаца, по нашем мишљењу, у нашој земљи још не постоји. У ствари постоји нешто друго, а то је незапосленост интелектуалаца. Те две појаве могу у ствари да се, из необавештености, побркају. Међутим, нашем селу потребно је још много лекара, да би народно здравље и хигијена били на приближно довољној висини; потребно је још много инжињера за изградњу наших друмова, искоришћавање наших природних водених снага, наших рудника и т. д.; потребно је много агронома, да би се подигла пољопривредна производња на висину одговарајућу плодности нашег терена; потребно је много правника који би правилно и корисно водили самоуправне послове наших сеоских општина, уместо нешколованих ћата, и тиме много помогли на-

претку нашег сељака; потребно је много стручно трговачки образованих лица за успешно вођење сеоских задруга ит.д., ит.д.

Сеоске општине су и сувише сиромашне; оне не могу да издрже ни садашње терете — приметиће се на ово. Истина је да су сеоске општине сиромашне, али је исто тако истина, да су наше општине готово махом састављене од по једног села. Очигледно је, да општина састављена од једног села, у данашњим приликама, не може да издржава и правника деловођу, и лекара, и агронома, и инжињера, нити да мале сеоске задруге, у којима не учествује ни једно цело село, не могу да издржавају стручног пословођу. Али, групацијом више села у једну општину, створиле би се финансијске прилике које би омогућиле прилудне законске прописе о упослењу факултетски и стручно образованих лица у самоуправним јединицама. У том погледу имамо доста лепих примера у нашим новим крајевима.

Тада би се убрзо показало, с једне стране, да још код нас нема никакве хиперпродукције интелектуалаца, и с друге стране, да би те принудне законске одредбе донеле прави економски и социјални препород нашег села, а с тим у вези и целе земље, јер је село једини основ наше народне привреде.

Решење питања незапослених интелектуалних радника у Београду, као и у целој земљи, не сме остати у границама теорија и расправа, него му треба прићи одмах и што ефикасније. Не треба заборавити да положај интелектуалног радника без упослења није данас ни мало лакши од положаја физичког радника, него свакако још гори. Јер, физички радник ипак може доћи и долази бар до привременог, сезонског или повременог упослења, док је интелектуални радник без посла потпуно препуштен самоме себи и једном безнадежном, очајном и безизлазном положају.

На крају, не треба заборавити, да је основни стуб државе и самоуправе њено чиновништво, а да је срж народа његова интелигенција.

Дим. Ј. Стојановић

Неколико социјалних проблема у Београду

У свима модерним државама, са развијеним друштвеним склопом, постоје и стварају се институције које олакшавају живот појединим редовима грађанства, а нарочито подмлатку, који, као што се зна, служи обнављању и умножавању становништва сваке државе.

Код примитивних народа, где је живот једноставан и једнолик, сведен на најнужније радње за анимални живот, нема никаквих социјалних институција изван породичног и племенског склопа, нити има потребе за њих. У примитивном друштву је сав живот у породици и племену, и они се старају за сваку своју јединку.

Деца за време ручка у београдском обданишту

Међутим, у модерном друштву јединка је слободнија, није увек везана ни за породицу, ни за племе, него у многоме живи својим самосталним животом. Сем тога развијенији модерни начин живота и рада издиференцирао је друштво, па је многе и јединке и породице ставио у зависност социјалну и економску, а економски и пословни односи увеличавају и збијају насеља, погоршавајући здравствене и моралне услове за живот одраслих и за гајење и васпитање деце и младежи.

Са диференцирањем друштва, са постанком економски слабих и социјално зависних, са погоршањем здравствених и моралних услова за живот, јавила се потреба за социјалну службу и социјалне установе, које би помогле не само оне социјалне незаштићене и економски слабе јединке и породице, него створиле боље услове живота и за јединке и породице економски независних грађана.

И наше данашње друштво приближује се друштву западно-културних држава. И код нас, нарочито у градовима, врши се диференцирање и умножава се онај ред грађана и њихових породица, који падају на терет шире друштвене заједнице; и код нас се стварају многољудна и збијена насеља са свима штетним условима који их прате. Стога се и код нас, не из модернизма, нити из спорта, него из настале потребе, стварају поједине социјалне и комуналне институције и врше многе социјалне службе. Почето је најпре са установама за заштиту деце, и то деце сирочади, напуштене, без родитеља, па се прешло и на децу родитеља економски слабих, а већ се јавља потреба и за заштиту деце родитеља економски обезбеђених.

И што је који град развијенији, што је његов живот и рад компликованији, у толико више има потреба за разне социјалне и културне институције које служе грађанству. Београд, може се рећи, предњачи у томе. Он је најмногољуднији град у земљи, са развијеном радиности. Београд као такав остаје стално привлачна тачка не само за радни свет, него и за све оне који траже какву помоћ.

Овако умножавање београдског становништва и под условима, које Београд може данас да пружи, ствара се све већи број становника и породица, чији су живот и опстанак зависни од помоћи коју им друштво може да пружи.

За заштиту београдске деце

Овако стање изазвало је и у Београду је основан велики број социјалних институција добротворних, општинских и државних. Све оне имају пуне руке посла, све су савремене и на потребној висини, о чему нам сведоче мишљења страних филантропа и стручњака, који често посећују Београд и његове социјалне институције.

У Београду физичку, моралну и материјалну заштиту деци и њиховим матерама пружају ове институције:

1. Општа државна болница са одељењима:
   а) породиљиште,
   б) за унутрашње болести,
   в) за дечју хирургију.
2. Универзитетска клиника са одељењима:
   а) саветовалиште за матере, одојчад и малу децу,
   б) дечија поликлиника,
   в) колоније за децу (две) у Београду и у Милошевцу,
   г) обданиште (фонда за радничке установе),
   д) дом за матере, одојчад и малу децу (материнско удружење),
   ђ) болесничко одељење.
3. Школска поликлиника са одељењима:
   а) три интерна одељења за ђаке основних школа,
   б) интерно одељење за средње и стручне школе,
   в) осам специјалних одељења,
   г) одељење за исхрану,
   д) одељење за слање деце на опоравак,
   ђ) млечне кухиње у основним школама.
4. Енглеско-Југословенска дечја болница са амбулантом.
5. Окружни уред за осигурање радника (помоћ породиљама).
6. Обданиште фонда за радничке установе за одојчад (Млетачка улица).
7. Централни уред за заштиту матера, деце и младежи Општине града Београда са одељењима:
   а) два диспансера,
   б) дечије колоније (Београд и Милошевац),
   в) завод за стерилизацију млека,
   г) дечија опоравилишта,
   д) шест саветовалишта за одојчад и малу децу.
8. Кап млека (диспансер).
9. Материнско удружење.
10. Српска мајка са одељењима:
    а) саветовалиште за мајке пре рођења детета,
    б) саветовалиште за одојчад,
    в) диспансер,
    г) интернат са 30 постеља.
11. Друштво за ђачка склоништа са 11 кухиња при основним школама.
12. Дом друштва за заштиту девојака (50 места).
13. Дом друштва за васпитање и заштиту деце (97 деце).
14. Друштво домаћица и матера (50 места).
15. Дом ученица (150 места).
16. Савез хуманих друштва са одељењима:
    а) помоћ у оделу и
    б) слање на опоравак.
17. 10 обданишта за предшколску и школску децу.
18. 8 забавишта.
19. Црвеним крст: два опоравилишта.
20. Друштво жен. лекара: опоравилиште.
21. 16 фондова основних школа за одевање ђака.
22. Коло госпођа за помагање железничке деце.
23. Јеврејско женско друштва са одељењима:
    а) помагање сиротих девојчица,
    б) одевање сиромашне деце,
    в) слање деце на опоравак.
24. Мојсијевско друштво „Потпора" са одељењима:
    а) помагање студената,
    б) помагање ратне сирочади.

Сем тога на заштити деце и матера раде још:

1. око 30 дечијих лекара,
2. око 30 лекара гинеколога,
3. око 80 приватних дипломир. бабица,
4. 14 општин. дипломираних бабица.

Као што се види, ни по броју институција, ни по врстама њиховог рада не може се рећи да Београд оскудева у социјалним институцијама на заштити деце и матера. Има их у довољном броју, има их скоро свих врста. *Али, да ли је њихова служба и колико потпуна и да ли је према томе довољно корисна, то су питања која интересују све социјалне раднике?*

Све је убедљивији факт, да социјална служба постаје једна од најважнијих јавних служби. С тога се тој служби обраћа велика пажња у свету, па свакојако то мора бити и у Београду.

Нећемо се овде бавити радом појединих од побројаних институција, али ћемо изнети опште погледе на поједине врсте заштите и додирнути рад институција у вези са њиховом колаборацијом и ефикасношћу рада, као и са недостацима, у колико постоје у Београдској заштити деце и матера. Јер необорив је факт, да београдске социјалне институције, вршећи своју службу, не стоје у чврстој, сталној међусобној вези ни колаборацији по врстама рада.

Њихов рад није систематисан у погледу на радно поље, или није до краја изведен да пружи потпуну организацију, па према томе да дâ и максималне резултате.

У даљем излагању ових проблема држаћемо се извесног реда, а почећемо са излагањем свих недостатака у заштити београдске мале деце.

(Наставиће се)

Јавна говорница:

Света Милутиновић,
новинар

Питање самачких станова

У Београду, граду од око 300.000 становника, данас, несумњиво, живи преко 50.000 самаца. То су, у првом реду, дечаци и младићи од 14 до 25 година: шегрти, ђаци, студенти, калфићи, трговачки помоћници, квалификовани и мануелни радници без породица, ситни државни, приватни и самоуправни чиновници, махом људи са минималним приходима.

Ова читава колонија самаца, већином младића, који су тек на путу да постану очеви и шефови породица, растурена је по приватним самачким становима, обично тескобним, загушљивим и нездравим. Јер, као што у сваком већем граду на страни тако и у Београду маса економски слабих грађана живи *искључиво* од издавања самачких станова. Ове самачке станове највише издају под кирију старије жене, удове, и оне породице са ниским надницама, којима приходи од издатих самачких станова, углавном, служе као извори за плаћање кирије за заједнички стан и живот, те се због тога и дешава да цела једна породица, са петоро и више ситне дечице, станује у загушљивој кујници, док у собици држи по четири, пет па и шест самаца, који се преко ноћи гуше у искваренoм ваздуху и смраду. Ретко који од ових самачких станова одговара хигијенским прописима. И зато се дешава, да младићи, који од своје 14 до 25 године проводе живот у оваквим нехигијенским и нездравим становима, кад се реше да ступе у брак и постану очеви породица, у 70% случајева бивају већ затровани бакцилима социјалних болести, као што су: туберкулоза, реума, сифилис, шкрофулоза, астма, анемија итд. А последице становања у нехигијенским и нездравим самачким становима, на првом месту, видно се опажају на породу самаца, кад постану родитељи, од чега касније највећу штету подноси читава друштвена заједница, а скоро понајвише сама држава. Јер болесни и за рад неспособни чланови друштва никоме не могу бити од користи, а понајмање држави.

Нездрави и нехигијенски станови у центру Београда, у чијим тескобним кујнама станују породице а у загушљивим собицама по неколико самаца

Ето, због овога питању самачких станова треба посветити пуну пажњу и треба га сматрати као једно од најважнијих социјалних

питања. Треба се потрудити да се оно на неки начин повољно реши. Јер од његовог правилног решења зависи и питање здравља већине градског становништва у будућности. Не идемо тако далеко, да захтевамо да се ово питање реши каквом уредбом или законом. Јер нико никога не може присилити да станује тамо где он не жели, или, рецимо, да станује у стану за чију кирију његови приходи нису довољни. Али како ми у Београду немамо довољан број јавних хигијенских установа и друштава, као што су: Централни хигијенски завод; Отсек јавне хигијенске Општине града Београда; Физикат Управе града Београда; Лигу против туберкулозе и још многа друга друштва за чување народног здравља и народног просвећивања, која, по својим циљевима, треба да се баве и хигијенском пропагандом, то мислимо да би ове установе и друштва требали на себе да приме дужност, да се ово питање самачких станова путем широке пропаганде: јавним предавањима, илустрованим објавама, чланцима кроз новине и часописе итд., правилно и корисно реши.

На нашем мишљењу већи део кривице што су самачки станови у Београду нездрави и нехигијенски, сноше баш *сами самци*. А ево зашто: Док су самци *шегрти*, они станују по шупама (ово зависи од уваженности и културе њиховог мајстора или газде) у које их њихови послодавци трпају. А кад ови шегрти постану *калфиће* и кад кирију за стан почну сами да плаћају, они су већ навикнути на становање по њумезима, па се зато пре и одлучују да да већи део зараде баце на „последњу моду", на школе играња, забаве, кафане итд., него што се одлучују да закупе здрав самачки стан. Јер по њиховом погрешном мишљењу (а још се нико није нашао да им то мишљење оспори) свеједно је где ће провести ноћ, само да би се могли обући по „последњој моди" и вртити се по неколико часова у каквој школи играња. У другом случају, у овом питању становања у нехигијенским и нездравим самачким становима, главну улогу игра *леност* и лажно „господство" самаца, код којих се због овога појављује жеља за становањем у центру вароши. И зато се и дешава да су у центру самцима пренатрпани и мрачни подруми, док по предграђима зврје празни светли, чисти, сунчани и по свима хигијенским условима задовољавајући самачки станови, који су уз то још и много *јевтинији!* Е, али новопроизведени калфа, тек погоспођени дојучерашњи „шегра", не жели да станује на периферији, јер му је то *„далеко"* и, после, срамота је да он сноваја, у село, пошље адресу стана са предграђа. Јер, Боже мој, шта ће они у селу мислити о њему ако не станује у центру Београда. А, сиромах, у овој својој снобовској заблуди и не види пропаст свога здравља; пропаст своју и своје породице, кад је буде основао. Оваквом самцу згодније се чини да себе и своју младост сахрани у гробницу живих лешева, у каквој мрачној, тескобној, мемљивој и загушљивој јазбини, у подруму испод какве нове палате у центру вароши, него да за јевтиније новце станује у правом санаторијуму, у каквој чистој и светлој соби на Вождовцу, Сењаку или на Топчидерском брду, на самом извору здравља и тела и душе.

Један карактеристичан пример: Калфа, сељаче из мога краја, са поносом ми рече да станује у *Кнез Михајловој* улици. Кад сам једном приликом дошао да видим његов стан, застао сам од чуда и ужаса. То је била једна штенарница на самом тавану, под кровом. А

Стан без светлости и чистог ваздуха, у коме станују четири младића

оваквих собица било је преко десетак, тако да су више личиле на тескобне, запуштене и нечисте голубарнике, него на собе где станује људска младост. Ови „голубарници" — самачки станови, били су облепљени старим новинама, испод којих су гмизале хиљаде стеница. У собици је била таква врућина, јер је било лето а она се налазила под самим кровом, да се у њој није могло издржати. У таквом паклу становао је мој покојндрени сеља са још своја три друга, трговачка помоћника из једне угледне београдске радње. Верујем да има у сваком кокошарнику више ваздуха него што га ова четири младића имају у својој самачкој избн, испод крова. Е, али зато, док су по „зиду" од танких дасака милиле стенице, о једном чивилуку ви-

сила су четири пара одела сашивена по „последњој парискоj моди". Па, ипак, стан овога мог сеље из Метковића, право је злато према самачким становима у којима станују многе његове колеге. По пет и шест у тескобној собици, са ниским и уским прозорима, без светлости и ваздуха, по двоје у једном кревету, из кога се просипа плеснива слама, „слатко" хрчу београдски самци и даве се у смраду, одмарајући се од умора после скакања и обртања по мелодији разних бечких и пештанских румби, фокстрота и танго-а.

Кад се узме у обзир да већина самаца дан проводи у напорном раду, по загушљивим радионицама, мемљивим магацинима, запрашеним радњама, узанним и тескобним канцеларијама, онда је сасвим појмљиво да је овим стана, по свежем и чистом ваздуху, па онда спавање у чистој и проветреној соби, сам или са још једним другом, несумњиво да је важније и корисније од лудачког скакања и презнојавања у школи играња и становања у центру вароши, па макар се самачки стан налазио и до саме радње или радионице, баш и у Кнез Михаиловој улици.

Ето, због тога мислимо да би требало овоме питању посветити пуну пажњу. И зато би требало што пре и што озбиљније отпочети и са пропагандом за хигијенско и здраво самачко становање. Јер само здрав самац може постати сутра здрав шеф породице и користан члан друштвене заједнице, од кога и држава може очекивати користи. А здраве самце имаћемо само тако ако их путем пре-

Заједнички стан породице са ситном децом и самцима, такође у центру вароши

људима више него икоме потребан здрав и хигијенски стан. Али *они сами* неће то! Далеко им је. А кад би они знали, или кад би имао ко да им објасни: да је вечерња и јутарња шетња по чистом ваздуху и спавање у проветреној и пространој соби исто што и за младу биљку кишица и сунце, онда они, сигурно, не би грешили противу себе самих.

Зар није боље да један дечак, или младић, станује, рецимо, на Пашином или Топчидерском брду, на Вождовцу или Сењаку, где се стан за самца може упола јевтиније да добије, него да за скупље новце станује у рупчаги и кокошарнику, где од себе постепено ствара живи леш у облику каквог реуматичара, туберкулозног клицоношу, сифилитичара, сипљивка или јадника са бледим и испијеним лицем?

Кретање у зору од стана до радње, радионице или канцеларије, и увече од истих до давања и написа, путем широке пропаганде упутимо на становање у здраве самачке станове, па макар се ови станови налазили и на предграђима, јер често нехигијенски станови у центру могу бити њихове гробнице, док су самачки станови на ваздуху и сунцу први и прави основи за срећан и напредан живот и самаца и њихових будућих породица.

*

Градске општине такође би учиниле много у решавању питања самачких станова, када би приступиле подизању хигијенских самачких станова, у виду радничких склоништа и шегртских домова, где би ови младићи, будући стубови нашег занатства, трговине и привреде, стубови наше државе, имали удобне модерне самачке станове са свима удобностима које захтева савремена хигијена, у интересу општег народног здравља.

Претставници Париза у Београду

Наша престоница имала је половином месеца маја ретку част и ретко задовољство да прими у своју средину претставнике Париске општине.

У званичну посету дошли су Београдској општини: претседник Одбора Париске општине г. Рене Фике, у пратњи своје госпође; потпретседник Одбора г. Д-р Лоближоа; одборник г. Пино и директор Кабинета г. Рене Веис.

Претставници Париза провели су два дана као гости Београда, и за то кратко време имали су прилику да још једном осете све оне лепе осећаје које Београд и цео наш народ гаје према великој пријатељској француској нацији. У сваком моменту, на сваком кораку они су код чланова Суда, Одбора и грађанства београдског наилазили на изразе симпатија, на изразе љубави која је у нашем народу традиционална према Француској и њеним синовима, на искрено пријатељство које је испробано у тренутцима тешким по обадва народа и које ништа није успело да помути у прошлости, садашњости, па неће ни у будућности.

Та искреност и спонтаност узајамних наклоности учинила је да се гости осете као код своје куће, да се осете у средини правих пријатеља који су говорили својим срцем, целим својим бићем. Ти узајамни осећаји учинили су да су до јуче један другом непознати људи постали добри пријатељи, који су своје пријатељске осећаје изражавали речју, стиском руке и погледом.

Када је дошао час растанка, топли, братски загрљаји изражавали су жалост која се осећа када се растају добри и прави пријатељи, али су у исто време изражавали радост што се француско-југословенско пријатељство још једном тако сјајно испољило, уливајући свима наду да ће и млађи нараштаји умети да очувају у истој свежини овај, у историји народа редак, пример братских односа два народа, који су територијално далеко један од другог, али близу духом и срцем.

Припреме за дочек

Суд Општине београдске желео је да дочек претставника Париза буде не само срдачан, већ и свечан. Одређен је нарочити Одбор, на челу са првим потпретседником г. Васом Лазаревићем, састављен од одборника и општинских чиновника, који је имао да изради детаљан програм бављења гостију. И неколико дана пре њиховог доласка Одбор се свакодневно састајао, радећи са пуно преданости да створи програм који ће члановима париске делегације омогућити да упознају стање општинских институција, напредак Београда, да дођу у додир са претставницима свих друштвених редова и значајних државних и друштвених институција, као и установа у којима се код нас гаји француски дух. Требало је омогућити им да упознају све знаменитости Београда и дати им прилике да уживају у панорами Београда гледаног са разних страна, као и у лепотама његове ближе и даље околине.

Програм бављења г-ђе Фике поверен је г-ђи Зори В. Лазаревића, и она је у споразуму са претставницима наших водећих женских друштава омогућила да г-ђа Фике упозна делатност наших жена на социјалном, патриотском, хуманом и културном пољу.

Саставом програма и његовим извођењем Одбор је оправдао у пуној мери поверење које му је указано.

Дочек на станици

Делегација Париске општине стигла је у Београд преко Атине симплон-експресом на дан 15 маја, у пратњи шефа Кабинета Претседништва г. Д-р Радмила Белића, који им је изашао у сусрет до наше границе као општински изасланик. Још много пре доласка воза на станицу су дошли чланови Суда: претседник г. Милутин Петровић, потпретседници г. г. Васа Лазаревић са госпођом, Добросав Богдановић, кмет-правник г. Добривоје Вујић, општински одборници са госпођама и велики број општин. чиновника.

Од стране Министарства унутрашњих послова дошао је начелник г. Симоновић.

Француско посланство: г. Кнобел, саветник, секретар г. Лакост, трговински аташе г. Мисе, војни аташе г. Кај.

Присутан је био велики број чланова француске колоније, грађанства и претставника наших и француских листова.

Воз је стигао у 21,40 часова. Када се заустави, из вагона је изашао прво претседник Одбора париске општине г. Фике са го-

спођом и остали чланови делегације, поздрављени одушевљеним узвицима свих присутних: Живели! Живела Француска! Живео Париз!

Претседник г. Милутин Петровић пришао је први г. Фикеу и са њим се поздравио. Затим су г. Петровићу претстављени остали чланови делегације. После упознавања г. Петровић је поздравио госте овом добродошлицом:

Говор г. Милутина Петровића

Господине Претседниче,

Престоници Југославије — Београду указује се данас ретка срећа, да на његово тле, у његов загрљај долази претставник главнога града Француске; оне земље, коју ми сви волимо, њоме се одушевљавамо, на патриотизму и пожртвовању њених грађана се учимо.

Ми никада нећемо заборавити оно што нам је била и што је за нас Француска. У најтежим моментима велика сестра имала је саосећања за наше болове и патње, имала је снаге да нас уморне и изнемогле прихвати и пружи нам могућности да се опоравимо, и поново, са њом заједно кренемо путем славе: за Отаџбину, за Слободу, за Правду.

Генерације наше васпитаване су у Француској и тамо се запојиле оним великим духом, који је у светској историји постао главни покретач и њен главни садржај.

Данас, кад нам Ви — претставник вечитога града, непресушног извора науке и уметности, културе и онога духа, који чини сву част данашњој цивилизацији — данас, када нам у госте долази претставник Париза — ми смо раздрагани. И нама, са свима грађанима Београда, срце трепери од радости, што видимо Вас, а са Вама Париз, целу Француску.

Можда нећемо умети да дамо израза у формама, нећемо моћи да подвучемо све оно што би требало у овим моментима али, место нас говориће наша срца, а она се у овом тренутку сва сливају у један божанствени усклик:

Живео Париз!

Живела Француска!

Живели претставници Париза!

Крај говора г. Петровића сви присутни пропратили су новим узвицима поздрава Француској, Паризу и његовим претставницима.

Окружен претставницима Суда и Одбора, дирнут приређеним пријемом, г. Фике је тихим гласом одговорио на говор г. Петровића:

Господине Претседниче,

Ми смо веома дирнути пријемом на који смо наишли. Нажалост, ја не разумем ваш језик, али се ми разумемо. Ми и немамо потребе да говоримо и ја нећу да понављам оно што је и вама и нама познато: ви Југословени и ми Французи немамо потребе да говоримо једни другима, јер се наша срца разумеју, она су блиска једно другом. Ја нећу овом приликом да држим говор — за то ћемо имати већ прилике — и дозволите ми да завршим своје речи поздравом: Vive la Yougoslavie!

После овог отпоздрава настало је међусобно упознавање чланова париске делегације са присутним чашницима Београдске општине.

Г-ђа потпретседника Лазаревића предала је г-ђи Фике диван букет белих ружа.

Гости су отпраћени до хотела „Српски Краљ", где су им били резервисани апартмани за становање.

У фоајеу су гости, пре но што ће отићи на починак, остали извесно време у разговору и ближем упознавању са својим београдским колегама.

Први дан бављења париске делегације

Шетња кроз Топчидер и Кошутњак и разгледање Краљевог Двора на Дедињу.

Већ од 9 часова првога дана свога боравка у нашој престоници гости су почели са разгледањем града, према утврђеном програму.

Поворка од десетак аутомобила кренула је од хотела „Српски Краљ" прво до Француског посланства, где је учињена кратка посета француском Министру г. Нажијару.

После ове посете пошла је поворка на разгледање Топчидера, Кошутњака, Краљевог Дворца на Дедињу. Ишло се улицама: Милоша Великог до „Мостара", затим Булеваром поред Вајфертове пиваре, преко „Звезде", сишло се у Топчидер, па је поред топчидерске цркве, топчидерске железничке станице и Завода за израду новчаница избила на плато код Немачког гробља. Гости су се дивили изгледу који се одатле пружа на Београд, Земун, аеродром, Дунав и Саву, преко које се пружа црвена силуета новог Земунског моста.

По специјалној дозволи гости су разгледали касарне Краљеве гарде и Краљев Дворац на Дедињу. Из Дворца су гости понели најлепше утиске. Парк у Дворцу г. Фике је упоредио са Версајем. Изразе своме дивљењу г. Фике је дао у изјави присутнима:

— Добија се утисак нечег јединственог на свету. Истовремено све је велико, све божанствено, све модерно, све старо и једноставно.

Разгледање Дворца трајало је око пола сата, па се поворка на аутомобилима кренула Булеваром Кнеза Арсена до Вајфертове пиваре и Крунском до Двора, где су се гости уписали у дворску књигу.

Пошто су били примљени од стране Министра Двора г. М. Антића, париски гости посетили су, у пратњи француског Министра г. Наџјара, Министра иностраних послова г. Јевтића.

Пријем у општини

За 12 сати био је предвиђен пријем гостију код Претседника Београдске општине. За ову прилику општинске просторије са одборском салом биле су украшене француским и југословенским заставама, пуне цвећа и зеленила. Одборска сала била је пуна и имала је свечани изглед. Сва места у сали су попуњена. Одборници Београдске општине, у жакету; претставници сеоских општина у народној ношњи. Галерије пуне грађанства и општинских службеника.

Нешто пре 12 часова г. Фике је дошао у општинску зграду на челу париске делегације. Претседник г. Милутин Петровић дочекао је госте на дну степеница, док су их у врху пред Кабинетом очекивали потпретседници г. г. В. Лазаревић и Богдановић, кметправник г. Вујић и известан део одборника. Гости су уведени у Кабинет г. Претседника и провели једно време у разговору са присутнима, па су после тога уведени у препуну одборску салу.

Појава париских делегата изазивала је неописиво одушевљење. Сви присутни, на ногама, бурно су аплаудирали. Клицало се френетички, да се сва дворана орила:

Vive la France!

Живела Француска!

Први редови нагнули су се из својих клупа према претседничком столу у своме одушевљењу. Овације у част гостију трају неколико минута, тако да се осећа како ваздух у сали трепери од силних аплауза и узвика.

Гости заузимају места за претседничким столом. Десно од претседника г. Петровића седају: претседник г. Фике, одборник г. Пино и потпретседник г. Васа Лазаревић. Лево г. Лоближоа, потпретседник Одбора Париске општине, г. Д. Богдановић, потпретседник и г. Рене Веис, директор Кабинета.

Присутни за све време акламирају госте, који су очигледно узбуђени. Г. Фике је ставио руке на груди и пружа их одушевљено према сали, желећи да на тај начин изрази своје узбуђење због овако срдачног и одушевљеног пријема. За све то време многобројни фото-репортери снимају ове узбудљиве сцене и магнезијум осветљава сваки час пространу дворану.

Са свечаног пријема у кабинету претседника Београда: Њ. Св. Патријарх Варнава, претседник Париза г. Фике, Министар унутр. послова г. Живојин Лазић, претседник Београда г. Милутин Петровић са потпретседницима г. г. Васом Лазаревићем и Добром Богдановићем

Говор г. Милутина Петровића

Када су се овације нешто стишале узео је реч претседник г. Петровић и окренувши се г. Фикеу, и сам узбуђен овим бурним изливима симпатија према француским гостима, одржао је свој поздравни говор.

Господо претставници Париза,

За заслуге, за херојско држање својих грађана у рату Београд је одликован крстом легије части од својих француских другова. Ваша посета Београду претставља не мање одликовање, не мању пажњу.

Вашим доласком Ви као да сте хтели да наградите прошлост, помогнете и дате моралне потстреке настојањима и акцијама садашњости, и обезбедите будућност. Преко Вас као да Париз говори Београду: иди и даље започетим путем; труди се и ради. И ја сам познао све те муке и тегобе стварања. Али сам успео, јер сам то хтео, јер сам био у срцима свих Француза.

Београд, у чијим се скромним просторијама општинске зграде сада налазите, хоће да се изгради, да постане нешто више од обичног великог града, као што то он није ни по свом географском положају, као што он то није ни по оној привредној моћи своје околине. Он неће да је велики град, акумулиран бројем становника, зграда и привредних предузећа. Београд зна да је он престоница једне младе државе, великих динамичких способности и могућности. Више од

тога, он хоће да постане центар умних и културних стремљења у овој држави. Он хоће да остане и у јачој мери постане оно што је био у прошлости: заточник оних великих идеала који су целу нашу прошлост обасјавали, били предавани као свети завет из генерације у генерацију и најзад, уз припомоћ великих савезника, међу које долази у први ред име Ваше велике нације, довели до ове државне и народне формације. Београд хоће да постане наш југословенски Париз.

Са свечане седнице Одбора о. г. Б.: претседник Београда г. Милутин Петровић поздравља претседника Париза г. Фикеа

Ма да он нема далекосежне традиције, као градови запада, који броје векове свога изграђивања, свога стварања у једној линији, у једном континуитету, он хоће ипак напорима својих свесних грађана, сарадњом целе нације да се створи. Линија стварања Београда испрекидана је била, кроз целу своју разноврсну историју испуњена највише напорима одбране од навале непријатеља чији је број био велики, а напади части. Тек, од како је Београд постао град српски, појављује се тежња да се од њега створи не само град рата, већ и град мирних акција, привредних, културних настојања. А тек садања држава даје му сву ону потребну подлогу простора и броја за његов пун развитак.

Господо претставници,

Без изласка из оквира скромности, ми можемо рећи са пуно објективне самоуверености, да је темпо изградње Београда снажан и брз. То је констатација, коју су чинили и сви странци који су у нише наврата долазили у Београд. То се осећа и по овом шаренилу зграда где се уз палате налазе мале скромне куће ситних сопственика; види по улицама где се, истина све ређе, уз асфалтирану улицу налази и која са старом калдрмом. Али се то изграђивање новога Београда види најбоље по његовим грађанима, по духу којим су они прожмани, а који је још увек интензивно испуњен оним великим идеалима којима су биле задахнуте и армије великих савезника, када су на врху својих бајонета носили слободу и скидали окове са руку и ногу робова.

Господо претставници,

У овим скромним просторијама општинске зграде чува се као света реликвија високо одликовање којим је Београд одликован од Француске. То је било признање херојства и прошлости.

Ваш долазак је за нас један нов морални потстрек да истрајемо на путу којим смо пошли, један потстицај за нове напоре, један сигуран знак да нисмо сами, већ да ћемо у нашим настојањима наћи и љубави и активне помоћи и разумевања и код вашега града, нашег великог узора, наше велике посталгије.

Београд Вам преко мене кличе из дубине своје душе:

Живео Париз!

Живела Француска!

Живели претставници Париза!

Говор претседника г. Петровића прекидан је честим бурним аплаузима, док се крај изгубио у громким и одушевљеним узвицима Француској, Паризу и његовим претставницима. Усред општег одушевљења претседник Француске престонице, троцут љуби се у оба образа са претседником Београдске општине.

Г. Фике отпоздравља

Претседник Париске општине, пошто су се аплаузи стишали, узео је реч после г. М. Петровића и на поздрав одговорио је овим речима:

Господине претседниче,

господо одборници,

Наше узбуђење је врло велико и врло дубоко и речи су немоћне да га изразе. Али зар су речи међу нама потребне! Као што сам рекао синоћ, када сте нас поздравили и примили на станици, да није потребно да ми један другом упућујемо речи. Ми нисмо имали потребу да говоримо, јер су наша срца била врло близу једно другом и ми смо осећали како она куцају и манифестују своју радост. (Буран аплауз).

Ипак ја мислим да би се огрешио о своју најелементарнију дужност, ако вам

не бих захвално на пријему који сте нам приредили, а који нас је дубоко дирнуо.

Ви сте нам указали част да нас примите у вашој одборској дворани; увели сте нас у свој дом, примили сте нас у своју средину и омогућили сте нам да се упознамо са животом ваше Општине. Ми вам на томе захваљујемо.

Ми замишљамо у овом моменту ток ваших садашњих седница, ваших седница у прошлости, као и оних у будућности. Колико је ова сала морала одјекивати од значајних речи, које су биле израз грађанских и патриотских осећаја! Каква је величина вашега дела, какве сте дивне резултате ви постигли у вашим јавним службама!

Господо, помислите, шта је била пре рата ова варош: скромна престоница једне мале државе. Сетимо се како су њу разривали немачки топови, како су ваши домови бомбардовани и рушени, видимо ону херојску борбу коју сте ви водили са променљивом срећом, ваше повлачење преко Албаније и — најзад долази Правда: ви постајете велика нација, што и заслужујете; одједном ова варош претвара се у диван град.

Ми смо јутрос видели ваше широке улице, модерне споменике који не личе један на други, што чини једну лепу естетску целину. Господине претседниче, ви сте казали да треба да позајмите од Париза оно што је лепо и добро. А ја вам кажем да ви немате шта да позајмљујете од Париза, него ми треба да позајмимо од вас ваш модернизам и да се учимо на овом дивном делу које сте ви извели за неколико година. Ви сте направили од Београда једну од најлепших — ја њу рекао најлепшу савремену престоницу, ви сте крунисали дело ваше Отаџбине. И ја желим од свег срца да ту величину сачувате. Исто тако желим да сачувате да ваша дивна варош не апсорбује оно дивно сеоско становништво и да у будућности уживате благодети ваших напора, што ви и заслужујете вашом прошлошћу, вашим жртвама и величином ваше душе.

У име мојих колега, у име становништва Париза, ја вам захваљујем на братском пријему који сте нам приредили и допустите ми да, доносећи вам срдачан поздрав Париза, узвикнем: Живео Београд! Живели Београђани!

Одборска сала проломила се од аплауза и одушевљеног клицања присутних. Г. Фикеу прилази претседник г. Петровић и њих двојица се поново љубе.

Када је г. Фикеу поднета на потпис књига свечаних седница, он је био врло пријатно изненађен и то своје задовољство изразио је овим речима:

— Ја сам у Паризу као претседник општинског одбора имао често пута прилику да ставим свој потпис на златну књигу Париза. Али ово је први пут да стављам потпис на златну књигу другога града. Верујте, да никакав бољи избор није могао бити учињен него што ми се омогућило да тај свој први потпис ставим баш на књигу Београда.

Испраћај париске делегације из дворане био је исто тако срдачан и бурно аклампран као и при доласку. Сви присутни устали су и дуго су дворану одјекивали узвици: Живео Париз! Живела Француска!

Ручак у Француском посланству

У подне је у част делегата Париске општине приређен ручак коме су присуствовали: Претседник Париског општинског одбора г. Р. Фике са госпођом и одборници г. Лоближуа и г. Пино, Министар иностраних послова г. Б. Јевтић са госпођом, Министар иностраних послова Румуније г. Титулеску са госпођом, Министар унутрашњих послова г. Ж. Лазић са госпођом, Министар просвете г. Д-р И. Шуменковић са госпођом, Министар војске и морнарице, армијски генерал г. Миловановић, румунски Министар на нашем Двору г. Гунареску са госпођом, претседник Општине града Београда г. М. Петровић, потпретседници г. В. Лазаревић и г. Д. Богдановић, помоћник Министра у пензији г. Ст. Павловић, претседник Удружења бивших француских ђака и особље посланства.

Разгледање Калемегдана

За 15.30 часова заказано је било разгледање Калемегдана. У пратњи чланова Суда и одбора гости су разгледали прво споменике, нарочито се интересујући за Мештровићев споменик Захвалности Француској. Са Калемегдана су се дивили изгледу на Саву и Дунав, па су после посматрали и нову палату Француског посланства.

Са Калемегдана пошло се аутомобилима у шетњу кроз варош улицама: Маршала Пилсуцког, Цара Душана, Француском до Кнежевог Споменика, Поенкареовом, Жоржа Клемансоа, Таковском, Краља Александровом, Неготинском, Војислава Илића до школе, Господара Вучића, Војводе Глигора, Браничевском до Ламартинове. Пошто су разгледали Котеж „Неимар" гости су посетили француску школу у Ранкеовој улици. Сва деца била су у гимнастичкој сали са француским и југословенским заставицама у рукама. Када су гости наишли деца су залепршала заставицама кроз ваздух, кличући одушевљено: „Вив ла Франс! Вив Пари!" Поподневна шетња за-

вршена је посетом Друштву пријатеља Француске, где је у част гостију приређен пријем.

Свечани пријем у Џокеј Клубу

У вече у 9 и по часова приређен је у част гостију у елегантним просторијама Џокеј Клуба свечани пријем. Чланови Суда и Одбора дочекивали су многобројне одабране госте и упознавали их са члановима париске делегације.

Од стране Краљевске Владе пријему су присуствовали Министри г. г.: Живојин Лазић, Министар унутрашњих послова са госпођом; Д-р Илија Шуменковић, Министар просвете; Богољуб Јевтић, Министар иностраних послова; М. Ућмански, Министар шума и руда и Д-р Фран Новак, Министар социјалне политике и народног здравља; Министар француске г. Нажјар; Командант Београда армијске генерал г. Војислав Томић и многобројни угледни претставници свих државних и сталешких установа.

У једном моменту претседник г. Милутин Петровић повео је Србијанку. У коло су се ухватили и гости. Затим је популарни певач г. М. Тимотић, који је иначе општински чиновник, отпевао неколико наших народних песама, које су код гостију наишле на нарочито допадање, како по својој мелодији тако и по начину на који су изведене.

Пријем је завршен бифеом.

Други дан париске делегације у Београду

Посета гробљу француских ратника и Костурници бранилаца Београда.

— Гости присуствују Спасовданској литији и сечењу колача у Општинској згради. Одлазак на гроб Незнаног Јунака на Опленац. Г. Фике говори на радиу Београђанима. Банкет у хотелу „Српски Краљ".

Други дан свога бављења француска делегација отпочела је посетом мртвима — гробовима оних који су пали за остварење заједничког идеала. У 9 часова, у пратњи чланова Суда и Одбора, претставници Париске општине одвезли су се аутомобилима на Француско гробље. Тамо су већ били сакупљени чланови Француске колоније, особље Француског посланства и ђаци Француско-Српске школе. Пошто су над гробовима француских војника очитане молитве, г. Фике је на мермерни стуб положио венац. Претседник г. Петровић у име Београда такође је положио венац на гробљу француских ратника. На венцу су биле исписане ове речи: „Београд својим браниоцима — француским херојима".

Пошто су ћутањем одали почаст палим херојима Француске, сви присутни прешли су на Ново гробље, пред Костурницу бранилаца Београда. Г. Фике и г. Петровић, положили су на топ Костурнице заједнички венац у име Париза и Београда.

Гости посматрају Спасовданску литију

Случајност је хтела да долазак Париске делегације падне у време славе Општине града Београда, Спасовдана. Да би се гостима омогућило да што боље виде импозантну Спасовданску литију, предвиђено је било програмом да се за њих уреди један балкон на палати Извозне банке, одакле се свечана поворка види готово у својој целости. Управа Извозне банке љубазно се одазвала овој жељи Београдске општине. Балкон банке био је украшен пиротским ћилимима. Париски гости били су у пратњи потпретседника г. Васе Лазаревића и чланова Одбора за дочек.

Како су грађанство и школе били раније обавештени да се на балкону Извозне банке налази г. Фике са осталим члановима париске делегације, њима су од стране учесника у поворци приређене врло срдачне овације. Како је која група учесника наилазила одушевљено је махала према балкону уз громке узвике: „Вив ла Франс". Ове овације трајале су за све време док су гости били на балкону. Г. Фике је нарочито био раздраган овим поздравима и за све време отпоздрављао је махањем руке довикујући с балкона: „Вив Белград".

Из палате Извозне банке гости су се одвезли у општинску зграду где је извршено сечење славског колача. И овом приликом париски делегати били су срдачно поздрављени.

Одлазак на Авалу

Тачно у 12 и по часова једна група од десетак аутомобила кренула је за Авалу, где је гостима приређен ручак. Поред гостију ишли су сви чланови Суда, већи број одборника са неколико општинских чиновника.

Када се стигло на Авалу г. Фике је био очаран. За све време разговарао је са присутнима, изражавајући своје дивљење према Београду и задовољство због сјајног дочека.

Цела група испела се до платоа на коме се налази гроб Незнаног Јунака. Г. Фике је на гроб положио венац у име града Париза и сви присутни оборених глава, одали су ћутањем признање и пошту свима палим херојима у ратовима за ослобођење.

Сишло се затим поново у ресторан, где је приређен врло укусан ручак, састављен од наших и француских јела. Г. Тимотић је опет задивио учеснике, певајући наше и француске песме.

Претставници наших листова за све време пратили су кретање француских гостију у

нашој средини и њиховом бављењу посветили велику пажњу у својим извештајима. И овом приликом били су заступљени готово сви наши листови и г. Фике хтео је да им ода признање и захвалност на таквом њиховом држању. При крају ручка г. Фике је устао и одржао овај говор:

Драги мој претседниче и господо,

Немојте се уплашити, јер нећу у овој братској атмосфери да вам држим говор. Вечерас ми ћемо одржати наше говоре и подвући наше братство. А овом приликом сматрам за дужност да вам захвалим врло искрено на свему и да вам кажем колико је на нас оставило дубок утисак наше бављење у Београду. Мада смо ми очекивали срдачан пријем, али ово на што смо наишли превазилази све што смо могли замишљати. Ви сте се према нама показали као пријатељи, или још више, као браћа, отворили сте нам врата куће и показали сте нам себе. (Тада је г. Фике запазио да новинари бележе његов говор и обратио се њима).

— Ја видим ту новинаре. Господо новинари, за вас кажу да сте израз јавног мњења, да сте једна сила. Ви можете да учините много добра, по који пут и много зла, — али ја сам сигуран да ви чините много више добра него зла. Дижем ову чашу и наздрављам г. претседнику и свима његовим сарадницима, а у исто време желим да спојим париску штампу са београдском и да испијем чашу за наше велико пријатељство.

Ова искрена и интимна исповест г. Фикеа дирнула је и одушевила све и клицању Француској није било краја. Расположење је расло уз дивну песму г. Тимотића.

Претседник г. Петровић устао је и узео реч:

— Молим вас, господо, да допустите да на говор г. Фикеа одговори мој колега г. Лазаревић чија је, њега и његове госпође, главна заслуга за спремање овог дочека.

Потпретседник г. Лазаревић почетак свога говора одржао је на француском, па је осећаје свију изразио у томе тренутку, на српском језику.

Претседник одбора града Париза г. Фике полаже венац на гроб Незнаног јунака

Говор г. Васе Лазаревића

Господине Претседниче,
драге моје колеге,

Име Париз је нека врста чаробне речи: оно буди сећања на једну варош пријатну и очаравајућу, али такође моћну; престоницу која зрачи у свету својом љупкошћу и својом снагом.

Њена снага и шарм долазе од оне мешавине традиције и модерног живота тако интензивног, чије чување и ток обезбеђују часници агилни и спремни, који се увек старају да истовремено негују прошлост и будућност. И благодареći своме општинском одбору, Париз успева да сачува овај дупли карактер прошлости и напретка.

Ми не можемо да изговоримо његово име без узбуђења: узбуђења које је у

исто време сурово и нежно, јер има свога узрока у трагичним успоменама рата; у то време Србија, говорило се, није више постојала; друга словенска браћа нису се више ничему надала. Али у Паризу, уз његов насмејани и освежавајући пријем, у Паризу који је трпео, али се надносно такође над страдање својих пријатеља, — у Паризу наши шефове осетили су како срце једног народа бије заједно са њиховим.

Отада смо у разним доменама: уметничкој, интелектуалној, научној и урбанистичкој имали задовољство да црпемо више примера и више лекција.

Београд је имао за дужност да учини један напор који га чини достојним да постане престоница једне велике државе — ове државе која вам се приказује у своме хармоничном оквиру.

Плодне равнице које росе широке реке; планине богате шумама, рудницима и пашњацима; плаво море, позлаћене обале, старе манастире — поуздане знаке једне старе цивилизације; свуда сељачки народ, снажан и поносит — у кратко народ сврстан под славним скиптаром Карађорђевића, народ који даје Европи свој знатни допринос.

Тако у вашем доласку, моје драге париске колеге, ја гледам у исто време један симбол и једну наду:

Наду, јер ће таква зближавања, понављајући се, осигурати стабилност француско-југословенског пријатељства, дајући му већу чврстину, ако је то могуће, или ако је то чак потребно.

Ово братско пријатељство између Француске и Југославије, чије се заставе лепршају састављене од истих боја, као да би потврђивале заједнички идеал општег братства и демократије, то пријатељство има најбоље сведоке у престоницама:

Београду, чији нови живот почиње да се развија,

и вашем лепом Паризу — нашем драгом Паризу који претставља целу Француску.

У част Париског општинског одбора, његовог уваженог претседника, у част истакнутих чланова његове делегације којој се — због чега смо веома дирнути — изволела придружити љубазна госпођа Фике, ја дижем радосно и пријатељски ову чашу!"

Посета Опленцу

Било је три часа по подне када је поворка аутомобила кренула низ Авалу и упутила се пуном брзином друмом за Опленац. Успут су гостима објашњавана сва значајнија места из минулих ратова. Када се ушло у Шума-

Претставник Париза г. Фике са преставницима Београда пред гробом Блаженопочившег Краља Петра на Опленцу.

Симбол, јер је то први пут од како је Србија постала Југославија да претседник Париског општинског одбора долази у Београд. Он обнавља традицију која је била створена пре Светског рата;

дију, домаћи су објаснили гостима њен историски значај у стварању наше државе. Још издалека указала се бела задужбина блаженопочившег Краља Петра Великог Ослободиоца.

Управник Дворца на Опленцу г. Јанковић сачекао је госте, поздравио их и повео на разгледање цркве. Већ при првим корацима гости су били задивљени лепотом, величанственошћу и богатством задужбине. Објашњено им је порекло слика израђених у мозаику и проведени су и кроз доње просторије цркве у којима су гробнице чланова породице Карађорђевића, који под плочама од зеленог мермера, уз дрхтаву светлост кандила која осветљавају копије фресци наших манастира, израђених у мозаику, почивају свој вечни сан.

Обузети побожношћу и задивљени грандиозношћу Краљевског дела, гости су са жаљењем напустили Опленац.

Низ Опленац сишло се до Краљевог подрума у коме је госте чекала сервирана закуска, приређена од Управе Дворца. Пошто су разгледали подрум, троспратни, са најмодернијим уређајем, гости су пришли трпези. У живом разговору, у најбољој пријатељској атмосфери гости су изражавали своје лепе импресије. Производи Краљевог подрума добили су због своје изврсности опште признање.

Господин Фике је дигао чашу и са пуно респекта и искрене узбуђености изговорио ову здравицу:

— *Наздрављам, са дубоким поштовањем, Њ. В. Краљу и Њ. В. Краљици и целом Краљевском Дому.* (Бурне овације и узвици: Живели!)

На ову здравицу одговорио је Управник Дворца г. Јанковић.

Најстарији одборник г. Павле Кара-Радовановић завршио је закуску једним лепим фигуративним кратким говором:

— Господо, ми смо малочас седели за општинском трпезом, а сада за Краљевском, — што значи за трпезом целог народа. Ја вас молим да то разумете као поздрав целог нашег народа племенитом француском народу: Вив ла Франс!

И када се почело спуштати вече, под небом застртим претећим облацима, које су с времена на време осветљавале удаљене муње, аутомобили су грабили Београду, у коме су париски и београдски општински претставници имали још свега неколико сати да проведу у пријатељском разговору.

Г. Фике говори на Радију

Неуморни претседник Париског општинског одбора г. Фике није имао времена да се одмори после ове дуге шетње до Опленца и натраг, јер је био обећао да ће преко Радио станице београдске говорити Београђанима и целом југословенском народу. Одмах по повратку у Београд г. Фике се одвезао до Радио станице и одржао овај свој говор:

Господо,

Дошао сам са својим друговима из Општине да донесем Београду, његовој општини и његовом становништву најсрдачније поздраве Париза.

Дошао сам да вам кажем колико вас волимо због сјаја ваше прошлости, због свих тих страница патње, хероизма и славе које су вас стајале често најчистије крви ваших синова. Због те неукротиве душе која је свакад испуњавала ваше дедове, а и због свих тих врлина, наслеђство столећа, које сте умели сачувати, развити и које објашњавају зашто је овај бели град који се пружа на обалама Дунава, љубљена сестра, нежно вољена

Пред Краљевском црквом на Опленцу

сестра варош чија је историја, као и ваша, сачињена од жртава, болова, али и, — дозволите нашем поносу да то не сакријемо, и од јунаштва.

Верујем, у истину, да су то сличности, та истоветност идеала, та отменост душе, тај стоицизам на делу, та жеља за животом, та страст за народном независношћу, које су међу нама створиле традиционалне везе које ничија моћ не може да раскине.

Господо, откада обилазимо ваше свето земљиште, — додајем још пре него што смо га обишли, откада је воз који нас је носио вама прешао границу, наше је дивљење постало неограничено, побожно.

Та поља свуда посејана, та земља непрестано обрађивана тешким радом, где

око не може да открије необрађен делић, та насмејана поља оплођена вашим снажним сељацима, показују више него све речи, веру која вас је надахнула и сву лепоту вашег напора. И то што смо видели у тим часовима дивљења које смо доживели захваљујући вашој општини, то што нам се показивало пролазећи кроз ваш нови град, чини да наше дивљење расте, оправдава наш респект пред вашом енергичном, дивном, уздржљивом и стваралачком расом.

Имате право, господо, да будете горди својом престоницом; она ће бити сутра — што кажем — она је то већ данас једна од најлепших у Европи; једна од оних које заслужују да им се завиди, једна од оних коју треба да посете сви они који желе да науче како је, за мало година, по плановима срећно установљена и створена, како се развио један град — ремек дело модерног урбанизма.

Скупио сам сведочења великог броја мојих сународника који су познавали Београд пре неколико година, а виде га данас. Сви сматрају да је тај преображај чудо.

Господо, један народ који је извршио то чудо, може, без страха да гледа у времена која долазе. Будућност је његова. Тај је народ господар своје судбине.

У име Париза ја га поздрављам свим узбуђењем које осећам. Поздрављам га у свим класама које га сачињавају — елиту и друге редове — и које нас уче да умеју да се стопе, када време то захтева, у једну хармоничну целину.

Поздрављам га у његовој живој младости која учи, нада се и биће створитеља светле сутрашњице.

Поздрављам га у тим дивним супругама, чуварkама домаћих врлина, у тим мајкама, пуним нежности за мала бића која су крв крви њихове. Поздрављам га у свим тим женама које оплемењују његове домове, надарене том насмејаном грацијом и неописивим шармом.

Дозволите ми да закључим и да из дна срца свога усклинем:

Живео Београд!

Живела Југославија!

Банкет у хотелу „Српски Краљ"

Увече је, у 9 часова, у част гостију приређен банкет у хотелу „Српски Краљ"

Присуствовали су поред чланова Суда и Одбора: Министар унутрашњих послова г. Живојин Лазић, Министар иностраних послова г. Богољуб Јевтић, Француски посланик г. Наџјар са особљем француског посланства, помоћник Министра унутрашњих послова г. Предраг Лукић и виши чиновници Београдске општине.

За време банкета претседник г. Милутин Петровић поздравио је париску делегацију овим говором:

Говор г. Милутина Петровића

Господине Претседниче,

Ваша посета Београду, и то баш Вас претставника велике културне метрополе света, није само за нас један акт куртоазије. За нас је то још један израз оне љубави зачете и у вашим и нашим срцима још у оне дане када смо заједнички подносили тегобе и пустошења рата, у оне дане када се ваша војска, ношена понова идеалима француске револуције, натчовечанским напорима уздигла до ореола победника и помогла најуспешније да триумфују, на супрот брутланој сили, они велики човечански идеали слободе и правде. То је израз поштовања и нашој херојској војсци, која је на своме сектору, под врховним вођством нашега Краља дала снажан прилог победи савезника.

Видите ли овај наш град, који данас гаји најживљу жељу да и он што пре ступи у ред великих изграђених градова запада! И он је једна страница светске историје. Око њега, ради њега проливено је море људске крви. Па и у овом светском рату, он, наш неутврђени Верден стајао је на граници, на обалама Саве и Дунава као какав стари, прекаљени ратник изборана лица са пуно ожиљака од рана из прошлости, примајући стојички мирно нове ударце. Засипан је гранатама и шрапнелима, умножили су се ожиљци на његовом лицу, али су они само улепшали избраздано лице, и стајали старом ратнику онако исто лепо као дијадема каквој невести.

Београд је положио испит своје моралне снаге, своје храбрости и пожртвовања. Њему су то признали. Али од свих тих признања, најдраже му је признање великих галских ратника, најлепши му је дар крст легије части.

Господине Претседниче,

Тај крст легије части, који са побожношћу чувамо као свету амајлију, биће сећање на славне дане прошлости, када се кроз прах и олово, кроз оградња испуњена ранама и крвљу, муке и патње, исполинских напора целих народа написала једна дивна химна слободи и независности потлачених и поробљених. Тај крст легије части биће сталан мементо новим генерацијама, да воле своју отаџбину, да воле свој стародревни град Бео-

град, да буду и у миру исто онако активни као њихови претци у рату, и да мирним културним и привредним акцијама накнаде оно што је због остваривања националних идеала, националне слободе, као прног предуслова сваке културне и привредне активности, морало бити одгођено. И мир има своје крстове легије части, и радом у миру постаје се заслужан отаџбине.

Тај крст легије части потсећаће увек на онај период светске историје када се показало да уговори ипак нису крпе од хартије, нити да сила иде некажњено испред права. Наше пријатељство запечаћено крвљу најбољих синова обе нације, биће за нас не само сећање на прошлост, један братски већ и израз једне чврсте воље, да се оно што је дело историјске правде, што је подигнуто на хекатомбама лешева не може једнострано мењати. Једном ослобођено, човечанство се не може више враћати у кврге и томруке прошлости.

Господине Претседниче,

Београд престоница Југославије поздравља Вас. Београд поздравља кроз Вас Париз, поздравља Француску. Он Вас моли да будете тумач оних искрених и топлих симпатија и љубави које он гаји за своју велику сестру, и исто онако као што се са непобедивим армадама Вашим на бојним пољима борио за велике идеале човечанства, исто тако сада у миру наставља тај рад за идеале, и сарађивање најактивније на изградњи чврстог мира, да би се могло у миру човечанство развијати и економски и културно.

Господине Претседниче,

Подижем ову чашу и испијам у здравље и за добру срећу претседника Француске Републике, човека који је умео да споји у себи све оне врлине и квалитете потребне за ово тешко време које све државе преживљују. Пијем је у здравље Ваше, достојног претставника великога града. Кроз Вас париски грађани, Француска показује категорички јасно колико они умеју и хоће да цене све жртве, све напоре учињене за Отаџбину. Ја Вас молим да одавде понесете уверење у наше непроменљиве осећаје љубави, у нашу неколебљиву одданост идеалима, који су нам и у недавној прошлости лебдели пред очима, и у нашу чврсту решеност да радимо заједно са Вама на изградњи мира.

Понесите наше поздраве и грађанству Париза и реците му да га волимо и поштујемо, да ценимо његове напоре учињене у рату и миру за добро свога града, за добро Француске. (Крај говора г. Петровића пропраћен је дугим, срдачним и одушевљеним манифестацијама Француској, Паризу, и његовим претставницима).

На ову здравицу одговорно је г. Фике следећим говором:

Говор г. Фикеа

Господо,

Сутра изјутра напустићемо Београд, жалосног срца што се удаљујемо од врло драгих пријатеља, чију смо љубав још једном имали прилике да осетимо.

Ми смо под вашим светлим небом проживели велике и лепе часове.

Јуче сте нас свечано примили у згради ваше Општине и ми ћемо, верујте за увек сачувати успомену на те узбудљиве тренутке у којима смо осетили како једнаким ритмом куцају југословенска и француска срца.

Како најзад да наше пријатељство не буде топло и братско?

И одиста, господо, наше су везе из давнина. Дуга прошлост заједничких тежњи изаткала је између наших Отаџбина мрежу симпатија, које се не могу уништити, јер оне долазе из самих почетака наше историје, између наша два народа који су, то је констатовано више пута, из најдавнијих времена били блиско повезани и удружени.

Враћајући се у прошлост кроз столећа, мени је драго да потсетим на сам састанак овог пријатељства, у времену када је наш Краљ Филип Лепи закључио 1313 године са вашим Сувереном уговор о савезу, у коме су наши правници нашли прве принципе међународне арбитраже; или да потсетим на другог нашег Монарха, који је, према казивању наших старих хроника, наредио 1389 године да се у Богородичиној цркви у Паризу читају молитве за победу ваших предака, који су на Косову бранили угрожену европску цивилизацију, са оном храброшћу, која је главна одлика ваше расе.

Блиски догађаји су још у нашој успомени. Парижани не заборављају вашег славног Краља Петра I. Ми се сећамо у Париској општини дочека принца Александра, данашњег вашег узвишеног Суверена, топлог пријема који је престоница Француске указала младоме Владару, Врховном Заповеднику ваше војске, која је увек знала да извојује победу.

После ових часова радости, били су дошли дани очаја. Ваша Отаџбина била је измрварена, добила је тешке ране, познала је ужасе непријатељске окупације.

Нажалост, хиљаде међу вама, бежећи испред ропства, остављајући драга огњи-

шта, на којима су увек налазиле уточишта врлине ваших предака, напустиште родно место, ваше вароши, ваша опустошена поља. Ништа није јаче потресло наше душе, али исто тако ништа није изазвало више дивљења од оног повлачења кроз ваше планине, од оне воље једног народа решеног, и поред својих сурових патњи и макако да је безнадежно изгледала његова судбина, да живи, да храбро спрема будући реванш права и части.

Све је речено о овој трагичној периоди вашег народног живота; али никада неће бити доста истицати оне дивне особине које су синуле из вашег крвљу натопљеног земљишта: енергију прекаљену у несрећи, љубав према Отаџбини — која ће доцније претворити тренутни пораз у трајну и плодну победу.

И никада није било достојнијег призора да се пружи као пример народима који неће да пропадну, од оног који је давао ваш народ, који је одмах после рата, за време чијег трајања се накупило толико рушевина, посветио се одважно обнови, ћутке лечио своје ране и наместо земље у којој требало све подизати изнова или стварати, подигао једну моћну савремену државу, која је данас камен темељац мира у овом делу Европе.

Обнова Београда јесте слика васкрснућа југословенског народа.

Ви сте пропатили, али ваше патње нису биле узалудне. Пуно хероизма у тешким часовима, показујући диван дух пожртвовања и самоодрицања, што је донело Београду — једној од првих и најсјајнијих жртава великог рата — Крст Легије Части који му је предао маршал Фрањше Д'Епере, ваше становништво показало се трудољубиво у миру. Место да јадикује, оно је показало своју грађанску свест, која је покретач акција. Верујући чврсто у будућност, оно се трудило да утре трагове пустошења и тражило је у стваралачком раду — који чини богатство народа као и појединаца — лепшу будућност.

Ви имате право да гледајући у скору прошлост посматрате величину постигнутих резултата. У историји урбанизма

Са свечаног банкета о. г. Б.: претседник Париза г. Фике отпоздравља Београду

преображај Београда појављује се као један редак догађај, — то се усуђујем рећи, скоро јединствен.

Ми смо сви већ познавали — преко наших колега који су пре 1914 и после рата били гости Београда — љупкост ваше вароши која степенасто лежи изнад двеју река које спајају своје воде у њеном подножју. Наша машта васкрсавала је величанствену панораму, која се са терасе Калемегдана распростире пред засењеним очима. Колико су нам само хвалили лепоте ваше тврђаве, која вашој вароши пристоји као каква очаравајућа круна.

Лепота је остала, још повећана. Ви сте томе додали и људске творевине, које су дошле да обнове, да улепшају и асанирају.

Ви сте начинили од Београда модеран град по његовој архитектури, његовим

улицама, његовим зградама и установама.

Тешкоће су биле огромне и ви сте их савладали. Сретства су вам недостајала и ви сте их нашли у вама самима, код ваших пријатеља, који су имали пуно поверење у вашу судбину, код ваше владе, која је схватила да је будућност ваше престонице везана за будућност саме Краљевине.

И тако је стари Београд све више и више падао под пијуком рушилаца.

Ми смо прошли вашим елегантним улицама, вашим булеварима — правим, широким, светлим — озвињеним платанима и липама. Дивили смо се вашим споменицима, вашим зградама које личе на палате, свуда изграђене, вашим парковима пуним зеленила, који деле здравље и без којих једна данашња варош не може бити, а које допуњавају излетничке шуме Авале и Кошутњака.

Имали смо прилике да оценимо крупне резултате које сте постигли у области хигијене и социјалног помагања: подизање болница са најсавршенијим уређајима медицинске науке, диспансера, поликлиника које стоје на расположењу вашим грађанима, снабдевање здравом водом у довољној количини и давање првокласне хране невољнима; изграђивање централа за индустријска предузећа и осветљавање ваших улица и домова, које ће од Белог Града направити Град Светлости.

Налазећи се на једној од најлепших раскрсница водених путева у Европи, ваше пристаниште постаће једног дана једно од највећих и најживљих на свету.

Ви сте умели такође, драге колеге и пријатељи, да дате места духу. Београд је данас познат интелектуални центар са својим факултетима, гимназијама и својим школама. Уметничке и филозофске књиге читане су од омладине жељне знања. Мило нам је да констатујемо да француска мисао зрачи увек у вашем граду, да је наша литература, нарочито наши велики класици, увек омиљена, да наши уметници, који долазе да прикажу ремек дела освештана вековима, наилазе на срдачан пријем публике. Да споменем још и вашу музичку уметност која је тако развијена, а коју смо имали често пута прилике да оценимо у нашој Општини, где смо одушевљено поздрављали хорове из ваше Отаџбине.

На свима пољима интелектуалне и друштвене делатности ви сте показали сјајне напретке.

Ми се враћамо у Париз под снажним утиском о могућностима које вас чекају у будућности, као очарани сведоци ове изванредне делатности, која је за кратко време учинила да из земље никне једна нова варош, којој њен стални развитак и географски положај између Истока и Запада омогућавају најлепше изгледе за будућност, враћамо се најзад дирнути вашим срдачним и братским пријемом.

Допустите ми да вам изразим наша честитања, да вам искажем нашу захвалност.

Моје драге колеге, у име Париза пијем за процват вашег народа. Дижем чашу у част ваших Узвишених Суверена, Њихових Величанстава Краља Александра и Краљице Марије и Краљевског Дома. (Бурни аплаузи и узвици: „Живели!) Наздрављам Београдској општини, која тако разумно ради на сјајној будућности и вечности француско-југословенског пријатељства у интересу цивилизације и мира".

После свога говора који је изазвао дуге и бурне овације Француској и Паризу, г. Фике је у друштву потпретседника г. Васе Лазаревића отишао у Народно позориште и присуствовао једном чину „Госпође с камелијама".

Г-ђа Фике се упознаје са делатношћу наших жена

Као што је поменуто у почетку извештаја, програм боравка г-ђе Фике поверен је ђи Зори потпретседника г. Васе Лазаревића. Ма да је на расположењу био свега један дан, г-ђа Лазаревић је, у споразуму са претставницама разних женских друштава омогућила г-ђи Фике да упозна у пуном облику завидну делатност наших жена на социјалном, културном и националном пољу.

У друштву г-ђе Лазаревић, г-ђе Делфе Иванић, потпретседнице Кола Српских Сестара и г. Л. Швабића, помоћника директора Т. и О., г-ђа Фике је учинила прву посету *Дому госпоја*. Од стране Београдског женског друштва — коме припада ова установа, г-ђу Фике дочекала је потпретседница г-ђа Наталија Поповић са неколико чланица и управитељицом Дома. Гошћа је, по старом српском обичају, послужена слатким и кафом. Показане су јој све просторије ове установе и објашњен њен значај: омогућавање пристојног живота чиновничким удовицама са скромним сретствима. Г-ђа Фике је била заинтересована оригиналношћу саме установе, која решава један крупан друштвени проблем и врло похвално се изразила о њеном уређењу.

Материнско удружење је било друга установа коју је г-ђа Фике посетила. Дочекана је на улазу од претседнице г-ђе Зорке Влајић и неколико чланица. Својим модерним уређењем, како главних тако и споредних просторија, својим светлим собама,у којима су у белим креветићима неговани мали штићеници

по свима прописима хигијене. Дом Материнског удружења учинио је на г-ђу Фике најлепши утисак. Г. Др. Урош Ружичић, лекар Дома давао је г-ђи Фике потребна објашњења.

Дечија поликлиника изазвала је ново дивљење г-ђе Фике по својој практичности, по стварности користи које пружа деци и по обимности посла који свакодневно обавља. Мада је смештена у скромним дрвеним павиљонима, она нимало не заостаје у погледу свога уређења за сличним установама. Г-ђу Фике и њене пратиоце провела је кроз павиљоне г-ђа Др. Наталија Николајевић. Деца су у том моменту баш била при обеду. О квалитету хране коју добијају најбоље је сведочио њихов изглед. Гошћи су приказани и павиљони Поликлинике за здравствено старање о деци: зубна, ушна, рентгенолошка поликлиника и др., кроз које је до сада прошло у циљу прегледа и лечења преко 100.000 школске деце и 25.000 матера.

Испраћај претседника Париза на Београдској жељез. станици

Даље је по програму дошла посета *Пазара женског друштва*. Дивна сељачка одела, стара одела извежена срмом, српско платно, народни везови примењени на модерним хаљинама, — све је то привукло било особиту пажњу г-ђе Фике. Она је нарочито била дирнута кад јој је г-ђа Олга Богдановић на поласку из Пазара предала после поздрава две лутке у шумадијској ношњи.

Срдачни пријем приређен је г-ђи Фике и у Павиљону *Цвијеће Зузорић*, у коме је тада била Пролећна сликарска изложба. Г-ђа Криста Ђорђевић, чланице Управе и уметници — излагачи провели су г-ђу Фике кроз изложбу.

У *Дечијем Дунавском обданишту*, где је дочекана од целе Управе, г-ђа Фике је упознала још једну нашу корисну и практичну установу. Једна девојчица поздравила је гошћу и предала јој леп букет цвећа. Г-ђи Фике се веома допала ова установа, у којој мајке — раденице спокојно остављају своју децу за време рада. Господи је објашњено да оваквих установа има девет и да оне уживају обилату новчану помоћ Општине.

По подне у *Колу Српских сестара* пријему г-ђе Фике била је присутна цела Управа и доста наших јавних раденица, Г-ђа Лепосава Петковић, г-ђица Милена Атанацковић и друге.

Ту је г-ђа Фике разгледала сталну изложбу народног везива, на којој су заступљени народни костими из целе државе.

Две мараме од дивне чипке рађене иглом — специјалитет Јужне Србије — предате су господи Фике као поклон. Исто тако г-ђица Мирка Грујић, претседница Кола, предала јој је један леп стари народни вез — комбинација разних мотива из Јужне Србије. Господи је показан и интернат Кола, у коме се васпитавају, посећујући државне школе, деца наших националних раденика.

Тиме је програм био исцрпљен. Г-ђа Фике понела је после ових посета о нашој жени најлепше мишљење. Она се о делатности наше жене на разним пољима изразила најповољније.

Испраћај гостију

На дан 18 маја Ориент експресом у 7,40 часова, Париска делегација напустила је Београд, испраћена од чланова Суда, Одбора Општине београдске, виших чиновника и чланова француске колоније. Испраћај је био врло срдачан и париски гости изразили су жељу, да у Паризу виде и дочекају једну делегацију Београдске општине.

Госте је до границе у име Београдске општине отпратио шеф кабинета г. Д-р Радмило Белић.

Из Цариброда гости су упутили следећи телеграм претседнику Г. Милутину Петровићу:

„Стигли смо на вашу границу и не можемо да напустимо вашу Отаџбину пре но што вам поново кажемо, колико смо били дирнути вашим срдачним дочеком, вашом свесрдном пажњом и пре но што вама и вашим колегама захвалимо на томе што сте нам бављење у вашој престоници учинили очаравајућим. Наше братство још једном се сјајно манифестовало у току ових дана. Одлазимо дубоко узбуђени, са неизмерном захвалношћу у нашим срцима на искреним доказима пријатељства, које сте нам пружили. Надам се да ћемо вам у Паризу ускоро моћи још боље изразити нашу захвалност.

Ваш одани
Рене Фике,
претседник Општинског одбора.

На своме повратку из Цариброда г. д-р Белић донео је за чланове Суда поклоне које му је предао г. Фике: портфеље са грбом града Париза.

Љ. Н.

Београд је свечано прославио своју славу, Спасов-дан

— На слави је као гост био и претседник Париске општине, г. Фике, са госпођом —

Као симбол узнесења изнад свих страдања и патњи Београд је за своју славу изабрао Спасовдан, дан Св. Вознесења Господњег, који му по његовој светлој, тешкој и болној историји највише приличи. Ову своју традиционалну славу Београд прославља још од Деспота Стевана.

Још од ране зоре Београђани, свечано одевени, кретали су се улицама, да би што пре стигли пред Вознесенску цркву и заузели место, како би учествовали у кретању поворке. Звона, прво на Вознесенској, а затим

Спасовданска литија: под небом Њ. Св. Патријарх, а на челу поворке претседник Београда г. Милутин Петровић, потпретседник г. Добра Богдановић, кмет-правник г. Добривоје Вујић са одборницима: г.г. Ђорђевићем, Бошком Вукашиновићем, Ж. Константиновићем, М. Стефановићем, Фиртом и осталим

Ове године слава Београда, Спасовдан, била је увеличана још и тиме што је на њој, као гост Београда, присуствовао и претседник Општине града Париза, г. Фике, са својом госпођом и преставницима Одбора Париске општине

Као сваке тако и ове године Београд је на Спасовдан изгледао свечан. Скоро на свима домовима лепршале су се државне заставе. Многи прозори и балкони, у улицама куда је литија са Њ. Св. Патријархом имала да прође, били су искићени зеленилом и ћилимовима.

на Саборној и осталим црквама, огласила су својим побожним брујањем почетак литургије.

У црквама

У Вознесенској цркви били су на окупу: Министар унутрашњих дела, г. Живојин Лазић, као претставник Краљевске владе, окружен домаћином славе г. Милутином Петровићем, претседником Београдске општине, потпретседником г. Доброславом Богданови:

ћем, кметом — правником г. Добривојем Вујићем, многобројним г. г. сенаторима, народним посланицима, општинским одборницима и угледним Београђанима.

Литургију је служио лично Њ. Св. Патријарх Г. Варнава, уз асистенцију епископа г. г. Викентија и Венијамина, шеснаест свештеника и четири ђакона. На ектенија је одговарао руски хор Вознесенске цркве

Истовремено у Саборној цркви литургију је служио епископ г. др. Тихон са вишим свештенством.

Уз брујање црквених звона и уз појење црквених песама Босанском улицом из Саборне цркве стигао је пред Вознесенску цркву епископ г. Тихон, коме се одмах придружио Њ. Св. Патријарх са домаћином славе г. Милутином Петровићем, претседником Београда, потпретседником г. Добр. Богдановићем, кметом-правником г. Добривојем Вујићем, Министром унутрашњих послова г. Живојином Лазићем, сенаторима, народним посланицима, одборницима и многобројним грађанством. Ове године у поворци је узела

Са Спасовданске славе града Београда: Њ. Св. Патријарх Варнава чинодејствује

После богослужења Њ. Св. Патријарх са домаћином славе и претставницима Београдске општине и војних и грађанских власти, као и многобројним грађанством обишао је трипута око цркве.

Величанствена поворка креће београдским улицама

Док је литија са црквеном заставом Св. Вознесења обилазила око Вознесенске цркве, у улици Милоша Великог била је већ формирана поворка грађана и претставника многобројних београдских друштава и корпорација, која је била закрчила улицу Милоша Великог од цркве па све до иза Министарства војног у Немањиној улици.

учешћа и велика група сељака, нових Београђана, из села која су сада припала новом атару Београда. Поворка је била дуга преко 1500 метара.

Сто хиљада Београђана поздравља Њ. Св. Патријарха и преставнике Београдске општине

Поворка се кретала улицама: почевши испред Вознесенске цркве од краја улице Адмирала Гепрата, па Милоша Великог, Престолонаследниковим Тргом, преко Теразија, кроз улице Кнеза Михаила и Краља Петра до зграде Београдске општине у улици Узун Мирковој. Сви тротоари, прозори и балкони у овим улицама били су начичкани светом. Бурним клицањем и посипањем жита Београ-

ђани су поздрављали преставнике Београда и Њ. Св. Патријарха.

На челу поворке ношена је државна застава са грбом Београда, а испред неба застава Српске Патријаршије, коју сачињавају боје: црвено-плава-бела. На почетку и на крају поворке две војне музике непрестано су свирале побожне молитве.

Бурне овације г. Фикеу, претставнику Париза

Претседник Париске општине, г Фике, са потпретседником Београдске општине г. Васом Лазаревићем, њиховим госпођама и одборницима Париза и Београда, дочекали су поворку литије на балкону палате Извозне банке. За све време бурно се клицало г. Фикеу, Паризу и Француској. Нарочито је г. Фике био узбуђен када га је махањем својим ручица и дечјим клицањем поздравио најмлађи нараштај Београда, ђаци основних школа, који су у огромном броју били заступљени у овој поворци, кличући:

— Живео Париз! Живела Француска!

Г. Фике очевидно узбуђен отпоздрављао је мале грађане Београда, такође кличући од срца:

— Живео Београд! Живела Југославија!

Сечење славског колача

Пре него што је поворка стигла пред зграду Београдске општине, у којој се имао пресећи славски колач, претседник Париза са потпретседником Београда г. Васом Лазаревићем и осталим кренули су у Београдску општину.

Свечани чин традиционалног сечења славског колача обавили су у декорисаној свечаној сали Општинског одбора, а у присуству преставника Париске општине и великодостојника, г. г. Њ. Св. Патријарх Варнава са домаћином славе г. Милутином Петровићем и г. г. потпретседницима Васом Лазаревићем и Добром Богдановићем, као и кметом-правником г. Добривојем Вујићем.

За време сечења колача на јектенија је одговарао хор певачког друштва Електричне централе „Никола Тесла".

Говор Њ. Св. Патријарха

По обављеном чину сечења колача Њ. Св. Патријарх честитао је домаћину славу овим биранim речима:

— Најсрдачније честитам вам данашњу славу, рекао је Њ. Св. Патријарх Варнава, која је истовремено слава свих нас који живимо у Београду, и сећамо се старога времена у коме је слава била оличење снаге и истрајности нашега народа. Последње две године слава Београда постала је тако велика и сјајна, да одговара престоном Београду, захваљујући претседнику, потпретседницима и одборницима. Ова слава није само слава православних, већ свију оних који живе у Београду, припадника свих вероисповести, свију који се моле једноме Богу. Овога дана ми се сећамо свога Владара...

— Живео Краљ!

— ...под чијим се покровитељством слободно крећемо, славимо данашњу славу и молимо се Богу сви ми Срби, са уједињеном браћом у Југославији. Кад нам је било најтеже, ми смо, славећи и верујући у Бога и небеску правду, победили. Нека вас Бог благослови и живели!"

Затим је домаћин славе, г. Милутин Петровић, примао честитања, па је онда за претставнике Париза, великодостојнике и остале госте приређена закуска у просторијама зграде Суда општине града Београда. **С. М.**

Француски Министар спољних послова г. Луј Барту у Београду

Београд, који увек уме да дочека срдачно и топло своје драге госте, изгледа да ипак није никад са већим спонтаним одушевљењем показао своју радост и оданост као приликом дочека француског Министра спољних послова г. Луја Барту-а, у коме је поздравио не само њега као личност, не само њега као пријатеља нашега народа, него у њему и кроз њега целу Француску, за коју нас везују тако интимне и присне везе из наших најтежих и наших најславнијих дана.

Уочи доласка г. Барту-а, претседник Београдске општине г. Милутин Петровић издао је следећи проглас грађанству Београда.

Грађани!

Данас стиже у наш град, у 5 часова по подне, службени претставник наше драге и неподебиме савезнице Француске, њен бивши Претседник владе, и у ове тешке дане међусобне консолидације, њен уважени Министар спољних послова, г. Луј Барту, чији су напори на одржавању мира и поштовању међународних уговора познати широм света.

Београд, престоница Краљевине Југославије, срећан је што у личности г. Луја Бартуа може поздравити не само Министра спољних послова Велике француске нације него и истинског и увек осведоченог пријатеља нашега народа. У доба најбеђег страдања, када је наш народ чинио надљудске напоре, када је Београд својим херојским држањем заслужио Легију Части, г. Луј Барту знао је свом енергијом убеђеног борца брани-

ти права неправедно нападнуте Србије и уливати дубоку веру у крајњи успех, у победу, васкрс Србије и стварање Југославије.

Београђани!

Нека дани боравка нашег драгог госта буду празник посвећен пријатељству између Француске и наше земље, дани захвалности Великој Нацији за оно што је она учинила за нас у прошлости и за оно што чини за дело мира и правде у садашњости.

Дочекајмо њеног великог и достојног претставника као искреног и осведоченог пријатеља; искитимо наше домове југословенским и француским тробојкама и дођимо у што већем броју на Савско пристаниште да га поздравимо, да му кликнемо у име своје и у име Југословенске престонице: Живео Луј Барту! Живела Француска."

Претседник Општине београдске,
МИЛУТИН А. ПЕТРОВИЋ

Београђани нису схватили само своју дужност, нису осетили само своје обавезе. Београђани су осетили своје срце, своју љубав према великом и осведоченом пријатељском Француском народу. И, ко год је могао, од деце до старца, изашао је да види претставника велике Француске, да га поздрави и да својим присуством увелича први свечани поздрав, при његовом ступању на београдско тле.

Поред огромне масе народа, која је прекрилила све тротоаре око пристаништа, па уз Велике степенице, до хотела „Српски Краљ", где су за г. Бартуа резервисани апартмани, ту су били постројени соколи и соколице, Народна одбрана, Четничко удружење Удружење бранилаца Београда, Јадранска стража и многобројна патриотска и хумана друштва са заставама на челу.

На штек су пристизали званични претставници. Поред Претседника владе г. Николе Узуновића, била је ту на окупу цела Влада; затим Претседник Сената г. др. Томашић, Претседник Народне скупштине г. др. Кумануди, са великим бројем сенатора и народних посланика, Претседник Београдске општине г. Милутин Петровић са потпретседником г. Добром Богдановићем и одборницима. Исто тако били су присутни чланови дипломатског кора, осим претставника Немачке, Италије, Мађарске и Аустрије. Са г. Јевтићем био је наш посланик у Паризу г. др. Спалајковић.

Тачно у 5 часова по подне наш луксузни речни пароброд „Александар I" ушао је у београдско пристаниште, сво украшено нашим и француским заставама и зеленилом. Кад је брод пристао први је ушао г. Јевтић са г. Спалајковићем, који су пришли г. Барту-у. Г. Јевтић пожелео му је добродошлицу, а тада су се оба министра спољних послова пољубила у оба образа. Г. Барту је рекао:

— Путовао сам одлично. Крај кроз који сам прошао необично ми се допао, а одушевљен сам срдачношћу дочека који ми је целим путем кроз вашу земљу указан од стране братског Југословенског народа.

У пратњи г.г. Јевтића, Спалајковића, Најџара и помоћника Министра спољних послова г. Пурића, г. Барту је изашао из брода.

Чим је г. Барту изашао из брода чуо се гласан узвик Претседника Владе г. Николе Узуновића:

— Живео!

Узвик је прихватила цела огромна маса Београђана и дуго из хиљада грла проламали су се узвици на српском и француском језику г. Барту-у и Француској.

Пошто се поздравио са Претседником Владе, Министрима и осталим великодостојницима, г. Барту прошао је кроз шпалир сокола и соколица до аутомобила, који га је чекао. То неколико десетина метара пута показали су г. Барту-у прави занос искреног одушевљења, којим га је Београд дочекао. Он је био дубоко дирнут, отпоздрављао је на све стране и говорио речи захвалности, које су се губиле у бури узвика и овације. Све до хотела „Српски Краљ" пратили су га одушевљени поздрави, док је пролазио кроз шпалире масе, која је формално била опсела хотел где је г. Барту отсео.

Г. Барту задржао се у хотелу само кратко време, а одмах затим кренуо је у правцу Двора. Док је поворка аутомобила пролазила Михајловом и Краља Милана улицом, г. Барту-у приређене су поновне спонтане овације од пролазника и шетача.

У Маршалату Двора г. Барту уписао се у дворске књиге.

Одмах затим г. Барту одвезао се на Француско војничко гробље. У пролазу улицама народ га је опет поздрављао. На гробљу били су постројени соколи и соколице. Француски свештеници извршили су кратак помен на олтару, који је био сав окићен заставама многобројних друштава и удружења. Била је ту и једна живописна група девојака у народним ношњама из свих наших крајева. Г. Барту, после помена, задржао се са њима у разговору. На мермерни стуб гробља положена су два лепа венца, један од г. Бартуа, а други од г. Јевтића.

Са Француског гробља г. Барту отишао је пред споменик Браниоцима Београда, где га је дочекала група живих бранилаца Београда. Ту су наши свештеници одржали такође кратак помен, а г. Барту са генералом г. Ле Петио-ом положио је на гроб венац.

Увече приређена је у част г. Барту-а интимна вечера у Министарству спољних послова, којој су, поред г. Јевтића и његових помоћника, присуствовали чланови Владе, француски посланик г. Нажјар и чланови француске делегације.

У исто време шеф нашег Централног пресбиро-а г. др. Коста Луковић, приредио је вечеру у част француских новинара у хотелу „Српски Краљ". Међу званицама на вечери били су бивши Министар спољних послова г. др. Момчило Нинчић и његов помоћник г. Јован Марковић. Госте је поздравио г. др. Луковић. У име француских новинара одговорио је г. Албер Мусе, директор париског „Енформасиона". У своме говору г. Мусе истако је личне заслуге г. др. Луковића за

Претставници Краљевске владе, Сената, Народне скупштине и Београдске општине на Савском пристаништу очекују долазак г. Бартуа

француску књижевност, коју је обогатио својом вавредном докторском тезом о Корнеју. Говорио је и народни посланик и новинар г. Мита Димитријевић.

Сасвим неочекивано, у току вечере, нашли су г.г. Барту и Јевтић у пратњи г.г. Нажјара, Спалајковића и Пурића. Новинари су их дочекали бурним овацијама, а г. др. Луковић поздравио их је кратким говором, изразивши захвалност на посети.

Г. Барту је одговорио:

— Драги другови и колеге, благодарим вам на пријему. Дошао сам са г. Јевтићем, да вам као стари новинари покажемо своје симпатије и нашу солидарност.

Затим је г. Барту изнео своје лепе утиске о Југославији.

Сутрадан, 25 јуна, г. Барту посетио је гроб Незнаног јунака на Авали. Дочекала га је постројена чета пешадије и официри београдског гарнизона, на челу са командантом Београда, армиским генералом г. В. Томићем и Министром војске и морнарице армиским генералом г. Миловановићем. Уз поздрав почасне чете положен је на гроб Незнаног јунака венац у име Француске републике. После тога са врха Авале, на лицу места, описан је г. Барту-у у кратким потезима ток борби око Београда у Светском рату.

Са Авале г. Барту се одвезао у Министарство спољних послова, где је у кабинету одржао конференцију са г. Јевтићем. После тога, из кабинета, г. Барту је преко радија поздравио Југословенски народ.

Из Министарства спољних послова г. Барту се одвезао у Претседништво Владе, где се састао са г. Николом Узуновићем, а одатле је посетио Министра војске и морнарице генерала г. Миловановића.

У подне г. Барту примљен је у аудијенцију код Њ. В. Краља, у дворцу на Дедињу. Аудијенција је трајала читав сат. Одмах после тога приређен је у част г. Барту-а ручак у Двору, коме су, поред Њ. В. Краља и Кнеза Павла, присуствовале следеће званице: Претседник Сената г. др. Томашић, Претседник Народне скупштине г. др. Коста Кумануди, Претседник Владе г. Никола Узуновић, Министар спољних послова г. Богољуб Јевтић, Министар војске и морнарице, генерал г. Миловановић, Министар просвете г. др. Илија Шуменковић, Министар трговине и индустрије г. Јурај Деметровић, француски посланик г. Нажјар, наш посланик у Паризу г. др. Спалајковић, Министар Двора г. Антић, француски војни изасланик генерал г. Ле Пети, шеф ка-

бинета г. Барту-а г. Роша, први ађутант Њ. В. Краља генерал г. Милан Јечменић, маршал Двора генерал г. Димитријевић, помоћници Министра спољних послова г.г. др. Пурић и Јуришић, саветник Француског посланства г. Кнобел и шеф протокола Министарства спољних послова г. Илија Новаковић.

У 5 часова по подне приређен је чај у Француском посланству, коме су, поред г. Барту-а и Нажјара, присуствовали чланови Владе са г. Јевтићем, чланови Дипломатског кора, Сената и Народне скупштине, те претставници наших и страних културних друштава, грађанства и штампе.

У вече, у Гардиском дому, приредили су вечеру у част г. Бартуа г-ђа и г. Јевтић. Присуствовали су чланови Владе са претставницима Сената и Скупштине и француски новинари. На вечери су говорили г. г. Јевтић и Барту. После вечере приређен је велики пријем, на коме је било више стотина званица.

Пре подне 26 јуна г. Барту посетио је француску школу у Ранкеовој улици.

После тога приређена је у његову част заједничка свечана седница Сената и Народне скупштине. Г. Барту дочекан је са бурним овацијама и поздравима чланова Владе, сенатора и народних посланика.

У дипломатској ложи, поред претставника нашег Министарства спољних послова, били су папски нунције и посланици: чехословачки, румунски, пољски, турски, грчки, бугарски, дански и француски отправник послова. На галерији, поред великог броја најугледнијих личности, био је Претседник Београдске општине г. Милутин Петровић, са одборницима.

Састанак је отворио Претседник Сената г. др. Томашић, једним одушевљеним говором. Затим је говорио Претседник Скупштине г. др. Коста Кумануди и Претседник Владе г. Узуновић.

На ове говоре г. Барту је одговорио:

— Господо претседници, господо сенатори, господо народни посланици.

И поред дугог трајања мог парламентарног мандата и независно од високог положаја који заузимам, ја не бих био достојан изванредне почасти коју сте ми указали, да не сматрам за

Г. Барту са г. Богољубом Јевтићем на француском ратничком гробљу

своју дужност да је сву пренесем на племенити народ који претстављам. Ја долазим овамо као један смртан француз. Ви примате у мени Француску која остаје (бурно пљескање). **Њена бесмртност створена је услугама које је племенитост њеног генија допринела за слободу народа. Начела која је она прокламовала нису никада била само једна филозофска атракција, празна и стерилна. У свима епохама њене историје, она је имала осећање човечанства, чијим је интересима служила и чије је инспиришуће помогла, па чак и стварала. Има у њој, у њеним ремек делима и у њеним делима, поред неизбежних непријатија и привидних контрадикција, један дух континуитета, који је, после шеснаестог века, сачувао своју снагу, свој утицај и свој значај. Она је увек више ценила убеђивање, а мање присиљавање, више ценила право које оживљује, него силу која убија.** (Пљескање и одобравање).

Ви сте јој, господо, одали ову почаст; да она долази од мене, могло би се сумњати да је то тактична. Долазећи од вас, та почаст добија карактер једног акта правичности. Под овим условом, ја примам ту почаст и захваљујем се на њој. Француска ће бити дирнута вашим хва-

лама, јер је уверена у њихову искреност. Без обзира какве су форме и извори њеног стварања, Југославија је увек мрзела хипокризију и презирала улагивање. (Одобравање). Њена вековна слава је у томе што је своју независност заслужила сталном упорношћу свог хероизма. Потлачена од тиранских господара, који су се отимали о њу као око неке залоге, она је трпела њихову доминацију, али није никада продала своју душу. (Одушевљено пљескање и одобравање). Заробљена, она није пристала да буде роб. Она је домовина јаке и поносне расе, која је радије ишла у смрт него трпела лаж. На тај начин она је учинила част човечанству. У име Француске, њене савезнице и вечите пријатељице, ја видим у њеном васпостављању једно од оних неизбежних дела правде која немају нимало да се боје зуба времена.

Ви сте, господо, казали, ви сте сви казали, да је Француска сарађивала на вашем националном ускрснућу и да је ваше пријатељство саздано делом и захвалношћу. Ово признање ме је дирнуло. Историја то потврђује. Пре неколико дана, г. Левтић еволирао је у Паризу, у једном дирљивом говору, мишљења Француза који су предвидели и припремили, у току деветнаестог века, овог великог века, емансипацију земаља које је Гамбета назвао Славијом Југа. Ова мишљења су одјекнула. Од планине до планине, од реке до реке, из долине у долину, ова мишљења имала су продужени одјек, који је био позив на ослобођење. Када је куцнуо толико очекивани час коначне борбе, Србија је била спремна. Српски војник био је спреман. Нико није превазишао његову вољу, његову дисциплину, његову храброст, његово стоичко и одлучно презирање смрти. Он се већ био окушао у борби против армија једног народа, који је срећом увидео своју заблуду и постао савезник. Битка код Београда, о којој сам чуо један дирљив извештај, била је после жестоке борбе решена само бројном надмоћношћу непријатељских сила. Србија је узмакла само да би се обновила. Француска је примила оно што је остало од једног сломљеног али не обесхрабреног одушевљења. Заједничка победа пружила је 1918 године награду за заједничке напоре. Јединство Југославије било је награда за једно право, које није било никада напуштено. То јединство је једна национална стварност, која је стална, која се не може одузети и коју неће никаква сила победити. (Бурни аплауз и одобравање).

Претставници Југославије, Срби, Хрвати и Словенци, ја вам доносим поздрав Француске. У име њено ја поздрављам Краља Александра Ујединитеља, Краља Петра II, Краља Александра Обновитеља, Краља Ујединитеља, Краља Обновитеља, Краља Ујединитеља, Краља Обновитеља, Краља Ујединитеља, Краља

Уступаући свој двор уметности и науци, Њ. В. Краљ ће се преселити у дворац на Дидињу, који је уређен по Његовим инструкцијама, а сам по себи и свом унутрашњем уређењу претставља једно ремек-дело уметничког укуса националног стила.

Саопштење о овом великом и племенитом поклону Њ. В. Краља учинио је Министар просвете г. др. Илија Шуменковић приликом отварања шесте изложбе у уметничком павиљону „Цвијете Зузорић". Г. др. Шуменковић је рекао:

— Средина у којој данас говорим најбоље осећа један крупан недостатак наше престонице у погледу на уметничко стварање и уметничко васпитање маса: наше велико уметничко и археолошко благо расуто је по Београду по разним и често неудобним просторијама. Њ. В. Краљ, који је, веран немањићским традицијама, увек указивао велико интересовање за културни живот и пружао своју помоћ нашој уметности, благоизволео је одлучити, да се зграда Новог Двора у Београду уступи за један велики Краљевски музеј уметности и археологије, у коме ће бити сабрана и репрезентативно изложена наша досада растурена уметничка дела. Тај племенити гест нашег Владаоца даје један нов и значајан импулс нашем уметничком и културном животу, и ја сам уверен да ће он бити примљен са пуно симпатије и са пуно благодарности. Такав Краљевски музеј, на чијем се дефинитивном уређењу сада ради, а који ће имати помоћ и драгоцену сарадњу Његовог Краљевског Височанства Кнеза Павла, великог познаваоца уметничких и музејских проблема, моћи ће убрзо и са реалним успехом да врши свој двоструки задатак: васпитање уметничко и научно свих народних слојева с једне стране, неговање науке у свима облицима, који су у вези са музејом, с друге стране.

На нама је да благодарношћу помогнемо Високом Дародавцу у Његовим намерама. Наши удружени напори несумњиво ће служити нашој националној култури и нашим уметницима."

Г. др. Шуменковић прекинут је, после овога саопштења, дуготрајним бурним аплаузима и клицањем присутних уметника и пријатеља уметности Њ. В. Краљу. А одмах затим, чим се у Београду сазнало и чим је дневна штампа објавила овај лепи гест, сви су са ретким одушевљењем и благодарношћу говорили о племенитом Владару, који, усред напорног рада на политичкој и економској ситуацији земље, не заборавља ни њен духовни напредак, дајући видљивог доказа о њавној љубави према уметности и науци, према прошлим, садашњим и будућим тековинама нашега духа, наше историје и нашег народног уметничког стварања.

Нови Двор, као Београдски нови храм народне уметности и науке, биће поколењима најлепши и највећи споменик племенитости једног исто толико духовно високог, колико и национално великог Владаоца нашег времена.

Њ. В. Краљ осветио је темељ споменика Незнаном јунаку

На Видовдан, на врху Авале, Њ. В. Краљ Александар осветио је камен темељац новог споменика Незнаном јунаку, који се подиже као велики и вечити симбол захвалности народа онима, који су своје животе положили за данашњу слободу Југославије.

Свечаност је била скромна, али значајна.

Чинодејствовали су дворски прота г. Михаило Поповић, дворски ђакон г. Лонгин и прота села Белог Потока г. Клисић.

Пошто је завршен верски обред, Њ. В. Краљ је Својом руком положио у камен темељац повељу и ударио три пута у темељни камен сребрним чекићем.

Повеља, узидана у нови споменик Незнаном јунаку, гласи:

„Во имја Оца и Сина и Свјатаго Духа

Ми

АЛЕКСАНДАР I

Положисмо на Видовдан 28/15 јуна 1934 године камен темељац споменика Српском Незнаном јунаку погинулом у ратовима 1912 до 1918 године за ослобођење и уједињење Јужних Словена.

Овај споменик као Своју Задужбину подижемо по пројекту скулптора Ивана Мештровића за вечан помен изгинулим ратним друговима и за светао пример будућим поколењима југословенским. Амин.

У Нашем престоном граду

Београду

Лета Господњега 1934

на Видовдан

Александар

За време обреда војни авиони кружили су над врхом Авале.

Прота г. Михаило Поповић одржао је кратак пригодан говор.

Присуствовао је леп број народа из околних села.

Њ. В. Краљ, после свечаности, даривао је војнике и задржао се у дужем разговору са сељацима. Сељаци су му заблагодарили за нови споменик.

Споменик на врху Авале биће монументално дело нашег познатог вајара г. Ивана Мештровића. Са Авале он ће доминирати целом околином.

Слава певачког друштва „Никола Тесла"

Поред напорног свакидашњег рада за насушним хлебом, док остали грађани престонице безбрижно спавају или се одмарају, радници Електричне централе неуморно раде и на хумано-културно-социјално-спортском пољу. Осећај према ближњима доказује племенитост ових људи. У њиховим редовима провејава у пуној мери несебичност, пожртвованост и агилност, која доприноси без свако сумње, много друштвеној целини. Њихова акција треба да послужи и другима за пример.

Радници поменуте централе од својих минималних прихода, знојем стечених, једва за минимум егзистенције, са поносом одвајају од својих уста и за збрињавање сирочади. За тај племенити циљ основано је 1928 год. хумано друштво „Добро срце". Чланови су овог друштва искључиво саобраћајци Д. т. о.: кочничари, кондуктери и контролори на челу са вредним претседником г. Матијом Крашевићем, техн. контролором. Међу добротворима овог хуманог друштва налазе се и врло угледне личности — грађани Београда, који друштво својим прилозима материјално потпомажу. Друштво „Добро срце" одева 80—100 деце годишње и тиме утире многе сузе сирочади.

Управа друштва, пре кратког времена, извршила је ревизију својих правила и донела одлуку да се друштвени рад прошири и на збрињавање својих чланова у случају болести и смрти. Члански улог је 5 дин. месечно. Друштво броји 260 чланова. „Добро срце" слави своју славу на дан 22 маја сваке године, кога се дана и деца облаче новим оделом.

После друштва „Добро срце" долази такође хумано друштво „Племенитост" за одевање сироте деце, основано 1931 год. од стране заватлија Дирекције трамваја и осветљења. „Племенитост" облачи годишње 30—40 деце. На челу друштва „Племенитост" налази се претседник г. Радуловић.

Осим предњих друштава, радници Дирекције трамваја и осветљења на челу са инжењером г. Николом Оком оснивали су свој футбалски клуб „Електрична централа", те су и на том пољу заступљени. Али, жалити је што ни до данас немају своје игралиште.

Певачко друштво „Никола Тесла" основано је 1927 год. Чланови су радници Електричне централе. Први хоровођа „Николе Тесле" био је г. Светислав Аиђелић.

У почетку тешкоће су биле велике како у погледу изучавања нота тако и у материјалној борби око куповања инструмената, нота и других друштвених потреба. После извесног времена дошао је на чело хора г. Јовичић, ученик Музичке школе под чијом је управом са повећаним хором „Никола Тесла" приредио два успела концерта у Крагујевцу и Обреновцу и неколико на Радиу.

Са славе Певачког друштва радника Електричне централе „Никола Тесла"

Од пре године дана, најзначајнији период времена, дошао је за хоровођу г. Раша Чобанић, који је својим радом и својих чланова успео да хор добије завидно место у редовима певачких друштава. Концерат на Народном универзитету и у Аранђеловцу довољан је доказ његове популарности.

Хор „Никола Тесла" пева сваког празника у цркви „Александра Невског" — бесплатно.

Пре кратког времена хор „Никола Тесла" је на свечаностима при освећењу застава певачких друштава у Марионалу код Вршца — на утакмици добио прву награду.

„Никола Тесла" дао би од себе још много више, када се неби борио са материјалним тешкоћама и када би га надлежни материјално потпомогли. Надајмо се да ће Суд О. г. Б. у идућем буџету предвидети позицију

барем од 10.000 дин. годишње као субвенцију певачком друштву „Никола Тесла".

На први дан Духова, 27 пр. месеца, певачко друштво Електричне централе „Никола Тесла" прославио је на врло свечан начин своје крсно име. У просторијама Трамвајског депоа у присуству великог броја изасланика, грађана и особља Д. т. о. обављен је славски обред. Изасланик Њ. В. Краља био је потпуковник г. М. Божић; изасланик Њ. Св. Патријарха г. Рад. Станковић, старешина цркве „Александра Невског"; изасланик претседника Народне скупштине г. Сима Сасо, секретар кабинета г. Др. Косте Кумануди, г. Васа Лазаревић, потпретседник Београдске општине.

Славу су посетиле и многе друге угледне личности. Г. Бора Поповић, директор Дирекције трамваја и осветљења са шефовима одељења био је такође присутан овом свечаном чину.

По свршеном црквеном обреду изасланике и све присутне поздравио је претседник певачког друштва „Никола Тесла" г. Тома Богдановић а на његов говор одговорио је у име Суда општине града Београда одабраним речима г. Васа Лазаревић, потпретседник Београдске општине.

Домаћин славе био је симпатични г. Милан Ш. Кокотовић, благајник Дирекције трамваја и осветљења.

Пошто је за домаћина славе за идућу годину изабран г. Лазар Швабић, помоћник директора Д. т. о. хор „Никола Тесла" отпевао је неколико лепих композиција под дириговањем г. Бранка Чобанића, секретара Министра просвете. Затим су гости добили уобичајено послужење — и најзад играном завршена је ова лепа свечаност.

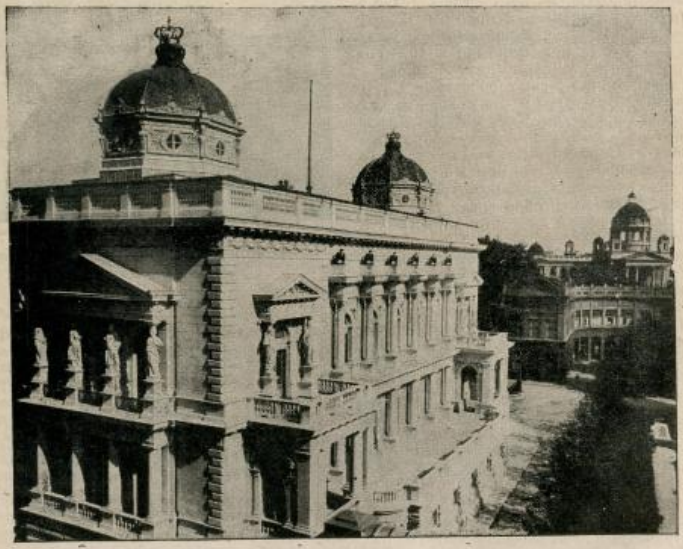

Политички живот Београда:

Велика вечера Југословенске националне странке у Београду

Политички говор Претседника Владе г. Николе Узуновића

У вече 23 јуна, у хотелу „Империјал", Централни одбор Југословенске националне странке приредио је велику вечеру, којој је присуствовао, поред најугледнијих личности, цео Централни одбор странке, са 426 претставника појединих странкиних пододбора.

Вечери је присуствовао лично Претседник странке и Претседник Владе г. Никола Узуновић. Поред њега били су ту министри г. г. Божа Максимовић, Жика Лазић, др. Којић, др. Шуменковић, др. Ђорђевић, Ј. Деметровић, др. Анђелиновић и др. Новак. Сенат је претстављао Претседник г. др. Томашић са потпретседницима г.г. Круљем и др. Плојем, а Народну скупштину Претседник г. др. Коста Кумануди са потпретседницима г.г. др. Хасанбеговићем и др. Поповићем. Од стране Београдске општине присуствовао је Претседник г. Милутин Петровић, са већим бројем одборника. Исто тако био је присутан већи број сенатора и народних посланика.

Претставници Владе срдачно су поздрављени од свих присутних, а нарочито су топло поздрављени Претседник Владе г. Никола Узуновић и београдски народни посланици г. г. др. Коста Кумануди и Божа Максимовић.

Вече је отворио Претседник Централног одбора Југословенске националне странке г. **Јован Гавриловић-Гачула**, одборник Београдске општине, следећим говором:

Пре него што би учинио ма какву изјаву захвалности нашим уваженим гостима, ја вас позивам да устанете, и да све своје мисли, топле жеље и молитве, упутите свемогућем, за дуг живот, сваку срећу и напредак, хероја над херојима, јунака над јунацима, витеза над витезима, нашега узвишеног господара Њ. В. Краља Александра Карађорђевића и целог Краљевског Дома. (При помену имена Њ. В. Краља бура одушевљења проломила се кроз све просторије хотела „Империјала". Манифестације трајч читавих петнаест минута, а када се бура одушевљења утишала г. Гавриловић-Гачула наставно је:

Господине Претседниче главног одбора Југословенске националне странке, господине Претседниче Сената, господине Претседниче Народне скупштине, господо министри, господо сенатори, господо народни посланици, драга моја браћо и пријатељи, Претседништво Централног одбора, узело је слободу да на ову другарску партијску вечеру позове нашега партијског вођу и остале партијске прваке чланове Главног одбора и остале партијске пријатеље.

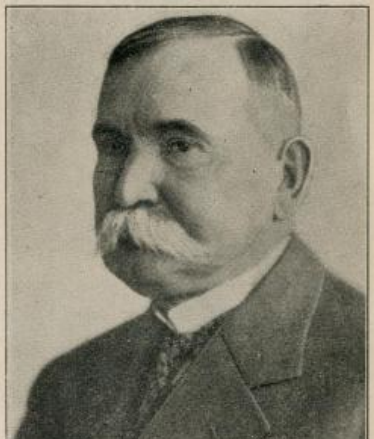

Г. Никола Узуновић
претседник Министарског савета

Главни циљ овога нашега састанка је тај, да изјавимо нашу партијску одданост, нашу љубав и поштовање како вођи странке г. Николи Узуновићу, тако исто и нашим партијским првацима у Београду — нашим драгим посланицима г. г. д-р Кости Кумануди̇ју и Божидару Максимовићу на њиховом патриотском и државничком раду.

Господине Претседниче Главног одбора и вођо Југословенске националне странке! Ми

сви који смо овој вечери присутни, а тако исто и сви наши пријатељи, који нису могли присуствовати, до 6 јануара припадали смо разним политичким партијама, али смо сви ми, као родољуби и патриоте, имали у срцу једну идеју, а то је Југословенство, и пред очима само једну светлу тачку, а то је: „Југославија једина и недељива са славом овенчаном Династијом Карађорђевића на челу".

Та мисао водиља, и та светла тачка биди су свима нама и онда и сада путоказ у политичком животу, и када сте нас позвали да приступимо оснивању Југословенске националне странке, ми смо вам сви приступили без резерве.

Господине Претседниче, Ми нисмо ушли у партију ни за какав ћар и шићар, нити од парда своје животе ставе у службу Краљу и Отаџбини. (Велико одушевљење и манифестације Њ. В. Краљу).

Захваљујући Вам, господине Претседниче, господо Министри, господо претседници Сената и Скупштине, као и господи сенаторима и посланицима, ја вам у име Централног одбора и осталих пријатеља кличем: Живели! (Бурно одобравање и узвици: Живели!).

После тога г. Гавриловић-Гачула даје реч Претседнику Владе г. **Николи Узуновићу.**

Г. Узуновић у име Владе захваљује Централном одбору странке што их је позвао на ову вечеру. Затим прелази на само питање

Г. Д-р Коста Кумануди
претседник Народне скупштине и народни посланик за град Београд

Г. Божидар Ж. Максимовић
Министар правде и народни посланик за град Београд

тиље тражимо ма какве користи. Ми смо ушли у Југословенску националну странку зато, да помогнемо да се идеје изражене у Манифесту од 6 јануара приведу у дело, ми смо ушли у партију да вам свом снагом припомогнемо, да се сви ви можете ставити заједно са нама у службу народу, Краљу и Отаџбини, и ми ћемо вас, господине Претседниче, помагати и даље без икакве резерве.

Али ћемо исто тако, господине Претседниче, бити и ревносна будна контрола да нико у овој земљи не сме дирнути у ону светлу тачку Краља и Отаџбину, јер је то за нас светиња, а ко би се усудио да то само и помисли, нека буде уверен, да ће у одбрани Краља и Отаџбине наћи старе борце, који у одбрани ових светиња никада нису жалили нити ће жалити

стварања и циљева странке. Г.Узуновић, у своме великоме говору, рекао је између осталог:

> Југословенска национална странка по своме постанку је странка скорашњег датума, али по идеологији по основним принципима и начелима по њеном програму, рекао бих, постала је још онога јутра, кад је историјски манифест на начин својствен само великом инициј атору тога историјског документа (узвици: Живео Краљ!) позвао народ да пређе преко свих скрупула, преко свих формалности, да стане уз њега и да сви скупа сложно заједнички, братски браниомо своју земљу, браниомо наше јединство, развијамо наше духовно уједињење, све онако како

то у даним приликама најбоље резултате може да донесе.

Господо ми смо нашу странку организовали на један незапамћено брз, достојанствен и, целом свету добро познат, успешан начин. Ми смо, иако скупљени, како рече и ваш вредни претседник и мој стари пријатељ г. Гавриловић, иако састављени из неколико бивших странака, управа иако припадници неколико бивших странака, успели да у развоју рада пружимо нашој политичкој јавности, и нашој и страној, један годишњи конгрес наше странке, какав се уопште у нашем политичком животу није пружио ни видео, по својој једнодушности и решености да ову странку подигнемо на степен како ће моћи најбоље да послужи Краљу и народу.

Г. Узуновић прелази затим на излагање наше спољне ситуације, и вели:

Добро би било, господо, кад би ја имао више снаге, више младости, а ви више стрпљења, па да продужимо разговор и да направимо један биланс нашега рада, да видимо: је ли углед наше државе у спољном свету од догађаја од 6 јануара и од појаве наше политичке странке на арени опао или повећао се. (Бурно одобравање и повици: Потребна је анализа.) Да видимо да ли је наша спољна политика под руководством нашег великог и мудрог Краља (Општи и једнодушни поклици: Живео Краљ!) вођена тако квалификованим посиоцима ресора спољних послова, какви су били наш друг и пријатељ г. Маринковић (Одушевљени поклици: Живео!) и наш партиски пријатељ г. Јевтић (Нови одушевљени поклици: Живео!) давала мање повољних резултата но што су на томе пољу давани резултати пре овога датума.

Да направимо анализу, да ли се сада више говори да је Југославија заокружена самим непријатељима или је то био њен положај раније, када смо живели у то блажено доба 17 политичких странака у нашој земљи, иако се велика Енглеска задовољава да их има само три, а богата Америка свега две.

Господо, наша држава, која свима својим силама служи делу чувања мира на бази стања створеног уговорима о миру, својом досадношћу у тој политици дошла је до степена на коме је данас видимо, да се за њено пријатељство и њезино савезништво интересују и они који су раније о нама друкчије мислили.

Кад једна политика, као што је политика иза шестога јануара и у спољним питањима донози све резултате које имамо данас, онда вас ја питам: На чему заснивају наши противници наде да ту политику треба из основа и корена мењати па заснивати нешто друго. Можемо се ми мењати, на овим столицама министарским, могу се мењати владе, личности, али не може и не треба да се промени политички правац (Бурно одобравање и повици: Живео! Тако је!) који овако корисно служи нашем народу и нашој држави.

Југославија поносна на своју прошлост, горда на своју снагу, са којом подноси тешку кризу лакше него ма које друге земље око нас, благодарећи мудрој управи под руководством нашег великог Краља (Поново бурно клицање: Живео Краљ!) има право да каже и она то јасно и гласно изговара: Југославија у своја пријатељства, у своје савезе не уноси само свој број, своју снагу, своје јунаштво и своју срчаност, већ уноси и своју фабулозну верност, своју прокушану истрајност која није могла да буде доведена у искушење ни оних дана када је наш народ имао да прелази Голготу Албаније. И, господо, наши садашњи савезници и пријатељи то знају и треба да знају, а с тим треба да рачунају и сви други с којима се наша политика чувања мира у свету на реченој бази може сагласити. Наши будући савезници треба да знају да ми у наше савезе и овакав капитал уносимо. (Бурно одобравање).

И кад ствари тако стоје онда нас не могу и не треба да узнемире никакви гласови који долазе рецимо из Шопронја или из Пеште, да људи допуштају себи да доводе у питање привредно стање Подунавља, да га везују са немогућим захтевом о некаквој ревизији (Узвици: Доле ревизија!). Да ти људи и не увиђају како помињући саму реч ревизија граница и уговора онемогућавају сваки користан и плодан рад на сређивању привредних прилика у Подунављу.

Г. Милутин Петровић
претседник Београдске општине

Ми ово подвлачимо и тражимо да се чује и да се на све стране запамти: да ако се прилике у Подунављу не могу средити онако како цео добронамерани свет то жели, да се зна на коме је одговорност за то и да се запамти да је одговорност на онима који неће за зелени сто ни за привредне прилике, због тога што се не прима политика ревизије (Пљескање).

И кад је оваква њихова политика и изјава изазвала браћу Чехословаке и Румуне, Бенеша и Титулеска да са оном искреношћу, која доликује члановима Мале Антанте, (Узвици: Живела Мала Антанта!) кажу: „да је свака ревизија рат", онда нису Титулеску и Бенеш ти који траже рат, јер те изјаве су потребне да падну и да се у свету чују, баш због тога да би се отклонио рат. Јер кад се зна да наше генерације не могу да приме никакву дискусију о некој ревизији, јер још је у памћењу по какву су

скупу цену стечене данашње границе, онда је потребно и корисно да сваки на другој страни зна, да је свака ревизија оно, што су Бенеш и Титулеску рекли. И кад се то добро зна моје

Г. Јован Гавриловић-Гачула
претседник Централног одбора Југ. нац. странке за град Београд и одборник Београдске општине

је скромно уверење да сви ти који говоре о неким ревизијама као да мисле да има једнога Југословена, једнога Румуна, једнога Чеха који може веровати у то да ће се допустити да се врши ревизија граница, а да море крви не потече као што је било када су те границе костима наших најбољих синова омеђаване (Пљескање). На срећу, господо и пријатељи све то неће бити потребно, јер ми смо сретни да ових дана поред нас, уз нас видимо и чујемо великог и еминентног министра спољних послова (Живео Барту!) велике и драге нам племените француске нације (Узвици: Живела Француска!), која је баш из ових истих разлога, да се зна да ревизија може да изазове нежељене догађаје, отворено, јасно и чврсто стала уз политику чувања мира на бази стања стеченог уговорима. Ми спокојно можемо да се одамо својим пословима. Прво сваки у своме занимању, на своме дому, па у колико му време допушта и на партијским пословима, јер само једна велика и чврста организација биће у стању не да одбија не да брани приступ у наше редове јер је то једна политика коју цео наш народ има да води, него да јача наше снаге и редове те да број наше странке порасте ускоро и на три милиона те да у служби Краљу и народу несметано дамо оне резултате који се од једне конструктивне партије, као што је наша, с правом очекују.

Господо, ја се надам, да ћемо се ми у нашем даљем партијском раду и чешће видети и чешће разговарати и зато сам слободан да одајући вам хвалу и признање за овако лепо приређено другарско вече свима вама, Централном одбору њеном вредном претседнику, београдским посланицима и свима члановима наше Југословенске националне странке да Вас замолим да ми допустите, да ову чашу напијем за здравље и свих вас и свих припадника наше странке у Београду које вас молим да најсрдачније поздравите.

Говор г. Узуновића поздрављен је дуготрајним пљескањем и узвицима одобравања.

После тога говорили су још министри г. г. др. **Којић, Деметровић** и др. **Новак.**

Вече је закључио Претседник Централног одбора г. **Јован Гавриловић-Гачула,** изражавајући, у име свих присутних, оданост Југословенској националној странци и Краљевској Влади.

Претседник Владе г. Узуновић и министри испраћени су бурним овацијама свих присутних.

А. Б. Х.

Комунално-социјална хроника:

Пословни пленум Савеза градова у Београду

— Југословенски градови за широке самоуправе —

Савез градова Краљевине Југославије, као врховни комунални форум у нашој држави, много је радио на питању закона о градовима. Са највећим напорима, са дубоком студијом проблема, са срчаношћу једне идеолошки формиране организације — претставништво Савеза градова борило се за што бољи закон о градовима и за што веће очување широких градских самоуправа као основног постулата здраве комуналне политике . . .

Првог јуна 1934 год. одржан је у Београду, у свечаној сали Општинског одбора, пословни пленум Савеза градова са главном тачком дневног реда: *Закон о градовима.*

Поред чланова управе и Савезног пословног одбора овој значајној скупштини присуствовало је претседника и делегата из преко 50 југословенских градова. Између осталих претставници *Загреба* г. г. начелник проф. Д-р Ив. Крбек, сенатор Дане Шарић, инж. М. Јурковић и инж. Сатферт; *Љубљане* жупан Д-р Динко Пуц, проф. Д-р Евген Јарц, Иван Тавчар; *Београд* су заступали претседник Милутин Петровић, потпретседници Васа Лазаревић и Доброслав Богдановић, заступник кмета-правника Драгослав Стојадиновић и шеф Одељ. за штампу г. Слободан Видаковић. Запажени су г. г. Д-р Хенри Дуфек, претседник Брода, Д-р Ив. Павичић, претседник Сарајева са Дан. Цвитковићем, директором финансија града Сарајева, Д-р Фрањо Липолд, претседник Марибора, Д-р Ђ. Ружић, претседник Сушака, Д-р П. Шумановац, претседник Винковаца, Д-р Бран. Боротра, претседник Новог Сада, Љубомир Круљ, претседник Мостара, инж. М. Чавдаревић, претседник Ниша, Д-р Ј. Путник, претседник Беле Цркве, Мих. Крстић, претседник Пожаревца, Д-р Гречл, претседник Вуковара, Д-р Хајдић, претседник Костајнице, Д-р Јарослав Данеш, претседник Сремске Митровице, Ж. Ротаров, претседник Вел. Кикинде, Вардић, претседник Сенте, Н. Зубер, претседник Цетиња, инж. Мих. Милер и Јован Срдић (Панчево), Ник. Гајинов (Срем. Карловци), Д-р Белајчић (Осијек), Тима Рајић (Бечкерек), Сава Вујић, начелник (Сента), инж. Фр. Вукић (Суботица), Д-р Ник. Бадовинац и Ив. Лауфер (Карловац), инж. Вел. Ставрић (Скопље), Роб. Вагнер (Бјеловар), Д-р Шубић (Целје), итд. итд.

За претседничким столом седели су претседник Савеза г. проф. Д-р Ив. Крбек, I потпретседник Добр. Богдановић, II потпретседник Д-р Динко Пуц, гл. секретар сенатор Дане Шарић и отправник послова Савеза г. Слободан Видаковић.

Претседништво Савеза градова

Одмах по отварању скупштине, делегате и претседнике југословенских градова топло је поздравио претседник Београда г. Милутин Петровић. Претседник г. М. Петровић завршио је свој говор, обраћајући се претседнику Савеза г. др. Крбеку, овим речима:

Драги колега, ја мислим да Ви немате шта да ми захваљујете. Београд је својина свих нас и ми смо учинили само оно што смо били дужни да учинимо. Наш претставник г. Доброслав Богдановић, репрезентоваће Београд у пуном смислу речи.

На крају је саопштио да ће домаћина на овоме скупу претстављати у име Београда потпретседник г. Доброслав Богдановић, а затим се претседник г. Петровић повукао у свој радни кабинет ради хитног завршавања службених послова.

Потпретседник Богдановић одржао је говор у име града Београда и истакао сав зна-

чај закона о градовима за изградњу здраве и снажне комуналне политике у нашим градовима.

Претседник Савеза градова г. Д-р Крбек дао је детаљно стручно образложење пројекта закона о градовима, а сенатор г. Дане Шарић прочитао је свој одличан реферат о пројекту Закона о градовима.

Затим се прешло у детаљну расправу свих проблема, везаних за основне принципе једног савременог закона о градовима. Одлучено је, да се ова расправа, која је трајала један пун дан, задржи за интерну пошто је она претстављала више једну стручну расправу, често прожету нитима најоштрије начелне дискусије.

Савез градова за широке самоуправе

После вишечасовне дискусије и расправе свих проблема у детаљима, изабрани су специјални одбори, који су имали да све утврђене принципе, предлоге и захтеве овог пленума Савеза градова формулишу у конкретну форму. Извршен је избор одбора за закон о градовима, за измену грађевинског закона и за измену закона о недржавним путевима. У одбор за закон о градовима, као најважнији ушли су, између осталих, г. г. претседник Д-р Крбек, шпретседници Васа Лазаревић и Доброслав Богдановић; даље, претседници: *Новог Сада* Д-р Борота, *Цетиња* Зубер, *Сарајева* Д-р Павичић, *Љубљане* Д-р Пуц и Тавчар, *Пожаревца* Мих. Крстић, отправник послова Савеза градова г. Слободан Видаковић, *Земуна* Ник. Фугер, сенатор Дане Шарић, *Брода* Д-р Дуфек, *Марибора* Д-р Липолд, *Сушака* Ружић, *Ниша* инж. Чавдаревић итд.

Одбор је обимно и са студијом проучавао све детаље, који треба да уђу у закон о градовима. Како су принципијелна слагања била већ манифестована у пленуму, то је са искристалисањем заједничких мишљења ишло са доста хармоније. Најдужа дискусија била је око начина избора претседника. Док су претставници градова Савске бановине тражили систем избора претседника од стране Општинског одбора, дотле су претседници српских градова, а нарочито претседник Цетиња Ник. Зубер и отправник послова Савеза градова г. Слободан Видаковић предлагали да народ непосредно бира претседника. г. Видаковић детаљно је образложио овај значајан моменат, доказујући да психологија нашег народа не одговара систем посредног избора претседника. Наш народ је у широким масама политички самосталан, има своје политичко васпитање, своју зрелост просуђивања, свој смисао за најшире самоуправе, и он тражи да унапред зна с ким ће да ради, ко ће му бити комунални вођа и претставник у дому локалне заједнице. И принцип праве самоуправе, и интереси развоја здравог комуналног живота захтевају да се претседништво градова бира непосредно из народа. Доцније, у пленуму Савеза, овај је принцип био снажно бранљен и од г. Добр. Богдановића, првог потпретседника Савеза градова.

Исто је тако дугу начелну дискусију изазвало и питање вршења дужности опште управне власти I степена, о чему је врло добро предирао г. Д-р Крбек као и г. Фугер. Једнодушно је констатовано, да је и у интересу градова и у интересу државе да се ова управна мисија преда градовима у дужност, као што је то већ у Хрватским и Словеначким градовима.

Не мању расправу изазвали су и ови остали проблеми широке самоуправе, а нарочито проблем самоуправних финансија. Најзад, формулисане су *једногласно* све жеље, захтеви и предлози Савеза градова, као и сама резолуција о закону о градовима.

Када су одбори завршили свој рад, пленум га је наставио и једногласно примио следећу резолуцију:

За закон о градовима са правом широких градских самоуправа

1) Савез градова пре свега моли, да се приликом израде дефинитивног пројекта закона о градовима узму у обзир претставке и резолуције Савеза градова, које су поднешене са конгреса Савеза градова године 1932 и 1933.

Савез градова држи, да је такав захтев оправдан, јер градови имају до 2 милиона становника, који по својој интелектуалној и економској снази и вредности имају право да буду саслушана, јер претстављају сва занимања, све професије, али и све економске, културне, националне и социјалне тежње нашега народа и јер својим организацијама и својим умним напорима, својом духовном и материјалном културом претстављају битни део културних вредности и снага нашег народа.

Ово долази до изражаја и код јавних дажбина, јер држава већи део својих прихода остварује у градовима, па према државној статистици наплаћује држава на име непосредних пореза у сеоским општинама т. ј. у 4280 општина од 11 милиона становника динара 557,238.844, а у градовима од 2 милиона становника динара 507,707.393. Када би се добила статистика о осталим облицима државних дажбина, а особито о државним посредним дажбинама утврдно би се безусловно сигуран факат, да држава у градовима остварује највећи део својих дажбина, поготово ако се узме у обзир, да су градови не само културни и економски центри, већ и главни консументи свих продуката, да од њиховог капацитета зависи рентабилитет продукције, да град даје радну могућност вредним рукама нашег народа, који у граду тражи зараде, али у град не уноси имовине.

Стварати благостање у целој држави али такође и у градовима општи је народни и државни интерес, јер су градови претежни извор економске, културне и финансијске снаге државе. Нужно је стога да нови закон о градовима даде градовима услове да бујан и снажан напредак, јер ако би се он спутао, ако би се њихов полет, напредовање и развој угушио и умртвио, нанела би се највећа штета нашем целокупном народу и држави, која мора да учини највеће напоре да подигне економску снагу, да подигне

опште благостање, а тиме и народну привреду као и финансијску снагу државе.

2) Савез градова стојећи на гледишту да је потпуна, ничим неокрњена самоуправа градова услов без кога нема ни државног ни комуналног напретка, налази, да будући закон о градовима треба у најпунијој мери да задовољи жеље и захтеве о широкој градској самоуправи.

3) Градови и сад врше најважније послове опште управе, учинили су велике напоре и допринели велике жртве за подизање културних, санитарних и хигијенских установа, за социјално старање па и за државне установе, за државне зграде и саобраћајнице; они су давали знатне доприносе и задуживали се да у првом реду испуне задатке, који су разним законима стављени у дужност градовима или од њих за државне установе тражени.

Стога градови моле, да се Законом омогући добро и рационално финансирање и оставе градовима за вршење јавних задатака такви извори прихода, који ће им давати издашна средства за вршење задатака, које им закони налажу, које општи државни интереси и напредак од њих траже, и којима су једино у стању оживети привредни живот и допринети санацији привредне кризе.

Примећује се, да задужење наших градова није ни из далека тако велики као у Ческој, Француској и Немачкој поготово, јер наша финансијска статистика приказује задужење од 232 градске општине, док фактично имамо заправо у свему 75 градских општина. Наглашавамо да су наши градови у много чему заостали а нарочито да су иза рата била потребна знатна средства за обнову градова тим више, јер су градови и територијално и по броју становништва порасли попречно за 30.70%, а неки чак и за 100%.

Савез градова моли да се поред јединственог Закона о самоуправи градова донесе и Закон о самоуправним финансијама. Тај закон треба да оствари све могућности и реформе на пољу стварања социјално правичнијих извора прихода, а у границама најшире финансијске аутономије градова, који ће градовима дати могућности да развију свој комунални програм и да изведу онај низ социјално-културних реформа који се без снажне финансијске базе не дају замислити.

4) Савез градова моли да се оним градовима у држави који су до сада вршили опште управну власт првог степена та опште управана власт и даље остави како би могли успешно вршити послове, које им је заменио Закон о унутрашњој управи, а искуство је показало, да су те послове добро вршили и јаком иницијативом и добром организацијом на својим подручјима завидно подигли управу у опште а да су и самоуправне послове успешније вршили, јер се и ти послови испуњавају боље и потпуније када град има у својим рукама целу управну власт. Само су градови у стању унапредити индустрију, трговину и занатство, јер не врше те послове само бирократски већ и другим сретствима а нарочито складном сарадњом са грађанством, унапређивањем удруживања и задругарства те стручног образовања.

Градовима који нису до сада вршили општу управну власт првога степена има се оставити, да статутом одреде које ће послове опште управе преузети.

5) Савез градова, заступајући одлучно широку и пуну самоуправу градова моли, да се нарочита пажња поклони доброј организацији градског претставништва и градског надлештва, по готово јединству и селекцији вођства, па сматра да грађанство (бирачи) треба да изабере цело градско веће, а претседник града треба да се бира у градском већу.

Ако би се из виших разлога 1/3 градских већника постављала из реда стручњака разних комуналних грана, имао би се избор осталих спровести по чистом пропорционалном систему, а избор претседника града препустити целом градском већу. Поједини градови могу својим статутом предвидети ранији начин избора градског претседника.

6) Савез градова моли, да закон даде могућност стварања одељака у сврху да се спроведе рационална унутарња деконцентрација управе у интересу грађанства — нарочито периферног, као и у интересу бољег функционисања централног надлештва које је сада у великим градовима преоптерећено радом, и не може доста брзо свршавати текуће послове, а камо ли вршити интензивну контролу и воћство целе управе.

7) У решавању положаја општинских службеника Савез градова тражи, да о регулисању свих службених односа одлучују искључиво градови у свом самоуправном делокругу, да градска већа прописују службене прагматике, да постављају општинске службенике и одређују висину њихових принадлежности у оквиру локалних економских и финансијских могућности. Савез градова предлаже, да се општинским службеницима будућим законом о градовима призна сталност, право на пензију личну и породичну, обавезно социјално и здравствено осигурање и апсолутна непреместивост.

Пленум претставника Савеза градова

У вези с тим моли Савез градова да се у уређивању службених односа градских чиновника и њихових принадлежности као и досадањих пензија афирмира начело стечених права. У народу треба сваком згодом утврдити поверење у право, у законом створени правни поредак, у права стечена законским путем.

Савез градова жели да то врховно начело у пуној мери дође до израза и у закону о градовима.

8) Савез градова моли, да се у одредбама о надзору државне управе, а нарочито финансијског надзора, обезбеди контрола, али у оквиру самоуправног принципа по ком целисходност цене градски органи. Осим тога моли се да се надзор врши на такав начин, да се административна процедура упрости како би се послови експедитивно и увек у право време могли отправљати и извршивати.

Нарочито то важи за грађевинске послове који, ако се на време не отпреме, проузрокују повећање трошкова.

9) Савез градова моли да се у законском пројекту предвиди Савез градова Краљевине Југославије као стално и принудно удружење градова.

У погледу стицања чланства општине десетогодишњим боравком сходно § 22 Закона о општинама, Савез градова моли, да се законом о градовима одреди, да се на тај начин не може стећи чланство општине у градовима, јер би то био превелик финансијски терет за градове, осим ако се отворе нова посебна врела прихода за издржавање таквих ста-

новника града, чије би издржавање у масама пало на терет града.

11) Као што и привредна активност целине, и социјална структура градова, и културни напредак државе захтевају да градови као привредна и културна жаришта имају специјалан закон о организацији своје праве самоуправе, тако исто и највиши интереси државе, привредног полета и комуналног прогреса траже, да Престоница као и остали бановински центри имају посебне законске одредбе о својој комуналној организацији и своме урбанистичком полету.

У вези са овим, да се даде законско овлашћење Краљевској Влади да може по предлогу градских претставништва прописати уредбе са законском снагом за поменуте градове отступно од појединих одредаба овог закона.

*

Уз ову резолуцију Савез градова дао је и врло обимно образложење, у коме се, између осталога, вели:

Законом о градовима има да се задовољи једна пречка потреба нашег јавног живота и организације наше јавне управе. После доношења закона о општинама постало је неиздржљиво садање стање, по коме имамо:

у самом Београду и у градовима Србије на снази Закон од године 1903,

у Војводини Закон од 1886 године,

у Далмацији и Словеначкој Закон од 1864, односно статуте за поједине градове,

у Хрватској Закон од 1895, а

у Босни старе законе и статуте из предратног времена. Нарочито је незгодно што прописи о завичајности — чланству општине — нису изједначени, па се ово стање мора што пре довести у склад са законом о држављанству и законом о општинама.

Посебан закон о градовима има своје пуно оправдање у животним приликама и посебном карактеру градског живота. Велика агломерација становништва у градовима ставља градским општинама много опсежније задатке него сеоским општинама. Градови морају се у свом делокругу и организацији своје управе оспособити, да врше интезивно и свестрано не само административне послове већ да изведу и урбанистичко-техничко уређење, које изискују свеобухватне и хигијенске прилике градова и њихово густог насеља као и проширење периферије. Пошто градови нису тако хомогени као села у погледу на занимања становништва, и како су они данас резервоари у које се слива прекобројно становништво из ближе и далеке околине, из села, варошица и мањих градова, пошто се у њима концентришу интелектуални и мануелни рад, трговина, индустрија, занатство, дакле све врсте привредне делатности, то градска управа стоји скоро пред универзалним задацима на пољу просветном, економском, хигијенском, а нарочито на пољу социјалног старања. Градови нису више само тржишта, већ и организатори културних, економски и социјалних напора целог народа. Духовна и материјална култура земље зависи стога у великом делу од тога да ли и у којој мери градови те задатке врше.

Вековно искуство учи нас, да се ти задаци могу добро вршити само у добро уређеној самоуправи, јер само та сарадња грађанства у управи даје јаке иницијативе, а периодичним обнављањем градског претставништва зајамчује стални напредак, потстрекнут увек приливом нових друштвених снага, који долазе непосредно из грађанских кругова и који су носиоци општих интереса свих слојева и сталежа.

Стварајући у нашој држави посебне градске општине не поводимо се за туђим узорима, већ настављамо наш историјски развој, који задире у далеке давнине и који нам у изграђивању устројства и слобода далматинских градова даје право у културном свету на посебно место. Стварајући управу у нашим градовима уносили смо у стварање нове државне власти развијену градску самоуправу, која је поникла на елементима римских муниципија, хришћанских општина и комуналне задруге грађана.

Признајући потребу што више хитност закона о градовима нужно је, да установимо, шта све треба да уђе у пројект који очекујемо, да би он одговарао сврси и потребама садашњице.

При том морамо поставити три елементарна захтева. Закон мора дати граду довољан управни и самоуправни делокруг, добру радну организацију и довољна финансијска средства за извођење задатака који се градовима налажу.

Наши градови прошли су разне фазе па и непосредни избор општинских претставништва и општинских органа путем општег тајног права гласа. **Тај систем унео је у градска претставништва све слабе стране општег права гласа.** Међутим она треба да буду административно-комунални орган, **а постала су заправо политичка тела затрована често страначком упорношћу и нетрпељивошћу која је у противности са духом демократије градских комуна.** Партизанство, које је раздељало наш јавни живот, устројило је и те наше локалне заједнице тако да се морало привремено прибећи систему постављања. Тај систем није трајно одржив, нити је било мишљено да се трајно задржи, јер одиум за све ниприлике у сваком раду пада у превеликој мери на власт, која врши постављања. Тиме се губи битна ознака самоуправе тј. самоодговорности грађана за своју управу.

Новим законом морање се вратити одговорност на грађанство, које ће имати да бира своје претставништво. Највећи успех постигао би се, кад би се спречило да се формирају претставништва, која себи не постављају комуналне циљеве већ какве партијско-поли-

тичке циљеве који немају пред очима извршење комуналних задатака. Илак градско претставништво не сме бити тако подвојено да паралисира своју делатност. У градским већима мора бити омогућена борба идеја, доктрина, умни напори разних струја и интереса, која једино омогућава интелектуални и морални развитак и прогрес, али се ту мора омогућити да се илак ствара колективна воља. То би се постигло ако би се већини тј. најјачој групи дало више од половице места у градском већу, тј. једног више од половине.

Корекгура изборне борбе и формација претставништва дала би се наћи још и тако, да једну трећину градских већника поставља државна власт, остављајући тако себи могућност, да у градска већа постави стручњаке за правна, економска и финансијска, техничка и хигијенска питања као и за социјално старање. Разуме се, да у том случају није нужно дати најјачој листи један више од половине мандата, већ би за бирање градске већнике имао важити чисти пропорционални систем.

Добити претставништво, у коме ће преовладати комунални и грађански интереси и који ће имати објективну и стручну компетентност, значило би високо подићи интелектуални степен и радну способност градског претставништва те тако добити експедитиван орган какав изискује потреба брзе и одлучне администрације тако важних управних јединица као што су градови.

Градови имају да врше не само самоуправне већ и управне послове, а тај пренешени делокруг требао би бити пун, јер само ако градска управа врши пуну управну власт на свом подручју, може развити све гране управе у складности, која је потребна за успешан самоуправни и управни рад у граду. Тиме се додуше повећана обим послова, али велики део градова у нашој држави и до сад је вршио опште управну власт са много успеха тако да је тај систем потпуно испробан и пружио је доказа за пуно поверење грађанства и државне власти. Предуслов илак за такво уређење јесте, да закон стави у дужност градовима да морају имати политичке управне и стручне чиновнике са квалификацијама, које су прописане законом о унутрашњој управи. Ти чиновници морају бити објективни и дисциплиновани па зато их мора закон ставити под дисциплинску одговорност као и државне службенике, али уз управно-судску заштиту, јер само тако нађи ће исправан чиновник сигурност да неће настрадати зато што је ишао законитим путем у борби разних струја или партија и евентуалних опрека између државе и локалне власти.

Не мање мора законом бити осигуран и материјални положај чиновника, он мора бити сталан и сигуран тако да му омогући непристрасност и пристојну егзистенцију а и пензију. Већ до сада било је у неким деловима наше државе зајемчено градским чиновницима право на пензију по прописима који важе за државне чиновнике; то право мораће и нови закон усвојити, јер држава мора и градске чиновнике сматрати посредним политичко-управним чиновницима.

У погледу висине плата морало би се уважити да градски чиновници врше управне и самоуправне послове, да морају водити и финансијску политику и спроваћати газдовање општине а да имају и знатне репрезентативне, друштвене и социјалне обавезе, јер мора да живе у најужем контакту са грађанством, са националним, културним, хуманим и социјалним организацијама и установама, шта више да у великом делу морају бити и функционери у тим установама (н. пр. у ватрогасним организацијама, у организацијама за физичко васпитање народа, у Црвеном крсту итд.). Како је живот у градовима скупљи, а одговорност већа, морало би се омогућити да градови боље награђују своје службенике, поготово оне, који су специјални стручњаци за поједине гране управе, нарочито за привредна предузећа као што су у градовима водовод, трамвај, канализација итд. где просперитет тих предузећа зависи не само о ревности и општој способности водећих чиновника, већ и о њиховим специјалним организаторским, техничким и комерцијалним способностима. Поврх тога иронија је говорити о социјалном старању за цело грађанство, кад сами градски намештеници немају право на бесплатно лечење и лечење у бањама, кад немају ни она права која добивају излетници и туристи, а плата им се умањује на 500 или 1.000 динара тако, да имамо попречно градске намештенике са 1.500 динара месечних бруто принадлежности, а највишим чиновницима са преко 30 година службе снижене су плате на половину.

Најтеже питање је финансијско. Наши стари градови развили су се полагано, јер градске капије нису биле сваком отворене већ само онима, који су могли да нађу осигурану егзистенцију у граду. Сада су градске капије широм отворене и у градове са свих страна долазе баш људи без осигуране егзистенције, желећи да је у граду тек створе. Град није више толико економско слободно тржиште колико радно тржиште, изложено безграничној конкуренцији превелике тражње рада. У томе лежи тежина социјалног питања у градовима и финансијских потешкоћа градова. Градови морају стварати скупе техничке уређаје да нагомиланом становништву створе саобраћајне и хигијенске услове живота али и да развију највише социјално старање. Финансијска снага, међутим, не расте једнако као што расту потре-

бе. Богати људи не гомилају своје богатство у граду, они га износе из града на летовање а модерна саобраћајна средства омогућују им да далеко од града траже у природи своје домове и боравишта, дочим се сиротиња све више гомила у градовима са својим сиромаштвом, бедом и потребом за социјалну помоћ. Пре су градови поносно регистровали пораст становништва, нагли пораст јавних радова и својих буџета, они су се поносили што су много чега учинили ма и помоћу дугова, јер су били сигурни, да ће благостање а по том и финансијска снага грађана расти. Данас градови са забринутошћу гледају свој нагли пораст, јер не знају како ће савладати потешкоће све компликованијих и скупљих задатака и како ће изнаћи средства за те задатке кад их и онако терете дугови ранијих генерација.

Велике инвестиције за модерне калдрме, а нарочито за асфалт, нису се могле амортизирати у роковима бар док трају ти путови, а камо ли преко рока трајања, већ су се морали два и три пута обновити већином новим зајмом. Велики пораст житељства тражи да се подижу нове школе, обданишта, купалишта, здравствене станице, склоништа, раднички квартови, цела нова прегпаја и да се тамо изведе асанација, водовод, канализација, модерна калдрма, пристаништа, осветљење, зеленило, игралишта, вежбалишта, санитетске установе, тржнице, кланице, школе, амбуланте, управне и полицијске зграде, болнице, домови за сирочад, за немоћне и изнемогле итд., да се свакодневно врши чишћење, поливање, изношење сметишта итд.

Досадање јавне дажбине нису довољне за извршење свих тих задатака, а зајмови постају све већи терет и све теже се могу добити.

У финансирању градова намићу се стога нови принципи економисања.

Пре свега градови не могу више скупе инвестиције чинити, скупе при подизању и скупе за одржавање. Мора се тражити све што је једноставно, јефтино и практично — ма и мање лепо. То се тиче у првом реду и калдрме и зграда. Становништво мора се задовољити мањом удобношћу, не сме више бити сувише претенциозно. Грађевински реони морају се стегнути на ужи појас а ретка насеља ван тог појаса морају се задовољити полусеоским уређењем. Појефтинити тако управу једино је средство да се пренагли технички развој успори и своде на постепеност, на лаганији темпо. Тиме ће се, можда, нагли пораст буџета задржати, али довољна средства тим још нису нађена, јер се у исто време шири просторни обим, а повећава број становништва. Нова врела прихода тешко је изнаћи, кад је пореска снага грађана у опадању. Ту би била потребна ревизија целог државног пореског система и пореске политике.

Како је, наиме, такође и држава проширила своје задатке и по том издатке, била је приморана узимати и такве облике јавних дажбина, који имају *комунални карактер*. Неке од тих облика морала би држава препустити градовима или дати им партиципацију на њима. Тако би н. пр. известан проценат пореза од зграда, даље прометног и скупног пореза требало уступити градовима и завести општу доходарину те известан проценат и ту препустити градовима.

Осим тога требали би се укинути сви доприноси градова за државне зграде и установе, јер и грађани плаћају државне порезе и тиме већ дају допринос за све државне потребе, а осим тога општинским дажбинама подмирују и трошкове државне управе у градовима.

Како држава у градовима, нарочито у престоници и центрима има своја главна надлештва и установе, па је град дужан бринути се за добре саобраћајнице, добро осветљење, канализацију, чистоћу итд. за прилаз к тим надлештвима и уређење њихове околине и одржавање чистоће, зеленило итд. било би праведно, да држава даде градовима доприносе, дотације, субвенције као што се то у другим државама чини. Установама у градовима служи се редовно широка околина, често цела држава, па је стога и праведно да целина доприноси и оне трошкове за те установе, који падају на градове.

Коначно како ће држава морати интервенисати да уреди наше кредитне односе, морало би се настојати да се том приликом омогући и конверзија комуналних дугова и да се тако олакша отплата дугова.

То би биле главне линије за финансијску санацију и финансијско јачање градова."

За неопходне измене у грађевинском закону

Затим је саслушан извештај одбора за допуне и измене Грађевинског закона, па је прихваћен по овоме врло значајном урбанистичком проблему један обиман елаборат, који ћемо засебно штампати у идућем броју „Београдских општинских новина".

Исто тако примљен је и детаљан извештај о изменама и допунама зак. о недржавним путевима, као и закључак са конкретним предлозима о истом.

У низу осталих решења одлучено је да орган Савеза има да и даље буде одлични часопис „Савремена општина" Др. Милослава Стојадиновића с тим да ову одлуку санкционише претстојећи конгрес Савеза. Решено је да се почетком септембра одржи земаљски конгрес Савеза градова на Сушаку, одакле на једном броду, који би пошао са Сушака низ Јадранско море. Тако би Југословенски градови видно манифестовали своју љубав и привржености за своје море.

Свесловенски савез градова

Нарочито је интересовање било за реферат о Свесловенском савезу градова и претстојећем конгресу свих словенских градова у Прагу као првој манифестацији ове врсте у историји Словенства. О томе је био референт г. Добра Богдановић, I потпретседник Савеза. У своме реферату, г. Богдановић је, између осталог, рекао и подвукао:

Још пре седам година, на првој оснивачкој скупштини Савеза градова, одржаној у Загребу, где сам и онда имао част заступати наш Београд, родила се мисао о формирању једног савеза свих словенских градова, кроз који би се на првом месту манифестовала свесловенска идеологија, као што би се и у међусобном упознавању и зближавању градских комуналних функционера подигао просперитет комуналне политике словенских градова.

Ова здрава мисао, бачена као семе на тој I Скупштини нашег Савеза градова — и то од стране представника братског Чихословачког савеза градова — почела је убрзо да се развија, да клија, да се формулише, да постепено добија реалне облике, да би се ових дана и у потпуности реализовала.

Први састанак претставника словенских градова одржан је у септембру 1928 године у Прагу под претседништвом приматора Прага г. др. Карел Баксе. Наш Савез претстављао је уважени колега др. Динко Пуц, потпретседник Савеза градова и претседник Љубљане. На том састанку једногласно је одлучено, *да се приступи оснивању Савеза Словенских градова*, а већ јула месеца 1929 године, на предлог Пољског савеза градова, одржана је у Варшави и Познању конференција претставника словенских Савеза градова. Тада су се истакле и основне идеје програма овог будућег најјачег Савеза словенске идеологије. Између осталих идејних смерница, истакнуто је и проучавање и унапређивање најбољих метода комуналне политике путем организоване измене међусобних искустава, нарочито припремањем конгреса, екскурзија по словенским градовима, комунално-урбанистичких изложби, бироа за комуналну и социјалну политику итд.

На овоме састанку организована је и Комисија Споразума градова Пољске, Чехословачке, Бугарске и Југославије.

Наш Савез градова прихватио је и одобрио сав овај рад на своме пословном пленуму одржаном у Сплиту 19 октобра 1929 године. Од тада је под инструкцијама претседништва Савеза поверена даља акција за словенски Савез градова нашем отправнику послова Савеза градова г. Слободану Ж. Видаковићу, који је одржавао непрекидне везе са Словенским Савезима и у измени обавештења, података, статистика и сл. већ приступио и реалном животу ове лепе Свесловенске заједнице. Уз ову сарадњу београдског отправништва Савеза градова, издата је 1930 године свеска нашег органа одличног часописа „Савремене општине", где су боље словенских градова први пут и путем штампе манифестовале идеју Свесловенског Савеза градова. Тада се ова акција свесловенске комуналне идеологије афирмирала кроз уста великих Словенских синова г.г. Др. Едуарда Бенеша, Др. Казимира Бартеле, Др. Аугуста Залевског, Др. Карла Баксу, Др. Зигмунда Стоминског, Др. Ота Надолског. Др. Кирила Ратаљског, проф. Петра Станова, Др. Астрова и осталих.

Скупштина нашег Савеза градова, одржана 30 марта 1930 године у Београду, манифестационо је прокламовала споразум оснивања Савеза словенских градова, а на конференцији комисије Споразума словенских градова, одржаној 21 фебруара 1932 год., у Кракову, где је у име наше присуствовао колега г. Др. Евген Јарц, донесене су следеће одлуке: Створен је врховни комитет за организацију Савеза и конгреса словенских земаља, а у оквиру међународне уније градова. Конгреси се одржавају сваке 2—3 године, а врховни комитет руководи пословима у интервали појединих Конгреса.

Словенским конгресима градова дужност је, да раде на што тешњој сарадњи појединих Словенских савеза градова и на зближавању комуналних радника и функционера изменом мисли и стечених стручних искустава на подручју комунално-социјалном, економском, финансиском, законодавном и културном, те да спремају све што је потребно за заједничко иступање словенских градова на међународним комуналним манифестацијама.

Уважени колега г. Др. Иван Крбек, претседник Савеза градова, путовао је у Праг где је са г. Др. Алоиз Штулом, претседником Чехословачког Савеза градова, одржао једну конференцију, на којој је расправљано да се у току 1934 године одржи први конгрес Словенских градова у Прагу, сходно одлуци у Кракову.

Седница Врховног комитета за свесловенске Савез и Конгрес градова требала да се одржи још крајем прошле године, али је из техничких разлога морала бити одложена.

Најзад, од 17—22 маја т. г. одржана је у Београду једна конференција са претставницима Пољског савеза градова, које је предводио г. Др. Јосеф Владек. У име нашег Савеза градова конферисали смо са њима ја и наш отправник послова г. Слободан Ж. Видаковић и донели следеће заједничке закључке, за које молимо да их примите к знању и одобрите:

1) Да се седница Врховног комитета за Свесловенски Савез и конгрес одржи од 26—28 јуна 1934 г. у Прагу. Да у Комитет као привремену акциону управу уђу од стране наше г.г. Др. Крбек, Д. Богдановић, Др. Еуген Јарц, Шарић и Слободан Видаковић.

2) Да се I Свесловенски конгрес одржи од 16—20 или од 26—30 септембра т. г. у Прагу.

3) Да — према предлогу Чехословачког Савеза — из наше државе одрже научна и информативна предавања на овом Свесловенском конгресу:

I. инж. Јован Обрадовић, виши саветник Министарства грађевина, „о уређењу градова у Југославији с обзиром на савремене прописе урбанизма и примене новог грађевинског закона".

II. Слободан Видаковић, отправник послова Савеза градова, инструктивно и информативно предавање о најактуелнијим проблемима комунално-социјалне политике југословенских градова. Предавање г. Видаковића биће на чехословачком језику.

То су, господо, у најкраћим потезима резултати наше делатности на пољу стварања Свесловенског савеза градова и манифестовања словенске идеологије кроз Конгрес свих словенских градова.

Реферат г. Богдановића поздрављен је аплаузом одобравања. Сви предлози у њему једногласно су прихваћени и одобрени.

Такође је расправљано питање учешћа нашег Савеза на Међународној скупштини Уније градова у Лиону.

Једнодушно је донет закључак и по питању Уредбе о смањењу принадлежности општинских службеника и др., где је Савез градова конкретно констатовао неправичност и несоцијалност ових прописа у многоме. Резолуције по овоме питању упућене су Министарству финансија.

На крају је изабран нарочити ужи одбор Савеза градова са дужношћу да чим званични пројекат Закона о градовима буде дефинитивно готов, да га у детаљима проучи и стави конкретне примедбе Савеза на сваки § законског пројекта.

У овај одбор ушли су: г.г. Dr. Иван Крбек, сенатор Шарић, (Загреб), Доброслав Богдановић и Сл. Ж. Видаковић (Београд), Dr. Д. Пуц (Љубљана), Dr. Бранислав Борота (Нови Сад), инж. М. Чавдаревић (Ниш), адв. Мих. Крстић (Пожаревац), Dr П. Шумановац (Винковци), Dr Јар. Данеш (Сремска Митровица), Dr Ив. Павичић (Сарајево), Калист Чулић (Сплит), Т. Рајић (Вел. Бечкерек), Dr. Липолд (Марибор), Dr. Шубиц (Целје), Dr. J. Путник (Бела Црква), Здравковић (Скопље) и други.

Овде ћемо у кратким потезима регистровати и рад овог одбора. Чим је законски пројекат умножен у Народној скупштини, отправник послова Савеза г. Сл. Видаковић послао га је *свима* градовима на примедбе. На основу примедаба претседништва Савеза и писмених предлога градова, одбор је 15 јуна т. г. завршио свој рад. Проучивши пројекат детаљно, Одбор је за сваки параграф посебно израдио свој предлог са потребним образложењем. Предлози Савеза градова заснивају се на принципу широких самоуправа. Овде је значајно напоменути, да је преко педесет градова и писмено тражило од Отправништва послова Савеза градова у Београду да се што више ангажује за очување начела градске самоуправе.

Према упутствима претседништва, отправник послова Савеза г. Сл. Видаковић предао је савезни предлог сваком члану Законодавног одбора, и све док је одбор заседао, г. Видаковић је био у Народној скупштини, у контакту са г.г. народним посланицима, образлажући им поједине потребе градова или значај појединих одредаба по будући просперитет комуналне политике у нашим градовима. Већина чланова Законодавног одбора служила се са мотивисаним предлозима Савеза градова и они су читани и расправљани упоредо са званичним пројектом.

* * *

Београдска општина приредила је претставницима југословенских градова свечани банкет код „Српског Краља", на коме је учествовало 80 градских делегата. Међу званицама био је г. Жика Лазић, Министар унутрашњих послова, претседници свих наших великих градова, начелник самоуправног одељења Мин унутрашњих послова г. Коста Катић, шеф за самоупр. финансије у Мин. финансија г. Адам Максимовић. са виším инспектором г. Рад. Драшковићем, претставници штампе и Савеза комуналних градских чиновника и тд. Уз Суд Општине града Београда г.г. претседника Милутина Петровића, потпретседника Васе Лазаревића и Доброслава Богдановића, и в. д. кмета Драгослава Стојадиновића били су и многи одборници.

Између осталих г. г. Јован Гавриловић, Бора Ђурић, Д-р Шаховић, Павле Кара-Радовановић, адв. Вукашиновић, Д-р Тодоровић, А. Фирт, адв. Душманић и други.

У име Београдске општине домаћин је био потпретседник г. Добра Богдановић, који је Министра унутрашњих дела и претставнике југословенских градова топло поздравио једним лепим говором, истакавши значај за-

Претседник Савеза градова, г. др. Крбек поздравља Министра унутрашњих послова, г. Ж. Лазића, на банкету код „Српског Краља"

кона о градовима у будућем развоју наше комуналне, урбанистичке и социјалне политике. Г. Богдановићу одговорио је у име градова претседник Савеза г. Д-р Иво Крбек, који је такође у име Савеза поздравио присуство Министра г. Лазића.

Господин Жика Лазић и као Министар унутрашњих дела и као претставник Краљевске Владе одржао је претставницима градова један леп говор, у коме је образложио и значај закона о градовима, и програмске интенције Краљевске Владе на унификацији нашег комуналног законодавства. Министар г. Лазић нарочито је подвукао значај, раденост и сарадњу Савеза градова као врховног комуналног форума, и свој говор завршио овим речима:

„Градови су били и биће жариште опште културног напретка, а нарочито у нашој земљи скоро ослобођеној и уједињеној са великим жртвама. Са тога се рад и акције Савеза градова од меродавних фактора прате са симпатијама и све корисне сугестије радо прихватају у границама могућности.

Стара жеља Савеза градова, која је подударна са општом потребом, — доношењем Закона о градовима којим ће се унифицирати досадање шаролико законодавство, сада се остварује, јер је законски пројекат у завршној форми и за неколико дана биће предан Народном претставништву, које ће га вероватно још у току овог месеца решити. Пошто се њиме врши унификација и треба да буде синтеза појединих крајева, то он за први мах може у појединим установама бити необичан за по који крај, али ће несумњиво бити добра база за развијање и напредак градова у нашој великој и моћној Југославији".

Још су топло и лепо говорили г. г. Павле Кара-Радовановић, као најстарији одборник Београда, Д-р Ив. Павичић (Сарајево) Д-р Хајдић (Костајница) итд.

Банкет је завршен у 12 сати.

Сутра дан, Београдска општина приредила је претседницима Југословенских градова пријатељски излет у Шумадију, Тополу, Опленац и Аранђеловац. Домаћин је био потпретседник г. Васа Лазаревић. Претседник Савеза г. Д-р Крбек положио је венац на гроб блаженопочившег Краља Петра Ослободиоца. Гостима је приређен ручак у Задужбини „Светог Ђорђа". Највеће душевне утиске понели су старешине наших градова из Краљевске цркве са Опленца, чија их је уметничка обрада потпуно духовно освојила. Претседник Београда г. Васа Лазаревић јединствено лепим говором поздравио је претставнике југословенске комуналне политике, а одговорили су му г. г. претседник Савеза г. Д-р Крбек, претседник Беле Цркве Д-р Ј. Путник, претседник Пожаревца г. Мих. Крстић и др. Сви говорници истицали су једнодушно срећу што се налазе на тлу, одакле је неуморни Карађорђе подигао лучу слободе

Претставници југословенских градова пред Краљевском црквом на Опленцу

југословенског народа. Много топлих, из дубине душе изказаних здравица упућено је за живот и снагу Њ. В. Краља Александра, творца Југославије. Претседници Југословенских градова, евоцирајући историју Србије, говорили су о сјајној будућности Југославије и о жариштима њене културе и привреде — о градовима.

По повратку у Београд, претставници градова обишли су под вођством потпретседника г. Васе Лазаревића и шефа одељ. г. Сл. Видаковића најновије комуналне установе Београда, и изразили своје дивљење на брзом и снажном напретку комуналне политике наше престонице.

Тиме је био завршен програм заседања пленума Савеза градова. Још исте ноћи гости су отпутовали у своје градове.

Први конгрес самоуправних штедионица у Краљевини Југославији

Како се може помоћи народу јефтиним кредитима и осигурати му улоге.

Општина града Београда у свом напорном и успешном раду у спровођењу комуналне политике престонице увек је спремна да се за добробит општих ствари стави на чело њихових прегалаца. Она је драговољно и свесрдно примила се улоге домаћина I-га Конгреса самоуправних штедионица Краљевине Југославије који је одржан на дан 20 маја ове године.

У свечаној сали општинског одбора конгрес општинских штедионица у присуству делегата из Чехословачке, Пољске и целе наше државе отпочео је свој рад у присуству изасланика Њ. В. Престолонаследника Петра под чијим се покровитељством отпочео рад конгреса.

Конгрес је отворио г. Ербер бираним речима и срдачним поздравима упућеним присутним делегатима Чехословачке и Пољске, а затим је потпретседник Београдске општине г. Васа Лазаревић свима присутнима пожелео успешан рад и између осталог рекао: „Стављајући на расположење своју пуну сарадњу општински Суд ће се старати колико год му је више могуће да Ваше бављење у Београду буде што више пријатније и угодније, док од Вашег рада ја сам убеђен да ће велике користи имати наша млада установа наша Штедионица".

Г. Менгер, ген. директор Прашке градске штедионице у свом поздравном говору подвукао је нарочито: „Док су мисли грађана у другим земљама заузети пре свега политичким питањима и док се решавају проблеми и расплamтавају наде политичког карактера приступа се у старославном Београду марљивом тихом привредном раду, да би се проширао пут, како да се што боље господари са националним капиталом народа, повереном испробаном типу новчаних завода, као што су штедионице. Када данас стојимо ту међу вама и видимо, како се трудите заједничком снагом за добро дела, за побољшање ваших привредних прилика спровођењем идеја штедионштва, упућивањем народа ка штедњи, или, библијски речено одрицање у циљу постигнућа више награде, која је унутрашње задовољење моралне снаге, ми осећамо радост због те појаве која сведочи о томе да југословени привредно напредују. И то ће бити — у то не сумњам — баш привредни односи, који ће учврстити везе словенског братства међу појединим словенским државама, те ће везе бити чврсте и утврђене, то ће бити материјална допуна идеалних племенских веза. И када смо ту данас, ту код Вас, са нашом милом браћом Пољацима, ми ћемо сви заједно радити на томе да штедионштво продре што пре и у суседну Бугарску.

Нека расте под мудрим управљањем Његовог Величанства, вашег храброг, искусног и необично брижљивог Краља Александра привредно благостање наше драге Југославије! Живео Краљ Александар, живела Југославија, живео ваш I Конгрес Југословенских штедионица."

Говор г. Менгера награђен је одушевљеним поклицима и манифестацијама славенског братства.

После г. Менгера потпретседник Општинске штедионице г. Д-р Драгољуб Ђ. Новаковић у своме стручном и зналачком излагању о пласману и сигурности улога изнео је Конгресу конкретизован преглед развоја нашег штедионичарства. Указао је на све тешкоће са којима се боре самоуправне штедионице за стварање националног капитала путем штедње, како би се прикупљањем ситних улога створио национални капитал и извршила емансипација од утицаја иностраних капитала. Он је показао на чињенице које руководе самоуправне штедионеце за стварање једне неизбежне сарадње са државним институцијама као што су Поштанске штедионица и Државна хипотекарна банка и то све у циљу обезбеђења и сигурности пласмана прикупљених ситних улога из грађанства и народа. Даље је Д-р Новаковић изложио потребу доношења закона о штедионицама и потребне реформе у пословањима новчаних институција за разлику од оних које се новчарством баве у циљу реализовања добитка и који се у својим пословима руководе шпекулативним средствима. Потреби, да штедионице буду установе својствене самоуправним и државним јединицама и да прави назив „штедионица" може носити само она коју тај закон буде као такву признао.

Конгресу су поднели своје реферате г. Иво Чоп, директор штедионице у Сушаку, Д-р Вита Кајон, директор Градске штедионице из Сарајева, Д-р Бранко Борота, градоначелник из Новог Сада и г. Егон Ловинчић. После саслушаних реферата Конгрес је донео следећу резолуцију:

„Самоуправне штедионице Краљевине Југославије, окупљене на свом I конгресу у Београду 20 маја 1934 год. поздрављају словенску солидарност на економском пољу манифестовану присуством и сарадњом одличних и бројних преставника комуналних штедионица братског Чехословачког и Пољског народа.

4. Конгрес сматрата да самоуправне штедионице по своме устројству најпотпуније удовољавају захтеву сигурности и ликвидности те да су првенствено позване да организују штедњу и њоме управљају, јер су најближе и онима од којих новац примају и онима којима га дају.

5. Да би се штедионице могле још успешније развити и указати своје услуге целој земљи, проширујући своју мрежу и у најмање самоуправне јединице, потребно је да се што пре донесу законске норме њиховог рада, а да се при том не оступи од ових основних принципа: а) Да се штедионицама омогући уједначена организација на основи самоуправе; б) Да се њихова функција тачно и тако одреди, да се оне могу лако прилагођавати потребама краја и времена у коме делују; в) Да им се призна алтруистички карактер и у погледу јавних дажбина да се изједначе са државним и другим повлашћеним новчаним установама; г) Да се однос између оснивача (самоуправе) и штедионице нормира тако, да се потпуно осигура самосталност рада штедионице, а оснивачу право контроле као и да се дадне оснивачу могућност, да се може користити до рационалне мере кредитном делатношћу и пословном организацијом своје штедионице при вршењу својих комуналних односно самоуправних задатака.

Претставници самоуправних штедионица на конгресу у Београду

1. Држећи се мудрих и великих речи Њ. В. Краља, *да је штедња основ среће сваке породице и државе и њихове економске слободе и самосталности*, Конгрес тражи: Да се свим средствима настоји одржати стабилна вредност нашег народног новца јер је то први предуслов за развитак штедње.

2. Будући да је штедња једна од основних дужности сваког грађанина мора и државна целина омогућити штедњи потпуну сигурност и довољну ликвидност.

3. Конгрес сматра, да досадашње слободно такмичење између државних и самоуправних установа с једне и приватних новчаних с друге стране у прикупљању и управљању народним уштеђевинама није донело резултате који би одговарали горе истакнутим начелима, те да је потребно да се на том пољу спроведе подела рада и да се штедња у првом реду упућује оним установама који су том захтеву сигурности и ликвидности штедних улога кадре најбоље одговарати.

6. Пошто се показало да бановинске штедионице корисно попуњују мрежу комуналних штедионица, Конгрес сматра, да треба омогућити и њихово оснивање а њихову организацију тако предвидети, како ће и оне моћи развијати свој рад у хармонији са општинским и градски штедионицама.

7. Конгрес констатује, да је за даљи правилан развој штедионица неопходно потребно што спремније и стручно образованије чиновништво, прожето штедионичном идеологијом и у ту сврху истиче потребу њиховог сталног теоретичког и практичног усавршавања, али исто тако и да се оно регулисањем његовог службеног положаја обезбеди материјално и морално.

По доношењу и у једногласним усвајањем ове резолуције претседник Конгреса г. Ербер захвалио се учесницима и домаћину, Општини града Београда, на љубазном братском и срдачном пријему пожелевши да овај први Конгрес буде потстрек за све напорне радове које стоје у скорој будућности свима прегаоцима на пољу развијања духа штедње у стварању националних капитала.

Тиме је I Конгрес самоуправних штедионица Краљевине Југославије завршио свој рад.

Манифестација дечје заштите

У Београду су прослављени Дечји дани са пуним успехом

Југословенска Унија за заштиту деце, која је члан интернационалне Уније за заштиту деце у Женеви, конституисана је пре годину дана у Београду. У Југословенској Унији за заштиту деце учлањена су многобројна добротворна и социјална друштва из целе земље, која се баве заштитом деце. Програм рада Југословенске Уније утврђен је у Женевској декларацији коју признају сви народи.

У свим цивилизованим државама света одређена је барем једна недеља у години искључиво проблемима дечје заштите. Тако је и

Деца из београдских обданишта учествују у поворци кроз Београд

Југословенска Унија за заштиту деце организовала ове године „Дечје дане" широм државе. Манифестације трајале су од 6—13 маја о. г. Како је заштита деце од врховног националног значаја примило се Њено Величанство Краљица Марија, као Почасна претседница Уније, покровитељства ових манифестација.

Југословенска Унија за заштиту деце израдила је једно предавање о заштити детета за ученике основних школа. Ово је предавање одобрено и од стране Министарства просвете и разаслато свима основним школама у земљи, тиме, да сви учитељи одрже ово предавање својим ђацима за време „Дечје недеље".

Савез градова који има свог претставника у главном одбору Југословенске Уније за заштиту деце позвао је све градове у земљи да суделују приликом ових манифестација. Тако су у многим градовима и местима наше земље одржане свечане академије у којима се говорило о дужностима друштва према детету. Београд, као престоница, нарочито је активно учествовао у овој акцији. Приватна друштва, државне и општинске установе сарађивале су у приредбама дечјих дана.

Дечји дани су трајали од 6—13 маја о. г. Због народног празника Ђурђев-дана су главне манифестације на улици одржане у недељу 13 маја ове године.

У Београду отворена је 6 маја изложба о хигијени и исхрани одојчета у Заводу за здравствену заштиту матера и деце на Губеревцу. Ова изложба била је приступачна свима за време „Дечје недеље". Родитељи и остала публика који су је у великом броју посећивали показали су видно интересовање за изложене моделе. Било је 600 посетилаца. Завод за здравствену заштиту матера и деце наградио је у четвртак 10 маја ове год. 50 добро и савесно одењеговане деце која су редовно посећивала саветовалиште. Вредне и добре мајке добиле су дипломе Завода за заштиту деце, а 38 сиромашних и дарове. За младу одојчад добиле су мајке пакете са коштуљицама, пеленама, бенкицама, а за већу одојчад дечји веш, гаћице за играње, чарапе и сандале. Подарени су и дечји креветићи и гајбе.

За време „Дечјих дана" организовала је Југословенска Унија за заштиту деце један низ предавања на радиу и на Коларчевом Универзитету. У име Земаљске Уније за заштиту деце одржали су предавања на радиу и на Универзитету г. г. проф. Д-р Јосип Шиловић, Д-р Милета Поповић, проф. Д-р Матеј Амброшић, проф. Бож. Зечевић, Слободан Видаковић, Д-р Милан Петровић, проф. Ни-

кола Скала и г-ђа Д-р Марија Гајић. Поред предавања на Коларчевом универзитету приказан је један интересантан филм школе Народног здравља у Загребу, о пропаганди и хигијени одојчета на селу. Сва ова предавања била су посвећена разним проблемима дечје заштите а држали су их наши истакнути јавни радници и стручњаци на пољу дечје заштите.

Београдска општина спровела је обимну акцију за време ових дана. Специјалан одбор, у коме су били потпретседник г. Добра Богдановић, шеф Одељка Видаковић и референт Д-р М. Гајић руководио је целокупним овим радом на манифестацији дечје заштите. Општински Централни уред за заштиту матера, деце и младежи организовао је по својим саветовалиштима за одојчад и малу децу курсеве из хигијене и исхране одојчета. Програм је био тако састављен, да је сваког дана за време „Дечје недеље" мајкама било могуће да слушају предавања по разним крајевима Београда. Ова предавања имала су нарочито успеха на периферији Београда. За ова предавања уступио је Дечјем уреду Завод за здравствену заштиту матера и деце потребан материјал, као што су атласи за дечју хигијену и друге предмете за практичну поуку. Централни Уред организовао је у сарадњи са Заводом за здравствену заштиту матера и деце једну изложбу и курс о хигијени и исхрани одојчета и малог детета у Борчи, као и један курс у саветовалишту за одојчад на Пашином брду и на Чукарици. Успех ових приредаба био је следећи:

У недељу 6 маја била је отворена изложба у Борчи. Предавање одржао је дечји лекар 6 и 13 маја 1934 године. Како су у ово време започели пољски радови и како је становништво било нешто скептично, није се могао одржати сестрински курс за време радних дана.

У понедељак 7 маја почели су у 4 сата после подне два курса из хигијене и исхране одојчета и малог детета у Општинском саветовалишту у Средачкој ул. бр. 2 и у Ломиној ул. бр. 18. Ови курсеви трајали су све до 12 маја. Одржавали су се сваког дана од 4—6 сати после подне. Посета матера за ова предавања била је врло добра.

У уторак 8 маја 1934 године одржало се једно предавање о хигијени и исхрани одојчета и малог детета у Основној школи на Вождовцу у 4 сата после подне.

У среду 9 маја 1934 године почео је курс из хигијене и исхране одојчета на Пашином брду који је трајао до 12 маја 1934 године. Прво предавање одржао је дечји лекар а остала три дана била је у саветовалишту од 4—6 после подне једна сестра нудиља из Завода за здравствену заштиту матера и деце која је женама и практично показала негу одојчета. Жене које су долазиле пратиле су сва излагања са нарочитим интересовањем.

У четвртак 10 маја 1934 године одржали су лекари школских поликлиника предавања из области здравствене и социјалне заштите школске деце и то: од 11—12 сати пре подне у овим школама: I мушка гимназија, III женска гимназија, мешовита Грађанска школа,

Награђена деца у Општинском саветовалишту у Средачкој улици

Основна школа на Смедеревском ђерму, Основна школа на Душановцу и Основна школа на Сењаку. Сва ова предавања посетили су дечји родитељи.

У Земуну одржао је од 6—7 сати после подне у сали Народног дома Краља Александра лекар школске поликлинике једно успело предавање о хигијени детета.

Деца са мајкама, која су добила награде у Општинском саветовалишту у Ломиној улици

У основној школи на Дунаву у дечјем саветовалишту за одојчад и малу децу одржано је у 5 сати после подне једно предавање о хигијени одојчета и малог детета.

У недељу 13 маја 1934 године одржано је једно предавање о хигијени детета у 10 сати пре подне у Основној школи у Реснику. У недељу после подне одржано је предавање о хигијени одојчета и малог детета у Основ-

ној школи на Карабурми од 4—5 сати после подне.

На периферији су неке мајке доносиле на предавања и своју малу децу, пошто их нису могле да оставе саме у кући. Иначе мајке су имале користи од предавања која су са највећом пажњом саслушале. Са великим интересовањем разгледале су слике атласа.

Општина града Београда наградила је најбоље одгеговану децу која су редовно посећивала општинска саветовалишта за одојчад и малу децу. Критеријум за награђивање био је мајчин труд и дечје здравље. Деца имућних родитеља добијала су дипломе Општине града Београда, а сиромашној деци поклоњена је поред диплома и дечја опрема. Шест сиромашних мајки које нису имале засебан кревет за своје дете добиле су и по један кревет. Бебе до 7 месеци добиле су: ћебад, мушеме, пелене, и кошуљице итд. Већа одојчад и мала деца добила су веш, гаћице за играње, сандале, чарапице и сапун. Укупно је подељено 191 диплома 29 пакета за млађу одојчад, 43 пакета за старију одојчад и 6 креветића. Награде и дипломе делиле се деци из свих саветовалишта у саветовалишту у Средачкој ул. број 2 и у саветовалишту у Ломиној ул. бр. 17. Шеф Централног уреда за заштиту матера, деце и младежи поздравила је мајке са једним пригодним говором и честитала им на одликовању деце. Истовремено поздравили су мајке и лекари саветовалишта.

Суд Општине града Београда одобрио је био за приредбе „Дечјих дана" 10.000.— динара из кредита Централног уреда за заштиту матера, деце и младежи. Од овог новца финансирани су: изложба у Борчи, и награде за одликовану децу. 500 динара доделила је Општина града Београда као своју награду најбоље одгеговном детету у саветовалишту за одојчад Друштва „Српске мајке". За дечју поворку у недељу 13 маја било је одређено 7 општинских камиона за превоз обданишње мале деце.

Одељ. за штампу и социјалну пропаганду Општине града Београда издао је приликом „Дечје недеље" засебну, врло лепо опремљену књигу посвећену дечјој заштити. Уводну реч за ову књигу написала је Њено Величанство Краљица Марија. Ова књига садржи 24 чланка о различитим проблемима дечје заштите. Разаслата је у све градове Југославије.

У току недеље приређене су и дечје представе у корист Југословенске Уније за заштиту деце. У недељу 13 маја била су нарочито активна сва добротворна друштва која се баве заштитом деце. По целом Београду били су постављени столови где су госпође скупљале од пролазника прилоге за заштиту деце. Како је 13 мај уједно и дан мајке, наградило је тога дана Друштво „Српска мајка" 21 мајку за добро одгеговано дете. 12 мајки добиле су новчану награду, 5 мајки дечја одела а 4 дипломе „Српске мајке". Материнско удружење је истога дана награђивало мајке у околини Београда и у своме дому.

Најлепша манифестација „Дечјих дана" била је поворка деце кроз град. Она је кренула 13 маја у 9 сати у јутро од Калимегдана до Славије. Поред школске деце суделовала су и мала деца из разних београдских обданишта и дома „Српске мајке" у камионима, питомци друштва за заштиту југословенске деце, штићеници дома малолетника, соколи и скаути. Камиони са обданишном децом били су окићени зеленилом и разним натписима са молбама и потребама наше деце. Поједина обданишта су децу костимирала и приказала симболичне групе. Нарочиту пажњу привукла су једна сеоска воловска кола са сеоском децом из новог Београда. Сва деца носила су у руци барјачиће Југословенске Уније за заштиту деце, а поједине групе носиле су велике табле са натписима: „Дајте нам дечје домове", „Деци је потребно сунца и ваздуха" итд. Уз звуке музике прошла су деца кроз град и разишла су се на Славији. Децу су пратили чланови Управног одбора Југословенске Уније за заштиту деце и многобројни јавни радници на пољу дечје заштите.

Поред Београда и у скоро свима осталим градовима изведене су успеле манифестације дечје заштите.

Власник: Општина Београдска. — Уредник: Слободан Видаковић, шеф одељ. за штампу, туризам и комуналну пропаганду ОГБ. Престолонаследника Петра 103. — Државна штампарија — Београд.